Mudigonda Nagalinga
Shastri
Aanhik kandah.

శైవప్రచారిణీ గ్రంథమాల. ౧౫.

ధర్మ సంగ్రహే

ఆహ్నిక కాండః

ఇది

బ్ర॥ శ్రీ॥ ముదిగొండ నాగలింగ శాస్త్రి గారిచే

రచింపఁబడి

బ్ర॥ శ్రీ॥ విద్వాన్. ముదిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రి గారిచే

ముద్రాక్షర స్ఖాలిత్య రహితముగాఁబరిశోధింపఁబడి

బ్ర॥ శ్రీ॥ కోడిమేల రాజలింగారాధ్యుల వారిచే

శైవప్రచారిణీ ముద్రాక్షరశాల యందు

ముద్రింపఁ బడినది.

౫౦౦

1928

వెల. 1-4-0

విషయసూచిక.

ధర్మసంగ్రహే,
ఆహ్నిక కాండే, ప్రథమభాగః.

విషయములు.	పుట.

ప్రథమ భాగః.

సమాప్తః.

శ్రీ

శివాయ గురవేనమః

శ్రీనాగలింగారాధ్యయే ధర్మసంగ్రహే, ఆహ్నిక కాండః. ప్రారభ్యతే.

శ్లో. మంగళం దిశతు విఘ్ననాయకో మంగళం దిశతు శక్తి నాయకః।
మంగళం దిశతు మే సదాశివా మంగళం దిశతు మే సదాశివః.

శ్లో. యోవిశ్వప్రభవో యమేతినిఖిలం యేనేద మారక్షితం
యస్మై చ ప్రణత యోనమోవిదధతే యస్మాత్పరం నేష్యతే।
భూమ్నాయస్య పరిభ్రిమత్యనుకలం బ్రహ్మాండ భాండావళి
ర్యస్మిం త్సర్వమపి ప్రతిష్ఠితమిదం తస్మై నమశ్శంభవే.

శ్లో. భారద్వాజ కులోద్భూత శ్రీమదుద్భటవంశజః।
జ్వాలాంబికా ఘోర నాథదాం పత్యా కలితోదయః॥
శ్రీమద్వీరేశ్వ రారాధ్య చరణాబ్జ మధువ్రతః॥
త్రైలింగో నాగలింగాఖ్యస్స్వకృతౌ ధర్మ సంగ్రహే॥
కాండమాహ్నిక నామానం ఏక్తి శ్రుత్యాగ మోక్తిభిః
శైవదీక్షా విశిష్టానా మిష్టలింగ భృతాంముదే.

కారణోత్తరే॥ బ్రాహ్మేముహూర్తే ఉత్థితం బుధ్య మానేన గాత్మజే నేత్రయోః స్పర్శయన్నిష్టలింగం మామనుసం స్మరేదితి ॥ త

ఈశ్వర ప్రార్థనము.

ప్రతిదినము బ్రాహ్మ ముహూర్తమున మేల్కొనగనే యిష్టలింగమును కనుల కద్దుకొనుచు నీశ్వరు స్మరింప వలయునని కారణోత్తరమున జెప్పబడెను. బ్రాహ్మ

థామను॥ బ్రాహ్మేముహూర్తే బుధ్యేత ధర్మార్థా వనుచిన్తయేత్। కా
యక్లేశాంశ్చతన్మూలాన్వేద తత్త్వార్థ మేవచ॥ అత్ర వేద తత్త్వార్థః పర
మాత్మా। సచవ్యాసే నస్ఫుటీకృతః। బ్రాహ్మేముహూర్తే ఉత్థాయ ధ
ర్మమర్థంచ చింతయేత్। కాయక్లేశం తదుద్భూతం ధ్యాయీత మనసే
శ్వరమితి॥ ఈశ్వరస్సర్వ ఈశానఇతి కోశతస్సైనైకరూఢా దీశ్వరశబ్దాత్
తథా- స్మృత్యర్థ సారేపి॥ ప్రభాత ఉత్థాయేష్ట దైవతం మనసా నత్వా
తదహః కృత్యం స్మరేదితి॥ ఇష్టదైవతం॥ ఇష్టస్యయాగాదేః, దైవతం॥ అ
ధిదైవతం, ఈశానం, శ్రు॥ ఆవో రాజాన మధ్వరస్యరుద్రం, రుద్రో౽గ్ని
స్విష్టకృత్ ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః.

అత్ర బ్రాహ్మో నామ సూర్యోద యాత్ప్రాక్ అర్ధ ప్రహరే
ద్వౌముహూర్తౌ, తత్రాద్యో బ్రహ్మః, ద్వితీయో రౌద్రః, బ్రాహ్మే
ముహూర్తే వర్జ్యానప్యాహ॥ బృహన్మనుః॥ చత్వారి మాని కర్మాణి సం
ధ్యాయాం పరివర్జయేత్॥ ఆహారం మైథునం నిద్రాం స్వాధ్యాయంచ
తథైవచ। ఆహారాజ్జాయతే వ్యాధిః గర్భవేధశ్చ మైథునాత్। నిద్రాత్రో
జాయతే౽లక్ష్మీ స్స్వాధ్యాయా దాయుషః క్షయః। ఇతి. అథమను

ముహూర్తమున నిదురలేచి ధర్మార్థములను వానిమూలముగ గలుగు కాయక్లేశములను నా
లోచించుచు వేదతత్త్వార్థము ధ్యానింప వలయునని మనువు వచించెను. వేదతత్త్వార్థమ
నీశ్వరుండేయని వ్యాసుండు స్పష్టీకరించెను. స్మృత్యర్థసారమునందును ప్రాతఃకాల
మున నిదురలేచి యిష్టదైవతమును మనసున దలచికొని నాటిపవలి కృత్యము నాలోచింప
వలయు, నని యున్నది. ఇష్టమన యాగాదులు వానికి దైవతము పరమేశ్వరుండు గాన ఇ
ష్టదైవత మన పరమేశ్వరుండే గాని వారివారి కిష్టమైన దైవతమని యర్థము కాదు. య
జ్ఞమునకు రుద్రుండే యధిపతియని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి.

సూర్యు డుదయించుటకు ముందటి యర్ధయామమున రెండుముహూర్తము
లు గలవు. వానిలో మొదటిది బ్రాహ్మముహూర్తమనియు, రెండవది రౌద్రముహూ
ర్తమనియుం జెప్పబడు. అట్టి బ్రాహ్మముహూర్తమున, ఆహారము, స్త్రీసంగమము
నిద్ర, వేదము చదువుట [illegible] పనులు చేయఁగూడదు. అప్పుడాహారముచే,

గపి॥ తంచేదభ్యుది యాత్సూర్యశ్శయానం కామకారతః। నిర్మోచేజ్జా భ్యను జ్ఞానాజ్జ పన్నుపవసేద్దినం। సూక్త్యేణ హ్యాభినిర్ముక్తశ్శయానో భ్యుది తశ్చయః॥ ప్రాయశ్చిత్తమ కుర్వాణో యుక్తస్స్యాన్మహాతైనసా ఇతి॥ అత్ర కామకారతః, నతురోగాదినా అవశః॥ అభ్యనుజ్ఞానాత్ జ్ఞాత్వా ఉపేక్షణాత్, ఏవం వచనా దశక్త్యజ్ఞానాదిషు ప్రాయశ్చిత్తాభా వస్సూచితః। అన్యదాతు ప్రాయశ్చిత్తాకరణే మహాన్ ప్రత్యవాయ ఇత్యర్థః.

అథ దర్శనీ యాన్య దర్శనీ యానిచ దర్శయతి, కాత్యాయనః॥ శ్రోత్రియం సుభ గంగాంచ హ్యాగ్ని మగ్నిచితం తథా। ప్రాతరుత్థాయయః పశ్యేదా పద్భ్యస్స ప్రముచ్యతే॥ పాపిష్ఠం దుర్భగం మర్త్యం నగ్నముత్కృత్త నాసికం। ప్రాతరుత్థాయ యః పశ్యేత్తత్కలేరుపలక్షణం॥ ఇతి, అత్ర నగ్నపదం బాలవ్యతిరిక్తవిషయం॥ తథా॥ కారణాన్తరే॥ వ్రతినం స్త్రిణం దాంతం భక్తం లింగాంగ సంగినం। ప్రాతః కాలేతు యః పశ్యేత్స ఈప్సితమ వాప్నుయాత్॥ పాషణ్డం పతితం క్రూరమ భక్తం దేవనిందకం॥ ప్రాతరుత్థాయ యః పశ్యేత్సోని ష్టం సమవాప్నుయాత్॥ ఇతి.

అథబహిర్వ్యహారః.

అత్రవ్యాసః॥ ప్రతిశ్రయా ద్దక్షిణ పశ్చిమేన. క్షిప్రంగత్వా

సినవ్యాధిసంభవించు. స్త్రీసంగమువలన గర్భపాతము గలుగు.నిదురించిన శ్వోతా దేవిపతించు. వేదము జదివిన నాయువు క్షీణించునని బృహస్పతివు వచించెను.

అట్టిసమయమున నారోగ్యవంతుడయ్యు దెలిసియుండి నిదురలేవకుండినయెడపాపము వచ్చునుగాన ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలయునని మనువు పలికెను. ఇట్లనుటచే రోగాదులవలనగాని దెలియమినిగాని యపుడు నిదుర లేవకుండినను దోషములేదని గ్రహింపవలయు.

ప్రాతఃకాలమున నిదురలేవగానె వేదము జదివిన వారినిని, సుందరిని, గోవును. అగ్నిని, అగ్నిచయనము చేసిన వానిని చూచిన వాని కేయాపదయు గలుగనేరదు. అట్లుగాక, పాపాత్ముని, కురూపిని, దిగంబరుని, ముక్కుడి పానిని గాందుసెడ నాకు కలహ

క్షేప మాత్రంశరస్య। కుర్యాత్పురీషం హిశిరోఽవకుంఠ్య నచ స్పృశే జ్జాతుశిఖః కరేణ॥ ప్రతిశ్రయోగృహం॥ మనురపి॥ దూరాదావస థాన్మూత్రందూరాత్పాదావనే జనం। ఉచ్ఛిష్టాంబు నిషేకంచ దూరాదే వస మాచరేత్॥ ఇతి. కాత్యాయనః॥ శిరఃప్రావృత్య కుర్వీత శకృన్మూత్ర విసర్జనం। అయజ్ఞియై రనార్ద్రైశ్చ తృణై రాచ్ఛాద్య మేదినీమితి: తృణగ్రహణం కాష్ఠాదేరప్యు పలక్షణం॥ మనుః॥ మూత్రోచ్చార స ముత్సర్గం దివాకుర్యాదు దఙ్ముఖః। దక్షిణాభి ముఖోరాత్రౌ పూర్వసం ధ్యయథాదివా॥ ఛాయాయామంధ కారేవా రాత్రావహని వాద్విజః। యథాసుఖ ముఖఃకుర్యాత్ప్రాణ బాధా భయేషుచ॥ ఇతి॥ అంగిరాః॥ యజ్ఞోపవీతం కర్ణేచ దక్షిణేతు నిధాయచ॥ కుర్యాన్మూత్ర పురీషేతు శౌచదేశే సమాహితః॥ ఇతిదక్షిణే కర్ణేనిధాన మేకవస్త్ర విషయం॥ యద్యేకవస్త్ర స్స్యాద్విప్రః కర్ణేకృత్వో పవీతకం। మూత్రోత్సర్గం స దాకుర్యాదితిసాంఖ్యాయనోఽబ్రవీత్॥అంగిరాఃకృత్వాయజ్ఞోపవీతంతు

ము వచ్చునని కాత్యాయనుఁడు పలికెను. దిగంబరులవ బాలుర కంటె నితరులని యొఱుంగునది. వృత్తస్థుని, అన్నపత్రము పెట్టు వానిని, ఇంద్రియ నిగ్రహము గలవానిని, భక్తుని, లింగాంగ సంయోగము గలవానిని ప్రాతః కాలమునఁ జూచిన వాడు ఇష్టసిద్ధి నొందును. వేదబాహ్యుని, పతితుని, క్రూరుని, భక్తి రహితుని, దేవనిందాపరుని జూచినవాఁడు తప్ప కయనిష్టమును పొందునని కారణోత్తరమున గలదు.

మలవ్యాయమున కేగుట.

ఇలువిడిచి బాణము పోవు నంతదూరము నైరృతి దిశకరిగి, తలకు గుడ్డచుట్టుకొని పురీషము విడువవలయు. అపుడు చేతితో తల తడవగాదు. అనివ్యాసుఁడు వచించెను. మల మూత్రములు విడుచుట, కాళ్లు కడుగుట, ఎంగిలినీరు పోయుట యనునది యింటికి దూరముగా చేయవలయునని మనువు పలికెను.

తలకు గుడ్డ చుట్టుకొని, యజ్ఞమున కుపయోగపడని పొడిగడ్డి, పుడకలు మొన్నగు వానిచే నేలగప్పి మలమూత్రముల విడువ వలయునని కాత్యాయనుఁడు చెప్పెను. పగటియందు నుత్తరాభి ముఖుఁడును, రాత్రియందు దక్షిణాభి ముఖుఁడును, రెండుసంధ్య

పృష్ఠతః కంఠలంబితం। విణ్మూత్రంతు గృహీ కుర్యాద్య ద్వాకర్ణే స
మాహితః॥ ఇతి, ఆపస్తంబః॥ శిరః ప్రావృత్యమూత్రపురీషే కుర్యా ది
తి, శాంఖాయనీయ గృహ్యపరిశిష్టేపి॥ యజ్ఞోపవీత శివ సూత్రే పృష్ఠతః
కంఠలంబితే। కృత్వాప్రావృత్య చశిరో విణ్మూత్రోత్సర్గం కుర్యా దితి॥
వైఖానసః॥ అనుదకమూత్ర పురీష కరణే సచేలస్నానమితి. భారద్వాజ
మలమూత్రం చరేద్యస్తు విస్మృత్యై వోపవీతధృక్। తత్సూత్రంతు పరి
త్యజ్య దద్యాదన్యత్తు నర్పణం॥ అంగిరాః॥ స్నానంకృత్వార్ద్రవాసా
స్తు విణ్మూత్రం కురుతే యది। ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా పునస్స్నా
నేన శుధ్యతీతి॥ మనుః॥ నమూత్రం పథికుర్వీత నభస్మని నగోవ్రజే। వాయ్వ
గ్ని విప్రమాదిత్య మపః పశ్యంస్తథైవగాః। నకదాచన కుర్వీత విణ్మూ
త్రస్యవిసర్జనం।నపాలకృష్టేనజలేనబిలేనచపర్వతే।నజీర్ణదేవాయతనేనవ
ల్మీకే కదాచన। నసత్త్వేషు నగర్తేషు నగచ్ఛన్నచ సంస్థితః। నన దీతీర
మాసాద్య నచపర్వత మస్తకే। ప్రత్యగ్నిం ప్రతి సూర్యంచ ప్రతి సో

లయందు నుత్తరాభి ముఖుఁడునై మలమూత్రముల విడువ వలయు. నీడయందును, చీక
యందును, ప్రాణసంకటము నందును, భయము కలిగి యున్న పుడును ఏది శకుమరలినను
దోషము లేదని మనువు వచించెను. ఒంటివస్త్రము నుధరించి యున్నపుడు జందెమును కు
డిచెవి యందుంచికొని మలమూత్రముల విడువ వలయు. యజ్ఞోపవీతమును మెడకు వెను
కవైపున వ్రేలు నట్లు నుంచికొని మలమూత్రముల విడువ వలయునని యంగిరుఁడు చెప్పెను.
యజ్ఞోపవీతమును, శివసూత్రము ను మెడకు వెనుక వైపున వ్రేలు నట్లు ధరించి మలమూ
త్రముల విడువ నగునని శాంఖ్య నీయగృహ్య పరిశిష్టమునఁ జెప్పఁ బడియున్నది. ఉదక
పాత్రలేక మలమూత్రముల విడుచు నెడ సచేల స్నానము చేయ వలయునని వైఖానసి ప
లికెను. జందెమును నివీతము గా తీసికొనక యుపవీతము గానే యునిచికొని మలమూత్రము
ల విడుచు నెడ నా జందెమును తీసివైచి క్రొత్త జందెమును ధరించవలయును. స్నానముచే
సి తడివస్త్రముతో మలమూత్రముల విడుచు నెడ తిరుగ స్నానముచేసి మూమ్మారు ప్రా
ణాయామము చేయు నెడ పరిశుద్ధుడగునని యంగిరుఁడు చెప్పెను. మార్గమునందు గాని,
భస్మమునందు గాని, గోవుల నడుమ గాని మలమూత్రముల విడువఁ జనదు. వాయువున క
గ్నికి, సూర్యునకు, గోవునకు, జలమునకు నెదురుగ గాని, దున్నిన నేలయందు గాని, జ

మాదితం ద్విజః। ప్రతిగాం ప్రతిసంధ్యాంచ ప్రజ్ఞానశ్యతి మేహతః॥ ఇతి.

అథశౌచవిధిః.

దక్షః॥ తీర్థేశౌచం నకుర్వీత కుర్వీతోద్ధృత్య వారిణా। మృత్తికా వారిచై వాస్య శౌచాయ పరిచారకా ఇతి॥ సిద్ధమృత్తికా మాహాశ్వలాయనః॥ శౌచదేశేతు సాగ్రాహ్యా శర్కరాశ్మ వివర్జితా। నకృష్టాన్నచ వల్మీకాత్పాం సుత్రోనచ కర్దమాత్। నమార్గాన్నో షరాచ్చైవ శౌచశిష్టాత్పరస్యచ। ఏతాంస్తు వర్జయే న్నిత్యాం వృథాశౌచంహితత్కృతమితి॥ గ్రాహ్యా మృత్తికా ఆహ॥ ఆహాజ్జల మధ్యాత్తు పరత్రాంమణిబంధనాదితి॥ యత్ర ఉక్తలక్షణా మృత్తికా నలభ్యతే తత్రశౌచం మనురాహ॥ యస్మిన్దేశేచ యత్తోయం యాచయత్రైవ మృత్తికా। సైవ తత్ర ప్రశస్తాస్యా త్తథాశౌచం విధీయత ఇతి॥

లము నందుగాని, బిలము నందుగాని పర్వతము మీదగాని, పాడు గుడియందు గాని, పుట్టయందుగాని, మృగములలో గాని, గుంటలలో గాని, నడచుచుగాని, నిలుచుండి గాని, నదియొద్దున గాని, పర్వతాగ్రమున గాని, సూర్యచంద్రాదులకు విప్రులకు నెదురుగ గానిమలమూత్రముల విడువఁగూడదు. అట్లు విడుచునెడ బుద్ధి నశించునని మనువు వచించెను.

శౌచవిధి.

పాత్రముతో జలము గ్రహించి శుద్ధిచేసి కొనవలయును గాని తటాకాదులయందేప్రవేశించి నాదుల జరుపుకొనరాదు. మృత్తిక, జలము ఈరెండును శౌచము నకు సాధకములైయున్నవి. పరిశుద్ధమగు చోట పలుగు రాళ్లు మున్నగునవి లేని మృత్తికను గ్రహించవలయు దున్నిననేల నుండిగాని, పుట్టనుండిగాని, దువ్వనుండి గాని,బురదనుండిగాని,దారిలోనగాని, చౌటనేలనుగాని వేఱొకఁడు శుద్ధిచేసి కొనగా మిగిలినదానినుండిగాని మృత్తికను గ్రహింపఁ గూడదు. మణికట్టు కన్నలోతుగల నీటినడుమనుండి మృత్తిక గ్రహింప వలయు. విధ్యుక్తమగు మృత్తిక దొరకని యెడ ఏదేశము నందే విధమగు మృత్తిక, జలముల భించునో అవియే ప్రశస్తమైనవి గాన వానితోడనే శుద్ధి చేసికొన వగునని మనువు వచించెను.

మృత్సంఖ్యా.

మృత్సంఖ్యా మాహవసిష్ఠః॥ పంచాపానే దశైకస్మిన్నుభయోస్సప్త మృత్తికాః। ఉభయోః పాదయోస్సప్త లింగే ద్వేపరి కీర్తితాః॥ ఇతి. ఏవముక్త శౌచేపి గంధలేపోన నశ్యతి చేత్తత్రి ఉక్తసంఖ్యాతోప్యధిక సంఖ్యాయా అపినవిరోధ ఇత్యాహ॥ మనుః॥ విణ్మూత్రయోస్సముత్సర్గే మృద్వార్యాద్యైవ మర్థవత్। యావన్న సిద్ధాభూయాస్తాం గంధలేపశ్చ తత్కృతః॥ తావన్మృద్వారి చాదేయం సర్వాసు ద్రవ్యశుద్ధిషు॥ దేవలోఽపి॥ యావత్తు శుద్ధిర్మన్యేత తావచ్ఛుద్ధిర్విధీయతాం। ప్రమాణాం శౌచ సంఖ్యాయా నశిష్టైరుపదిశ్యత ఇతి॥ శౌచక్రమమాహ వ్యాసః॥ విడ్సా చం ప్రథమం కుర్యాన్మూత్రశౌచమతః పరం। పాదశౌచం తతః కుర్యాత్కరశౌచమతః పరమితి॥ ఆపస్తంబః॥ అహ్నిశౌచంతు యత్ప్రోక్తం నిశ్యర్ధం తత ఉచ్యతే। పథిపాదంతు విజ్ఞేయ మార్తా కుర్యాద్యథా బలమితి॥ బోధాయనః॥ దేశకాలౌ తథాత్మానం ద్రవ్యం ద్రవ్యప్రయోజనం। ఉపపత్తి మవస్థాంచ జ్ఞాత్వాశౌచం ప్రకల్పయేత్॥ ఇతి॥ శరీరమల శౌచంచ వక్తుం శరీరమల మాహ మనుః॥ ఊర్ధ్వం నాభేర్యాని ఖాని తాని మేధ్యాని సర్వశః। యాన్యధస్తాన్యమేధ్యాని దేహాచ్చైవ మలోద్ధృతాః॥ వసాశుక్రమసృఙ్మజ్జామూత్ర విట్కర్ణ విణ్ణఖాః। శ్లేష్మాశ్రు పూతికా స్వేదో ద్వాదశైతే నృణాం

మృత్తికాసంఖ్య.

మృత్తికతో నైదుమార్లు గుదమును, పదిమారు లెడమచేతిని, నేడుమార్లు రెండు చేతులను, ఏడుమార్లు పాదములను, రెండుమార్లు శేఫమ్మును తోమి కడుగ వలయుననిమనువు వక్కాణించెను. ఇట్లు చేసికొనియును వాసన పోనియెడ నింకన్ను నెక్కుడుగఁజేసికొనినను బాధకములేదు. వాసనపోవు వఱకు శుద్ధిచేసికొనవలయుననియే శాస్త్రకర్తల యభిప్రాయము. మొదట మలశుద్ధియు, పిమ్మట మూత్రశుద్ధియు, నవ్వల పాదశుద్ధియు, పదంపడి కరశుద్ధియు చేసికొన వలయునని వ్యాసుఁడు వచించెను. శౌచవిధి పగలుచెప్పినదానిలో రాత్రిపూట సగమే చాలును. దారిలో నాలవ పాలును రోగమువచ్చినపుడు

మలా ఇతి. శ్రుతిరపి॥ ఊర్ధ్వం వై పురుషస్య నాభ్యా మేధ్య మవాచీనమ
మేధ్యమితి॥ స్వీయానా మేతేషాం మలానాం స్పర్శేసతి యథా యో
గ్యా మృజ్జలాభ్యాం శుద్ధి రిత్యాహ మనుః॥ పరకీయ మల స్పర్శ నేవి
శేష మాహ దేవలః॥ మానుషాస్థి వసావిష్టా స్వేదం విణ్మూత్ర రేతసీ।
మజ్జాంచ శోణితం వాపి పరస్యయది సంస్పృశేత్। స్నాత్వా విమృజ్య
లే పాదౌ నాచమ్య సశుచిర్భవేత్। తాన్యేవం స్వాని సంస్పృశ్య పూత
స్స్యాత్పరి మార్జనాదితి. ఏవముక్త శౌచేపి యస్య భావ శుద్ధిర్నాస్తిత
స్యా శుద్ధిరే వేత్యాహ దక్షః॥ శౌచంతు ద్వివిధం ప్రోక్తం బాహ్యమా
భ్యంతరం తథా। మృజ్జలాభ్యాం స్మృతం బాహ్యం భావ శుద్ధిస్తథాం
తరం॥ శౌచంతు పరమం బాహ్యాంతరాశ్చాభ్యంతరం పరం। ఉభాభ్యాం
చ శుచిర్యస్తు సశుచిర్నేత రస్స్మృతః॥ ఇతి. వ్యాఘ్రపాదః॥ గంగా తో
యేన కృత్స్నేన మృద్భారైశ్చన గోపమైః॥ ఆమృత్యోరాచ రేచ్ఛౌచం
భావదుష్టోన శుధ్యతీతి.

యథాశక్తిగను నాచరింప వలయు. దేశము, కాలము, పాత్రము, ద్రవ్యము, దానిప్రయో
జనము, వీలు, దశయును వానినాలోచించి శౌచవిధి నాచరించు కొనవలయునని బోధాయ
నుడు పలికెను. శరీర మలశుద్ధి చెప్పుటకు మొదట శరీర మలములను మనువు వచించె
ను. నాభిస్థాన మునకు పైభాగమున నున్నయింద్రియ ములుపరిశుద్ధములైనవి. దానిదిగువ
నున్నవి యపరిశుద్ధములు. మలమువిడిచిన యింద్రియములును నపరిశుద్ధములు. వసశుక్ర
ము, నెత్తురు, మజ్జ, మూత్రము, మలము, గుబిలి, గోళ్లు, కఫము, కన్నీరు, పుసి, చెమ
ట అను పన్నెండు మలములని చెప్పబడును తనసంబంధములైన యీమలములనుస్పృశించునె
డ తగునట్లు మృజ్జలము తో శుద్ధిచేసి కొనవలెను. పరకీయ మలములను తాకినను వా
ని గడిగికొని స్నానముచేసి యాచమనము చేసిన గాని శుద్ధిపొంద నేరడు చెప్పినట్లు
శుద్ధిచేసికొనినను చాలునని మనసున తృప్తి లేనివాని కెన్నటికి శుద్ధి కలుగనేరదని దక్షు
డు వచించెను. పర్వత తుల్యమగు మృత్తికతోడను, సమస్తమగు గంగోదకము తో
డను చనిపోవువరకు శుద్ధిచేసికొనినను చిత్తశుద్ధి లేనివాడు శుద్ధిపొంద నేరడని వ్యా
ఘ్రపాదుడు పలికెను.

శౌచాకరణే ప్రత్యవాయః.

శౌచాకరణే ప్రత్యవాయో హారీతేనదర్శితః॥ స్నానందానం తథాధ్యానం మంత్రకర్మ విధిక్రియాః। మంగళాచార శాస్త్రాణి శౌచభ్రష్టస్య నిష్ఫలాః॥ ఇతి. బోధాయనః॥ శౌచే యత్నస్సదా కార్యశ్శౌచమూలాద్విజస్మృతాః శౌచాచార విహీనస్య సమస్తా నిష్ఫలాః క్రియాః॥ అపవిత్రః పవిత్రోవా సర్వావస్థాంగతోపివా। యస్స్మరేద్వై విరూపాక్షం సబాహ్యాభ్యంతర శ్శుచిరితి.

అథగండూష విధిః.

అత్రపరాశరః॥ కృత్వాశౌచం చ ప్రక్షాళ్య పాదౌహస్తౌచ మృజ్జలైః। సుబద్ధ శిఖకచ్ఛస్తు గండూషాచమనంచరేత్॥ విప్రస్య దక్షిణేభాగే దేవాస్తిష్ఠన్తి సర్వదా। ఆసీనశ్చైవ గండూషాన్వామ పార్శ్వే విసర్జయేత్। మూత్రేపురీషే భుక్త్యన్తే తదైవాన్యస్య భక్షణే॥ ఇతి. స్మృత్యంతరే॥ మూత్రేపురీషే భుక్తాన్తే తథైవద్విజ ధావనే।చ

శుద్ధిచేసికొననిచో ప్రత్యవాయము.

శౌచము లేనివానికి, స్నానము దానము, ధ్యానము, మంత్రము, విహితకర్మములు, మంగళాచారము, శాస్త్రములు సర్వము నిష్ఫలములగు నని హారీతుఁడు చెప్పెను. శౌచాచారము లేనివానికి సమస్తక్రియలు నిష్ఫలములుగాన యత్నముతో శుద్ధిచేసికొనవలయు. అపవిత్రుఁడు గాని, పవిత్రుఁడుగాని ఏవిధమగు దశయందున్న వాఁడు గాని పరమేశ్వరుని స్మరించు నెడ లోనను వెలుపలను పరిశుద్ధుఁ డగు నని బోధాయనుఁడు వచించెను.

గండూషవిధి.

మృత్తికచేతను,జలముచేతను కాళ్లుచేతులు గడిగికొని సిగముడి వైచుకొని జలమును పుక్కిలించి వేయవలయు. విప్రుని కుడివైపున దేవతలుందురుగాన గూర్చుండి ఎడమవైపున జలము పుక్కిలించి వేయవలయు. మూత్రమున కేగునపుడు నాలుగుమార్లును, పురీషమున కరిగినపు డెనిమిది మార్లును, భోజనాంతమున పండ్రెండు మార్లును, దంతధావనము చేసికొనినప్పుడు పదునారు మార్లును జలము పుక్కిలించి వేయవలయు. నీరుపుక్కి

తురప్త ద్విపద్ద్వస్త్వ దూషై శ్శుద్ధి ష్యతే॥ శాతప॥ ౧దూష స్యార్ధ సమమే తర్జన్యా వక్త్ర చాలనం। కరోతి యదిమూఢాత్మా రౌరవాస రకంవ్రజేదితి.

అథాచమన విధిః.

ఆచమనవిధౌ పరాశరః॥ కృత్వాథ శౌచం ప్రక్షాళ్యపాదౌ హ స్తౌచ మృజ్జలైః। కృత్వోపవీతం సవ్యాంసే వాఙ్మనః కాయసంయుతః నిబద్ధశిఖ కచ్ఛస్తు ద్విజఆచ మసంచ రేదితి॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ అంత ర్జాను శ్శుచౌదేశే ఉపవిష్ట ఉదఙ్ముఖః। ప్రాగ్వాబ్రాహ్మేణ తీర్థేనద్విజో నిత్యముప స్పృశేదితి॥ వ్యాసః॥ గోకర్ణా కృతి హస్తేన మాష మగ్నజ లంపిబేత్। తన్న్యూనమధికం పీత్వాసురాపాన సమంభవేదితి॥ విప్రా దీనాం విశేషమాహయాజ్ఞ వల్క్యః॥ హృత్కంఠతాలుగాభిస్తు యథా సంఖ్యం ద్విజాతయః॥ శుద్ధ్యేరన్ స్త్రీచశూద్రాశ్చ సకృత్స్పృష్టాభి రం తతః॥ సకృదేవ తాల్వంతేన స్పృష్టాభిరద్భి రిత్యర్థః॥ మనుః॥ అనుష్ణాభి రఫేనాభి రద్భి స్తీర్థై స్తుధర్మవిత్। శౌచేప్సు స్సర్వదాచామేదేకాన్తే

లించి వేయునప్పుడు చూపుడు వ్రేలితో నోరు శోధించుకొన గూడదు.

ఆచమనవిధి.

కాళ్లు చేతులు గడిగి కొని జందెము నుపవీతముగా ధరించి వాఙ్మనః కాయ ములనియమించి సిగముడి వైచుకొని యాచమనము చేయవలయు. పవిత్రమగుచోటతూ ర్పుదిక్కునకు గాని యుత్తరపుదిక్కునకుగాని యభిముఖుడై గూర్చుండి చేతులు మో కాళ్ల లోపల నునిచికొని బ్రాహ్మ తీర్థమున నాచమనము చేయవలయు. చేతినావు చెవి వలె ముడిచి మినుపగింజ మునుగు నంత జలము నాచమనము చేయవలయు. అంతకెక్కు వగాని తక్కువ గాని జలమును గ్రహింపగూడదు. బ్రాహ్మణు లాచమనము చేయున పుడు జలము హృదయము వఱకు పోవలయును, క్షత్రియులు కుత్తుక వఱకు పోవునట్లు వైశ్యులు దవడలకు దగులునట్లు నాచమనము చేయవలయు. స్త్రీశూద్రులు పెదవులంత గులు నంత మాత్రము జలమును ఆచమనము చేసిన జాలును. కాచనిది, నురుగు లేనివిన గు జలముతో నాచమనము చేయునది. రోగులకు కాచినదియు నుపయోగించును. కా ళ్లు కడిగి కొనక గాని, నిలువబడి గాని, సిగముడి వైచుకొనక గాని, యుపవీతమునుధరిం

పాంగుదఙ్ముఖః॥ ఇతి, అనష్టాభి రిత్యనాతుర విషయం ॥ సంవర్తః॥ అకృత్వాపాద శౌచంతు తిష్ఠన్ముక్త శిఖోపివా వినాయజ్ఞోపవీతేన హ్యాచామన్న శుచిర్భ వేదితి.

బ్రాహ్మాది తీర్థం.

మనుః॥ బ్రాహ్మేణ విప్రస్తీర్థేన నిత్యకాల ముపస్పృశేత్ పక్షేత్రైదశికాయాభ్యాం నపిత్ర్యేణకదాచన॥ బ్రాహ్మం॥ ఈశ్వరదైవత్యం. కాయం॥ ప్రజాపతి దైవత్యం. త్రైదశికం॥ దైవం. అత్రిదేవ తాతార తమ్యానుసారేణ తీర్థతార తమ్యమపి ॥ తాని పునస్తీర్థాని కుత్రస్యానీతి చేదాహ॥ సఏవ॥ అంగుష్ఠమూలస్య తలేబ్రాహ్మం తీర్థంప్రచక్షతే॥ కాయమంగుళి మూలేఽగ్రే దైవం పిత్ర్యంతయోరధః ॥ పాణితలమధ్యయా రేఖా తస్యామూలే బ్రాహ్మం- అంగుళి మూలం॥ కనిష్ఠికామూలం- తన్మధ్య ప్రదేశః- తత్ కాయంతీర్థం. అంగుళీనాంచతస్రూణామగ్రే దైవతీర్థం. తథాచయాజ్ఞ వల్క్యః॥ కనిష్ఠాప్రదేశిన్యం గుష్ఠమూలాన్యగ్రం కరస్యచ । ప్రజాపతి పితృబ్రహ్మ దేవ తీర్థాన్య నుక్రమాదితి॥ భరద్వాజః॥ తర్పణం దేవ తాదిభ్యస్స్వస్వతీర్థేన తర్పయేత్। పిబేదాచ మనేవారి వీక్షితం బ్రహ్మతీర్థతః॥ ఆచమనే విశేషా స్సంధ్యాప్రకరణే భవిష్యన్తి.

పక గాని యాచమనము చేసినను పవిత్రుండు కానేరడు.

బ్రాహ్మాది తీర్థములు.

చిటికెన వ్రేలి మొదట ప్రజాపతి తీర్థంబును, చూపుడు వ్రేలి మొదట పితృతీర్థంబు, బొటన వ్రేలి మొదట బ్రాహ్మ తీర్థంబును, చేతికొన దేవతీర్థంబు కలవుగాన నాయా దేవతలకు దర్పణాదుల నాయాతీర్థములతోఁ జేయవలయు. బ్రాహ్మ తీర్థమునవాచమనము చేయవలయును. ప్రజాపతి తీర్థము చతుర్ముఖ దైవత్యంబును, బ్రాహ్మ తీర్థమీశ్వర దైవత్యంబనియు గ్రహింపవలయును.

కుశప్రశంస.

దర్భలతో స్నానము చేసిన పవిత్రుండగు. దర్భలతో నాచమనము చేయవలయు

కుశ ప్రశంసా.

వ్యాసః॥ కుశైః పూతం భవేత్ స్నానం కుశేనోపస్పృశే ద్ద్విజః। కుశేనైవోద్ధృతం తోయం సోమపానేన సమ్మితం॥ కుశమూలే స్థితో బ్రహ్మాకుశ మధ్యేతు కేశవః। కుశాగ్రే శంకరం విద్యాత్సర్వే దేవాస్సమంతతః॥ ఇతి॥ గోభిలః॥ వజ్రం యథా సురేంద్రస్య శూలం హస్తే హరస్యచ। చక్రాయుధం యథావిష్ణో రేవం విప్రకరేకుశః॥ భూతప్రేత పిశాచాశ్చ యేచాన్యే బ్రహ్మరక్షసః। విప్రాంగులి కుశాన్దృష్ట్వా దూరంగచ్ఛన్త్యధోముఖాః॥ ఇతి- శాతాతపః॥ జపే హోమే తథాదానే స్వాధ్యాయే పితృతర్పణే। అశూన్యం తత్కరం కుర్యాత్ సువర్ణరజతైః కుశైః॥ ఉభాభ్యామేవ పాణిభ్యాం విప్రైర్దర్భ పవిత్రకే। ధారణీయే ప్రయత్నేన దర్భగ్రంధి సమన్వితే ఇతి॥ పితృతర్పణ ఇత్యశాంభవ దీక్షితవిషయం। శైవానధికృత్య పైతృకే దర్భగ్రహణస్య నిషిద్ధత్వాత్తథాహి॥ కారణోత్తరే॥ అపసవ్యం తిలాన్దర్భానగ్నౌ కరణమేవచ। వికిరం పిండదానంచ శైవేషత్పరి వర్జయేదితి॥ తథాచంద్రజ్ఞానోత్తరే॥ ఇష్టలింగధరః పిత్ర్యే బిభృయాన్న పవిత్రకం।యదిమోహేన గృహ్ణీయాత్కృతం కర్మ

దర్భతో గ్రహించిన జలము త్రావుటవలన సోమపానముతో తుల్యమగు. దర్భయొక్క మొదట బ్రహ్మయు, నడుమ విష్ణువు, అగ్రమున ఈశ్వరుండును కడమ దేవతలు తక్కు భాగములయందు నుండుదురు. ఇంద్రుని చేతికి వజ్రాయుధ మెట్లో, ఈశ్వరుని చేతికి త్రిశూలమెట్లో, విష్ణుని చేతికి చక్రాయుధ మెట్లో బ్రాహ్మణుని చేతికి దర్భయునట్లే యలంకారమగు. భూతప్రేత పిశాచంబులు, బ్రహ్మరక్షస్సులును, బ్రాహ్మణుని చేతిలోని దర్భలను చూచి తలలు వంచుకొని గూరముకు బోవుదురు. జపమునందు, హోమమునందు, దానమునందు, స్వాధ్యాయము నందు, పితృ తర్పణము నందును కరమును సువర్ణముతోగాని, వెండితోగాని చేసిన పవిత్రమును ధరింప వలయు. రెండుచేతుల యందుదర్భ ముడిగల పవిత్రముల ధరింప వలయు. పితృ తర్పణము నందు దర్భముడి ధరింప వలయునను వచనము శాంభవ దీక్షలేని వారలకే ప్రవర్తించి నది. కారణోత్తర మను శివాగమమునందు, అపసవ్యమును, తిలలను, దర్భలను, అగ్నౌకరణము, వికిరమును, పిండదానమును పైతృక మునందు [illegible] చంద్రజ్ఞానోత్తరమును ఇష్టలింగ ధారియగు

పృథాధ వేదితి॥ నన్వేద మనుచితం స్మృతికల్పాది విహితస్య శైవైశ్చ దాగ
మవచనైర్నిషేద్ధు మశక్యత్వాత్ - సర్వేష్వపి కర్మసు కుశగ్రహణమూ
రీకృత్య పైత్రుకే తన్నిషేధస్య అయుక్తి యుక్తత్వాచ్చ ఇతి చేన్నైవం. శి
వాగమ కాండస్య స్మృతికల్పాధిక ప్రామాణ్య సంప్రతిపత్త్యా శ్రుతి తౌ
ల్యస్య విద్యాస్థాన వినిర్ణయే సిద్ధాంతిత త్వేన ప్రబలేనాగమవచనే నస్మృ
తికల్పాది విహిత పైత్రుకాంగ కుశగ్రహణ విధిసంకోచస్య న్యాయ్యత్వా
త్। కర్మాంతరేషు తదూరీ కరణస్య పితృకర్మణే తన్నిషేధస్యచ శాస్త్ర
సిద్ధ త్వేన వచనాత్ప్రవృత్తిర్వచ నాన్ని వృత్తిరితి న్యాయే నసర్దోష
త్వాచ్చ.

దర్భాహరణ కాలః.

దర్భాహరణే కాలనియ మమాహ హారీతః॥ అయూ తయా
మాస్తే దర్భాని యోజ్యాస్స్యుః పునఃపునః॥ కాలాంతరా నీతాస్తు యాంత
యామాః॥ అతఃపునః పునర్వినియోగ యోగ్యాన భవన్తీత్యర్థః ॥ ఆహ
రణ ప్రకార మాహగోభిలః॥ శుచౌదేశేశు చిర్భూత్వా స్థిత్వా పూర్వో
త్తరాముఖః। ఓంకారేణైవ మంత్రేణ కుశాన్ స్పృష్ట్వాద్విజోత్తమః॥

విప్రుడు పైతృకమున దర్భపవిత్రమును ధరింపగూడదు. అట్లు ధరించు వాడచే సిన కర్మ
ము విఫలమగు ననియు శైవులకు పైతృకమున దర్భగ్రహణము నిషేధింప బడి యున్న
దిగాన నట్లు నిర్ణయింప వలసివచ్చెను.

ప్ర॥ పెక్కు స్మృతుల యందును, కల్పసూత్రముల యందును పైతృకమున దర్భగ్రహణ
ము విధింప బడియున్నది. ఇట్టి దీనిని కొన్ని యాగమ వచనములచే నిషేధింప నె
ట్లు శక్యమగు? అన్ని కర్మలయందు దీనినంగీకరించి పైతృకమున దీనిం ద్యజించుటయె
ట్లు యుక్తి యుక్తమగు. నందురేని వినుడు. (ఉత్తరము.) శివాగమ కాండము స్మృ
తి కల్పముల కంటె నెక్కుడు ప్రామాణ్యము కలదియనియు వేదముతో సమమనియు
విద్యాస్థాన నిర్ణయమను గ్రంథమున సిద్ధాంతీకరింపబడి యున్నది. కావున ప్రబలమైన
యాగమవచనము అప్రామాణ మనుటకంటె దానిం బట్టి స్మృతి కల్పాదుల యందు విధిం
పబడిన పైతృ కాంగమైన దర్భ గ్రహణము శైవదీక్షితులని వారలకని వచించుట న్యా
య్యము. మఱియు వచనాత్ప్రవృత్తిః వచనాన్నివృత్తిః అను ప్రమాణము వలన కర్మాం

ఉత్పాటన మాత్రమాహ॥ విరించినా సహోత్పన్న పరమేష్ఠి నిసర్గ
జ। నుదపాపాని సర్వాణి దర్భస్వస్తి కరోమమ. ఇతి.

వర్జనీయ దర్భాః.

వర్జ్యానాహ హారీతః॥ అపూతా గర్హితాదర్భా యేచభిన్నా
నఖైస్తు థాః క్వథితానగ్ని దగ్ధాంశ్చ కుశాన్యత్నేన వర్జయేదితి.

ఆచమన నిమిత్తాని.

తత్రమనుః॥ కృత్వామూత్రం పురీషంతు శౌచార్థంతు ఉపస్పృశేత్। వే
దమధ్యేష్య మాణశ్చ అన్నపానేచ సర్వదా। శూద్రమాభాష్యయత్నే
న హ్యాచాన్త శ్శుచితామియాత్॥ ఆచాన్త స్త్రిరపః పీత్వేత్యర్థః॥ త
థా॥ ఆచమ్యప్రయతో నిత్యం జపేదశుచి దర్శనే॥ ఇతి.

వసిష్ఠః॥ క్షుతేనిష్ఠీవితే సుప్తే పరిధానేఽశ్రుపాతనే। పంచస్వే
తేషు చాచామేత్ శ్రోత్రం వాదక్షిణం స్పృశేదితి॥ పరాశరః॥ ప్రభా
సాదీని తీర్థాని గంగాద్యాస్సరి తస్తథా। విప్రస్య దక్షిణే కర్ణేసంతీతిమ
నురబ్రవీత్. ఇతి.

ద్విరాచమన నిమిత్తాని.

యాజ్ఞవల్క్యః। స్నాత్వాపీత్వా క్షుతేసుప్తే భుక్త్వారథ్యోపస
ర్పణే। ఆచాన్తః పునరాచామే ద్వాసోపి పరిధాయచ. ఇతి. మనుః. క్షు

తరముల యందు దర్భగ్రహణము విధింపబడి యున్నది గాన గ్రహించుటయు. పైత్రక
మునని షేధింపబడియున్నదిగాన నిచటమాత్రముద్వర్జించుటయు సంభవించినదిగాపునక
దమయన్ని కర్మముల యందు గ్రహించి యిదుమాత్రము త్యజించుట యుక్తమేయ
యి యున్నది.

దర్భాహరణ కాలము.

వలయు నప్పుడు తీసికొని రాబడిన దర్భలనే గ్రహింప వలయుగాని కాలాంతర
మునతీసికొని రాబడిన వానిని గాని, ఒకసారి వినియోగింపబడిన వానింగాని వాడు
కొనగూడదు. పవిత్రుడు ఐశాన్యమున కభిముఖుండై ప్రణవమునుచ్చరించుచు పవిత్రస్థలము
ననున్న దర్భలనుదాకి బ్రహ్మదేవునితోగూడ సహజముగా నుద్భవించిన యోకుశమా-పా
షములన్నిటిని బోనణచి, శుభము లొసగుము అనుమంత్రము చే గ్రహింపవలయు.

త్వా సుప్త్వా చ భుక్త్వా చ క్షీవిత్వా స్నాత్వానృతం వచః। పీత్వాపో౽ధ్యేష్యమాణశ్చ ద్వ్యాచామేత్ప్రయతో౽పినా. ఇతి-

ఆచమనాప వాదః.

అత్రయాజ్ఞ వల్క్యః॥ ముఖజావిప్రుషో మేధ్యాస్తథాచమనబిందవః। శ్మశ్రు చాస్యగతం దంత సక్తం త్యక్త్వాత తశ్శుచిః ॥ అస్యార్థః. ముఖనిస్సృతా లాలాబిందవో నామేధ్యాః। నోచ్ఛిష్టం కుర్వన్తి అంగే నిపతి తాశ్చ చ్యుతేహ్యాచ మనబిందవః పాదాస్స్పృశన్తి. తేమేధ్యాః, శ్మశ్రుచాస్య ప్రవిష్టముచ్ఛిష్టం నకరోతి. దంతసక్తం చాన్నాదికం స్వయమేవచ్యుతం దంతాత్త్యక్త్వాను శుచిర్భవతి. అచ్యుతంతు దంతసమమితి. అతో౽త్ర నత్వాచామేదితి భావః॥ స్మృత్యర్థసారే॥ ఆస్య లగ్నే వ దంతే చైవ తథైవాం గోపలేపనే। తాంబూలక్రము కేచైవ భుక్తస్నేహాను లేపనే। ఇత్తుఖండేతి లేమూలే పత్రపుష్ప ఫలేషుచ। తథోక్తతృణకాష్ఠేషు నాచామేదామ భక్షణే। మధుపర్కేషు సోమేషు ప్రాణాహుతి

విడువదగిన దర్భలు.

గోటితో తుంచఁ బడినవి యపవిత్రములైనవి కాచినట్టివి-కాలినవియును గుదర్భలను విడువ వలయు.

ఆచమనని మిత్తములు.

మూత్రరీవములను విడిచి పాదప్రక్షాళనము చేసికొని శుద్ధికై యాచమనము చే యవలయు. వేదము జదువఁ బోవునప్పుడును- అన్నమును భుజింపఁ బోవునపుడు- జలముద్రావఁ బోవునపుడును- శూద్రునితో మాటలాడిన పిమ్మటను నాచమనము చే యవలయు అపవిత్ర వస్తువును జూచిన మీదట నాచమనము చేసిన శుద్ధుఁడగు. తుమ్మినప్పుడును- ఉమ్మి వేసినప్పుడును- నిద్రించిన యనంతరమును- వస్త్రము ధరించు నప్పుడు- కన్నీరు గారినప్పుడును- ఆచమనము చేయవలయు లేకున్న కుడిచెవినైన దాకవలయు. ప్రభాసము మొదలగు తీర్థములు- గంగాదినదులును విప్రుని కుడిచెవి యందుండు నని మనువు వచించెను.

రెండుమార్లాచమనము చేయవలసిన సమయములు.

స్నానము-జలపానము-తుమ్ము- నిద్ర-భోజనము- వీధికిబోవుట- వస్త్రముధరించుట

షుచాప్యుచ। ఆస్యహోమేషు సర్వేషు నోచ్ఛిష్టో భవతిద్విజః ఇతి॥ ఆచ మనాకరణే పత్యవాయోదర్శితః॥ స్మృతిచంద్రికాయాం॥ యఃక్రియాః కురుతేమోహాద నాచమ్యైవ నాస్తికః। భవన్తిహివృథాతస్య క్రియాస్స ర్వాన సంశయఇతి.

దంత ధావనం.

అథదన్త ధావనవిధిః భరద్వాజః॥ పక్షాళ్య చరణౌ హస్తౌ ముఖంచాథయ థావిధి। ఆచమ్య ప్రాఙ్ముఖః స్థిత్వాదం తధావన మా చరేత్। మధురిత్యాది మంత్రోఽయం ముఖ్యశ్శాఖాభి మంత్రణే। త్య క్త్వాభి మంత్రణంతూష్ణీం వృథాస్యాద్దంత ధావనం। మంత్రః। ఆయుర్బ లం యశోవర్చః ప్రజాః పశువసూనిచ। బ్రహ్మప్రజ్ఞాంచ మేధాంచత్వా నోదేహివనస్పతే। ఇత్యభిమంత్ర్య హృతాంశాఖాం మంత్రేణానేన వై ద్విజః। అథఊర్ధ్వంక్ర మేణైవ థావయేచ్ఛాఖ యాతథా। వామభాగం సమారభ్య ప్రాదక్షిణ్య క్రమేణతు।ఇతి। దంతిధావన కాష్ఠాని। హారీతః। సర్వేకంటకినః పుణ్యాః క్షీరిణశ్చ యశస్కరాఇతి. శౌనకః। విజ్ఞాతవృ క్షం త్వక్షాగ్ర మృజుదుర్గంధ వర్జితం। సత్వక్తుదంత కాష్ఠం స్యాత్త దగ్రేణ ప్రధావయేదితి. విష్ణుః॥ ద్వాదశాంగుళికం విప్రేకాష్ఠ మాహు ర్మనీషిణః। క్షత్రవిట్ శూద్రజాతానాం నవమశ్చతురంగుళ మితి। కా

తుమ్మువేయుట- అసత్యముపలుకుట- చదువఁ బోవుట యీసమయములయందు రెం డుమారులే యాచమనముచేయవలయు.

ఆచమనము పనిలేని సమయములు.

నోటి తుంపురులు పడినను- ఆచమనము చేయునప్పుడు శరీరమున జలబిందువు లు బడినను- నోటి లోనికి మీసపు వెండ్రుకలు- వచ్చినను పండ్లసందున నిలిచి కొనిన ఆ హారవస్తువు దానియంతన క్రిందఁబడినను ఆచమనముచేయవలసిన పనిలేదు. సోమ.రసము- తాంబూలము- చెఱకుగడ- నువ్వులు- ఆకులు-పువ్వులు-పండ్లు- అపక్వవస్తువులు మున్న గు వానిని భుజించి నప్పుడును- ప్రాణాహుతులు చేసినప్పుడును- నుచ్ఛిష్ట దోషము లే దు. ఆచమనముపనిలేదనుట మొదట నాచమనముచేయక యేకర్మమును చేసినవ్యర్థ మగును.

ష్టఫలమాహ గర్గః॥ సర్జేస్థైర్యం వటేదీప్తిః కరంజేవిజయో భవేత్। ప్ల క్షేచైవార్థ సంపత్తిర్బదర్యాం మధురస్వరః। ఖదిరేచైవ సౌగంధ్యం బిల్వేతు విపులంధనం। ఔదుంబరేణ వాక్సిద్ధిర్బృం ధూకేచ తథా శ్రుతిః। వంశేచ కీర్తిస్సౌభాగ్యం పాలాశేసిద్ధిరుత్తమా। కదంబేచ సదా లక్ష్మీ రామ్రేచారోగ్య మేవచ। అపామార్గే ధృతిర్మేధా ప్రజ్ఞా శక్తిర్వ పుశ్శుచిః। ఆయుశ్శీలం యశోలక్ష్మీ స్సౌభాగ్యం చోపజాయతే। అర్కే ణదంతరోగాంస్తు బీజపూరేణతువ్యథా మితి॥ బిల్వంతు నిషిద్ధమన్యత్ర.

వర్జనీయ కాష్ఠాని

వర్జనీయాన్యాహ హారీతః॥ కాలేయ పాలాశ కోవిదార శ్లేష్మా తకబిల్వ కోశాతకవృక్ష నిర్గుండీశిరీషమాలతీ కరవీర బదరీ కరంజ వేణువర్జ్యమితి వసిష్ఠః॥ అజ్ఞాత పూర్వాణిచ దంతకాష్ఠాన్య థాన్యపత్రైశ్చసమన్వితాని। నయుగ్మ పర్ణాని నపాటితాని నచార్ద్ర శుష్కాణివినా

దంతధావనము.

కాలు నేతులు కడిగికొని- గండూషముచేసి- ఆచమనము నాచరించిదంతధావనము చేయవలయు. ఆయుర్బలం యశోవర్చః- అనుమంత్రము శాఖను మంత్రించుటకు ముఖ్యమైనది. మంత్రింపక దంతధావనము చేసిన వ్యర్థమగు. ఆయుర్బలంఅనుమంత్రముచే కాష్ఠమునుమంత్రింపవలయు."ఓవనస్పతీ-ఆయువునుబలమును- కీర్తిని-తేజమును-సంతానమును-ధనమును-వేదమును- ప్రతిభను-జ్ఞాపకశక్తిని నాకొసగుమని దీనికర్థము ఈమంత్రముతో మంత్రించి విరువఁబడిన పుడకతో నెడమవైపున మొదలు పెట్టి ప్రదక్షిణ క్రమముగా దిగువను- మీదను గూడ- దంతములను తోముకొన వలయు. మండ్ల చెట్లును- పాలచెట్లును దంతధావనమునకు ప్రశస్తములు. ఎదిఁగిన చెట్టుదియు-నలగ గొట్టబడినకొనగలదియు- సరియైనదియు- దుర్వాసన లేనిదియు, చర్మముతో గూడి నదియునగు దంతకాష్ఠము గ్రహించి దానితో దంతధావనము చేయవలయు. పండ్రెండు- తొమ్మిది, ఆరు, నాలుగు అంగులముల పొడవుగల దంత. కాష్ఠములతో క్రమముగా, బ్రాహ్మణులు,క్షత్రియులు, వైశ్యులు, శూద్రులును దంతధావనము చేసికొన వలయు, సర్జవృక్షపు పుడకతో దంతధావనము చేసికొనిన ధైర్యంబును,వటవృక్షపుడకతో, చేసికొనిన కాంతియు, కా

త్యచావా॥ కాలవిశేషే. కాష్ఠనిషేధఉక్తః॥ చంద్రికాయాం॥ అష్టమ్యాం చ చతుర్దశ్యాం పంచదశ్యాం త్రి జన్మని। తైలం మాంసం వ్యవాయంచ దంతకాష్ఠంచ వర్జయేదితి. గార్గ్యః॥ దంతకాష్ఠేత్వ మావాస్యా తైలాభ్యంగేచతుర్దశీ। అష్టమీగ్రామ్య ధర్మేచ జ్వలంతమపి పాతయేత్। ఇతి, తథాస్త్రీసంగం ఖాదనం పానం స్వాధ్యాయం క్షురకర్మచ। నకుర్యాద్దంత కాష్ఠంచ తైలేచ శిరసిస్థితే॥ వ్యాసః॥ నద్యాం దేవాలయే గోష్ఠేశ్మశానే జలమధ్యకే। యాగస్థానే శుచౌదేశే నాచరేద్దంత ధావనం శౌనకః॥ అలాభేదంత కాష్ఠానాం ప్రతిషిద్ధ దినేష్వపి। తస్యత్వ పాంతు

నుగ పుడకతో విజయంబును, జువ్విపుడకతో ఐశ్వర్యంబును, రేగుపుడకతో సుస్వరంబును, చంద్రపుడకతో సువాసనయు, మారేడు పుడకతో నధికధనంబును, అత్తి పుడకతో వాక్సిద్ధియు, జువ్విచెట్టుపుడకతో వేదంబును, వజ్రపు పుడకతో కీర్తి సౌభాగ్యంబులును, మోదుగు పుడకతో నుత్తమ సిద్ధియు, కడిమె చెట్టు పుడకతో లక్ష్మియు, మామిడి పుడకతో నారోగ్యంబును, ఉత్తరేణు వేపతో దంతధావనము చేసికొనిన యెడ ధైర్యము, జ్ఞాపకశక్తి, ప్రతిభ, పావిత్ర్యము, ఆయువు, శీలము, కీర్తి లక్ష్మి, సౌభాగ్యము, ఇవన్నియుఁ గలుగు జిల్లేడు పుడకతో దంతరోగములు కలుగును. మాదీఫలపు కట్టెతో దుఃఖము కలుగు. బిల్వము కూడదని యింకొకచో నిషేధము కలదు.

పనికిరాని పుడకలు.

ఎఱుఁగని చెట్లవియు- బదనికెలు గలవియు- జమిలియాకులు గలవియు- చీల్పంబడినవియు- తడిగలవియు- ఎండినవియు చర్మము లేనివియు నగు కాష్ఠముల నుపయోగింపఁ గూడదు.అష్టమి- చతుర్దశి- పూర్ణిమ- తనజన్మతిథి వారనక్షత్రయులు మూడును కలిసి వచ్చినదినమును- ఈదినములయందు తైలాభ్యంజనము- మాంసాహారము- సంగమము-దంతధావనము కూడవు. అమావాస్యనాడు దంతధావనము చేసినను- చతుర్దశినాడు తైలాభ్యంగము చేసికొనినను- అష్టమినాడు సంగమము చేసినను పతితుడగును. తలయంటుకొని యున్నపుడు స్త్రీసంగము- భుజించుట- జలముద్రావుట- వేదము చదువుట- దంతధావనము- క్షౌరము కూడవు. నదియందు- దేవాలయమున- గోవుల కొట్టమునను- శ్మశానమునను- జలమధ్యమునను- యాగ స్థానమునను దంతధావనము చేయఁగూడదు. దంతకాష్ఠము దొరకని యప్పుడును నిషిద్ధ దినములయందును పండ్రెండు మార్లు జలము పుక్కిలించి పై

గండూషైర్ముఖ శుద్ధిర్భవిష్యతి॥ స్మృత్యర్థసారే॥ అంగుళ్యా ధావయేద్దం తాన్ సర్జయేత్తు ప్రదేశినీం। మధ్యమానామి కాంగుష్ఠైః దంత ధావో భవత్యపి॥ భరద్వాజః॥ యావంతో నియమాః ప్రోక్తాద్విజ శ్రేష్ఠస్య భుంజతః। తావంతః పేక్ష్య కర్తవ్యో దంతిధావనకర్మణీతి.

స్నానవిధిః.

కూర్మపురాణే॥ ప్రక్షాళ్య దాతకాష్ఠం వై భక్షయిత్వా విధానతః। ఆచమ్య ప్రయతోనిత్యం ప్రాతస్స్నానం సమాచరేదితి॥ స్నానం ప్రశంసతి యోగయాజ్ఞవల్క్యః॥ అగమ్యాగమనాత్ స్నాయాత్పాపేభ్యశ్చ ప్రతిగ్రహాత్। రహస్యాచరితాత్పాపాన్ముచ్యతే స్నానమాచరన్॥ ఇతి॥ దక్షః॥ క్షుభ్యన్తి హి సుషుప్తస్య ఇంద్రియాణి స్రవన్తి చ। అంగానిసమతాం యాన్తి ఉత్తమాశ్చ సిరాస్తథా॥ అత్యంత మలినః కాయో ఽయోగ్యశ్చ పరికీర్తితః। స్రవత్యేవది వారాత్రం ప్రాతస్స్నానం విశోధనమితి॥ స్కాందే॥ అస్నాత్వా నాచరేత్కర్మ జపహోమాదికించన। సర్వం హన్తివి శుద్ధాత్మా ప్రాతస్స్నానేనదుష్కృతం॥ గుణా

చిన ముఖశుద్ధి కలుగును. చూపుడు వ్రేలువిడిచి తక్కిన వేళ్లతో పండ్లు తోముకొన వలెను. ద్విజులకు భోజనము చేయు నపుడున్న నియమము లన్నియు దంతధావనము చేయునప్పుడును గలవు.

స్నానవిధి.

దంతధావనము చేసికొని, యాచమనము చేసి స్నానము చేయవలయును. అగమ్యాగమనము- పాపాత్ముల వలన ప్రతిగ్రహము, వీనివలన గల్గునవియు, రహస్య కృతములైన నగు పాతకములు స్నానమువలన నశించును. నిద్రించినవాని యింద్రియములనుండి మలములు స్రవించును గాన శరీరము మలినమై యుండును. దానంజేసి ప్రాతః కాలమున స్నానముచేయ వలయును. స్నానముచేయక జపహోమాదుల నాచరింపఁ గూడదు. రూపము, తేజము, బలము, శుద్ధి- ఆయువు- ఆరోగ్యము- స్థిరచిత్తత- దుస్స్వప్న నాశము, ధైర్యము- మేధ అనునీ పదిగుణంబులు స్నానముచేయు వారలకు గలుగును. వానప్రస్థుఁడు గృహస్థుఁడును ప్రాతః కాలమునను- మధ్యాహ్నమునను స్నానము చేయవలయు

దశస్నాన పరస్య పుంసో రూపంచ తేజశ్చ బలంచ శౌచం। ఆయుష్య మారోగ్య మలోలుపత్వం దుస్స్వప్ననాశశ్చ ధృతిశ్చమేధా॥ ఇతి॥ అస్నాతా శీర్మలం భుంక్తేహ్యజపః పూయశోణితం।అహుతాశీః క్రిమిం భుంక్తే అదాతా విష్ట మశ్నుతే॥ ఇతి॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ ప్రాతర్మధ్యాహ్నయోః స్నానంవానప్రస్థగృహస్థయోః। యతేస్త్రిషవణం స్నానం॥ సకృచ్చబ్రహ్మచారిణాం। సర్వేవాపి సకృత్కుర్యు రశక్తౌచోదకం వినా కాత్యాయనోపి॥ యథాహని తథా ప్రాతర్నిత్యం స్నాయాద తంద్రితః॥ దంతాన్ ప్రక్షాళ్య నద్యాదౌ గృహేచేత్తద మంత్రకమితి॥ స్నానప్రకారశ్చ క్రియాసారేఽభిహితో యథా॥ఆచాంతః కృతకరన్యాసః ప్రాణానాయమ్య దర్భాన్ ధారయన్ అముకే వర్షే అముకేమాసి అముకే వారే శివప్రీత్యర్థం స్నానం కరిష్యఇతిసంకల్ప్య శుద్ధభూమించ తురంగుళ పర్యంతం హుంఫడిత్యస్త్ర మంత్రేణోద్ధృత్య తపదస్తనీం మృదం

యతి మూడుకాలముల యందు స్నానము చేయవలయు. బ్రహ్మచారి ఒక్కమారు స్నానము చేయవలయు.

స్నానవిధానము క్రియాసారమున నిట్లు చెప్పబడి యున్నది. ఆచమనముచేసి- కరన్యాసము చేసికొని- ప్రాణాయామముచేసి దర్భలను గ్రహించి- దేశకాలముల నుచ్చరించి- శివప్రీత్యర్థము స్నానము చేయుదునని సంకల్పముచేసి పరిశుద్ధమగు నేలను నస్త్రమంత్రముచే త్రవ్వి లోనున్న మృత్తికను మూలమంత్రముచే తీసికొని- హృదయాయనమః అను మంత్రముచే మొదట మృత్తికచే పూడ్చి తాను గ్రహించిన మృత్తికను ఏరు- చెరువు మున్నగు వానియొడ్డున నుంచవలయును. ఏరు మున్నగు వాని దక్షిణతీరము స్నానమునకు ప్రశస్తమైనది. అంతట- అస్త్రాయ హుంఫట్ అనుమంత్రముచే నామృత్తికలో జలము నునిచి- శిరసేనమః అనుమంత్రముచే నందలి గడ్డిపేళ్లను తీసివైచి- కవచాయనమః అనుమంత్రముచే నామృత్తికను మూడు భాగములుచేసి- దానిలో నొక భాగముచే నాభిమొదలుకొని పాదముల వరకు రాచికొనవలయు. రెండవ భాగమును ఏడుమారు లస్త్రమంత్రముచే జపించి ప్రజ్వలించుచున్న దానిగా భావించి మూలమంత్రముచే సర్వాంగము లేపనము చేసికొని- జలమున ప్రవేశించి, అస్త్రమంత్రముచే జలమును దలించి, కొట

మూలమన్త్రేణ నమోంత హృదయేన వాదాయ నమోన్త హృదయే
నైవ ప్రథమ ముద్ధృతయా మృదా ఖాతమా పూర్య నమోన్తం సరిత్స
రస్తటాకాదితీరే విశుద్ధే సిక్షేపేత్॥ సరిదాదీనాం దక్షిణతీరం స్నానా
ర్థమతిప్రశస్తం॥ తత్రో హుంఫడంతాస్త్రేణ మృదమభ్యుక్ష్య నమోన్త శి
రసా మృదిస్త్రేణ మూలాదీన్యుద్ధృత్య నమోన్త కవచేన త్రిధా వి
భజ్య నాభ్యాది పాదాన్తమేకాం శేనప్రక్షాళ్య- ద్వితీయం సప్తవార
మస్త్రమంత్ర జప్తమస్త్ర రశ్మిసం పర్కా ద్దీప్తం విభావ్య సర్వమంగం
మంత్రేణ లిప్త్వా జలం ప్రవిశ్య జలమస్త్రేణాలోడ్య- అంగుష్ఠాభ్యాం క
ర్ణౌ తర్జనీభ్యామక్షిణీ మధ్యమాభ్యాం నాసికే చ ధృత్వా విధాయ ప్రణవం
మూలసంహితం వాజపన్ హృదయే జ్వలదస్త్రం దేహం తత్తేజః పూ

ని వ్రేళ్లతో చెవులను, చూపుడు వ్రేళ్లతో కన్నులను, నడిమివ్రేళ్లతో నాసికలను గట్టిగా
మూసికొని, మూలమంత్రమును జపించుచు- ప్రజ్వలించు నస్త్రముగల దేహము నస్త్ర తే
జముచే వ్యాప్తమైన దానిగా భావించి జలమున మునిగి శక్తి కొలది యుండవలయు. ఇ
ది మలస్నానము, మఱియు- మృత్తికను విధి స్నానమునకై యుంచికొని, మార్ద్రామల
కాదులచేతనే మలస్నానము నొనరింపవలయు. విణ్మూత్రాది శారీర మలములకు, మృ
త్తు, దంతకాష్ఠము, మార్ద్రామలకాదులు మున్నగు వానిచే ఘర్షణము చేయుటచే శు
ద్ధియగు. వాచిక మలములకు ప్రణవాది జపములచే శుద్ధియగు. మానస మలములకు ధ్యా
నాదులచే శుద్ధియగు.

అనంతరము విధిస్నానమునకై యునిచిన మృత్తికను తీసికొని, బొడ్డులోతు
నీరిలో ప్రవేశించి, నగులయందైన యొడ, ప్రవాహాభిముఖుండును, చెఱువులు మున్నగు
వానియందు ప్రాఙ్ముఖుండు నుత్తరాభిముఖుండు గానియగుచు, మత్స్యమండూకాదిహిం
సలేని పరిహారమునకై హస్తమాత్రము నలు చదరముగా శివతీర్థమును కల్పింపవలయు.

అదియెట్లన, మృత్తిక నెడమ చేతిలో నిడికొని, దానిని తూర్పున, దక్షిణమున
ఉత్తరమున మూడు భాగములు చేసి మూలమంత్రముచే నేడుమార్లు మంత్రించి, తూర్పు
న నున్నదానిలో సగము తీసికొని అస్త్రాయహుంఫట్ అనుమంత్రముచే తూర్పు మొదలగు
గన్ని దిక్కులను చల్లవలయు. దీనిచే దిగ్గతములగు విఘ్నములన్నియు నశించును. కడమ
మృత్తికలో కొంత శివతీర్థమగుటకై కొంత జలములో నుంచవలయు. కొంత శివతీర్థ సీ

జపిత్వాచ విధాన్యజలేనిమగ్నో యావచ్ఛక్త్యా వతిష్ఠేత॥ తదేతన్మల స్నానం॥ యద్వా- వక్ష్యమాణ విధి స్నానార్థమేవ మృదా హరణం మలస్నానంతు హరిద్రామలకాది పిష్టైరేవ కార్యం॥ అత్ర రేతో విణ్మూత్ర చక్షుశ్శ్రోత్ర నాసికాముఖ నఖపాదమల రూపాణాం శారీరమలానాం శోధనాది మలస్నానాం తత్కర్మాం తద్గతైర్మృద్దంత కాష్ఠహరిద్రామల కాది ఘర్షణైశ్శుద్ధిః॥ వాచికమలానాం స్నానకారకైః ప్రణవాది జపైర్మానస మలానాం మంత్రధ్యానాదిభిః॥

తదను విధిస్నానార్థం స్థాపితం మృద్భాగమాదాయ నాభిదఘ్నం జలం ప్రవిశ్య నదీషు ప్రవాహాభిముఖోఽన్యత్ర ప్రాఙ్ముఖ ఉదఙ్ముఖో వా మత్స్య మండూకాది వాసభూత జలదోష పరిహారార్థం హస్తమాత్రం చతురశ్రం శివతీర్థం పురతః కల్పయేత్। తత్రాయం క్రమః॥ మృద్భాగం

మా సిద్ధికై జలమున చేతిలో చుట్టును త్రిప్పవలయు ఉత్తరపు దిశనున్న దానిని మూలమంత్రముచే సమృతమయముగా భావించి సగము జలమున నునిచి, కడమ సగము శరీరమునకు లేపనము చేసికొనవలయు. దక్షిణపు దిశ నునిచినమృత్తికను లేపనము చేసికొనగా సకల పాపములు నాశమొందును. ఇట్లు షణ్ముఖీ ముద్రచే చెవులు మున్నగు వానిమూసికొని, శివతీర్థమున మునిగి, శివమంత్రమును జపించుచు నీరిలో శక్తి కొలదియుండవలయు. అంతట జలమునుండి లేచి శక్తి శివమంత్రములచే కుంభక ముద్రచేయుట వలన, వామదక్షిణ హస్తములను సోమసూర్య రూపములనుగా భావించి, వామదంత మంత్రముచే మంత్రించిన జలములను శిరమున చల్లుకొని సంహార ముద్రచే శివతీర్థము నుపసంహరింప వలయు, నని యున్నది. అబ్లింగములును, వారుణములును, వ్యాహృతులు, యశ్చాంచ ద్ధునితం మయ్యః ద్రుపదా దివముంచత్ ఈమున్నగు మంత్రముల చేతను మృత్తికచేతను స్నానము చేయవలయు. స్నానకాలమున పుణ్యతీర్థముల స్మరింపవలయు. సంకల్పము, వారుణాది సూక్త పఠనము, మార్జనము, అఘమర్షణము, దేవతా తర్పణము నని స్నానమై దంగములు గలిగి యున్నది. పాదములను, ముఖమును కడిగికొని సావిత్రిని, ప్రణవమును స్మరించి, సిగముడి వేసికొని, ఆచమనము చేసి రేవున జలము పోసియటు దర్భాదుల నునిచి, దర్భపాణియై జలమును నమస్కరించి, ప్రాఙ్ముఖుడై జలమున ప్రవే

వామకరే పూర్వయామ్య సౌమ్యేషు త్రిధావిభజ్య సర్వాం సప్తవారా
వృత్తేన శివేన చాభిమంత్ర్యతత్రాస్త్రిపాతః హూఫండాం తాస్త్రేణ నా
రాచముద్రయా పూర్వాదిషు సర్వాసు దిక్షుక్షిపేత్। ఏవందివి విఘ్నా
నామధిపస్య ఇంద్రదిశిస్థితస్య మృద్భాగస్య దిక్షుక్షేపేణ దిగంతస్థితాస్స
ర్వే విఘ్నాశ్శమంయాన్తి॥ తదనుశివజప్త మృద్భాగార్ధం మూలేన జ
లేశివతీర్థ సీమాసిద్ధ్యర్థం మూలమంత్ర కృతేజలే నిక్షిప్యత దపరార్ధం
శివతీర్థం బాహుపరిభ్రమ ణేన సమంతాన్ని క్షిపేత్॥ ఏవం సోమది శి
స్థాపితం మృద్భాగం కేవలమమృత మయశివ మంత్రేణ లాలనాత్ క్షీ
రం తీర్థమమృతమయం భవతీతి శివతీర్థం పరికల్ప్య విధినా స్నానాయ
తదర్థం ప్రథమం బ్రహ్మాంగజప్తేన మృద్భాగేన సర్వమంగంలిపేత్॥ అథ
యామ్య దిశిస్థితస్య మృద్భాగస్య సంస్పర్శనాత్సర్వ పాపక్షయో భవ
తి॥ ఏవంషణ్ముఖీ కరణముద్రయాశ్రోత్రాదిద్వారాణి పిధాయ శివతీ
ర్థమధ్యే నిమజ్జ్య శివమంత్రం ధ్యాయన్ అంతర్జలేయావచ్ఛక్త్యా వతి
ష్ఠేత్॥తతోజలాదుత్థాయ వామదక్షిణ హస్తాసోమ సూర్యాకృతీశక్తి
శివాభ్యాం కృతయాకుంభక ముద్రయా వౌషడంత సహితాభి మంత్రి

శించి శరీరము తోమి కొనుచు స్నానముచేసి రెండు మారులాచమనముచేసి, దర్భపాణి
యై ఆపోహిష్ఠాది మంత్రములచే మార్జనముఁజేసికొని యఘమర్షణ స్నానముఁ జేయవల
యు. తిరిగి స్నానముఁజేసియాచమనముఁ జేసి తర్పణముఁజేయవలయు ననిస్మృత్యర్థసార
మునఁ గలదు. ప్రవాహము కాని యుదకమున స్నానముఁజేయుట, విప్రపాదముల గడు
గుట, గాయత్రీజపము, అర్ఘ్యమును సూర్యున కభిముఖుఁడై చేయవలయు. సూర్యోదయ
మునకు పూర్వము నాలుగు గడియల కాలమున కరుణోదయమని పేరు. అప్పుడు స్నా
నముఁజేయుట ప్రశస్తమైనది. నిత్యము, నైమిత్తికము, కామ్యమునని స్నానము మూడు
విధములగు. దానింబట్టి యందగు తర్పణంబును మూడువిధములై యుండును. స్నానముఁజే
సి తడిపంచతోన నీరిలోనుండియే దేవర్షి పితృతర్పణముల జేయవలయు. మనుజులకు త
ర్పణముఁజేయునప్పుడు, స్నానవస్త్రము నదుకునప్పుడు, మూత్ర పురీషములవిడుచునప్పు
డును నివీతిరై యుండవలయు. మనుష్య కర్మముల యందు జందెమును బుజముపై నిడి
కొనియు, సంగమ సమయమున మెడనె నునిచి కొనియు, తర్పణ సమయమున ప్రేలిపై

తజ్జలైశ్శిరస్యభిషిచ్య హుంఫడంతాస్త్రేణ విఘ్ననాశన తీర్థజలాం దిక్షు వినిక్షిప్య తీర్థం సంహారముద్రయా ఉపసంహరేత్। ఇతి॥ చతుర్వింశతిమతే॥ స్నానమబ్దైవతైర్మంత్రైర్వారుణైశ్చ మృదాసహ। కుర్యాద్వ్యాహృతిభిర్వాథ యత్కించేదితి మంత్రతః। ద్రుపదాదివేతి చస్నాయాజ్జంబు కామేతి వాపునః॥ పుణ్యాని చస్మరేత్తీర్థాన్యశనా ముసిర బ్రవీదితి. స్మృత్యర్థసారే॥ సంకల్పసూక్తపఠనం మార్జనంచాఘమర్షణం। దేవతాతర్పణం చైవస్నానం పంచాంగముచ్యత ఇతి॥ తత్రైవ॥ పాదాముఖంచ ప్రక్షాళ్య సావిత్రీం ప్రణవం స్మరేత్॥ శిఖాంబద్ధ్వాచమ్య తటం ప్రక్షాళ్య దర్భాదీన్నిధాయ దర్భపాణిర్జలం నత్వా ప్రపత తాంజలిః ప్రాఙ్ముఖోఽవగాహ్య కక్షాది సిమృజ్య స్నాత్వాద్వి రాచమ్య దర్భపాణి రాపోహిష్ఠాద్యైరబ్దైవతైర్మార్జనం కృత్వాఽఘమర్షణం కుర్యాత్. పునస్నాత్వాద్వి రాచమ్య తర్పణం కుర్యాదితి॥ అత్ర వా హాబాదకస్నానంవిప్రపాదావనేజనం। గాయత్ర్యాజపమర్ఘ్యంచ ఆదిత్యాభిముఖశ్చరేత్॥ స్కాందేపి॥ ఉదయాత్ప్రాక్చతస్రస్తు నాడికాహ్యరుణోదయః తత్రస్నానం ప్రశస్తం స్యాత్సహి పుణ్యతమస్స్మృత ఇతి॥ స్నానాంగ తర్పణముక్తం। వాధూలోక్తే॥ నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం త్రివిధం స్నానముచ్యతే। తర్పణంతు భవేత్తస్య తత్త్వేన పరికీర్తితమితి॥ విష్ణుః॥ స్నా

నిడికొనినను సంకేవలయును. నివీతమిట్లు మూడువిధములు. ఇట్లు దేవర్షి తర్పణములను జేసి యొడ్డున యక్ష్మ తర్పణముం జేయవలయును. శారీరమల విసర్జనము వలన జలమును దోషయుక్తముగాఁ జేసితిగాన నాదోషము శమించుటకై యక్ష్మను గూర్చి తర్పణము జేయుచున్నానని చేయవలయును. దేవర్షి పితృ తర్పణములు చేయుదనుక స్నానవస్త్రమును దుక గూడదు. మనుజుడు స్నానమునకై పోవుచుండ దేవతలు, పితృ గణంబులును వాయురూపులై దప్పిగొని కూడనరుదెంతురు. వారికితర్పణము చేయకయే స్నానవస్త్రము నదుకుచోవ వారలు నిరాశులై పోవుదురు. యేకే చాస్మత్కులే జాతా అనుమంత్రము నుచ్చరించుచు వస్త్రనిష్పీడనోదకము నొసగవలయును. స్నానముచేసిన వస్త్రముతో శిరస్సు తుడిచికొను నెడస్నానము వ్యర్థము. తిరిగి స్నానము చేసినగాని శుద్ధుడుగా నేరడు.

తశ్చార్ద్రవాససాదేవర్షి పితృతర్పణమాభస్థఏవ కుర్వీతేతి॥ వృద్ధమనుః॥ మనుష్య తర్పణే స్నానవస్త్ర నిష్పీడనే తథా। నివీతీతు భవేద్విప్రస్తదా మూత్ర పురీషయోః॥ మానుషేష్వంస యోస్సక్తం మైథునేతూర్ధ్వభాగికం। తర్పణేంగుళ యోస్సక్తం నివీతం త్రివిధం స్మృతమితి॥ స్మృత్యంతరే॥ దేవర్షి తర్పణం కృత్వా యక్ష్మాణాం తర్పయేత్తతః। యన్మయాదూషితం తోయం శారీరమల సంశ్రయాత్। తద్దోష పరిహారాయ యక్ష్మాణాం తర్పయామ్యహ మితి॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః॥ యావద్దేవానృషీంశ్చైవ పితౄంశ్చైవ యోన తర్పయేత్। తావన్నపీడయేద్వస్త్రం యేన స్నాతోభవేన్నరః॥ నిరాశాః పితరోయాంతి స్నానవస్త్రేని పీడితే॥ ఇతి॥ వృద్ధవసిష్ఠః॥ స్నానార్థ మభిగచ్ఛంతం దేవాః పితృగణాస్తథా। వాయుభూతాస్స మాయాన్తి తృషార్తాస్సలి లార్థినః। నిరాశాస్తే నివర్తన్తే వస్త్ర నిష్పీడనే కృత ఇతి॥ వస్త్రనిష్పీడ నమంత్రస్తు॥ యేకేచాస్మత్కులేజాతా అపుత్రా గోత్రిణో మృతాః। తేగృహ్ణంతు మయాదత్తం వస్త్ర నిష్పీడ నోదకమితి॥ శౌనకః॥ స్నానవస్త్రేణ యోవిప్రః శరీరం పరిమార్జతి। స్నానం వృథైవభవతి పునస్నానే నశుధ్యతీతి॥ స్నానానంతరం వాససీప రిదధ్యాత్॥ మత్స్యపురాణే॥ ఏవం స్నాత్వాతతః పశ్చాదాచమ్యతువిధానతః। ఉత్థాయవాససీ శుక్లేశుద్ధేతు పరిధాయవై। ద్విరాచామేదితి శేషః ఆర్ద్రవస్త్ర విసర్జనే విశేష ఉక్తః॥ స్నానం కృత్వార్ద్ర వస్త్రంతు ఊర్ధ్వ ముద్ధృత్య నిక్షిపేత్। స్నానవస్త్ర మధస్తాచ్చేత్పున స్నానేనశుధ్యతీతి॥

వస్త్ర ధారణం.

వస్త్రవిషయే విశేష మాహభృగుః॥ బ్రాహ్మణస్యసితం వస్త్రం

వస్త్రధారణము.

బ్రాహ్మణుడు తెల్లని వస్త్రమును, క్షత్రియుఁడు ఎఱ్ఱనిదానిని, వైశ్యుఁడు పచ్చని దానిని శూద్రుఁడు నల్లనిదానిని ధరింపవలయును. సంపదగలవాఁడు వస్త్రమును చినిగిన దాని గాని, మాసిన దానిగాని ధరింపఁగూడదు. రంగుబట్టలను, నల్లనిదానిని ధరింప

నృపతేరక్త ముల్బణం। పీతంవైశ్యస్య శూద్రస్య నీలంమల వదిష్యతే॥ ఇ
తి॥ మను॥ నజీర్ణం మలవద్వాసోభవేచ్చ విభవేసతీతి॥ ఆపస్తంబః॥ స
ర్వరాగ వాసాం సివర్జ యేత్కృష్ణంచ స్వాభావికమితి॥ ఉశనాః॥ నా
వేష్టితశిరాః కృష్ణకాషాయ వాససావా దేవపితృకార్యాణి కుర్యాదితి-
దేవలః॥ స్వయం, ధౌతేన కర్తవ్యాః క్రియాధర్మ్యావిపశ్చితా। నతు నేజ
కధౌతేనవహతేన నకుత్రచిదితి- అహతలక్షణ మాహపులస్త్యః॥ ఈష
ద్ధౌతం నవం శ్వేతం సదశం యన్నధారితం। అహతం తద్విజానీయాత్స
ర్వకర్మసు పావనమితి॥ ధౌతం ప్రక్షాళితం॥ అధౌతం కారుధౌతంచ క
ర్మకాలేవి వర్జయేత్ చండాలనిర్మితం వస్త్రం సర్వదాపరి వర్జయేత్।
చంద్రికాయాం॥ అన్యదేవ భవేద్వాస శ్శయనాయ నరాధిప। అన్యద్ర
థ్యాసుదేవానా మర్చాయా మన్యదేవహి। అన్యచ్చ లోకయాత్రా యా
మన్యదీశ్వర దర్శనే॥ కటిసూత్రం వినాశ్రౌతం స్మార్తం కర్మకరోతియః॥
సర్వంతన్నిష్ఫలం వింద్యాత్సోపినగ్న ఇతిస్మృతః। నగ్నోమలినవస్త్రస్స్యా
న్నగ్న శ్చార్ద్రపటస్స్మృతః। నగ్నస్తుదగ్ధవస్త్రస్స్యాన్నగ్న స్స్యూతపట
స్తథేతి॥ స్మృతిరత్నావళ్యాం॥ సప్తవాతాహతం వస్త్రం శుష్క వత్ప్ర
తిపాదితం। ఆర్ద్రంవాపిద్విజాతీ నామాదృతం గౌతమాదిభిరితి॥ స్మృత్యే

రాదు. తలకువస్త్రము చుట్టుకొనిగాని, నల్లనిది, కషాయ వర్ణము కలవియగు వస్త్రము
ల ధరించిగాని దేవపితృ కార్యముల నాచరింపఁ గూడదు. ఉతికిన వస్త్రములను ధరించి
కర్మముల నాచరింప వలయు. చినుగనిదియు, అంచుగలదియు, ఇతరులు ధరింప నిదియు
నుదికినదియునగు వస్త్రమును ధరింప వలయు అన్త్యజులు నేసినవస్త్రము ధరింపరాదు
పండుకొను నప్పుడు, బజారున కేగునప్పుడు, పూజించునప్పుడు, శారీర కృత్యముల దీర్చి
కొను నప్పుడు, ఈశ్వరుని దర్శించు నప్పుడును వేరువేరు వస్త్రముల ధరింపవలయు. మొ
లత్రాడులేక శ్రౌత స్మార్త కర్మముల నాచరింప గూడదు. మాసినవస్త్రము ధరించినవా
డును, తడిబట్ట గట్టుకొనిన వాఁడును, కాలినగుడ్డను ధరించిన వాఁడును, వలను లోలే
వస్త్రము ధరించిన వాఁడును దిగంబరులని చెప్పఁబడుదురు. ఏడుమార్లు గాలికి బట్టినచో
వస్త్రము పొడి బట్టతో తుల్యమైనది గాన జపహోమాదులయందు నుపయోగింప వచ్చు

ర్ధసాహే॥ శుచీవో హవ్యామరుత ఇత్యుక్త్వా శుద్ధమంబరం। సంప్రోక్ష్య
దేవస్య త్వేతిగృహీత్వా చావధూనయేత్। అవధూతగ్ం రక్ష ఇత్యవ
ధూయ— ఉదుత్యం జాతవేద సమితి వస్త్రమాదిత్యం దర్శయిత్వా- ఆ
వహన్తీతి వాసః పరిధాయ ద్విరాచామేదితి॥ స్నానం దానం జపం
హోమం స్వాధ్యాయం పితృతర్పణం। నైకవస్త్రోద్విజః కుర్యాచ్ఛ్రా
ద్ధ భోజన సత్క్రియాః॥ గోభిలోపి॥ ఏకవస్త్రోన భుంజీత నకుర్యాద్దేవ
తార్చనం। నచార్చయేద్ద్విజా నగ్నౌ కుర్యాదేవం విధం బుధ ఇతి॥ ఏకవ
స్త్రస్యలక్షణమాహ॥ స ఏవ॥ సవ్యాదంసాత్పరిభ్రష్టః కటిదేశధృతాం
బరం। ఏకవస్త్రంతు తంవిద్యాద్దైవే పిత్ర్యేచ వర్జయేదితి॥ చంద్రికా
యాం॥ యజ్ఞోపవీతే ద్వేధార్యే శ్రౌతే స్మార్తేచ కర్మణి తృతీయ ముత్త
రీయంచ వస్త్రాభావే తదిష్యత ఇతి॥

అథ స్నాన భేదః.

ప్రాతస్స్నాన ప్రసంగేన స్నానాంతరాణ్యుచ్యంతే। తత్ర శంఖః॥
స్నానంతు ద్వివిధం ప్రోక్తం గౌణముఖ్య ప్రభేదతః। తయోస్తు వారు
ణంముఖ్యం తత్పునష్షడ్విధం భవేత్। నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం క్రి

టీ. ధరింపబోవు వస్త్రమును, శుచీవో హవ్యా అనుమంత్రముచే ప్రోక్షించి, దేవస్యత్వా
అనుమంత్రముచే గ్రహించి, అవధూతగ్ం రక్ష అనుమంత్రమున విదలించి- ఉదుత్యం జా
తవేదసం అనుమంత్రమున సూర్యునకు గనబరిచి, ఆవహన్తీ అను మంత్రమున ధరింప వ
లయు. స్నానము, దానము, జపము, హోమము, స్వాధ్యాయము, పితృతర్పణము - శ్రా
ద్ధము- భోజనము, మున్నగు సత్కర్మములను ఒంటి బట్టతో నాచరింప రాదు. శ్రౌత
స్మార్త కర్మములయందు రెండు యజ్ఞోపవీతముల ధరింపవలయును. మూడవది యుత్తరీ
యార్థమై ధరింపవలయు.

స్నానభేదములు.

ప్రాతస్స్నాన ప్రసంగవశమున స్నానాంతరములను చెప్పుచున్నవి. గౌ
ణ మనియు' ముఖ్యమనియు స్నానము రెండువిధములు. వానిలో జలస్నానము ముఖ్యమై
నది. అది' నిత్యము' నైమిత్తికము' కామ్యము' క్రియాంగము మలాపకర్షణము, క్రియా

యాంగం మలకర్షణం। క్రియాస్నానం తథాష్టమం షోఢా స్నానం ప్రకీర్తితం॥ ఏతేషాం లక్షణమాహ సఏవ॥ అస్నాతిస్తు పుమాన్ స్నాత్వా జప్యాద్గృహ వనాదిషు। ప్రాతస్స్నానంత దర్థంతు నిత్య స్నానం ప్రకీర్తితం। చండాల శవధూపాది స్పృష్ట్వాస్నానం రజస్వలాం। స్నానార్హాస్తు యదాస్నాతి స్నానం నైమిత్తికం హితత్। పుష్యస్నానాదికం యత్తుదైవజ్ఞ విధిచోదితం। తద్ధికామ్యం సముద్దిష్టం సకామస్తత్ర్ప యోజయేత్। జప్తుకామః పవిత్రాణి హ్యార్చ్యర్త్యః దేవతాః పితౄన్। స్నానం సమాచరేద్యస్తు క్రియాంగం తత్ప్రకీర్తితం। మలాపకర్షణం నామస్నాన మభ్యంగపూర్వకం। మలాపకర్షణార్థాయ ప్రవృత్తిస్తస్య నాన్యథా। సరస్సుదేవ ఖాతేషు తీర్థేషు చనదీషుచ। క్రియాస్నానం సముద్దిష్టం స్నానంతత్రమతా క్రియేతి॥ నాన మేవ తత్రక్రియా॥ కార్యతయా విహితేత్యర్థః॥ మధ్యందిన స్నానమపి నిత్యమేవ॥ తథాచ– విష్ణుః॥ ప్రాతస్స్నాతోపి విధివత్స్నానం మధ్యందినే చరేత్। శక్తశ్చేదన్యథా రోగీకాట్యాస మ్మార్జనంచ రేదితి॥ మంత్రవదేవస్నానం సఫల మిత్యాహ యాజ్ఞవల్క్యః॥ మత్స్యకచ్ఛప మండూకాస్తో యేమగ్నా దివానిశం।న

స్నానము నని యారువిధములు. అనుదినము ప్రాతః కాలమున జేయునది నిత్య స్నానము, చండాలాదుల స్పృశించి నందున జేయునది నైమిత్తికము. పుష్య స్నానము మున్నగునది కామ్య స్నానము' జపహోమాదులను జేయుటకై జేయునది క్రియాంగస్నానము' అభ్యంగము మున్నగునది మలాపకర్షణము' పుణ్యతీర్థములు'నదులు మున్నగు వానియందు 'స్నానమే ముఖ్యముగా జేయఁబడునది క్రియాస్నానము' మాధ్యాహ్నిక స్నానంబును నిత్యమే యగు. ప్రాతః కాలమున స్నానము చేసినను శక్తుఁడగునేని మధ్యాహ్నమునను స్నానము చేయవలయు. అశక్తుఁడగునేని తడిబట్టతో తుడిచికొన వలయు. మంత్రములతో స్నానము చేసిననే సఫలమగు. అట్లుగానిచో చేపలు, తాబేళ్లు, కప్పలును రేయిం బవళ్లు నీరిలో నున్నను వానికి స్నానఫలము లేనట్లే యూరక మునిగిన వారికిని లేదు. బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యులుమాత్రము మంత్రములతో స్నానము చేయవలయు. స్త్రీలకు శూద్రులకును సమంత్రకమగు స్నానములేదు.

తేషాం హిస్నానఫలం తత్రైవ విధినర్జితమితి॥ విష్ణుః। బ్రహ్మక్షత్ర విశాం చైవ మంత్రవత్స్నాన మిష్యతే। తూష్ణీమేవహి శూద్రస్య స్త్రీణాంచ కురునందన॥ ఇతి॥ అథస్నానార్హా జలాని.

నదీషు దేవఖాతేషు తటాకేషు సరస్సుచ। స్నానం సమాచరే న్నిత్యం గర్తప్రస్రవణేషుచ। మనుష్యైర ఖాతో జలాశయో దేవఖాతః॥ భరద్వాజః॥ మహానదీన దస్స్రోతస్సర స్త్రిదశఖాతకాః। నాళస్తటాకః కుండంచ ధారాకూపస్త్విమేదశ। చాంద్రాయణత్రయం కృచ్ఛ్రంగాయత్ర్యా అయుతత్రయం। ఆప్లావనం మహానద్యాం తుల్యమేతచ్చ తుష్టయం॥ ఉద్భూతా భూధరాదబ్ధిం ప్రవిశత్యంబు సంతతిః।యాసామహానదీ జ్ఞేయా సర్వపాపప్రణాశనీ। ఉద్భూతాపూర్వదిగ్భాగశైలేసలిలసంతతిః। యాప్రత్యక్సాగరం యాతిసానదస్స్వితి గద్యతే॥ భూధరాదుద్భూమి భాగో త్థాయామేవ జలసంతతిః। నదీంవిశతిసాస్రోతః స్వయం వాయత్ర లీయతే॥ పర్వతస్యతటేవాగ్రె వృత్తాకార జలాస్పదం। అశోష్యం యత్సరస్తత్స్యాత్త్రివిశాలంసుపంకజః॥ భువ్యద్రౌచాతటస్పర్శమశోష్యంయజ్జలాశయం। విశాలమవిశాలం వాదేవఖాతఇతిస్మృతః॥ గ్రామార్థంవాథసస్యార్థంనృభిః స్వప్రష్టాంబుపద్ధతిః। యానద్యాద్యంబు ధామభ్యః తాం నాళా

స్నానార్హజలములు.

నదులయందు, దేవఖాతముల యందు, కొలనుల యందు' కుంటల యందు' నిర్ఝరముల యందును స్నానముచేయవలయును. మనుజులు త్రవ్వని మడుగునకు దేవఖాతమని పేరు. మహానది' నదము' స్రోతస్సు' సరస్సు' దేవఖాతము' నాళము'తటాకము' కుండము' ధార' కూపమునని జలాశయములుపదివిధములు. మూడు చాంద్రాయణములు, ఒక కృచ్ఛ్రము, ముప్పది వేలు గాయత్రి జపము' మహానదియందు స్నానము' చేయుట ఈనాల్గును సమానములగును. పర్వతము నందు బుట్టి సముద్రమున గలయు ప్రవాహమునకు మహానదియని పేరు. ఇదిసకల పాపములఁ బోగొట్టును. తూర్పుదిక్కున నున్న పర్వతమునఁ బుట్టి పశ్చిమ సముద్రమున గలియు ప్రవాహమునకు నదమని పేరు. పర్వతమునందు బుట్టి మహానది యందు గలియుప్రవాహమునకు స్రోతస్సని పేరు. పర్వతము

ఖ్యా ప్రచక్షతే॥ అర్ధచంద్రా కృతిర్యస్య సంస్థానస్య తువారిణః। గ్రా మేవసేపి వా శైలే తత్తటాక ఇతి స్మృతః॥ చతురశ్రం శిలాబద్ధం ససో పానమ థోజలః। దార్వ్యష్టకాది ఘటితం యత్తత్కుండ మితిస్మృతం॥ గి రిశృంగాద్వినిర్గత్య యాపతత్యంబు సంతతిః॥ అనాధార మధోభూమా సాధారేత్యభిధీయతే। పంచహస్త విశాలం యత్ ఖాతం వృత్తమ థోజలం। దార్వ్యష్టకాది ఘటితం యత్తత్కూప మితిస్మృతమితి॥ నద్యా ద్యలాభే మనురాహ॥ అలాభే దేవఖాతానాం సరసాం సరితాంతథా। ఉద్ధృత్య చతురః పిండాన్పారక్యే స్నానమాచరేదితి॥ మృణ్మయాను ఘటాన్వర్జి త్వైరై స్నానం నిషిద్ధం॥ తథాహి॥ ఖంజాదర్శే॥ శూర్పవాయు ర్నఖాగ్రాంబు స్నానవస్త్రం ఘటోదకం। మార్జనా రేణుకేశాంబుహ న్తిపుణ్యాం పురాకృత మితి॥ చంద్రికాయాం॥ నద్యాంతు విద్యమానా యాం నస్నాయాదన్య వారిషు। నస్నాయా దల్పతో యెచవిద్యమానే బహూదకే॥ సముద్రస్నానంతు పర్వకాలేవి హితం॥ మహాభారతే॥ అ శ్వత్థసాగరౌసేవ్యౌ నస్ప్రష్టవ్యౌ కదాచన। అశ్వత్థం మందవారేషు సాగరం పర్వణి స్పృశేత్॥ అన్యదాతుకురుశ్రేష్ఠ శవ యోనిర పాం

మీదగాని దరిని గాని గుండ్రముగా నుండి విశాలమై తామరలతో గూడి యెండిపోని జలముగలది సరస్సని పేరు. భూమియందుగాని కొండమీదగాని గట్టులేనిదై నీరెండిపోని దానికి దేవఖాతమని పేరు. నదులు మొదలగు జలాశయముల వద్దనుండి గ్రామములవద్ద కు గాని చేలవద్దకుగాని మనుజులు త్రవ్విన కాలువకు నాళమని పేరు. గ్రామము సం దుగాని వనమునందుగాని అర్ధచంద్రాకారముగా నున్న జలసంస్థానము నకు తటాకమని పేరు. నలుచదరముగా రాళ్లచే మెట్లు గట్టబడిన దానికి కుండమని పేరు. పర్వత శిఖ రమునుండి దిగువబడు జలధారకు ధార అనిపేరు. అయిదు చేతులు పొడవలుగా వెడల్పుగలిగి మెట్లు లేకుండ రాళ్లచే గట్టబడి యున్న దానికి కూపమని పేరు. ఇదియే జేదుడుబావి.

దేవఖాతములు సరస్సులు నదులుసంభవింప కున్నయెడ ఇతరులు త్రవ్వించిన చెరువు నందు నాలుగు మంటి ముద్దలు తీసివేయుచున్నవైచి యందు స్నానము చేయనగును. మంటికు డవలతో తెచ్చిన నీరు స్నానమునకు పనికిరాదు. చేట గాలి... వచ్చినగాలి, గోటి

పతిః। కుశాగ్రేణాపి కౌంతేయ న స్ప్రష్టవ్యో మహోదధిః॥ అజన్మ శ
తసాహస్రే యత్పాపం కురుతే క్వచిత్। ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః స్నా
వలవణాంభసి॥ గర్భిణీ గృహిణీ యస్య దూరయాత్రాం స వర్జయేత్।
వపనం సాగరస్నానం శవవాహాంచ వర్జయేదితి॥ జైమినిః॥ సేతుర్నా
పేక్షతే కాలం నిత్యం స్నానం ప్రశస్యతే॥ నిషిద్ధకాల భేదస్తు సేతోరస్య
త్ర కశ్చిత్॥ ఇతి॥ అత్రోదకాంతరేణాచమనం కర్తవ్యం॥ అపో రాభి
రాచామేదితి స్మరణాత్॥ తైత్తిరీయ శ్రుతౌ॥ తస్మాత్స ముద్రస్య నపి
బంతీతి॥ తర్పణాదికంతు తేనైవ కార్యం॥ నిషేధాభావాదితి కేచిత్॥
తచ్చింత్యం॥ తర్పణస్యాపి పిత్రాదీనాం పిపాసా నివృత్త్యర్థమేవ దీయ
మానత్వాత్॥ అన్యేనైవేతి జ్ఞేయం॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యః॥ నద్యా
మస్తమితే స్నానం వర్జయేత్తు సదా బుధః। నద్యాం స్నాత్వా నదీమన్యాం
న ప్రశంసేత ధర్మవిత్॥ శౌనకోపి॥ న నదీషు నదీం బ్రూయాత్ పర్వ
తేషు స పర్వతం। నాన్యత్ప్రశంసేత్తత్రస్థో తీర్థేష్వాయతనేషు చేతి॥ వ్యా

కొన యందగు నీరు, స్నానము చేసిన వస్త్రము- కుండతో తెచ్చిననీరు- చీపురుత్రోచి
మ్మగా వచ్చినదుమ్ము- వెండ్రుకల మీదినుండి పడిన జలము ఇవి పూర్వపుణ్యమును నా
శము చేయును.

నదియుండగా నితరజలముల యందు స్నానము చేయఁ గూడదు. ఎక్కువజలము
గల మడుగు లుండగా కొద్దిజలముగల కూపాదుల యందు స్నానము చేయఁ గూడదు.

సముద్ర స్నానము పర్వకాలముల యందె చేయవలయు. రావిచెట్టును- స
ముద్రమును గూర్చి వందనము చేయవలయు గాని వానిని తాకఁ గూడదు. శనివారమునా
డు రావిచెట్టును- అమావాస్యాది పర్వముల యందు సముద్రమును తాకవలయును. కడ
మ సమయముల యందు సముద్రము పవిత్రమైనది కాదు. కావున దర్భకొనచేనైన దా
నిని తాకగూడదు. పెక్కువేల జన్మముల యందుఁ జేసిన పాపమంతయు సముద్రమున
కు వందనము చేయగానె తొలంగును.

తనభార్య గర్భవతిగా నుండునెడ దూరదేశ గమనమును- వపనమును- సముద్రస్నా
నమును- పీనుగును మోయుటను విడిచిపెట్టవలయు. పర్వకాలము కానప్పుడు స్నానము
చేయఁ గూడదను నిషేధము సేతువునకు లేదు. కావున అందు ప్రతిదినము స్నానము [illegible]

సః॥ కురుక్షేత్రం గయాం గంగాం ప్రభాసం నైమిశం తథా। తీర్థాన్యే
తాని సర్వాణి స్నానకాలేస్మరేద్బుధ ఇతి॥

వర్జ్యోదకాని.

వర్జ్యోదక మాహ వ్యాసః॥ నద్యాయచ్చ పరిభ్రష్టం నద్యాయ
చ్చవినిస్సృతం। గతప్రత్యాగతం యచ్చ తత్తోయంపరి వర్జయేత్ ॥ ప
రిభ్రష్టం= విచ్ఛిన్నం। బోధాయనోపి॥ స్నానం రజకతీర్థేతు భోజనం గ
ణికాగృహే। పశ్చిమోత్తరశాయిత్వం శక్రాదపి హరేచ్ఛ్రియ మితి॥
శాండిల్యః॥ నస్నాయాత్సహ శూద్రేణ నస్త్రీభిర్నచ నాస్తికైః। నపా
పైశ్చన బాలైశ్చన రోగాశుచి భిర్నరైః॥ కాత్యాయనః॥ యాశ్చోష
ము పగచ్ఛంతి గ్రీష్మేకు సరిత్సో భువి। తాసు ప్రావృషి నస్నాయాద పూ
ర్ణే దశవాసరే॥ ఉష్ణోదకం నిషేధతి యాజ్ఞవల్క్యః॥ వృథాతూష్ణోదక
స్నానం వృథా జప్యమ వైదికం। వృథాత్వ శ్రోత్రియేదానం వృథాభు
క్తమ సాక్షిక మితి॥ యత్తూష్ణోదక స్నానవిధానం॥ ఆపస్స్వ భావతో
మేధ్యాః కింపునర్వహ్ని సంయుతా ఇతి॥తదాతురస్నాన విషయ మితి
కేచిత్। అనాతురస్యాప్యుష్ణోదక మనిషిద్ధ మిత్యాహ-యమః॥ నిత్యం నై

ష్ణమే యగును. ఉప్పునీరుతో నాచమనము నిషిద్ధముగాన వేరుజలముతో నాచమనము
చేయ వలయుగాని సముద్ర జలముతో నాచమనము చేయఁగూడదు.

నిషేధము లేదుగాన తర్పణాదులు సముద్ర జలముతో చేయ నగునని కొంద
ఱు చెప్పిరి గాని ఆతర్పణాదులును పితృదేవతలు మొదలగు వారి పిపాసను (దప్పిన) తీ
ర్పనె యేర్పడినవి గాన ఇతర జలములతోన తర్పణాదులు చేయవలయు.

సూర్యుండస్తమింపఁగా నదియందు స్నానము చేయఁ గూడదు. ఒక నదియందు
స్నానము చేయునప్పుడు వేరొకనదిని ప్రశంసింపఁ గూడదు. అనియాజ్ఞ వల్క్యుఁడు చె
ప్పెను. ఒకనదియొడ్డున నుండి వేరొకనదిని- ఒకపర్వతము మీదనుండి. వేరొకపర్వతము
నుఇట్లేతీర్థములయందు- క్షేత్రములయందును ఒక్కచోనుండి వేరొకదానిని ప్రశంసింపఁ
గూడదు.

కురుక్షేత్రము- గయ- గంగ- ప్రభాసము- నైమిశము అనువానిని స్నాన కా
లమునందు స్మరింప వలయునని వ్యాసుఁడు చెప్పెను.

మిత్తికం చైవక్రియాంగం మలకర్షకం। తీర్థాభావేతు కర్తవ్యముష్ణోదక కుశోదకైరితి। గౌతమః। శివలింగ సమీపేతు యత్తోయం పురతస్థితం। శివగంగేతివిఖ్యాతం తత్ర స్నాత్వా శివం వ్రజేదితి।

మృదాద్యాహరణం.

దక్షః॥ చతుర్థేచ తథాభాగే స్నానార్థం మృదమాహరేదితి। యాజ్ఞవల్క్యః॥ న ప్రాతర్నూర్తికాస్నానం నచభౌమార్కవారయోః॥

భాషని నీవు.

నదిపక్కి వహించు నప్పుడు పాశ్చ్యముల యొక్క పల్లపు చోట్ల కొంతనీరు నిలిచియుండును, వర్షించి వరదగా కొంతనీరు పాశ్చ్య ప్రదేశముల వైపు ప్రవహించి పోవును, ఎదురుపోయి కొంతనీరు వెనుకకు తిరిగి వచ్చును. ఈనదులయందు స్నానము చేయరాదని అత్యాయుఁడు చెప్పెను.

బాలశేఖర స్నానము చేయుట, వేశ్యయింట భుజించుట, పవిత్ర శిలగను పుస్తక ములగను పడుకొనుట దేవేంద్రుని సంపదనైన పోగొట్టునని బోధాయనుఁడు చెప్పెను.

శూద్రులు, స్త్రీలు, నాస్తికులు, పాపులు, బాలురు, రోగులు, అపవిత్రులు అను వారితో కలసి స్నానము చేయరాదని శాండిల్యుఁడు చెప్పెను.

గ్రీష్మఋతువునందు ఎండిపోవు చిన్న నదులయందు వర్షకాలమున నీరురాగా పదిదినముల లోపల స్నానము చేయరాదని కాత్యాయనుఁడు వచించెను.

పెడసరముతో స్నానము చేయుట, వైదికములు గాని మంత్రముల జపించుట శ్రోత్రియుఁడు గాని వానికి దానము చేయుట, అతిథి లేక తానొక్కఁడే భుజించుట ఇవి యన్నియు వ్యర్థములని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను.

జలము స్వభావమునసే పవిత్రమైనది. దానికి నగ్ని సాహచర్యము కలుగ నెన మరియు పవిత్రమని చెప్పవలెనని ఉష్ణోదక స్నానవిధి అప్పస్తూ విమయమని కొందరి యాశయము.

నిత్యము, నైమిత్తికము, క్రియాంగము మలకర్షకమును స్నానము, పుణ్య తీర్థము సంభవింప నప్పుడు ఉష్ణోదకముచే గాని, పరోదకముచే గాని, చేయవచ్చునని యముఁడు చెప్పుటచే స్పష్టముగ ఉష్ణోదక స్నానము కూడుననియు తెలియుచున్నది.

శివలింగమున కొంచెము దగ్గరగా యున్న జలమునకు శివగంగయని పేరు. అందు స్నానము చేయువాఁడు సకలతీర్థములను పొందును. అని గౌతముఁడు చెప్పెను.

మధ్యందినేతుకర్తవ్యం నాతిమధ్యందినే౦వా| గృహ్యపరిశిష్టే| శుద్ధదేశే ఖనిత్రేణ భువం గాయత్ర్యా ఖాత్వారంభం చతురంగుళ ... దస్య దస్త్రాన్మృదంతథ ఖాత్వాగాయత్ర్యా దాయమృద ముపాదాయ తాం శుచౌస్థలేనిధాయ గాయత్ర్యా ప్రోక్షయేదితి| మాధవీయే| జలందేవ గృహం చైవ శయనంచ ద్విజాలయం| నిర్ణిక్త పాదః ప్రవిశేన్నా నిర్ణిక్తః కదాచనేతి| వ్యాసః| షడ్భిః పాదౌ చతుర్భిశ్చ జంఘే నాభిం కటింత్రిభిః| మృదైకయా శిరః పశ్చాత్తతః కుర్యాత్ప్రమార్జనం| మృత్తికాచ సమాదిష్టా త్వార్ద్రామలకమాత్రికేతి| వ్యాసః| అంగుష్ఠాంగుళిభిశ్చ న శోధ్ర దృశ్యాసి కాముఖం| పీడ్యచాగ్రః ప్రతిస్రోతః త్రిర్ద పేదఘమర్షణం| ద్రుపదాద్వానాథ గాయత్రీ వేదేవాబ సనీయకే| సకృదంతర్జలే జప్త్వా

మృత్తికను తెచ్చుకొనుట.

దినమునకు నాల్గవ భాగమునందు స్నానార్థమై మృత్తికను తెచ్చుకొనవలయునని దక్షుడు చెప్పెను.

ప్రాతఃకాలమునను, మంగళవారమునను, భానువారమునను, మృత్తికాస్నానము చేయఁగూడదు. సూర్యుఁడు తీక్షణముగగల మధ్యభాగమునకు రానప్పుడు మధ్యాహ్న కాలమునందే చేయవలయును.

పరిశుద్ధమగు చోట గాయత్రి మంత్రమును చెప్పుచు త్రవ్వకోలచే త్రవ్వి, నాలుగంగుళముల పైనున్న మృత్తికను తీసివైచి లోని మృత్తికను గ్రహించి దానిని పవిత్రమగు చోట నడుగుద్దున నునిచి గాయత్రిచే జలము చల్లవలయునని గృహ్యపరిశిష్టము నందు గలదు.

జలమును, దేవగృహమును, శయనమును, బ్రాహ్మణగృహమును కాళ్లు కడుగుకొనక ప్రవేశింపఁగూడదు. కాళ్లు కడుగుకొనక ప్రవేశించు మనుజునకు మోక్షము కలుగదు. మృత్తికలో నాలుగు మూళ్లు పాదములను, నాలుగు మూళ్లు జంఘలను, మూడు మూళ్లు నాభిని, కటిప్రదేశమును, ఒక మూడు శిరమును గడిగికొని జలములో మార్జనము చేయవలయు ననియు, ప్రతిపదమును మృత్తిక పచ్చి ఉసిరికాయ యంతటిదై యుండవలయు ననియు వ్యాసుఁడు వచించెను.

స్నానము చేయునప్పుడు ... అఘమర్షణ మంత్రమును మూడుమారు జపింపవ

బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి। యోగయాజ్ఞవల్క్యః। మహత్యాతు లోకానపియః త్రిః పఠేదఘమర్షణం। అథాశ్వమేధావభృథమేవంతం మనురబ్రవీత్। ఇతి।

మృత్తికా స్నానం.

మృత్తికా స్నానముక్తం బోధాయనేన। అథాతో మృత్తికాస్నానవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామో బ్రాహ్మణానాం గృహస్థవానప్రస్థ పరివ్రాజకానా మశ్వక్రాంతే. సహస్ర పరమాదేవీతి భూమిం దూర్వా మభిమంత్ర్య, ఉద్ధృతాసీత్యుద్ధృత్య తతో లోష్ట మాదాయ - కాండాత్కాండాదితి ద్వాభ్యాం దూర్వా మాదాయ - మృత్తికే హనమేపాప మితి దూర్వాం లోష్టే ప్రక్షాల్య, యత ఇంద్ర స్వస్తి స్వస్తిన ఇంద్రో వృద్ధశ్రవాః స్త్రాతారమింద్ర మాపానమన్యః పరంమృత్యో అనుప

వేదమున వాజసనేయ శాఖయందు ద్రుపదాదివ ఋక్కు గలదు. జపం త్రిమును నీళ్లలో నుండి మూడుమార్లు జపించు నెడ బ్రహ్మహత్య వలని పాపంబైనను తొలంగును. అని వ్యాస మహర్షి పలికెను.

లోకములను వధించియు, అఘమర్షణ మంత్రమును మూడుమార్లు పఠించు నెడ అశ్వమేధ యాగము చేసి యవబృథ స్నానము చేసిన దానితో సమమగు పుణ్యము లభించునని మనువు చెప్పెనని యాజ్ఞవల్క్యుడు చెప్పెను.-

మృత్తికా స్నానము.

బోధాయనుడు మృత్తికాస్నానము నిట్లు చెప్పెను బ్రాహ్మణాది గృహస్థులకు, వానప్రస్థులకు, యతులకు, సన్యాసులకు మృత్తికా స్నానము చేయు విధానమును తెలుపుచున్నాము అశ్వక్రాంతే- సహస్ర పరమాదేవీ అను మంత్రములచే భూమిని- గరికెను మంత్రించి- ఉద్ధృతాసి అను మంత్రముచే త్రవ్వి మృత్తిక తీసికొని- కాండాత్కాండాత్ అను మంత్రములచే గరికెను తీసి మృత్తికపై నుంచి- యత ఇంద్ర స్వస్తి- స్వస్తిన ఇంద్రో వృద్ధశ్రవాః- త్రాతారమింద్రం- అపాంతమన్యుః- పరం మృత్యో అనుపరేహి పంథాం అను మంత్రములచే మృత్తికలో కొంత భాగమును తూర్పు మొదలుకొని పది దిక్కుల యందు విసరి వేయవలయును, తరువాత, గంధద్వారాం అను మంత్రము

శేషైస్త్రిభిః ప్రతిమన్త్రం ప్రతిదిశం లోష్టముత్సృజ్య గన్ధద్వారామి తిలోష్టమాదాయ- ఉద్ధృతాసి జాతవేదస మితి లోష్టమాదిత్యం దర్శయిత్వా- శ్రీర్మేభజతు అలక్ష్మీర్మే నశ్యత్వితి శిరః ప్రదక్షి ణీకృత్య, సహస్రశీర్షేతి శిరఆలిప్య, అగ్నిర్ముఖా ఇతి ముఖం, ఇన్ద్ర గ్రీవామో జసాతి గ్రీవాం, మహో నిన్ద్రోవజ్రబాహురితి, బాహూ, సోమానం స్వ ర్ణమితి కుక్షౌ, శరీరం యజ్ఞశమల మితి శరీరం నాభిర్మే చిత్తం వి జ్ఞానమితి నాభిం, మాపాంత మవ్యురితికరం, విష్ణోర్ల లాటమసీతి పృష్ఠం, వరుణస్య స్తమ్భనమసీతి మేఢ్రం, ఆనందనాదావిత్యండౌ, పృథుచో రాజస త్యూరూ. జంఘాభ్యామితి జానుయోరిదం విష్ణురితి- త్రీణిపదేతి ద్వా భ్యాంపాదౌ- సజోషాఇన్ద్రేతి శేషం దూర్వాసహితం శిరసినిధాయ, హిరణ్యశృంగ మితి తీర్థంగత్వా- సుమిత్రాన ఆపఓషధయ ఇత్యాత్మా న మభిషించే దుదకాంజలి మాదాయ- లోష్టదేశే యుర్మి తాస్సన్తు భూయాసురితి ప్రథమం- ద్వేద్మోఽస్మాన్ద్వేష్టీతి ద్వితీయం - య.చ వ

చే మృత్తిక పట్టుకొని- ఉద్ధృతాసి జాతవేదసం అను మన్త్రముచే నామృత్తికను సూ ర్యునకు గనబరచి- శ్రీర్మేభజతు, అలక్ష్మీర్మేనశ్యతు అను మంత్రముచే శిరసునకు ప్ర దక్షిణముగా (త్రిప్పి, సహస్ర) శీర్షా అను మంత్రముచే శిరమున రాచి, అగ్నిర్ముఖా అను మంత్రముచే ముఖమున, ఇన్ద్రగ్రీవామోజః అనుమంత్రముచే మెడయందు, మహో నిన్ద్రో వ్రజబాహుః అనుమంత్రముచే బాహువుల యందు, సోమానం స్వర్ణం అను మంత్రముచే కుక్షియందు, శరీరం యజ్ఞశమలం అను మంత్రముచే కడమ శరీరము నందు నాభిర్మే చిత్తంవిజ్ఞానం అనుమంత్రముచే బొడ్డునందు, ఆపాంతమన్యుః అను మంత్రముచే చేతియం దు, విష్ణోర్లలాటం అను మంత్రముచే వీపునందు, వరుణస్య స్తంభనమసి అను మంత్రము చే మేఢ్రము నందు, ఆనంద నందౌ అను మంత్రముచే అండములయందు, పృథుచో రాజ అను మంత్రముచే తొడయందు, జంఘాభ్యాం అను మంత్రముచే జంఘలయందు, ఇదం విష్ణు త్రీణిపదా అను మంత్రములచే పాదములయందు రాచికొని, సజోషా ఇన్ద్ర అను మంత్రము చే మిగిలిన మృత్తికను గరికతో కూడ శిరమున నుంచికొని, హిరణ్య శృంగం అను మం త్రము ఛనుచ్చరించుచు తీర్థమునకుబోయి సుమిత్రాన ఆప ఓషధయః అను మంత్రముతో, [illegible]

యాం ద్విష్మ ఇతి తృతీయం. జపన్ బహిఃక్షిపేత్. ఆపోహిష్ఠామయోభువ ఇతి తిసృభిః- హిరణ్యవర్ణాశ్శుచయః పావకా ఇతి తిసృభిః- పవమానస్సువర్జన ఇత్యేతేనానువాకేన మార్జయిత్వా- నమోఽగ్నయేఽప్సుమతే నమ ఇతి నమస్కృత్య- యదపాం క్రూరమితి అద్భిస్త్రిరావృత్య- ఇమంమే గంగే ఇతి- ఆపోఽభిమంత్ర్య- ఋతంచ సత్యం చేత్యఘమర్షణ సూక్తేన ఆపోఽవగాహేత। దేవానృషీన్ పిత్రూంస్తర్ప్య శుచీనో హవ్యేతి వస్త్రమద్భిః ప్రోక్ష్య- దేవస్యత్వేతి వస్త్రమాదాయ- అవధూతగ్ం రక్ష ఇత్యవధూయ- ఉదుత్యం జాతవేదసమితి వస్త్రమాదిత్యం దర్శయిత్వా- ఆవహంతీతి వాసః పరిధాయ ద్విరాచామేత్। భూతప్రేత పిశాచాశ్చ యేచాన్యే నిశాచరాః। తేషాంస

ము చల్లుకొన వలయును. మరియు జలము దోసిలితో గ్రహించి- దురితాన్ని భూమియం- యాంచ వయం ద్విష్మః అను మంత్రముల జపము చేయుచు విడువవలయును. తరువాత- ఆపోహిష్ఠామయోభువః అనుమూడు మంత్రములచే- హిరణ్యవర్ణాః అనుమూడు మంత్రములచే- పవమానస్సువర్జనః అను మంత్రమును జపించుచు జలము చల్లుకొని- నమోఽగ్నయే- ప్సుమతే అను మంత్రముచే నమస్కారము చేసి- యదపాం క్రూరం అని జలమును మూడుమారులు త్రిప్పవలెది. ఇమంమే గంగే అను మంత్రముచే జలముల మంత్రించి- ఋతంచ సత్యంచ అను అఘమర్షణ సూక్తముచే మూడుమారులు మునుంగవలయును- అనంతరము దేవర్షి పితృతర్పణములు చేసి- శుచీనోహవ్యా అనుమంత్రముతో వస్త్రముపై జలము చల్లి దేవస్యత్వా అనుమంత్రముతో వస్త్రము గ్రహించి అవధూతగ్ం రక్షః అను మంత్రముతో దులిపి- ఉదుత్యం జాతవేదసం అనుమంత్రముతో నావస్త్రమును సూర్యునకు గనుపరచి- ఆవహంతీ అను మంత్రముతో ధరించి రెండు మారులు ఆచమనము చేయవలయును. భూత ప్రేత పిశాచములును- రాక్షసులును బాధకము లేకుండ బ్రహ్మకర్మను ప్రారంభించుచున్నాను. అని దర్భాసనము మీద కూర్చుండి మూడు ప్రాణాయామములు చేసి పిదప మూడుమారులు గాయత్రి జపింప వలయును. ఇట్లు చేయుట వలన పవిత్రుండగును. మరియు- గోహత్య- గురుతల్పగమనము స్వర్ణస్తేయము సురాపానము మొదలగు సకల పాపములు నశించునని భగవంతుడగు బోధాయనమహర్షి చెప్పెను.

ధ్యాత్వార్థేన బ్రహ్మకర్మ సమారభేత్ఖలు దర్భాసనం ప్రశస్తాఖ్యం । తేన
ప్రాణాయామాన్ ధారయిత్వా అష్టోత్తరశతం గాయత్రీం జపేత్।
మహాపాపైః ప్రముచ్యతే. గోవధ గురుతల్పగమన స్వర్ణస్తేయ సు
రాపానాది సర్వపాప ప్రణాశనమితి విజ్ఞాయతే । ఇత్యాహ భగవాన్
బోధాయనః॥ రత్న్యాం షష్ఠ్యాం॥ దర్శే స్నానం న కుర్వీత మాతాపిత్రోస్తు
జీవతోః॥ కుర్వంస్తత్ర నిరాచష్టే పిత్రోర్నుస్సతి జీవితే॥ నరాత్రౌ మృ
త్తికాస్నానం నైవభానుమార్కవారయోః॥ సంధ్యయోరాత్రిష్వ గోమూ
త్రం నకుర్యాద్ గోమయంనిశి। దివాంబు గోమూత్రే శుద్ధి
స్త్యాంబు భస్మభిః॥ తథా॥ స్నానమద్దిశ్నేత్రస్య జీర్ణరోగ యుతస్యచ।న
చయుక్తం తథాజీర్ణ భుక్త వత్సుచ గర్హితమితి॥ ఇతి మాధ్యాహ్నిక
స్నానం.

అథ నైమిత్తిక స్నానం.

స్మృత్యర్థసారే॥ ఉచ్ఛిష్టాద్యశుచేర్యేషు హ్యస్పృశ్యస్పర్శనే
మృచ। గ్రహసంక్రమణాదౌచ స్నానం నైమిత్తికం స్మృతం। చండా

తల్లిదండ్రులు జీవించి యుండగా అమావాస్యనాడు, తీర్థస్నానము చేయగూడదు. అట్లు చేయు నెడ తల్లిదండ్రుల గౌరవమును- ఆయువును కోరని వాడే యగును. తిథి షష్ఠి యందు గలదు రాత్రియందును మంగళవారము నందును- భానువారము నందు మృత్తికా స్నానము చేయగూడదు కాబట్టి ప్రాతఃకాలిక స్నానంబును జరుపవలెనని చెప్పనట్టి దాన అప్పుడును మృత్తికాస్నానము నిషిద్ధమై మధ్యాహ్నస్నానమందే అది చేయ బడు చున్నది. మరియు, సంధ్యాకాలముల యందు గోమూత్రమును, రాత్రియందు గోమయంబును శుద్ధికై యుపయోగింపగూడదు. జలము, గోమయము, గోమూత్రము మున్నగు వానిచే పగటియందును, జలము భస్మమునను వానిచే రాత్రియందును శుద్ధిచేసి కొనవలెను. నేత్రరోగము కర్ణరోగము గలవారును, అజీర్ణరోగియు, భుజించిన వారును స్నానముచేయగూడదు. ఇది మాధ్యాహ్నిక స్నానవిధి.

నైమిత్తిక స్నానము.

స్మృత్యర్థసారమునందు, ఉచ్ఛిష్టాదులు శరీరమునకు తగిలినప్పుడును, అస్పృశ్యుల స్పృశించినప్పుడును- గ్రహణము నందును- సంక్రమణాదుల యందును చేయబడునది నై

లాది స్పర్శనేతు కార్యం వారుణమేవతు! కామ్యం మలాపకర్షణం చ నిత్యస్నానం చ వారుణం। ఇతరాణి యథాయోగ్యం దేశ కాలాద్య పేక్షయేత్॥ మనుః। దివ కీర్త్య ముదక్యాంచ సూతికాం పతితం తథా। శవం తత్స్పృష్టినం చైవ స్పృష్ట్వా స్నానేన శుధ్యతీతి॥ దివాకీర్త్య శ్చండాలః ఉదక్యా రజస్వలా॥ పరాశరః॥ దుస్స్వప్నం యది పశ్యేత్తు వాన్తే చ క్షుర కర్మణి। మైథునే ప్రేత ధూమే చ స్నానమేవ విధీయత ఇతి। మైథునే స్నానం ఋతుకాల విషయం। తదాహ శాతాతపః॥ ఋతౌ తు గర్భ శంకిత్వాత్ స్నానం మైథున కేస్మృతం॥ అన్యదా తు యథా- గచ్ఛేచ్చాపి చ మూత్రపురీష వదిత॥ అమృతావపి క్షాళనం స్నానం స్మర్యతే॥ అష్టమ్యాం చ చతుర్దశ్యాం దివా పర్వణి మైథునం। కృత్వా స చేల స్నానంతు వారుణేభిశ్చ మార్జయేదితి। చండాలాదీనాం వ్యవస్థానే దేశ పరిమాణ మాహ పరాశరః॥ యుగం యుగద్వయం చైవ త్రియుగం చ చతుర్యుగం॥

మిత్తిక స్నానము నిమేషు.

చండాలుని ముందలను తాకినప్పుడు వారుణ స్నానమే (జలస్నానమె) చేయవలయును, ఇట్లే కామ్య కర్మలు చేయునప్పుడును- మలాపకర్షణము నందును వారుణ స్నానమె చేయవలయు. దేశకాలముల ననుసరించి యితర ములగు స్నానముల నుపయోగింప వలయును- అనియున్నది. చండాలుని- రజస్వలను- ప్రసవించిన దానిని- పతితుని- శవమును తాకినవానిని తగులు కొని స్నానము చేసి శుద్ధుడగు నని మనువు వచించెను. దుస్స్వప్నము గాంచినప్పుడును- వాంతి చేసికొని నప్పుడును- క్షౌరము చేయించి కొనిన నప్పుడును- స్త్రీ సంగమము కలిగినప్పుడును- కాటిపొగ పారి నప్పుడును స్నానమె చేయవలయునని పరాశరుడు చెప్పెను. ఋతుకాలమున స్త్రీ సంగమము కలిగిన ప్పుడె స్నానము చేయవలయును. ఋతుకాలమున- గలుగు సంగమము వలన గర్భమేర్పడు గాన నప్పుడు స్నానము విధింప బడియెను. ఇతర సమయముల యందు అట్టి యనుమానము లేదుగాన మూత్రపురీషముల విడిచి నప్పుడు చేసికొనినట్లు శుద్ధిచేసి కొనవలయును అని శాతాతపుడు చెప్పెను. ఋతుకాలము కానప్పుడును కొన్ని సమయముల యందు స్నానము విధింప బడియెను ఎట్లనగ.

అష్టమి- చతుర్దశి- పగలు- పర్వకాలముల్లో విడిచి స్త్రీ సంగమము సంభవిం

చండాల సూతికోదక్యా పతితానామధః క్రమాత్ । తతస్సన్నిధి మా
త్రేణ సచేలస్నాన మాచరేదితి। అధః క్రమాత్ విపరీతక్రమాత్
మాధవీయే । నవపదం రథయుగమష్ట పద మనోయుగ మితి। ఉక్త ప్ర
వధానాభావే సచేలస్నానం। అజ్ఞానాద్గాత్ర స్పర్శనే స్నాత్వైవ లో
కనమధిక మిత్యర్థః। బుద్ధిపూర్వాంగస్పర్శేతు సచేల స్నాన మగ్ని స్ప
ర్శనం ఘృత ప్రాశనంచ విహితం। సంవర్తః। సంకటే విషమే చైవ దు
ర్గే చైవ విశేషతః। హట్టపత్తన మార్గేషు యథా సంభవ మిష్యతే। తృ
ణకాష్ఠాది ఘాతేన కుడ్యేనాంతరితే తథా। గోవాల వ్యజనేనాపి స్నాన
త్రత న విద్యతే। ఇతి స్మృతిరత్నే। ఛాయామంత్య శ్వపాకాదేః స్పృష్ట్వా
స్నానం సమాచరేత్ చత్వారింశత్పదాదూర్ధ్వం ఛాయా దోషో న వి
ద్యతే। ఇతి। స్నానేచ నిమిత్తాంతర ముక్తం చతుర్వింశతి మతే। బౌద్ధా
న్పాశుపతాంశ్చైవ లోకాయతిక కాపిలాన్ వికర్మస్థాన్ ద్విజా
న్దృష్ట్వా స వాసా జల మావిశేత్। స్పృష్ట్వా దేవలకంచైవ సవా సాజ

చుసెడ సచేల స్నానముచేసి వరుణ సూక్తములతో జలము మార్జనముచేసి కొన
వలయునని యున్నది.

అంత్యజాలు మొదలగు వారలెంత దూరమున నుండవలయును నను విషయము
న పరాశరుఁ డిట్లు చెప్పెను ఏమనిన.

అంత్యజాలు నాలుగు కాడుల దూరమునను- పాపమొనరించినవాఁడు మూడు కాడుల దూ
రమునను- రజస్వల రెండు కాడుల దూరమునను- పతితుఁడు ఒక్క కాడి దూరమునను నుండ
వలయును వానికంటె సమీపించు నెడ సచేల స్నానము చేయవలయును. కాడి యనగా-
ప్రకాశిలో తొంబది అంగుళముల పొడవును- బండి కాడి ఎనుబది అంగుళముల పొడవును గలది
యుండునని మాధవీయమున గలదు.

చండాలాదులను తెలియక తాకినెడ సచేలస్నానము చేసి మాగ్యార లో
చనంబును చేయవలయును- తెలిసి తాకినెడ సచేలస్నానము- అగ్ని సంస్పర్శము- ఘృత ప్రా
శనము గూడ విధింపఁ బడియెను. ఆపదయందును- త్రోలుటకు వీలులేని చోటను-
గడివీధియందును- పట్టణమునందును- మార్గమునందును వీలును బట్టి దోషము కల్పించ
వలయును [illegible] లేక గాని

మావిశేత్। దేవార్చన పరోయస్తు విత్తార్థీ వత్సరత్రయం॥ సవై దేవల కోనామహవ్యకవ్యేషు గర్హితః॥ఇతి॥ చంద్రజ్ఞానోత్తరే॥ నాస్తికాన్బహు దేవాంశ్చ నిందకాన్గ్రామయాజకాన్। తప్తాంకిత తనూ న్స్పృష్ట్వా సవాసాజల మావిశేత్। శాతాతపః॥ రజకశ్చర్మ కృచ్చైవ వ్యాధ జాలోప జీవితౌ। నిర్ణేజ కశ్చనటకస్తథా శైలూషకస్తథా॥ ముఖేభగస్తథో నాచా గ్రామ్యకుక్కుట సూకరౌ। ఏతైర్యద్దంగం స్పృష్ట్వా స్యాచ్ఛిరో వ

ర్జముగా నుండు నెడ స్నానాదులతో పనిలేదు. అని సంవర్తుఁడు చెప్పియుండెను.

అంత్యజులు- కుక్కమాంసము తినువారు మొదలగు వారి నీడసోకినయెడ స్నానము చేయవలయు. నలుబదియడుగుల కంటె పైన ఛాయాదోషము లేదనిస్మృతి రత్నంబున గలదు.

స్నానము నెడ నిమిత్తాంత రంబును చతుర్వింశతి మతంబునఁజెప్పఁ బడియెను బౌద్ధులను- అవైదిక పాశుపతులను- చార్వాకులను- సాంఖ్యులను- కులాచారము లేని ద్విజులను దాకు నెడ స్నానము చేయవలయును. పరులయొద్ద డబ్బుతీసికొని మూఁడు వత్సరములు పరార్థముగా దేవపూజ చేయువాఁడు దేవలకుఁడని చెప్పఁబడును. అట్టివానిని తాకినను సచేలస్నానము చేయవలయును- నాస్తికులను, బహు దేవార్చకులను, దేవాది నిందకులను గ్రామయాజకులను, శరీరమున తప్త చిహ్నముల ధరించిన వారిని దాకు నెడ సచేల స్నానము చేయవలయునని చంద్రజ్ఞానోత్తరము నందుగలదు.

చాకలి, చెప్పులు కుట్టువాఁడు,మృగముల, జంపువాఁడు, పక్షులను చేపలను బట్టువాఁడు, నాట్యముచేయువాఁడు, వేషము వేయువాఁడు, కోళ్లు, పందులు వీనిచే తాకఁబడిన శరీర భాగము గడిగికొని ఆచమనము చేయు నెడ పవిత్రుడగును.

కాకి, కోతి, పిల్లి, గాడిద, ఒంటె, కుక్క, పంది, వీనిపెంటను తాకు నెడ స్నానము చేయవలయునని వ్యాసుఁడు చెప్పెను.

బ్రాహ్మణుఁడు ఎంగిలినోటితో శూద్రాదులను చూడఁ గూడదు. ప్రమాదము వలన జూచు నెడ వారితోఁ గూడి భుజించిన దోషము నొందును.

తోడేలు, కుక్క, నక్క, కఱచు నెడ ద్విజుడు స్నానముచేసి గాయత్రిని జపింపవలయు ననియు వ్యాసుఁడె వచించెను.

అరుణోదయము .... యుదయ స్నానము చే......... యను చెప్పన మ

ర్జం ద్విజాతిషు। తోయేన క్షాళనం కృత్వా ఆచాన్తః ప్రయతో మత ఇ
తి॥ తథా వ్యాసః॥ కాకవానర మార్జార ఖరోష్ట్రాణాం శునాంతథా।
సూకరాణామ మేధ్యం వై స్పృష్ట్వా స్నానం సచేలకమితి॥ పరాశరః॥ ఉ
చ్ఛిష్టవదనో విప్ర శ్శూద్రా దీన్నావలోకయేత్। అవలోకే ప్రమాదా
చ్చ సహస్రైర్భుక్త వాన్భవేదితి॥ సఏవ॥ వృకశ్వాన సృగాలాద్యై ర్దష్ట
శ్చేత్తు ద్విజోత్తమః। స్నాత్వాజపేత్స గాయత్రీం పవిత్రాం దేవ మా
తరమితి॥ అరుణోద యాత్పూర్వ భావిస్నానం నిషేధతిపరాశరః॥ భా
స్కరస్య కరైః పూతం రాత్రౌ రన్యత్ర దర్శనాత్। స్నానం దానం జ
పో హోమః కర్తవ్యో రాహుదర్శనే। అన్యదాత్వ శుచీ రాత్రి స్త
స్మాత్తాం పరివర్జయేదితి॥ మనుః॥ నస్నాన మాచరేద్భుక్త్వా నాతురో
న మహానిశి। నవాసోభి స్సహాజస్రం నావిజ్ఞాతే జలాశయే॥ పరాశరః॥
మహా నిశాతు విజ్ఞేయా మధ్యస్థ ప్రహ రద్వయం। ప్రదోష పశ్చిమౌ

చున్నాడు.

జలము సూర్యుని కిరణములచే పవిత్రమగును. రాత్రి కాలమున గ్రహణ సమయమున ను పవిత్రమై యుండును, గావున గ్రహణము లేనప్పుడు రాత్రి కాలమున స్నానము చేయఁ గూడదు.

రోగియు, భుజించిన వాఁడును, మహానిశా కాలమందును, పెక్కు వస్త్రముల గట్టుకొనియు, ఎఱుఁగని మడుగు నందును, స్నానము చేయఁ గూడదు. రాత్రి కాలమున నడిమిజాములు రెండును మహానిశయని చెప్పఁ బడును. ప్రదోష కాలమున, తుదిజాము నను పవలియందువలె స్నానము చేయనగును. అని పరాశరుఁడు చెప్పెను ఇది ఆపద్విషయము, ఇట్టు లంగీకరింప కున్నయెడ జలము సూర్యకిరణములచే పవిత్రమగునను పూర్వవచనము విరోధించు నని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. కాని పూర్వవచనమునకే మహానిశయందు స్నానము చేయఁ గూడదను తాత్పర్యము గలదని గ్రహించుటయే యుక్తము. ఏలనను బహుప్రమాణములయందు మహానిశయందగు స్నానమే నిషేధింపఁ బడియున్నది. జలము సూర్యకిరణములచే పవిత్రమగును గాన నదిలేనప్పుడు స్నానము చేయఁ గూడదని యంగీకరించు నెడ అరుణోదయ కాల స్నానంబును ముఖ్యమే కాక పోవును. కావున నా వచనమునకు రాత్రాగ్రహణ కల్పనము ఎట్లును చెప్పక తప్పదు. దానిం బట్టి నేనువఱ మునస్నానము ఇపస్వాప యంబని క్లిష్టకల్పనము చేయంబనిలేదు.

యామాదిన పత్స్నాన మాచరే దితి॥ ఏతచ్చాపద్విషయం। అన్యథా భాస్కరస్య కరైరిత్యనేనవిరుధ్యతే॥ ఇతి కేచిత్. భాస్కరస్య కరైరితి పూర్వవచస్స్యైవ మహానిశాయాం స్నాననిషేధ కత్వేన యుక్తం బహుప్రమాణానురోధాత్. షట్త్రింశన్మతే॥ అపేయంహిసదాతోయం రాత్రౌమధ్య మయామయోః। స్నానం తత్రనకుర్వీత తథైవాచ మనక్రియాః। మూత్రోచ్చారే మహారాత్రౌ కుర్యాన్నాచ మనంతుయః।ప్రాయశ్చిత్తీయతే విప్రః ప్రాజాపత్యార్థ మర్హతీతి॥ వృద్ధమనుః॥ ఆరాధ్యం దేవమారాధ్య బంధూనప్య నుసృత్యచ। భుక్త్వా వ్యాఘానచ స్నాయాత్తై లేనాపినిశాస్వపి।ఇతి॥ స్మృత్యర్థసారే॥ అస్పృశ్య స్పర్శనేస్నానం. నిశ్యుష్ణేన జలేనచ। సద్యోః నాస్తమితే స్నాయాద్విశేషాన్మధ్యయామయో రితి॥ యోగ యాజ్ఞవల్క్యోపి। గ్రహణోద్వాహ సంక్రాంతి యాత్రార్తి ప్రసవేషుచ స్నానం నైమిత్తికం ప్రోక్తం రాత్రావపి న దుష్య తీతి॥

అథగ్రహణస్నానం.

మహాభారతే । గంగాస్నానం ప్రకుర్వీత గ్రహణే చంద్ర

రాత్రి కాలమునడిమి జాములయందు జలముత్రాగ కూడదు. అప్పుడు స్నానంబును ఆచమనాది క్రియలును చేయఁ గూడదు. మహా రాత్రి యందైనను మూత్రోత్సర్గము చేసినప్పుడు ఆచమనము చేయని యెడల అర్థ ప్రాజాపత్యమును ప్రాయశ్చిత్తముగా చేయవలయును. అని షట్త్రింశన్మతమునందు గలదు.

దేవునిఁ బూజించియు- బంధువులతోఁ గూడి సంచరించియు, భుజించియు,రోగియు స్నానము చేయఁ గూడదు. రాత్రియందు కేవలస్నానము, అభ్యంజనస్నానంబునుచేయఁ గూడదు.

రాత్రి యందు తాకఁగూడని వారిని తాకినచో వేడినీటితో స్నానము చేయవలయు

గ్రహణము, వివాహము, సంక్రమణము,యాత్ర,ఆపద, ప్రసవముఇవి సంభవించినప్పుడు రాత్రియందైన స్నానము చేయనగును. అనియోగ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను.

గ్రహణ స్నానము.

మహా భారతము నందు, గ్రహణ కాలమున గంగానది యందు గాని ఇతరన

సూర్యయోః । మహానదీషు చాన్యాసు స్నానం కుర్యాద్యథా విధీతి॥
శంఖః॥ వాపీకూపతటాకేషు గిరిప్రస్రవణేపివా। నద్యాంనదే దేవఖా
తే సరసీ షూద్ధృతాంబుని॥ ఉష్ణోదకే౽థవాస్నాయాత్ గ్రహణే చం
ద్రసూర్యయోః॥ ఇతి॥ ఉష్ణోదకస్నానమాతురవిషయం ॥ వ్యాసోపి॥
సర్వంగంగాసమంతోయం సర్వేబ్రహ్మసమాద్విజాః ॥ సర్వం భూ
మిసమందానం గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః॥ గ్రహణే స్నానాకరణేప్ర
త్యవాయమాహ వసిష్ఠః॥ గ్రహణే సంక్రమేవాపి నస్నాయాద్య దిమా
నవః। సప్తజన్మసు కుష్టీస్యా ద్దుఃఖభాగీచ జాయతే। ఇతి॥ శాతాతపః॥
స్నానందానం తథాశ్రాద్ధమనంతం రాహుదర్శనే ఇతి ॥ అత్ర హిర
ణ్యేనామేన వా శ్రాద్ధం కుర్యాత్ ॥ బ్రహ్మాండపురాణే॥ ఆశౌచం జా
యతే నృణాం గ్రహణేచంద్రసూర్యయోః। రాహుస్పృశ్యేతయోః
స్నాత్వాదానాదా కల్పతేనరః॥ సర్వేషామేవ వర్ణానాం సూతకం రా
హుదర్శనే। స్నాత్వాకర్మాణి కుర్వీత పక్వమన్నం వివర్జయేత్ ॥ గ్రహ

దుల యందుగాని, స్నానము చేయవలయును. అనియున్నది. దిగుడుబావి, చేదుడు బా
వి, చెరువు, సెలయేరు, నది, నదము, దేవఖాతము మొదలగు వానియందుగాని, ఉష్ణోద
కముచే గాని గ్రహణ కాలమున స్నానము చేయవలయును. అని శంఖుఁడు చెప్పెను.
ఉష్ణోదక స్నానము అశక్తుల నుద్దేశించి చెప్పఁబడెను.

గ్రహణ కాలము నందు జలమంతయు గంగా రూపమైనది. విప్రులందఱు బ్ర
హ్మదేవుని తోఁ సములు. సకలదానములును. భూదానముతో సమానములగును. అని
వ్యాసుఁడు చెప్పెను. గ్రహణ కాలమున స్నానము చేయకున్న యెడ వసిష్ఠుఁడు ప్రత్య
వాయము కలదని చెప్పెను.

గ్రహణము నందును, సంక్రమణము నందును, స్నానము చేయకున్న యెడ ఏ
డుజన్మములయందు కుష్ఠరోగియు, దుఃఖవంతుఁడు నగును.

గ్రహణ కాలమునఁ జేసిన స్నాన దానాదుల వలన ననంతమగు ఫలము కలుగునని శాతా
తపుఁడు వచించెను. గ్రహణ కాలమున హిరణ్యముచే గాని, ఆమద్రవ్యముచే గాని శ్రా
ద్ధము నాచరింప వలయును. అని శాతాతపుఁడు చెప్పెను.

ణకాలే తత్పూర్వం వాయత్పక్వం తత్సూతకాన్నం తత్తుపశ్చాన్నభుం జీతేత్యర్థః॥ జన్మమరణా నిమిత్తా శౌచవానపి స్నానం కుర్యాదితి వృద్ధ వసిష్ఠః॥ చంద్రసూర్య గ్రహేస్నాయా స్మృతకే సూతికేపివా। అస్నా యీమృత్యు మాప్నోతి స్నాయీమృత్యుం నవిందతీతి॥ ఆంగిరాః॥సూ ర్యేందు గ్రహణం యావత్తా వత్కుర్యాజ్జ పాదికం। నస్వపేన్నచభుం జీత స్నాత్వాభుంజీత ముక్తయోరితి॥ కాలసర్గ ణ్యే॥ గ్రస్య మానే భవే త్స్నానం గ్రస్తేహోమో విధీయతే। ముచ్య మానేభ వేద్దానం ము క్తేస్నానం విధీయతే॥ వారవిశేష యోగేఫలాతి శయమాహవ్యాసః॥ రవిగ్రహే సూర్యవారే సోమేసోమ గ్రహేతథా। చూడామణిరితి ఖ్యా తస్త త్రానంతఫలం భవేత్। వారేష్వన్యేషు యత్పుణ్యం గ్రహణేచం ద్ర సూర్యయోః॥ తత్పుణ్యాత్కోటి గుణితం గ్రస్తేచూడా మణౌస్మృ

గ్రహణకాలమున జనులకు ఆశౌచము కలుగును-అప్పుడు స్నానము చేయుటకెడి కానాములుచేయువర్ప్రాడగును గ్రహణకాలమునగాని- అంతకు ముందు గాని యుడికిన య న్నముభుజింపఁ గూడదు. అని బ్రహ్మాండ పురాణమున చెప్పఁబడి యున్నది.

జాతాశౌచ మృతాశౌచ ములయందును గ్రహణ స్నానము చేయవలయునని వృద్ధవసిష్ఠుఁడు చెప్పెను. ఎట్లనిన- మృతకము నందును- సూతకమునందును గ్రహణస్నా నము చేయవలయును. అప్పుడు స్నానము చేయని వాఁడు మృత్యువు నొందును. స్నా నము చేసినవాఁడు మృత్యువును జయించును. అని చెప్పెను.

సూర్య చంద్రుల గ్రహణ ముందువఱకు జపదానాదులు చేయవలయును. అప్పు డు నిద్రింపఁ గూడదు. భుజింపను గూడదు. గ్రహణ మోక్షము కలిగిన తరువాత స్నా నము చేసి భుజింప వలయును. అని యంగిరుఁడు చెప్పెను.

గ్రహణము పట్టు చుండఁగా స్నానము చేయవలయు. పట్టిన తరువాత హో మము చేయవలయు. విడుచు చుండఁగా దానముచేసి- విడిచిన తరువాత స్నానము చేయవలయునని కాలనిర్ణయము నందు గలదు.

ఆదివారమునాడు సూర్యగ్రహణము- సోమవారమునాడు చంద్రహణము గలుగనే డే దానికి చూడామణి యని పేరు. తక్కిన గ్రహణ సమయముల కంటె చూడామణి.

తమితి॥ యత్తుజ్యోతిశ్శాస్త్రమాత్రసిద్ధం గ్రహణం తత్రస్నానాదిన
కర్తవ్యం॥ తదుక్తం కాలనిర్ణయే॥ సూర్యగ్రహో యదా రాత్రౌ ది
వాచంద్రగ్రహస్తథా। తత్రస్నానం నకుర్వీత దద్యాద్దానం నచక్వచి
త్॥ సంక్రాంతౌ స్నానాకరణే ప్రత్యవాయ మాహ శాతాతపః॥ సూ
ర్యసంక్రమణే పుణ్యేనస్నాయాద్యదిమానవః। సప్తజన్మసు రోగీస్యా
ద్దుఃఖభాగీచ జాయతి ఇతి॥ మేషాదిషు ద్వాదశరాశిషు సంక్రమణేనసం
చరత స్సూర్యస్య పూర్వస్మాద్రాశేరుత్తరరాశౌ ప్రవేశస్సంక్రమణం
తత్రముఖ్యకాలస్యగ్రహీతుమశక్యత్వాత్తత్సంబంధినౌ పూర్వోత్త
రకాలౌ గ్రహీతవ్యౌ। తదాహ దేవలః॥ సంక్రాంతిసమయస్సూక్ష్మో
దుర్జ్ఞేయః పిశితేక్షణైః। తద్యోగాదప్యధశ్చోర్ధ్వం త్రింశన్నాడ్యః ప్ర
కీర్తితా ఇతి॥ సంక్రాన్తేః పూర్వోత్తరకాలయోరేకైకస్మిం స్త్రింశద్ఘ
టికాః పుణ్యా ఇతి సామాన్యేనోక్తం॥ తత్రవిశేష మాహ వృద్ధవసిష్ఠః॥

రుగమునందు కోటిగుణితమగు ఫలము కలదని వ్యాసుఁడు వచించెను.

పవలు చంద్రగ్రహణంబును - రాత్రి సూర్యగ్రహణంబును పాతాళగ్రహణము లంగా గొన్ని సమయముల యందుఁ బట్టుచుండును. అవ్వి జ్యోతిశ్శాస్త్రముచే తెలియఁబడును గాని మనకు గోచరింపవు. ఆసమయముల యందు స్నానదానాదులు చేసిన ఫలము లేదు.

సంక్రమణము నందు స్నానము చేయకున్న యెడ శాతాతపుఁడు ప్రత్యవాయము లగునని చెప్పెను. సూర్య సంక్రమణము నందు స్నానము చేయకుండు నెడ నేడుజన్మముల యందు రోగియై దుఃఖ మొందు చుండును.

సూర్యుఁడు మేషము మొదలుకొని పండ్రెండు రాసులయందు తిరుగునప్పుడు ఒక రాశినుండి యింకొక రాశియందు ప్రవేశించుటకు సంక్రమణ మనిపేరు. అందు ముఖ్య కాలము తెలుసుకొన శక్యముగాదు గావున దానికి సంబంధించిన పూర్వోత్తర కాలములు గ్రహింపఁ బడుచున్నవి.

సంక్రాంతి సమయము సూక్ష్మమైనది గాన మాంస చక్షుష్కులకు గోచరింపదు గావున దానికి ముందు గాని వెనుక గాని ముప్పది గడియలు పుణ్యకాలమని దేవలుఁడు చెప్పెను.

అయనేద్వే విషువేద్వే చతస్రష్షడశీతయః। చతస్రో విష్ణుపద్యశ్చ సంక్రాంత్యో ద్వాదశస్మృతాః॥ మృగకర్కట సంక్రాంతీద్వే ఉదగ్దక్షిణాయనే। విషువేతు తులామేష గోలమధ్యే తథాపరా। కన్యాయాం మిథునే మీనేధనుష్యపి రవేర్గతిః॥ షడశీతి ముఖాః ప్రోక్తా ష్షడశీతిగుణైః ఫలైః॥ వృషవృశ్చిక కుంభేషుసింహే పిచరవేర్గతిః। ఏతద్విష్ణు పదానామ విషువాదధికంఫలైః॥ అతీతానాగతే పుణ్యేద్వే ఉదగ్దక్షిణాయనే। త్రింశత్కర్కటకే నాడ్యోమకరేవింశతిస్మృతాః॥ వర్తమానేతు లేమేషే నాడ్యస్తూభయతోదశ। షడశీత్యా మతీతాయాం షష్టిరుక్తాస్తు నాడికాః। పుణ్యాయాం విష్ణుపద్యాంచ ప్రాక్పశ్చాదపిషోడశ॥ ఇతి॥ మృగోమకరః॥ గోలమధ్యే అయన విషువగోలమధ్యే। అతీతానాగతఇతి॥ ఉత్తరాయణమతీతం సత్పుణ్యం భవతి। దక్షిణాయన మనాగతం సత్పుణ్యం భవతి కర్కటక సంక్రాంతేః ప్రాచీనాస్త్రింశద్ఘటికాః పుణ్యాః॥ మకర సంక్రాంతేః పరకాలికా వింశద్ఘటికాః పుణ్యాః బృహస్పతిః। కర్కటకే వింశతిః పూర్వేమకరేవింశతిః పరే। వర్తమానేతు లామేషే.

వృద్ధవసిష్టుఁడు సంక్రమణములలో విశేషమును జెప్పెను. ఎట్లనిన. అయనములు రెండు, విషువములు రెండు- షడశీతులు నాలుగు- విష్ణుపదములు నాలుగు చేరి పండ్రెండుసంక్రమణములగును

ఇందు మకర సంక్రాంతి ఉత్తరాయణమనియు- కర్కటక సంక్రాంతి దక్షిణాయన మనియు- తులామేష సంక్రాంతులు రెండును విషువము లనియు- కన్యామిథునము, మీనము- ధనుస్సు వీనిసంక్రాంతులు షడశీతులనియు, వృషభము- వృశ్చికము- కుంభము- సింహము- వీనిసంక్రాంతులు విష్ణుపదములనియు జెప్పఁబడెను.

ఉత్తరాయణము ప్రవేశించిన తరువాతను, దక్షిణాయనము ప్రవేశింపక ముందును పుణ్యకాలము. కర్కాటకము ప్రవేశింపక ముందుముప్పదిగడియలునుమకరముప్రవేశించినతరువాత ఇరువది గడియలును- తులామేష సంక్రాంతుల ప్రవేశమునకు ముందు వెనకను గూడ పదేసి గడియలును- షడశీతులు ప్రవేశించిన తరువాత నరువది గడియలును, విష్ణుపదములు ప్రవేశించుటకు ముందు వెనుకను గూడ పదునారు గడియలును పుణ్యకాలము లగును. లోగడ జెప్పిన వచనమందు మకరసంక్రాన్తి యందును ముప్పదిగడియల వఱకు పుణ్యకాలమని చెప్పఁబడియెను. అయినను అది సామాన్య వచనము గాన

నాడ్యస్తూభయతో దశేతి॥ నాత్ర త్రింశద్ఘటికావచనేన విరోధశ్శంక్యః॥ తాదృశసామాన్యవచనస్యాభ్యనుజ్ఞాపరత్వాత్. విశేషవచనోక్త ఘటికాసంకోచ ఏవ వరీయాన్॥ తదుక్తం దేవలేన॥ యాయాస్సన్నిహితానాడ్యస్తాస్తాః పుణ్యతమాస్మృతా ఇతి॥ సన్నిహితఘటికాస్వనుష్ఠానాసంభవే త్రింశద్ఘటికాః పరమావధిత్వేనాభ్యనుజ్ఞాయన్తే॥ తాశ్చసంక్రాన్తయః కదాచిదహ్ని కదాచిద్రాత్రౌ చభవంతి. తద్విశేషేణానుష్ఠానవిశేషమాహ వృద్ధవసిష్ఠః॥ అహ్నిసంక్రమణే పుణ్యమహః కృత్స్నం ప్రకీర్తితం। రాత్రౌ సంక్రమణే భానోర్దినార్ధం స్నానదానయోః॥ అర్ధరాత్రాదధస్తాచ్చేన్మధ్యాహ్నస్యోపరిక్రియా। ఊర్ధ్వం సంక్రమణే చోర్ధ్వముదయాత్ప్రహరద్వయం। పూర్ణేచేదర్ధరాత్రేతు యదా సంక్రమతే రవిః। ప్రాహుర్దినద్వయం పుణ్యం ముక్త్వామకరకర్కటావితి॥ అహ్ని యదా సంక్రాన్తిర్భవతి। తదాకృత్స్నమహః పుణ్యమి

విరోధింపదు ఇందు తక్కువ కాలమును చెప్పిన విశేషవచనమునకే సాధ్యము గలదు కావుననే సంక్రాంతికి సమీపములగు గడియలే ఎక్కువ పుణ్యకాలములని దేవలుఁడు చెప్పెను. ఈసంక్రాంతు లొకప్పుడు పగలు నింకొకప్పుడు రాత్రియు వచ్చు చుండును. సంక్రాంతి పగలు ప్రవేశించిన యెడ పగలంతయు పుణ్యకాలమగును. రాత్రి ప్రవేశించిన యెడ అర్ధదినము పుణ్యకాలమగును. సంక్రాంతి అర్ధరాత్రము లోపల ప్రవేశించు నెడ నాటిమధ్యాహ్నము నుండి పుణ్యకాలమగును. అర్ధరాత్రము పైన ప్రవేశించు నెడ మరునాడు సూర్యోదయము మొదలుకొని రెండుజాములవరకు పుణ్యకాలమగును. కేవలము నడిరాత్రియందే ప్రవేశించు నెడ పూర్వోత్తర దినములు రెండును పుణ్యములే యగును. ఈవిధి మకరకర్కట సంక్రాంతుల యందు చెల్లదు. అని వృద్ధవసిష్ఠుఁడు చెప్పెను. దీనిం బట్టి అర్ధరాత్రియందు స్నానదానాదికము నిషిద్ధమని తెలియుచున్నది. కావున సూర్యోదయము కాఁగనే దక్షిణాయనము ప్రవేశించు నెడ పూర్వ భాగమునకు ప్రాశస్త్యము వదలిపెట్టి, ఉత్తర భాగముననే స్నానాద్యనుష్ఠానము యుక్తమగును అస్తమయమునకు పూర్వక్షణమున ఉత్తరాయణము ప్రవేశించు నెడ ఉత్తరభాగమునకు ప్రాశస్త్యము వదలి పూర్వభాగముననే స్నానాద్యనుష్ఠానము యుక్తమగును. కర్కటకసంక్రాంతి యందు పూర్వకాలము ప్రశస్తమనియు మకర సంక్రాంతి యందు ఉత్తర భాగము

త్యుక్త్వా అర్ధరాత్రే స్నానాదికం ప్రతిషిధ్యతే. ఏతేన ఉదయానంతర భావిని దక్షిణాయనే పూర్వ భాగ ప్రాశస్త్యం బాధిత్వా ఉత్తర భాగేఽనుష్ఠానం భవతి. అస్త మాన పూర్వక్షణ భావిన్యుత్తరాయణేచ ఉత్తరభాగ ప్రాశస్త్యం పరిత్యజ్య పూర్వభాగఏ వానుష్ఠానం యుక్తం పూర్వోత్తర భాగ ప్రాశస్త్యంతు మధ్యాహ్నాది సంక్రమణ విషయం తత్రాహ్నాస్యైవ హేయోపాదేయ భాగద్వయ సంభవాత్॥ తథాచస్మర్యతే॥ అహస్సంక్రమణే రాత్రావనుష్ఠాన నిషేధతః। ఉక్తకాలాద్వ్యవస్థాప్యా తద్వయాత్పూర్వ పశ్చిమావితి॥ అర్వాగ్యామాః స్సన్నిహితా నాడ్యస్తాస్తాః పుణ్యతమాః స్మృతా ఇతి వచనేన రాత్రి సంక్రమణేషు రాత్రావేవానుష్ఠానం ప్రశస్తమితి జ్ఞాయతే॥ తథా మనునాపి॥ రాహు దర్శన సంక్రాంతి వివాహాత్యయవృద్ధిషు। స్నాన దానాదికం కార్యం నిశికామ్యవ్రతేషు చేత్యుక్తం। తత్రవికల్ప ఇతి కేచిత్. యథా దేశాచారం వ్యవస్థా.

రజస్వలా స్నానవిషయః.

రజస్వలాస్నాన మాహాంగిరాః ॥ స్నానం రజస్వలాయాస్తు చతుర్థేఽహాని శర్దిశేత్। కుర్యాద్రజసి నిర్వృత్తే శౌచార్థంతునేతః పునః।

ప్రశస్తమనటయును మధ్యాహ్నాదుల యందు సంక్రాంతి ప్రవేశించి నప్పుడేయని కొందఱి యాశయము.

ఇందు సంక్రాంతికి సమీపములగు గడియలు పుణ్యములని చెప్పుటచే రాత్రి సంక్రమణముల యందు రాత్రియందే స్నానాద్యనుష్ఠానము ప్రశస్తమని తెలియుచున్నది. కావునను- గ్రహణము- సంక్రాంతి- వివాహము- మొదలగు వానియందును- కామ్యవ్రతముల యందును రాత్రి యందును స్నాన దానాదులు చేయనగు నని మనువు చెప్పి యున్నాడు- ఇందు వికల్పమని కొందఱు- దేశాచారమును బట్టి యనుష్ఠింప వలయును.

రజస్వలా స్నాన విషయము.

రజస్వలా స్నానమును గూర్చి యంగిరుఁ డిట్లు చెప్పి యుండెను. ఎట్లనిన- రజస్వల నాల్గవ దినమున స్నానము చేయవలయును. రజస్సు నివర్తించిన పిదప శుద్ధికై తిరిగి

హాస్తేఽశ్నీయాన్మృణ్మయేవా హవిర్భుక్ క్షితిశాయినీ। రజస్వలా చ
తుర్థేహ్ని స్నాత్వాశుద్ధి మవాప్నుయాత్ ॥ ఇతి ॥ సంగ్రహే ॥ మృతే
చ సూతకే చాన్తే సంగవే స్నాన మాచరేత్ । సంగవాత్పరత స్స్నాన
మార్తవే తు విగర్హ్యతే ॥ ఇతి ॥

కర్మాధి కారస్తు రజోనివృత్తావేవ। స్నాతా రజస్వలా యాతు చ
తుర్థేఽహని శుధ్యతి । కుర్యాద్రజో నివృత్తౌ తు దైవపిత్ర్యాది కర్మ
చేతి పరాశర స్మరణాత్ ॥ రోగజన్య రజసితు నాస్త్యశుద్ధిః ॥ తదుక్తం
చంద్రికాయాం ॥ అకాలే యద్భవేత్ స్త్రీణాం రక్త మాహుర్మనీషి
ణః। కాలేతు యద్రజః ప్రోక్తం తస్మాత్తత్రైవ సాశుచిరితి॥ అంగిరాః।
ఆద్వాదశాహాన్నారీణాం మూత్రవచ్ఛౌచ మిష్యతే । అష్టాదశాహా
త్స్నానం స్యాత్త్రిరాత్రం పరతోఽశుచిరితి॥ స్మృత్యర్థసారే ॥ రజస్వలా

స్నానము చేయవలయు. చేతియందుగాని- మృణ్మయ పాత్రము నందు గాని అన్నముని
డికొని భుజింప వలయు. నేలమీద పండుకొన వలయు. నాల్గవ దినమున స్నానము చే
యఁగా శుద్ధురాలగును. జాతాశౌచ మృతాశౌచములయందు కొనకు సంగవ కాలమున
స్నానము చేయవలయు. ఋతుమతులైన వారలు సంగవ కాలము దాటిన పిదప స్నా
నము చేయుటె ముఖ్యము.

ఋతుమతి నాల్గవ దినమున స్నానము చేయఁగా శుద్ధ రాలగును. రజస్సు నిలిచి
పోయిన తరువాత దేవపితృ కర్మముల కర్హురాలగు నని పరాశరుఁడు చెప్పి నందున రజ
స్సు నిలిచిన మీదనే కర్మాధికారముండు నని తెలియఁగునది. రోగమువలన రజస్సు క
నఁబడు నప్పుడు అపవిత్రత లేదు. కావునకే- అకాలమున స్త్రీలకు కలుగునది రక్తమేగా
ని రజస్సు కాదు. కాలమున కలుగునదియే రజస్సు. కావున నప్పుడే స్త్రీ అపవిత్రురాలని
చంద్రిక యందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. స్త్రీ ఋతుమతియైనది మొదలుకొని నాలుగు
దినములు గడచిన పిదప రజస్సు కనఁబడినను పండ్రెండు రోజుల వఱకు మూత్రమున కే
గి నప్పటి వలె శుద్ధిచేసి కొన వలయు. తరువాత- పదునెనిమిది దినముల వఱకు స్నా
నము చేయఁగా శుద్ధురాలగు. పదునెనిమిది దినములు గడచినమీద రజస్సు కనఁబడినయెడ
మూడుదినములు నపవిత్రు రాలగును.

రజస్వల నాల్గవ దినమున సంగవ కాలము నందు అరువది మాఱ్లు మృత్తికతో శు
ద్ధి చేసికొని స్నానము చేయవలయు. [illegible] గా శుద్ధిచేసికొని

చతుర్థేహ్ని షష్టిమృత్తికాభిశ్శౌచం కృత్వా విధవా చేద్ద్విగుణ మృత్తి
కాభిశ్శౌచం కృత్వా సంగవే స్నానం కుర్యాత్॥ సంగ్రహే॥ ప్రథమేఽ
హని చండాలీ ద్వితీయే సూతికా భవేత్। తృతీయేఽహ్ని స్వధర్మస్థా చ
తుర్థే పతితా యథా॥ సంగవాన్తే చతుర్థేహ్ని స్నానాచ్ఛుద్ధి మవాప్ను
యాత్॥ ఏకవింశతి నాలిప్య సర్వాంగం శుద్ధయా మృదా। కృత్వా స్నా
నశతం పశ్చాచ్ఛుచిర్భవతి నాన్యథా॥ స్నానాన్తే భాస్కరం దృష్ట్వా పు
త్రిం ప్రార్థ్య సుమంగలీ। త్రివారం ప్రాశయేదన్నం సచేద్దోషవతీ భవే
త్। ఇతి. ప్రసూతికా విషయే ప్రజాపతిః॥ ప్రసూతి యాయాతు నారీ
స్నానతో వింశతేః పరం। ఆర్తనీర జనా ప్రోక్తా ప్రాక్తునైమిత్తికం రజః।
రజస్యుపరతే తత్ర స్నానేనైవ శుచిర్భవేత్ ॥ ఇతి ॥ బృహస్పతిః ॥ ప
తితాంత్య శ్వపాకైశ్చ సంస్పృష్టా చేద్రజస్వలా। తాన్యహాని వ్యతిక్ర
మ్య ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్ ॥ సంగ్రహే ॥ ఆర్తవాభిప్లుతాయా
స్తు శావశౌచం భవేద్యది। సూతకం వా భవేన్మధ్యే స్నాత్వా భోజనమి

స్నానము చేయ వలయు. ఋతుమతి ప్రథమ దినమున చాండాలియు- రెండవ దినమున సూతికయు- మూడవ దినమున రజకియు- నాల్గవ దినమున పతితురాలువునై నాల్గవ దినమున సంగవ కాలము దాటిన మీద స్నానము చేయగా శుద్ధురాలగును. శుద్ధమగు మృత్తికను ఇరువది యొక్క మారు సర్వాంగములకు రాచి కొని స్నానము చేసి సూర్యుని గాంచి- సుమంగలియగు నెడ పుత్రు నొసగుమని ప్రార్థించి వెంటనె ముమ్మారు మూడు కబళముల యన్నమును భుజింప వలయు. అట్లు చేయకున్న దోషవతియగు నని సంగ్రహము నందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది.

ప్రసవించిన స్త్రీ స్నానము చేసినది మొదలు కొని యిరువది దినములు గడచిన తరువాత రజస్సు కనఁబడి నప్పుడె ఋతుమతి యని చెప్పఁ బడును. అంతకు పూర్వము రజస్సు కనఁబడినను అది ప్రసవ నిమిత్తకము గాన ఆరజస్సు నివర్తింప, గా స్నానము చేయఁగనే శుద్ధురాలగును. రజస్వల పతితులచే గాని, అంత్యజులతో గాని, శ్వపచులచే గాని స్పృశింపఁబడు నెడ ఋతుమతియైన మూడు దినములు గడచిన తరువాత ప్రాయశ్చిత్తము చేసి కొన వలయు. రజస్వల యైయుండఁగా జాతాశౌచ మృతాశౌచములు వచ్చు నెడ స్నానముచేసి భుజింపవలయును.

ష్యతే ॥ ఇతి. రజస్వలయో రన్యోన్య స్పర్శే శుద్ధి మాహ పరాశరః ॥
స్పృష్ట్వా రజస్వలా న్యోన్యం బ్రాహ్మణీ బ్రాహ్మణీ తథా। తావత్తిష్ఠే
న్నిరాహారా త్రిరాత్రేణైవ శుధ్యతీతి॥ వృద్ధవిష్ణురపి॥ రజస్వలాహీనవ
ర్ణాం రజస్వలాం దృష్ట్వాన తావదశ్నీయా ద్యావన్న శుద్ధిస్స్యాత్। సవ
ర్ణామధిక వర్ణాం వాస్పృష్ట్వా సద్యస్స్నాతా శుధ్యతీతి ॥ శాతాతపః ॥
మార్గేతు యత్రసంస్పృష్టి ర్యాత్రాయాం కలహాదిషు। గ్రామ సంక్షోభ
ణే చైవ స్పృష్టిదోషో న విద్యతే॥ షట్త్రింశన్మతే । దైవయాత్రా వివాహే
షు యజ్ఞేషు ప్రకృతేషు చ। ఉత్సవేషు చ సర్వేషు స్పృష్టాస్పృష్టిర్న దూ
ష్యతీతి॥ బృహస్పతిరపి॥ తీర్థే వివాహే యాత్రాయాం సంగ్రామే దేశ వి
ప్లవే। నగరే గ్రామ దాహే చ స్పృష్టాస్పృష్టిర్న దూష్యతి ॥ పాద్మేపి ॥
దేవాలయ సమీపస్థా దేవసేవార్థ మాగతాః। చండాలాన్పతితా
న్వాపి స్పృష్ట్వాన స్నాన మాచరేదితి.

ఇతి నైమిత్తిక స్నానాని.

రజస్వల యగు బ్రాహ్మణస్త్రీ రజస్వలయగు బ్రాహ్మణ స్త్రీని దాకునెడ ఋతు స్నానము చేయువఱకు నిరాహారయై యుండవలయునని పరాశరుఁడు చెప్పెను.

రజస్వల తనకన్న తక్కువ కులపు రజస్వలను దాకినయెడ ఋతు స్నానము చేయువఱకు శుద్ధురాలు కాదనియు, ఎక్కువ కులము, సమాన కులముగల రజస్వలను దాకునెడ స్నానము చేయఁగా శుద్ధురాలగు ననియు వృద్ధవిష్ణువు చెప్పెను. మార్గమునందు గాని- యాత్రయందు గాని- కలహాదుల యందు గాని- గ్రామ క్షోభముల యందు గాని స్పృష్టిదోష ముండ నేరదని- శాతాతపుఁడు చెప్పెను.

దైవ యాత్రల యందు- వివాహముల యందును- యజ్ఞముల యందును- ఉత్సవముల యందును స్పర్శదోషము లేదని షట్త్రింశన్మతము నందు గలదు. తీర్థము నందును- వివాహము నందును- యాత్ర యందును- యుద్ధము నందును- దేశ క్షోభము నందును- పట్టణము నందును- గ్రామము తగులఁబడునప్పుడును స్పర్శ దోషము లేదని బృహస్పతి చెప్పెను. దేవాలయము దగ్గఱనున్న వారును- దేవుని సేవింప వచ్చిన వారును నగు చండాలుర- పతితులు మున్నగు వారిని దాకి స్నానము చేయఁ గూడదని పద్మపురాణము నందు గలదు. నైమిత్తిక స్నానములు ముగిసెను.

అథకామ్య స్నానాని.

పులస్త్యః॥ పుష్యేచ జన్మ నక్షత్రేవ్య తీపాతేచ వైధృతౌ । అమాయాంచ నదీస్నానం పునాత్యా సప్తమంకులం॥ఆర్కాంగారక శనైశ్చరే స్నానం కుర్వన్తియేనరాః । వ్యాధిభిస్తే నపీడ్యన్తే మృగైః కేసరిణో యథా॥ చైత్రకృష్ణ చతుర్దశ్యాం యస్స్నాయాచ్ఛివసన్నిధౌ। నప్రేత త్వమవాప్నోతి గంగాయాంచ విశేషతః ॥ యమః॥ కార్తిక్యాం పుష్కరేస్నానం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే। మాఘ్యాం స్నానం ప్రయాగేతు ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః ॥ సూర్యగ్రహేణ తుల్యాతు శుక్లామాఘస్య సప్తమీ॥ అరుణోదయ వేళాయాం తస్యాంస్నానం మహాఫలం॥ శాతాతపోపి॥ అమావాస్యా రవేర్వారేణు దాభూమి సుతస్యవై । జాహ్నవీస్నాన మాత్రేణ గోసహస్ర ఫలంలభేత్ ॥ ఇతి ॥

ఇంక కామ్య స్నానములు.

పుష్యమి యందును- జన్మనక్షత్రము నందును- వ్యతీ పాతము నందును- వైధృతి యందును- అమావాస్య యందును నదీ స్నానము చేయు నెడ ఏడుతరముల వారు తరింతురు. ఆది- మంగళ- శనివారముల యందు నదీ స్నానము చేయు నెడ మృగములు సింహమును బాధింప నేరనట్లు వ్యాధులు బాధింప లేవు. చైత్ర బహుళ చతుర్దశి నాడు శివ సన్నిధి యందు గాని- గంగయందు గాని స్నానము చేయునెడ ప్రేతత్వము కలుగనేరదు. అని పులస్త్యుడు చెప్పెను. కార్తిక పూర్ణిమ యందు పుష్కరము నందు స్నానము చేయు నెడ సమస్త పాపములు తొలంగును. మాఘ పూర్ణిమ నాడు ప్రయాగమున స్నానము చేయునెడ సర్వపాతకములు నివర్తించును. మాఘ శుద్ధ సప్తమి సూర్యగ్రహణముతో సమానమైనది. నాడు అరుణోదయ కాలమున స్నానము చేయునెడ మహాఫలము గలుగును. ఆది వారముతో గాని మంగళ వారముతో గాని అమావాస్య వచ్చిన ప్పుడు గంగయందు స్నానము చేయు నెడ వేయిగోవులను దానము చేయగా గలుగు ఫలము లభించును.

అథ మాఘస్నాన విధిః

తత్రవిష్ణుః॥ బాలాశ్చతరుణావృద్ధా నరనారీ నపుంసకాః। స్నాత్వా మాఘే శుభేతీర్థే ప్రాప్నువంతీప్సితం ఫలమితి॥ యత్తు మహా భారతే॥ మాఘేఽర్ధోదితే సూర్యే స్నానం విధి వదాచరేత్ । నియతో నియతాహార స్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥ మాఘమాసే రటన్త్యాపః కించిదభ్యుదితేరవౌ। బ్రహ్మఘ్నం వా సురాపం వా కం పతంతం పునీమహే ఇతి- తత్ సంధ్యోపాసనాద్యనధికృత స్త్రీశూద్ర విషయం। ఉషస్యుదయే మాఘ స్నానమాహుర్ద్విజన్మనాం। స్త్రీశూద్రాదీనాం తథాన్యేషామర్ధోదయ ఉదితేఽథవా ఇతిస్మరణాత్ ॥ బ్రాహ్మణాది విషయే సంధ్యాతిక్రమ దోషోఽపి దుర్వారస్స్యాత్ । స్నానపూర్వకత్వాత్సంధ్యావందనాదేః ॥ కేచిత్తు ॥ విచేయతారకే కాలే నిత్యస్నానం విధాయచ। పునరభ్యుదితే సూర్యే మాఘస్నానం విధీయతే॥ అత్యర్ధఘటికాత్పూర్వం పరం సూర్యోదయాత్తథా। సవివాభ్యుదితోనామ ధర్మ

మాఘస్నాన విధి.

బాలురు- యువకులు- వృద్ధులు- పురుషులు- స్త్రీలు- నపుంసకులును మాఘమాసము నందు శుభతీర్థమునందు స్నానము చేయుచెడ నిష్టఫలము నొందుదురు. అని విష్ణువు చెప్పెను. మహాభారతము నందు- మాఘమాసమున సూర్యుడు సగము దయించఁగా యథావిధిగా స్నానము చేయుచు- నియమవంతుండును- నియతాహారుండు నగువాడు సకల పాపముల నుండి విముక్తుండగును. బ్రహ్మహత్య చేసినవానిని గాని- సురాపానము చేసిన వానిని గాని పవిత్రము చేయుదుమని మాఘమాసమున సూర్యుడు కొంచెము దయింపఁగా జలములు ధ్వని చేయు చుండును. అను వచనము సూర్యుడు కొంచె ముదయింపగా మాఘస్నానము చేయవలయునని తెలుపు చున్నది. అయినను అవచనము సంధ్యా వందనాదుల యందధికారము లేని స్త్రీ శూద్రులను గూర్చి చెప్పఁబడియెను. ఏలన- మాఘస్నానము ద్విజులకు నుషః కాలంబున విహితమనియు- స్త్రీ శూద్రాదులకు నుషః కాలంబునను- అర్ధోదయంబు నను విహితమనియు స్మృతికలదు. అట్లుగాక-యీ

శాస్త్రే) ప్రకీర్తిత ఇతివచనేన ఉదయానంతరం సార్ధఘటి కామధ్యే ద్వితీయస్నానం కర్తవ్యమితి వదన్తి.

అథమలాప కర్షణస్నానం.

తత్ర భరద్వాజః॥ ఇందాబుధేచ సౌరేచ వారేఽభ్యాగః ప్రశస్యతే। బలంకాంతిం శ్రియందద్యః భోగం వారాధిపాః క్రమాత్ ॥ ॥ఇతి॥ ఇందువారేఽ భ్యంగా భ్యుపగమ శ్శ్వేతర విషయః॥ నాభ్యంగ మిందాకుర్వీత భానోశ్చాభసస్య వాసరే। తిథాశ్మిన్న చతుర్దశ్యాం త్రయోదశ్యాంచ పర్వసు। ఇతిచంద్రజ్ఞానోత్త రోక్తేః ॥ భరద్వాజః॥ భానుభామ సురాచార్య శుక్రవారేచ సంక్రమే। వ్యతీపాతేచ జన్మర్షే నాభ్యంగ స్నానమాచరేత్। ఏకాదశ్యాం చతుర్దశ్యా మష్టమ్యాం ప్రతిపద్యపి। షష్ఠ్యాం పర్వణిచాభ్యంగం స్నానంనైవ సమాచరేత్। ఉత్తరాఫల్గునీ జ్యేష్ఠా శ్రవణార్ద్రా సుర్యాత్రిషు। అభ్యాంగ సంజ్ఞకం స్నానం సుఖార్థీ వర్జయేత్తథా ॥ శిరోభుజాంచ వృద్ధానాం యథా కాలం శరీరిణాం। అభ్యాంగోష్ణోద కస్నానం నైవదోషావహంస్మృత మితి ॥మనురపి॥

వచనము బ్రాహ్మణాదుల వివయ మను నెడ స్నానము చేయక సంధ్యా వందనము చేయఁ గూడదు కాన సంధ్యావందన మునకు కాలా తిక్రమ దోషము తప్పక ప్రాప్తించును- ఈసందర్భమునన్- చుక్కలు కనఁబడు చుండఁగనె నిత్యస్నానము చేసి సూర్యోదయిమపగా తియగా మాఘస్నానము చేయు వలయును అనువచనమును బట్టి సూర్యోదయమైన తరువాత నరగడియ లోపల ద్వితీయ స్నానము చేయవలయునని కొందఱు చెప్పుచున్నారు.

మలాపకర్షణ స్నానము.

మలాపకర్షణ స్నానమనఁగా అభ్యంగస్నానము. సోమ వారము- బుధవారము శనివారము. ఈదినములయందు అభ్యంగస్నానము ప్రశస్తమైనది. ఈవారములయందు అభ్యంగస్నానము చేయునెడ వారాధిపతులగు చంద్రుఁడు మొదలగు మువ్వురును బలమును- కాంతిని- సిరిని క్రమముగా నొసంగుదురు. అని భరద్వాజుడు చెప్పెను. సోమవార

పక్షాదౌచ రవౌ షష్ఠ్యాం రిక్తాయాంచ తథాతిథౌ। తైలేనాభ్యజ్య మా
నస్సద్యో నాయుర్భ్యో ప్రహీయత ఇతి। చంద్రికాయాం। కుహూ పూ
ర్ణేందు సంక్రాంతి చతుర్దశ్యష్టమీషుచ। నరశ్చండాల యోనిస్స్యాత్తైల
స్త్రీమాంస సేవనాత్। ఉత్పత్తౌచ విపత్తౌచ దంతకాష్ఠేషు మైథునే। అ
భ్యంగేఽభ్యుదయేస్నానే తిథిస్తాత్కాలికీస్మృతా॥ ఇతి. వృద్ధవసిష్ఠః॥
దంతకాష్ఠేఽప్యమావస్యా మైథునేచ చతుర్దశీ। హన్తి సప్తకులం పుంసాం
తైలగ్రహణేఽష్టమీ॥ దివాక పిత్థచ్ఛాయాయాం రాత్రౌప ధిషు
పర్వసు। ధాత్రీకల్కేచ సప్తమ్యామ లక్ష్మీర్వర్తతే సదా। ఏవం వార
నిషేధోఽపి జ్యోతిశాస్త్రేచదర్శితః॥ సంతాపః కాంతి రల్పాయుర్ధనం నిర్ధన
తాతథా। అనారోగ్యాం సర్వకామ అభ్యంగాద్భాస్కరాదిషు॥ వామన
పురాణే॥ నాభ్యంగ మర్కేనచ భూమి పుత్రే క్షౌరంచ శుక్రేచ కుజేచ
మాంసం। బుధేచ యోషిత్పరి వర్తనీయా శేషేషు సర్వాణి సదైవకు
ర్యాదితి॥ సంగ్రహే॥ ఉపోష్య తస్య వ్రతినః కృత్త కేశస్య నాపితైః।

ము- ఆదివారము- మంగళవారము- కృష్ణచతుర్దశి- త్రయోదశి పర్వములు ననుదినముల
యందు అభ్యంగ స్నానముచేయఁ గూడదని చంద్రజ్ఞానోత్తరమున కలదు గాన సోమ
వారమునాడు అభ్యంగము శైవులకుకూడదు కూడుసను భరద్వాజవచనము శైవేతరవిష
యము. మతియు- ఆదివారము, మంగళవారము, గురువారము, శుక్రవారము, సంక్రమ
ణము, వ్యతీపాతము, జన్మతిథియు, ఏకాదశి, చతుర్దశి, అష్టమి, పాడ్యమి, షష్ఠిపర్వము
లు ఈదినములయందును- ఉత్తరఫల్గుని- జ్యేష్ఠ- శ్రవణము- ఆర్ద్ర ఈనక్షత్రములయందు
ను రాత్రుల యందును అభ్యంగ స్నానము చేయగూడదు. ఇఁక రోగముగల వారును-
వృద్ధులును వీరికివీలగు కాలమునందుఅభ్యంగమును- ఉష్ణోదక స్నానమును జేసినను దోషము
లేదు. అనిభరద్వాజుఁడు చెప్పెను. పాడ్యమి- ఆదివారము- షష్ఠి- రిక్తతిథి ఈదినముల
యందు అభ్యంగస్నానము జేయునెడ ధనము- ఆయువు తొలంగునని మనువు చెప్పెను.
అమావాస్య- పూర్ణిమ- సంక్రమణము- చతుర్దశి- అష్టమి- ఈ తిథుల యందు అభ్యంగ
ము- స్త్రీసంగమము- మాంస భక్షణము జేయునెడ చండాల జాతియందు జన్మించును.
జననము నందును- మరణము నందును- దంత ధావనము నందును స్త్రీసంగమ విషయ

తావత్తిష్ఠత్య లక్ష్మీర్వై యావత్తైల ముపస్పృశేదితి॥ స్మృతిరత్నావళ్యాం॥ సురయాలిప్త దేహస్య ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే। ప్రాతరభ్యక్త దేహస్య నిశికృన్న విధీయత ఇతి॥ అయంనిషేధో నరకచతుర్దశీవ్యతిరిక్త విషయః॥ ప్రత్యూష ఆశ్వయుక్కృష్ణ చతుర్దశ్యా మినోదయే। స్నాన మభ్యజ్య కర్తవ్యం నరైర్నరక భీరుభిరితి స్మరణాత్॥ కాలాదర్శేపి॥ తైలేలక్ష్మీర్జలే గంగాదీపావళి దినేవసేత్। అలక్ష్మీ పరిహారార్థ మభ్యంగస్నాన మాచరేత్। తతఆభరణా వస్త్రం ధారయేత్సర్వ సంపదఇతి॥

మునను- అభ్యంగ విషయమునను అప్పటి తిధియె గ్రాహ్యమగును. అని చంద్రిక యందు గలదు. అమావాస్య నాడు దంతకాష్ఠంబును- చతుర్దశినాడు స్త్రీసంగమంబును- అష్టమినాడు అభ్యంగంబును చేయువాడు ఏడు తరముల వారు నరకమునం బడుదురు. పగలు వెలగ చెట్టునీడను- పర్వదినముల యందు రాత్రియందు మార్గమందును- సప్తమినాడు ఉసిరిక కాయలపు నందును అనగా అభ్యంగ సాధనము నందనుట. అలక్ష్మి కొలువున నుండును. మఱియు అభ్యంగ విషయమై వారనిషేధము జ్యోతిష శాస్త్రము నందు గలదు. ఎట్లనిన- ఆదివారము మొదలగు వారముల యందభ్యంగము చేసి కొనిన యెడ క్రమముగా- సంతాపము- కాంతి- అల్పాయువు- ధనము- నిర్ధనత- అనారోగ్యము- సర్వ కామములును కలుగును. ఆదివారము నాడు అభ్యంగమును- మంగళ వారము నాడు క్షౌరమును- మంగళ శుక్రవారముల యందు మాంసమును- బుధవారమునాడు స్త్రీసాంగత్యమును వదలి పెట్టవలయును. కడమదినముల యందన్ని కృత్యములను జరుపుకొనవగును అని వామన పురాణము నందు గలదు. వ్రతస్థుడై యుపవాస మున్న వాడును- క్షౌరము చేయించుకొనిన వాడును అభ్యంగము చేసికొనవలెను వారిని అలక్ష్మి యాశ్రయించి యుండును. అని సంగ్రహము నందు గలదు. కల్లు శరీరము నంటిన వానికిని ప్రాయశ్చిత్తము కలదు గాని- వేకువను- రాత్రియందును అభ్యంగము చేసికొనిన వానికి ప్రాయశ్చిత్తము లేదు. అని స్మృతి రత్నావళి యందు గలదు. కాని యీనిషేధము నరక చతుర్దశి నాటి స్నానమునకు లేదు. ఏలన- నరకమునకు వెరచిన మనుజులు ఆశ్వయుజ బహుళ చతుర్దశినాడు వేకువను అభ్యంగ స్నానము చేయవలయునని విశేషవిధి కలదు. మఱియు దీపావళి నాడు తైలమున లక్ష్మియు- జలము నందు గంగయు నుండును గాన అలక్ష్మి తొలగుటకై నాడు అభ్యంగ స్నానము చేయవలయు- తరు

స్మృత్యర్థసారే॥ నిషిద్ధ దిపసేవారే। రాత్రౌచాకాలికస్యచ। ద్రవ్యాంతర యుతం తైలం నదూష్యతి కదాచనేతి॥ స్మృత్యంతరే ॥ రవౌపుష్పం గురౌదూర్వాం భృగౌగోమ యమేవచ। భౌమేభూమిం వినిక్షిప్య తైలాభ్యంగం సమాచరేత్ ॥ ద్రవ్యాంతరయుతం తైలం నదుష్యేద్గ్రహణంవినా॥ మహాభారతే॥ పాదాభ్యంగం శిరోభ్యంగం ద్విజోచ్ఛిష్టా పమార్జనం। ఏకైకం పాండవశ్రేష్ఠ రాజసూయాద్వి శిష్యతఇతి. ఇతి మలాపకర్షణం స్నానం॥

అథక్రియా స్నానం.

తత్రశంఖః ॥ క్రియాస్నానం ప్రవక్ష్యామి యథావద్విధి పూర్వకం। సరస్సుదేవ ఖాతేషు తీర్థేషుచనదీషుచ। క్రియాస్నానం సముద్దిష్టం స్నానంతత్ర క్రియామతా॥ మృద్భిరద్భిశ్చ కర్తవ్యం శౌచమాదౌ యథావిధి॥ జలేవి మగ్నఉన్మజ్య ఉపస్పృశ్య యథావిధి। తీర్థస్యావాహనం

వాళ వస్త్రాభరణాదుల ధరింప వలయు. ఇట్లు చేసిన సకల సంపదలు కలుగు నని కాలా దర్శము నందు గలదు. నిషిద్ధమగు వారమునందు ఇతర ద్రవ్యముతోఁ జేర్చి తైలము నంటుకొనిన యెడ దోషము లేదని స్మృత్యర్థ సారము నందు గలదు. ఆదివారమునాడు పువ్వును- గురువారము నాడు గరికెను- శుక్రవారము నాడు గోమయమును- మంగళవారమునాడు మృత్తికను తైలమునఁ జేర్చి యభ్యంగము చేసికొన నగును. గ్రహణ కాలమునందు దప్ప ఇట్లు ద్రవ్యాంతరముతోఁ గూడిన తైలము నంటు కొనినయెడ దోషములేదని స్మృత్యంతరము నందు గలదు. ఒరునిపాద మునకు తైలము రాయుట యు- తలయంటుటయు- బ్రాహ్మణులు భుజించిన విస్తళుల తీసివైచుటయు వీనిలో నొక్కొక్కటియు రాజ సూయ యాగము కన్న నెక్కువ ఫలము నొసంగును. అని మహాభారతమునఁ గలదు. మలాప కర్షణ స్నానము ముగిసెను.

ఇఁక క్రియా స్నానము.

ఈసందర్భమున శంఖుఁ డిట్లు చెప్పెను. క్రియా స్నానమును యథా విధిగాఁ జెప్పు చున్నాను. సరస్సులు- దేవ ఖాతములు- తీర్థములు- నదులు వీనియందు క్రియాస్నా

కుర్యాత్తత్ప్ర వక్ష్యామ్యతఃపరం। ప్రపద్యేవ రుణందేవమంభసాంపతి
మూర్జితం। యాచితం దేహి మేతీర్థం సర్వపాపాప నుత్తయే। తీర్థమావా
హయిష్యామి సర్వాఘ విషూదనం॥ సాన్నిధ్య మస్మిన్తోయే తు సిద్ధ్
యతాం మదనుగ్రహాత్। రుద్రాన్ప్రపద్యే వరదాన్ సర్వానప్సుషద
స్తథా। దేవ మప్సుషదం వహ్నిం ప్రపద్యేఽఘ నిషూదనం। ఆపః పు
ణ్యాః పవిత్రాశ్చ ప్రపద్యేఽ ఘారుణంతథా। రుద్రాఅగ్నిశ్చ శర్వశ్చ
హ్యరుణశ్చాప ఏవచ। శమయంత్వాశు మేపాపం రక్షంతుచ సదైవ
మాం। ఇత్యేవ ముక్త్వా కర్తవ్యం తతస్సమ్మార్జనం కుశైః॥ ఆపో హి
ష్ఠేతి తిసృభిర్యథా వదనుపూర్వశః॥హిరణ్యవర్ణా ఇతిచ ఋగ్భిశ్చ తసృ
భిస్తథా। శన్నోదేవీరితి తథా శన్న ఆపస్తథైవచ। ఇదమాపః ప్రవ
హతేత్యేవంచ సముదీరయేత్। ఏవంసమ్మార్జనం కృత్వా ఛందసాపాం
పరిగ్రహః॥ అఘమర్షణ సూక్తంచసంస్మరేత్ప్రయతస్తదా। తతోఽభ

నము చేయవలయు- ఇందు స్నానమే క్రియ గావున నది క్రియా స్నానమని చెప్పఁ బడి
యెను. తీర్థయాత్రలకేగి యచ్చటచ్చట స్నానము చేయుటే ముఖ్యము గాన నది క్రియా
స్నాన మగును. మొదట మృత్తికచేతను- జలముల చేతను యథా విధిగా శౌచమునుచే
సికొని నీరిలో మునిఁగి లేచి యాచమనము చేసి తీర్థము నావాహనము చేయవలయు. ఎ
ట్లనిన- జలముల కధిపతియగు వరుణుని శరణు జొచ్చెదను. సకలపాపములఁ బోగొట్టు
నట్టితీర్థమును నాకొసఁగుము. సర్వపాపహరమగు తీర్థము నావాహనము చేయుచున్నా
ను ఆతీర్థము నన్ననుగ్రహింప నీజలమున నుండుగాక- జలమున నుండి వరము లొసంగు
రుద్రులను శరణు జొచ్చు చున్నాను. నీరునందుండు వహ్ని నాశ్రయించు చున్నాను. ప
విత్రములగు జలములను- అరుణుని నాశ్రయించు చున్నాను. రుద్రులు- అగ్ని- శర్వుఁడు
జలములును నాపాపమును శమింపజేసి నన్నెల్లప్పుడు రక్షింతురుగాక. అనిపలికి ఆపోహి
ష్ఠా అని మొదలగు మూఁడుమంత్రములను- హిరణ్యవర్ణా అనిమొదలగునాలుగు ఋక్కు
లను- శన్నోదేవీ- శన్న ఆపః- ఇదమాపః ప్రవహత అనుమంత్రములను జదువుచు దర్భల
తో జలమును సమ్మార్జనము చేసికొనవలయును. ఇట్లుసమ్మార్జనముచేసికొని నీటిలోమునిగి
లేచి యఘమర్షణ సూక్తమును మూఁమారు పఠింపవలయును. తరువాత మహావ్యాహృతు
లతో జలమును శిరమునఁజల్లుకొనవలయును.

సి నిమగ్నస్త్రిషు పతే దఘమర్షణం। ప్రదద్యా న్మూర్ధని తథా మహావ్యా
హృతి భిర్జలమితి॥ తీర్థయాత్రాయాం వర్జనీయమాహ వ్యాసః॥ ఛత్రం
చ హరతే పాదమర్థం హరతి పాదుకా। యానంహరేత్త్రిపాదంతు సర్వం
హరతి డోలికా। ఐశ్వర్యలోభా న్మోహాద్వాగచ్ఛే ద్యానాదిభిస్తుయః।
నిష్ఫలంతస్య తీర్థంతు తస్మాద్యానాని వర్జయేత్॥ గోభిర్యుక్తేన యానే
న తీర్థయాత్రాంకరోతియః॥ సయాతి నరకం ఘోరం యావద్గోరోమ
సంఖ్యయేతి॥ పైఠీనసిః॥ షోడశాంశం సలభతే యః పరార్థేన గచ్ఛతి।అ
ర్ధంతీర్థ ఫలంతస్యయః ప్రసంగేన గచ్ఛతి॥ వ్యాసోపి॥ యస్య హస్తౌ
చ పాదౌచ మనశ్చైవ సుసంయుతం। విద్యాతపశ్చ కీర్తిశ్చ సతీర్థ ఫల
మశ్నుతే॥ వృద్ధవసిష్ఠోపి॥ పితరంమాతరం వాపిభ్రాతరం సుహృదంగు
రుం। నిమజ్జేత్తు యముద్దిశ్య ద్వాదశాంశం లభేతసః॥ తీర్థఫలం నవిక్రీణీ
యాత్॥ తథాహాపస్తంబః॥ మాంసమాయుధం సుకృతాశాంచ తిల
తండులాంశ్చైవ ధాన్యంచ విశేషేణ నవిక్రీణీయాదితి॥ సుకృతాశా
తీర్థస్నానాది సుకృతఫలం। ధర్మదానంతు విషయవిశేషే స్మర్యతే॥

తీర్థయాత్రయందుఁ గూడని వానిని గూర్చి వ్యాసుండిట్లు చెప్పెను. గొడుగు వేసికొ
ని తీర్థమున కేగిన నాల్గవవంతు పుణ్యము నశించును. పాదుకలు తొడిగికొని తీర్థమునకేగిన
సగము పుణ్యము నశించును. వాహనము నెక్కి తీర్థమునకేగిన మూఁడుపాళ్లు పుణ్యము నశిం
చును. మేనా యెక్కి తీర్థమున కేగిన సర్వము నశించును. ఐశ్వర్యమదముచేగాని - అజ్ఞా
నముచేగాని యానముల నెక్కి తీర్థ యాత్రల కేఁగునెడ నిష్ఫలమగుగాన యానము
ల నెక్కి పోఁగూడదు. ఎద్దుల బండి నెక్కి తీర్థమున కేగినవాఁడు ఎద్దులరోమము లె
న్ని కలవో అన్నియేండ్లు నరకమునను భవించును.

వేఱొకరు రమ్మని నందున వారిలో పదార్థముగా తీర్థమున కేగిన వాని
కి పదునాఱవ పాలు ఫలము లభించును. ప్రసంగవశమున పోయిన వానికి సగము ఫల
ము కలుగును- అని పైఠీనసి చెప్పెను. ఎవ్వనికి చేతులు- కాళ్లు- మనస్సు- విద్య- తప
ము- కీర్తియు నిర్దుష్టములుగా నున్నవో వాఁడు సంపూర్ణ ఫలము నొందును. తల్లిని-
తండ్రిని- తోఁబుట్టువులను- స్నేహితుని- గురుని గాని యుద్దేశించి తీర్థమున మునుంగు
నెడ వారికి పండ్రెండవ పాలు ఫలము లభించును- తీర్థఫలము విక్రయింపఁ గూడదు

దేవతానాం గురూణాంచ మాతా పిత్రోస్తథైవచ। పుణ్యం దేయం ప్రయత్నేన నాపుణ్యంచోదితం క్వచిత్॥ శాండిల్యః॥ జీవనార్థం హతం తీర్థం జీవనార్థం హతం వ్రతం। సందిగ్ధో హతో మంత్రో వ్యగ్రచిత్తో హతో ద్విజః॥ పృథివ్యాం యానితీర్థాని తానిసర్వాణి సాగరే సాగరేయాని తానిస్యుః పాదేవిప్రస్య దక్షిణే॥ ఇతి.

అథనదీరజోదోష నిగ్రహః.

తత్రకాత్యాయనః॥ సంప్రాప్తే శ్రావణేమాసి సర్వానద్యో రజస్వలాః। తాసుస్నానం నకుర్వీత వర్జయిత్వాతు జాహ్నవీ॥ యోగయాజ్ఞవల్క్యోపి॥ యావన్నోదేతిభగవాన్ దక్షిణాశా విభూషణం। తావద్రేతో వహానద్యో వర్జయిత్వాతు జాహ్నవీమితి॥ అగస్త్యోదయ పర్యంతం నద్యోరజస్వలా ఇత్యర్థః॥ ఉదయస్తు తస్యజ్యోతిశ్శాస్త్రే దర్శితః॥ వ్యాఘ్రపాదః॥ సింహకర్కటయోర్మధ్యే సర్వానద్యో రజస్వలాః। తాసుస్నానం నకుర్వీత వర్జయిత్వా సముద్రగాం॥ సముద్రగా మహాన

మాంసమును- ఆయుధమును- తీర్థస్నానాది సుకృత ఫలమును- నువ్వులను- బియ్యమును- ధాన్యమును విక్రయింపఁ గూడదు అని యాపస్తంబుడు చెప్పెను. ధర్మదానము కొన్ని యెడల విధింపఁ బడియెను. దేవతలకును- గురువులకును- తలిదండ్రులకును పుణ్యమును దానము చేయ వలయును. అపుణ్యము నొసంగుమని యెందును లేదు. జీవనార్థమై చేయు తీర్థ యాత్రయు- జీవనార్థమగు వ్రతంబును- సందేహము గల మంత్రంబును- వ్యర్థంబులు. చలచిత్తుండగు ద్విజుండును వ్యర్థుఁడు. పుడమి యందు గల తీర్థము లన్నియు సముద్రము నందుగలవు. సముద్రమునఁ గల తీర్థము లన్నియు విప్రుని కుడిపాదము నందు గలవు. అని శాండిల్యుఁడు చెప్పెను.

ఇఁక నదుల రజోదోష నివృత్తి.

శ్రావణ మాసము రాగానే నదులన్నియు రజస్వల లగును. అప్పుడు గంగా నదియందుఁ దప్ప తక్కిన నదులయందు స్నానము చేయఁ గూడదు- అని కాత్యాయనుఁడు చెప్పెను. అగస్త్య నక్షత్ర ముదయించు వఱకు గంగానది తప్ప తక్కిన నదులు రజస్వల లగునని యోగయాజ్ఞవల్క్యుండు చెప్పెను. అగస్త్యనక్షత్ర మెప్పుడు దయించునది జ్యోతి

దీ ॥ తత్రగవిశేషః ...స్మృతో భవిష్యత్పురాణే ॥ ఆదౌ కర్కటకే సర్వా
మహానద్యో రజస్వలాః। త్రిదినంతు చతుర్థేహ్ని శుద్ధాస్స్యుర్జాహ్నవీ
తథేతి॥ బ్రహ్మపురాణే॥ గోదావరీ భీమరథీ తుంగభద్రా చ వేణికా। కా
వేరీ చ తథా కృష్ణాః వింధ్య దక్షిణతః స్మృతాః। భాగీరథీ నర్మదా చ య
మునా చ సరస్వతీ । విశోకా చ వితస్తా చ వింధ్యస్యోత్తరతః స్మృతాః॥
ద్వాదశైతా మహానద్యో దేవర్షి క్షేత్ర సంభవాః ॥ ఏవం మహానదీత్వే
న పరిగణితా నామేవ దినత్రయం రజోదోషః॥ అన్యాసాంతు సముద్ర
గా నామపి మాసద్వయం రజోదోషః॥ కేచిత్తు ॥ యానిస్సృతా నదాః
ప్రోక్తాయాశ్చ గంగేతి కీర్తితాః। ఏతాసాం కర్కటే భాసా రజోదో
న విద్యతే ॥ కావేరీ తుంగ భద్రా చ కృష్ణవేణీ చ గౌతమీ । భాగీ
రథీ చ విఖ్యాతాః పంచ గంగాః ప్రకీర్తితాః ఇతి వచనము దాహరన్తః
రజోదోషో నాస్తీత్యాహుః॥ కాత్యాయనోపి॥ జాహ్నవ్యాదిత్య సంభూ
తా ప్రతీచ్యా చ సరస్వతీ । రజసా తాన దూష్యన్తి నద్యః కృష్ణా చ వేణి
కా। మధుప్రవాహాం శుమతీ కౌశికీ పాపనాశినీ। దృషద్వతీ తథా పు
ణ్యాతథా వై గగణీనదీ। ఏతాసాముదకం పుణ్యం. వర్షాకాలే ప్రవర్తితం।

క్షేత్రమున గలదు. సింహకర్కాటక సంక్రమణముల మధ్య మహానది తప్ప కడమ న
దులు రజస్వల లగును. కావున వాని యందు స్నానము చేయఁ గూడదు. అని వ్యాఘ్ర
పాదుడు చెప్పెను. కర్కాటక సంక్రమణము ప్రవేశింపగనే గంగాదులతోఁ గూడి మహా
నదులన్నియును మూడుదినములు రజస్వల లగును. నాల్గవనాడు పవిత్రములగు నని భవిష్య
త్పురాణము నందు గలదు.

గోదావరి- భీమరథి- తుంగభద్ర- వేణి- కావేరి- కృష్ణ, అను నాఱును వింధ్యప
ర్వతమునకు దక్షిణ దిక్కున నున్నవి- భాగీరథి- నర్మద- యమున- సరస్వతి- విశోక- వి
తస్త అను నాఱును వింధ్య పర్వతమునకు నుత్తర దిక్కునఁ గలవు- ఈ పండ్రెండును మ
హానదులును దేవర్షి క్షేత్రముల యందుఁ బుట్టెను. ఇట్లు మహానదులలోఁ లెక్కింపఁ బడి
న వానికే రజోదోషము మూడుదినములు - తక్కినవి సముద్రములోఁ జేరునవైనను వా
నికి రజో దోషము రెండు నెల లుండును.

రజస్వలాత్వ మేతాసాం విద్యతేన కదాచ నేతి ॥ సఏవ కదా చిద్రజో దోషస్యా పవాదమాహ ॥ ఉపాకర్మణి చోత్సర్గే పితృస్నానే తథై వచ। చంద్రసూర్య గ్రహేచైవ రజోదోషో నవిద్యతే ॥ మహాదంబు సమం వాపి యదిత్యేత్పురాతనం । నవాంబు మిశ్రితం తేన నదష్టమితి సూరయః । వ్యాఘ్రపాదః ॥ అభావే కూపవాపీనాం అనపా యపయోభృతాం। రజోదుష్టే పిపయసిగ్రామ భూమాన దూష్యతీతి॥ ఇతిరజో దోషనిర్ణయః॥

అథగౌణ స్నానాని.

జాబాలిః ॥ అశిరస్కం భవేత్స్నానం స్నానాశక్తౌతు కర్మిణః॥ నాభిమాత్రం నిమజ్జ్యాప్సుకటిం వాతూళ యేజ్జలైః । ఆర్ద్రేణవాస సా

ఇందు కొందఱ యభిప్రాయ మేమనిన- నదములను సుజ్ఞ గలవానికిని- గంగయను పేరుగల వానికిని- రజోదోషము లేదు. కావేరి- తుంగభద్ర- కృష్ణవేణి- గోదావరి- భాగీరథి యను నైదు నదులకును పంచ గంగలను ప్రఖ్యాతి గలదు గాన కావేరి మొదలగు నైదు నదులకు రజోదోషము లేదని వారి యభిప్రాయము.

భాగీరధియమున- సరస్వతి- కృష్ణ- వేణి- అంశుమతి- గోదావరి- దృషద్వతి- వైతరణి ఈనదుల యుదకము వర్షా కాలమున వృద్ధి నొందినను పవిత్ర మైనది. వీనికి రజోదోష మెప్పుడును లేదు. అని కాత్యాయనుఁడు చెప్పెను. ఉపాకర్మము నందును- ఉత్సర్గము నందును- పితృస్నానము నందును- చంద్ర సూర్య గ్రహణముల యందును- నదులకు రజోదోషము లేదని కాత్యాయ నుఁడె చెప్పెను.

ఏటి యందు పాతనీరు క్రొత్త నీరు కన్న నెక్కువగా గాని దానితో సమముగా గాని యుండు నెడ రజోదోషము లేదు. తగ్గిపోని నీరుగల నూతులు లేనియెడ నదీజలము రజోదోషము గలది యైనను ఊరి పొలిమేర భూమి లోపల స్నాన పానాదులకు నిషేధము లేదని వ్యాఘ్ర పాదుఁడు చెప్పెను. రజోదోష నిర్ణయము ముగిసెను.

గౌణ స్నానములు.

కర్మఠుఁడు తనకు శిరస్స్నానము చేయుటకు శక్తి లేని యెడ కంఠస్నానము చేయ వలయును. దానికిని శక్తి లేనియెడ నాభి వరకైనను నీటిలోదిగి కటిప్రదేశమును గడిగికొన వలయును.

చాగం మార్జనం కాపిలం విదుః॥ స్నానాని పంచ పుణ్యాని కీర్తితా ని మహర్షిభిః। ఆగ్నేయం వారుణం బ్రాహ్మం వాయవ్యం దివ్య మేవ చ। ఆగ్నేయం భస్మనాపాద మస్తకాద్దేహ ధూళనం। గవాంహిరజసా ప్రోక్తం వాయవ్యం స్నానముత్తమం। యత్తుసాతప వర్షేణ దివ్యం త త్స్నాన ముచ్యతే.॥ గర్గః॥ దివ్యంవాయవ్య మాగ్నేయం బ్రాహ్మంసా రస్వతం తథా। మానసంచేతి విజ్ఞేయం గౌణస్నానంతు షడ్విధమితి॥ యోగయాజ్ఞ వల్క్యః॥ అసామర్థ్యా చ్ఛరీరస్య కాలశక్త్యా ద్యపేక్షయా మంత్రస్నానాది కాన్సప్త కేచిదిచ్ఛంతి సూరయః॥ మాంత్రం భౌమంత థాగ్నేయం వాయవ్యం దివ్యమేనచ। మానసంవారుణం చేతిసప్త స్నా నాన్య నుక్రమాత్॥ ఆపోహిష్ఠాద్యాది మంత్రైర్మృదాలం భస్తు పార్థివం। వారుణం చావగాహస్తు మానసం శివచింతనం। మానసంప్ర వరంస్నా నం సర్వేశం సంతి సూరయ ఇతి॥ దక్షః॥ ఆగ్నేయం వారుణం బ్రా హ్మం వాయవ్యం దివ్యమేవచ। మానసం యౌగికంచైవ అష్టమం కాపి లంస్మృతం। సారస్వతం తథాప్రోక్తం నవమం స్నానముత్తమ మితి॥ త

దానికిని శక్తి లేకుండిన- తడివస్త్రముతో శరీరము తుడిచి కొన వలయును. దీనికి కాపిల స్నానమని పేరు అని జాబాలి మహర్షి చెప్పెను.

ఆగ్నేయము- వారుణము- బ్రాహ్మము- వాయవ్యము- దివ్యమునని స్నానములై దు విధములు. ఇందు- భస్మము నాపాద మస్తకము రాసికొనునది ఆగ్నేయ స్నానమ ని చెప్పఁ బడును. గోధూళితోఁ జేయఁ బడునది వాయవ్య మగును. ఎండతో గూడిన వానలోఁ దడియుట దివ్యస్నాన మగును. అని పరాశరుఁడు చెప్పెను.

దివ్యము- వాయవ్యము- ఆగ్నేయము- బ్రాహ్మము- సారస్వతము- మానసము నని గౌణ స్నానము లాఱువిధములని గర్గ మహర్షి తెలిపెను.

శరీరము యొక్క- యశక్తి యను- దేశకాలాదులను బట్టి మాంత్ర స్నానాదు లేడు గలవు. అవి యెవ్వి యనిన- మాంత్రము- భౌమము- ఆగ్నేయము- వాయవ్యము- దివ్య ము- దివ్యము- మానసము- వారుణము ననునవి- ఇందు- ఆపోహిష్ఠా అని మొదలగు మం త్రములతోఁ జేయఁ బడునది మాంత్రము- మృత్తికతోఁ జేయఁ బడునది భౌమము- నీరు లో మునుగుట వారుణము- శివచింతనము చేయుట మానసము- నగు. వీనిలో మానసము సర్వోత్తమ మైనది. అని యోగయాజ్ఞ వల్క్యుఁడు చెప్పెను.

తాగ్నేయ స్నానప్రకార మాహాపస్తంబః॥ భస్మస్వా దగ్నిహోత్రా
గ్నేరావసథ్యాదథాపివా । అభావేచానయోర్వీర స్వగృహ్యాగ్నేర
థాపివా। తస్మాదాదాయ విధివత్ స్నాన మాగ్నేయ మాచరేత్॥ భ
స్మస్థాప్య కరేవామే విధ్యుక్తం ప్రాగ్యథోదితం। సౌవర్ణే రాజతే వాపి
తామ్రేమృత్పాత్రాంత రేపివా । అగ్నిరిత్యాది భిర్మంత్రైః ప్రణవేన తథై
వచ। షడ్భిర్మంత్రైః ప్రజప్తేన భస్మ తద్గృహ్య పద్ద్వయే । ఈశాద్యైః
పంచభిర్మంత్రైః క్రమాదుద్ధూళయేత్తత ఇతి॥ అగ్నిరిత్యాదయో మం
త్రా అథర్వశిరసిస్థితాః। అగ్నిరితిభస్మ। వాయురితిభస్మ। జలమితిభస్మ।
స్థలమితిభస్మ। వ్యోమేతిభస్మ। సర్వగ్ంహవా ఇదగ్ంభస్మ। ఇతిశిరః॥
॥లింగపురాణే॥ ఈశానేన శిరోదేశం ముఖంతత్పురుషేణతు । ఉరోదేశ
మఘోరేణ గుహ్యం వామేన సువ్రత । సద్యేనపాదౌ సర్వాంగం ప్రణ
వేన విశోధయేత్। కృత్వాపి చాతులంపాపం మృత్యు కాలేపి యోన్నా

ఆగ్నేయము- వారుణము- బ్రాహ్మము, వాయవ్యము, దివ్యము, మానసము, యౌ
గికము, కాపిలము, సారస్వతమునని స్నానములు తొమ్మిదివిధములని దక్షుఁడు చెప్పెను.

అందు ఆగ్నేయ స్నాన విధానమును ఆపస్తంబుడు చెప్పెను, గార్హపత్యము,ఆ
వసథ్యమునను నగ్నుల నుండిగాని, గృహ్యాగ్ని వల్ల నుండి గాని భస్మమును గ్రహించి యా
గ్నేయ స్నానము చేయ వలయు. అది యెట్లనిన, భస్మమును, ఎడమచేతి యందు గాని,
లోహపాత్రము నందు గాని యునిచి అగ్ని ఇత్యాది మంత్రముల చేతను, ప్రణవము చేత
ను మంత్రించి ఈశానాది పంచ బ్రహ్మ మంత్రములచే క్రమముగా శరీరము నంతను రా
చుకొన వలయు. అగ్నిరితి భస్మ, ఈ మొదలగు మంత్రములు అథర్వ శిరమున నున్నవి.

ఈశాన మంత్రముచే శిరస్సునను, తత్పురుష మంత్రముచే ముఖము నందును, అ
ఘోర మంత్రముచే వక్షము నందును, వామదేవ మంత్రముచే గుహ్యము నందును, సద్యో
జాత మంత్రముచే పాదముల యందును ప్రణవముచే సర్వాంగ యవముల యందును భస్మము
ను రాచుకొన వలయు. మితములేని పాపములు చేసినను అంత కాలమునందైన నిట్లు భస్మ
స్నానము చేసిన వాఁడు సకల పాపములచే శీఘ్రముగా విడువఁబడునని లింగ పురాణ

జః। భస్మస్నాయీ భవేత్కశ్చిత్ క్షిప్రం పాపైః ప్రముచ్యతే। ఇతి। వారుణస్నాన మాహ వ్యాసః। స్నానమబ్దైవ తైర్మంత్రై ర్మజ్జనావ గాహనైః। తర్పణం పితృదేవానాం స్నానం వారుణముచ్యతే। బోధా యనః। జలావగాహనం స్నానం వారుణం సర్వవార్ణికం। మంత్రవత్ప్రో క్షణంచాపి ద్విజాతీనాం విశిష్యత ఇతి। బ్రాహ్మస్నాన ప్రకారమాహ కా త్యాయనః। ఆపోహిష్ఠాదిభిర్బ్రాహ్మం మంత్రస్నానం హితత్స్మృతం। కు శాగ్రైః ర్మార్జనం కుర్యాద్దేవ తీర్థేన వా ద్విజః। ఋగంతే మార్జనం కుర్యా త్పాదాంతే వా సమాహితః। ఋచశ్చాంతేఽథ వాకుర్యాత్ శిష్టానామ తమీదృశం। బ్రహ్మ। భువిమూర్ధ్ని తథాకాశే మూర్ధ్న్యాకాశే తథా భువి। ఆకాశే భువి మూర్ధ్నిస్యాత్ మంత్రస్నానం విధీయతే। భువిపాద యోః। ఆకాశే హృది। వాయవ్యం దర్శయతి బృహస్పతిః। వాయవ్యా గోరజః ప్రోక్త మస్తంగచ్ఛతి గోపతౌ। విద్వత్సరస్వతీ ప్రాప్తం స్నానం

ము వందు గలదు. వరుణ దేవతా కములగు మంత్రములతో స్నానము చేసి పితృదేవతల కు తర్పణము చేయుట వారుణ స్నానమగును. అని వ్యాసుఁడు చెప్పెను.

నీరిలో మునుగుట యను వారుణ స్నాన మన్ని వర్ణముల వారికి సమానమే. అం దు మంత్రములతో ప్రోక్షించు కొనుట యనునది బ్రహ్మ క్షత్ర వైశ్యులకు విశేషముగా విధింపఁ బడు చున్నది.

బ్రాహ్మ స్నానము చేయు విధమును కాత్యాయనుఁ డిట్లు చెప్పెను, ఎట్లనిన, ఆ పోహిష్ఠా ఈ మొదలగు మంత్రములు చదువుచు ఋక్కు యొక్క యంతమునగాని పా దాంతమునగాని దర్భలతో జలమును శిరమున జల్లుకొనుట బ్రాహ్మస్నానమని యను చెప్పె డును. పాదములు, శిరము హృదయమునను వానియందు మొదటను, శిరము హృదయము పాదములు, శిరమునను వానియందు పిమ్మటను, హృదయము, పాదములు శిరమునను వా నియందు తరువాతను మంత్రస్నానమునందు జలముచల్లుకొన వలయును.

సూర్యుం డస్తమించు నప్పుడు గోధూళితోఁ జేయఁబడునది వాయవ్యమగును.

పండితుల యొక్క వాక్కుతోఁ జేయఁబడునది సారస్వత స్నానమగు. అది

సారస్వతం స్మృతం। గోపతిస్సూర్యః। విదుషాం సరస్వతీ వాణీ తయా ప్రాప్తం సారస్వత మిత్యర్థః। తత్స్వరూప మాహవ్యాసః। స్వయమేవోప సన్నాయ వినయేన ద్విజాతయే। తథా సంపాద యేత్స్నానం శిష్యాయచ సుతాయచ। గాత్రోయేణ మయైఃకుంభైః మంత్రిపక్షావ్నా వీజతైః। కృతమంగళ పుణ్యాహైః స్నానమస్తుత దర్శిన। ఆదావత్రప్రభాసే బహుగుణ సలిలే మధ్యమే పుష్కరేచ। గంగాద్వారే ప్రయాగే కనఖలసహితే గవ్యకర్ణే గయాయాం। రాహుగ్రస్తేతు సోమేదినకర సహితే సత్యశత్యా విశేషా। దేతైర్విఖ్యాతరూపైస్త్రిభువన విదితైః స్నానమచ్ఛిద్ర మస్తు। ప్రాప్యసారస్వతం తీర్థం భవేన్ముదిత మానసః। సర్వతీర్థాభిషేకాద్ధి పవిత్రం విదుషాంహివాక్। సపవః శుచిదేశాన్మృదంగృహ్య కుర్యాద్గాత్రోప లంభనం। మంత్రైః పార్థివసంయుక్తైః భౌమస్నానం తదుచ్యతే। మృత్తికేహనమేపాప మిత్యాదయః పార్థివ సంయుక్తా మంత్రాః। గోఖురాద్ర జలమాదాయ గోసావిత్రీం జపేద్బుధః। గాత్రేమ్వేధ

ట్లనిక, వినయవంతుఁడగు శిష్యునుద్దేశించి గాని, పుత్రునుద్దేశించి గాని, చేయవలయును. బంగారు కలశముల యందు గంగా జలము నునిచి స్వస్తి పుణ్యాహ వాచనము గావించి యా జలము చల్లుచు పవిత్రోదకములగు ప్రభాసము నందును, పుష్కరము నందు, గంగాద్వారము నందును, ప్రయాగయందును, కనఖలము నందును, గోకర్ణము నందును, గయయందును ఇట్లు లోకప్రసిద్ధములగు పుణ్యతీర్థముల యందు చంద్ర సూర్య గ్రహణముల యందు స్నానము చేయఁగా గలుగు ఫలమంతయు సంపూర్ణముగా నీకుగలుగు గాక యనిగురువు పలుక వలయును. ఇట్టి సారస్వత తీర్థమున స్నానము చేసి శిష్యుఁడు సంతోషభరితుఁడై యుండ వలయును ఏలన, సర్వతీర్థముల యందు స్నానము చేయుట కన్న పండితుల వాక్కు పరమ పవిత్రమైనది. అని వ్యాసుఁడు చెప్పెను.

పవిత్రమగు చోటమృత్తికను గ్రహించి, మృత్తికే హనమే పాపం ఈ మొదలగు మంత్రములు చదువుచు శరీరమునకు రాచికొనుట భౌమ స్నానమగును.

గోపాద ధూళిని గ్రహించి గోసావిత్రిని పఠించుచు శరీరమునకు పూసికొనుటవాయవ్య మగును.

తదాలిప్య స్నానం వాయవ్య ముచ్యతే॥ ఉత్తరాయణమధ్యేతు యదా వర్షతి వాసవః। ఆతపేన సహస్నానం దివ్యంస్నానం తదుచ్యతే॥ కూర్మపురాణే॥ అప్రాయుత్యే సముత్పన్నే స్నానమేవం సమాచరేత్। బ్రాహ్మాదీనన్యథా శక్తౌ స్నానాన్యాహుర్మనీషిణః॥ జాబాలిః। అశిరస్కం భవేత్స్నానం స్నానాశక్తౌతు కర్మిణః॥ తస్యాప్య సామర్థ్య విధౌ మంత్రస్నానాదికం భవేత్। అసామర్థ్యా చ్ఛరీరస్య వైషమ్యాద్దేశ కాలయోః॥ స్నానాన్యే తాని తుల్యాని వారుణేన భవంతిహి॥ మనుః। ప్రభుః ప్రథమకల్పేపి యోనుకల్పే ప్రవర్తతే॥ నసాంపరాయికంతస్యదుర్మతేర్వర్తతేఫలమితి॥ సాంపరాయికమాముష్మికం॥

ఇతిగౌణ స్నానాని.

ఉత్తరాయణమున, ఎండ యుండగా వానకురియు నప్పుడు ఆవానలో తడియుట దివ్యస్నానమగును. అనియు వ్యాసుడు వచించెను.

అశక్తత సంభవించి నప్పుడు బ్రాహ్మాది గౌణస్నానముల చేయవలయును. శిరస్స్నానము చేయుటకు జాలకుండినకంఠస్నానము చేయ వలయును. దానికిని శక్తి చాలకుండిన మంత్రస్నానాదులు చేయవలయును, అశక్తియందును, దేశకాలవైపరీత్యము నందును గౌణస్నానములు చేసినను అవి ముఖ్యస్నానములతో సమములే యగును. అని జాబాలి మహర్షి చెప్పెను, మొదటి పక్షమును చేయశక్తి యుండియు నదినిడిచి రెండవ పక్షమును అవలంబించునో వానికి నాముష్మిక ఫలము లేదని మనువు వక్కాణించెను.

గౌణస్నానములు ముగిసెను.

అథత్రిపుండ్రవిధిః.

కాలాగ్ని రుద్రోపనిషది॥ ఆగ్నేయం భస్మసద్యో జాతమితి పంచ బ్రహ్మమంత్రైః ప్రతిగృహ్యా, అగ్నిరిత్యనేన చాభిమంత్ర్య, మానస్తోక ఇతిసముద్ధృత్య; జలేన సంసృజ్య, శిరోలలాటవక్షస్కంధేషు త్ర్యాయుషైః త్ర్యంబకైః స్తిస్రోరేఖాః ప్రకుర్వీతేతి, తత్రైవ॥ త్రిపుండ్రం భస్మనా కరోతి యోవిద్వాన్ బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థోయతిర్వా స సమస్తమహా పాతకోప పాతకేభ్యః పూతో భవతి। ససర్వాన్దేవాన్ధ్యాతో భవతి। సస ర్వేషు తీర్థేషు స్నాతో భవతి। ససర్వ సంపత్స మృద్ధోభవతి। ససతతం సర్వరుద్ర మంత్రజాపీ భవతి। సర్వ భోగ భుగ్దేహం త్యక్త్వా శివసాయుజ్య మవాప్నోతి। సచ పునరా వర్తతే నచపునరా వర్తత ఇత్యాహ భగవాన్కాలాగ్ని రుద్రః॥ఇతి॥

జాబాలోపనిషది॥అగ్నిరితిభస్మ,జలమితిభస్మ,వాయురితిభస్మ,స్థలమితిభస్మ,వ్యోమేతిభస్మ,సర్వగ్ం హవా ఇదగ్ం భస్మ, మనఇత్యాదీని చక్షూగ్ంషి కరణాని భస్మాని॥ అగ్ని రిత్యాది నాభస్మగృహీత్వా విమృజ్యాంగానిసంస్పృశేత్ ॥ఇతి॥తథా-శైత్తిరీయే, శిష్యానుశాసనే॥సత్యా

కాలాగ్ని రుద్రోపనిషత్తునందు॥ అగ్నియందుఃబుట్టిన భస్మమును సద్యోజాతాది పంచ బ్రహ్మ మంత్రములచే గ్రహించి, అగ్నిరితి భస్మ ఈమొదలగు మంత్రములచే నభిమంత్రించి, మానస్తోకే అనుమంత్రమును జదువుచు జలము కలిపి,త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః త్రియంబకం యజామహే ఈమంత్రములను జదువుచు శిరము నందు, ముఖము నందు, రొమ్మునందు, భుజము లందును మూడేసి రేఖలు ధరింప వలయునని యున్నది. మఱియు నాయుపనిషత్తునందే॥ బ్రహ్మచారి, గృహస్థుడు- వానప్రస్థుడు- యతి యను వారిలో నెవ్వరైనను భస్మ త్రిపుండ్రమును ధరించువాడు వాడు సకల మగు మహాపాతకముల నుండియు, ఉపపాతకముల నుండియు విముక్తుడగును. సకల దేవతలను ధ్యానముచేసిన వాడగును. సకల రుద్ర తీర్థముల యందు స్నానము చేసిన వాడగును. సకలసంపదలు గలవాడగును. సకల రుద్ర మంత్రములను జపించిన వాడగును. మఱియునట్టివాడు సకల భోగముల నను భవించి, దేహావసానమున శివసాయుజ్య మును పొంది యున్నటికిని పునరావృత్తిని పొందనేరడని భగవంతుడగు కాలాగ్ని రుద్రుడు పలికెనని కల

న్న ప్రమదితవ్య మిత్యారభ్య భూత్యైన ప్రమదితవ్యమితి॥ అత్రత్య భూతిపదస్య భస్మపరతాం సిద్ధాంతయతి భగవాన్బోధాయనః॥ యథా॥ అథాతో ద్విజాతీనాము హరహ త్రిపుండ్రవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామో భూత్యైనప్రమదితవ్యమితి వాక్యమ్నాయతఇతి॥ ఉపబృంహితశ్చాయ మర్థో మానవపురాణే॥ సత్యాన్నప్ర మదితవ్యాన్వై ధర్మాచ్చ కుశలాచ్చనభూత్యా అగ్నిసముత్థా యాస్తతో దేహానుకూలనాత్ లలాటేహృదిదోర్మూలేత్రిపుండ్రస్యచ ధారణాత్॥ ఇతి. తథాసూత సంహితాయాం॥ సత్యాద్ధర్మాచ్చ కుశలాద్భస్మ నోద్ధూళ నాదపి। త్రిపుండ్రధారణాచ్చాపి త్యాది కల్ప్రద్రష్టవ్యం॥ ఏతేనభూత్యై-మంగళయుక్తాత్కర్మణఇతియత్పరేషా వివరణంతన్నిర్యాలితం॥ కల్పసూత్రేయథా వేదఇతి వేదకల్పకల్పసూత్రవిరుద్ధత్వాదుపబృంహణబాధితత్వాచ్చేత్యధికం రహస్యరుద్రాక్షమాహా

దు. ఇదిశాక- జాబాలోపనిషత్తునందు॥ అగ్నిరితి భస్మ ఈ మొదలగు మంత్రములచే భస్మమును గ్రహించి, శరీర మున నలదు కొన వలయునని యున్నది. మరియు- తైత్తిరీయమా నందు॥ శిష్యులకు బోధించు నప్పుడు॥ సత్యము నెడ ప్రమాదము నొందఁగూడదని యారంభించి, భూత్యైన ప్రమదితవ్యం, భస్మధారణ మునెడను ప్రమాదము నొందఁ గూడదని చెప్పంబడి యున్నది.

ప్ర॥ భూత్యై అనఁగానే భస్మధారణ మని యెట్లు నిశ్చయమగును?

ఉ. భూత్యైన ప్రమదితవ్యం, అని శ్రుతియందు గలదు. గాన ద్విజాలకు నహదినము త్రిపుండ్రవిధిని నవచించు చున్నా మనుట చేయందగు భూతి పదము నకు భస్మధారణమే యర్థమని బోధాయన మహర్షి నిర్ణయించి నందున నాయర్థము నిశ్చితమగు చున్నది.

మరియు, సత్యము నెడను, ధర్మము నెడను, కుశలము నెడను, భస్మధారణము నెడను ప్రమాదము నొందఁ గూడదని మానవ పురాణము నందును నీయర్థము ఉపబృంహింపఁ బడియున్నది. సూత సంహిత యందును నీయర్థమే నిర్ణయింపఁ బడియెను.

ప్ర. భూత్యై॥ మంగళ యుక్తమగు కర్మము నుండి అని శ్రీశంకరాచార్యులు చెప్పియుండఁగా నాపదము భస్మపర మనుట యెట్లు?

ఉ. భూతి పదమునకు మంగళ పర ముగా శంకరాచార్యుల వారు చేసిన అర్థము వేద తుల్యమగు కల్ప సూత్రములకు విరుద్ధమైనది గావునను మానవ పురాణము సూత సంహిత మొదలగు వానియందు గలయుప బృంహణ ములచే బాధింపఁ బడిన

త్మ్య చండమార్తాండే నిరూపిత మస్మాభిః॥

తథా వాయవీయే॥ శుద్ధశీతజలేనైవ భస్మనా చ త్రిపుండ్రకం। యోధారయేత్పరం బ్రహ్మ సప్రాప్నోతి నసంశయః॥ యేషాం వపుర్మనుష్యాణాం త్రిపుండ్రేణ వినాస్థితం। శ్మశాన సదృశం తస్మాన్న ప్రేక్ష్యాః పుణ్యకృజ్జనైః॥ ధిగ్భస్మరహితం ఫాలం ధిగ్గ్రామ మశివాలయం। ధిగనీశార్చనం జన్మ ధిగ్విద్యామశివాశ్రయాం॥ త్రిపుండ్రం యేవినిన్దన్తి నిన్దన్తి శివమేవ తే। ధారయన్తి చ యే భక్త్యా ధారయన్తి శివం చ తే॥ ఇతి జాబాలోపనిషది॥ అగ్నిరిత్యాదినా భస్మ గృహీత్వా విమృజ్యాఙ్గాని సంస్పృశేదితి తథా, ఉపరి. తిర్యక్త్రిపుండ్రం ధారయేదితి చ, అథర్వశిరసి చ అగ్నిరిత్యాదినా భస్మ గృహీత్వా విమృజ్యాఙ్గాని సంస్పృశేత్తస్మాద్వ్రతమేతత్పాశుపతం పశుపాశ విమోక్షాయేతి

సూతసంహితాయాం॥ అగ్నిరిత్యాదిభిర్మన్త్రైర్జాబాలోపనిషద్గతైః సప్తభిర్ధూళనం కుర్యాద్భస్మనా సజలేన చ। త్రియాయుషేణ మన్త్రేణ

నను గ్రహింపఁ దగినది గాదు. ఈవిషయము రక్షా రుద్రాక్ష మాహాత్మ్య చండమార్తాండమునందు మఱియు, మాచే నధికముగాఁ జేయఁ బడియున్నది గాన నందుఁ జూడఁ దగును.

మఱియు, వాయు సంహిత యందు॥ జలమిశ్రమగు భస్మముచే త్రిపుండ్రమును ధరించువాఁడు పర బ్రహ్మమును పొందును ఎవ్వారల శరీరము నందు భస్మ త్రిపుండ్రము లేదో వారి శరీరము శ్మశానముతో తుల్యమైనదిగావున నట్టివారిని పుణ్యాత్ములు చూడఁ గూడదు. భస్మ త్రిపుండ్రములేని ఫాలంబును, శివాలయములేని గ్రామంబును, శివుని పూజింపని జన్మంబును, శివుని సంబంధింపని విద్యయు నిందార్హములు. మఱియు, భస్మ త్రిపుండ్రమును నిందించువారు శివుని నిందించిన వారే యగుదురు భస్మ త్రిపుండ్రమును ధరించువారు శివుని ధరించువారే యగుదురు అనికలదు.

జాబాలోపనిషత్తునందు॥ అగ్నిరితి భస్మమను మంత్రములతో భస్మమును గ్రహించి శరీరమునకు నలదుకొని అడ్డముగా త్రిపుండ్రమును ధరింప వలయునని యున్నది అథర్వశిరస్సునందు॥ అగ్నిరితి భస్మ ఇత్యాదులగు మంత్రములతో శరీరమునకు భస్మము నలదుకొనుట పాశుపత వ్రతమని చెప్పఁ బడును. దీని నాచరించిన వాఁడు బంధవిముక్తి నొందును. అనికలదు.

బుస్తిర్యక్త్రిపుండ్రకం। ధార్యం ప్రోక్తం ద్విజైః శ్వేతం కార్తికై ర్వేద
పారగైః॥ మేధావీత్యాది నావాపి బ్రహ్మచారీ దినేదినే। భస్మనా సజలే
నైవధారయేచ్చ త్రిపుండ్రకం। ఓంకారేణ త్రిరుక్తేనసహాంసేన త్రిపుండ్రకం
ధారయేద్భిక్షుకో నిత్యమితి జాబాలికీ శ్రుతిః॥ లలాటేచైవదోర్ద్వంద్వేత
థైవోరసి బుద్ధిమాన్। త్రిపుండ్రం ధారయేన్నిత్యం భుక్తిముక్తి ఫలప్ర
దం। వర్ణానామాశ్రమాణాంచ మంత్రతో, మంత్రతోపివా। త్రిపుండ్రో
ద్ధూళనం ప్రోక్తం జాబాలైరాదరేణతు॥ భారద్వాజస్మృతౌ॥ ప్రా
ఙ్ముఖశ్చరణౌహస్తౌ ప్రక్షాళ్యాచమ్య పూర్వవత్॥ ప్రాణానాయమ్య సం
కల్ప్య భస్మస్నానం సమాచరేత్। ఆదాయ భసితం శ్వేత మగ్నిహో
త్ర సముద్భవం। ఈశానేనతు మంత్రేణ స్వమూర్ధని వినిక్షిపేత్। తత
ఆదాయ తద్భస్మ ముఖే తత్పురుషేణతు। అఘోరాఖ్యేన హృదయే గు
హ్యే వామాహ్వయేనచ। సద్యోజాతాభిధానేన భస్మపాదద్వయే క్షి
పేత్। సర్వాంగం ప్రణవేనైవ మంత్రేణోద్ధూలయెత్తతః। ఏతదాగ్నే

సూతసంహితయందు॥ జాబాలోపనిషత్తునందుఁ జెప్పఁబడిన అగ్నిరితిభస్మయిత్యాది
పలుగు మంత్రములతో శరీరమునకు భస్మోద్ధూళనము చేసి కొనవలయును. త్రియాయుష
అను మంత్రములతో త్రిపుండ్రము ధరింప వలయు. బ్రహ్మచారి యగు వాడు మేధావీ
అనుమంత్రము చదువుచు సజల భస్మముతో త్రిపుండ్రమును ధరింప వలయు. యతియ
గు వాఁడు హంస మంత్రము తోఁగూడ ముమ్మారు ప్రణవము నుచ్చరించుచు త్రిపుండ్ర
మును ధరింప వలయు. ననిజాబాల శ్రుతియందు గలదు. ముఖము నందును, బాహుయుగ
మునందును, వక్షము నందును త్రిపుండ్రమును ధరింప వలయు. అన్ని వర్ణముల వారికి అ
న్నియాశ్రమముల యందున్న వారికిని భస్మోద్ధూళనము- భస్మ త్రిపుండ్రము విధింప
బడియెను. కానివారిలో వేదాధికారము గలవారికి సమంత్రకముగను, అదిలేనివారికి నమం
త్రకముగను ధారణము విహితము.

భారద్వాజస్మృతియందు॥ కాలుచేతులుగడిగికొని, తూర్పుమొగమునఁ గూర్చుండి ఆచమ
నము ప్రాణాయామము సంకల్పంబును చేసి, భస్మస్నానము సేయవలయు. అదిఎట్లనిన, అగ్ని
హోత్రమునఁ బుట్టిన తెల్లని భస్మమును దీసికొని, యందు జలము గలిపి ఈశానమంత్రముతో శి
మునందును, తత్పురుష మంత్రముతో ముఖమునందును, అఘోరమంత్రముతో హృదయమునందు

యాకం స్నానముదితం పరమర్షిభిః। సర్వకర్మ సమృద్ధ్యర్థం కుర్యాదాదౌ విధానబుధః॥ తిర్యక్ త్రిపుండ్రవిధి నాలలాటే హృదయే గళే। పంచభిర్బ్రహ్మభిర్వాపి తథాఽగ్నిరితి మంత్రతః ॥ఇతి॥

స్మృత్యంతరేచ। మానస్తోకేతి మంత్రేణ మంత్రితం భస్మ ధారయేత్ ॥ఇతి॥ బోధాయనస్మృతౌ। సద్యోజాతేన గృహ్ణీయాద్వామదేవేనత్వాభిమంత్రయేత్ ।అఘోరేణదహేద్భస్మ తత్పురుషేణ తు శోధయేత్ ।స్నానమీశాన మంత్రేణ కుర్యాన్మూర్ధాది పాదతః। ఆచమ్య కూర్చ ఆసీనః శివీభూత్వాశివంజపేత్ ॥ఇతి॥ కాత్యాయనోపి। శ్రాద్ధేయజ్ఞేజపేహోమే వైశ్వదేవే సురార్చనే। ధృత త్రిపుండ్రః పూతాత్మా మృత్యుం జయతి మానవః। త్రిపుండ్రంయద్యధృత్వాతు కుర్యాద్యత్కర్మ తద్వృథా ॥ఇతి॥ త్రిపుండ్ర ధారణ వర్జం క్రియమాణం శ్రాద్ధాదికమఫలమితి ప్రతిపాదయతి॥ తథా, శాతాతపోపి॥ సత్యం శౌచం తపోహోమస్తీర్థం దే

ను, వామదేవమంత్రమునగు హృదయము నందును, సద్యోజాత మంత్రముతో పాదముల యందును, ప్రణవముతో సర్వాంగముల యందును నలదు కొనవలయు. ఇట్లు భస్మము నలదు కొనునెడవిధియాగ్నేయ స్నానమగు సర్వకర్మ సమృద్ధికై కర్మారంభము నందు భస్మస్నానము జేయు వలయును. తరువాత, పంచ బ్రహ్మమంత్రముల తోడను అగ్నిరితి భస్మ ఈ మొదలగు మంత్రముల తోడను ముఖము, కంఠము- హృదయము, భుజ, హువులు సమస్థానముల యందు త్రిపుండ్రమును ధరింప వలయు. నని యున్నది. స్మృత్యంతరమునం దు॥ మానస్తోకే అనుమంత్రముతో మంత్రింపబడిన భస్మమును ధరింప వలయునని కలదు॥ బోధాయన స్మృతి యందు॥గోమయమును వెంటనె గ్రహించివామదేవమంత్రముచేమంత్రింప వలయు. అఘోర మంత్రముచే దహింపవలయు తత్పురుషమంత్రముచేశోధింపవలయు. ఈ శాన మంత్రముతో శిరము మొదలుకొని పాదముల వరకు నలదుకొన వలయు.ఆచమనము చేసి దర్భాసనమునం గూర్చుండి శివరూపులైశివమంత్రమునుజపింపవలయు. ననియున్నది.

శ్రాద్ధము, యజ్ఞము- జపము- హోమము- వైశ్వదేవము- దేవతార్చనము మున్నగు నవి చేయునప్పుడు భస్మ త్రిపుండ్రమును ధరించిచేయునెడపవిత్రుండై మృత్యువును జయిం చును.త్రిపుండ్రమునుధరింపక చేయుకర్మంబెల్ల వ్యర్థమగునని కాత్యాయన మహర్షి వచించెను.

మఱియు- సత్యము- శౌచము- తపము- హోమము- తీర్థయాత్ర- దేవపూజ ము

హావి పూజనః। తస్య స్పర్శ మిదం సర్వం యస్త్రిపుండ్రం నధారయే
త్ ॥ఇతి॥ పరాశర స్మృతౌ॥ బ్రాహ్మణో విధినోత్పన్నం త్రిపుండ్రం భస్మ
నైవతు। లలాటే ధారయే న్నిత్యం తిర్యగ్భస్మ స్నాన కుంఠనం ॥ఇతి॥ స్మృతి
సారసముచ్చయే॥ అశక్తస్సమయా చారే మనసాపాప మాచరన్। శు
చిరేవ భవేన్నిత్యం త్రిపుండ్రస్య చధారణాత్ ॥ఇతి॥ మహాభారతే ఆ
నుశాసనిక పర్వణి॥ అహంపశు పతిర్నామ మద్భక్తాయే చమానవాః॥
సర్వేషాం సతాక్షేమా భస్మదిగ్ధత నూరుహాః॥రక్షార్థం మంగళార్థం చ
పవిత్రార్థం చభామిని। లాంఛ నార్థంచ భక్తానాం భస్మదత్తం మయా
పురా ॥ఇతి॥ తత్రైవ॥ ఆయుష్కామో, ధవారాజన్ భూతి కామో,
ధవానరః। నిత్యం వైధారయేద్భస్మ మోక్షకామీచ యోద్విజః।
ఇతి ॥ ఆదిత్య పురాణే త్రిపుండ్ర ధారీ సతతం బ్రాహ్మణస్స
ర్వ కర్మసు। భస్మనైవాగ్ని హోత్రస్య శివాగ్ని జని తేన

స్నగువానిని భస్మ త్రిపుండ్రము ధరింపనివాఁడు చేయునట్టి వ్యర్థమగునని శాతాతపమహర్షి పలికెను.

ఇదిగాక- కల్పాదులచే సంపాదింపఁబడినభస్మముతో నుద్ధూళనమును త్రిపుండ్రమును బ్రాహ్మణుఁడను దినము ధరింపవలయునని పరాశర మహర్షి వచించెను.

మఱియు- శౌచాచారము నాచరింపఁ జాలనివాఁడైనను- పాపము లాచరించువాఁడైనను ప్రతిదినము భస్మత్రిపుండ్రమును ధరించుచుండిన పవిత్రుండగునని స్మృతి సారసముచ్చయము నందుగలదు.

ఇదిగాక- అనుశాసనిక పర్వమునందు॥ నేనుపశుపతిని. భస్మమును ధరించునా భక్తులందరును నా శుభులు. రక్షణకొఱకును- మంగళము కొఱకును- పావిత్ర్యము లాంఛనము కొఱకును భక్తులకు భస్మను నొసగితినని పరమేశ్వరుఁడు దేవితో చెప్పినట్లుకలదు. మఱియు నాపర్వమునందే॥ ఆయువునఁగాని- ఐశ్వర్యమునఁగాని- మోక్షమునుగాని గోరువాఁడు ముఖ్యముగా నెల్లప్పుడు భస్మమును ధరింప వలయునని యున్నది.

బ్రాహ్మణుఁడగు వాఁడు గృహ్యాగ్ని యందుగాని- శివాగ్నియందుగాని జనించిన భస్మమును సకలకర్మములు చేయునప్పుడును ధరింపవలయునని ఆదిత్యపురాణమునఁగలదు.

సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపమైన జ్ఞానముచేత నెఱిఁగికొనఁదగినపరబ్రహ్మమే ముఖ్యమగు భస్మమని యెఱుంగుము. ఇఁక రెండవది యగ్నిజనితమగుభస్మము. ఇది యజ్ఞానమును తొలఁగించి జ్ఞానమును [illegible] భేదములు గలన్నది.

నా ॥ఇతి॥ వాసిష్ఠలైంగే, వసిష్ఠం ప్రతిసూతః దేవః॥ భస్మాదిధి పరం బ్రహ్మ సర్వబోధ సుఖావహం। భస్మేతత్వేద నామాభ్యాం ముఖ్యం తదపగా బుధః॥ ఆగ్నేయం గౌణమిత్యాహుర్ధ్యానసిద్ధిం జ్ఞానసాధనం। గౌణం నామాపి భావద్ధి బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదాం వరం ॥ఇతి॥ పరాశరః॥ భస్మనా వేద మంత్రేణ త్రిపుండ్రం చావకుంఠనం। యస్యాసిద్ధ్యై ప్రియత్వేన బ్రాహ్మణ్యం తస్య పుష్కలం। భస్మనా వేదమంత్రేణ త్రిపుండ్రస్యతు ధారణం। ఆశ్రమాణాంచ సర్వేషాం ధర్మత్వేనాహు రాస్తికాః॥ భస్మసంపన్న సర్వాంగం త్రిపుండ్రాంకిత మస్తకం। యోనిన్దన్తి నరా రాజా స్సన్యాత్రాన విచారతః ॥ఇతి॥ గారుడే॥ ఉద్ధూళనం త్రిపుండ్రంచ మనసాపి న లంఘయేత్ శ్రుత్యా విధీయతే యస్మాత్ తత్త్యాగీ పతితో భవేత్ ॥ఇతి మానవ పురాణే॥ త్రిపుండ్రధారిణం దృష్ట్వా భూతప్రేత పురస్సరాః। భీతాః పర్కిం పి తార్క్ష్యఘ్నం గచ్ఛన్త్యేవ నసంశయః॥ త్రిపుండ్ర ధారణం భూత్వాతథా దేహావ కుంఠనం। యోవకుర్యాత్సమంత్రేణ ససాతపాత్పతితో భవేదితి॥ సనత్కుమార సంహితాయాం॥
త్రిపుండ్రం ధారయే న్నిత్యం గృహస్థ శ్రీమమాశ్రితః। ధారయేద్భిక్షుకో నిత్యమితి జాబాలికీ శ్రుతిః। ధారయే ద్బ్రాహ్మణో విద్వాన్ సర్వదైవ త్రిపుండ్రకం। త్రిపుండ్రం ధారయే న్నిత్యం మనసాపి న లంఘయేత్।

యనివసిష్ఠున కీశ్వరుండు పదేశించి నటుల వాసిష్ఠలైంగ మునందుగలదు.

వేదమంత్రములతో భస్మోద్ధూళనమును- భస్మ త్రిపుండ్రమును సేవించాచరించు కొనునో వానికే బ్రాహ్మణ్యము సమగ్రముగా గలదు. భస్మముతోను ద్ధూళనము- త్రిపుండ్రము నాచరించుట సర్వాశ్రమస్థులకు ధర్మమగును. భస్మోద్ధూళనమును- భస్మత్రిపుండ్రమును ధరించువానిని యెవ్వారలు నిందింతురో అట్టివారిని రాజైనవాడు శిక్షకనధిప వలయునని పరాశర పురాణమునం గలదు.

భస్మోద్ధూళనము- భస్మత్రిపుండ్రము శ్రుతిచే విధింపఁబడుచున్నది గాన వీనిని మనసునైన నిర్లక్ష్యము చేయఁదగదు. ఇట్టివానినిధరింపని వాఁడు పతితుఁడగునని గరుడపురాణంబున గలదు.

త్రిపుండ్రము ధరించినవానిని చూచి భూతప్రేతః శాచాదులు భయపడి పరుగిడుచుండును. అట్టిభస్మముతోను ద్ధూళనమును- త్రిపుండ్రమును చేసికొననివాడు కేవలము

త్రైత్యా విధీయతే యస్మాత్తత్త్యాగీ పతితో భవేత్ ॥ఇతి కూర్మపురాణే॥ స్రష్టాసృష్టిప్రభృతేనా హ్యత్రిపుండ్రస్య ప్రశస్తతాం। ససర్జ సలలాటం హి తిర్యక్ష్వోర్ధ్వా నవర్తులం। తిర్యగ్రేఖాః ప్రవర్తన్తే లలాటే సర్వదేహినాం। తథా పిమానవా మూర్ఖానకుర్వన్తి త్రిపుండ్రకం। వేదస్యాధ్యయనే శూద్రో నాధికారీయథా భవేత్। త్రిపుండ్రేణ వినా విప్రో నాధికారీస్వకర్మసు। యథా రాజా స్వచిహ్నాంకం స్వజనం మన్యతే సదా తథా శివ స్త్రిపుండ్రాంకం నరం స్వమివ మన్యతే॥ ద్విజాతిర్వాన్య జాతిర్వాపి తచ్ఛుద్ధేన భస్మనా। ధారయేద్య స్త్రిపుండ్రాంకం రుద్రస్తేన వశీకృతః॥ ఇతి లైంగే॥ త్రిపుండ్రం సురవిప్రాణాం వర్తులం నృపవైశ్యయోః॥ అర్ధచంద్రంతు శూద్రాణా మన్యేషా మూర్ధ్వ పుండ్రకమితి॥

బ్రహ్మక్షైవర్తైర్ధార్యా భస్మసధాగ్నిహోత్రజనితం యద్వైదికం వైదికైస్త్రిర్యక్పుండ్రకతయా లలాటఫలకే వక్షస్థలే మస్తకే। బాహ్వోర్మాత్రపురస్సరం క్రతుశతం తైరేవసమ్యక్కృతం స్నానం తీర్థసహస్రకోటిషు ధరాదత్తా

పతితుండగునని మానవపురాణము నందుగలదు.

గృహస్థుడు- యతియు ప్రతిదినము భస్మత్రిపుండ్రమును ధరింపవలయునని జాబాల శ్రుతియందుఁ గలదు. కావున బ్రాహ్మణుఁ డెల్లప్పుడు త్రిపుండ్రమును ధరింపవలయు. ఇది శ్రుతిచే విధింపఁ బడినదిగాన దీనిని విడిచిపెట్టినవాఁడు పతితుండగును. అని సనత్కుమార సంహిత యందు గలదు.

బ్రహ్మదేవుఁడు త్రిపుండ్రము యొక్క ప్రాశస్త్యమును సృష్టియందే కనఁబరిచెను. ఎట్లనిన- అతఁడు లలాటము నడ్డముగ సృజించెను గాని నిడుపుగ గాని గుండ్రముగాగాని సృజింపలేదు. మఱియు- అందఱియొక్క ముఖమునందును అడ్డరేఖలె కనఁబడుచున్నవి. దీనింబట్టి అడ్డముగ భస్మత్రిపుండ్రమును ధరింపవలయునని యీ సృష్టికర్త తాత్పర్యమైనట్లు తెలియుచున్నది. అయినను మూర్ఖులగు మానవులు త్రిపుండ్రమును ధరింపనొల్లరు. శూద్రునకు వేదాధ్యయనము నందున నధికారములేనట్లు త్రిపుండ్రము ధరింపని ద్విజునకు వైదికకర్మానుష్ఠానము నందధికారములేదు. రాజు తన చిహ్నము ధరించినవానినిస్వ

నవద్యాఖిలా॥ శంకర సంహితాయాం॥ యత్రభుంజీత భస్మాంగీ మూర్ఖో వా పండితోపివా। తత్రభుక్తో మహాదేవ స్సపత్నీకో వృషధ్వజః॥ భూతిరేవౌషధం పుంసాం ముక్తిశ్రీవశ్యకర్మణి ॥ఇతి॥ క్రియాసారే॥ యావన్తః పతితా భూమౌ భస్మనః పరమాణవః। తావద్వర్ష సహస్రాణి రౌరవం నరకం వ్రజేదితి॥ పరాశర పురాణే॥ శ్రౌత ధర్మైక నిష్ఠానాం లింగంతు శ్రౌత మేవహి। అశ్రౌత ధర్మనిష్ఠానామశ్రౌతం లింగమేవహి। శ్రౌతం లింగంతు విజ్ఞేయం త్రిపుండ్రోద్ధూళ నాత్మకం। అశ్రౌత మూర్ధ్వ పుండ్రాది నైవతిర్యక్త్రిపుండ్రకం। వేదసిద్ధో మహాదేవ స్సాక్షాత్సంసారమోచకః। సమూర్ధ్నివిగ్రవాశ్చార్ధ చంద్రార్ధ కృతశేఖరః। లోకానాముపకారాయ శ్రౌతం లింగం దధాతిచ ॥ఇతి॥ సౌర సంహితాయాం॥ భస్మసంఛన్న సర్వాంగమనుగచ్ఛతియః పుమాన్। సర్వపాతకయుక్తోపి ససద్యః పూయతే నరః॥ వాజాపశ్యోయథా సర్వపురాణేషు శుభస్మృతః॥

జననిగా దలంచినట్లు పరమేశ్వరుఁడును భస్మత్రిపుండ్రధారిని స్వీయునిగా దలంచుచుండును. కావున ద్విజుఁడుగాని ఇతరుఁడుగాని భస్మముతో త్రిపుండ్రము నెవ్వఁడు ధరించునో రుద్రుఁడు వాని కళేబరమున నుండునని కూర్మపురాణమునఁగలదు.

దేవతలకు విప్రులకును తిర్యక్పుండ్రంబును రాజులకు వైశ్యులకు వర్తులాకార పుండ్రంబును శూద్రులకు నర్ధచంద్రాకార పుండ్రంబును తక్కువారికి నూర్ధ్వపుండ్రంబును విహితములని లింగపురాణమున గలదు.

వేదమునందధికారముగలవారు అగ్నిహోత్రమున బుట్టిన భస్మమును వేదమంత్రములతో నడ్డముగా ముఖమునందును శిరమునందును వక్షమునందును బాహువులయందును ధరింపవలయును. ఇట్లు ధరించుచోడ సకలయజ్ఞములు సకల తీర్థస్నానములు సకలభూదానము చేయఁగా గల్గు సుకృతమంతయు లభించునని బ్రహ్మకైవర్తమునఁ గలదు.

మూర్ఖుఁడుగాని, పండితుఁడుగాని, భస్మము ధరించినవాఁడు ఎచ్చట భుజించునో అచ్చట పార్వతీ సహితుండగు పరమేశ్వరుండు భుజించినవాఁడగును. మనుజులకు భుక్తిముక్తుల నొసఁగుటకై విభూతి యొక్కటియే ఔషధమగు. అని శంకర సంహిత యందు గలదు.

ఎవ్వనిచేతినుండి భస్మముయొక్క పరమాణువులెన్ని నేలమీఁదఁబడునో వాఁడన్ని వేల వర్షములు రౌరవమను నరకమున మునుఁగునని క్రియాసారమునఁగలదు.

యథాపురీషు సర్వాసు పురీ వారాణసీశుభా। తథాశుభం త్రిపుండ్రం చ సర్వపుండ్రేషు కథ్యతే॥ యథావిశ్వాధికో రుద్రః సర్వ వేదేషు గీయతే। తథా సర్వ పురాణేషు త్రిపుండ్ర మపి గీయతే॥ త్రిపుండ్ర ధారిణః పాదా ప్రక్షాళ యతియః పుమాన్ సర్వ పాతక యుక్తోపి సనద్యః పూయతే నరః॥ త్రిపుండ్రధారిణో భిక్షాప్రదానేనసహి కేవలం సర్వపాతక యుక్తోపి పూయతే ఖ్యాసవో చిరాత్॥ తేనాధీతంశ్రుతం తేన తేన సర్వ మనుష్ఠితం। యేనవిప్రేణ శిరసి త్రిపుండ్రం భస్మనాధృతం॥ కృతంస్యా దకృతం తేన శ్రుతం స్యాద శ్రుతం భవేత్। అధీత మనధీతంచ త్రిపుండ్రం యేనవా ధృతం॥ వృథా వేదా వృథాయజ్ఞావృథాదానం వృథాతపః। వృథావ్రతోపవాసాశ్చ త్రిపుండ్రం యోనధారయేత్। సత్యం శౌచం తథాయజ్ఞ స్తీర్థ దేవాది పూజనం।సర్వమే

వైదికధర్మ నిష్ఠులకు వైదిక చిహ్నంబులును, అవైదిక ధర్మనిష్ఠులకు నవైదిక చిహ్నంబులును విహితములగును. ఇందు భస్మత్రిపుండ్రము, భస్మోద్ధూళనము ననునివి వైదిక చిహ్నములు, ఊర్ధ్వపుండ్రము మొదలగునవి యవైదిక చిహ్నములగును. సర్వవేద వేద్యుండును సంసార మోచకుండును, కుమార్ధ విగ్రహుండును చంద్రశేఖరుండు నగుమహాదేవుండు లోకోపకారమునకై వైదిక చిహ్నమునే ధరించునని పరాశర పురాణంబునఁ గలదు.

సౌరసంహిత యందు॥ శరీరమునందంతటను భస్మము నలదు కొనినవాని ననుసరించి పోవువాఁడు సకల పాతక యుక్తుండైనను నప్పుడే పవిత్రుండగును॥ సకల పురములలో కాశీనగర మెట్లో అట్లే సకల పుండ్రములలో భస్మ త్రిపుండ్రము సర్వోత్తమమైనది. సకల వేదముల యందును, పురాణముల యందును, పరమేశ్వరుండు ప్రశంసింపబడున ట్లే సకలవేదాదులయం దును భస్మత్రిపుండ్రంబును ప్రశంసింపఁబడుచున్నది॥ ఎవ్వండు భస్మత్రిపుండ్రధారియొక్క పాదములను గడుగునో వాఁడు సర్వపాతకయుక్తుండైనను అప్పుడే పవిత్రుండగును॥ త్రిపుండ్రము ధరించినవానికి భిక్షము నొసఁగువాఁడు సకలపాపవిముక్తుఁడగును॥ ఎవ్వండు త్రిపుండ్రము ధరించెనో వాఁడు సకల వేదముల జదివినవాఁడును సకల సత్కర్మములు చేసిన వాఁడగును భస్మ త్రిపుండ్రము ధరించినవాఁడు తాను చేయని సత్కర్మముల నెల్లఁజేసినవాఁడును, వినని వేదార్థములను వినినవాఁడును నగును. త్రిపుండ్రము ధరింపని వాఁడు చదివినవేదములును॥ అట్టివాఁడు చేసినయజ్ఞములు, దానములు, తపములు, వ్రతములు, ఉపవాసములును

తద్భవేద్వ్యర్థం యస్త్రిపుండం నధారయేత్। కీకటేష్వపిదేశేషు యత్ర భూతి విభూషణః।మానవస్తువసేన్నిత్యం కాశీక్షేత్రసమం హితత్॥ దుశ్శీలశ్శీలయుక్తోవా యోగవాకోవాప్యలక్షణః। భూతిశాసనసంయుక్తస్సపూజ్యో రాజపుత్రవత్॥ భస్మనాపిచ యోధత్తే భూతిశాసనమైశ్వరం। సపియాంగతి మాప్నోతి నతాంయజ్ఞశతైరపి॥ సంపర్కాల్లీలయావాపిభయాద్వా ధారయేత్తుయః। విధియుక్త విభూతింతు సతుపూజ్యో యథాహ్యహం॥ భస్మనావేద మంత్రేణ త్రిపుండ్రం చావకుంఠనం। యస్యసిధ్యేత్త్రయ త్నేన బ్రాహ్మణ్యం తస్యపుష్కలం॥ వేదవేదాంత నిష్ఠానాం భస్మనైవ త్రిపుండ్రకం। సమ్యక్ జ్ఞానపదం శీఘ్రం సత్యముక్తం నసంశయః॥ భస్మనావేద మంత్రేణ త్రిపుండ్రస్యతు ధారణం। మహాపాతక సంఘాత తమసశ్చండ భాస్కరః॥ భస్మనావేద మంత్రేణ త్రిపుండ్రస్యతు ధారణం। సర్వపాపహరం ప్రోక్తం సత్యమేవన సంశయః॥ భస్మనావేదమం

వ్యర్థము లేయగును॥ త్రిపుండ్రము ధరింపనివాని సత్యము, శౌచము, యజ్ఞము, తీర్థసేవ, దేవపూజ, మొదలగునవియెల్ల నిష్ప్రయోజనంబులగును॥ కీకటదేశముల యందైన నెచ్చోట భస్మధారి యుండునో ఆప్రదేశము కాశీ క్షేత్రముతో తుల్యమగును. దుశ్శీలుండుగాని, సుశీలుండుగాని భస్మధారణము విడువక చేయుచుండెనేని వానిని రాజపుత్రునివలె పూజింపవలయు॥ నెపముచేనైన భస్మము ధరించువాడెట్టి యుత్తమగతిని పొందునో అట్టిసద్గతిని నూరుయజ్ఞములచేనైన పొందనేరడు॥ సాంగత్యము వలనగాని, విలాసార్థముగాని, భయముచే గాని విభూతినిధరించినవానిని శివునివలె పూజింపవలయు॥ వైదికమంత్రములతో భస్మోద్ధూళనమును, భస్మత్రిపుండ్రమును నెవ్వండు ధరించుచున్నాడో వానికే సంపూర్ణముగ బ్రాహ్మణ్యంబు గలదు॥ వేదాంతనిష్ఠులకైనను భస్మత్రిపుండ్రమే జ్ఞానపదమగును. వైదిక మంత్రములతో జేయఁబడు భస్మత్రిపుండ్ర ధారణము మహాపాప సంఘమను నంధకారమునకు మధ్యాహ్నకాల సూర్యునింబోలిన దగును॥ భస్మధారణము సమస్త పాప నివారకంబగును॥ మఱియు, త్రిపుండ్ర ధారణము శివునకు విష్ణునకు బ్రహ్మదేవునకు, పార్వతీ దేవికి, లక్ష్మీదేవికి సరస్వతికి సంతోషకారణంబగును॥ ఇదిగాక, భస్మ త్రిపుండ్ర ధారణము చేనితో నెవ్వని కైనను వేదాన్నజ్ఞానము కే

త్రేణ త్రిపుండ్రస్యతు ధారణం। శివస్య విష్ణోర్దేవా నాంబ్రహ్మణ స్తృ
ప్తి కారణం। భస్మనా వేదమంత్రేణ త్రిపుండ్రస్యతు ధారణం। పార్వత్యా
శ్చ మహా లక్ష్మ్యా భారత్యా స్తృప్తి కారణం॥ భస్మనా వేద మంత్రేణ
త్రిపుండ్రస్యచ ధారణం। వినా వేదాన్త విజ్ఞానం జాయతే నైవ కస్యచి
త్॥ భస్మనా వేదమంత్రేణ త్రిపుండ్రస్యతు ధారణం। సతాం మార్గతయా
ప్రాజ్ఞాః ప్రవదంతి మహర్షయః, భస్మనా వేద మంత్రేణ త్రిపుండ్రస్య
తు ధారణం। రక్షార్థం మంగళార్థం చ ప్రవదంతి మహర్షయః. త్రిపుండ్ర
ధారణం ముక్త్వా ముక్తి మిచ్ఛతియః పుమాన్। ఏవ వానేన నిత్యత్వం
కురుతే హ్యాత్మ నోపిసః. వేదోదితేన మార్గేణ భస్మ నోద్ధూళ నేనచ
త్రిపుండ్ర ధారణా న్నైవ జ్ఞానం సమ్యగ్విజాయతే॥ బ్రాహ్మణే నాత్మ భూ
తేన శివేన పరమాత్మనా। ఆదరేణ ధృతం భస్మత్రిపుండ్రోద్ధూళనాత్మ
నా। ఆదిబ్రాహ్మణ భూతస్య ధర్మం తిర్యక్త్రి పుండ్రకం। బ్రాహ్మణో

లుగసేరదు॥ భస్మత్రిపుండ్ర ధారణము సత్పురుషుల మార్గమని పండితులు చెప్పుదురు॥
భస్మధారణము సంరక్షణ కొఱకును, మంగళము కొఱకును ప్రయోగించునని మహర్షులు
చింతురు॥

ఏపురుషుండు త్రిపుండ్ర ధారణమును వదలిపెట్టి ముక్తినొంద వలయునని కోరు
చుండునో అట్టివాడు వివముద్రావి శాశ్వతముగా నుండగలయునని కోరువాడే యగు
ను॥ వేదోక్త మార్గమున భస్మోద్ధూళనము- భస్మ త్రిపుండ్రమును ధరించు నెడ జ్ఞానము గ
లుగును॥ దేవతలలో బ్రాహ్మణుండును, పరమాత్ముండునగు పరమేశ్వరుండు భస్మోద్ధూళ
నమును, భస్మత్రిపుండ్రమును ధరించెను॥ ఆది బ్రాహ్మణుండగు పరమేశ్వరుని ధర్మమై
గునదియు, భుక్తి ముక్తి ప్రదంబును నగు త్రిపుండ్రమును బ్రాహ్మణుడు ధరింపవలయును॥ వే
దమునందగు సన్ని మార్గములలో భస్మత్రిపుండ్రము సర్వచిహ్నముల కంటెను శ్రేష్ఠమైన
దావున శ్రేయము గోరిన వారెల్లరును భస్మోద్ధూళన భస్మత్రిపుండ్రములను తప్పక ధరిం
ప వలయును॥ భస్మోద్ధూళన భస్మ త్రిపుండ్రముల ధరించువానిని రాజైనవాడు రక్షిం
ప వలయును॥ ఎవ్వండు భస్మ ధారణ నిందించునో వానిని రాజు శిక్షింప వలయును॥ చతు
ర్ముఖుండు సృష్టిసేయంబున త్రిపుండ్రము యొక్క ప్రాశస్త్యమును దెలిపెను॥ ఎత్తునిన
అతఃము ముఖము నడ్డముగా, సృజించెనుగాని, గుండ్రముగాని, నిడుపుగాగాని సృజించెనా

ధారయేన్నిత్యం భుక్తిముక్తిఫలప్రదం. వేదసిద్ధేషుమార్గేషు త్రిపుండ్రం
భస్మకుంఠనం। శివస్య సర్వలింగే భ్యశ్శివ సత్యం మయోదితం. భ
స్మ త్రేశయోర్ధ్వ భిస్సర్వైర్బ్రహ్మ స్తనాల బ్ధజాలభి। ధార్యా త్రిపుండ్ర రూ
పేణ భస్మనా చావ కుంఠితః. త్రిపుండ్రాన శిఖర్దీప్తం తంరాజా పరిర
క్షయేత్. భస్మసంఛన్న సర్వాంగం త్రిపుండ్రాంకిత మస్తకం। యేనిం
దంతి నరారాజా హన్యాత్తాన విచారయన్. ఇత్యాద్యుక్త్వా స్రష్టాస్ప
ష్టీచ్ఛలేనాహ త్రిపుండ్రస్య ప్రశస్తతాం। ససర్జ సలాటుహి తిర్య
గ్రేఖా నవగ్రహః॥ తిర్యగ్రేఖాః ప్రకాశన్తే లలాటేసర్వ దేహినాం।
తథా పిమాన వామూర్ఖాః నకుర్వన్తి త్రిపుండ్రకం॥నతద్దానం నతద్ధ్యా
నం నతధ్యానంనతత్తపః। వినాతిర్యక్త్రి పుండ్రాంకం విప్రేణ యదను
ష్ఠితం॥ వేదస్యాధ్యయనే శూద్రోనాధికారీ యథాభవేత్! త్రిపుం
డ్రేణ వినా విప్రో నాధికారీశివార్చనే॥ నదానేనన యజ్ఞేన నతపో
భిస్సుదుష్కరైః। నతీర్థ యాత్రయా పుణ్యం యత్త్రిపుండ్రేణ లభ్య
తేదు. మఱియు నందర యొక్క ముఖంబునను నప్తరేఖలు గలవు॥ దానింబట్టి తిర్యక్పుం
డ్రము ధరింప వలయునని బ్రహ్మదేవు నుద్దేశమని వ్యక్తమగుచున్నది॥ అజ్ఞానమూ
ఢులగు కొందఱు మనుజులు తిర్యక్పుండ్రమును ధరింపరు॥ త్రిపుండ్రమును ధరింపక వి
ప్రుఁడు చేయు ధ్యానము ధ్యానము కాదు॥ దానము దానము కాదు॥ తపము తపము
కాదు॥ అట్టివాఁడు సంపాదించు జ్ఞానము జ్ఞానము కాదు॥ శూద్రునకు వేదాధ్యయన
మున నధికారము లేనట్లు త్రిపుండ్రము ధరింపని విప్రునకు శివార్చనమున నధికారము లే
దు॥ భస్మ త్రిపుండ్రము ధరింపఁగాఁగలుగు పుణ్యము దానముచేగాని, యజ్ఞముచే గానిఁ చే
యరాని తపములచేగాని, తీర్థయాత్రచే గాని లభింపనేరదు॥ మఱియు దానంబును, త
పంబును, త్రిపుండ్రధారణముయొక్క పదునారవ యంశమునైనఁ బోలనేరవు॥ రాజు త
న చిహ్నము ధరించినవానిని స్వజనునిగా నెంచునట్లు పరమేశ్వరుఁడు భస్మత్రిపుండ్రధా
రిని స్వీయునిగా దలంచుచున్నాఁడు॥ ద్విజుఁడుగాని, యితరుఁడుగాని భస్మత్రిపుండ్ర
మును ధరించునేని పరమేశ్వరుండు వాని వశమున నుండును. వర్ణాశ్రమధర్మముల విడి
చినవాఁడైనను సర్వకర్మములు లోపించినవాఁడైనను ఒకసారి తిర్యక్పుండ్రము ధరించునే
ని పూజనీయుండగును॥ భస్మధారియందు జ్ఞానమును గాని, కులమును గాని వ్రతమును

తే॥ దానం యజ్ఞాశ్చ ధర్మాశ్చ తీర్థయాత్రాచ నారద। త్ర్యా నంత వ
స్త్రిపుండ్రస్య కలాంనార్హంతి షోడశీం। యథాశాజాన్వచిహ్నం కం స్వ
జనా మన్యతే సదా। తథాశివ త్రిపుండ్రాం కధరం స్వామివ మన్యతే
ద్విజాతిర్వా త్యజాతిర్వా సిత శుద్ధేన భస్మనా। ధార యేద్య స్త్రిపు
డ్రాంకం రుద్రస్తేన వశీకృతః॥ త్యక్తవర్ణా శ్రమాచారోలుప్త సర్వక్రి
యోపివా। సకృత్తిర్య క్త్రిపుం డ్రాంకంధా రయేత్సోపిపూజ్య
తే॥ నాస్మిన్ జ్ఞానం పరీక్షేత నకులం నవ్రతంతథా। త్రిపుం డ్రాంకిత
ఫాలోయః పూజ్యఏవ సనారద. శ్రీభూతి మాత్రమాహాత్మ్యం వక్తుం
బ్రహ్మాన శక్నుయాత్। కింపున స్సంస్కృతా గ్న్యుద్ధం భూతిం వక్తుంస
ముత్సహేత్॥ శివ మంత్రాత్పరో మంత్రస్తత్వం చాపిశివాత్పరం। శివా
ర్చ నాత్పరం పుణ్యం నహితీర్థంచభస్మతః॥ రుద్రాగ్నేర్య త్పరం వీర్యా
తద్భస్మ పరికీర్తితం। ధ్వా సనం సర్వ దుఃఖానాం సర్వపాప విశోధనం।
అంత్య జోవాధ మోవాపి మూర్ఖోవా పండితోపివా। యస్మిన్దేశే వసే
న్నిత్యం భూతిశాసన సంయుతః। తస్మిన్ సదాశివ స్సోమః సర్వ భూత
గణైర్వృతః। సర్వతీర్థైశ్చ సంయుక్త స్సాన్నిధ్యం కురుతే సనాయుస్మిన్దే

గాని పరీక్షింపఁగూడదు. ముఖమున భస్మత్రిపుండ్రము కలదేని వాఁడు పూజనీయుండే
యగును. సామాన్యమగు భస్మముయొక్క మహిమము వచింపబ్రహ్మకైన యలవిగాదు
ఇఁక మంత్రములచే సంస్కరింపఁబడిన, యగ్నియందుఁ బుట్టిన భూతియొక్క మహిమ
ము వచింప నెవ్వని వశమగును. శివమంత్రముకంటె నెక్కుడగు మంత్రంబును శివు
కంటె పరమగు తత్వంబును శివపూజకంటె పరమగు సుకర్మంబును భస్మముకంటె పర
మగు తీర్థంబును లేదు. రుద్రాగ్నియొక్క వీర్యము భస్మమగును. ఇయ్యది సర్వదుఃఖ
ములను ధ్వంసము చేయునదియు సర్వపాపములను హరించునదియు నగును. అంత్యజుఁడు
గాని, అధముఁడుగాని, మూర్ఖుఁడుగాని పండితుఁడుగాని భస్మమును ధరించువాఁడే దేశ
మున నుండునో, ఆ దేశమున సర్వభూతగణములతో శివుఁడు సర్వ తీర్థములతోడనుసదాశి
వుండెల్లప్పుడు వసించుచుండును. భస్మత్రిపుండ్ర ధారియే దేశమున నుండునో, ఆదే
శమే పవిత్రమైయుండఁగాఁ బట్టివాని గృహము పవిత్రమైనదని వేఱ చెప్పవలయును. శివ
మంత్రముచే పవిత్రములైనవియు పరమేశ్వరుని శరీరమున నలంకారములైనవియు నగు నీళ

శే వసే న్నిత్యం భూతి శాసన సంయుతః। సోపిదేశోభ వేత్పూతః కింపున స్తస్య మందిరం॥ ఏతానితాని శివమంత్ర పవిత్రితాని భస్మాని కామత హా నాంగ విభూషి తానిత్రైపుండ్రకాని రచితాని లలాట పట్టెలుం పంతిద్రై వలిఖితాని దురక్షరాని ॥ఇతి॥ నారదీయె॥ శివప్రియాశ్చ యే భక్తా శ్శివపాదార్చ నేరతాః। త్రిపుండ్ర ధారిణోయేచ తేవైభాగవతోత్తమాః ॥ ఇతి ॥ గారుడే॥ భస్మదిగ్ధ శరీరాయ యోదదాతి ధనంముదా। తస్య సర్వాణి పాపాని వినశ్యన్తిన సంశయః॥ శ్రుతయః స్మృతయస్సర్వాః పురాణా న్యఖిలాన్యపి। వదన్తి భూతిమాహాత్మ్యం తతస్తాం ధారయేద్ద్విజః ॥ ఇతి ॥ శివధర్మే॥ సితేన భస్మనాకుర్యాత్త్రిసంధ్యం యస్త్రిపుండ్రకం। సర్వపాప వినిర్ముక్త శ్శివలోకే మహీయతే॥ రుద్రాగ్నేర్య త్పరం వీర్యం తద్భస్మ పరికీర్తితం। ధ్వంసనం సర్వదుఃఖానాం సర్వపాప విశోధనం॥ యోహి సర్వాంగికం స్నానమాపాదతల మస్తకం। త్రిసంధ్య మాచరే న్నిత్య మాగ్నేయం సంయతేంద్రియః॥ కులైక వింశ ముత్తార్య సగచ్ఛేత్పరమాంగతిం॥ భస్మస్నానం జలస్నానాద సంఖ్యేయ గుణాస్పదం। తస్మాద్వారుణ ముత్సృజ్య స్నాన

స్మములచే ముఖమున త్రిపుండ్రము రచించునెడ నిత్యావి ఫాలమున బ్రహ్మవ్రాసినదుర్లిపిని తుడిచివేయునని మొదలుగా ప్రశంసింపబడి యున్నది.

ఎవరు శివునియందు ప్రేమగలవారును శివభక్తిగలవారును శివార్చనముచేయువారును త్రిపుండ్రమును ధరించువారునగుదురో వారే పరమ భాగవతులని నారదీయమునందు గలదు.

భస్మోద్ధూళనము చేసికొనువాని కెవ్వండు ధనంబునొసగునో వానిపాపములన్నియు నశించును. సకలమగు శ్రుతులు స్మృతులు పురాణములును భస్మమాహాత్మ్యమును వచించుచున్నవి. కావున ద్విజుడు విభూతిని ధరింపవలయునని గరుడపురాణమున గలదు.

తెల్లని భస్మముచే మూడు సంధ్యాకాలములయందును త్రిపుండ్రమును ధరించువాడు సర్వపాపవిముక్తుండయి శివలోకమున వసించును. రుద్రాగ్నియొక్క యుత్తమమగు వీర్యమె భస్మమగును. ఇయ్యది సర్వదుఃఖముల ధ్వంసము చేయునదియు సకలపాపముల

శ్చాగ్నేయ మాచరేత్॥ సర్వయజ్ఞేషు యత్పుణ్యం సర్వతీర్థేషు యత్ఫ
లం। తత్ఫలం లభతే సర్వం భస్మస్నానా న్న సంశయః॥ మహాపాతక
యుక్తోవా యుక్తోవాచో పపాతకైః। భస్మస్నానేన తత్సర్వం దహత్య
గ్ని రివేంధనం। భస్మ స్నానాత్పరం స్నానం పవిత్రం నైనవిద్యతే॥ ఇతి॥
వాసిష్ఠలైంగే॥ ఏవం భస్మధృతం యేనతస్య పుణ్యఫలం శ్రుణు। మహా
పాతక సంఘాశ్చ పాతకాన్య పరాణ్యపి। నశ్యంతి. మునిశార్దూల సత్యం
సత్యం నచాన్యథా ॥ ఇతి ॥ కాలోత్తరే॥ తస్మాజ్జేతశ్చ విజ్ఞాన మాగ్నే
యం యస్స మాచరేత్। భవపాశైశ్చ నిర్ముక్త శ్శివలోకే మహీయతే।
జ్వరరక్షః పిశాచాశ్చాప్యసురా యాతు ధానకాః। కుమార గ్రహ భూ
తాశ్చ కూశ్మాండా డాకినీ గణాః। బ్రహ్మరాక్షస ముఖ్యాశ్చ కుష్ఠనాకు
ష్ఠగుల్మకాః। భగందలాణి సర్వాణి వ్యాశీతిర్వాత రోగకాః। చతుష్షష్టిః
పిత్తరోగాః శ్లేష్మ సప్తతి పంచకాః॥ వ్యాఘ్రసర్ప భయం చైవాన్య

గణాదుర్దియు నగును. ఎవ్వండు మూడు కాలములయందు భస్మముచే నాగ్నేయస్నాన
ము సర్వాంగములయందు నొనరించునో అట్టివాడు ఇరువదియొక్క కులము వారితో
నుత్తమ గతిని నొందును॥ జలస్నానము కంటె భస్మస్నానము అధిక గుణము గలది॥ కా
వున జలస్నానము చేసినను, చేయకున్నను తప్పక భస్మస్నానము చేయవలయును॥ సర్వయ
జ్ఞములు చేయనేమి పుణ్యము లభించునో సర్వ తీర్థములు సేవింప నేమిఫలము గలుగు
నో ఆఫలమంతయు భస్మస్నానము వలనఁ గలుగును మఱియు మహాపాతకములతోడను
ఉపపాతకములతోడను గూడినవాడయినను భస్మస్నానము చేయునెడ అగ్ని కట్టెల నెన్ని
టినైన దహించునటుల అయ్యది పాపములన్నిటి హరించును. భస్మస్నానముకంటె పవిత్ర
మైన దింకొక్కటిలేదు. అని శివధర్మమునందు గలదు.

భస్మముధరించువాని పుణ్యము చెప్పెదవినుము. మహాపాతక సంఘంబులును ఇత
రపాతకంబులును శీఘ్రంబునశించునని వాసిష్ఠలైంగమునందు గలదు.

మఱియు ఆగ్నేయస్నానముచేయగా శివజ్ఞానమునుపొంది భవపాశవిముక్తుండయి
శివలోకంబునవసించును. జ్వరములు, రాక్షసులు, పిశాచములు, కుమారగ్రహములు, కూ
ష్మాండగ్రహములు, ఢాకినీ గణములు, బ్రహ్మరాక్షసులు, కుష్ఠరోగములు, గుల్మరోగము
లు, భగందరములు, ఎనుబదివిధములగు వాతరోగములును, అయవది నాలుగు పిత్తరోగము
లును, డెబ్బదియైదు విధములగు శ్లేష్మరోగములును, [illegible] భయము దు

ర్వే దుష్టమృగాఅపి భస్మస్నానేన నశ్యన్తి సింహేనే వమృగాద యః ఇతి॥ మానవీయ సంహితా యాం॥ ప్రాతః కాలేచ మధ్యాహ్నే. సాయాహ్నేచ త్రిపుండ్రకం। సితేన భస్మనా కుర్యాత్। సరుద్రో నాత్ర సంశయః ॥ఇతి॥ శివరాఘవ సంవాదే॥ యథా విధి లలాటె వైవహ్ని వీర్య ప్రధారణాత్। నాశయేల్లి ఖితం వైధం కటస్థమి వహ వ్యభుక్। ఇతి॥ వాయవీయే॥ భస్మచ్ఛన్నో ద్విజోవిద్వాన్మహాపాతక సంభవైః॥ దోషైర్వి ముచ్యతే సద్యోముచ్యతే నాత్ర సంశయః॥ తస్మాత్సర్వేషు లోకేషు వీర్యవాన్భస్మ సంయుతః॥ రుద్రాగ్నేర్యత్పరం వీర్యం తద్భస్మ పరికీర్తితం॥ భస్మనిష్ఠస్య దహ్యన్తే దోషాస్తస్యాగ్ని సంగమాత్। భస్మస్నాన విశుద్ధాత్మా భస్మనిష్ఠఇతి స్మృతః॥ భస్మనా దిగ్ధ సర్వాంగో భస్మదీప్త త్రిపుండ్రకః॥ భస్మ శాయీచ పురుషో భస్మనిష్ఠఇతి స్మృతః॥ భూతప్రేతపిశాచాశ్చరోగాశ్చాతీవ దుస్సహాః॥భస్మనిష్ఠస్య సాన్నిధ్యా

దలగునదియును, సింహాముచే మృగములు నశించు విధమున భస్మస్నానముచే నశించును. అని కాలాగ్నిరుద్రోపనిషత్తునందు గలదు.

శుద్ధమగు భస్మముచే మూడు కాలములయందును త్రిపుండ్రమును ధరించువాడు రుద్రతుల్యుండగును. అని మానవీయ సంహితయందు గలదు.

అగ్ని వీర్యమగు భస్మమును యథావిధిగా లలాటమున ధరించువాడు వ్యాధి అగ్ని చోరులచేతను వస్త్రముల గాల్చునటుల లలాటమునందగు బహ్మలిఖితమును గాల్చునని శివరాఘవసంవాదంబునందు గలదు.

భస్మధారీయందు మహాపాతకములచే గలుగు సకల దోషములచే నప్పుడె విముక్తుండగును. కావున సకలలోకముల యందును భస్మధారియె వీర్యవంతుండగును. రుద్రాగ్నియొక్క వీర్యమె భస్మమగును. భస్మనిష్ఠుని దోషములన్నియు వహ్నిసంగంబు నంబరె దహింపఁబడిపోవును॥ భస్మస్నానముచే నిర్మలమగు శరీరముగలవాఁడు భస్మనిష్ఠుండని చెప్పఁబడును॥ మఱియు, భస్మమును శరీరము నందంత నలఁది కొని, భస్మత్రిపుండ్రమును ధరించి, భస్మమునందు పండు కొను పురుషుఁడు భస్మనిష్ఠుండని చెప్పఁబడు॥ భూతప్రేత పిశాచాదులును, సహింపరాని రోగములును భస్మనిష్ఠుని దరిమండి పరుగిడి పోవును॥ ప్రకాశించునది గావున భసితమనియు, పాపముల భక్షించునది గాన భస్మమనియు, ఐశ్వర్యము నొసంగు నదిగాన భూతియనియు, రక్షించునది కాన రక్షయనియు భస్మమున

ద్విజ ద్రవంతీవ సంశయః॥ భాసనాద్భ సితం ప్రోక్తం భస్మకల్మషభక్షణాత్। భూతిర్భూతి కరీపుంసాం రక్షారక్షా కరం పరం॥ కిమన్యదిహ వక్తవ్యం భస్మ మాహాత్మ్య కారణం। అతీవ భస్మనాస్నానాత్స్వయం దేవో మహేశ్వరః॥ పరమాస్త్రంచ శైవానాం భస్మ తత్పారమేశ్వరం॥ మానవే॥ త్రిపుండ్ర ధారిణం దృష్ట్వాభూత ప్రేత పురస్సరాః భీతాః ప్రకంపితాశ్శీఘ్రం గచ్ఛంత్యేవ నసంశయః॥ లైంగే॥ స్మరణాదేవ రుద్రస్య యథాపాపం ప్రణశ్యతి। తథాస్య ధారణాదేవ సర్వపాపం ప్రణశ్యతి॥ యద్యత్కార్య సహస్రాణి కృత్వా యస్స్నాతి భస్మనా। తత్సర్వం దహతే భస్మయథాగ్నిస్తే జసావనం। కృత్వాపిచాతులంపాపం మృత్యుకాలేపి యోద్విజః। భస్మస్నాయీ భవేత్కించిత్ శీఘ్రం పాపైః ప్రముచ్యతే॥ భస్మస్నాన విశుద్ధాత్మా జితక్రోధో జితేంద్రియః। మత్సమీపం సమాగమ్యన భూయోపి నివర్తతే ॥ఇతి॥ శివరహస్యే॥ సమస్తతీ

ర్థ సర్వార్థ నామములు గలవు। భస్మమాహాత్మ్యమును నింకను చెప్పనేల? ఎల్లప్పుడు భస్మస్నానము చేయువాడు మహేశ్వరుండే యగును। శైవులయొక్క పరమాస్త్రము భస్మమే యగును॥ అని వాయవీయ సంహితయందు గలదు.

భూతప్రేతాదులు భస్మధారినిజూచి భయపడి పోవునని మానవపురాణమునందు గలదు. రుద్రుని స్మరింపఁగా పాపము నశించునట్లు భస్మము ధరింపఁగా సకల పాపంబులు నశించును॥ ఎట్టి కార్యములను జేసి భస్మము ధరించినను అగ్నిహోత్రుండు వనమును దహించునట్లు భస్మము సకల పాతకములను దహించును। అధిక పాపమును చేసినవాఁడైనను మృత్యుకాలమునందు భస్మస్నానము చేయునెడ పాపముల నుండి శీఘ్రముగ విముక్తుండగును. భస్మస్నానము చేయువాఁడును, అక్రోధుండును, జితేంద్రియుండు నగువాడు శివసామీప్యమును పొంగి పునరావృత్తి నొందనేరఁడు। అని లింగ పురాణమున గలదు॥ కాశీనగరము సమస్త తీర్థ రూపమైనదియు, విశ్వేశ్వరుఁడు సర్వదేవతా శ్రేష్ఠుండును, విభూతి సకల తత్త్వాత్మకంబును నగునట్లే త్రిపుండ్రంబును సర్వోత్తమ మగును.

యజ్ఞములతో నేమి? తీర్థయాత్రలతో నేమి? వేదపాఠములతో నేమి? ఉగ్రములైన తపములతో నేమి? మంత్ర తంత్రములతో నేమి? జపములతో నేమి? ధ్యానములతో నేమి? దానములతో నేమి? సాంఖ్యయోగ భావితలతో నేమి? మోక్షము కావలయునెడ బుద్ధిశాలుఁడగువాఁడు శుద్ధభస్మముతో త్రిపుండ్రము ధరించిన జాలునని మత్స్య పురాణమున గలదు.

ధౌమ్యసుయువాచ కాశీవిశ్వేశ్వర స్సర్వసుఖోత్తమస్స్యాత్। సమస్తతత్త్వేక రసావిభూషస్త్రైవపుండ్రోయమయంత్రిపుండ్ర ఇతి। మాహాత్మ్య।కింయజ్ఞైః కిమనేకతీర్థగమనైః। కిం వేదపాఠ క్రమైః కిం ఘోరైర్వ్రత విధి సపోభర మృత్యైః కిమంత్ర తంత్రైర్జపైః। కిం ధ్యానైః కిమనేక దానని కరైః కిం సాంఖ్య యోగ భ్రమైః రోన్మత్తార్థి సిత భస్మనాచ నిపుణః కుర్యాత్ త్రిపుండ్రం బుధః ॥ఇతి॥ బోధాయన సూత్రే॥ భూత్యైన ప్రమదిత వ్యమితి విజ్ఞాయతే। తథాప్యుదాహరంతి ॥ మధ్యమానామి కాంగుష్ఠై స్త్రిపుండ్రం భస్మ నాకృతం ।త్రిపుండ్రం భవేచ్ఛ్వేత, మహాపాతక నాశనమిత్య ధత్రియంబక మితిసర్వాంగం సమ్మృజేత్॥ పూతో భవతి,దశ పూర్వాన్ దశాపరానా త్మానం చైకవింశతిం. పంక్తించపునాతి। బ్రహ్మణాసాయుజ్యం సలోకతామా ప్నోతి,ఇత్యాహభగవాన్ బోధాయనః।స్మృతిరత్నావళ్యాం॥ మధ్యమానామికాంగుష్ఠై ర్లలాటేము

బోధాయన సూత్రమునందు॥ భస్మ ధారణము సేయ ప్రమాదము నొందఁగూడదని తెలియుచున్నది నడిమివ్రేలు, అనామిక, అంగుష్ఠమునను మూడువ్రేళ్లతో భస్మత్రిపుండ్రమును ధరింపఁగా మహాపాతకములునశించునని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. త్రియంబకం అను మంత్రము చదువుచు శరీరమునందంతటను భస్మమును పూసికొనవలయును॥ ఇట్లు భస్మముధరించుచుండువారు పవిత్రుఁడగును॥ తనవంశమునఁ బూర్వికుల పదుగురిని, తనతర్వాతివారల పదుగురిని ఇటులతనతో నిరువదియొక్క కులమువారిని, తానున్న పంక్తిని గూడ పవిత్రముగా నించును॥ పరమేశ్వరుని సాయుజ్యమును, సాలోక్యమును పొందునని భగవంతుఁడగు బోధాయనుఁడు వచించెను.

మధ్యమము, అనామిక, అంగుష్ఠమునను మూఁడువ్రేళ్లతో భస్మము ధరింపఁగా మహాపాతకములు నశించునని స్మృతిరత్నావళి యందునుగలదు.

మంత్రపూతమగు భస్మముతో నెల్లపుడు త్రిపుండ్రము ధరించువాఁడు శివసాయుజ్యమును పొందునని ధర్మసార సుధాసింధువున గలదు.

అమావాస్యనాఁడు భస్మోద్ధూళనము చేసికొని శివదర్శనము చేయుసెడ సర్వపాతకములచే విముక్తుఁడగునని స్మృతిభాస్కరమునఁ గలదు.

నారదీయస్మృతియందు॥ త్రిపుండ్రము పుణ్యప్రదమైనదియును, త్రిమూర్త్యాత్మకమైనదియునగు। త్రిపుండ్రధారిని జూచునెడ రాక్షసులు, క్షుద్రజంతువులును పరుగిడును॥

త్రిపుండ్రకం తత్త్రిపుండ్రం భవేద్భస్మ మహాపాతకనాశనః॥ ధర్మ
సాంసుధాసింధౌ॥ త్రిపుండ్రకం సదా కుర్యాత్స్నాత్వా త్రిపూతేన భస్మనా। వే
దోక్తవిధానేన శివసాయుజ్యమాప్నుయాత్ ॥స్మృతిభాస్కరే॥ వ
నస్పతిగతేజో మే భస్మోద్ధూళితవిగ్రహః। అర్చితం శంకరం దృష్ట్వా సర్వ
పాపైః ప్రముచ్యతే ॥ఇతి॥ నారదీయస్మృతౌ॥ త్రిపుండ్రా కథమావు
ణ్యాం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం। యే ఘోర రాక్షసాః ప్రేతా యే చాన్యే
క్షుద్రజాతయః। త్రిపుండ్రధారిణం దృష్ట్వా పలాయన్తే న సంశయః॥ మ
ద్యం పీత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా స్తేయం కృత్వా బ్రహ్మహత్యాం చ కృ
త్వా॥ భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానో రుద్రాధ్యాయీ ముచ్య
తే సర్వపాపైః॥ సత్యం శౌచం జపో హోమస్తీర్థం దేవాదిపూజనం।
తస్య వ్యర్థమిదం సర్వం యస్త్రిపుండ్రం న ధారయేత్ ॥ఇతి॥ లోకా
క్షిస్మృతౌ। మధ్యమానామికాంగుష్ఠైర్లలాటే భస్మనా కృతః। స తి

రాపానము, గురుతల్పగమనము, స్వర్ణస్తేయము, బ్రహ్మహత్య, అనుమహాపాతకముల చే
సినవాఁడైనను భస్మదిగ్ధాంగుఁడై భస్మశయ్యయందు శయనించుచు రుద్రాధ్యాయము పా
రాయణ చేయునెడ సకల పాపములచే విముక్తుండగును॥ త్రిపుండ్రము ధరింపనివానియొ
క్క సత్యము, శౌచము, జపము హోమము, తీర్థయాత్ర, దేవపూజ ఇవి యన్నియు వ్య
ర్థములగును అనియున్నది॥

లోకాక్షిస్మృతియందు॥ ఎవ్వఁడు శివుని యందు లగ్నమగు చిత్తముకల వాఁడై
త్రిపుండ్రమును ధరించునో వాఁడు మూఁడులోకములను ధరించినవాఁడగును త్రిపుండ్రము
ధరించిన వాని మహాపాతకములు నశించును. భస్మత్రిపుండ్రమును, గ్రుద్రాక్షలను ధరించు
పవిత్రుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు సర్వములను పాపములను, వ్యాధులను, దుర్భిక్షమును, దొంగ
లను పారద్రోలుటయు గాక పరబ్రహ్మయొక్క సాయుజ్యమును పొంది పునరావృత్తి
నొందనేరఁడు॥ ఇటుల భస్మత్రిపుండ్రధారి పంక్తిపావనుఁడుగాన దేవతలకును పూజ్యుఁ
డగును. అని చెప్పఁబడియున్నది.

అధిక పాపములు చేసియున్నందునను, దధీచి గౌతమాదులయొక్క శాపముల వ
ల్లను కొందఱు భస్మరుద్రాక్షాది వైదిక చిహ్నములు రుచింపనేరని భవిష్య పురాణ
మున గలదు.

మహాత్ముఁడగు దుర్వాసుని శాపమువల్లను, కణ్వుని శాపమువల్లను భృగుని శాప

పుణ్డ్రోర్ధ్వే చ్ఛస్తో మహాపాతకనాశనః॥ త్రిపుణ్డ్రం ధారయేద్యస్తు శివ త్రిణేత్ర మానసః। భూత్వా స స్వస్త్రీ యోగీ వా ధృత్వా సేవమహాత్మనా। త్రిపుణ్డ్రధృగ్వి ప్రవరో యో రుద్రాక్షధరస్స్వయః॥ సహాత్రిభోగాగ్ని వ్యాధ దుఃఖైః త్యక్తః। ప్రయాతి పరమం బ్రహ్మ యతో నావర్తతే పునః॥ సపంక్తిపావనస్సిద్ధః పూజ్యోపి పావనస్సదా॥ ఇతి॥ భవిష్యత్పురాణే॥ పాపానామపి బాహుళ్యాద్దధీచస్య చ శాపతః గౌతమస్య చ నేశ్యాపాత్ శ్రౌతం లింగం నరోచతే॥ ఇతి॥ ఆదిత్య పురాణేపి॥ గుర్వాస సోము నేశ్యాపాత్పితృస్య మహాత్మనః॥ కణ్వశాపాత్త్రిభుౌ గౌశ్యపాదుపమన్యోశ్చ శాపతః। దధీచస్యము నేశ్యాపాద్గౌతమస్య చ శాపతః। విప్రాణాం దాక్షిణాత్యానాం కించిచ్ఛ్రద్ధా న విద్యతే॥ ఏవం శ్రుత్యాగమ పురాణేషు భస్మధారణ ప్రతిపాదకాని విద్యంతే బోటిశో వచనాని తాని ఇహ గ్రంథవిస్తరభయాన్నోదాహ్రియంతే॥

మువల్లను, ఉపమన్యుని శాపమువల్లను, దధీచుని శాపము వల్లను, గౌతముని శాపము వల్లను దక్షిణ దేశస్థులగు కొందరు విప్రులకు భస్మరుద్రాక్షాదిధారణము నెడ కొంచమైనను శ్రద్ధ లేదని ఆదిత్య పురాణము నందుఁ గలదు.

ఇట్లు, శ్రుతులు, ఆగమములు, పురాణములు మున్నగువాని యందు కోట్లకొలది వచనములు కలవు. అయినను గ్రంథవిస్తర మగునను భయమున నిందుపొందుపరుపఁ బడవు.

కొన్ని గ్రంథములయందు భస్మధారణము కూడదని చెప్పువచనంబులును గలవు అయినను వేదవిరోధమువలన నావచనము లేమాన్యములగును॥ ఆవచనములు ప్రత్యక్షముగాఁ గనఁబడుచున్న శ్రుతులయందు విధింపఁబడు భస్మత్రిపుండ్రమును నిషేధించుచున్నవి గాన శ్రుతివిరుద్ధములను విస్పష్టమే యగును. మఱికొన్ని వచనములు ఊర్ధ్వపుండ్రమును ధరించుట సద్వాసని ప్రశంసించుచున్నవి, అవియును శ్రుతివిరోధమువల్లనే విడువఁదగినవి. అదియెట్లనిన,

అడ్డముగా మూఁడురేఖలు పెట్టుకొనవలయును, మానస్తోక అను మంత్రముచే మంత్రింపఁబడిన భస్మమును ధరింపవలయును॥ భస్మధారణము నెడ ప్రమాదము నొందఁగూడదు॥ ఈయర్థముగల శ్రుతి వచనములుతప్ప, తత్పర్యాయములగల పదములచే భస్మధారణమును విధించుచున్నవి.

మఱియు, ద్విజులకు ప్రతిదినము భస్మత్రిపుండ్రము విహితమనియు, ఈధర్మము

అథ యాని పురాణాదివచనాని భస్మధారణాభినిందంతి: శ్రుతి విప్రతిషేధాత్తాన్య వథ వన్నినిందక్వాపి॥ తాదృశవచనానాం ప్రత్యక్ష శ్రుతి విహిత భస్మత్రిపుండ్ర విధి దూషక త్వేనైవ శ్రుతి విరుద్ధత్వస్య స్ఫుటత్వాత్॥ అథాపి యాని స్మృతి పురాణాది వచనాన్యూర్ధ్వ పుండ్రవిధాయకాని తత్ప్రశంసకానిచ తాన్యపి శ్రుతి విరోధాదేవభ వంత్యుపేక్ష్యాణి॥ తథాహి॥

శ్రు॥ త్రిర్యక్త్రీ శ్రోతేభ్యః ప్రకుర్వీత॥ శ్రు॥ మానస్తోకేతి మంత్రేణ మంత్రితం భస్మ ధారయేత్॥ భూత్యైన ప్రమదితవ్యం॥ ఇత్యేవమాది శ్రుతి వచనాని భస్మ త్రిపుండ్రం విదధతి॥ సూ॥ అథాతో స్వజాతీనామాచార హస్త్రిపుండ్రవిధిం వ్యాఖ్యాస్యామః॥ శ్రు॥ నిత్యోయం ధర్మో బ్రాహ్మణానాం॥ సు॥ ఏతదధఃకరణే ప్రత్యవైతి బ్రాహ్మణః॥ ఇత్యాది వచనాని భస్మత్రిపుండ్రస్య విధానఘటిత వచన విషయత్వ నిత్యశబ్దఘటిత వచన విషయత్వా కరణే ప్రత్యవాయ జనకవచన విషయత్వ ప్రతిపాదనేన నిత్యధర్మతాం ప్రతిపాదయన్తి॥ తథా॥ బ్రహ్మచారీ, గృహీ వానప్రస్థో, యతిర్వా ఇత్యాది బృహజ్జాబాలాది వచనాని చతురాశ్రమ్యధికారితాం చ ప్రతిపాదయన్తి ఏవమూర్ధ్వపు

బ్రాహ్మణులకు నిత్యమనియు, దీనినాచరింపకున్న యెడ ప్రత్యవాయమును పొందుదురని యూర్ధ్వముగల శ్రుతిసూత్ర వచనములు ద్విజులకు భస్మధారణము నిత్యవిధియని స్పష్టముగ బోధించుచున్నవి॥

ఇదిగాక, బ్రహ్మచారి, గృహస్థుడు వానప్రస్థుడు యతియు భస్మమును ధరింపవలయునని బృహజ్జాబాలాది శ్రుతివచనములు నాలుగాశ్రమలయందున్న వారికిని నిందధికారము గలదని తెలుపుచున్నవి॥

ఇటుల ఊర్ధ్వపుండ్రము విధించు వచన మొక్కటియు శ్రుతులయందు గనుపట్టుట లేదు. సీతోపనిషత్తు మొదలుగా వైష్ణవకల్పిత శ్రుతులలోనున్నను అవియే దశమునను కొడుకలో లేనందున లేనివే యగును. ఇంక నూర్ధ్వపుండ్రము పాంచరాత్రాది తంత్రములలోనె కలదు. దానింబట్టి యట్టి తాంత్రికుల ననుగ్రహింపనే కొన్ని స్మృతి పురాణములయందు ఊర్ధ్వపుండ్రము విధింపబడియె గాన వైదికులకందు నధికారము లేదు. ఏలనఁగా ధర్మ,

ణ్డ్రవిధాయకం నైక మప్యుపలభ్యతే వచనం సిగమేషు॥ పరంతు వి
ధీయతే హిపాంచ రాత్రాదిషు తంత్రేషు। అతశ్చ తాంత్రికా నుగ్రహార్థ
మేవ స్మృతి పురాణే ష్వూర్ధ్వ పుండ్రవిధాన మితి నతద్వైదిక సాధకరో
తి ॥శ్లో॥ ధర్మశాస్త్రేపురాణే వా యోర్థస్స్యత్యావిరుధ్యతే। సతం తాం
త్రిక ఇతి జ్ఞేయం సమాసేన మహర్షిభిరితి స్మరణాత్ ॥ నచోర్ధ్వ పుండ్ర
స్య శ్రుతివిరోధోస్తీతి వాచ్యం। స్మృతిపురాణాది విహితస్య మృద్ద్రవ్య
కోర్ధ్వ పుండ్రస్య భస్మద్రవ్యక తిర్యక్త్రి పుండ్ర విధాయక శ్రుతివిరుద్ధ
త్వాత్॥ కించ, తస్యభస్మ త్రిపుండ్ర విరుద్ధత్వేన తద్విధాయక శ్రుతివి
రుద్ధత్వాం దుర పలపం॥ నచ, భస్మత్రిపుండ్రమృదూర్ధ్వ పుండ్ర విధ్యో
ర్న విరోధ ఇతి వాచ్యం, తదుభయ విధ్యోర్వి రోధస్య సుప్రసిద్ధత్వా
త్. తథాహి, శైవా నిఖిల పురాణాని భస్మత్రిపుండ్రం విదధతి, నిషేధం
తి చోర్ధ్వ పుండ్రం। తథావైష్ణ వానిచపురాణాని మృదూర్ధ్వ పుండ్రం
విదధతి, విపరీతే ధన్తిచ భస్మ త్రిపుండ్రం। అతశ్చ విజ్ఞాయ తేవిష్ణుభ
క్తమాత్రాధికారిక మూర్ధ్వ పుండ్రమితి, నచ, తథైవ శివపురాణేషు
భస్మత్రిపుండ్రస్య శివ భక్తోద్దేశ్య కతయా ప్రతిపాదితత్వేన ఉభయ వి

త్రమునందు గాని పురాణమునందు గాని శ్రుతివిరుద్ధమగు స్థమందు నెడ అదితంత్రార్థమ
ని మహర్షులు నిర్ణయించినందున నదియే యుక్తము.

ప్ర. శ్వేతమృత్తికతో చేయు నూర్ధ్వపుండ్రమునకు శ్రుతివిరోధ మెట్లు?

ఉ. శ్వేతమృత్తికతో నూర్ధ్వపుండ్రముధరింపవలయునను వచనము భస్మముతో తిర్య
క్పుండ్రమును ధరింపవలయునను వచనమునకు విరుద్ధమగుటలకొన్ని స్మృతులయందును, పు
రాణములయందును చెప్పఁబడు నూర్ధ్వపుండ్రము భస్మత్రిపుండ్రమునకు విరుద్ధమైనదిగా
వునభస్మత్రిపుండ్రమును విధించుశ్రుతులకు విరుద్ధమైయున్నది.

ప్ర. భస్మత్రిపుండ్రమునకు నూర్ధ్వపుండ్రమునకును విరోధ మెట్లు?

ఉ. ఈరెండింటికి విరోధమును ప్రసిద్ధమే. ఎట్లనిన శివపురాణములు భస్మత్రి
పుండ్రమును విధించుచు నూర్ధ్వపుండ్రమును నిషేధించుచున్నవి. అట్లే విష్ణుపురాణము
లు ఊర్ధ్వ పుండ్రమును విధించుచు భస్మత్రిపుండ్రమును నిషేధించుచున్నవి. దీనింబట్టి
విష్ణుభక్తులకు మాత్రమే ఊర్ధ్వపుండ్రమునం దధికారమని తేలియుచున్నది.

ప్ర. భస్మత్రిపుండ్రము శివపురాణములయందు మాత్రమే విధింపఁబడుటచే శివభ

ధ్యోఽపి తుల్యత్వమేవ వేదవాక్యానాం, అనేనాపి భిన్నాధికారికత్వ సంప్రతి
పత్త్యా ఉభయవిధివిరోధస్య సిద్ధత్వాత్ ॥ కించ, భస్మత్రిపుండ్ర విధేస్సక
ల శ్రుతివిహితత్వేన వైదికత్వనిశ్చయేన, మృదూర్ధ్వపుండ్ర విధేస్తు
పాంచరాత్రాది తంత్రమాత్రమూలకతయా తాంత్రికత్వ నిర్ధారణే
చ విభిన్నాధికారికత్వస్య నిశ్చయాత్ ॥ ఏవంచ, భస్మత్రిపుండ్ర విధేశ్శ్రుతి
మూలకతయా తత్ప్రతిపాదకానా మూర్ధ్వపుండ్ర నిషేధకానాంచ
స్మృతి పురాణాది వచసాం వైదికజన విషయత్వాత్ తథా మృదూర్ధ్వపు
ండ్రస్య పాంచరాత్రాది తంత్రమాత్రమూలకతయా మృదూర్ధ్వపుండ్ర విధా
యకానాం భస్మత్రిపుండ్ర నిషేధకానాంచ స్మృతిపురాణాది వచసాం
తాంత్రికజన విషయత్వ మితిచ సిద్ధం.

యదుక్తం మతిప్రకాశే ॥ నను దేవతోత్కర్ష నికర్ష ప్రతిపాదకాని
పుండ్రస్తుతి నిందాపరాణిచ వచనాని పరస్పరవిరుద్ధాని బహూనీతిహా
సపురాణాదిషు దృశ్యన్తే। అతః పరస్పర విరుద్ధార్థాభిధాయకత్వా దితి
హాస పురాణానాం ప్రమాణానీతిచేత్ భవేదయం దోషో భేదవాదినాం
శైవానాం వైష్ణవానాంచ శివాదన్యో విష్ణుర్విష్ణో రన్యశ్శివ ఇత్యభ్యుపగచ్ఛ
తాం॥ అభేదవాదినాంతు సిద్ధాంతినాం నాయం దోషః। ఈశ్వరస్యైకత్వా
భ్యుపగమాత్వాది తదభిప్రాయ మూలః॥

కులకే భస్మత్రిపుండ్రమునకధికారమని తెలియుచున్నది గాని రెండును సమమునేకదా?

ఉ. అటుల కానేరవు. దీనిబట్టియు రెండుపుండ్రములకు నధికారులు వేర్వే
రనుటచే విరోధము స్పష్టమగుచునే యున్నది.

ఇందు భస్మత్రిపుండ్రవిధి అనేకశ్రుతులచే విధింపబడినదిగాన నిది వైదిక మని ని
శ్చితమగుచున్నది. ఇంక మృత్తికతో నూర్ధ్వపుండ్రము ధరింపవలయునను విధి పాంచ
రాత్రము మొదలగు తంత్రములయందు మాత్రమే కలదు గాన నది తాంత్రికమేయని
నిర్ణయింపబడుచున్నది. ఇటుల తంత్రానుసారముగా విష్ణూపాసనచేయువారలకే
యూర్ధ్వపుండ్రమునం దధికారము కలదని చెప్పుటచే రెండిటికి విరోధము కలదనుట
స్పష్టము.

ఇటుల భస్మత్రిపుండ్ర విధి వేదమూలకమైనది. భస్మత్రిపుండ్రమును ప్రశంసించున

శ్రుతిసిద్ధభస్మత్రిపుండ్రనిషేధకత్వేన తంత్రసిద్ధమృదూర్ధ్వపుండ్రస్థాపకత్వేనచ తాదృశానాం వచసామ ప్రామాణ్యే న్యాయసిద్ధేపి సదసన్మూలయో రుభయోరపి తుల్యస్య త్రైరంగీకృతత్వేన అభేదవాదిన యోన్యా యాన్యాయ యోరవ్య భేదా భ్యుపగమ ఇతి ప్రతీయ మానత్వాత్॥

వస్తుతో హరిహరాభేద స్యైవ అసిద్ధేః॥ తథాహి ననామైక్యేన హరిహరాభేద శ్శంక్యః॥ విష్ణుశంభ్వాది నామ విశేషైః తదుభయనామభేదస్య ప్రమితత్వాత్. నచ, స్వరూపైక్యేనభావ్యః, ద్వినేత్రత్వ త్రినేత్రత్వ చతుర్బాహుత్వదశబాహుత్వ లక్ష్మీపతిత్వ గౌరీపతిత్వా దిస్వరూప ధర్మవై లక్షణ్యస్య స్ఫుటత్వాత్. నాపిస్వ రూప భేదస్యావ

వియు, నూర్ధ్వ పుండ్రమును నిషేధించునవి యునగు స్మృతి పురాణాది వచనములు వైదిక జనుల నుద్దేశించి ప్రవర్తించినవి ॥ ఇక ఊర్ధ్వపుండ్రమన్నచో పాంచ రాత్రము మొదలగు తంత్రములే మూలముగా గలదిగావున ఊర్ధ్వపుండ్రమును విధించునవియు, భస్మత్రిపుండ్రమును నిషేధించునవియునగుస్మృతిపురాణాది వచనములుతాంత్రికజనుల నుద్దేశించి ప్రవర్తించినవి, అనిస్పష్టమగుచున్నది.

ఇందుఁ గొందఱిట్లుచెప్పుచున్నారు.

ప్ర: పురాణేతి హాసాదులయందు ఒకదేవతను ప్రశంసించుచు వేరొకదేవతనునిందించునవియు, ఒకపుండ్రమును స్తుతిచేయుచు వేరొక పుండ్రమును నిందించునవియు చెప్పువచనములు గన్పట్టుచున్నవి. దీనిఁబట్టి పరస్పర విరోధము స్పష్టముగా గలదు గానఁబట్టి పురాణేతి హాసములు అప్రమాణము లెట్లుకావు?

ఉ: శివునికంటె భిన్నుఁడు విష్ణువనియు విష్ణునికంటె భిన్నుఁడుశివుడనియు భేదమునంగీకరించిన శైవులకు వైష్ణవులకును నిదిదోషమేయగును ఈశ్వరుఁ డొక్కఁడే యని యంగీకరించినందున నభేదవాదుల కిట్టిదోషము లేదు.

అనిచిలరు తాముసంతోషించుచున్నారు కాని యిది వివేకమూలము కాఁజాలదు. ఏలన.

శ్రుతులయందు విధింపఁబడిన భస్మత్రిపుండ్రమును నిందించుటచేతను, తంత్రములయందుగల ఊర్ధ్వపుండ్రమును ప్రశంసించుటచేతను నిట్టివచనములకప్రామాణ్యము న్యాయ్యమైయున్నను, శ్రుతిమూల వచనములకును,శ్రుతివిరుద్ధ వచనములకును సామ్యము

తారవిశేష ప్రయుక్తత్వేన నసభేద సాధకఇతి వాచ్యం హరేరవ తార దశక వైశిష్ట్యస్య హరస్య లీలాపం చవింశక సాహిత్యస్యచ పార్థక్యేన ప్రమిత త్వేన తదుభయోరవ తార విశేష త్వస్యాప్రమితత్వాత్ ॥ ఏవం చాభేదవాదానుశోధేనై కేశ్వరత్వా భ్యుపగమోప్య సిద్ధః ॥ అభేదా భ్యుపగమేపి జీవేశ్వర యోరత్య భేదస్య సమ్మతత్వేన ద్వయోరేకస్య జీవత్వేనాపి తత్సంగత్యా తదుభయో రేకేశ్వరతా సిద్ధేః.

కించ హరస్యారాధనేహరిః ప్రహరేదితి హరి రారాధనే హరః ప్రహరేదితిచ సంశయేన ద్వావపి సమమన్యైశ్చ సేవమా నానా మేకే శ్వరత్వా భ్యుపగమా సిద్ధేః. అభేదస్యాపి వాదమాత్ర సిద్ధత్వ ప్రతీతే

ను వారంగీకరించిన గాన అభేదవాదిమతమునందు న్యాయాన్యాయములకును భేదములేద ని యేర్పడుచున్నది.

నిజమాలోచింప హరిహరాభేద మే సిద్ధింపదు. అదియెట్లనిన,

ప్ర॥ హరి- అనియు- హరుఁడనియు నీమొదలగు నామము లొక్కనికేకదా!

ఉ॥అట్లుకాదువిష్ణునారాయణాదినామములుహరివనియు శివ శంభ్వాది నామము లు హరునివనియు నిఘంటుకారులు నిర్ణయించియుండుటచే హరిహరులు వేర్వేరనియేయేర్ప డు చున్నది.

ప్ర॥ పేర్లువేర్వేరైనను నిద్దఱి స్వరూపమొక్కటె గావున నిద్దరు నొక్కరేయ నిరేల యంగీకరింపరాదు?

ఉ॥ హరిహరుల కిద్దఱకు స్వరూపమొక్కటై యుండునెడ పేర్లువేర్వేరుగనుండనే రవు. హరికి రెండు నేత్రములును, హరునకు మూడు నేత్రములును, హరికి నాలుగు చేతులు ను, హరునకు పదిచేతులును నిట్లు ఇద్దఱి స్వరూపము వేర్వేరుగనే యున్నటుల ప్రమాణ ములవల్ల తెలియుచున్నది. మఱియు హరియొక్క పత్ని లక్ష్మియు, హరుని పత్ని గౌరి యు నిటుల వారి భార్యలును వేర్వేరుగనే యున్నటుల ప్రమాణములవల్ల తెలియుచుం డఁగా నిద్దఱు చేరి యొక్కరే యనుట విరుద్ధము.

ప్ర॥ రామకృష్ణాద్యవతారములయందు నొక్కహరికే స్వరూపభేదంబును పత్నీభే దంబును, గలిగియున్నటుల హరిహరులకును కలిగియున్నను హరిహరరూపములు రెండును నొక్కని యవతారములేయని యంగీకరించునెడ నభేదము సిద్ధింపదా?

ఉ॥ అటుల సిద్ధింపదు. హరికి పదియవతారములు గలవనియు హరునకు నిరువది యైదు లీలలు గలవనియు నిటుల ఇద్దఱి యవతారములు వేర్వేరని ప్రమాణములవల్ల తే

శ్చ. యదపి హరిహరా భేదవాద సాధకతయా వచన జాత ముపన్యస్తం తదపి ప్రక్షిప్తతయా నతత్సాధక మిత్యన్యత్ర ప్రతిపాదితం.

అపిచ- అభేదవాదా భ్యుపగమే. దేవతోత్కర్ష నికర్ష ప్రతిపాదకానాం- పుండ్రస్తుతి నిందాపరాణాంచ పరస్పర విరుద్ధానాం వచసాం విరోధః కథం పరిహృతో భవతి. సహి- సూ॥ విప్రతిషేధే భూయసాం స్యాత్సధర్మ మిత్యాదిన్యాయైః- శ్రుతిమూలకత్వాది ప్రమాణైశ్చ పరిహరణీయః తన్మార్గ మనవలంబ్య అభేదవాదా భ్యుపగమే. విరోధ స్తదవస్థ ఏవేత్యలం.

నను- వాసుదేవోపనిషది గోపీచందన ద్రవ్యక మూర్ధ్వపుండ్రం విహిత మితి తద్వైదికం భవితు మర్హతీతిచేత్ - సత్యం- తత్రగోపీచంద

లియుచున్నది గాని హరిహరరూపములు రెండు నొక్కని యవతారములనుట కెందును ప్రమాణము లేదు. దానికి తాము కల్పించుకొనిన వచనములు కొన్ని యున్నను వానిచే నిష్టసిద్ధి కానేరదు.

ప్ర. అదియెట్టులు?

ఉ. హరిహరరూపములు రెండు నొక్కనివేయగునెడ వారొక్కనియొక్క నామరూపము లెట్టివో చెప్ప వలయును. ఆ నమ్మకమే వారికున్న యెడ వారొక్కనినే వారు ప్రధానముగా సేవింపవలయును. హరునకు పంచవింశతిలీలలున్నను శైవులు ప్రధానముగా హరునే సేవించుచున్నారు. హరికి దశావతారములున్నను వైష్ణవులు ప్రధానముగా విష్ణువునే యుపాసించుచున్నారు. అటుల వీరును మూలపురుషునినే పట్టుకొనునెడ బాధకము లేకుండును. అటుల గాక వీరు మూలపురుషుని నామరూపములు చెప్పజాలక యు ఆయన పోలికయె యెరుకకానకయు, ఆస్తికత్వమును నిలుపుకొనుటకై హరి హరుల నే పట్టుకనూగులాడుటంబట్టి అనేకేశ్వరవాదము నంగీకరించినటు లేర్పడును గాని యేకేశ్వరవాదము వీరికి సమ్మతమని యెన్నటికి నేర్పడదు. ఈదోషము పరిహరించుకొనుటకై యిర్వురు నొక్కటెయని మాట మాత్రమననగు గాని యది నిరూపింప నలవిగాదు.

ప్ర. హరిహరులకు మూలమగు పరబ్రహ్మము నిర్గుణము. అద్దానికి నామరూపములు లేవు. దానంతేవి యాత్మ త్త్వముయొక్క నామరూపములు దెలుపనగాని ఆత త్త్వము నుపాసింపను గాని వీలు లేదు. అయినను హరిహరులు ఆ త త్త్వముయొక్క సగుణరూపములే గాన వారి నుపాసించుచున్నారు. పరబ్రహ్మరూపము శుద్ధచైతన్య మొక్కటి

నే నోర్ధ్వపుండ్రం విరచ్య— తదుపరి భస్మనా త్రిపుండ్రం ధారణీయ మి
తి విహితత్వేన తాదృశస్య విధే రననుష్ఠాన దూషితత్వేన సద్యస్సంజా
త శశుముండనాది వద యమప్రయోజనః। యదప్యత్ర కేచి ద్భ్రాత్ర్యై
వోర్ధ్వపుండ్రం దధతే తదపి నిషిద్ధం క్రియాపారె। భస్మనైవోర్ధ్వ పుండ్రశ్చ
తిర్యక్పుండ్రో మృదా తథా। బ్రహ్మహత్యాసమః ప్రోక్తో మునిభి ర్వేదపా
రగైః రితి।

తథా। ఊర్ధ్వపుండ్రం ద్విజః కుర్యాద్వారి మృద్భస్మచందనైః।
జపకాలే మృదా కుర్యా త్సంధ్యాకాలే తు వారిణా। భస్మనా హోమకాలే
చ చందనం సార్వకాలిక మితి- మృత్తికా చందనం భస్మ తోయం చైవ చ

రొ హరిహరులయిద్దఱియందును గలదు గాన నిద్దఱకు భేదములేదు. దీనింబట్టి యేకేశ్వ
రత్వ మెటుల సిద్ధించదు?

ఉ. ఆ సిద్ధాంతమును బట్టి శుద్ధచైతన్యము జీవునియందు నీశ్వరునందును గలదుగా
న జీవేశ్వరులకును నభేద మంగీకరింపఁబడుచున్నది. అట్లె హరిహరుల యందును. సంగీక
రించునెడ నాయిద్దఱిలో నొక్కరు జీవుఁడనియు, వేరొక్కఁడు ఈశ్వరుఁడనియు నేర్ప
డు గాన నిద్దరు చేరి యొక్కఁడే యీశ్వరుఁడని యేర్పడదు. అయినను అట్లొప్పుకొనక
ఇద్దరు చేరి యీశ్వరుఁడనుటంబట్టి యనేకేశ్వరవాదమే యేర్పడును. ఆ సిద్ధాంతమును బ
ట్టి శుద్ధచైతన్యము పిపీలికాది సర్వజంతువులయందును గలిగియున్నది. అయినను వ్యవహార
దశయందు ఒక్కనినే యీశ్వరునిగాను కడమ వారిని జీవులను గాను అంగీకరింపక త
ప్పదు. అట్లే శుద్ధచైతన్యమును బట్టి హరిహరులకు భేదములేదని సాధింపఁబూనునెడ న
ప్పుడు వారిద్దఱిలో నొక్కఁడే యీశ్వరుఁడనియు వేరొక్కఁడు జీవుఁడనియు నేర్ప
డును. ఇందు హరినె యీశ్వరునిగా నంగీకరింతురా? అప్పుడు తామె వైష్ణవులలో నే
కీభవింతురు. హరునే ఈశ్వరునిగా నంగీకరించిరా? శైవులలోఁ జేరుదురు. రెండువిధము
లను తమకు స్వయముగా మతమేర్పడ నేరదు. వానికై యిద్దఱకు నీశ్వరత్వ మంగీకరించిరా!
అప్పుడు నానేశ్వరత్వదోషము అనివార్యమగును. అభేదవాదులు వ్యవహారదశయందును
నభేదము నంగీకరించునెడ లోకవిరోధము, శాస్త్రవిరోధము సంభవించునని దాని
పారమార్థికదశయందే యంగీకరించిరి. అయినను నుపాస్యదేవత విషయమందున నాయభే
దమును వ్యవహారదశయందును హరిహరులరెండ నంగీకరించుచున్నారు. కాని యాని
రోధము నిప్పుడెటుల తప్పును? విష్ణువు గౌరీపతియన్నను శివుఁడు లక్ష్మీపతియన్నను,

తుర్థకం । ఏభిర్ద్రవ్యైస్తు ధా కాల మూర్ధ్వపుండ్రం భవేత్సదా। స్నాత్వా పుండ్రం మృదా కుర్యాత్ హుత్వా చైవతు భస్మనా। దేవా నభ్యర్చ్య గంధేన సర్వ పాపాపనుత్తయే ఇతి చ వచనానుసారేణ యేమృదాదినో ర్ధ్వపుండ్రం దధతి తేష్వజ్ఞానిన ఏవ। జపకాలే మృదా కుర్యాదిత్యాదివ చనానాం వేదవిరుద్ధత్వాత్. తథాహి, బృహజ్జాబాలోపనిషది। అకృత్వా భస్మధారణం నగాయత్రీం జపేన్న జుహుయాదగ్నౌ న తర్పయేద్దేవా నృషీంశ్చ పితౄనితిగాయత్రీ జప హోమాది దేవర్షిపితృతర్పణానామభ స్మధృతి పూర్వకాణాం నిషిద్ధతయా ప్రకృతవచనేషు జపాదికాలేషు

స్త్రము గాని లోకము గాని యంగీకరించునా? అంగీకరింప నేరదు.

మఱియువారు వారాధింప వారికి కోపము వచ్చునేమోయనియు వారిని సేవింప వారు కాదా గ్రహించునేమోయనియు సిద్ధులు నితర దేవతలతోఁ గూడ నుపాసించువారల కు నేకేశ్వరవాదము సమ్మతమనుట యెట్లు? అభేదంబును వాదమునందేయని యేర్పడు చున్నది. వారివారలకు భేదము లేదనుటకు వారుదాహరించు వచనములు ప్రక్షిప్త ములు గాన నవి సాధకములు గావు.

ఇదిగాక అభేదవాదము నంగీకరింపఁగనే పరస్పరవిరుద్ధములగు వచనములకు వి రోధమెట్టుల పరిహరింపఁబడును? మీమాంసా న్యాయములచేతను, శ్రుతిప్రామాణ్యము చేతను న్యాయమగు మార్గమును నిర్ణయించుకొనవలయు. ఆగ్గతి నవలంబింపక మానరా దు. ఒక్కటి యనఁగనె న్యాయము తెలుసునా? తెలనేరదు. విరోధ మట్లేయుండును.

ప్ర. వాసుదేవోపనిషత్తునందు గోపీచందనముతో నూర్ధ్వపుండ్రము విధింపఁబడి యున్నది. అదియేల గ్రాహ్యము కాదు?

ఉ. అందు గోపీచందనముతో నూర్ధ్వపుండ్రమును బెట్టుకొని దానిమీద భస్మత్రి పుండ్రమును ధరింపవలయునని యున్నది. ఇట్టుల ధరించునాచారము లేదు. వేదమునందు అప్పుడు పుట్టినశిశువునకు వపనము చేయుమని విధియున్నది. ఆచారము లేదుగాన నది వి డువఁబడుచున్నది. అట్లే యిదియు గ్రాహ్యముకాదు.

మఱికొంతరు భూతిచే నూర్ధ్వపుండ్రము ధరింతురు గాని అది నిషిద్ధము. ఎట్లన భస్మముతో నూర్ధ్వపుండ్రమును మృత్తికతో తిర్యక్పుండ్రమును ధరించునెడ నది బ్రహ్మ హత్యతో సమమగునని శ్రుతిసారమున నిషేధింపఁబడియెను.

ప్ర. జలము, మృత్తిక, భస్మము, చందనము, నను వానితో ద్వాదశోర్ధ్వపుం డ్రము ధరింపవలయు. అందు జపకాలమున మృత్తికతోడను సంధ్యాకాలమున జలముతో,

మృదాదిధారణస్య విహితత్వేన వేదవిప్రతిషేధస్య స్పష్టత్వాత్ ॥ ఏతే
న హరిహరయో రనుగ్రహో యతుల్యోరి రుభయం ధ్రియతేతత్ హా
హాస్పదమితి స్ఫుటం। పుండ్రాంతరస్య వైదికానాం నిషిద్ధత్వాత్ ॥
తదుక్తం క్రియాసారే॥ సర్వశాస్త్రార్థ సందేహ సముద్రబడబానలే। పా
రాశరే సాంకిటం పుండ్రాంతరంసు నిరాకృతం ॥ ఊర్ధ్వపుండ్రం త్రిశూ
లంచ వర్తులం చతురశ్రకం। అర్ధచంద్రాకృతించైవ వేదనిష్ఠో న ధా
రయేత్ ॥ తిర్యక్పుండ్రంచ సంత్యజ్య శ్రౌతం పుండ్రాంతరం భ్ర
మాత్ ॥ అజ్ఞానేధారయేన్మర్త్యః పతత్యేవ నసంశయః ॥ ఇతి భస్మప్ర
కరణం.

అథ భస్మసంపాదనం.

తదుక్తం క్రియాసారే షష్ఠప దేశే బృహ జ్జాబాలో

దేవ హోమ కాలమున భస్మముతోడను తక్కువ కాలములయందు చందనముతో తనుధరింపవ
లయుననియు స్నానముచేసిన తరువాత మృత్తికతోను, హోమము చేసిన తరువాత భ
స్మముతోను, దేవతలను పూజించిన వెనుక గంధముతోను నూర్ధ్వపుండ్రము ధరింపవల
యునని స్మృతులయందు గలదు. ఆ వచనము లెట్లుల యొప్పదును?

ఉ. ఆవచనములు వేదవిరుద్ధములు; ఎట్లనిన, బృహజ్జాబాలోపనిషత్తునందు భ
స్మముధరింపక గాయత్రిని జపింపగూడదు. హోమముచేయగూడదు. దేవర్షిపితృతర్ప
ణములు చేయగూడదు. అని కలదు. జపాదికాలములయందు మృత్తికాదులతో నూర్ధ్వ
పుండ్రము ధరింపవలయునను వచనములు బృహజ్జాబాల శ్రుతికి విరుద్ధముగానున్నవి గా
న నా వచనములు వైదికుల నుద్దేశించి చెప్పబడినవిగా నేరవు.

కొందరు హరిహరుల యిద్దఱ యొక్క యనుగ్రహము గోరి రెండుపుండ్రముల
ను ధరించుచుందురు గాని అది హాస్యాస్పదమైనదే. ఏలన భస్మత్రిపుండ్రము తక్క ని
తర పుండ్రము వైదికులకు గూడదని నిషిద్ధమైనది. ఎట్లన,

సకలశాస్త్రములయందు గలుగు సందేహసముద్రముల నణచుటకు బడబాగ్ని
యైన పరాశరపురాణమునందు ఊర్ధ్వపుండ్రమును, త్రిశూలాకారపుండ్రమును మరియు
వర్తులమ్ము, చతురశ్రము అర్ధచంద్రాకారమునగు పుండ్రములను వేదనిష్ఠుడు ధరింప
గూడదు. మనుజుడు శ్రౌతమగు భస్మత్రిపుండ్రమును వదలిపెట్టి యితర పుండ్రమును
ధరించు నెడ పతితుండగునని నిర్ణయింపఁబడి యున్నదని క్రియాసారమునఁ గలదు.

పనిషది । బృహజ్జాబాలాభిధా ముక్తిసూత్రం మమోపదే
శం కురుష్వేతి । సంతథేతి సద్యోజాతాత్పృథివీ । తస్యాః నివృత్తిః । క
పిలవర్ణా నందా । తస్యా గోమయేన విభూతిర్జాతా । వామదేవాదుద
కం ప్రతిష్ఠా । తస్యాః కృష్ణవర్ణా భద్రా । తస్యా గోమయేన భసితం జాతం
అఘోరాద్వహ్ని స్తస్మాద్విద్యా । తస్యా రక్తవర్ణా సురభి స్తస్యా గోమ
యేన భస్మజాతం । తత్పురుషాద్వాయు స్తస్మాచ్ఛాంతి స్తస్యాః శ్వేతవర్ణా
సుశీలా । తస్యా గోమయేన క్షారం జాతం । ఈశానాదాకాశ స్తస్మాచ్ఛాం
త్యతీతా । తస్యాశ్చిత్రవర్ణా సుమనా స్తస్యా గోమయేన రక్షా జాతా ।
విభూతిర్భసితం భస్మక్షారం రక్షేతి భస్మనో భవంతి పంచనామాని ।
పంచభిర్నామభి ర్భృశం ఇతి । తత్రైవ తృతీయ బ్రాహ్మణే॥ అథ భుసుం
డః కాలాగ్ని రుద్రం విభూతియోగం ప్రబ్రూహీతిహో వాచ । సహో
వాచ । వికటాంగామున్మత్తాం మహాఖలాం మలినామశివాది చిహ్నాంకి
తాం పునర్భగ్నాం కృశాంగాం వత్సహీనామ శాంతామ దుగ్ధదోహి
నీం నిరింద్రియాం జగ్ధతృణాం కేశచేలాస్థి భక్షిణీం సంధినీం నవప్రసూ

భస్మసంపాదనము.

భస్మసంపాదనమునుగూర్చి బృహజ్జాబాలోపనిషత్తునందు:

ఈశ్వరుని సద్యోజాత ముఖమునుండి భూమిజనించెను. దానినుండి నివృత్తికల
యుదయించెను. ఆ కలనుండి కపిలవర్ణముగల నందయనుగోవు జనించెను. ఆగోవుయొ
క్క గోమయముచే విభూతికలిగెను. వామదేవముఖమునుండి యుదకంబును దీనినుండి
ప్రతిష్ఠ కలయు నీకలనుండి నల్లనివన్నెగల భద్రయను గోవు జనించెను. ఆగోవు యొ
క్క గోమయమున భసితము పుట్టెను, అఘోరముఖము వలన నగ్ని కలిగెను. ఆయగ్ని
వలన గాలివిద్యాకలయుత్పన్నమయ్యెను. దానినుండి యెఱ్ఱనివన్నెగల సురభియను గోవు జ
నించెను. ఆ గోవుయొక్క గోమయమునందు భస్మము పొడమెను. తత్పురుషముఖము
వలన గాలి జనించెను దానివలన శాంతికల యేర్పడెను. ఆ కళవలన తెల్లనివన్నెగల
సుశీలయను గోవు పుట్టెను. ఆ గోవుయొక్క గోమయమునందు క్షారముజనించెను. ఈ
శానవక్త్రమువలన నాకాశము కలిగెను. దానివలనశాంత్యతీతకల యావిర్భవించెను. ఆ క
ళవలన చిత్రవర్ణముగు సుమన అను గోవుపుట్టెను. ఆగోవుయొక్క గోమయములచే
రక్షజనించెను. ఇటుల విభూతి భసితము భస్మము క్షారము రక్ష అని భస్మమున కైదు

తాం రోగాన్వితాం విహాయ ప్రశస్తం గోమయ మాహరేత్ ॥ తత్రైతే శ్లోకాః ॥

విద్యాశక్తిస్సమస్తానాం శక్తిరిత్యభిధీయతే । గుణత్రయాశ్రయా విద్యా సావిద్యాచ తదాశ్రయా ॥ ౧ ॥ గుణత్రయమిదం ధేను ర్విద్యాభూద్గోమయం శుభం మూత్రంచోపనిషత్ప్రోక్తం కుర్యాద్భస్మ తతః పరం ॥ ౨ ॥ వత్సాస్తు స్మృతయశ్చాస్యాస్తత్సంభూతం తు గోమయం । పంచాక్షరేణ మంత్రేణ ధేనుం తత్రాభిమంత్రయేత్ ॥ ౩ ॥ అష్టోత్తరం శతేనాథ ప్రాశయేత్తు జలాతృణం । ఉపోష్య చ చతుర్దశ్యాం శుక్లే కృష్ణేఽథ వా వ్రతీ ॥ ౪ ॥ పరేద్యుః ప్రాతరుత్థాయ శుచిర్భూత్వా సమాహితః । కృతస్నానో ధౌతవస్త్రః పయోర్ధ్వంచ స్పృశేచ్చ గాం ॥ ౫ ॥ ఉత్థాప్య గాం ప్రయత్నేన గాయత్ర్యా మూత్రమాహరేత్ । సౌవర్ణే రాజతే తామ్రే ధారయేన్మృణ్మయేఽథ వా ॥ ౬ ॥ పౌష్కరేఽథ పలాశే వా పాత్రే గోశృంగ ఏవ వా । అథధీతహి గోమూత్రం మూలమంత్రేణ గోమయం ॥ ౭ ॥ అభూమిపాతం గృహ్ణీయాత్ పాత్రే పూర్వోదితే గృహే । గోమయం శోధయే ద్విద్వాన్మూలమంత్రాష్టకేన చ ॥ ౮ ॥ శశజప్తేనమంత్రేణ గోమ

నామములు కలవు.

ఆయుపనిషత్తునందే తృతీయబ్రాహ్మణమున విభూతియోగమును అప్పుడని భుసుం డుండడంగా కాలాగ్ని రుద్రుడిట్లనిరు. ఎచ్చట గ్గుణత్రయములు కలసి పిచ్చిది, పాడుపు మొదలగు దుర్గుణములు కలది. మలినమైయున్నది. అమంగళకరములగు మచ్చలుగలదై కృశించినది దూడలేనిది, కోపగుణముగలది, పాలుపితుకనిది, కుంటిది, గుడ్డిది, గడ్డితిని నది. వెంట్రుకలు, గడ్డలు, ఎముకలు మొదలగు వానిదినునది అప్పుడే ఈనినది, రోగము కలదియగు గోవును విడిచి పెట్టి మంచిగోవుయొక్క గోమయమును గ్రహింపవలయును.

విద్యాశక్తి అన్నిటిలోను ముఖ్యమైనది. అట్టివిద్యాశక్తి గుణత్రయము నాశ్ర యించియుండును. గుణత్రయంబును విద్యాశక్తి నాశ్రయించియుండును. అందు ధేను వు గుణత్రయంబును, గోమయము విద్యయును గోమూత్రము ఉపనిషత్తువగును. వానిచే భస్మ ము చేయవలయును. దూడస్మృతులగును. గోవును పంచాక్షర మంత్రముచే నూటయెనిమిది మార్లు మంత్రింపవలయును. తరువాత, వడ్లు గడ్డి మేపి జలము త్రావింప వలయును. శు క్లపక్షమునందుగాని, కృష్ణపక్షమునందుగాని చతుర్దశినాడు ఉపవసించి, వ్రతియైయుండి, మ

యస్థాన్యనర్జనం । భవాయనమమంత్రేణ గోమూత్రం గోమయేక్షి
పేత్ ॥ ౯ ॥ శర్వాయనమ ఇత్యేవ పిండానాంచ చతుర్దశ । కుర్యా
త్సంశోష్య కిరణై స్సప్తమూలేన చాహరేత్ ॥ ౧౦ ॥ నిదధ్యాదథపూ
ర్వోక్త పాత్రేగోమయపిండకాన్ । శైవోక్తేనైవవిధినా ప్రతిష్ఠాప్యాగ్ని
మర్చయేత్ ॥ ౧౧ ॥ పిండాన్ప్రనిక్షిపేత్తత్ర ఆద్యంత ప్రణవేనతు
షడక్షరస్యమంత్రస్య వ్యాన్వృత్త్యాచతథాక్షరే ॥ ౧౨ ॥ స్వాహాంతైర్జు
హుయాత్తత్రి వర్ణైర్దేవాయ పిండకాన్ । మూలేనైవాజ్య
భాగాంచ ప్రక్షిపేన్మూలమంత్రతః ॥ ౧౩ ॥ తతోనిధనపతయే త్రయో
వింశంజాహుతీచ । హోతవ్యాః పంచబ్రహ్మాఖ్యాః నమోదేవాయ
శంభవే ॥ ౧౪ ॥ ఇతిసర్వాహుతీర్హుత్వా చతుర్థ్యం తైశ్చమంత్రకైః । భ
వశ్శర్వోమృడోరుద్రః హరశ్శంభుర్మహేశ్వరః ॥ ౧౫ ॥ ఏతైశ్చజుహు
యాద్విద్వాన్మూలమంత్రాష్టసంతథా । శివాయత్రయసోమశ్చ స్విష్ట
కృన్మూలమంత్రతః ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థం శేషంతునిర్వర్త్య పూర్ణపాత్రోద
కంతథా । అష్టోత్తరశతేనాథ తర్పయేచ్ఛుద్ధమానసః ॥ ౧౭ ॥ పంచబ్రహ్మ

ఆనాడులేచి స్నానము చేసి, వస్త్రములధరించి పవిత్రుఁడై గోవును నీరుద్రావింప వల
యును. తరువాత, బంగారు, వెండి రాగిలోహములచేచేయఁబడినపాత్రయందుకాని, మృ
త్పాత్రయందుగాని, గోశృంగమునందుగాని గాయత్రిమంత్రముచదువుచు గోమూత్రము ను
బట్టవలయును. అనంతరము మూలమంత్ర మునుచ్చరించుచు వెనుకచెప్పిన పాత్రయందు గో
మయమును క్రిందబడకుండఁ బట్టుకొనవలయును. పదంపడి మూలమంత్రము నెనిమిదిమా
రులు చదువుచు గోమయమును శోధింపవలయును. తర్వాత పంచాక్షరమంత్రమును పదిమా
రులు జపించుచు గోమయములోని యితరపదార్థముల తీసివేయవలయును. భవాయన
మః అను మంత్రము పఠించుచు గోమూత్రమును గోమయమునఁ బోయవలయును. శర్వా
యనమః అని చదువుచు పదునాలుగు ముద్దలు చేసి యెండబెట్టవలయును. అనంతరముమూ
లమంత్రము నేడుమారులు జపించుచు నాముద్దలను దెచ్చి పూర్వోక్తపాత్రయందుంచ
వలయును. తర్వాత శివాగమములయందుఁ జెప్పినవిధమున శివాగ్ని ప్రతిష్ఠించి షడక్షరమం
త్రగతములగు నొక్కొకయక్షరమునకు నాద్యంతములయందు ప్రణవములను గూర్చి స్వా
హాకారమును జెప్పి వీనిచే నాపిండములను హోమము చేయవలయును. మూలమంత్రముచే ఆ
జ్యభాగములను హోమము చేయవలయును. తరువాత నిధనపతయే అని మొదలగు నిర్వాది

హోమమాత్రేణ తజ్జలం శిరసి క్షిపేత్ । దశవారం చ జప్త్వైవ దిక్షు తోయం వినిక్షిపేత్ ॥ ౧౮ ॥ శైవానాం దక్షిణాం దత్త్వా శాంత్యై పుళకమాహరేత్ । అహరిష్యామి శైవానాం సర్వేషాం కర్మగుప్తయే ॥ ౧౯ ॥ జాతవేదసమేనం త్వాం పుళకైశ్ఛాదయామ్యహం । మంత్రేణానేన తం వహ్నిం పుళకైశ్ఛాదయేత్తతః ॥ ౨౦ ॥ త్రిదినం జ్వలనస్థిత్యై ఛాదనం పుళకం స్మృతం । శైవాంశ్చ భోజయేచ్ఛక్త్యా స్వయం భుంజీత వాగ్యతః ॥ ౨౧ ॥ భస్మాధిక్యమభీప్సంస్తు చాధికం గోమయం హరేత్ । దినత్రయేణ యది వా ఏకస్మిన్దివసేఽథవా ॥ ౨౨ ॥ తృతీయే వా చతుర్థే వా ప్రాతః స్నాత్వా సితాంబరః । శుక్లభాస్వచ్ఛివసూత్రశ్శుక్ల గంధానులేపనః ॥ ౨౩ ॥ శుక్లదంతో భస్మదిగ్ధో మంత్రేణానేన మంత్రితం । మూలమంత్రం సముచ్చార్య పుళకం భస్మసంత్యజేత్ ॥ ౨౪ ॥ తత్ర చావాహనముఖానుపచారాంస్తు షోడశ । కృత్వావృత్య తథా శైనం తతోన్న ముప

మూడు మంత్రములచేతను, పంచబ్రహ్మమంత్రములచేతను హోమము చేయవలయు. ఇటుల సర్వాహుతులను వ్రేల్చి భవాయ, శర్వాయ మృడాయ, రుద్రాయ హరాయ, శంభవే మహేశ్వరాయ అను మంత్రములచేతను హోమము చేయవలయు, మఱియు మూలమంత్రముతో నెనిమిది మారులును, శివాయ అను మంత్రముతో ముమ్మారును స్విష్టకృన్మంత్రములతోడను హోమముచేసి యిట్లు మిగిలిన కృత్యమును సంపూర్తిచేసి మూలమంత్రము నూటయెనిమిది మార్లు జపించుచు పూర్ణపాత్రోదకముతో తర్పణముచేసి పంచబ్రహ్మ మంత్రములతో నాజలము శిరమున జల్లుకొనవలయు. మఱియు మూలమంత్రము ను పదిమార్లు జపించుచు జలమును దిక్కుల యందు జల్లవలయు. శైవులకు దక్షిణ నొసఁగి, ఊకగొనివచ్చి, అహరిష్యామి అను మంత్రముచదువుచు నగ్నిని నూకచేఁ గప్పవలయు. మూడుదినములవఱకు నగ్ని యారిపోకుండ నుండుటకై యిటులు ఊకచేఁ గప్పుట చెప్పఁబడియెను. తర్వాత శక్తికొలది శైవులను భుజింపఁజేసి తానును భుజింపవలయు. ఎక్కువభస్మము గావలయునెడ నెక్కువగోమయమును సంపాదించుకొని హోమముచేయ వలయును. ఒకదినముగాని, మూడుదినములుగాని, అగ్ని నిగారాడవలయు మఱునాఁడుగాని, నాల్గవనాఁడుగాని ప్రాతఃకాలమున స్నానముచేసి యుదికిన వస్త్రయుగ్మమును ధరించి భస్మధారణముచేసి నిత్యకృత్యముల దీర్చుకొని మూలమంత్రము నుచ్చరించుచు నగ్నిమీఁద నూక కాలిన భస్మము తొలగింపవలయు. అగ్నికి షోడశోపచారములంచేసి శివాగ్నిని

సంహరేత్ ॥౨౫॥ సద్యాది కేనమన్త్రేణ గృహ్ణీయాద్భస్మ చోత్తమః। తదనంతర మన్త్రేణ ప్రమృజ్యచ తతః పరం ॥౨౬॥ సంయోజ్య గన్ధ సలిలైః కపిలామూత్ర కేణవా। చన్ద్రకుంకుమ కాశ్మీర ముశీరం చన్దనం తథా ॥౨౭॥ అగరుత్రితయం చైవ చూర్ణ యిత్వాతు సూక్ష్మతః। ప్రణవేనాహరే ద్విద్వాన్ బృహతో వటకానథ ॥౨౮॥ అఘోర మన్త్రతశ్చాథ దశజప్తేన మూలతః॥ ఇత్యాది.

ఏవంకల్పోను కల్పోప కల్పాకల్పాదయ శ్శాంభవీయే విభూతి కల్పేద్రష్టవ్యాః॥

ఏవమధి కారోవాసిష్ఠ లైంగే ప్రతిపాదితో యథా॥ భస్మవిద్ధిప రంబ్రహ్మ సత్యబోధ సుఖావహం।భస్మతద్వేదనా లభ్యంముఖ్యం తదప రంబుధః। ఆగ్నేయం గౌణమజ్ఞాన ధ్వంసకం జ్ఞానసాధనం। గౌణం నానా విధం విద్ధి బ్రహ్మన్ బ్రహ్మ విదాం వరం। అగ్ని హోత్రాది జంత ద్వద్విరజానలజంతుసే॥ ఔపాసన సముత్పన్నం సమిదగ్ని సముద్భవం

సంహరింపవలయు. అనంతరము సద్యోజాతమంత్రము పఠించుచు నుత్తముడగు భస్మము ను గ్రహింపవలయు. వామదేవమంత్రము జపించుచు భస్మమునలిపి గంధోదకమును జేర్చి అందు పచ్చకర్పూరము, కుంకుమపువ్వు, వట్టివేళ్లు శ్రీగంధము మూడు విధములగు నగరు చెక్కలను మెత్తని చూర్ణముచేసి ప్రణవముతో కలుపవలయు.సర్వాకఅఘోరమంత్రము నుపదిమారులు జపించుచు పెద్దపెద్ద యుండలనుగా, జేయవలయునని యున్నది.

ఇటుల కల్పము, అనుకల్పము, ఉపకల్పము అకల్పము మొదలగు విభూతిని పాదన కల్పములు బృహజ్జాబాలోపనిషత్తునందును శాంభవీయమను విభూతికల్పమునం దును సవిస్తరము గాగలవు, గాన నందు జూడవలయు.

అధికారము.

• ఎవ్వారలెట్టి భస్మము ధరింపవలయునో అనుదాంశమునుగూర్చి వాసిష్ఠలైంగము నందు సత్యజ్ఞానానంద లక్షణమగు పరబ్రహ్మమే ముఖ్యమగు భస్మమును. అయ్యదిజ్ఞా నముచేతనే లభించును. ఇక నగ్నియందు బుట్టినది రెండవ భస్మము. ఇదిఅజ్ఞానము నణచి జ్ఞానము గలిగించునది. ఇయ్యది అగ్నిహోత్రజన్యమువిరజాగ్ని జము ఔపాసనాగ్ని జముస మిదగ్ని జమునని పలువిధములు. ఇందు త్రైవర్ణికులకు నిత్యాగ్నిహోత్రజంబును విరజా గ్నిజంబును ధార్యంబులగును. ఔపాసనాగ్ని జన్యమగు. భస్మముగృహస్థుల కావశ్యకము.

త్రైవర్ణికానాం సర్వేషా మగ్నిహోత్ర సముద్భవం। విరజానల జంచై
వ కార్యం భస్మమహామునే॥ ఔపాసన సముత్పన్నం గృహస్థానాం వి
శేషితం। సమిదగ్ని సముత్పన్నం ధార్యంతద్బ్రహ్మచారిణాం॥ శూద్రా
ణాం శ్రోత్రియాగారే పచనాగ్ని సముద్భవం అన్యేషామపి సర్వేషాం
ధార్యం దావానలోద్భవం। అగ్నిరిత్యాది భిర్మంత్రైః షడ్భి రాథర్వణై
స్తథా। జాబాలైస్సప్త భిర్వాపి గాణే నైవతు భస్మనా। ఉద్ధూళయే
త్సర్వం దేహం పాపపుంజ భయాపహం। త్రియాయుషేణ మంత్రేణ
మేధావీత్యాది నాథవా। గాణేన భస్మనా ధార్యం త్రిపుండ్రం బ్రహ్మ
చారిణా। త్రియంబకేనమంత్రేణ సతారేణత థైవచ। పంచాక్షరేణమంత్రేణ
ప్రణవేనయుతేనచ। లలాటే హృదయేచైవదోర్ద్వంద్వేచ మహామునే। త్రి
పుండ్రం ధారయేన్నిత్యం గృహస్థశ్చ వనాశ్రమీ। ఆత్మమంత్రేణ హంసే
న ప్రణవేన సమాహితః। త్రిపుండ్రం ధారయేన్నిత్యం సన్న్యాసాశ్రమ
మాశ్రితః॥ నమోంతేన శివేనైవ శూద్రశ్శుశ్రూషణ ప్రియః। ఉద్ధూ
ళనం త్రిపుండ్రంచ నిత్యం భక్త్యా సమాచరేత్॥ అన్యేషామపి సర్వే
షాం వినామంత్రేణ సువ్రత। ఉద్ధూళనం త్రిపుండ్రంచ కర్తవ్యం భక్తి

సమిదగ్నిజము బ్రహ్మచారులకు ధార్యము. శ్రోత్రియ గృహంబున పచనాగ్నియందు
బుట్టిన భస్మము శూద్రులకు ధార్యమగును. దావానలంబున బుట్టిన భస్మము సకలజను
లకు యుక్తంబగును.

ఆగ్నిరితి భస్మ అని మొదలుగా నథర్వణ వేదమునఁ జెప్పిన యారు మంత్రము
లచే గాని జాబాలమునందుఁ జెప్పిన యేడుమంత్రములచే గాని భస్మముతో శరీరమం
తయును ద్ధూళనము చేయునెడ పాపములన్నియు తొలంగును. ఈమంత్రములతోడను
బ్రహ్మచారి భస్మత్రిపుండ్రము ధరింపవలయు. గృహస్థుండును వనస్థుండును త్రియంబక
మంత్రమును ప్రణవముతోఁగూడిన పంచాక్షరమంత్రమును పఠించుచు లలాటమునందు
హృదయమునందు బాహుయుగమునందును భస్మత్రిపుండ్రమును ధరింపవలయును. య
తీశ్వరుండు ఆత్మమంత్రమును ప్రణవయుతమగు హంసమంత్రమును జపించుచు త్రిపుం
డ్రమును ధరింపవలయు. శూద్రుండు శివాయనమః యను మంత్రము జపించుచు భస్మము
తో నుద్ధూళనమును త్రిపుండ్రమును ధరింపవలయు. తక్కినవారు మంత్రముతోఁ బనిలే
కయే భస్మధారణము చేయనగును.

తోమునే ॥ఇతి॥

యద్యప్యత్రపరే స్త్రీణాం భస్మధారణం నాంగీకుర్వన్తి తథాపి ।బ్రహ్మవిష్ణుముఖైర్దేవై ఋషిభిశ్చతపోధనైః। బ్రాహ్మణైః క్షత్రియైర్వైశ్యైః శూద్రైరన్యైశ్చ సంకరైః। స్త్రీభిశ్చధార్య మేతద్ధి భస్మత్యంతం శివప్రియం। అష్టైశ్వర్యాణి సిద్ధ్యన్తి ధారణాదస్య మంత్రితః॥ అష్టాపిసిద్ధయశ్శంభౌ భక్తిః పరముక్తికారణం। సర్వవశ్యకరంచైవ సర్వసౌభాగ్య దం పరం। భూత ప్రేత పిశాచాశ్చ రాక్షసా దుర్జనాః పరే। భస్మదర్శన మాత్రేణ త్రస్తాధావన్తి దూరతః॥తథాభస్మావగుంఠనాద్యైర్నశ్యంతివ్యాధయఃక్షణాత్ ఇత్యాదినా స్త్రీభిస్సహ సర్వేషా మస్త్యత్రాధి కారస్సక్రియాసారే॥ సిద్ధాంత త్వాన్న కాపిక్షతిః॥

భస్మస్నానం.

అథభస్మస్నానం। బోధాయన స్మృతౌ। స్నానమీశాన మంత్రేణ కుర్యాన్మూర్ధాదిపాదత ఇతి॥ భారద్వాజ స్మృతౌ। ప్రాఙ్ముఖశ్చరణౌహస్తౌ ప్రక్షాళ్య చమ్యపూర్వవత్। ప్రాణానాయమ్య సంకల్ప్య భ

ఇక గొందఱు స్త్రీలకు భస్మధారణము కూడదందురు. కాని బ్రహ్మవిష్ణ్వాది దేవతలును మునీశ్వరులును బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్య శూద్రులును సంకరులును స్త్రీలును భస్మము ధరింప వలయును. భస్మము ధరింపఁగా అష్టైశ్వర్యములు లభించును. మఱియు అష్టసిద్ధులును శివభక్తియు గలుగు ఈ భస్మధారణము సర్వభూతవశ్యంబును సర్వసౌభాగ్యంబులను గలుగఁజేయును. భూత ప్రేత పిశాచంబులును దుష్టరాక్షసులును భస్మముచూడఁగనే భయపడి దూరముగా పరుగిడుదురు. మఱియుభస్మోద్ధూళనాదులచే క్షణమాత్రింబున వ్యాధులన్నియు నశించును. అని మొదలుగా స్త్రీలతోగూడ సందఱకు భస్మధారణమునం దధికారము కలదని క్రియాసారమున నిరూపింపఁబడియున్నది.

భస్మస్నానము.

బోధాయన స్మృతియందు॥ ఈశానమంత్రముతో శిరము మొదలుకొని పాదముల వఱకు భస్మస్నానము చేయవలయునని గలదు

భారద్వాజస్మృతియందు. జలస్నానముచేసిగాని, కాలుచేతులు కడిగికొనిగాని తూర్పుముఖముగా గూర్చుండి ఆచమనము ప్రాణాయామము సంకల్పముగావించి భస్మస్నానముచేయవలయును. అవిముక్తమైన అగ్నిహోత్రజన్యమగు శుద్ధభస్మమునుగ్రహించి ఈశా

స్నానం సమాచరేత్। ఆదాయ భసితం శ్వేతమగ్నిహోత్రసముద్భ
వం। ఈశానేనతు మంత్రేణ స్వమూర్ధ్ని వినిక్షిపేత్। తతఆదాయ త
ద్భస్మ ముఖేతత్పురుషేణతు। అఘోరాఖ్యేన హృదయే గుహ్యే వా
మాహ్వయేనచ। సద్యోజాతాభిధానేన భస్మపాదద్వయే క్షిపేత్। స
ర్వాంగం ప్రణవేనైవ మంత్రేణోద్ధూళయేత్తతః। ఏత దాగ్నేయకంస్నా
నముదితం పరమర్షిభిః। సర్వకర్మ సమృద్ధ్యర్థం కుర్యాదాదౌ విఙంబు
ధః ॥ఇతి॥

భస్మధారణం.

అథభస్మధారణం। ఉద్ధూళన మవగుంఠనం త్రిపుండ్రం చేతిత్రి
ధా। తదుక్తం విభూతికల్పే। ఆచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, శ్రీపరమేశ్వ
ర ప్రీత్యర్థం భస్మధారణం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య శుష్కం భస్మగృహీ
త్వా ఇష్టలింగే సమర్ప్య మూలేన సర్వాంగముద్ధూళయేదిత్యుద్ధూళనం తత్రస
జలంగృహీత్వా ఇష్టలింగే సమర్ప్య సర్వాంగమవగుంఠయేదిత్యవగుంఠనం
తతశ్శివాగ్నిజం భస్మ సద్యోజాతాది పంచబ్రహ్మమంత్రైః ప
రిగృహ్య మానస్తోక ఇతి జలేన సంసృజ్య తత్రపంచకోణం విలిఖ్య తన్మ

నమంత్రముచే శిరమునందు చల్లుకొనవలయు, ఆభస్మమును తత్పురుషమంత్రముతో ముఖ
మునందును అఘోరమంత్రముతో హృదయమునందును వామదేవమంత్రముతో గుహ్యము
నందును సద్యోజాతమంత్రముతో పాదములయందును చల్లుకొని ప్రణవముతో శరీరము
నందంతటను నుద్ధూళనము చేయవలయు. ఇట్లుచేయుటనెడ నిదియాగ్నేయస్నానమగును. క
ర్మసమృద్ధికై మొదట నీభస్మస్నానము చేయవలయు నని యున్నది.

భస్మధారణము.

ఉద్ధూళనము అవగుంఠనము త్రిపుండ్రమునని భస్మధారణము మూడువిధములని
విభూతికల్పమునందు. ఆచమనము ప్రాణాయామము, సంకల్పముచేసి పొడిభస్మమును తీ
సికొని యిష్టలింగమున కర్పించి మూలమంత్రముతో శరీరమునందంతటను పూసికొనుట యు
ద్ధూళనమగును. తరువాత భస్మమున జలముగలిపి యిష్టలింగమున కర్పించి మూలమంత్ర
ముతో శరీర మందంతటను పూసికొనుట అవగుంఠనమగును.

అనంతరము భస్మమును పంచబ్రహ్మమంత్రములతో గ్రహించి మానస్తోక అను
మంత్రముతో నందు జలముగలిపి యందు పంచకోణ యంత్రమువ్రాసి దానిముఖమున త్రి

ఖ్రేణవం భుజద్వయే వాయుకారౌ మధ్యేశికారం పదద్వయే నమకా
రౌచ విలిఖ్య మూలమం|త్రేణ షడ్వారం అగ్నిరిత్యే నేనచాభిమంత్ర్య.ఇ
ష్టలింగే సమర్ప్య త్ర్యాయుషైస్త్ర్యంబకై స్త్రిస్త్రిరేఖాః ప్రకుర్వీ
త॥ స్థానదేవతా దయః బృహజ్జాబాల ఉక్తాః యథా॥ అథభుసుణ్డో భ
గవంతం కాలాగ్నిరుద్రం త్రిపుండ్ర విధింప్రచ్ఛ॥ తస్మైతే శ్లోకాః॥ త్రి
పుండ్రం కారయేత్పశ్చాత్ బ్రహ్మవిష్ణు శివాత్మకం| మధ్యాంగులిభిరా
దాయ తిసృభిర్మూల మంత్రితం॥ అనామికామధ్యాంగుష్ఠై రథవాస్యా
త్త్రిపుండ్రకః॥ ఉద్ధూళయేన్ముఖం విప్రః క్షత్రియస్తు శిరోభితః॥ ద్వా
త్రింశత్ స్థానకే చార్ధషోడశ స్థాన కేథవా అష్టస్థానే తథాచైవం పంచ
స్థానే చయోజయేత్॥ ఉత్తమాంగే లలాటేచ కర్ణయోర్నేత్రయో
ర్ద్వయోః నాసావక్త్రగళేష్వేవమంసద్వయము సంకరః| కూర్పరే మ
ణిబంధేచ హృదయే పార్శ్వయోర్ద్వయోః నాభౌ గుహ్యద్వయేచైవ
ఊర్వోస్స్ఫిగ్బింబ జానుషు॥ జంఘాద్వయేచ పాదౌచ ద్వాత్రింశత్ స్థా
నముత్తమం॥ అష్టమూర్త్యష్ట విద్యేశ దిక్పాల వసుభిస్సహ| ధరోధ్రు

ణవమును పైనున్న రెండుకోణములయందు వాకారయకారములను నడుమ శి అను వర్ణ
మును దిగువనున్న రెండుకోణములయందును నమః అను నక్షరములను వ్రాసి మూలమం
త్రముతో వాయుమాస్త్ర అగ్నిరితి భస్మ ఇత్యాదిమంత్రములచేత నభిమంత్రించి ఇష్టలింగ
మున కర్పించి త్రియాయుష మంత్రములచేతను త్రియంబకమంత్రముచేతను మూడేసి రే
ఖలు ధరింపవలయు. ధరింపవలసిన స్థానములు దేవతలును బృహజ్జాబాలోపనిషత్తునందు
చెప్పబడియున్నవి. త్రిమూర్త్యాత్మకమగు త్రిపుండ్రము ధరింపవలయు. నడిమి మూడు
వ్రేళ్లచేగాని, అనామిక నడిమివ్రేలు, బొటనవ్రేలునను మూడువ్రేళ్లచేగాని మూలమం
త్రముతో మంత్రింపబడినభస్మమును ధరించువాడ నది త్రిపుండ్రమగును. ఈ త్రిపుం
డ్రమును ముప్పదిరెండు స్థానములయందుగాని, పదునారుగాని ఎనిమిదిగాని అయిదుగాని
యగుచోట్లగాని ధరింపవలయు. అందు ముప్పదిరెండు స్థానములెవ్వియన, శిరము, ముఖ
ము; రెండుచెవులు, రెండు కన్నులు, రెండు ముక్కులు, నోరు, మెడ, రెండు భుజము
లు, మోచెయ్యి మడకలు రెండును, రెండుమణికట్లును, రొమ్ము రెండు పార్శ్వములు, నా
భి, పురుష చిహ్నము, గుదము, రెండు తొడలు, రెండు పిరుదులు, రెండు మోకాళ్లు,
రెండు పిక్కలు, రెండు పాదములు, నను ముప్పదిరెండు స్థానములయందు ధరింపవలయు

వశ్చ సోమశ్చ ఆపశ్చైవానలోనిలః। ప్రత్యూషశ్చ ప్రభాసశ్చ వస
వోష్టౌ ప్రదీరితాః। ఏతేషాం నామమంత్రేణ త్రిపుండ్రం ధారయేద్బుధః
తత్తచ్చతుర్దశస్థానే త్రిపుండ్రంచ సమాహితః। శీర్షకేచ లలాటేచ
కర్ణే చాంసద్వయేపిచ। కూర్పరే మణిబంధేచ హృదయే నాభి పార్శ్వ
యోః। పృష్ఠేచైవం ప్రతిష్ఠాయాం జపేత్తత్రాధి దైవతం। శివం శక్తిం
చ సాదాఖ్య మీశం రుద్రాఖ్య మేవచ। వామాదిసవశక్తీశ్చ ఏతాష్షో
డశదేవతాః॥ అథవామూర్ధ్ని వక్త్రే చ కర్ణయోశ్చాంసనేతథా। బాహు
ద్వయేచ హృదయే నాభ్యా మూర్వోర్యుగేతథా। జానుద్వయేచ పద
యోః పృష్ఠభాగే చ షోడశ॥ శివస్స్కందశ్చ చంద్రార్కౌ విఘ్నేశో వి
ష్ణురేవచ। శ్రీశ్చైవ హృదయే తిష్ఠేత్ తథానాభౌ ప్రజాపతిః। నా
గాశ్చ నాగకన్యాశ్చ ఉభయా ఋషికన్యకాః। పాదయోశ్చ సముద్రా
శ్చ తీర్థం పృష్ఠేపిచస్మృతాః। ఏవం వా షోడశస్థానమష్టస్థానమథోచ్యతే। శిర
స్థానం లలాటంచ కర్ణద్వయమనంతరం। అంసయుగ్మంచ హృదయం నాభి
రిత్యష్ట మంభవేత్। బ్రహ్మాచ ఋష యస్సప్త దేవతాశ్చ ప్రకీర్తితాః॥ అ

ఈస్థానముల కధి దేవతలెవ్వరనిన. అష్టమూర్తులు అష్టవిద్యేశ్వరులు, అష్టదిక్పాలకులు
అష్టవసువులును నగుదురు. అందు ధరుడు, ధ్రువుడు, సోముడు, జలము, అగ్ని, గాలి
ప్రత్యూషము ప్రభాసము ననువారు అష్టవసువులు నగుదురు. వీరి నామములను మంత్రము
లతో నాయా చోట్ల త్రిపుండ్రము ధరింపవలయును. ఇక పదునాలుగుచోట్లు ఎవ్వియనగ శిర
ము, లలాటము రెండు చెవులు రెండు బుజములు, రెండు మోచేతులు, రెండు మణిక
ట్లు హృదయము, నాభి, పార్శ్వములు, వీపు, ఆధారమునను పదునారుచోట్ల ధరింపవల
యును. వీనికధి దేవతలెవ్వరన, శివుడు శక్తి శివసాదుడు శక్తిసాదుడు, ఈశుడు రు
ద్రుడు వామాది నవశక్తులును చేరి పదునార్గురు అధి దేవతలగుదురు.

మరియు శిరము, లలాటము, కర్ణములు నాసిక రెండుచేతులు హృదయము నా
భి రెండు తొడలు రెండు మోకాళ్లు, రెండు పాదములు, వీపు నానివి పదునారు స్థాన
ములగు. శివుడు స్కందుడు, చంద్రుడు అర్కుడు, విఘ్నేశుడు విష్ణు శ్రీ ప్రజాపతి
నాగులు, నాగకన్యకలు, ఋషులు ఋషికన్యలు సముద్రములు తీర్థములు నానివి పదు
నారుస్థానముల కధిదేవతలగుదురు.

శిరము. లలాటము, రెండు చెవులు రెండు భుజములు, హృదయము, నాభియనని

ధవామస్తకం బాహూ హృదయం నాభిరేవచ। పంచస్థానాన్యమూన్యాహుర్భస్మతత్త్వవిదోజనాః। యథాసంభవమాకుర్యాద్దేశకాలాద్యపేక్షయా ॥ఇతి॥

క్రియాసారే। భస్మమాహాత్మ్యమధికం ప్రస్తుత్య। బహునోక్తేన కింవిప్రాః శృణుధ్వం భావితాంతరాః। బ్రహ్మహత్యాది పాపానాం ప్రాయశ్చిత్తమిదం శ్రుతం। సర్వోపనిషదాం సారం సాక్షాత్సర్వేశ్వరాత్మకం కృతార్థా యూయమధునా మహిమాస్య యతశ్శ్రుతః। ఇత్యాదిస్కాందవచనైరస్మిన్ ప్రోక్తే తు మోక్షదే। అశ్రద్ధయా జనాస్సర్వే జాతాస్తే ప్యాత్మవంచకాః। కేచిచ్చ తులసీ కాష్ఠమణిస్రగ్భూషితా నరాః। నరకే యాతనాం ప్రాప్య దుఃఖాంభోధౌ నిమజ్జితాః। పిశాచైరథ రక్షోభిర్గ్రస్తాస్తే భస్మకాంక్షిణః। భస్మస్మరణమాత్రేణ సుఖం యాంతి పరం స్వయం। నమృదా వాథ సిందూరైశ్చ పాంగారేణ వా పునః। మోహితా యాంతి లోకేస్మిన్ పిశాచా రాక్షసాదయః। భస్మదర్శనమాత్రేణ పలాయంతే భయాకులాః। పిశాచా వాథ భేతాళ కూశ్మాండా భైరవాద

రొని మిది స్థానములకు। బ్రహ్మ సప్త మహాఋషులును నీను నిమిది స్థానములకు నధి దేవతలగుదురు. ముఖము, చేతులు, హృదయము, నాభి నాని మిహా ఎ స్థానములగును. ఇందు దేశకాలాదులను బట్టి యొద్దానినైన నవలంబింపవలయును.

భస్మ మాహాత్మ్యము.

క్రియాసారమునందు భస్మ మాహాత్మ్యము నధికముగా ప్రస్తావించి దీనింగూర్చి యధికముగాఁ జెప్పనేల? భస్మధారణము బ్రహ్మహత్యాది మహాపాతకములకును ప్రాయశ్చిత్తరూపమైనది. సర్వోపనిషత్తులకును సారభూతమైనదియు సర్వేశ్వరస్వరూపమైనదియునగు, దీనిమహిమను వింటిరిగాన మీరు ధన్యులరు. అని యీ మొదలగు స్కాంద పురాణ వచనములచే ప్రోక్తముగా మోక్షప్రదమైన యీ భస్మధారణమును కొందరు శ్రద్ధవహింపక మోసమొందిరి. మరికొందరు నిషిద్ధములగు తులసీ కాష్ఠాదులను ధరించి నరకముల ననుభవించుచు దుఃఖసముద్రంబున మునింగి పిశాచములచేతను రక్షస్సులచేతను పీడింపఁబడుచు భస్మమును గోరినవారై భస్మమును దలంచిన మాత్రన సుఖమొందుచున్నారు. లోకమున నే దైవము పిశాచములు గుణుమ్ములును మృత్తికచే గాని సింధూరముచే గాని బొగ్గుచే గాని మోహింపఁజేయఁబడ లేరవు. అట్లుగాక భస్మము

యః। దృష్టదోష పరిగ్రస్తా భస్మనైవాభిమంత్రితాః॥ సుఖం ప్రయాన్తి సులభం పశ్యతాస్మింస్తు విష్టపే। సమృతాంగారసిందూరైర్గాత్రిభేద ప్టిదోషతః॥ విముచ్యన్తే జనాలోకే పశ్యతాత్ర బుధాస్స్వయం॥ అథ శ్రౌతేధవాస్మార్తే కౌతుకే బంధనేపిచ। అఖిలైర్గృహ్యకారైశ్చ త్ర్యాబకే నాభిమార్జనం। విహితం కర్మకుర్వన్తి భస్మనైవ సితేనహి। తథాపి భస్మనిందన్తి శాపదగ్ధాజనాభువి అతస్తద్దోష కావేద దూషకా బుద్ధవంశజాః॥ పరిజ్ఞేయాః కర్మభిశ్చ పరిభ్రష్టా మహైనసః। గౌతమాద్యైశ్చ మునిభిశ్శప్తాశ్శంభౌచ భస్మని। రుద్రాక్షేచ పరం తేషాం బుద్ధిర్నోదేతి పాపినాం॥ అస్పృశ్యాశ్శాంభవైర్దుష్టాః పాపినస్తప్త ముద్రితాః। అభాషణీయాః పాపిష్ఠా దర్శనీయాన తేజనాః॥ దేశేశైవైః పునర్యతో నరాదుష్టాశ్చపాపినః। తద్దోషవినివృత్త్యర్థంజపేత్పంచాక్షరం మనుం॥ సూర్యదర్శన మాత్రంతు కుర్వీత శివదీక్షితః॥ ఇత్యాదివచనైరన్యైశ్ని షేధేనాపివైతథా। భస్మశ్రద్ధా పుణ్యవశాజ్జాయతే పుణ్యకర్మిణామితి ప్రతిపాదిత మిత్యలం॥ ఇతి త్రిపుండ్ర విధిః॥

చూడగనే భయపడి పరుగిడుచున్నవి. పిశాచములు భయంకరములగు భేతాళకూశ్మాండాదిగ్రహములన్నియు భస్మముతో మంత్రింపగనే సులభముగా దొలగుచున్నవి. ఇట్టిదృష్టిదోషంబును విభూతి చేతనే తొలఁగుచున్నది గాని వృత్తికాదులచే పోవుటలేదు.

మఱియు గృహ్యసూత్రకారులందరును శ్రౌతస్మార్తాది సర్వకర్మములయందును భస్మధారణమును విధించియున్నారు. అయినను శాపదగ్ధులగు జనులు భస్మధారణమును నిందింతురు. కావున భస్మనిందకులగువారు వేదనిందకులను బుద్ధవంశజులనుగాను కర్మభ్రష్టులనుగాను దలంపవలయు. కొందరు బ్రాహ్మణులు గౌతమాదిమహర్షులచే శపింపబడినవారు గాన వారికి శివునియందును భస్మరుద్రాక్షలయందును బుద్ధికలుగనేరదు. తప్తముద్రాంకితులై భస్మనిందకులగు వారిని సంభాషింపను చూడనుగూడదు. అట్టివారిని శివభక్తులు చూచునెడ నాదోషము తొలఁగుటకై పంచాక్షరమంత్రమును జపించి సూర్యదర్శనము చేయవలయునని యీమొదలగు పురాణవచనములనుబట్టి పుణ్యాత్ములకు పూర్వపుణ్యవశంబున భస్మధారణమునెడ శ్రద్ధకలుగుచున్నదని నిర్ణయింపఁబడియున్నది.

త్రిపుండ్రవిధి ముగిసెను.

రుద్రాక్ష ధారణ విధిః-

అథరుద్రాక్ష ధారణం॥ రుద్రాక్ష జాబాలే తదుత్పత్తి రేవం శ్రూయతే॥ అథహైనం భగవన్తం కాలాగ్ని రుద్రంభుశుండః ప్రపచ్ఛ॥ కథం రుద్రాక్షోత్పత్తిస్తద్ధారణాత్కింఫలమితి॥ తంహో వాచ సభగవాన్కాలాగ్ని రుద్రః పురాత్రి పుర వధాయోన్మీలితాక్షోహం తేభ్యోజల బిందవో భూమౌపతితాస్తే రుద్రాక్షా జాతాస్సర్వానుగ్రహార్థాయ తేషాం నామోచ్చారణమాత్రేణ దశ గోదాన ఫలం భవతిదర్శన స్పర్శనాభ్యాం ద్విగుణ ఫలంభవతి॥ అత ఊర్ధ్వం వక్తుం నశక్నోమి॥ తత్రైతేశ్లోకాః॥ తస్మాజ్జాతంతు కింనామ కథం వాధార్యతేనరైః॥ కతివైషాం ముఖాన్యత్ర కైర్మంత్రైర్ధార్యతే కథం॥ దివ్య వర్ష సహస్రాణి చక్షురున్మీలితంమయా॥ ఉభాభ్యాం చారుపక్ష్మభ్యాం పతితాజల బిందవః॥౧॥ తత్రాశ్రు బిందవో జాతామహా రుద్రాక్ష సృతః

రుద్రాక్షధారణము-

రుద్రాక్షజాబాలమునందు రుద్రాక్షోత్పత్తియిట్లు వినఁబడుచున్నది. రుద్రాక్షము లెట్లు జనించెను? వానిని ధరింప నేమిఫలము గలుగునని భుశుండుఁడు భగవంతుఁడగు కాలాగ్ని రుద్రుండిట్లనియె. తొల్లి యేను త్రిపురాసురుల వధింపనెంచి కన్నులు దెరవఁగా కన్నులనుండి నీటిబొట్లు క్రిందఁబడియె. వానివలన సర్వానుగ్రహంబునకై రుద్రాక్షవృక్షంబులు జనించెను. రుద్రాక్షముల పేరుచ్చరింపఁగా పదిగోదానములఫలంబు చేకూరు వీనిందర్శించినను స్పృశించినను దానికిమ్మడి ఫలంబుగలుగు. ధరించుటంగలుగు ఫలంబు చెప్పంజాలను. మఱియును శ్లోకంబులుగలవు. ఇవి యెట్లుల జనించెను? నరులు వీని నెట్లుల ధరింపవలయును? వీనికి ముఖములెన్ని గలవు? ఏమంత్రములచే వీనిని ధరింపవలయును? ననియడుగ భగవంతుఁడగు కాలాగ్ని రుద్రుండిట్లనియె. ఏను త్రిపురరాక్షసుల వధింప వేయిదివ్యసంవత్సరంబులు కన్నులు తెరచియుంటిని. అప్పుడు కనురెప్పలనుండి జలబిందువులు నేలపైబడియెను. వానివలన భక్తానుగ్రహంబునకై రుద్రాక్షవృక్షంబులు జనించెను. రుద్రాక్షములను రాత్రిదలంచిన పవలుచేసిన పాపంబు నశించును. పవలు దలంచినయెడ రాత్రిచే

శాః స్థావర త్వమును ప్రాపు ర్భక్తాను గ్రహకారణాత్ ॥3॥ భక్త్యారా
క్షా దివారాత్రం దివారాత్రౌచ ధారణాత్ । లక్షంతు దర్శనాత్పు
ణ్యాం కోటిస్తత్స్పర్శ నాద్భవేత్ ॥౪॥ తస్యకోటి శతంపుణ్యం లభతే
ధారణాన్నరః । లక్షకోటి సహస్రాణి లక్షకోటి శతానిచ ॥౫॥ తజ్జపా
ల్లభతే పుణ్యం నరో రుద్రాక్ష ధారణాత్ । రుద్రాక్షాణాంతుభద్రా
క్ష ధారణే స్యాన్మహత్ఫలం ॥౬॥ ధాత్రీఫల ప్రమాణంతు శ్రేష్ఠమేత
దుదాహృతం । బదరీఫల మాత్రంతు మధ్యమం ప్రోచ్యతే బుధైః ॥౭॥
అధమంచణమాత్రంస్యాత్ ప్రక్రియైషా మయోచ్యతే । బ్రాహ్మణాః
క్షత్రియా వైశ్యా శ్శూద్రాశ్చేతి శివాజ్ఞయా ॥౮॥ వృక్షా జాతాః పృథివ్యాం
తు తజ్జాతీయాశ్శుభాక్షకాః । శ్వేతాస్తు బ్రాహ్మణాజ్ఞేయాః క్షత్రి
యారక్త వర్ణకాః ॥౯॥ పీతావైశ్యాస్తు విజ్ఞేయాః కృష్ణాశ్శూద్రా ఉదా
హృతాః । బ్రాహ్మణో బిభృయాచ్ఛ్వేతాన్ రక్తాన్ రాజాతు ధారయే
త్ ॥౧౦॥ పీతాన్ వైశ్యస్తు బిభృయాత్ కృష్ణాన్ శూద్రస్తు ధారయే
త్ । తామ్రాస్స్నిగ్ధా దృఢా స్థూలాః కంటకైస్సంయుతాశ్శుభాః ॥౧౧
క్రిమిదష్టం ఛిన్నభిన్నం కంటకైర్హీన మేవచ । వ్రణయుక్త మవృత్తంచ
షడ్రుద్రాక్షాణి వర్జయేత్ ॥౧౨॥ స్వయమేవ కృతద్వారం రుద్రాక్షం

సిన పాపము నశించును. రుద్రాక్షమును దర్శింప లక్షగోదానఫల లభించును. రుద్రా
క్షమును స్పృశింప కోటిగోదానఫలము గలుగును. రుద్రాక్షమును ధరింప శతకోటిగోదా
నఫలము లభించును. రుద్రాక్షములతో జపము చేయునపరిమితగోదానఫలములభించును. రుద్రా
క్షమునుధరింప మహాఫలంబు గలుగును.

ఉసిరిక పండుతో తుల్యమగు ప్రమాణముగల రుద్రాక్షము శ్రేష్ఠమైనది. రేగు
బండంత రుద్రాక్షము మధ్యమమైనది. శనగగింజంత రుద్రాక్షము అధమమైనది.

బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రసంజ్ఞల చే రుద్రాక్ష వృక్షముల నాలుగుజాతు
లు గలిగియున్నవి వానిలో తెల్లనివి బ్రాహ్మణ జాతియనియు, ఎఱ్ఱనివి క్షత్రియజాతి
యనియు, పచ్చనివి వైశ్యజాతియనియు, నల్లనివి శూద్రజాతియనియు గ్రహింపవలయు.
బ్రాహ్మణుడు తెల్లనివానిని క్షత్రియుం డెఱ్ఱని వానిని, వైశ్యుండు పచ్చనివానిని, శూ
ద్రుడు నల్లని వానిని ధరింపవలయు. ఎఱ్ఱనివి,నునుపైనవి,గట్టివైనవి, లావుగలవి ముండ్లు
గలవి యగు రుద్రాక్షములు శ్రేష్ఠములు. పురుగు కొరికిన పగిలి పోయినవి,పండ్లులేని

స్యాదిహోత్తమం। యత్తుపౌరుష యత్నేన కృతం తన్నిష్ఫలం భవేత్ ॥౧౩॥ సమాః స్నిగ్ధా దృఢాః స్థూలాః క్షౌమసూత్రేణ ధారయేత్ సర్వగాత్రేణ సామ్యేన సామాన్యాః పంచతుణః॥౧౪॥ నిఘార్యహేమ రేఖేవ యస్యరేఖా ప్రదృశ్యతే। తదక్షముత్తమం విద్యాత్తద్ధార్యం శివపూజకైః। శిఖాయామేక రుద్రాక్షం త్రింశత్తు శిరసా వహేత్। షట్త్రింశత్తు గళే దద్యాత్ బాహ్వోష్షోడశ షోడశ॥౧౬॥ ద్వాదశం మణిబంధేపి స్కంధే పంచ శతం వహేత్। అష్టోత్తర శతైర్మాలా జపయజ్ఞే ప్రకల్పయేత్ ॥౧౭॥ ద్విసరం త్రిసరం వాపి సరాణాం పంచకం తు వా। సరాణాం సప్తకం వాపి బిభృయాత్కంఠదేశతః ॥౧౮॥ మకుటే కుండలేచైవ కర్ణికాహార కేషుచ। కేయూర కటకేచైవ కుక్షిబంధే విశేషతః॥౧౯॥ సుప్తేపీతే సదాకాలం రుద్రాక్షాన్ధారయేన్నరః। త్రిశతం త్వధమం పంచశతం మధ్యమముచ్యతే ॥౨౦॥ సహస్రముత్తమం ప్రోక్తమేవం భేదేన ధారయేత్। శిరసీశాన మంత్రేణ కంఠే తత్పురుషేణ తు ॥౨౧॥ అఘోరేణ గళేధార్యం తేనైవ హృదయేపిచ। అఘోరాఖ్యేన

వ్రణముగలది వ్రణము లేనిది యగు రుద్రాక్షము ధారణార్హము కాదు. దానియందలి బెజ్జము గలిగియున్న రుద్రాక్షము శ్రేష్ఠమైనది. పురుషునిచే బెజ్జము వేయఁబడినది మధ్యమము. ఒకతీరుగా నున్నవి. నిగనిగలాడునవి, గట్టివి, గుండ్రనగానున్నవి యగు రుద్రాక్షములను పట్టుదారముతో గ్రుచ్చి ధరింపవలయును॥ వరపుటు రాయియందు గీయగా బంగరు రేఖవలె మెరయు రేఖగల రుద్రాక్షము సర్వోత్తమమైనది॥ దీనిని శివపూజాపరులు ధరింపవలయును॥ శిఖయం దొక్క రుద్రాక్షమును శిరమున ముప్పదింటిని, కంఠమునను ముప్పది యారింటిని, రెండుచేతులయందు పదునారు పదునారును, మణికట్టులయందు పండ్రెండు పండ్రెండింటిని వక్షమున నేనూటిని, ధరింపవలయును॥ నూటయెనిమిది రుద్రాక్షలు గలమాలికను జపమునకై యేర్పరచుకొనవలయును॥

రెండు, మూడు, అయిదు, ఏడు పేరులుగల రుద్రాక్షమాలికను మెడయందు ధరింపవలయును. కిరీటమునందును కుండలములయందును కర్ణికలయందును, హారములయందును, భుజకీర్తులయందును కడియములయందును రుద్రాక్షమాల ధరింపవలయును॥ నిద్రించునప్పుడును భుజించునప్పుడును ఎల్లప్పుడు రుద్రాక్షమాల ధరించుట వలయును॥ మున్నూరు రుద్రాక్షములు ధరించుట అధమము॥ ఏనూరు రుద్రాక్షమాల ధరించుట మధ్యమము॥ వేయి రుద్రాక్షలు

మంత్రేణ కరయోర్ధారయేత్ సుధీః ॥ ౨౨ ॥ పంచాశదక్షసహితాం వ్యోమవ్యాప్యభిమంత్రితాం । పంచబ్రహ్మభిరంగైశ్చ త్రిమాలా పంచవింశతి ॥ ౨౩ ॥ అథవా మూలమంత్రేణ సర్వాణ్యక్షాణి ధారయేత్ । అథ హైనం కాలాగ్నిరుద్రం భుసుండః పునః పప్రచ్ఛ । రుద్రాక్షాణాం ముఖభేదేన యదక్షం యత్స్వరూపం యత్ఫలమితి తత్స్వరూప ముఖయుక్తమరిష్ట నిరసనమభీష్టఫల ప్రదం బ్రూహీతి సహోవాచ కాలాగ్నిరుద్రః । యచ్ఛ్రుత్వా సద్యోముక్తి శ్శ్రేయం శివానుగ్రహ ప్రదస్తద్వదామి సావధాన మనాశ్శృణ్వితి హోవాచ ॥ ఏకవక్త్రం తు రుద్రాక్షం పరతత్త్వ స్వరూపకం । తద్ధారణాత్పరే తత్త్వే లీయతే విజితేంద్రియః ॥ ౨౪ ॥ ద్వివక్త్రం చైవ రుద్రాక్షమర్ధనారీశ్వరాత్మకం । ధారణాదర్ధనారీశః ప్రీయతే తస్య నిత్యశః ॥ ౨౫ ॥ త్రివక్త్రమనలస్సాక్షాత్ స్త్రీహత్యాం దహతి క్షణాత్ । త్రిముఖం చైవ రుద్రాక్షమగ్నిత్రయముదాహృతం ॥ ౨౬ ॥ తద్ధారణేన హుతభుక్తస్య తుష్యతి కామదః । చతుర్ముఖం తు రుద్రాక్షం బ్రహ్మరూపముదాహృతం ॥ ౨౭ ॥ పంచవక్త్రం

ములు ! ధరించుట ఉత్తమము॥ శిరమునందు ఈశాన మంత్రము చేతను కంఠమునందు తత్పురుష మంత్రముచేతను, హృదయమునందు అఘోరమంత్రముచే చేతులయందు నీశాన మంత్రముచేతను, ఉదరమునందు వ్యోమవ్యాపి మంత్రముచేతను, పంచబ్రహ్మమంత్రములు, షడంగ మంత్రములు ననువానిచే త్రిసరాదులను ఇట్లు రుద్రాక్షముల ధరింపవలయు॥ అట్లు గాకున్న మూలమంత్రము చేతనె రుద్రాక్షములను సర్వావయవములయందు ధరింపవలయు॥ మఱియు భుసుండుడు కాలాగ్ని రుద్రునిగూర్చి ముఖభేదమునుబట్టి రుద్రాక్షము ఏరూపమైనదో ఏమిఫలము నిచ్చునో దెలుపుమని యడుగగా కాలాగ్ని రుద్రుండిట్లనెను॥ ఎద్దాని గనగనె సద్యోముక్తియు। శివానుగ్రహంబును గలుగు నద్దాని జెప్పెదవినుము॥

ఏకముఖముగల రుద్రాక్షము పరతత్త్వ స్వరూపమైనది అద్దానిం ధరింపగా పరతత్త్వంబునఁ లయించువాడగును। రెండు ముఖములుగల రుద్రాక్షము అర్ధనారీశ్వరరూపమైనది॥ దీని ధరింపగా అర్ధనారీశ్వరుండు సుప్రీతుండగును॥

మూడుముఖములుగల రుద్రాక్షము అగ్నిదేవతాకమైనది॥ దీనిం ధరింప క్షణమాత్రమున స్త్రీహత్యాది దోషముల దహింపఁజేయును॥ మఱియు నిద్రేతాగ్ని స్వరూ

తు రుద్రాక్షం చతుర్బ్రహ్మస్వరూపకం। పంచవక్త్రస్స్వయం బ్రహ్మ
బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి ॥౨౯॥ తస్య ధారణమాత్రేణ సతతం మృతి
సదాశివః। షడ్వక్త్రంతు రుద్రాక్షం కార్తికేయాధిదైవతం ॥౩౦॥
వినాయకాధిదైవం చ ప్రవదన్తి మనీషిణః। సప్తవక్త్రంతు రుద్రాక్షం
సప్తమాత్రధిదైవతం॥౩౧॥ అష్టవక్త్రంతు రుద్రాక్షమష్టమూర్తిప్రియం భ
వేత్। వస్వష్టక ప్రియం చైవ గంగాప్రీతికరం శుభం ॥౩౧॥ తద్ధారణా
దిమే ప్రీతా భవేయుస్సత్యవాదినః। నవవక్త్రంతు రుద్రాక్షం నవశక్త్యధిదై
వతం ॥౩౨॥ తస్య ధారణమాత్రేణ ప్రీయంతే నవశక్తయః। దశవక్త్రం
తు రుద్రాక్షం యమదైవముదాహృతం ॥౩౩॥ దశాస్య ప్రీతిజనకం ధా
రణేనాత్ర సంశయః। ఏకాదశ ముఖం చాక్షం రుద్రైకాదశ దై
వతం ॥౩౪॥ తదిదం దైవతం చాహుస్సదా భాగ్యవివర్ధనం। రుద్రాక్షం
ద్వాదశ ముఖం మహావిష్ణుస్వరూపకం ॥౩౫॥ ద్వాదశాదిత్య
దైవంచ బిభర్త్యేవ హి తత్పరః। త్రయోదశ ముఖం చాక్షం కామదం
సిద్ధిదం శుభం ॥౩౬॥ తస్య ధారణమాత్రేణ కామదేవః ప్రసీదతి చ

పమైనది॥ ఇద్దానిం ధరింపనగ్నిహోత్రుండు సుప్రీతుండై సకల కామంబుల నొసంగును॥ నాల్గుముఖములుగల రుద్రాక్షము చతుర్ముఖ బ్రహ్మదేవతా స్వరూపమైనది॥ ఐదుముఖములుగల రుద్రాక్షము పంచబ్రహ్మ స్వరూపమైనది॥ దీనిం ధరింప బ్రహ్మహత్యాది సకలదోషములు నడంగును॥ సదాశివుండు సుప్రీతుండగును॥ ఆరుముఖములుగల రుద్రాక్షమునకు కార్తికేయుండధి దేవతయగును॥ మఱియుదీనికే వినాయకుండు నధిదేవత యగును॥ ఏడుముఖములుగల రుద్రాక్షమునకు సప్తమాతృకలధి దేవతలు॥ ఎనిమిదిముఖములుగలరుద్రాక్షము అష్టమూర్తికి పరమప్రియంబగును॥ మఱియు నిదియు అష్టవసువులకును గంగకును ప్రీతికరంబగును॥ దీనిం ధరింప వీరందఱు సంతసించెదరు॥ తొమ్మిదిముఖములుగల రుద్రాక్షమునకు నవశక్తులధి దేవతలు॥ దీనిం ధరింప నవశక్తులు సంతసింతురు॥ పదిముఖములుగల రుద్రాక్షమునకు యముఁడధి దేవత యగును॥ పదునొకండు ముఖములుగల రుద్రాక్షమునకు నేకాదశ రుద్రులు నధిదేవతలు దీనికే యింద్రుఁడు నధిదేవత యగును॥ పదమూడు ముఖములుగల రుద్రాక్షము మన్మథదేవతాకమైనది॥ దీనిం ధరింపఁగా మదనుండు సంతసపడును పదునాల్గు ముఖములుగల రుద్రాక్షము అశ్వినీదేవతలు అధిదేవతలు గాఁగలది

తుర్దశ ముఖాశ్చాక్షా రుద్రనేత్ర సముద్భవాః ॥౩౭॥ సర్వవ్యాధిహరం చైవ సదారోగ్య మవాప్నుయాత్ । మద్యం మాంసం చ లశునం పలాండుం శిగ్రుమేవ చ ॥౩౮॥ శ్లేష్మాతకం విడ్వరాహమ భక్ష్యం వర్జయేన్నరః । గ్రహణే విషువే చైవ గ్రహసంక్రమణేపి చ ॥౩౯॥ దర్శే చ పూర్ణమాసే చ పుణ్యేషు దివసేషు చ । రుద్రాక్ష ధారణాత్సద్యస్సర్వైః పాపైః ప్రముచ్యతే ॥౪౦॥ తన్ముఖా రుద్ర ఇత్యాహుస్తద్బిందుస్సర్వదేవతాః । య ఇమాముపనిషదం బాలో వా యువా వా వృద్ధో వాధీయమానస్స శివోభవతి॥ స గురుస్సర్వేషాం మంత్రాణాముపదేష్టా భవతి। ఏతైరేవ హోమం కుర్యాదేతైరేవార్చనం తథా॥ తద్రక్షోఘ్నం మృత్యుతారకం గురుణాలబ్ధం కంఠే బాహౌ శిఖాయాం వాబధ్నీత॥ సప్తద్వీపవతీ భూమిర్దక్షిణార్థం న కల్పయేత్॥ తస్మాచ్ఛ్రద్ధయా యాం కాంచిద్దద్యాత్సా దక్షిణా భవతి। య ఇమాముపనిషదం బ్రాహ్మణో వాతుత్రిమో వా సాయమధీయానో దివసకృతం పాపం నాశయతి ప్రాతరధీయానో మాసకృతం పాపం నాశయతి । మధ్యాహ్నే ధీయమానష్షణ్మాసకృతం పాపం నాశయతి। సాయమధీయానో వత్సరకృతం పాపం నాశ

ఇద్దానిం ధరింపగా సర్వవ్యాధులును నశించుటం జేసి యెల్లప్పుడు నారోగ్యవంతుం డగును మద్యము-మాంసము లశునము పలాండువు మొదలుగా నిషిద్ధవస్తువుల భుజింపఁగూడదు. గ్రహణము విషువము సంక్రమణము- అమావాస్య పూర్ణిమ మొదలగు పుణ్యదినములయందు విశేషించి రుద్రాక్షముల ధరింపగా సర్వపాపములు తొలంగును. రుద్రాక్షముయొక్క ముఖము రుద్రుండనియు బిందువు సర్వదేవతలనియును జెప్పుదురు. బాలుఁడు గాని, యౌవనుడు గాని వృద్ధుఁడు గాని యీయుపనిషత్తును పఠించువాఁడు శివుఁడగును. అట్టివాఁడు సకలమంత్రములకు నుపదేశకుండగును జపమును గాని, హోమమును గాని యీ రుద్రాక్షలతోడనె లెక్కించుచు చేయవలయును. రాక్షసుల హరించినదియు గురువుచే నొసగఁబడినదియునగు మృత్యుతారకమును కంఠమునందు గాని బాహువునందు గాని శిఖయందు గాని బంధింపవలయును. దీనికి సప్తద్వీపములతోఁగూడిన భూమిని గురుదక్షిణగా నొసగినను చాలదు. ఇచ్చట మృత్యుతారకమనగా ప్రకరణము బట్టి రుద్రాక్షమని స్ఫురించును. గాని ప్రమాణాంతరములను బట్టి లింగమనియె గ్రహింపవలయును. ఈ యంశము లింగ

యతి సాయంప్రాతరధీయానో జన్మకృతం పాపం నాశయతి । య ఇమా
ముపనిషదం బ్రాహ్మణోఽధీతే షష్టసహస్రలక్ష పంచాక్షరజాపినః
ఫలమాప్నోతి । బ్రహ్మహత్యాత్పూతో భవతి । సురాపానాత్పూతో భ
వతి । స్వర్ణస్తేయాత్పూతో భవతి । అభోజ్యభోజనాత్పూతో భవతి । త
త్సంయోగాత్పూతో భవతి । సర్వేషు యజ్ఞేషు దీక్షితో భవతి । సర్వే
షు తీర్థేషు స్నాతో భవతి । అభక్ష్యభక్షణాత్పూతో భవతి । అగ
మ్యాగమనాత్పూతో భవతి । గురుతల్పగమనాత్పూతో భవతి । పతిత
సంభాషణాత్పూతో భవతి । పంక్తిశతసహస్రం పునాతి । శివసాయు
జ్యమేతి । న స పునరావర్తతే । న స పునరావర్తతే ఓం సత్యమిత్యో॥

బ్రహ్మకైవర్తే॥ సమ్యక్ప్రభూతా మహిమాధునోక్తో రు
ద్రాక్షబీజస్య శివాత్మకస్య । యథావిధానం వద విస్తరేణ తత్కీదృశం
కేనకదాతు ధార్యం ॥ నాథశర్మా॥ దైత్యః పురాసీత్త్రిపురః ప్రసి
ద్ధో నామ్నానవద్యై రఖిలైరజేయః । హతాసురా యేన రథాంగపాణి
జితో విరించః శతమఖాధీశాః ॥ హతావశిష్టైర్దిశి శోకభీతైస్తు

ధారణ సర్వస్వమునందు జూడనగు. బ్రాహ్మణుడైగాని క్షత్రియుడైగాని యీ యుపని
షత్తును రాత్రికాలమున పఠించువాడు పవలు చేసిన పాపములు నశించును. ప్రాతఃకాలము
న పఠించువాడు నెలరోజులు చేసిన దోషములడంగును. మధ్యాహ్నమున జపువాడు ఆ
రుమాసములు చేసిన దోషములు నశించును. సాయంకాలమున పఠించువాడు సంవత్సరము
చేసిన దోషములడంగును. సాయం ప్రాతఃకాలములయందు జపువాడు జన్మమునం జే
సిన దోషములు నశించును. ఈ యుపనిషత్తును బ్రాహ్మణోత్తముడు పఠించువాడు ఆరు
పదివేల లక్షల పంచాక్షరము జపించువానికలుగు ఫలము చేకూరును. వాడు పంచమహాపాత
కముల వలన విముక్తుండగును. సర్వతీర్థములయందు స్నానము చేసినవాడును, సర్వ
యజ్ఞములు చేసినవాడును, అభక్ష్యభక్షణము పతిత సంభాషణము మొదలగు పాపముల
నుండి విముక్తి నొందినవాడును తానున్న పంక్తియందగు లక్షమంది పవిత్రులనుగావిం
చువాడునునై శివసాయుజ్యమునొంది పునరావృత్తి నొందనేరడు.

బ్రహ్మకైవర్తమునందు. భస్మముయొక్క మహిమ దెల్పితివి. రుద్రాక్షముయొ
క్క విధానము దెల్పుమని యడుగ నాథశర్మయిట్లనియె. పూర్వము త్రిపురుండను దై
త్యరాక్షసుండుండెను. వాడు బ్రహ్మేంద్రాది దేవతలను దిక్పాలకులను జయించెను

తస్సహస్రం శరదాం ప్రపన్నః । అచింతయత్తం ప్రతిహంతు కామ శ్చ
స్త్రం దురాపం సకలామరాద్యైః ॥ స్ఫురత్ స్ఫులింగం తపనప్రకాశం
సర్వాశుభఘ్నం జగతోవనాయ । ఉన్మీల్య నేత్రాణి శరత్సహస్ర మ
ఘోర మస్త్రంచ నిరైక్షత స్వాంతదాకులం తస్య బభూవచాక్ష్ణాంత్రి
యంత్రో శ్రూణ్యాపతంశ్చతేభ్యః । రుద్రాక్షవృక్షా విటపైర్బభూవు
శ్శివాజ్ఞయా సర్వజగద్ధితాయ ॥ రుద్రాక్షవృక్షా స్తపనాక్షిజాతా స్తే
ద్వాదశస్యుః కపిలాప్రభేదైః । చంద్రాక్షిజాష్షోడశ శుభ్రవర్ణాః కృష్ణాద
శస్యు ర్జ్వలనాక్షిజాతాః ॥ బ్రాహ్మాసితం కాపిలవర్ణయుక్తం క్షాత్రం
తు వైశ్యం హ్యుభయాత్మకంతత్ । కృష్ణంతుశూద్రం కథయన్తి బీజం
రుద్రాక్షబీజాత్ప్రభవన్తి జాత్యాః ॥ ఏకాననం శంకర ఏవసాక్షా ద్రు
ద్రాక్షబీజం వినిహన్తి హత్యాం । ద్వివక్త్రబీజం బహుగోవధఘ్నం దే
వేశదైవత్యమలభ్యమణ్ణాం ॥ ఆగ్నేయముక్తం వదనత్రయంయ ద్యోషి
ద్వధఘ్నం దధతాంతు తేన । చతుర్ముఖం యచ్చతురాననీయం నరస్య
హత్యాతుణ్యోపహన్తి ॥ కాలాగ్ని రౌద్రం ననుపంచవక్త్రమభక్ష్య దు

అంత దేవతలు వేయిదివ్యవత్సరంబులు పరమేశ్వరుం బ్రార్థించిరి. తనుజాత పరమేశ్వ
రుండు దేవతలకు ప్రసన్నుండై త్రిపురాసురు వధింపనెంచి కన్నులు దెరచి దేవతల కల
భ్యంబగు నఘోరాస్త్రమును వేయిదివ్యవత్సరములు నిరీక్షించెను. అప్పుడాదేవు కన్నుల
నుండి నీరు కారెను. శివునాజ్ఞచే లోకహితముకొరకై యా నీటికలన రుద్రాక్ష వృక్షములు
జనించెను. అందు సూర్యుడను నేత్రమునలన కపిలవర్ణము గలవి పన్నెండు భేదములు
గలవియు, చంద్రనేత్రమునల్లనుండి తెల్లనివి పదునారు భేదములు గలవియు, అగ్ని నేత్ర
మునుండి నల్లనివి పదిభేదములు గలవియునగు రుద్రాక్షవృక్షములు జనించెను. అందు తెల్ల
నివి బ్రాహ్మణజాతియు, కపిలవర్ణమైనది క్షత్రియజాతియు, మిశ్రవర్ణమైనది వైశ్య
జాతియు, నల్లనివి శూద్రజాతియునగును. ఒక్కముఖముగల రుద్రాక్షము కేవలము శంక
రుండేయగు. అయ్యది బ్రహ్మహత్యాదోషము నపుడె తొలగించును. రెండుముఖములుగల
ది గౌరీశంకరాత్మకమైనదియు ననేక గోహత్యా దోషముల నశింపజేయునది యగును.
మూడుముఖములు గలది అగ్ని దేవతాకమైనదియు, బ్రహ్మహత్యాదోషముల నడంచునదియున
గు. నాలుగుముఖములుగల రుద్రాక్షము చతుర్ముఖబ్రహ్మ దేవతాకమైనదియు నరహ
త్యాదోషమును క్షణమాత్రమున నశింపజేయునదియు నగును. ఐదుముఖములుగల రుద్రా

స్వంగమపాతకఘ్నం । స్కాందాయదాషడ్వదనం కరేణ దక్షేణధార్యం
ద్విజహత్యశుద్ధ్యై ॥ సప్తాననంభోగిపతి ర్వ్యాసం తస్తేయాదిశుద్ధిం విదధాతి
సద్యః । వైనాయకం వ్యష్టముఖం సువర్ణాం స్ఫుటం గురుస్త్రీగమనా
ద్యఘఘ్నం ॥ నవాననం భైరవ ఏవదేవో భుక్తిం చ ముక్తిం శివతుల్యశ
క్తిం । కరోతివామేన కరేణధార్యం హత్యాయుతానామపి హన్తికో
టిం ॥ హరిస్స్వయం యద్దశవక్త్రబీజం పిశాచభూతగ్రహ రక్షసాంచ ।
వేతాళసర్పప్రతిరూపాధిసింహవ్యాఘ్రాదికానాం విహన్తిశీఘ్రం ॥ ఏ
కాదశాస్యం దశకైకరాద్రిం ధార్యం శిఖాయాంవిధి నానవద్యే । స
రాశ్వమేధాయుత వాజపేయ సహస్ర గోదాన ఫలేన తుల్యం ॥ య
ద్వక్త్రేణ దశద్వయేన కథితం తద్భాస్కరీయం స్మృతం వర్ణాస్థురవి
తుష్టికృద్ధయమఖై గోమేధపుణ్యైస్సమం । సర్వంసిద్ధ్యతి భోగభాగ్యమ
ఖిలం భ్రూణార్య మాతాపితృభ్రాతృ స్త్రీవధతోవిశుధ్యతి దధన్నాస్మా
త్పరం విద్యతే ॥ రుద్రాక్షమేకం శిరసావిధార్యం ద్వాత్రింశమాలాం విద
ధీతమూర్ధ్ని । ద్వాత్రింశకైః కంఠతలేన ధార్యం శిలార్ధకల్పైహితద

క్షము కాలాగ్ని రుద్రదేవతాకమైనదియు, అభక్ష్యభక్షణాది దోషముల శమింపజేయు
నదియు నగును. ఆరు ముఖములుగల రుద్రాక్షమునకు కుమారస్వామి అధిదేవతయ
గు దీనిని కుడిచేతియందు ధరించునెడ బ్రహ్మహత్యతొలంగును. ఏడుముఖములుగల రు
ద్రాక్షము సర్పరాజగు ననంతుండధి దేవతగాగలది. ఇది స్వర్ణస్తేయాది దోషముల న
శింపజేయును. ఎనిమిదిముఖములుగల రుద్రాక్షమునకు వినాయకుండధి దేవతయగును. ఇ
య్యది గురుతల్పగమనాది దోషముల తొలంగజేయును. తొమ్మిదిముఖములుగలది భైర
వుండు అధిదేవతగా గలది. ఇది భుక్తి ముక్తుల నొసంగును. దీనిని ఎడమచేతియందు ధరిం
చునెడ వేలకొలది హత్యలనైన హరించును. పదిముఖములుగల రుద్రాక్షము సాక్షాత్తు
విష్ణురూపమైనదగు ఇయ్యది భూతప్రేత పిశాచములవల్లను సర్పవ్యాఘ్ర సింహాది క్రూర
జంతువులవల్లను గలుగు భయమును హరించును. పదునొకండుముఖములుగలదానికి ఏకాద
శరుద్రులు నధిదేవతలగుదురు. దీనిని శిఖయందు ధరించునెడ సర్వయజ్ఞఫలంబును, సహస్ర
గోదానఫలంబును నొసగును. పండ్రెండు ముఖములుగల రుద్రాక్షమునకు సూర్యుండధి
దేవతయగును. దీని ధరింప సకల భోగభాగ్యంబులును సర్వయజ్ఞఫలంబును గలుగుటయు
గాక భ్రూణహత్యాది సకలదోషంబులును తొలంగును.

ర్ధమాలా । కంఠేధృతా యేన ధృతాక్షమాలా । జప్తాచ్ఛ్రుణోదక్షి
సహస్రపుణ్యం । రుద్రాక్షాష్టశతేన యేనకలితా మాలాసదాధార్య
తే । కంఠే తేనలభేత్ క్షణాత్ క్షణమహో పుణ్యం మహేజ్యాధికం ।
వింధ్యాద్రావమృతకః ఖరోపి యదభూద్రుద్రాక్షభారావహః కైలాసే
శతకల్పమీశసదృశో హాహానపద్యోగణః । శ్వేతంరక్తమథాపిపీతమసి
తం విప్రాదికానాం స్మృతం రుద్రాక్షస్యలభేద్యథాతథమిదం ధార్యంశి
ఖాయాంకరే । కంఠేకర్ణయుగోపవీత హృదయే ష్వాబధ్యరూప్యాదిభిః
పంచార్ణప్రణవాద్యమంత్రకాఖ్యమనుభిర్ముక్తో నవద్యోభవేత్ । స్నానే వా
జపహోమయోర్వ్రతవిధౌ దేవార్చనాదానయో ర్దీక్షాశ్రాద్ధకయోః
క్రతౌ సభసితో రుద్రాక్షమాలాధరః॥ కుర్యాత్కర్మచ వైదికంచ సక
లం స్యాదక్షయం తత్ఫలం నోచేద్వ్యర్థమిదం భవత్యయమహో పా
పో నపద్యే ధ్రువం॥ కేచిజ్జాతకశావయోర్జలమలోత్సర్గేచ సంగేస్త్రి
యా శుద్ధాం వక్షసి మాలికాం నదధతే స్వాయుః క్షయస్స్యాదితి ।
పూజ్యం యోజ్యముఖాముఖేన సదృశో ముక్తాప్రవాళాసితైః సౌవర్ణై

ఒక్క రుద్రాక్షమును శిఖయందును, ముప్పదియారు రుద్రాక్షములను శిరమునం
దును, ముప్పదిరెండు రుద్రాక్షములను మెడయందును ధరించునేని వేయియజ్ఞముల ఫల
ములభించును. ఎనిమిదినూర్ల రుద్రాక్షలుగల మాలికను మెడయందు ధరించువాని పుణ్య
ము వచింపనలవిగాదు. వింధ్యపర్వతంబుల రుద్రాక్షముల బరువు మోయు గార్దభంబు
ను కైలాసంబున ప్రమథగణంబై యుండెను. తెలుపు, ఎఱుపు పసుపువన్నెగల రుద్రాక్ష
ములను బ్రాహ్మణులు మొదలగు నాలుగుజాతులవారును క్రమముగా ధరింపవలయును.
శిఖయందును, కరమునందును, కంఠమునందును, కర్ణయుగమునందును. ఉపవీతస్థానమునం
దును, హృదయమునందును రుద్రాక్షములను వెండి, బంగారు రత్నములు మొదలగువాని
తోఁ జేర్చి, పంచాక్షరి ప్రణవము మొదలగు మంత్రములతో ధరించువాఁడు ముక్తి నొం
దును. మఱియు, స్నానము, జపము, హోమము వ్రతము, దేవతార్చనము దానము, దీక్ష,
శ్రాద్ధము యజ్ఞము మొదలగు కర్మములయందు భస్మరుద్రాక్షములను ధరింపవలయును. ఇ
ట్టుల ధరించువాని కక్షయఫలము చేకూరును. ధరింపకున్న యెడ వాని కర్మము వ్యర్థ
మగుటయుగాక వాఁడు పాపఫలంబు నొందును. కొందఱు జాతాశౌచములు మలమూ
త్రోత్సర్గములు, స్త్రీసంగమము, మొదలగు నపవిత్రసమయములయందు పవిత్రమగు

ర్మాణి భీషణధన్వఖ ఫలా మన్యోన్యవద్యేథ కేత్ । రుద్రాక్షం వపుషాధర స్యాదివ్యాలంకాన పిమ శోభతే చ్ఛిదస్నంత్యమ హబాలకే శివ పురంగ శ్చైన్నసోజాయతే । కిం సూక్తైప్సబాభి స్సమంత్రిక మిదంస్యాగే స దాధారక స్సంసారం నపునః । క్రియాభిమనుజోవక్ష్యే నవద్యేతన । రు ద్రాక్షద్రుమ పుష్పపల్లవ పుట స్పృష్టానిల స్పర్శనా ద్భూతస్థా స్తరవ స్తృణాస్యపిలతా యాంత్యక్షయం తత్ఫలం । తత్పుణ్యాద్రుమ జాతలక్ష ణామణిం బిభ్రత్యజస్రం నరోమంచేత్సం సృతిబంధనాదితి పునశ్చిత్రం నకించిత్ప్రియే । ఇత్యాదినా రుద్రాక్షధారణ మాహాత్మ్య మనంత ముక్తం ।

బృహజ్జాబాలే యథాస్థానం భస్మనాత్రిపుండ్రం శ్వేతేనైవ ధృ త్వా రుద్రాక్షాన్ శ్వేతాన్బిభృయాన్నతత్ర సమ్మర్శ్యఇతి తథారుద్రాక్ష జాబాలేపి ఓపక్రమా దుద్రాక్షాన్ ప్రశస్యాంతే బృహజ్జాబాల వదే వమంత్రాః పఠితాః ఏతేన బిభృయాదితి తద్ధరణస్య విధిర్వ్యోధితః । త థారామరహస్యే రామమంత్రే పురశ్చరణ విధౌ చతుర్థా ధ్యాయే ।

రుద్రాక్షమాలికను ధరింపనొల్లకు. రుద్రాక్షమాలికను గుచ్చునప్పుడు సుఖముతోఁ జే ర్చియు, అందు ముత్యములు, పగడములు, వీలములు, బంగరుపూసలు మొదలగు వానిం జేర్చియు ధరింపవలయును.

రోగముచే నెవ్వండయిన పాపియైనను గాలమునందు శరీరమున రుద్రాక్షము ధ రించియుండి శ్వాసమునైన విడిచి మృతినొందినను వాఁడు శివపురమునకుఁ జేరుగాని తి రుగ జన్మింప నేరఁడు. పలుమాటలేల? రుద్రాక్షము సమంత్రకముగా శరీరమునం దెప్పుడు ను ధరించువాఁడు మరల సంసారము నొంద నేరఁడు.

రుద్రాక్ష వృక్షముయొక్క పుష్పపల్లవములమీదినుండి వచ్చు గాలి సోకినందున దూరముననుండు చెట్లు, తీవలు, తృణములును నక్షయఫలము నొందుచున్నవి. ఇక నా రు ద్రాక్షవృక్షమున జనించిన రుద్రాక్షము నెప్పుడు ధరించువాఁడు సంసారబంధమునుం డి ముక్తినొందుననుట యేమిచిత్రము? అని యీ మొదలుగా రుద్రాక్షమహిమ అపరిమి తముగాఁ జెప్పఁబడియెను.

బృహజ్జాబాలమునందు. యథాస్థానములయందు తెల్లనిభస్మముతో త్రిపుండ్రము లను ధరించి, తెల్లని రుద్రాక్షములను ధరింపవలయునని యున్నది. రుద్రాక్షజాబాలము

పద్మాక్ష తులసీ కాష్ఠ రుద్రాక్ష కృతమాలయేతిరుద్రాక్షాణాంమాలా-
నామమాత్ర సాధనమిత్యపి గృహీతా॥ యద్యప్యత్రతులసీ కాష్టస్య స
మానివేశః కృతః తథాపి తస్యాథాన్యత్వాత్ రుద్రాక్ష సాహచర్యేణ
పరిష్కృత రామమంత్ర సాధనత్వమనేన బోధ్యత ఇతిధ్యేయం॥ రుద్రాక్ష
ధారణస్యాస్యత్ర విధానా దిహన కశ్చిద్విరోధః। అతఏవ సర్వజపావృ
త్తి గణనవినియోజ్యాక్ష మాలాపరిగణ నైదం పర్యప్రవృత్తాయా మ
క్షమాలికాయా ముపనిషది॥ ప్రవాళమౌక్తిక స్ఫటిక రజతాష్టాపద
చందన పుత్రజీవికాబ్జ రుద్రాక్షా ఇతి నతులసీ కాష్ఠస్య పరిగణనం॥
తథా బృహజ్జాబాలే, రుద్రాక్షానధికృత్య సప్తమ భస్మజ్యోతీ రుద్రాక్ష
ఇతి ఏవం చతుర్భి రుపనిషద్భి రుపపాదితమితి శ్రౌతతా రుద్రాక్ష ర
ణస్య సిద్ధా।

నను విధీయతాం ప్రశస్యతాం చేదంనిగమేషు యదీదంస్యాన్ని
త్యం శ్రౌతం స్యాదనివార్య మితిచేత్తదపి శ్రుతిషు నిరూపితం యథా॥
బృహజ్జాబాలోపనిషది॥ అష్టమ బ్రాహ్మణే తృతీయఖండే॥ అథ భు

నందును నిట్లుకలదు. ఇందు 'బిభృయాత్' అను లింగముచే రుద్రాక్షధారణము విధింపబ
డినది. మరియు రామరహస్యోపనిషత్తునందు. తామరపూసలు, తులసిపూసలు, రుద్రా
క్షములు వీనివానితో రచింపఁబడిన జపమాలతో రామమంత్రము జపింపవలయునను మాట
చే రుద్రాక్షమాలిక రామమంత్రమునకును సాధనమని తెలియుచున్నది. ఇందు తులసి
పూసలుచేరియున్నను వానిని ధరింపఁగూడదు గాన రుద్రాక్షములతోఁ జేరియున్న పూసలే
యవి రామమంత్రజపమునకైనను సాధనములగునని యెఱుంగునది. రుద్రాక్షధారణమన్ని
టో పలుచోట్ల విధింపఁబడియున్నదిగాన బాధకము లేదు.

ఆకారణముననే సర్వమంత్రముల జపించుటకు నుపయోగించు నక్షమాలికలను
చెప్పుటకై యేర్పడినదగు అక్షమాలికోపనిషత్తునందు, పగడములు,ముత్యములు, స్ఫటికము
లు, వెండి పూసలు, బంగరుపూసలు, మంచిగంధపుపూసలు, పుత్రజీవికాబీజములు, తా
మర పూసలు రుద్రాక్షములును జపమాలికకు నుపయోగించుట కలదుగాని యిందు తులసి
పూసలు చెప్పఁబడియుండలేదు. బృహజ్జాబాలమునందు. భస్మజ్యోతిసే రుద్రాక్షమనిక
లదు. ఇటులబృహజ్జాబాలము, రుద్రాక్షజాబాలము రామరహస్యముఅక్షమాలి కోపని
షత్తు నాలుగుపనిషత్తులయందు రుద్రాక్షప్రశంస కలదు గాన రుద్రాక్ష ధారణము వై

సూడిక్షాకాలే మహాదేవం నానామ్బం ప్రణమ్య పునః పప్రచ్ఛ। కిం నిత్యం బ్రాహ్మణానాం కర్మకర్తవ్యం యదకరణే ప్రత్యవైతి బ్రాహ్మణ ఇత్యనేన నిత్యతయా బ్రాహ్మణానాం కిం కర్మకర్తవ్యమితి ప్రశ్నము పన్యస్య యథాస్థానం భస్మనా త్రిపుండ్రం శ్వేతేనత్యుక్త్వా తదుపరుద్రాక్షా శ్వేతా వా ఽశ్వేతా వా నైవత్ర సమ్మర్గ ఇతి నిత్యతయా నుక్తే యద్ధర్మేష్వేవాస్యాపి రుద్రాక్షధారణస్య పరిగణనా దస్యాకరణే ప్రత్యవాయజనకత్వరూప నిత్యవిధిత్వం సిద్ధం॥

నను రుద్రాక్షా శ్వేతాశ్చ భృయాదితి శ్వేతానామేవ విహితతయా తాదృశానామిదానీ ముపలభ్యతయా విధిరయం నిష్ప్రయోజన ఇతిచేదుచ్యతే। విప్రే శుక్లాస్తు మృచ్ఛ్యేచ రక్తాః క్షత్రే విధీయతే। హారిద్రవర్ణా వైశ్యేతు శూద్రే కృష్ణాం వినిర్దిశేదితి పరాశర మాధవీయగత వచన విహితాయా శ్వేతాయా శ్చాచమృదస్తా దృగలాభే గుణలోపేచ ముఖ్యస్యేతి న్యాయేన యథాసంభవం మృత్తికాయా గ్రహణాః। తేనైవన్యాయేన తత్రాపి శ్వేతరుద్రాక్షాణామలాభేపి యథా

దికమని యేర్పడినది

ప్ర. వేదమునందనేక విధులు కలవు. వానినన్నిటిం జేయ నెవ్వ కలవియగునా? ఇది నిత్యవిధియని తప్పదు. రుద్రాక్షధారణము నిత్యవిధి యని యెట్లు చెప్పబడుచున్నది?

ఉ. బృహజ్జాబాలమునందు బ్రాహ్మణుండే కర్మములను చేయకున్న ప్రత్యవాయమునొందునో అట్టి నిత్యకర్మము లెవ్వియని భుశుండి పరమేశ్వరు నడిగినట్లు ప్రశ్నచేసి, తరువాత భస్మమును విధ్యుక్తస్థానములయందు ధరించి తెల్లనివైనను కాకున్నను రుద్రాక్షములను తప్పక ధరింపవలయునని యుత్తరము చెప్పబడి యున్నది. ఇట్లు చేయకున్న ప్రత్యవాయము కలిగించు కర్మములయందే రుద్రాక్షధారణము చేర్పబడెను గాన నిది నిత్యవిధియని నిశ్చయముగా చున్నది.

ప్ర. విధివాక్యమునందు తెల్లనిరుద్రాక్షములను ధరింపవలయునని యున్నది. అది యిప్పుడు దొరుక నేరవు? ఇక నల్లనివానిం ధరింప నేమి ఫలము?

ఉ. తెల్లని మృత్తికతో బ్రాహ్మణుండును, ఎఱ్ఱనిమృత్తికతో క్షత్రియుండును పచ్చని మృత్తికతో వైశ్యుండును, నల్లనిమృత్తికతో శూద్రుండును శౌచవిధిని నెరవేర్పవలయునని పరాశరమాధవీయమునం దున్నను బ్రాహ్మణునకు తెల్లని మృత్తిక దొరకని

సంభవం రుద్రాక్షధారణస్యైవ న్యాయ్యత్వాత్ । అతఏవ ‘ విప్రాదీ
నాం క్రమాచ్ఛ్వేతం రక్తం పీతమథాసితం । తథాలాభే యథాలాభం ధా
రణీయమ దూషితమితి శివపురాణవచన మపిసంగచ్ఛతే । యత్త్వ
త్రోక్తం బ్రాహ్మణో బిభృయా దిత్యాదివచన విరుద్ధస్య తథాలాభే య
థాలాభమిత్యాది వచనస్య ప్రమాణత్వమితి తదపి శ్రుత్యంతరాపరిజ్ఞా
నమూలం బృహజ్జాబాలోపనిషది । అష్టమబ్రాహ్మణే తృతీయఖండే
రుద్రాక్షాశ్శ్వేతా వా ఽశ్వేతా వా నైవతత్ర సమ్మర్శ్య ఇతి । భస్మజాబా
లేపి । రుద్రాక్షాః శ్వేతానేవ బిభృయాన్న తత్ర సమ్మర్శ్య ఇత్యనేనచ
రుద్రాక్షేషు శ్వేతాశ్వేతవిమర్శనం వినా నిత్యతయా ధార్యత్వస్య ప్రతి
పాదనాత్ । కించ తామ్రాస్స్నిగ్ధా దృఢాస్థూలా ఇత్యాదినా తామ్రా
దీనామపి విధానాత్ । శ్వేతాదీనాం వృక్షపర్యాయత్వాచ్చ శ్వేతరు
ద్రాక్షాణామలభ్యత్వాత్తద్ధారణమను పపన్నమితి వాదో దుష్ట ఇతి
స్పష్టం ।

నచేదం శిష్టజనానుష్ఠితమితి వాచ్యం సర్వజనానుష్ఠితత్వాత్తథాహి
చో నల్లనిమృత్తికతోనైన శౌచవిధి తీర్చుకొనుట న్యాయమైయున్నది గాని తెల్లనిమృ
త్తిక దొరకదన్యాతని బ్రాహ్మణుడు శౌచాధని పధలుట యుక్తమగునా? గుణములోపిం
చినను ముఖ్యమును విడువగూడదను ప్రాచ్యమీమాంసాన్యాయమును బట్టి తెల్లనిమృత్తిక
దొరకనిచో నల్లనిమృత్తికయు గ్రాహ్యమేయని యెన్నడును. ఈ న్యాయమును బట్టియే
తెల్లని రుద్రాక్షములు దొరకనప్పుడు నల్లని రుద్రాక్షములను ధరించుట యుక్తమని ని
ర్ణయించును. కావుననే బ్రాహ్మణులు మొదలగువారు క్రమముగా తెలుపువన్నె మొ
దలాగాగల రుద్రాక్షములను ధరింపవలయు. అట్టివి దొరకనియెడ నెవ్వియైన ధరింపవల
యునని శివపురాణమునగలదు.

ప్ర. తెల్లని రుద్రాక్షములు దొరకున్నయెడ దొరకినవానిని ధరింపవలయునను శివ
పురాణవచనము తెల్లనివానినె ధరింపవలయునను శ్రుతికి విరుద్ధముగాదా?

ఉ. ఆ వచనము శ్రుతికి విరుద్ధమైనది కాదు. రుద్రాక్షలు తెల్లనివైనను కాకున్న
ను దానియెడ విమర్శింపక లభించినవానిని ధరింపవలయునని బృహజ్జాబాలమునందు కలదు
గాన తెలుపు సహా సాధకములే యగును. శ్రుతియందు రుద్రాక్షములెట్టివైనను వానిని
నిత్యవిధిగా ధరింపవలయునని యున్నది. ఇదిగాక తెలుపు, ఎఱుపు మొదలగునవి చెట్ల

న చేదం శిష్టజనానుష్ఠితమితి వాచ్యం సర్వశిష్టజనానుష్ఠితత్వా
త్తథేతి రుద్రాక్షధారిణో మహర్షయ స్సనత్కుమార సనకనిదాఘ
కాత్యాయన దత్తాత్రేయ భరద్వాజ కపిలవశిష్ఠపైప్పలాదముఖాః రు
ద్రాక్ష జాబాలాది షూపనిషత్సు ప్రశంసితాః తథాపాద్మేచ । అథరా
మగిరౌ రామః పుణ్యే గోదావరీతటే । భూతిభూషితసర్వాంగో రుద్రా
క్షాభరణైర్యుత ఇతి శ్రీరామచంద్రస్యాపి తద్ధారణం స్మృతం । సూ
తసంహితాయాం ॥ ఏతస్మిన్నంతరే శ్రీమాన్ మహాకారుణికోత్తమః ॥
కృష్ణాజినోత్తరీయశ్చ ఆషాఢేన విరాజితః ॥ భస్మోద్ధూళితసర్వాంగ స్త్వృధ
తిర్యక్త్రిపుండ్రధృక్ ॥ రుద్రాక్షమాలాభరణో జపన్ పంచాక్షరంము
దా ॥ శిష్యైస్తాదృశైర్యుక్తో మహాత్మాస్స్వయమాగత ఇతి ॥ సత్రావ
సానే సన్నద్ధా ఇతి ప్రస్తుత్య ఋషివర్ణనావసరే ॥ ఋషయో మహామృతవన్స్వ
ష్ఠా స్సర్వద్వంద్వవివర్జితాః । రుద్రాక్షమాలాభరణా స్సితభస్మావకుం
ఠితాః । ఇతి విశిష్టధర్మగ్రహణార్థినః స్తావనీయాన్ ఋషీన్ ప్రస్తుత్య
భస్మోద్ధూళిత సర్వాంగా త్రిపుండ్రాంకిత మస్తకాః । రుద్రాక్ష మా

లోని భేదములు కాని రుద్రాక్షలలోని భేదము కానేరవు. కావుననే ఎరుపైనవి గూడ ధ
రింపవలయునని విధివచనము గలదు.

ప్ర. రుద్రాక్షములను శిష్టులు ధరించినారా?

ఉ. సకల శిష్టులు ధరించిరి. సనత్కుమారుడు, సనకరుడు నిదాఘుడు, కా
త్యాయనుడు దత్తాత్రేయుడు, భరద్వాజుడు, కపిలుడు. వశిష్ఠుడు పైప్పలాదుడు మొ
దలగువారు రుద్రాక్షధారులని రుద్రాక్షజాబాలము మొదలగు నుపనిషత్తులలో గలదు.
పద్మపురాణమునందు గోదావరియొడ్డుననున్న చిత్రకూటపర్వతమునందు శ్రీరామచంద్రుం
డు భూతిభూషిత సర్వాంగుండును, రుద్రాక్షమాలికాధరుండునై యుండెననుటచే శ్రీ
రామచంద్రుడు రుద్రాక్షముల ధరించెనని తెలియుచున్నది

సూతసంహితయందు । దయాశాలియు, కృష్ణాజినోత్తరీయుండును, పాలాశదండ
ధారియు భస్మోద్ధూళితసర్వాంగుండును, తిర్యక్త్రిపుండ్రధారియు, రుద్రాక్షమాలాభర
ణుండునునగు సూతుండు పంచాక్షరమంత్రము జపించుచు నిట్టిశిష్యగణములతో నింతలో నే
తెంచెనని కలదు. దీనింబట్టి సూతుండును తచ్ఛిష్యులును భస్మరుద్రాక్షధారులని తేట
పడుచున్నది. మరియునందే సత్రావసానమునవచ్చిన మునీశ్వరులనుద్దేశించి కొంతలు

లాభరణా జటావల్కల ధారిణ ఇతి । పురా శ్వేతాది ద్విజ్యా శాము
నయో మునిసత్తమాః । సాంఖ్యాచకరతమే తేషాం సహస్ర్యాదశ సంఖ్య
యా । తవతేభస్మ దిగ్ధాంగా త్రిపుండ్రాంకిత మస్తకాః । రుద్రాక్ష
మాలాభరణాః రుద్రారాధనతత్పరా । ఇత్యాదినా బహుష్వపిపురాణే
షు బహవస్తద్ధారిణః ప్రశంసితా ఇతి మహతీయ మనుష్ఠాత్ప్రశంసా ।
బృహజ్జాబాలోపనిషది । సమరనిదాఘః కాత్యాయన దత్తాత్రేయభర
ద్వాజ కపిలవసిష్ఠ పైప్పలాదైశ్చ కాలాగ్నిరుద్రం పరిసమేత్యోవాచ ।
అథ కాలాగ్నిరుద్రః కిమర్థం భవతా మాగతమితి సహోవాచ రుద్రా
క్ష ధారణవిధిం సర్వే శ్రోతు మిచ్ఛామ ఇతి । అథ కాలాగ్ని రుద్రః ప్రో
వాచ । రుద్రస్యనయనాదుత్పన్నా రుద్రాక్షా ఇతి లోకేవ్యాఖ్యాయ
తే । అథవా సదాశివ స్సంహారకాలే సంహారంకృత్వా సంహారాక్షిం
ముకుళీకరోతి । తన్నయనా జ్జాతా రుద్రాక్షఇతివ్యాఖ్యాయతే । తస్మా
ద్రుద్రాక్షత్వమితి । అథకాలాగ్నిరుద్రః ప్రోవాచత ద్రుద్రాక్షేవాగ్వి
షయాకృతే దశగోప్రదానే యత్ఫల మవాప్నోతి తత్ఫల మవాప్నోతి

దు ద్వంద్వదోషరహితులును, రుద్రాక్షమాలాధారులును భస్మాన్విత గుంఠనపరులునని చె
ప్పఁబడియెను.

ఇదిగాక. ఉత్తమధర్మమును దెలిసికొనదలచిన మునుల నుద్దేశించి భస్మోద్ధూళిత
సర్వాంగులును, త్రిపుండ్రధారులును, రుద్రాక్షమాలాభరణులునని చెప్పఁబడియున్నది.
మరియు శ్వేతుడు మొదలుగాని శివభక్తులు సాంఖ్యపండితులగు ఋషులును భస్మరు
ద్రాక్షధారులును రుద్రారాధనతత్పరులునని యున్నది. ఇటులనేక పురాణములయందు రు
ద్రాక్షధారులగు మహర్షులు పెక్కుఱు ప్రశంసింపఁబడియున్నారు.

బృహజ్జాబాలోపనిషత్తునందు. సనత్కుమారుడు, నిదాఘుడు, కాత్యాయనుడు, దత్తాత్రే
యుడు మొదలగు మహర్షులు కాలాగ్నిరుద్రునొద్దకు వచ్చి రుద్రాక్షధారణవిధిని చె
ప్పుమని యడుగ నద్దేవుండిట్లనెను. రుద్రుని నేత్రముల నుండి పుట్టినవి గాన రుద్రా
క్షములని చెప్పఁబడుచున్నవి. సదాశివుడు సంహారకాలంబున ఫాలనేత్రంబుచే జగము
ల సంహరించి యా ఫాలనేత్రంబు మూయఁగా నట్టి నేత్రంబునుండియు రుద్రాక్ష
ములు ప్రభవించెను. దానను రుద్రాక్షంబులని చెప్పఁబడుచున్నవి.

రుద్రాక్షముల నుచ్చరింపగా పదిగోదానముల ఫలము కలుగును. రుద్రాక్షమును

తత్ఫల మశ్నుతే । సహమజ్యోతి రుద్రాక్షీతిహోవాచ । తద్రుద్రాక్షం
కరేస్పృష్టమిచ్ఛయా శతగోప్రదాన ఫలంభవతి । తద్రుద్రాక్షే కరయో
ర్ధార్యమాణేసతి ద్విసహస్రగోప్రదానఫలం భవతి॥ రుద్రాక్షేకంఠేధా
ర్యమాణేత్రి సహస్రగోప్రదానఫలం భవతి । రుద్రాక్షేకర్ణయోర్ధార్య
మాణేఏకాదశ సహస్రగోప్రదాన ఫలంభవతి॥ఏకాదశరుద్రత్వంగచ్ఛతి।
శిరసి ధార్యమాణే కోటిగోప్రదానఫలంభవతి । ఏతేషాంస్థానానాం క
ర్ణయోఃఫలంవక్తుం నశక్యమితి సహోవాచ । అథసనత్కుమారః ప
ప్రచ్ఛ రుద్రాక్షస్య దానమస్త్యేవేతివా ఇతి । అథకాలాగ్నిరుద్రః ప్రో
వాచ అష్టశతరుద్రాక్షం దత్వా అష్టశతరుద్రాక్షం ధారయేత్ । భూ
వలయదానే యత్ఫలమవాప్నోతితత్ఫల మశ్నుతే । సహమజ్యోతి రుద్రా
క్షీతిహోవాచ । అథ కాలాగ్నిరుద్రం భగవంతం సనత్కుమారః
ప్రపచ్ఛ । రుద్రాక్షసహస్రం క్రమేణ ధర్తుంవా శక్యంవా ఇతి । అ
థకాలాగ్నిరుద్రః ప్రోవాచ । రుద్రాక్షధారణా కర్తుమధివాసాది
ప్రాణప్రతిష్ఠాం కృత్వా రుద్రాక్షాన్వర్షమేకంతు ధారయేత్ । బ్ర

స్పృశించగా నూరుగోదానముల ఫలము లభించును, రుద్రాక్షములను ధరింపగా సహస్ర
గోదానఫలము సంప్రాప్తమగును. రుద్రాక్షమును చేతులయందు ధరింపగా రెండువేల
గోదానముల ఫలము దొరకును. రుద్రాక్షమును మెడయందు ధరింపగా మూడువేలగో
దానముల ఫల మబ్బును. రుద్రాక్షములను చెవులయందు ధరింపగా పదునొకండువేల
గోదానములకలిగినఫలము సిద్ధించును. ఏకాదశరుద్రత్వంబునుపొందును. శిరంబునధరింపగాకో
టిగోదానఫలము చేకూరును. ఈస్థానములలో చెవులయందు ధరించేవాని ఫలము వచిం
పనలవి కాదు. ఎనిమిదినూర్లరుద్రాక్షములను దానముచేసి అన్నిరుద్రాక్షములను ధరించువా
డు భూవలయము నెల్ల దానము చేయగలుగు ఫలము లభించును. సహస్రరుద్రాక్షములను
ధరించుటకెట్లనిన రుద్రాక్షములకధివాసములు చేసి ప్రాణప్రతిష్ఠ గావించి సహస్రరు
ద్రాక్షములను ఒక సంవత్సరకాలము ధరించువాడు బ్రహ్మత్వము నందును. రెండు సంవ
త్సరములు ద్విసహస్రరుద్రాక్షలను ధరింపవిష్ణుత్వము గలుగును మూడు సంవత్సరములు
మూడువేలరుద్రాక్షములను ధరింప సదాశివత్వము సిద్ధించును. వాడు పునరావృత్తి నిపొం
దనేరడు. రుద్రాక్షమహిమలు వచింప వలనికాదు. ఇది యొక్కటే జ్యోతిరూపమని
వచించినట్లు కలదు.

ర్మత్వంగచ్ఛతి। ద్విసహస్రరుద్రాక్షం ద్వివర్షేధారయేత్ విష్ణుత్వంగచ్ఛతి। త్రిసహస్రరుద్రాక్షం త్రీణివర్షాణిధారయేత్ సదాశివత్వంగచ్ఛతి। నసపునరావర్తతే। సపరోజ్యోతి రుద్రాక్షోపనిషదోవాచ ఇతి।

తథా స్కాందే। శంకరసంహితాయాం। రుద్రాక్షస్యాక్షితో యావిప్రాః రుద్రాక్షమితి కీర్తితః। రుద్రాక్షధారకశ్శంభుః పరిపూర్ణకటాక్షవాన్। రుద్రాక్షధారకాస్సర్వే రుద్రాకారాః ప్రకీర్తితాః। యస్యాస్యాజ్జన్మ చరమంతస్య రుద్రాక్షధారణే। త్రిపుండ్రధారణేచైవ పంచాక్షరజపే తథా। పరాశ్రద్ధాభవేత్పుంసామన్యేషాం దుర్లభా భవేత్। యస్యదేహేభవేదేకో రుద్రాక్షశ్శివభావకః। శివాలయంతు తద్దేహం సాక్షాచ్ఛంభుశ్శివస్స్వయం। నదేహేయస్య రుద్రాక్షోన త్రిపుండ్రస్యధారణం। శ్మశానమేవతద్దేహం తన్ముఖంగిరిగహ్వరం।

స్కాందమున శంకర సంహితయందు. రుద్రుని నేత్రములవలన జనించెను గాన రుద్రాక్షములని చెప్పఁబడుచున్నవి. రుద్రాక్షముల ధరించినవానియెడ పరమేశ్వరుఁడు పరిపూర్ణకటాక్షము కలిగియుండును. రుద్రాక్షములధరించినవారలందఱును రుద్రస్వరూపులనఁబడుదురు. ఎవ్వారల జన్మంబు చివరదైయుండునో వారలకు రుద్రాక్షధారణమునందును, భస్మత్రిపుండ్రధారణమునందును, పంచాక్షరజపమునందును నెక్కువశ్రద్ధకలిగియుండును; గాని యది తక్కినవారలకు లభింపనేరదు.

ఎవ్వని శరీరంబున నొక్క రుద్రాక్షము కలదో వాని శరీరము శివాలయంబును వాఁడు కేవలము రుద్రుండునగును. ఎవ్వని దేహంబున రుద్రాక్షలు భస్మ త్రిపుండ్రంబును లేవో వానిదేహము శ్మశానముంబలె నపవిత్రమైనదియు వాని నోరు కొండగహ్వరంబోలినదియు నగును. ఎవ్వఁడు రుద్రాక్షములను ధరించిన శైవులను శివరూపులనుగాఁ జూచునో వాని కన్నులె సార్థకము లైనవి గాన వాఁడె కన్నులుగలవాఁడని యెన్నఁబడును. మఱియు నెవ్వఁడు రుద్రాక్షధారులను మనుష్యమాత్రులనుగాఁ జూచునో అట్టివాఁడు చేయుపూజయు జపహోమాదులును వ్యర్థంబులగును. ఎవ్వఁడు రుద్రాక్షధారులను శివరూపులనుగా జూచునో వాఁడు సర్వవిధములగు తపంబులు చేసినవాఁడగును. శివార్చనంబు

రుద్రాక్షధారిణం దృష్ట్వా పశ్యేద్యశ్శివభావతః। స యాతే తస్య సఫలే చక్షుష్మత్త్వం శ్రుతస్య చ। యస్తు రుద్రాక్షమాలాం ధృత్వా మానవస్త్వేన కుర్వ్యతి। కృతం తేనార్చనం వ్యర్థం జపోపాసశ్చ నిష్ఫలః। యో వా రుద్రాక్షభూషాం ధృత్వా శివభావేన పశ్యతి। తేన త్రిషవణస్సర్వం కృతం తేన శివార్చనం। యస్తు రుద్రాక్షమణిభిః స్పృష్టతోయాభిషేచనః। గంగాస్నానం కృతం తేన తీర్థచర్యా కృతా పరా। రుద్రాక్షమేకం యో దద్యాచ్ఛివభక్తాయ భక్తితః। తస్య పుణ్యఫలం వసుమతీం దత్త్వా శ్రోత్రియేషు నః। యో ధత్తే మాలికాం భక్త్యా త్వష్టోత్తరశతైర్యుతాం। కైలాసే స్వజనైస్సార్ధం మోదతే శివసన్నిధౌ। ఇత్యాదినా రుద్రాక్షమాహాత్మ్యమధికం ప్రతిపాదితం। తథాపి కేచిద్భస్మరుద్రాక్షధారణేన ప్రవర్తంతే। తత్కారణముక్తం భవిష్యత్పురాణే। పాపానామపి బాహుళ్యాద్దధీచస్య చ శాపతః। గౌతమస్య మునేశ్శాపాత్ శ్రౌతలింగం పరోచత ఇతి। ఆదిత్యపురాణే। దుర్వాససో మునేశ్శాపాత్ కుపితస్య మహాత్మనః। కణ్వశాపాద్భృగోశ్శాపాదుపమన్యోశ్చ శాపతః। దధీచస్యాము

పూజగా చేసినవాడగును. ఎవ్వడు రుద్రాక్షము స్పృశించిన జలము స్నానము చేయునో వాడు గంగాస్నానము చేసినవాడును సకలతీర్థయాత్రలు నొనరించినవాడును నగును. శివభక్తునకొక్క రుద్రాక్షము నిచ్చునెడ శ్రోత్రియులకు సకల భూమండలముదానముచేయుటవలనగు ఫలములభించును. నూటయెనిమిది రుద్రాక్షములుగల మాలికను శివభక్తునకొసంగువాడు కైలాసంబున శివసాన్నిధ్యంబున స్వజనులతోఁగూడి సుఖమొందుచుండును. అని యిట్టి విధమున రుద్రాక్షమాహాత్మ్యమధికముగా గలదు. అయినను గొందఱు భస్మరుద్రాక్షముల ధరింప విముఖులైయుండెదరు. దానికారణంబును భవిష్యత్పురాణంబునగలదు. పాపాధిక్యమువల్లను దధీచి గౌతమాదులశాపంబుల వల్లను వైదికవిప్రులగు భస్మరుద్రాక్షములయొక్క ధారణము రుచింపనేరదని చెప్పబడెను.

ఆదిత్యపురాణమునందు కోపించిన దుర్వాసునియొక్క శాపమువల్లను, కణ్వశాపమువల్లను, భృగుని శాపము వల్లను, ఉపమన్యుని శాపమువల్లను, దధీచుని శాపము వల్లను, గౌతముని శాపమువల్లను దాక్షిణాత్యులలో పాపాత్ములగు విప్రులకు శివునియందును భస్మమునందును, రుద్రాక్షమునందును కొంచెమైనను శ్రద్ధకలుగనేరదు. అనియున్నది.

మాళవ పురాణమునందు, పూర్వము దుష్టకాలమున కలియుగ విప్రులు గౌతము

నశ్యేత్ గౌతమస్య చ శాపతః। విప్రాణాం దాక్షిణాత్యానాం శాపోపహ
తచేతసాం। శివే భస్మని రుద్రాక్షే కించిచ్ఛ్రద్ధా న విద్యతే ఇతి॥ మానవే చ॥
బ్రాహ్మణైశ్చ పురా సర్వైః గౌతమేన సురక్షితైః। విచార్య కార్యం సం
భూయ స్వదేశగమనోద్యతైః। గాం కృత్వా గౌతమే నేతిం నిర్గతైః పురుషా
ధమైః। కృత్వా మిథ్యాభిశాపం తు మహామోహవశేన తు॥ తద్బుద్ధ్వా స
మునిశ్రేష్ఠో గౌతమో మునిసత్తమః। మహాక్రోధేన సంయుక్తః శ
శాప బ్రాహ్మణాధమాన్। యద్యత్తు రుద్రసంబంధి తత్ర తత్రాపి గ
ర్హితాః। భవతానున్ముఖా యూయం సర్వథా బ్రాహ్మణాధమాః॥ స్వా
ధ్యాయే చ జపే చైవ తథా ప్రవచనేపి చ। భవతానున్ముఖా యూయం సర్వ
థా బ్రాహ్మణాధమాః॥ శ్రుతిస్మృతిపురాణోక్తేష్వర్థేషు సకలేషు చ।
భవతానున్ముఖా యూయం సర్వథా బ్రాహ్మణాధమాః॥ శంఖచక్రగ
దాపద్మ దండపాశాంకుశాదిభిః। అంకితాః శ్రద్ధయా యూయం సర్వథా
బ్రాహ్మణాధమాః। పర్ణశాలాశ్వత్థపత్రార్ధ చంద్రశూలాదిలింగినః।
భవత శ్రద్ధయా యుక్తాస్సర్వథా బ్రాహ్మణాధమాః॥ అశ్వత్థపత్రలింగీచ

నొద్దఁ జేర్చి యామహామునిచే సురక్షితులై యుండి పదంపడి కొంతకాలమునకు తమదేశము
సుభిక్షంబుగా నున్నదని విని స్వదేశగమనోన్ముఖులై గౌతమమునిమీద నొక నెపమునిడ
దలచి యందఱును జేరి దుర్బలోపేతము గానించి కృత్రిమగోవును నిర్మించి యద్దానిని
గౌతమునిమీదికి నుసిగొల్ప నమ్మునీంద్రుఁడా గోవును దర్భతోఁ గొట్టెను. అంత నాగోవు నే
లపైఁ ద్రెళ్లె గౌతముఁడు గోవును జంపెను గాన నిందుండరాదని యందరును బైలువెడలు
దు రమ్మునీంద్రుఁడు నిజతపః ప్రభావంబున నిజమారసి కృతఘ్నులగు వారినుద్దేశించి బ్రా
హ్మణాధములారా! మీరలు రుద్రసంబంధములగు భస్మరుద్రాక్ష ధారణము శివపూజనము
దలగు దానియందు నాసక్తిలేని వారలగుదురు.

మఱియును, శ్రుతిస్మృతులయందుఁ జెప్పఁబడు విషయములయందు శ్రద్ధారహితులై
యుందురు శంఖము, చక్రము, గద, పద్మము, దండము, పాశము, అంకుశము మొదల
గువాని ముద్రలను ధరింతురు. పర్ణశాలాకారము, అశ్వత్థపత్రాకారము, అర్ధచంద్రాకారము
త్రిశూలాకారములగు పుండ్రములు ధరింతురు. ఇదిగాక, బౌద్ధధర్మమును నవలంబించి పాం
చరాత్రము, కాపాలము, కాలాముఖము, శాక్తము నను వానియందుఁగల దీక్షలనొందుదురు.
చార్వాకము, పాషండము, వైష్ణవము మొదలగు దీక్షలనవలంబించు ఆచారకములగు దుర్మతి

బౌద్ధధర్మముపాశ్రితాః । పాంచరాత్రేచ కాపాలే తథా కాలాముఖేపిచ। శాక్తేచదీక్షితాయూయం భవత బ్రాహ్మణాధమాః । చార్వాకేచమతే యూయం తథాపాషండకేపిచ । వైష్ణవేదీక్షితాయూయం భవత బ్రాహ్మణాధమాః॥ ధూర్తశేషుతథాన్యేషు మార్గేష్వశ్రౌతకేషుచ। శ్రద్ధయా దీక్షితా యూయం భవత బ్రాహ్మణాధమాః ॥ ఇత్యాది । కౌర్మే । సృష్టాని కాయశో యూయం వేదబాహ్యవిరోధినః। నిర్మాయచపురాణాని భవత బ్రాహ్మణాధమాః ॥ దోర్మూలే తప్తముద్రాది ధారిణః పాపచేతసః । వేదమార్గపరిభ్రష్టా భవత బ్రాహ్మణాధమాః॥ విష్ణుమేవపురస్కృత్య శివమార్గవిదూషకాః । నరకాయాతనాయూయం భవత బ్రాహ్మణాధమాః ॥ సన్మార్గనిందకాదుష్టమార్గైకపరిమోహినః । పాపోపదేశ నిరతా భవత బ్రాహ్మణాధమాః ॥ మోక్షమార్గం పరిత్యజ్య వక్రమార్గైకగామినః । వేదనిందాపరాయూయం భవత బ్రాహ్మణాధమాః ॥ అగ్నిష్టోమాదికర్మాణి విసృజ్యశ్రుతినిందకాః । వాయ్వాదిదేవతా భక్తా భవత బ్రాహ్మణాధమాః ॥ చక్రాంకితాశ్శైవమార్గ నిందకాస్స్వాత్మదూషకాః । ధర్మార్థప్రతికూలాశ్చ భవత బ్రాహ్మణాధమాః । భారతాద్యాఃప్రకల్ప్యాపి వచనానిస్వబుద్ధితః । కపోలకల్పితార్థ

ములయందు నధిక శ్రద్ధకలిగి యుండుడని మొదలుగా పెక్కువిధముల శపించినట్లు కలదు

కూర్మపురాణమునందును. గౌతమశాపభ్రష్టులగు, బ్రాహ్మణాధములారా మీయిచ్ఛాలది వేదవాక్యములను పురాణవాక్యములను కల్పించుకొనుడు. బుజములయందు తప్తముద్రలను ధరించి వేదమార్గమునుండి తొలంగినవారలు కండు. విష్ణుని సేవ చెప్పుచు శివమార్గమును దూషించుచు పాతకముల ననుభవించుడు. దుష్టమార్గమున మోహితులై సన్మార్గముల నిందించుచు పాతకృత్యముల నుపదేశించుచుండుడు. మోక్షమార్గమును విడిచి పుట్టి వంకరదారి నేగుచు వేదనిందచేయుచుండుడు. అగ్నిష్టోమము మొదలగు కర్మముల వదలి వేదముల దూషించుచు వాయువు మొదలగు దేవతల నారాధించుడు. చక్రాంకనము ధరించి శైవమార్గము నిందించుచు ధర్మమార్గమునకు ప్రతికూలురై యుండుడు.

జ్ఞా భవత్ర్యబ్రాహ్మణాధమాః ॥ ఇత్యాదిశాపపరాహతత్వాదూర్ధ్వపుండ్ర విధౌ తిర్యక్పుండ్రనిషేధచ తమపఃకల్పిత వచనా న్యస్మరణీయానీతి సిద్ధం ॥ ఇతి ॥

రుద్రాక్షధారణవిధి
స్సమాప్తః.

మరియు మహాభారతము మొదలగువానియందు స్వకపోలకల్పితవచనములు చొప్పింపబడుచుండును. ఈ మొదలగు శాపములచే పరాభూతులగు వారు ఊర్ధ్వపుండ్రము నంగీకరింపలయాననుటయును, భస్మరుద్రాక్షములు ధరింపగూడదనుటయును కల్పించిన వాక్యములు స్మరింపదగినవి కానేరవు.

రుద్రాక్ష ధారణవిధి
ముగిసెను.

శైవప్రచారిణీ గ్రంథమాల— ౧౫

ధర్మసంగ్రహే,

ఆహ్నిక కాండః

ద్వితీయ భాగః

ఇది

బ్ర. శ్రీ. మునిగొండ నాగలింగ శాస్త్రిగారిచే
రచింపఁబడి,

బ్ర. శ్రీ. విద్వాన్. మునిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రిగారిచే
ముద్రణాక్షర స్ఖాలిత్య రహితముగాఁ బరిశోధింపఁబడి,

బ్ర. శ్రీ. కోడిమేల రాజలింగారాధ్యుల వారిచే

శైవప్రచారిణీ ముద్రాక్షర శాలయందు

ముద్రింపఁ బడినది.

వరంగల్

౧౩౦౦

1928

వెల. 1—4—0

రాజపోషకులు

బ్ర॥ శ్రీ॥ రా॥ శ్రీ ఇజ్జతాసార్ రాజా కంకుకూరి బాలసూర్య ప్రసాదరావు జమీందారుగారు. విశాఖపట్టణము.

శాశ్వతాభిమానులు

బ్ర॥ శ్రీ॥ కామర్సు రాజయ్యగారి కొమారుఁడు వీరశాజుగారు. దువ్వ.
మ॥ రా॥ కొమరవెల్లి శాశయ్య గారు. వరంగల్.
మ॥ రా॥ భూపతి రత్నంగారు. వరంగల్
మ॥ రా॥ భూపతి రామన్న గారు. వరంగల్
మ॥ రా॥ నాగబండి కట్టమల్లయ్యగారు వరంగల్
మ॥ రా॥ కొండూరి వెంకటరాజుబ్రదర్సు వరంగల్
మ॥ రా॥ కుంచం నాగయ్యగారు వరంగల్
మ॥ రా॥ అప్పనిరామయ్యగారు వరంగల్
బ్ర॥ శ్రీ॥ ముధిగొండ బాలకోటిలింగం గారు మున్సబ్ హెడ్ క్లర్కు నరసరావుపేట

శాశ్వతచందాదారులు

బ్ర॥ శ్రీ॥ పతిపండితారాధ్యుల మల్లయ్య అయ్యవార్లంగారు మట్టెవాడ.
బ్ర॥ ముదిగొండ రాజమాంబగారి మల్లయ్య అయ్యవార్లం గారు. వరంగల్
బ్ర॥ శ్రీ॥ శివదేవుని శ్రీశైలలింగారాధ్యులవారు వరంగల్
మ॥ రా॥ అల్వైదన్నగారి నారాయణ సింగుగారు. వరంగల్
మ॥ రా॥ పెద్ది వీరయ్యగారు, మట్టిముచ్చాల,
మ॥ రా॥ ములుగు కిష్టయ్యగారు సిద్దిపేట.
మ॥ రా॥ కొమరవెల్లి శివరాజంగారి అంతయ్య గారు "
మ॥ రా॥ భూపతి బుచ్చిరామయ్య గారు ముల్కనూరు.
మ॥ రా॥ చిటిమల్లి భద్రయ్యగారు వెన్నంపల్లి.
మ॥ రా॥ చిటిమల్లి నర్సయ్యగారు వెన్నంపల్లి.

విషయసూచిక.

---:o:---

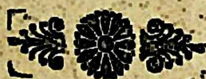
ధర్మసంగ్రహే.

ఆహ్నికకాండే - ద్వితీయభాగః

విషయము | పుట

శ్రీ

సమాప్తము.

అథసంధ్యావిధిః.

శ్రు. అహరహస్సంధ్యాముపాసీతేతి తద్విధావహరహశ్శబ్దశ్రవణా
త్తదుపాసనం నిత్యమిత్యవగమ్యతే। అకరణే ప్రత్యవాయస్మర
ణాచ్చత న్నిత్యమిత్యే వావగమ్యతే। తదాహగోభిలః। సంధ్యాయేన
నవిజ్ఞాతా సంధ్యాయేనానుపాసితా। జీవమానోభవేచ్ఛూద్రో మృత
శ్శ్వాచాభిజాయతే। ఇతి। తథా విష్ణుపురాణేపి। ఉపతిష్ఠంతియేసం
ధ్యాంయేనపూర్వాంనపశ్చిమాం। వ్రజంతి తేదురాత్మాన స్తామిస్రంనర
కంనృప। ఇతి। ఏవం కూర్మపురాణేపి। యోన్యత్రకురుతేయత్నం ధ
ర్మకార్యేద్విజోత్తమః। విహాయసంధ్యాప్రణతిం సయాతినరకాయుత
మితి। శౌనకః। సంధ్యాతిక్రమణం యస్య సప్తరాత్రమవిచ్ఛిన్నం।
తన్మాత్రదోషయుక్తోవా పునస్సంస్కార మర్హతి। ఇతి తస్మాదస్యాఃనిత్య
త్వ మవిప్రతిపన్నం.

తదనుష్ఠానంచార్థజ్ఞానపూర్వకమేవ భవతి మహాఫలం।
అతఏవఛాందోగ్యే।యదేవవిద్యయాకరోతి శ్రద్ధయాతిదేవ వీర్యవత్తరం

సంధ్యావిధి.

సంధ్యోపాసనము విధించు వాక్యమునందు అహరహః = ప్రతి రోజు, అనుమాటల
యొక్క ఉనుటచే సంధ్యోపాసనము నిత్యమని తెలియుచున్నది ఇద్దానిని చేయకపోయిన
యెడల ప్రత్యవాయము కలుగునని స్మృతుల యందు గలదు గావున ఇది నిత్యమనియే చెప్ప
బడుచున్నది. అది యెట్లనిన సంధ్యనెరుంగని వాడును సంధ్యనుపాసింపని వాడును బ్ర
తికి యున్నప్పుడు శూద్రుండు గానుండి మృతినొందిన తరువాత కుక్కయై జన్మించునని
గోభిలుడు చెప్పెను. ప్రాతస్సంధ్యను సాయం సంధ్యనుపాసింపనివారు తామిస్రమను
నరకమును పొందుదురని విష్ణుపురాణమునందు గలదు, ద్విజుడు సంధ్యావందనము చేయక
ఇతర కార్యమున బ్రవర్తించునెడ పెక్కు నరకముల నొందునని కూర్మ పురాణమునందు గల
దు. ఏడురోజులు తెంపులేక సంధ్యావందనము విడుచునేని యట్టి వాడు ఉన్మాదరో
గియైనను వానికి తిరిగి ఉపనయనసంస్కారము చేయవలయునని శౌనకుడు చెప్పెను. కా
వున సంధ్యోపాసనము నిత్యకర్మమనుట నిర్వివాదము.

ఈ సంధ్యోపాసనమును అర్థజ్ఞానము గలిగి చేసినచో ఎక్కువఫలము గలుగును.

భవతి। విద్యా = సమ్యగర్థజ్ఞానం । శ్రద్ధా=ఆస్తిక్యబుద్ధిః॥ వీర్యవత్తరం= సమగ్రఫలంభవతీత్యర్థః ॥ నిరుక్తే ॥ అధీత్య వేదం నవిజానాతి యో౽ర్థం స్థాణురయం భారవాహః కిలాభూత్ । యో౽ర్థజ్ఞ ఇత్సకలం భద్రమశ్నుత ఇతి । అత ఏవ తేషాం పూజాదికమపినకార్యమిత్యాహ వ్యాసః । పాఠమాత్రరతాం స్తాంస్తు ద్విజాతీ నర్థవర్జితాన్ । పశూనివ నతాన్ప్రాజ్ఞో వాఙ్మాత్రేణాపినార్చయేదితి ॥ అతో౽ర్థజ్ఞానమావశ్యకమితి సిద్ధం । అతఏవ । నవేదపాఠమాత్రేణ సంతుష్టోయోభవే ద్ద్విజః పాఠమాత్రావసాయీతు పంకే గౌరివ సీదతీతి వేదార్థాపరిజ్ఞానే దోషస్స్మృతః ।

తథాచ । మంత్రార్థపరిజ్ఞానపూర్వకోపదేశసిద్ధ్యర్థముపనేతుర్విద్వత్తామాహ భగవానాపస్తంబమునీంద్రస్సామయాచారికేషు । తమసోవా ఏష తమః ప్రవిశతి యమవిద్వానుపనయతే ॥ యశ్చావిద్వానితిహి బ్రాహ్మణమితి ॥ తత్రవృత్తికారః ॥ విద్వానేవోపనేతాభిగమ్యత ఇతి ॥ విధాతుమవిదుషోనిందామాహ తమసోవేతి ॥ య

కావుననే అర్థజ్ఞానము ఆస్తిక్యబుద్ధి గలిగి చేసినచో కర్మము సంపూర్ణఫలము నొసగునని ఛాందోగ్యమున గలదు.

ఎవ్వడు వేదము చదివి దానియర్థము నెఱుఁగడో వాడు బరువు మోయు మొద్దుతో సమానుండగును. అర్థము నెఱిగినవాడు సకలమగు శ్రేయము నను పొందునని నిరుక్తమున గలదు. కావుననే అర్థము దెలియక వేదము చదువుచుండువారిని గౌరవింపవలదని వ్యాసమహర్షి చెప్పెను. కావున నర్థజ్ఞాన మావశ్యకమని యేర్పడినది. దాన నే వేదము చదివి నంతమాత్రమున తృప్తి నొందినవాడు బురదలోబడిన యెద్దువోలె దుఃఖమొందునని దోషము చెప్పబడియెను.

ఇటుల అర్థజ్ఞానముతో గూడిన మంత్రోపదేశము సిద్ధించుటకై యుపనయనము చేయువాడు విద్వాంసుడుగా నుండవలయునని ఆపస్తంబుడు చెప్పియుండెను. అదియెట్లనిన ఎవ్వానికి నపండితుడు ఉపనయనము గావించునో వాడు చీకటినుండి చీకటియందే ప్రవేశించునని బ్రాహ్మణమున గలదు. చీకటిలోనుండి చీకటిలోనే ప్రవేశించినవాడు తెలివి నెఱుఁగనటుల మూఢునివల్ల నుపయనము పొందినవాడు నేమియు నెఱుఁగ నేరడుగాన పండితునివల్లనే మంత్రోపదేశమును పొందఁగలయునని వృత్తికారుడు వచించెను.

థాకశ్చిత్తమసన్నకాశాత్తమ ఏవ ప్రవిష్టః కించిన్న జానాతి ॥ ఏవమేషః యమవిద్వానుపనయతే ॥ తథాఽసశ్చావిద్వానుపనయతే ॥ ఇత్యాపేత్యతే ॥ యశ్చస్వయమవిద్వానుపనయతే ॥ సోఽపితమస ఏవ తమః ప్రవిశతీతి తస్మాదర్థజ్ఞానం నిత్యమితి హృదయః॥

నను సంధ్యావందనం కథంభూతేన కర్తవ్యమిత్యపేక్షాచే దుచ్యతే । యజ్ఞోపవీతీ నిర్ణోదక సంధ్యాముపాసీతే త్యాశ్వలాయన సూత్రేదర్శనాత్ యజ్ఞోపవీతినా కృతస్నానేన మార్జనాదికం కుర్వతా ప్రదక్షిణం సంధ్యావందనం కర్తవ్యం ॥ తదుక్తం భృగుణా ॥ సదోపవీతినా భావ్యం సదాబద్ధశిఖేనచ । విశిఖోనుపవీతీచ యత్కరోతి నతత్కృతమితి ।

సంధ్యా కాలః.

తత్ర దక్షః॥ అహోరాత్రస్య యస్సంధి స్సూర్యనక్షత్రవర్జితః । సాతు సంధ్యా సమాఖ్యాతా మునిభిస్తత్త్వదర్శిభిరితి ॥ పితామహః నక్షత్రజ్యోతిరారభ్య సూర్యస్యోదయ దర్శనాత్ । ప్రాతస్సంధ్యే

దీనింబట్టి అర్థజ్ఞానము ముఖ్యముగా నుండవలయునని యేర్పడినది

ప్ర. సంధ్యావందనము నెటువంటివాడై చేయవలయును?

ఉ. యజ్ఞోపవీతము ధరించి ఉదకము దగ్గరనయుంచుకొని సంధ్యనుపాసింపవలయునని యాశ్వలాయన సూత్రమునకలదు గాన స్నానముచేసి యజ్ఞోపవీతముధరించి మార్జనాదికము నాచరించుచు ప్రదక్షిణము సంధ్యావందనము నాచరింపవలయు. జందెము నుపవీతముగా ధరించి సిగముడివైచుకొని కర్మము నాచరింపవలయును. జుట్టుముడివైచుకొనకయు యజ్ఞోపవీతము లేకయు చేయుకర్మము నిష్ఫలమగునని భృగుమహర్షి చెప్పెను.

సంధ్యా కాలము.

రేయింబవళ్ల యొక్క సంధి అనగా సూర్యుడు నక్షత్రములు లేని కాలము సంధ్యాకాలమని దక్షుడు వచించెను. చుక్కలవెల్గు తగ్గునది మొదలు సూర్యుడు ఉదయించువరకు ప్రాతస్సంధ్యయని పితామహుడు చెప్పెను. రాత్రిచివర జామయొక్క కొనయున్న రెండుగడియలు సంధ్యాకాలమని దక్షుడు చెప్పెను. చుక్కలు వెలుగుచున్న కాలము ఉత్తమమగు సంధ్యాకాలమనియు, చుక్కలవెల్తురు లేనిది మధ్యమమనియు సూర్యుం డుదయించినది అధమకాలమనియు వ్యాసుడు నిర్ణయించెను.

ఉదితాః ప్రాప్తుశ్చ్యుత మోముని సత్తమా ఇతి ॥ తత్రనిర్ణయమాహ ద
క్షః ॥ రాత్ర్యంతయామ నాడీద్వే సంధ్యాదిః కాల ఉచ్యతే । దర్శనా
ద్రవిరేఖాయాస్తదంతో మునిభిస్స్మృత ఇతి ॥ వ్యాసోపి ॥ ఉత్తమాతు
సనక్షత్రా మధ్యమాలుప్తతారకా । అధమా సూర్యసహితా ప్రాతస్సం
ధ్యా త్రిధామతా ॥ ఇతి. తథా ॥ యస్సంధ్యాం కాలతః ప్రాప్తా మాల
స్యాదతివర్తతే । సూర్యహత్యామవాప్నోతి ఉలూకత్వమియాత్తతః ।
యాసంధ్యాసా జగత్సూతిర్మా యాతీతా తు నిష్కలా । ఐశ్వరీ కేవలాశ
క్తి స్తత్త్వత్రయసముద్భవా ॥ తస్మాత్సర్వ ప్రయత్నేన సంధ్యోపాసన
మాచరేత్ ॥ ఉపాసితో భవేత్తేన శివో యోగతనుః పర ఇతి ॥ గాలవః ॥
కాలేతు వందితా సంధ్యా స్వర్గ మోక్షప్రదాయినీ । అకాలే వందితా సం
ధ్యా పాచర ధ్యావధూరివ ఇతి ॥ ఛందోగశ్రుతిరపి ॥ బ్రహ్మవాదినో వద
న్తి కస్మాద్బ్రాహ్మణస్సాయమాసీన స్సంధ్యాముపాస్తే కస్మాత్ప్రాతస్తి
ష్ఠన్ కశ్చ సంధ్యాయాః కాలః ॥ కించ సంధ్యాయా యత్సంధ్యాత్వం ॥ దేవా
శ్చాసురాశ్చాస్పర్ధంత । తే అసురా ఆదిత్యమభిద్రవన్ । స ఆదిత్యో

సంధ్యాకాలమున సంధ్యావందనము చేయనివాడు సూర్యహత్యాదోషముచే పొం
ది దానంతరని గుడ్లగూబయై పుట్టును. సంధ్యయనగా మాయకంటె అతీతమైనదియు త్రి
మూర్తులకు కారణమైనదియు నగు నీశ్వరశక్తియే యగును. కావున సర్వప్రయత్నముల
తో సంధ్యనుపాసింపవలయు. ఇట్లు సంధ్యనుపాసించువాడు యోగతనుండగు శివుని ను
పాసించినట్లే యగుననియు వేదవ్యాసమహర్షియే చెప్పియుండెను. యుక్తకాలమున సం
ధ్యావందనము చేయునెడ భోగమోక్షంబుల నొసగును. అకాలంబున చేయునెడ వ్యర్థ
మగునని గాలవుండు వచించెను. సంధ్యను గూర్చి ఛందోగశ్రుతియందు. బ్రాహ్మణుడు
సాయంకాలమున గూర్చుండి సంధ్యనుపాసింపనేల? ప్రాతఃకాలమున నిలుచుండిచే
యనేల? సంధ్యాకాలమెద్ది? అద్దానికి సంధ్యయను పేరెలవచ్చెను? అని ప్రశ్నచేసికొని
దేవతలు రాక్షసులును పరస్పరము ద్వేషము కలిగియుండిరి. దానలశేసి రాక్షసులు సూ
ర్యునిమీది కరుదెంచిరి. అప్పుడు సూర్యుడు భయపడి బ్రహ్మదేవుని కడ్డకేగను. అంత బ్ర
హ్మదేవుడాలోచించి యుక్తముగు సత్యమును బ్రహ్మమును ఓంకారమును త్రిపదయగు గా
యత్రిని రాక్షసబాధను తొలగించు సాధ్యముగా గనిపెట్టెను. కావున అహోరాత్రి
ములకు సంయోగకాలమునందు సంధ్యనుపాసింపవలయు. అదియు సంధ్యాకాలము.

విశేత్ । తస్యహ్యాపయః కూర్మస్కూపేణాతిష్ఠా స్త్రప్రజాపతిముపాధా
వత్ । తస్యాగ్రేణాంగళిరే లిప్తృషజముపశ్యత్ । ఋతంచసత్యంచ శ్రిష్ఠా
చోంకారంచ త్రిపదాంచ గాయత్రీం బ్రహ్మాణ మపశ్యత్తస్మా బ్రాహ్మ
హ్మణోఽహోరాత్రస్య సంయోగే సంధ్యాముపాస్తే స జ్యోతిషాదర్శ
నాత్ స సంధ్యాకాలః ॥ సా సంధ్యాయాస్సంధ్యాత్వం ॥ యస్సమా
సీనస్సంధ్యాముపాస్తే తయావీరస్థానం జయత్యథాయదిపః త్రయుక్తే
తావిప్రుషా వజ్రీభూత్వా అసురానపఘ్నంతీతి ॥ తైత్తిరీయకేపి॥ రక్షాం
సిహవా పురోనువాకే తపోగ్రమతిష్ఠంత । తాన్ప్రజాపతి ర్వరేణోపమం
త్రయత । తానివరమవృణీతాదిత్యోనోయోద్ధా ఇతి । తాన్ప్రజాపతి ర
బ్రవీ ద్యోధయధ్వమితి తస్మాదుత్తిష్ఠంతంహవా రక్షాగ్ం స్యాదిత్యం
యోధయంతి యావద స్తమన్వగా త్తావాతాని రక్షాగ్ం సీత్వాది
మందేహారుణేద్వీపే ప్రక్షిపంతి యత్ప్రదక్షిణా ప్రక్రమంతి । తేన స్థా
ప్మానమవధూన్వన్తి ॥ ఇతి ॥ అత్రహారీతః ॥ అదిత్యేన సహప్రాత ర్మం
దేహానామ రాక్షసాః । యుధ్యన్తివరదానేన బ్రహ్మణోవ్యక్త జన్మనః ॥

అహోరాత్రముల సంధియందు నుపాసింపబడుటనే అద్దానికి సంధ్యయని పేరువచ్చెను.
కూర్చుండి సంధ్యను పాసింపగా వీరస్థానమును జయించును. అప్పుడు బ్రాహ్మణుడు వి
డిచిన అర్ఘ్యజలము వజ్రమై రాక్షసుల జంపును అని కలదు. తైత్తిరీయమునయందు పూ
ర్వకాలమున రాక్షసులు ఘోరమగు తపము చేసిరి. అంత బ్రహ్మదేవుడు వారియొద్దకువ
చ్చి మీకేమి వరము వలయునో కోరుడనిరి. వారు వినివారు సూర్యునితో మేము యుద్ధ
ముచేయునట్లు వరము నిమ్మని కోరిరి అటులే యుద్ధము చేయుడని వారికి బ్రహ్మవర మొ
సంగెను. దానంజేసి సూర్యుడుదయించునప్పుడును అస్తమించునప్పుడును రాక్షసులు
సూర్యునితో యుద్ధముచేయుచుందురని యారంభించి అప్పుడు బ్రాహ్మణులు విడిచిన అ
ర్ఘ్య జలము రాక్షసులను మందేహారుణమను ద్వీపమున బడద్రోయును. తరువాత వి
ప్రులు చేసిన ప్రదక్షిణముచే రాక్షసవధ జనిత పాతకము తొలంగును. అనియున్నది. ఈ
సందర్భమునహారీతస్మృతియందు. మందేహులను రాక్షసులు బ్రహ్మయొక్క వరముచే
ప్రాతఃకాలమునసూర్యునితో యుద్ధమొనరించుచుందురు. అప్పుడు హరిదిసనకుడు శాం
తులగువారు గాయత్రితో మంత్రించి చల్లిన జలము లా రక్కసులను వధించును. ఇట్లు
బ్రాహ్మణులు అర్ఘ్యజలము విడువగా సూర్యుడు స్వకృత్యమును నెరవేర్చుచుండును.

ఉదకాంజలి నిక్షేపా గాయత్ర్యా చాభిమంత్రితాః । నిఘ్నంతి రాక్ష
సాన్ సర్వాన్ మందేహాఖ్యాన్ ద్విజేరితాః । తతః ప్రయాతి సవితా బ్రాహ్మణై
రభిరక్షితః । మరీచ్యాద్యైర్మహాభాగైః సనకాద్యైశ్చ యోగిభిః ॥ త
స్మాన్నలంఘయేత్సంధ్యాం సాయం ప్రాతస్సమాహితః । ఉల్లంఘయతి
యో మోహాత్ స యాతి నరకం ధ్రువమితి ॥ సంధ్యాత్రయమాహాత్రిః ।
సంధ్యాత్రయం తు కర్తవ్యం ద్విజేనాత్మవిదా సదేతి ॥

సంధ్యాశబ్దార్థః.

అత్ర సంధ్యాశబ్దేన సంధ్యోపాస్యా పరమేశ్వరరూపా దేవ
తాభిధీయతే । తాముపాసీత — ధ్యాయీతేత్యనేన సాంధ్యకాలికపార
మేశ్వరోపాసనం విధీయతే । నన్విదమనుపపన్నం । శ్రుతౌ ఉద్యన్తమ
స్తం యన్తమాదిత్యమభిధ్యాయన్నిత్యాదిత్యస్యైవ తదాధ్యేయత్వా
మ్నానాదితి చెన్న ఉద్యన్తమిత్యాది శ్రుత్యా ఆదిత్యమండలాంతర్వర్తి
నః పరమేశ్వరస్యైవ ధ్యేయత్వావగమాత్ । తథాహి । సంధ్యాకర్మణః
గాయత్రీజపాంగత్వేన గాయత్ర్యాశ్చ పరమేశ్వరపరత్వాదాదిత్యధ్యా

కావున సంధ్యాకాలమున అర్ఘ్యమియ్యనివాడు నరకముల నొందునని కలదు. మూడు కా
లములయందు సంధ్యావందనము చేయవలయునని అత్రి వచించెను.

సంధ్యాశబ్దార్థము.

సంధ్యను పాసింపవలయుననుచోట సంధ్యయనగా సంధికాలమున నుపాసింపద
గు పరమేశ్వరరూపమగు దేవత చెప్పబడుచున్నది. కావున సంధ్యనుపాసింపవలయున
నగా సంధ్యాకాలమున పరమేశ్వరునుపాసింపవలయునని తెలియుచున్నది.

ప్ర. ఇదియెట్లు? ఉదయించునప్పుడు నస్తమించునప్పుడును సూర్యుని ధ్యానింప
వలయునని శ్రుతియుండగా పరమేశ్వరుని ధ్యానింపవలయుననుట యుక్తముగునా?

ఉ. సూర్యుని ధ్యానింపవలయుననగా సూర్యునంతర్యామియగు పరమేశ్వరుని
ధ్యానింపవలయునని యర్థము. అదియేల? అనగా సంధ్యాకర్మము గాయత్రీజపమున
కంగము కావునను గాయత్రీమహామంత్రము పరమేశ్వరపరమైనది కావునను ఉద్యన్తమను
శ్రుతి ఆదిత్యుని పరముగా కన్పట్టుచున్నను ఆదిత్యునంతర్యామియగు పరమేశ్వరుని పర
మనియే గ్రహింపవలయును.

ప్ర. అట్లేల?

నపరతయా ప్రతీయమానాయా అపి స్తుతేః తదన్యస్యాపి పరమేశ్వర ధ్యానపరత్వమవగమ్యతే। అన్యథా ఏకేన మన్త్రేణైకేన పరమేశ్వరాదిత్యరూపదేవతాద్వయోపాసనస్య దురుపపాదయత్వాత్ ॥ న చ గాయత్ర్యాః పరమేశ్వరోపాసనాపరత్వమసిద్ధమితి వాచ్యం ॥ అనుపదమేవ తదర్థవిచారే నిర్ధార్యమాణత్వాత్ ॥ సంధ్యాకాలే దేవతాంతరస్యానుపాస్యత్వాచ్చ ॥ తథాహి ॥ శివధర్మే ॥ విహాయ త్ర్యంబకధ్యానముపాస్తే యోऽన్యదేవతాః । కృత్యాన్తరవిధాతా చ సంధ్యాయాం స వ్రజత్యధ ఇతి ॥ అత ఏవ ॥ స్కాందే ॥ మలయాచలఖండే ॥ న ప్రదోషే హరిం పశ్యేద్యది పశ్యేత్ప్రమాదతః । హన్త్యాదిత్యస్య పత్న్యస్తు హ్యాయుః ప్రజ్ఞా యశో బలమితి ॥ అత్ర ప్రదోషపదం సంధ్యాకాలసామాన్యస్య హరిదర్శనం దేవతాంతరోపాసనస్య చ ఉపలక్షణం ॥

యద్యప్యత్ర వసిష్ఠేన ॥ యా సంధ్యా సా జగత్సూతిర్మాయాతీతా హి నిష్కలా । ఐశ్వరీ కేవలా శక్తిస్తత్త్వత్రయసముద్భవా ॥ ధ్యాత్వార్కమండలగతాం సావిత్రీం వై జపేద్ద్విజ ఇత్యుక్త్వా అర్కబింబాభిన్నత్వాది

ఉ. అటులగానిచో, ఒక్కడు ఏక కాలమునందు పరమేశ్వరుడు ఆదిత్యుడు నను నిద్దరు దేవతల నుపాసింప శక్యము గాదు గాన నా విధివచనము వ్యర్థమగును. దానం జేసి సూర్యున కంతర్యామి యగు నీశ్వరునే ధ్యానింపవలయునని గ్రహింపక తప్పదు.

ప్ర. గాయత్రీమహామంత్రము పరమేశ్వర పరమనుట యెటుల?

ఉ. ఆయంశము మంత్రార్థవిచారమున నిర్ణయము కాగలదు. ఇదిగాక సంధ్యాకాలమున వేరొక దేవతను తలపగూడదు గాన సంధ్యాపదమునకు నర్థము పరమేశ్వరుడనియే గ్రహింపవలయు. ఇదియెట్లనిన సంధ్యాకాలమున శివోపాసనను విడిచిపెట్టి యితరదేవతలను పూజించువాడును వేరు పనులు చేయువాడును అధోగతిని పొందునని శివధర్మమున నున్నది. మరియు ప్రదోషకాలమున విష్ణుని దర్శింపగూడదు. అటుల దర్శించునెడ ఆయువు బుద్ధి కీర్తి బలములను హరించునని స్కాందమున మలయాచలఖండమున నున్నది ఇచట ప్రదోషపదము సంధ్యాకాల సామాన్యమునకును హరిదర్శనపదము దేవతాంతరోపాసనమునకు నుపలక్షణమని గ్రహింపవలయు.

ప్ర. సంధ్యయనంగా జగములకు కారణభూతురాలును మాయకన్న నతీతమైనదియు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రులకు జననియునగు నీశ్వరశక్తియేయగు. సూర్యమండలము ననున్న

త్యాద్యబ్దవాచ్యా పరబ్రహ్మరూపా చిచ్ఛక్తిరేవ సంధ్యాదేవతేత్యన్యై
రుక్తం। తథాపి। తస్యాశ్శక్తేః పరమేశ్వర నిత్యానపాయినీత్వేన తా
దృశశక్త్యుపాసనేనాపి శక్త్యుపాసనవ్యాభిన్నత్వేన పరబ్రహ్మరూపేత్యు
క్త్యాతస్యాః పరమేశ్వరరూపత్వాత్ వధానేనచ సిద్ధం నస్సమీహితం।
నను, నసంధ్యాపదం పరమేశ్వర రూపదేవతాపరం। పరంతు
కర్మపరమేవ। సంధ్యాస్నానమిత్యాదినా పరాశరేణ తత్పరత్వేన
ప్రస్మృతత్వాదితి చేన్న విధివాక్యే సంధ్యాపదస్య ముఖ్యవృత్త్యా పరమే
శ్వరపరత్వేపి తదితరత్ర సంధ్యాపదస్య లక్షణయా సంధ్యాకాలోపాస్య
పరమేశ్వరోపాసనాంగ మార్జనాది క్రియాపరత్వస్య నిర్బాధత్వాత్ ।
అన్యథా సంధ్యాముపాసీతేత్యత్ర కర్మణ ఉపాస్యత్వాసంభవేనాన
న్వయాపత్తేః। యత్తు. సంధ్యాపదస్య ముఖ్యవృత్త్యా చిచ్ఛక్తిపరత్వేపి
సంధౌ భవా సంధ్యేతి వ్యుత్పత్త్యా క్రియాపరత్వస్యాపి సంభవాత్
తాం క్రియామాదిత్యాఖ్యాం చిచ్ఛక్తిరూపాం దేవతాం ధ్యాయన్ను
పాసీతేతి తదసారం। ఉభయపరత్వే వాక్యభేదాపత్తేః॥ ఉపాసీతేతి

ఉపాసించు త్రైవర్ణికులు ధ్యానము చేయుచు జపము చేయవలయునని వసిష్ఠుడు చెప్పెను గా
న ఆత్మబింబమున నభివ్యక్తి నొందినదియు ఆదిత్య శబ్దముచే చెప్పబడునదియు పరబ్రహ్మ
రూపమైనదియునగు చిచ్ఛక్తి యే సంధ్యాదేవతయని కొందరు చెప్పుచున్నారు. అదియే
ల యుక్తము గాదు?

ఉ. ఈ యర్థమంత బాధకమైనది కానేరదు. ఏలనిన ఆచిచ్ఛక్తి ఎప్పుడును ప
రమేశ్వరుని వదలియుండునది కాదు. దానంజేసి యట్టిశక్తి నుపాసించినను నా శక్తితో
గూడియున్న పరమేశ్వరునుపాసనము లోపించుటలేదు. మఱియు నాశక్తి పరబ్రహ్మరూ
పమని చెప్పియున్నారు. దానంజేసి యాశక్తి పరమేశ్వరరూపమైనదే యని యేర్పడు
చున్నది. కావున నీయర్థము సార్థకమేయగును.

ప్ర. సంధ్యాపదము పరమేశ్వరరూపమగు దేవతను చెప్పునదిగాక ఇకకర్మమును
చెప్పునదియే యగును. ఏలనిన సంధ్య స్నానము మొదలుగా నాయకర్మములను ప్రతిదిన
ము చేయవలయునని పరాశరుడు చెప్పెను గాన సంధ్యయనగా నిత్యకర్మము లాంటిలో
నిదియొకకర్మమని తెలియుచున్నది గదా?

ఉ. సంధ్య నుపాసింపవలయునను విధివాక్యమునందు సంధ్యాపదము పరమేశ్వ

విధివాక్యే। ఉపాసనా ప్రాధాన్యస్య వివక్షితత్వేన ప్రకృతే ధ్యాయన్నర్ఘ్య- ర్ద్యాదితి కర్మప్రాధాన్యస్యాంగీకారేణ విరోధాచ్చ। అత ఏవ। దేశక్షోభే జలాప్రాప్తే మార్జనాదేరసంభవే। సంధ్యాగత సహస్రాంశుం మంత్రైః కుర్యాదుపస్థితిమితి వదతా వేదవ్యాసేన దేశక్షోభాదావాదిత్యోపస్థాన మాత్రమపి కర్తవ్యమిత్యుక్తం॥ కర్మాదేః ప్రాధాన్యే తు నైతత్సంగచ్ఛేత॥

పరమైనను పరాశర వాక్యములోని సంధ్యావందనము లక్షణచే పరమేశ్వరో పాసనకు నంగములు మార్జనాదిక్రియా పరమని గ్రహింపనగును. అట్లుగానిచో సంధ్య నుపాసింప వలయుననను విధివాక్యమున సంధ్యాకర్మము నుపాసింప వలయునని యర్థమగు. కర్మము పాసింప దగినది గాదు గాన నాయర్థము విరుద్ధమగును.

ప్ర॥ సంధ్యా పదము ముఖ్యవృత్తిచే చిచ్ఛక్తి పరమైనను సంధి కాలమునఁ జేయవలగు కర్మము సంధ్యాపదముచే వాచ్యమగును గాన నట్టి సంధ్యాకర్మమును చిచ్ఛక్తి రూపమగు దేవతను ధ్యానము చేయుచు చేయవలయునని యర్థము కొందఱు చెప్పచున్నారు. ఇది యుక్తముగాదా?

ఉ॥ యుక్తముగాదు. సంధ్యాపదమునకే కర్మపరత్వము- దేవతా పరత్వమునను రెండు అర్థములఁ జెప్పిన వాక్యభేదము ప్రసక్తించును

ఇదిగాక- దేవతను ధ్యానము చేయుచు కర్మమును చేయవలయుననగా కర్మమునకు ప్రాధాన్యము ప్రాప్తించును. ఈయర్థము సంధ్యాదేవత నుపాసింప వలయునని యుపాసనకు ప్రాధాన్యమును జెప్పువిధి వాక్యమునకు విరుద్ధమైనది. ఉపాసన ప్రధానమైనది గావుననే- దేశక్షోభము కలిగినప్పుడు- జలము దొరకనప్పుడును సూర్యోపస్థానము మాత్రము మంత్రములచేఁ జేయవలయునని వేదవ్యాసుఁడు చెప్పినది యుక్తమగుచున్నది. కర్మమే ప్రధానమై యుండు నెడ జలముతో మార్జనాదులు చేయక తప్ప నేరదు గాన వ్యాసవచనము సంగతము గాక పోవును.

దీనిం బట్టి యుపాసనమే ప్రధానమనియు- మార్జనాదు లంగము లనియు స్పష్టమగుచున్నది. కొందరైనను అర్ఘ్యప్రదానము- సంధ్యా ధ్యానము- గాయత్రీ జపము- ఉపస్థానమునను నవి ప్రధానము లని చెప్పుచున్నారు.

ప్ర॥ సంధ్యాకాలమున పరమేశ్వరు నుపాసింప వలయునని చెప్పచున్నారు ఇది యెట్లు పొసఁగును? కాలభేదమును బట్టి దేవత భేదించునని వ్యాసుడు చెప్పుచున్నాఁడు

ఏవంచాత్ర ఉపాసన మేవప్రధానం॥ అన్యత్సర్వం మార్జనాద్యం గం భవతి॥ పరేతు॥ అర్ఘ్యదానం,సంధ్యాధ్యానం, గాయత్రీజపః ఉపస్థానంచ ప్రధానమితి వదన్తి॥ యద్యప్యత్ర కాల దేవతా యా నామాది ది భేద మాహవ్యాసః॥ గాయత్రీ నామపూర్వాహ్నే సావిత్రీ మధ్యమేదినే। సరస్వతీ చసాయాహ్నే సైవసంధ్యాత్రిషు స్మృతా॥ ప్రతిగ్రహాదన్న దోషాత్పాత కాదుప పాతకాత్। గాయత్రీ ప్రోచ్యతే తస్మాద్గాయంతం త్రాయతే యతః। సవితృ ద్యోతనాచ్చైవసావిత్రీ పరికీర్తితా। జగతః ప్రసవితీవా వాగ్రూపత్వాత్సర స్వతీ గాయత్రీచ భవేద్రక్తా సావిత్రీ శుక్లవర్ణికా। సరస్వతీ భవేత్కృష్ణా ఉపాస్యావర్ణ భేదత ఇతి॥ తథాప్యత్రైవ సైవసంధ్యా త్రిషుస్మృతేత్యుక్త్యా సంధ్యాకాలోపాస్య పరమేశ్వర రూప దేవతాయా ఏవ నామత్రి రూపాన్త్యాకాలత్రయేపి పరమేశ్వరోపాసనమచ్ఛిన్న మేవేతి యుక్తంచ చేతత్॥

సంధ్యాకాలాతి క్రమణ ప్రాయశ్చిత్తం.

సంధ్యాకాలేత్వతి క్రాన్తే స్నాత్వా చమ్య యథావిధి। జపేద్దశ శతాం దేవీం తతస్సంధ్యాం సమాచరేత్॥ జమదగ్నిః॥ ఏకాహం స

అది యెట్లనిన- ప్రాతః కాలమున గాయత్రియు-మధ్యాహ్న కాలమున సావిత్రియు- సాయం కాలమున సరస్వతియు నుపాసింప దగినవారు. ప్రతిగ్రహము- అన్నదోషము మొదలగు పాతకముల నుండి రక్షించునది గాన గాయత్రి యనియు, సూర్యునందు ప్రకాశించునది గాన సావిత్రి యనియు- వాగ్రూపమైనది గాన సరస్వతి యనియు జెప్పబడును. గాయత్రి యెఱ్ఱనివన్నె గలదియు- సావిత్రి తెల్లని వన్నె గలదియు, సరస్వతి నల్లనివన్నె గలదియునని యున్నది గదా?

ఉ॥ అయినను. ఆసంధ్యయే మూడు కాలముల యందు నుపాసింప దగినదని యటనే కలదు గాన సంధ్యాకాలమున నుపాసింప దగిన పరమేశ్వరరూపయగు దేవతకే మూడుపేర్లు కలవని తెలియు చున్నది గాన మూడు కాలములయందు. పరమేశ్వరుడే ఉపాసింపదగిన వాడనుటకు బాధకములేదు.

కాలాతి క్రమణమునందు ప్రాయశ్చిత్తము.

సంధ్యావందనమునకు కాలము అతిక్రమించినచో స్నానాచమనంబులు చేసి వేయిమార్లు గాయత్రిని జపించి సంధ్యావందనము చేయవలయును. ఒక దినము సం

మేతి క్రమ్యా ప్రమాదాద కృతాయది। అహ్నో రాత్రోపి త్రిర్భూత్వా గాయత్ర్యాశ్చాయుతం జపేదితి॥ అత్ర కేచిత్। దేవాగ్ని ద్విజ విద్యార్థినాం కార్యేషు పాతి సంస్థితే: సంధ్యాహీనేనదోషోస్తి యస్మాత్తత్కర్మ సాధకాఇతి స్మరణాత్। యథా కాలాతిక్రమణే విద్యాదేవ పూజాది సక్తానాం నదోషఇతి వదన్తి॥ వస్తుతస్తు స్కాందే॥ శంకర సంహితాయాం॥ మహాదేవము పాసీత సంధ్యాయాం ప్రయత్నో ద్విజః। యది కార్యాంతరాసక్తః। ప్రత్యవాయ మవాప్నుయాదితి తదా కార్యాంతరస్య నిషిద్ధత్వేన తత్కరణే ప్రత్యవైత్యేవేత్యేవష్టవ్యం॥ అన్యోన్య పాసనాదీనామీశ్వరోపాసనా రూపత్వేన నిత్య కర్మ నుష్ఠానస్య బాధోపి॥

సంధ్యావందనస్య గౌణ కాల విచారః.

నప్రాతర్న ప్రదోషేచ సంధ్యాకాలోతి పద్యతే। ముఖ్య కల్పే నుకల్పశ్చ సర్వస్మి న్కర్మణ స్మృత ఇతి వృద్ధమను వచనాన్మధ్య మకాలో గౌణకాల ఇతిజ్ఞేయః॥ సచ నిరూపితః స్మృత్యంతరే। యథా। చతస్రోఘటి కాస్సాయం గౌణకాలస్తు మధ్యమః। ప్రాతః కాలేప్యేవమేవ సంధ్యాకాల ఉదీరిత ఇతి షడ్ ఘటికాత్మకః కాలః ప్రాప్తః కాలశబ్ద

ధ్యావందనము చేయనియెడ నుపవాసముండి పదివేలమార్లు గాయత్రిని జపింప వలయును. ఇంక కొందఱు- దేవకార్యము- అగ్నికార్యము. విప్రకార్యము- విద్యాభ్యాసము సంభవించినప్పుడు సంధ్యా వందనమునకు కాలమతిక్రమించినను దోషము లేదని చెప్పుచున్నారు. ఈసందర్భమున శంకరసంహితయందు- సంధ్యా కాలమున ద్విజుడు పరమేశ్వరునే యుపాసింప వలయును. అట్లుగాక- ఇతర కార్యములు ప్రవర్తించిన నెడ ప్రత్యవాయ మొందును. అని యున్నది. కావున కార్యాంతరము చేయగూడదు అన్న్యోపాసనాదులీశ్వరోపాసనా రూపములే గాన నిత్యకర్మానుష్ఠానమునకు బాధకములేదు.

గౌణకాల విచారము.

ప్రాతః కాలమునను- ప్రదోష కాలమునను సరియగు సంధ్యా కాలము లభింపకున్నను. కావున సర్వకర్మముల యందును ముఖ్యకల్పము-అనుకల్పము నంగీకరింపఁ బడుచున్నవి. అని వృద్ధమనువు చెప్పినందున మధ్య కాలము- గౌణ కాలమని తెలిసికొన వలయును. ఆగౌణకాల మెద్దియన ఆఱుగడియలు కాలపరిమాణముగల ప్రాతః కాలమునను- సా

వాచ్యః। ముహూర్త త్రయం ప్రాతరితి స్మరణాత్। ప్రదోష కాలో ప్యే కాహానేవ। త్రిముహూర్తం ప్రదోష స్స్యాద్భానావస్తంగతేసతీతి స్మృతేః। తత్రచత స్రోఘటికా గౌణమధ్య కాల ఇత్యర్థః। గోభిలః। ముఖ్యకాలే యథావశ్యం కర్మకర్తుం నశక్యతే। గౌణకాలేపి కర్తవ్యం గౌణేప్యత్రేదృశో మతః। ఈదృశః ముఖ్యఏవేతి సమ్మతః।

సంధ్యాతిక్రమణే ప్రాయశ్చిత్త ద్వైవిధ్యం

సంధ్యాయాం ద్వౌకాలౌ నిర్ణీతౌ గౌణ ముఖ్య భేదాత్। ముఖ్యకాలే తిక్రాన్తే గౌణకాలే ప్రాప్తంచే దనుష్ఠానం వక్ష్యమాణప్రాయశ్చిత్త పూర్వకం కార్యం। తచ్చప్రాయశ్చిత్తం ద్వివిధం। గాయత్ర్యార్ఘ్య ప్రదాన రూపమేకం। ప్రాణాయామాత్మక మపరం। తత్రప్రథమే మహావ్యాసః। ప్రణవ వ్యాహృతియుతాం గాయత్రీం శిరసాసహ। ఉచ్చార్య దత్వార్ఘ్యం మూదా సంధ్యాకర్మ సమాచరేత్। ఇతి। ఇదం ప్రాయశ్చిత్తం సంధ్యాత్రయేపి సమానం। తదానీమేకం ప్రాణా యామం కృత్వా ముఖ్యకాలాతి క్రమణదోష పరిహారార్థ మర్ఘ్య ప్రక్షేపణాత్మకం ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్యఇతి సంకల్ప్య ప్రాయశ్చిత్తార్ఘ్యం దత్వా త తస్సంధ్యాము పాసీత। అత్రద్వయోః ప్రాయశ్చిత్తయోః స్సముచ్చయో నతువికల్పః। ఏకస్మిన్దోషే శ్రూయమాణాని ప్రాయశ్చిత్తాని సముచ్చీయే రన్నితి శ్రౌతే దర్శనాత్।

యం కాలమువను నాల్గు గడియలపేరు గౌణ కాలమనుచుని స్మృత్యంతరము నందు గలదు. ముఖ్యకాలమున కర్మముచేయ శక్యము కానప్పుడు గౌణకాలమునం జేయువచ్చును. గౌణ కాలమునం జేసినను ముఖ్యకాలమున జేసిన దానితో తుల్యమగు ఫలమే కలుగును.

సంధ్యాతిక్రమణము నందు ప్రాయశ్చిత్త విశేషము.

సంధ్యా వందనమునకు ముఖ్యమని, గౌణమని రెండు కాల ములు నిర్ణయింపఁబడియెను. ముఖ్య కాల మతిక్రమించి గౌణ కాలమునఁ జేయవలసి వచ్చినప్పుడు చెప్పబోవు ప్రాయశ్చిత్తమును ముందు గాఁజేసి చేయవలయు. ఆప్రాయశ్చిత్తంబును అర్ఘ్య ప్రదానరూపము. ప్రాణాయామరూపమును రెండు విధములు. అందు— ప్రణవయుక్తో మ—

సంధ్యాత్రయస్య దివాభాగే అననుష్ఠానే కర్తవ్యతా.

ననుదివాభాగే దైవాన్మానుషాద్వా సంధ్యాత్రయస్యాననుష్ఠాన సంభవే కిం కర్తవ్యమితిచేదుచ్యతే। ఉక్తప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం క్రమేణ శర్వర్యాః ప్రథమయామే కుర్యాత్। నతువ్యుత్క్రమేణ। తత్ర గ్రన్థోపకారే। దివోదితాని కర్మాణి ప్రమాదాదకృతానివై శర్వర్యాః ప్రథమేయామే తాని కుర్యాద్యథాక్రమమితి। అత్ర కేచిత్। స్వకాలే బలవత్యపీతి న్యాయేన సాయంసంధ్యామాదౌ కృత్వాదివాతిపన్నాని కర్మాణి కుర్యాదితి వదన్తి। అపరేపునః క్రమేణేతి వదన్తి। తదుక్తం। కాలాతీతేషు పూర్వేషు ప్రాప్తవత్స్వుత్తరేషుచ। కాలాతీతాని కృత్వైవ విదధ్యాదుత్తరాణితు। ఇతి। అత్రకః పక్షస్సమాశ్రయణీయ ఇతిచేదుచ్యతే। సాయంకాలేపి సంధ్యావందనం విహితం। తథాచస్వకాలేబలవత్యపీతిన్యాయేన తదేవాతిపన్నానుష్ఠానాత్పూర్వం కర్తు

వ్యాహృతుల తోడను- శిరముతోడను గూడిన గాయత్రీమంత్రము నుచ్చరించి, యర్ఘ్యము నిడిచి సంధ్యావందనము నాచరింపవలయునని మొదట దానిని వ్యాసమహర్షి తెలిపెను. ఈ ప్రాయశ్చిత్తము మూడు కాలముల యందును సమానముగనె చేయవలయు. అప్పుడొకమాఱు ప్రాణాయామముచేసి- ముఖ్యకాలమతిక్రమించి నందువలన గలుగు దోషము పోవుటకై అర్ఘ్యదానరూపమగు ప్రాయశ్చిత్తమును చేయుదునని సంకల్పము చేసి ప్రాయశ్చిత్తార్ఘ్యమునిచ్చి తరువాత సంధ్యావందనము చేయవలయు. అర్ఘ్యప్రదానము ప్రాణాయామమునను రెండిటిని చేయవలయుగాని యందొక్కటి చేసినచాలదు

అది యెట్లనిన: ఒక్కదోషమునకై పెక్కుప్రాయశ్చిత్తములు చెప్పి యున్నయెడ నన్నిటిని చేయవలయునని శ్రుతిమున గలదు గాన దానిబట్టియిట్లు నిర్ణయింపఁబడు చున్నది.

దైవికము వల్లగాని- మానుష యత్నము వల్లగాని పగలు ముమ్మారును సంధ్యావందనము చేయకున్నయెడ నేమిచేయవలయు ననిన, వినుము.

చెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తమును ముందుగాఁజేసి ప్రాతస్సంధ్యాదులను క్రమముగా రాత్రి ప్రథమ యామమునను చేయవలయు. ఈ యంశమున లోకోపకారమను గ్రంథమునందు- పగలు చేయవలసిన కర్మములను ప్రమాదమువలన చేయనియెడల రాత్రి ప్రథమయామమునందు వానిని క్రమముగాఁ జేయవలయునని యున్నది.

ఈ సందర్భమున- స్వకాలే బలవత్యపి యను న్యాయమును బట్టి మొదట సాయం

ముచితం । తదనంతరం మాధ్యాహ్నికమనుష్ఠానం । యదా పునస్సాయం సంధ్యా కాలోఽప్యతిక్రాంతః స్యాత్ తదానీం యథాక్రమమనుష్ఠానాభావే అతిక్రాంతాః శేషత్వాత్ । కేచిత్తు — మధ్యాహ్నసంధ్యా రాత్రౌ చేత్ ప్రమాదాత్ క్రియతే తదా అగ్నిసమీపస్థానే జపేత్ సూక్తం సౌరం వైశ్వానరీయకమిత్యాహుః । తన్న — రాత్రౌ ప్రథమయామేఽప్యతిక్రాంతే కాలాతిరిక్తే చేత్ । అనుష్ఠానలోప ఏవ గతిః । ఉక్తప్రాయశ్చిత్తమేవ కుర్యాత్ ॥

సంధ్యాది నిత్యకర్మణా మేకదినాతిక్రమణే ప్రాయశ్చిత్తం.

సంధ్యాది నిత్యకర్మణా మనుష్ఠానాభావేన ఏకస్మిన్నహోరాత్రే గతే పరే ద్యురుపోష్య షోడశప్రాణాయామపూర్వకమష్టో

సాయంత్రమే అనుష్ఠించి తరువాతనే పదటికృత్యముల దీర్చుకొనవలయునని కొందఱు చెప్పుదురు. మఱికొందఱైతే:నో- పూర్వకర్మములు కాలాతిక్రమణము నొందినను- తరువాతికర్మములు ప్రారంభించు మున్నప్పను పూర్వకృత్యముల నేయుంగాఁ జేసి తరువాతనే తక్కినవి నాఁచేప్ప కొనవలయును వచనములు బట్టి క్రమముగ నేచేయవలయునని చెప్పుదురు.

ప్ర॥ ఇందేది యుక్తము?

ఉ॥ మొదట సాయంకాలమునందే సంధ్యావందనము విధింపబడి యున్నది. అప్పటికి సాయం సంధ్యాకాలమతిక్రమింపకున్నయెడ- స్వకాలే బలవత్త్వాపి అనువ్యాఖ్యమునఁబట్టి ముందుగ సాయం సంధ్యా వందనమును చేసి తరువాతను పదటి కృత్యములఁ దీర్చుకొనవలయు. అట్లుగాక నప్పుడు ప్రాతస్సంధ్యాదులను క్రమముగాఁ జేయునెడ సాయం సంధ్యకును కాలాతిక్రమణ దోషము సంభవించును గదా?

ఇంక- నప్పటికి సాయం సంధ్యా కాలంబును నతిక్రమించి యున్నయెడ అన్నియు కాలాతిక్రమణమును పొందినవి గాన ప్రాతస్సంధ్యాదులను క్రమముగనే చేయవలయును॥ ప్రమాదవశమునను మాధ్యాహ్నిక సంధ్య రాత్రియందుచేయవలసి వచ్చెనేని సౌరసూక్తమును చెప్పవలసి వచ్చును వైశ్వానర సూక్తమును చెప్పవలయును.

ప్ర॥ రాత్రిప్రథమ యామంబును నతిక్రమించునెడ నేమిచేయవలయును?

ఉ॥ పైనవాక్యమందు చెప్పిన ప్రాయశ్చిత్తమును మనసునందుంచుకొనవలయును॥

ప్ర॥ సంధ్యాది నిత్యకర్మముల కొకదినము కాలాతిక్రమణము గలిగిన నేమి ప్రాయశ్చిత్తము?

ఉ॥ సంధ్యాది నిత్యకర్మములు చేయవలయునుగాక యొకదినము గడచినయెడ మఱునాడు ఉపవాసముండి పదునాఱు ప్రాణాయామములు చేసి వేయినెనిమిది మార్లు గాయ

త్తర సహస్రగాయత్రీజపం కుర్యాత్॥ తథాచమనుః॥ వేదోదితానాం నిత్యానాం కర్మణాం సమతిక్రమే। స్నాతకవ్రతలోపేచ ప్రాయశ్చిత్త మభోజనం। సంధ్యావందన హానౌతు నిత్యస్నానం విలుప్యచ। హోమం చనిత్యకం శుద్ధేసావిత్ర్యష్ట సహస్రకం॥ శుద్ధే పరేద్యుః॥ అష్ట సహస్రకం॥ అష్టోత్తర సహస్రం॥

సంధ్యా లోపస్సప్త రాత్రాతిక్రమణే పునస్సంస్కారః.

సప్తరాత్రిం విచ్యుతం సంధ్యానుష్ఠానా భావేపున స్సంస్కారః కార్యః॥ తదనంతరము పేతం పూర్వవదనుష్ఠేయం॥ అత్రి శ్శౌనకః సంధ్యాతిక్రమణా యస్య సప్త రాత్ర మవిచ్యుతః। ఉన్మత్త దోషయుక్తో వాపునస్సంస్కారమర్హతి॥ ఇతో ప్యన్య దపేక్షిత మన్యతో జ్ఞేయం

ఆచమన విధిః

స్మృత్యంతరే॥ శౌచాన్తే చతథాపానే స్పృష్టాస్పృష్టే చకర్మణి। పురాణాచమనంకుర్యాన్నామభిః కేశవాదిభిః। సంధ్యాయాంకర్మకాలేచస్మృతేరా

త్రిని జపింప వలయును॥ వేదములచే చెప్పఁబడిన నిత్యకర్మములు లోపించినను– స్నాతక వ్రతము లోపించినను భుజింప కుండుట ప్రాయశ్చిత్తమగును. సంధ్యావందనము - నిత్యస్నానము- హోమము లోపించినప్పుడు మరునాడు వేయిన్నెనిమిదిమార్లు గాయత్రి జపము చేయవలయునని మనువు చెప్పెను.

ఏడురోజులు సంధ్యావందనము చేయకుండునెడ పునస్సంస్కారము.

నడుమ నొక మాఱైన సంధ్యావందనము చేయక యేడురోజులు దాటు నేని యగ నుపనయనము చేయవలయును. ఈ సందర్భమున- ఏడుదినము లెవ్వాడు సంధ్యావందనము చేయకుండునో వాడు ఉన్మాద దోషము కలవాఁడైనను వానికి తిరుగా నుపనయనము చేయవలయును॥ అని శౌనకుఁడు చెప్పెను. ఇంకను తక్కినవిశేషములు గ్రంథాంతరముల వలన నెఱుంగునది.

ఆచమనవిధి.

శౌచము చేసి కొన్నప్పుడు- నీరుద్రావినప్పుడు- స్పృష్టి దోషమునుం భవించి నప్పుడును కేశవాది నామములతో పురాణాచమనము చేయవలయునని స్మృత్యంతరము న నున్నది సంధ్యావందనము- స్మార్తకర్మములు చేయునప్పుడు స్మృత్యాచమనముచే

చమనం భవేత్। బ్రహ్మయజ్ఞేతు నైకుర్యాచ్ఛ్రౌతేరాచమనం ద్విజ
ఇతి॥ తథా। స్మృత్యాచమనముక్తం తత్రైవ॥ సంహతాంగుళిహస్తే
న గృహీత్వాచాంబు వీక్షితం। ముక్తాంగుష్ఠకనిష్ఠాభ్యాం త్రిః పిబేద్బ్రహ్మ
తీర్థతః। తతః ప్రక్షాళ్యహస్తౌచ సంకుచ్యోష్ఠౌ నిమార్జ్యాథ॥ సంహ
తాంగుళిమూలైశ్చత్రిః ప్రమృజ్యాత్తతోముఖం। ప్రక్షాళ్య హస్తౌదా
భ్యుక్ష్య పాదకౌక్షాళ్య థేవచ। మధ్యమాంగుళిష్వగ్రైశ్చత్రిః స్పృశేద్
ఘ్రాణమూలకం। హస్తౌప్రక్షాళ్య సంస్పృష్ట్వా ఘ్రాణాదిద్వయశః పృ
థక్। అంగుష్ఠేన ప్రదేశిన్యా ఘ్రాణౌపశ్చాదుపస్పృశేత్। అంగుష్ఠానా
మికాభ్యాంచ చక్షుశ్శ్రోత్రేపృథక్ పృథక్॥ అంగుష్ఠకనిష్ఠా
భ్యాం నాభింపశ్చాదుపస్పృశేత్। తలేన హృదయం స్పృష్ట్వా స్పృశే
దంగుళిభిశ్శిరః। అంగుళ్యగ్రైర్దక్షిణాభిశ్చబాహుమూలద్వయం స్పృశే
త్। పునివేనోదకంధృత్వా హ్యాత్మానం పరిషేచయేత్ ॥ఇతి॥ ఆపస్తం
బసూత్రోదితం యథా॥ తిష్ఠన్నాచామేత్। ప్రహ్వోవా ఆసీనస్త్రి
రాచామేత్। హృదయంగమాభిరద్భిః। త్రిరోష్ఠౌ పరిమృజేత్। ద్వి
రిత్యేకే। సకృదుపస్పృశేత్। ద్విరిత్యేకే। దక్షిణేన పాణినా సవ్యం ప్రో
క్ష్య పాదౌశిరశ్చ। ఇంద్రియాణ్యుపస్పృశేత్। చక్షుషీనాసికే శ్రోత్రే
చ। అథాప ఉపస్పృశేత ఇతి॥

తథాశ్రుత్యాచమనంతత్రైవ॥ దేవ్యాః పాదైస్త్రిభిః పీత్వా
చాబ్లింగైర్నవభిః స్పృశేత్। సప్తవ్యాహృతిసంయుక్తా గాయత్రీ

యువలయును. బ్రహ్మయజ్ఞము చేయునప్పుడు శ్రౌత్యాచమనము చేయవలయునని యానం
దే కలదు॥ ఆగ్రంథముననే స్మృత్యాచమనము ఇట్లు నిర్ణయింపఁబడి యున్నది.

బొటన వ్రేలిని చిటికెన వ్రేలిని వదలి కడమవ్రేళ్లు కూర్చిన చేతితో జలము గ్ర
హించి బ్రహ్మతీర్థముతో మూఁడుమారు పానము చేయవలయును.

తరువాత చేతులు కడిగికొని వ్రేళ్లు ముడిచి పెదవులను మూఁడుమారులు తుడువవల
యును. కూర్పఁబడిన వ్రేళ్లతో నోరుమూఁడుమారులు తుడుచుకొనవలయును. చేతులు కడిగికొ
ని పాదముల మీఁదను శిరము మీఁదను నీరుచల్లుకొని నడిమి వ్రేళ్ల వెనుక భాగములతో
నాసికా మూలమును మూఁడుమారులు తాఁకవలయును. చేతులు కడిగికొని ముక్కు మొదలగు

త్రిః పిబేత్। అథోంకారేణాచమనం యద్వా వ్యాహృతిభిర్భవేత్। సావిత్ర్యా వాపి ఋగ్విన్యస్తా వ్యాసేన భాషితమితి॥ వైదికాచారనిర్ణయే। శంఖలిఖితౌ॥ పంచాక్షరేణ మంత్రేణాపి జేత్త్రిర్వా మార్జయేత్సకృత్। ఈశానాద్యైః పంచభిస్తు తత్తత్స్థానాన్యుపస్పృశేత్। తత్తదంగుళీభిః స్పృశన్ సజలాః స్పర్శనం చరేత్। ఏతత్తు శైవాచమనం సర్వకర్మసు శోభనం॥ గాంగే। శివపూజాప్రస్తావే॥ త్రిభిర్మంత్రై రాచమేత్ స్వాహాంతైః ప్రణవాద్యైః॥ ఓం హ్రాం ఆత్మతత్త్వాయ స్వాహా॥ ఓం హ్రీం విద్యాతత్త్వాయ స్వాహా॥ ఓం హ్రూం శివతత్త్వాయ స్వాహా॥ ఇతి॥ స్మృత్యర్థసారే। శైవానాం శివనామాని యథా ప్రణవస్తథా। వైష్ణవానాంచ సర్వేషాం విష్ణునామాని గామయేత్॥ ఏతైరాచమనం కుర్యాత్తైరంగాని సంస్పృశేత్॥ ఇతి॥ నూతనపురాణే॥ కేశవాదీని నామాని విసృజ్య ప్రాచామతి। జపేచ్ఛంభ్వాదినామాని సద్యోముక్తింయదిచ్ఛతి॥ ఇతి॥

వానిని తాకవలయును ఎట్లనగా- అంగుష్ఠ తర్జనులతో ముక్కులను దాకవలయును. అంగుష్ఠానామికలతో కన్నులను చెవులను దాకవలయును. అరచేతితో నురమును దాకి బ్రొటనవ్రేలి కొనమును దాకవలయును॥ వ్రేళ్ళకొనలచే బాహుమూలములను స్పృశింపవలయును॥ తరువాత ప్రణవముతో నుదకమును త్రాగుట తప్పవలయును॥ ఆపస్తంబ సూత్రోక్తమగు స్మృత్యాచమన మెట్లనగా- జలమునందు ఒక్క కొక్కటోట నిలుచుండి కాని, పరుండి కాని యాచమనము చేయగూడదు కూర్చుండి హృదయమును వరకు పోవునంత జలముతో "స్వాహా" అనుచు మువ్వారు లాచమనము చేయవలయును। తరువాత- అంగుష్ఠమూలమున మువ్వారు పెదవులు తుడుచుకొనవలయును॥ రెండుమారులని కొందరందురు. తరువాత- తర్జనీ మధ్యమానామికలను మూడువ్రేళ్ళతో పెదవుల నొకసారి తాకవలయును॥ రెండుసార్లు తాకవలయునని కొందరు చెప్పుదురు. అనంతరము దక్షిణ హస్తముచేత నెడమ చేతియందును పాదముల మీదను శిరముమీదను ప్రోక్షించి కన్నులను- ముక్కులను- చెవులను తాకవలయును॥ అనంతరము జలము తాకవలయును॥ ఇక శ్రుత్యాచమనంబును స్మృత్యాచార మునందే కలదు॥ ఎట్లనిన- గాయత్రీమంత్రము యొక్క మూడు పాదములతో మువ్వా రాచమనముచేసి- ఆపోహిష్ఠామయోభువ ఈ మొదలగు తొమ్మిది వాక్యములతో జిట్టివేళ్ళ చేతులను [illegible] తో నెడవు

వామదేవసంహితోక్తం కారణోక్తం తథైవచ। ఆరణ్యకోక్త మన్యచ్చ శ్రౌతముక్తం చతుర్విధం॥ తద్యథావామదేవ సంహితాయాం॥ సమశ్శం భవఇత్యాది మంత్రాస్తామన వశ్చవషట్। భవోద్భవాయ నమ ఇతిమనుః ప్రథమః స్మృతః। వామ దేవాయ వాక్యస్థా మంత్రా ఏకాదశ స్మృతాః। నమస్తే అస్తు భగవ న్విశ్వేశ్వర ఇతి స్మృతః। మహాదేవస్త్ర్యం బక స్త్రిపురాంతక ఇతీ రితః। త్రికాగ్ని కాలః కాలాగ్ని రుద్రావ్యాయ ఇతి స్మృతః। నీలకంఠశ్చ సర్వేశ్వర స్సదాశివ ఏవచ। శ్రీమహా దేవఇ త్యేతే సంయుతా నమసాస్మృతాః। అష్టావింశతి నామాని కీర్తితాని మ హాన్తిచ। ఏతైరాచ మనాదీని కార్యాణ్యాహుర్మ నీషిణః। శంభ్వాదిభి స్త్రిభిర్నంత్రైః పీత్వా శేషైశ్చ సంస్పృశేత్। ఓమద్వయంచమ బుక మా

లు దుడిచి కొనవలయు॥ కడమ రెండిటితో శిరముపై జలము జల్లుకొని- యొక వాక్యము తో కుడిచేత నీరుతీసికొని యెడమచేతిమీద ప్రోక్షింప వలయు॥ అనంతర మొక వాక్య ము నుచ్చరించుచు పాదములమీద నీరు ప్రోక్షించి- చివర వాక్యముతో జలమును శిరము న జల్లుకొన వలయు॥ తరువాత- సప్తవ్యాహృతులు- త్రిపదా గాయత్రి గాయత్రి శిర ము నను వానితో కడమ యంగములను దాకవలయు॥ అట్లుగాక- ప్రణవముతో గాని- గాయత్రితో గాని- వ్యాహృతులతో గాని చేయవలసును॥ వైదికాచార నిర్ణయమునందు కంఠి లిఖితుఁడు॥ శైవపంచాక్షర మంత్రముతో ముమ్మారు లాచమనముచేసి రెండుమారు పె దవులు తుడువవలయు. ఈశానాది పంచబ్రహ్మ మంత్రములతో నాయా యిస్థానము లను స్పృశింప వలెను॥ ఇది శ్రౌతాచమనము॥ అనియున్నది॥ గరుడపురాణమున శివపూ జా ప్రస్తావమునందు "ఓంహ్రీం ఆత్మతత్వాయస్వాహా" ఈ మొదలగు మూడుమంత్రము లతో నాచమనము చేయవలయునని యున్నది॥ స్మృతి రత్నాకరమునందు॥ శైవులకు శి వనామంబులును యతులకు ప్రణవంబును వైష్ణవులకు విష్ణునామంబులును ఆచమన కృ త్యంబున యోగ్యంబులని యున్నది॥ మానవ పురాణము నందు॥ ముక్తిని కోరుదురేని కేశ వాది నామములను విడిచి పెట్టి శంభ్వాది నామములతోడనే ఆచమనము చేయుడని యున్నది॥

వామదేవ సంహితోక్తము, కారణాగమోక్తము, అరణ్యకశ్రుత్యుక్తము, మనో క్తమునని శ్రుతాచమనము నాలుగువిధములు॥ అందు వామదేవసంహితోక్త మెట్లనిన, న మశ్శంభవేచ ఈ మొదలగు నాలుగు మంత్రములును, భవోద్భవాయ నమః అనునదియొకటి.

గుళ్యగ్రైర నంతరం। భవోద్భవాది భిర్మంత్రైర్ద్వాదశాంగాని సంస్పృశేత్।అంగుష్ఠతర్జనీభ్యాంతు నాసారంధ్రే స్పృశేత్క్రమాత్। అంగుష్ఠానామికాభ్యాంతు నేత్రేకర్ణౌ స్పృశేత్క్రమాత్। సాంగుష్ఠేనకనిష్ఠేన నాభింకుంచితలేనతు। అంగుళ్యగ్రైశ్శిరో బాహూవ్యస్తైస్తలేవక్షస్థలం స్పృశేత్। నమస్తేస్త్వాది భిర్మంత్రైర్దశాంగానిచ సంస్పృశేత్ వామహస్తతలేనైవ దక్షహస్తతలం స్పృశేత్। తథా దక్షిణ హస్తేన వామహస్తతలం స్పృశేత్। పాదద్వంద్వం పార్శ్వయుగ్మము రోగండస్థలేహ్యపి। మూర్ధాంగం మునిశార్దూల తతేనైవ నచాన్యథా। ఏవమాచమ్య విధివత్కర్మానుష్ఠాన మాచరేదితి॥ యథాచకారణే। త్రిఃపిబేత్త్రిశ్చాచమేత హ్యాత్మ విద్యా శివాభిధైరితి॥ అంణ్యాకోక్తం యథా॥ త్రి

టియు, వాసుదేవ మంత్రమున గలవాక్యములు పదునొకండును నమస్తేఅస్తు భగవన్ విశ్వేశ్వరాయ ఈమొదలగు మంత్రమున గల వాక్యములు పదియును చేరియిరువదియొక్క నామములగును॥

వీనిలో మొదటి మూడువాక్యముల చేత మూడుమారులు ఆచమనముచేసి కడపటి యేడింటిచే అంగుళ్యగ్రములతో పెదవులను గడ్డమును తుడువవలయును॥ అనంతరము భవోద్భవాయనమః ఈమొదలగు పండ్రెండు మంత్రములతో పండ్రెండు స్థానములను తాకవలయును. ఎట్లనిన అంగుష్ఠము తర్జని ఈరెండు వ్రేళ్లతో ముక్కులను తాకవలయును॥ అంగుష్ఠము అనామిక ఈరెండు వ్రేళ్లతో కన్నులను చెవులను దాకవలయును॥ బొటన వ్రేలు చిటికెన వ్రేలు వీనితో నాభిని అరచేతితో వక్షమును తాకవలయును॥ తరువాత నమస్తేఅస్తు ఈ మొదలగు వాక్యములతో పదిస్థానములను స్పృశింపవలయును॥ ఎడమచేయి అరచేతితో కుడిచేయి అరచేతితో ఎడమ అరచేతిని తాకవలయును॥ అనంతరము రెండుపాదములను రెండు పార్శ్వములను ఉరమును రెండు చెక్కిళ్లను, శిరమును అరచేతితో తాకవలయును॥ ఇట్లాచమనముచేసి కర్మానుష్ఠానము చేయవలయునని కలదు॥ ఆత్మతత్త్వము, విద్యాతత్త్వము శివతత్త్వము అనువానిచే నాచమనము చేయవలయునని కారణాగమమునందుగలదు॥ అరణ్యకమునుక్తమెట్లనిన, మూడుమారులు ఆచమనము చేయవలయును॥ నీళ్లలో ముంచిన యంగుష్ఠముచే రెండు పెదవులను రెండుమార్లు తాకి మరలనొకసారి పెదవిని తాకి ఎడమచేతి మీదను, రెండుపాదముల మీదను, ప్రోక్షించి కరాగ్రమున శిరమును, అంగుష్ఠానామికలతో కన్నులను అంగుష్ఠతర్జనులతో రెండు ముక్కులను, అంగుష్ఠ నా

గాచామేత్॥ ద్విః పరిమృజ్య॥ సకృదుపస్పృశ్య॥ సవ్యం పాణిం పాదౌ ప్రోక్షతి॥ శిరశ్చక్షుషీ నాసికే శ్రోత్రే హృదయమాలభ్య॥ ఇతి॥ మనూక్తం జ్ఞేయం॥ పాద్మే ఇత్యాద్యుక్తక్రమేణ॥

స్మార్తోదితం స్మృతి ప్రోక్తం స్మార్తమాచమనం ద్విధా॥ యథా॥ ఆపస్తంబసూత్రే॥ త్రిరాచామే దిత్యాది స్మృతి ప్రోక్తం యథా॥ త్రిః పిబేద్బ్రాహ్మ తీర్థేన ఇత్యాద్యుక్తక్రమేణ॥ స్కాందే శంకర సంహితాయాం॥ నామభిః కేశవాద్యైస్తు తాంత్రికాచమనం మతం॥ బ్రహ్మయజ్ఞాది కాలేతు శ్రౌతాచమనమిష్యతే॥ సంధ్యాది స్మార్తకృత్యేషు స్మృత్యాచమనమీరితం॥ మూత్రాది శౌచకాలేతు పురాణాచమనం స్మృతం॥ శంభు నామాదిభిః పంచ వింశత్యా కుర్యాత్ పృథక్॥ శంభో శంకర శాంత శాశ్వత శివస్థాణో భవానీపతే భూతేశ త్రిపురాంతక త్రిణయన శ్రీకంఠ కాలాంతక॥ శర్వోగ్ర భవ భర్గ భీమ జగతాంనాథాయ శ్రీపతే రుద్రేశాన మహేశ్వరేశ్వర మహాదేవాయ తుభ్యం నమః॥ ఇతి॥

ఏవముదాహృత వచనానురోధేన కేశవాది నామ్నాం తాంత్రికత్వేన ప్రతిపత్త్యా న వైదికజన గ్రాహ్యత్వం॥ అథ శేషాం పరకీయా పౌరాణికత్వాభ్యుపగమేపిన శ్రౌతస్మార్త కర్మాంగాచమన గ్రాహ్యత్వా సిద్ధ్యతీతి స్ఫుటం॥

మికలచే చెవులను, కరతలముతో రొమ్మును తాకవలయును॥ ననియున్నది॥ మనూక్తము గాయత్రీ మంత్రముయొక్క పాదములతోఁ చేయవలయునను నదికవగింపఁ బడియెను॥

తాంత్రోక్తము, స్మృతి ప్రోక్తమనని స్మృత్యాచమనము రెండు విధములు॥ ఈ రెండు విధములు ప్రతిపాదింపఁ బడియున్నవి॥ పురాణాచమన మెట్లనిన స్కాందమున శంకరసంహిత యందు॥ కేశవాది నామముల చేయఁబడునది. తాంత్రికాచమనము॥ బ్రహ్మయజ్ఞాది కాలములయందు శ్రౌతాచమనము చేయవలయును॥ సంధ్యాది కృత్యములయందు స్మృత్యాచమనము చేయవలయును॥ మూత్రాది శౌచ కాలమునందు పురాణాచమనము చేయవలయును॥ శంభు మొదలగు నిరువదియైదు నామములఁ జేయఁబడునది పురాణాచమనము॥ శంభవే స్వాహా॥ శంకరాయ స్వాహా॥ శాంతాయ స్వాహా॥ శాశ్వత, శివ, స్థాణు, భవానీపతి, భూతేశ, త్రిపురాంతక, త్రిణయన, శ్రీకంఠ-

నమస్స్వాహా స్వధాంతానాం తేషాం శ్రౌతస్మార్తేతర శ్రౌ-
తస్మార్త కర్మాంగత్వే విశేషే పాంచరాత్ర మాత్రసిద్ధ శాంకరాణాం ల-
క్షిత విష్ణునామ్నాం వేదమూలానాం సర్వవేద సిద్ధ కారణత్వే లక్షిత పరమేశ్వర-
గ నామ్నామేవ శ్రౌతత్వస్య ప్రతిపత్త్యా స్వాహాశబ్ద సంబంధే నాపి
తేషామేవ గ్రహణానాం న్యాయ్యత్వాత్. తాంత్రిక శబ్దానాం స్వాహాశ-
బ్ద సంబంధేనాపి శ్రౌతత్వస్య దురుపపాదత్వాచ్చ. విష్ణోః పాంచరాత్ర
మాత్రసిద్ధత్వాత్తు. సదాశివః పరం బ్రహ్మ నారాయణమూర్తి స్సనాతనః
విభూతి శేష ప్రస్వేద ప్రపంచ ఇతి దైవికాః. పాంచరాత్రే స్థితా పరస్య
పరభావే ధృతాత్మకాః. విష్ణోః పరత్వే వేదానామపి తాత్పర్యమూ-
చిరే. ఇత్యాదినా శ్రీమదప్పయ్య దీక్షితైః ద్విత్రి వేదశివ కర్ణామృతా-
ది ప్రబంధేష్వపి తత్త్వేన ప్రతిపాదితాభిధేయ స్యార్థస్య న్యాసకథాప-
స్య వర్ణితత్వేన వైదిక శ్రౌతస్మార్త కర్మాంగతయా శివనామ్నా-
మేవ గ్రహణం న్యాయ్యమితి ఘంటాఘోషః.

అత్ర యద్యపి కేచిత్. కేశవాద్యైస్త్రిభిః పీత్వోత్పాదనా వైదికై-
వ సంధ్యావందనాదీని కర్మాణి కుర్వన్తో న్యేప కుర్వంతీత్యాక్షిపంతి. త-
థాపి తేషాం పరాశర మాధవీయ వైద్యనాథ దీక్షితీ యాదిషు ఆచ

కాలాంతక, శర్వ, నాగ, అనీశ, భర్గ, భీమ, జగన్నాథ, అతను, శ్రీకంఠ రుద్ర
ఈశాన, మహేశ్వర, ఈశ్వర, మహాదేవ అనువానితో ఆచమనము మొదలగు కృత్యము-
లు తీర్చుకొన వలయును అని చెప్పబడి యున్నది.

ఉదహరింపబడిన వచనములను బట్టి కేశవాది నామములు తాంత్రికములని ఏ-
ర్పడియెను గాన నవ్యాది వైదికులగు ఏకాకి గార్హ్యములు కాదేవు. ఇట్టి సమల తా-
త్పర్యమును బట్టి యన్యాది పురాణాదుల మనువను పయోగించునని యోగికమంచిన పు-
రాణాది మతము కొంచెము మనమునందు వినియోగపడును గాన పవిత్రాతి స్మార్త కృత్య-
ములకు నంగముగా చేయుచున్న మనమునందు ఉపయోగించిన కావు.

ప్ర॥ కేశవాదు స్వాహాయని స్వాహా శబ్దములో గూడిన నామములు శ్రౌత-
ములగును గాన శ్రౌతస్మార్త కర్మాంగముగా నేల గ్రహింపబడదు.

ఉ॥ విష్ణు నామ పాంచ రాత్రము నందు మాత్రమే ప్రసక్తము చెప్పబడి యును.

మన ప్రసంగేఽవిహితత్వాత్ ధర్మప్రవృత్తి- కృష్ణపండితీయే సాంఖ్య భాష్యే చ శౌచాచమన ఏవ తేషాం విహితత్వాచ్చ తదనుష్ఠాన స్యావిహితానుష్ఠాన రూపత్వేన తద్వచనస్య స్వయం భ్రష్టోఽన్యానపి భ్రంశయతీతి న్యాయ గోచరత్వాచ్చ అనుపాదేయతాం మన్యామహే॥

ఆచమన నియమాః.

నిబద్ధ శిఖకచ్ఛస్తు ద్విజ ఆచమనం చరేత్। కృత్వోపవీతం సవ్యం సేవాబ్రహ్మణః కాయసంయతః॥ గోకర్ణాకృతి హస్తేన మాషమాత్రం జలంపిబేత్। తన్న్యూన మధికం పీత్వా సురాపాన సమం భవేత్। ముక్తాంగుష్ఠ కనిష్ఠాభ్యాం త్రిః పిబేద్బ్రహ్మతీర్థతః॥ నాచామేదాసనస్థాంఘ్రిర్నబద్ధాసన ఏవ వా। నప్రసారిత పాదో వా బహిర్జాను కరోపి వా। పవిత్రకర ఆచామేత్ శుచిః కర్మార్థమాదరాత్॥ సపవిత్రో సదర్భో వా కర్మాకుర్వీత నాన్యథా॥

పునశ్శివుని సర్వవేదముల యందును పరత్వము నిరూపింపఁ బడియున్నది. దీనింబట్టి కేశవాది నామములు తాంత్రికము లనియు, శివనామములు వైదికములనియు నిర్ణయమగుచున్నది. తాంత్రికములగు కేశవాది నామముల కు స్వాహా శబ్దముతో సంబంధము కలుగఁ జేయుట కంటె వైదికములగు శివనామములకు స్వాహాశబ్దమును జేర్చియుపయోగించు కొనుటయే శ్రేష్ఠము॥ ఇదిగాక- తాంత్రిక శబ్దములకు స్వాహా కారమును జేర్చినను నవి వైదిక ములగునా? కానేరవు.

ప్ర॥ విష్ణునకు పరత్వము పాంచరాత్ర తంత్రముల యందే గాని వేదముల యందు లేదని యెట్లు విశ్వసింప వలయును?

ఉ॥ శివుఁడే పరబ్రహ్మము ఆయన యొక్కయంశమే జగము అని వేద ములు చెప్పుచున్నవి. అయినను వేదము లన్నియు శివపరముగా నుండనేయని యూర్వశేమితో పాంచరాత్ర వాదులు వేదముల యందును విష్ణు పారమ్యము కలద నియువాక్య ములు చెప్పఁ బూనిరి. వారిపద్ధతిని నిరసింప నిందజొచ్చిరి యని చెప్పుచు శ్రీమదప్పయ దీక్షితులవారు శివకర్ణామృతము నందును, శివతత్త్వ వివేకమునందును, వేదములయందు విష్ణుపారమ్యము లేదని నిర్ణయించిరి. ఈయర్థము వ్యాసపథము మొదలగు గ్రంథ ముల యందు మా చేతను నిరూపింపఁ బడియెను. కావున వైదికులగు వారు శ్రౌతస్మార్త కర్మాంగములను నాచమనము లందు శివనామముల నుపయోగించుటయే న్యాయ్యమని యేర్పడు చున్నది.

భూతాద్యుచ్చాటనం

అథభూతాద్యుచ్చాటనం॥ తదుక్తం। చంద్రజ్ఞానోత్తరే॥ అపసర్పన్తుయే భూతాయే భూతాభువి సంస్థితాః। యేభూతా విఘ్నకర్తారస్తే నశ్యన్తు శివాజ్ఞయా। పార్ష్ణినా వామపాదస్య భూతాఘాతత్రయం చరేదితి॥

మూ॥ ఉత్తిష్ఠన్తు భూతపిశాచాయ ఏతేభూమిభారకాః।
ఏతేషా మవిరోధేన బ్రహ్మకర్మ సమారభే॥

పరి అట్లైన మతాంతరులు కేశవాది నామములతోనే ఆచమనము చేయుచున్నారు వారి ధర్మశాస్త్రముల యందు కేశవాది నామములతోనే చేయుమని యుండలేదు॥ మతాంతరు లట్లుచేయుదురు గాక అది సప్రమాణము మాత్రము కానేరదు. ఏలయన- అట్లు కేశవాది నామములతో నాచమనము చేయవలయునని వారిధర్మశాస్త్రములగు పరాశర మాధవీయము నందుగాని వైద్యనాథ దీక్షితీయము నందుగానిలేదు. ఇంక- ధర్మప్రవృత్తి యందు, కృష్ణపండితీయమను సంధ్యాభాష్యము నందును న్యాసము అచటనే వానిని శ్రౌతాచమనము నందే వినియోగించుకొన వలయునని యున్నది. గాని శ్రౌతస్మార్త కృత్యముల యందు వినియోగించుకొమ్మనిలేదు. దీనింబట్టి వారనడపడిక శాస్త్ర సమ్మతము కాదని యేర్పడు చున్నది.

ఆచమన నియమములు.

సిగ ముడివైచికొని చెంగులు దోపుకొని- జందెము నుపవీతముగా ధరించి వాక్కును మనసును కాయమును నియమించి ఆచమనము చేయవలయును.

అరచేతిని ఆవుచెవిని వలె బట్టి అందు మినుపగింజ మునుగు నంత జలము నాచమింప వలయును అంత కెక్కువగాని తక్కువగాని పుచ్చుకొన గూడదు.

చూటనవ్రేలిని- చిటికెనవ్రేలిని సాచి కడమవ్రేల్లను మాత్రము గూర్చిన చేతితో జలము గ్రహించి బ్రహ్మ తీర్థముతో జలముగ్రహింప వలయును అంగుష్ఠమూలమున బ్రహ్మతీర్థ ముండును.

గొంతు కూర్చుండి గాని- శ్రోత్రగ పద్మాసనాదులను బంధించి గాని, కాళ్లుసాచుకొని గాని, మోకాళ్లకు వెలుపట చేతుల నిడుకొని గాని యాచమనము చేయ గూడదు.

బంగారుతోం జేయంబడిన పవిత్రముడి గాని దర్భలుగ్గాని చేతియందు ధరించి యాచమనము చేయ వలయును.

తత్రైవ సంగృహీత్వా సంజపేత్ప్రసన్నస్తాంత్రికార్థాన్విత మానసః॥ కుశాజినానాం బలేనాన్యాం కల్పయేదాసనం బుధః॥ వంశేష్టకాశ్మ ధరణీతృణ పల్లవ నిర్మితం। వర్జయేదాసనం ధీమాన్దారిద్ర్యవ్యాధి దుఃఖదం। సర్వసిద్ధైర్వ్యాఘ్రచర్మ జ్ఞానసిద్ధైర్మృగాజినం। వాంఛేత్తస్య గ్రహేణ కృష్ణాజినం స్మృతం। విశేషతో వస్త్రం బహ్వాచారే కృష్ణాజినే। వస్త్రాసనం రోగహరం కంబళం దుఃఖనం స్మృతం। స్వస్తికాద్యాసనేనాథ విశేషతస్తు రాతులః। వీరాసనం స్వస్తికం వా బద్ధ్వాసనేన దాసనం। పద్మం వా కుక్కుటం వాపి బద్ధ్వా జపమాచరేత్॥ ఇతి॥

ఆసనలక్షణముక్తం తత్రైవ ఏకపాదమథైకస్మిన్విన్యస్యోరుణి సంస్థితః। పాదేఽన్యస్మిన్ తథా వోరుం వీరాసనము దాహృతం॥ జానూర్వోరంతరే సమ్యక్ కృత్వాపాదతలే ఉభే। ఋజుకాయస్సమాసీనః స్వస్తికం తత్ప్రచక్షతే॥ ఊర్వోరుపరి విప్రేంద్ర కృత్వా పాదతలే ఉభే। ప

భూతాద్యుచ్చాటనము.

చంద్రధ్యానోక్తగము నందుః భూమియందున్న భూతములు తొలగిపోవు గాక. స త్కర్మములకు విఘ్నము లొనర్చు భూతములు శివాజ్ఞవలన నశించు గాక అనియు దమకాలి మడమతో నేలమీద మూడుమారు కొట్టవలయును. అని యున్నది భూమికి బ యటై యున్న భూతములు పీడించ మేలుకు లేచిపోవు గాక. వానిని వర్గోత్పలక యేను వైదిక కర్మము నాచరించెదను. అని యుచ్చరించి మనసున మంత్రార్థమును భావించుచు స త్కర్మములను గాని జపమును గాని చేయవలయును.

వెదురుకఱ్ఱ- ఇటికెలు- నేల- తృణము, చివురుటాకులు మొదలగునాని యందు గూ ర్చుండి నచో దారిద్ర్యము వ్యాధి దుఃఖము సంభవించు గాన నియ్యవి కూడదు వ్యాఘ్ర చర్మమునందు గూర్చుండి జపముచేసిన నెడ సర్వము సిద్ధించును కృష్ణాజినమునందు గూ ర్చుండు నెడ జ్ఞానము సిద్ధించును. విశేషించి గృహస్థులకు కృష్ణాజినము యుక్త మైనదగును. వనస్థులకును. బ్రహ్మచారులకును కృష్ణాజినము మీద గూర్చుండ నగును. వ స్త్రాసనమున గూర్చుండిన రోగము తొలంగును. కంబళాసనమున గూర్చుండిన నెడ దుః ఖము కలుగును. స్వస్తికాద్యాసనములతో గూర్చుండ వలయును. వీరాసనము స్వస్తికా సనమును. పద్మాసనము కుక్కుటాసనము మను వీనిలో నేదేని యొక యాసనమునవలంబించి జ

ద్మాసనం భవేదేతద్దేవానామపి పూజితం॥ భూశుద్ధిం సమాచరేత్॥ తత్ప్రకారస్త్వాహ్నికే జపప్రకరణే ద్రష్టవ్యః॥

ప్రాణాయామవిధిః.

అర్థంవాసి సాధయిష్యురిత్యాపస్తంబః॥ అత్రవృత్తికారః॥ అర్థఃప్రయోజనం తచ్చదృష్టమదృష్టంవా- సిసాధయిషుః ఆశరీర గ్లానేః ప్రాణాయామత్రియం కుర్యాదితి॥ తస్యలక్షణ మాహమనుః॥ సవ్యాహృతిం సప్రణవాం గాయత్రీం శిరసాసహ।త్రిఃపఠేదాయతప్రాణః ప్రాణాయామస్స ఉచ్యత ఇతి। యోగయాజ్ఞవల్క్యః॥ భూర్భువ స్స్వర్మహర్జన స్తపస్సత్యం తథైవచ। ప్రత్యోంకారసంయుక్తా స్తథాతత్సవితుఃపదం। ఓమాపోజ్యోతి రిత్యేతా శ్శిరః పశ్చాత్ప్రయోజయేత్। త్రిరావర్తన యోగాత్తు ప్రాణాయామస్సశబ్దితః॥ ఇతి॥

పముచేయవలయు ననియున్నది ఆచమన నియమముల యందు బద్ధాసన ఏవకా అని పద్మాసనాదులు నిషేధింపబడియును॥ కానిఅని షేధము క్రొత్తగ పట్టబడిన పద్మాసనాదులు సుఖకరములు గానందున ప్రవర్తించెనని యూహింపనగునది॥

ఆసన లక్షణంబును చంద్రజ్ఞానోత్తరము నందే కలదు॥ ఎట్లనిన, ఒక పాదమును రెండవ తొడమీదను రెండవ పాదమును వేరొకతొడ క్రిందను నుంచి కూర్చుండుట యది వీరాసన మగును॥ మోకాలి తొడల నడుమ రెండు యరకాళ్లను జేర్చి సరిగా కూర్చుండిన యదిస్వస్తికాసన మగును॥ ఎడమకాలి తొడమీద కుడిపాదమును, కుడికాలి తొడమీద యెడమ పాదమును నునుచు నెడనది పద్మాసన మగును॥ భూశుద్ధి నాచరించి భూతములను పారదోలి- యిట్టి యాసనమున గూర్చుండి భూతశుద్ధి చేయవలయు॥ భూశుద్ధిభూతశుద్ధి మొదలగునవి యాహ్నికమున జపప్రకరణమందు జూడవలయు॥

ప్రాణాయామవిధి.

దృష్టముగాని- అదృష్టముగాని యగు ప్రయోజనము సాధింప దలచిన వాడుశరీరమునకు యలసట వరకు మూడు ప్రాణాయామములను చేయవలయు నని యాపస్తంబుడు చెప్పెను॥ ప్రాణాయామ లక్షణ మెట్లన, వ్యాహృతులు ప్రణవము శిరస్సు అను వానితో గూడ గాయత్రిని మూమార్లు జపించు వరకు నూపిరి బిగబట్టి నుండు నెడ నదియొక ప్రాణాయామ మగును అని మనువు చెప్పెను యోగ యాజ్ఞవల్క్యుడును నిట్లు చెప్పెను.

ప్రాణాయామస్య సకల పాపనివృత్తిః ఫలమిత్యుక్తం మనునా॥ దశప్రణవ సంయుక్తాః ప్రాణాయామాస్తు షోడశ। అపిభ్రూణహనం యస్మాత్పునం త్యహరహః కృతా ఇతి॥ సచ ప్రాణాయామస్త్రిప్రకార స్తదుక్తం॥ పూరకః కుంభకో రేచ్యః ప్రాణాయామస్త్రిలక్షణః॥ నాసికాకృష్ట ఉచ్ఛ్వాసో ధ్మాతః పూరక ఉచ్యతే। కుంభకో నిశ్చలశ్వాసో రేచ్యమానస్తు రేచకః ఇతి॥ తల్లక్షణముక్తం వ్యాసేన॥ దక్షిణే రేచకం కుర్యాద్వామే నాపూర్య చోదరం। కుంభకేన జపం కుర్యాత్ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే। పంచాంగులీభిర్నాసాగ్ర పీడనం ప్రణవాభిధా। ముద్రేయం సర్వపాపఘ్నీ వానప్రస్థ గృహస్థయోః॥ కనిష్ఠానామికాంగుష్ఠై ర్నాసాగ్రస్యచ పీడనం। ఓంకారముద్రా సా ప్రోక్తా యతేశ్చ బ్రహ్మచారిణ ఇతి॥

ప్రాణాయామ విధి యుక్త మంత్రార్థః

అథతద్విధియుక్త మంత్రార్థో యథా॥ ఓంభూః॥ ఇత్యనేన మంత్రేణ నాసాగ్రన్యస్తలోచన స్తదభిధేయం పరమేశ్వర మంతర్భావయన్ ప్రాణాయా మంత్రయం కుర్యాదిత్యాకూతం॥ ఓంకార శ్చాథశబ్దశ్చ ద్వావేతౌ బ్రహ్మణః పురా। కంఠం భిత్వా వినిర్యాతౌ తస్మాన్మాంగళికావుభావితి స్మృత్యా ఓమితి బ్రాహ్మణః ప్రవక్ష్యన్నాహ ఇతి శ్రుత్యా

ప్రాణాయామమునకు ఫలమే మనిన, పదిమార్లు ప్రణవమును జపించుచు చేయు ప్రాణాయామములను ప్రతిదినము పదునాఱు మార్లు చేయుచో భ్రూణహత్యాదిదోషము గూడ నశించునని మనువు చెప్పుటచే సకల పాపములు తొలంగుటయే ఫలమని తెలియుచున్నది॥ పూరకము కుంభకము। రేచకమునని ప్రాణాయామమునకు మూడంగములుకలవు॥ ముక్కునుండి గాలిని పీల్చుటకు పూరకమనియు॥ దానిని కదలకుండ నిలుపుటకు కుంభకమనియు॥ గాలినివెడలి పెట్టుటకు రేచకమనియు పేరు॥ ఎడమ ముక్కునుండి గాలినిపీల్చి కుడిముక్కునుండి విడువవలయు. కుంభకమున జపముచేయవలయు॥ అయిదువ్రేళ్లతో ముక్కుపట్టుకొనుటకు ప్రణవముద్ర అనిపేరు ఇది సకల పాపములం బోగొట్టును॥ వానప్రస్థునకు గృహస్థునకును నీముద్ర విహితమైనది॥ చిటికెనవ్రేలు అనామిక బొటనవ్రేలు అనువానిచే ముక్కుపట్టుకొనుట ఓంకారముద్రయనిపేరు ఇది యతికి బ్రహ్మచా

చేతస్య పరమ మాంగళికత్వాదాదౌ నిర్దేశః. కించ, స్వాధ్యాయో౽ధ్యేతవ్య ఇతి బ్రాహ్మణస్య ఫలపదార్థావబోధపర్యవసాయి వేదాధ్యయనం విహితం. తచ్చ ద్వైవిధ్యానుపాదానాత్ తాన్న సంభవేదితి సకలవేద సారభూతస్యాస్య ప్రణవస్యాదావపాఠో౽యుక్తః. ఉక్తం చ, ఓంకారః సర్వవేదానాం సారః పరికీర్తితః ఇతి వచనాదేవగమ్యతే. ఓమితీదగ్ం సర్వమితి శ్రుతిరప్యముమేవార్థమవగమయతి. అపరంతు ఇతి ధ్యాయోరవశిష్టే లోప ఏవేత్యాదిక సూత్రేణ టిలోపే సతి ప్రత్యయే ఊకే చ ఓమితి సమ్పద్యతే. ఏతేనహ్యవతి సంసార సాగరాదిత్యవయవార్థేన పరమేశ్వరో౽భిధీయతే. యేతావన్నిత్య నైమిత్తికైః ఫలాభిసంధివర్జం పరమేశ్వరమారాధయన్తి. తాననుగృహ్యామల మాయాది పాశేభ్యో మోచయతీత్యాశయః. అతఏవ, శ్రు. యమేవైష వృణుతే తేనలభ్య ఇతి శ్రుతిరపి పశుపాశ విమోచనస్య పత్యధీనతాం బోధయతి. అస్య

తికిని విహితమైనది.

ప్రాణాయామ వినియుక్త మంత్రార్థము.

ప్రాణాయామమున వినియోగించు మంత్రములకర్థము. ఎట్లన, ఓం భూః అను మంత్రములచే నాసాగ్రమున దృష్టినుంచి, మంత్రవాచ్యుఁడగు పరమేశ్వరుని లోన భావించుచు, మూఁడు ప్రాణాయామములు చేయవలయును. ఓంకారము, అథ శబ్దము కూడను, మొదట బ్రహ్మదేవుని కంఠమును భేదించుకొని వచ్చెను కావున నీరెండును మంగళప్రదములని స్మృతి చెప్పను, బ్రాహ్మణుడు పలుకఁబోవునపుడు మొదట ఓమని పలుకవలెనని శ్రుతి చెప్పను, ఓంకారము మంగళప్రదమని యొప్పుచున్నదిగాన ప్రణవము మొదట నిర్దేశింపఁబడినది. మఱియు, బ్రాహ్మణునకు వేదాధ్యయనము విధింపఁబడియున్నది. అట్టి దైవికము నాయనమునకు విన్నము వలన లభింపదు కుంకునేమో? అట్టి యధ్యయనము లభింపకున్నను తత్ఫలము సిద్ధింపవలయును, పరమాత్మ సకలవేద సారమగు ప్రణవము మొదట పఠింపబడియును ఈ సత్యము ప్రణవము అనుకొని యము. ప్రణవము సర్వవేద సారమని వర్ణము నెఱింగించుచున్నది ఈపరకుల, పవరక్షణే అను ధాతువునుండి. యెప్పడియును నావ సంసార సాగరమునుండి రక్షించు నది యను వ్యుత్పత్తి ము గలిగి పరమేశ్వర [illegible] చెప్పుచున్నది.

చ పరశివాభిధానత్వ మగ్రేస్పష్టీ భవిష్యతి। తస్మా దేవచాస్య పరమ
మాంగళికత్వమామ్నాయ పారత్వ మిత్యాద్యుపపద్యతే। అతఏవచ
ధర్మానుష్ఠాన యోగ్యతాచిత్తైకాగ్ర్యవిఘ్న పరిసమాప్తి సిద్ధ్యర్థాంత
ద్విసియోగా కాంక్షిత సంప్రదానార్థం చాస్యాదా వామ్నాన మితి
సాధు।

భూరితిభూలోకః. ఇదమధోలోకానాంసప్తానామప్యుపలక్షణం। భువరితి
భువర్లోక ఇత్యాద్యనుసంధేయం। భూరాదీనాంసప్తానామపిభువనానాంత
చ్ఛరీరత్వ తత్కార్యత్వ తచ్ఛాప్యత్వాద్యుపస్కృత తచ్ఛేషత్వ జ్ఞాప
నార్థం- పరమేశ్వరస్య సర్వాంతర్యా మిత్వాద్యుపస్కృత తచ్ఛేషిత్వ
బోధనార్థంచ పరశివాభి ధానస్యతస్య ప్రణవస్య ప్రతిపదం కీర్తనం
యుక్తం। అతఏవ। సప్తవ్యాహృతయ స్సప్తలోకా భూరాదయః క్ర
మాత్। ప్రత్యేకం ప్రణవాదిత్వాత్తన్మయా ఇతి సూచ్యత ఇత్యుక్తం।
గాయత్ర్యర్థస్తు జపావసరేఽభిధాస్యతే। ఓమాపో జ్యోతిరితి గాయత్రీ
శిరః। అస్యాయమర్థః। ఆపః= జలాని, ఓం= పరమేశ్వర ఏవతస్యాష్ట
మూర్తిత్వాత్। జ్యోతిః= సౌరాదితేజః ఓం= ఈశ్వరఏవ, ఏవంరసః=
మధురాదిః, అమృతం= దేవానామన్నం, బ్రహ్మ వేదః, ఏతత్సర్వం,ఓం
పరమేశ్వరఏవ. భూర్భువస్సువరితి భూరాదీనాము పలక్షణం, ఏతదపి
ఓం పరమేశ్వర ఏవేత్యర్థః। అనేన మంత్రేణ ప్రాణాయామం త్రీన

ఎవ్వారలు ఫలకాంక్షలేక నిత్యనైమిత్తిక కర్మములచే పరమేశ్వరునా రాధింతురో వారలను గ్రహించి మలమాయాది పాశములనుండి విముక్తులను గావించునని భావము। కాన పరమేశ్వరు డెవ్వని ననుగ్రహించునో వానికే లభ్యుండగునని శ్రుతి చెప్పుచున్నది। దీనింబట్టి జీవునియొక్క బంధవిముక్తి పరమేశ్వరున కధీనమైయని తెలియుచున్నది। ప్రణవము పరమేశ్వరు నామధేయ మైయుండుట ముందు స్పష్టము కాగలదు। దాననె ఇది మంగళప్రదమగుటయును వేదసార మగుటయును సిద్ధించుచున్నది। ఆ కారణముననే ధర్మానుష్ఠాన యోగ్యత చిత్తైకాగ్ర్యము విఘ్నపరిసమాప్తి సిద్ధించుట కనుకూల సానుష్ఠాన మంత్రము పరమేశ్వరు నుద్దేశించినదే యను నర్థమును తెలుపుటకును ఇదియాద్యుత పఠింపఁబడియెననుట యుక్తము।

శక్త్యైక వారంవాసృత్వా

దేశకాల కీర్తనం.

శివశివ శంభో రాజ్ఞయా ప్రవర్తమానస్య అద్యబ్రహ్మణో ద్వితీయ పరార్థే- శ్వేతవరాహకల్పే- వైవస్వత మన్వంతరే, కలియుగే ప్రథమపాదే, జంబూద్వీపే, భరతవర్షే, భరతఖండే, మేరోర్దక్షిణ దిగ్భాగే శ్రీశైలస్య ఈశాన ప్రదేశే కృష్ణాకావేర్యోర్మధ్యదేశే స్వగృహేసమస్తదేవతా మాహేశ్వర సన్నిధౌ అస్మిన్వర్తమానవ్యావహారికచాంద్రమానేన ... సంవత్సరె ...అయనే...ఋతౌ... మాసే... పక్షే... తిథౌ...వాసరే...శుభనక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణ విశిష్టశుభే శోభనే ముహూర్తే శ్రీమాన్,... గోత్రః...శర్మా, ధర్మ పత్నీ సమే

భూః అనగా భూలోకము॥ ఈపదము దిగువ నున్నయేడు లోకములకు నుపలక్షణము॥ భువః భువర్లోకము, సువః- సువర్లోకము అని మొదలుగా గ్రహింప వలయు భూలోకము మొదలుగా లోకము లన్నియు పరమేశ్వరునకు శరీరము లగుటయు కార్యము లగుటయు పాల్యము లగుటయు మొదలగువానిచే పరమేశ్వర శేషము లనియు, పరమేశ్వరు డైనను యీలోకముల కంతర్యామి యగుట కర్తయగుట మొదలగు వానిచే శేషియనియు తెలుపనే పర శివుని నామధేయమగు ప్రణవము లోకవాచక ములగు భూరాది పదములతోఁ జేర్పఁ బడియెను॥ భూరాది సప్తవ్యాహృతులును సప్తలోకము లగును. వీనిలో ప్రతిపదము ప్రణవముతోఁ జేర్చుట వలన నవ్యుదిః ప్రణవవాచ్య పరమేశ్వర రూపమని సూచింపఁ బడుచున్నది అని కలదు॥ గాయత్రీ మంత్రార్థము జపావసరమున నిరూపింపఁ బడ గలదు॥ ఓమాపో జ్యోతిః అనునది గాయత్రీ శిరము దీని యర్థమేమి యనిన, ఆపః= జలములు ఓం= పరమేశ్వరుఁడే యగు పరమేశ్వరుడు అష్టమూర్తి గావునను జలములా యష్టతమవులలో శ్రేష్ఠనవి గాన నిదియుక్తము॥ జ్యోతిః॥ సూరాది తేజంబును ఓం= ఈశ్వరుడే యగును ఇట్లే- రసః= మధురాది రసంబును అమృతం= దేవతల యన్నంబును, బ్రహ్మ=వేదంబును ఇదియంతయు ఓం= పరమేశ్వరుడేయగు ననియర్థము॥ ఈ మంత్ర ముతో మూఁడుప్రాణాయామ ములను జేయవలయు అశక్తుడగుఁనేని ఒకమాఱు చేయవలయు॥

దేశ కాల కీర్తనము

శివశివ,........... కరిష్యే అని సంకల్పము చేసి పవిత్ర మగు జలమును బ్రహ్మముఖమును మంత్రముతో మంత్రించి యాయుదకమును దాకి ఆపో హిష్ఠా ఈమొ

ఖోహం, శ్రీమత్,...గోత్రస్య...శర్మణః ధర్మపత్నీ సమేతస్య మమోపాత్తదురితక్షయద్వారా శ్రీ పరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం ప్రాతస్సంధ్యాముపాసిష్యే ఇతి సంకల్ప్య

పవిత్రము దకం బ్రహ్మముఖాఖ్యేన మంత్రేణ సంమంత్ర్య, తదుదకం స్పృష్ట్వా ఆపోహిష్ఠేత్యాది మంత్రైర్మార్జనం శిరసి సమాచరేత్। బ్రహ్మముఖోఽయం మనునా నిరుక్తః॥ ఓంకారపూర్వికాస్తిస్రో మహావ్యాహృతయోఽవ్యయాః। త్రిపదా చైవ గాయత్రీ విజ్ఞేయం బ్రహ్మణో ముఖమితి॥

అత్ర యద్యపి సంధ్యాత్రయమధ్యే సాయం సంధ్యాయా ఏవ ప్రాథమ్యం తథాపి॥ శౌనకః॥ ఉపనీతౌ కృతాయాం తు సాయం సంధ్యాముపక్రమేత్। ఇతి, తథాప్యాహ్నికక్రమానురోధేన ప్రాతస్సంధ్యా ప్రస్తుతా॥

దలకు మంత్రముతో శిరమున జలము చల్లుకొనవలయు॥ బ్రహ్మముఖమను మంత్రమెద్దియనిన మొదట ప్రణవంబును, తరువాత మహావ్యాహృతులును, త్రిపదా గాయత్రియుం జేరి నది బ్రహ్మముఖమను మంత్రమగు నని మనువు చెప్పెను॥

ఉపనయనము చేయగానే సాయం సంధ్యనుపక్రమింప వలయునని శౌనకుఁడు చెప్పిన దానిం బట్టి యిచ్చట సాయం సంధ్యను వివరించుటకన్న న్యాయమైనను ఆహ్నిక క్రమమును బట్టి ప్రాతస్సంధ్యయే ఆరంభింపఁ బడుచున్నది॥

సంధ్యా వందనములోని మంత్రములకు ఋషి— ఛందస్సు చెప్పవలెనని ప్రమాణము కలదు. అయినను ఆపస్తంబ సూత్రులకు నట్టి యాచారము లేదు గాన వ్రాయబడలేదు. ప్రణవముతో గూడిన మంత్రములతో మార్జనము చేయఁగా నెక్కుడు ఫలము కలుగును॥ ఆపోహిష్ఠా మయోభువః మొదలగు తొమ్మిది వాక్యములకు ప్రణవము చేర్చిన వానితో మార్జనము చేయు నెడ సంవత్సర కృతమగు పాతకము నశించునని శౌనకుఁడు చెప్పెను॥ ఋక్కు యొక్క అంతమందుగాని పాదాంతమందు గాని ఋగ్వ్యచ యొక్క అంతమందుగాని మార్జనము చేసికొనవలయునని బ్రహ్మ చెప్పెను॥ అయినను— బహుప్రమాణములను బట్టియు శిష్టాచారము బట్టియు పాదాంతము నందే మార్జనము చేయవలయునని తెలియుచున్నది॥

మార్జనము అప్పటము బలికర్మము భోజనము మొదలగు వానిని దేవతీర్థము తోన

అత్ర. యద్యపి ఋషిచ్ఛందోదేవతా స్మరణం ప్రణవ మేవ త
థాప్యాప స్తంబీయా సామాచారా భావా న్నకృతః। ప్రణవయుక్తేన
మంత్రేణ ప్రోక్షణే ఫలవిశేషమాహ శౌనకః। సప్రణవయుక్తేన ఆ
పోహిష్ఠేత్యృచేనతు। సంవత్సర కృతం పాపం మార్జనాన్తే వినశ్యతి।
ఇతి। బ్రహ్మా ఋగంతే మార్జనం కుర్యాత్పాదాన్తేతు సమాహితః।త్ర్యృ
చసాన్తే తథా కుర్యాచ్ఛిష్టానా మ్మత మీదృశమితి। బహు ప్రమాణా
ను రోధాచ్ఛిష్టా చారాచ్చ పాదాన్త మేవ గ్రాహ్యం। హారీతః। మా
ర్జనార్చన బలికర్మ భోజనాది దేవ తీర్థేన కుర్యా దితి। వ్యాసః। ఉపవీ
తీ బద్ధశిఖ స్స్వాచాన్తో ద్విర నాకులః। ప్రాఙ్ముఖస్సతతం విప్రస్సంధ్యో
పాసన మాచరే దితి। మంత్రార్థశ్చ ప్రతీ తవ్య ఇత్యాహ మనుః।
యదధీతమ విజ్ఞాతః నిగదేనైవ శబ్ద్యతే। అగ్నావివ చ శుష్కైధో న తజ్జ్వల
తి కర్హిచిదితి। వ్యాసోపి। పాఠమాత్రావ సానస్తు పంకే గౌరివ సీదతి।
శ్రుతిరపి। యదేవ విద్యయా కరోతి తదేవ వీర్యవత్తరం భవతీతి। మో
ర్ధవిత్సకలం భద్రమశ్నుత ఇతిచ।

చేయవలయును అని హారీతుడు చెప్పెను। జందెము నుపవీతముగా ధరించి, శిగ ముడి వైచు
కొని వ్యాకులత లేక తూర్పుమొగముగాఁ గూర్చుండి యాచమనము చేసి సంధ్యా వంద
నము చేయవలయునని వ్యాసుడు చెప్పెను।

మంత్రార్థము తెలిసికొన వలయునని మన్వాదులు చెప్పి యున్నారు। ఎట్లన, అర్థ
ము తెలియక చదివిన వేదము నిష్ఫలమగునని మనువు చెప్పెను। అర్థమెఱుఁగక చదువు వా
న్నవాడు బురదలో దిగఁబడిన యెద్దువలె శ్రమ మొందునని వ్యాసుడు చెప్పెను। తెలిసి
చేసినదే ఫలమిచ్చునని యుఁ అర్థమెఱిఁగిన వాఁడు సకల శుభముల నొందు ననియు శ్రుతియే
చెప్పుచున్నది।

ఇఁక మార్జనమున నుపయోగించు మంత్రములకు నర్థమెట్లనిన, హే ఆపః= ఓయుద
కములారా, మీరు, మయః= సుఖమునకు భువః= స్థానములు హిష్ఠ= అగుదురు కదా?
తాః= అట్టిమీరు నః= మమ్ములను, ఊర్జే= ఇష్టలింగో పాసనము కొరకు దధాతన=
నిలుపుడు। శ్రుతి ఇదమూర్జంతప సాని యచ్ఛత మొదలగు చోట్ల ఊర్క్-శబ్దము ఇష్టలింగ
మనుముగా ప్రయోగింపఁ బడుచున్నదిగాన నీయర్థము సప్రమాణ మగును। ఇచట కొందఱు
ఊర్జే= అన్నము కొఱకుల నియర్థము [illegible] చున్నారు. కాని దీనింబట్టి వారికి ప్రా

అథమార్జ నోపయుక్త మంత్రార్థోయథా॥

మం॥ ఆపోహిష్ఠా మయోభువ స్తాన ఊర్జేదధాతన।
మహేరణాయ చక్షసే యోవశ్శివ తమోరసః।
తస్యభాజ యతేహనః। ఉశతీరివ మాతరస్తస్మా
అరంగ మామవో యస్యక్షయాయజిన్వథ।ఆపోజన యథాచనః॥

ద్రుపాదక ముందు నుండియే అన్నమో అన్నమోయని బొట్టుగొట్టు కొనుట భ్యాసము కలద ని తెలియుచున్నది॥ మహే=గొప్పదియు రణాయ= రమణీయంబునువగు చక్షసే= జ్ఞానము కొఱకు— దధాతన= నిలుపుడు॥ మిక్కిలి రమణీయమగు పారమేశ్వర జ్ఞానము ను మాకొసంగు డనియర్థము॥ వః= మీయొక్క— యః= ఏ, శివతమః= మిగుల శాంతిమ గు, రసః= ఆనందము కలదో తస్య= నిరతిశయ మగు నాపారమేశ్వ రానంద మును ఇ హ= ఈజన్మము నందు— నః= మమ్ములను— భాజయత= పొందింపుడు॥ ఈజన్మముననె పా రమేశ్వ రానందము నొసంగి మమ్ములను ముక్తి నొందఁ జేయుఁడను భావము॥ అదియట్లని న; ఉశతీః= ప్రేమగల, మాతరః= తల్లులు స్తన్యారసముచే పుత్రులను పోషించి నట్లు ఆ నందము నొసగి మమ్ములను ముక్తులను జేయుఁడనియాశయము॥ వః= మీయొక్క— తస్మై= ఆరసమును ఆనందమును అరం= మిక్కిలి గమామ= పొందుదుము గాక యస్య= ఏయానంద ము యొక్క— క్షయాయ= నివాసము కొఱకు, జిన్వథ= ప్రేమగలిగి యున్నారో ఆయా నందమును పొందుదుము గాకయనిపూర్వ వాక్యముతో నన్వయము॥ హే ఆపః= ఓ యుదక ము లారా నః= మాకు— ఆనంద ప్రాపక మగు పారమేశ్వర జ్ఞానమును జన యథా= సం పాదించుడు॥ జలములచేతనము లగుటంజేసి వానిం బ్రార్థింప యుక్త ముగాదు గాన జలా భి మాని దేవతయే ఈమంత్రమున జెప్పబడునని గ్రహింప వలయు॥ పూర్వా చార్యులైన న్నో జలములకు నంతర్యామి యగు పరమేశ్వరుని పరముగా నీమంత్రమును వివరించి యు న్నారు॥ అయినను సర్వాంతర్యామి యగు పరమేశ్వరుండు సర్వ మంత్ర మూల కుడు ప్ర తిపాద్యుఁడే గాన నీమంత్రమున ప్రతిపాద్యుఁడనుటలో విశేషము లేదు॥ గాన నీమంత్ర ము జలాభిమాని దేవతా పరముగనె వివరింపఁ బడియె॥ ఆపోహిష్ఠా అను మంత్రమునకు తొమ్మిది పాదములు గలవు॥ ప్రతి పాదమునను జలమును ప్రోక్షించు కొనుచుండ బ్రహ్మ హత్యాదోషము తొలంగునని అనివ్యాసుడు చెప్పెను॥ ఆపోహిష్ఠా అనుమంత్రముతో జల ముచల్లు కొనవలయును॥ జలములే సకలదేవతలనగు॥ దేవతలచేతనే తన్నుపవిత్రునిగాఁ జే సికొనవలయును॥ అట్లనుటి చెప్పుచున్నది॥

వ్యా॥ హే ఆపః యూయం మయఇతిసుఖనామ తస్యభువః భూమయః స్థ భవత హిశబ్దః ప్రసిద్ధౌ (తాన ఊర్జేద ధాతన) తాః తాదృశ్యః యూయం నః అస్మాన్ ఊర్జే ఇష్టలింగో పాసనాయ దధాతనస్థాపయత శ్రు॥ ఇష్టమూర్జంత వసాని యచ్ఛత ఇత్యాదా ఊర్క్ శబ్దస్య ఇష్టలింగ పర తయాహాంతో) వర్ణాత్॥ అతః ఊర్జే అన్నాయేతియేవివృణ్వాతే తేఓద యాదస్యన్న మన్న మిత్యుదర తాడనాభ్యాస మావేదయంతే॥ (మహేరణాయచక్షసే] మహే మహతే రణాయరమణీయాయ చక్షుసే దర్శనాయ దధాతన స్థాపయత మహద్రమణీయం పారమేశ్వరం జ్ఞాన మస్మభ్యం ప్రయచ్ఛ తేత్యర్థః॥ (యోవశ్శివ తమోరసః) వః యుష్మాకం సంబంధీయః శివతమః శాంతతమః రసః ఆనందః అస్తి [తస్యభాజయతే హనః) తస్యేతి ద్వితీయార్థే షష్ఠీ. తంనిరతిశయం పారమేశ్వర మానందం ఇహ జన్మని నః అస్మాన్ భాజయత ప్రాపయత అస్మిన్నేవ జన్మని పారమేశ్వ రానంద ప్రాపణే నాస్మాన్ముక్తిభాజః కురుతే త్యర్థః॥ కిమివ (ఉశతీరివ మాతరః] ఉశతీః ఉశత్యః(కామయమానాః) మాతరః యథా పుత్రాన్ స్తన్యరసేన పుష్ణంతి తథైవాస్మానానంద ప్రాపణే నామృతాన్ కురుతేతి భావః కించ (తస్మా అరంగ మామవః) వః యుష్మదీయం తస్మాఇతి ద్వితీయార్థే చతుర్థీతంరస మనవధిక మానందంఅరం అలం గమామేతి ఛాందసంరూపం॥ ప్రాప్నుయామేత్యర్థః, [యస్యక్షయాయ జిన్వథ] యస్య ఆనందస్య క్షయాయ నివాసాయ జిన్వథ ప్రీతా భవథః తస్మాఅరంగమామేతిపూర్వే ణాన్వయః (ఆపోజనయథా చనః) హేఆపః నః అస్మాకం ఉత్కలక్షణానంద ప్రాపకంపారమేశ్వరం జ్ఞానంజనయథా సంపాదయతే త్యర్థః

అత్రఅప్సుదైవ జలాభిమానినీదేవతా సిగద్యతే అన్యథా అహమ

ఈవిధమున మార్జనము చేసికొని సూర్యశ్చేతు మంత్రముతో మంత్రించి జలము పానము చేయవలయును॥ అగ్నిశ్చ అనుమంత్రముతో సాయంకాలమునను సూర్యశ్చేతి మంత్రముతో ప్రాతః కాలమునను ఆపః పునంతు అను మంత్రముతో మధ్యాహ్నమునను జలము పుచ్చుకొన వలయునని [illegible]

ష్ఠితనత్వేన ప్రార్థనాయోగ్యత్వాత్ పూర్వాచార్యాస్తు, అపాపమంత
ర్యామీపరమేశ్వర ఏవ ప్రకృతమంత్ర ప్రతిపాద్య ఇతి వదంతి॥ యోఽప
శ్శివతమోరసఇత్యాది తత్పతుఏవసుసంగతంచభవతి॥ తథాపి, సర్వాం
తర్యామిణః పరమేశ్వరస్య సర్వమంత్ర ప్రతిపాద్యతయాఽస్య ప్రకృత మం
త్ర ప్రతిపాద్యత్వ విశేషఇతి జలాభిమాని దేవతా పరతయైవ వివృ
తఇతి జ్ఞేయం అత్రవ్యాసః॥ఆపోహిష్ఠాస్స్వప్రసిద్ధాఃపవపాదాభవసన్ని తేపా
దేవా జేష్ఠి పేద్వారి బహ్మాహత్యాం వ్యపోహతి॥ ఇతి॥ శ్రు॥ ఆపో హి
ష్ఠా మయో భువ ఇత్యాదిభి ర్మార్జయన్తి ఆపోవై సర్వాదేవతాః దేవతా
భిరేవాత్మానం పూయన్త ఇతి॥

ఏవముక్త విధినా మార్జయిత్వా సూర్యశ్చేత్యపః పిబేత్। తథా
చశౌనకః॥ అగ్నిశ్చేత్యనువాకేన సాయం కాలే అపః పిబేత్। సూర్య
శ్చేత్యనువాకేన ప్రాతః కాలేపిబేదపః ఆపఃపునన్త్విత్యనేన మధ్యా
హ్నేచ జలంపిబేత్॥

మం॥ సూర్యశ్చ మామన్యుశ్చ మన్యుపతయశ్చ మన్యుకృతేభ్యః।
పాపేభ్యోరక్షన్తాం। యద్రాత్ర్యా పాపమకార్షం। మనసావా
చాహస్తాభ్యాం। పద్భ్యాముదరేణ శిశ్నా। రాత్రిస్తదవలుం
పతు। యత్కించ దురితంమయి। ఇదమహం మామమృత
యోనౌ। సూర్యేజ్యోతిషి జుహోమిస్వాహా॥

సూర్యశ్చ అనుమంత్రము నకు నర్థము॥

సూర్యః= పగటి కధిపతి అనగా సూర్యమండలాభిమాని దేవతయగుటచేపగలుచేయు
కర్మములు ఆదేవత యొక్క వశమున నుండుగాన నాదేవతను ప్రార్థించుటయుక్త మేయ
గు వాస్తవము నఆదిత్యాంతర్యామి యగుపరమేశ్వరుఁడే ఇచటప్రార్థింపఁ బడుచున్నా
డు సర్వకర్మాధి పతిత్వము పరమేశ్వరు నందే సమంజసము గావున నాయర్థమే యుక్త
ము-మన్యుః= క్రోధముపాపప్రవృత్తి క్రోధముయొక్క వశముననుండుగాన దానిఁప్రార్థించు
టయు నుచితమే॥ మన్యుపతయః= రాగద్వేషాదులు అధికన్ను మొదలగు నింద్రియములను
గాలములలో విషయముల యందుఁ బ్రవేశించిన వారిని వశపరచు కొనుచుందురు॥ అట్లు
వశపరచుకొన [illegible] మన్యుకృతే
భ్యః= కోపముచే చేయఁ బడిన పాపేభ్యః= పాపముల వల్లనుండి రక్షన్తాం= రక్షిం చుత

త్యా॥ సూర్యః అహ్నాధిపతిః సౌరమండలాభిమానినీ దేవతా అహ్నికరిష్యమాణానాం కర్మణాం తద్ధీనత్వాత్। తత్ప్రార్థనా ఉచితా॥ వస్తుతస్తు। అంతర్యామీ పరమేశ్వర ఏవాత్ర ప్రార్థ్యతే. సర్వకర్మాధిపతిత్వాత్తత్రైవ సామంజస్యాత్॥ మన్యుః క్రోధః తదధీనత్వాత్పాపప్రవృత్తేస్తత్ప్రార్థనా ప్యుచితా॥ మన్యుపతయః రాగద్వేషాదయః. తేచక్షురింద్రియాది భిర్బహిర్విషయేషు ప్రవిష్టాః స్వావశీకుర్వన్తి. తదభావాయ తద్విషయ ప్రార్థనాపి సంగచ్ఛతే॥ మన్యుకృతేభ్యః పాపేభ్యో రక్షన్తాం॥ కామఏష క్రోధఏష రజోగుణ సముద్భవః। మహాశనో మహాపాప్మా విద్ధ్యేన మిహవైరిణ మిత్యాది ప్రసిద్ధ క్రోధాఖ్య మన్యుకృతే భ్యస్సర్వేభ్యః పాపేభ్యో రక్షన్తాం, యథాహం క్రోధవివశో భూత్వాపాపం నకుర్యాం తథాసూర్యాదయో రక్షన్తామిత్యర్థః. కించ॥ యద్రాత్ర్యా పాపమ కార్షం రాత్ర్యా సప్తమ్యర్థే తృతీయారా త్రావిత్యర్థః॥ యద్వా రాత్రి శబ్దేన తదభిమానినీ దేవతోచ్యతే తయాప్రేరితో యత్పాపమ కార్షం తదేవ విశినష్టి (మనసావాచాహస్తాభ్యాం) మనసా పరహింసాపి చింతనేన, వాచా అనృత భాషణాదినా, హస్తాభ్యాం బ్రహ్మస్వాపహరణాదినా॥ పద్భ్యా ముదరేణ. శిశ్నా

గాక॥ కామము క్రోధము ననునవి రజోగుణంబునఁ బుట్టినవి॥ ఎంతకును తృప్తి నొందనివి కావు మహాపాతకములఁ జేయించునవియై నగు కావున వీనిని శత్రువులుగాఁ దెలిసికొనుము అనిగీతలలోఁ జెప్పఁబడినక్రోధముచేఁ జేయఁబడు పాపముల నుండి రక్షింతురుగాక, ఎట్లనఁ, నేనుక్రోధపర వశుఁడనై పాపముచేయ కుందునో అట్లు సూర్యాదులు రక్షింతురుగాక యనియర్థము॥ ఇదిగాక, రాత్ర్యా= రాత్రియందు లేక, రాత్ర్యభిమాని దేవతచే (ప్రేరింపఁ బడి) యత్, పాపం= ఏపాపమును అకార్షం= చేసితినో ఎట్లన మనసా= మనస్సుచే పర హింసాదులు చింతించుట చేతను వాచా= అసత్య భాషణాదుల చేతను- హస్తాభ్యాం= బ్రహ్మస్వము హరించుట మొదలగు వానిచేతను, పద్భ్యాం పోరానిచోట్లకు పోవుటచేతను, ఉదరేణ భక్షింపఁ గూడని వానిని భక్షించుట చేతను, శిశ్నా అగమ్య గమనాదుల చేతను, సర్వేంద్రియముల చే నేపాపము చేసితినో ఆపాపమును రాత్రిః రాత్ర్యభిమాని దేవత, అగ్ని, లేకచంద్రుఁడు- అవలుంపతు= పోఁగొట్టుదురు గాక మఱియు, యత్కించ ఏదేని- ఈజన్మమునగాని జన్మాంతరమునఁ గాని చేయఁబడినను

పద్భ్యాం అనాక్రమిత వ్యదే శాక్రమణాదినా, ఉదరేణ అభక్ష్య భక్షణాదినా, శిశ్నా శిశ్నేన, అగమ్య గమనాదినా ఉక్తానామింద్రియాణా మన్యేషా మప్యుపలక్షణ త్వేన సర్వేంద్రియై శ్చ, యచ్చపాప మకార్షంతత్సర్వంరాత్రిః రాత్ర్యభిమానినీ దేవతా, అగ్నిశ్చంద్ర మావా అవలుంపతు వినాశయతు. కించ, యత్కించ నాపి ఇహాజన్మని జన్మాంతరేవా కృతం దురితం పాపరాశిః, మయివర్తతే ఇదంసర్వం పాపజాతం. తస్యకర్తారం, మాంచ, అమృతయోనా అమృతం మరణాభావః, తస్యయోనిః కారణం అధవా, అమృతః పరమేశ్వరః, అమృతస్యవాహా నామధే యానీతి మంత్ర వర్ణాత్, సఏవయోనిః కారణం యస్య తస్మిన్, సూర్యే సుష్ఠు ఈరయతి ప్రేరయతీతి సూర్యః తస్మిన్నాదిత్యాత్మకే జ్యోతిషి, ఆదిత్యాంతర్యామిణి స్వయం ప్రకాశ బోధైక రూపే పరమేశ్వరే అహంజుహోమి ప్రక్షి పామిపార మేశ్వరాగ్నౌ ప్రక్షిప్య తేనాగ్నినా పూర్వోక్తం పాపం భస్మీకరోమీతిభావః॥ సాయం సంధ్యా యామ పాంపానే వినియుక్తస్య అగ్నిశ్చేత్యనువాకస్యాపి సూర్యశ్చేత్యను వాకే నతు ల్యోర్థః॥ ఇయాంస్తు విశేషః

మా॥ అగ్నిశ్చ మామన్యుశ్చ......... సత్యేజ్యోతిషి జుహో॥ మిస్వాహా॥ అగ్నిః రాత్ర్యధిపతిః, అహః అహర భిమాని నీదేవతా, సత్యే అవితథ స్వభావే, జ్యోతిషి పరమేశ్వరే, శిష్టంపూర్వవత్॥

కిత్తి, పాతకము, మయి, నాయందు గలదో ఇదం, ఈ పాపము నంతయు, అట్టి పాపములను చేసిన మాం, నన్నును, అమృతయోనౌ, పరమేశ్వరుని వల్లగలిగిన సూర్యే, సూర్యుడనే జ్యోతిషి= జ్యోతిస్సునందు లేక అమృతయోనౌ= ముక్తి ప్రదుఃడును, సూర్యే=సూర్యునకంతర్యామియు నగు, జ్యోతిషి= స్వయం ప్రకాశ జ్ఞాన స్వరూపుడగు పరమేశ్వరునందు, అహం= నేను, జుహోమి= హోమము చేయు చున్నాను. పారమేశ్వరాగ్నియందుంచి యాయగ్నిచే పూర్వోక్త మగు పాపమునుభస్మముచేయుచున్నానని యర్థము.

సాయం సాయంకాలమున జలము పుచ్చుకొను నప్పుడు వినియోగింపఁబడు అగ్నిశ్చఅను మంత్రమునకును నిదియే యర్థము॥ ఇందిది విశేషము॥ అగ్నిః= రాత్రి కధిపతి యను దేవత, అహః= పగటి యందు నభిమానము గలదేవత, సత్యే= నిజమగు- జ్యోతిషి.

అథమధ్యాహ్నసంధ్యాయాం జలపానేవినియుక్తోమంత్రోయథా మా॥ ఆపఃపునన్తు పృథివీంపృథివీ పూతా పునాతుమాం।
పునన్తు బ్రహ్మణస్పతి ర్బ్రహ్మ పూతాపునాతుమాం। యదు
చ్ఛిష్ట మభోజ్యం యద్వాదు శ్చరితం మమ। సర్వంపునన్తు
మామాపోఽ సతాంచ ప్రతిగ్రహగ్గ్ స్వాహా।

వ్యా॥ ఆపః మంత్రితా ఆపః పృథివీం పృథివ్యంశ ప్రాధాన్యేన పృథివీ శబ్దేన స్థూలశరీరము చ్యతే. తత్ పునన్తు. శోధయన్తు। తథా పూతా పృథివీ తదభి మానినం మాంచ పునాతు. తద్గతరా గద్వేషా ది మలని రాసేన మాంశోధయ త్విత్యర్థః (పునన్తు బ్రహ్మణ స్పతిః) బ్ర హ్మణః వేదస్య పతిః, దేశికః, మాంపునన్తు. శోధయతు, సుప్వ్యా పణ త్యేత వచనస్య బహువచనం॥ బ్రహ్మపూతా పునాతుమాం। బ్ర తా సర్వతః పూతం బ్రహ్మ వేదః, ప్రథమైక వచనస్యాకారః, మాం పునాతు శోధయతు, యత్, ఉచ్ఛిష్టం పురుషాన్త రస్య మహోప

పారమేశ్వర జ్యోతిస్సు నందు అనివిశేషము॥ కడమదంతయు సమానమేయగు॥

మధ్యాహ్న సంధ్య చేయు నప్పుడు జలపానమున వినియోగించు- ఆపః పునన్త్వి సుమంత్రమున కర్థము॥

ఆపః= మంత్రింపఁ బడిన జలములు- పృథివీం= స్థూల శరీరమును పునన్తు= పవి త్రము చేయు గాక॥ పూతా= పవిత్రమైన పృథివీ= స్థూలశరీరము మాం= దానియందభి మానము గలనన్ను, పునాతు= పవిత్రము చేయుగాక, రాగద్వేషాదులు పోవునట్లు నన్ను శు ద్ధునిఁ జేయుఁ గాక॥ అనియర్థము॥ బ్రహ్మణః= వేదమునకు- పతిః= దేశికుఁడగు నీశ్వ రుఁడు పునన్తు= పవిత్రునిఁ జేయుఁగాక॥ పూతా= పవిత్రమగు బ్రహ్మ= వేదము మాన న్ను పునాతు= శుద్ధిచేయుగాక॥ యత్= ఏ, ఉచ్ఛిష్టం= అన్యపురుషు నుచ్ఛిష్టము నాచే భుజింపఁ బడినదో, యచ్చ= ఎద్ది, అభోజ్యం= పతితాదుల యన్నము, భుజింపఁ బడి నదో, యత్= ఏ, మమ= నాయొక్క, దుశ్చరితం= పరదార గమనాదుల వలన గలిగిన పాపము గలదో, దానిని, ఆపః= జలములు, పునన్తు= శోధించుగాక, అసతాం= దుష్టుల వలన, ప్రతిగ్రహం= ద్రవ్యము తీసికొని నందువ గలిగిన పాతకము కలదో, సర్వం= అపా పనమును నశింపఁ జేయుగాక అని యర్థము॥ మాం= నన్ను స్వాహా= హుతము చేయుచున్నాను॥

భుక్తమిత్యర్థః॥ యచ్చ,అభోజ్యం పతితాద్యన్నం యచ్చ మమసంబంధి దుశ్చరితం, పరదారగమ నాది నిదానం సర్వ ఘజాతం, అపః పున స్తుఅసతాంచ,(పతి(గహం, ద్రివ్యం (పతి గ్రహ నిమిత్తం యత్పా పం, తత్సర్వమపిచ నాశయంత్విత్యర్థః తాఆపః శేషపాపం మాం స్వాహా ప్రోక్షిపామి సిరస్త సమస్తే పల్లవే పరమేశ్వరే హోజయామీత్యర్థః ఇతి (ప్రాశ్యాచమ్య దధిక్రావణ ఇత్యాద్యై పునర్జలం శిరసి ప్రోక్షేత్॥ తదుక్తం పితామహేన॥ ప్రోక్షేత్సుర భిమత్యాచ ఆపోహిష్ఠాది భిస్త్రి భిరితి॥ సురభిమతీ, దధిక్రావణ ఇతిఋక్॥ చంద్రజ్ఞానోత్తరే॥ పాదాహ ప్రాచసంతహ్యాచమ్య బద్ధశిఖశ్శుచిః॥ ప్రాణానాయమ్య సంకల్ప్య సం ధ్యోపాస్తిం సమాచరేత్॥ (ప్రోక్ష్యాబ్లింగై ర్వ్యాహృతిభిః పరిషిచ్య యన్మంత్రకం పీత్వాచమ్య దధిక్రాద్యైః(ప్రోక్ష్యాఽద్భిః పరిషిచ్యచేతి॥

మూ॥ దధి క్రావ్ణో అకారిషం జిష్ణోర శ్వస్య వాజి నస్సురభినో ముఖాకరత్ప్రణ ఆయూగ్ంషి తారిషత్॥

వ్యా॥ దధి క్రామతి ప్రాప్నోతీతిదధిక్రావా దధి క్రావణ ఇతి షష్ఠీ॥ దధిప్రియః కశ్చిద్దేవతా విశేషః తస్యదేవస్య అకారిషం కర్మకృత వాన స్మి. కీదృశస్య జిష్ణోర్జయ శీలస్య అశ్వస్య వ్యాపినః, అహూన్వాప్తా,వా జినః అన్నవతః, అకార్షమితి పూర్వే ణాన్వయః, సః దేవః, నః అస్మా కం, ముఖా ముఖాని, సురభీకరత్ కస్తూరాది ద్రవ్యప్రదానేన సుగం ధోపేతాని కరోతు, వః అస్మాకం ఆయూగ్ంషి, ప్రతారిషత్ (ప్రవ

ర్ధ్వ పరమేశ్వరు నందు హోమము చేయుచున్నానని యర్థము॥

అని జలము పుచ్చుకొని, ఆచమనము చేసి— తిరుగ—, దధిక్రావ్ణ మొద లగు మం త్రములతో జలమును శిరమున జల్లుకొన వలయును॥

ఈసందర్భమున పితామహుండు॥ దధిక్రావణః అను ఋక్కుతోను, ఆపోహిష్ఠా ది ఋక్కులతోను (ప్రోక్షణము చేసికొన వలయును అనిచెప్పెను॥

చంద్రజ్ఞానోత్తరమున యందును, కాలుసేతులు గడిగికొని, సిగముడి వైచి కొని ఆచ మనము చేసి, (ప్రాణాయామ మొనరించి, సంకల్పము చేసి సంధ్యోపాసన చేయవలయు ఆపోహిష్ఠాది మంత్రములతో శిరమున జలముచల్లుకొని, జలము పానముచేసి, ఆచమనము

ర్ధ యతు. తత ఆపో హిష్ఠా హిరణ్య వర్ణా ఇత్యాద్యను వాకైః ప్రో క్షయేత్॥ ఆపోహిత్య స్యార్ధ ఉక్తః॥

మూ॥ హిరణ్యా వ ర్ణాశ్శుచయః పావకా యాసు జాతః కశ్యపోయా స్వింద్రః। అగ్నింయాగర్భంద ధిరేవి రూపాస్తాన ఆపశ్శగ్గ్ స్యోనాభవన్తు॥

వా॥ హిరణ్య వర్ణాః సువర్ణ చ్ఛాయాః తామ్ర వర్ణా ఇతియా వత్. దివేతి శేషః॥ తథాచ బ్రాహ్మణం। యద్దివా దివాభ వత్యపో రాత్రిః ప్రవిశతి తస్మాత్తా మ్రా ఆపో దివాద దృశ్యే ఇతి॥ శుచయః శుద్ధాః, పావకాః పావిత్ర్యా, కారిణ్యః స్నానాదినాపావన ప్రదాయిన్య

గావించి, దధి క్రావణః ఈ మొద లగు మంత్రి ములతో అగిరి మార్జనము చేసి కొన వల యు వనియున్నది॥

దధిక్రావణః అను మంత్రమునకు నర్థము॥

దధి, పెరుగును– క్రామతి, పొందుచున్న వాడు॥ దధిక్రావా– దధిక్రాన్న, ద ధిప్రియుండగు నొకానొక దేవతయొక్క– అకారివం కర్మమును చ్చేసినవాండ నైతిని॥ ఆ దేవతి యెట్టిదనంగా– జిష్ణో– జయించు స్వభావము గలదియు,అశ్వస్య, వ్యాపించినదియు వాజినః, అన్నము గలదియు నగు॥ సః, ఆదేవత, నః, మాయొక్క– , ముఖాని, ముఖము లను, సురభీ కరత్, కర్పూరాది ద్రవ్యముల నొసంగి సుగంధ యుక్త ములను గావించు గాక, నః, మాయొక్క– , ఆయూగ్ంషి, ఆయువులను, ప్రతారిపత్, వృద్ధి పొందించు గాక అనియర్థము॥

తిరువాత, ఆపోహిష్ఠా– హిరణ్య వర్ణాః ఈమొదలగు నను వాకములతో ప్రోక్ష ణము చేసికొన వలయు॥ ఆపోహిష్ఠా మొదలగు వానియర్థము చెప్పం బడియెను॥ హిరణ్య వర్ణాః అను మంత్రమున నర్థము॥

హిరణ్యవర్ణాః, సువర్ణ చ్ఛాయగలవి, పవలు ఎ్రని వన్నెగలవి యనిభావము॥ శు చయః= పవిత్ర మైనవియు, పావకాః, పవిత్రము చేయువవియు, స్నానము చేయువా రిని పవిత్రులం గావించినవి యనియర్థము, ఇట్టియే జలములు గలవో– మతియు, యాసు, ఏజలముల యందు, కశ్యపః, సూర్యుండు జాతః, పుట్టెనో, యాసు, ఏజలముల యందు ఇంద్రః, ఇంద్రుడు పుట్టెనో, విరూపః= బహు రూపములగు, యాః, ఏజలములు, అ గ్నిం, బడబాగ్నిని, గర్భం, గర్భస్థజంతువునుగా, దధిరే, ధరిం చెనో తాః, అ, ఆపః

ఇత్యర్థః॥ ఏవం భూతాయాస్తిష్ఠన్తు॥ కించ యాస్వప్సు కశ్యపః పశ్యతీ
తి వర్ణ్యత్వయా తత్క-స్యపో జగచ్ఛక్షుస్సూర్యోజాతిః అబని, ఇంద్ర
స్సు రేశ్వరో యాస్వప్స్వేవ జనీత్యర్థః విరూపాబహురూపాయా ఆపః
అగ్నిం బడబాముఖం, గర్భం దధిరే గర్భస్థ జంతుత్వేన ధృతవత్య ఇ
త్యర్థః॥ తా ఆపః,నః అస్మాకం. శం దుఃఖనాశిన్య స్స్యోనాస్సు ఖదాయి
న్యశ్చ,భవన్తు॥

మూ॥ యాసాగ్ం రాజవరుణోయాతి మధ్యే సత్యానృతే॥ అవపశ్యం
జనానాం।మధుశ్చ్యుతశ్శుచయో, యాః పావకా స్తాస ఆపశ్శగ్ం
స్స్యోనాభవన్తు॥

వ్యా॥ మార్జన విని యుక్త మంత్రాంతర మాహ॥ యాసాగ్ం
రాజేతి॥ వరుణో జలాభి మాని దేవతా, యాసా మపాం రాజా ప
తిరిత్యర్థః॥ సః జనానాం, సత్యానృతే పుణ్యపాపే, అవపశ్యన్ ఈక్ష
మాణః, యాసాం మధ్యే అస్తీతి శేషః, పంచానా మపి భూతానాం
పుణ్యపాప సాక్షిత్వం ప్రసిద్ధమేవేతి జలగతం సాక్షిత్వం తదభి మా
నిని వరుణ ఉపపద్యతే॥ అత్ర. అవపశ్యన్ వివేచయన్నిత్యక్త్వాలివా
ను కూల్యేన వరుణ పదస్య దండ ధర ఇత్యర్థ కల్పనం యత్పరేషాంతే

జలములు, నః, మాకు, శం, దుఃఖమును పోగొట్టునవి యు, స్యోనాః, సుఖ మొసఁగు
నవియు- భవన్తు, అగుగాక॥

యాసాగ్ం రాజా అనుమంత్రమునకు నర్థము॥

వరుణః, వరుణుఁడని పేరుగల జలాభిమాని దేవత, యాసాం, ఏజల ములకు, రా
జా, ప్రభువగునో, సః, ఆవరుణుఁడు- జనానాం, జనులయొక్క-, సత్యానృతే, పు
ణ్యపాపములను, అవపశ్యన్, చూచుచు, మధ్యే, జలమధ్యమున గలఁడో పంచ భూత
ములకును పుణ్యపాప సాక్షిత్వము ప్రసిద్ధియే గావున జలము నందగు సాక్షిత్వము జలా
భిమాని యగు వరుణుని యందు నుపపన్నమగు చున్నది॥ ఇచట కొందఱు అవపశ్యన్,
వివేచన చేయుచు ననియర్థము చెప్పి వరుణుఁడనగా- దండ ధరుడు అనియర్థము చెప్పుచు
న్నారు॥ కాని యది యుక్తము కాదు॥ ఏలన, నను వరుణునకు జలాభి మాని త్వము ప్ర
సిద్ధమై యున్నదిగాన, అయ్యది దండ ధరునందు గన్పించుట విరుద్ధము॥మధుశ్చ్యుతః,తే

దయుక్తం। వరుణేజలాధిపతిత్వస్య సర్వలోక ప్రసిద్ధత్వేన దండధర పంక్తి కల్పనాయా విరుద్ధత్వాదిత్యలం॥ మధుశ్చ్యుతః మధు స్రావిణ్యః శుచయః పావకా ఇత్యాది వ్యాఖ్యాతం॥ ఆదరాత్పునరుక్తిః,

మూ॥ యాసాం దేవాదివి కృణ్వన్తిభక్షంయాఅన్తరిక్షే బహుధాభవన్తి
యాః పృథివీం పయసోన్దన్తి శుక్రాస్తాన ఆపశ్శగ్గ్ స్యోనాభవన్తు॥

వ్యా॥ యాసాం దేవా ఇతి, యాసామపాం భక్షం భక్షణం దేవాః దివి, స్వర్లోకే- యద్వాహి న్యాయమితి శేషః॥ కృణ్వన్తి,ద్యులోకేయాఆపోఽద్భిః పీయన్తే అమృతరూపత్వాదితిభావః॥యాశ్చాన్తరిక్షే, బహుధా బహుప్రకారం భవన్తి॥ యాఆపః, పృథివీం పయసా వృష్టి ధారా రూపయా, ఉన్దన్తి, క్లేదయన్తి, సకల లోకోజ్జీవనార్థం సర్వథా। రాత్రిన్దివా భువం సించంతీతి భావః॥ శుక్రాః శుభ్రాఃతాఆపఃశివాఇతివ్యాఖ్యాతం॥

మూ॥ శివేనమాచక్షుషాపశ్యతా శశ్శివ యాతనోప స్పృశతత్వ చంమే సర్వాగ్ం అగ్నీగ్ం రప్సుషదోహువేవో మయివర్చోబలమోజో నిధత్త

దేవతా గ్రసించుచున్నవి, శుచయః పవిత్రమైనవి యని మొదలుగా వివరింపఁబడినదే యగు ఆదరము వలన శుచయః అని మొదలుగా తిరిగి చెప్పఁబడియెను॥

యాసాందేవాః అను మంత్రమునకు అర్థము॥

యాసాం= ఏజలములయొక్క భక్షుల, భక్షణ ముదు: దేవాః, దేవతలు, దివి= స్వర్లోక మున కృణ్వన్తి, చేయుచున్నారో, స్వర్లోకమున నమృత రూపముగా నున్న వి గానరే జలములు దేవతలచే పానము చేయఁ బడుచున్నవో అని యర్థము॥ యాశ్చ, ఏ జలములు అన్తరిక్షే అన్తరిక్ష లోకమున బహుధా, బహువిధములుగా భవన్తి, ఉన్న వో॥ యాః, ఏజలములు పృథివీం, భూమిని, పయసా, వర్ష ధారాచే ఉన్దన్తి, తడుపు చున్నవో, సకల లోకములను జీవింపఁ జేయు వర్షధారా రూపమున భూమిని తడుపుచు న్నవో అనిభావము॥ శుక్రాః, శుభ్రమైన తాః, ఆజలములు, శం, దుఃఖమును పోఁగొట్టు నవియు, స్యోనాః, సుఖము నొసఁగు నవియు భవన్తు, అగుగాక॥

శివేన అను మంత్రము నకు అర్థము॥

హేఆపః, ఓజలములారా శివేన, కల్యాణ రూపమగు, చక్షుషా, కటాక్షముచే త, మాం, నన్ను, పశ్యత, నాయందు వెద్దపాతును కరుణా దృష్టి నుంచు నని యర్థము। శివ

వ్యా॥ శివేనేతి॥ హేఆపః, శివేన కల్యాణ రూపేణ, చక్షుషా కటాక్షేణ, మాపశ్యత, మయి నిరంతరం కరుణాదృష్టిం న్యస్యతే త్యర్థః శివయా తనునా కల్యాణ మూర్త్యా, మేత్వచం ఉపస్పృశత మదీయాం త్వచం స్పర్శనేన పావయ తేత్యర్థః॥ తతస్స్వాకృత్యే మాహ॥ సర్వానగ్నీనితి, హేఆపః వః యుష్మాకం, అప్సుసీదన్తి తిష్ఠన్తీత్యప్సుషదః జలస్థాన్, సర్వానగ్నీన్ బాడబాదీన్, హువే ఆహ్వయామి, కిమర్థమిత్యత ఆహ॥ మయి వర్చఇతి, హేయువర్చః దీప్తిః, బలం శక్తిః, ఓజః ఉత్సాహః, ఏతత్సర్వం మయి నిధత్త స్థాపయత॥ మాం వర్చస్వినం బలవన్త మోజస్వినంచ కురుతేత్యర్థః॥

ఏవం మార్జనం విధాయ పాపపురుష వినిర్గమాయ జలం దక్షిణ కరే నిధాయ నాసికాగ్రం నీత్వా నిశ్వస్య వామభాగే భువి నిక్షిప్య తజ్జలం నావలోకయేత్॥ తదుక్తం నాసిస్థే॥ గృహీత్వా పాణినా వారి స్పృశా ఘ్రాణాస్త్మృచం జపేత్। ఉద్ధృత్య దక్షిణేహస్తే జలం గోకర్ణవత్కృతే॥ నిధాయ నాసికాగ్రేతు పాపపూర్షంచ సంస్మరేత్। బిభృయాన్నాసి కారంధ్రాత్తు నిరుద్ధ ప్రాణ మారుతః వామే నిక్షిప్య మేదిన్యాం తజ్జలం నావలోక యేదితి॥ తత్ర వినియుక్త మన్త్ర మాహ॥

యా, తనువా, కల్యాణ రూపముతో, మే, నాయొక్క, త్వచమ్, చర్మము ను ఉపస్పృశత, తాకుడు॥ నాచర్మమును స్పృశించి పవిత్రము చేయుడు డని యర్థము॥ హేఆపః, జలములారా, వః, మీయొక్క, అప్సు సదః, జలమున నున్న యగ్నులను, హువే, పిలుచుచున్నాను॥ ఎందుక నగా, మయి, నాయందు, వర్చః, దీప్తిని, బలం, శక్తిని, ఓజః, ఉత్సాహమును, నాయందుంచుడు నన్ను బలవంతునిగను, ఉత్సాహవంతునిగను, దీప్తిమంతునిగను చేయుడని యర్థము॥

ఇట్లు మార్జనము చేసికొని, పాపపురుషుడు వెళ్లుటకై జలమును కుడిచేతియందుంచుకొని, ముక్కునద్ద జేర్చి, యందు నిట్టూర్పువిడిచి, ఎడమ ప్రక్క నేలమీద వైచి, దానిని చూడఁగూడదు అనుటకు నాసిస్థము నందు, అట్లే చెప్పబడివ కుడి చేతియందు జలము గ్రహించి తదశాఖయందుఁ జెప్పఁబడిన ఋక్కును పఠింప వలయును॥ దానిని ముక్కు నద్దఁజేర్చి పాపపు రుషుని దలంచి ముక్కు రంధ్రములనుండి విడువ వలయును॥

మూ॥ ద్రుపదాదివేన్ముముచానః స్విన్నస్స్నాత్వీమలాదివ।
పూతం పవిత్రేణేవాజ్యమాపశ్శున్ధన్తు మైనసః॥

వ్యా॥ ద్రుపదాదితి॥ ఆపః, మాం, ఏనసః శున్ధన్తు మోచయ
న్తు తత్రదృష్టాంతమాహ॥ ద్రుపదాదివేతి॥ అపరాధినాం పాదయోః
కీలితం కాష్ఠం ద్రుపదం తస్మాత్, ఇన్ముముచానః ముక్త ఇవ॥ యథాఽద
యా ఛుంధికారీ బంధనాదపరాధినం మోచయతి తద్వదిత్యాశయః,
అత్ర దృష్టాన్తాన్తరమాహ॥ స్విన్న ఇతి॥ స్విన్నః స్వేదవాన్, స్నా
తి శేషః, స్నాత్వీస్నానకృత్, మలాత్ సర్వశరీరవ్యాపి మాలిన్యాన్ము
క్త ఇవేత్యర్థః॥ స్విన్నస్య హి సతస్స్నానకరణే సర్వమపి శారీరం మ
లమపగతం భవతి తద్వదితి భావః అత్ర ఉదాహరణాన్తరమాహ॥
పూతమితి॥ పూఙ్ సంజ్ఞాయామితి కరణే ఇతి ప్రత్యయః తేనప వి
త్రేణ సమనాగ్రదర్భరూపేణ, సమూసా గాదర్భౌ ప్రాదేశమాత్రౌ
పవిత్రీకృత్వా ఇతి శ్రౌతే దర్శనాత్, పవిత్రం వైదర్భ ఇతి సుతేశ్చ॥
తేన పూతం శోధితం, ఉదగగ్రాభ్యాం పవిత్రాభ్యాం పునరాధార
మాజ్యం త్రిరుత్పూయేతి శ్రౌతవచనాత్, సంస్కృతమాజ్యం సర్పి

తియవాని నాజలములు ఎనదు ప్రక్కనేలనూన నైవి యొబ్బుమాకుచుమనవు॥ అవి మున్న
ది॥ అప్పుడు పఠింప వలెనది ద్రుపదాదివ అను మంత్రము॥ దీని యర్థమే మనగ
ఆపః జలములు, మాం నన్ను, ఏనసః పాపములనుండి, శున్ధన్తు శుద్ధి చేయు
గాక॥ అందు దృష్టాంతము చెప్పుచున్నారు ద్రుపదాత్ కాలి సంకిలినుండి, ఇన్ముముచా.
నః విడిపింపఁ బడిన వానివలె పాపమునుండి విముక్తునిఁ జేయుగాక యనియర్థము॥ దయా
శాలి యగు నధికారి దోషిని బాధనమునుండి విడిపించునట్లు విముక్తునిఁజేయుగాక అని భా
వము॥ ఇంకొక దృష్టాంతము చెప్పుచున్నారు॥ స్విన్నః చెమటఁ బోసి, స్నాత్వీ స్నాన
ము చేసిన వాఁడు, మలాదివ ఒడలి మురికి నుండి విముక్తుఁడగు విధమునను, బాగుగఁ
జెమట పట్టినవానిని స్నానము చేయఁగా శరీర గతమగు మాలిన్యమంతయు నివర్తిం
చును. అవిధముగ శుద్ధిచేయుగాక యనియర్థము॥ ఇంకను, ఆజ్యం నేయి, పవిత్రేణ దర్భచే
పూతమివ పవిత్రము నట్లు, అనఁగా పవిత్రములచేత సంస్కరింపఁ బడిన నేయి సర్వ
దోష రహితమగును॥ అట్లే జలములు నన్ను సకల పాతకములనుండి విముక్తుని చేయు

రిన పవిత్రాభ్యాముత్పూయమానత్వం యథా సర్వదోషవినిర్ముక్తం భవతి. తద్వచ్చ మార్జనాపస్నానేన సకలోర్ధ్వగయ నివృత్తి భావః॥ శ్లో॥ ఆపోహిష్ఠేతి నవభిర్మార్జనం పూర్వచోదితం। పశ్చాదపి త్రిభిరేవ స్వాది శరేషాన్తు మార్జనం॥ అథార్ఘ్యప్రదానం కర్తవ్యం తత్ప్రయోగయుక్తమంత్రస్వరూపదమేవ వక్ష్యతే॥ మాధ్యాహ్నిక సంధ్యాయామర్ఘ్యప్రదానే వినియుక్తం మంత్రమాహ॥

మూ॥ హంసశ్శుచిషద్వసురన్తరిక్షసద్ధోతా వేదిషదతిథిర్దురోణసత్। నృషద్వరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జా గోజా ఋతజా అద్రిజా ఋతంబృహత్॥

గాక అని భావము॥

ఆపోహిష్ఠా మొదలగు మంత్రములతో మార్జనము మొదట చెప్పబడినది॥ అట్లే వాని చేతను ఇంకను కొన్నిటి చేతను తరువాత మార్జనము చేసి కొనవలయును॥

అనంతరమర్ఘ్యదానము చేయవలయును॥ అందు వినియోగించు మంత్రము పదంపడి చెప్పబడును॥ మాధ్యాహ్నికసంధ్యా కాలమున అర్ఘ్యప్రదానమున వినియోగించు మంత్రము హంసః అనునది॥ దీని యర్థమేమన, హంసః పరమేశ్వరుడు, అశ్రేజ్ఞాని వాడు, శుచిషత్ పవిత్రములగు కాశ్యాది పుణ్యక్షేత్రముల యందును, భక్తహృదయాదుల యందును నుండు వాడు, వసుః జగములకు నివాస భూతుడు, అన్తరిక్షసత్ అన్తరిక్షమున నుండు వాడు, హోతా యజమానుడు, వేదిషత్ అగ్నిరూపుడు, అతిథిః అతిథివలె పూజనీయుడు, దురోణసత్ గృహముల యందుండు వాడు, నృషత్ మనుష్యులు మొదలగు సకల ప్రాణులయందు నుండువాడు, వరసత్ = శ్రేష్ఠములగు తీర్థాదులయందు నుండువాడు, ఋతసత్ = యజ్ఞాధిపతిగాన యజ్ఞమున నుండు వాడు. వ్యోమసత్ = లింగాకారమున నాకసమున నుండు వాడు అప్సువత్ = జలముల యందుండు వాడు ఋతజాః = యజ్ఞము నందు భోక్తగా నావిర్భవించు వాడు, అద్రిజాః = పర్వతముల యందుండు వాడునగు పరమేశ్వరుడు బృహత్ = గొప్పదియగు ఋతం = ఉపాసనా రూపయజ్ఞమును సిద్ధింపజేయుగాక యని యర్థము॥

ఆచమనము, శక్తి కొలది ప్రాణాయామము చేసి, దేశకాలములజెప్పి, కాలాతిక్రమణదోష పరిహారార్థము ప్రాయశ్చిత్తార్ఘ్య ... మర్ఘ్యప్రదానము చేయదు

వ్యాహంసఇతి హన్తి, ఆహవనీయాది దేశేషు. వ్యాపకతయా గ
చ్ఛతీతి హంసః, పరమేశ్వరః హంసోనామ సదాశివఇతి వచనాత్॥ సకి
బృగిత్యాశంక్యాహ॥ శుచిషదితి శుచౌదేశే, అవిముక్తాది పుణ్య క్షేత్రే
షు భక్తహృదయాకాశేచ సీదతి తిష్ఠతీతి శుచిషత్ క్షేత్రాణాం పతయే
నమ ఇత్యాదినా తథాదర్శనాత్॥ వసన్త్యస్మిన్ జగన్తీతి వసుః తస్మిన్సర్వం
ప్రతిష్ఠిత మితి శ్రవణాత్॥ అంతరిక్షేసీదతి తిష్ఠతీత్యంతరిక్షసత్. సు॥
రాంతరిక్షేతి ష్వశ్రుతి శ్రుతేః॥ హోతా యజమానః తస్య. పరమేశ్వ
రాష్టమూర్త్యా తర్గతిత్వాత్ప్రాధాన్యేనగ్రహణం వేదిషత్ వేదిః పరిష్కృ
తాభూమిః భూలోకాదిర్వా, ఉభయథా పినద్రోహ ఏవయదగ్నిరిత్యగ్నిరూ
పత్వాత్, పృథ్వీరథత్వా చ్చ తద్వ్యాప్తిత్వ ముప పద్యతే॥ అతిథిస్తత్స
దృశః ఆరాధనీయఇతి యావత్ అతిథిస్తు మహేశ్వర ఇతి వచనాత్,
దురోణసత్ దురోణేషు గృహేషు సీదతి తిష్ఠతీతి దురోణసత్. దురో
ణశబ్దస్య సవాచీప్రసిద్ధః, గృహపతి త్వాదితి భావః॥ నృషత్ నృషు మ
నుష్యేషు ఇదం ప్రాణినా ముపలక్షణం వైశ్వానరరూపేణ సీదతీతి భా
వః॥ అహం వైశ్వానరోభూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితఇతిస్మరణాత్
తథావరసత్, వరే శ్రేష్ఠే తీర్థానా సీదతీతి నమస్తీర్థ్యా యచేతి శ్రుతేః
యద్యపి శుచిష దిత్యనేనైవ లబ్ధస్యార్థస్సిద్ధః తథాప్యాదరాత్పునరుక్తిః॥

గాని సంకల్పము గావించి, జలము తీసుకొని, లేచి, చూపుడు వ్రేలును బొటన వ్రేలును తగుల కుండు నట్లుగా వ్యాహృతులతోఁగూడిన గాయత్రి మంత్రముతో మొదట ప్రాయశ్చిత్తార్థకము నొసఁగి,తరువాత మూఁడును అర్ఘ్యములు విడువ వలయును॥ ఇందు గొందఱు ప్రాతః కాలసాయం కాలముల యందు మాత్రమే మూఁడేసి యర్ఘ్యములు, మధ్యాహ్న కాలమున నొక్క యర్ఘ్యమే యనియందురు॥ కాని మధ్యాహ్న కాలమున నొక్క చేయుమను వచనమునకు హంస గాయత్రితోఁ జేయబడు ప్రధానార్ఘ్య మొక్క చేయుని యభిప్రాయము గాన నప్పుడును నర్ఘ్యములు మూఁడే యని గ్రహింప వలయును॥

ఇచట నింకొక విశేషముకలదు॥ ఆపస్తంబ శాఖులు మాధ్యాహ్నిక సంధ్య నబ్రహ్మ యజ్ఞముకంటె పూర్వమే చేయవలయును॥ బ్రహ్మయజ్ఞమును ప్రాతరౌపాసన చేసి తరువాత నో మాధ్యాహ్నిక సంధ్యయో [illegible] చేయనగును॥ ఆశ్వలా

షు మంత్రేషు బాహితా నాస్తీతి ప్రసిద్ధః॥ ఋతసత్, ఋతే యజ్ఞే అధిపతి త్వేన సీదతీతి ఋతసత్ అహోరాత్రాణ మధ్వరస్య రుద్రమితి॥ పరమేశ్వర స్యాక్రత్వధీశ్వరత్వ శ్రవణాత్ వ్యోమనిత్తారకా లింగాకృతి నాసీదతీతి వ్యోమసత్ ఆకాశే తారకాలింగమితి స్మరణాత్, అప్సుజలేషు జాయత ఇత్యబ్జాః యోప్సు తిష్ఠన్నితి శ్రుతేః॥ ఋతే యజ్ఞ భోక్తృత్వేన జాత ఋతజాః, భోక్తారం యజ్ఞ తపసాం సర్వలోకమహేశ్వర మితి స్మృతేః॥ అద్రిషు, పర్వతేషు జాతః, అద్రిజాః॥ శ్రు॥ యస్సర్వ భూతేషు తిష్ఠన్నితి శ్రుతేః ఈదృశః, పరమేశ్వరః బృహ దధికం ఋతం, ఉపాస నాత్మకం యజ్ఞం నిష్పాదయత్వితి శిష్యతే॥

ఆచమ్య యథాశక్తి ప్రాణానాయమ్య దేశకాలా ననుకీర్త్య మమసంధ్యా కాలాతిక్రమణదోష పరిహారార్థం ప్రాయశ్చిత్తార్ఘ్య ప్రదానపురస్సర మర్ఘ్యదానం కరిష్యఇతి సంకల్ప్య జలం గృహీత్వా ఉత్థాయతర్జన్యంగుష్ఠ మౌా రసంసర్గం యథాతథా సవ్యా హృతికయాగాయత్ర్యాప్రా యశ్చిత్తార్ఘ్యం దత్వా తథైవ త్రీణ్యర్ఘ్యాణి దద్యాత్॥ యద్యపి ప్రాతస్సా యంకాలయో స్త్రీణ్యర్ఘ్యాణి మధ్యాహ్నేతు ప్రధానార్ఘ్యమేకమేవ॥ మధ్యాహ్నే చాంజలిక్షేపం సకృదేవ సమాచ రేదితివచనాదితి కేచిత్॥ తథాపి తస్య వచనస్య హంసగాయత్రీ క్రియమాణప్రధానార్ఘ్యపరత్వం జ్ఞేయం॥ అత్రాయంవిశేషః॥ మధ్యాహ్నే బ్రహ్మయజ్ఞాత్పూర్వ మాపస్తంబ శాఖినాం సంధ్యానుష్ఠానం యుక్తం॥ బహ్వృ

యన శాఖులైన వారు ప్రాతఃకాపాసన చేసిన తరువాత గాని, మాధ్యాహ్నిక సంధ్య చేయుక ముందు గాని బ్రహ్మయజ్ఞము చేసి తరువాతనె మాధ్యాహ్నిక సంధ్యను పాటింప వలయును॥ ఏలన, మధ్యాహ్నస్నానకాలమున స్నానము చేసిన వస్త్రమును దుళ గూడను॥ అట్లుగాక ఉదికినా ఆస్నానము వ్యర్థమగును॥ ఆవస్త్రము నొద్దు వనునిచ్చి, బ్రహ్మయజ్ఞము చేయ వలయు॥ తరువాత మాధ్యాహ్నిక సంధ్యను పాటింప వలయు ననియాశ్వలాయనుఁడు చెప్పెను॥

చూపుడు వ్రేలు బొటన వ్రేలు తాకియుండఁగా అర్ఘ్యప్రదానము చేయఁ గూడదు॥ ఏలన, ఈరెండు వ్రేళ్లు తగిలి యుండుట నేవ రాక్షసముద్ర యగును॥ దానితో సర్వ

యజుషస్తు ప్రాతరౌపాసనానంతరం వా మాధ్యాహ్నిక సంధ్యానంతరం
వా యుజ్యతే। ఆశ్వలాయన శాఖినాంతు ప్రాతరౌపాసనానంతరం వా
మాధ్యాహ్నికసంధ్యావందనాత్ప్రాగేవ వా విహితః। ఇతి మాధ్యాహ్నిక
సంధ్యావివేకః॥ తదుక్తం బహ్వృచ స్మృతిసంగ్రహకారేణ॥ శ్లో॥ మ
ధ్యాహ్న స్నానవేళాయాం స్నానవస్త్రం న పీడయేత్। పీడయేద్యది మూ
ఢాత్మా తత్స్నానం నిష్ఫలం భవేత్। తీరే సంక్షిప్య తద్వస్త్రం బ్రహ్మయ
జ్ఞం సమాచరేత్। తతో మాధ్యాహ్నికం సంధ్యాం కుర్యాదిత్యాశ్వ
లాయన ఇతి॥ తర్జన్యంగుష్ఠ యోగేన నార్ఘ్యదానం కార్యం। యదుక్తం
స్మృత్యంతరే॥ తర్జన్యంగుష్ఠ సంయోగాద్రాక్షసీ ముద్రికా భవేత్।
యోగదాతి తయాచార్ఘ్యం తత్తోయం రుధిరం భవేదితి॥ ఏవమర్ఘ్యదా
నం కృత్వా సజలేన పాణినా ఆత్మప్రదక్షిణమనువ్రజ్యాచామేత్॥ తథా
చ శ్రూయతే యత్ప్రదక్షిణం ప్రక్రమన్తి తేన పాప్మానమవధూన్వన్తీ
తి స్మృతిరపి। శ్లో. అసావాదిత్య మంత్రేణ సోదకేనైవ పాణినా ప్రదక్షి
ణమనువ్రజ్య చాచామేత్సంధ్యయోర్ద్వయోరితి॥ సంధ్యయోరితి ద్వివ
చనం త్రిసంధ్యానాముపలక్షణం॥ ప్రదక్షిణే వినియుక్త మంత్రమాహ॥
మం॥ ఉద్యన్తమస్తం యన్తమాదిత్యమభిధ్యాయన్కుర్వన్బ్రాహ్మణో
విద్వాన్సకలం భద్రమశ్నుతే అసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి బ్రహ్మైవ
సన్బ్రహ్మాప్యేతి య ఏవం వేద॥

ము నొసఁగు నెడ నాడలము నెత్తుటితో సమాన మగునని స్మృత్యంతరమున గలదు।

ఇట్టు లర్ఘ్యము నొసఁగి, చేతితో జలము గ్రహించి, ఆత్మప్రదక్షిణము చేసి ఆ
చమనము చేయవలయు॥ ప్రదక్షిణము సేయఁగా పాపములు తొలగిపోవునని శ్రుతియం
దే కలదు॥ సంధ్యా కాలములయందు చేతితో జలము గ్రహించి అసావాదిత్యో బ్రహ్మ
అను మంత్రముతో ప్రదక్షిణము తిరుగవలయునని స్మృతియందు గలదు॥ ఉద్యన్త మను
మంత్రము ప్రదక్షిణమున వినియోగింపఁ బడును. దీనియర్థ మేమన,

ఉద్యన్తం ఉదయించుచున్నవాఁడును, అస్తంయన్తం అస్తమించుచున్నవాఁ
డు నగు, ఆదిత్యం సూర్యుని, అసౌ ఈ ఆదిత్యః సూర్యుండు, బ్రహ్మేతి పరబ్రహ్మమని
అభిధ్యాయన్ — కుర్వన్ ధ్యానము చేయుచున్న, విద్వాన్ పండితుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు

నిగద వ్యాఖ్యాతోయం॥ ఏవం ప్రదక్షిణం ప్రకృత్యాచమనం కర్తవ్యః ఇత్యుక్తం॥ మందేహానాం వినాశాయ నిక్షిపేత్తు జలాంజలిం। ప్రాయశ్చిత్తార్థ మాచమ్య ముచ్యతే దైత్య హత్యయేతి॥ సంధ్యా భాష్యే సమాహ॥

మూ॥ అసావాదిత్యో బ్రహ్మ

వ్యా॥ అసావితి, అసావితిపాణినా నిర్దేశః ఆదిత్యః బ్రహ్మ, పరమేశ్వరః। శ్రు॥ య ఆదిత్యే తిష్ఠన్నితి పరమేశ్వరస్యాదిత్యాంతర్యామిత్వ శ్రవణేన శరీర శరీరిణో రభేద వ్యపదేశాదితి భావః॥ తత్త్వ మంత్రార్థ కరణేన రూపితమాచార్యైః॥ ఉపస్థాన మంత్రో వివరణావసరే చ స్పష్టముపరిష్టాద్భవిష్యతి ఇమమేవాశయ మంతరను సంధాయ ప్రబ్రూతే శ్రుతిః, అసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి బ్రహ్మైవ సన్ బ్రహ్మాప్యేతి య ఏవం వేదేతి। ఇదం పారమేశ్వరం ధ్యానమేవ ప్రధానం సాంధ్య కర్మత్వాహ లోకాక్షిః అసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి యద్ధ్యానం క్రియతే న్వహం తదేవ సాంధ్యమిత్యుక్తం కర్మబ్రాహ్మణ్య మూలకమితి॥

ప్రాణులను, సకలం సమస్తమును భద్రి, శుభములను, అశ్నుతే పొందును అతియూ వాడును, బ్రహ్మైవ బ్రహ్మమే, సన్ అగుచు, బ్రహ్మ పరమేశ్వరుని- అప్యేతి పొందుచున్నాడు, యః ఎవ్వడు, ఏవం ఈవిధముగా, వేద ఎఱుంగునో- వాడును, పరమేశ్వరుని పొందునని యర్థము॥ ఉదయ కాలమునందును అస్తమయ కాలము నందును, ఆదిత్యాంతర్యామి యగు పరమేశ్వరుని ధ్యానించు వాడు, సకల కళ్యాణముల నధిగమించి పరమేశ్వర సాయుజ్యము నొందునని భావము॥

ఈమంత్రము చూడగనె ఆదిత్యుడే పరబ్రహ్మయను నర్థము స్ఫురించును॥ కాని బ్రహ్మ మీమాంస యందు భాష్యకర్తలగుటచే సూర్యాంతర్వర్తియగుటచే, తదంతర్యామి యగువాడు సర్వేశ్వరుడే పరబ్రహ్మమని సిద్ధాంతము చేసియుండుటచేత యీమంత్రమును సూర్యాంతర్యామి యగు పరమేశ్వరునిపరమనియె గ్రహింపవలయును॥

ఇట్లు ప్రదక్షిణము చేసి ఆచమనము చేయవలయును॥ మందేహులను రాక్షసులు, చుట్టై మూడుకోట్ల [illegible] సంఖ్యగలవా

అథ సంధ్యాంగతర్పణం కర్తవ్యం॥ తదుక్తం॥ క్రమాత్సంధ్యాం చ గాయత్రీం బ్రాహ్మీం చ నిమృజీం తథా। తర్పయామీతి వక్తవ్యం చ తేషాం దేవతాస్స్వధా ఇతి తత్రాయం ప్రయోగః॥ ఆచమ్య ప్రాణానాయమ్య మమోపాత్త దురితక్షయద్వారా పరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం ప్రాతస్సంధ్యాంగత్వేన తర్పణం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య సంధ్యాం తర్పయామి। గాయత్రీం తర్పయామి। బ్రాహ్మీం తర్పయామి। నిమృజీం తర్పయామీతి చతస్రో దేవతాస్తర్పయేత్॥ సంధ్యాం గాయత్రీం బ్రాహ్మీం నిమృజీమితి ప్రాతః, సంధ్యాం సావిత్రీం రౌద్రీం నిమృజీమితి మధ్యాహ్నే సంధ్యాం సరస్వతీం వైష్ణవీం నిమృజీమితి సాయం॥

సంధ్యా ధ్యానమునకుని గూర్చి యుంచు మంత్రముల కర్థము॥

అసా ఈ, ఆదిత్యః సూర్యుడు- బ్రహ్మపరమేశ్వరుడు అంతర్యామి బ్రాహ్మణమున ఆదిత్యుడు పరమేశ్వరుని శరీరమని చెప్పబడియున్నది గాన, శరీర శరీరులకు నభేదము వ్యవహారింపబడును గాన, సూర్యుడే పరమేశ్వరుడని చెప్పబడెను. ఈ యర్థమునంతరాధికరణమున పూర్వాచార్యులు బాగుగ రచియించి యున్నారు. ఈ యంశము ముందు ఉపస్థాన మంత్రముల వివరించునప్పుడు స్పష్టపడగలదు॥ కావున ఈ సూర్యుడే పరబ్రహ్మమని స్పష్టార్థము గనున్న సూర్యాంతర్యామియగు పరమేశ్వరుడే ప్రతిపాద్యుడని గ్రహింపక తప్పదు॥ ఇట్లు సంధ్యాకాలమున చేయబడు పరమేశ్వర ధ్యానమే ప్రధానముగు సంధ్యోపాసనము॥ అసావాదిత్యో బ్రహ్మ అని ప్రతిదినము చేయబడు, ఈశ్వరధ్యానమే బ్రాహ్మణ్యమును నిలుపు సంధ్యోపాసనమని లోకాక్షి చెప్పి యుండెను.

తరువాత సంధ్యాంగ తర్పణము చేయవలయు॥ క్రమముగ - సంధ్యను గాయత్రిని, బ్రాహ్మిని, నిమృజిని తర్పణము చేయుచున్నానని తర్పణము చేయవలయు॥ ఆచమనము- ప్రాణాయామము చేసి ప్రాతస్సంధ్యాంగ తర్పణము చేయుచున్నానని సంకల్పము గావించి, తర్పణము చేయునది॥

అందు సంధ్యాం- గాయత్రీం- బ్రాహ్మీం- నిమృజీం అని ప్రాతః కాలమునకు సంధ్యాం- సావిత్రీం రౌద్రీం- నిమృజీం అని మధ్యాహ్నమునకు సంధ్యాం సరస్వతీం - వైష్ణవీం నిమృజీం అని సాయంకాలమునకు తర్పణము చేయవలయు.

అశౌచే సంధ్యావందనవిధిః

సన్యాశౌచే సంధ్యావందనం కథం కర్తవ్యమితి చేదాశౌచే సంధ్యావందనమర్ఘ్యాంత మిత్యుక్తం॥ యత్తు సంధ్యా మిష్టించ హోమంచ యావజ్జీవం సమాచరేత్। నత్యజేత్ సూతకే వాపి త్యజన్గచ్ఛ త్యధోగతిమితి॥ తత్తు మానసిక సంధ్యా వంద నాభిప్రాయం తముక్తం పులస్త్యేన॥ సూతకే మృతకేచైవ సంధ్యాకర్మ నసంత్యజేత్। మనసోచ్చారయే న్మంత్రాన్ ప్రాణాయామ మృతేద్విజఇతి॥ అత్రవిశేష మాహ వ్యాసః॥ ప్రక్షిప్య సూతకేత్వర్ఘ్యం గాయత్రీంతు సముచ్చరన్ దత్వా ప్రదక్షిణంకుర్యాత్సూర్యం ధ్యాయే త్తతోద్విజఇతి పైఠీనసిరపి॥ సూతకే సావిత్ర్యా చాంజలిం ప్రక్షిప్య ప్రదక్షిణంకృత్వా సూర్యంధ్యాయ న్నమస్కుర్యాదితి॥ ప్రయోగపారిజాతే భరద్వాజోపి॥ సూతకే మృతకే కుర్యాత్ప్రాణాయామ మమంత్రకం తథా మార్జన మంత్రాంస్తు మనసోచ్చార్య మార్జయేత్॥ గాయత్రీం సమ్యగుచ్చార్య సూర్యాయార్ఘ్యం నివేదయేత్ మార్జనం తునవాకార్య ముపస్థానం నచైవహి॥ ఇతి॥

ప్ర॥ అశౌచమున సంధ్యావందనము ఎట్లుచేయ వలయును?

ఉ॥ అశౌచమున సంధ్యావందనము అర్ఘ్యము వరకు చేయ వలయుననియున్నది॥ సంధ్యను, ఇష్టిని, హోమమును, యావజ్జీవము చేయవలయును। సూతకమునను వి డువ గూడదు॥ ఇట్లువిడిచెనా అధోగతిని పొందునని లేదా?

ఉ॥ ఉన్నది కాని అవచనముచే నశుచి సమయముల యందు మనస్సునను సంధ్యావందనము చేయ వలయునని తెలియుచున్నది॥ కావున అశుచి సమయము లందు సంధ్యాకర్మమును విడువ గూడదు॥ మంత్రములను మనసున నుచ్చరింప వలయునని పులస్త్యుడు చెప్పెను॥

ఇందు వ్యాసుడు విశేషమును చెప్పెను॥ అశౌచము నందు గాయత్రి నుచ్చరించుచు అర్ఘ్యమును విడువ వలయును॥ ప్రదక్షిణము చేసి సూర్యుని ధ్యానము చేయ వలయుననియును॥ సూతకము నందు సావిత్రితో నర్ఘ్యజలము నిచ్చి ప్రదక్షిణము చేసి సూర్యుని ధ్యానము చేయుచు నమస్కరింప వలయునని పైఠీనసుడు చెప్పెను॥

నన్వేవ మప్యాశౌచాదౌ సంధ్యాకర్మ నకర్తుం శక్యతే। ఆశౌచస్య కర్మాధికార ప్రతిబంధకత్వేన సిద్ధత్వాదితి చేన్న। తాత్కాలిక శుద్ధేస్సంభవాత్. తదుక్తం పరాశరేణ: ఉపాసనేతు విప్రాణా మంగ శుద్ధిశ్చ జాయతఇతి। తథా గోభిలేనచ। అగ్నిప్రణీతాది కర్మార్థం శుద్ధిస్తాత్కాలికీ స్మృతేతి॥

ననువ్యాధితస్య కథ మనుష్ఠాన మితిచే దుచ్యతే। జలాదినా యత్కించ త్పీడితత్వే శుద్ధమంబరం ధృత్వా వాగ్యత స్సమాసీనః। పరమేశ్వరం ధ్యాయ౯ భస్మదిగ్ధాంగ స్తప్తవారిణా త్రిరా చమ్య యథాశక్తి సంధ్యాముపాసీత। రుగ్ణస్య తప్తోదకాచమన మనిషిద్ధమిత్యాహ భగవా నాపస్తంబః। తప్తాభిశ్చ కారణాదితి। కారణం జ్వరాదికమితి వృత్తికారః। అత్యాతుర శ్చేత్పితరం భ్రాతరమన్యం శిష్యాదికంవా సమాహూయ తైః కారయేత్। ఇతియజమానస్యాత్త దురితక్షయార్థమితి సంకల్పః॥

ప్రయోగ ప్రకారము నందు। ఆశౌచములందు మంత్రము నుచ్చరించకయే ప్రాణాయామము చేయవలయును। ఆపోహిష్ఠాది మంత్రములను మనసునందు స్మరించుచు మార్జనము చేసికొనవలయును। గాయత్రిని స్పష్టముగా నుచ్చరించి సూర్యునకు అర్ఘ్యము నియ్యవలయును। మార్జనమును మంత్రముల మనస్సున స్మరించుచు చేసి జపము చేయవచ్చును। ఉపస్థానముచేయను గూడదు। అని భరద్వాజుడు చెప్పెనని యున్నది॥

ప్ర॥ ఆశౌచము కర్మాధికారమును ప్రతిబంధించు ననుట ప్రసిద్ధముగాన నప్పుడు సంధ్యావందనాద్యాదములనైన నెట్లు చేయవలయును?

ఉ. ఆశౌచ సమయమందైనను కర్మకాలమున నాశౌచము లేదు: ఉపాసనాకాలమున బ్రాహ్మణులకు నాశౌచముండదు॥ అని పరాశరుడు చెప్పెను॥ అగ్నిహోత్రము మొదలగు కర్మలు చేయునప్పుడు ఆశౌచముండదని గోభిలుడును చెప్పియుండెను॥ ప్ర॥ రోగి యెట్లు సంధ్యావందనము జేయవలయును?

ఉ॥ జ్వరము మొదలుగా నేదేని జబ్బుకలిగిన యెడల నుదికిన వస్త్రమును గట్టికొని కూర్చుండి పరమేశ్వరుని ధ్యానము చేయుచు భస్మము ధరించి, వేడి నీళ్లతో నాచమనము చేసికొని శక్తి కొలది సంధ్య నుపాసింప వలయును। జ్వరాది రోగము నందు వేడినీళ్లతో నాచమనము చేయవచ్చునని యాపస్తంబుడు చెప్పియుండెను॥

అథ షట్కాల శివపూజా పరశ్చేత్ శైవీంసంధ్యా ముపాస్య। సకలీకరణం కృత్వా। అరుణోదయకాలే కావసర పూజాం కుర్యాత్। త్రికాలపూజా పరశ్చేత్ సూర్యోపస్థానానంతరం శైవీంసంధ్యాముపాసీత శైవసంధ్యావిధి స్సూర్యోపస్థాన మంత్రో వివరణానంతరం సకలీకరణావసర పూజావిధీతు శివపూజా ప్రకరణేచ ప్రతిపాదయిష్యన్తే॥

తతోభూశుద్ధి భూత శుద్ధ్యాదీని కుర్యాత్॥ తత్ప్రయోగ స్స్వాహ్నికే ద్రష్టవ్యః॥ అథగాయత్రీ హృదయమాహ॥

మూ॥ ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ॥

ఓమితి ఏకాక్షరం, ఏకాక్షర వాచ్య మిత్యర్థః॥ నామార్థ యోరభేదాన్వయ ఇతిన్యాయేన నిర్దేశః॥ ప్రణవో వాచక స్తస్య శివస్య పరమాత్మనఇతి శివపురాణవచనాత్॥ బ్రహ్మ, పరమేశ్వరః॥ నను ప్రణవ ప్రతిపాద్యం దేవతాంతరమితి పురాణాంత రేభ్యో జ్ఞాయతఇతి చేన్న తాదృశార్థస్య వేద విరుద్ధ త్వేన గౌణత్వా భ్యనుజ్ఞా నాత్। తథాహి। బ్ర

ప్రతిరోత్తుగ సేవాజాలని, రోగము నందెట్లు?

ఉ॥ అప్పుడు తిండిసో? తన్మాయినో, శిష్యునో- ఇతరునినో పిలి పించి వారిచే చేయింప వలయు॥ తాను సేవ జాలమి నితరులు చేయుచున్నారని చెప్ప కొనక యజమానోప్యపాత్త దురిత క్షయార్థం అని సంకల్పము చ్చేయవలసి యుండును॥

షట్కాలశివపూజా పరుడగు నేని అర్ఘ్యము, ధ్యానము వరకు సంధ్యా వందనము చేసిన తరువాత శైవ మంత్ర సంధ్యా వందనము నాచ రించి సక లీక రణము చేసికొని అరుణోదయ కాలమునఁ జేయవలయు నవ సర పూజను చేయ వలయు॥ త్రికాల పూజా పరుడైన సూర్యోపస్థానమైన తరువాతనే శైవమంత్ర సంధ్యా వంద నాముల జేయవలయు। శైవమంత్ర సంధ్యావిధి సూర్యోపస్థాన మంత్రములు వివ రించిన తరు వాతను సకలీకరణము, అవసరపూజ అనునవి శివపూజా ప్రకరణము నందును నిరూపింపఁ బడ గలవు.

తరువాత భూశుద్ధి, భూతశుద్ధి, అంత ర్మాతృక బహిర్మాతృకమున్నగు వానిఁ జేయవలయు వానిప్రయోగము స్వాహ్నికము నందు జూడవలయు॥

గాయత్రీ హృదయము.

ఓమితి ఓమను ఏకాక్షర వాచ్యుఁడని చెప్పఁబడువాఁడు బ్రహ్మ పరమేశ్వ

హ్మోపనిషది। అకారం బ్రహ్మాణంనాభౌ। ఉకారం, విష్ణుం హృదయే మకారం రుద్రం భ్రూమధ్యేఇతి ప్రణవగత మాత్రాత్రయ ప్రతిపాద్యా మూర్తిత్రితయ ముపపాద్య ఓంకారం సర్వేశ్వరం ద్వాదశాన్తే ఇతి ప సమష్టి ప్రణవప్రతిపాద్యః పరమేశ్వరఏవేతి నిరణాయి॥ అథర్వశిరస్యపి॥ యఓంకారస్స ప్రణవో యః ప్రణవస్స సర్వవ్యాపీ యస్సర్వవ్యాపీ త త్తార మిత్యాదినా మహేశ్వర మహాదేవాది నామభిస్సార్ధ మోంకారా దీన్యపి నామాని విధీయమానాన్యసాధారణాన్యేవ పరమేశ్వర స్యాభి ధానానీతి నిరధారి। తథా। నమస్తారాయ నమశ్శంభవేచేతి శ్రుత్యాపి తారశంభ్వాది పదానాం పర్యాయతా ప్రతిపాద్యతే,। కించ శ్రు॥ యో వేదాదౌస్వరః ప్రోక్తో వేదాన్తేచ ప్రతిష్ఠితః। తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరస్సమహేశ్వర ఇతి నిగమోక్త్యాపి మహేశ్వరస్యైవ ప్రణవాభి ధాన తా సిద్ధాన్తితా। తథా క్లేశకర్మవి పాకాశయై రపరామృష్టః పురుష వి శేష ఈశ్వరః తస్యవాచకః ప్రణవఇతి వదతాయోగ సూత్రకారేణా పి ప్రణవస్య మహేశ్వరైక వాచకతా సిద్ధాంతిత్యలం బహునా॥

రుఁడే యగుసు ప్రణవము పరమాత్మయగు శివునినే చెప్పునని శివపురాణము నందు గల దు గాన నీయర్థము ఏర్పడు చున్నది

ప్ర॥ విష్ణ్వాది దేవతలు ప్రణవ మునకు వాచ్యులని విష్ణుపురాణాదుల యందు లేదా?

ఉ॥ అట్లున్నను నాయర్థము వేద విరుద్ధము గాన ముఖ్యమైనది కాదు॥

ప్ర॥ అదియెట్లు?

ఉ॥ బ్రహ్మోపనిషత్తునందు॥ అకార వాచ్యుండగు బ్రహ్మదేవుని నాభియందు ను, ఉకార వాచ్యుండగు విష్ణుని హృదయము నందును, మకార వాచ్యుండగు రుద్రు ని భ్రూమధ్యము నందును ధ్యానింప వలయునని చెప్పి, ఓంకార వాచ్యుండగు పరమేశ్వ రుని ద్వాదశాంతము నందు ధ్యానము చేయవలయు ననుటచే ప్రణవములోని అకారా ద్యక్షరములకు బ్రహ్మాదులు వాచ్యులనియు, పరమేశ్వరుఁడే సమష్టిప్రణవము నకు వా చ్యుండనియు చెప్పంబడియున్నది, మఱియు, మహేశ్వరాది నామములతోఁ బాటు ప్ర ణవంబును పరమేశ్వరుని నామమని నిర్ణయింపఁబడియున్నది, నమస్తారాయ నమశ్శం భవేచ అనుట చే శంభ్వాది నామములతోఁ బ్రణవంబును ఈశ్వరుని నామధేయ మేయ

అథ షట్కాల శివపూజా పరశ్చేత్ శైవసంధ్యా ముపాస్య। సకలీకరణం కృత్వా। అరుణోదయ కాలే కావసర పూజాం కుర్యాత్। త్రి కాలపూజా పరశ్చేత్ సూర్యోపస్థానానంతరం శైవసంధ్యాముపాసీత శైవసంధ్యావిధి సూర్యోపస్థాన మంత్ర వివరణానంతరం సకలీకరణా వసర పూజావిధీతు శివపూజా ప్రకరణేచ ప్రతిపాదయిష్యన్తే॥

తతో భూశుద్ధి భూత శుద్ధ్యాదీని కుర్యాత్॥ తత్ప్రయోగ స్త్వాహ్నికే ద్రష్టవ్యః॥ అథగాయత్రీ హృదయమాహ॥

మూ॥ ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ॥

ఓమితి ఏకాక్షరం, ఏకాక్షర వాచ్య మిత్యర్థః॥ నామార్థ యోరభేదాన్వయ ఇతి న్యాయేన నిర్దేశః॥ ప్రణవో వాచక స్తస్య శివస్య పరమాత్మన ఇతి శివపురాణవచనాత్॥ బ్రహ్మ, పరమేశ్వరః॥ నను ప్రణవ ప్రతిపాద్యం దేవతాంతరమితి పురాణాంత రేభ్యో జ్ఞాయత ఇతి చేన్న తాదృశార్థస్య వేద విరుద్ధ త్వేన గౌణత్వా భ్యనుజ్ఞా నాత్। తథాహి। బ్ర

ప్రతిబోత్తుగ లేవజాలని, రోగము నందెట్లు?

ఉ॥ అప్పుడు తండ్రినో? తమ్మునినో, శిష్యునినో- ఇతరునినో పిలిపించి వారిచే చేయింప వలయును॥ తాను లేవ జాలమి నితరులు చేయునప్పుడు బాయుమను అని చెప్పికొనక యజమానస్యోపాత్త దురిత క్షయార్థం అని సంకల్పము చేయవలసి యుండును॥

షట్కాలశివపూజా పరుడగువాడు అర్ఘ్యము, ధ్యానము మొదలగు సంధ్యా వందనము చేసి తరువాత శైవ మంత్ర సంధ్యా వందనము నాచరించి సకలీకరణము చేసికొని అరుణోదయ కాలమునఁ జేయవలయు నవసర పూజను చేయ వలయును॥ త్రికాల పూజా పరుడైన సూర్యోపస్థాపమైన తరువాతనే శైవమంత్ర సంధ్యా వందనాదుల జేయవలయును। శైవమంత్ర సంధ్యావిధి సూర్యోపస్థాన మంత్రములు వివరించిన తరువాతను సకలీకరణము, అవసరపూజ అనునవి శివపూజా ప్రకరణము నందును నిరూపింపఁ బడఁగలవు॥

తరువాత భూశుద్ధి, భూతశుద్ధి, అంతర్మాతృక బహిర్మాతృకములు నగు వానిని కల్పింప వలయును వాని ప్రయోగము నాహ్నికము నందు జూడవలయును॥

గాయత్రీ హృదయము.

ఓమితి ఓంకారము ఏకాక్షరము ఒక్క వర్ణముచే చెప్పబడునదగు బ్రహ్మ పరమేశ్వ

హ్మోపనిషది। అకారం బ్రహ్మాణం నాభౌ। ఉకారం, విష్ణుం హృదయే మకారం రుద్రం భ్రూమధ్యే ఇతి ప్రణవగత మాత్రాత్రయ ప్రతి పాద్యా మూర్తిత్రితయ ముపపాద్య ఓంకారం సర్వేశ్వరం ద్వాదశాన్త ఇతి సమష్టి ప్రణవప్రతిపాద్యః పరమేశ్వర ఏవేతి నిరణాయి॥ అథర్వ శిరస్యపి॥ యఓంకారస్స ప్రణవో యః ప్రణవస్స సర్వవ్యాపీ యస్సర్వవ్యాపీ త త్తార మిత్యాదినా మహేశ్వర మహాదేవాది నామభిస్సార్థ మోంకారా దీన్యపి నామాని వివ్రియమాణాన్యసాధారణాన్యేవ పరమేశ్వర స్యాభి ధానానీతి నిరధారి। తథా। నమస్తారాయ నమశ్శంభవేచేతి శ్రుత్యాపి తారశంభ్వాది పదానాంపర్యాయతా ప్రతిపాద్యతే,। కించ శ్రు॥ యో వేదాదౌస్వరః ప్రోక్తో వేదాన్తేచ ప్రతిష్ఠితః। తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరస్సమహేశ్వర ఇతి నిగమోక్త్యాపి మహేశ్వరస్యైవ ప్రణవాభి ధాన తా సిద్ధాన్తితా.। తథా క్లేశకర్మవి పాకాశయై రపరామృష్టః పురుష వి శేష ఈశ్వరః తస్య వాచకః ప్రణవఇతి వదతా యోగ సూత్ర కారేణా పి ప్రణవస్య మహేశ్వరైక వాచకతా సిద్ధాన్తేత్యలం బహునా॥

రుండే యగును ప్రణవము పరమాత్మయగు శివుండే చెప్పునని శివపురాణము నందు గల దు గాన నీయర్థము ఏర్పడుచున్నది

ప్ర॥ విష్ణ్వాది దేవతలు ప్రణవ మునకు వాచ్యులని విష్ణుపురాణాదుల యందు లేదా?

ఉ॥ అట్లున్నను నాయర్థము వేద విరుద్ధము గాన ముఖ్యమైనది కాదు॥

ప్ర॥ అదియెట్లు?

ఉ॥ బ్రహ్మోపనిషత్తునందు అకార వాచ్యుండగు బ్రహ్మదేవుని నాభియందు ను, ఉకార వాచ్యుండగు విష్ణుని హృదయము నందును, మకార వాచ్యుండగు రుద్రు ని భ్రూమధ్యము నందును ధ్యానింప వలయునని చెప్పి, ఓంకార వాచ్యుండగు పరమేశ్వ రుని ద్వాదశాంతము నందు ధ్యానము చేయవలయు ననుటచే ప్రణవములోని అకారా ద్యక్షరములకు బ్రహ్మాదులు వాచ్యులనియు, పరమేశ్వరుండే సమష్టిప్రణవమునకు వా చ్యుండనియు చెప్పంబడియున్నది, మఱియు, మహేశ్వరాది నామములతోం బాటు ప్ర ణవంబును పరమేశ్వరుని నామ మేయని చెప్పంబడియున్నది, నమస్తారాయ నమశ్శం భవేచ అనుటచే శంభ్వాది నామములతోడ ప్రణవంబును ఈశ్వరుని నామధేయ మేయ

తస్యఋష్యాదికం దర్శయతి॥

మూ॥ అగ్నిర్దేవతా బ్రహ్మఇత్యార్షం గాయత్రంఛందం పరమాత్మం సరూపం సాయుజ్యం వినియోగం॥

అగ్నిరితి॥ అస్యేతిశేషః అంగతి సకల వేదాన్త ప్రతి పాద్యత్వంగచ్ఛతీత్యగ్నిః పరమేశ్వరః॥ శ్రు॥ యోదేవానాం నామధాఇతిశ్రుతేః॥ అస్యప్రణవస్య పరమేశ్వరో దేవతేత్యర్థః॥ బ్రహ్మ, పరమేశ్వరఏవ ఆర్షం, ఋషిః విశ్వాధికోరుద్రో మహర్షిరితిశ్రుతేః॥ గాయత్రం ఛందం గాయత్రీ ఛందః పరమాత్మం సరూపం, పరమాత్మ స్వరూప మిత్యర్థః॥ సాయుజ్యం విని యోగం, మోక్షే వినియోగ ఇత్యర్థః॥ ఏవం ప్రణవ విద్యాం విజానీయాదిత్యాశయః॥

అధగాయత్రీం ప్రార్థయతే॥

మూ॥ ఆయాతు వరదాదేవి॥ అక్షరం బ్రహ్మసమ్మితం॥ గాయత్రం ఛందసాం మాతేదం బ్రహ్మజుషస్వమే॥ యదహ్నాత్కురుతే పాపం తద

నియు, శివనామమే తారక మనియు రుద్రాధ్యాయమున నిశ్చయింపఁబడి యున్నది॥ ఇదిగాక యోవేదాదౌ అనుశ్రుతియు ప్రణవవాచ్యుండు మహేశ్వరుఁడేయని సిద్ధాంతము చేయుచున్నది॥ ఈశ్రుతులకు విరుద్ధముగాన విష్ణ్వాదులు ప్రణవ వాచ్యులనుట గ్రాహ్యము కాదు॥

కావునయోగ మాత్రకారుఁడు మహేశ్వరుఁడె ప్రణవ వాచ్యుఁడని నిర్ధారణచేయుండెను॥

ఆప్రణవ మంత్రమునకు ఋష్యాదులను దెలుపుచున్నాడు॥ సకల వేదాన్త ప్రతిపాద్యత్వమును పొందుచున్నాడు గాన అగ్ని శబ్ద వాచ్యుండగు పరమేశ్వరుఁడే దేవతయగును॥ బ్రహ్మ పరమేశ్వరుఁడే- ఆర్షం=ఋషియగును॥ గాయత్రిం= గాయత్రి, ఛందం= ఛందస్సు అగును॥ పరమాత్మం= పరమాత్మ, సరూపం= స్వరూప మగును॥ సాయుజ్యం=సాయుజ్యము- వినియోగము- మోక్షము నందు వినియోగ మని యర్థము॥ ప్రణవ విద్య నిట్లు తెలిసికొన వలయు॥

తరువాత ఆయాతు అనిమొదలుగా గాయత్రిని ప్రార్థింప వలయు॥ ఆయాతు ఈమొదలగు వాక్యముల కర్థము॥

వరదా=ఉపాసకులకు సకలాభీష్టములనొసంగు నదియు- దేవీ= నిత్యానంద

హేస్త్రశ్రుతిముచ్యతే। యద్రాత్రాత్కురుతే పాపం తద్రాత్ర్యా ప్రతి ముచ్యతే। సర్వవర్ణేమహాదేవీ సంధ్యా విద్యేసరస్వతి॥ ఓజోసి, సహోసి, బలమసి, భ్రాజోసి, దేవానాం ధామనామాసి॥ విశ్వమసి విశ్వాయు స్సర్వమసి సర్వాయుః రభిభూరోం॥ గాయత్రీ మావాహ యామి॥ సావిత్రీ మావాహయామి సర స్వతీ మావాహ యామి। ఛందర్షీ నావాహయామి॥ శ్రియ మావాహ యామి॥

ఆయాత్వితి.। వరదా ఉపాస కానా మఖిలా భీష్ట ప్రదా। దేవని త్యానంద సంయుతా ఆయాతు అస్మత్స కాశమా గచ్ఛతు అను గ్రహా ర్థమితి భావః అథతాంస్తౌతిఅక్షరమిత్యా,అక్షరంఅనశ్వరసిత్యమిత్యర్థః సమ్మి తం సమ్యక్ప్రమాణేన వేదాన్తరూపే ణేత్యర్థః। నిశ్చితః ఔపనిష దం పురుషమితి శ్రుతేః॥బ్రహ్మపరమేశ్వ రస్వమే వేత్యర్థః। అనేన గాయత్రీ ప్రతిపాద్యం స్త్రీరూపమే కేత్తి కేషాంచిద్భ్రాంతిర్ని రస్తా॥ పర మేశ్వ రస్యైవ లింగ భేదేన స్తూయ మా నత్వాద్। గాయత్రీ ఛందోవి శిష్టాయా ఋచః గాయత్రీ సంజ్ఞా। ఋచ స్త్రీ లింగత్వాత్। ఋచి స్త్రీ త్వం తాదృశ ఋక్ప్రతి పాద్యే వ్యతిదిశ్య స్తూయత ఇత్యవి రోధాత్। గాయత్రీ ప్రతిపాద్యస్య పుంస్త్వమగ్రే వ్యక్తీ భవిష్యతి।

మంతో గూడినదియై- నగు నిత్యగ తత్వము-ఆయాతు= అనుగ్రహించుటకై మాకడకు వచ్చుగాక। అతనిని స్తోత్రముచేయు చున్నాడు। అక్షరం= నిత్యమైనదియు, సమ్మితం వేదాన్త ప్రతి పాద్యమైనది యునగు బ్రహ్మ= పరమేశ్వరుఁడేనివు। దీనచే గాయత్రీ ప్రతిపాద్యమైనది స్త్రీరూప మేయను వారి భ్రాంతి నిరసింపఁ బడియెను। పర మేశ్వరుఁడే మూడు లింగముల చేతను స్తోత్రముచే యఁబడుచుండును. గాన దేవి యని శాగనే స్త్రీ రూపముని గ్రహింపఁ గూడదు॥

అటులేని గాయత్రీ అను స్త్రీలింగ మెట్లు కుదురునన, గా, గాయత్రీ ఛందస్సుతో గూడిన ఋక్కునకు గాయత్రీ యని సంజ్ఞ। ఋక్కు-స్త్రీలింగము గాన గాయత్రీ స్త్రీలింగమయ్యెను॥

ఋక్కునందుగల స్త్రీత్వమాఋక్కుచే ప్రతిపాదింపఁ బడు తత్త్వము నందు నతి దేశించి స్తోత్రము చేయఁబడు గాన విరోధింపదు। గాయత్రీ ప్రతి పాద్య మగు తత్త్వమున కు గలపుంస్త్వము ముందు వ్యక్త ము కాగలదు॥

యద్యపి ప్రతిపాద్యస్య స్త్రీత్వాభ్యుపగమేపి తస్యాః పారమేశ్వర శక్తిత్వా వశ్యం భావేన శక్తేరుపాసనే శక్తస్య పరమేశ్వర స్యోపాసనం సిద్ధమేవేతి నకాపిహానిః॥ తథాపి వస్తుస్థితి మనురుధ్యోక్తమితివిజానన్తు సన్తః॥ అథ ప్రకృతం॥ తతఃకిమిత్యతఆహ॥ గాయత్రీమితి॥ ఛందసాం మాతా, సర్వేషాం వేదానాం జననీ సకలవేదసార భూతత్వాదిత్యర్థః॥ తదుక్త మాపస్తంబేన॥ సర్వేభ్యోవై వేదేభ్య స్సావిత్ర్యనూచ్యత ఇతిహి బ్రాహ్మణమితి॥ తదేవాహ మనురపి॥ త్రిభ్య ఏవతు వేదేభ్యః పాదం పాదమదూదుహత్। తదిత్యృచోస్యాః సావిత్ర్యాః పరమేష్ఠీ ప్రజాపతిరితి। గాయత్రీం, గాయత్రీఛందస్క మంత్రాభిమానినీ దేవతేత్యర్థః॥ ప్రథమార్థేద్వితీయా॥ మే ఇదం, మదీయ స్తోత్రరూపం బ్రహ్మ, తపః జుషస్వ గృహాణ। త్వమితి శేషః॥ త్వమాగత్య మామనుగృహ్య మదీయంస్తోత్రం గృహాణేతి కృతం పరమేశ్వరాయార్ప యామీతి భావః॥ అత్రకేచిత్ దేవి వేదాన్త ప్రతిపాద్యం తత్త్వముపదిశేత్యర్థాంతరం బ్రువతే॥ విమర్శనేత్విదమ నర్థాంతరమేవ॥ ఏతేన వేదాన్త ప్రతిపాద్య తత్త్వస్య గాయత్రీ ప్రతిపాద్యాదన్యత్వాపత్తేః తస్యచానిష్టత్వాత్॥ తస్మాదుక్తమేవ సాధీయః॥

గాయత్రీ ప్రతిపాద్యమునకు స్త్రీత్వము నంగీకరించినను సర్వ్యాది పరమేశ్వరుని శక్తియే అయితీర వలయుగాన శక్తి నుపాసించినను శక్తి విశిష్టుండగు పరమేశ్వరు నుపాసనము సిద్ధమేగాన బాధ యేమియు లేదు॥

అయినను నిజమును బట్టి ఇట్లే తెలుప వలసి వచ్చెను॥ ఇంక ప్రకృత మను సరింతము॥ అతిత్వమే లాటిదన, ఛందసాం మాతా= సకల వేద ములకు జనని, సకల వేద సార భూతమైనది గాన ట్లు చెప్పబడు చున్నది॥ గాయత్రీం, గాయత్రీ ఛందస్సుగల మంత్రమునకభిమానముగల దేవతానీవు, మే నాయొక్క తపః స్తోత్రరూపమగు తపస్సును, జుషస్వ గ్రహింపుము॥ నీవు వచ్చి యనుగ్రహించి నా స్తోత్రమును గ్రహింపుమని చేసి పస్తోత్రమును పరమేశ్వరార్పణము చేయుచున్నాడని భావము॥

ఇందు గొందఱు గాయత్రీదేవివచ్చి వేదాన్త ప్రతి పాద్యమగు తత్త్వము నుపదేశింపుము గాక అని యర్థాంతము చెప్పుచున్నారు॥ కాని విమర్శింపగ నది అనర్థాంతరమే యగును॥

తస్య ఫలమాహ। యదహ్నాదితి। అహ్నాత్, అహ్ని యత్పాపం అహ్నాత్ప్రతి ముచ్యతే। ఉపాసకానామిత్యర్థః। ఏతేన యద్రాత్ర్యాదితి వ్యాఖ్యాతం సర్వాత్మకత్వం దర్శయన్ స్తౌతి। సర్వవర్ణేఇతి సర్వవర్ణే ముక్తావిద్రుమ నీలహేమేత్యాదినా సర్వవర్ణ విశిష్టత్వాత్। యద్వా సకలవర్ణమాలా స్వరూపిణీ త్యర్థః॥ మహాదేవి, మహాదేవ శబ్దవాచ్యేత్యర్థః ఏతేన గాయత్రీ ప్రతిపాద్యో మహాదేవ ఏవేతి సూచితం॥ సంధ్యావిద్యే సంధి వేలాసూపాస్యత్వేన సంధ్యా స్వరూపిణి జ్ఞానప్రదత్వేన విద్యా స్వరూపిణి చేత్యర్థః॥ విద్యాప్రదత్వే నామాంతర మాహ। సరస్వతీతి సరస్వత్యా ఈశ్వరవిభూతి రూపత్వేన తద్రూపేణైవ ఈశ్వరస్స్తూయతే త్వం ఓజః, ఇంద్రియాణాం శక్తిరసి సహః, క్షమా అసి బలం, పరాక్రమశ్చాసి భ్రాజః, దీప్తి రూపాసి దేవానామింద్రాగ్న్యాదీనాం ధామ, తేజః, నామ, అభిధానం చాసి ఇదం సర్వం త్వదీయ మేవేత్యర్థః॥ విశ్వాం, సర్వం స్థావర జాతం అసి, సర్వోపాదానతయా త్వమేవ సర్వమిత్యర్థః॥ విశ్వాయుః,విశ్వస్య స్థావరజాతస్య ఆయుః సత్తా అసి, త్వమేవ

ఏలన, ఇట్లు చెప్పఁగా వేదాంత ప్రతిపాద్యుఁడగు శివునకు గాయత్రీ ప్రతిపాద్యమగు తత్త్వము కంటె నితరమని యేర్పడును. అది సమ్మతమగునా? కాదు॥ కావున నే ము చెప్పినదే యుక్తము॥

ఆస్తోత్రమునకు ఫలము చెప్పుచున్నాడు॥ అహ్నాత్ పగలి యందు, యత్= ఏ, పాపం= పాపమును- కురుతే= చేయునో, తత్ = ఆపాపము, అహ్నాత్= పగటియందే, ప్రతిముచ్యతే= విడువఁబడును॥ ఉపాసకుల పాపములు నశించునని భావము॥ రాత్ర్యాత్ = రాత్రియందు- యత్ -ఏ పాపము కురుతే- చేయునో తత్- ఆపాపము రాత్ర్యాత్ రాత్రియందే ప్రతిముచ్యతే= విడువఁ బడును॥ ఎప్పుడు చేసిన పాప మప్పుడే గాయత్ర్యుపాసకులకు తొలగి పోవునని భావము॥ సర్వాత్మకత్వముగ కొనియాడుచు స్తోత్రము చేయుచున్నాడు॥ సర్వవర్ణే= ముక్తావిద్రుమ అని మొదలుగా అన్ని వర్ణములుగల దానా, లేక- సకల వర్ణమాలా స్వరూపురాలా-మహాదేవి=మహాదేవ శబ్దవాచ్యురాలా, దీనింబట్టి- గాయత్రీ ప్రతిపాద్యుఁడు మహాదేవుఁడె యనిస్పష్టముగు చున్నది॥ సంధ్యా విద్యే సంధి కాలముల యందు నుపాసింపఁదగిన దగుటచే సంధ్యాస్వరూపవు, విద్యాస్వరూపవు

త్వమర్థః। సర్వం, జంగమజాతమపి అసి త్వమేవేత్యర్థః। సర్వాయుః, సర్వ
స్య జంగమజాతస్య ఆయుః, ప్రాణధారణశక్తిః। అసి అభిభూః, సకల
పాపస్య తిరస్కారహేతుః అసి ఓం, ప్రణవప్రతిపాద్యా అసి తాదృ
శీం గాయత్రీమావాహయామి ఉపాసితుమితి శేషః। ఏవమేవ సావిత్ర్యాః
రూపేణైవ గాయత్ర్యా ఆవాహనం। అత్రైకత్వేఽపి సంధ్యాభేదేన కా
లభేదేన నామభేదోఽంగీకృతః తదుక్తం। గాయత్రీనామ పూర్వాహ్ణే సా
విత్రీ మధ్యమేదినే। సరస్వతీతు సాయాహ్నే సైవ సంధ్యా త్రిధా మతా
ఇతి। గాయంతం త్రాయత ఇత్యస్యా గాయత్రీసంజ్ఞా సవితృమండల మ
ధ్య మంత్రస్య పరమేశ్వరస్య ప్రతిపాదకత్వాత్ సావిత్రీతి సంజ్ఞాయు
క్తా। ఏవం వాగ్రూపస్య పరమేశ్వరస్య ప్రతిపాదకత్వాత్ సరస్వతీతి చ
యుక్తా। ఛందర్షీనితి గాయత్ర్యాదీని ఛందాంసి విశ్వామిత్రాదీన్ ఋ
షీంశ్చ ఆవాహయామి। శ్రియం, శ్రియం త్యేతామితి శ్రీర్లక్ష్మీస్తామా
వాహయామి।

అథగాయత్ర్యా ఛందర్షి దేవతాది న్యాసం దర్శయతి।

మూ। గాయత్ర్యా గాయత్రీ ఛందో విశ్వామిత్ర ఋషిః సవితా దేవ

సరస్వతీ= వాగ్రూపవు, సరస్వతి ఈశ్వరాంశమేగాన సరస్వతీ రూపముగా నీశ్వరుడు
స్తోత్రముచే యెంచబడుచున్నాడు. త్వం=నీవు- ఓజః= ఇంద్రియశక్తివి, సహః= తే
జస్సు. అసి= అగుదువు. బలః= పరాక్రమములు- అసి= అగుదువు। భ్రాజః= దీప్తిరూ
పము అసి= అగుదువు। దేవానాం= ఇంద్రాగ్న్యాదుల యొక్క- ధామ= తేజంబును. నా
మ= అభిధానంబును నగుదువు। ఇది యంతయు నీసంబంధమే యని యర్థము। విశ్వం= వి
శ్వాత్మకంతయు, సర్వోపాదానరూపవు గాన నీవే యగుదువు। విశ్వాయుః= సకలజీవుల
యొక్క శక్తి, అసి= నీవ అగుదువు। సర్వం= జంగమ జాతమంతయు, అసి= నీవ యగుదువు
సర్వాయుః= జంగమ జాతముయొక్క ప్రాణధారణ శక్తివి అసి నీవగుదువు అభిభూః స
కలపాపముల తిరస్కరించు వాడవు, ఓం=ప్రణవముచేత ప్రతిపాద్యురాలవు అసి అగు
దువు గాయత్రీం అట్టి గాయత్రిని- ఉపాసింప ఆవాహయామి ఆవాహనము చేయుచు
న్నాను. సావిత్రీం సావిత్రిని ఆవాహయామి ఆవాహనము చేయుచున్నాను. సరస్వతీం
సరస్వతిని, ఆవాహయామి ఆవాహనము చేయుచున్నాను। సావిత్ర్యాది రూపముతో
గాయత్రిని ఆవాహనము చేయవలయునని భావము కావున ప్రాతః కాలమున గా

తామ్ అగ్నిర్ముఖం బ్రహ్మా శిరో విష్ణుర్హృదయం, రుద్రశ్శిఖా। ప్రాణాపాన వ్యానోదాన సమానా సప్రాణా శ్వేతవర్ణా సాంఖ్యాయనస గోత్రా గాయత్రీ చతుర్వింశత్యక్షరా త్రిపదా షట్కుక్షిః, పంచశీర్షోపనయనే వినియోగః॥

గాయత్ర్యా ఇతి గాయత్రీ ఛందః విశ్వామిత్ర ఋషిః గాయత్రీవ ఖ్యాదేవాహాస్త బ్రాహ్మణ్యాత్ స్తోత్రస్య సవితా, జగత్ప్ర సవితా పరమేశ్వరో దేవతా। గాయత్రీ స్వరూప మాహ। ప్రాణేతి। పంచ ప్రాణాన్వితా స్వాణా దేవదత్త కూర్మ ధనంజయ నాగ కృకర యుక్తా, త్రిరూపేత్యర్థః శ్వేతవర్ణా, శుభవర్ణా కాలభేదేన వర్ణా, తరాణాం శ్వేత ధవళ వర్ణస్య ప్రధాన త్వాదిత్యర్థః॥ సాంఖ్యాయన సగోత్రా, సాంఖ్యాయనస్య సాంఖ్యాయనః తత్సమాన గోత్రా। అథవా సాంఖ్యాయనశ్చేః సమ్యక్ ఖ్యాయత ఇతి సంఖ్యా సంఖ్యాయాజ్ఞానార్థక స్యైవగపధి ష్ఠానం సర్వజ్ఞః పరమేశ్వరోఽభిధీయతే తత్సమాన గోత్రేత్యర్థః। పర మేశ్వర ప్రతిపాదక మాత్రస్యాపి తత్సమాన విభూతి త్వాత్। చతుర్విం శత్యక్షరా, చతురధికావింశతి శ్చతుర్వింశతి స్తత్పరిమితాక్షరా త్రిపదా పాదత్రయ యుతా షట్కుక్షిః, ప్రాచ్యాది దిక్చతుష్టయం ఊర్ధ్వాధరే ద్వే చ కుక్షయః ఇత్యర్థః॥ పంచశీర్షా, సద్యోజాతాది పంచ బ్రహ్మశిర స్కా॥ యస్యాపి సద్యోజాతాదీని భవన్తి ముఖాని తథాపి తదుపలక్షితా ని శిరాంసి బ్రహ్మాణి। ఉపనయనే వినియోగ ఇతి ఉపనయనం నామ

మాత్రి, యనియు మధ్యాహ్నము సాయంత్రి. యనియు, సాయం కాలమున సరస్వతి యనియు వాక్కుచెప్పఁబడునని యున్నది. జపము చేయు వారి శక్తిచే నది గాన గాయ త్రి యని యు సూర్యమండలమున నున్న పరమేశ్వరుని బోధించుటచే సావిత్రి యనియు, వా గూపిణియై పరమేశ్వరుని ప్రీతి పొందించునది గాన సరస్వతి యనియు, చెప్పఁబడు చున్నది. దక్షిణ = రాఋక్కులని ఛందస్సు లను, విశ్వామిత్రాది ఋషు లను, ఆవాహ యామి = ఆవాహనము చేయుచున్నాను॥ శియాం = లక్ష్మీ = ఆవాహయామి = ఆవాహన ము చేయుచున్నాను॥ ఇక గాయత్రికి ఋషి, ఛందస్సు మొదలగు వానిని చెప్పు చున్నారు.

సంస్కార విశేషః తత్ర వినియోగ ఇత్యర్థః। తథావిధ సంస్కారస్య గాయత్ర్యుపదేశ సాధ్యత్వాత్। ఉప, సమీపే నయన ముప నేతు ర్గర్భాష్టమేవర్షే। వసంతే, బ్రాహ్మణ మాత్మాన ముపనయస్వేతి బ్రూయాదితి బోధాయన వచనేన ఉపనేతారం ప్రత్యుపనేయస్య మాను పనయస్వేతి ప్రయోజక వ్యవహార ఉపనయనమితి నిర్వచనం। అంద్వా పంచశీర్షోపనయన ఇత్యేకంపదం పంచశీర్షస్య పరమేశ్వర స్యోప సమీపేన యనం ప్రాపణం ప్రాప్తిరిత్యర్థః। పారమేశ్వర సాయుజ్యే వినియోగ ఇత్యర్థః। అయమేవార్థోయుక్తః గృహస్థాదీనా ముక్యస్యమంత్ర స్యానుష్ఠేయత్వేన తేషాముపనయనే వినియోగ భావాత్।

అథగాయత్రీ జపనియమాః।

తత్ర శంఖః। కుశబృస్యాం సమాసీనః కుశోత్తరాయాంవా కుశపవిత్రపాణిః పశ్చిమాభిముఖ స్సూర్యాభి ముఖోవా అక్ష మాలా మాదాయ దేవతాం ధ్యాయన్ గాయత్రీ జపం కుర్యా దితి। జపా త్పూర్వ మాచమనం కార్యం। తదాహమనుః। ఆచమ్య ప్రయతోనిత్య ముభే సంధ్యే సమాహితః। శుభేదేశే జపన్ జప్య ముపా సీత యథా విధిః। తచ్చాచమనం శ్రౌతంస్మార్తంవా కర్తవ్యం। ప్రణవ వ్యాహృతి యుతాం గాయత్రీం వై జపేద్విజఇతి వ్యాసవచనాత్ ప్రణవ వ్యాహృతి యుతా గాయత్రీ జప్యాభవతి। సాయముపవిశ్య ప్రత్యఙ్ముఖో జపమాచ రేత్ ప్రాతః కాలే తిష్ఠన్ ప్రాఙ్ముఖఇతి నియమః। తదాహ మనుః। పూర్వాం

గాయత్ర్యాః గాయత్రీ, గాయత్రీ గాయత్రి అనునది, ఛందః= ఛందస్సు విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుండు, గాయత్రీ ప్రభావము వలన బ్రాహ్మణ్యము నొందెను గానసుఋషి ఋషి, సవితా= పరమేశ్వరుండు దేవతా దేవత యగును। ఇంక గాయత్రీ స్వరూపమును చెప్పుచున్నాడు। గాయత్రికి, అగ్నిః= అగ్ని, ముఖం, బ్రహ్మ బ్రహ్మదేవుండు శిరః శిరము, విష్ణువు హృదయం వక్షము, రుద్రః రుద్రుండు శిఖా సిగ యగును। గాయత్రి గాయత్రీ పాదాపాంతవ్యానోదాన సమానా పంచ ప్రాణ స్వరూపయు, శ్వేతవర్ణ దేవత ధవంజ వాగశ్వర రూపము, శ్వేతవర్ణా శుభ్రవర్ణయా సాంఖ్యాయన సగోత్రా సాంఖ్యాయనుడను మునియొక్క గోత్రము కలదియు, చతుర్వింశత్య

సంధ్యాం జపేత్తిష్ఠన్ సావిత్రీ మార్కదర్శనాత్। పశ్చిమాంతు స
మాసీన స్సమ్యగృక్ష విభావనాదితి ప్రాతస్తిష్ఠన్నితి బ్రహ్మచారి విషయ
మిత్యన్యే। మధ్యాహ్న ముపవిశన్నివేతి జ్ఞేయం। సంఖ్యా నియమేనై
వ జపః కర్తవ్యః। అసంఖ్యాతంతు యజ్జప్తం తత్సర్వం స్యా న్నిరర్థక మితి
సంఖ్యాహీనస్య వైఫల్యస్మరణాత్। జపానాం సంకల్పోపి కార్యః। న
శ్రాద్ధం నతద్దానం న హోమో న జపస్తథా। స ప్రాప్నోతి ఫలం త
స్య సంకల్ప రహితం చ యత్ ఇతి।

గాయత్రీమహిమా

బ్రహ్మ। గాయత్ర్యా నపరం జప్యం గాయత్ర్యా నపరం తపః। గా
యత్ర్యా నపరం ధ్యేయం గాయత్ర్యా నపరం హుతమితి॥ శిక్షా మిత్యః।

చతురా= ఇరువది నాలుగు అక్షరములు కలదియును, త్రిపదా= మూడు పాదములుగలదియును- ష
ట్కుక్షిః= తూర్పు- దక్షిణము పడమర- ఉత్తరము, ఊర్ధ్వము- అధరము అను నారు
కుక్షులు గలదియును- పంచశీర్షా= సద్యోజాతము మొదలగునైదు శిరములు గల దియును న
గును॥ సద్యోజాతము మొదలగు నవి ముఖములె గాని శిరములు గావు అయినను అయి
దుముఖములను బట్టి అయిదు శిరములు గలవని యెంచుకొనబడి॥ ఉపనయనె= ఉపనయ
నమను సంస్కారము నందు వినియోగము- వేదము జదివింప గురువు నొద్ద చేయు సంస్కా
రమునకు నుపనయన మని పేరు॥

అట్లు గాక- పంచ శీర్షోపనయనే, అనునది యొక్క-పదమే యగు॥ పర మేశ్వ రుని
సమీపమున చేయుట అనగా, పరమేశ్వర సాయుజ్యమున వినియోగనని యర్థము॥ ఆలో
చింపగా నీయర్థమే యుక్తమని తెలియుచున్నది. ఏలనగా- వేదము జదివింప గురువు
నొద్ద చేయు సంస్కారమని యర్థము చెప్పెనేని గృహస్థుల కన్వయింపదు. గృహస్థు
లును నీమంత్రము ననుష్ఠానము చేయువారలె గాన ఏక పదమని గ్రహించి యిట్లు చెప్పు
ట యుక్తము।

ఇక గాయత్రీ జపని యమములు చెప్పబడును॥ దర్భాసనమున గాని- చిత్రా
సనమున గాని- పశ్చిమాభి ముఖుడై గాని సూర్యాభి ముఖుడుగా గాని గూర్చుండి ప
విత్రమును ధరించి- జపమాల గ్రహించి- దేవతను ధ్యానము చేయుచు గాయత్రీ జపము

ప్రణవేన త్రైయుక్తస్య వ్యాహృతిషు చ సప్తసు త్రిపదా యాంచ గాయత్ర్యాం నభయం విద్యతే క్వచిదితి।

ఆచమ్య ప్రాణానాయమ్య పూర్వోక్త ఏవంగుణ విశిష్టే ... ప్రీత్యర్థం ప్రాతస్సంధ్యాంగ మష్టోత్తరశత గాయత్రీ మహామంత్ర జపం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య షడంగన్యాసం కుర్యాత్। తద్యథా గాయత్రీ సారే॥

పూ॥ ఓం తత్సవితుః బ్రహ్మాత్మనే అంగుష్ఠాభ్యాం నమః। ఓం వరేణ్యం విష్ణ్వాత్మనే తర్జనీభ్యాం నమః ఓం భర్గో దేవస్య రుద్రాత్మనే మధ్యమాభ్యాం నమః ఓం ధీమహి ఈశ్వరాత్మనే అనామికాభ్యాం నమః ఓం ధియో యో నః సదాశివాత్మనే కనిష్ఠికాభ్యాం నమః, ఓం ప్రచోదయాత్ పరశివాత్మనే కరతల కరపృష్ఠాభ్యాం నమః॥ ఓం తత్సవితుః బ్రహ్మాత్మనే హృదయాయ నమః ఓం వరేణ్యం విష్ణ్వాత్మనే శిరసే స్వాహా ఓం భర్గో దేవస్య రుద్రాత్మనే శిఖాయై వషట్ ఓం ధీమహి ఈశ్వరాత్మనే కవచాయ హుం ఓం ధియో యో నః సదాశివాత్మనే నేత్రత్రయాయ వౌషట్ ఓం ప్రచోదయాత్ పరశివాత్మనే అస్త్రాయ ఫట్ భూర్భువస్సువరోమితి దిగ్బంధః ॥

చేయవలయునని కొందరు చెప్పెదరు.

జపమునకు ముందుగా నాచమనము చేయవలయును. సంధ్యా కాలములయందు పవిత్రమగు చోట గూర్చుండి సమాహిత చిత్తుడై యాచమనము చేసి జపము చేయవలయును అని మనువు చెప్పెను. అప్పుడు శ్రౌతాచమనము గాని స్మార్తాచమనము గాని చేయవలయును. వ్యాసుం డచటనుబట్టి ప్రణవము, వ్యాహృతులు వను వానితో గూడిన గాయత్రిని జపింపవలయును.

సాయంకాలమున పశ్చిమ ముఖముగా గూర్చుండియు ప్రాతః కాలమున తూర్పు మొగముగా నిలుచుండియు జపము చేయవలయును. మధ్యాహ్న కాలమున తూర్పు మొగముగా గూర్చుండియే జపము చేయవలయును. ప్రాతః కాలమున నిలుచుండి జపము చేయవలయునను నియమము బ్రహ్మచారులకే యని కొందరందురు.

సంఖ్యా నియమము నవలంబించియే జపము చేయవలయును. సంఖ్యా నియమము లేక చేసిన జపము వ్యర్థమగునని చెప్పబడియున్నది. సంకల్పము చేయక స్నానము చేసినను, దానము చేసినను, హోమము చేసినను, జపము చేసినను వ్యర్థమగునని చెప్పబడి

తి। తదుక్తం చ ప్రజ్ఞానోత్తరేపి। హ్యాదితత్స వితుర్వ్యస్య వరేణ్యం మూర్ధ్ని విన్యసేత్। భర్గోదేవస్యేతి భాగం శిఖాయాంతు తథా న్యసేత్। ధీమహీతి న్యసేద్వర్మ ధియోయోనశ్చ నేత్రయోః। ప్రచోదయాది త్యస్త్రం దిగ్బంధం వ్యాహృతీర్జపన్। బ్రహ్మా విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చ ఈశ్వరశ్చ సదాశివః। శివశ్చైతే తు సావిత్ర్యాః షడంగ న్యాసదేవతాః ఇతి।

అత్ర కేచిత్। జపస్యాద్యంతయోర్న్యాసముద్రాదికం కుర్వంతి కేచిత్। తత్తు న వైదికం కింతు ఆగమ శాస్త్రానుసారేణ గాయత్ర్యుపాసకానాం విహితత్వాత్ తాంత్రికమేవ। తస్య వైదికేషు గృహ్యేషు మన్వాదిస్మృతిషు చానుక్తత్వాదితి తదవివేకమూలం శ్రుతి తుల్యేషు శ్రీశైవాగమేషు విహితత్వాత్। సర్వాణ్యపి తాన్యనుష్ఠేయ మానత్వాచ్చ। ఏవం తదావశ్యకత్వ వచనస్య శివాగమ ప్రసిద్ధ్యమూలత్వేన సంధ్యాది కర్మలోపసాధకత్వేన చ తేషాం విధిహీనకత్వమపవాద్యం॥

అథ ఋష్యాది న్యాసః॥ స్మృత్యంతరే। ఛందో గాయత్రీ గాయత్ర్యాః సవితా చైవ దేవతా ముఖమగ్ని స్త్రిపాచ్చైవ విశ్వామిత్ర ఋషి

యున్నది గాన జపాదియందు సంకల్పము చేయవలయును॥

గాయత్రీ మహిమ॥ గాయత్రి కంటె జపింపదగు మంత్రము లేదు. గాయత్రి కంటె నిత్యమగు తపము లేదు గాయత్రి కంటె నెక్కుడగు హోమము లేదు అని బ్రహ్మ చెప్పెను, ప్రణవము-వ్యాహృతులు- త్రిపదా గాయత్రి వీనిని జపించువాని కెందును భయము లేదు అని విశ్వామిత్రుడు చెప్పియుండెను.

ఆచమనము- ప్రాణాయామము- సంకల్పము చేసి షడంగ న్యాసము చేయవలయును।

బ్రహ్మ- విష్ణువు- రుద్రుడు, సదాశివుడు, శివుడు షడంగ న్యాస దేవతలని యుండుటవల్ల, గాయత్రి సారమని నిట్టే యుండుటను మూలమునం జెప్పినట్లే అంగన్యాసకరన్యాసములు చేసి కొనవలయును॥

ఈసందర్భమున, జపమునకు మొదటను. చివరను న్యాసముద్రలను కొందరా చరింతురు. గాని ఇది వైదికము గాదు॥ న్యాసముద్రాదులాగమముల యందు గలవు గాననియ్యవి తాంత్రికములే యగును. గృహ్యసూత్రము లందు గాని, మన్వాది స్మృతు

స్తథా త్రయీశిరశ్శిఖా రుద్రో విష్ణుర్హృదయమేవచ। ఉపాసనే విని
యోగస్సాంఖ్యాయనగోత్రికా త్రైలోక్యం చరణంజ్ఞేయం పృథివీకు
క్షిరేవచ। ఏవంధ్యాత్వాతు గాయత్రీం జపేద్ద్వాదశలక్షణామితి॥ అథా
క్షరఋషయః॥ విశ్వామిత్రః॥ విశ్వామిత్రో భరద్వాజో గౌతమః కుత్స
ఏవచ। భృగుశ్శాండిల్యకశ్చైవ లోహితో గర్గఏవచ। శాతాతపస్సన
త్కుమారస్తథా సత్యతపః స్మృతః। భార్గవః పరాశరశ్చ పుండరీకక్ర
తుస్తథా। దక్షశ్చ కాశ్యపశ్చైవ జమదగ్నిశ్చ వత్సకః విమలశ్శాంగి
రాశ్చైవ అత్రిఃకండూస్తథైవచ। కుంభయోనిశ్చతుర్వింశో ఋషయః
పరికీర్తితాః॥ అథఛందాంసి॥ గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చ బృహతీ పంక్తి
రేవచ। త్రిష్టుప్చ జగతీచైవ అతిష్టుప్పంక్తిరేవచ। జగతీవిష్టరాపంక్తి ర
నుష్టుప్పంక్తిరేవచ। అక్షరపంక్తిరనుష్టుప్చ జగతీ త్రిష్టుభౌతథా। జగత్యా
నుష్టుభౌచైవ అనుష్టుప్ త్రిష్టుభౌతదా। త్రిష్టుప్చజగతీచైవ దేవీ గాయత్ర
ముచ్యతే గాయత్ర్యాస్తు చతుర్వింశచ్ఛందాం స్యక్షరశః క్రమాదితి॥
అథాక్షరదేవతాః॥ అగ్నిః ప్రజాపతిశ్చైవ సోమఈశానఏవచ। అప్యోత్థ

యందుగాని వ్యాసముద్రాదులు లేమింకేసి వైదికములు కానేరవని కొందఱందురు. కాని
యది యుక్తము కాదు॥ వ్యాసముద్రాదులు వేదతుల్యములగు శివాగమముల యందును చెప్ప
బడుటయు, శిష్టులందఱిచే నవలంబింపఁబడియుండుటయు ఇత్యాది వైదికములే యగుట
తెలియనగు. వ్యాసాదులు వైదికములు కావని కొందఱు చెప్పు వచనములు శివాగమద్వేష
ముచే చెప్పఁబడియెగాని - సంధ్యాదికర్మలోపముల గలిగించు నపగోనను ఇట్లు చె
ప్పినవారు విధిహింసకులనియే గ్రహింపవలయును॥

గాయత్రికి - గాయత్రీ ఛందస్సు - సవిత దేవత - అగ్నిముఖము, విశ్వామిత్రుండు ఋషి,
ఋగ్యజుస్సామములు శిరస్సు - రుద్రుండు శిఖ, విష్ణువు హృదయము, ఉపాసనమున విని
యోగము, సాంఖ్యాయనగోత్రము, త్రైలోక్యము చరణము, పృథివి కుక్షి, ఇట్లు పండ్రెం
డు లక్షణములు గల గాయత్రిని ధ్యానము చేసి జపము చేయవలయును॥

విశ్వామిత్రుడును, భరద్వాజుడు, గౌతముడు, కుత్సుడు, భృగువు, శాండిల్యుడు
లోహితుడు, గర్గుడు, శాతాతపుడు, సనత్కుమారుడు, సత్యతపుడు, భార్గవుడు, పరాశ

గురుశ్చైవ ఇంద్రశ్చైవ భగస్తథా। అర్యమాచైవ సవితా త్వష్టా పూషాచ దేవతాః। ఇంద్రాగ్నీచైవ వాయుశ్చ వామదేవ స్తథైవచ। మిత్రశ్చ వరుణశ్చైవ క్రమశో దేవతా స్మృతాః॥ వైశ్వదేవం తతః ప్రోక్తం వైష్ణవం వాసవం తథా। మారుతశ్చైవ కౌబేర మాశ్వినం బ్రాహ్మమేవచ। సావిత్ర్యాస్తు చతుర్వింశద్దేవతాస్సము దాహృతాః॥ విశ్వామిత్రః అథతత్త్వాని వక్ష్యామి అక్షరాణాం శుభాగళః। పృథివీచోదకం తేజో వాయురాం బరి మేవచ। గంధోరస శ్చ రూపంచ స్పర్శశ్శబ్దోథ వాగితి। హస్తౌపుపస్థం పాయుశ్చ పచ్ఛో తే్రౌ త్వక్చ చక్షుషీ। జిహ్వా ఘ్రాణా మనస్తత్వో మహాంకారో మహాస్తథా। గుణత్రయంచ క్రమశో వర్ణ తత్త్వవినిశ్చయః॥ అథాక్షర శక్తయః॥

రుడు- పుండరీకుడు- క్రతువు- దక్షుడు- శాక్యుడు- జమదగ్ని- వశిష్ఠుడు- విమలుడు- అంగిరుడు- అత్రి- కండువు- అగస్త్యుడు- ఈయిరువదినల్వురును గాయత్రి యిరువదినాలు గక్షరము లకును ఋషులగుదురు. గాయత్రి ఉష్ణిక్ అనుష్టుప్ బృహతి పంక్తి త్రిష్టుప్, జగతి, అనుష్టుప్, పంక్తి, జగతి, విస్తరా, పంక్తి, అనుష్టుప్, పంక్తి, అక్షర పంక్తి, అనుష్టుప్, జగతి, త్రిష్టుప్, జగతి, అనుష్టుప్, అనుష్టుప్, త్రిష్టుప్, త్రిష్టుప్, జగతి దైవీ గాయత్రి, ఈయిరువది నాల్గును గాయత్రి యిరువది నాలు గక్షరము లకును ఛందస్సులగును.

అగ్ని, ప్రజాపతి, సోముడు, ఈశానుడు, ఆదిత్యుడు, గురుడు, ఇంద్రుడు, భగుడు, అర్యముడు, సవిత, త్వష్ట, పూష, ఇంద్రాగ్నులు, వాయువు, వామదేవుడు, మిత్రుడు, వరుణుడు, విశ్వేదేవతలు, విష్ణువు, వాసవుడు, మరుత్తు, కుబేరుడు, అశ్వినులు, బ్రహ్మ, ఈయిరువది నలుగురును ఇరువదినాలు గక్షరములకు దేవతలు.

పృథివి, జలము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము, గంధము, రసము, రూపము, స్పర్శము, శబ్దము, వాక్కు, హస్తములు, ఉపస్థము, పాయువు, పాదములు, చెవులు, చర్మము, కన్నులు, నాలుక, ముక్కు, మనస్సు, అహంకారము, మహాత్త్వము, త్రిగుణములు, ఈయిరువది నాలుగును గాయత్రి యిరువదినాలు గక్షరములకు తత్త్వములు.

ప్రహ్లాదిని, ప్రభ, నిత్య, విశ్వభద్ర, విలాసిని, ఈశ్వరి, విజయ, శాంతి, కాంతి, దుర్గ, సరస్వతి, విరూప, విశద, ఈశ, వ్యాపిని, విమల, తమోపహారిణి, సూక్ష్మ, విశ్వయోని, జయావహ, పద్మాలయ, పరా, శోభ, భద్రరూప, ఈయిరువది నాలుగును, నిష్క

ప్రహ్లాదినీ ప్రభా నిత్యా విశ్వభద్రా విలాసినీ। ఈశ్వరీ విజయా శాంతా కాంతి ర్దుర్గా సరస్వతీ। విరూపా విశదా చేశా వ్యాపినీ విమలా తథా। తమోపహారిణీ సూక్ష్మా విశ్వయోనిర్జయా వహా। పద్మాలయా పరాశోభా గదారూపేతి శక్తయః॥ అథకర న్యాసః॥ విశ్వామిత్రః॥ ఆదావస్త్రేణ సంశోధ్య కరన్యాసం తతశ్చరేత్॥ అథాక్షర న్యాసః॥

తత్కారం విన్యసేత్పాదాంగుష్ఠద్వయే ద్విజః। సకారం గుల్ఫదేశేతు వికారం జంఘయోర్న్యసేత్। జాన్వోస్తు విధితుః కారం వకారం చోరు దేశతః। రేకారం విన్యసేద్గుహ్యే ణికారం వృషణే న్యసేత్ కటి దేశేతుయం కారం భకారం నాభిమండలే। గ్గోకారం జఠరే యోగీ దేకారం స్తనయోర్న్యసేత్। వకారం హృదివిన్యస్య స్యకారం కంఠపవతు। ధీకారమాస్యే విన్య

డినాలుగక్షరముల యొక్క శక్తులు.

తరువాత కరన్యాసము చేసికొనవలయును వస్త్రముతో చేతులు బాగుగా తుడిచి కొని కరన్యాసము చేసికొనవలయునని విశ్వామిత్రుండు చెప్పెను.

అక్షర న్యాసము.

గాయత్రి యొక్క ఇరువదినాలు గక్షరములను తనశరీరమునందు న్యసింపవలయును.

తత్ అనుదానిని కాలిబొటన వ్రేళ్ళయందును, స అనుదానిని చీలమండలి యందును, వి అనుదానిని పిక్కల యందును, తుః అనుదానిని మోకాళ్ళ యందును, వ అను దానిని తొడలయందును, రే అనుదానిని గుహ్యమునందును, ణి అనుదానిని వృషణముల యందును, యం అనుదానిని మొల యందును, భ అనుదానిని బొడ్డునందును, ర్గో అనుదానిని కడుపునందును, దే అనుదానిని స్తనముల యందును, వ అనుదానిని హృదయము నందును, స్య అనుదానిని కంఠమునందును, ధీ అనుదానిని నోటియందును, మ అనుదానిని దవడలయందును, హి అనుదానిని ముక్కునందును, ధి అనుదానిని కనులయందును, యో అనుదానిని కనుబొమల నడుమను, యో అనుదానిని మొగము నందును, నః అనుదానిని ఎడమచెవి యందును, ప్ర అనుదానిని కుడిచెవియందును, చో అనుదానిని ఫాలము నందును, ద అనుదానిని చెక్కిళ్ళయందును, యాత్ అనుదానిని శిరమునందును, న్యసింపవలయును. ప్రతి అక్షరము న్యసించునపుడు ప్రణవమును మొదటను, నమః అనుపదమును చివరను చేర్చి ఓం తత్ నమః యని మొదలుగా అక్షర న్యాసము చేయవలయును.

స్య మకారం తాలుమధ్యతః। హికారం నాసికాగ్రేతు ధికారం నయనద్వయే। భ్రువోర్మధ్యేతు యోకారం లలాటేతు ద్వితీయకం। వామకర్ణేతునఃకారం ప్రకారం దక్షకర్ణకే। చోకారం విన్యసేత్ఫాలే దకారంతు కపోలయోః। విన్యసేన్మూర్ధ్ని యాత్కారం। సర్వవ్యాపినమీశ్వరం॥ ఓంకారమాదా వుచ్చార్య నమోంతంచాక్షరం జపేదితి॥ అథ వర్ణధ్యానం॥

బ్రహ్మా॥ కృత్వాచైవాక్షర న్యాసము శేషాఘ వినాశనం। పశ్చాత్సమాచరే ధ్యానం వర్ణరూప సమన్వితం॥ తత్కారం చంపకాపీతం బ్రహ్మవిష్ణు శివాత్మకం। శాంతం పద్మాసనారూఢం ధ్యాత్వాదహతి పాతకం॥ సకారం చింతయేద్భవ్యమతసీపుష్పసన్నిభం। పద్మమధ్యస్థితం। శౌమ్యముపపాతక నాశనం॥ వికారం పింగళం నిత్యం కమలాసన సంస్థితం। ధ్యాయేచ్ఛాంతం ద్విజశ్రేష్ఠా మహాపాతక నాశనం। తుఃకారం చింతయేత్ప్రాజ్ఞః ఇంద్రనీల సమప్రభం। నిర్దహేత్సర్వ దుఃఖంతు గ్రహరోగ సముద్భవం॥ వకారం వహ్నిదీప్తాభం చింతయేత్తు విచక్షణః। భ్రూణహత్యా కృతం పాపం తత్క్షణా దేవనశ్యతి॥ రేకారం విమలం ధ్యాయేచ్ఛుద్ధ స్ఫటిక సన్నిభం। అభక్ష్య భక్షజం పాపం తత్క్షణాదేవ నశ్య

వర్ణధ్యానము

సమస్త పాతకముల నశింపఁజేయు నక్షరన్యాసము చేసికొని వర్ణ ధ్యానము చేయవలయు. తత్ అనుదానిని సంపెంగ పూవుపోలె పచ్చనివన్నెగలిగి, త్రిమూర్తిస్వరూపమై పద్మాసనమున నున్నదానిగ ధ్యానించునెడ అతిపాతకముల నశింపఁజేయును॥

స అనుదానిని అగిసెపూవుపోలె నల్లని పద్మముయొక్క నడుమ నున్నదానిగ భావించునెడ నది ఉపపాతకముల నన్నిటి నశింపఁజేయును॥ వి యనుదానిని పింగళవర్ణము గలిగి పద్మాసనమున నున్నదానిగా ధ్యానముచేయునెడ హత్యాది మహాపాతకముల బోఁగడచును॥ తుః అనుదానిని ఇంద్రనీలమణిఁబోలె నల్లగానున్నదానిగా ధ్యానించునెడ నది గ్రహములవల్లను రోగములవల్లను గలుగు సకలదుఃఖములఁ బోఁగొట్టును॥ వయనుదానిని దీపముపోలె నెఱ్ఱగా నున్నట్లు భావించునెడ భ్రూణహత్యాది సకలదోషములు నప్పుడె తొలఁగిపోవును॥ రేయను దానిని స్ఫటికముఁబోలె తెల్లనిదానిగా ధ్యానించునెడ అభక్ష్యభక్ష

తి॥ ణికారం చింతయేద్యోగీ విద్యుత్స్ఫురిత సప్రభం। గురుతల్పకృతం
పాపం తత్క్షణాదేవ నశ్యతి॥ యంకారం తారకావర్ణ మిందుశేఖర భూ
షణం। యోగినాం వరదం ధ్యాయేత్ బ్రహ్మహత్యా వినాశనం। భకా
రం కృష్ణవర్ణంతు నీలమేఘ సమప్రభం॥ ధ్యాత్వా పురుషహత్యాదిపా
పం నాశయతి ద్విజః॥ గోకారం రక్తవర్ణంతు కమలాసన సంస్థితం। గో
హత్యాయా కృతంపాపం నాశయంతం విచింతయేత్। దేకారం మరక
తశ్యామం కమలాసన సంస్థితం। సతతం చింతయేద్యోగీ స్త్రీహత్యా
దహ్యతేపరం॥ వకారం శుక్లవర్ణంతు జాతిపుష్ప సమప్రభం। గురుహ
త్యాకృతం పాపం ధ్యాత్వాదహతి తత్క్షణాత్। స్యకారం చింతయేత్పీ
తం సువర్ణద్యుతి సన్నిభం। మనసాయత్కృతం పాపం తత్క్షణాదేవ నశ్య
తి॥ ధీకారం చింతయే త్కుందపుష్ప సమప్రభం। పితృమాతృవధా
త్పాపాన్ముచ్యతే నాత్రసంశయః॥ మకారం పద్మరాగాభం చింతయే
ద్దీప్త తేజసం। పూర్వజన్మార్జితం పాపం తత్క్షణాదేవనశ్యతి॥ హికారంశం
ఖవర్ణంతు పూర్ణచంద్ర సమప్రభం। అశేష పాపదహనం ధ్యాయేన్ని

మునలంగలుగు పాపము నశించును॥ ణి యనుదానిని మెఱుపుతో తుల్యముగ ప్రకాశించు
చున్నదానిగ భావించునెడ గురుతల్ప గమనమువలనం గలుగు పాపము తొలంగును॥ యం
అనుదానిని చుక్కతో సమమగు వన్నె గలిగి చంద్రశేఖరుని అలంకారముగా నున్న దాని
గా భావించునెడ బ్రహ్మహత్యాది పాతకము లడంగును. భ అనుదానిని నీలమేఘమువో
లె నల్లగా నున్న దానిగా ధ్యానించునెడ నరహత్యాది పాపములు తొలంగును॥ గో అను
దానిని ఎర్రనివన్నె గలిగి పద్మాసనమున నున్నదానిగా భావించునెడ గోహత్యాది దోష
ము లంటనేరవు. దే అనుదానిని మరకతమువోలె పచ్చని వన్నెగలిగి పద్మాసనమున నున్న
దానిగా భావించునెడ స్త్రీహత్యాదోషము దగ్ధమైపోవును॥

వ అనుదానిని జాతిపుష్పమువోలె తెల్లని వన్నెగలిగియున్నదానిగా భావించునెడ
గురుహత్యాది దోషములు నశించును॥ స్య అనుదానిని బంగరువోలె పచ్చగా నున్న దాని
గా భావించునెడ మానసికములగు పాపము లెల్లను నశించును॥ ధీ అనుదానిని మల్లెపూవు
వలె తెల్లగానున్నదానిగా భావించునెడ పితృమాతృవధాదులవలన గలుగుపాపములు నశిం
చును॥ మ అనుదానిని పద్మరాగమువోలె ఎఱ్ఱగా నున్నదానిగా ధ్యానము చేయునెడ

త్వం విచక్షణః। ధికారం పాండరం ధ్యాయేత్ హృదయస్యోపరి సంస్థితం
బ్రహ్మహత్యాకృతం పాపం తత్క్షణాదేవ నశ్యతి। యోకారం రక్తవర్ణం
తు ఇంద్రగోపక సన్నిభం। ప్రతిగ్రహకృతం పాపం ధ్యాత్వా దహతి
తత్క్షణాత్। ద్వితీయశ్చైవయః ప్రోక్తో యోకారో రుక్మసన్నిభః। నిర్ద
హేత్సర్వ పాపాని నాన్యైః పాపైః ప్రముచ్యతే। నకారంతు ముఖం
పూర్వం ఆదిత్యోదయ సన్నిభం। సకృద్ధ్యాత్వా ద్విజశ్రేష్ఠః సగచ్ఛేద్దై
వతం పదం। నీలోత్పల దళశ్యామం ప్రకారం దక్షిణాముఖం। సకృ
ద్ధ్యాత్వా ద్విజశ్రేష్ఠః సగచ్ఛేద్బ్రహ్మణః పదం। సౌమ్యం గోరోచనాప్ర
ఖ్యం చోకారం చోత్తరాననం। సకృద్ధ్యాత్వా ద్విజశ్రేష్ఠః సగచ్ఛేద్వైష్ణ
వం పదం। శంఖ కుందేందు సంకాశం దకారం పశ్చిమాననం। సకృ
ద్ధ్యాత్వా ద్విజశ్రేష్ఠ స్సగచ్ఛేదైశ్వరం పదం। యాకారస్తు శిరః ప్రోక్తః
చతుర్వర్గ సముద్భవః। ప్రత్యక్షఫలదో బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాత్మకస్థితః। ఏ
వం ధ్యాత్వాతు మేధావీ జపహోమం కరోతియః। సభవేత్సూతకం

పూర్వ జన్మ కృతములగు పాపములు నశించును। హి అనుదానిని శంఖము వలెను పూర్ణ
చంద్రునివలెను తెల్లగనున్న దానిగా భావించునెడ సకలపాతకములు తొలగిపోవును। ధి అను
నదానిని తెల్లనివన్నెగలిగి పద్మముమీద నున్నదానిగా ధ్యానము చేయునెడ జీవహత్యా
దోషములన్నియు తొలంగును। యో అనుదానిని ఇంద్రగోప పురుగువలె నెఱ్ఱగా నున్న
దానిగా ధ్యానించునెడ ప్రతిగ్రహము వలనం గలుగు పాపములు తొలంగును। రెండవ యో
అనుదానిని బంగరువలె నున్నదానిగా భావించునెడ సకల పాతక విముక్తుండగును। న
అనుదానిని ఉదయించు సూర్యునివలె నెఱ్ఱనివన్నె గలిగి తూర్పుముఖముగా నున్నదాని
గా భావించునెడ దేవతా పదవి లభించును। ప్ర అనుదానిని నల్లగలువవలె నల్లనివన్నె గల
ిగి దక్షిణముఖముగా నున్నదానిగా ధ్యానించునెడ బ్రహ్మపదవి సిద్ధించును। చో అ
నుదానిని, గోరోచనము వలె పచ్చనై ఉత్తరముఖముతో నున్న దానిగా భావించునెడ
కైలాసపదవి లభించును। ద అనుదానిని, శంఖమువలె తెల్లనై పశ్చిమముఖముతో నున్నదా
నినిగా ధ్యానించునెడ నీశ్వరపదము లభించును। యాత్ అనునది మంత్రమునకు కంఠము
శిరమువలె ప్రధానమైనదియు, బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రాత్మకమైనదియు గా నదానిని ధ్యానించునె
డ ధర్మార్థకామమోక్షములను నాలుగు పురుషార్థములు లభించును।

ఈవిధమున ధ్యానము చేసి జపహోమములు చేయువానికి జాతాశౌచము, ము

తస్య మృతకం చనవిద్యతే। సాక్షాద్భవత్యసౌ బ్రహ్మ స్వాయంభూః ప
రమేశ్వరః। యస్త్వేతాం నవిజానాతి గాయత్రీంతు యథావిధి। కథతం
సూతకంతస్య మృతకంచ సదైవహి। నైవదాన ఫలంతస్య నైవయజ్ఞ
ఫలం భవేత్। నచతీర్థఫలం ప్రోక్తం తస్యైవం సూతకేసతి। పాదాది
కుక్షిపర్యంతం శిరః ప్రభృతివక్షసి। కర్తవ్యాం కామిభిః న్యాసోగృహస్థై
రితి నిర్ణయఇతి। పదన్యాస మాహ నపఏవ। దక్షిణాంగుష్ఠమారభ్య
యావద్వామకనిష్ఠికా। దశైతాని పదేన్యస్యక్రమేణైనం న్యసేత్సుధీః
శిరోభ్రూమధ్యనయన వక్త్రగండేషు చైకశః। హృన్నాభి గుహ్యదే
శేషు జానుపాదద్వయేన్యసేత్। చంద్రికాయాం। ప్రతిపాదమృష్యాద క
ముక్తం। తత్సవితురిత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః। గాయత్రీ ఛందః। బ్ర
హ్మదేవతా। భర్గోదేవస్యేత్యస్య గాయత్రీ ఛందః। విశ్వామిత్ర ఋషిః
విష్ణుర్దేవతా। ధియోయోనః ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః। గాయత్రీఛం
దః। రుద్రోదేవతా।

తాశౌచమువదలని యుండనేరవు। ఇట్లు ధ్యానము చేయువాడు కేవలము బ్రహ్మస్వరూపు
డేయగును। ఈవర్ణధ్యానమెఱుఁగని వానికి జాతాశౌచ మృతాశౌచము లెల్లపుడు నుం
డి తీరును కాన వానికి దానఫలము యజ్ఞఫలము తీర్థఫలంబును లభింప నేరవు। కోరికలు
గల గృహస్థులు పాదములు మొదలుకొని కుక్షివరకును శిరము మొదలుకొని, వక్షము వ
రకును న్యాసము చేసికొనవలయును।

మఱియు, గాయత్రియందున్న తత్ అని మొదలగు పదిపదములను. శిరము, భ్రూ
మధ్యము, నేత్రములు, నోరు, చెక్కిళ్లు, హృదయము, నాభి, గుహ్యము, మోకాళ్లు
పాదములు అనుపదిచోట్లను న్యసించుకొనవలయును। ఇదిపదన్యాసమని చెప్పఁబడును।

ఇది కాక, గాయత్రి యందగు మూఁడుపాదలకు వేర్వేరుగా ఋష్యాదికము చెప్పఁ
బడియెను.

నిత్యముచేయు జపమునందు ఋషి మొదలుగ నడంగ న్యాసము అవశ్యకము। ఫ
లాపేక్షయును పేక్షించువారు షడంగన్యాసాదికము చేసికొని కరన్యాసపూర్వకముగ షడం
గ న్యాసము చేసికొనవలయును। కరహృదయాది న్యాసములు చెప్పఁబడియెను।

నిత్యజపేతు ఋష్యాది షడంగ న్యాస ఆవశ్యకః ॥ ఫలాధిక్యాపేక్షాయాంతు వర్ణన్యాసాదికంకృత్వా కరన్యాస పూర్వకం షడంగ న్యాసం కుర్యాత్ ॥ సతూక్త ఏవ॥ తతో హృదయే భూఃఇతి, ముఖే భువఇతి, శిరసి సువఃఇతి సర్వాంగం న్యసేదేష గాయత్రీ కవచం॥ తతో యథావిధి గాయత్రీమభ్యసేత్॥ ఏవం కుర్వతః ఫలమాహ వ్యాసః॥ విన్యస్యైవ జపేద్యస్తు గాయత్రీం వేదమాతరం॥ బ్రహ్మలోక మవాప్నోతి వ్యాసస్య వచనం తథా॥ స్వరూపం ముఃపున స్తస్యా జ్ఞాత్వోపాస్తే యథావిధి॥ కృష్ణాన్తో మైర్న లిప్యేత సంపూర్ణాంచవసుంధరాం॥ యథాకథంచి జ్జప్తాసా దేవీ పరమపావనీ। సర్వకామ ప్రదాప్రోక్తా కిం పునర్విధినానృపేతి॥

అథముద్రాః॥ అత్రిబ్రహ్మా॥ అథాతో దర్శయేన్ముద్రాః సుముఖం సంపుటంతథా। తతో వితతిః విస్తీర్ణో ద్విముఖ త్రిముఖేతథా॥ చతుర్ముఖం పంచముఖం షణ్ముఖాధో ముఖేతిచ॥ వ్యాపకాం జలికాఖ్యాంచ శకటం తదనంతరం॥ యమపాశంచ గ్రథితం తత్తిస్యాత్సన్ముఖోన్ముఖం॥ విలంబోముష్టి కౌపీనంతతః కూర్మవరాహకౌ॥ సింహాక్రాంతం మహా

తరువాత— హృదయమున భూః అనియు— ముఖమున భువః అనియు, శిరమున సువ అనియు— మొదలుగ సర్వాంగన్యాసము చేసి కొనవలయును॥ ఇదియు గాయత్రి కవచము॥ అనంతరము విధ్యుక్త ప్రకారము గాయత్రిని జపింపవలయును॥

ఇట్లు చేయువాని కేమిఫలమనిన—

న్యాసములు చేసికొని గాయత్రిని జపించువాడు బ్రహ్మలోక ప్రాప్తి యగును॥ గాయత్రీ స్వరూపము నెఱింగియు థావిధిగ నుపాసన చేయువాడు భూమండలమునను దానము పట్టినను వానిని దోషంబు లంటనేరవు॥ ఏవిధముగనైన గాయత్రిని జపించినంత మాత్రమున సర్వాభీష్టములు సిద్ధించును॥ ఇంక— విధిప్రకారము జపించువాడ శ్రద్ధానిఫలము వచింపనేరి తరము అని వేదవ్యాసుఁడు చెప్పియుండెను॥

ఇంక ముద్రా లక్షణములు గలవు॥ ముద్రల స్వరూపము, పట్టియొకటి చూచినసే గాని గ్రహింప నలవిగాని దగుటం జేసి గురూపదేశము వలననే గాయత్రియుని బొంది ఆంధ్రీకరింపఁ బడవయ్యెను॥

క్రాంతం తతో ముద్గర పల్లవాదికి। ఏతానాం లక్షణ మాహ సంగ్రహః। స
మ్ముఖౌ సమ్మతౌ హస్తావుత్తానౌ కుంచితాంగుళీ। కుంచితావగ్రాః అం
గుళయ ఉక్తలక్షణాయ యోర్హస్తయోస్తౌ సమ్ముఖం నామముద్రా।
సంపుటౌ పద్మకోశాభౌ కరావన్యోన్య సంహతౌ। పద్మముకుళాభౌక
రౌ సంపుటం నామముద్రా। వితతం సంహతం హస్తావుత్తానావాయ
తాంగుళీ। ఆయతాః ప్రసారితాః అంగుళయో ఉక్తలక్షణాయ యో
స్తౌ ఇతి తన్నామముద్రా। విస్తీర్ణ సంహతౌ పాణి మిథో ముక్తాంగుళిర్వ్య
యథా। ముక్తాంగుళీ ద్వయాభ్యాం పాణిభ్యాం తౌ మిథ స్సంహతౌ। వి
స్తీర్ణం నామముద్రా। సమ్ముఖా సక్తయోః పాణ్యోః కనిష్ఠా ద్వయేన
యోగో శేషాంగుళీనాం వైరళ్య మంగుష్ఠ ద్వయమారభ్యానామి కాం
తం యావద్ద్విముఖం త్రిముఖం చతుర్ముఖం పంచముఖం నామముద్రా
భవంతి। తత్రైవకారే ద్విముఖం రేకారే త్రిముఖం ణికారే చతుర్ముఖం
యకారే పంచముఖం, భకారే అంగుళీనాం సంయోగాత్పూర్వయో
గవినాశనః। తిర్యక్కృత్స్నం యుజ్యమానా గ్రాసం యుక్తాం గుళిమంగుష్ఠా
హాస్తౌ షణ్ముఖమిత్యుక్తా ముద్రా ముద్రావిశారదైః। పూర్వయోగః కని
ష్ఠాద్వయసంయోగ స్తద్వినాశే ఇతరాంగుళీనాం సంయోగ స్తిర్యక్కృ
యుజ్యమానమగ్రం యయో స్తథా। సంయుక్తాంగుళయోస్తౌ షణ్ము
ఖం నామముద్రా। ఆకుంచితాగ్రా సంయుక్తౌ వ్యక్తౌ హస్తావధోము
ఖౌ। ఈషద్వక్రాగ్రావధః కృత్వా హస్తౌ అధోముఖముద్రా। ఉత్తానౌ
తాదృశావేవ. వ్యాపకౌ కుంచితౌ కరౌ। వ్యాపకాంజలికం నామముద్రా
ప్రోక్తా విచక్షణైః। అధోముఖౌ బద్ధముష్టి ముక్తాగ్రాంగుష్ఠకౌ కరౌ।
శకటం చ తదిత్యుక్తం। ముక్తాగ్రావంగుష్ఠౌ యయోరుక్త లక్షణయోః
కరయోస్తౌ శకటం నామముద్రా॥ యమపాశమితః పరం। బద్ధముష్టిక
యోః పాణ్యో రుత్తానా వామతర్జనీ। కుంచితాగ్రాన్యయా ముక్తాతర్జ
న్యా బద్ధవక్రయా। ఉక్తా యమపాశం నామముద్రా। ఉత్తాన సంధిసం
లీన బద్ధాంగుళితలౌ కరౌ। సమ్ముఖౌ ఘటితౌ దీర్ఘాంగుష్ఠౌ గ్రథిత ము
చ్యతే। ఉత్తానౌ సంధిసంలీన [illegible] బద్ధాంగుళి [illegible] యయోస్తౌ

ధోక్తా తావన్యోన్య మాఘటితా దీర్ఘావంగుష్ఠౌ యయోస్తౌ గ్రథితంనా
మముద్రా॥ సంచితోర్ధ్వాం గుళిర్వామస్తా దృశోదక్షిణేనతు। అధోము
ఖేన సంయుక్త స్సమ్ముఖో న్ముఖ ఉచ్యతే॥ సంచితా సంబద్ధా, ఊర్ధ్వాం
గుళయోయస్య సతిధోక్తః। తాదృశ దక్షిణా ధోముఖేన సంయుక్త
స్సమ్ముఖోన్ముఖో నామ ముద్రా॥ ఉత్తానోన్నత కోటీతు విలంబః కథితః
కరా॥ ఉత్తానేన ఉన్నత కోటీయయోః కరయోస్తౌ విలంబం నామము
ద్రా॥ ముష్టినాన్యోన్య సంయుక్తా ఉత్తానా ముష్టికా భవేత్। అన్యో
న్య సంయుక్తా ఉత్తానా ముష్టిః ముష్టికానామ ముద్రా॥ మీనస్తు స
మ్ముఖీ భూతాయుక్తా నామికనిష్ఠికా। ఊర్ధ్వసంయుక్త వక్రాగ్రా శేషాం
గుళితాకరా। ఉక్తాసంబంధా అనామికా కనిష్ఠికయోః, యయోః కర
యోస్తౌ అన్యోన్య సమ్ముఖీభూతా తథా, ఊర్ధ్వ సంయుక్తాని వక్రాణి శే
షాంగుళిదళాని యయోః కరయోస్తౌ మీనో నామముద్రా॥ అధోము
ఖః కరోవామ స్తత్పృష్ఠాదక్షిణేనతు। పృష్ఠదేశే సమాక్రాన్తః కూర్మో
నామాభిధీయతే॥ అధోముఖో బద్ధో వామస్తాదృశేన దక్షిణేన పాణి
నా పృష్ఠదేశే యుక్తః కూర్మోనామ ముద్రా॥ ఊర్వోర్మధ్యే వామభు
జః కక్షాభ్యా మాశ్రయేకరే॥ వరాహః కథ్యతే॥ కక్ష సమీపాశ్రయే క
రే సత్యుక్త లక్షణో వామభుజో వరాహో నామ ముద్రా॥ సింహా
క్రాంతం శ్రితౌ కర్ణౌ వాయతాంగుళికౌ కరౌ। కర్ణాశ్రితా వాయతాంగు
ళీకరా సింహాక్రాంతం నామముద్రా॥ కించిదాకుంచితాగ్రా చేన్మహా
క్రాంతం తతఃపరం॥ తలౌ వా కుంచితాగ్రా మహాక్రాంతం నామము
ద్రా॥ ఊర్ధ్వంకించిద్గతౌ పాణీ ముద్గరో నామతర్జనీ। గ్రస్తా దక్షిణ హస్తేన
కించిదూర్ధ్వాగతయోః పాణ్యోర్వామ తర్జనీ। దక్షిణహస్తేన గృహీతా
ముద్గరో నామ ముద్రా॥ పల్లవో దక్షిణ కరః। అధోముఖస్స్థితో మూ
ర్ధ్నిముద్రాణామితి లక్షణం॥ మూర్ధ్ని నిహితః దక్షిణకరః పల్లవో నామ
ముద్రా। చతుర్వింశతి ముద్రా వై గాయత్ర్యాం సుప్రతిష్ఠితాః॥ ఇతి ము
ద్రాసజానాతి గాయత్రీ నిష్ఫలా భవేత్।

గాయత్రి జపమునకు ముందు చేయ వలసిన యిరువది నాలుగు ముద్రలు కలవు. వీని బ

ముద్రాతు మోదనే ద్దేవీం ద్రావయే ద్దూరతస్తథా, నజాతు దర్శయేన్ముద్రా మహాజన సమాగమే। క్షుభ్యంతి దేవతా స్తస్య ఫలం చ నిష్ఫలం భవేత్॥ అర్చనే జపకాలేతు ధ్యానే కామ్యేచకర్మణి। తత్ర ముద్రాః ప్రయోక్తవ్యా దేవసాన్నిధ్య కారకాః॥ అథ ధ్యానం।

శ్లో॥ ముక్తావిద్రుమ నీలహేమ ధవళచ్ఛాయై ర్ముఖై స్త్రీక్షణై।
ర్యుక్తామిందు నిబద్ధరత్న మకుటాం తత్వార్థ వర్ణాత్మికాం।
గాయత్రీం వరదాభయాం కుశకశా శ్శుభ్రం కపాలం గదాం।
శంఖంచక్ర మథారవింద యుగళం హస్తైర్వహన్తీంభజే॥

ముక్తేతి॥ రక్తిమం పాశహస్తస్య ధ్యాయరూపా చంద్రసన్నిభమి తి వాతూలోక్త్యా సద్యోజాత ముఖస్య ముక్తావర్ణత్వం యుక్తం॥ ఏవం

లియు కున్నరుడు గాయత్రి జపము సఫలము కాజాలదు॥

దేవత వాదండ పొంది, మనసు కలిగించు నదిగాన ముద్రయని చెప్పబడును॥ ఇట్టి ముద్రలను జనసముదాయము నందు కనబరచు నెడ విఫలమగుట యే గాక దేవతలుక్షో భనొందుదురు॥ పూజ, జపము, ధ్యానము, కామ్య కర్మములు, చేయునప్పుడు దేవతాసా న్నిధ్యమును కలిగించు నాయాముద్రలను ప్రయోగింప వలయును॥

ధ్యాన శ్లోకార్థము.

ముక్తావిద్రుమ నీలహేమ ధవళచ్ఛాయైః తెలుపు— ఎరుపు, నలుపు, పసుపు, తె లుపువన్నెగల॥ ముఖైః అయిదుముఖముల తోడను, త్రీక్షణైః ప్రతిముఖమునను మూడే సి కన్నుల తోడను యుక్తాం కూడినదియును ఇందు నిబద్ధరత్న మకుటాం= ఇందు—చంద్రు నితో నిబద్ధ, కూర్పఁబడిన, రత్న, రత్నరత్నసుయుక్తమైన, మకుటాం= కిరీటము కలదియును, తత్వార్థవర్ణాత్మికాం= తత్త్వ, పరమేశ్వరుఁడె అర్థ, అర్థ, అర్థముగల, వర్ణ, ప్రణవము ఆత్మకాం— స్వరూపము గాఁగలదియును, వరదా భయాంకుశ కశాః, వరద, వరము, అభ యు, అభయము, అంకుశ, అంకుశము, కశాః కొరడాయును, శుభ్రం, తెల్లని, కపాలం బ్రహ్మకపాలమును, గదాం= గదను, శంఖం= శంఖమును చక్రం=చక్రమును, అథ=ఇం కను, అరవింద యుగళం= రెండుకెందామర పూవులను, హస్తైః= పదిచేతులచేత, వహం తీం= ధరించియున్న, గాయత్రీం= గాయత్రీ ఛందస్సునకుఁ బ్రతిముఖమగు దేవతయగు ప రమేశ్వరుని, భజే= సేవించుచున్నాను॥

ఈశ్లోకమున గాయత్రీం అని విశేష్యము నందు స్త్రీలింగము కలదుగాన శక్తిపర మగు పేరాయని తోచుచున్నది కాని యిందుకు విశేషణములను బట్టి పరమేశ్వరుఁడే యు ని చెప్పను. ముక్త [illegible] స్త్రీలింగము [illegible] అ స్త్రీలింగము

ఉత్తరం యక్షరాజస్య ఛాయయా విద్రుమప్రభ మిత్యాగమ వచనేన వామదేవ వక్త్రస్య విద్రుమవర్ణతా ప్రసిద్ధా। తథా దక్షిణావదనం కాలచ్ఛాయయా సత్త్యాంజనప్రభ మిత్యాగమ వచనేన దక్షిణవక్త్రస్య నీల వర్ణత్వం సహజం। అతఏవ ముక్తావిద్రుమ హేమనీలేత్యేవ పాఠః। ఏవం పూర్వం వక్త్రం మహేంద్రస్య ఛాయయా కనక ప్రభమితి వచనేన తత్పురుష వక్త్రస్య హేమసచ్ఛాయత్వ మప్యనుకూలం। తతః అనోర్ధ్వ వక్త్రం విలసద్ధావల్య మిందుకలా ధరం। ధ్యానస్థ మూర్ధ్వాభిముఖం గగనచ్ఛాయయా సితమితి వచనేన ఈశానముఖస్య ధావళ్య మపి ప్రసిద్ధ మేవ। ప్రదక్షిణ క్రమేణతు హేమనీలేతి పాఠోప యుక్తఏవ। తథాపి సద్యోజాత వామదేవాఘోర తత్పురుషేశానేతి శాస్త్రీయ క్రమానురోధే నాంగపాఠ ఇత్యుక్తం। త్రీక్షణైః= సోమ సూర్యాగ్నిరూపైస్త్రీ చక్షుర్భిర్యుక్తాం, పంచవక్త్రాః= త్రిలోచనాం చేత్యర్థః। ఇందునిబద్ధ రత్న మకుటాం= ఇందునా నిబద్ధం రత్నమయం మకుటం యస్యాస్తాం। తత్త్వా

---

* జగతీమే గాని అర్థ్నలము కానేరవు కాని, పంచాక్షరీ అనిము పరమేశ్వరుఁడే అనుచున్నాఁడు। ఋషుల్ స్త్రీలింగముగాన గాయత్రీ ఛందస్సుగల ఋషులు గాయత్రి అనిపేరు వచ్చెను। లేక, దేవతాశబ్దము స్త్రీలింగముగాన దానిం బట్టి యైనను గాయత్రి అని స్త్రీలింగము రావచ్చును। అంతమాత్రమున మంత్ర ప్రతిపాద్యుఁడగు దేవతయే స్త్రీ రూపమని తలంపరాదు.

ఇది యిట్లుండ, శంఖచక్రములు చేతులలో నున్నవని చెప్పుటచే శ్లోక ప్రతిపాద్యుఁడు నారాయణ మూర్తియే అని కొందఱ భిప్రాయ పడుచున్నారు। కాని అది యెంత మాత్రము సరి కాదు। ఏలన, శంఖచక్రములు స్వరూప లక్షణములు గావు। ఆయుధములుగాన ఒకమారు వీనిని ధరింపవచ్చును. ఇంకొకమారు ఇతరములను ధరింప వచ్చును। ఐదు ముఖములు, మూడుకన్నులు, పదిచేతులు నివియైనచో స్వరూపలక్షణములు। వీనినొకమారు ధరించి యింకొకమారు తీసివేయు నట్టివి కానేరవు। స్వరూప లక్షణములే ప్రధానములు కావున వానిం బట్టి పరమేశ్వరుఁడే యని స్పష్టమగు చున్నది। మఱియు నీయైదు ముఖములలో సద్యోజాతాది ముఖములే యెవన్ని గలిగి యున్నవో అట్టి గాయత్రీ ధ్యానమందుండుట చేతను, చంద్రశేఖ రత్వము మొదలగు నసాధారణ ధర్మములచేతను ధ్యాన శ్లోకాగము పరమేశ్వరునిదే అని స్పష్టమగు చున్నది.

ర్థ వర్ణాత్మికాయాః తత్త్వం = పరమేశ్వరః, సోర్థో యస్య వర్ణస్య తదూ(త్రి)పాం ప్రతిపాదికా మిత్యర్థః॥ అథవా తత్త్వ ప్రతిపాదక భర్గ పదావయవ భూతవర్ణ ప్రాధమ్యా మిత్యర్థః॥ భర్గ పదస్య మధ్యమపాదే వర్తమానత్వాత్॥ వరదేత్యాది స్పష్టం॥ ఉక్త లక్షణాం గాయత్రీం, గాయత్రీఛందస్కాం మంత్రదేవతాం భజేదిత్యన్వయః॥

యద్యప్యత్రత్యాత్ ధ్యానే స్త్రీలింగ విశేషేణ ప్రతిపాద్యా శక్తిరితి ప్రతీయతే తథాపి పంచవక్త్రత్వాద్య సాధారణలక్షణైః పరమేశ్వర ఏవ ధ్యేయఇతి జ్ఞాయతే। యథా ఓంకార వదనాదేవీ వా యకార భుజద్వయా। శికారం దేహ మధ్యాచ నమస్కార పదద్వయా। పంచాక్షరీ పరా విద్యా సతాగా లింగరూపిణీత్యాదౌ పంచాక్షరీతి ద్విగు సమాసనియత స్త్రీలింగ శ్రవణానార్థ సమ్మం భవతి తద్వత్ ప్రకృతేపి బుద్ధిష్ఠస్య వా, దేవతేతి శబ్దనిష్ఠస్యవా స్త్రీత్వస్యార్థనిష్ఠత్వా భావాత్ నతావతా పరమేశ్వర పరత్వవిరోధః॥ నను, ప్రకృతే శంఖ చక్రాది సాధనసంపత్తి సమ పఠానేన శంఖ చక్రలాంఛనో భగవాన్వాసు దేవ ఏవధ్యేయ ఇతి సిధ్యతీతి చేన్న శంఖ చక్రాది సాధనానాం స్వరూపేఽసమవేతత్వేన తేషాం స్వరూప లక్షణత్వాభావాత్॥ స్వరూప లక్షణానాం చ చంద్రశేఖర త్వత్రిణేత్రత్వ పంచ వక్త్రత్వ సద్యోజాతాది పంచ బ్రహ్మ ముఖ నియత వర్ణత్వ రూపాణామసాధారణానాం పరమ శివైకాంతికత్వేన తైరస్య స్వరూపస్య పారమేశ్వర త్వనిర్ధారణాచ్చ॥ తదర్థోక్తమేవయుక్తం॥

అత్ర కేచిత్ । కాలత్రయేపి త్రిమూర్తిరూపత్వేనవా త్రిశక్తిరూపత్వేనవా గాయత్రీధ్యేయేతివదన్తి॥ తద యుక్తం॥ లిత్వేతు

ఈ సందర్భమున, మూడు కాలములయందు త్రిమూర్తి రూపముగాగాని, త్రిశక్తిరూపముగా గాని గాయత్రిని ధ్యానము చేయవలయునని కొందఱు చెప్పుచున్నారు కాని యది ముఖ్యముగాదు. అట్లుచేయు నాచార మెందును లేదు. కావునసే, గృహ్యాపరిశిష్టమందు సంధ్యయందు దిరుమంత్రదేవత। దానినెల్లప్పుడు నేకరూపముగనే ధ్యానము చే వలయు॥ సాం ముఖ్యము … … … … నైనను జేయు

స్య గౌణతయా తాదృశధ్యానస్యానుష్ఠానం దూషితత్వేన చ అనుపాదేయత్వాత్। తథాహి। గృహ్యపరిశిష్టే। అథ దేవతాధ్యానం। యాసంధ్యోక్తా సైనమంత్రదేవతాఖిలోపాస్యతే। తాం సర్వదైకరూపాం ధ్యాయేదనుసంధ్యమన్యస్యాం భిన్నరూపాం వా ఇత్యత్ర సర్వదైకరూపాం ధ్యాయేదితి ముఖ్యపక్షముక్త్వా భిన్నరూపాం వేత్యనేనానుసంధ్యం భిన్నరూపోపాసనస్య గౌణత్వజ్ఞాపనాత్।

యద్యపి శక్త్యుపాసనాయాం వాణీలక్ష్మీకాళీకాత్మికాయా దేవ్యా ధ్యానం నిగదితం తథాపి తాదృశం ధ్యానం తదుపాసకానామేవేతి న వైదికమార్గావలంబినాం నానామార్గానుధావన మిత్యలం బహునా॥

అథ గాయత్రీమంత్రార్థశ్లోకః॥ నిరుక్తభాష్యే॥

మూ॥ దేవస్య సవితుర్మధ్యే యోభర్గో నోధియస్స్వయం।
ప్రచోదయాత్తద్వరేణ్యం ధీమహీత్యన్వయక్రమః॥

దేవస్యేతి॥ స్పష్టం॥ ఏతేన యోదేవస్సవితాస్మాక మిత్యపార్థశ్లోక ఇతి ఫలితం॥ తచ్చవ్యక్తమగ్రే భవిష్యతి॥

గు నని చెప్పఁబడి యున్నది గాన; భిన్నరూపముగా నుపాసన చేయుట ముఖ్యము కాదని యొప్పడినది.

ఎట్లున్న— శక్త్యుపాసన యందు- వాణి- లక్ష్మి- కాళి- రూపముగ దేవిని ధ్యానము చేయుటకలదు॥ అయినను అట్టి విధానము శక్త్యుపాసకులకేగాని తక్క- వారికి నామాత్రముతో తెలుపని? వైదిక మార్గమున వలంబించిన వారికి నితర మార్గములతో పనిలేదు॥ నిరుక్త భాష్యమునందు దేవస్య అను శ్లోకము. గాయత్రీ మంత్రార్థమును నిరూపించునదిగా గ్రహింపఁ బడియును.

దేవస్య= దేవుఁడగు- సవితుః= సూర్యుని యొక్క- మధ్యే= నడుమనున్న- యః= ఏభర్గః= తేజుఁడు- నః= మాయొక్క- ధియః= బుద్ధులను- ప్రచోదయాత్= ప్రేరేపించునో వరేణ్యం= ఉపాస్యుఁడగు- తత్= అతనిత్యమును— ధీమహి= ధ్యానము చేయుచున్నాము ఇతి= అని- అన్వయక్రమః= క్రమమైన అన్వయము॥ అనుటచే- యోదేవస్సవితా అని యితరులు చదువు శ్లోకము నిజమైన గాయత్రీ మంత్రార్థమును తెలుపునది కాదు అని యొప్పడినది॥ అది ముందు వ్యక్తము కాఁగలదు.

మంత్రః.

ఓం భూర్భువస్సువః। తత్సవితుర్వరేణియం భర్గో దేవస్య ధీమహి ధియో యోనః ప్రచోదయాత్॥ అథ గాయత్రీ మహామంత్రార్థ నిర్ణయః॥

ఇహ యద్యపి యస్సవితా నః ధియః ప్రచోదయాత్, తస్య సవితుర్దేవస్య వరేణ్యం తత్ భర్గః=తేజః, ధీమహి ధ్యాయామహీతి కేచిద్వ్యాఖ్యాన్తి॥ తత్ర భర్గస్తేజ ఆలోకా ఇత్యాదిని ఘంటవః శ్లో॥ యో దేవస్సవితా స్మాకం ధియో ధర్మాది గోచరాః। ప్రేరయేత్తస్య యద్భర్గస్తద్వరేణ్య ముపాస్మహే ఇత్యాది స్మృతి వచనాని చ ప్రమాణాని భవన్తి తథాపి నాయ మర్థో వైదికానాం భవతి సమ్మతః బహుతర శ్రుతి న్యాయ విరుద్ధత్వాత్.

తథాహి ఇయంహి ఋక్ గాయత్రీ పఠ్యతే వేదేషు సర్వేష్వపి॥ తదీయంహి భర్గపద మకారాన్త మేవేతి జ్ఞాయతే శ్రుతిలింగాదితాత్పర్య లింగైః.

గాయత్రి మహామంత్రార్థము.

ఇచ్చోట, యః= ఏ, సవితా= సూర్యుడు, నః= మాయొక్క, ధియః= బుద్ధులను, ప్రచోదయాత్= ప్రేరణ చేయునో, తస్య= ఆ, సవితుః= సూర్యుడనే, దేవస్య= దేవుని యొక్క, వరేణ్యం= శ్రేష్ఠమగు, తత్ = ఆ, భర్గః= తేజస్సును, ధీమహి= ధ్యానము చేయుచున్నామని కొందఱు మంత్రార్థము చెప్పుచున్నారు. దీనికి "భర్గస్తేజ ఆలోకా" అను నిఘంటువు, యో దేవస్సవితా అను స్మృతి వచనంబును మాత్రము ప్రమాణములుగ నున్నవి కాని యీయర్థము పెక్కు శ్రుతులకు, న్యాయములకును విరుద్ధమైనది కాన వైదికులు గ్రహింపదగినది కాదు॥ ఎట్లన, గాయత్రి అను నీ ఋక్కు అన్ని వేదములయందును పఠింపఁబడుచున్నది. ఇందున్న భర్గపదము శ్రుతి లింగాది తాత్పర్య లింగములచే అకారాన్తమనియే తెలియుచున్నది.

ప్ర॥ ఈ మంత్రార్థమునందు సంశయము గాని విసంశయము లేదుగాని లేనప్పుడు ఈ విచార మెందునకు?

ఉ॥ ఇందు సంశయము గలదు. ఎట్లన, ఈ మంత్రమున భర్గః అని యొక పదమున్నది॥

నన్వత్ర సంశయ సంభావక హేత్వభావాద్వచాంసి నానన్త్య ఇతి వాచ్యం, తమోఽన్యాదర్శనాత్వాత్। తథాచ, అత్రహి సవితుర్భర్గపదం శ్రూయతే। లోకేచ సకారాన్తమేకమన్యత్తాకారాన్తంచ భర్గపదం వర్తతే తయోరన్యతరస్య। కథమాద్యవిభక్త్యా భర్గశబ్ద అథ కిమిదం సాన్తముతాదన్తమితి సంతిష్ఠతే సంశయః। తథా, కిం సవితుర్దేవస్యేతి షష్ఠ్యనుసృత్య దేవస్య సవితుర్భర్గః తేజ ఇతి వక్తవ్యతయా సాన్తేనైవ భవితవ్యం। ఉత, ధియోయోనః, ఇత్యనువాదమనుసృత్య యః భర్గ ఇతి వక్తవ్య తథా అదన్తేన భవితవ్యమితి భాసతే సంశయ బీజ ద్వయమపి।

నచ, సవితురితి షష్ఠ్యనుసృత్య సాన్త మిత్యేవ నిర్ణయతామితి వాచ్యం తదా యదితి పదస్య క్లీబత్వ కర్తవ్యత్వాత్, యఇతి పదస్య పుంలిఙ్గత్వేనైవాన్వయే తదనురోధేన భర్గపదస్యాప్యదన్తత్వేనైవాఙ్గీకర్తవ్యత్వాత్। నచ భర్గపదస్యాదన్తత్వ నిశ్చయే సవితురిత్యస్యాన్వయోనస్యాదితి వాచ్యం సవితురిత్యస్య వరేణ్యమిత్యత్రాన్వయ సంభవేన స

లోకమునందు భర్గశబ్దములు రెండుగలవు। అందు, అకారాన్తమొకటి, సకారాంతమొకటి। ఇట్టి రెండును ప్రథమావిభక్తియందు భర్గః అని ఏకరూపముగా నుండును. కావున, గాయత్రియందున్న భర్గః అనునది సకారాంతమా? లేక, అకారాన్తమా అని సంశయము కలుగుచున్నది.

దీనిమీద. దేవస్య, సవితుః అని షష్ఠినిబట్టి సూర్యునియొక్క తేజస్సు అని చెప్పవలయునుగాన భర్గపదము సకారాన్తమే గ్రహింపవలయునా? అట్లుగాక, ధియోయోనః అను వాదమును బట్టి, యః=ఎవ్వడు అని చెప్పవలయును గాన నిందున్న భర్గపదము అకారాన్తముగానె గ్రహింపవలయునా? అని సంశయ బీజములను గలిగియున్నది కావున నీవిచార మావశ్యకమే యగును.

ప్ర॥ సవితుః అను షష్ఠినిబట్టి భర్గపదము సకారాంతమని యేల నిశ్చయింపరాదు?

ఉ॥ భర్గః అనుపదము సకారాంతముగా నంగీకరించుటెట్లు. యః అను దానిని నపుంసకలింగముగా మార్చి చేయవలసి వచ్చును। కావున– యః అను పుంలింగమును బట్టి భర్గపదము అకారాంతముగనె గ్రహింపవలయును॥

వితు స్సూర్యస్య వరేణ్య ముపాస్య మిత్యర్థ సంభవాత్। నచ భర్గప
దస్యాకారాన్తత్వే తదితి నపుంసకత్వేన తయో ర్లింగవిరోధ స్స్యాదితి
వాచ్యం తస్య య ఇతి పుంస్త్వానురోధే నాన్వయత్వే సంప్రతి పత్త్యా
బ్రహ్మవాచకతయా విశేష్యత్వే నాన్వయ సంభవాత్। నచ, అనుప
సంజాత విరోధితయా ఉపక్రమస్య ప్రబలత్వేన య ఇత్యుపసంహార గ
త పుంస్త్వానురోధేన ఉపక్రమగత తదితి క్లీబత్వ బాధనం న న్యాయ్య
మితి వాచ్యం య ఇతి పుంస్త్వస్యైవోపక్రమగతత్వాత్। నచ పాఠక్రమాను
రోధేన తదిత్యస్యై వోపక్రమ గతత్వ మితి వాచ్యం, విశ్వ జిదధికరణే। అ
ర్థతో హ్యసమర్థానా మానంతర్య మకారణ మిత్యుక్త రీత్యా పాఠక్ర
మస్య దుర్బలతయా అర్థక్రమానురోధేన య ఇతి పుంస్త్వస్యైవోపక్ర
మ గతత్వాత్। నచ, అర్థతో హ్యసమర్థానాం తథాత్వేపి ప్రకృతే త
త్సవితుర్వరేణ్య మితి సమర్థతయా పాఠక్రమానురోధేన తదిత్యస్యైవో
పక్రమికత్వ మితి వాచ్యం తచ్ఛబ్దస్య యచ్ఛబ్దాపేక్షితయా సాపేక్ష

ప్ర॥ భర్గపదము నకారాన్తముగా సంగీకరించు నెడ సవితు, అను షష్టి యెటుల
న్వయించును?
ఉ॥ సవితుః=సూర్యునకు- వరేణ్యం=ఉపాస్యమగు నియర్థము చెప్పుటచే నేమియు
బాధకము లేదు॥

ప్ర॥ భర్గః అను దానిని అకారాన్త పుంలింగము గా గ్రహించిన యెడ మంత్రమున
మొదట తత్ అను నపుంసక లింగముతో విరోధము రాదా?
ఉ॥ యః అనుచోట నున్న పుంలింగమును బట్టి తత్ అను పదము నపుంసక లింగము గాద
నియు, అన్వయమే అయి బ్రహ్మమును బోధించు గాన- సవితుః=సూర్యునకు- వరేణ్యం
ఉపాస్యమగు- తత్= ఆతని తత్త్వమును- ధీమహి= ధ్యానము చేయు చున్నాము అని త
త్ అను దానిని విశేష్యముగా నన్వయించుట చే నిందేమియు బాధకము లేదు॥

ప్ర॥ మంత్రమున మొదట తత్ అని నపుంసక లింగము కలదు. చివర యః అని
పుంలింగము కలదు। ఉపక్రమమే ప్రబలమని పూర్వమీమాంస యందు గలదు ఇట్లుం
డఁగా మంత్రముయొక్క చివరనున్న యః అను పుంలింగమును బట్టి మొదటనున్న త
త్ అను నపుంసక లింగమును [illegible] సంగీకరించుట [illegible]?

త్వేన తస్య సమర్థత్వా భావాత్। నచ, యచ్ఛబ్దస్యోపక్రమి కత్వేపి యస్సవితా నః ధియః ప్రచోదయాత్ తస్య సవితు ర్వరేణ్యం తద్భర్గః ధీమహీత్యన్వయ సంభవేన యచ్ఛబ్దోపక్రమిక పూర్వస్యాపి నిరాధితయా యచ్ఛబ్దానురోధేన భర్గపదస్యాదం తత్వకల్పన మన్యాయ్యమితి వాచ్యం। యః నః ధియః ప్రచోదయాత్ తం ధీమహీతి సామానాధికరణ్యేనాన్వయ సంభవేపి యః సః ధియః ప్రచోదయాత్ తస్య భర్గః ధీమహీతి వైయధికరణ్యే నాన్వయస్య దుష్టత్వాత్, సచ బహుభిర్నాంగీకృత్వేన భర్గపదస్య వ్యాఖ్యాతృత్వేన తస్యాదం తత్వకల్పన మయు

ఉ॥ యః అనుప్రాంలింగమున్న — ధియోయోనః అను చివరవాక్యమే ఉపక్రమము కావున దానిని బట్టి తత్ అనుదాని నన్వయముగా గ్రహించుట న్యాయ్యమే యగును॥

ప్ర॥ ధియోయోనః అని చివరనున్న వాక్యము ఉపక్రమ మెట్లగును?

ఉ॥ అర్థక్రమమును బట్టి యదియె యుపక్రమమగును॥ లోకమున నెందైనను యచ్ఛబ్ద ఘటిత వాక్యమె ఉపక్రమమగును॥ కాని తచ్ఛబ్ద ఘటితవాక్య ముపక్రమము కాజాలదు॥

ప్ర॥ అటుగాక, పాఠక్రమమును బట్టి తత్ అనునదియె ఉపక్రమమని యేల గ్రహింపరాదు?

ఉ॥ శక్తిబలవధి కరణమునందు, అర్థక్రమమె ముఖ్యమని యుండుటచే పాఠక్రమమును బట్టి యట్లు గ్రహింపఁ గూడదు॥

ప్ర॥ అర్థము కుదురనిచోట నట్లె గ్రహింపఁ బడును? కుదిరినచోట తత్ అను దానినే ఉపక్రమముగా నేల గ్రహింప గూడదు?

ఉ॥ తచ్ఛబ్దము యచ్ఛబ్దమును పేక్షించును గాన, యచ్ఛబ్ద ఘటితవాక్యమే ఉపక్రమమని యంగీకరింపక తీరదు॥

ప్ర॥ యః అనునది ఉపక్రమమైనను, ఏసూర్యుఁడు మాబుద్ధుల ప్రేరణ చేసెనో అసూర్యుని యొక్క శ్రేష్ఠమగు నాతేజస్సును ధ్యానము చేయుచున్నామని యర్థము కుదురు నప్పుడు భర్గపదమ కారాంతమనుట న్యాయ్య మెట్లగు?

క్త మితి వాచ్యం, శ్రీనీలకంఠాచార్య శ్రీసుదర్శనాచార్య శ్రీమదప్ప
య్యదీక్షితాదిభి ర్బహుభి రదంతత్వేన సిద్ధాంతితత్వాత్। సర్వేష్వపి ప్ర
మాణే ష్వదంతత్వస్యైవ ప్రమితత్వాచ్చ।

తథాహి, తలవకారిణాం బ్రాహ్మణే। ద్వితీయో భర్గమయః పా
దః, మైత్రాయణీయే। బుద్ధయో వై ధియస్తా యోనాస్మాకం ప్రచోదయా
దిత్యాహుః బ్రహ్మవాదినోఽథ భర్గ ఇతి యోహవా అస్మి న్నాదిత్యే ని
హితస్తారకేఽక్షిణి చైవ భర్గాఖ్యః భాభి ర్గతి రస్యహీతి భర్గః, భర్జయ
తీతి వైష భర్గఇతి రుద్రో బ్రహ్మవాదినోఽథ భర్గ ఇతి భాస యతీ
మాఁ లోకానితి రంజయ తీమాని భూతాని గచ్ఛత ఇతి గచ్ఛత్యస్మి
న్నాగచ్ఛన్త్యస్మా ఇమాః ప్రజా స్తస్మా ద్భరగా ద్భర్గ ఇతి। అమృతా
ఖ్యశ్చైతా మంతా గంతా ఇతి ఏషహి ఖల్వాత్మే శాన ఇతి, ఏవం శ్రీ

ఉ॥ ఎవ్వఁడు మాబుద్ధులను ప్రేరణ చేసెనో వానిని ధ్యానము చేయుచున్నామ
నుట యుక్తముగాని ఎవ్వఁడు మాబుద్ధులను ప్రేరణ చేయుచున్నాడో వానితేజస్సును
ధ్యానము చేయుచున్నామని ఇట్లు బుద్ధులను ప్రేరణచేయునది యొక్కఁరుఁను, ధ్యానము
చేయఁబడునది ఇంకొక్కఁరుఁనని వ్యధికరణముగా నర్థముచేయుట యుక్తముకాదు.

ప్ర॥ పెక్కురు భర్గపదము సకారాంతముగ గ్రహించిరి గాన దాని నకారాంతము
నుట న్యాయ్య మెట్లగు?

ఉ॥ శ్రీనీలకంఠాచార్యులు, శ్రీసుదర్శనాచార్యులు, అప్పయ్యదీక్షితులవారు
మున్నగు వారు పెక్కురు భర్గపదము నకారాంతముగానె గ్రహించిరి గాన నిదిన్యాయ్యమే
యగును.

అన్ని ప్రమాణముల యందును. భర్గపదము కారాన్తముగనె గ్రహింపఁ బడియు
న్నది॥ ఎట్లన, తలవకార బ్రాహ్మణమునందు॥ గాయత్రి రెండవ పాదము భర్గ మయమై
నది యనికలదు. గాయత్రిలోని భర్గపదము సకారాన్తమేయగు నెడ భర్గోమయః అనియుండవల
యుఁగాని భర్గమయః అనియుండ నేరదు దీనింబట్టి భర్గ పదము కారాన్తమనియే యొప్పదుమన్నది॥

మైత్రాయణీయమునందును, భర్గాఖ్యః అని కలదు ఆపదము సకారాంతమే య
గు నెడ భర్గఆఖ్యః అని యుండవలయునుగాని భర్గాఖ్యః అని యుండదు. దానిం బట్టియు

పురాణవచసే॥ భర్గోదేవస్య ధీమహీత్యాధార భూత శివాత్పరః గమ్య
తే భర్గోదేవస్య ధీమహీత్యేవం వ్యాఖ్యాస్యామః ఇత్యారభ్య భగవాన్ప
రమేశ్వరో భర్గోదేవ ఇతిచ ఏవం సర్వేష్వపి ప్రమాణేషు భర్గశబ్దః పు
మాంసి వాసాద్యతే విశేష్యతే చేతి పుంస్త్వశ్రుత్యా భర్గ శబ్దోఽన్త ఏ
వ భవతీతి సిద్ధం॥

అర్థక్రమాను రోధేన ధియోయోన ఇత్యస్య ఔప క్రమికత్వం
న్యాయ మప్య నంగీకృత్య తత్సవితు రిత్యస్యైవ ఔపక్రమికత్వం య
ద్యంగీక్రియతే॥ తదాపి తత్సవితురితిషష్ఠ్యాగమ్యమానస్య సవితృ మండల
స్వామ్యస్యాపి పరమేశ్వర లింగత్వేన ఔపక్రమికేణాపి తేనలింగేన పర
మేశ్వర ప్రతిపాదక భర్గపద స్యాకారాన్తత్వమేవ సిద్ధ్యతి॥
తథాహి ఆదౌ తత్సవితురితి సవితృమండల స్వామ్యం ప్రత్యాయ్య

భర్గపదమకారాంతమే యని తెలియుచున్నది॥ మరియు నిండె, భర్గ ఇతి రుద్రః భర్గదేవ
గా రుద్రుడు అనియర్థము నిర్ణయింపబడియున్నది. దీనింబట్టి భర్గపద మకారాంతమే
యనియు, దానియర్థము రుద్రుడే యనియు స్పష్టమగుచున్నది. మైత్రాయిణీ యుపని
షత్తునందు భర్గనా వైధిరా అని యారంభించి చేయబడిన వివరణమును బట్టి గాయ
త్రీ ప్రతిపాద్యుడు పరమేశ్వరుడే అని స్పష్టమగు చున్నది.

మరియు, త్రిపురాతపనమునందు॥ భర్గః అనుటచే సర్వాధారమగు శివుండను
నక్షర తత్త్వము గమ్యమానమగుచున్నదనియు, భగవంతుండగు పరమేశ్వరుడె భర్గతని
నిర్ణయించుటను బట్టియును భర్గపదమకారాంత పుంలింగ మనియును దాని యర్థము పరమే
శ్వరుడే యనియును స్పష్టమగుచున్నది.

అర్థక్రమమునుబట్టి ధియోయోనః అనువాక్యమే యుపక్రమమైననుదానినంగీకరిం
పక తత్సవితుః అనువాక్యము నే యుపక్రమ వాక్యముగా నంగీకరించినను, సవితుః అను షష్ఠి
చే సవితృమండల స్వామ్యము గమ్యమానమైనదగు నను, అది పరమేశ్వర లింగమే గా
నను, ఉపక్రమ గతమగు సూర్యమండల స్వామ్య లింగమును బట్టియు పరమేశ్వరుని ప్రతి
పాదించు భర్గపదము కారాన్తమనియే సిద్ధించుచున్నది.

ప్ర॥ అదెట్లు?

క ప్రవృత్తి హేతుత్వేన వాక్యేన ధీచోదన లక్షణ లింగ యత్పదప్రాశస్త్యే భర్గశబ్దితే ప్రతిపాద్యతే॥ ఏవంచ స్వామ్యం భర్గాఖ్యస్య స్వత్వాంచాదిత్య మండలస్య సిద్ధం॥ ఇదంచ భర్గశబ్దస్య నాంతత్వే నోపపద్యతే॥ తస్యాలోక చేతనాయామాత్వేన ఆదిత్య మండల స్వామ్య విశిష్ట పరమేశ్వర బోధకత్వం నాస్తి. అస్తి చాకారాన్త భర్గపదస్య తస్మాత్సవితృ మండలస్వామ్య లింగేనాపి భర్గపద స్యాకారాన్తత్వం॥

నను ఆదిత్యమండల స్వామ్యస్య పరమేశ్వర లింగత్వే ఏత దేవం భవేత్॥ తదేవ నసిద్ధమితి చేన్న బహుప్రమాణానురోధేన తస్యతథాత్వ సిద్ధేరూత్॥ తథాహి గ్రహయజ్ఞే ఆదిత్యమండలస్య తన్మండలాధిష్ఠాతు రాదిత్యస్యచ పరమేశ్వర ఏవ స్వామీతి నిరధారి॥ నైవం దేవ

ఉ॥ వస్తుకు స్వస్వామిభావరూపసంబంధమనెడు ముఖ్యలక్షణము గాన, సవితుః అను షష్ఠీవిభక్తిచే స్వత్వము ఆదిత్య మండలమునకును స్వామిత్వము భర్గ శబ్ద వాచ్యుడగు పరమేశ్వరునకును కలదని యేర్పడుచున్నది॥ ఈషష్ఠిచే ప్రతిపాద్యమగు ఆదిత్య మండల స్వామ్యము భర్గ శబ్దమున కారాన్తముగా గ్రహించిన సేగాని కుదురదు॥ నకారాన్త భర్గపదమునకు వెలుగు, లేక స్వంతమైయే యర్థములుగాని నాపదము ఆదిత్యమండల స్వామ్యముతో గూడిన పరమేశ్వరుని బోధింప లేదు॥ అకారాన్త భర్గపదమైనచో అట్టి పరమేశ్వరుని బోధించును కావున ఉపక్రమము లేదున్న సవితుః అను షష్ఠిచే గమ్యమగునట్టి సూర్యమండల స్వామ్యమను పరమేశ్వర లింగమును బట్టియు, భర్గపద మకారాంతమనుట యే న్యాయ్యమగును.

ప్ర॥ సూర్యమండల స్వామ్యము పరమేశ్వర లింగమె యగు నేని సంతేమగు. అ ద్యాది పరమేశ్వర లింగమనుట యెట్లు?

ఉ॥ అనేకములగు ప్రమాణములను బట్టి ఆదిత్యమండల స్వామ్యము పరమేశ్వరు నిశేషమని స్పష్టమగు చున్నది.

గ్రహయజ్ఞమునందు॥ ఆదిత్య మండలమునకును, ఆమండలమునన్న ఆదిత్యునకును పరమేశ్వరుండే అధిపతి యని నిర్ణయింపబడియున్నది॥ గాని యింకొక దేవత అధిపతి యని చెప్పబడి యుండలేదు.

తాంతరం। తత్ర వినియుక్తా మన్త్రాః సూర్యాచంద్రమసోశ్శివ గౌరీ
స్వత్వాత్ తయోస్తాదాత్మ్యం బోధయన్తి॥ యథా ఏషా మీఢే పశు
పతేః పశూనాం చతుష్పదాముత చ ద్విపదామితి। గౌరీమిమాయ స
లిలాని తక్షతీతి తథాజ్యోతిష్యేపి। అర్కశ్శంభు రుదాహ్వాత ఇత్యాదిత్య
స్య శైవత్వం॥ ఏవం యజుషి॥ ఖిలకాండే నారాయణోపనిషది॥ సూ
ర్యమండలాన్తర్వర్తి పురుషం హిరణ్మయం వినిరూప్య నమో హిరణ్యవర్ణా
య హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేంబికాపతయ ఉమాపతయే
పశుపతయే నమోనమ ఇతి శ్రూయతే। తత్ర రుద్రస్య మహిమా ఓప
క్రమాత్ ప్రస్తూయతే॥ తథా అరుణకేతుకే। సూర్యమండల ప్రస్తావేయ
స్సౌ రుద్ర ఉచ్యతే। రుద్రాణాం స్థానే స్వతేజసా భాని ఇత్యాదినాను
ద్రస్యాస్య మండలే స్పష్టమామ్నాతం। ఆయుష్యసూక్తేచ। సకుటుంబే
చంద్రచూడే మహాయశాసే బిభ్రాజమాన స్సరిరస్య మధ్యాద్రోచ
మానో ఘర్మరుచిర్య ఆగాత్ ఇతి సూర్యస్య స్వరూపతా దృశ్యతే। తథా
మైత్రాయణీయే యోవా అస్మిన్నాదిత్యే నిహిత స్తారకేశో నిచేష

ఆగ్రహ యజ్ఞమున వినియోగింపఁబడిన మంత్రములైనను సూర్యుడు శివుని స్వ
త్తు- చంద్రుఁడు గౌరి స్వత్తుగాన సూర్యునకు శివునకు- చంద్రునకు గౌరికిని తా
దాత్మ్యమును బోధించుచున్నవి॥ ఎట్లన- సూర్యప్రస్తావమున- ఏషాతేను మంత్రము ప
శుపతి పదముతో పరమేశ్వరుని- చంద్రప్రస్తావమున- గౌరీమిమాయ అను మంత్రము గౌరి
అను పేరుతో గౌరిని పేర్కొనుచున్నవి॥ జ్యోతిషము నందును సూర్యుఁడు శంభుఁడను
నామముతో గ్రహింపఁబడుచున్నాడు॥

యజుర్వేదమున ఖిలకాండము నందును- సూర్యమండలమున నున్న పురుషుఁడు
హిరణ్మయుఁడని చెప్పి- ఆపురుషుఁడు హిరణ్యరూపుఁడు- అంబికాపతి- ఉమాపతి- ప
శుపతి అనుపదములతో పరమేశ్వరుఁడే యని నిర్ణయింపఁబడియున్నది॥ అచట- కొంద
టితుంపి రుద్రుని మహిమ అధికముగానె యున్నది॥ అట్లే- అరుణకేతుకము నందును-
సూర్యమండల ప్రస్తావము వచ్చినప్పుడు- ఏకోరుద్రః అని యీవ్యాసము చెప్పఁబడినో అ
ని మొదలుగా మంత్రములు రుండశాధి పతిత్వము పరమేశ్వరుని దెలుపుచున్నవి॥
ఆయుష్యసూక్తమునందును సూర్యునకు ఈశ్వర తాదాత్మ్యము బోధింపఁబడెను.

భర్గాఖ్య ఇత్యుక్త్వా భర్గోవై రుద్ర ఇతిచ వివృతః। తథా యజుష్షు మ
హాబ్రాహ్మణే ద్వితీయాష్టకే అష్టమే ప్రశ్నే షష్ఠేఽనువాకే। ఆదే
వోయాతు సవితా సురత్నః ఇత్యారభ్య ఇమా రుద్రాయ స్థిర ధన్వనే
గిరః క్షిప్రేషవే దేవాయ స్వధామ్నే। అషాఢాయ సహమానాయ మీ
ఢుషే తిగ్మాయుధాయ భరతా శృణోతన॥ ఇతిసూర్యమండలం వర్ణయ
న్తీ శ్రుతిః తత్రచ స్వధామ శబ్దిత స్వమహిమ ప్రతిష్ఠితం పరం రుద్రం
స్వామిసముకసంజహార। తథాయజుష్షు రుద్రసంహితా సహితే చతుర్థ
కాండే తథా రణ్యకే ఉభయత ఏవ గాయత్రీ పఠ్యతే॥ తత్రచ రుద్ర
మాహాత్మ్యం విపుల మామ్నాయతే। తథా మహోపనిషది చ। రుద్రః
స్పష్టం స్వామ్యుక్తః ఏతేన ఛాందోగ్యాదౌ యథాకప్యాసం పుండరీక
మేవ మక్షిణీతి వాక్య మవలంబ్య యన్నారాయణస్య మండల స్వామ్య
మన్యే వదంతి తన్నిర్మూలం॥ అత్ర ప్రతిపాదితేషు రుద్రపశుపతీశాన ప్ర
భృతి శ్రుతిశతైః ఆదిత్యమండల స్వామ్యస్య పరమేశ్వర లింగత్వ సిద్ధేః॥

మైత్రాయణీయము నందును– రోహావా అనుశ్రుతి॥ సూర్యుని యందున- కపి
టి నల్లకుర్రడు వంటును మన్నవాఁడు భర్గుడని చెప్పి- భర్గుఁడనగా రుద్రుఁడే యని స్ప
ష్టీకరించెను॥ మహాబ్రాహ్మణము నందును- రెండవ అష్టకము- ఎనిమిదవ ప్రశ్నము-ఆ
రవ అనువాకము నందు॥ ఆదేవః అని సూర్యుని ప్రస్తావించి- ఇమారుద్రాయ ఈ మొద
లగు వాక్యములచే పరమేశ్వరుఁడే సూర్యాధిపతి అని తెలిపెను। యజుర్వేదమున- రుద్ర
సంహితతో గూడిన చతుర్థకాండము- అరణ్యకమునను వానియందె గాయత్రి పఠింపఁ
బడుచున్నది॥ ఈరెండుతావులను రుద్రమాహాత్మ్యము సవిస్తరముగాఁ గలదు॥ అట్లే-మ
హోపనిషత్తు నందును రుద్రుఁడే అధిపతియని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియెను॥

ఈకనఁబర్చిన ప్రమాణముల వల్ల నేమి తేలెనఁగా- ఛాందోగ్యము మొదలగు
వానియందు పుండరీకములఁ బోలు రెండు కన్నులుగల వాఁడని చెప్పు వాక్యమును బట్టు
కొని సూర్యమండలాధిపత్యము నారాయణునకే యని యితరులు చెప్పు మార్గము నిరా
ధారమైనదని యేర్పడెను॥ ఏలనఁగా?

లోగడ కనఁబరిచిన ప్రమాణముల యందును- రుద్రుఁడు- పశుపతి- ఈశానుఁడు
అంబికాపతి ఈ మొదలగు శ్రుతి శతములచేత సూర్యమండలాధిపత్యము పరమేశ్వరుని

ఆదిత్యమండలస్వామ్యం హి పరమేశ్వరస్య మైత్రాయణీయోపనిషదా సిద్ధ్యతి॥

తథాహి సామ్నాముపనిషది మైత్రాయణీయాయాం॥ యోహ వా అస్మిన్నాదిత్యే నిహిత స్తారకే క్షిణి చైవ భర్గాఖ్యః భాభిర్గతి రస్య హీతి భర్గః భర్జయతీతి హ వైష భర్గ ఇతి రుద్ర ఇతి తథా పూర్వమపి య ఏషోంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుష ఇత్యారభ్య ఏషాన్తరే హృత్పుష్కర ఏవాశ్రిత ఇత్యుక్త్వా తతస్స ఏషోంతకే పుష్కర ఏవాశ్రితోన్న మత్తి సఏషోగ్నిః దివిచ ఉక్తం॥ తేన శ్రుత్యన్తరే తైత్తిరీయాదౌ య ఏషోన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుష ఇత్యాదావవతారితా మంతరాదిత్య విద్యామనూద్య అంతరాదిత్య స్థితం బ్రహ్మ రుద్ర ఇతి స్పష్టం నిరధారి॥ గాయత్రీ విద్యాయాంచ ప్రాయ ఆదిత్య ప్రస్తావస్సహజః ఆదిత్య ప్రస్తావేచ నియతో రౌద్ర ప్రస్తావః॥ ఆదిత్యస్య స్వరూప నిరూపణే కా

గయుగా స్పష్టమయినది గాన- ఒక వాక్యమును బట్టి నారాయణుండనుట యుక్తము గునా?- కాదు॥

మైత్రాయణీయోపనిషత్తుచేత సూర్యమండలాధిపత్యము పరమేశ్వరునిదే యని సిద్ధించుచున్నది- ఎట్లన॥

సామవేదమునందలి మైత్రాయణీయోపనిషత్తునందు॥ ఈసూర్యునందును-కంటి నల్లగ్రుడ్డునందును నున్నవాఁడు భర్గుఁడని చెప్పి- భర్గుఁడనఁగా రుద్రుఁడే అని స్పష్టీకరింపఁబడియున్నది। దీనికి ముందు॥ 'సూర్యునియందే హిరణ్మయ పురుషుఁడు కలఁడో' అని యారంభించి- ఇతఁడు హృదయ కమలమునందున్న 'వాఁడనియు నీతఁడగ్నియనియు చెప్పఁబడి యున్నది॥

దీనింబట్టి- తైత్తిరీయము మొదలగు తక్కు- శ్రుతుల యందు- సూర్యునియందునే హిరణ్మయ పురుషుఁడు కలఁడో అని మొదలుగా నున్న అంతరాదిత్య విద్య ననువాదము చేసి- సూర్యునందున్న వాఁడు రుద్రుఁడే అని నిర్ణయించి నిట్లు స్పష్టపరచుచున్నది॥ గాయత్రీ విద్యయందు తఱుచుగా సూర్యుని ప్రస్తావముండును॥ సూర్యుని ప్రస్తావము వచ్చినప్పుడు రుద్రుని ప్రస్తావము తప్పకుండా నుండును.

సూర్యునిఁ జెప్పునప్పుడు రుద్రచిహ్నములె చెప్పఁబడుచుండును॥ ఎట్లన, కపర్దియనియు, ఈశానుఁడనియుఁ సూర్యుఁడు చెప్పఁబడుచున్నాఁడు॥ దీనింబట్టి సూమిరయే

ప్రాణస్యైవ లింగాని బహుధా లబ్ధానామపి సిద్ధిన విజ్ఞాన మిత్యాది ప్రతి
పాదితం॥ ఏవం చాత్ర శ్రుతౌ అంతరాదిత్య దహర వైశ్వానరాక్షి వి
ద్యాది సిద్ధ తదంతర్యామి భావం దేవ మనూద్య రుద్ర ఇతి భర్గ ఇతి
చ శ్రుతిద్వయేన పరమేశ్వర ఏవేతి నిర్ధారితం॥ తథా తైత్తిరీయేపి ఆది
త్యోవై తేజ ఇత్యారభ్య ప్రజాపతిపరమ్పత ఏవ పురుష ఏవ భూతా
నామధిపతిరితి శ్రూయతే॥ భూతపతిత్వంహి పారమేశ్వరం లింగం॥ య
థా ఈశాన స్సర్వవిద్యానా మీశ్వర స్సర్వభూతానా మితి ఇదంహి ప
రమేశ్వరే యథా శ్రుత్యా ఉపలభ్యతే॥ తథా పంకజాక్షః॥ కిం
చ నమో హిరణ్య బాహవే హిరణ్యరూపాయ హిరణ్య పతయేంబికా
పతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమ ఇతి॥ అత్రహి ఛాందోగ్య
సిద్ధ హిరణ్య రూపమనూద్య తద్వస్య పశుపత్యుమాప త్యంబికాపతి
శబ్దైః పరమేశ్వర ఇతి స్పష్టం నిర్ణాయి॥

అపిచ ద్రుత కనక సవర్ణత్వ రూప పారమేశ్వర లింగాద ప్యాది
త్యమండలస్వామ్యం పరమేశ్వరస్యైవ సిధ్యతి తథాహి హిరణ్యసన్నత్వం

రృడు మున్నదన, అంతరాదిత్య విద్యయందును, దహరవిద్యయందును, వైశ్వానర విద్యయం
దును, అక్షివిద్య మొదలగు వానియందు అంతర్యామిగా చెప్పఁబడియున్న దేవుని ననువా
దముచేసి యాదేవుఁడు రుద్రుఁడనియు, భర్గుఁడనియు చెప్పుచు నీమైత్రాయణీ శ్రుతి
పరమేశ్వరుఁడే యని నిర్ణయించెనని స్పష్టమగు చున్నది॥

తైత్తిరీయము నందును, ఆదిత్యుని ప్రస్తావించి, భూతాధి పతియని చెప్పఁబడి యు
న్నది॥ ఈశాన స్సర్వవిద్యానాం అను శ్రుతియందు భూతాధిపత్యము పరమేశ్వరు నిదేయ
ని చెప్పఁబడుటను, భూతేశః ఖండపరశుః ఈ మొదలగు నిఘంటువులను బట్టియు భూ
తాధిపత్య మీశ్వర లింగమే యగును॥ ఇత్యాది విష్ణులింగమనుట కేవలము ప్రమాణం
బును లేదు॥

ఇదిగాక, ఛాందోగ్యము నందు, హిరణ్యరూపం అని మొదలుగా సూర్యునందు
న్న పురుషుఁడు హిరణ్య రూపుఁడని చెప్పిన దేవుని ననూదించి, హిరణ్య బాహవే అను
శ్రుతి, పశుపతి, ఉమాపతి, అంబికాపతి ఈ మొదలగు శబ్దములచే నాదేవుఁడు పరమేశ్వ
రుఁడే అని స్పష్టముగా నిర్ణయించినది॥

ప్రకృత ఏవ ప్రదర్శితం॥ ఏవమన్యత్రాపి, హిరణ్య రూప మవసే కృణుధ్వం॥ పిశంగరూప స్సుభరోవయోధా ఇతి॥ తథా శ్రీపంచాక్షర ధ్యానే, ద్రుత కనక నిభమితి తథా భియుక్తైశ్చ॥ ప్రవాళ ప్రవాహ ప్రభా శోణ మర్ధమితి సంగదితం॥ నారాయణస్యతు నక్వాపి శ్రుత్యాదౌ కనక సవర్ణత్వ ముక్తం॥ సౌరమండలస్థత్వం చాసిద్ధం॥ తస్మా దాదిత్య మండలాన్త ర్వర్తితయా ఉపాస్యః పురుషః పరమేశ్వర ఏవేతి సిద్ధం॥ ఏవం ఛాందోగ్య ప్రతిపాదిత మప్యాదిత్య మండలాంత రుపాస్యత్వం పరమేశ్వరస్యైవ సిధ్యతి॥ తథాహి, తత్రహి సఏషో ఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుష ఇత్యౌపక్రమికం హిరణ్మయత్వలింగం తత్సమాన శబ్ద వాక్య ప్రత్యభిజ్ఞాపిత తైత్తిరీయ మైత్రాయణీయ శ్రుతిద్వయగతాంబికాపతి పశుపత్యుమాపతి రుద్రభర్గాది శ్రుతిశతాను గృహీతం పారమేశ్వర మేవ

మఱియు, కరగిన బంగరుం బోలువన్నెగల వాఁడను పరమేశ్వర లింగము వ బట్టియు ఆదిత్యమండలాధి పత్యము పరమేశ్వరు నిదేయగును॥

హిరణ్య వర్ణాయ, హిరణ్య రూపాయ అనుపదములు సూర్యమండలాన్తర్వర్తి పురుషుని హిరణ్య రూపునిగా బోధించు చున్నవి॥ తక్కుంచోట్లనుగూడ, హిరణ్యరూపం, అనియు, పిశంగరూపః యనియు, శ్రీపంచాక్షర ధ్యానమునందు॥ ద్రుతకనక నిభ మనియు, చెప్పబడుటయేగాక, అభియుక్తులును, పగడముల కాంతిపుంజముంబలె నెఱ్ఱని వాఁడనియు చెప్పియున్నారు॥ కాని, నారాయణ మూర్తికైననో హిరణ్య వర్ణత్వము ఎందును చెప్పఁబడి యుండలేదు। ధ్యేయస్సదా యనుశ్లోకము నందు హిరణ్మయ వపుః అనియున్నను ఆవచనము ఈమంత్రములను స్వాధీనము చేసికొనుటకు పరులచే కల్పించఁ కొనఁబడినదేగాని మూల గ్రంథములలో నెందును లేదుగాన దానింబట్టి అతమాత్రము హిరణ్యరూపత్వము నారాయణునకును గలదని సాధింప శక్యము కానేరదు॥ కాన నారాయణునకు సూర్య మండలాధి పత్యము సిద్ధింపదు॥ దానంజేసి సూర్యమండలాన్తర్వర్తిగా నుపాసింపఁ దగిన పురుషుఁడు పరమేశ్వరుఁడే యని యేర్పడియెను.

ఈవిధముననే- ఛాందోగ్యమున సూర్యమండలాన్తర్వర్తిగాను సాస్యుఁడని చెప్పఁబడినవాఁడును పరమేశ్వరుఁడే అని తేర్పడుచున్నది॥ ఎట్లన- అందు- సూర్యునందు నుపాసింప దగిన పురుషుఁడు హిరణ్మయుఁడు అని మొదట హిరణ్మయత్వ లింగమును

భవితు మర్హతి। తస్మాదాపక్రమికేణ లింగేన తత్రప్రత్య భిజ్ఞాబలలబ్ధశ్రు త్యంతర స్థితశ్రుత్యవిరుద్ధేఽర్థే సమన్వయ స్స్వాన్యాయ్య ఇతిసిద్ధం॥

అత్రేదమవధేయం॥ అంతరాదిత్య విద్యాయాం కప్యాసం పుండరీకమేవ మక్షిణీతి వాక్యంవా పుండరీక సదృశాక్షిద్వయ వైశిష్ట్యలింగం వా భవతి పరేషామనుకూలం॥ అస్మాకంతు రుద్ర భర్గేశానపశుపత్యంబికాపత్యుమాపతి శ్రుతయః హిరణ్యరూపత్వ భూతాధిపతిత్వ సూర్యమండలస్వామ్యాది లింగజాతం చానుకూలం॥ తథాచ లింగం వాక్యం వా ప్రబలం శ్రుతిశతం లింగజాతం వా బాధితుం నశక్నోతి। కించ పరగృహీతం పుండరీకాక్షత్వ మస్మదనుకూలమేవ॥ బ్రాహ్మణస్య ద్వౌపుత్రౌ వహ్నికల్పావిత్యుక్త్వా తస్యతృతీయః పుత్రోన నాస్తీతి ప్రతీయతే కింతు తత్రద్వావేవాగ్ని కల్పావితి॥ ఏవ మిహాపి ద్వేఏవ వికసిత పుండరీక సదృశే లోచనే తృతీయంతు ముకుళితతయా తాదృశంన భవతీ త్యేవ

చెప్పఁబడినది॥ ఈలింగమును బోధించు హిరణ్యవర్ణాయ అనుశబ్దము తైత్తిరీయము లోని హిరణ్యబాహవే అను వాక్యము నందుఁగలదు॥ ఈవాక్యము ఉమాపతి- పశుపతి మొదలగు శ్రుతులచే హిరణ్మయత్వలింగము పరమేశ్వరుని దేయని నిర్ణయించినది॥ ఆకారణము వలన ఛాందోగ్యమున- మొదటనున్న హిరణ్మయత్వలింగము చే దీనికి సమానార్థముగల తైత్తిరీయ మంత్రమున నున్న పశుపత్యాది శ్రుతులకు విరుద్ధము గాని పరమేశ్వర పరత్వ రూపమగు నర్థమునందు సమన్వయము చేయుట యే న్యాయము॥

ఇంకిది గ్రహింప వలయును॥ ఏమనిన- అంతరాదిత్య విద్యయందు- కప్యాసా అను వాక్యముగాని- కమలంబులం బోలు రెండు కన్నులు గలిగియుండుట యను లింగముగాని విష్ణుపరత్వము చెప్పువారి కనుకూలమగును. మాకైనచో- రుద్రుఁడు భర్గుఁడు- ఈశానుఁడు- పశుపతి- అంబికాపతి- ఉమాపతి- అను శ్రుతులును- హిరణ్యరూపత్వము- భూతాధిపతిత్వము- సూర్యమండల స్వామ్యము నీమొదలగు లింగంబులను ననుకూలములగును॥ శ్రుతికంటె లింగంబును- లింగముకంటె వాక్యంబును తక్కువ ప్రమాణంబులని పూర్వతంత్రమున కలదుగాన ఒక్కలింగము అనేక శ్రుతులను, ఒక్కవాక్యము పెక్కుశ్రుతి లింగములను బాధింపఁ జాలదు॥

ఇదిగాక- పరులు తమకు సానుకూలని గ్రహించిన పుండరీకాక్షత్వము మాకు నను

జ్ఞాయతే। అస్మత్పదాభిహృతం రుద్రభర్గేశాన పశుపత్యంబికాపత్యుమాపతి రూప శ్రుతిశతాదికం కల్పశతేనాపి పరైః స్వాయత్తీకర్తుం శక్యం? తస్మాదాదిత్యవిద్యోపాస్యః పరమేశ్వర ఇతి నిర్వివాదం। ఇహ యద్యపి ధ్యేయస్సదా సవితృమండల మధ్యవర్తీతి వచనం పుండరీకాక్షస్య సౌరమండలోపాస్యతాం వ్యనక్తి, తథాపి తస్య స్మృతివచనస్య పూర్వోదాహృత శ్రుతిశత విరుద్ధతయా ఔమాంబికీ సర్వావేష్టయు తద్వ్యేతి స్మృతేరివ సంకోచ్యతా న్యాయ్యా। అతఏవ శ్రీరుద్రాయణ గతాదిత్యహృదయే రౌద్రాయ వపుషే నమః ఇతి రుద్రశరీరతయాదివాకర స్తుతః। ఏవం సవితృమండలస్యామ్యాలింగేన తత్సవితురితి గాయత్రీగతేన అకారాన్త భర్గపదవాచ్య ఏవ పరమేశ్వరో గాయత్రీ ప్రతిపాద్య ఇతి జ్ఞాయతే, ఏతేన గాయత్రీగత భర్గపద మకారాన్త ఇత్యేవ న్యాయ్యమితి సిద్ధం।

కించ ధియో యో నః ప్రచోదయాదితి పాఠక్రమానుసారేణ ఉపసంహార గతచేతస ధీ ప్రేరకత్వ లింగాదపి భర్గ పదస్యాకారాన్తత్వం

కాల మగును। ఎట్లన- బ్రాహ్మణునకు నిత్యాను పుత్రు లగ్నిహోత్ర్యాలు అంగాని మాన వపుత్రుండు లేడని తాత్పర్యము గాదు। ఇంక నేమనిన, వారిలో నిద్దఱు మాత్రమె అగ్నిహోత్ర్యాలు అనియర్థమగును। అట్లే యుండుటకు, రెండు కన్నులు మాత్రమే వినయమ్ము బోధనని యగును। మూడవ కన్ను మూయఁబడి యుండును గాన నట్లని కాదనుచు తెలియు చున్నది।

ఇంక నేను చెప్పినదియును। రుద్రుండును, భర్గుండును, ఈశానుండును, పశుపతి, అంబికాపతి- ఉమాపతి యున్నగు శ్రుత్యాదులైనను నూరుకల్పముల కైనను తమ కనుకూలముగ చేసికొన పరులకు శక్యము కానేరవు। ఆ కారణము వలన, ఆదిత్య విద్యయందు సూర్యాంతర్యామిగాను పరమాత్మయుండు చెప్పఁబడును వాఁడు పరమేశ్వరుండే అని స్పష్టమైనది। తెలి బట్టి, నారాయణుండు సూర్యమండలమున ధ్యానము చేయఁదగినవాఁడు అని చెప్పు స్మృతివచనము లోఁగడ చెప్పిన శ్రుతులకు విరోధించును గాన ప్రమాణము కానేరవు.

సూర్యాంతర్యామి యగువాఁడు శివుండని శ్రీరుద్రాయణమునందలి యాదిత్యహృదయమునందు, సూర్యుడు రుద్రుని శరీరమని చెప్పఁబడియెను। ఇట్లు సూర్యమండల స్వామ్యము రుద్రునిదే అని స్పష్టమైనది గాన నలింగము గాయత్రీ ప్రతిపాదితున్న దిగా

సిధ్యతి చేతనధీ ప్రేరకత్వాచ్చ శాంకర లింగమేవ। తథాహి వేదేషుహి
సనోదేవ శ్శుభయాస్మృత్యా సంయునక్తు। సనోబుద్ధ్యా శుభయా సం
యునక్తు। తగ్ంహ దేవమాత్మబుద్ధి ప్రకాశం ముముక్షో జాలవానీశః యే
నేదం భ్రామ్యతే బ్రహ్మచక్రమితి తథా శివ సంకల్పానుచ పారమేశ్వ
ర్యా ప్రార్థనయా మనసశ్శివసంకల్పత్వం సంపాదనీయమితి ప్రతిపాదితం
దేవతాంతరే బుద్ధిప్రేరకత్వం శ్రుత్యాక్వాపిచ నోచ్యతే। పాశుపత బ్ర
హ్మోపనిషదిచ। స్వతశ్శివః పశుపతి స్సాక్షీ సర్వస్య సర్వదా। సర్వే
షాంతు మనస్తేన ప్రేరితం నియమేనతు। ఇత్యుక్తం। తలవకారోపనిష
దిచ కేనేషిత మిత్యాదినా ధీప్రేరకత్వం బ్రహ్మలక్షణతయా జిజ్ఞాస్య
ముపోద్ఘాత్య అన్తే హైమవత్యుపదేశాత్ బ్రహ్మణో నిర్ణయేన ధీప్రేరకత్వ
మనితర సాధారణం పారమేశ్వరం లింగం। తథా అథర్వ శిరసి। ప్రాణే
ష్వంతర్మనసో లింగ మాహురితి యజుష్షు। ప్రాణానాం గ్రంథిరసి రుద్ర
ఇతి తథాప్రిపదే। త్ర్యంబకసూత్ర ఇదం కర్మ కరిష్యామీతి। ప్రాయశ్చి

నను, దీనిం బట్టి గాయత్రి యందున్నది అశాంత భర్గపదమే అనియు, ఆపదమునకు వా
చ్యుడగు పరమేశ్వరుడే గాయత్రికి ముఖ్యార్థమనియు స్పష్టమగు చున్నది॥

ఇదిగాక, పాఠక్రమమును బట్టి మంత్రము యొక్క చివరనున్నదియును, ఎవ్వడు
మాబుద్ధులను ప్రేరణ చేయుచున్నాడను చేతనధీ ప్రేరకత్వ లింగమును బట్టియు భర్గపదము
శాంకరమేయని తెలియు చున్నది॥ అది యెట్లనిన, వేదములయందు, ఆదేవుడు మాకుమం
చి స్మృతి నొసఁగుగాక, ఆదేవుడు మాకుమంచి బుద్ధినొసఁగుగాక, జీవులబుద్ధిని వికసింపఁ
జేయు సద్దేవుని, ఎవ్వనిచే నీజగము భ్రమింపఁ జేయఁబడు చున్నదో అనియు నున్నది॥ శి
వసంకల్పోపనిషత్తు నందును, పరమేశ్వరుని ప్రార్థనచే మనస్సునకు శివసంకల్పత్వముసం
పాదింప వలయునని ప్రతిపాదింపఁ బడియున్నది॥ ఈధీ ప్రేరకత్వము దేవతాంతరమునకు
న్నట్లు శ్రుతి యెచ్చటను చెప్పియుండలేదు॥ పాశుపత బ్రహ్మోపనిషత్తు నందును, పశు
పతియగు శివుఁడు సర్వమునకు సాక్షియగును॥ ఆదేవునిచేత అందరియొక్క మనస్సు ప్రే
రేపింపఁబడు చున్నది॥ అనియున్నది॥

తలవకారోపనిషత్తు నందును, ఎవ్వనిచే ప్రేరేపింపఁబడు చున్నది అనిధీ ప్రేరకత్వ
ము బ్రహ్మలక్షణముగా నుపోద్ఘాతముచేసి, కొనకు పార్వతీదేవి యొక్క యుపదేశము

సర్వత్రకర్మణి దేవసవితః ప్రసువ ఇతి సౌరమండలస్వామ్యలబ్ధ తాదృ
బ్రహ్మస్య పరమేశ్వరస్యైవాభ్యనుజ్ఞా కర్మణి ప్రార్థ్యతే॥ తస్మాద్ధీప్రేరక
త్వం పారమేశ్వరం లింగమేవ॥ అతఏవ మైత్రాయణీయే చ॥ బుద్ధయో
వై ధియ స్తాయోఽస్మాకం ప్రచోదయాదితి ప్రక్రమ్య ఏషభర్గ ఇతి రుద్ర
ఇతిచ ఉపసంహారః కృతః॥ తస్మాదిదం ధీచోదకత్వం సాంత శబ్దార్థః
లోకేహ తల్లక్ష్యార్థ భూతజడతేజసి వా సవితృమండలాభిమాని పురు
షే వా నాస్తీతి తేన పారమేశ్వర లింగేనాపి పరమేశ్వర వాచకోకారా
న్త ఏవ భర్గ ఇతి సిధ్యతి॥ కించ సనో జీవ శ్రుతయా స్మృత్యా ఇత్యాది పూ
ర్వోదాహృత శ్రుతీషు ధీప్రేరకః పుంస్త్వయేనైవ పరామృష్టః ఏవం
ధియోయోనఇతి ప్రకృతేపి॥ తస్మాత్తాదృశపుంస్త్వవిరోధ్యకారాన్త ఏ
వభర్గ ఇతి తేనాపి సిధ్యతి॥ ననుయ ఇతి సవితా పరిగృహ్యతాం యస్య

చే బ్రహ్మవస్తువును నిర్ణయించుటచే బట్టి ఇంకెవ్వనికి లేనిధీప్రేరకత్వము పరమేశ్వరునిదే
యని చెప్పబడు చున్నది॥

అథర్వశిరస్సునందు, యజుర్వేదమునందును, ప్రాణములకును, మనస్సునకును
ప్రేరకుఁడు పరమేశ్వరుడని కలదు॥ శ్రీపదమునందును, నీచే ప్రేరేపింపఁబడి యాకర్మచే
యుఁడునని యున్నది॥ మఱియు, సవితృమండలమునకు నధిపతియై యుండిన సవితృశబ్దము
నకును వాచ్యుఁడగు పరమేశ్వరుని యభ్యనుజ్ఞయే ప్రతికర్మమునందును గోరఁబడు చున్నది
దానంజేసి- ధీప్రేరకత్వము పరమేశ్వరుని లింగమే యగును॥ కావుననే, మైత్రాయణీయో
పనిషత్తునందును, ధియః అనగా బుద్ధులు, వానినెవ్వఁడు ప్రేరణచేసెనో అని యారంభిం
చి, వాఁడు భర్గుఁడనియు, రుద్రుడనియు నిర్ణయించెను॥

ఆ కారణము వలన, ఈ ధీప్రేరకత్వము భర్గశబ్దమునకు నర్థమగు వెల్తురునందుగాని
దానికి లక్ష్యార్థమగు జడమైన తేజమునందుగాని, సూర్యమండలమున నభిమానించి యు
న్న సూర్యుని యందుగాని లేదుగావున, అట్టి ధీప్రేరకత్వమను పరమేశ్వర లింగమును బ
ట్టియు పరమేశ్వర వాచకమైన పదమే గాయత్రి యందుండుట న్యాయ్యము గాన నందున్న
భర్గపదము కారాంతమని యేర్పడినది.

మఱియు, లోగడ చెప్పిన శ్రుతులయందు ధీప్రేరకుఁడు సః అని పుంలింగముగా
నె గ్రహింపఁబడి యున్నాఁడు, అట్టు, గాయత్రి యందును యః అని, పుంలింగముగానె

వితా నః ధియః ప్రచోదయాత్ తస్య సవితుర్దేవస్య వరేణ్యం తద్భర్గః ధీప్రేరకత్వరూపం తేజః ధీమహీతి వ్యాఖ్యానే న కోపి దోషః యో దేవస్సవితాస్మాకం ధియోధర్మాదిగోచరాః ప్రేరయేత్తస్య యద్భర్గస్తద్వరేణ్య ముపాస్మహే ఇతి స్మృతివచన మప్యత్రానుకూల మితి చేన్నుచ్యతే యత్తదోశ్శ్రుతయో స్సంభవతి సామానాధికరణ్యే తదుత్సృజ్య యత్తదీచాన్యే అధ్యాహృత్య వాక్యార్థ వర్ణన స్యాయుక్తత్వాత్ పరోక్తస్మృతివచనస్యచ ఉదాహృతానేక శ్రుతివిరుద్ధతయా విరోధాధికరణ విషయత్వాచ్చ ఏవంచ పుంస్త్వ శ్రుతిభి ర్లింగైశ్చ గాయత్రీగత భర్గపదస్యాకారాన్తత్వం సిద్ధం ఏవం వాక్యాదిభిరపి

తథాహి అక్తాశ్శర్కరా ఉపదధాతి తేజో వై ఘృత మితి శ్రూయతే అత్రాంజనీకరణ ప్రవదవ్యాకాంక్షాయాం సమనంతరస్తు తస్యాజ్యస్య తత్తేనాన్వయః తేజో వై ఘృతమితి వాక్యేన సిద్ధః ఏవమిహాపి భర్గ శబ్ద

గ్రహింపఁబడియెను. కావునను, అట్టి పుంస్త్వమునకు విరోధింపని అకారాన్తముగు భర్గపదము గాయత్రిలోనిదని, దీనిచేతను తెల్లముగు చున్నది.

ప్ర. యః అనుపదముచే సవితృశబ్దార్థమును గ్రహింప వలయును, ఏసూర్యుఁడు మాయొక్క బుద్ధులను ప్రేరణ చేయునో ఆసూర్యదేవుని యొక్క, శ్రేష్ఠమగు నాతేజస్సును ధ్యానము చేయుచున్నామని యర్థము చెప్పిన నేమిదోషము? యోదేవః అనుస్మృతి వచనంబును నీ యర్థమునకే అనుకూలము గానున్నది గదా?

ఉ. ఈమంత్రమునందు, తత్ అనునొక శబ్దంబును, యః అనునొక యచ్ఛబ్దంబును గలవు. ఏభర్గుఁడు మాబుద్ధుల ప్రేరణ చేయునో ఆతత్త్వమును ధ్యానము చేయుదుమని యన్వయించిన యెడ నీరెండు శబ్దములకు సంబంధ మేర్పడును. ఇట్లు లన్వయింపక, ఏసూర్యుఁడు అని యర్థము చెప్పినెడ మంత్రములోని యత్తచ్ఛబ్దములు రెంటికిని సంబంధము తెగిపోవును. యచ్ఛబ్దార్థము తచ్ఛబ్దార్థమును, తచ్ఛబ్దార్థము యచ్ఛబ్దార్థమును ఆకాంక్షించు చుండుట. సర్వసమ్మతియుఁ ఎట్లనిన, ఎవఁడు చేసెనో అనఁగానె ఎవఁడు అనునది వాఁడు అనుదాని నపేక్షించును, వాఁడు అనఁగానె ఎవఁడు అనుదాని నపేక్షించుచుండును ఇట్లుండఁగ, ఏసూర్యుఁడు ప్రేరణ చేసెనో అనఁగానె, ఆతని దానిం బట్టి ఆసూర్యుని యొక్క అని చెప్పవలసినదగు తస్య అను పరోక్ష శబ్దమునకు న

తంధ్యేయత్వస్తు కిమిత్యాకాంక్షాయాం పూర్వోదాహృత మైత్రాయ
ణీయ వాక్యాదుపస్థితస్య రుద్రస్య ఆకాంక్షానివర్తకత్వేన వక్తవ్యం।
కించ— అధ్వర్యు శాఖాయాం గాయత్రీచతుష్పద్యతే. సకృత్సవ్యాహృ
తిస్సశిరాః- త్రిస్సుద్ధా— సర్వత్రసారుద్రమాహాత్మ్యవచనసందర్భేతిత్రో
పితస్యాకారాన్తభర్గపదఘటితత్వం న్యాయ్యం। తథాప్రకరణతోపి।

తథాహి- అస్యాశ్చసావిత్ర్యాః యజుష్షు అరుణకేతుకేఽగ్నికాం
డేచామ్నానం సందృశ్యతే। సర్వత్రాగ్నావినియోగః తస్యచాగ్నేః। రు
ద్రోవాఏషయదగ్నిరితి శ్రుత్యారుద్రతాదాత్మ్య మామ్నాతం। తస్మా
త్ రుద్రపరస్యాకారాన్తభర్గపదస్యైవ తత్రపరో న్యాయ్యః। నను—

ధ్యాహారము చేయవలయు. తత్ = ఆ. భర్గః = తేజస్సు అనగా ఏయాత్మయొక్క తే
జస్సుగలదో అని వేరొక యచ్ఛబ్దార్థమును అధ్యాహారము చేయవలయును. భర్గః అ
నుపదమును సకారాన్తమునుచేసి తేజస్సు అని యర్థము చెప్పు పక్షమునందు మంత్రము
లోని యత్తచ్ఛబ్దములకు సంబంధము కుదిరినను మంత్రములోనున్న యచ్ఛబ్దమునకు వేరొక
తచ్ఛబ్దమును- తచ్ఛబ్దమునకు వేరొక యచ్ఛబ్దమును అధ్యాహారము చేయుట తప్పదు.

అట్లు— భర్గశబ్దమును సాన్తముచేసిన పక్షమున మంత్రములో నిపదములకు సరియైన
యన్వయమును దొరకని కారణముననె— యోదేవః అను శ్లోకమునందు. తస్య యద్భర్గః—
అనితస్య— యత్ అని రెండు శబ్దములప్పటితీసుకొని రావలసి వచ్చెను.

ఇదిగాక, ఏభర్గుడు మాబుద్ధులను ప్రేరణచేసెనో ఆతత్త్వమును ధ్యానము చేయు
దుమని సామానాధికరణ్యము కుదిరియుండగా, ఏసూర్యుడు మాబుద్ధులను ప్రేరణచేయు
నో ఆసూర్యుని తేజస్సును ధ్యానము చేయుదు మనగా— బుద్ధులను ప్రేరణచేయువా
డాతడైనను, ధ్యానము చేయబడునది తేజస్సని వైయధికరణ్యము నంగీకరింపవల
యును. ఈ కారణములచే ఏసూర్యునకు అని యర్థము చెప్పుట న్యాయ్యము కానేరదు.
పూర్వోక్తములైనశ్రుత్యాదులకు విరుద్ధముగా నున్నది గాన, యోదేవ స్సవితా అనుస్మృతి
వచనము ప్రమాణము కానేరదు. ఈవిధముగ, ధీ ప్రేరకునకు పుంలింగ వైశిష్ట్యమును చెప్పు
శ్రుతులచేతను, లింగములచేతను గాయత్రిలోని భర్గపదము అకారాన్తమే యనియొప్పవలె
యును. ఇట్టి వాక్యములచేతను నీభర్గపదము కారాంత మనియే యొప్పుచున్నది
ఎట్లనిన.

శక్యార్థకము పదము ప్రయోగింపవలయును అని కలదు. ఆపదము ఏది యని సందేహ,

అగ్నావినియుక్తాయా స్సావిత్ర్యాః కథంపరమేశ్వరపరత్వమితిచేన్న వి
ద్యాగార్హపత్యముపతిష్ఠత ఇత్యాదావన్యపరాయా అపి ఋచోన్యత్ర వి
నియోగసంభవాత్ యథాగ్నిచయనే వినియుక్తస్య (శ్రీరుద్రా) ధ్యాయ
స్య పరమేశ్వర పరత్వమవ్యాహతం తథాస్యా అపీత్యవిరోధః॥

తథా సోమాఖ్యా స్వతంత్రానుకూలా— సాహి సావిత్రీ, సవి
తృస్వామ్యాంచ శైవంలింగ మితి నిర్ణీతం। గాయత్ర్యాశ్చ బ్రహ్మవిద్యాయా
వసంభవతః కేవలమార్గత్వః పరమార్థః— తస్య హ్యుపనిషదంతస్థ
ర్నోపదేశాదత్యధికరణే సర్వైరపి భాష్యకర్తృభిర్వ్యాఖ్యానాత్। తస్మా
త్ సవితృమండలస్వామీ పరమేశ్వర ఏవ మంత్రప్రతిపాద్య ఇతి తేనాపి త
ద్వాచకం భర్గ పద మకారాంత మేవ భవతి॥

ము కలుగగా, తేజో వైకృతం అను వాక్యశేషమును బట్టి నిశ్చయ మని తెలియు చున్నది
అట్లైయుండుస్, భర్గ శబ్దార్థ మేమిటని సందేహము కలుగగా పూర్వము చెప్పిన మై
త్రాయణీ యవాక్యమును బట్టి రుద్రుడే అని యేర్పడును॥

మరియు, యజుర్వేదమున గాయత్రి నాలుగుమార్లు పఠింపబడుచున్నది॥ ఒకటి—మా
లు వ్యాహృతులు, శిరము నను వాని తోడను, మూడు గాయత్రీ మాత్రముగ కలదు
అగ్నిహోత్రమను—రుద్రమాహాత్మ్యమును చెప్పు వాక్యములు గాయత్రికి పూర్వోత్తరములయం
దు గలవు॥ దానిం బట్టియు, గాయత్రి యందున్న భర్గపదము కారాంతమే అని తెలియు
చున్నది॥ ప్రకరణము కలదను అట్లై తెలుచున్నది॥ ఎట్లనిన.

గాయత్రి యజుర్వేదమున- ఆరణకేతుకము- అగ్నికాండను- నను వానియందు గ
లదు॥ అగ్నిహోత్రను అగ్నియందె వినియోగము॥ అగ్ని రుద్రుడే యని అగ్నికి రుద్రతాదా
త్మ్యము చెప్పబడి యున్నది దానిం బట్టియు నీభర్గపదము రుద్రవాచకము గావలయుగా
వన కారాంతమనియు స్పష్టమగు చున్నది॥

ప్ర॥ అగ్నియందు వినియుక్తమైన సావిత్రి పరమేశ్వర పరమనుటయెట్లు?

ఉ॥ ఇంద్రుని చెప్పు మంత్రముతో గార్హపత్యాగ్నిని స్తోత్రము చేయవలయునని
యున్నది॥ దీనిం బట్టి మంత్రాధి మొక దేవతను చెప్పినను ఆమంత్రమునిం కొక దేవతకు వి
నియోగమై వినియోగింప వచ్చునని తెలియుచున్నది॥ కాననె, మహాగ్ని చయనమున వినియో
గింపబడిన రుద్రాధ్యాయమును పరమేశ్వర పరమని గ్రహించుచునే యున్నారు॥ అట్లే
యిందును గాయత్రి పరమేశ్వర ప్రతిపాదకమే యని గ్రహింపబడుచున్నది॥

అత్రయే జపికారై: గాయత్రీనశివపరా శివవాచకశబ్దాభావాదితి, ప్రతిజ్ఞాయ శివవాచకభర్గపదదర్శనాత్ శివపరేతి సమర్థనమపాస్తమస్య గాయత్రీస్థభర్గ ఇతి శబ్దస్య, హరస్స్మరహరో భర్గ ఇతికోశే, శివే, భర్గస్సీ రేత ఆలోకావితి వైజయన్తీకోశేన తేజసిచ శక్త్యవగమేపి గాయత్రీవాక్య జన్యశాబ్దబోధకాలే స్వాహితత్వనుహీతిక్రియాపేక్షితకర్మసమర్పకత యా సైన్ధవం స్యాన్నద్రవ్యస్య భక్షయతీతి భక్షణక్రియాపేక్షిత కర్మసమర్పకస్య అశ్వలవణ రూపార్థద్వయ రూపకస్యాపి లవణార్థస్యైవ స్వీకారవత్ తేజస్స్వపి శిష్టార్థస్యాన్వయసత్త్వాత్, శివపరత్వే ప్రథమాంతత్వాపత్త్యా ధీమహీతి క్రియాపేక్షిత కర్మసమర్పకత్వాసంభవాత్, ద్వితీయాన్తత్వావశ్యకతయా భర్గశబ్దస్య సకారాన్త నపుంసకస్య గాయ

సావిత్రియను సమాఖ్యము భర్గపదము కారాన్తమనుటకె సాధకము కాదు॥ ఎట్లన సవితృ శబ్దసంబంధమును బట్టియె నీమంత్రమునకు సావిత్రియనుసంజ్ఞకలిగెను॥ సవితృమండలాధి పత్యము పరమేశ్వరునిదే యని నిర్ణయింపబడియె గాన పరమేశ్వర వాచకమగు నకారాంత భర్గపదమే యిదియని యేర్పడును॥

ప్ర॥ సవితృపదమునకు సూర్యుండే అర్థము గాన సూర్యపరమగుటనె సావిత్రి అని యీమంత్రమునకు పేరువచ్చునని యేల గ్రహింపరాదు॥

ఉ॥ గాయత్రి బ్రహ్మవిద్య గావున నీమంత్రమునకు సూర్యుండే ముఖ్యార్థమని చెప్పకూడదు॥ భాష్యకారులందఱును సూర్యుడు పరమేశ్వరుడు కాడని నిర్ణయించినప్పుడు సర్వపద సాంమ్య, ద్విజత్వ సాధకమగు ముఖ్యమంత్రము అశివపరమైనచో యెట్లు నుపాస్యమగును? దానింబట్టి సవితృమండలాధిపతియగు పరమేశ్వరుడే మంత్రప్రతిపాద్యుడనుట న్యాయ్యముగాన నిట్టిది పరమేశ్వర వాచకమగు నకారాన్తపదమె యనుట సర్వప్రమాణ సమ్మతముగ నున్నది॥

ప్ర॥ ఈవిషయమున కొందఱు, ఈమంత్రమునందు శివునిచెప్పుశబ్దమే లేదు గాన గాయత్రి శివపరము కాదని మొదట ప్రతిజ్ఞచేసి, ఇందు-భర్గపదము కలదు గాన శివపరమేల కాదని ప్రశ్నించుకొని, భర్గా, అనుదానికి కోశబలమును బట్టి శివుడు, తేజస్సు అనును శక్తి యున్నాను, గాయత్రీ వాక్యమున శాబ్దబోధము కలుగు నప్పుడు, దగ్గించున్న ధీమహి అను క్రియా వాచక పదము కర్మము నపేక్షించును గాన భర్గపదము తేజస్సునె చెప్పును॥ అదియెట్లన- సైన్ధవము భక్షించు మన్నాడను వాక్యమునందు సైన్ధ

త్రి, స్వరూపో ఽస్తి త్రికాలవివర్తక పదార్థసంగతిక పురుషే సిద్ధతయా తదీయభర్గశబ్దస్య శివపరత్వాసంభవాత్ న గాయత్రీ శివపరేత్యుక్తం। తదవిచారసహం। ఇహహి, సాకాంక్ష ధీమహి పదస్యసన్నిధానాత్। తత్కర్మాకాంక్షా పూరకార్థవాచక పదమాత్రత్వేన కథంచిత్ ప్రకృతోపన్యాసేన భర్గశబ్దస్య వివక్షితం। తత్రచ దృష్టాంతీకృతం ప్రకరణం। తదస్మదుక్తశ్రుత్యాది భోగ్యానుగ్రాహబలమిలీదమ కించిత్కరం। దృష్టాంతోఽపి విషమః। అదంత భర్గపదస్యాపి ధీమహిక్రియానిరూపిత కర్మత్వాపన్నత్వేన సైంధవపదవాచ్యస్య అశ్వస్యైవ భుజధాతు క్రియానిరూపిత కర్మత్వానన్వయత్వాభావాత్। యద్యేవం, భుంజానస్సైంధవం జానాతీయ త్యేకోజాతస్సైంధవోఽతి వాక్యేపి సైంధవపదస్య లవణపరత్వముక్తయుక్త్యాసువచంస్యాత్, సన్నిహితక్రియా కర్మత్వావరుద్ధ బోధనస్య సైంధవపదే ఆవశ్యకత్వాత్, భుంజానఇతి ప్రకరణ పరామర్శాచ్చ, ఇత్యుక్త్యాయాఇత్యాదే రనువాదస్య లవణపరత్వకల్పనే ప్రతిబంధకీభూతంచేత్పునః స్వతస్యాసాధుత్వం వాచ్యంస్యాత్, వస్తుతస్తు పునః శ్రుత్యా

---

* పదమునకు గుఱ్ఱమను నర్థాంతర మున్నను భుజక్రియనుబట్టి కర్మవాచకముగు సైంధవపదమునకు లవణమనియు అర్థము గ్రహింపఁబడుచున్నది। భర్గః అనుపదమునకు శివుఁడని యర్థము చెప్పవలెనన నయ్యది ప్రథమాన్తమె యగుఁగాని ద్వితీయాంతము కానేరదు। అట్లంగీకరించునెడ ధీమహియను దానికి కర్మములేక పోవును। దానికై సకారాన్తముగా నంగీకరింపక తప్పదు। అట్లంగీకరింపఁగా, సకారాంతమగు భర్గః పదమునకు శివుఁడని యర్థము లేదుగాన, గాయత్రి శివపరము కానేరదని చెప్పుచున్నారు, దీనికేమి సమాధానము?

ఉ। ధీమహి అనుక్రియ కర్మము నపేక్షించుఁగాన భర్గపదమునకు కర్మవాచకత్వము ఆవశ్యకమని వారి యుద్దేశము కనఁబడుచున్నది। దీనికై ప్రకరణమును దృష్టాంతము గా గ్రహించిరి। అది, మేముచెప్పిన శ్రుత్యాదులకంటె దుర్బలమైనది। అదిగాక, వారుచెప్పిన దృష్టాంతము సరియైనది కాదు। ఏలన, అశ్వముభక్షింపఁదగనిదట్లు ఆ కారాంత భర్గపదవాచ్యుఁడు ధ్యానమునకుఁ దగనివాఁడుకాఁడు। అకారాన్త భర్గపదము ప్రథమాంతము గావున కర్మత్వము చెప్పనేరదనుట యుక్తముగాదు, ఛందస్సునందు విభక్తివ్యత్యయము సహజముగావున ప్రథమాంతమునకు ద్వితీయార్థము చెప్పుట బాధకముకాదు।

నతత్రథా। ఏవం ప్రకృతే।

వస్తుతస్తు, సర్వాస్వపి గాయత్రీషు ద్వితీయపాదే కర్మబోధకప దస్య ద్వితీయా విభక్త్యైవ నిర్దేశో దృశ్యతే॥ తథా తృతీయ పాదే యచ్ఛ బ్దావకాశేచ తత్తద్గాయత్రీ దేవతాబోధకా సాధారణపదని వేశశ్చ॥ యథా, తత్పురుషాయ విద్మహే మహాదేవాయ ధీమహి। తన్నోరుద్రః ప్రచోదయాదితి తస్మాత్పరోక్తం ప్రత్యుక్తం॥

అత్రాపి యదుక్తం పరైః॥ గాయత్రీ స్వరూప శ్రవణే తద్గత ప దార్థా లోచనయా స్వారసతః ప్రథమ ముత్పాద్యమాన శాబ్దబోధ వే ళాయాం ధీమహీతి క్రియాపద భర్గః పదయోః స్సన్నిధానేనచ యోగ్య తయాచ క్రియాకర్మభావేనాన్వయస్యప్రథమ ముపస్థితత్వాద్వ్యవహితేన యఇతిపదేనభర్గపదస్య చాన్వయస్య ప్రథమమను పస్థితత్వాత్ తదితి పదేన క్రియాపదస్య వ్యవహితేన తథాన్వయోన భాసతే। యోదా భ్యం గృహీత్వా సోమాయ యజతే ఇత్యత్ర శాస్త్రదీపికాయాం శా బరభాష్యేచ అదాభ్య మిత్యస్య అవ్యవహితత్వాద్గ్రహణ ఏవాన్వయః నతువ్యవహితేన యజతి నేతి సర్ణీతం॥ తథాచ భర్గసిద్ధ్యావ క్రియాకర్మత్వ

కర్మవాచక పదము ద్వితీయా విభక్తిగా నుండుటయే గాయత్రులయందు. లవు మహాదేవాయ ధీమహి॥ అని కర్మవాచకపదము చతుర్థ్యంతముగా నున్నది. కాబట్టి ధీమహి అనుక్రియా వాచక పదమును బట్టి భర్గః అనునది ద్వితీయాన్తము గానె యుండవలయు ననియు, దానిం బట్టియదిసకారాన్తమేయనియు వాదమొప్పంది యుక్తమాత్రము కాదను

ప్ర॥ తత్ అను పదము ధీమహి అనుదానికి కర్మమగుటకు నా భర్గః అను పదము మూడవ పాదమున నున్నయది. అనదానితో నన్వయించుటకును దూరాన్వయము వచ్చు, కాబట్టి దూరాన్వయము కాదని పూర్వమీమాంస యందు చెప్పబడి యుండలేదా?

ఉ. అవసరమైనచోట దూరాన్వయము కూడునని పూర్వమీమాంస యందే కలదు. ఇదిగాక, గాయత్ర్యర్థము మైత్రాయణీ యుపనిషత్తునందు నిర్ణయింపబడి యున్నది అట్లుండ నాయర్థమును శ్రుతిబట్టి యంగీకరింపవలయును గాని గాని నాక్షేపింప నీక ధికారమెక్కడిది?

(పూ॥ గాయత్రి) వినంగానె ధీమహి అనుక్రియను బట్టి కర్మవాచక పదమావశ్యకము గాన భర్గపదమునకు తేజస్సు అను నర్థము గ్రహింపబడును। [illegible] మగుగాని

భావనా దేవ పాంతః పుంసకత్వ ద్వితీయాంతత్వమపి ప్రథమత ఏవావ
గతం భవతి॥ గాయత్రీ వాక్యజన్య శాబ్ద బోధోత్తరం మైత్రాయణీయ
గాయత్రీ వ్యాఖ్యాన వాక్యాదేవ తదవగంతవ్యం॥ నహి మూలార్థం
మూలగతపదైః నిర్బాధేన ప్రతీయ మాన ముపేక్ష్యమూలార్థ జ్ఞా
నాయ వ్యాఖ్యానం పశ్యన్తి విబుధాః॥ కింతు మూలగతపదైః అవగత
మూల పదార్థస్య బాధప్రతి సంధానేవా మూలార్థస్య ప్రతిపత్త్యై
వా వ్యాఖ్యానాపేక్షా॥ ప్రకృతేచ గాయత్రీ మూలప్రత్యక్షార్థః సాన్తన
పుంసః భర్గః పదశక్యశ్శివః కర్మక, ధ్యాన మితి ప్రథమం నబాధితః॥ గా
యత్రీ వాక్య జన్య బోధకాలే వ్యాఖ్యానవాక్యార్థ స్యానుపస్థితేః ప్ర
త్యుత భర్గపదస్య శివపరత్వ ఏవ బాధబుద్ధి రుపజాయతే ప్రథమ యా
కర్మత్వబుద్ధి ప్రతిబాధాత్॥ ప్రథమాయా శ్ఛందసి వ్యత్యయ స్యాదేశ
కల్పనయా ద్వితీయార్థం త్వోత్తర కాలిక బోధజనక మైత్రాయణీయ వ్యా
ఖ్యాన వాక్యాధీనమితిన ప్రాథమిక గాయత్రీ వాక్యజన్యబోధవేళాయాంసం
భవతీత్యతో నప్రాథమి కోక్త బోధే శివస్యకర్మత్వ ప్రతీతిరితి తన్మర్మా
లం॥ ఛందసి వ్యత్యయస్య వైయాకరణ సమ్మతత్వే మపి దూరాన్వయ
స్య అలౌకికార్థ స్వీకారస్యచ ప్రసిద్ధి బోధవిషయవ్యాఖ్యాన వాక్యజా
త బ్రాహ్మణవాక్యబలాత్ మీమాంసక సమ్మతత్వాత్॥ తథైవ విశ్వ
జిదధికరణే భగవతా జైమినినా అర్థలోపస్య సమర్థానా మానంత ర్యే
ష్వసంబంధ ఇతి తథా తాంత్రికైశ్చ దూరస్థేనాపి తేనసః అర్థలోపస్య

ట్లు గ్రహింపఁ బడిన తరువాత మైత్రాయణీయశ్రుతి యిట్లు వచించిన నేమిలాభము?
లోకమున వైదికపండితులు మూలమును మీదనుంచుకొనియెడ వ్యాఖ్యానము చూ
డకయే మూలార్థము నిర్బాధముగా తెలియుచుండ వ్యాఖ్యానము నేలచూతురు? కా
వున మైత్రాయణీయశ్రుతిం బట్టి గాయత్రిలోని భర్గపద మకారాన్తమనుట యుక్తి
యుక్తము కానేరదు॥

ఉ॥ మూలములోని పదములకు వ్యాఖ్యానము నపేక్షింపక తోఁచినట్టు లర్థముచే
సి కొనినయెడ నెన్నో బాధలు కటస్థించును॥

ప్ర॥ ఎట్లు?

సమర్థానా మాసంగత్య మకారేణ విత్యుక్తం॥ అత్రచ బ్రాహ్మణాది బ
లక్షిత తాత్కాలాన్తత్వ యుక్త భగశబ్దస్య నామాదిసన్వయాభావేపి .. ప
దూరాన్వయస్య లోకేదోషత్వాత్ సమానంతర పదాన్వయే సంభవ
తి తముత్సృజ్య పాష్ఠిక బ్రాహ్మణ లభ్యార్థ పర్యన్త మనుధావ్య ఉ
పస్థితత్యాగో నన్యాయ్యఇతి వాచ్యం॥ దేవస్యేతి పదస్యైవ భర్గ పదసా
పి వ్యవహితాన్వయస్య సమ్మతత్వాత్॥

నను సన్నిధానాత్ యోగ్యత యాచ మూలగతానాం పదా
నా మన్వయే సిద్ధేన వ్యాఖ్యాన లభ్యార్థో యోజ్య ఇతి చేత్ న హి భగవ
జ్జైమినివ్యవహారాః తానర్థ బహూన్యపి కరణానీ విరుధ్యేరన్॥ తథాహి అథై
ష శ్యేనేనాభిచరన్యజేత ఇత్యత్ర ప్రకృత చోదనానంతరం శ్రుతమా
ర్థవాదికం వచన ముపష్టభ్య యథా వై శ్యేనో నిపత్యాదత్తే ఏవమయం
భ్రాతృవ్యం నిపత్యాదత్త ఇతి శ్యేనపదం యాగనామత్వేన సర్థితం త
ద్వ్యపదేశంచ॥ ఇతి సూత్రేణ॥ యది సన్నిధి బలాదాకాంక్షా యోగ్య
తయోశ్చ సత్వాత్ భవదీత్యా విస్పష్టార్థ వాదం ప్రబల తమో విధి
తి యథా శ్రుతం తస్యార్థగ్రహణే హింస్య ఏవ శ్యేన స్స్యాత్॥ పశునా
యజేత సోమేన యజేత ఇత్యాదావివ కరణత్వేనాన్వయే సంభవతి త
ముపేక్ష్య ఆర్థవాదిక సాదృశ్య బలాత్ యాగ నామధేయత్వ నిర్ణయ
శ్చాసంగతః॥ ఏవం చిత్రయా యజేత పశుకామః॥ ఇత్యత్ర చిత్రవర్ణ స్త్రీ
పశుకరణస్య యాగస్య స్వారసతః ప్రతీతౌ తత్ర చిత్రాపదస్య స్త్రీత్వ
విశేషపరత్వం సర్థితం బ్రాహ్మణ వాక్యబలాత్॥

ఉ॥ శ్యేనేనాభిచరన్యజేత॥ అనుచోట శ్యేనమనగా అర్థవాదమునుబట్టి యాగనా
మధేయముగా గ్రహింపఁబడుచున్నది॥ అర్థవాదమును జూచక మూలములోని పదముల
నుబట్టి లౌకికార్థము గ్రహించునెడ- పశునాయజేత మొదలగు స్థానముల యందువలె
శ్యేనపదము ద్రవ్య నామధేయమైయున శ్యేనమును చంపవలసియె వచ్చును? ఇదిగాక,
చిత్రయాయజేత అనుచోటఁగూడ మూలమునుబట్టి చూచునెడ- చిత్రవర్ణమైన స్త్రీప
శువునుబట్టి యాగము చేయవలయునని యర్థమగును॥ అయినను- ఆచిత్రాపదమునకు- బ్రా
హ్మణ వాక్యమునుబట్టి చిత్రత్వమును స్త్రీత్వము [illegible] చెప్పఁబడుచున్నది॥

కించ ఆజ్యేన జుహోతి సమిధా జుహోతి, దధ్నా జుహోతి పయసా జుహోతి, ఆగ్నేయేన స్థాలీపాకేన యజతే ఇత్యాదావివ ఉద్భి-దా యజేత బలభిదా యజేత విశ్వజితా యజేత అభిజితా యజేత ఇత్యా-దిష్వపి ఉద్భిదాది ఘటితానాం విధివాక్యతయా ప్రాధాన్యాత్ తద్గత-శబ్దైః ఆకాంక్షిత విధాన సంభవాత్ తమపనీయ యాగనామధేయత్వ-స్వీకరణ మయుక్తమేవ స్యాత్ తస్మాత్ప్రోక్త మయుక్తం॥

నను మైత్రాయణీయోపనిషద్వాక్యేన సావిత్ర్యర్థ నిర్ణయో న యుజ్యతే। తస్యా ఉపనిషద స్సర్వసమ్మత ప్రామాణ్యకత్వాభావాదితి చేదుచ్యతే। ఇతి బ్రాహ్మణమితి బ్రాహ్మణమితి మంత్ర బ్రాహ్మణయో ర్వేద నామధేయత్వ మితిచ కల్పసూత్రకారా మంత్రబ్రాహ్మణయో రవిశేషేణ ప్రామాణ్యం నిరచైషుః॥ తథా చోదనా లక్షణోఽర్థో ధర్మ ఇతి విధౌరేవ బ్రాహ్మణస్య ముఖ్యం ప్రామాణ్యమంగ్యకార్షీ ద్భగవా-న్ జైమినిః॥ కించ తేన ద్వితీయాధ్యాయే విధిమంత్రయో రైకార్థ్య మై-కశబ్ద్యాదితి మంత్ర బ్రాహ్మణయో రైకవాక్యత్వ మంగీకృతం॥ తద-త్రాపి బ్రాహ్మణాత్మకస్య మైత్రాయణీయ శబ్దస్య చైకశబ్ద్య మవిరుద్ధం॥

మఱియు— ఆజ్యేన జుహోతి॥ ఈ మొదలగుచోట్ల ఆజ్యము మొదలైనవి హోమ కరణ ద్రవ్యములుగా గ్రహింపఁబడుచున్నవి॥ అయినను— ఉద్భిదా యజేత— ఈ మొదలగుచోట్ల ఉద్భిదాదిపదములు బ్రాహ్మణ వాక్యములవుబట్టి యాగనామధేయములుగానె గ్రహింపబడుచున్నవి॥ ఇట్లు— శ్రుతివాక్యములకు మొదట తోఁచిన యర్థమునె గ్రహించి బ్రాహ్మణ లబ్ధార్థమును త్యజింప వలయునని చెప్పినయెడ శ్యేనాది పదములకు యాగనామధేయత్వము గ్రహించుట మొదలుగా విరుద్ధములే కావలయును గదా?

ప్ర॥ మైత్రాయణీయోపనిషత్తు అందఱు ప్రమాణముగా నంగీకరింపకుగాన దానిబట్టి గాయత్రి కర్థనిర్ణయము చేయుట యుక్తమగునా?

ఉ॥ కల్పసూత్రకారులు మంత్రములకు— బ్రాహ్మణములకును వేదమను పేరు లిడి చెప్పి వాటిని సమానముగానె గ్రహించుచున్నారు॥ జైమిని మహర్షి విధిని చెప్పు బ్రాహ్మణమునకే మంత్రభాగముకంటె నెక్కువ ప్రామాణ్యమును విధించి యున్నాఁడు॥ కావున— బ్రాహ్మణ రూపమైన మైత్రాయణీయ శ్రుతికిని మంత్రరూపమైన గాయత్రికిని సమానార్థకత్వము యుక్తమే యగును॥

తతః శృణ్వన్తి గాయత్ర్యనువాదాత్। అత్ర చ సావిత్రీ విద్యాయాః బ్రా
హ్మణభాగేషు సర్వత్ర సూర్యప్రస్తావేషు చ రుద్రప్రస్తావస్యాపి విద్య
మానత్వేన సూర్యమండలస్వామ్యత్వముక్తం॥

అతఏవ మంత్రాశ్చ బహవ ఋగ్వేదికాః సూర్యం పారమేశ్వ
రం నిర్దిశన్తి। తథాహి శృణ్వన్తం పూషణం వయ మర్యముష్టవేదస
మీశానం రాయ ఈమహే ఇతి తమం కపర్దినం ఈశానంరాధసే మహ ఇతి
తథా కుబేరసఖిత్వ లింగకం రాయస్సఖాయ మీమహే ఇతి తథా హి
రణ్యబాహుత్వేన ఉదస్య దేవస్సవితా హిరణ్యయా బాహూ అయంస
సవనాయ సుక్రతుః బాహూ హిరణ్యయా సవితా సుప్రతీకా ఇతి చ త
థా అహిర్బుధ్న్య ఇతి చ అహిర్బుధ్న్య ఉత నః శృణోతు తత్పరస్తాత్ ఇతి చ॥
తథా ఇమాం రుద్రాయ స్థిరధన్వనే గిర ఇత్యాది। తథా క్వచిత్। మ
హాన్తే సతో మహిమా తథా అయం సోమః కపర్దినే ఇతి। వ్యోమ కేశ
త్వేన ద్యావాభూమీ కేశ ఆసీదితి చంద్రాంతః పురత్వేన సోమో వధూ
యురభవదితి తథా అమృతాఖ్య శివలోకత్వేన ఆరోహ సూర్యే అమృ
తస్య లోక మిత్యాదినా చ ఏవం ఋగాదిషు నిరూపితైః ప్రమాణైః

ఈ సావిత్రీ విద్యను చెప్పు బ్రాహ్మణములయందు- సూర్యప్రస్తావముల యందును
రుద్రమాహాత్మ్యము కలదుగాన- సూర్యమండలాధిపత్యము రుద్రునిదేయని నిర్ణయింపఁ
బడుచున్నది॥

ఆకారణము వలననె- ఋగ్వేద మంత్రముల నేకములు సూర్యుని పరమేశ్వరసం
బంధినిగా బోధించు చున్నవి॥

ప్ర॥ ఎట్లు?

ఉ॥ శృణ్వంతం ఈ మొదలగు మంత్రములయందు- ఈశానుఁడనియు- కపర్దియ
నియు- కుబేర సఖుఁడనియు- హిరణ్య బాహుఁడనియు- అహిర్బుధ్న్యుఁడనియు-రుద్రుఁడ
నియు- వ్యోమకేశుఁడనియు- చంద్రాంతః పురుఁడనియు- అమృతాఖ్య శివలోకమనియు,
సూర్యుఁడు కొనియాడఁబడు చున్నాఁడు. ఈవిధములగు ప్రమాణములవలన భగవద
మకారాన్తమేమని తెలియఁజేయుచున్నను కల్పితాకారంతో అనఁగను కాచితాకారంతో అఁనవ
లయునని యాత్మ... ధముగా స్వమహాత్మ్య క్రియావాచక పదమునుబట్టి భగవప

నిస్సంశయం భర్గపదస్యాకారాన్తత్వనిశ్చయే సంభవతి శ్రీత్వాంతో వ్యాయేన కర్మత్వేన సంహితభంబహి క్రియాన్వయార్థం వాన్తత్వేనప్య నస్య యుక్తత్వమపదం ప్రామాణే పుంస్త్వే ఛాందసత్వ కల్పనస్య చ అన్యాయ్యత్వాత్॥

నను, మైత్రాయణ్యామేవ, భర్గాఖ్యః, విష్ణుసంజ్ఞ ఇత్యుక్త్యా గిరా భర్గపదస్యాదంతత్వనిశ్చయేపి తస్య విష్ణువాచకత్వమేవ సిధ్యతీచేన్న తాదృశ వచనస్య తత్రావిద్యమానత్వేనాకించిత్కరత్వాత్॥ తద్వచనస్యాభ్యుపగమేపి అనుపసంజాతవిరోధిన ఉపక్రమస్య ప్రాబల్యేన యఃభర్గాఖ్యః సఏవ విష్ణుసంజ్ఞ ఇతి విష్ణుపదస్యైవ భర్గపదవాచ్య పరమేశ్వరవాచకత్వ స్సంప్రతిపత్త్యాపరేషాం ముఖముద్రణాయైవం భవతి సాధకం వచనః॥

ఏవంచ, గాయత్రీగత భర్గపదస్య సాంతత్వకల్పనం సర్వప్రమాణన్యాయ విరుద్ధమితి సిద్ధాంతితం॥ అథాపి, సకలప్రమాణ విరోధమభ్యుపేత సాంతత్వమేవాంగీక్రియతే, తదా ప్రకృతగాయత్రీగత వాక్యార్థే బహువిధ దోషసంపత్తిశ్చ సంజాయేత.

దము సకారాంతమే కావలయుననియు- యః అనుపదము నె యత్ అని నపుంసకముగా మార్చుకొందుమనియు చెప్పుట కేవల మన్యాయ్యము యగును॥

ప్ర॥ మైత్రాయణీ యామ్నాయమున ... భర్గాఖ్యం విష్ణుసంజ్ఞం అని యున్నది గాన భర్గపదమ కారాంతమైనను దానికి విష్ణువనియె అర్థము సిద్ధించుచున్నది కాదా!

ఉ॥ భర్గాఖ్యం అను వాక్యము మైత్రాయణీయమునందు లేనేలేదు. ఆవాక్యము నొప్పుకొనినను ఉపక్రమమునకు ప్రాబల్యమున్నందున గాని మొదటియందున బాధకము లేకుండ రెండవమాటకు కథనము చెప్పవలయును దీనింబట్టి- భర్గుడనె పేరుగల వానికి విష్ణువను సంజ్ఞయుగలదని తేలుచున్నది॥ దానంజేసి, యెవ్వడు విష్ణువను పేరుగలదని యేర్పడియెగాన విష్ణునకు భర్గుడను పేరుగలదని యేర్పడుగాన ఈవాక్యము వలన గాయత్రికి విష్ణుపరత్వము సిద్ధింప నేరదు॥ ఇట్లు వైష్ణవులు కల్పించుకొనిన వాక్యము నందును భర్గాఖ్యమని యుండుటచేత భర్గపదము సాంతమని తేలుచున్నది॥

దీనింబట్టి- గాయత్రిలోని భర్గపదము సాంతమనుట సకలముల సప్రమాణ

తథాహి, సాంతత్వపక్షే, సవితురితి షష్ఠీస్వామినం బోధయేత్, స్వంచ భర్గస్స్యాత్, సవితుర్వరేణ్యమిత్యనయో స్సన్నియోగశిష్టయో రనన్వయః, వరేణ్యపదస్య భర్గోవిశేషణత్వాత్, భర్గశ్శబ్దస్య లోకపరత్వేన అచేతనత్వాత్, చేతనధీప్రేరకత్వ చేతనధ్యేయత్వాద్యయోగః॥ తత్సిద్ధయే లక్షణయా పారమేశ్వర పరమప్రకాశ ఇత్యర్థః కల్పనీయః॥ తథాపి తస్యానన్యశేషత్వాత్ సవితృస్వత్వాభావేన షష్ఠ్యా అగతికగతికో భేదః స్వీకార్యః॥ తథాపి నేష్టసిద్ధ్యర్థం, సవితృశబ్దస్య లోకసిద్ధ రూఢి త్యాగపూర్వకం లక్షణయా కేవల యోగేనవా పరమేశ్వరో వాచ్యః॥ ఇత్యాద్యనేక ప్రమాణ బాధనస్య కోశబలాత్ క్రియమాణత్వాత్॥ తథా మంత్రోపనిషది॥ యదా తమ స్తన్న దివానరాత్రి ర్నసన్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః। తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞాచ తస్మాత్ప్రసృతాపురాణీతి మంత్రేణ తత్సవితుర్వరేణ్య మిత్యనేన గాయత్రీప్రతిపాద్యస్య శివైకాంతికత్వ నిర్ధారణాత్॥

ములకు న్యాయములకును విరుద్ధమని సిద్ధాంతమైనది॥ అట్టిప్రమాణ విరోధము నంగీకరించి భర్గపదము సకారాన్తమేయని యంగీకరించునెడ నీగాయత్రిలోని వాక్యార్థమును సందనేక దోషములు సంభవించును॥

ప్ర॥ అదియెట్లు?

ఉ॥ భర్గపదము సాంతమను పక్షమునందు– సవితుః అనుషష్ఠి స్వామిని బోధించును॥ భర్గశ్శబ్దార్థమగు తేజస్సు సూర్యునిసొత్తు అగును॥ కావున తేజస్సు ప్రధానము కానేరదు– వరేణ్యపదము భర్గఃపదమునకు విశేషణము గావున– సవితుః వరేణ్యం అని దగ్గిరనున్న రెండుపదములకు నన్వయము లేకపోవును॥

మఱియు, భర్గః పదమునకు వెల్తురు అర్థము గావునను అది అచేతనమైనందున దానికి చేతనులయొక్క బుద్ధులను ప్రేరించు శక్తియు, చేతనులచే ధ్యానము చేయఁబడు యోగ్యతయు సంభవింపవు॥ అది సిద్ధించుటకై లక్షణచేత నావెల్తురు పరమేశ్వరుని పరమప్రకాశమేయను నర్థము కల్పించుకొనవలయును॥ అప్పుడును, ఆప్రకాశము వేరొకనిది కాదు కావున సవితయొక్క సొత్తు కానేరదు॥ దానంజేసి సవితుః అనుషష్ఠికి గత్యంతరములేని అభేదానము స్వీకరింప వలయును॥ అయినను ఇష్టసిద్ధి కానేరదు॥

మిత్యత ఆహ॥ మానఇతి,నఇతియజమానాద్యపేక్షయా బహువచనం, నః, అస్మాకం, ఆయుః, జీవితం, మాప్రమోషీః, మాప్రణాశయ॥ అస్మాకం వేదోక్తం, పరిపూర్ణ మాయు ర్దేహీత్యర్థః॥ యత్, చిత్ ఇతి చ నిపాతావనర్థకౌ పాదపూరణార్థౌ, హేదేవ, వరుణ, తే, తవ, వ్రతం, ఉపాసనారూపం వ్రతం యత్, తత్, విశోయథా, వివేకశూన్యాఇవ, ద్యవిద్యవి, దివసే దివసే, ప్రతిదివస మిత్యర్థః, వయ మితి శేషః॥ ప్రమినీమసిహి, హింసితవంతః, వ్రతలోప నిమిత్తక మదీయాపరాధం క్షమస్వేతి వాక్యశేషః, యత్కించేతి, హేవరుణ, యత్కించిత్, ఇదం, ఈదృశం, దైవ్యే, దేవసమూహే, జనే, భావేపీత్యర్థః,అభద్రోహం, అపరాధం, అచిత్త్యా, అజ్ఞానేన, మనుష్యాః, అజ్ఞానినో వయం, చరామసి, కుర్మః॥ కించ, తవ, యత్, యదపి, కర్మ, త్వదీయం ధర్మం, యుయోపిమ, నాశయామః, దేవ, తస్మా, దేనసః, ద్రోహాత్, నః, అస్మాన్, మారీరిషః, మాహింసీః, ధర్మలోప నిదాన మేనః పరిహృత్య, అస్మాన్పాలయేత్యర్థః॥ కించ, కితవాసోన, ధూర్తాఇవ, స్వా

మునందు, మావిన్నపమును, అహేడమానః-అనాదరము చేయక, అబోధి- గ్రహింపుము అవిన్నప మేమనిన నః- మాయొక్క, ఆయుః- జీవితమును, మాప్రమోషీః- ఉపహరింపకుము॥ మాకువేదోక్తమగు నాయువును పూర్ణముగా నొసఁగుమని యర్థము॥ హేదేవ- ఓవరుణుఁడా, తే- నీయొక్క,వ్రతం- ఉపాసనారూపమగు వ్రతము,యత్-ఏదిగలదో దానిని, విశోయథా-వివేకము లేనివారివలె, ద్యవిద్యవి- ప్రతిదివసమునను, మేము, ప్రమినీమసిహి- నశింపఁ జేసితిమి॥ వ్రతలోప నిమిత్తమగు మానేరమును క్షమింపు మనుట॥

హేవరుణ ఓవరుణుఁడా, యత్కించ= ఏకొంచెము, ఇదం= ఇట్టి, దైవ్యే= దేవతా బృందము నెడను, జనే= లోకుల యెడను అభిద్రోహం- అపరాధమును, అచిత్త్యా- అజ్ఞానముతో, మనుష్యాః— జ్ఞానములేని మేము, చరామసి- చేయుచుందుము॥ తవ, నీయొక్క, యత్, ఏధర్మమును, యుయోపిమ, నశింపఁ జేసితిమో॥ దేవ, ఓవరుణుఁడా, తస్మాత్, ఆ, ఏనసః, ద్రోహము వలన, నః, మమ్ములను, మారీరిషః, హింసింపకుము॥ ధర్మలోపము వలన వచ్చిన పాపమును తొలగించి మమ్ముల రక్షింపుమని యర్థము॥ కించ, మఱియును, కితవాసోన, ధూర్తులవలె తమలాభమును మాత్రము చూచు

ర్థసాధన పరాః, ఋత్విజః, యత్ – కర్మాంగం, రిరిపుః, నాశితవంతః, యత్, అఘం, పాపం, ఉత, సత్యమేవ, నవిద్మ, వయం నజానీమః॥ యస్మాద్వయం ధర్మస్య తత్త్వం నజానీమ ఇత్యర్థః॥ ఏవంచ, అజ్ఞానేనైవ ధర్మో నానుష్ఠిత ఇత్యాశయః॥ తస్మాత్తాని సర్వాణ్యపి పాపాని, విష్య, విమోచయ, అస్మాన్సర్వపాపేభ్యో విముక్తాన్కుర్విత్యర్థః॥ ఏవం మహత్తర పాప నిరాస ముక్త్వేతి తే॥ శిథిరేవేతి, హేదేవ, శిథిరేవ, శిథిలాని, అన్యాని క్షుద్రాణ్యపి పాపాని శిథిలాని కుర్విత్యర్థః॥ అథ, త్వత్ప్రసాదేన సర్వపాపాపనయ నానంతరం, హేవరుణ, తే, తవ, ప్రియాస్స్యామ, ప్రియా భవేమ॥ నను, వరుణ లింగాదస్య మంత్రస్య వరుణోపస్థానే వినియోగః ప్రతీయత ఇతి చేన్న, పూర్వాదిశైవ సంధ్యోపస్థాన పరత్వస్య న్యాయ్యత్వాత్॥ నచ వారుణీభి రాదిత్య ముపస్థాయేతిద్వితీయా శ్రుత్యా ఆదిత్యోపస్థాన పరత్వం ప్రమిత మితి వాచ్యం ఆదిత్య పదస్య తదంతర్యామి పరమేశ్వర పరత్వ సమర్థనేన సర్వసామంజస్య ప్రతిపాదనాత్॥

అథ సంధ్యాద్వయేపి సంధ్యోపాసనాంగతయా ప్రాచ్యాది దిగ్వందనం, తదధిదేవతేంద్రాది వందనంచకర్తవ్యం॥ తదుక్తం కుర్వన్ది

కాను ఋత్విక్కులు, యత్, ఏకర్మాంగమును, రిరిపుః, నశింపఁజేసిరో, యత్, ఏది అఘం, పాపమో, ఉత, సత్యమో నవిద్మ, ఎఱుంగము॥ మేము ధర్మము యొక్క నిజరూప మెఱుంగముగాన, అజ్ఞానము చేతనె ధర్మము నాచరింప మైతిమి॥ కావున, తా, సర్వా- అపాపముల నన్నిటిని, విష్య- విడిపింపుము॥ ఈ పాపములనుండి విముక్తులఁ జేయుమని యర్థము॥ అథ, నీయనుగ్రహముచే సకలపాపములుతొలఁగిన తరువాత, హేవరుణ, ఓవరుణుఁడా, తే, నీకు ప్రియాః, ఇష్టులము, స్యామ, అగుదుము॥

ప్ర॥ వరుణ లింగమును బట్టి యీమంత్రము వరుణుని స్తోత్రమున వినియోగింపఁబడుచున్నట్లు తోఁచుటలేదా?

ఉ॥ వెనుక చెప్పినట్లు సంధ్యాస్తోత్రమున వినియోగించుటయే యుక్తము॥

ప్ర॥ ఆదిత్యః అని ద్వితీయా శ్రుతిచే సూర్యోపస్థానమున వినియోగము కాదా?

ఉ॥ ఆదిత్య పదము తదంతర్యామియగు పరమేశ్వరునే బోధించునని చెప్పుటచే నెడ సర్వము సమంజస మగుటచే నెట్టి బాధకము లేదు॥

ఖ్యో నమస్కుర్యాద్విదిక్ఛాంశ్చ పృథక్పృథగితి, ఏవంకశ్యపేనాపి సంగ్ధేవతాన
మస్కారం మంత్రో ఽయం సంధ్యయో ర్భవేదితి॥ తత్ర మంత్రా నాహ॥

నుూం॥ ఓం నమః ప్రాచ్యై దిశే యాశ్చ దేవతా ఏతస్యాం ప్ర
తివసన్త్యేతాభ్యశ్చ నమోనమో దక్షిణాయై దిశే యాశ్చ దేవతా ఏత
స్యాం ప్రతివసన్త్యేతాభ్యశ్చ నమోనమః ప్రతీచ్యై దిశే యాశ్చ దేవ
తా ఏతస్యాం ప్రతివసన్త్యేతాభ్యశ్చ నమోనమ ఉదీచ్యై దిశే యాశ్చ దే
వతా ఏతస్యాం ప్రతివసన్త్యేతాభ్యశ్చ నమోనమ ఊర్ధ్వాయై దిశే యా
శ్చ దేవతా ఏతస్యాం ప్రతివసన్త్యేతాభ్యశ్చ నమోనమో ఽధరాయై ది
శే యాశ్చ దేవతా ఏతస్యాం ప్రతివసన్త్యేతాభ్యశ్చ నమోనమో గం
గాయమునయో ర్మధ్యే యేవసన్తి తేమే ప్రసన్నాత్మాన శ్చిరంజీవితం

ప్రాతస్సంధ్య యందును, సాయం సంధ్యయందును ప్రాచి మొదలగు దిక్కులకు
ను, ఇంద్రాదులకును వందనము చేయవలయు॥

అందు వినియోగించు మంత్రముల కర్థము॥

ప్రాచ్యై తూర్పుఅను, దిశే దిశకొఱకు, నమః నమస్కారము, ఏతస్యాం ఈ
దిశయందు, యాః ఏ, దేవతాశ్చ దేవతలు నుందురో, ఏతాభ్యశ్చ వారల కొఱకును,
నమః నమస్కారము॥ దక్షిణాయై దక్షిణపు, దిశే, దిశకొఱకు, నమః నమస్కారము॥
ఏతస్యాం ఈదిశయందు, యాః ఏ, దేవతాః దేవతలు, ప్రతివసంతి ఉందురో, ఏతా
భ్యశ్చ వారల కొఱకును, నమః నమస్కారము॥ ప్రతీచ్యై పడమరపు, దిశే దిశకొ
ఱకు నమః నమస్కారము॥ ఏతస్యాం ఈదిక్కునందు, యాః ఏ, దేవతాశ్చ దేవత
లు, ప్రతివసన్తి, ఉందురో, ఏతాభ్యశ్చ, వారల కొఱకును, నమః నమస్కారము॥ ఉ
దీచ్యై ఉత్తరపు, దిశే దిక్కుకొఱకు, నమః నమస్కారము॥ ఏతస్యాం ఈదిక్కునం
దు, యాః ఏ దేవతాః, దేవతలు, ప్రతివసన్తి ఉన్నారో, ఏతాభ్యశ్చ, వారికొఱకు
ను, నమః, నమస్కారము॥ ఊర్ధ్వాయై, మీదివగు, దిశే, దిక్కుకొఱకు, నమః, నమ
స్కారము॥ ఏతస్యాం, ఈదిక్కునందు, యాః, ఏ, దేవతాః. దేవతలు. ప్రతివసన్తి - ఉ
న్నారో, ఏతాభ్యశ్చ, వీరికొఱకును. నమః, నమస్కారము॥ అధరాయై, క్రిందిదగు,
దిశే, దిక్కు కొఱకు, నమః, నమస్కారము॥ ఏతస్యాం, ఈదిక్కునందు, యాః, ఏ, దే
వతాశ్చ, దేవతలు, ప్రతివసన్తి ఉన్నారో, ఏతాభ్యశ్చ, వీరికొఱకును, నమః, నమస్కా
రము॥ గంగాయమునయోర్మధ్యే, గంగానది యొక్కయు, యమునానది యొక్కయు

వర్ధయన్తి నమో గంగాయమునయో ర్మునిభశ్చ నమోనమో గంగా యమునయో ర్మునిభ్యశ్చనమః॥ సంధ్యాయైనమః, సావిత్ర్యైనమః, గాయత్ర్యైనమః, సరస్వత్యైనమః, సర్వాభ్యోదేవతాభ్యోనమః, దేవేభ్యోనమః, ఋషిభ్యోనమః, మునిభ్యోనమః, గురుభ్యోనమః, పితృభ్యోనమః॥ కామోకార్షీన్నమోనమః, మన్యురకార్షీన్నమోనమః, పృథివ్యాపస్తేజోవాయురాకాశాత్, ఓంనమో భగవతే మహాదేవాయ, యాగ్ం సదా సర్వభూతాని చరాణి స్థావరాణిచ, సాయంప్రాత ర్నమస్యన్తి సామా సంధ్యాభిరక్షత్వోం నమః॥

ఓంనమఇతి॥ ప్రాచ్యైదిశే నమోస్తు, నమ స్స్వస్తీ త్యాదినా చతుర్థీ॥ ఏతస్యాం దిశి యాశ్చ దేవతాః ఇంద్రాదయః ప్రతి వసన్తి, తిష్ఠన్తి, ఏతాభ్యశ్చ నమోస్తు నమస్కారాది నమస్కారాన్త మేకం యజురితి కేచిత్॥ నమస్కారాద్యేకం యజుః, నమస్కాన్త మేకం యజురితి యాస్కః॥ నమశ్శబ్దః పూర్వః పూర్వేణాన్వేతి, ఉత్తర ఉత్తరేణేతి వివేకః॥ ఏవమన్యాన్యపి యాజ్యాని వాక్యాని॥ కామః, కామా భమానీదేవః,

---

నడుమ। యే ఏమునలు, వసన్తి ఉన్నారో। తేభ్యః వారికొఱకు। నమః నమస్కారము॥ తే వారు మే నాయొడ ప్రసన్నాత్మానః అనుగ్రహ యుక్తులై చిరంజీవితం నన్ను చిరంజీవిని గావించి వర్ధయంతి వృద్ధి నొందించుచున్నారు॥ గంగాయమునయోః గంగా యమునల నడుమనున్న మునిభ్యశ్చ అట్టి మునుల కొఱకు, నమః నమస్కారము॥ సంధ్యాయై సంధ్యకొఱకు, నమః నమస్కారము॥ సావిత్ర్యై సావిత్రి కొఱకు నమః నమస్కారము॥ గాయత్ర్యై గాయత్రి కొఱకు నమః నమస్కారము॥ సరస్వత్యై సరస్వతి కొఱకు నమః నమస్కారము॥ సర్వాభ్యః సమస్తమైన దేవతాభ్యః స్త్రీదేవతల కొఱకు నమః నమస్కారము॥ దేవేభ్యః పురుష దేవతల కొఱకు నమః నమస్కారము॥ ఋషిభ్యః మంత్రద్రష్టల కొఱకు నమః నమస్కారము॥ మునిభ్యః తపోనిష్ఠుల కొఱకు నమః నమస్కారము॥ గురుభ్యః గురువుల కొఱకు నమః నమస్కారము॥ పితృభ్యః పితరుల కొఱకు నమః నమస్కారము॥ కామః కామము అకార్షీత్ చేసెను॥ తస్మై దానికొఱకు నమోనమః నమస్కారములు॥ పృథివ్యాపస్తేజో వాయురాకాశాత్, భూమి జలములు అగ్ని గాలి ఆకాశము నను వాని

అకార్షీత్, నవావాకరోత్, నాహం కరోమీత్యర్థః॥ శు॥ కామః కర్తా నాహం కర్తా ఇత్యాది శ్రుతేః. మన్యుః క్రోధాభిమానీదేవః, తస్మై కామాయ, మన్యవేచ నమ ఇత్యర్థః॥ పంచ భూతేభ్యశ్చ నమో౽విదధాతి॥ పృథివీతి, యాపృథివీ, యా ఆపః, యత్తేజః, యోవాయుః, య ఆకాశః, ఆకాశాదితి పంచమీవాఠ శ్ఛాందసః తేభ్యః పంచభూతేభ్యోన మోస్త్విత్యర్థః॥ అథ నమశ్శ్మిషితయా, సర్వకర్మాధిపతిత్వేనచ, పరమేశ్వరస్య నమః కర్మచ తస్మై సమర్పయతి, ఓంనమో భగవత ఇతి॥ యద్యప్యత్ర కేచిద్వాసుదేవాయేతి నపూర్పయన్తి, తథాపి తత్తద్భక్తానాముచితమేవ॥ వస్తుతస్తు, తత్తదభిధాన ఏవ తయో స్తారతమభానమావేద యతః॥ అథ, వసుదేవాపత్య వాచినో వాసుదేవపదస్య వసన్త్యస్మిన్జగంతీతి యౌగికార్థం కేచిత్కల్పయన్తి, సోపి తద్భక్త జన మాత్రవిశ్వాస్య ఏవేత్యలం బహునా॥

అథ సంధ్యారూపాం దేవతాం ప్రార్థయతి॥ యామితి, సర్వాణి, భూతాని యాం సంధ్యాం నమస్యన్తి సాసంధ్యా మా౽భిరక్షత్విత్యర్థః॥ ఏవం సర్వభూత వంద్యత్వేనైవ లింగేన సంధ్యాదేవతాయాః పరమేశ్వరరూపత్వం సిధ్యతి॥ అథ సంధౌ భవా వేలావాభవతు సంధ్యా సా

కొఱకు నమః నమస్కారము। భగవతే షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుండగు మహాదేవాయ పరమేశ్వరుని కొఱకు నమః నమస్కారము॥ ఇచ్చట వాసుదేవాయ అనికొందఱు చదువుదురుగాని అది యుక్తముగాదు॥ నమశ్శిషిత్వము పరమేశ్వరునదేవుని సిద్ధాంతము సేయఁబడియెగాన మహాదేవాయ అనుటయే యుక్తము॥ మహాదేవ వాసుదేవ అనునామములె యిరువురయొక్క తారతమ్యమును దెలుపుచున్నవి॥ వసుదేవుని పుత్రుఁడను నర్థముగల వాసుదేవ పదమునకు జగములీ దేవునందున్నవని యౌగికార్థమును గల్పింతురు గాని యాయర్థము వాసుదేవ భక్తులకు మాత్రము విశ్వాసార్హము కానగును॥

చరాణి జంగమములు స్థావరాణి, స్థావరములు ననె సర్వభూతాని సకలభూతములు సదా ఎల్లపుడు, సాయం సాయంకాలమునందు, ప్రాతః ప్రాతః కాలమునందును, యాం ఏసంధ్యా దేవతను, నమస్యన్తి నమస్కరించు చున్నారో, సా ఆ సంధ్యా పరమేశ్వరుఁడు, మా నన్ను, అభిరక్షతు రక్షించుగాక॥ సంధ్యా పదము

పి సంధ్యైవ॥ అతఏవ సంధ్యా ముద్దిశ్యాభియుక్తైః॥ భాస్వన్మండల మధ్యమండన మహామాణిక్య మంజూషికామిత్యుక్తం॥ భాస్వన్మండలస్య, సౌరమండలస్య మధ్యమండన భూతం యన్మహామాణిక్యం పరమేశ్వరః, తస్య, మంజూషికాం, పేటికాం— ప్రతిపాదయిత్రీ మిత్యర్థః॥ సంధ్యా హి పరమేశ్వరోపాసనాయై చేతనాన్ప్రేరయతి॥ యథా, లోకేహి సంధ్యాకాల స్సమాగతోऽద్య నాన్యత్కర్మానుష్ఠేయం, సంధ్యావటనపరః పరమేశ్వర ఏవాద్య ధ్యేయ ఇతి ప్రవర్తన్తే జనాః, తస్మాత్సంధ్యా సర్వభూత వంద్యేతి సాధు॥

అత్ర కేచిత్, శివాయ విష్ణురూపాయేత్యాది శ్లోకాన్పఠన్తి॥ తే పౌరాణికా ఇతిచ సంగిరన్తే॥ విచార్యమాణేతు తేషాం పౌరాణకత్వమపిన కింతు కల్పితత్వమేవ సిద్ధ్యతి॥ తథాహి॥ శైవాని, వైష్ణవా నిత్యాదీని పురాణాని తత్తద్దేవతోత్కర్ష ఖ్యాపనార్థం ప్రవృత్తానీతి నిర్వివాదం॥ తథాచ, తేషు హరిహరాభేద కథాయాః పురాణ ప్రవృత్తి విరుద్ధత్వేన ఉపజీవ్యవిరోధాద్భవత్య సంభావ్యతా, తత్పారశేష్యాత్కల్పితత్వమేవ భవతి సంభావ్యం॥ యద్యప్యాధునికైరిమే శ్లోకాః కాసుచి త్సుపనిషత్సు ప్రవేశితాః॥ తథాపి తదీయైరేవ ప్రాగ్భి రేషాం పౌ

కు నర్థము పరమేశ్వరుఁడే యని పూర్వము నిర్ణయింపఁ బడియెను॥ సంధ్యాపదమునకు చిచ్ఛక్తి యని కొందఱును, కాలమని కొందఱును నర్థము చెప్పుచున్నారు॥ ఇందు, చిచ్ఛక్తి పరమేశ్వరునిదే కావునను, కాలము పరమేశ్వరో పాసనకు ప్రేరణ చేయునది గావునను వానికిని వందనార్హత్వము కలదు॥

ఇందుఁ గొందఱు, శివాయ విష్ణురూపాయ మొదలగు శ్లోకములను చదువుచున్నారు॥ ఇయ్యవి పురాణ శ్లోకములని చెప్పుచున్నారు॥ విచారించునెడ నా శ్లోకములు పురాణములయందును దొరక నేరవు, ఏలన, శివపురాణములు శివుని యుత్కర్షము చెప్పను, విష్ణుపురాణములు విష్ణు నుత్కర్షము చెప్పను ప్రవర్తించినవనుట నిర్వివాదము॥ ఇట్టి పురాణములలో హరిహరుల యభేదము చెప్పుట పురాణ ప్రవృత్తికి విరుద్ధముగాన నది సంభవింపదు॥

రాణికత్వస్య సంధ్యాభాష్యాదిషు ప్రఖ్యాపితతయా, ఇదానీం తస్యైః పౌరాణికత్వ భంగభియా తాదృశీసాహ సేవలంబ్యమానేపి కుహనా శ్రుతిత్వ మేషాం ప్రకటమేతి యుక్తం॥

దేవీ ప్రస్థాపనాన్తా స్యాత్సంధ్యాకర్మ మనీరిత మితి వచనేన గాయత్రీ ప్రస్థాపన మంత్రమాహ॥

మూ॥ ఉత్తమే శిఖరే జాతే భూమ్యాం పర్వత మూర్ధని।

బ్రాహ్మణే భ్యోఽభ్యనుజ్ఞాతా గచ్ఛ దేవి యథా సుఖం॥

ఉత్తమ ఇతి॥ భూమ్యామవస్థితో యో మేరు నామా పర్వతః, తస్య శిరోభూతే, ఉత్తమే- శ్రేష్ఠే, శిఖరే= శృంగే, జాతే, విద్యమానే, ఉత్కృష్ట నివాస ఇత్యర్థః॥ బ్రాహ్మణేభ్య ఉపాసకేభ్యోద్విజేభ్యోఽభ్యనుజ్ఞాతా, తైరనుమోదితేత్యర్థః॥ హేదేవి, భగవతి, గచ్ఛ, అస్మాననుగృహీత్వా, యథా సుఖం యథా కామం, గచ్ఛేత్యర్థః॥

అథానుష్ఠాతా సావిత్ర్యనుగ్రహప్రకాశన పూర్వకం కృతంసంధ్యాకర్మ పరమేశ్వరా యార్పయతి॥

అది కనిపెట్టి యిప్పుడు గొందఱు ఈశ్లోకములను కొన్ని యుపనిషత్తులలో చేర్చినారు॥ అయినను వారిపూర్వులె ఇవ్యాని పురాణశ్లోకములని లోగడ చెప్పిరిగాన నిప్పటి వార్లెట్టి సాహసము చేసినను నవి నిజమైన శ్రుతులని లోకులు నమ్మజాలరు గాన వారి యుద్యమము విఫలమే యగును॥

సంధ్యా కర్మ దేవీప్రస్థాపనాన్తమని మునులు చెప్పిరిగాన ప్రస్థాపనమంత్రమును చెప్పుచున్నాడు ఈమంత్రమునకు నర్థము॥

భూమ్యాం= భూమియందున్న= పర్వతమూర్ధని= మేరుపర్వతము యొక్క శిరస్సు అనదగిన, ఉత్తమే= శ్రేష్ఠమగు॥ శిఖరే= శిరమునందు, జాతే= ఉండిన, దేవి= దేవతా, బ్రాహ్మణేభ్యః= బ్రాహ్మణులవలన, అభ్యనుజ్ఞాతా= అనుజ్ఞ పొందినదానవై, గచ్ఛ= వెళ్లుము॥

అనుష్ఠానము చేయువాడు సావిత్రి యొక్క యనుగ్రహమును దెలుపుచు- సంధ్యాకర్మమును పరమేశ్వరున కర్పించు చున్నాడు॥

వరదా= కోరికల నిచ్చునదియు॥ ప్రబోధయన్తీ= ధీప్రేరకరాలును॥ ప్రసన్నా-ప్ర

మం॥ స్తుతో మయా వరదా వేదమాతా ప్రచోదయన్తీ పవనే ద్విజాతా। ఆయుః పృథివ్యాం ద్రవిణం బ్రహ్మవర్చసం మహ్యం దత్వా ప్రయాతం బ్రహ్మలోకం॥ నమోస్త్వనంతాయ సహస్రమూర్తయే సహస్ర పాదాక్షిశిరోరుబాహవే। సహస్ర నామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే సహస్ర కోటీ యుగధారిణే నమః॥

స్తుతేతి॥ వరదా, అభీష్టప్రదా, ప్రచోదయన్తీ, ధీప్రేరకేత్యర్థః॥ పవనా, పావయిత్రీ, ద్విజాతా, ద్విజత్వసాధికా॥ తదుక్తం॥ ద్వైజన్మనీ ద్విజాతీనాం మాతుః స్యాత్ప్రథమంతయోః। ద్వితీయం ఛందసాంమాతుర్గ్రహణా ద్విధివద్గురోరితి॥ ఏవం భూతా వేదమాతా, గాయత్రీ, మయా స్తుతా, ప్రసన్నాచ సతీ, మహ్యం, పృథివ్యాం, ఆయుః, చిరజీవితం, ద్రవిణం, ధనం, బ్రహ్మవర్చసం, తేజశ్చ దత్వా, బ్రహ్మలోకం, నిజనివాసం, ప్రయాత మితి ఛాందసం రూపం॥ ప్రయాతేత్యర్థః॥ ఇదమనుష్ఠాతుః గాయత్ర్యనుగ్రహ ప్రకాశనం॥ అథ పరమేశ్వరార్పణం॥ నమోస్త్వితి॥ అనంతాయ, అనంతశక్తయే, సహస్రమూర్తయే, భక్తాను

విత్రము చేయునదియు, ద్విజాతా= ద్విజత్వమును సాధించు నదియు, వేదమాతా= వేదములకు జననియు, నగు, గాయత్రి, మయా= నాచేత- స్తుతా= స్తోత్రము చేయఁ బడినదై, మహ్యం= నాకొఱకు-పృథివ్యాం= భూమియందు, ఆయుః చిరంజీవితమును, ద్రవిణం= ధనమును, బ్రహ్మవర్చసం, తేజమును దత్వా, ఇచ్చి, బ్రహ్మలోకం= బ్రహ్మలోకమును గూర్చి, ప్రయాతం, వెళ్లుము॥ దీని వలన గాయత్రీ ప్రార్థనము॥ నమోస్తు అని మొదలు కొని పరమేశ్వరార్పణము॥

అనంతాయ=అనంతశక్తి గల వాఁడును సహస్ర మూర్తయే లీలార్థమగు ననేక రూపములుగల వాఁడును సహస్రపాదాక్షి శిరోరు బాహవే= అనన్తములగు పాదములు అనంతములగు కన్నులు,అనంతములగు శిరములు ఊరువులు బాహువులునుగల వాఁడును, సహస్రనామ్నే అనంతములగు నిజాభిధానంబులు గలవాఁడును, శాశ్వతే, శాశ్వతుఁడును, సహస్ర కోటియుగధారిణే సహస్ర కోటి యుగములును ధరించు వాఁడును, నగు పురుషాయ రుద్రుని కొఱకు నమః, నమస్కారము, అస్తు అగుఁగాక॥

ఇఁక భూమ్యంతరిక్ష ముల కొఱకు నమస్కారము చెప్పు మంత్రము॥

గ్రహార్థం లీలాకల్పితానేకవిధ విగ్రహాయేత్యర్థః॥ సహస్రపాదాక్షి శిరోరు బాహవే, అనన్తపాదాయ, అనంతలోచనాయ, అనన్తశిరసే ఇత్యాదినా సహస్రశీర్షాపురుష ఇత్యాది శ్రుతి బోధితా యేత్యర్థః, సహస్రనామ్నే, అనన్త నిజాభిధానాయ, శాశ్వతే శాశ్వతాయ, సహస్రకోటి యుగధారిణే, మృత్యుంజయాయేత్యర్థః॥ ఏవంవిధ మహామహిమ శాలినే, పురుషాయ రుద్రాయ, పురుషో వై రుద్ర ఇతి శ్రుతేః, నమో స్త్వితి సర్వమపి తన్నమస్కార రూపం తదారాధన మస్త్విత్యర్థః॥ స్తుతేత్యాది మంత్రా అన్యై ర్నవ్యాఖ్యాతాః, అతః కైశ్చిన్న పఠ్యన్త ఇతి జ్ఞాయతే॥ అథ ద్యావాభూమీ నమస్కరోతి॥

మూ॥ ఇదం ద్యావాపృథివీ సత్యమస్తు పితర్మాతర్యది హోపబ్రువేవాంభూతందేవానామవమే అవోభిర్విద్యామేషం వృజినంజీర దానం॥

ఇదమితి॥ హేపితః, హేద్యౌః, ద్యులోక, హేమాతః, పృథివి, ప్రశ॥ ఇయం వైమాతా, అసౌ పితా ఇతి శ్రుతేః॥ వాం యువాం ప్రతి, ఇహ కర్మణి, యత్ వచనం, ఉపబ్రువే బ్రవీమి॥ హేద్యావాపృథివీ ద్యావాపృథివ్యౌ, ద్వివచనాభావ శ్ఛాందసః॥ ఇదం మదీయం వచనం, సత్యమస్తు॥ కింతద్వచన మిత్యాశంక్యాహ॥ భూతమితి, అవోభిః అస్మద్రక్షణైః స్సహ, దేవానాం, సర్వేషా మమరాణాం, ఇదం భూ

హేపితః, తండ్రివగు, హేద్యౌః, ద్యులోకమా, మాతః, తల్లివగు- పృథివి, భూమీ, వాం మిమ్ములను గూర్చి- ఇహ, ఈకర్మమునందు॥ యత్ ఏవచనమును, ఉపబ్రువే,పలుకుచున్నానో- ఇదం, ఈవచనము, సత్యం, నిజమైనది, అస్తు, అగుగాక॥ అవచనమెద్దియనిన, అవోభిః మారక్షణములతోఁగూడ, దేవానాం సకల దేవతలను, సకల భూతములకునవమే, రక్షింమనవి, భవతం అగుఁను॥ వయం మేము, ఏషం గోయున్న మను, వృజినం' తాపరహితమగు జీవదానం జీవప్రదానమును, విద్యాంచ, విద్యలను, ఉపలభేమ పొందుదుము॥

ఇక్కడ కొందఱు, ఆకాశాత్ అని మొదలుగా కొన్ని శ్లోకములను జపవున్నారు॥ అందు, శంకరం ప్రతిగచ్ఛతి, అనువాదమే యుక్తమైనది॥ శ్రుతిసూక్తి మొదలగు వానియందు నమశ్శైషిష్యము పరమేశ్వరు నిదేయని సిద్ధాంతము చేయబడి

తానా మప్యుపలక్షణం,సర్వేషాం, భూతానాంచ, అవమే,రక్షకే,భూతం,భవతం, అస్మదాదీనాం రక్షకేభవతమితియస్మద్వచనం తత్సత్యమస్త్విత్యర్థః॥ వయమపి, ఏషం, ఇద మన్నం, నృజినం, తాపవర్జితం, జీవదానం, జీవస్యదాతారం, విద్యాంచ, ఉపలభేమేత్యర్థః॥ ఇతశ్చ ఆకాశాదిత్యాది పురాణశ్లోకాః పఠ్యన్తే॥ తత్ర సర్వదేవ నమస్కార శ్శంకరం ప్రతిగచ్ఛతీత్యేవ పాఠోయుక్తః॥ కేశవంప్రతి గచ్ఛతీత్యాది పాఠస్త్వ యుక్తః॥ నమశ్శేషిత్వస్య శ్రుతి సూక్తి మాలాదిషు పరమేశ్వరైకాన్తికత్వేన నిర్ధారితత్వాత్, వేదవిరుద్ధార్థ బంధురత్వేన సర్వవేదేష్వి త్యాదిశ్లోకా భవన్త్యుపేక్ష్యాః, శ్రుతిసమ్మత శిష్టాచార సమాగతాన్ శ్లోకానాహ॥

మూ॥ ఆకాశా త్పతితం తోయం యథా గచ్ఛతి సాగరం।
సర్వదేవ నమస్కార శ్శంకరం ప్రతిగచ్ఛతి॥
మహాదేవ మహాదేవ మహాదేవేతి యోజపేత్।
ఏకేనైవ లభేన్ముక్తిం ద్వాభ్యాం శంభూఋణీ భవేత్॥

యున్నది గాన, కేశవంప్రతిగచ్ఛతి అనుపాఠము సరియైనది కానేరదు॥

వేదవిరుద్ధములగు నర్థములు గలిగియుండుటచే సర్వవేదేషు ఈమొదలగు శ్లోకములు గ్రాహ్యములు కావు॥

శ్రుతి సమ్మతమగు శిష్టాచారమును బట్టి వచ్చిన శ్లోకము లెవ్వియన, ఆకాశాత్ ఈ మొదలైనవి॥

ఆకాశాత్= ఆకసమునుండి, పతితం= నేలమీదఁబడిన, తోయం= జలము, యథా= ఎట్లు, సాగరం= సముద్రమును, గచ్ఛతి= పొందుచున్నదో, తథా= అట్లు, సర్వదేవ నమస్కారః= సకల దేవతలను గూర్చి చేయఁబడిన నమస్కారము, శంకరం= పరమేశ్వరుని ప్రతిగచ్ఛతి= పొందుచున్నది॥

మహాదేవ ...... మహాదేవేతి= మహాదేవయని మూమ్మాఱు,యః= ఎవ్వఁడు, జపేత్= జపము చేయునో, సః= వాఁడు, ఏకేనైవ= ఒక్కమాఱు పలికిన దాననే, ముక్తిం= మోక్షమును, లభేత్= పొందును॥ ద్వాభ్యాం- కడమ రెండుమాఱ్లు పలికిన దానిచే, శంభుః- శివుఁడు, ఋణీ- ఋణస్థుఁడు, భవేత్- అగును॥

మహాదేవ విరూపాక్ష గంగాధర మృడాన్యయ।
ఇతీరయన్తి యేనిత్యం తేకృతార్థా నసంశయః॥

మృత్యుంజయాయ రుద్రాయ నీలకంఠాయ శంభవే।
అమృతేశాయ శర్వాయ మహాదేవాయ తేనమః॥

హరశంభో మహాదేవ విశ్వేశామరవల్లభ।
శివ శంకర సర్వాత్మ న్నీలకంఠ నమోస్తుతే॥

ఆకాశాదితి॥ ఇమే శ్లోకా స్స్పష్టార్థాః॥ ఇదానీం సంధ్యాకర్మనా ద్గుణ్యార్థం సకల భువనస్థ గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభం ప్రార్థయన్ పరి వరాన్వితస్య నామకీర్తనపురస్సరం న్యూనాద్భవాదయతే॥

యే- ఎవ్వారలు, మహాదేవ- మహదేవ అనియు, విరూపాక్ష- విరూపాక్ష అనియు, గంగాధర గంగాధర అనియు, మృడ, మృడ అనియు, అవ్యయ- అవ్యయుడా, అనియు, నిత్యం- ఎల్లప్పుడు, ఈరయంతి- పలుకు చుందురో, తే- వారు, కృతార్థాః- కృత కృత్యుల గుదురు॥ నసంశయః- ఇందు సంశయము లేదు॥

మృత్యుంజయాయ- మృత్యువును జయించిన వాడును, రుద్రాయ- సంసార దుఃఖమునుపోగొట్టు వాడును, నీలకంఠాయ- నల్లని మెడగల వాడును, అమృతేశాయ- మోక్షాధిపతియు, శర్వాయ- సర్వసంహార కారియు, మహాదేవాయ- దేవ తలలో గొప్ప వాడవునగు, తే- నీకొఱకు, నమః, నమస్కారము॥

హర- సకలపాతకములను హరించువాడా, శంభో- సుఖము నొసఁగువాడా, మహాదేవ- సకల దేవతలలో నధికుఁడా, విశ్వేశ-సకల- జగములకు, నీశ్వరుఁడా, అమర వల్లభ- దేవతాధిపతీ- శివ, మంగళప్రదుఁడా, శంకర- సుఖకరుఁడా, సర్వాత్మన్, సర్వాంతర్యామీ, నీలకంఠ- హాలాహలమును కంఠము నందిడుకొని జగములఁ బ్రోచిన వాఁడా, తే- నీకొఱకు, నమః- నమస్కారము, అస్తు- అగుగాక॥

మూ॥ చతుస్సాగర పర్యన్తం గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభం భవతు......ప్రవరాన్వితో ...... సగోత్రో ......శర్మా అహం భో అభివాదయే॥

చతురితి॥ చతుశ్శబ్ద స్సప్తసంఖ్యాయా అప్యుపలక్షణం, తథాచ, సప్తసాగర మధ్యేయాశ్చ గావః, యే బ్రాహ్మణా స్సన్తి, తాభ్యస్తేభ్యశ్చ శుభమస్త్విత్యర్థః॥ భో ఇతిసమ్బోధనార్థకం॥ అయి భగవతి, వాగ్దేవి, సంధ్యే, త్వామితి శేషః॥ అభివాదయే, నమస్కుర్వే ఇతి కేచిద్వ్యాచక్షన్తి, తదసంగతం, ఉత్తమే శిఖర ఇత్యత్రైవ సంధ్యాయాః ప్రస్థాపితత్వాత్॥ కింతు వృద్ధా న్యభివాదన మేవ కార్యమితి యుక్తం॥ తదుక్తం॥ నక్షత్రంచ తథా భూమిం ద్విజా నప్యభివాద యేత్॥ కనిష్ఠానపి వేదజ్ఞా న్సంధ్యా కాలేభివాదయేత్। వినా పుత్రంచ శిష్యంచ దాహి

సంధ్యోపాసనము సఫలమగుటకై లోకమువందున్న గోబ్రాహ్మణుల కొఱకు శుభమును గోరుచు, ప్రవరతోఁగూడ పేరుచెప్పి పెద్దలకు నభివాదనము చేయవలయును చతుఃపదము సప్తపదమునకు నుపలక్షణముగాన, చతుస్సాగర పర్యంతం- ఏడుసముద్రముల మధ్యనున్న, గోబ్రాహ్మణేభ్యః- గోవుల కొఱకు బ్రాహ్మణుల కొఱకును, శుభం- మేలు, భవతు- అగుగాక, ఈయభివాదనము సంధ్యనుద్దేశించియే అనికొందఱు చెప్పుచున్నారు॥ కాని, ఉత్తమేశిఖరే, అనుమంత్రముతోనె సంధ్యయొక్క ప్రస్థాపనము పూర్తి అయెఁగాన, అట్లు చెప్పఁగూడదు॥ పెద్దవారలను గూర్చి యనుటయే యుక్తమగును

సంధ్యాకాలమునందు, నక్షత్రమును, భూమిని, విప్రులను వందనము చేయవలయును పుత్రుఁడు, శిష్యుఁడు, అల్లుడు, దౌహిత్రుఁడు దప్ప వేదము జదివిన చిన్నవయస్సు గలవారలనుగూడ వందనము చేయనగును, అనియున్నది॥

త్రం మహితుః పఠిమితి॥ అభివాదన ప్రకార మాహ భగవా నాపస్తు బః॥ దక్షిణం బాహుం శ్రోత్రసమం ప్రసార్య బ్రాహ్మణో౽భివాదయీ తో౽రస్సమం రాజన్యో మధ్యసమం వైశ్య ఇతి॥

ఇతి సావిత్రీ సంధ్యాప్రకరణం.

అభివాదన మెట్లు చేయవలయుననిన,

కుడిచేతిని, చెవివరకు సాచి బ్రాహ్మణుడును, ఱొమ్మువరకు సాచి క్షత్రియుడును, నడుము వరకు సాచి వైశ్యుండును అభివాదనము చేయవలయునని ఆపస్తంబుడు చెప్పెను॥

సావిత్రీ సంధ్యా ప్రకరణము

ముగిసెను.

శైవప్రచారిణీ గ్రంథమాల— ౨౦

ధర్మసంగ్రహే,

ఆహ్నికకాండః

తృతీయ భాగః

ఇది

బ్ర. శ్రీ. ముదిగొండ నాగలింగ శాస్త్రిగారిచే
రచింపఁబడి,

బ్ర. శ్రీ. విద్వాన్. ముదిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రిగారిచే
ముద్రణాక్షర స్ఖాలిత్య రహితముగాఁబరిశోధింపఁబడి,

బ్ర. శ్రీ. కొడిమెల రాజలింగారాధ్యుల వారిచే

శైవప్రచారిణీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

వరంగల్

౫౦౦

1928

వెల. 1—4—0

రాజపోషకులు

బ్ర॥ శ్రీ॥ రా॥ శ్రీ ఇజ్జతాసార్ రాజా కంకుకూరి బాలసూర్య ప్రసాదరావు జమీందారుగారు. విశాఖపట్టణము.

శాశ్వతాభిమానులు

బ్ర॥ శ్రీ॥ కామన్న రాజయ్యగారి కొమారుఁడు వీరరాజుగారు. దువ్వ.
మ॥ రా॥ కొమరవెల్లి కాశయ్య గారు. వరంగల్.
మ॥ రా॥ భూపతి రత్నంగారు వరంగల్
మ॥ రా॥ భూపతి రామన్న గారు. వరంగల్
మ॥ రా॥ నాగబండి కట్టమల్లయ్యగారు వరంగల్
మ॥ రా॥ కొండూరి వెంకటరాజబ్రబదర్స్ వరంగల్
మ॥ రా॥ కుంచం నాగయ్యగారు వరంగల్
మ॥ రా॥ అప్పనికాసయ్యగారు వరంగల్
బ్ర॥ శ్రీ॥ ముదిగొండ బాలకోటిలింగం గారు-మున్సబ్ హెడ్ క్లర్కు నరసరావుపేట

శాశ్వతచందాదారులు

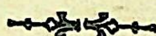
బ్ర॥ శ్రీ పతిపండితారాధ్యుల మల్లయ్య అయ్యవార్లంగారు మట్టెవాడ
బ్ర॥ ముదిగొండ రాజమాంబగారి మల్లయ్య అయ్యవార్లం గారు. వరంగల్
బ్ర॥ శ్రీ॥ శివదేవుని వీరేశలింగారాధ్యులవారు వరంగల్
మ॥రా॥ అద్వైదన్నగారి నారాయణ సింగుగారు వరంగల్
మ॥ రా॥ పెద్ది వీరయ్యగారు మట్టిముచ్చాల.
మ॥ రా॥ ములుగు కిష్టయ్యగారు సిద్దిపేట.
మ॥ రా॥ కొమరవెల్లి శివరాజంగారి అంతయ్య గారు ,,
మ॥ రా॥ భూపతి బుచ్చిరామయ్య గారు ముల్కనూరు
మ॥ రా॥ చిటిమల్లి భద్రయ్యగారు వెన్నంపల్లి
మ॥ రా॥ చిటిమల్లి నర్సయ్య గారు వెన్నంపల్లి

విషయసూచికః

ధర్మసంగ్రహే,

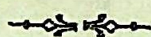
ఆహ్నిక కాండే- తృతీయభాగః

స మా ప్త ము.

అథ శైవమత కుఠరీ [illegible]

తత్రప్రకారః సంహితాయాం, గోకర్ణాకృతి హస్తేన మాషమగ్నం జలం గృహీత్వా, ఓం హ్రాం ఆత్మతత్త్వాయ స్వాహా, ఓం హ్రీం విద్యాతత్త్వాయ స్వాహా, ఓం హ్రూం శివతత్త్వాయ స్వాహా, ఇత్యపః పీత్వా, ప్రత్యేకం పాణిం ప్రక్షాళ్య ఓష్ఠావంగుష్ఠమూలేన ఓం హ్రః అస్త్రాయ ఫట్। ఇతి ద్విః। పరిమృజ్య, హస్తతలేనాధోముఖం సకృత్పరిమృజ్య, అంగుష్ఠానామికాభ్యాం ముఖనాసాక్షి కర్ణవివరాణి హృదంసద్వయ శిరాంసి దక్షిణ వామ క్రమేణ సంస్పృశ్య నా దాచమనం భవతి॥ ఏవమాచమ్య, దేహస్యాంతర్గత మశుద్ధవాయుం రేచక ప్రాణాయామేన అస్త్రమంత్రేణోత్సార్య, బాహ్య వాయునోదరం పరిపూర్య, అకారోకార మకారాత్మకాభిరిడాసుషుమ్న పింగళ నాడీభిర్యథాక్రమం పూరకకుంభక రేచకైః ప్రాణాయామత్రయం కృత్వా, దేశ కాలౌ సంకీర్త్య,

---

ఆచమనవిధి.

ఆవు చెవివోలె ముడుచఁబడిన చేతితో మినపగింజ మునుగునంత జలము దీసికొని, ఓం హ్రాం . . . స్వాహా అని మువ్మారు జలము పుచ్చుకొని- చేతులు కడిగికొని- ఓం హ్రః అస్త్రాయ ఫట్ అనుమంత్రము చదువుచు బొటనవ్రేలి మొదటి భాగముతో పెదవులను రెండుమార్లు తుడిచికొని- అరచేతితో ముఖముయొక్క- దిగువభాగము నొకమారు తుడిచికొని- అంగుష్ఠము- నాసిక- కన్నులు- చెవులు- హృదయము- భుజములు- శిరస్సు నను వానిని స్పృశింపఁగా నాచమన మగును॥ ఇట్లు లాచమనముచేసి.

ప్రాణాయామ విధి.

శరీరములోని యపరిశుద్ధ వాయువును అస్త్ర మంత్రము చదువుచు లోపలి గాలిని, రేచకముతో వెడలచేసి- బాహ్యవాయువును పీల్చి- అకారోకార మకారరూపములుగా భావింపఁబడు ఇడాపింగళ సుషుమ్నలను నాడులలో పూరకము కుంభకము- రేచకము ననువానిని చేసిన ప్రాణాయామ మగును॥ ఇట్లు మువ్మారు ప్రాణాయామము చేసి.

సంకల్పము.

దేశకాలముల నుచ్చరించి, ఏవం . . . ముపాసే అని సంకల్పముచేసి- గురువందనము గావించి

దురితక్షయ ద్వారా శ్రీపర
ఏవం గుణేత్యాది శుభతిథౌ మమోపాత్త
శివప్రీత్యర్థం ప్రాతశ్శైవీం సంధ్యా ముపాసే॥ ఓం గుం గురుభ్యో నమః
ఇతి ప్రణమ్య, హాం నేత్రాభ్యాం నమ ఇత్యంగుష్ఠానామికాభ్యాం
నేత్రయోః దివ్యముద్రాం ప్రవిన్యస్య, నమోంతమూలేన జలం నిరీక్ష్య
తేనైవ సంతాడ్య, వౌషడంత కవచేనాభ్యుక్ష్య, వౌషడంత హృదయే
నాంకుశముద్రయా బిందు స్థానాద్గంగాదీనామేకతమం తీర్థ మాకృ
ష్య, నమోంత హృదయే నోద్భవ ముద్రయా తీర్థం జలే నిక్షిప్య, మూ
లే నాభిమంత్ర్య, హుం ఫడంతాస్త్రేణ సంరక్ష్య, నమోంత కవచేనా
వకుంఠ్య, వౌషడంత శక్తి మంత్రేణ ధేను ముద్రయా మృతీ కుర్యాత్॥
ఏవం జల శుద్ధిం కృత్వా, తేన జలేన పంచ బ్రహ్మ షడంగ మంత్రై
ర్మార్జనం కుర్యాత్॥ అథాఘ మర్షణం యథా, ఆచమ్య జలం దక్షిణ
హస్తే గృహీత్వా, ఓం హాం అస్త్రాయనమ ఇత్యష్ట వారం మూలేన ద
శ వారంచ జపిత్వా, వామహస్తానామి కాంగుష్ఠాభ్యాం ఛోటి కయా

జలశుద్ధి.

హాం నేత్రాభ్యాం నమః అని నేత్రముల యందు దివ్యముద్ర నునిచి- నమశ్శి
వాయ నమః అని జలమును జూచి- ఈ మంత్రముతో నె గొట్టి- కవచాయ వౌషట్ అని
అభ్యుం క్షణముచేసి- హృదయాయ వౌషట్ అని అంకుశ ముద్రతో బిందు స్థానమునుం
డి గంగాదులలో నొక తీర్థమా నాకర్షించి నట్లు భావించి- హృదయాయ నమః అని ఉ
ద్భవ ముద్రతో నాతీర్థమును జలము నందునిచి, మూలమంత్రముతో మంత్రించి, అస్త్రా
య హుంఫట్ అని రక్షించి- కవచాయనమః అని యవ కుంఠనముచేసి- వౌషట్ అంత
మందుగల శక్తి మంత్రముతో ధేనుముద్ర బట్టి అమృతీ కరణము చేయవలయును॥ ఇట్లు జ
లశుద్ధిచేసి-

మార్జనము.

పంచ బ్రహ్మ మంత్రములను- ఓంహాం హృదయాయనమః మొదలగు షడంగ మం
త్రములను జదువుచు మార్జనము చేయవలయును॥

అఘమర్షణము॥

ఆచమనముచేసి- జలమును కుడిచేత గ్రహించి- ఓం హాం అస్త్రాయనమః అని రొ

తయోగే నాస్త్రమంత్రేణ త్రిశ్శిరోభ్యుక్ష్య, అవశిష్ట జలం వామహస్తే ఇ
డయా అంతర్గతం మత్వా తేనైవ నిశ్శేష కలుషం దగ్ధం విచింత్య, పిం
గళాయాం బహిర్గతం విభావ్య తజ్జలం దక్షిణకరే ధృత్వా తత్ర పాప
పురుషం విచింత్య, వామ భాగే, భూమౌ, వజ్ర శిలాం ధ్యాత్వా తత్ర
నిక్షిప్య పాపపురుషం చూర్ణితం భావయే దిత్యఘ మర్షణం॥ అథ గం
ధపుష్పాక్షతై రర్ఘ్య జలం సంపాద్య, ఓం శివాస్త్రాయ విద్మహే, కా
లానలాయ ధీమహి, తన్నో అస్త్రః ప్రచోదయాత్ ఇతి త్రిరర్ఘ్యం ద
త్వా, ప్రణవ పూర్వకం, భవం, మృడం, హరం, గణేశం, స్కందం, ఉ
మాంచ తర్పయిత్వా, పరమేశ్వర రూపాం సంధ్యాం ధ్యాయేత్॥ త్రి
శూలాక్ష ధరాం దక్షే, వామే సాభయ శక్తికాం। రౌద్రీం ధ్యాయే వృ
షాబ్జస్థాం త్రినేత్రాం చంద్రశేఖరాం॥ ఇతి ధ్యాత్వా పంచోప చారై
స్సంపూజ్య, ఓం శివగాయత్రీ మష్టోత్తర శత మష్టావింశతి వారం వా జ

నిమిది మార్గము- మూలమంత్రముతో పదిమార్లు-మంత్రించి- యెడమచేతి బొటన వ్రే
లు అనామిక ఈ రెండు వ్రేళ్లతో నాజలమును అస్త్రమంత్రము చదువుచు- మూమ్మారు
శిరమున జల్లుకొని- మిగిలిన జలమును ఎడమ చేతిలో నిడికొని- ఎడమ ముక్కున వాస
న చూచి- ఆజలము లోనికి పోయినట్లును- దానిచే పాపమంతయు గాలిపోయి- కుడిము
క్కు నుండి వెల్వడి నట్లును- భావించి- ఆజలమును కుడిచేత నిడుకొని- ఎడమ వైపున
నేలమీద వజ్రశిల యున్నట్లు ధ్యానించి, ఆజలమును నాశిలపై నునిచి, పాపపురుషుడును
పొడిపొడై పోయెనని భావింప వలయును॥ ఇదియే అఘమర్షణమగును॥

అర్ఘ్య ప్రదానము.

గంధ పుష్పాక్షతలచే నర్ఘ్య జలమును సంపాదించి, ఓం శివాస్త్రాయ విద్మహే
కాలానలాయ ధీమహి। తన్నో అస్త్రః ప్రచోదయాత్॥ అని మూమ్మారు లర్ఘ్యము నొ
సగి ఓంభవం తర్పయామి అని మొదలుగా భవుని మృడుని, హరుని, గణేశుని, స్కందుని
ఉమను గూర్చి తర్పణము చేసి, ఆచమనము చేసి, సంధ్యను ధ్యానము చేయ వల
యు॥ త్రిశూల... ఖరాం॥ అని ధ్యానము చేసి పంచోప చారములచే పూజించి,
ఓంతన్మ హేశాయ విద్మహే వాగ్విశుద్ధాయ ధీమహి, తన్నశ్శివః ప్రచోదయాత్। అ

ప్త్వా, ఓం హాం శివాయ స్వాహా ఇత్యంజల్యా ఉదక ప్రదానేన జపం నివేద్య, ఉత్థాయ పంచ బ్రహ్మ మంత్రై రుపస్థానం కుర్యాత్॥ తతో దిగ్దేవతా నమస్కృత్య, స్వగోత్ర ముచ్చార్యాభి వాద్యాచమ్య కృతాం కర్మ పరమేశ్వరా యార్పయేత్॥

—* అథ సకలీ కరణ విధిః. *—

కరన్యాసాంగన్యాసరూపం సకలీకరణం। తచ్చ సృష్టి స్థితి సంహార రూపేణ త్రివిధం। తత్ర గృహస్థానాం కుటుంబినీనాంచ స్థితిన్యాస రూపం। బ్రహ్మచారిణాం సృష్టి న్యాసరూపం। యతి వన స్థానాం విధుర్వకాణాంచ సంహారన్యాస రూపం గ్రాహ్యం॥ తదుక్తం శివమహాపురాణే॥ న్యాసస్తు త్రివిధః ప్రోక్తః స్థిత్యుత్పత్తి లయ క్రమాత్ స్థితిన్యాసో గృహస్థానా ముత్పత్తి ర్బ్రహ్మ చారిణాం యతీనాం సంహృతిన్యాసో వనస్థానాం తథైవచ। సవవ భర్తృ హీనాయాః కుటంబిన్యాః

ను శివగాయత్రినినూటయెనిమిది మార్లు గాని, ఇరువది యెనిమిది మార్లు గాని, జపము చేసి, ఓంహాంశివాయ స్వాహా అని దోయిలితో నీరువిడుచుటచే జపము సమర్పించి, లేచి, పంచబ్రహ్మమంత్రముల తో ఉపస్థానము చేయవలయును॥ తరువాత దిగ్దేవతలకు నమస్కారము చేసి స్వగోత్రమును చెప్పి యభి వాదనము చేసి ఆచమనము చేసి యీశ్వరార్పణము సేయ వలయును. ఇతి శైవమడతురీ సంధ్యా॥

సకలీకరణము

కరన్యాసము, అంగన్యాసము చేరి సకలీకరణమని చెప్పఁబడును॥ అదియు, సృష్టిన్యాసము, స్థితిన్యాసము, సంహారన్యాసము, నని మూడు విధములగును॥ అందు గృహస్థులకు, ముత్తైదువులకును స్థితిన్యాసము గ్రాహ్యము॥ బ్రహ్మచారులకు సృష్టి న్యాసము॥ యతులకు, వనస్థులకు, పూర్వసువాసినులకు సంహారన్యాసము గ్రాహ్యము అని శివపురాణంబున గలదు॥ అంగుష్ఠము మొదలు కొని కనిష్ఠికవరకు చేయఁబడునది స్థితిన్యాసంబును, కుడిచేతి యంగుష్ఠము మొదలుకొని యెడమ చేతి యంగుష్ఠము వరకు చేయఁబడునది సృష్టిన్యాసంబును, ఎడమచేతి యంగుష్ఠము మొదలు కొని కుడిచేతి యంగుష్ఠము చేయఁబడునది సంహార న్యాసము నని శివమహాపురాణము నందే కలదు॥

స్థితిర్భవేత్। కన్యాయాః పున రుత్పత్తిర్న్యాక్ష్యే న్యాసస్య లక్షణం॥ అం. గుష్ఠాది కనిష్ఠాంతం స్థితి న్యాస ఉదాహృతః। దక్షిణాం గుష్ఠ మారభ్య వామాంగుష్ఠాంత మేవచ। ఉత్పత్తి న్యాస ఆఖ్యాతో విపరీతస్తు సంహృతిః ఇతి॥ అంగుష్ఠాది కనిష్ఠాంతం స్థితిన్యాసః। దక్షిణాంగుష్ఠ మారభ్య వామాంగుష్ఠాంతం సృష్టి న్యాసః తద్విపరీత స్సంహార న్యాసః॥ తత్ర స్థితి న్యాసో యథా॥ వామ కరతలాంతంచ మణి బంధా త్సమారభ్య దక్షిణ పాణినా హాం అస్త్రాయఫడితి ప్రతిమార్జనం, కరౌ చందనాది చర్చితౌ కృత్వా మార్జన మావృత్తేన మంత్రేణ ద్విః ప్రమృజ్య, తేనైవ మంత్రేణ దక్షిణ కరతలా త్పృష్ఠంచ వామకరేణ సకవారం ప్రమృజ్య, కరావా మణిబంధమస్త్ర తేజసా వ్యాప్తం సంచిన్త్య, సంపుటీకృత్యాంగుష్ఠ ద్వయమధ్యే అమృత రూపం శక్తిమండలం ధ్యాత్వా, తేనామృతేన తథా నయనద్వయం మాప్లావ్య, యోజితాంగుష్ఠద్వయ కర్ణికే

స్థితిన్యాసము.

ఎడమ చేతిమణి కట్టు మొదలు కొని ఆయరచేతికొనవరకు హాంఅస్త్రాయఫట్ అను మంత్రము చదువుచు, కుడిచేతితో నొకమారును రెండు చేతులకు మంచి గంధము రాచికొని యుక్లేయింకొక మారును, ఇట్లు రెండుదుమాఱ్లు తుడుచవలయును॥ అట్లే యెడమచేతితో ఆ మంత్రమునే చదువుచు కుడిచేతియరచేతిని, దానివెనుక భాగమును గూడ నొక మాఱు తుడువవలయును॥ తరువాత, మణికట్టువరకు రెండుచేతులను, అస్త్రము యొక్క తేజముచే, వ్యాపింపఁబడినవిగా భావించి రెండు చేతులను దొప్పగా గూర్చి, రెండు బొటన వ్రేళ్లనడుమను అమృత రూపమగు శక్తి మండలమును ధ్యానము చేసి, ఆయమృతముచేత రెండు కన్నులు నించి కొని, కూర్చంబడిన రెండు బొటని వ్రేళ్లను మిద్దెగల దోయిలి యను కమలము నందు హాం శివాసనాయనమః అని శివాసనమును న్యసించి, అందుహాంహః శివమూర్తయేనమః అని తేజోమయ మైన స్థిరవిద్య యను శివుని సూక్ష్మమూర్తిని న్యసింపవలయును॥

హాం ఈశాన మూర్ధాయనమః అని అంగుష్ఠ ములను తర్జని వ్రేళ్లచే న్యసించి, చూపుడు వ్రేలు మొదలు కొని చిటికెన వ్రేలివరకు నాల్గువ్రేళ్లమొదటను బొటన

కరసంపుటె కమలే హాం శివాసనాయ నమ ఇతి శివాసనం విన్యస్య హాం హః శివమూర్తయే నమ ఇతి తేజోమయీం స్థిర విద్యాం శివస్య సూక్ష్మమూర్తిం విన్యస్య, హ్రూం ఈశాన మూర్ధాయ నమ ఇత్యంగుష్ఠత ర్జనీభ్యాం విన్యస్య, తర్జన్యాది కనిష్ఠికాంత మంగుష్ఠాభ్యాం హేం తత్పురుష వక్త్రాయ నమ ఇత్యాదీన్ చతురో మంత్రాన్విన్యస్య, హాంహాం విద్యా దేహాయ నమ ఇత్యంగుష్ఠ కరతలయో రష్టత్రింశత్కళామయ సదాశివాత్మకం స్థూల విద్యా దేహం విన్యస్య నేత్రేభ్యో నమ ఇతి నేత్రం కరతలయో ర్విన్యస్య హాం హూం నమ ఇత్యం గుష్ఠ నామి కాభ్యాం సదా శివ దేహ వ్యాపకం శివ మావాహ యేత్॥ తతః కనిష్ఠి కాదిషు హాం హృదయాయ నమ ఇత్యాది నేత్రమంత్రవ్యతి రిక్తాన్ పంచమంత్రాన్ క్రమేణ విన్యస్య, వామ దక్షిణ కరా తదితర కరాభ్యాం కవచాయ నమ ఇత్యవకుంఠ్య, కరద్వయం సంయోజ్య, వౌషడంతమూలేన పరమీ కుర్యాత్॥ అవకుంఠన మభక్తే ష్వప్రకా శార్థం విఘ్నానామ ప్రాప్త్యర్థంచ కవచే నాచ్ఛాదనం॥ వ్యస్తానాం హృదయ శిరశ్శి

ఖ్రేశ్చచే, హేంతత్పురుష వక్త్రాయనమః, హుం అఘోరహృదయాయనమః హాంవామదేవ గుహ్యాయనమః,హం సద్యోజాత మూర్తయేనమః, అనునాలుగు మంత్రములు న్యసించి, హాంహాం విద్యాదేహాయ నమః అను మంత్రము చదువుచు, బొటన వ్రేళ్ళయందును,అఱ చేతుల యందును, అష్టత్రింశత్కళామయమైన సదాశివ రూపరుగు స్థూలవిద్యా దేహమును న్యసించి, నేత్రేభ్యోనమః అను మంత్రముతో నేత్రమును నరచేతుల యందు న్యసించి, హాంహూం నమః అను మంత్రము చదువుచు నంగుష్ఠము అనామికయను రెండు వ్రేళ్లచే సదాశివ దేహమును వ్యాపించియున్న శివుని నావాహనము సేయవలయును॥

తరువాత- చిటికెన వ్రేలు మొదలు కొని, యన్నివ్రేళ్ళయందును హాం హృదయాయనమః, హీం శిరసేస్వాహా- హూంశిఖాయై వషట్, హైంకవచాయహుం- హః అస్త్రాయ ఫట్ అనునైదు మంత్రములను క్రమముగా న్యసించి-ఎడమచేతిని కుడి చేతను-కుడిచేతిని ఎడమ చేయి చేతను-కవచాయనమః అనుమంత్రిముతో అవకుంఠనము సేసి, రెండు చేతులను జోడించి-నమశ్శివాయవౌషట్ యనుమంత్రిముతో పరమీకరణము సేయవలయు

* షాదీనాం కలానాంచ భిన్న భిన్న వర్ణానా మావాహిత పరమ శివ తేజ సాఽతిధవళత్వేన తద్వర్ణ తాప్తి భావనం పరమీకరణం॥

—* తతోఽంగ న్యాసంకుర్యాత్. *—

యథా, దక్షిణాంగుష్ఠానామికాభ్యాం హాం శివాసనాయ నమ ఇతి మధ్యే, హృదివా మూలాధారాత్సముద్భూతం శ్వేతం శివస్యాసన పంకజం విన్యస్య హాం హాం శివమూర్తయే నమ ఇతి నాభికం దా దివా హృదాదివా భ్రూమధ్య పర్యన్తం తేజోమయీం శివస్య సూక్ష్మమూర్తిం విన్యస్య ముష్టిం బధ్వా, అంగుష్ఠ యుక్త తర్జన్యాదిభి ర్వక్త్రే హృది, గుహ్యే, పాద యోశ్చ తత్పురుష మంత్రాదీన్ క్రమేణ విన్యస్య మధ్యాది బ్రహ్మరంధ్రాంతం హాం హాం విద్యా దేహాయ నమ ఇతి విద్యాదేహం విన్యస్య, నేత్ర మంత్రేణ, త్రిషు మధ్యమాంగుళిభి స్త్రిసృభిర్విన్యస్య, తస్మి న్నంగుష్ఠానామి కాభ్యాం హాం హాం శివాయ నమ ఇతి పరమ శివ మావాహయేత్॥

భక్తులు తాని వారలచే కనబడ కుండుటకును- విఘ్నములు రాకుండుటకును కవచమంత్రముచేత ఆచ్ఛాదనము చేయుట అవకుంఠన మగును॥ న్యసింపబడిన హృదయము శిరస్సు శిఖ మొదలగు వానిని పలుతెగలైన రంగులుగల కలలను అతిధవళమగు పరమశివుని తేజస్సుచేత ధవళవర్ణముగల వానిగా భావించుట పరమీకరణమగును॥

అంగ న్యాసము

ఇది యెట్లనిన- కుడిచేతి బొటన వ్రేలు- అనామికయును నీరెండు వ్రేళ్లచే-హాం శివాసనాయ నమః అనుమంత్రముతో మధ్యభాగమునందు గాని, హృదయమునందు గాని, మూలాధారమునుండి పుట్టి శివాసనమునకు యోగ్యమగు శ్వేతకమలమును న్యసించి, హాం హాం శివమూర్తయేనమః అనుమంత్రముతో నాభి కంఠము మొదలుకొని గాని, భ్రూమధ్యము వరకు తేజోరూపమగు శివుని సూక్ష్మమూర్తిని న్యసించి, పిడికిలిబట్టి బొటన వ్రేలితో, ఈశాన స్సర్వవిద్యానాం అను ఈశాన మంత్రమును శిరమున న్యసించి, అంగుష్ఠముతో గూడిన తర్జనితో ముఖము నందు తత్పురుష మంత్రమును అంగుష్ఠముతో గూడిన మధ్యమాంగుళితో హృదయము నందు అఘోర మంత్రమును అంగుష్ఠముతో గూడిన

తతో హృదయ శిర శ్శిఖా శ్శివ స్థానేషు హృదయ శిర శ్శిఖా స్వంగుష్ఠ కనిష్ఠి కానామికా మధ్యమాభి ర్విన్యస్య, కర్ణ ప్రావర ణాత్వే న స్తనమధ్యాంతం కవచం తర్జనీభ్యాం విన్యస్య, హస్త తలయో రస్త్ర మనామికాభ్యాం విన్యసేత్॥

సర్వేప్యేతే మంత్రా నమోంతాః, అస్త్ర మంత స్తు ఫడంతః॥ హుం ఫడంతాస్త్ర మంత్రేణ తాళ త్రయ పురస్సరం దిగ్బంధనం కృత్వా కవచే నావేష్ట్య వౌషడంత మూలేన మహా ముద్రాంచ ప్రదర్శయేత్॥ మస్తకాది పాదాంతం హస్తాభ్యాం సంస్పర్శనం మహా ముద్రా॥ తత శ్శివ సమాన రూపతా మాత్మన శ్చింతయేత్॥

ఇత్థం కృతాంగన్యాసో బద్ధ పట్ట శిరోవేష్టన మస్తక త్రాణకం కటకర గృహీతా స్త్రైః భీమ ణోథట ఇవ క్షుద్రాణా మప్ర ధృష్యో భవతీ త్యాశ్చర్యక మిదం. ఇతి సకలీ కరణం॥

అనామికతో గుహ్యమునందు వామదేవ మంత్రమును, అంగుష్ఠముతో గూడిన కనిష్ఠికతో పాదముల యందు సద్యోజాత మంత్రమును, న్యసించి, మధ్యభాగము మొదలుకొని బ్రహ్మరంధ్రము వరకు హాం హాం విద్యాదేహాయ నమః అను మంత్రముతో విద్యాదేహమును న్యసించి, నేత్రత్రయాయ వౌషట్ అను నేత్ర మంత్రముచేత హృదయము, శిరస్సు శిఖ యనుమూడు స్థానముల యందును ఐదిమి మూడు వ్రేళ్ల చేతను విద్యాదేహమును స్పృశించి, యందు, నంగుష్ఠానామికలచే హాంహాం శివాయనమః అనుమంత్రముతో పరమశివుని నావాహనము సేయవలయు॥ అనంతరము, హృదయము, శిరస్సు, శిఖ అను శివస్థానములు మూడిటి యందును హృదయ మంత్రమును శిరోమంత్రమును. శిఖా మంత్రమును అంగుష్ఠము, కనిష్ఠిక, మధ్యమ అను మూడు వ్రేళ్ళచే న్యసించి, కర్ణములు మొదలుకొని స్తన మధ్యము వరకు కవచ మంత్రమును చూపుడు వ్రేళ్ళచే న్యసించి, అరచేతుల యందు నామికలతో నస్త్రమంత్రమును న్యసింప వలయును॥ అస్త్రమంత్రము మాత్రము, అస్త్రాయ ఫట్ యని ఫట్ కారము చివరగలది॥ కడమ మంత్రము లన్నియు హృదయాయనమః అని మొదలుగా నమః పదమె చివరగలవి, అస్త్రాయ హుంఫట్ అనుమంత్రముతో ముమ్మారు తాళము చరచి, దిగ్బంధనము సేసి. కవచముతో చుట్టి, నమశ్శివాయ వౌషట్ అను మంత్రముతో మహాముద్రను జూపవలయు॥ శిరము మొదలుకొని పాదముల వరకు

—॥ అథశ్రీ పంచాక్షరీ జప విధిః. ॥—

నను, సావిత్ర్యాః పారమేశ్వరత్వ నిర్ధారణేన, తస్యా ఏవ బ్రాహ్మణ్యాపాదకతయా గరీయస్త్వజ్ఞాపనేనచ తజ్జపేనైవ సకలేష్టసిద్ధేః న శైవపంచాక్షరీ జపావశ్యకతా ఇతి చేన్న సావిత్ర్యాస్తథాత్వేపి, శ్రు॥ వ్రత మేతి చ్ఛాంభవం తత్సమాచరే న్ముముక్షు ర్నపునర్భవాయేతి శ్రుతి విహిత మోక్షైక ఫల శాంభవ వ్రత నిత్య ప్రాప్తతయా శైవ పంచాక్షర్యా అసహాయ్యైవ భవ త్యత్యావశ్యకతా॥ యద్యపి, సకల వైదిక కర్మాధికార సంపాదకం ద్విజత్వం, తచ్చ, ద్వైజన్మనీ ద్విజాతీనాంమాతుస్స్వాగ్రేప్రథమం తయో॥ ద్వితీయం ఛందసాం మాతు ర్గ్రహణాద్విధివద్గురోరితి సావిత్రీ గ్రహణాత్సిధ్యతి॥ తథాపి, నతావతా విముక్తిస్సిధ్యతి ద్విజానాం॥ అన్యథా, వ్రత మేత చ్ఛాంభవ మితి విముక్తి ఫలక శాంభవ వ్రత విధే రానర్థక్యాత్॥ నను, సకల వేద సారా సావిత్రీ

చేతులతో తాకుట మహాముద్రయగు॥ తరువాత, తన్ను పరమేశ్వరుని తో సమానరూపునిగా భావింప వలయును॥ ఇట్లు కరన్యాసమును, అంగన్యాసమును జేసికొనిన వాడు శివ చ శస్త్రాదులచే భయంకరుండగు వీరభటుని వోలె క్షుద్ర భూతయులకును, విఘ్నములకును వశము కాకుండును॥ కాన ఇది అత్యావశ్యక మైనది. ఇది సకలీకరణము.

శ్రీపంచాక్షరీ జపవిధి.

ప్ర॥ సావిత్రి పరమేశ్వర పరమని సిద్ధాంతము చేసితివిగదా? అటులేని తిరిగి పంచాక్షరి యేలదులరు?

ఉ॥ మోక్షము కోరువాడు శాంభవదీక్ష నొంద వలయునని శ్రుతి యంటున్నది॥ ఆదీక్ష యందు పంచాక్షరి యుపదేశ ముండి యున్నది॥ పంచాక్షర్యుపదేశములేక శాంభవ దీక్ష సంభవింపదు॥ శాంభవదీక్ష నొందకున్న మోక్షము దొరకదు॥ కావున పంచాక్ష ర్యుపదేశము ముఖ్యమే॥ సావిత్రి ద్విజత్వము నొసఁగునది గాన ముఖ్యమే కాని అది ముక్తి నొసఁగఁ జాలదు॥ అది ముక్తి నొసఁగఁ జాలునేని శ్రుతి ముక్తి గోరువానికి శాంభవ దీక్ష నేల విధించును॥

నముక్తిం కథం సాధయే దితి చేదత్ర న కేవల మస్మాభి రపరాద్ధం॥ స
ర్వైరపి తథాంగీ క్రియమాణత్వాత్, తద్యథా, తురీయాశ్రమే ప్రణ
వమేవ ప్రతిగృహ్య సావిత్రీ ముత్సృజద్భి స్స్వీకృత మముక్తిసాధ
నత్వం తదాశ్రమస్థైః తథా ష్టాక్షర్యాదికం ప్రాధాన్యేన ప్రతిగృహ్ణద్భి
శ్చాన్యైరితి యుక్తమేవ॥ నను, సావిత్ర్యా అపి పరమేశ్వర పరత్వసిద్ధ్యా
పరమేశ్వర పరా సావిత్రీ కథం నముక్తి ప్రదాత్రీ ఇతి చేదుచ్యతే॥
యద్యపి పరమేశ్వర ప్రతిపాదకా విద్యన్తే బహవో మంత్రాః తథాపి
సావిత్ర్యా ఏవ ద్విజత్వసాధనతాంగీ క్రియతే॥ అత్రచ, యథా, న
పారమేశ్వర సంకల్పా దన్యో హేతు రుపలభ్యతే, తథా తస్మా దేవ శై
వ్యాః పంచాక్షర్యా అపి ముక్తి సాధనతే త్యవివాదం। కించ, సూత
సంహితాయాం ముఖ్యశబ్ద జపతో మునీశ్వరాస్సద్య ఏవ పరమం సు
ఖం యయురితుక్త్యా శివనామ్నః పరమముఖ్యతయా ప్రసిద్ధ్యా తన్నాము

ప్ర॥ సకలవేద సారమగు గాయత్రి మంత్రము ముక్తినొసంగ జాలదా?

ఉ॥ గాయత్రి ముక్తి నొసంగ నేరదు అని సర్వమతస్థులు నంగీకరించిరి గాన మా
ది తప్ప కానేరదు- తురీయాశ్రమమునందు స్మార్తులు శిఖా సూత్రములతో గూడ గా
యత్రిని వదలి పెట్టుచున్నారు॥ రామానుజులు మొదలగువారు ముక్తికై నారాయణా
ష్టాక్షరమునె గ్రహించుచున్నారు॥ ఇట్టి గాయత్రి వలన ముక్తిలభింప నేరదనిదా
నికై యేము పంచాక్షరిని గ్రహించిన తప్పేమి?

ప్ర॥ గాయత్రి నిర్గుణ తత్త్వమును చెప్పదని యెంచి దీనిని స్మార్తులు తురీయాశ్ర
మమున విడువ వచ్చును॥ రామానుజాదులైనను గాయత్రి యెట్లును నారాయణ పరము
కాజాలదని యెంచి దీనిని ముఖ్యము చేయక నారాయణాష్టాక్షరమును గ్రహింప వచ్చు
ను॥ కాని మీరు గాయత్రి శివపరమేయని గట్టిగ సిద్ధాంతముచేసి యిదిగాదని ముక్తికై శై
వ పంచాక్షరిని గ్రహించుట యుక్తమగునా?

ఉ॥ పరమేశ్వరుని బోధించు మంత్రములు వేనవేలు గలవు అయినను గాయత్రి
యే ద్విజత్వము నొసంగును గాని కడమ మంత్రములొసంగ వనుటకు పరమేశ్వరు సంకల్ప
పై కారణాంతరము లేదు॥ అట్లే ముక్తినొసంగుటకును పంచాక్షరి కంటె నింకొక మంత్ర
ము సాధకము [illegible] కారణమగును॥ ఇదిగాక, సూత సంహి

ముఖ్యస్యైవ మంత్రస్య ముక్తి ప్రదత్వం సమ్మత మిత్యలం॥ నన్వస్యాశ్శి
వాగ మేష్వేవ విధానాత్కథం వైదికత్వ మితిచేత్ ఉచ్యతే॥ శ్రుతౌత
న్నమ ఇత్యుపాసీత॥ తత్ = శివ శబ్దితం బ్రహ్మ నమ ఇతి నమ శ్శబ్దపూ
ర్వక ముపాసీత ఇత్యనేన, ఓమితి హ్యగ్రే వ్యాహరేత్ నమ ఇతి పశ్చా
త్తత శ్శివా యేత్యక్షర త్రయ మితి జాబాలామ్నానేన శైవ షడక్షర
స్య విధి స్స్పష్టం నిగమాంతే ష్వామ్నాత ఇత్య స్యావైదికత్వ మవ్యా
హతం॥ తథా, ఋక్షుతు శివ నామ విధయో యథా ప్రబభ్రవే వృ
షభాయ శ్వితీచే మహో మహీం సుష్టుతి మీరయామి, నమస్యాక
ల్మలీకినం, నమోభి ర్గృణీమసి త్వేషం రుద్రస్య నామ॥ ఇదం పిత్రే మరు
తా ముచ్యతే వచస్స్వాదో స్స్వాదీయో రుద్రస్య వర్ధనం ఇమా రుద్రా
య స్థిర ధన్వనే గిరః ఇతి॥ తథా, ఏకశత సంఖ్యాశ్శాఖా భవంతి, తా
సుచ శ్రీరుద్రస్య నియమేన పాఠాత్, శతే శాఖాసు పఠితం హీదం
శతరుద్రీయ మామనంతి॥ తత్రహి శుక్ల కృష్ణ యజుషోః, గిరిశా చాభ

యాదు॥ పరమేశ్వర వాచక శబ్దములలో ముఖ్యములగు శబ్దములను జపము చేసినందున శీ
ఘ్రముగ ముక్తిని పొందిరని కలదుగాన ముఖ్యశబ్దములకే ముక్తి ప్రదత్వము కలదని తెలి
యుచున్నది॥ సర్వశబ్దములు పరమేశ్వర వాచకములైనను శంభు భర్గాది శబ్దములు ముఖ్య
వృత్తిచే పరమేశ్వరుని బోధించునవి గాన ముఖ్యములైనవి. శివశబ్దమైనను, పరమ ముఖ్యమైన
దిగాన దీనికి అతిశీఘ్రముగా ముక్తినొసఁగు శక్తి గలదని శైవ పురాణములు ముఖ్యము
గా గ్రహింపఁబడియె॥

ప్ర॥ ఈ మంత్రము శివాగమముల యందే కలదు గాన ఇది యెట్లు వైదికమగును?

ఉ॥ శివుని నమస్కార పూర్వకముగా నుపాసన చేయవలయునని వేదమునందె
విధికలదు॥ జాబాలము నందును, ఓం అని ముందు పలుక వలయును॥ తరువాత, నమః అని
యు, దాని కనంతరము శివాయ అనియు జేర్పవలయునని యున్నది॥ ఇది నారాయణా
ష్టాక్షరము వోలె ప్రాత్యక్షికములగు నుపనిషత్తు యందు లేక పోయెనా? ప్రత్యక్షము
గాఁ గన్పడుచున్నది గాన నిది వైదికమే యగును॥

ప్ర॥ ఋగ్వేదమునందు శివనామము నుచ్చరింప వలయునని విధికలదా?

ఉ॥ ఏనం= ఈ. రుద్రస్యనామ= రుద్రుని నామమును. నమోభిః = నమస్కా

వదామసీతి శ్రూయతే॥ తథా, తముష్టుహి యస్స్విషు స్సుధన్వా ఇతి, స్తుహి శ్రుతం గర్త సదం యువాన మిత్యాదికం, తథా, నానుసు రుద్ర సంహితాయా మనంతం శివ నామ భజన మహిమాభి వర్ణనం॥ త థా, ఆథర్వణే అథర్వ శిరశ్శిఖాదిషు యోవై రుద్రస్సభగవానితి, సప క స్సవకో రుద్ర స్సఈశాన స్సభగవాన్ సమహేశ్వర స్సమహాదేవఇ త్యాదికమపరిమితం ద్రష్టవ్యం॥ నిత్యత్వం యథా, ఆథర్వణ సంహితా సు ఏకాదశే కాండే ప్రథమానువాకే పంచమ షష్ఠ సప్తమాఖ్యేషు త్రిషు ఖండేషు ఏకత్రింశ న్మంత్రాత్మా రుద్రసంహితా తత్ర సప్త ద శోయంమంత్రః॥ సహస్రాక్షమతి పశ్యం పురస్తాత్, రుద్రమస్యన్తం బ హుధా విపశ్చిదం మోపారరామ జిహ్వయేయ మానమితి వ్యతిరేకే ణ శివ భజన విరామస్య అధర్మత్వం నిరూపయన్ ప్రకృతస్య నిత్య తాం నిరూప యామాస॥

రముతో-గృణీమసి= ఉచ్చరింతుము గాక॥ అనియు, దేవతలకు తండ్రియగు రుద్రుని క ద్దేశించి, మాటచెప్పఁ బడును॥ రుద్రునినామము రుచిగలవాని లోనికల్ల ఎక్కువరుచి క లది॥ మావాక్యములు రుద్రుని కొఱకు వినియోగింపఁ బడుగాక, అని మొదలుగాఁ గలవు॥

ప్ర॥ యజుర్వేదమువందు శివనామ విధికలదా?

ఉ॥ యజుర్వేదము నూటయొక్క శాఖలయందును రుద్రాధ్యాయ ముండియున్న ది॥ దానియందు॥ శివుఁడా, నీనామమును స్వచ్ఛముగాఁ జెప్పుదుము గాక యని యున్న ది॥ ఇట్లే- ఆశివునిసే స్తోత్రము చేయుమని పెక్కుమార్లు కలదు॥

ప్ర॥ సామమున, అథర్వణ మునను గలదా?

ఉ॥ సామవేదమున రుద్రాధ్యాయము నందును- అథర్వణమున-అథర్వశిఖాదులయం దును నధికముగా గలదు॥

ప్ర॥ శివనామ జపము నిత్యమని యెచట గలదు?

ఉ॥ అథర్వణ సంహితయందు రుద్రాధ్యాయముకలదు॥ అందు, రుద్రుని నామము ను నాలుకతో నెప్పుడు నుచ్చరించుచు నుపరమింపకుందుము గాక॥ ఇట్లు రుద్రనామో చ్చారణము నొకప్పుడు మానినను ప్రత్యవాయముగను విధించెంగాన, శివనామము జపము మని స్పష్టమైనది॥

నను, నేదం కర్మ సంసిద్ధికారి, ప్రమాదా త్కుర్వతాం కర్మ ప్రచ్యవేతాధ్వరేషు యత్। స్మరణాదేవ తద్విష్ణోః సంపూర్ణం స్యాదితి శ్రుతేః॥ యజ్ఞేషు విహీనం తత్సంపూర్ణం భవతీతి విజ్ఞాయత ఇతిస్మృతి కల్పాభ్యాం విష్ణునామ స్మరణస్యైవ కర్మ వ్యంగితా దోష నివృత్తి హేతుత్వేన, ప్రకృతస్య అతిథాత్వేన తిదేశాపర్యాకర్తృత్వ మితిచేత్ న శ్రుతిషు, స్విష్ట కృద్ధోమస్యైవ కర్మవ్యంగతా దోష నివృత్తి హేతుత్వ విధానాత్, ఏవ మయం మంత్రః॥ యదస్య కర్మ ణోత్యరీరిచం యద్వాన్యూన మిహాకరం॥ అగ్నిష్ట త్స్విష్ట కృద్విద్వాన్ సర్వం స్విష్టం సుహుతం కరోతు మే ఇతి, అతమంత్ర లింగాదేవ కర్మ న్యూనా తిరేకయోః ప్రాయశ్చిత్తం ప్రాతిస్వికం జ్ఞాతమజ్ఞాతంవా తత్ర రుద్ర నామ స్మరణ మేవ కర్తవ్యమితి జ్ఞాయతే। శ్రుతి విరుద్ధే స్మృతే రప్రామాణ్య నిర్ణయస్య శిష్ట సమ్మతత్వాత్, వికల్పాదేశ్చ తుల్య బల విషయ

ప్ర॥ యజ్ఞములయందు ప్రమాదము వలన లోపము సంభవించునెడ విష్ణునామము స్మరింప నాలోపము తొలంగునని స్మృతి కల్పముల యందు గలదు। దానిం బట్టి పలువురు విష్ణునామమునె స్మరించు చుందురు॥ అట్లు శివనామము కర్మలోపమును దొలగించునని యెచటకలదు?

ఉ॥ కర్మలోప పరిహారమునకై స్విష్ట కృద్ధోమము చేయవలయునని శ్రుతియందు గలదు. ఎట్లన, ఈకర్మమునందు చెప్పిన దానికన్న నధికముగ గాని తక్కువగాని నేనేది చేసితినో ఆలోపమును స్విష్ట కృత్తగునగ్ని పోగొట్టుగాక యని మంత్రార్థము। స్విష్టకృత్తు హోమమే శ్రుతి యందు కర్మలోప పరిహారమునకై విధింపఁబడియెను। స్విష్టకృత్తు అనగా రుద్రుఁడె అని నిర్ణయింపఁబడి యున్నది॥ స్విష్టకృద్ధోమము లేనిచోట రుద్రుని నామము నుచ్చరించుట యుక్తముగాని శ్రుతికి విరుద్ధముగా విష్ణునామస్మరణము చేయుట యుక్తము గాదు॥ శ్రుతి విరోధమునందు స్మృత్యాదుల కప్రామాణ్యము ప్రాప్తించుగాని వికల్పాదులు చెప్పఁగూడదు। కాఁబట్టి కర్మలోప పరిహారమునకై విష్ణునామ స్మరణము చేయవలయు ననుట వేదవిరుద్ధము॥

ప్ర॥ స్విష్టకృత్తు అగ్నియె కాని రుద్రుఁడు కాఁడు॥ స్విష్టకృద్ధోమము కర్మలోప పరిహారమునకై విధింపఁబడుగాక_ దానిచే శివనామమునకేమి లాభము కలిగెను?

త్వాత్, విప్రతిషిద్ధ ధర్మాణాం సమవాయే భూయసాం స్యాత్స్వ ధర్మ
త్వమితి జైమిన్యుక్తేః, రుద్రస్య స్విష్ట కృత్త్వస్య తా సర్వ శ్రుతి సమ్మ
తస్య స్మృతి బలానుమిత శ్రుత్యపేక్షయా ప్రాబల్య స్యావశ్య మంగీ
కార్య త్వాచ్చ॥

నను, స్విష్ట కృదగ్ని ర్నామ నరుద్ర ఇత్యనేన కిం భవత స్సిద్ధం
శివనామ మాహాత్మ్య మితి చేత్ ఉచ్యతే॥ రుద్రోఽగ్ని స్స్విష్ట కృత్ ఇ
తి బహుషు స్థలేషు రుద్రస్య స్విష్ట కృత్సంజ్ఞ కత్వాభిధానాత్, తథా,
యజుష్షుచ, దేవా వై యజ్ఞా ద్రుద్ర మంతరాయన్। స యజ్ఞ మవిధ్య
త్తం దేవా అభిసమ గచ్ఛంత కల్పతాం న ఇద మితి తేఽబ్రువన్ స్వి
ష్టం వై న ఇదంభవిష్యతియదిమంఆరాధయిష్యామఇతితత్స్విష్ట కృత స్స్వి
ష్ట కృత్త్వం॥ ఇతి॥ స్విష్ట కృతశ్చ వామ రుద్రస్య నిర్లజ్జ ముద్ఘుష్య యజ
నం కంఠరవేణ విహితం॥ యథా, యజుషాం బ్రాహ్మణేషు శ్రూయతే
ఉచ్చై స్స్విష్ట కృత ముత్సృజతి యథా ఽస్విష్టం విత్త్వా ప్రహాయ మితి
తాదృగేవ తత్। ఇత్యనేన సంభావిత న్యూనాతిరేక సమీకరణేన సు
ష్టుయాగం సంపాద్యాను గృహ్ణాతి పరమేశ్వరోఽయ మలజ్జ భజన తు

ఉ॥ స్విష్టకృత్తగు నగ్ని రుద్రుఁడే యని శ్రుతియందే కలదు॥ ఇదిగాక, దేవతలు
రుద్రుఁడు లేకుండ యజ్ఞమును చేసిరి— అతఁడు యజ్ఞమును వధించెను॥ అంత దేవతలు య
జ్ఞమును బాగుచేయు మని రుద్రుని ప్రార్థించిరి॥ ఈశ్వరు నారాధించినచో యజ్ఞము
బాగుపడునని యెంచిరి గాన స్విష్టకృత్తు అను పేరు రుద్రునకు వచ్చెనని యజుర్వేదమున
దు గలదు॥ దీనింబట్టి స్విష్టకృత్తు రుద్రుఁడే అని తెలియుచున్నది॥ ఇచట యద్రిష్ట
మున కగ్ని యనియె అర్థము చెప్పినచో అగ్ని లేకుండ యజ్ఞము చేసిరని గదా యర్థమగును॥
అగ్ని లేకుండ యజ్ఞము సేయుట అసంభవము. గాన నట్లు చెప్పఁ గూడదు॥ పోయినస
మ్మ దొరకి నప్పు డెంత పెద్దగా నఱచునో అంత బిగ్గరగా స్విష్టకృత్తును పలుక వలయు
నని వేదమునందె కలదు॥ పరమేశ్వరుని నిరభిమానముగా స్తోత్రము చేయుచో నర్థదే
డు సంభవించిన దోషములను దొలగించి యాగమును సంపూర్ణ ఫలము గావించునని
ధాభిప్రాయము॥ ఇట్లు స్విష్టకృత్తు రుద్రుఁడే యని యేర్పడినది. గాన కర్మలోప ప

ష్ట ఇతి శ్రుతే ర్హృదయం స్విష్ట కృత్సంజ్ఞక రుద్ర హోమస్యైవ ప్రాయశ్చిత్తత్వేన సిగిచు సిగదితలియా యస్య న ప్రాయశ్చిత్తం ప్రాతిస్వికం తస్యాపి శివ నామ భజన మేవానశ్యతిః కార్య మితి శ్రుతి హృదయ స్వారససిద్ధోర్థః॥ ఏతేన కర్మ సంసిద్ధి కారిత్వం శివనామ్న ఏవసిద్ధం॥ అత ఏవ- శివపురాణే, కైలాస సంహితాయాం॥ యత్పాద పద్మస్మరణాద్యస్య(చ్ఛ) నామ జపా దపి। న్యూనం కర్మ భ వేత్పూర్ణం తం వందే సాంబ మీశ్వర మిత్యుక్తం॥

నన్వమంగళ వృత్తత్వా దస్య రుద్రస్య తన్నామ భజనస్య కథం మాంగళ్యాపాదకత్వ మితిచే దుచ్యతే॥ ఏవ మక్షమాలికాయా ముపనిష ద్యామ్నాయతే, ఓం శంకార సర్వప్రదపవిత్రీమచ్చత్వారింశేక్షే ప్రతిష్ఠ ఓం వంకార సర్వాప్యాయనకర నిర్మల పంచ చత్వారింశే క్షే ప్రతిష్ఠ ఓం ఇంకార పుష్టిద అక్షోభకర తృతీయేక్షే ప్రతిష్ఠ అనేన శకారేకార వకారాకార సము దాయ రూపస్య శివ నామ్నోర్థఃప్రతిపాదితః॥ తథా, మంత్ర శాస్త్రేపి శవర్ణ స్య శుభప్రదత్వాం, వంబీజస్య అమృత బీజత్వంచ ప్రతిపాదితం॥ అథ వా సంత కల్యాణ గుణైక నిధిరీ

మునకై శివనామమునే స్మరింప వలయును॥ కావుననే- శివపురాణమునందు॥ఎద్దేవుని పాదపద్మములను స్మరించినను-ఎద్దేవుని దివ్యనామమును జపించినను కర్మలోపము తొలంగునో అట్టి సాంబశివుని వందనము చేయుచున్నాను- అని చెప్పి యున్నది॥

ప్ర॥ రుద్రుని చరిత్రము మంగళ కరము గాదని తెలియుచున్నది. ఇక నాదేవుని నామమెట్లు మంగళ కరమగును॥

ఉ॥ అక్షమాలి కోపనిషత్తునందు॥ శ అను వర్ణము- సర్వప్రదము-పవిత్రమునినియున్నది॥ వకారము సర్వాప్యాయన కరమనియు- నిర్మలమైనదనియు నున్నది॥ ఇకారము అక్షోభకరమనియు- పుష్టి ప్రదమనియు నున్నది॥ మఱియు- మంత్ర శాస్త్రమున- శవర్ణము శుభప్రదమనియు- వకారము అమృత బీజమనియు నున్నది॥ అనంత కల్యాణగుణరత్నాకరుడగు నీశ్వరుడు శివుడని చెప్ప బడునని వాయు సంహితలో యున్నది. శి

శ్వరః। శివ ఇత్యుచ్యతే సద్భిశ్శివ తత్త్వార్థ కోవిదైరితి వాయు సంహి
తాయా ముక్తం॥ అత ఏవ, భాగవతేపి॥ యద్వ్యక్షరం నామ గిరేరితం
నృణాం సకృత్ప్రసంగా దఘ మాశుహన్తి తత్। పవిత్ర కీర్తిం తమలం
ఘ్య శాసనం భవానహో ద్వేష్టి శివం శివేతర ఇతి, తత్రైవ॥ యస్యా
నవద్యం చరితం మనీషిణో గృణన్త్యవిద్యా పటలం బిభిత్సవః ఇత్యా
దినా-హసన్తి యస్యాచరితం హి దుర్భగాః ఇత్యాదినా చ శివస్య మంగళకర
త్వం తద్ద్వేషిణాం శివేతరత్వ దౌర్భాగ్యోత్పన్న త్వాదిక మపి ప్రతిపాదితమి
తి మాంగళ్యా పాదకత్వం సిద్ధమస్య॥

నను, రామ మంత్ర ఏవ తారక ఇతి జ్ఞాయతే తారకో నామ
తారయతీతి, తథాచ, కలిసంతరణోపనిషద్యామ్నాయతే॥ ద్వాప
రాన్తే నారదో బ్రహ్మాణం జగామ, కథం భగవన్ గాం పర్యటన్ క
లి సంసారం సంతరేయ మితి॥ సహోవాచ బ్రహ్మా, సాధు పృష్టోస్మి, స
ర్వ శ్రుతి రహస్యం గోప్యం తచ్ఛృణు, యేన కలి సంసారం తరిష్యసి భ
గవత ఆదిపురుషస్య నారాయణస్య నామోచ్చారణ మాత్రేణ నిర్ధూ
త కలి ర్భవతి॥ నారదః పునః పప్రచ్ఛ, నామ కిమితి సహోవాచ హ

వచును రెండక్షరములను నొక్కమారు పలుకునెడ సర్వపాపములనుతొలంగునని యు-పవి
త్రములగు చరిత్రలు గలవాఁడును- అలంఘ్యములగు శాసనములగల వాఁడునగు శివుని నమం
గళుఁడవు అగునీవు ద్వేషించుచున్నావనియు- మంగళ చరిత్రములు గల శివుని ద్వేషిం
చువారె యమంగళులనియు- దుర్భగులనియు భాగవతమునందె కలదుగాన శివనామము
మాంగళ్యా పాదకమనుటకు సందియము లేదు.

ప్ర. రామ మంత్రమే తారకమని తెలియుచున్నది. ఎట్లనిన- కలి సంతరణోపని
షత్తునందు హరే రామ అను మొదలుగా నున్నది. కాన- రామనామమే తారకమని
యంగీకరింప రాదా?

ఉ. ఆయుపనిషత్తునందె- ఇతి షోడశకం నామ్నాం కలికల్మష నాశనం హ
రే రామ అని మొదలగు పదునారు నామములను జపించునెడ కలికల్మషముల నశింప

రిణ్యగర్భః॥ హరే రామ హరే రామ రామ రామ హరే హరే। హ
రే కృష్ణ హరే కృష్ణ కృష్ణ కృష్ణ హరే హరే॥ ఏతత్ షోడశకం నా
మ్నాం కలి కల్మష నాశనం। ఇతి శ్రుతేః రామ నామ్నైవ తారకం భ
వతీతి చేన్న రామ నామ ఫలశ్రుతేః, కలి కల్మష నాశకత్వ మాత్ర ప
రత్వాత్, యుక్తం చైతత్ ఉత్తమ శ్లోక నామ సంకీర్తనస్య కలికల్మ
ష తారకత్వం స్మృతం॥ కర్కోటకస్య నాగస్య దమయన్త్యా నలస్యచ
ఋతుపర్ణస్య రాజర్షేః కీర్తనం కలినాశన మిత్యాదౌ॥ ఏవం, కలికల్మ
షాత్తారయతీతి తన్నిబంధ నైవాస్య తారకత్వ నిరుక్తిరపి రామ రహ
స్యాదౌ, ప్రకృతస్య తావత్, శివనామ్నః జాబాలేతు వేదాన్తే॥ అథ
హైనం బ్రహ్మచారిణ ఊచుః కిం జప్యే నామృతత్వం నో బ్రూహీతి
సహోవాచ యాజ్ఞవల్క్యః శతరుద్రీయేణేతి, ఏతాని హవా అమృతస్య
నామధేయాని, ఏతైర్హ వా అమృతో భవతి, ఇతి ముక్తి ఫలకత్వేనా
స్య సునిరూపితతయా, అథర్వశిఖాదౌ, తత్తారమితి, అథ కస్మాదుచ్య
తే తార మిత్యాదినా నమస్తారాయ నమశ్శంభవేచ ఇతి శతరుద్రీయే

చేయునని యున్నది. ఇది యుక్తమే యగును. కార్కోటకస్య నాగస్య అని మొదలు
గా నుత్తమ శ్లోకుల నామ కీర్తనమువల్ల కలి నశించునని యున్నది గదా? దీనిం బట్టి-
కలికల్మషముల నుండి తరింపఁ జేయుటచే రామనామమునకు తారక సంజ్ఞ వచ్చెను
గాని దానికి సంసారమునుండి తరింపఁజేయు శక్తి లేదు. సంసారమునుండి తరింపఁజేయు
శక్తి శివనామమునకే గలదుగాన శివనామమే తారకమగును. ఈయర్థము జాబాలమునం
దు గలదు. ఏ మంత్రమును జపము చేసిన ముక్తి లభించునో ఆమంత్రము నుపదేశింపు
మని బ్రహ్మచారులు యాజ్ఞవల్క్యునడిగిరి. శతరుద్రియము 'జపించునెడ ముక్తి గలుగు
నని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు బదులు చెప్పెను. శతరుద్రీయము చేతనే యేల ముక్తి
గలుగుననిన- మాకు అమృతత్వము వలయుఁగదా? అమృతుని నామధేయముల జపించి
న ముక్తి గలుగుఁగాని మృతుని నామధేయముల జపించిన నెట్లు ముక్తి గలుగును? శతరు
ద్రీయము లోనే- సోమాయచ- రుద్రాయచ ఈ మొదలగు నామములన్నియు అమృత
పదవాచ్యుఁడగు పరమేశ్వరునివే, వీనిచేతనే గాని ముక్తి కలుగనేరదు. అని యున్నది-
అథర్వశిఖయందు॥ తత్తారం. అశివ నామమునకే తారకమని సంజ్ఞ కలదని యున్నది
రుద్రాధ్యాయము నందును- నమస్తారాయ నమశ్శంభవేచ అనుటచే శివనామమే తారకమ

శివనామ విశేషణ త్వేనైవాస్య నిరుక్తతయా బృహజ్జాబాలే, శ్రీశైవ షడక్షరస్యైవ తారక సంజ్ఞ కత్వాభ్యాసేనచ సంసార తారకత్వ మస్యైవేతి సిద్ధం॥

అత్ర కేచిత్, విశేషార్థ ప్రకాశికాయాం, నమ శ్శివాగ్ని బీజాయ హరాయ పరమాత్మనే। ఓమంత మంత్ర రూపాయ మూల పంచాక్షరాత్మనే ఇత్యుక్త్యా షడక్షరేణ ప్రణవాంతేనైవ భవితవ్యం॥ తథా, తత్రైవ, ఓంకార వదనా దేవీ వాయకార భుజద్వయా। శికార దేహ మధ్యాచ నమకార పదద్వయా॥ ఇతి వచనేనాపి తత్రైవ జ్ఞాయతే॥ ఏవ మేవ శివానుభవసూత్రేపి॥ మూలాధారే నకారాఖ్యా సంస్థితా పరమేశ్వరీ। స్వాధిష్ఠానే మకారాఖ్యా శాంభవీ పర్యవస్థితా। మణిపూరే మహాస్థానే శికారాఖ్యా మహేశ్వరీ। అనాహతే వకారాఖ్యా సదాశైవీ వ్యవస్థితా। విశుద్ధేతు యకారాఖ్యా సాక్షా ద్విశ్వేశ్వరీ స్థితా। ఆజ్ఞా చక్రే మహాదేవీ తారాఖ్యా సముపస్థితా। అచారాఖ్యా న

సి నిర్ణయింపఁ బడియెను. కాబట్టి తారకమను పేరు శివనామ మునకేగాని రామనామమునకు లేదు.

ప్ర. విశేషార్థ ప్రకాశిక యందు. ఓమంత మంత్రరూపాయ అనుటచే పంచాక్షరికి ప్రణవము చివరను ఉండవలయునని తెలియు చున్నది. ఓంకార వదనాదేవి అనువచనమును బట్టియు ప్రణవము చివరనే యుండ వలయునని యేర్పడు చున్నది. ఇటులే శివానుభవ సూత్రమునందును, మూలాధార స్థానమున నకారముండునని మొదలు పెట్టి చివరకు ఆజ్ఞా చక్రమునందు ప్రణవముండునని చెప్పిన వచన ములను బట్టియు ప్రణవము కొనకె యుండవలెనని యేర్పడు చున్నది. మతియు నందు- నకార మాచార లింగమని యారంభించి ప్రణవము మహాలింగ మనుట చేతను- ప్రణవము షష్ఠమని యారంభించి- నకారము ప్రథమమని చెప్పుటచేతను శ్రీపంచాక్షరీ మహా మంత్రమునకు చివరనే ప్రణవముండ వలయునని స్పష్టమగు చున్నది కాదా?

ఉ. సకలప్రమాణముల యందును పంచాక్షరికి ప్రణవము మొదటనే యుండునని చెప్పఁబడి యున్నది కాన దానింబట్టి మంత్రమునకు ప్రణవము చివర నుండ వలయు ననువాదము సర్వప్రమాణ విరుద్ధ మగుటంజేసి యది గ్రాహ్యముకాదు.

కారస్స్యాన్నకారో గురులింగకం। శికారశ్శివలింగం స్యాద్వకారశ్చరలింగకం। యకారస్స్యాత్ప్రసాదాఖ్యో మోంకారో మహదుచ్యతే॥ షష్ఠ బ్రహ్మ భవేత్తారో యకారః పంచమో భవేత్। చతుర్థం తు వకారస్స్యాచ్ఛికారస్తు తృతీయకం। ద్వితీయంతు మకారస్స్యాన్నకారః ప్రథమం భవేత్। ఏవం షడక్షరాణ్యేవ బ్రహ్మాణి క్రమశో విదురితి కథనేన చాంతిమ ఏవ ప్రణవ ఇతి భణాతి తన్న తథాంగీకారే బహుప్రమాణ వ్యాకులీ భావాత్, తస్మాదిమాన్యేవ వచనాని తదనుకూలతయా భవంతి యోజ్యాని॥ తద్యథా,

ఓమంత మంత్రరూపాయే త్యత్రాంత పదస్య సామీప్య మర్థః, ని॥ అంతోఽస్త్ర్యవసితే మృత్యౌ స్వరూపే నిశ్చయేంతిక ఇతి వైజయంతీ కథనాత్, ఆదిమోప్యంతి కస్థపవేతి ఓమంత మంత్ర రూప వచనం న ప్రణవాది పాఠం బాధత ఇతి న తేన వచనేన సర్వ ప్రమాణవిరుద్ధోఽర్థో భవతి వాచ్యః॥ తథా, ఓంకార వదనా దేవీతి వచన మపి షడక్ష

ప్ర. అట్లని- విశేషార్థ ప్రకాశిక అనుభవ సూత్రమునను గ్రంథములలోని వచనముల కేమిగతి.

ఉ. ఈవచనములకు ప్రమాణాంతర విరోధము లేకుండ నర్థము చేసికొన వలయును.

ప్ర. ఈవచనములనే ప్రధానము చేసికొని వీనికి విరోధము లేకుండ కడమ వచనములకే అర్థమేల చేసికొన కూడదు ?

ఉ॥ అట్లు చేయవీలులేదు. ఏలన- విశేషార్థ ప్రకాశిక- అనుభవ సూత్రము అనునీరెండు గ్రంథములను చేసినవారు మాయిదేవాచార్యు డొక్కండే యగు॥ ఒక్కని మాటను సర్వ ప్రమాణానుకూలముగా నర్థము చేయుట యుచితమగునుగాని సర్వప్రమాణములను ఒక్కనిమాట కనుకూలముగా నర్థము చేయుట న్యాయ్యము కాదు॥ అట్లుచేయనెంచినను తెరుక్కుంగల సకల ప్రమాణములకు నిట్టి యర్థము చేయు శక్యము గాదు॥

ప్ర. వీనికి మాత్రము ప్రణవము మొదటనే యుండ వలయునను నర్థమెట్లు కుదురును ?

ఉ. ఓమంతే మంత్రరూపాయ అనుచోట అంత పదమునకు సమీపమని యర్థము- ప్రణవము మొదట నున్నను దగ్గరనున్నదే యగును॥ ఈపద్ధమునః జెప్పిన నీవచనము ప్ర

గీ యంత్రలేఖన క్రమమేవ బోధయతి నతు మంత్రపాఠ క్రమమితి వ
క్తేనాపి తాదృశార్థప్రతిపత్తిః। నచ, విలిఖితే యన్త్రే అధస్తాత్ప్ర
భృతి వాచ్యమానాని మన్త్రాక్షరాణి ప్రణవావసానానీతి స్పష్టం జ్ఞా
యత ఇతి వాచ్యం, తథా యన్త్రే అధస్తాత్ప్రభృత్యేవ మంత్రాక్షరా
ణి పాఠ్యానీతి వచనాదర్శనేన తదనురోధేన ప్రణవాంతమన్త్ర పాఠా
ంగీకారస్యాయుక్తత్వాత్।

నన్వేవం మూలాధారే నకారాఖ్యా ఇత్యారభ్య ఆజ్ఞా చక్రే
మహాదేవీ తారాఖ్యా సముపస్థితా ఇతి ఆచార్యాఖ్యం నకారస్స్యా
దిత్యారభ్య, ఓంకారో మహదుచ్యత ఇతి, తథా, షష్ఠ బ్రహ్మ భవే
త్తార ఇత్యారభ్య, నకారః ప్రథమం భవేత్, ఏవం షడక్షరాణ్యేవ బ్ర
హ్మాణి క్రమశో విదురితి వచనైశ్చ నకారాదీని ప్రణవావసానాని షడ
క్షరాణి క్రమశః పాఠ్యానీతి స్పష్టం జ్ఞాయత ఇతి చేత్ న, మూలాధా
రే నకారాఖ్యా ఇత్యాది వచనానాం షట్చక్రోపాసనా పరత్వేన తా

మూలాంతేగమూలను విరోధింపదు। ఓంకార వదనాదేవీ అనువచన మైననో షడక్షరీ మం
త్రము వ్రాయు విధమును దెల్పునేగాని మంత్రము నిట్లు పఠింప వలయునని దెలుపుటకై ప్ర
వర్తించినది కాదు।

ప్ర॥ యంత్రము వ్రాసినమీద దిగువనుండి మీదికి చదువుచెడ ప్రణవము కొనకే
వచ్చును కాదా?

ఉ॥ యంత్రము వ్రాసిదాని దిగువనుండి మీదికే చదువ వలయునని యెచటను
న్నది? మీదినుంచి యేల చదువరాదు? కాబట్టి ఇది యంత్రోద్ధార వచనముగాని మం
త్రము యొక్క పాఠక్రమమును చెప్పు వచనము కానేరదు॥

ప్ర॥ అట్లైన మూలాధార స్థానమున నకార ముండునని యారంభించి కొనకు ఆ
జ్ఞా చక్రమున ప్రణవ ముండు ననియు నకారమాచార్య లింగమని యారంభించి చివరకు
ప్రణవము మహాలింగ మనియు ప్రణవము ఆఱవది యని యారంభించి నకారము ప్రథమ
మనియు చెప్పిన వచనముల కెట్టులర్థము చెప్ప వలయును?

ఉ॥ మూలాధారస్థానమున నకార ముండు నని మొదలగు వచనములు షట్చ

దృశ వచనైః మంత్ర పాఠ క్రమాబోధనాత్, ఇహ విచారస్య సంభవేన, అస్యా విద్యాయాః పంచాక్షరీత్యేవ సంజ్ఞా ప్రసిద్ధా, యథా, శివమహాపురాణే॥ సైషా పంచాక్షరీ విద్యా సర్వశ్రుతి శిరో గతా। ఇతి, తథా తత్రైవ॥ తథా వేదాశ్చ శాస్త్రాణి మంత్రే పంచాక్షరే స్థితా ఇతి॥ విశేషార్థ ప్రకాశికాయామపి, పంచాక్షరీ పరా విద్యా ఇతి, తాదృశ్యా అస్యాః ప్రణవేన సంబంధః వ్యాఖ్యావ్యాఖ్యేయ రూపతయేతి జ్ఞాయతే, యథా, శివపురాణే, ఓమిత్యేకాక్షరే మంత్రే స్థితః సర్వగతశ్శివః॥ ఈశానాద్యాని సూక్ష్మాణి బ్రహ్మాణ్యేకాక్షరాణితు। మంత్రే నమశ్శివాయేతి సంస్థితాని యథా క్రమమితి, తదను రోధేనైవ, ప్రణవస్య సూక్ష్మ ప్రణవ ఇతి సూక్ష్మ పంచాక్షర ఇతి, పంచాక్షర్యాశ్చ స్థూల ప్రణవ ఇతి స్థూల పంచాక్షర ఇతిచ సంజ్ఞే జాబాలాదిషు శ్రూయేతే తద్విస్తరస్తు మంత్రార్థ నిర్ణయే భవిష్యతి ఏతేన ప్రణవః పంచాక్షరీ సమసత్తాకావితి జ్ఞాయతే తస్మాత్ ననకారాది వత్ప్రణవ షడక్షర్యేకయవభూత ఇతి తత్సాదృశ్యేనైకార్ణతయా గ్రహీతుం యుజ్యత ఇతి

ములయందు నుపాసనచేయు విధమును దెలుపప్రవర్తించినవి గాని మంత్రపాఠక్రమమును దెలుప ప్రవర్తించినవి కావు॥ ఇచటనిది గ్రహింపవలయు. ఏమనిన- ఈవిద్యకు పంచాక్షరియనియే ప్రధానమగు సంజ్ఞకలదు శివ మహాపురాణాదులయందట్లై చెప్పఁబడియున్నది. ఈ విద్యకు ప్రణవముతో సంబంధము మూలవ్యాఖ్యాన రూపమైనది. ప్రణవముమూలము పంచాక్షరి అర్థమునని యెఱుంగునది॥ దాననె ప్రణవము సూక్ష్మప్రణవము- పంచాక్షరిస్థూల ప్రణవము ననియు- ప్రణవము సూక్ష్మ పంచాక్షరము- పంచాక్షరి స్థూల పంచాక్షరము ననియు జాబాలాదులయందు జెప్పఁబడు చున్నవి॥ వీనింబట్టి ప్రణవము పంచాక్షరితో సమ సత్తాకమైనదిగాని పంచాక్షర్యవయవములగు నకారాదులతో సమసత్తాకమైనది కానేరదు॥ కాన, నకారము వోలె ప్రణవంబు నొక యక్షరమని గ్రహింపఁ గూడదు॥

అయినను, షట్స్థలోపాసనా పరులగు పెద్దలు ఆఱు అను లెక్కసరి పడుటకై ప్రణవమును గూడ నొక వర్ణముగా గ్రహించిరి॥

ప్ర॥ ఇంత విరుద్ధముగా పెద్దలు ఎట్లు గ్రహించిరి..?

సిధ్యాణి తస్మా త్ప్రణవాయాః పంచాక్షర్యాః షడక్షరీతి వ్యవహారో గా
ణఏవ సమఖ్యాః తథాపి, షట్స్థలో పాసన పరైః ప్రాగ్భిః తదనురోధా
య షడ్వర్ణత్వమేవ గృహీతః తత్ర పంచాక్షరీ సమసత్తాకస్య ప్రణవ
స్య సర్వప్రకృతిభూత మహా లింగ వాచకత్వం తద్ధ్యాన భూతాజ్ఞా చ
క్రో పాస్యత్వంచ యుజ్యత ఇత్యాశయేనైవ షష్ఠ్య ముక్తం నమంత్ర
పాఠక్రమే షష్ఠత్వ మస్మన్మతం తేషాం అన్యథా, సర్వప్రమాణ వ్యా
కులీ భావాదితి, సర్వత్రాపి ప్రణవాదిత్వ మేవాస్యాః ప్రమితం తద్య
థా, జాబాలే, ఓమితి హ్యగ్రే వ్యాహరేత్, నమ ఇతి పశ్చాత్ తతః
శ్శివా యేత్యక్షర త్రయ మితి, తథా, శివపురాణే॥ ఇహోం నమశ్శి
వాయేతి మంత్రేణానేన సిద్ధయ ఇతి తథా, తత్రైవ, మంత్రం సుఖ
ముఖోచ్చార్య మశేషార్థ ప్రసిద్ధయే। ప్రాహోం నమశ్శివాయేతిస
ర్వజ్ఞ స్సర్వ దేహినా మితి, ఏవం, ఏతావద్ధి శివజ్ఞాన మేతావత్పరమం
పదం। యదోం నమశ్శివాయేతి శివ వాక్యం షడక్షరమితి, కించ, త
త్రైవ, కింతస్య బహుభి ర్మంత్రై శ్శాస్త్రైశ్చా బహువిస్తరైః। యస్యో

ఉ॥ పెద్దలు గ్రహించినది విరుద్ధముగాదు॥ ఏలనిన- మహాలింగము ప్రకృతి- దా
నియొక్క వికృతులే కడమయైన లింగములు అగుచును మహాలింగము నాఱు లింగము
లలో నొక దానినిగా గ్రహించినట్లె ప్రణవమును నొక్క వర్ణముగా గ్రహించిరి॥ ప్రణ
వంబును- ప్రణవ వాచ్యమగు మహాలింగంబును సత్తమమగు నాజ్ఞా చక్రంబున ధ్యా
నము చేయఁ దగినవను నూహతో పెద్దలు చెప్పిరిగాని మంత్రమునకు చిట్టచివరనే ప్రణవ
ముండ వలయునను నుద్దేశముతోఁ గాదు॥ ఇట్లు లంగీకరింప కుండినయెడ సర్వప్రమా
ణంబులును విరోధించును॥

ఎట్లనిన- జాబాలమునందు- ప్రణవమును ముందు చెప్పి- తరువాత నమః అనియు,
అనంతరము శివాయ అనియు నుచ్చరింప వలయునని యున్నది॥ శివపురాణము నందును,
ఓంనమశ్శివాయ అను మంత్రముచే సకల సిద్ధులు కలుగునని యీ మొదలగు పెక్కు చో
ట్ల మంత్రమునకు మొదటనే ప్రణవముండునని చెప్పఁబడి యున్నది॥ అట్లు- సూతసంహి
త యందును॥ 'మొదట ప్రణవము- రెండవది నకారము అని మొదలుగా ప్రణవము మం
త్రాది యందె యుండునని నిర్ణయింపఁ బడియెను॥

నమ శ్శివాయేతి మంత్రోయం హృది సంస్థితః తేనాధీతం శ్రుతం, తేనైవ
తేన సర్వ మనుష్ఠితం। యేనోం నమ శ్శివాయేతి మంత్రాభ్యాస స్థి
రీకృత ఇతి, తథా, సూత సంహితాయాం యజ్ఞ వైభవ ఖండే, షడక్ష
ర విచారాత్మకేఽష్టమేఽధ్యాయే॥ ప్రణవం ప్రథమా విద్యా ద్వితీయం
తు నకారకం। మకారం తత్పరం విద్యా చ్ఛికారంతు తతః పరం నకా
రం పంచమం విద్యా, ద్యకారం షష్ఠ మేవ చేతి, తథా, శైవ సిద్ధాంత
శిఖామణావపి॥ తథా పంచాక్షరో మంత్ర స్సంసార క్షయ కారకః। ఓం
కార పూర్వ మంత్రోయం పంచాక్షర మయః పరఇతి॥ అత్రయద్యపి
కేచిత్ ఓంకార పూర్వ మంత్ర ఇత్యత్ర ఓంకారా త్పూర్వ మంత్ర ఇ
తి తేన ప్రణవాం తత్వమాయాతీతి బ్రువతే, తథాపి, తత్రైవానుప
దం॥ మంత్ర స్యాస్యాది భూతేన ప్రణవేన మహామతే ప్రబోధ్యతే
మహాదేవః కేవల శ్చిత్సుఖాత్మక ఇతి వచనేన, తథా, ప్రకృత పరిచ్ఛే
దాంతేపి॥ కిమిహ బహుభి రుక్తైర్మంత్ర మేనం మహాత్మా ప్రణవ సహి
త మాదౌ యస్తు పంచాక్ష రాఖ్యం ఇతి వచనేన పరోక్తార్థో విపరీత

ప్ర॥ శైవపంచకమందు నెక్కడైన ప్రణవము మంత్రాది యందుండు నని కలదా?
ఉ॥ శైవపంచకము లోని సిద్ధాంత శిఖామణి యందును॥ ఓంకార పూర్వమంత్రః
అనుటచే మంత్రమునకు మొదటనే ప్రణవ ముండునని చెప్పఁబడి యున్నది॥

ప్ర॥ అచ్చట- ఓంకారాత్పూర్వ మంత్రః అను సమాసము చేసిన మంత్రము ఓం
కారము కంటె ముందె యుండునని యర్థమగును. దానింబట్టి మంత్రమునకు చివరనే ప్ర
ణవముండునని యేల గ్రహింపఁ గూడదు॥

ఉ॥ ఈయర్థము సకల ప్రమాణములకు విరుద్ధము గాన నట్లు గ్రహింపఁ గూడదు.
ప్ర॥ ప్రమాణాంతరములు విరోధింపనీ- శైవపంచకాభిప్రాయ మిదియే యని
యేల గ్రహింపరాదు॥

ఉ॥ శైవ పంచకాభిప్రాయము సకల ప్రమాణ విరుద్ధమనుట కేవలమయుక్తము.
అది గాక- ఓంకార పూర్వమంత్రః అనుచోట- మంత్రము ఓంకారము కంటె ముందు
ండు ననుట విపరీతార్థము॥ ఓమంత్రః అనిన సులభముగా దెలియునపుడు ఓంకార పూ
ర్వమంత్రః అనియేల వ్రాయవలయును? అది యట్లుండ నీయర్థము సిద్ధాంత శిఖామణిలో

ఏవేన స్పష్టమేవ। లోకేప్యాచార్యముఖోపదేశే ప్రణవాద్యా ఏవ పంచాక్షర్యా ఉపదిశ్యమానత్వేన తత్పక్షస్య లోకశాస్త్ర విరుద్ధత్వ మక్షత మేవ॥ అత్ర కేచిత్ - విశేషార్థ ప్రకాశికానుభవ సూత్రయోః పంచాక్షర్యాః ప్రణవాం తత్వ ప్రతీతేః ప్రతిపాదనాత్ మాయిదేవాచార్యస్య మతే పంచాక్షర్యాః ప్రణవాం తత్వమితి వదంతి తదసంగతం॥ సర్వప్రమాణ విరుద్ధ మాయిదేవాచార్యస్య మత మిత్యంగీకారాపేక్షయా తదీయానాం కేషాంచిద్వచసాం సర్వ ప్రమాణాను కూలార్థ పరత్వ వర్ణన స్యాచితత్వాత్ - మాయిదేవాచార్యస్యైవ అనుభవ సూత్రే॥ ఏవం షడక్షరాణ్యేవ బ్రహ్మణి క్రమశో విదురితి వచనానంతర మేవ॥ ఓంకారః పరిపూర్ణత్వా త్త్వచి సర్వత్ర వర్తతే నకారో రుధిరే స్థాతి మకారో మాంస సంచయే శికారో మేదసి స్థాతి వకారోఽస్థిషు తిష్ఠతి॥ యకార స్థాతి మజ్జాయాం శుక్లే స్థాతి షడాత్మక ఇతి తథా - తదనంతరాధికరణే॥ ఓమితి జగదఖిలా స్యాన్నమ ఇతి నమమేదమ

ని ఓంకారపూర్వ మంత్రః అను శ్లోకమున కనంతర మున్నశ్లోకములకును విరుద్ధమే॥

ప్ర॥ అదియెట్లు?

ఉ॥ ఈమంత్రమునకు ప్రణవము మొదట నుండు నని తరువాత శ్లోకముననె చెప్పబడి యున్నది॥ ఆపరిచ్ఛేదము యొక్క చివరనుగూడ - ప్రణవ సహితమాదా॥ అది యందు ప్రణవముతోగూడ యున్నది అనియు కలదు॥ దీనింబట్టి ఓంకారము కంటె మంత్రము ముందు నుండు ననుట విపరీతార్థమని తేలినది॥ ఇదిగాక - లోకమున - పరిశీలనమున నక్షరాభ్యాసమున గూడ ప్రణవాదిగానె యీమంత్రము ఉపదేశింపబడు చున్నది. ప్రణవము మంత్రాంత్యముననె యుండు నను వాదము సర్వలోక శాస్త్ర విరుద్ధమని తేల్లమైనది॥

ప్ర॥ విశేషార్థ ప్రకాశిక - అనుభవ సూత్రము ఈ రెంటి యందు పంచాక్షరి ప్రణవాంతమని తెలియుచున్నదిగాన మాయిదేవాచార్యుని మతమునందు పంచాక్షరికి [illegible] నే ప్రణవమని యేల అంగీకరింప రాదు?

ఉ॥ మాయి దేవాచార్యుని మతము సర్వశాస్త్ర విరుద్ధమని యంగీకరించుటకంటె విశేషార్థ ప్రకాశికాదుల లోని వచనములకు ప్రమాణాంతరానుకూలమగు వ్యర్థము

పి శివాయేతి। మంత్రం సమర్పకోఽయం షడక్షరో మంత్ర నాయకో జ
యతీత్యనేనచ పాఠ క్రమ స్స్పష్టీ కృత ఇత్యత్ర విపరీతార్థాను ధా
వనం యత్పరేషాం తత్తదీయం పాండిత్య వైపరీత్య మావేదయ తీత్య
లమస్థాన సంరంభేణ॥ పరతత్త్వ వాచకత్వం యథా॥ స్కాందే॥ బ్ర
హ్మోత్తరఖండే॥ అగస్త్యరామాదిభి రాదృతత్వా దముష్య మంత్ర
స్యచ వైదికత్వాత్॥ పరస్య తత్త్వస్యచ వాచకత్వా న్నమశ్శివాయేతి
సదా జపత్వ మితి॥

సర్వపాప హరత్వం యథా, శివ తత్త్వ సుధానిధౌ॥ నామ్నో
స్తి యావత్ శక్తిః పాప నిర్హరణే ద్విజ। తావత్పాపానికర్తుం వై శక్తః
కోవా కలౌయుగే ఇతి, భాగవతేపి॥ యద్వ్యక్షరం నామ గిరేరితం నృ
ణాం సకృత్ప్రసంగా దఘ మాశు హన్తి తదితి॥ శ్రు॥ యశ్చాండాలోపి
శివ ఇతి వాచం విసృజేత్తేన సహ సంవసేత్తేన సహ భుంజీత ఇతిస
ర్వవేద సారత్వం యథా, విద్యాసు శ్రుతి రుత్కృష్టా రుద్రైకాదశినీ

కల్పించుటే యుచితము॥ అట్లులొప్పకొనక- ఓమంత మంత్రరూపాయ యనుచోట ప్ర
ణవము చివరనే యుండునని యర్థము చెప్పనెడ- విరోధము వచ్చినప్పుడు నైక వచన
ములకే ప్రామాణ్య ముండునను పూర్వ మీమాంసా న్యాయమునుబట్టి మాయిదేవాచార్య
వచనములు కేవల మప్రమాణములే కావలసి వచ్చును! మాయి దేవాచార్యుఁడె అనుభ
వ సూత్రమునందు॥ ఓంకారము పరిపూర్ణ మైనదిగాన చర్మము నందంతట నుండును॥ న
కారము నెత్తురు నందును- మకారము మాంసమునందు నుండునని మొదలుగా మంత్రము
లోన ప్రణవమే మొదలని చెప్పియున్నాడు॥ ఇదిగాక- ఓం అనఁగా సకలమగు జగ
త్తు అనియు- నమః అనఁగా- నమమ= నాదిగాదు- శివాయ= శివునకే యనియు చె
ప్పుదు ప్రణవమే మొదట నుండునని నిరూపించెను॥

ప్ర॥ ఈ మంత్రము పరతత్త్వమును చెప్పు ననుటయెట్లు?

ఉ॥ ఈమంత్రము అగస్త్య మహాముని- శ్రీరామ చంద్రుఁడు మొదలగు వారి
చే ననుష్ఠానము చేయఁబడినది గావునను- వేదముల యందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది గావు
నను- పరతత్త్వమును చెప్పునది గావునను నమశ్శివాయ అని యెల్లప్పుడు జపము చేయు
దుఅని స్కాందమున నున్నదిగాన నీమంత్రము పరతత్త్వవాచకమని స్పష్టమగు చున్నది

శ్రుతౌ। తత్ర పంచాక్షర స్తత్ర శివ ఇత్యక్షర ద్వయమితి॥ విముక్తిసా ధకత్వం యథా, సూత సంహితాయాం॥ షడక్షరం ప్రవక్ష్యామి స మాసేన సుశోభనం। యేన సంసార విచ్ఛిత్తి బ్రహ్మేంద్రాది విభూ తయ ఇతి॥ ఆజ్ఞా సిద్ధత్వం యథా, శివ పురాణే॥ ఆజ్ఞా సిద్ధ మసందిగ్ధ వాక్య మేతచ్ఛివాత్మకం। మంత్రం సుఖ ముఖోచ్చార్య మశేషార్థ ప్ర దాయకం। శ్రుణోఁ నమ శ్శివాయేతి మూల మంత్రంహి శైవక మితి॥

అథమంత్రార్థ నిర్ణయః

ఓం ఇతి బ్రహ్మ వాచకః, ఓమితి బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతేః॥ హర స్సర్వస్య కారణా ద్విభుత్వాద్విష్ణు రుచ్యతే, స్సర్వజ్ఞ స్సర్వవిజ్ఞానా ద నాదోమితి స్మృతఇతి కూర్మవచనాచ్చ, అవతేష్టి లోపశ్చేతి సూత్రే

ప్ర॥ ఈమంత్రము సమస్త పాతకములఁ బోఁగొట్టు ననుట యెట్లు?

ఉ॥ శివతత్త్వ సుధానిధి యందు॥ శివనామ మెన్ని పాపములఁ బోఁగొట్టునో అన్ని పాపములు చేయువాఁడు కలియుగమున నే యుండడు అని కలదు॥ కలియుగ మున నే లేకున్న నింకే యుగమందు నుండును? ఇదిగాక- చండాలుఁ డైనను శివ అనిపలుకునేడ వానితోఁగలసి కూర్చుండ వచ్చును. భుజింప వచ్చును అనియు శ్రుతియే చెప్పుచున్నది॥ దీనింబట్టి శివనామము సకలపాప హారమని స్పష్టముగు చున్నది॥

ప్ర॥ ఈమంత్రము వేదసారమనుట యెట్లు?

ఉ॥ విద్యలలో నెల్లశ్రుతియు-శ్రుతులలో నెల్ల రుద్రాధ్యాయంబును- నందు పంచాక్షరియు- అందు శివయను రెండక్షరములును సత్కృష్టములనుటచే నీమంత్రము వేద సారమని తెలియుచున్నది॥

ప్ర॥ ఈ మంత్రము ముక్తి సాధనమనుట యెట్లు

ఉ॥ సూత సంహిత యందు॥ ఏ మంత్రముచే సంసార బంధము తొలంగునో అట్టి షడక్షరీమహా మంత్రమును చెప్పుచున్నా ననుటచే ముక్తి హేతువని తెలియు చున్నది॥

ప్ర॥ ఇది ఆజ్ఞాసిద్ధమని యెఱుఁగగలదు?

ఉ॥ శివపురాణమునందు॥ ఈమంత్రము ఆజ్ఞాసిద్ధమని కలదు॥

మంత్రార్థ నిర్ణయము

ఓం [illegible] తెలియు చున్నది

ణావని ధాతోర్మన్ ప్రత్యయస్య టిలోపే జ్వరత్వ రేత్యాదినా వకా
రాకారయో రూఠి సవర్ణ దీర్ఘేచ గుణేచ సతిసమ్పన్నస్య తస్య కృత్సే
జన్త ఇతి మాంతత్వే నావ్యయత్వాత్, అవ్యయా దాప్సుప ఇతి తత
శ్చసుబ్ధాతు లోపః॥ కఠవల్లీషు॥ సర్వేవేదా యత్పద మామనన్తి తపాం
సి. సర్వాణిచ యద్వదన్తి। యదిచ్ఛన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే ప
దం సంగ్రహేణ బ్రవీమీతి ప్రతిజ్ఞాయ, తదనంతరం, ఓమిత్యేతత్, ఏ
తద్ధ్యేవాక్షరం బ్రహ్మ ఇత్యాదినా సర్వ వేద ప్రతిపాద్యత్వే నోపక్రాం
తస్య పర బ్రహ్మణః ప్రతి పాదకతయా ఓమితి పద ముపక్షిప్తం॥ కించ
అగ్నిమీళే పురోహితమిత్యాద్య వేదాది మవర్ణస్య, యోసి స్సముద్రో
బంధు రితి మధ్యవేద మధ్యమవర్ణస్య, సమానం పరమిత్యంతిమ
వేదాంతిమ వర్ణస్యచ సమాహృతి రోమితి పదమితి ప్రసిద్ధతయా.
యో వేదాదౌ స్వరః ప్రోక్తో వేదాన్తేచ ప్రతిష్ఠితః। తస్య ప్రకృతి లీన

సుజయు- శివుఁడు రక్షించు వాఁడు గాన ఓం అని చెప్పఁబడునని కూర్మ పురాణము నందు గలదు॥

అవరక్షణె అనుధాతువుపుమున్ ప్రత్యయము దానికి టిలోపము వచ్చి-అవ్+మ్అ నియుండ- వకారమునకు ఊ వచ్చి- అఊమ్ అనియుండెను॥ అకారమునకు గుణము వచ్చి- ఓమ్ అని యేర్పడియెను॥ ఇది మకారాన్తము గాన నవ్యయము॥ దానంజేసి చతుర్థీవిభక్తి లోపించెను॥

కఠవల్లియందు, సకల వేదములు నేతత్త్వమును చెప్పునో అని మొదలుగా నారంభించి సకల వేదప్రతిపాద్యమగు తత్త్వమును దెలుపునది ప్రణవమే యని చెప్పబడియెను
మఱియు అగ్నిమీళే యని మొదట వేదము యొక్క-అకారము సముద్రోబంధుః అని నడిమి వేదము యొక్క నడుమనున్నది ఉకారము సమానంపరం అని చివర వేదము యొక్క చివర నున్నది మకారము ఈమూటిచేత ఓమని యాయెను॥ ఇట్టిప్రణవమునకు నర్థము మహేశ్వరుడే యని శ్రుతియే నిర్ణయించినది.

కావున నే ఎప్పుడు మూఁడు మాత్రలుగల యీప్రణవముతో పరమ పురుషుని ధ్యానము చేయునో అని అగ్నేర్వ శిఖయందు దహించుచున్న భావ లింగము యొక్క యుపాసనము పరబ్రహ్మమును చెప్పు ప్రణవముతో శేయః కలయని విధిపఁబడి యున్నది.

స్య యః పర స్సమహేశ్వర ఇతి సర్వవేద సారస్య ప్రణవస్య పరమే శ్వర ఏవ వాచ్య ఇతి శ్రుత్యైవ నిర్ణీయతే॥ అత ఏవ, యః పున రేతం త్రిమాత్రే ణోమిత్యేతే నైవాక్షరేణ పరం పురుష మభిధ్యాయీ తే త్యాథర్వణో పనిషది దహరాధికరణ భావలింగో పాసనా పరబ్రహ్మ వాచకేన త్రిమాత్రేణ ప్రణవేన తదనుసంధాన పూర్వకం కర్తవ్యేతి విహితం॥ తస్మా దాదౌ ప్రణవ గ్రహణేన సకల వేద వేదాన్త ప్రతిపా ద్యాయే త్యర్థోలభ్యతే- శివాయేతి, శివశబ్దశ్చ సమేధయతి యన్నిత్యం సర్వార్థానా ముపక్రమం। శివ మిచ్ఛన్మనుష్యాణాం తస్మా ద్దేవ శ్శివ స్స్మృత ఇతి మహాభారతే శివశబ్దస్య మనుష్యాది హితైషిత్వ తత్ప్రా ర్థిప్సిత పురుషార్థోప యోగి సకల వ్యాపార సమేధయితృత్వం బోధయ తి॥ అస్మిన్వచనే మనుష్య గ్రహణం- హృద్యపేక్షయాతు మనుష్యాధికా రత్వాదితి సూత్ర ఇవ దేవాదీనా మప్యుప లక్షణం॥ యతో మహాభా రత ఏవ॥ సమాభవంతి మే సర్వే దానవా శ్చామరాశ్చయే। శివో స్మి

కాబట్టి ఓం అనగా సకలవేదాంత ప్రతిపాద్యుడను అర్థము.॥

శివాయ = శివశబ్దమున కర్థమేమనిన దేవ మనుష్యాదుల యొక్క హితమునుగోరువా డును మనుష్యుల పురుషార్థములకు నుపయోగించు సకలవ్యాపారముల నొడగూర్చు వా డును నని యర్థము॥ ఇందు మనుష్య శబ్దము దేహములకు నుపలక్షణ మనియె గ్ర హింప వలయును॥ ఏలనిన దేవతలు రాక్షసులును నాకు సమానులే॥ సర్వ భూతములకు శుభమును గోరుదును. గాని నాకు శివుడని పేరుగలదని పరమేశ్వరుడు చెప్పె నని మహా భారతమునందే యున్నది గాన నచ్చట మనుష్య పదము దేవాదులకు నుప లక్షణమని తె లియు చున్నది॥

వశ కాంతౌ అను ధాతువు మీద ఇచ్ఛాయుక్తుడు అను నర్థమునందు వర్ణ వ్యత్యయ మువచ్చి శివశబ్ద మేర్పడియెను॥ హిసి ధాతువుమీద హినస్తి అనువర్థము నందు సింహ అని యు వశ కాంతౌ అనుధాతువుమీద శివయనియు పశ్యతి అనునర్థమునందు కశ్యపఅనియు వర్ణ వ్యత్యయముచే నేర్పడియెనని వైయాకరణు లంగీకరించి యున్నారు.

దానింబట్టి శివుడనగా ఇచ్ఛాయుక్తుడు నని యర్థము కాగా ఇచ్ఛ దేనివిషయ మై అనియాకాంక్ష కలుగగా దేవాసుర మనుష్యాదుల యొక్క శుభమునిమిత్తమై యు

సర్వభూతానాం శివత్వం తేన మే సురాః॥ ఇతి॥ వశ కాంతా వితి ధా
తో ర్వర్ణ వ్యత్యయేన సిద్ధః పృషోదరాదిత్వా చ్ఛివ శబ్దః॥ తదుక్తం॥
హింసి ధాతో స్సింహ శబ్దో వశ కాంతౌ శివ స్మృతః వర్ణవ్యత్యయత స్సి
ద్ధౌ పశ్యకః కశ్యపో యథా- ఇతి॥ తేన శివ శబ్దస్య- ఇచ్ఛావా నిత్యే
ర్థ లాభే కస్మి న్నితితద్విషయా కాంతౌ యాం దేవాసుర మనుష్యాదీ
నాం శివే విషయ ఇత్యయమర్థః॥ శివ మిచ్ఛ న్మనుష్యాణా మిత్యార్ష
వచన ప్రామాణ్యా ల్లభ్యతే॥

కించ- శామ్య న్త్యస్మి న్దోషా ఇత్యర్థే-సర్వనీ ఘృష్వరిష్వలష్వ
శివ పట్వప్రహ్వేష్వా ఇత్యౌణాదిక సూత్రే శమిధాతో ర్వక్ప్రత్యయే
న ఇత్వమలోపాభ్యాంచ శివ శబ్దో నిపాతితః సమస్త సాంసారిక దోష
రాహిత్య మాచష్టే॥ అపిచ- శివాని= నిఖిల మాంగల్యా న్యస్య సంతీ
తి మత్వర్థీయాచ్ప్రత్యయా న్త శ్శివ శబ్దః సకల మాంగల్య గుణ నిధిత్వ
మావేదయతి॥ తదుక్తం॥ అనాది మల సంశ్లేష ప్రాగభావా త్స్వభావ
తః॥ అత్యన్త పరిశుద్ధాత్మా శివ ఇత్యభిధీయతే॥ అథవానంతకల్యాణ గు
ణైక నిధి రీశ్వరః॥ శివ ఇత్యుచ్యతే సద్భి శ్శివ తత్త్వార్థ వేదిభి రితి॥ త

నుః అర్థము మనుష్యులకు శుభము కోరుచుండుట వలన నాకు శివత్వము గలదని శివుడు చె
ప్పెనని చెప్పిన ఋషివచన ప్రామాణ్యమును బట్టియె లభించుచున్నది॥

మఱియు ఈదేవుని యందు సకల దోషములు శమించెనను నర్థము నందు॥ సర్వ
నీఅను ఔణాదిక సూత్రమున శమి ధాతువుకు వక్ ప్రత్యయము ఇత్వము లోపములతో
గూడ శివశబ్దము నిపతింపఁబడి యున్నది. దీనింబట్టి సమస్త సాంసారిక దోషములు లేవ
ని తెలుచున్నది॥

ఇదిగాక శివము లనఁగా సకల మాంగల్య గుణములు నీదేవునకు గలవను నర్థము
నందు మత్వర్థీయమగు నచ్ ప్రత్యయమురాగా శివశబ్ద మేర్పడియెను॥

దానింబట్టి సకలమాంగల్య గుణ రత్నాకరుడని తెలియు చున్నది॥ అనాది యగు
బంధము యొక్క సంసర్గము మొదలేలేదు గావున నత్యంత పరిశుద్ధుడు గావున పరమే
శ్వరుఁడు శివుఁడని చెప్పంబడును॥ ఇదిగాక అనంత కల్యాణ గుణరత్నాకరుండగునీశ్వరుడు
శివుఁడని చెప్పఁబడును॥అని శివపురాణమునందు గలదు॥దీనింబట్టి నిఖిలదోషసంస్పర్శమెన్నడు లే

స్వాత్ నిత్యనిర్ధూత నిఖిల దోషత్వం। సకల మాంగల్య గుణ రత్నాక
రత్వంచ- శివత్వమితి సిద్ధం॥ ఏతేన- ఏత దుభయ ధర్మ వైశిష్ట్య
బ్రహ్మణో లక్షణ మిత్యంగీకుర్వతా మపి పరేషాం మతే ఏత దుభయ
ధర్మ కత్వ రూప ప్రవృత్తి నిమిత్తస్య విష్ణు నారాయణాదిశబ్దేషు ని
రూపయితు మశక్యత్వేన తాదృశ శబ్ద వాచ్యానామే తాదృశ బ్రహ్మ
లక్షణ ప్రతిపాదక బ్రహ్మమీమాంసా ప్రతిపాద్యత్వస్యా సంభావితత్వ
సంపత్తి పత్త్యా బ్రహ్మమీమాంసావివరణ ప్రయాసః పరేషాం విఫల
ఇతి సిద్ధం॥

అపిచ- యదా తమ స్తన్న దివా నరాత్రి ర్న సన్న చాసచ్ఛివఏ
వ కేవలః తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞాచ తస్మాత్ప్రసృతా పురా
ణీతి శ్రుత్యా, తమో మాత్రావశిష్ట కాల విశేషావస్థాయి త్వాక్షర
శబ్ద వాచ్యత్వ సవితృ వరేణ్యత్వ బహు భవన సంకల్ప రూప జగత్కా
రణత్వాది రూపోఽర్థో శ్శివ శబ్దేన నిగద్యతే, అన్యచ్చ, శివ ఏకో ధ్యే
య శ్శివంకర స్సర్వ మన్యత్పరిత్యజ్యే త్యథర్వశిఖా వచనేన సర్వోపా

ఉంటుటయు సకల మాంగల్య గుణములు గలిగియుంటుటయు శివశబ్దార్థమని యేర్పడియెను

ఈరెండును బ్రహ్మలక్షణములని బ్రహ్మమీమాంస యందు నిర్ధారణ చేయబడియు
న్నది॥ దానింబట్టి ఈరెండు లక్షణములు శివశబ్ద వాచ్యుడగు తత్త్వము నందు గలవని ని
రూపించి శివశబ్దవాచ్యమే పరబ్రహ్మ యనియు దానింబట్టి బ్రహ్మమీమాంస శివ పరమే
యగుగాని దేవతాంతరపర మెన్నటికి గాదనియు శ్రీనీలకంఠ భగవత్పాదులవారు నిర్ణ
యించియుండిరి॥ అదిచూచి రామానుజుల వారును మధ్వాచార్యుల వారును లోగడ చె
ప్పిన రెండులక్షణములు శ్రీ నారాయణ మూర్తియందును గలవుగాన బ్రహ్మ మీమాంస
నారాయణ పరమని భాష్యములు వ్రాసి యుండిరి॥ ఇందిది గ్రహింప దగినది॥ ఏమని
నిర్దోషత్వము సకల మాంగల్య గుణవత్త్వము తమతమ దేవులయందే గలవని యొరు
పినను నిజముగా నెద్దేవునియం దున్నది ఎద్దేవునియందు లేనిది మనముచూచి గ్రహింప వ
లయు॥ శ్రీనీలకంఠాచార్యులవారు శివశబ్దమునందే యీరెండు లక్షణములను దెలుపు శ
ముగలదని చూపియుండిరి గదా? వారితో పంతముగను బ్రహ్మమీమాంస నారాయణ ప
మని భాష్యము చేసినవారు సిద్ధిలక్షణముల దెలుపు నర్థము నారాయణశబ్దము నందు

స్యత్వ రూప లక్షణ లక్షిత ఇతిచ జ్ఞాయతే, ఇదంచ, ప్రకృత్యాదికం సర్వం వశీకరోతీతి శివః, వశకాంతావితి ధాతోర్వర్ణవ్యత్యయేన సిద్ధః॥ తదుక్తం శివపురాణే, విద్యేశ్వరసంహితాయాం॥ శివ స్తథా ప్రకృత్యాది వశీకృత్యాథ తిష్ఠతి। సర్వం వశీకృతం యస్మా త్తస్మాచ్ఛివ ఇతి స్మృతః। శివ ఏవహి సర్వజ్ఞః పరిపూర్ణశ్చ నిస్పృహ ఇతి॥ నమ స్స్వస్తీత్యాదినా చతుర్థీ శివాయేతి, నమనం నమః, ప్రహ్వీభావః తేన త్వత్తోహ మపకృష్టో మత్త స్త్వముత్కృష్ట ఇత్యర్థో లభ్యతే॥ అత ఏవ నమస్కారస్య పరానుగ్రహసాధకత్వం దృష్టం లోకేపి॥ యతశ్చ, శ్రు॥ యమేవైష వృణుతే తేన లభ్య ఇత్యాదయ శ్శ్రుతయః పారమేశ్వరానుగ్రహస్యైవ పరమ పురుషార్థ నిదానతా మావేదయన్తి తత్రోస్య మంత్రస్య రాజస్య ముక్తి సాధనతా భవత్యవిశంక్యా॥ అతఏవ, తన్నమ ఇత్యుపాసీత ఇతి విధి ముపపాద్య, నమ్యన్తేస్మై కామా ఇతి సర్వకామావాప్తిః ఫల మితి తద్వాక్యాన్తరే నివారితా, శ్రు॥ సోశ్నుతే సర్వాన్కామా నిత్యాది శ్రుతిభి స్సర్వకామావాప్తిరేవ బ్రహ్మోపాసనా ఫలం విము

'లదనినిరూపింప వలయుగదా? అట్టి వెందును నిరూపించి యుండలేదు॥ గావున బ్రహ్మమీమాంస నారాయణ పరమని సాధించుటకు వారుచేసిన యత్నము వ్యర్థమే యని తేలినది. ఇకప్రకృతమును ననుసరింతము

మఱియు యదాతమః అను శ్వేతాశ్వతరమంత్రమునందు శివశబ్ద వాచ్యునకు జెప్పిన లక్షణములను బట్టి, సృష్టికి పూర్వముండు వాడును, అక్షర శబ్దవాచ్యుడును, గాయత్రిప్రతి పాద్యుడును, జగత్కారణుడునునగు వాడునని శివశబ్దార్థమని తెలియుచున్నది॥

ఇదిగాక, శివునినే ధ్యానము చేయవలయునని అథర్వశిఖయందుగలదు గాన సర్వోపాస్యత్వ రూపలక్షణము గలవాడనియు తెలియుచున్నది॥

మఱియు ప్రకృతి మొదలగు సర్వమును వశముచేసికొని యుండు వాడు అనునర్థమునందు వశకాంతా అనుధాతువువల్ల వర్ణ వ్యత్యయము వచ్చి శివ శబ్దము సిద్ధించెను॥ ఈ యర్థము శివపురాణమునందు॥ ప్రకృతి మొదలుగా సకలమును వశపరచుకొని యుండును గాన శివుడని చెప్పబడునని యున్నది॥ అట్టి శివుని కొఱకు నని యర్థము॥ నమః పదమునకు ప్రహ్వీభావ మర్థము నమస్కారము నమస్కార్యుని యొక్క ఉత్కర్షము బోధించును॥

క్తి రిత్యామ్నాత మేవేతి సిద్ధ మేవ ముక్తి సాధనత్వ మస్య మహా మన్త్రస్య॥

కించ, అకారోకార మకార బిందు నాదా ఇతి సూక్ష్మ ప్రణవే విద్యన్తే పంచావయవాః, తద్వాచ్యార్థశ్చ స్థూల ప్రణవ రూప పంచాక్షర్యవయవై ర్నకారాదిభి ర్నిగద్యతే॥ తదుక్తం పంచాక్షర జాబాలే॥ శివా దిచ్ఛాజ్ఞాన క్రియా పంచ కలా తదుత్తీర్ణా పరా కలాతత్సంవళితం సాదాఖ్య పంచక సంపుటితం పరా సాదాఖ్యోత్తీర్ణం అకారోకార మకార బిందునాద పంచక వాచ్యార్థ స్థూల ప్రణవ రూప నకారాది పంచాక్షర రూప షడధ్వ మయ విగ్రహ స్థూల సూక్ష్మాత్మక రూప వ్యష్టి సమష్ట్యాత్మక షడక్షర స్వరూప పంచాక్షర ఓంనమశ్శివాయేతి సాక్షాచ్ఛిచ్ఛక్త్యా వినా భూతం మహాలింగం బిందు నాదాత్మకం నాద వాచ్యం వాచకా భిన్నం అకారో నకార శ్చేశాన ముఖా దుకారో మకారశ్చ తత్పురుషాత్ మకారశ్శికార శ్చాఘోరాత్

నీవధకుడవని తెలుపును నమస్కారము పరానుగ్రహము సాధించునని లోకము వల్లనే తెలియుచున్నది. కావున నమస్కారము వలన పరమేశ్వరుని యనుగ్రహము కలుగుననుటనిక్కము॥ పరమేశ్వర ననుగ్రహముననే గాని పరమ పురుషార్థము లభింపదని శ్రుతి చెప్పుచున్నది గాన నీమంత్రము ముక్తి ప్రదమనుట నిక్కము॥ కావుననే పరమేశ్వరుని నమఃపదములో నుపాసింప వలయునని చెప్పి యిట్లు ఉపాసించినవానికి సకల కామములు స్వాధీనమగునని శ్రుతియే నిర్ధారణ చేసినది॥ సోఽశ్నుతే అను శ్రుతియును సకల కామావాప్తియే బ్రహ్మోపాసనా ఫలమని నిర్ణయించినది॥ కావున నీమంత్రము ముక్తి ప్రదమని స్పష్టమగుచున్నది॥

ఇది గాక, అకారము, ఉకారము, మకారము, బిందు-నాదము నని ప్రణవమున సూక్ష్మభాగములు గలవు॥ వీనియర్థమునే నకారము మొదలుగా పంచాక్షరిలోని స్థూలవర్ణములు బోధించు చున్నవి॥

ఈయర్థము పంచాక్షర జాబాలమునందు గలదు॥ ఎట్లనిన, ప్రణవము స్థూలము, సూక్ష్మమునని రెండు విధములు. అందు [illegible] పంచాక్షర మంత్రము, నమశ్శివాయ

బిందు ర్వకారశ్చ వామ దేవాత్ నాదో యకారశ్చ సద్యోజాతాత్ ఏతే వర్ణాః వ్యష్టి సమష్ట్యాత్మకాః సమష్టి రూపం ప్రాప్తా అభూం నమశ్శివాయేతి॥ తదుక్తం శివపురాణే ధర్మసంహితాయాం॥ యద్బీజం సర్వ విద్యానాం మంత్ర మాద్యం షడక్షరం। అతిసూక్ష్మం మహార్థం చ విజ్ఞేయం వట బీజవత్। దేవో గుణత్రయాతీతః సర్వజ్ఞ స్సర్వకృత్ప్రభుః। ఓమిత్యేకాక్షరే మంత్రే స్థిత స్సర్వ గత శ్శివః। యాని మంత్రాణి సూక్ష్మాణి మాలా మంత్రా ణ్యశేషతః। ఓం నమశ్శివాయేతి సంస్థితాని యథా క్రమం॥ మంత్రే షడక్షరే సూక్ష్మే పంచ బ్రహ్మాత ను శ్శివః। వాచ్య వాచక భావేన స్థిత స్సాక్షాత్ స్వభావతః। వాచ్య శ్శివః ప్రమేయత్వా న్మంత్ర స్తద్వాచక స్స్మృతః। వాచ్య వాచక భావో యమనాది స్సంస్థిత స్తయోః। యథా నాది ప్రవృత్తోయం ఘోర స్సంసార సాగరః। శివోపిహి తథానాది స్సంసారాన్మోచకస్స్మృత ఇతి॥ తత్రైవ వాయుసంహితాయామపి॥ సాంగాని వేద శాస్త్రాణి సంస్థితాని

అనునది స్థూల ప్రణవము॥ అట్లే పంచాక్షరియు స్థూలము, సూక్ష్మమునని రెండు విధములు। అందు నమశ్శివాయ అనునది స్థూల పంచాక్షరి. ఓమ్ అనునది సూక్ష్మ పంచాక్షరి యగును॥ నమశ్శివాయ అనునది వ్యష్టి, ఓమ్ అనునది సమష్టి॥ అకారము, నకారము ఈశానముఖము నుండియు— ఉకారము— మకారము తత్పురుష ముఖమునుండియు. మకారము శికారము అఘోరముఖము నుండియు, బిందువు వకారము, వామదేవ ముఖమునుండియు నాదము యకారము సద్యోజాత ముఖమునుండియు పుట్టెను॥ ఇవన్నియు సమష్టిరూపమును పొంది ప్రణవ పంచాక్షరి యాయెనని యున్నది। ఈ యర్థము శివపురాణమునందును గలదు॥ ఎట్టిది షడక్షరమంత్రములలో మొదటిదగు ప్రణవము సకల విద్యలకు మూలంబును, స్వల్పంబైనను మహార్థముగలిగి మఱ్ఱివిత్తనముపోలెనున్నది॥ గుణత్రయవిభాగము లేనివాడును, సర్వజ్ఞుండును, సర్వకర్తయు, నగు శివుడు ప్రణవము నందు యున్నవాడు సకలములగు మంత్రంబులును సూక్ష్మరూపముతో నిమడకుండంబుండున్నవి॥ సద్యోజాతాది పంచబ్రహ్మ మూర్తులుగల పరమేశ్వరుడు పంచావయవములుగల ప్రణవమునందును, అట్టి పంచాక్షరము నందును ప్రతిష్ఠితుడై యున్నవాడు॥ కావున మంత్రము వాచకము పరమేశ్వరుడు వాచ్యుండు నై యున్నవాడు సంసారమెట్టు లనాదిగా న

షడక్షరే। నతేన సదృశ స్తస్మాన్మంత్రో న్యోస్తి పరః క్వచిత్ । సప్త కోటి మహామంత్రై రుపమంత్రై రనేకధా। మంత్ర షడక్షరో భిన్నస్సూత్రం వృత్త్యాత్మనా యథా॥ శివ జ్ఞానాని యావంతి విద్యాస్థానాని యానిచ। షడక్షర స్య సూత్రస్య తాని భాష్యం సమాసతః॥ కింతస్య బహుభిర్మంత్రై శ్శాస్త్రైర్వా బహు విస్తరైః యస్యాం నమ శ్శివాయేతి మంత్రో యం హృది సంస్థిత ఇతి॥

కించ నమః పదేన పరమేశ్వరస్య సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రతి పాద్యతే॥ అతఏవోక్తం బ్రహ్మ దృష్ట్యధి కరణే శ్రీనీలకంఠ భగవత్పాదైః॥ ఇదమేవచ పరమాదిత్యాం యదుత్కృష్టం వస్తుతదేవ సర్వేనమంతి। అతః పరం బ్రహ్మ సర్వోత్కృష్టతయైవ సర్వనమస్కార విషయావగమ్యతే॥ ఋతగ్ం సత్య మితి మంత్రే ఉక్త విశేషణ విశిష్టం యత్పరం బ్రహ్మ విశ్వరూపాయ తస్మా ఏవ నమః సర్వోపి నమస్కారో నాన్యస్మై క్వచి దపీతి॥ కించాస్య పరబ్రహ్మణ ఉత్కృష్టతయైవ నమస్కార విషయత్వం

చ్చుచున్నదో వాచ్యవాచక భావంబు నపాదిగనే ప్రవర్తించు చున్నది॥ అనియున్న శివశ్లేషాయు సంహితయందును॥ షడంగములతో గూడిన వేదములు శాస్త్రంబులును షడక్షరము నందె యున్నవి॥ దీనితో తుల్యమగు మంత్రమింకొక్కటి లేదు। సప్తకోటి మహా మంత్రములు, నుపమంత్రములు నివియన్నియు నీషడక్షరము నందెగలవు॥షడక్షరమం (శమసూత్రము దానికి సకలమగు శివాగమంబులు వేదశాస్త్రంబులును భాష్యంబులునగు కావున నీమంత్రము హృదయమున నున్నవారికి నితరములగు మంత్రములతోను నితర శాస్త్రముల తోను ప్రయోజనములేదు.

ఇదిగాక నమః పదముచే పరమేశ్వరుడు సర్వోత్కృష్టుడని తెలియు చున్నది॥ దావసె, బ్రహ్మదృష్ట్యధి కరణము నందు నీలకంఠభగవత్పాదులవారు ఇట్లు చెప్పియుండిరి॥ ఎల్లరు గొప్పవానికే వందనముచేయుట. సంప్రదాయ సిద్ధమైయున్నది॥ పరబ్రహ్మ సర్వోత్కృష్టుడు గాననే యెల్లరకును వందనీయుడని తెలియుచున్నది। ఋతగ్ం సత్యం అనుమంత్రము నందు జెప్పబడిన విశేషణములుగల యేపరబ్రహ్మముకలదో విశ్వరూపముగల యా పరబ్రహ్మమునె సకలమును నమస్కారము చేయును గాని యింకొక్కనిని జేయనేరదు.

లక్షణముక్తం॥ తథాహి తైత్తిరీయ శ్రుతౌ॥ యస్మై నమ స్తచ్ఛిరో ధ
ర్మో మూర్ధానం బ్రహ్మోత్తరా హనుర్యజ్ఞోఽధరా విష్ణుర్హృదయం సం
వత్సరః ప్రజనన మిత్యాదినా శింశుమారాత్మ నిరూపణే హృదయాది
రూపేభ్యో విష్ణ్వాదిభ్యః పార్థక్యేన సర్వోత్కృష్టత్వా ద్దేవాస్య పర
బ్రహ్మణ శ్శివస్య ప్రధాన శిరో రూపత్వం యస్మై నమ స్తచ్ఛిర ఇతి
నమస్కార విషయత్వేన లక్షణే నైహా నూద్యాభిహితం॥ అవసానేచ
త్వం భూతానా మధిపతి రసి త్వం భూతానాం శ్రేష్ఠో సీత్యస్యైవ స
ర్వ భూత విషయ మాధిపత్యం శ్రేష్ఠత్వం చోక్త్వా- నమస్తే నమోన
మ స్సర్వం తే నమ ఇతి సకల భూతోత్కృష్టత్వాసిద్ధ మఖిల నమస్కా
ర పర్యవసానభూమిత్వ ముక్తం॥ సర్వత్రచ- నమస్తే రుద్ర మన్యవ ఇ
త్యాదిషు సర్వోత్కృష్టతయైవ పునః పున రస్మై నమః ప్రయుజ్యతే॥ ఐ

మఱియు- నీపరబ్రహ్మము శ్రేష్ఠమైనది గాననె యీ తత్త్వమునకు నమస్కారవి
షయత్వము లక్షణమని చెప్పఁబడియెను॥ తైత్తిరీయ శ్రుతియందు॥ నమస్కార మెవ్వ
నిఁ జెందునో యతఁడు శిరము- ధర్మము మూర్ధము- బ్రహ్మ మీదిపెదవి- యజ్ఞము క్రిందిపె
దవి- విష్ణువు హృదయము అని మొదలుగా శింశుమార చక్రస్వరూపము చెప్పునప్పుడు
హృదయాద్యవయవ రూపులగు విష్ణ్వాదులకంటె వేఱుగా-సర్వోత్కృష్టుఁడు గాననె పర
బ్రహ్మమగు శివుఁడు ప్రధానమగు శిరోరూపము గానున్న వాఁడని నమస్కారమెవ్వని
జెందునో అతఁడు శిరమను వాక్యముచే చెప్పఁబడియెను॥ ఈశ్రుతియొక్క పర్యవసానమునం
దును, నీవుభూతముల కధిపతివి, నీవన్ని భూతములలో శ్రేష్ఠుడవు,అని యీ పరబ్రహ్మ
మునకె సర్వభూతాధిపత్యంబును శ్రేష్ఠత్వంబును,. కలదని నిరూపించి, నీకొఱకు బె
క్కునమస్కారములు, సకల మగు నమస్కారంబులును నిన్నె చెందు నను వాక్యము చే
సకల భూతోత్కృష్టత యుండుటచే సకల నమస్కారములును పరబ్రహ్మమునె చెం
దునని చెప్పఁబడియెను॥ రుద్రాధ్యాయము మొదలుగా వేదముల యందంతటను రుద్రు
డా నీకు నమస్కారమని యిట్లు పరమేశ్వరు నుద్దేశించి పెక్కు నమస్కారములు చే
యబడు చున్నవి॥-లోకమునందైనను ఎక్కువయైశ్వర్యమో, ఎక్కువ జ్ఞానమో కలవాని
కే నమస్కరింతురు. గావున ఇట్లు సర్వులయొక్క నమస్కారములకు విషయుండు

శ్వర్యాదినా హి లోకే ధికం నమంతి తత స్సర్వ నమస్కార విషయత యా సర్వోత్కృష్ట ముమయా సహితం విరూపాక్ష మీశ్వర శబ్దైక వి షయ భూతం పరం బ్రహ్మేతి॥

పరంచ॥ శివానుభవ సూత్రే॥ ఓమితి జగదఖిలం ప్యాన్నమ ఇతి నమమేదమపి శివాయేతి। మంత్రిం సమర్పకోయం షడక్షరో మంత్రి నాయకో జయతి॥ నమ మేదం జగత్సర్వం శివాయేతి శివార్పణః। అభి ధత్తే ద్వమాత్రత్వా న్మంత్రో లుప్త మకారకః। తస్మా దర్పణ సద్భా వ జ్ఞాన మేవ సమాభ్యసేదితి॥ శ్రీషడక్షరస్య సర్వపదార్థ సమర్పణ ప రత్వ మావేదితం॥

ఇదంచ॥ శివానుభవ సూత్రే ఏవ॥ అంగం నమః పద మసౌ శి వ ఏవ లింగం సంబంధ ఏష యదియేతి పదం తదుక్తం। లింగాంగ సం గ మషదత్రయ బోధనార్థం మంత్రోయ మేవ మభి ధాస్యతి మంత్రి రాజః॥ ఇతి లింగాంగ సంయోగ పరతయా వ్యాఖ్యాతః॥

గాన, ఉమాసహితుఁడు, విరూపాక్షుఁడు ఈశ్వరశబ్దైకవాచ్యుఁడు నగు పరబ్రహ్మము సర్వోత్కృష్టమైనదని స్పష్టమైంది॥ అనిసిద్ధాంతము చేసియున్నారు గాన ఈ మంత్ర మందగు నమః అనుపదముచే పరమేశ్వరుఁడు సర్వోత్కృష్టుఁడని విశదమైనది.

మఱియును, శివానుభవసూత్రమునందు ఓం అనఁగా నీజగమంతియు॥ శివా య= శివుని కొఱకే యగుగాని, నమః, నమమ= నాకొఱకు గాదు అని యర్థము॥ ఈ విధముఁ సర్వమును నీశ్వరార్పణముచేయు భావమనే జ్ఞానమునే యభ్యసింప వలయునని యున్నది॥ కాఁబట్టి, యీ మంత్రరాజము సర్వపదార్థ సమర్పణరూపమైన సత్సింప్రదాయ సిద్ధసుజ్ఞానమును వ్యక్తీకరించుచున్నది॥

ఇదిగాక శివానుభవసూత్రమునందే, నమః పదము జీవుని, శివపదము పరమే శ్వరుని, య అనఁగా నిరువురయొక్క సాయుజ్యరూప సంబంధమును దెలుపుననని యి ట్లీమంత్రము శివ జీవ సాయుజ్య రూపనిత్యసంబంధమును బ్రకటించు చున్నదని యు వివరింపఁబడియును.

ప్ర॥ శివానుభవసూత్రము నందే॥ నమః అనుపదము, జీవుని, శివపదము పరమా త్మను, అయ అనునది యిరువురయొక్క యైక్యమును దెలియ చేయునని యు న్నది కాదా?

తత్రైవ యద్యపి॥ నను: పదంత త్ఖలు జీవ వాని శివః పదం త త్పర మాత్మవాచి। అమేతి తాదాత్మ్య పదం తదేత న్మమశ్శివాయేతి జగాద మంత్రః॥ ఇతి జీవ బ్రహ్మైక్య పరతయాపి విమృశః తథాపి త స్యోపాసనా పరత్వం వాచ్యం ఉపాసితు ర్బ్రహ్మ భావేనోపాసన స్యాంగీకారాత్॥ తథాహి శ్రీనీలకంఠ భగవత్పాదై రావృత్త్యధికరణే వేదాన్తానా ముపాసనా పరత్వ ముపపాద్య సిద్ధాంతిత మాత్మాధికరణే॥

యద్యపి జీవాధికమేవ శివాఖ్యం పరం బ్రహ్మ తథా ప్యుపాసితా అహం బ్రహ్మాస్మీతి తదుపాసీత॥ యతః పూర్వే ప్యుపాసితారః త్వం వా అహ మస్మి భగవో దేవతే అహంవై త్వమసీ త్యాద్యైక్యమేవ గచ్ఛంతి। ఉపాసితు రర్థాంతరత్వేపి తానుపాసిత్రా ననుగృహ్ణాతిస్వ స్వరూపతయా పరం బ్రహ్మ॥ తేచ పున స్స్వాత్మతయా గ్రాహయంతిచ పరానపి శిష్యాన్ తత్త్వ మసీత్యాదినా- నిరవధిక పరమా నందమయ

ఉ॥ ఉన్నది॥నిజమే అయినను అవచనము ఉపాసనాపరము॥ అభేదము వాస్తవము కాకున్నను ఉపాసన చేయువాడు నేను బ్రహ్మనేయని యుపాసన చేయవలయునని యంగీకరించితిమి.

ప్ర॥ నిజముగా జీవుఁడు శివుఁడు గాకున్నయెడ నేను శివుడనేయని యేల యుపాసన చేయవలసి వచ్చెను?

ఉ॥ శ్రీనీలకంఠాచార్యులవారు వేదాన్తములు బ్రహ్మబోధ పరములైనాక యుపాసనాపరములు నని ప్రతిపాదించెను ఆత్మాధికరణము నందిట్లు నిరూపించి యున్నాడు॥

శివుడను పరబ్రహ్మ జీవునికంటె భిన్నుఁడె అయినను ఉపాసకుడు నేను శివుడనేయని యుపాసన చేయవలయును

తొల్లింటి పెద్దలు నీవే నేను నేనునీవేయని అభిన్నముగానే యుపాసించుచున్నారు. అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది॥ పరబ్రహ్మ ఉపాసకునికంటె వేఱుగా నున్నను తనరూపములోనే యుపాసకుల ననుగ్రహించుచున్నాడు॥ ఆయుపాసకులును తమశిష్యులను పరబ్రహ్మరూపులనుగా బోధించుచున్నారు। ఇట్లు పర బ్రహ్మరూపులనుగా బోధించుటవలను నభిన్నముగానె యుపాసనచేసి పరబ్రహ్మ రూపము పొందుటకే యని గ

నిష్కళంక శివస్య ప్రాప్తిర్హి ముక్తిః। శివత్వప్రాప్తి రాత్మనః పశుత్వ
నివృత్తి మాత్రేణ న సంభవేత్। పశుత్వ నివృత్తిశ్చ సతతధ్యాన భావనా
వినా అహో నిరంతరం శివోఽహ మితి భావనా ప్రవాహేణ శిథిలిత పా
శతయా అసంగత పశుభావ ఉపాసక శ్శివ ఏవ భవతి। నిరస్త సమస్త దో
ష కళంక నిరతిశయ మంగళా స్పదత్వం హి శివత్వం। పరం బ్రహ్మచ
తాదృగేవ। తత్ర ధ్యానయా ఉపాసక శ్శివ ఏవ భవతి। అతఏవ తద
స్యైవ ముముక్షుధ్యేయత్వం నిషిధ్యతే। శివ ఏకో ధ్యేయ శ్శివంకర స్స
ర్వ మన్యత్పరిత్యజ్యేత్యాదిషు శ్రుతిషు॥ నివృత్త బ్రాహ్మణాది దేహాభి
మానాది మయ పశు భావస్య నిరతిశయ స్వరూపానంద సాక్షి స్వప్ర
కాశ శివ రూప పరమాహం భావాపత్తిర్హి ముక్తిరితి సర్వ శ్రుతి తా
త్పర్యాత్ బ్రహ్మాభావే నోపాసన ముపాసకస్య ముక్తి కర మప్యథాక
థం సంసారాన్నివృత్తి రితి॥

అతఏవ ఆవృత్త్యధి కరణే శ్రీశంకరాచార్యైః॥ విద్యుపాస్త్యోక్త

తాత్పర్యము॥

ప్ర॥ శ్రుతి అభిన్నముగా నుపాసన చేయుమనుట కేమి కారణము?

ఉ॥ అట్లు చేసినగాని ముక్తి లభింపదని శ్రుత్యాశయము॥

ప్ర॥ ముక్తి యనగా నేమి?

ఉ॥ నిరతిశయ పరమానంద రూపంబును దుఃఖస్పర్శ రహితంబును శివత్వము కల
గుటయే ముక్తి యగును॥

ప్ర॥ ఇట్టి శివత్వప్రాప్తి యెట్లు గలుగును?

ఉ॥ పశుత్వము తొలగినగాని కలుగనేరదు॥

ప్ర॥ పశుత్వము ఎట్లు తొలంగును?

ఉ॥ అది ఎల్లప్పుడు శివ భావము భావించుచున్నంగాని తొలంగదు॥ కావున
ఎల్లప్పుడు నేను శివుడనే యను తెంపులేని భావనచే పాశము విడిపోవును గాన దానిచే
నీ పశుత్వము నివర్తించగా నుపాసకుడు శివుడే యగును॥ దోష సంసర్గము లేక నిరతి
శయ మాంగళ్య గుణములు కలిగి యుండుటే శివత్వమగును॥ పరబ్రహ్మము నట్టిదియే య
గును॥ కావున శివభావనచే నుపాసకుడు శివుడే యగును, శివత్వమే ముక్తి శివ భావ

వేదాన్తే వ్యతిరేకేణ ప్రయోగో దృశ్యతే। క్వచి ద్విదినో పక్రమ్య ఉపాసినోపసంహరతి యథా— య స్తద్వేదయత్స వేద స మయైతదుక్తః ఇత్యత్ర। అను మ ఏతాం భగవో దేవతాం శాధి యాం దేవతాముపాస్స ఇతి॥ క్వచిచ్చోపాసినా ఉపక్రమ్య విదినోపసంహరతి॥ యథా— మనో బ్రహ్మేత్యుపాసీత ఇత్యత్ర— భాతిచ తపతి చ కీర్త్యా బ్రహ్మవర్చసేన య ఏవం వేద ఇతి॥ ఏవంచ, సామాన్య వాచకానాం విశేషే పర్యవసానస్య, భాగో వా మంత్రవర్ణనాది త్యధికరణే స్వీకృతతయా ఉపక్రమోప సంహారయో స్సమానార్థకతయా చ, నిర్విశేషం నసామాన్యమితి న్యాయేనచ వేదాన్తానా ముపాసనావిధి పరత్వం న్యాయ్యం॥ ఏవం చోపాసనా పరేషు వేదాన్తేషు ప్రతిపాదితమపి జీవ బ్రహ్మైక్య ముపాసనా పరమేవ భవతి నపారమార్థికం॥ అత ఏవోక్తం శ్రీసుదర్శనాచార్య చ

నచే గాని శివత్వము గలుగదు॥

ఆ కారణము వలననే శివఏకోధ్యేయః ఈ మొదలగు శ్రుతులు ముక్తిగోరువాడు శివునిదప్ప ఇతర దేవతను ధ్యానము చేయ గూడదని నిషేధించు చున్నవి॥

నేను బ్రాహ్మణుడను ఈ మొదలగు దేహాభిమానాది రూపమగు పశు భావము నివర్తించి స్వరూపానందమునకు సాక్షియు స్వప్రకాశుండు నగు శివుండనే నేనను భావము కలుగుటయే ముక్తి యని సర్వశ్రుతుల తాత్పర్యముగాను ఉపాసకుడు నేను బ్రహ్మనేయని యుపాసన చేసిననే ముక్తి కలుగును॥ అట్టు లుపాసన చేయుచున్నచో సంసారము నుండి యెట్లు విముక్తి నొందునని యీవిధమున నిరూపించి యున్నారు. గాన యుపాసనా యభిన్నరూపముననే చేయవలయునని యేర్పడియెను॥ దీనింబట్టి శ్రుత్యంతముల యందు జెప్పంబడిన యభేదము ఉపాసన కొరకేగాని అది పారమార్థికముగాదని యెరుంగునది॥

ప్ర॥ ఉపనిషత్తులు ఉపాసనా రూప జ్ఞాన బోధకములే యనుటయెట్లు?

ఉ॥ ఆవృత్త్యధి కరణమునందు శ్రీశంకరా చార్యుల వారును జ్ఞానార్థక మగు విద ధాతువు ఉపాసనార్థకమగు నుపాస్తియు, వేదాన్తముల యందు నభిన్నముగనే ప్రయోగింపం బడుచున్నవి. ఒక్కచో విదధాతువుతో నుపక్రమించి ఉపాసితో నుప సంహారము చేయును॥ వేరొక్కచో ఉపాసితో నుపక్రమించి విదధాతువుతో నుప సంహారము చేయును॥ అనిచెప్పి యుండిరి॥ విదధాతువు జ్ఞానసామాన్య వాచకము ఉపాసి జ్ఞాన విశేష వాచకము॥ సామాన్య వాచకమగు పశు శబ్దమునకు పశు విశేష వాచకమగు ఛాగ శబ్ద

రప్రైః శ్రుతి సూక్తిమాలాయాం॥ అద్వైత మాగమ శిరోభి రుపాసనా
యా ముక్తం తదేవ పరమార్థతయా న వాచ్య మితి॥ అథ సూతసం
హితాదిషు జీవ బ్రహ్మైక్యస్య పారమార్థి కత్వ కథన ముపాసనాదా
ర్ఢ్యాయై వేతి యత్కించి దేతత్॥

ఏతదధికృత్యోక్తం క్రియాసారే॥ నకారం పీతవర్ణం స్యాత్ బ్రహ్మ
రుద్రా చాధి దైవతం। సావిత్రీ శక్తి రిత్యుక్తా చాధారం పృథివీ తథా।
అనుష్టుప్ఛందసా యుక్తం వాసిష్ఠార్షం తథైవచ। స్థానం పశ్చిమ్యముఖం వ
క్త్రం సద్యోజాతీయ బ్రహ్మకం। ఆయుధం వజ్రమే వోక్తం కలా నివృ
త్తి రేవచ। గుణాః కఠిన మేవోక్తం చతురశ్ర క్రమేణతు। జ్వాల దగ్ని
ప్రకాశంతు కరణం మన ఏవచ। ప్రాణ వాయు సమాయుక్త మింద్రి
యాణాంచ గంధకం। ఇత్యేవం షోడశానాంతు నకారాక్షర ముచ్యతే॥ మ
కారం జలరూపంచ దైవతం విష్ణు స్తథైవచ, లక్ష్మీ శక్తి రితి ప్రోక్తా ర

మును బట్టి భాగరూప పటుశేష పరముగా నర్థము గ్రహించినట్లే ఉపాసనా రూప జ్ఞా
నపరముగా నర్థము చేయుట న్యాయ్యముగాని, జ్ఞానవిశేష వాచకమగు నుపాసి పదమ
ను నిరర్థకముచేసి కేవల జ్ఞానసామాన్య పరముగానె యర్థము గ్రహించి యీ యభేదమ
ు పారమార్థికమని చెప్పసాహసించుట శాస్త్రవిరుద్ధము.

కావుననే శ్రీసుదర్శనాచార్యుల వారు ఉపనిషత్తుల యందు నుపాసన కొఱకే
యభేదము చెప్పబడినది అదియే పారమార్థికమని యతిమ్యాప్తిము చెప్పగూడదని అ
నిరూపించిరి. సూత సంహితాదుల యందు అభేదము పారమార్థికమే యనికలదు॥ అ
నను అట్లు చెప్పుట ఉపాసన యందగు నభేద భావనను దృఢ పరచుటకే యని గ్రహిం
పవలయు॥

శ్రీపంచాక్షర మంత్రముమ గూర్చి క్రియాసారమున నిట్లు చెప్పబడి యున్న
నకారమునకు వర్ణము పసుపు అధిదైవతము బ్రహ్మరుద్రులు శక్తి సావిత్రి ఆధారము భూ
మి అనుష్టుప్ ఛందస్సు వసిష్ఠుడు ఋషి స్థానము పశ్చిమము ముఖము సద్యోజాతీయ
ము ఆయుధము వజ్రము కల నివృత్తి గుణము కఠినము చతురశ్రాకారంబును అగ్నిప్రకాశమ
ు కరణము మనస్సు వాయువు ప్రాణము ఇంద్రియము ఘ్రాణము నీపదునారు అంగములు గ
లవు మకారమునకు జలము రూపంబును విష్ణువు దైవంబును లక్ష్మీశక్తియు అనారా

ధారం జలమేవచ। త్రిష్టుప్ఛంద స్సమాయుక్తం విశ్వామిత్రో ఋషి స్తథా। స్థాన ముత్తరశ్చోక్తం వక్త్రం బ్రహ్మణా వామదేవకం। ఆయుధం పద్మమేవోక్తం ప్రతిష్ఠాఖ్య కలాయుతం। గుణానాం ద్రవ సంయుక్తా చతుర్వర్ణం సుచంద్రమాః। సోమస్యైవ ప్రకాశేన కరణం బుద్ధిసంయుత। అపాన వాయు సంయుక్తం రసజ్ఞా నేంద్రియం భవేత్। ఇత్యేవం షోడశానాం తు మకారాక్షర ముచ్యతే। శికారం వహ్నిరూపంతు రుద్ర స్తత్రాధి దైవతం। గౌరీ శక్తి సమాయుక్త మాధారం చాగ్ని రేవచ. ఉష్ణిక్ ఛంద స్సమాయుక్తం జమదగ్ని ఋషి స్తథా। స్థానం దక్షిణ శ్చోక్తం వక్త్ర మఘోరం బ్రహ్మచైవహి। స్వస్తికాయుధ మేవోక్తం విద్యానామ కలాపిచ। గుణం దీప్త్యను సంయుక్తం చక్రం త్రివిధ మేవచ। తటిత్తాం తు ప్రకాశేన కరణం త్వహ మాకృతిః। వ్యానవాయు సమాయుక్తం నే త్రేంద్రియ సమన్వితం। ఇత్యేవం షోడశానాంతు శికారాక్షర ముచ్యతే। వకారం వాయు రూపంస్యా దధిదైవత మీశ్వరం। అంబికా స్యాన్మహా శక్తి ర్వాయుశ్చాధార మేవచ। బృహతీ ఛందసా యుక్తం ఋషిః కాశ్యప నవచ। స్థానం పూర్వాననం ప్రోక్తం బ్రహ్మ తత్పురు షేణతు। ఆ

లంబును, త్రిష్టుప్ ఛందస్సు విశ్వామిత్రుఁడు ఋషి. స్థానము ఉత్తరదిశ వామదేవ ముఖము ఆయుధము పద్మము ప్రతిష్ఠకల గుణము ద్రవము అర్ధచంద్రాకారము చంద్రుని ప్రకాశముకరణముబుద్ధి అపానము వాయువు నాలుక ఇంద్రియమునగు చున్నవి. శికారమునకు వహ్నిరూపము రుద్రుఁడధి దేవత గౌరిశక్తి అగ్ని ఆధారము ఉష్ణిక్ ఛందస్సు జమదగ్ని ఋషి. స్థానము దక్షిణదిక్కు అఘోరము ముఖము స్వస్తిక మాయుధము విద్యాకల గుణము దీప్తి త్రివిధచక్ర మాకారము మెఱుపు ప్రకాశము కరణ మహం కారము వ్యానము వాయువు నేత్రమింద్రియము నగును॥

వకారము నకు వాయువురూపము ఈశ్వరుఁ డధి దేవత- అంబిక మహా శక్తి- వాయువు నాధారము- బృహతి ఛందస్సు- ఋషి కాశ్యపుఁడు- స్థానము తూర్పు దెస- తత్పురుష ముఖము- ఆయుధము బిందు రూపము- శాంతి కళ- గుణము ఆలోకము- త్వక్కు- ఇంద్రియము- నీల్లు పసునాయను వాకారాంగ ములగునని యు కారమునకు నాకాశము రూపము- సదాశివుఁడధి దేవత, ఉన్మనిశక్తి ఆనాదము వ్యో

యుధం బిందురూపంతు కళాశాంతి స్తథైవచ। గుణాలోకేన సంయుక్తం
స్పర్శజ్ఞానేంద్రియం భవేత్। ఇత్యేవం షోడశానాంతు వాకారాక్షరము
చ్యతే। యకారం వ్యోమరూపంతు దైవంచైవ సదాశివః। ఉన్మనీ శక్తి
రేవోక్తా ఆధారం వ్యోమ చోచ్యతే। జగతీ ఛందసాయుక్తం భారద్వా
జో ఋషి స్తథా। స్థాన మూర్ధ్వ ముఖం విద్యాద్బ్రహ్మ చేశాన మేవచ।
అయధానాంతు శూలం స్యాచ్ఛాంత్యతీతా కలాపిచ। గుణానాం చై
వ శూన్యంస్యాత్ప్రకాశం చంద్రికామణేః। కరణం ప్రకృతీ రూపం స
మానో వాయు రేవచ। శబ్దో జ్ఞానేంద్రియాణాంచ ఇత్యేతే షోడశ ప్ర
మాత్। యకారాక్షర మిత్యుక్తం నభూతం నభవిష్యతి। ఏక మేవ ప్ర
ధానంతు పంచాక్షర మితి స్మృతం। కామ్యసిద్ధి ప్రయోగే ప్రత్యేకం
పంచధా భవేత్। తతః ప్రస్తారకం ప్రోక్తం వింశత్యేక శతం భవేత్।
సప్త కోటి మహామంత్రా రూపమంత్రై రనేకధా। పంచాక్షరే ప్రలీయ
న్తే పున స్తస్మా ద్వినిర్గతాః॥ ఇత్యాదిః॥ అత్ర యద్యపి ప్రణవస్య మంత్రా
ది మనర్ణత్వ మనుక్తం। తథాపి- తస్య పంచార్ణ సమష్టి రూపత్వేన స
ర్వ వర్ణాగమత్వం భావ్యం॥

శ్రీశివమహాపురాణే॥ అస్యాః పరమ విద్యాయాః స్వరూపము

మము- జగతి ఛందస్సు, భరద్వాజుడు ఋషి, స్థానమూర్ధ్వము, ఈశానముఖము, అయు
ధము శూలము, శాంత్యతీతకల, గుణము శూన్యము, చంద్రకాంతిమణి ప్రకాశము, కర
ణము ప్రకృతి, సమానము వాయువు, శ్రవణ మింద్రియము, ఈ పదునారు యకారము
న కంగములగును॥ ఈపంచాక్షర మహామంత్రము యొక్కటియే ప్రధానమైనది. అయినను
కామ్యప్రయోగముల విషయమున ననేక విధములై నూటయిరువది యొక్క భేదము క
లిగి యున్నది. సప్తకోటిమహామంత్రములును పంచాక్షర మహామంత్రము నందే అణ
గియుండి దానినుండి వెడలుచుండును అని మొదలుగానున్నది. ఇందు మంత్రమునకు ము
ందు ప్రణవముండునని చెప్పలేదు. అయినను, ఆప్రణవము పంచాక్షర మహామంత్రము
యొక్క సమష్టిరూపముగాన సర్వవర్ణములకు మొదటనుండునని గ్రహింపవలయును. ఇట్లు
ఈమంత్రము నుద్దేశించి శివమహాపురాణము నందిట్లు చెప్పబడియున్నది.

ఘనోచ్యతే। ఆదౌ నమః ప్రయోక్తవ్యం శివాయేతి తతః పరం। సైషా పంచాక్షరీ విద్యా సర్వశ్రుతి శిరోగతా। శబ్దజాతస్య సర్వస్య బీజ భూతా సమాసతః। ప్రథమం మన్ముఖోద్గీర్ణా స్యాన్మమైవాత్మ వాచికా। తప్త చామీకర ప్రఖ్యా పీనోన్నత పయోధరా। చతుర్భుజా త్రినయనా బాలేందు కృత శేఖరా। పద్మోత్పల ధరా సౌమ్యా వరదాభయ పాణికా। సర్వ లక్షణ సంపన్నా సర్వాభరణ భూషితా। సిద్ధ పద్మాసనాసీనా నీల కుంచిత మూర్ధజా। అస్యాః పంచ విధా వర్ణాః ప్రస్ఫురద్రశ్మి మండలాః। పీతః కృష్ణ స్తథా ధూమ్రః శ్వేతాభో రక్త ఏవచ। పృథక్ప్రయోజ్యా యద్యేతే బిందునాద విభూషితాః। అర్ధచంద్రాకృతి ర్బిందు ర్నాదో దీప శిఖాకృతిః। బీజ ద్వితీయం బీజేషు మంత్ర స్యాస్య వరాననే। దీర్ఘ పూర్వం తత్తురీయం పంచమం శక్తిమాదిశేత్। వామదేవో నామ ఋషిః పంక్తి శ్ఛంద ఉదాహృతం। దేవతా శివ ఏవాహం. మంత్రస్యాస్య వరాననే। గౌతమో ఽత్రి ర్వరారోహే విశ్వామిత్ర స్తథాఙ్గి

పంచాక్షరీ స్వరూపము చెప్పఁబడును. మొదట నమః అనియుతరువాత శివాయ యనియు పలుకవలయును. ఇదియే సకల వేదాంతముల యందున్న పంచాక్షరీ విద్య యగును॥ ఇది సకలశబ్ద జాతమునకు నుత్పత్తి కారణమైనది.

ఈవిద్య మొదట నీశ్వర ముఖమునుండి వెడలి వచ్చెను॥ శివస్వరూపమును చెప్పునదియె యగును॥ పుటము వేసిన బంగరు వన్నె కలదియు ఉన్నత స్తనయుగము కలదియు నాల్గుచేతులును మూడు కన్నులును కలది యు చంద్రుని ధరించినదియు తామర పూవును కలువపూవును ధరించునదియు సర్వలక్షణములు గలదియు సర్వాభరణములచే నలంకరింప బడినదియు పద్మాసనంబున గూర్చుండి నదియును నల్లని మ్రొడుకలు గలదియు నగును. ఈవిద్యయొక్క నాలుగు వర్ణంబులను వెల్గుచున్న కాంతిపుంజంబు గలది. అయిన వర్ణములకును క్రమముగా పసుపు నలుపు ధూమ్రము తెలుపు ఎరుపు రంగులు కలిగి యుండును ఈవర్ణములను విడివిడిగా వాడుకొనునెడ బిందునాదంబులఁ జేర్ప వలయును. బిందువు అర్ధచంద్రాకారంబును నాదము దీపశిఖాకారంబు నగును॥ ఈమంత్రమునకు మకారము బీజంబును యకారము శక్తియు నగును॥ వామదేవుఁడు ఋషి. పంక్తి ఛందస్సు దేవత శివుఁడు నగు వేఁయునునను॥ గౌతముఁడు అత్రి విశ్వామిత్రుఁడు అంగిరసుఁడు భారద్వాజుఁడు నను

రాః భారద్వాజ శ్చ వర్ణానాం క్రమశో ఋషయ స్స్మృతాః। గాయ
త్ర్యనుష్టప్త్రిష్టుభ శ్ఛందాంసి బృహతీ విరాట్। ఇంద్రో రుద్రో హరి
ర్బ్రహ్మ స్కంద స్తేషాంచ దేవతాః। మమ పంచ ముఖా న్యాహుః స్థా
నం తేషాం వరాననే। పూర్వాది చోర్ధ్వ పర్యన్తం నకారాది యథా
క్రమం। ఉదాత్తః ప్రథమో వర్ణ శ్చతుర్థశ్చ ద్వితీయకః। పంచమస్స్వ
రిత శ్చైవ మధ్యమో నిహత స్స్మృతః। కలావిద్యాః శివస్యైనం సూత్రం
పంచాక్షరం తథా। నామాన్యస్య విజానీయా త్తైనం మేహృదయం మ
తం। నకార శ్శిర ఉచ్యేత మకార స్తు శిఖోచ్యతే। శికారః కవచం తద్వ
ద్వాకారో నేత్ర ముచ్యతే। యకారోఽస్త్రం నమస్స్వాహా వషట్స్వా
ద్వౌషడిత్యపి।ఫడిత్యపిచ వర్ణానాం మన్త్రాంగత్వం యథా తథా। ఇతి।

ఏతత్ప్రస్తావ ఉక్తం శివ తత్త్వ సుధానిధౌ। తత్రాదౌ జప య
జ్ఞశ్చ ప్రశస్త స్సర్వ దేహినాం। జపేన యోగ సిద్ధిస్స్యా ద్యోగా జ్జ్ఞా
నం చ సిధ్యతి। జ్ఞానేన మోక్ష మాప్నోతి తస్మాజ్జప్యో మహా మనుః। శి

నీమైమగురు నైదువర్ణంబులకు ఋషు లగుదురు। గాయత్రి అను ష్టుప్ త్రిష్టుప్ బృహతి వి
రాట్ నీమైదును క్రమముగా నైదువర్ణములకు ఛందస్సు లగును ఇంద్రుడు రుద్రుడు హ
రి బ్రహ్మ స్కందుడు నీమైదుగురు దేవత లగుదురు। సద్యో జాతాదులగు నాముఖములె
యయిదు వర్ణములకు ముఖములగును। తూర్పుదెస మొదలు కొని యూర్ధ్వ దిశ వరకు నై
దుదెసలును నకారాదులకు క్రమముగా స్థానములగును। మొదటిది రెండవది నాల్గవదియు,
నగువర్ణములు హాత్తంబులును మూడవది యనుదాత్తంబును అయిదవది స్వరితంబు నగు
ను. నివృత్తి మొదలగు నైదుకలలును నైదక్షరంబుల కగును. వీనినెరుంగుటయె హృదయ
మగును హృదయాది న్యాసము నందు నకారము శిరంబును మ కారము శిఖయును శికార
ము కవచంబును వా కారము నేత్రంబును య కారము అస్త్రంబును నగును। నమః స్వాహా
వషట్ వౌషట్ ఫట్ నీనిని మంత్రాంగములు గాఁ జెప్పు కొన వలయు। ఈమంత్రము
యొక్క ప్రస్తావమున శివతత్వ సుధానిధి యందు ఇట్లు చెప్పఁ బడియెను। సకల యజ్ఞముల
లో జప యజ్ఞ ముత్తమమైనది జపముచే యోగసిద్ధి కలుగును। యోగముచే జ్ఞానము సిద్ధిం
చును. జ్ఞానముచే ముక్తి లభించును। కావున శివ పంచాక్షర మహా మంత్రము జపింప
వలయును।

న పంచాక్షరో మంత్రః పాపారణ్య దవానలః। ప్రణవేన యుతో మం
త్రః షడక్షర ఇతీస్మృతః। దేవానాం పరమో దేవో యథా శంభు స్స
నాతనః। మంత్రాణాం పరమో మంత్ర స్తథా శైవ షడక్షరః। ఏషపం
చాక్షరో మంత్రః కేవలో ముక్తిదాయకః। అస్యైకాక్షర మాహాత్మ్యం
వక్తుం నాలం చతుర్ముఖః। నమస్కారేణ జీవత్వా శివేహి పరమాత్మ
ని। ఐక్యాగత మయం మంత్రః పర బ్రహ్మ మహోమహీపః। ప్రణవేనయు
తో మంత్రో జప్యోయం బ్రాహ్మణై స్సదా। భవపాశ సబద్ధానాం దే
హినాం హితకామ్యయా। ప్రాహోం నమశ్శివాయేతి మంత్రమాద్యం
హర స్స్వయం। కింతస్య బహుభి ర్మాత్రైః కిం తీర్థైః కింతపోధ్వరైః। కై
వల్య దీప మార్గోఽయ మవిద్యావారి బాడబః। మహాపాతక దావా
గ్ని సోఽయం మంత్ర షడక్షరః। ప్రణవేన వినా మంత్ర సోఽయం
పంచాక్షర స్స్మృతః। స్త్రీభి శ్శూద్రైశ్చ సంకీర్ణై ర్నమోన్తో జప్య ఏవ
హి వామదేవ ఋషి శ్చాస్య గాయత్రీ ఛంద ఉచ్యతే। దేవతా స శివ

ఈమహా మంత్రము పాపములను అడవులకు కార్చిచ్చుం బోలినది. ప్రణవముతో
గూడిన నీమంత్రము షడక్షరమగును. సకల దేవతలలో పరమేశ్వరుఁడు పరాత్పరు డైనట్లు
నీ మంత్రంబు సకల మంత్రంబులలో నత్యుత్తమ మైనది. ఈమంత్ర మొక్కటియే తప్పక
ముక్తి నీ జాలును. ఈమంత్రము లోని యొక్క యక్షరము మహిమమునైన బ్రహ్మ దే
వుఁడు చెప్పఁజాలఁడు. నమస్కారము జీవుని- శివయనుపదము పరమేశ్వరుని. అయిఅను వ
ది యిద్దర సాయుజ్యమును దెలుపును. బ్రాహ్మణు లీమంత్రమును ప్రణవముతో జపిం
ప వలయును. సంసార పాశబద్ధులగు ప్రాణుల హితము గోరి పరమేశ్వరుఁడు తాన ఈమం
త్రము నుపదేశించెను.

ఈమంత్రము జపించు వానికి తక్కిన మంత్రముల తోడను- తీర్థగమనముల తోను
పములతోను- యజ్ఞములతోను నేమియు నుపయోగము లేదు. ఈమంత్రము మోక్షప్రా
పము చేయుమార్గంబును- అజ్ఞాన సముద్రమునకు బడబాగ్నియు- మహా పాతకములకు
కార్చిచ్చుయునగును. ప్రణవము వదలిన పంచాక్షర మగును. స్త్రీలును- శూద్రాదు
లు ప్రణమును వదలి మంత్రము కొనకు నమః పదము చేర్చియే జపింపవలయు. ఈమం

స్యాశ్చా త్ప్రథమః బీజ ఉచ్యతే। శక్తిర్ద్వితీయ వర్ణశ్చ న్యాసశ్చైవం షడక్షరైః। ధ్యాత్వా సంపూజ్య మానసి బాహ్యే వా పరమేశ్వరం। ప్రథమః ప్రణవః నిద్యాద్ద్వితీయంతు నకారకః। మకారంతత్పరం విద్యాచ్ఛికారంతు తతః పరం। వాకారం పంచమః విద్యాద్యకారం షష్ఠమేవ చ। ఇత్థం షడక్షరం విద్యా జ్జాబాలోపనిషద్గత మిత్యాది॥

స్త్ర్యాధికృత మంత్ర నిర్ణయః.

అత్ర॥ స్త్రీభిశ్శూద్రైశ్చ వక్తవ్యం నమోంతం ప్రణవం వినేత్యాది ప్రమాణ ప్రాబల్యేన స్త్రీ ప్రభృతిభి శ్శివాయ నమ ఇత్యేవ భవతి జప్యం॥ నచ- ప్రణవ వైకల్యేన మంత్రస్య సంపూర్ణ ఫలదాయకత్వం నసిద్ధ్యేదితి వాచ్యం॥ శివతత్త్వసుధానిధౌ॥ ఏష పంచాక్షరో మంత్రః కేవలో ముక్తిదాయకః। అస్యైకాక్షర మాహాత్మ్యం వక్తుం నాలం చతుర్ముఖః। ఇత్యత్ర అంగాదిహీనస్య- ప్రణవ రహితస్యచ మోక్షదాయకత్వ మక్షతమితి కేవల పదేన బోధితత్వాత్॥ నను- ఓంకార వద

త్రిమునకు వామదేవుఁడు ఋషి, గాయత్రి ఛందస్సు- శివుఁడు దేవత- నకారము బీజము- మకారముశక్తి - అఋవర్ణములతో కరాంగ న్యాసముచేసి కొనవలయును॥ పరమేశ్వరుని హృదయమందు గాని- బాహ్యమున గాని పూజించి జపముచేయ వలయును॥ అని యున్నది॥

స్త్రీలు శూద్రులును ప్రణవమును వదలి పెట్టి- శివాయనమః అని జపము చేయవలయు నని పూర్వోక్త వచనములచే తెలియుచున్నది॥

ప్ర॥ పంచాక్షరిని ప్రణవము వదలిపెట్టి జపించునెడ సంపూర్ణఫలమెట్లుకలుగును?

ఉ॥ మంత్రాంగములు లేకున్నను- ప్రణవము లేకున్నను పంచాక్షరి మాత్రమే ముక్తి నిచ్చునని శివతత్త్వసుధానిధి యందుఁ గలదుగాన- సంపూర్ణ ఫలము లభింప వాటంకముండదు॥

ప్ర॥ పంచాక్షరి యంత్రమునకు ప్రణవము ముఖమనియు- వాయ కారములు చేతులనియు- శికారము దేహమధ్యమనియు- నమకారములు పాదము లనియు నున్నది. స్త్రీలుమున్నగువారు ప్రణవమును వదలి పెట్టిన- పంచాక్షరి యంత్రము ముఖ లిఖించుటెట్లు?

ఉ॥ చంద్ర[illegible] ... వాయ కారంబులు చేతు

నాదేవీ నాయకార భుజద్వయీ। శికార దేహా మధ్యాచ నమస్కార ప దద్వయీ తి పంచాక్షరీ యంత్రే ప్రణవస్య యంత్రే వదన తయా ప్రతిపాదితత్వేన ప్రణవ పరిత్యాగే సంపూర్ణ పంచాక్షరీ యంత్ర విలే ఖనానుపపత్తిరితి చేన్న- చంద్రజ్ఞానోత్తరే। శికార వదనా దేవీవా యకార భుజద్వయీ। విసర్గ దేహా మధ్యాచ నమస్కార పదద్వయీ తి ప్రణవరహిత కేవల పంచాక్షరీ యంత్రవిలేఖన విధేః కథితత్వేన ప్రణ వానధికృత విషయే ప్రణవ పంచాక్షరీ యంత్ర విలేఖనానుపపత్తేర దోషత్వాత్॥ నాపి- షట్స్థలోపాసనాయాం షట్చక్రాధి కరణక ష డక్షర వాచ్యషల్లింగానుసంధానానుపపత్తిః అజ్ఞాచక్రాధి కరణక మ హాలింగ వాచక ప్రణవస్య పరిత్యాగాదితి శంక్యం- పంచాక్షర్యా ఏ వ స్థూల ప్రణవ ఇతి సంజ్ఞయాః పూర్వం నిరూపితత్వేన సూక్ష్మ ప్రణ వ భావనావసరే తత్సమానార్థక స్థూల ప్రణవ భూతాయాః అస్యా ఏవ భావనస్య యుక్తత్వేన స్వానధికృత ప్రణవ గ్రహణస్య నిష్ఫలత్వే

నమస్కారమలు పాదములును- విసర్గము దేహమధ్యంబు నని ప్రణవములేని పంచాక్షరి యంత్రము వ్రాయు పద్ధతి చెప్పఁబడి యున్నది గాన నావిధమున లిఖింప వచ్చును॥

ప్ర॥ అటులేని- షట్స్థలోపాసనయందు షట్చక్రముల యందును షడక్షర వా చ్యములగు షల్లింగములను నను సంధానము చేయుట యెట్లు సంభవించును? ఆజ్ఞాచక్ర మునందు మహాలింగమునందు చెలుపు ప్రణవము లేదుగదా?

ఉ॥ పంచాక్షరియె స్థూల ప్రణవమని 'పూర్వము నిరూపింపఁబడియె గాన- సూ క్ష్మప్రణవమును భావింప వలసినప్పుడు దానితో సమానార్థకమైన స్థూల ప్రణవమగు పంచాక్షరిని భావించుటయే యుక్తమగు గాని తమకు నధికారము లేని ప్రణవమును గ్రహింప దానంజేసి ప్రయోజనము లేక పోగా, విపరీత ఫలమే కలుగు నని తెలియుచు న్నది॥

అదియేలనిన, స్త్రీశూద్రాదులకు ప్రణవమున నధికారములేదనుట సర్వప్రమాణ సి ద్ధమైయున్నది. కేవల పంచాక్షరిని జపింపఁగనే సర్వేష్టములు సిద్ధించు చుండఁగ మరిఁ గూ డదని చెప్పిన ప్రణవమును గ్రహించు నెడ విపరీత ఫలము కలదె వేరు ప్రయోజనము క న్పట్టదు॥

న. విపరీత ఫల ప్రదత్వ శంకాస్పదత్వాచ్చ॥

అత్రేదం మనధేయం॥ ప్రణవ పంచాక్షర్యోః స్థూల సూక్ష్మ ప్రణవ పంచాక్షరీస జ్ఞకత్వేన సమానార్థకత్వేన సమసత్తాకత్వా- తన్మూలకం తుల్య ఫలత్వంచ సవిస్తరం సప్రమాణంచ నిరూపిత మేవ పురస్తాత్॥ స్త్రీ శూద్రాణాంతు ప్రణవేఽనధికారః ప్రమిత ఏవ॥ ఏనాచ- కేవల పంచాక్షరీ జపేనైవ సర్వేష్ట సిద్ధౌ స్వానధికృత ప్రణవ పరిగ్రహే నిషిద్ధ ధర్మ పరిగ్రహ మూలక విపరీత ఫలావాప్తే ర్నఫలాన్తరసంపత్తిం మన్యామహే॥

యత్తు- పంచాక్షర్యాం ప్రణవ స్యానంత ర్భావేన- తద్యోగేచ మనోష్టాక్షర సంజ్ఞకత్వేనచ పంచాక్షర్యాః ప్రణవ సంబంధ రాహిత్యప్రత్యభిజ్ఞానేన వైదికత్వం దుర్నిరూప మితి॥ తదవివేక నిదానమేవ॥ విద్యాసు శ్రుతి రుత్కృష్టా రుద్రైకాదశినీ శ్రుతౌ తత్ర పంచాక్షర స్తత్రశివ ఇత్యక్షర ద్వయ మిత్యాది నా శైవ పంచాక్షరస్య సర్వ శ్రుతిప

ఇదిగాక, ప్రణవము సూక్ష్మ పంచాక్షరమనియు, పంచాక్షరము స్థూలపంచాక్షరమనియు, ప్రణవము సూక్ష్మ ప్రణవమనియు, పంచాక్షరము స్థూల ప్రణవ మనియును ఈరెండును సమములగుటంజేసి సమానఫల ప్రదము లేయనుట ప్రమాణసిద్ధమై యున్నది, ఇట్లే, స్త్రీశూద్రులకు ప్రణవమున నధికారములేదనుటయు ప్రమాణసిద్ధమే, ఇట్లుండ, కేవల పంచాక్షర జపము వలననే సంపూర్ణఫలము చేకూరుచుండగా తమకు నధికారములేని ప్రణవమును జపించునెడ నిషిద్ధధర్మాచరణ మూలకమగు విపరీత ఫలము కన్న వేరగు లాభము గలుగదని తెలియుంగునది,

ప్ర॥ పంచాక్షరి అనగా, అయిదు అక్షరములు గలది అని అర్థము. ఇదు ప్రణవముచేరెనా లేదు. అడిచేరిన నాలుక్షరములగును గదా? దీనింబట్టి పంచాక్షరికి ప్రణవముతో సంబంధము లేద న్నిధువపడినది. ఇంక నది వైదిక మెట్లగును?

ఉ॥ ఋగ్యజుస్సామ వేదములకు త్రియనిఇంమ పేరు. మధ్యమున్నది. యజుర్వేదము॥ ఇందు నేడు సప్తకములు నడుమ నాలవ యష్టకమున మధ్యమున్న రుద్రాధ్యాయమున నడుమ యజుర్నాయకమై శ్రీపంచాక్షర మహామంత్ర

ర మధ్య నాయక మణిత్వేన ప్రసిద్ధతయా వేద సిద్ధత్వ రూప వైదిక త్వ స్యాప్రతి హతత్వాత్॥

కించ- పరిగణిత మంత్రవర్ణేషు ప్రణవ స్యానంతర్భావో నా వైదికత్వ సాధకః- చతుర్వింశత్యక్షరా గాయత్రీ త్యాదినా గాయ త్ర్యాదిషు పరిగణిత చతుర్వింశ త్యాద్యక్షరేషు ప్రణవ స్యానం తర్భా వాత్॥ తస్మా దస్య వైదికత్వం దురపలపం॥

నారాయ ణాష్టాక్షరస్యతు- అవేద మూలకతయా వైదికత్వ మసిద్ధమేవ॥ అప్రాతిస్విక్యేపి కాసు శాసు భిన్నిషత్సు తస్యోప లంభేపి తా సాం సిమదాం కల్పితత్వ శంకాస్పదతయా శ్రీపంచాక్షరస్యే వాస్య మూల వేదా నుపలబ్ధే స్స్ఫుటత్వాత్॥ ప్రణవస్య పరిగణితమంత్రా క్షరానంతర్భావస్యగాయత్ర్యాదిషు ప్రసిద్ధత్వేన తస్య సప్తాక్షరత్వా సి ద్ధ్యాచ వ్యాహతిమే నాష్టాక్షరత్వం॥

ముగలదు. ఇట్టి మహామంత్రము త్రయీయను రత్నహారమునకు మధ్యభాగమున నాయక మణివోలె నున్నది గాన సర్వవేద సిద్ధ మగుటంజేసి యీమంత్రము వైదిక మనుటకు సందే హా మిసుమంతయు లేదు.

ప్ర॥ దీనియందు ప్రణవము చేరలేదు గాన నిది వైదికము కాదన్న దానికేమి చెప్పె దరు?

ఉ॥ గాయత్రి యిరువది నాలుగక్షరములలో ప్రణవ మున్నదా? లేదు. దానంజేసి యదియు వైదికము కాదందువు కాబోలు? ప్రణవము సకల మంత్రములకు నావశ్యక మై నది గాన నదిలెక్కలో చేరుట యెందును లేదు దీనింబట్టి పంచాక్షరి వైదికమనుట నిశ్చ యమైనది మీరు జపముచేయు నారాయ ణాష్టాక్షర మువేదము నందును లేదుగాన నది యె వైదికము కానేరదు.

ప్ర॥ కొన్నియు పనిషత్తుల యందు నారాయణాష్టాక్షరమున్నది గాన వైదిక మేల కాదు.

ఉ॥ ఆయు పనిషత్తులు ప్రసిద్ధము లైనవి కావు దానింబట్టి కల్పితములని యేర్ప డుచున్నది. శ్రీ శైవ పంచాక్షరము మూల వేదమునందు ప్రత్యక్షము గాను స్నట్లునారాయ ణాష్టాక్షరము వేదమునందు కనబడు చున్నదా లేదు కావున నది వైదికము కానేరదు

అస్యాశ్చ- ప్రణవోచ్చారణానధికృతానా ముపదేశే స్యాష్టా క్షరత్వం సకేనాప్యుపాయేన భవతి సౌధ్యాంశ పంచాక్షర్యాస్తు- ప్రణ స్యైవైక ల్యేపి సపంచాక్షరిత్వ వ్యాహతిరిత్యనేన శైవపంచాక్షరీం నిరాధి క్షిప్తానాం క్షేవాస్య నారాయణాష్టాక్షరీ విషయ ఏవావైదికత్వాదిదో షా స్సముపలబ్ధా ఇత్యాశాం విషమాలంకార విషయతేత్యలం॥

అథ॥ విమలాగమే నిగదితో మంత్ర న్యాసం విధి ర్యథా॥ తా రం ధాంతం భాంతం బీజం లిఖిత్వా భాంతంగమ్యాం వామ నేత్రేణయు క్తం। లాన్తం టీర్షం మాంత బీజాంత మాత్ర షడ్వర్ణాఖ్యాం సర్వసిద్ధి ప్రదంచ॥ వామదేవ ఋషిః ప్రోక్తః పంక్తి శ్ఛంద ఉదాహృతః। దేవ తా పంచవక్త్రాఖ్య స్సదాశివ ఉదాహృతః॥ ఓంబీజం నమశ్శక్తి శ్శివా యేతిచ కీలకం। అథన్యాసం ప్రవక్ష్యామి మంత్ర సిద్ధికరంపరం। తర్జని మధ్య మానేత్వనామి కాంగుష్టయో ర్న్యసేత్॥ పురుషాఘోరసద్యా ఖ్యై ర్వామేశాన ముఖైః క్రమాత్। కరశుద్ధించమూలేన ప్రాణాయా మ మథ శృణు॥ అథాంగుష్ఠాది విన్యాసం వక్ష్యే శృణు యథాక్ర మాత్। తారద్వయం తథా చోక్త్వా సర్వజ్ఞేతి పదం వదేత్। శక్తి ధా మ్నేతి హ్రాం జ్ఞేయ ఏత దంగుష్ఠయో ర్మనుః। తారం ధాంతం బిందు యుక్త మథతృప్తి పదం వదేత్। శక్తి ధామ్నేతి హ్రీం చోక్త్వా తర్జని న్యాసమాచరేత్। తారం భాంతం బిందు యుతమ నాది బోధపదం వదేత్। శక్తిధా మ్నేతి హ్రూం చోక్త్వా మధ్యమాభ్యాంచవిన్యసేత్।

ఇది గాక- గాయత్రి మొదలగు వైదిక మంత్రములయందు ప్రణవము లెక్క లో చేరదని నిరూపించి యుంటిమి దానింబట్టి- ప్రణవమును వదలి లెక్క పెట్టిన యెడ నారాయణ మంత్రమున కు నష్టాక్షరము లేదె యావును గాన దానికి నష్టాక్షరసంజ్ఞ భగ్న మైనది. మఱియు- ప్రణవమున నధికారములేని వారు దానిని వదలి యామంత్రమును గ్ర హించినప్పుడు కేవలము సప్తాక్షరియె యగు గదా? అప్పుడు నష్టాక్షరియని సాధింప శ క్యమగునా? కాదు. పంచాక్షరి కైనన్ ప్రణవమున్నను లెక్కలో చేరదు గాననుదాని యందు నధికారము లేని వారు దానిని వదలినను పంచాక్షరి సంజ్ఞకు నేఃథమునను వ్యాఘాత ము లేదని స్థిరపడెను.

తారంశిం బీజ సంయుక్తం స్వతంత్ర పద ముచ్చరేత్। శక్తి ధామ్నే హ్రైం చోక్త్వా నామికాభ్యాంచ విన్యసేత్। తారం లాంతం దీర్ఘ యుత మధ్యస్తంచ తదోచ్చరేత్। శక్తి ధామ్నేతి ప్రహాం కనిష్ఠికయా మథన్యసేత్। తారం మాంతం బిందుయుక్త మనంత పద ముద్ధరేత్। శక్తి ధామ్నేతి హాస్త్రోక్త్వా న్యసేత్కరతలాదిషు। మాతృకాక్షరై ర్న్యసేత్సమ్యగారోహ న్యాసమేవచ। మూర్ధాదిషుచ వక్ష్యామి క్రమంచభేదన తచ్ఛృణు॥ తారద్వయం తథాచోక్త్వా మూర్ధాత్మనే నమ ఉచ్చరేత్। తారం నం బీజ సంయుక్తం కంఠాత్మనే నమ ఉచ్చరేత్॥ తారం శిం బీజ సంయుక్తం హృదయాత్మనేనమ ఉచ్చరేత్। తారం వాం బీజ సంయుక్తం గుహ్యాత్మనే నమ ఉచ్చరేత్। తారం యం బీజ సంయుక్తం పాదాత్మనే నమ ఉచ్చరేత్। వర్ణన్యాసమిదం కృత్వా హృదాది న్యాసమాచరేత్। అంగుళి న్యాసవచ్చైవ కుర్యాన్న్యాసం షడంగకం। దశదిగ్బంధనం కృత్వా దేహన్యాసం సమాచరేత్। ముఖ హృత్పాద గుహ్యేషు శిర స్తత్పురుషాదికం। అఘోర సద్యో వామేశా నేష్వంగేషు న్యసేత్క్రమాత్। వక్త్ర న్యాసం తథా వక్ష్యే పంచ వర్ణైశ్చ పూర్వకం। తారం నం బీజ సంయుక్తం తత్పురుష పదం వదేత్। వక్త్రాయ నమ ఉచ్చార్య పూర్వస్యాం దిశి విన్యసేత్। తారం మం బీజ సంయుక్తం అఘోర పద ముచ్చరేత్। వక్త్రాయ నమ ఉచ్చార్య విన్యసేద్యామ్య దిఙ్ముఖే। తారం శిం బీజ సంయుక్తం సద్యో జాత పదం వదేత్। వక్త్రాయ నమ ఉచ్చార్య పశ్చిమే విన్యసేన్మనుః। తారం వాం బీజ సంయుక్తం వామ దేవ పదం వదేత్। వక్త్రాయ నమ ఉచ్చార్య ఉదీచ్యాం విన్యసే త్క్రమాత్। తారం యం బీజ సంయుక్త మీశాన పద ముచ్చరేత్। వక్త్రాయ నమ ఉచ్చార్య విన్యసే చ్ఛిరసి క్రమాత్। ఏవం న్యాస విధిం కృత్వా నీల కంఠాది మాతృకాం। న్యసేత్త్వా పాద బీజాది న్యాస జాలం కుమారక॥ ధ్యానం యత్నాత్ప్ర వక్ష్యామి మంత్ర సిద్ధి కరం పరం। ధ్యానం వినా జప శ్చైవ రాతుసార్పణ మేవచ। పంచ మూర్ధ ముఖం దేవం ప్రతివక్త్ర త్రిలోచనం। త్రిశూలం వర

శూ ఖడ్గా వజ్రాభీతీచ దక్షిణే! నాగం పాశాంకుశౌ చైవ ఘంటా పహ్నించ వామకే। శ్వేత వర్ణం శ్వేత వస్త్రం శ్వేత పుష్పం సులోచనం। శ్వేతాభరణ సంయుక్తం శ్వేత పద్మాసన స్థితం। బిభ్రద్దోర్భిః కుఠారం మృగ మభయ వరౌ సుప్రసన్నో మహేశ స్సర్వాలంకార దీప్త స్సరసిజ నిలయో వ్యాఘ్ర చర్మాంత వాసాః। ధ్యేయోమ క్తా పరాగామృత రస కవితాది ప్రభః పంచ వక్త్రి స్త్ర్యక్షః కోటీర కోటీ ఘటిత తుహిన రోచి ష్కలోత్తుంగ మౌళిః॥ ఇతి॥

విమలాగమోక్త షడక్షరీన్యాసవిధిః.

ఓం అస్యశ్రీ షడక్షరీ మహామంత్రస్య వామదేవ ఋషిః। పంక్తిశ్ఛందః। సదాశివో దేవతా। ఓం బీజం। నమ శ్శక్తిః। శివాయేతికీలకం।

ఓం ఓం సర్వజ్ఞ శక్తిధామ్నే హాం అంగుష్ఠాభ్యాం నమః।
ఓం నం తృప్తి శక్తి ధామ్నే హ్రీం తర్జనీభ్యాంనమః।
ఓం మం అనాది బోధ శక్తి ధామ్నే హ్రూం మధ్యమాభ్యాం నమః।
ఓం శిం స్వతంత్ర శక్తి ధామ్నే హ్రైం అనామికాభ్యాంనమః।
ఓం వాం అలుప్త శక్తి ధామ్నే హ్రౌం కనిష్ఠికాభ్యాంనమః।
ఓం యం అనంత శక్తి ధామ్నే హ్రః కరతల కరపృష్ఠాభ్యాంనమః।

ఓం ఓం మూర్ధాత్మనే నమః। ఓం నం కంఠాత్మనే నమః। ఓం శిం హృదయాత్మనేనమః। ఓం వాం గుహ్యాత్మనే నమః। ఓం యం పాదాత్మనే నమః॥

ఓం ఓం సర్వజ్ఞ శక్తి ధామ్నే హ్రాం హృదయాయనమః। ఇత్యేవం హృదయాది న్యాసం దిగ్బంధంచ కృత్వా॥ ఓం నం తత్పురుష వక్త్రాయనమః పూర్వే॥ ఓం మం అఘోర వక్త్రాయనమః దక్షిణే। ఓం శిం సద్యోజాత వక్త్రాయ నమః పశ్చిమే। ఓం వాం వామ దేవ వక్త్రాయనమః ఉత్తరే। ఓం యం ఈశాన వక్త్రాయనమః శిరసి। ఇతి వక్త్రన్యాసం శ్రీకంఠాదిమాతృకాన్యాసం చ కృత్వా ధ్యానంకుర్యాత్। తదుక్తమేవ పంచ మూర్ధ్న ముఖ మిత్యాదినా॥

ఋష్యాదిన్యాసః.

అస్య శ్రీ షడక్షరీ మహా మంత్రస్య పరబ్రహ్మఋషిః- శైవీ గాయత్రీఛందః। పరశివో దేవతా। ఓం బీజం। నమ శ్శక్తిః। శివాయేతి కీలకం। మమమ దుర్వ్యాధి నివృత్తి ద్వారా షట్స్థల పరబ్రహ్మ నిర్వాణ సుఖ సంపద వాప్త్యర్థే షడక్షరీ మహా మంత్ర జపే వినియోగః। ఓం అంగుష్ఠాభ్యాంనమః। నం తర్జనీభ్యాంనమః। మం మధ్యమాభ్యాం నమః। శిం అనామికాభ్యాంనమః। వాం కనిష్ఠికాభ్యాంనమః। యం కరతల కరపృష్ఠాభ్యాంనమః॥ ఓం శిఖాయాం। నం శిరసి। మం ముఖే। శిం హృదయే। వాం నాభౌ। యం పాదద్వయే। ఓం హృదయాయనమః। నం శిరసే స్వాహా। మం శిఖాయై వషట్। శిం కవచాయ హుం। వాం నేత్రత్రయాయ వౌషట్। యం అస్త్రాయ ఫట్। భూర్భువస్సువరోమితి దిగ్బంధః॥

ధ్యానం

నమ శ్శివాగ్ని బీజాయ హారాయపరమాత్మనే।
ఓమంత మంత్ర రూపాయ మూల పంచాక్ష రాత్మనే॥
ఓంకార వదనా దేవీ వాయకార భుజ ద్వయా।
శికార దేహమధ్యాచ నమకార పద ద్వయా॥
పంచాక్షరీ పరా విద్యా సతారా లింగ రూపిణీ।
శివ మంత్రాభిధా శైవీ మమాంగే సుప్రతిష్ఠితా।
షట్స్థల పరబ్రహ్మ స్వరూపిణి- షడక్షరీ మంత్ర దేవ తేజసని।
షట్స్థల భక్తి ప్రసాద పరమ సుఖ ప్రదే నమస్తుభ్యం॥
చైతన్యం పరిపూర్ణ మేక మచలం జ్యోతిర్మయం వ్యాపకం
తత్పంచాక్షర మంత్ర వాచ్య మమలం సూక్ష్మాతి సూక్ష్మం పరం।
లింగం బ్రహ్మ సనాతనం సుమనసా ధ్యాతవ్య రూపం సదా
బాహ్యాభ్యంతర సంస్థితం పరశివం ప్రాణేశ్వరం భావయే॥
శాంతం పద్మాసనస్థం శశిధర మకుట పంచవక్త్రం త్రినేత్రం

శూలం వజ్రంచ ఖడ్గం పరశు మభయదం దక్షభాగే వహన్తం।
నాగం పాశంచ ఘంటాం ప్రళయహుతవహం చాంకుశం వామభాగే
నానా లంకార యుక్తం స్ఫటిక మణినిభం పార్వతీశం నమామి॥
ధ్యాయేన్నిత్యం మహేశం రజతగిరినిభం చారు చంద్రావతంసం
రత్నాకల్పోజ్జ్వలాంగం పరశు మృగవరా భీతి హస్తం ప్రసన్నం।
పద్మాసీనం సమంతాత్ స్తుత మమరగణై ర్వ్యాఘ్ర కృత్తిం వసానం
విశ్వాద్యం విశ్వవంద్యం సకల భయహరం పంచ వక్త్రం త్రినేత్రం॥
ఇతి ధ్యాత్వా- లమిత్యాది పంచ పూజాం కృత్వా గురుం స్తువీత॥

మోగురు స్సశివ స్సాక్షా ద్యశ్శివ స్సగురు స్స్మృతః।
భుక్తి ముక్తి ప్రదాతాచ తస్మై శ్రీగురవే నమః॥
ధ్యాన మూలం గురో ర్మూర్తిః పూజా మూలం గురోః పదం।
మంత్ర మూలం గురో ర్వాక్యం ముక్తి మూలం గురోః కృపా॥
అవాచ్యాత్మ స్వరూపాయ శివ భావ ప్రదాయినే।
నమస్సద్గురు నాథాయ వత్సల బ్రహ్మ మూర్తయే॥

ఆనంద మానంద కరం ప్రసన్నం
ధ్యాన స్వరూపం నిజ బోధ యుక్తం।
యోగీంద్ర మీడ్యం భవ రోగ వైద్యం
శ్రీసద్గురుం నిత్య మహం స్మరామి॥

గురు చరణం భవహరణం
శరణ హృదా భరణ మాత్మ సుఖకరణం।
మరణ భయా దుత్తరణం
తరుణారుణ కిరణ వరణ మహ మీడే॥

మంత్రః॥ ఓంనమశ్శివాయ॥

జపానంతరం లమిత్యాదినా పంచపూజాం కుర్యాత్। తథాచ
ధర్వ శిరసి॥ శివ ఏకో ధ్యేయ శ్శివంకర స్సర్వ మన్య త్పరిత్యజ్య ఇతి॥
థానేన శివం ధ్యాయీత॥ తదుక్తం॥ జపాచ్ఛ్రాంతః పునర్ధ్యాయే ద్ధ్యా
నా చ్ఛ్రాంతః పున ర్జపేత్॥ జపధ్యానాభి యుక్తస్య క్షిప్రం మో

గః ప్రసిద్ధ్యతి॥ తత్ప్రకారస్తు శివ పూజా ప్రకరణే ఆగమిష్యతి॥
తథా– పంచ బ్రహ్మ విద్యా శాకల్యోపనిషది॥ ఓం భో భో భగవ న్నాహ కిం జ్ఞాన మితి సద్యో జాత ఇతి– కి భగవర్ణ ఇతి వామ దేవ ఇతి– అఘోర ఇతి– తత్పురుష ఇతి– పున రితి హోవాచ॥ సర్వేషాం విద్యానాం ప్రదాతా ఈశాన ఇతి॥ ఈశానో భూత భవ్యస్య– సర్వేషాం దేవయోనినాం॥ కతి వర్ణాః కతి భేదాః కతి శక్తయః యత్సర్వం తద్గుహ్యం తస్మై మహాదేవాయ మహా రుద్రాయ ప్రోవాచ తస్మై భగవా న్మహేశః॥ గోప్యా ద్గోప్యతరం లోకే యద్యస్తి శృణుశాకల॥ సద్యో జాతం మహీ పూషా రమా బ్రహ్మ త్రివృత్స్వరం। ఋగ్వేదో గార్హ పత్యంచ మంత్రా స్సప్త స్వరా స్తథా। వర్ణం పీతం క్రియా శక్తి స్సర్వాభీష్ట ఫలప్రదం। అఘోరం సలిలం చంద్రో గౌరీ వేదం ద్వితీయకం। నిరదాభం స్వరం సాంద్రం దక్షిణాగ్ని రుదాహృతం। పంచాశద్వర్ణ సంయుక్తం స్థితి రిచ్ఛా క్రియాన్వితం। శక్తి రక్షణ సంయుక్తం సర్వాఘౌఘాభి నాశనం। సర్వ దుఃఖ ప్రశమనం సర్వైశ్వర్య ఫల ప్రదం। వామ దేవం మహా బోధ దాయకం పావకాత్మకం। విద్యా కలా సమాయుక్తం భాను కోటి సమ ప్రభం। ప్రభిన్నం సామ వేదాఖ్యం నాగాష్టక సమన్వితం। ధీర స్స్వర మధీరం చాహవనీయ మను త్తమం। జ్ఞాన సంహార సంయుక్తం శక్తి ద్వయ సమన్వితం। వర్ణం శుక్లం తమోమిశ్రం పూర్ణ బోధకరం స్వరం। యామ త్రయ నియంతారం యామ త్రయ సమన్వితం। సర్వ సౌభాగ్యదం నృణాం సర్వ కర్మ ఫలప్రదం। అ

జపము చేసిన తరువాత తిరిగి లం అని మొదలగు నక్షరములతో పంచోప చార పూజ చేయవలయును॥ జపము చేసిన తరువాత శివుని ధ్యానము చేయవలయును॥

జపమునుండి శ్రాంతుడై ధ్యానమును ధ్యానమునుండి జపమును చేయవలయును॥

ఇట్లు జపమును ధ్యానమును చేయు వానికి శీఘ్రముగా యోగము సిద్ధించును॥ ధ్యానము చేయు పద్ధతి శివపూజా ప్రకరణంబున రాగలదు॥

పంచబ్రహ్మవిద్య శాకల్యోప నిషత్తునందు చెప్పబడి యున్నది॥ ఎట్లన

ష్టాక్షర సమాయుక్త షట్పత్రాంతర స్థితం। యత్తత్తత్పురుషం ప్రో
క్తం వాయు మండల సంయుతం। ఉపధాగ్ని సమాయుక్తాముం లి శక్తి
నియామకం। పంచాశత్స్వర వర్ణాఢ్యంఅథర్వ శ్రుతిరూపకం। కోటికో
గణాధ్యక్షం బ్రహ్మాండాఖండ విగ్రహం। వర్ణం రక్తంకామదంచ సర్వా
ధి వ్యాధి భేషజం। సృష్టిస్థితి లయాదీనాం కారణం సర్వ శక్తి ధృక్
అవస్థా త్రితయాతీతం తురీయం బ్రహ్మ సంజ్ఞకం। బ్రహ్మ విష్ణ్వాది భేస్వ
వ్యం సర్వేషాం జనకం పరం। ఈశానం పరమం విద్యాత్ప్రేరకం బుద్ధి
సాక్షిణం। ఆకాశాత్మక మవ్యక్త మోంకార స్వర భాషితం। సర్వ
ద మయం శాంతం శాంత్యతీతం స్వరాద్బహిః। అకారాది స్వరాధ్య
క్షమాకాశ మయ విగ్రహం। పంచ కృత్య నియంతారం పంచ బ్రహ్మా
కం బృహత్। పంచ బ్రహ్మోప సంహారం కృత్వా స్వాత్మని సంస్థితం
స్వశక్తి వైభవాత్సర్వాః సంహృత్య స్వాత్మని స్థితం। ఇత్యేవం పంచ
బ్రహ్మ విద్యావిహితా॥

యాజ్ఞవల్క్యః॥ జప యజ్ఞోపి కర్తవ్య స్సర్వ వేద ప్రణీతకైః
పవిత్రైర్వివిధై శ్చాన్యై ర్గృహ్యోపనిషద స్తథా। అధ్యాత్మ విద్యా
వివిధా జప్యా స్తజ్జప సిద్ధయే। అన్యైశ్చ వివిధై ర్మంత్రైర్దేవతాస్తవనా
దిభిః। శుక్రియారణ్యక జపో గాయత్ర్యాశ్చ విశేషతః। సర్వ పాప ప్ర
శాహ్యతే రుద్రైకాదశినీ తథా। ఇతి॥ శౌనకః॥ అపన శ్శోశు చది
జప న్ముచ్యేత వాం హసః। తముష్టుహీతి మంత్రించ ఏకాదశ దినే దినే

మరియు సకల వేదముల యందుఁ జెప్పఁబడినవియు, పవిత్రములునగు మంత్రము
లతో జపయజ్ఞము చేయవలయు॥ జపము సిద్ధించుటకై గృహ్యసూత్రములను ఉపనిషత్తు
లు అధ్యాత్మ విద్యలను జపింపవలయు॥ ఇతరములగు మంత్ర జపంబులును దేవతాస్తోత్ర
ములను చేయవలయు॥ శుక్రియము నే ఆరణ్యకమును, గాయత్రిని విశేషించి జపింపవలయు
శ్రీరుద్రము సర్వపాపములం బోఁగొట్టును గాన ముఖ్యముగాఁ జపింపవలయునని యా
జ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను॥ అపనశ్శోశుచత్ అనుమంత్రము జపించుచున్న సకలపాపకర్మ
తొలంగును॥ తముష్టుహి అనుమంత్రము నిత్యము పదునొకండు మార్లు జపించుచున్న
రుద్రమును జపము [illegible] వచించెను॥

శ్రీరుద్రస్య తు యత్పుణ్యం తత్పుణ్యం విందతే జపాత్॥ ఇతి॥ బోధాయనః॥ పవిత్రై ర్మార్జనం కృత్వా రుద్రైకాదశినీం జపేత్। ముచ్యతే సర్వ పాపేభ్యో మహతః పాతకా దృతే॥ ఇతి॥ అత్ర్యంగిరసౌ॥ ఏకాదశ గుణాన్వాపి రుద్రానావర్త్య ధర్మవిత్। మహాపాపై రపి స్పృష్టో ముచ్యతే నాత్ర సంశయః॥ పృథ్వీం ససాగరాం యోహికృత్స్నాం శైల వనాన్వితాం। దద్యాత్కాంచన సంపూర్ణాం సర్వౌషధి సమాయుతాం। తస్యాధిక ఫలం నూనం రుద్రజాపీ సకృద్ద్విజః॥ లభత ఇతి శేషః॥ యస్తపస్యతి వాత్యర్థం సహస్రాబ్దాని సంయమీ। నస తత్ఫల మాప్నోతి యస్స్యాత్ శ్రీరుద్ర జాపకః। యజ్ఞా స్తపాంసి జ్ఞానాని తీర్థాని వివిధానిచ। ఏతాని రుద్రజాపస్య కలాం నార్హంతి షోడశీ మితి॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ సురాప స్స్వర్ణ హారీచ రుద్రజాపీ జలే స్థితః। సహస్ర శీర్ష జాపీచ ముచ్యతే సర్వ కిల్బిషైః ఇతి॥ శాతాతపః॥ సురాం పీత్వా బ్రహ్మహత్యాం చ కృత్వా స్తేయం కృత్వా గురు దారాంశ్చ గత్వా। భస్మచ్ఛన్నో భస్మ శయ్యా శయానో రుద్రాధ్యాయీ ముచ్యతే సర్వ పాపైః॥ మమ భావం సముత్సృజ్య యశ్చ రుద్రం జపేత్సదా। స తేనైవచ దేహే

పవమాన సూక్తములతో మార్జనముచేసి కొనినను, రుద్రము పదునొకం డనువాకములను జపించినను మహాపాతకములుదప్ప కడమ పాతకము లన్నియు తొలగును॥ అని బోధాయనుఁడు చెప్పెను॥

శ్రీరుద్రమును పదునొకండు మార్లు జపము చేయుచుండు నెడ మహాపాతకంబులు తొలంగును॥ సకలమగు భూమండలమును దానము చేసినవానికి గల్గుసుకృతము కంటె ఒక్కమాఱు శ్రీరుద్రము జపించిన వానికి నెక్కువఫలము కలుగును. వేయేండ్లు నియతయై తపము చేసినవాఁడైనను నొక్కమాఱు శ్రీరుద్రమును జపించిన పుణ్యము గాంచనేరఁడు. యజ్ఞములు, తపములు, జ్ఞానములు, తీర్థములు రుద్రజపములో పదునాఱవ యంశము నైన బోలఁజాలవు॥ అని యత్రి, అంగిరస్సు చెప్పిరి. జలమున నుండి శ్రీరుద్రమును, సహస్రశీర్షమును జపించు నెడ, స్వర్ణస్తేయము, సురాపానము మొదలుగా సకల పాపములు తొలంగునని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను॥ మద్యపానము మొదలుగా మహాపాత

స రుద్ర స్సంజాయతే ధ్రువం। చమకం నమకం చైవజపంతం పురుషం సదా। ప్రవిశే త్సమహాదేవో గృహం గృహపతి ర్యథా॥ ఇతి॥ కైవల్యసూక్తే॥ యశ్శత రుద్రీయ మధీతే సోగ్ని పూతో భవతి। సురాపానా త్పూతో భవతి। బ్రహ్మ హత్యా త్పూతో భవతి। కృత్యాకృతా త్పూతో భవతి। తస్మా దవిముక్త మాశ్రితో భవతి। అత్యాశ్రమీ సర్వదా సకృద్వా జపేత్। అనేన జ్ఞాన మాప్నోతిసంసారార్ణవ తారక మితి॥ జాబాల శ్రుతౌచ॥ అథ హైనం బ్రహ్మచారిణ ఊచుః। కింజప్యే నామృతత్వం బ్రూహీతి। సహోవాచ యాజ్ఞ వల్క్య శ్శతరుద్రియే ణేత్యేతాని హవా అమృతస్య నామధేయాన్యేతై ర్హవా మృతో భవతీతి॥ మనురపి। సకృ జ్జప్త్వాస్యవామీయం శివ సంకల్ప మేవచ। హావిష్యాం తీయమభ్యస్య నతమం హాస్యశే త్పున ఇతి॥ తస్మా చ్ఛ్రీరుద్ర శివ సంకల్పాదయో జప్యాః॥

జపయజ్ఞ ప్రశంసా.

వసిష్ఠః॥ యేపాక యజ్ఞా శ్చత్వారో విధి యజ్ఞ సమన్వితాః। సర్వేతే జపయజ్ఞస్య కలాం నార్హన్తి షోడశీం॥ పాకయజ్ఞా దేవ య

కములు చేసినవాడైనను భస్మదిగ్ధాంగుడును, భస్మశయ్యాయందు పండుకొనువాడునై శ్రీరుద్రమును జపించు చుండునెడ సర్వపాతక విముక్తుండగును॥ మమతనువదలి రుద్రమునెల్లపుడు జపించు చుండునెడ ఆదేహమునసె రుద్రుండగును॥ గృహాధిపతి తనయింటియందుఁ బ్రవేశించునట్లు నమకమును చమకమును జపించు వాని యందు పరమేశ్వరుఁడు ప్రవేశించును॥ అనిశాతాతపుఁడు చెప్పెను॥

శతి రుద్రీయముం జపించు వాఁడు అగ్నిచేతనుబలె పవిత్రుండగును॥ సురాపానము మొదలగు పాతకముల నుండి పవిత్రుండగును. కావున నెల్లపుడు జపించు చుండవలయునని కైవల్యమునంగిఁదు॥ శతిరుద్రీయము చేతనె ముక్తి కలుగునని జాబాలోపనిషత్తునందు కలదు॥ శివసంకల్పము మొదలగు వాటని జపించు వానిని పాతక మంటు నేరదని మనువు చెప్పెను॥ కావున- శ్రీరుద్రము- శివసంకల్పము మొదలగు నవియూ జపించు చుండ వలయును॥

ష్టాదయః॥ విధి యజ్ఞోజ్యోతి ష్టోమాదిః॥ యథాగ్ని ర్వాయునా ధూతో హవిషా చైవ దీప్యతే। ఏవం జప్య పరోనిత్యం మంత్ర యుక్తస్స దా ద్విజ ఇతి॥ మనురపి॥ విధి యజ్ఞాజ్జపయజ్ఞో విశిష్టో దశభి ర్గుణైః॥ ఉపాంశు స్స్యాచ్ఛత గుణః సహస్రోమానస స్స్మృత ఇతి॥ జప్యేనైవతు సంసిధ్యే ద్బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః। కుర్యా దన్యన్నవా కుర్యాన్మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే। సర్వాను కూల్యాన్మైత్రీ, తస్మా న్మైత్రత్వే న హింసన సంబంధినో విధి యజ్ఞా జ్జపయజ్ఞో బ్రాహ్మణస్య విశిష్ట త ర ఇత్యర్థః॥ హారీతః॥ జపేన దేవతానిత్యం స్తూయమానా ప్రసీదతి। ప్రసన్నే విపులా న్భోగా న్ప్రాప్నువంతి మనీషిణః। యక్షరక్షః పిశాచాశ్చ గ్రహాస్సర్వే విభీషణాః। జపినం నోపసర్పన్తి దూరాదేవా ప యంత్రితా ఇతి॥

అథౌపాసన హోమవిధిః.

ఆపస్తంబః॥సాయం ప్రాత రత ఊర్ధ్వహస్తే నైతే ఆహుతీతండు లైర్యవైర్వాజుహుయా త్స్థాలీపాక వద్దేవతా సాయంపూర్వా హుతిః ప్రా

దేవయజ్ఞములు— జ్యోతిష్టోమము మొదలగు నవియు జపయజ్ఞములో పదునారవ యంశమునైనంబోలవు. అగ్ని హోత్రమును బాగా విసనకఱ్ఱతో విసరి- యందునేయి బోయంగా నెట్లు వెల్గునో మంత్రమును జపముచేయు విప్రుండును నట్లె వెలుంగు చుండును. జ్యోతిష్టోమాదుల కంటె జపయజ్ఞము పదియుమడుంగు లెక్కువ యగు॥ ఈజపము నితరులకు వినబడకుండ జేసిన యెడ నూఱురెట్లుగున్నాబును— మానసికముగాం జేయునెడ వేయిరెట్లు ఫలంబు ల గలుగు నని మనువు చెప్పెను॥ బ్రాహ్మణుండు తక్కినవానిం జేసిన న్, చేయకున్నను జపయజ్ఞమున తరించును॥ ఎప్పడు జపమునె చేయువాండు మైత్రుండను అనిచెప్పబడును. విధియజ్ఞములయందు పశుహింస కలదు గాని జపయజ్ఞము వలనైననో ఏ జంతువునకును బాధలేదు. కావున జపముచేయువాండు సర్వానుకూలముగా నుండువాండు గాన మైత్రుండనం బరగును॥ దానినె విధియజ్ఞము కంటె జపయజ్ఞమె శ్రేష్ఠమని మనువే చెప్పియుండెను॥

జపము చేయువానియెడ మంత్రదేవత సుఖముగా నుండును॥ దానంజేసి సకల భోగంబులు కలుగుటయేగాక- భూతప్రేతాదులను దూరంబుగా తొలంగును॥

తన్త్రైక ఉభయతః పరిషేచనం ప్రాక్పర స్తాదితి. సపవ॥ యత్ర క్వ
చనాగ్ని ముప ధాస్యం స్యా త్తత్ర ప్రాచీ రుదీచీశ్చ తిస్రస్తి స్రోరే
ఖా లిఖిత్వాగ్ని ముపస మిధ్య ఉత్సిచ్యేత దుదక ముత్తరేణ పూర్వేణ
వాన్య ముప దధ్యాదితి॥ ప్రాచీః పూర్వ ముద క్సంస్థం దక్షిణారంభ
మాలిఖేత్। అథోదీచీం పురక్సంస్థం పశ్చిమారంభ మాలిఖేత్। అథా
గ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య జ్వలయే దగ్ని మింధనైః॥ ఉత్సిచ్యా నోక్షణో ద్భిష్టం
పూర్వ త్రోత్తరతో౽పివా। పాత్రస్థ మన్య దుదకం పూర్వవ త్తత్ర నిక్షి
పేదితి॥ బోధాయనః॥ యస్మి న్నగ్నా వుపనయతి తస్మి న్బ్రహ్మచర్యం
తస్మి న్వ్రత చర్యా తస్మి న్సమావర్తనం తస్మిన్పాణిగ్రహణం తస్మి న్నా
హ్యాణి కర్మాణి క్రియన్తే। తస్మి న్కామ్యాని తస్మి న్ప్రజా సంస్కార ఇ
త్యేకే॥ స ఏష ఉపనయన ప్రభృతి వ్యాహృతిభి స్సమిద్భి ర్హూయతే
ఆసమావర్తనాత్। సమావర్తన ప్రభృతి ఆజ్యేన వ్యాహృతిభి రేవహూ
యతే ఆపాణి గ్రహణాత్। పాణిగ్రహణ ప్రభృతి వ్యాహృతిభి ర్వ్రీ
హిభి ర్యవై ర్వా హస్తేనైతే ఆహుతీ ర్జుహోతీతి॥ శాంభవీయ గృ

హోమ విధి

సాయం కాలమునను- ప్రాతః కాలమునను బియ్యముగాని- యవలు గాని చేతిలో
హోమము చేయవలయును॥ స్థాలీపాకమునందుఁబోలె దేవత యుండును. ప్రాతః కాలమున
సూర్యాహుతియు- సాయం కాలమున నగ్ని యాహుతియు ముందుచేయ వలయును, న
నిమొగలు-ఆపస్తంబుడు చెప్పియుండెను ఏయగ్ని యందు నుపనయనము చేసి కొనియె
నో ఆయగ్ని యందే బ్రహ్మచర్యమును వ్రతచర్యను, సమావర్తనమును, పాణిగ్రహణమును
గృహ్యసూత్రోక్త కర్మములను, కామ్యములను, ప్రజా సంస్కారమును చేయవలయును॥
ఉపనయనము మొదలుకొని సమావర్తనము వఱకు, నాయగ్ని యందు సమిధలచే హోమ
ము చేయవలయును॥ సమావర్తనము మొదలుకొని పాణిగ్రహణము వరకు నాజ్యమును వ్యా
హృతులచే హోమము చేయవలయును॥ పాణిగ్రహణము మొదలుకొని వ్యాహృతులతో బి
య్యమునుగాని, యవలనుగాని హోమము చేయవలయునని బోధాయనుఁడు చెప్పెను॥

పాణిగ్రహణము నందు స్థాలీపాకాంతముగఁ గాని, వేరొకప్పుడు గాని గృహ్యాగ్ని
ని సం[illegible] [illegible] ర్వోపాసనాదులఁ జేసి కొన

హ్యపరిశిష్టే॥ పాణిగ్రహణే స్థాలీపాకాన్తే తదన్యత్రో వా గృహ్యాగ్నిం శై
వం సంపాదయేద్యథోక్త సంస్కారైః॥ తత్రైవ నైత్యక మపిసంపా
ద్య నిత్యోపాసనం శ్రౌతాన్యపి కర్మాణి తత్రైవ గార్హ్యాణితు గృహ్య
శైవే నిర్వర్తయే దితి॥

అత ఏవోక్తం చంద్రజ్ఞానోత్తరే॥ స్థాలీపాకే ప్రవృత్తేతు గృహ్యా
గ్నిం పరత్రోపి వా। శైవం సంపాద్య సంస్కారై స్తత్ర నిర్వర్తయే
త్క్రియా ఇతి॥ తథా ఉత్తరలలితేపి॥ ఆత్మార్థమపి దారార్థ ముభయా
ర్థంసుతార్థకం। ఇత్యేషాం కర్మణాం హోమ శ్చాతుర్విధ్యం ప్రచక్షతే।
ఆత్మార్థం సాంధ్య కర్మాది సీమంతాది క్రియా స్త్రియాః। పార్వ ణాద్యు
భయార్థం స్యాజ్జాతకాది సుతార్థకం సుతార్థ కర్మణాం హోమో లౌకి
కాగ్నౌ విధీయతే। ఇతరేషాం క్రియాణాం తు నిత్యాగ్నా వితి నిశ్చ
యః। భార్యా ద్వయం యస్య భవేచ్చ తస్య సంసృష్ట వహ్నౌ సవ
నంచ కుర్యాత్। తత్రైవ సీమంతమపి ప్రశస్తం వదన్తి వహ్నే ర్నవి

లయు॥ శ్రౌతాగ్నిని గూడ నష్టే-చేసికొని శ్రౌతాగ్ని కలవాడు శ్రౌత శైవాగ్ని యం
దె నిత్యోపాస నాదులను చేసి కొనుచుండ వలయు॥ గృహ్య సూత్రోక్త ములగు కడప
కృత్యములను గృహ్య శైవాగ్నియందె చేయుచుండ వలయు, నని శాంభవీయ గృహ్యప
రిశిష్టము నందుగలదు॥

కావుననె, చంద్రజ్ఞానోత్తరము నందును నీవిధముననే చెప్పబడియున్నది ఆత్మా
ర్థకములు, భార్యార్థకములు, ఉభయార్థకములు, సంతానార్థములు నని కర్మములు నా
లుగు విధములుగా నున్నవి॥ అందు సంధ్యోపాసనాదులు ఆత్మార్థములు. సీమంతాదులు
భార్యార్థములు. పార్వణాదులు నుభయార్థకములు. జాత కర్మాదులు పుత్రార్థ
కములు॥ పుత్రార్థ కములగు హోమములు లౌకి కాగ్ని యందును, కడమ వానిని ని
త్యాగ్నియందును జేయవలయును॥ ఇద్దరు భార్యలు కలవాడైనను సంసృష్టాగ్ని యందె ని
త్యోపాసనాదులను చేయవలయు॥ గాని వహ్నిని విభాగింప గూడదు॥ అని ఉత్తర లలి
తమునందు గలదు॥ శ్రౌతాగ్నిని శైవాగ్నినిగా చేసి నిత్యోపాస నాదుల దానియందె చే
యుచుండ వలయు॥ వైశ్వదేవాదులను గృహ్య శైవాగ్నియందు జేసికొన వలయును॥ అని
చంద్రజ్ఞానోత్తరము నందుగలదు॥ ఇతరులచే హోమము చేయించిన దానికంటె శిష్యుని

భాగ ఇష్ట ఇతి॥ తథా॥ చంద్రదర్శనోత్సుకే॥ వైతానికం చ విధినా నైవ సంపాదయేన్మఖీ॥ నిత్య హోమాసనం కర్మ శ్రౌతాగ్నావైన చేష్యతే॥ వైశ్వదేవాది గార్హ్యాణి గృహ్యే నైవే సమాచరేదితి॥ హౌత్రతారతమ్యం దర్శయతి ఛాందోగ్య శ్రుతిః॥ అన్యైః కృత హోతా ద్ధోమాదేకశిష్య హోత్రో వరం। శిష్యైః కృత హోతా ద్ధోమాదేకపుత్ర హోత్రో వరం। పుత్రైః కృత హోతా ద్ధోమాదేకో హ్యాత్మ హోత్రో వరమితి॥ ప్రవాసముపాయ మాహ వ్యాసః॥ నిక్షిప్యాగ్నిం స్వదారేషు పరికల్ప్యర్త్విజం తథా। ప్రవసేత్కార్యవాన్విప్రో వృథైవ నచిరం వసేదితి॥ అగ్నేరపరిత్యాగమాహ గార్గ్యః॥ కృత దారో నవై తిష్ఠేత్ క్షణ మప్యగ్నినా వినా। తిష్ఠేత చేద్ద్విజో వ్రాత్యస్తథా చ పతితో భవేదితి॥ బృహస్పతిః॥ సూతకే మృతకే చైవ హావయేన్న తు హాపయేదితి॥ కాత్యాయనః॥ యావత్కాల మహోమీస్యాత్తావద్ద్రవ్యమశేషతః॥ తద్దానం చైవ విప్రేభ్యో యథా హోమ స్తథైవ తత్॥ యావత్యబ్దాన్యతీతాని నిరగ్నే ర్విప్ర జన్మనః॥ తావంతి కృచ్ఛ్రాణి చరేత్ హోమాద్యా దద్యా

చే. చేయుచునెడ నూనురెట్లు ఫలము గలుగును॥ శిష్యులు నాస్వయు చేసిన దానికంటె నొక్క పుత్రుఁడు చేసినది శ్రేష్ఠము॥ నూర్వురు పుత్రులు చేసిన దానికంటె తానొక్కఁడు చేసి కొనినది శ్రేష్ఠము॥ అని ఛాందోగ్యము నందు కలదు॥ గ్రామాంతరము పోవునప్పుడు అగ్ని సంరక్షణకు భార్యకు నప్పగించి, హోమము చేయు ఋత్విజుని నియమించి, పరగ్రామమునకు జని శీఘ్రముగా రావలయునని వ్యాసుడు చెప్పెను॥

వివాహముచేసికొనినవాఁడు అగ్ని లేకుండనుండఁ గూడదు అట్లుండెనేని వ్రాత్యుఁడగును॥ సూతకాదుల యందైన నితరులచే హోమము చేయించు కొనవలయును గాని యూరకుండఁ గూడదు॥ అని బృహస్పతి చెప్పెను॥ సంకటాదులచే హోమము నిల్చిపోవునెడ నిల్చిపోయిన కాలమున కెంత హోమద్రవ్యము సరిపట్టునో అంత ద్రవ్యము విప్రులకు దానము చేయవలయును॥ ఎన్నియేండ్లు అగ్ని నిలిచిపోయెనో అన్ని కృచ్ఛ్రములనాచరించి హోమద్రవ్యము దానము చేయవలయును॥ ఒకనెల హోమము నిలిచి పోవునేని నూరు పళ్లు ద్రవ్యమును దానము చేయవలయును॥ హోమ మాగిపోయిన యొక సంవత్సరమునకు ఆరు పళ్ల ధాన్యమును, మూఁడు పళ్ల నేతిని దానము చేయవలయును॥

త్త్రైవచ॥ వ్యాసః॥ యదిమాస మహోమీ స్యాద్వ్రీహియవ గుణశాలి
నే। పంచ ప్రస్థాన్ ప్రదద్యాత్తు యావత్తండుల మేవవా॥ కాత్యాయనః॥
షట్ప్రస్థ ప్రమితం ధాన్యం త్రిప్రస్థ ప్రమితం ఘృతం। ఔపాసనాగ్ని
హోత్రేతు వత్సరస్య విధీయత ఇతి॥

అథ హోమకాలః.

కాత్యాయనేన దర్శితః॥ యావత్సమ్యజ్ఞ భావ్యన్తే నభస్యృక్షాణి సర్వతః। రోహితత్వాంచ నాపైతి తావత్సాయంతు హూయత ఇతి॥ ఆపస్తంబోపి॥ సముద్రో వా ఏష యదహోరాత్రః, తస్యైతే గాధే తీర్థే యత్సంధీ తస్మాత్సంధౌ హోతవ్య మితి కాత్యాయన బ్రాహ్మణం భవతి॥ నక్షత్రం దృష్ట్వా ప్రదోషే నిశాయాం వా సాయమితి॥ సముద్రత్వేన నిరూపితస్య అహోరాత్రస్య సంధిద్వయం సుప్రవేశం తీర్థం। తస్మాత్సంధికాల ఇతి ముఖ్యః కల్పః। అథ నక్షత్ర దర్శనాదయః త్రయః కాలాః సాయం హోమేను కల్పాః। ఏక నక్షత్రాదయో నక్షత్ర దర్శనం। సర్వ నక్షత్రోదయః ప్రదోషః। నిద్రావేళా నిశా। ప్రాతర్హోమ కాలశ్చతుర్విధ స్తేనైవ దర్శితః॥ ఉషస్యుషోదయం సమయాధ్యుషితే ప్రాతరితి॥ ఉషసి=ప్రాచ్యాం ప్రాప్త ప్రకాశాయాం।ఉషోదయః=

హోమకాలము

సూర్యుం డస్తమించిన వెనుక, చుక్కలు కనఁబడని సమయము సాయం హోమమునకు ముఖ్యకాలము॥ ఒక్కచుక్క కనఁబడగనే చేయుట రెండవ పక్షము॥ అన్ని చుక్కలు కనఁబడిన ప్రదోష కాలమునఁ జేయుట మూడవపక్షము॥ నిద్రా కాలమగు నిశా కాలము నాల్గవ పక్షము॥ అట్లే ప్రాతః కాలహోమమునకును, ఉషస్సు, ఉషోదయము సమయాధ్యుషితము, ప్రాతః కాలమునని నాల్గువేళలు గలవు॥ అందు తూర్పు తెల్ల బారినసమయము ఉషః కాలము. సూర్యుం డుదయింప బోవు సమయము ఉషోదయము॥ అంతకు పూర్వము తెల్లవారి చుక్కలన్నియుఁ గనఁబడని కాలము సమయాధ్యుషితము॥ సూర్యుం డుదయించిన తరువాత ప్రాతః కాలము॥

ఉదయాత్పూర్వస్మిన్సమయే॥ సమయాధ్యుషితే= తస్యలక్షణ మాహ
వ్యాసః॥ తథా ప్రభాత సమయే నష్టే నక్షత్రమండలే। రవి ర్యావ న్న
దృశ్యేత సమయాధ్యుషిత స్స్మృత ఇతి॥ ఆశ్వలాయనస్తు అను కల్పాంత
ర మాహ॥ ఆసంగవాంతం ప్రాత రితి॥ అథ యది గృహ్యాగ్నౌ సాయ
ప్రాతర్హోమయోః దర్శ పూర్ణ మాసయో ర్హవ్యం హోతారం నాధి
గచ్ఛే త్కథం కుర్యా దిత్యాశంక్యాహ॥ ఆసాయ మాహుతేః ప్రాతరా
హుతి ర్నాత్యేతి॥ ఆప్రాత రాహుతే స్సాయ మాహుతి రమావాస్యా
యాః పౌర్ణ మాసీ నాత్యేత్యా పౌర్ణ మాస్యా అమావాస్యేతి॥ బౌ
ధాయనోపి॥ ఆసాయం కర్మణః ప్రాత రాప్రాత స్సాయకర్మణః। ఆప
త్తి ర్నాతి పద్యేత పార్వణం పార్వణాంతర మితి॥ ఆపన్నస్య హిత
గ్నేః పక్ష హోమ మాహ మరీచిః॥ శరీరాప ద్భవేద్యత్ర భయాద్వా
ర్త్తః ప్రజాయతే। అథాన్యాస్వపి చాపత్సుపక్ష హోమో విధీయత
ఇతి॥ పక్ష హోమిన స్తత్పక్ష మధ్య ఆపన్నివృత్తౌ తదా ప్రభృతి పృ
థగ్ఘోమః కర్తవ్యః॥ పక్ష హోమానథో కృత్వా గత్వా తస్మిన్సి
తే। హోమం పునః ప్రకుర్యాత్తు నచాసౌ దోష భాగ్భవే దితి॥

అథ హోమద్రవ్యాణి.

హోమ యోగ్య సమిధః చంద్రజ్ఞానోత్తరే కథితాః॥
లాశ ఖాదిరాశ్వత్థ శమ్యుదుంబర జాస మిత్। అపామార్గక దూ

ప్రాతరగ్న్యుపాసనము సంగవ కాలము వచ్చు లోపలం జేయనగునని యాశ్వ
లాయనుఁడు చెప్పెను॥ హోతృద్రవ్యము లభింపనిచో ప్రాతర్హోమము సాయంకాలము లో
పల- సాయంకాలహోమము ప్రాతఃకాలము లోపలను- అమావాస్య హోమము పూ
ర్ణిమ లోపలను- పూర్ణిమ హోమము అమావాస్య లోపలను చేయునగు నని యాశ్వ
లాయనుఁడు చెప్పెను॥ ఆపద సంభవించిన యెడ పక్షమున కొకమారు హోమము
చేయనగును. ఇట్లు పక్షమునకొక్కమారు చేయుచు వానికి నడుమ నాపత్తు తొలఁ
గినచో నది మొదలు కొని ప్రతిదినము సేయవలయును॥ అని మరీచి చెప్పెను॥

శ్చి కుశా చేత్యపరే విదుః। సత్వచస్సమిధః కార్యాః ఋజుశ్లక్ష్ణ సమా
స్తథా। శస్తా దశాంగుళా స్తాస్తు ద్వాదశాంగుళకా స్తథా। ఆర్ద్రాశ్శు
ష్కా స్సమచ్ఛేద్యా స్తర్జన్యంగుళ వర్తులాః। అపాటితాశ్చ ద్విశాఖాః
క్రిమిదోష వివర్జితాః। సమిత్పవిత్రం వేదశ్చ త్రయం ప్రాదేశ సమ్మితం।
ఇధ్మస్తు ద్విగుణః కార్య స్త్రిగుణా పరిధి స్స్మృతా। స్మార్తే ప్రాదేశ ఇ
ధ్మోవా ద్విగుణః పరిధి స్స్మృత ఇతి॥ తథా ఉత్తరలలితే। సమిత్పు
ష్ప కుశాదీని శ్రోత్రియ స్స్వయ మాహరేత్। శూద్రాహృతైః క్రయ
క్రీతైః కర్మ కుర్వ న్పతత్యధ ఇతి॥ ఆపస్తంబః॥ నాప్రోక్షిత మిధన మ
గ్నావా దధ్యాదితి॥ అయోగ్య సమిధో హోమే దోష మాహ వ్యా
సః। విశీర్ణాయుః క్షయం కుర్యా ద్ద్విదళా వ్యాధి సంభవా। హ్రస్వామూ
మృత్యుమాప్నోతి వక్రా విఘ్న కరీ తథా। స్థూలా చ హరతే లక్ష్మీం కృ

హోమ ద్రవ్యములు.

హోమమునకు యోగ్యములైన సమిధలు చంద్రజ్ఞానోత్తరము నందిట్లు చెప్పబడి
యెను॥ మోదుగ-చండ్ర- జమ్మి-అత్తి-చెట్ల పుల్లకలును- ఉత్తరేణు- గరిక- కుశము ల
ను నుపయోగించును. సమిధలు చర్మముతోఁగూడి నవిగనే యుండవలయును॥ మఱియు,
వంకరలేనివి- నునుపైనవి గాను నుండవలయును॥ పది- పండ్రెండు అంగుళముల పొడవు
గలిగి యుండవలయును॥ ఎండినవి- సమముగా నఱికినవి, చూపుడు వ్రేలు మాత్రములావు
గానున్నవియు గావలయును॥ రెండు శాఖలుగలవి, క్రిమిదోషములున్నవియుఁ గూడవు. స
మిధలు, పవిత్రము, వేదము, ఈమూఁడును ప్రాదేశ మాత్రముగా నుండవలయు. ఇధ్మము
దానికిమ్మడియు, పరిధి ముమ్మడిగాను నుండవలయు॥ స్మార్తకృత్యముల యందు ఇధ్మ
ము ప్రాదేశ మాత్రముగను, పరిధి దానికిమ్మడి గాను నుండవచ్చును.

సమిధలు, పుష్పములు, దర్భలు మున్నగు వానిని శ్రోత్రియుడగు వాఁడు తానే
తెచ్చి కొనవలయును॥ శూద్రుఁడు దెచ్చిన వానిని, డబ్బుచేకొనుక్కొనిన వానిని నుపయో
గించు కొనఁగూడదు॥ అని యుత్తరలలితమునందు గలదు॥ సమిధలను జలముచే ప్రోక్షింప
కుండ హోమము చేయఁ గూడదు॥ అని యాపస్తంబుఁడు చెప్పెను॥ చితికిపోయిన సమి
ధ ఆయుర్నాశమును జేయును॥ రెండు చీలికలైనది వ్యాధిని బుట్టించును॥ పొట్టిది మృ
త్యువును గలిగించును॥ వంకరది విఘ్నముల నొసంగును॥ లావైనది లక్ష్మి నపహరించును

ఙ్ఞానై బాంధవ క్షయం। ద్విశాఖా నేత్ర రోగంచ కీటజుష్టార్థ నాశనః।
ద్వేష్యం ప్రకురుతే దీర్ఘాప్రాణఘ్నా విత్వచా స్మృతా ఇతి। హవి ర్లక్ష
ణ ముక్తం కాత్యాయనేన॥ హవిస్త్రి విధం జ్ఞేయం కృతం చైవ కృ
తాకృతం। అకృతంచ క్రమా దేషాం లక్షణం సమ్య గుచ్యతే। కృత
మోదన సక్త్వాది తండులాది కృతాకృతం। వ్రీహ్యాది చాకృతం ప్రోక్త
మితి హవ్యం త్రిధా బుధై రితి॥ యేషాం కేషాం చిదన్యేషాం హవిషా
మప్యసంభవే। సర్వత్రాజ్య ముపాదేయం భరద్వాజ మునే ర్మతాత్॥

హోమప్రకారః.

స్మృతి రత్నే॥ అంగుళ్యగ్రై ర్న హోతవ్యం సకృత్త్వాంగుళిభే
దనం। అంగుళ్యుత్తర పార్శ్వైస్తు హోతవ్య మితి హి స్మృతిః ఇతి॥ వి
ష్ణుః॥ అప్రబుద్ధేపి ధూమేవా జుహుయా ద్యోహుతాశనే। యజమానో
భవే దంధః సోముత్రేతి హి నః శ్రుతం। యోఽనర్చిషి జుహోత్యగ్నే
స్వ్యంగారిణిచ మానవః। మందాగ్ని రామయావీచ దరిద్రశ్చ స జాయ

మిగుల సన్ననైనది బంధు నాశము నొడగూర్చును। రెండు కొమ్మలు గలది నేత్రరోగ
ము బుట్టించును॥ క్రిమి దోషము గలది ద్రవ్య నాశనము చేయును. మిగుల పొడవు గలది
ద్వేషము గలిగించును. చర్మములేనిది ప్రాణముల హరించును॥ అని వ్యాసుఁడు చెప్పెను॥
కృతము, అకృతము, కృతాకృతమునని హవిస్సు మూడు విధములు. ఇంటు, అన్నము, పిం
డి మొదలైనవి కృతమనియు- ధాన్యము మొదలైనవి అకృతమనియు, తండులములు మొద
లైనవి కృతాకృతము లనియు కాత్యాయనుఁడు చెప్పెను॥ కడమ హవి ర్ద్రవ్యములు దొర
కనిచో నన్నిటికిని బదులుగా నేయి నుపయోగింప నగునని భరద్వాజుఁడు తెలిపెను॥

హోమము చేయనగు విధము.

వ్రేళ్లకొనలచే గాని వేళ్లు నెడవెడముగా నుంచి గాని హోమము చేయఁగూడదు॥
వ్రేళ్లకు నుత్తరపు వైపునుండి హోమము చేయవలయును॥ అగ్ని మండక ముందు పొగయం
దు హోమము చేయునట్టి యజమానుఁడు ఈలోకమునను పరలోకమునను గూడ నంధుఁ
డగును॥ జ్వాల గాని, నిప్పుకణుపులు గాని లేనియగ్నియందు హోమము చేయువాఁడు అ
గ్నిమాంద్యముచే నజీర్ణరోగము గలవాఁడును, దరిద్రుఁడు నగును॥ ఎక్కువ యింధనము
లతో బాగుగ మండుచున్నదియు, పొగలేనిదియు నగు నగ్నియందు హోమము చేయ

తే। బహు సుష్కేంధనే చాగ్నౌ సుసమిద్ధే హుతాశనే। విధూమే లే
లిహానేచ హోతవ్యం కర్మసిద్ధయే ఇతి॥ చంద్రజ్ఞానోత్తరే॥ అగ్నికర్ణే
హుతే రోగం నాసికాయాం మనః క్షయం। చక్షుషో ర్నిధనం కుర్యా
త్కేశే దారిద్ర్యకృద్భవేత్। హుతే శిరసి పాపం స్యాత్తస్మాజ్జిహ్వాసు
హోమయేత్।యత్ర కాష్ఠం తు తచ్ఛ్రోత్రం యత్ర ధూమస్తు నాసికా।
యత్రాల్ప జ్వలనం నేత్రం యత్ర భస్మం తచ్ఛిరః। యత్రైవ జ్వలితో
వహ్ని ర్జిహ్వా తత్రైవ కీర్తితా। ఇతి॥ తథా, ముకుటోత్తరే॥ సువర్ణా క
నకా రక్తా కృష్ణా చైవతు సుప్రభా। అతిరక్తా బహురూపాచ సప్తజి
హ్వాః ప్రకీర్తితాః॥ సువర్ణా వారుణీ జిహ్వా మధ్యమా కనకా స్మృతా।
రక్తా చైవోత్తరా జిహ్వా కృష్ణా యామ్యా దిశి స్మృతా। సుప్రభా పూ
ర్వ దిగ్జిహ్వా అతిరక్తాగ్ని గోచరా। ఈశాన్యే బహురూపాచ జిహ్వాస్థా
నా న్యనుక్రమాత్। వివాహే వారుణీ జిహ్వా మధ్యమా యజ్ఞకర్మసు
ఉత్తరా చోపనయనే దక్షిణా పితృకర్మసు పూర్వా దిక్సర్వ కామ్యేషు

వలయునని శిష్టులు చెప్పిరి॥ మఱియు, అగ్నియొక్క చెవియందు హోమము చేయునెడ రోగము జనించును॥ నాసికయందు చేసిన చిత్తము చెడును॥ నేత్రముల యందు హోమము చేయునెడ మరణము సంభవించును॥ కేశముల యందు హోమము చేసిన దారిద్ర్యము కలుగును॥ శిరమున హోమము చేసిన పాపము వచ్చును॥ కావున, జిహ్వాల యందు హోమము చేయవలయును। కట్టెలున్నచోట శ్రోత్రంబును, పొగయున్న తావు నాసికయు, కొద్దియంటుయున్న తావు నేత్రంబును, బూడిదయున్నచోట శిరంబును, మంచి జ్వాలయున్న ప్రదేశము జిహ్వయనియెఱుంగునది॥

సువర్ణ, కనక, రక్త, కృష్ణ, సుప్రభ, అతిరక్త, బహురూప, అని జిహ్వాలు ఏడు గలవు॥ అందు పశ్చిమదిశ నున్నది సువర్ణయు, నడుమ నున్నది కనకయు, ఉత్తర దిశ నున్నది రక్తయు, దక్షిణ దిక్కున నున్నది కృష్ణయు, తూర్పు దిక్కున నున్నది సుప్రభయు, ఆగ్నేయ దిశ నున్నది అతి రక్తయు, ఈశానదిశ నున్నది బహురూప యునగును

వివాహము నందు పడమటి జిహ్వాయందును, యజ్ఞకర్మలయందు నడుమ నున్న జిహ్వాయందును, ఉపనయనము నందు, ఉత్తరపు జిహ్వాయందును, పితృ కర్మల యందు దక్షిణపు జిహ్వాయందును, కామ్యకర్మముల యందు తూర్పుదెసనున్న జిహ్వాయందును, కా

ఆగ్నేయీ శాంతి కర్మసు। ఐశానీ చోగ్ర కార్యేషు ఏత ద్ధోమస్య ల
క్షణ మితి॥ అథ, నిత్య కర్మ నిర్వర్త నార్థం శివాగ్ని సంపాదన వి
ధాన ముక్తం శాంభవీయ గృహ్య పరిశిష్టే॥

శివాగ్ని సంపాదనవిధిః.

అథ నిత్య కర్మ నిర్వర్త నార్థం లఘు ప్రకారేణ శివాగ్నిం సం
పాదయిష్య ఇతి సంకల్ప్య అధి కారీ సంపన్నోప కరణో లబ్ధ గణాను
జ్ఞో గ్ని యామ్య నిర్ ఋతివాయవ్యేభ్యో న్యతరస్యాం దిశి కల్పితం కుం
డం స్థండిలంవా సమాసాద్య కుండే స్థండిలేవా మధ్యే౽స్త్రేణపూర్వా
గ్ర రేఖాత్రయం కుశైస్సంపాద్య ఉత్తరాగ్రాంచ రేఖాం సంపాద
యేత్॥ ఉత్తరాస్య శ్చేద్విపర్యయేణ సంపాద్య, కవచే నాభ్యుక్ష్య
సర్వసంస్కార సంపత్తిం విభావ్య, తత్ర॥ శ్యామా మృగీం మహీ
ధ్యాయేత్సద్వ్యాసోమాల్య భూషణాం। ప్రసన్న వదనాం పద్మపత్రా
భ నయన త్రయాం॥ ఇతి ధ్యాత్వా- ఓం హ్రీం వాగీశ్వర్యై నమ ఇ
తి తద్వద్వాగీశ్వరం ధ్యాత్వా- ఓం హాం వాగీశ్వ రాయనమ ఇతి సం
పూజ్య, అర్ఘ్యం దత్వా, పశ్చాదరణ్యాది సాధవం శుద్ధ వేశ్మసాధనం
వాగ్నిం శుద్ధపాత్రే సమానీయ, క్రవ్యాదాంశం పరిత్యజ్య, నిరీక్షణాది
చతు స్సంస్కారై స్సంస్కృత్య, ఓం హాం రాం వహ్ని మూర్తయే
నమ ఇతి వహ్ని మంత్రేణ ప్రదీప కలికోపమ మాగ్నేయ బీజ ముద్భ
వ ముద్రయా నివేశ్య, తత్సంహితయా సంపూజ్య, పారమేశ్వర వీర్య
మితి సంభావ్య, వాగీశ్వరేణ వాగీశ్వరీ గర్భనాడ్యాం నిక్షిప్య మాణ
విభావ్య, మూలే నాత్మ సంముఖం నిక్షిప్య సమూహ్య, దేవ్యై వాస
ప ధాయ, శౌచాచమనార్థం తోయ బిందుం హృదా దత్వా, సద్యో

తి కర్మముల యందు, ఆగ్నేయదెస నున్న జిహ్వయందును, ఉగ్ర కార్యముల యందు ఈ
శానదిశ నున్న జిహ్వయందును హోమము చేయవలయునని యుత్తర లలితము నందు న
లదు॥ నిత్యకర్మ నెరవేర్చుకొనుటకై శివాగ్ని సంపాదనవిధి శాంభవీయ గృహ్య పరిశిష్ట
ము నందు చెప్పఁబడియున్నది॥

జాతాదిభిర్బ్రహ్మాభి రభ్యర్చ్య, మూలేనాహుతి పంచకం హుత్వా- పూర్వ దక్షిణ పశ్చిమోత్తరాసు దిక్షు ఓం హాం బ్రహ్మణే నమః- ఓం హాం విష్ణవే నమః, ఓం హాం రుద్రాయ నమః- ఓం హాం ఈశ్వరాయ నమః ఇత్యభ్యర్చ్య- పూర్వాదీశానాంతాష్ట దిక్షు, ఓం హాం ఇంద్రాయ నమః, ఓం హాం అగ్నయే నమః, ఓం హాం యమాయ నమః, ఓం హాం నిర్ఋతయే నమః, ఓం హాం వరుణాయ నమః, ఓం హాం వాయవే నమః, ఓం హాం కుబేరాయ నమః, ఓం హాం ఈశానాయ నమః, ఊర్ధ్వ భాగ ముద్దిశ్య ఈశాన్యాం ఓం హాం బ్రహ్మణే నమః, అధో భాగ ముద్దిశ్య నైఋత్యాం ఓం హాం విష్ణవే నమః, ఇత్యభ్యర్చ్యాగ్ని శిశో రక్షాం విజ్ఞాప్య, ఓం హాం శివాగ్ని స్త్వం హుతాశ నేత్యగ్నే ర్నామ కరణం కృత్వా, పితరౌ విసృజేత్॥ తతో వహ్ని హృత్పద్మే పంచ బ్రహ్మాత్మకం శివ మభ్యర్చ్య, నైవేద్య సమయే, ఘృతాహుతిభిర్యథా శక్తి మూలేన బ్రహ్మాంగైశ్చ దశాంశతో హుత్వా, పూర్ణాం దత్వా, నైవేద్యాయ చరుం హుత్వా, ఆచమన తాంబూలాదికం దత్వా, వహ్ని నష్ట పుష్పికయా సంపూజ్య, బ్రహ్మ దిభ్యో బలిం దత్వా స్వదక్షిణ భాగే మండల ద్వయం సంపాద్య, ప్రథమ మండలే పూర్వాది చతుర్దిక్షు, ఓం హాం రుద్రేభ్యో నమః, ఓం హాం మాతృభ్యో నమః, ఓం హాం గణేభ్యో నమః, ఓం హాం యక్షేభ్యో నమః, ఈశానాది చతుర్దిక్షు ఓం హాం గ్రహేభ్యో నమః, ఓం హాం అసురేభ్యో నమః, ఓం హాం రాక్షసేభ్యో నమః, ఓం హాం నాగేభ్యో నమః, మండల మధ్యే ఈశానాది చతుష్కోణేషు ఓం, హాం నక్షత్రేభ్యో నమః, ఓం హాం రాశిభ్యో నమః, ఓం హాం యక్షేభ్యో నమః, ఓం హాం విశ్వేభ్యో నమః, వాయు వరుణయో ర్మధ్యే క్షేత్ర పాలాయ నమ ఇత్యభ్యర్చ్య- స్వాహాంతం బలి మర్ఘ్యం దత్వా, ద్వితీయ మండలే పూర్వాద్యష్ట దిక్షు ఓం హాం ఇంద్రాయ నమః, ఓం హాం అగ్నయే నమః, ఓం హాం యమాయ నమః, ఓం హాం నిర్ఋతయే నమః, ఓం హాం వరుణాయ నమః- ఓం హాం వాయవే నమః- ఓం హాం

కుబేరాయ నమః- ఓం హాం ఈశానాయ నమః. ఈశాన్యాంఓం హాం బ్రహ్మణే నమః- నైరృత్యాం, ఓం హాం విష్ణవే నమః- మధ్యే నీల లోహితాయ నమః ఇత్యభ్యర్చ్య, స్వాహాంతం బలి మక్ష్యం చ దత్వా, పూర్వోక్త దుంబాదీన్ విసృజేత్। ఏవం శివాగ్నిస్సంభవతి॥

అథౌపాసన హోమః.

కర్తా ప్రాణానాయమ్య, సాయం ప్రాత రౌపాసన హోమం తండులై ర్హోష్య ఇతి సంకల్ప్య- పంచ వక్త్ర యుతం రక్తం సప్త జిహ్వా విరాజితం॥ దశ హస్తం త్రిణేత్రంచ సర్వాభరణ భూషితం। రక్త వస్త్ర పరీధానం పంకజోపరి సంస్థితం। బద్ధ పద్మాసనాసీనం దశాయుధ సమన్వితం। కనకా బహురూపా చాతిరిక్తాతు తతః పరం। సుప్రభా చైవ కృష్ణాచ రక్తాచాన్యా హిరణ్మయీ ఊర్ధ్వ వక్త్రే స్థితా స్త్విన శ్చైషాః ప్రాగాది దిక్ స్థితాః॥ ఇతి శివాగ్నిం ధ్యాత్వా, గాయత్ర్యాఽగ్నిస్సంప్రోక్ష్య- ఓం జాతవేదసే నమః- ఓం సప్త జిహ్వాయ నమః. ఓం హవ్యవాహనాయ నమః, ఓం అశ్వోదర జాయ నమః. ఓం వైశ్వానరాయ నమః- ఓం కౌమార తేజసే నమః- ఓం విశ్వ ముఖాయ నమః, ఓం దేవ ముఖాయ నమః ఇతి మూర్త్యష్టకం సంపూజ్య, అదితేఽనుమన్యస్వ, అనుమతేనుమన్యస్వ, సరస్వతేఽనుమన్యస్వ, దేవసవితః ప్రసువ, ఇతి పరిషిచ్య, సాయం ప్రాత రత ఊర్ధ్వం హస్తే నైతే అహుతీతండులై ర్యవైర్వా జుహుయాత్॥ తండులాన్ ద్వేధా విభజ్య అగ్నయే స్వాహా అగ్నయ ఇదం నమమ॥ మధ్యే శాన్ని జుహోతి॥ అగ్నయే స్విష్టకృతే స్వాహా॥ అగ్నయే స్విష్ట కృత ఇదం॥ నమమ॥ అగ్నే రుత్తరపూర్వే జుహోతి॥ ఈశాన్యాంజుహుయాత్॥ కాలాతిక్రమణ ప్రాయశ్చిత్తార్థం వ్యాహృతి సమిద్ధోమం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య॥ భూస్స్వాహా అగ్నయ ఇదం నమమ। భువ స్స్వాహా వాయవ ఇదం నమమ॥ సువ స్స్వాహా సూర్యాయేదం నమమ॥ భూర్భువస్సువ స్స్వాహా ప్రజాపతయ ఇదం నమమ॥ ఆహుతి సంసర్గ ప్రాయశ్చిత్తార్థం వనస్పతి సమిద్ధోమం కరిష్యే॥ య

త్రవేత్థ వనస్పతే దేవానాం గుహ్యానామాని తత్ర హవ్యాని గామయ స్వాహా॥ వనస్పతయ ఇదం న మమ॥ సర్వప్రాయశ్చిత్తార్థం భూర్భువస్సువస్స్వాహా ప్రజాపతయ ఇదం న మమ॥ అదితేఽన్వమగ్గ్‌స్థాః అనుమతేఽన్వమగ్గ్‌స్థాః। సరస్వతేఽన్వమగ్గ్‌స్థాః। దేవసవితః ప్రాసావీః॥ ఇతి యథాక్రమం పూర్వవత్పరిషిచ్య, అగ్నేత్వం నో అంతమః। ఉత త్రాతా శివో భవ వరూథ్యః। తం త్వా శోచిష్ఠ దీదివః। సుమ్నాయ నూన మీమహే సఖిభ్యః। వసురగ్నిర్వసుశ్రవాః। అచ్ఛానక్షి ద్యుమత్తమో రయిం దాః। సనో బోధి శ్రుధీహవ మురుష్యాణో అఘాయత స్సమస్మాత్॥ ఇత్యుపస్థాయ॥ హోమ సాద్గుణ్యార్థ మనాజ్ఞాతాది మంత్రత్రయజపం కరిష్యే॥

అనాజ్ఞాతం యదాజ్ఞాతం యజ్ఞస్య క్రియతే మిథు। అగ్నే తదస్య కల్పయ త్వగ్ం హి వేత్థ యథాతథం॥ పురుష సమ్మితో యజ్ఞో యజ్ఞః పురుషసమ్మితః। అగ్నే తదస్య కల్పయ త్వగ్ం హి వేత్థ యథా తథం॥ యత్పాకత్రా మనసా దీన దక్షా న యజ్ఞస్య మన్వతే మర్తాసః। అగ్నిష్టద్ధోతా క్రతు విద్విజానన్ యజిష్ఠో దేవాగ్ం ఋతుశో యజాతి॥ అనేన జపేన సాయం ప్రాతరౌపాసన హోమేన భగవాన్ సర్వాత్మకశ్శివ స్సుప్రీణాతు॥ శ్రద్ధాం మేధాం యశః ప్రజ్ఞాం విద్యాం బుద్ధిం శ్రియం బలం। ఆయుష్యం తేజ ఆరోగ్యం దేహి మే హవ్య వాహన॥ యస్య స్మృత్యా చ నామోక్త్యా తపో హోమ క్రియాదిషు। న్యూనం సంపూర్ణతాం యాతి సద్యో వందే హుతాశనం। మంత్రహీనం క్రియాహీనం భక్తి హీనం హుతాశన। యద్ధుతం తు మయా దేవ పరిపూర్ణం తదస్తు తే। చతుస్సాగర పర్యన్తం గోబ్రాహ్మణేభ్య ...... అభి వాదయే॥ ఇత్యభివాద్యాచామేత్॥ అథాగ్నికార్యం బ్రహ్మచారిణః॥ మౌంజీం మేఖలాం త్రివృతాం త్రిః ప్రదక్షిణ ముత్తరాభ్యాం పరిధాయ॥ ఇయం దురుక్తాత్ పరి బాధమానా శర్మ వరూథం పునతీన ఆగాత్। ప్రాణాపానాభ్యాం బలమాభరన్తీ ప్రియా దేవానాగ్ం సుభగా మేఖలేయం॥ ఋతస్య గోప్త్రీ [illegible] స్సహమానా అ

రాత్రీః। సా న స్సమంత మనుపరీహి భద్రియా భర్తా రస్తే మేఖలే మా రిషామః అజిన ముత్తరయా॥ మిత్రస్య చక్షుర్ధరుణం బలీయ స్తేజో యశస్వి స్థవిరగ్ం సమిద్ధ। అనాహానశ్యం వసనం జరిష్ణు పరీదం దా జ్యాజినం సందధేఽహం॥ దండ ముత్తరేణాదత్తే॥ సుశ్రవ సుశ్రవ సం మా కురు యథాత్వగ్ం సుశ్రవస్సుశ్రవా అస్యేవ మహ గ్ం సుశ్రవ స్సుశ్రవా భూయాసం యథా త్వగ్ం సుశ్రవో దేవానాం నిధిగోపోఽ స్యేవ మహం బ్రాహ్మణానాం బ్రహ్మణో గోపో భూయాసం॥ ఆచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, దేశ కాలౌ సంకీర్త్య, సాయం ప్రాత రగ్ని కార్యం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య, పరిత్వాగ్నే పరిమృజా మ్యాయుషా చ ధనేన చ। సుప్రజాః ప్రజయా భూయాసగ్ం సువీరో వీరై స్సువర్చా వర్చ సా సుపోష, పోషై స్సుగృహో గృహైస్సుపతిః పత్యా సుమేధా మేధయా సుబ్రహ్మ బ్రహ్మ చారిభిః॥ ఇతి పరిమృజ్య, అలం కృత్య, త స్మిన్నుత్తరై స్సమిధ ఆదధ్యాత్॥ అగ్నయే సమిధ మితి ద్వాదశ సమి ధ ఆదధాతి॥

౧॥ ఓం అగ్నయే సమిధ మాహార్షం బృహతే జాతవేదసే యథా త్వ మగ్నే సమిధా సమిధ్య స ఏవం మామాయుషా వర్చసా సన్యా మేధయా ప్రజయా పశుభి ర్బ్రహ్మ వర్చసేనా న్నాద్యేన సమేధయ స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥

౨॥ ఏధోస్యేధిషీమహి స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥

౩॥ సమిదసి సమేధిషీ మహిస్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥

౪॥ తేజోసి తేజోమయి ధేహి స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥

౫॥ అపో అద్యాన్వచారిషగ్ం రసేన సమసృక్ష్మహి। పయస్వాగ్ం అ గ్న ఆగమంతం మాసగ్ం సృజ వర్చసా స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥

౬॥ సంమాగ్నే వర్చసా సగ్ంసృజ ప్రజయాచ ధనేన చ స్వాహా। అగ్న య ఇదం॥

౭॥ విద్యున్మే అస్య దేవా ఇంద్రో విద్యాత్సహ ఋషిభి స్స్వాహా॥ ఇంద్రా యేదం॥

౮॥ అగ్నయే బృహతే నాకాయ స్వాహా ॥ అగ్నయే బృహతే నాకాయేదం॥

౯॥ ద్యావా పృథివీభ్యాగ్ స్వాహా॥ ద్యావా పృథవీభ్యా యేదం॥

౧౦॥ ఏషా తే అగ్నే సమిత్తయా వర్ధస్వ చాప్యాయ స్వచతయాహం వర్ధమానో భూయాస మాప్యాయ మానశ్చ స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥

౧౧॥ యో మాగ్నే భాగినగ్ం సంత మథా భాగం చికీర్ష త్యభాగ మగ్నేతం కురు మామగ్నే భాగినం కురు స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥

౧౨॥ సమిధ మాధాయాగ్నే సర్వ్వవతో భూయా సగ్గ్ స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥

౧౩॥ ఓం భూర్భువస్సువ స్వాహా ॥ ప్రజా పతయ ఇదం ॥ అంతే తూష్ణీం పరిసమూహ్య॥ యత్తే అగ్నే తేజసే నాహం తేజస్వీ భూయాసం॥ యత్తే అగ్నే వర్చస్తే నాహం వర్చస్వీ భూయాసం। యత్తే అగ్నే హరస్తే నాహగ్ం హర స్వీభూయాసం ॥ మయి మేధాం మయి ప్రజాం మయ్యగ్ని స్తేజో దధాతు। మయి మేధాం మయి ప్రజాం మయీంద్రఇంద్రియం దధాతు।మయి మే ధాం మయి ప్రజాం మయి సూర్యో భ్రాజో దధాతు। మాన స్తోకే తనయే మాన ఆయుషి మానో గోషు మానో అశ్వేషు రీరిషః। వీరా న్మానో రుద్రభామితో వధీ ర్హవిష్మంతో నమసా విధేమ తే॥ త్ర్యాయుషం జమదగ్నేః కశ్యపస్య త్ర్యాయుషం। యద్దేవానాం త్ర్యాయుషం తన్మే అస్తు త్ర్యాయుషం ॥ ఇత్యుపస్థాయ శ్రద్ధాం మేధాం యశః ప్రజ్ఞాం విద్యాం బుద్ధిం శ్రియం బలం। ఆయుష్యం తేజ ఆరోగ్యం దేహిమే హవ్య వాహన । యస్య స్మృత్యాచ నామోక్త్యా తపః పూజా క్రియాదిషు న్యూనంసంపూర్ణతాం యాతి సద్యో వందే తమచ్యుతం మంత్ర హీనం క్రియా హీనం భక్తి హీనం హుతాశన। యద్ధుతంతు మయాదేవ పరిపూర్ణం తదస్తుతే। ఏవ మస్యాప్యన్యపి సదా రణ్యాదే

ధానా హృత్య అగ్ని కార్యం సాయం ప్రాతః కుర్యాత్ ॥ ఇత్యగ్ని కార్యం॥

నను శ్రౌత స్మార్త కృత్యేష్వగ్నిః రుద్ర రూపతయైవ గృహీతః॥ రుద్రోవా ఏష యదగ్నిః త్వమగ్నే రుద్ర ఇత్యాది శ్రుతి ప్రామాణ్యాత్॥ శివాగమేషుతు వాగీశీగర్భసంభూతత్వేనో గృహీతః తేన రుద్రసూనురిత్యేవ గమ్యతే॥ ఏవం అగ్నేః సాక్షాద్రుద్రత్వ ప్రతిపాదక శ్రుతి విరుద్ధార్థ బోధకత్వేనాగమానామప్రామాణ్యమితి నిగమాగమ ప్రామాణ్యే తత్కర్తృభిర్నిరూపితం ఏవం వాగీశ వీర్య సంజాతస్య శివాగ్నే రూపాసనం నకథం శ్రుతి విప్రతిషిద్ధం భవేదితి చేదుచ్యతే॥ శ్రుతిషు సాక్షాద్రుద్రత్వ ప్రతిపాదనేప్యగ్నేశ్శివాగమేషు పరమేశ్వర వీర్యత్వ ప్రతిపాదనమవిరుద్ధం పరమేశ్వరస్య కృశాను రేతస్త్వస్య శ్రుతి స్మృతి ప్రసిద్ధత్వాత్॥ శ్రుతిషు సాక్షాద్రుద్రత్వ ప్రతిపాదనంతు ఆత్మా వై పుత్ర నామాసీతి శ్రుతి ప్రామాణ్యాత్ రుద్ర పు

అగ్ని కార్యమును సాయంకాలమునను, ప్రాతఃకాలమునను చెప్పిన విధమున నాచరించు చుండవలయును.

ప్ర॥ శ్రౌతస్మార్త కృత్యములయందు అగ్ని రుద్రరూపుఁడుగాఁ జెప్పఁబడియెను శివాగమములయందైననో వాగీశీ గర్భసంభూతుఁడుగాఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు గాన రుద్రపుత్రుఁడని తెలియుచున్నది "అగ్నిసాక్షాత్తు రుద్రుఁడే"యని చెప్పవట్టి శ్రుత్యర్థమునకు విరుద్ధముగా శివాగమములయందుఁ గలదు గాన శివాగమములు ప్రమాణములు గావని నిగమాగమ ప్రామాణ్యమను గ్రంథమునందు గలదు. దీనింబట్టి వాగీశీ గర్భసంభూతుఁడగు శివాగ్ని నుపాసించుట శ్రుతివిరుద్ధము గాదా?

ఉ॥ ఇందేమియు శ్రుతిరోధము లేదు. అగ్ని సాక్షాత్తు రుద్రుఁడేయని వేదములయందున్నను ఈశ్వరుఁడు కృశాను రేతస్కుఁడనుటయు శ్రుత స్మృత ప్రసిద్ధమే. కావున నగ్ని పరమేశ్వరుని వీర్యమని యాగమములయందుఁ జెప్పినయంశము విరుద్ధమైనది కాదు.

ప్ర॥ అట్లైన అగ్ని సాక్షాత్తు రుద్రుఁడనునది యెట్లు పొసగును?

ఉ॥ అగ్ని [illegible] ఆత్మా వై పుత్రనామాసి యను శ్రుతినిబట్టి రుద్రపుత్రుఁడు రుద్రుఁడేయనుట బాగుగనె పొసఁగును.

తేఽపి దుర్బోధత్వ వ్యవహార ఇతి న కాపి క్షతిః॥ ఏవంచ శివాగ్నే ర్వ్యాకేశ వీర్య సంభూతత్వ ప్రతి పాదనమాత్రేణ శివాగమానాం వేదవిరుద్ధత్వ ప్రఖ్యాపనం పరేషాం సాహస మేవేతి సిద్ధం॥

నను చత్వారి శృంగా ఇత్యాది మంత్రో అగ్నిధ్యానే వినియుజ్యతే। స తు నాత్ర గృహీతః కుత ఇతి చేత్ శృణు॥ యద్యప్యయం మంత్రో అగ్నిధ్యానే కైశ్చి ద్వినియుజ్యతే। తథాపి నాయం ప్రాయ సూత్రకర్తృభి ర్గృహీతః॥ పాతంజలాది భాష్యేష్వ నగ్నిపరతయైవ వివృత ఇతి ప్రాగ్భిర్న గృహీతః॥ నను తు చత్వారీత్యాది మంత్రే మహో దేవో మర్త్యాగ్ం ఆవివేశేత్యుక్త్యా అయం పరమేశ్వర పర ఏవేతి జ్ఞాయతే॥ యద్యప్యత్ర త్రయో అస్య పాదా ద్వే శీర్షే ఇత్యాది నాయం పారమేశ్వర విలక్షణ రూప ప్రతిపాదక ఇతి ప్రతీయతే తథా స్యనంత లీలా రూప ధారిణః పరమేశ్వరస్య నైవం భవతి రూపం విలక్షణం। పాతంజలాది భాష్యేషు వాక్పరతయా ప్రకృత మంత్ర వివరణ మపి నాయుక్తం। త

ప్ర॥ చత్వారిశృంగా అను మంత్రము అగ్నిధ్యానమున వినియోగింపఁబడు చున్నది. ఆ మంత్రము శివాగ్ని ధ్యానమున నేల గ్రహింపఁబడలేదు.

ఉ॥ కొందఱు చత్వారిశృంగా అను మంత్రము అగ్నిధ్యానమున వినియోగించుచున్నారు ఇట్లు వినియోగించుటను సూత్రకర్తలు విధించియుండలేదు. పాతంజల భాష్యమునందు చత్వారిశృంగా అను మంత్రము వాక్పరముగా వివరింపఁబడి యున్నది. కావున దీనికి శివాగ్ని ధ్యానమున ప్రాప్తి గ్రహింప వలయు నావశ్యకము లేదు. నిజముగా లోచింప నీమంత్రమునందు మహోదేవః అను మహాదేవ పదముండుటచే నీమంత్రము పరమేశ్వర పరమేయని తెలియుచున్నది.

ఈమంత్రమున నాలోచింప నీపురుషునకు మూడుపాదములు రెండుశిరములు అని మొదలుగ నుండుటం బట్టి యిందు జెప్పఁబడినది పరమేశ్వరరూపమునకంటె భిన్నమైనదని తోచును కాని అనంతలీలారూపములు ధరించిన పరమేశ్వరునకది భిన్నరూపము కాదు.

ప్ర॥ మహాభాష్యమునందీ మంత్రము వాక్పరముగ వివరింపఁబడినది పరమేశ్వర పరమనుట యెట్లు?

ఉ॥ ఆమహాభాష్యకర్త శబ్దమే బ్రహ్మమని యంగీకరించెను. కావున పరమేశ్వర పరముగ మంత్రమును శబ్దపరముగ నతఁడు చెప్పిన దయుక్తము కాదు.

త్యూర్ధ్వభిశ్శబ్దస్యైవ బ్రహ్మత్వే నాభిమతత్వేన బ్రహ్మపరాణామపి మంత్రాణాం శబ్దపరతయా వివరణస్య ఆదృతత్వాత్। ఏవఞ్చ పి పంచవక్త్రత్వ దశభుజత్వాది లక్షిత పారమేశ్వరరూపైక ధ్యాన పరైః ప్రాగ్భిరుపేక్షిత ఇతి జ్ఞాయతే॥ పరేతు సప్తజిహ్వాత్వే మిదమిత్వ ధ్యేయం పారమేశ్వర విలక్షణ రూపలక్షిత మప్యగ్ని ధ్యానే నేదం రూపం విరుద్ధ మిత్యాహుః॥

అథాభివాదనం

హోమానంతర మభివాదనం కార్యం, బ్రాహ్మణ సముదాయే ప్రథమం కస్యాభివాదన మితి చేత్తదుక్తం మనునా॥ లౌకికం వైదికం వాపి తథాధ్యాత్మిక మేవవా। ఆదదీత యతో జ్ఞానం తం పూర్వ మభివాదయేత్। అభివాదాత్పరం విప్రో జ్యాయాంస మభివాదయన్। అసౌనామాహమస్మీతి స్వం నామ పరికీర్తయేత్। భో శబ్దం కీర్తయే దంతే స్వస్య నామ్నోభివాదయే దితి॥ అభివాద శబ్ద ముచ్చార్య పశ్చాదేతి న్నామాహంభో ఇతి శబ్ద ముచ్చారయే దిత్యర్థః

ప్ర॥ చత్వారి శృంగా అనుమంత్రము నిజముగ శివపరమే యగునేని పూర్వులు శివాగ్ని ధ్యానమున దీని నేల గ్రహింపరైరి?

ఉ॥ ఈమంత్రము నిజముగ శివపరమేయైనను అయిదుముఖములు పదిచేతులు గల పరమేశ్వర రూపమునే ధ్యానముచేయు వారుగాన వారలీమంత్రమును వదలి యుండవచ్చును ఇందు మఱికొందఱు యాశయమేమన అయిదు ముఖములుగల రూపమునందు సప్తజిహ్వలు లేవు. అయినను వారు సప్తజిహ్వలుగల రూపమును ధ్యానముచేయ నంగీకరించిరి గాన ఇతర లక్షణములు గలదియగు చత్వారి శృంగాఅను మంత్రప్రతిపాద్యరూపమును బాగు ధ్యానము చేయవచ్చు ననియే యిట్లనుచున్నారు.

అభివాదనము.

హోమము చేసిన తరువాత నభివాదనము చేయవలయును, బ్రాహ్మణ సామునాయమునందు మొదట నెవ్వనికి నభివాదనము చేయవలయుననిన లౌకికముగాని, వైదికముగాని, ఆధ్యాత్మికముగాని యెవనిజ్ఞానమును తానెవ్వనివలన గ్రహించి యుండెనో, వానికి మొదట నభివాదనము చేయవలయునని మనువు చెప్పెను. అభివాదనము చేయు నప్పుడు తన పేరుచెప్పి పేరుపైన భో అను శబ్దమును చేర్పవలయును. అభివాదనము చేయు నప్పుడు

తదుక్త మాపస్తంబేన। దక్షిణం బాహుం శ్రోత్ర సమం ప్రసార్య। బ్రా
హ్మణోభివాదయేత్। ఉరస్సమం రాజన్యో మధ్య సమం వైశ్యో
నీచై శ్శూద్రః ప్రాంజలి రితి॥ ఏతచ్చ ప్రత్యుత్థాయ కర్తవ్యం। తదుక్త
మాపస్తంబేన॥ ఊర్ధ్వం ప్రాణాహ్యుత్క్రామంతి యూనః స్థవిర ఆ
గతే। ప్రత్యుత్థానాభి వాదాభ్యాం పునస్తా న్ప్రతి పద్యత ఇతి॥ అభి వా
ద్యే వక్తవ్య ముక్తం మనునా। ఆయుష్మాన్ భవ సౌమ్యేతి వాచ్యో వి
ప్రోభివాదనే। అకారశ్చాస్య నామ్నోంతే వాచ్యః పూర్వాక్షరః ప్లు
తః॥ ఇతి॥ ఆయుష్మాన్భవ సౌమ్య దేవ దత్తా౩అ ఇతి॥ యస్తు ప్రత్యభి
వాదన ప్రకారం నాభిజానాతి। సనాభివాద్య ఇత్యాహ సఏవ॥ యోన
వేత్త్యభివాదస్య విప్రః ప్రత్యభి వాదనం। నాభివాద్య స్సవిదుషా య
థా శూద్ర స్తథైవ స ఇతి॥ యస్తు జానన్నపి ప్రత్యభివాదం నకరోతి
తస్య దోషో భవిష్య త్పురాణే భిహితః॥ అభివాదే కృతే యస్తు నక
రోత్యభి వాదనం ఆశిషం వా కురు శ్రేష్ఠ సయాతి నరకా న్బహూనితి॥
గుర్వాదాత్తు పూర్వముప సంగ్రహణ మాహ గౌతమః॥ గురోః పా
దోప సంగ్రహణం ప్రాత రితి। ఉప సంగ్రహ లక్షణం మనురాహ॥ వ్య
త్యస్త పాణినా కార్య ముపసంగ్రహణం గురోః। సవ్యేన సవ్యః స్ప్ర
ష్టవ్యో దక్షిణేనతు దక్షిణ ఇతి॥ గురో స్సవ్య దక్షిణౌ పాదౌ స్వకీ

డు కుడిచేతిని చెవివరకు సాచి బ్రాహ్మణుండును, రొమ్మువఱకు సాచి క్షత్రియుండు
ను, నడుము వఱకు సాచి వైశ్యుండును, దోయి లొగ్గి శూద్రుండును, నభి వాదనము
చేయవలయును. లేచియే అభివాదనము చేయవలయు, నభివాదన మెవ్వనికిఁ జేసెనా వా
డు తిరిగి ప్రత్యభివాదనము చేయవలయు, ప్రత్యభివాదన మెట్లు చేయ వలయునో తెలి
యనివానికి నభివాదనము చేయఁగూడదు. తెలిసి ప్రత్యభివాదనము గాని, ఆశీర్వచనము
ను గాని, చేయనివాఁడు పెక్కు నరకముల నొందును. గురునకు వందనము చేయునప్పుడు
పాదములను బట్టుకొని చేయవలయును. అప్పుడు గురునెడమకాలిని తనయెడమ చేతితో
ను, గురుని కుడికాలిని తనకుడి చేతి తోను నిట్లుతనచేతులను వ్యత్యస్త ముగనుంచి చేయ
వలయునని మనువు చెప్పెను. గురుని శరణుజొచ్చ వలయును శరణాగతి లక్షణమిట్లు: తన
కుడిచేతితో లింగకాయమును కదలనీయక పట్టుకొని, గురునికాలి బొటన వ్రేల్లను ఎడమచేతి

యు సవ్య దక్షిణాభ్యాం పాణిభ్యాం స్ప్రష్టవ్యః॥ గురవే శరణాగతిః క ర్తవ్యా తల్లక్షణ ముక్తం మకుటోత్తరే॥ దక్షహస్తేన సంగృహ్య నిశ్చలాం లింగ వేష్టికాం। పాదాంగుష్ఠౌ గురో స్సవ్య హస్తేన పరిగృహ్య చ। సు స్పృశ్యయ న్స్వతయో శ్శిరస్సగురుం శరణం వ్రజేదితి॥

అభివాద వర్జ్యానాహ ఆపస్తంబః॥ నసోపాన ద్వేష్టిత శిరా వ హిత పాణి ర్వాభివాద యీతేతి॥ శంఖోపి॥ నోదకుంభ హస్తోఽభివా దయే న్న భైక్షంచ రన్న పుష్ప హస్తో నాశుచి ర్నజప న్నదేవ పితృ కా ర్యం కుర్వ న్నశయాన ఇతి॥ ఉపాధ్యాయా ద్దశాచార్యః ఆచార్యా ణాం శతం పితా। సహస్రంతు పితౄ న్మాతా గౌరవేణాతిరిచ్యత ఇత్యా హ మనుః॥ ఆచార్యోపి పిత్రా మాత్రా ద్వ్యపేక్షయా గరీయా నేవ॥ తదా హ సఏవ। ఉత్పాదక బ్రహ్మదాత్రో ర్గరీయా న్బ్రహ్మదః పితా। బ్రహ్మ జన్మహి విప్రస్య ప్రేత్య చేహచ శాశ్వత మితి॥ యస్తు బాలోపి వృద్ధ మధ్యాపయతి సోపి తస్య గరీయా నితి సఏవాహ॥ బాలోపి విప్రో వృ ద్ధస్య పితా భవతి మంత్రదః అధ్యాపయామాస పితౄన్ శిశు రాంగి రసః కవిః॥ ఇతి॥ ఆచార్య ప్రాచార్య సన్నిధానే ప్రాచార్య ముప సం

తో బట్టుకొని, ముట్టాను కనులకద్దుకొనుచు గురుని శరణు జొచ్చవలయునని మకు టోత్తరమున నున్నది.

పాదరక్షలు తొడిగికొని గాని తలపాగ జుట్టుకొని గాని చేతిలో బరువు నునిచి కొనిగాని యభివాదనము చేయఁగూడదు. నీటికడవ చేతి నుండుడగను, భైక్షమును దినుచున్నను, పూవులు చేతి నుండఁగను అశుచి యున్నను, జపమాల చేయుచును, దేవపితృ కార్యముల నాచరించుచును, పండుకొనియు నభివాదనము చేయఁగూడదు. ఉపాధ్యా యునికంటె నాచార్యుండు పదిమడుంగు లెక్కువ ఆచార్యునికంటె తండ్రి నూరుమడుం గు లెక్కువ తండ్రికంటె తల్లి వేయిమడుంగు లెక్కువయని మనువు చెప్పెను. అయినను తలిదండ్రులకంటె నాచార్యుండే యెక్కువ ఆయన [illegible] తండ్రికంటె జ్ఞాన ప్రదుఁడగుట [illegible] ఎక్కువ గాని చెప్పియున్నాడు. బాలుఁడైనను వృద్ధునకు విద్యగఱపిన యెడల [illegible] మనువు చెప్పినాఁడు. [illegible]

గృహ్యాచార్య ముపసంగృహ్ణీయాత్ ఇతి॥ అభివాదనశీలస్య నిత్యం వృద్ధోపసేవినః। చత్వారి తస్య వర్ధన్తే ఆయుః। ప్రజ్ఞా యశో బలమితి॥ అభివాదన ప్రకరణం॥

అథ ద్వితీయ భాగ కృత్య ముచ్యతే॥ దక్షః॥ ద్వితీయేతు తథా భాగే వేదాభ్యాసో విధీయత ఇతి॥ కూర్మపురాణే॥ వేదాభ్యాసం తతః కుర్యాత్ప్రయత్నా చ్ఛక్తితో ద్విజః॥ జపే దధ్యాపయే చ్ఛిష్యాన్ ధారయేద్వై విచారయేత్। అవేక్షేతచ శాస్త్రాణి ధర్మాదీంశ్చ ద్విజోత్తమ ఇతి॥ తస్మిన్నేవ భాగే కృత్యాంతర మాహ దక్షః। సమిత్పుష్ప కుశాదీనాం సకాల స్సముదాహృత ఇతి॥ ఉత్తరలలితేతు॥ సంగవేచ తథా కాలే పూజాం తాత్కాలికీంచ రేదితి॥

అథ తృతీయ భాగ కృత్యం॥ తృతీయేచ తథా భాగే పోష్యవర్గార్థసాధన మితి॥ కూర్మపురాణేపి॥ ఉపేయా దీశ్వరం చాథ యోగక్షేమాది సిద్ధయే। సాధయే ద్వివిధా నర్థాన్ కుటుంబార్థంతతో ద్విజ ఇతి॥ పోష్యవర్గో దక్షేణ దర్శితః॥ మాతా పితా గురు ర్భార్యా ప్రజా దీన స్సమాశ్రితః। అభ్యాగతోతిథి శ్చాగ్నిః పోష్యవర్గ ఉదాహృత ఇతి॥ ధన సాధనంచ యథా స్వవృత్తి కార్యం॥ యాత్రా మా

ము చేయువానికి ఆయువు ప్రజ్ఞ యశము బలము ఈనాలుగు వెంపొందు చుండునని మనువె చెప్పి యుండెను.

ఇక పగటియొక్క రెండవ భాగమునందు వేదాభ్యాసము చేయవలయునని దక్షుడు చెప్పెను. తాను వేదాభ్యాసముచే సశిష్యుల చేయించుట వేదార్థము నాలోచించుట శాస్త్రములు నవలోకింప వలయునని కూర్మపురాణము నందుగలదు. అప్పుడు సమిధలు పుష్పములు దర్భలు మొదలగు వానిని తెచ్చుకొన వలయుననియు దక్షుడుచెప్పెను. సంగవకాలమునందు సంగవకాలపూజ చేయవలయునని యుత్తరలలితమునందుగలదు,

పగటి మూడవభాగమునందు పోష్యవర్గమును పోషింప నర్థసిద్ధికై యత్నింప వలయు తల్లి, తండ్రి, గురువు, భార్య, సంతతి, దీనుడు, ఆశ్రితుడు, అభ్యాగతుడు, అతిథి, అగ్నియీను పోష్యవర్గమని దక్షుడె చెప్పెను. కులవృత్తిని బట్టి ధనము సాధింప వలయు దేహధారణము మాత్రము స్వర్గమునకు సాధ్యములు గనే స్వకులోచిత కృత్యములచే న

త్ర ప్రసిద్ధ్యర్థం స్వైః కర్మభిరగర్హితైః। అక్లేశేన శరీరస్య కుర్వీత ధన
సంచయ మితి॥ అగర్హితాని చాధ్యాపనాదీన్యుక్తాని క్షత్రియాదేస్తు।
శస్త్రాస్త్ర భృత్త్వం క్షత్రస్య వణిక్పశు కృషిర్విశ ఇతి॥ వణిక్= వాణి
జ్యం, పశుః= పశుపాలనం॥ ఉపాయాంతరాణ్యాహ మనుః॥ సప్త వి
త్తాగమా ధర్మ్యా దాయోలాభః క్రయో జయః। ప్రయోగః కర్మ
యోగశ్చ సత్ప్రతిగ్రహ ఏవ చేతి॥ దాయోన్వయాగతం ధనం, లా
భో నిధిదర్శనం, దాయ లాభ క్రియాశ్చతుర్ణాం వర్ణానాం, జయః
క్షత్రియస్యైవ॥ ప్రయోగో వృద్ధ్యర్థం ధన ప్రదానం, కర్మయోగః కృ
షిః వాణిజ్యం ప్రయోగ కర్మయోగౌ వైశ్యస్యైవ, సత్ప్రతిగ్రహో వి
ప్రస్యైవ॥ అతోక్తం మనునా॥ ఋతామృతాభ్యాం జీవేత మృతేన
ప్రమృతేన వా సత్యానృతాభ్యామపి వా నశ్వవృత్త్యా కదాచన॥
ఋత ముంఛ శిలం జ్ఞేయ మమృతం స్యాదయాచితం। మృతంతు యా
చితం ప్రోక్తం ప్రమృతం కర్షణం స్మృత మితి॥ సత్యానృతంతు వా
ణిజ్యం తేన చైవాపి జీవ్యతే। సేవా శ్వవృత్తి ర్విఖ్యాతా తస్మాత్తాం ప

నాయాసముగా ధనము నార్జింప వలయును, అధ్యాపనము మున్నగునవి నింద్యములు గావని
చెప్పఁబడియె. క్షత్రియుఁడు శస్త్రాస్త్రముల ధరించియు, వైశ్యుఁడు కృషి వాణిజ్యము
నవలంబించియు ధనము నార్జింప వలయును, మఱియు, మనువు ఉపాయాంతరములఁ జెప్ప
యుండెను, పూర్వార్జిత ధనము నిదర్శనము క్రయము జయము. వడ్డీవ్యాపారము కృషి
సత్ప్రతిగ్రహము నని యీయేడును న్యాయ్యములైన వృత్తులు॥ ఇందు భాగలబ్ధము నిధి క్ర
యము ననునవి నాలుగు వర్ణములకు గలవు. జయము క్షత్రియునకు మాత్రమే॥ వడ్డీ వ్యా
పారము కృషి ఇత్యాది వైశ్యునకు మాత్రమే. సత్ప్రతిగ్రహము బ్రాహ్మణునకు మా
త్రము నుపయోగించును.

ఋతము అమృతము ననువానిచే జీవింప వలయును. మృతము ప్రమృతము ననువా
చేనైన జీవింపనగును. సత్యానృతము చేనైన జీవింపఁ వచ్చుగాని, శ్వవృత్తి చేత నెప్పుడు
ను జీవింపఁ గూడదు॥ ఇందు, ఉంఛశిలములు ఋతమనియు, అయాచితము అమృతమ
నియు, యాచితము మృతమనియు, కృషి ప్రమృతమనియు, వాణిజ్యము సత్యానృతమ
నియు, సేవ శ్వవృత్తి యనియు జెప్పబడెను. పైనుండి రాలి పడిపోయిన గింజల

రివర్జయే దితి॥ పతిత పరిత్యక్తైకకణోపాదాన ముంఛః, శాల్యాదే ర్ని
పతిత పరిత్యక్త వల్లరీ గ్రహణం శిలం॥

అథ చతుర్థ భాగే కర్తవ్య మాహ ॥ చతుర్థేతు తథా భాగే
స్నానార్థం మృదమాహరేదితి॥ మాధ్యాహ్నిక స్నానవిధి రపి పూర్వ
మేవ నిరూపితః॥

అథ బ్రహ్మయజ్ఞవిధిః

తత్ర దేశకాలా వాహ శ్రుతిః ॥ బ్రహ్మ యజ్ఞేన యక్ష్యమా
ణః ప్రాచ్యాం దిశి గ్రామా దచ్ఛదిర్దర్శ ఉదీచ్యాం ప్రాగుదీచ్యాం వో
దిత ఆదిత్యే ఇతి॥ అచ్ఛదిర్దర్శ శబ్దేన దేశ విశేషో లక్షితః ॥ ఛదిః - గృ
హాచ్ఛాదనం తృణకటాది తద్యత్ర నదృశ్యతే తత్రేత్యర్థః ॥ ఉదిత ఆ
దిత్య ఇత్యహ్ని విహిత కాలో పలక్షణం ॥ ఉదయానంతరం [illegible]
కాలత్వాత్ ॥ తథాచ బృహస్పతిః ॥ సచార్వాక్తర్పణా ద్బ్రహ్మః ప
శ్చాద్వా ప్రాతరాహుతేః॥ వైశ్వదేవావసానేవా నాన్యదక్షే నిమిత్తత
ఇతి॥ వ్యాసోపి॥ మధ్యాహ్న సమయే స్నాత్వా సావిత్రీం వై జపే ద్ద్వి
జః॥ ఆచమ్యచ యథా శాస్త్రం శక్త్యా స్వాధ్యాయ మాచరేదితి॥ ఏ
వం ప్రాతరాహుత్యనంతరం వా మాధ్యాహ్నిక సావిత్రీజపానంతరం॥
తర్పణాత్పూర్వం వా మనుష్య యజ్ఞానంతరం వా బ్రహ్మయజ్ఞః కర్తవ్యః
శౌనకః॥ యశ్చ శ్రుతి జపః ప్రోక్తో బ్రహ్మ యజ్ఞ స్స ఉచ్యతే ॥ ఇతి

కొనుట ఉంఛమనియు, వెన్నులను ఏరుకొనుట శిలమనియు నెఱుగునది॥

పగటి నాల్గవ భాగమునందు స్నానార్థమై మృత్తికను దెచ్చి కొనవలయు॥ మా
ధ్యాహ్నిక స్నానవిధియు స్నానప్రకరణమునందె చెప్పఁబడియెను॥

బ్రహ్మయజ్ఞ విధి.

బ్రహ్మయజ్ఞము చేయఁబోవువాఁడు గ్రామము నుండి తూర్పుగా ఇండ్లపైక
ప్పు కనఁబడనంత దూరమున కేగి చేయవలయును॥ ప్రాతః కాలహోమము చేసి కొనిన త
రువాత గాని, మధ్యాహ్న కాలమున సావిత్రీ జపము చేసి కొనిన యనంతరము తర్పణ
ము కంటె పూర్వముగాని, మనుష్య యజ్ఞము చేసిన తరువాత గాని, బ్రహ్మయజ్ఞము చే

పైఠీనసిరపి॥ స్వశాఖాధ్యయనం యత్తద్బ్రహ్మయజ్ఞస్స ఉచ్యతే॥ బ్రహ్మయజ్ఞపరో విప్రో బ్రహ్మలోకే మహీయత ఇతి॥ ఆశ్వమేధికేపి॥ వేద మాదౌ సమారభ్యతథోపర్యుపరి క్రమాత్॥ యదధీతే స్వహం శక్త్యాతత్స్వాధ్యాయం ప్రచక్షతే॥ ఋచం వాథ యజుర్వాపిసామగాథామథాపివా। ఇతిహాస పురాణాని యథా శక్తి నహాపయేదితి॥

గ్రహణాధ్యయనవద్బ్రహ్మయజ్ఞాధ్యయనస్యాప్యనధ్యాయ దినేషు నిషేధప్రాప్తావుక్తం మనునా॥ వేదోపకరణే చైవస్వాధ్యాయే చైవ నైత్యకే। నానురోధో స్త్యనధ్యాయే హోమమంత్రేషుచైవహి॥ ఇతి॥ అత్ర దేశయో రశుచిత్వే బ్రహ్మయజ్ఞో వర్జనీయః। తథాచ శ్రుతిః॥ తస్యవా ఏతస్య యజ్ఞస్య ద్వావనధ్యాయౌ యదాత్మా శుచి ర్యద్దేశ ఇతి॥ బ్రహ్మయజ్ఞం ప్రశంసతి శ్రుతిః॥ ఉత్తమం నాకగం రోహత్యుత్తమ స్సమానానాం భవతి యావంతగం హవా ఇమాం విత్తస్య పూర్ణాం దదత్స్వర్గం లోకం జయతి భూయాగం సంచాక్షయ్యం చాప పునర్మృత్యుం జయతి బ్రహ్మణ స్సాయుజ్యం గచ్ఛతీతి॥ యాజ్ఞవల్క్యోపి॥ యంయం క్రతు మధీయీత తస్య తస్యాప్నుయా త్ఫలమితి॥ విత్తపూర్ణ పృథివీ దానస్య ఫల మశ్నుత ఇతి॥

బ్రహ్మయజ్ఞానుష్ఠానం

ఆచమ్య ప్రాణానాయమ్య దేశకాలౌ సంకీర్త్య శ్రీమాన్...

యవలయు॥ స్వశాఖను జపువుటె బ్రహ్మయజ్ఞమగును॥ బ్రహ్మయజ్ఞము చేయువాడు బ్రహ్మలోకమున వసించును॥

వేదము నేర్చికొను నప్పుడు వలె బ్రహ్మయజ్ఞమున వేదమువదువునప్పుడును అనధ్యయనముల యందు నిషేధము ప్రాప్తింపగా బ్రహ్మయజ్ఞము నందును, హోమమంత్రముల యందును అనధ్యయన నిషేధము లేదని మనువు తెలిపెను॥ తనకు, తానుండు ప్రదేశమునకును, నశుచిత్వము వచ్చినచో బ్రహ్మయజ్ఞము చేయగూడదు॥ యథా విధిగా బ్రహ్మయజ్ఞము చేయువాడు సాటివారిలో నెక్కుడై అపమృత్యువును జయించి స్వర్గసుఖము గాంచు ననియు, ధనపూర్ణమగు భూమండలమును దానము చేయుగా గలుగు ఫలము నొందు ననియు శ్రుతి చెప్పుచున్నది॥

గోత్రో... శర్మా మమ ఉపాత్తదురితక్షయద్వారా శ్రీపరమేశ్వర ప్రీ
త్యర్థం బ్రహ్మయజ్ఞేన యక్ష్యే ॥ ఇతి సంకల్ప్య విద్యుదసి విద్య మే పా
ప్మ నమృతాత్సత్య ముపైమి। ఇతి జలం సంస్పృశ్య బ్రహ్మయజ్ఞేన య
క్ష్యమాణః ప్రాచ్యాం దిశి గ్రామా దచ్ఛదిర్దర్శ ఉదీచ్యాం ప్రాగుదీ
చ్యాం వోదిత ఆదిత్యే దక్షిణత ఉపవిశ్యోపవిశ్య హస్తావవనిజ్య త్రి
రాచమేత్ ద్విః పరిమృజ్య సకృ దుపస్పృశ్య సవ్యం పాణిం పాదౌ ప్రో
క్షతి శిరశ్చక్షుషీ నాసికే శ్రోత్రే హృదయ మాలభ్య॥ యత్త్రిరాచమతి
తేన ఋచః ప్రీణాతి యద్ద్విః పరిమృజతి తేన యజూꣳషి యత్సకృ
దుపస్పృశతి తేన సామాని యత్సవ్యం పాణిం పాదౌ ప్రోక్షతి యచ్ఛి
రశ్చక్షుషీ నాసికే శ్రోత్రే హృదయ మాలభతే తేనాథర్వాంగిరసో
బ్రాహ్మణానీతిహాసా న్పురాణాని కల్పా న్గాథా నారాశꣳసీః ప్రీణా
తి॥ దర్భాణాం మహా దుపస్తీర్య ఉపస్థం కృత్వా ప్రాఙాసీనః స్వాధ్యా
య మధీయీత॥ అపాం వా ఏష ఓషధీనాꣳ రసో యద్దర్భాః సరస
మేవ బ్రహ్మ కురుతే। దక్షిణోత్తరౌ పాణీ పాదౌ కృత్వా సపవిత్రౌ।
ఓమితి ప్రతిపద్యతే। ఏతద్వై యజుస్త్రయీం విద్యాం ప్రత్యేషా వా
గేతత్పరమ మక్షరం తదేత దృచా భ్యుక్తం॥

ఋచో అక్షరే పరమే వ్యోమన్ యస్మి న్దేవా అధి విశ్వే నిషే
దుః। యస్తం న వేద కిమృచా కరిష్యతి య ఇత్త ద్విదు స్త ఇమే సమాస
త ఇతి॥ త్రీనేవ ప్రాయుంక్త భూర్భువస్సు వరిత్యాహైతద్వై వాచస్స
త్యం యదేవ వాచ స్సత్యం తత్ప్రాయుంక్త॥ అథ సావిత్రీం గాయత్రీం
త్రిరన్వాహ పచ్ఛోర్ధర్చశోనవానꣳ సవితా శ్రియః ప్రసవితా శ్రి
య మేవా ప్నోత్యథో ప్రజ్ఞాతయైవ ప్రతిపదా ఛందాꣳసి ప్రతి
పద్యతే॥

ఓం భూః తత్సవితు ర్వరేణ్యం ఓం భువః భర్గో దేవస్య ధీమ
హి। ఓం సువః ధియో యో నః ప్రచోదయాత్॥ ఓం భూః తత్సవితు
ర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి। ఓం భువః ధియో యో నః ప్రచోద

దిగాత్। ఓం సువః తత్సవితుర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి ధియో యోనః ప్రచోదయాత్ ॥ పరో రజసి సావదోం॥

ఇషేత్వోర్జేత్వా వాయవస్థో పాయవస్థ దేవోవ స్సవితా ప్రార్పయతు శ్రేష్ఠతమాయ కర్మణ ఆప్యాయధ్వ మఘ్నియా దేవభాగమూర్జస్వతీః పయస్వతీః ప్రజావతీ రనమీవా అయక్ష్మా మావస్తేన ఈశతమాఘశగ్ంసో రుద్రస్య హేతిః పరివో వృణక్తు ధ్రువా అస్మిన్గోపతౌ స్యాత బహ్వీర్యజమానస్య పశూన్పాహి॥

బ్రహ్మ సంధత్తం తన్మే జిన్వతం। క్షత్రగ్ం సంధత్తం తన్మే జిన్వతం ఇషగ్ం సంధత్తం తాంమేజిన్వతం। ఊర్జగ్ం సంధత్తం తాంమే జిన్వతం, రయిగ్ం సంధత్తం తాంమే జిన్వతం। పుష్టిగ్ం సంధత్తం తాం మే జిన్వతం। ప్రజాగ్ం సంధత్తం తాం మే జిన్వత్తం। పశూన్ సంధత్తం తాన్మే జిన్వతం। స్తుతోసి జనధాః। దేవా స్త్వాశుక్రపాః। ప్రణయంతు సువీరాః ప్రజాః ప్రజనయ పరీహి॥

సహ బ్రహ్మణే ధారణం మే అస్త్వనిరాకరణం ధారయితా భూయాసం। కర్ణ యో శ్రుతం మాచ్యోఢ్వం మమాముష్య ఓం॥

ఋతం తప సృత్యం తప శ్రుతం తప శ్శాంతం తపోద మస్తపశ్శమ స్తపోదానం తపో యజ్ఞం తపో భూర్భువస్సువ ర్బ్రహ్మైత దుపాస్యైతత్తపః॥ యథా వృక్షస్య సం పుష్పితస్య దూరా ద్గంధోవా త్యేవం పుణ్య స్యకర్మణో దూరాద్గంధో వాతి యథాసిధా రాం కర్తేవ హితా మవక్రామే యద్యువే యువేహవా విహ్వయిష్యామి కర్తం పతిష్యామీత్యేవ మనృతా దాత్మానం జుగుప్సేత్॥

సహనా వవతు సహనా భునక్తు। సహ వీర్యం కరవా వహై। తేజస్వినా వధీత మస్తు మావిద్విషావహై। ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః

అహం వృక్షస్య రేరివా। కీర్తిః పృష్ఠం గిరేరివ, ఊర్ధ్వ పవిత్రో వాజినీవ స్వమృత మస్మి। ద్రవిణగ్ం సవర్చసం। సుమేధా అమృతోక్షి

తః॥ ఇతి ప్రశ్నోక్తేర్వేదాదు వచనం॥

పారః ఓం॥ అగ్ని మీళే పురోహితం। యజ్ఞస్య దేవ మృత్విజం హోతారం రత్న ధాతమం।

అగ్న ఆయాహి వీతయే గృణానో హవ్య దాతయే। నిహో తా సత్సి బర్హిషి॥

శంనో దేవీ రభిష్టయ ఆపో భవన్తు పీతయే। శంయో రభిస్ర వన్తునః॥

అథశిక్షాం ప్రవక్ష్యామి పాణినీయ మతం యథా। శాస్త్రాను పూర్వ్యం తద్విద్యా ద్యథోక్తం లోక వేదయోః॥

వృద్ధిరాదైచ్॥

మయ రస తజ భనలగ సమ్మితం భ్రమతి జగతి వాఙ్మయం య స్య। సజయతి పింగళ నాగ శ్శివ ప్రసాదా ద్విశుద్ధ మతిః॥ ధీ శ్రీ స్త్రీమ్॥

ఓం గౌః। గ్మా। జ్మా। క్ష్మా। క్షా। క్షమా క్షోణిః। క్షితిః। అవ నిః। ఉర్వీ। పృథ్వీ। మహీ। రిపః। అదితిః। ఇళా। నిర్‌ృతిః। భూః। భూమిః పూషా। గాతుః। గోత్రే త్యేక వింశతిః పృథివీ నామ ధేయాని॥

సమామ్నాయ స్సమామ్నాతః। సవ్యాఖ్యాతవ్య స్త మిమం స మామ్నాయం నిఘంటవ ఇత్యా చక్షతే। నిఘంటవః కస్మా న్నిగమా ఇమే భవన్తి ఛందోభ్య స్సమాహృత్య సమాహృత్య సమామ్నాతా స్తేనిగంతవపన సంతో నిగమనా న్నిఘంటవ ఉచ్యంతే॥

పంచ సంవత్సర మయం యుగాధ్యక్షం ప్రజాపతిః। దినర్త్వ య న మాసాంగం ప్రణమ్య శిరసా శుచిః ప్రణమ్య శిరసా కాల మభివా ద్య సరస్వతీం॥

కాల జ్ఞానం ప్రవక్ష్యామి లగధస్య మహాత్మనః॥
జ్యోతిషా మయనం కృత్స్నం ప్రవక్ష్యా మ్యనుపూర్వశః॥
విప్రాణాం సమ్మతం లోకే యజ్ఞ కాలార్థ సిద్ధయే।

అథాతో దర్శ పూర్ణ మాసౌ వ్యాఖ్యాస్యామః॥ అథ కర్మాణ్యాచారాద్యాని గృహ్యన్తే॥ అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా॥ అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా॥

త్రిపాదార్థం చతుష్పాదం మహాతంత్రం జగత్పతిః॥
ప్రోక్తవా న్హిమవత్పృష్ఠే ధర్మమోక్షైక సాధనం॥
అథా తస్మిన యాచారి కాన్తర్మా న్వ్యాఖ్యా స్యామః॥

ఓం భూస్స్వ వస్సువ స్సత్యంతప శ్రద్ధాయాం జుహోమి॥ నమో బ్రహ్మణ ఇత్యేతాం త్రిరుక్త్వా ప్రణవం జపేత్॥

ఓం నమో బ్రహ్మణే నమో అస్త్వగ్నయే నమః పృథివ్యై నమ ఓషధీభ్యః॥ నమో వాచే నమో వాచస్పతయే నమో విష్ణవే బృహతే కరోమి॥ ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః॥ ఓమ్ ఓమ్ ఓమ్

కరశుద్ధిః

వృష్టిరసి వృశ్చమే పాప్మాన మృతా త్సత్య ముపాగాం॥

అథతర్పణ విధిః.

వసిష్ఠః॥ ఋక్సా మాథర్వ వేదోక్తాన్ జప్యా న్మంత్రా న్యజూంషిచ॥ జపిత్వైవం తతః కుర్యా ద్దేవర్షి పితృ తర్పణ మితి॥ ఏకైక మంజలిం దేవా ద్ద్వాద్వాతు సనకాదయః॥ అర్హంతి పితర స్త్రీం స్త్రీ స్త్రియ శ్చైకైక మంజ లిమితిచ॥ చంద్ర జ్ఞానోత్త రే॥ దేవానృషీ స్పితౄం శ్చైవ తర్పయే దక్షతోదకైరితి॥ యోగ యాజ్ఞ వల్క్యోపి॥ బ్రహ్మాణం తర్పయే త్పూర్వం విష్ణుం రుద్రం ప్రజా పతిం। వేదాం శ్ఛందాంసి దేవాంశ్చ ఋషీం శ్చైవ తపో ధనాన్। ఆచార్యాం శ్చైవ గంధర్వాన

తర్పణ విధి.

నాలుగు వేదములలోని మంత్రములను జపించి, దేవర్షి పితృ తర్పణముల చేయవలయు నని వసిష్ఠుడు చెప్పెను॥ దేవతలకు నొక్కొక దోయిలిని, మునులకు రెండేసి దోయిళ్లను, పితరులకు మూడేసి దోయిళ్లను విడువ వలయును॥ దేవర్షి పితృ తర్పణ మల

చార్య తనయాంస్తథా। సంవత్సరం సావయవం దేవాప్సరసస్తథా। దేవానుగానపి తథా। సగణాన్పర్వతానపి। సరితోఽథ మనుష్యాంశ్చ యక్షాన్ రక్షాంసి చైవహి। పిశాచాంశ్చ సుపర్ణాంశ్చ భూతాన్యథ పశూంస్తథా। వనస్పతీనోషధీశ్చభూతగ్రామాంశ్చతుర్విధాన్। ఇతి॥ విస్తరేణ కర్తుమసమర్థస్య సంక్షేపేణ తర్పణముక్తం॥ విష్ణుపురాణే॥ ఆబ్రహ్మస్తంబపర్యంతం జగత్తృప్యత్వితి బ్రువన్। క్షిపేత్పయోంజలీంస్త్రీన్ కుర్యాత్సంక్షేప తర్పణమితి॥ యమ తర్పణంతు వృద్ధమనునోక్తం॥ దీపోత్సవ చతుర్దశ్యాం కార్యం చ యమ తర్పణం। కృష్ణాంగార చతుర్దశ్యామపి కార్యం సదైవచ॥ యమాయ ధర్మరాజాయ మృత్యవే చాంతకాయచ। వైవస్వతాయ కాలాయ సర్వభూత క్షయాయచ। ఔదుంబరాయ దధ్నాయ నీలాయ పరమేష్ఠినే। వృకోదరాయ చిత్రాయ చిత్రగుప్తాయ వైనమః। సంతర్ప్య ధర్మరాజానం ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః ఇతి॥ మాఘ శుక్లాష్టమ్యాం భీష్మ తర్పణం కుర్యాత్॥ తథాచ వ్యాసః॥ శుక్లాష్టమ్యాంతు మాఘస్య దద్యాద్భీష్మా

క్ష తోదకముతో చేయవలెనని చంద్రికాగ్రంథమునందు గలదు॥ బ్రహ్మను, విష్ణువును, రుద్రుని, ప్రజాపతిని, వేదములను ఛందస్సులను, దేవతలను, ఋషులను ఆచార్యులను గంధర్వులను, ఆచార్య పుత్రులను, దిన పక్షాద్యవయవములతో గూడిన సంవత్సరమును దేవతలను, అప్సరసలను, దేవానుచరులను, పర్వతములను, నదులను, మనుష్యులను యక్షులను, రాక్షసులను, పిశాచములను, గరుడులను, భూతములను, పశువులను, వనస్పతులను, ఓషధులను, ఇట్లు చతుర్విధమగు భూతకోటి నుద్దేశించి తర్పణము చేయవలయును॥ ఇట్లు సవిస్తరముగఁ జేయఁజాలని వానికి సంక్షేప తర్పణము చెప్పఁబడియెను॥

ఎట్లంటె బ్రహ్మమొదలు కొని తృణము వరకు సకలము తృప్తి నొందుగాక యని మూడు దోయిళ్ళ జలము విడువవలయునని విష్ణుపురాణమునందు గలదు॥ యమతర్పణముచేయవలయునని వృద్ధమనువు చెప్పెను॥ నరక చతుర్దశి నాడును, కృష్ణాంగారక చతుర్దశి నాడును, యమాయ యని మొదలగు శ్లోకములతో తర్పణముచేసినయెడ సకల పాతకములు నివర్తించును॥ మాఘ శుద్ధాష్టమి నాడు వైయాఘ్రపాద గోత్రాయ అను శ్లోకముతో భీష్మ తర్పణము చేయవలయునని వ్యాసుఁడు చెప్పెను॥ భీష్మతర్పణము

య తోయాంజలిః। సంవత్సర కృతం పాపం తత్క్షణా దేవ నశ్యతి॥ వైయా
ఘ్రపాదగోత్రాయ సాంకృతి ప్రవరాయచ॥ గంగా పుత్రాయ భీష్మా
య ప్రదాస్యా మ్యక్షతోదకం, అపుత్రాయ దదా మ్యేత జ్జలం భీ
ష్మాయ వర్మణ ఇతి॥ భీష్మస్య క్షత్రియ పితృత్వేన తత్తర్పణ మబ్రా
హ్మణ విషయ మిత్యన్యే॥ మన్వాది తర్పణ ముక్తం॥ మన్వాద్యాసు యు
గాద్యాసు ప్రదత్త స్సలిలాంజలిః। సహస్ర వార్షికీం తృప్తిం పితౄణా
మావహే త్పరామితి॥ బృహస్మనుః। ఆషాఢ మవధిం కృత్వా పంచమం
పక్ష మాశ్రితాః। కాంక్షంతి పితరః క్లిష్టా అన్న మప్యన్వహం జలం।
తస్మా త్తత్రైవ దాతవ్యం దత్త మన్యత్ర నిష్ఫలం। అమావాస్యా ష్టకాసు సం
క్రాంతౌ పాతాది గ్రహణేషుచ। స్నాత్వోదకాం జలిం దత్వా తత శ్శ్రా
ద్ధం సమాపయేత్॥ యస్తర్పయే త్పితౄ న్స్నాతః శ్రాద్ధం కృత్వా ప
రేఽహని। పితర స్తస్య తృప్యన్తి నచేత్కుప్యంతు వైభృశం॥ ఏకో వా
బహవో వాపి పుత్రాః పితౄ ర్యథా విధి। కృత్వాబ్దికంతు తైః కార్యః
పరేఽహని తిలోదక మితి॥ తిలానాం నిషిద్ధత్వే నాక్షతైః స్తర్పణం కా
ర్యం తదుక్తం చంద్ర జ్ఞానోత్తరే। నతర్పణే తిలాయోజ్యాః కుర్యాదే

1 బ్రాహ్మణేతరవిషయమని కొందఱి యాశయము॥ మన్వాదుల యందును, యుగాదుల యం
దును, తర్పణము చేయునెడ పితరులకు వేయిసంవత్సరముల తృప్తి కలుగును॥ ఆషాఢ శు
ద్ధ పూర్ణిమ మొదలుకొని యైదు పక్షముల వరకు పితరు లన్నోదకముల నపేక్షించుచుం
దురుగాన నప్పుడు తర్పణము విడువక చేయుచుండ వలయును॥ అమావాస్య అష్టకలు, సం
క్రాంతి, గ్రహణము, వీని యందు తర్పణము, పైత్రికమును జరుపుచుండ వలయును॥ పైత్రి
కము పెట్టిన మరునాడు తప్పక తిల తర్పణము చేయుచుండ వలయునని బృహస్మను
చెప్పెను॥

తిలలు కూడవని నిషేధము గలదు గాన అక్షతలతోనె తర్పణము చేయ వలయునని
చంద్రజ్ఞానోత్తరమున గలదు॥ దేవతలకు, ఋషులకును తర్పణము చేసి, దివ్యులు నదివ్యులు
నను పితరులకు పితృతీర్థముతో తర్పణము చేయవలయును॥

ఇందు, మహేశ్వరుఁడు సదాశివుఁడు శివుఁడును దివ్య పితరులనియు, తండ్రి మున్న
గు వారు అదివ్య పితరులనియు నెఱుంగునది॥ పూర్వ శేషము నను ఘ్నుఁడు ...

వా త్తస్మై స్పదేత్॥ మకుటోత్తరే॥ దేవా నృషీం స్సద్గణాంశ్చ తర్పయి త్వా యథా క్రమం। పిత్ర్యాన్దివ్యా నదివ్యాంశ్చ తర్పయే త్పితౄ తీర్థత ఇతి॥ దివ్యా మ్మహేశ్వర సదా శివ శివాః, అదివ్యాః పితాదయః॥ తను క్తం చంద్ర జ్ఞానోత్తరే॥ విశ్వే దేవా పూర్వ శైవే రుద్రానంత సమా హ్వయా! స్కంద శ్చండో గణేశశ్చ పితరః పరికీర్తి తాః। నందీ చైవ మహా కాళో విశ్వే దేవా తథోత్త రే। పితరస్స్యుర్మహే శశ్చ సదా శివ శివా మతా॥ ఇతి॥

పితృ తర్పణ నిషేధవిచారః.

నను, పితృ తర్పణం శైవే నసంగచ్ఛతే, పూర్వేషాం శివోపా సనయా సంప్రాప్త శివసాయుజ్యత్వేన తేషాం పితృత్వాభావాత్ ఇతి చేన్న, తేషాం సంప్రాప్త శివసాయుజ్యత్వే ప్యస్మ త్పితృత్వ స్యానతి తేః, లోకేహి కస్య చిన్మహారాజత్వ ప్రాప్తావపిపుత్ర దృష్ట్యాతస్య పితృత్వం నాపైతి తద్వ దవిరోధాత్॥ నచ తస్య తాన్ప్రతి నిరుప కారకత్వేన తిదనభి వాంఛిత తయా నావశ్యకత్వ మితివాచ్యం నిరుప కారకత్వేన పూర్వ పురుషా నభివాంఛితత్వే పీశ్వరారాధన వత్ కార్య్యజసూచక

డు విశ్వేదేవతలును, స్కంద చండగణేశులు పితరులనియు, ఉత్తర శైవము నందు, నందిమ హాకాళులు విశ్వేదేవతలును, మహేశ్వర సదాశివ శివులు పితరు లనియు చంద్రజ్ఞానో త్తరము నందు గలదు॥

పితృతర్పణ నిషేధము.

ప్ర॥ పూర్వికులు శివోపాసన చేత శివసాయుజ్యమును పొందిరి గాన వారికి పితృ త్వ మెక్కడిది? పితృత్వమే లేనప్పుడు వారిని గూర్చి తర్పణ మేల?

ఉ॥ లోకమున నొకనికి మహారాజత్వము ప్రాప్తించినను నాతడు పుత్రునకుపిత గాక పోడు. అట్లే శివోపాసనచే శివత్వము ప్రాప్తించినను పుత్రాదుల దృష్టిచే వానికిపి తృత్వముండియే తీరును గాన పితృ తర్పణము యుక్తమే యగును॥

ప్ర॥ శివసాయుజ్యము నొందిన వారు తర్పణము నపేక్షింపరు. ముక్తులకు మన ముచేయు తర్పణము వలన ప్రయోజనంబును కన్పట్టదు. కావున పితృతర్పణము వలన నే మి ప్రయోజనము?

తయాకర్మలోపానోదక తయాచ అస్మదుపకారకత్వే నావశ్యక
త్వాత్ అస్మత్పూర్వపురుష దృష్ట్యా నిరుపకారకత్వే ప్యగ్నిష్వాత్తా
దీనాం పితృలోక వాసినాం పితౄణాం విద్యమానత్వేన తదుపకారక
త్వే నావశ్య కత్వాచ్చ।

నను సవ్యేన దేవ కార్యాణి వామేన పితృతర్పణ మితి పితృతర్పణ
మపసవ్యేన గతయా విహితం। అపసవ్యంచ, అపసవ్యం తిలా న్దర్భా
నగ్ని కరణ మేవచ। వికిరం పిండదానంచ శైవే షట్పరి వర్జయే దితి
చంద్రజ్ఞానోత్తరా దిషు నిషిద్ధం। ఏవంచ అపసవ్య వర్జ క్రియ మాణేపి
పితృతర్పణే అవిధినా కృత మకృత మితి న్యాయేన నిష్ప్రయోజనత్వ మే
వ స్యాదితి చేన్నైవం। గుణలోపేచ ముఖ్యస్యేతి న్యాయేన అంగలోపే
పి ప్రధానస్యా త్యాజ్యతయా తేనైవ న్యాయేన తాదృశ స్యావిధి కృత్య
త్వా సిద్ధ్యా సప్రయోజనత్వాత్ తే। కించ శాంభవ వ్రతిన ఉద్దిశ్య శి
వ సాయుజ్య యోగేన దేవత్వం యే సమాగతాః। తేషాం పితౄణాం
కర్మాణి దైవానీవోప వీతినా। సర్వాణి చైవ కుర్వీత శివ వ్రతి సమాశ్ర

ఉ॥ పితరులకు నిజముగా నుపయోగము లేదు గాని, తర్పణమును ముక్తులైన వారివె
ద్ద లపేక్షింప రనుట నిజమే॥ మనము చేయు నారాధనము నీశ్వరుండపేక్షించు చు
న్నాడా? మనము చేయు పూజవలన శివునకేమి యుపయోగము కలదు? ఏమియు లేదు
అయినను, కృతజ్ఞతా సూచకముగాను, మనదోషము నివర్తింప మనయుపయోగ మునకై
చేసి తీరవలయు॥ దీనిబట్టి కర్మలోపంబును ప్రత్యవాయం బగును॥ ఇది గాక, మనపితరులకు
నుపయోగింప కున్నను, పితృలోకమున నున్న యగ్నిష్వాత్తాదులకు నీతర్పణ ముపయోగిం
చును. కావున తర్పణ మావశ్యకమే॥

ప్ర॥ పితృతర్పణము అపసవ్యముతో చేయవలయునని విధింపబడియున్నది. శై
వము నందు అపసవ్యము నిషేధింపబడియును॥ అపసవ్యము లేక పితృతర్పణము చేసిన
ను అవిధి ప్రకృతముగాన చేయని దానితోన సమాన మగును॥ కాబట్టి పితృతర్పణము చే
సిన లాభ మేమి?

ఉ॥ అంగము లోపించినను ప్రధానమును విడువరాదని పూర్వ మీమాంస
యందు గలదు. ఆన్యాయమునుబట్టి అంగలోపమున్నను ప్రధాన కర్మము సఫలమే యగు

య ఇత్యాదినా ఉత్తర లలితాది షూప వీతాంగకతయైన విహితత్వేన ప్రకృతేఽంగలోప కథాయాఽప్యసిద్ధేః॥

నచ గృహ్య సూత్రేషు స్మృతి నికరేచ పితృ కర్మణః ప్రాచీనా వీతాంగ కత్వస్యైవ ప్రసిద్ధ తయాతద్విరోధేన శివాగమ నిగదితోప వీతాంగక పితృ కర్మణో ఽనుపాదేయత్వ మితి వాచ్యం సర్వజ్ఞ నిగదితస్య శివాగమ జాతస్య కించిజ్ఞ కర్తృక స్మృతి కల్పాధిక ప్రామాణ్య భాసుర తయా ప్రబలత్వేన తద్విహితస్య దుర్బల స్మృతి కల్ప సంకోచ్యతా యా అన్యాయ్యత్వాత్॥ నచ ఆగమ విహితోప వీతాంగక పితృకర్మణః గ్రహణే స్మృతి కల్పాది విహిత ప్రాచీనా వీతాంగ కస్య కాగతిరి తి వాచ్యం తస్యా అదీక్షిత విషయత్వేన సావకాశత్వాత్॥

నను ప్రాచీనా వీతంపిత్ర్యాణా మితి పైతృకాంగ తయా శ్రుతివి హిత మప సవ్య మప వదతాం శివాగ మానాం వేద విప్రతి షిద్ధత్వ సిద్ధ్యా నత దుదిత ముపాదేయ మితి చేన్న॥ శివాగమానాం వేదతుల్య త్వస్య విద్యాస్థాన నిర్ణయే నిర్ధారిత త్వేన వేద సిద్ధయోఽనుదితా నుదిత

నని తెలియు చున్నది. అదిగాక, శాంభవ దీక్ష నొందిన వారల నుద్దేశించి శైవపక్షద్వారా శివసాయుజ్యము గలుగుటచే శివత్వము నొందిన పితరుల నుద్దేశించి చేయుకర్మముల ను దేవకర్మల యందుఁ బోలె నుపవీతము తోనె చేయవలయునని చెప్పఁబడియున్నది. కావున, ఉపవీతము తోనె చేయు పితృ తర్పణము విహితమే గాన నిందు అంగలోప మనెడు ప్రస్తావమే లేదు॥

ప్ర॥ స్మృతుల యందును, కల్పముల యందును పితృ కర్మము అప సవ్యము తోన చేయవలయు నని విధింపఁ బడి యుండఁగా దానికి విరుద్ధముగా నున్నది గాన, శివాగమముల యందు సవ్యముతో తర్పణాదులను చేయుటను విధించుట యెట్లు గ్రాహ్య మగును?

ఉ॥ శివాగమములు సర్వజ్ఞుఁడగు నీశ్వరునిచే చేయఁబడినవి॥ స్మృతి కల్పము లైతేనో ఈశ్వర దృష్టిని బట్టి కించిజ్ఞులగు మునులు చేసినవి॥ ఈ రెంటిలో శివాగమములు ప్రబల ప్రమాణములనుట న్యాయ్యము॥ ఇట్లుండఁగా స్మృతి కల్పములకు విరుద్ధముగా నున్నవని శివాగమ విధిని త్రోసివేయుట న్యాయ్య మగునా? కానేరదు.

హోమయో శివ వేదశివాగమ సిద్ధయో స్సవ్యాప సవ్యాంగక పైత్ర్య
కియో రపి వ్యవస్థిత వికల్పస్య న్యాయ్యత్వాత్॥

అథ వేద విరుద్ధస్య శివాగమ విధే రగ్రాహ్యత్వా దభ్యుపగమేపి
వేద విరుద్ధత్వ నిర్ణయ ఏవహి తస్య తత్త్యాజ్యత్వ మభ్యుపగమనీయం॥ ప్ర
కృతే నవేద విరోధ గంధోపి॥ తథాహి శ్రుతిషు సర్వానుదిశ్య విహితః
పైత్ర్య కాంగిక మపసవ్యం, శైవాగమేషు తు శాంభవానుద్దిశ్య విహితః
తదప వాదతయా సవ్యమితి సామాన్య విశేష విధ్యో రాపాతతో వి
రోధ ప్రతీతా వపి శాస్త్ర సమన్వయవిదా మవిరోధస్య స్పష్టత్వాత్॥
అపిచ, నిర్వాణోప నిషది॥ పిత్ర్య కర్మ చానుత్తిష్ఠే దుప వీత్యే వేత్య
ప వీతాంగ కస్యాః పిత్ర్య కర్మణ శ్రుతి విహిత తయా స్మృతి విరోధస్యా
నా శంక నీయత్వాచ్చ॥ నను, బ్రహ్మ సూత్రస్య దేవ పిత్రాది కర్మా

ప్ర॥ ఆగమము నందు సవ్యముతో పితృ తర్పణము చేయవలయునని చెప్పినదే గ్ర
హించు నెడ, స్మృతి కల్పముల యందు నప సవ్యముతో చేయ నలయు నని చెప్పఁబడి
నది యేమగును?

ఉ॥ ఆవిధి శైవ దీక్ష నొందని వారల యెడ సార్థక మగును. కాన, బాధింపదు.

ప్ర॥ పితృ కర్మముల యందు నపసవ్యము విని యోగింప వలయునని వేదము నందే
కలదు. దానికి విరుద్ధమగు శివాగమ విధి వేద విరుద్ధ మైనది గాన నది యెట్లు గ్రాహ్య
మగును?

ఉ॥ శివాగమములు వేదములతో సమానములని విద్యాస్థాన నిర్ణయము నందు నిర్ణ
యింపఁ బడియెను గాన, ప్రొద్దుపొడవక ముందు హోమము చేయ వలయు నని యొకచో
టను, ప్రొద్దు పొడిచిన తరువాత హోమము చేయవలయునని వేరొకచోటను, ఇట్లు
వేదమునందె పరస్పర విరుద్ధముగానున్న విధులవలెనె పూర్వాచారమును బట్టి వ్యవస్థితవిక
ల్పము న్యాయ్య మగుగాని యొక విధి నంగీకరించి వేరొక విధిని విడుచుట న్యాయ్య
ము గాదు.

ఇట్లు గాక, వేద విరుద్ధమైన శివాగమ విధి గ్రాహ్యము కాదని యంగీకరించి
న శివాగమ విధి వేదవిరుద్ధమని నిర్ణయమైనప్పుడే గదా గ్రాహ్యము గాక పోవును ప్ర

గతయా సవ్యాపసవ్యాది భాగణార్థత్వేన పితృకర్మణ్యపసవ్య నిషేధే యజ్ఞోపవీత ధారణ నైరర్థక్య మాపద్యేతేతిచేన్న సవ్య నివీత ధారణ ద్వారా తద్ధారణస్య సార్థక్యాత్॥

అత్ర కేచిత్, అస్మత్పిత్రాణాం శివోపాసనయా శివసాయుజ్య ప్రాప్తి ద్వారా శివత్వ సిద్ధేస్తదీయ తర్పణేఽపసవ్య నిషేధేపి పితృలోకవాసినా మగ్నిష్వాత్తాదీనాం తథాత్వాభావేన తద్విషయ తర్పణే ప్రాచీనావీత మనిషిద్ధమేవేతి వదన్తి॥ ప్రమితం చైతత్ కారణోత్తరే। అపసవ్యం విధేయం స్యాదగ్నిష్వాత్తాది తర్పణే। పునస్తన్న విధేయం స్యాత్స్వపితౄణాంచ తర్పణే॥ ఇతి॥

అన్యేతు శివాగమేషు పితృ తర్పణ సామాన్యే ప్రాచీనావీతస్య

కృతము నందు శివాగమ విధికి వేద విరోధము లేనేలేదు. ఎట్లనగ శ్రుతులయందు సర్వ సాధారణముగా పితృకర్మములకు నపసవ్య మంగమని విధింపఁబడినది. శివాగమముల యందైననో శాంభవ దీక్షనొందిన వారలకు విశేష విధిగా సవ్యమే విధింపఁబడినది. సామాన్య విధికిని విశేష విధికిని విరోధము లేదను నది శాస్త్రజ్ఞులకు విశదమే కావున నద్దాని విషయమై చెప్పంబనిలేదు॥

నిర్వాణోపనిషత్తు నందు శాంభవ దీక్ష నొందిన వారల నుద్దేశించి యుపవీతియై పితృకర్మము నాచరింపవలయునని యుండుటచే నిదియు శ్రుతి విహితమే గాన నీ యాచరణము శంకాస్పదము కానేరదు.

ప్ర॥ బ్రహ్మసూత్రము దేవ పితృాది కర్మాంగముగా సవ్యాపసవ్యాది రూపముగా ధరింపనే ప్రవర్తించినది గాన పితృకర్మము నందు నపసవ్యమును నిషేధించు నెడ యజ్ఞసూత్ర ధారణము వ్యర్థము కాదా?

ఉ॥ అపసవ్యము లేకున్నను, దేవపితృ కార్యముల యందు సవ్యము గాను, మనుష్య కర్మల యందు నివీతము గాను, ధరించు చుండుటచే నది సార్థకమే యగుచున్నది.

ఇందు కొందఱు, మన పితరులు శివోపాసనచే శివ సాయుజ్య సిద్ధి ద్వారా శివత్వము నొందిరి గాన నట్టివారి తర్పణము నెడ నపసవ్యము నిషేధింపఁబడెను, పితృలోకము నందున్నట్టి యగ్నిష్వాత్త మొదలగు వారలట్టి వారు కానందున వారి నుద్దేశించి చేయు తర్పణము నందు నపసవ్యము యుక్తమే యందురు. [illegible] కారణోత్తరము

నిషిద్ధ తిథౌ తన్నిషేధస్య సామాన్యాత్ శేషత్వేన భస్మాపగమ్యైక ప్రాచీనావీతిం నేచ్ఛంతి. యథాచారం వ్యవస్థా॥

దేవాదితర్పణం.

ఆచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, ఏవంగుణ విశిష్టే శుభేఽభ్యుదయ ముహూర్తే, శ్రీమాన్, ... గోత్రః ... శర్మాహం మను ఉపాత్త దురితక్షయ ద్వారా శ్రీపరమేశ్వర ముద్దిశ్య శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం బ్రహ్మయజ్ఞాంగ దేవర్షి పితౄనుద్దిశ్య, దేవర్షి పితృ ప్రీత్యర్థం దేవర్షి పితృతర్పణం కరిష్యే॥

దేవతర్పణం॥

బ్రహ్మతీర్థేన కుర్యాత్॥ పర శివం తర్పయామి॥ పర శివ పత్నీగ్ స్తర్పయామి॥ పరశివ పుత్రాగ్ స్తర్పయామి॥ పరశివ పార్షదాగ్ స్తర్పయామి॥ ఇష్ట లింగం తర్పయామి॥ ప్రాణ లింగం తర్పయామి॥ భావలింగం తర్పయామి॥ సద్యోజాతం తర్పయామి॥ వామదేవం తర్పయామి॥ అఘోరం తర్పయామి॥ తత్పురుషం తర్పయామి॥ ఈశానం తర్పయామి॥ బ్రహ్మాదయో యే దేవా స్తాన్దేవాగ్ స్తర్పయామి॥ సర్వాన్దేవాగ్ స్తర్పయామి॥ సర్వాన్దేవగణాగ్ స్తర్పయామి॥ సర్వా దేవ పత్నీ స్తర్పయామి॥ సర్వాన్దేవ పుత్రాగ్ స్తర్పయామి॥ సర్వాన్దేవ పౌత్రాగ్ స్తర్పయామి॥ భూర్దేవాగ్ స్తర్పయామి॥ భువర్దేవాగ్ స్తర్పయామి॥ సువర్దేవాగ్ స్తర్పయామి॥ భూర్భువస్సువర్దేవాగ్ స్తర్పయామి॥ అథ నివీతీ భూత్వా ఋషితీర్థేన ఋ

కందును నిషిద్ధమని ఒడియు న్నది॥ ఆయినను, మరి కొందఱు, శివాగమముల యందు ఉపసవ్యము నిషేధింపఁబడి యుండుటచే నీ నిషేధమును సామాన్యాపేక్షగనే యెంచి సర్వసాధారణముగాని పితృకర్మముల యందు ఉపసవ్యము ఖండించరు [illegible] న్యాచారమును బట్టి వ్యవస్థ నంగీకరింప వలయును॥

దేవాది తర్పణము.

గ్రంథోక్త విధిగా నాచరించునది॥

రా వృత్త్యా తర్పయేత్॥

కృష్ణ ద్వైపాయనాదయో యే ఋషయ స్తాన్ ఋషీగ్ స్త ర్పయామి (ద్విః)

సర్వా నృషీగ్ స్తర్పయామి॥ సర్వాన్ ఋషిగణాగ్ స్తర్ప యామి॥ సర్వా ఋషిపత్నీ స్తర్పయామి॥ సర్వాన్ ఋషి పుత్రాగ్ స్తర్పయామి॥ సర్వాన్ ఋషిపౌత్రాగ్ స్తర్పయామి॥ భూర్ ఋషీగ్ స్తర్పయామి॥ భువర్ ఋషీగ్ స్తర్పయామి॥ సువర్ ఋషీగ్ స్తర్ప యామి॥ భూర్భు వస్సువర్ ఋషీగ్ స్తర్పయామి॥ ప్రజాపతిం కాం డర్షిం తర్పయామి సోమం కాండర్షిం తర్పయామి॥ అగ్నిం కాండర్షిం తర్ప యామి॥ విశ్వాన్ దేవాన్ కాండర్షీగ్ స్తర్పయామి॥ సాగ్ంహితీ ర్దేవ తా ఉపనిషద స్తర్పయామి॥ యాజ్ఞికీ ర్దేవతా ఉపనిషద స్తర్పయామి॥ వారుణీ ర్దేవతా ఉపనిషద స్తర్పయామి॥ హవ్య వాహం కాండర్షిం త ర్పయామి॥ విశ్వాన్ దేవాన్ కాండర్షీగ్ స్తర్పయామి॥ బ్రహ్మాణగ్ స్వయం భువం తర్పయామి॥ అరుణాః కాండర్షిం తర్పయామి॥ విశ్వా న్దేవా న్కాండర్షీగ్ం స్తర్పయామి॥ అథ ఉపవీతీ పితృతీర్థేన త్రిరా వృ త్త్యా తర్పయేత్॥

సోమః పితృమాన్ యమో౽ంగి రస్వా నగ్నిష్వాత్తాగ్నిః కవ్యవా హనాదయో యే పితర స్తాన్పితౄగ్ స్తర్పయామి॥ త్రిః॥ సర్వాన్ పి తౄగ్ స్తర్పయామి॥ సర్వా స్పితృ గణాగ్ స్తర్పయామి॥ సర్వాః పితృ పత్నీ స్తర్పయామి॥ సర్వాన్ పితృ పుత్రాగ్ స్తర్పయామి॥ సర్వా న్పి తృ పౌత్రాగ్ స్తర్పయామి॥ భూః పితౄగ్ స్తర్పయామి॥ భువః పితౄగ్ స్తర్పయామి॥ సువః పితౄగ్ స్తర్పయామి॥ భూర్భు వస్సువః పితౄగ్ స్తర్పయామి॥ అనేన బ్రహ్మ యజ్ఞేన దేవర్షి పితృతర్పణేనచ భగవా న్సర్వాత్మక శ్రీపరమేశ్వర స్సుప్రీతో౽స్తు॥ ఇతి బ్రహ్మయజ్ఞ ప్రకరణం

అథ నిత్య పితృతర్పణం॥ తత్రోక్త యుక్తాస్త ఇమేధర్మ శాస్త్రే ష్వనుస్మృతాః॥ ఆదౌ పితా తథా మాతా సాపత్నీ మాతర స్తథా

మాతా మహః స్సపత్నీకాః ఆత్మ పత్న్యస్త్వనంతరం । పుత్రభ్రాతృ పి
తృవ్యాశ్చ మాతులాశ్చ సభార్యకాః । దుహితా భగినీ చైవ దౌహి
త్రో భాగినేయకః। పితృష్వసా మాతృష్వసా జామాతా భావుకస్సుష
షా। శ్వశుర స్స్యాల కశ్చైవ స్వామినో గురు రక్థిన ఇతి॥

ఆచమ్య ప్రాణానాయమ్య ఏవం గుణ విశిష్టే శుభేఽభ్యుదయ
ముహూర్తే శ్రీ పరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం అస్మత్పితౄ నుద్దిశ్య అస్మత్పితృ
ప్రీత్యర్థం అస్మత్పితృ తర్పణం కరిష్యే ఇతి సంకల్ప్య పితరం...గోత్రం
... శర్మాణం స్వధానమ స్తర్పయామి ఇత్యాదినా పితృ తీర్థేన త్రిః త
ర్పయేత్॥ తతః। యేకేచాస్మత్కులే జాతా అపుత్రా గోత్రిణో గతాః।
తే గృహ్ణంతు మయా దత్తం సూత్ర నిష్పీడనోదక మిత్యుప వీత మ
ర్ద్ధీ కృత్వా నిష్పీడయేత్॥ ఇతి నిత్య పితృ తర్పణం॥

అథవైశ్వదేవ ప్రకరణం,

పంచ మహా యజ్ఞ స్వరూప మాహ శ్రుతిః॥ దేవ యజ్ఞః పి
తృ యజ్ఞో భూత యజ్ఞో మనుష్య యజ్ఞో బ్రహ్మ యజ్ఞ ఇతి। యదగ్నౌ
జుహోత్యపి సమిధం తద్దేవ యజ్ఞ స్సంతిష్ఠతే। యత్పితృభ్య స్స్వధా
కరోత్యప్యప స్తత్పితృ యజ్ఞ స్సంతిష్ఠతే। యద్భూతేభ్యో బలిం హర
తి తద్భూత యజ్ఞ స్సంతిష్ఠతే। యద్బ్రాహ్మణేభ్యోఽన్నం దదాతి త
న్మనుష్య యజ్ఞ స్సంతిష్ఠతే॥ యత్స్వాధ్యాయ మధీయీత ఏకామప్యృ
చం యజుస్సామవా తద్బ్రహ్మ యజ్ఞ స్సంతిష్ఠత ఇతి॥ యమః॥ పంచ
సూనా గృహస్థస్య వర్తంతేఽహరహ స్సదా। ఖండనీ పేషణీ చుల్లీ జల
కుంభ ఉపస్కరః। ఏతాభిర్వ్యాహర న్విప్రః బధ్యతే వై ముహుర్ముహుః

వైశ్వదేవవిధి.

పంచ మహా యజ్ఞముల స్వరూపమును శ్రుతి యిట్లు చెప్పెను॥ దేవయజ్ఞము, పి
తృయజ్ఞము, భూతయజ్ఞము, మనుష్యయజ్ఞము, బ్రహ్మయజ్ఞము అని యైదు. వీనిలో, అ
గ్నియందు సమిధలను హోమము చేయుట దేవయజ్ఞము॥ పితృదేవతలకు తర్పణము చే
యుట పితృయజ్ఞము॥ భూతములకు బలిని సంగుట భూతయజ్ఞము. బ్రాహ్మణులకు న

ఏతాసాం పావనార్థాయ పంచ సూనాః ప్రకీర్తితాః। వ్యాసోపి। శాలాగ్నౌ లౌకికే వాఽథ జలే భూమ్యామథాపివా। వైశ్వదేవస్తుకర్తవ్యో దేవయజ్ఞ స్సవై స్మృత ఇతి॥ అత్రాంగిరాః॥ శాలాగ్నౌతు పచే దన్నం గృహ్యాగ్నౌ హోమ ఏవచ। ప్రాత ర్హోమంతు నిర్వృత్య సముద్ధృత్య హుతాశనాత్। శేషం మహానసే కృత్వా తత్ర పాకం సమాచరేత్॥ తమగ్నిం పున రాహృత్య శాలాగ్నావై వినిక్షిపేత్। తతోఽస్మిన్ వైశ్వ దేవాది కర్మ కుర్యా దతంద్రిత ఇతి॥ వ్యాసోపి॥ యదిస్యా ల్లౌకికే పాక స్తతోన్నం తత్ర హూయతే। శాలాగ్నౌ తత్ర చేదన్నం విధిరేష సనాతనః। దేవేభ్య స్తుహుతా దన్నా చ్ఛేషా ద్భూత బలిం హరేత్॥ భూత యజ్ఞ స్సవిజ్ఞేయో భూతిద స్సర్వ దేహినాం॥ తచ్చకాలద్వయేపి కర్తవ్య మిత్యాహ కాత్యాయనః॥ సాయం ప్రాత ర్వైశ్వ దేవః కర్తవ్యో బలికర్మచ। అనశ్నతాపి సతత మన్యథా కిల్బిషీ భవేదితి॥

అవిభక్త వైశ్వదేవం

సాగ్ని రేకోహ్యేక పాకాశ్చాః పుత్ర భ్రాతాదయో యది। నపృథ వైశ్వ దేవాస్స్యుః స్వపాకా న్నిర్వపేద్యది। ఏకం భవే ద్విభక్తానాం తదేవ స్యాత్పృథ క్పృథక్॥ ఇతి॥

ఉట మనుష్య యజ్ఞము॥ వేదము చదువుట బ్రహ్మ యజ్ఞము॥

రోలు, తిరుగలి, పొయ్యి, నీటికడవ, చీపురు వనూ నైదిటి చేతను నిత్యము. గృహస్థునకు జీవహింస సంభవించు చున్నది॥ ఈదోషము శమించుటకై వైశ్వదేవము విధింపబడియెను॥

తాను భుజింప కున్నను సాయంకాలమునను, ప్రాతః కాలమునను వైశ్వదేవమును, భూత బలిని చేయవలయు॥

అవి భక్త వైశ్వ దేవము.

ఏక పాకము నందు భుజించు వారిలో నొక్కరు వైశ్వ దేవము చేసిన చాలును గాని ప్రతివారును చేయం బని లేదు॥

అనగ్నిక వైశ్వదేవం

సాయణీయే॥ సాగ్నికః పితృ యజ్ఞాంతే బలికర్మ సమాచరేత్। అనగ్ని ర్హుత శేషాత్తు బలిం కాక బలిం హరే దితి॥ సంగ్రహే ॥ హుత్వా వ్యాహృతిభి శ్చాన్నం హుత్వా శాకల కాదిభిః। భూతేభ్యశ్చ బలిం దద్యాదన్న మగ్నావత్వ నగ్నిమాన్। అనగ్నికస్తు యోవిప్రో అన్నం వ్యాహృతి పూర్వకం। హుత్వా శాకల మంత్రైశ్చ శిష్టం కాక బలిం హరేత్ । అన్నం వ్యాహృతిభి ర్హుత్వా హుత్వా మంత్రైశ్చ శాకలైః ప్రజాపతే ర్హవి ర్హుత్వా పూజయే దతిథీం స్తత ఇతి॥

నను వైశ్వ దేవం శైవే నసంగచ్ఛతే। తథాహి॥ ఈశ్వర నివేదనా త్పురస్తాత్క్రియమాణే వైశ్వదేవ శేషస్య తన్నివేద నానర్హత్వేన నివేదనా నంతరం క్రియమాణేచ నివేదిత శేషస్య వైశ్వ దేవా నర్హత్వే నచ ఉభయథాచ దోషా దితి చేన్న ॥ వైశ్వ దేవార్థ మోదన ముద్ధృత్య పురస్తా న్నివేదనం నిర్వర్త్య వైశ్వ దేవార్థం పృథగుద్ధృతే నౌదనేన వైశ్వ దేవే క్రియమాణే బాధకా భావాత్॥ ఆజ్య సంస్కారే నాన్య శేషత్వ దోషాప్రసక్తేః॥

తథా వైద్యనాథ దీక్షితీయే॥ వైశ్వ దేవస్య పూజానంతర భా

అనగ్నిక వైశ్వదేవము.

నిత్యాగ్ని కలవాఁడు పితృయజ్ఞాంతమునందు భూత బలిని చేయ వలయు॥ అగ్ని లేనివాఁడు వైశ్వదేవ శేషముతో భూత బలిని కాక బలిని చేయవలయు॥

ప్ర॥ వైశ్వదేవము శైవము నందు కూడదు॥ ఏలన, ఈశ్వర నివేదన మైన తరువాత నివేదిత శేషము వైశ్వదేవమునకు కూడదు॥ ముందు చేయునెడ వైశ్వదేవ శేషము ఈశ్వర నివేదనమునకు కూడదు॥ కావున, శైవము నందు వైశ్వదేవ మెట్లు కూడును?

ఉ॥ వైశ్వ దేవమునకై ముందుగా నన్నము వేరుగా దీసి యునిచి, తొలుత నీశ్వర నివేదనమునే చేసి తొలుత వైశ్వదేవమునకై దీసిన యన్నముతో వైశ్వదేవము చేయునెడ నిందు బాధయేమియును లేదు॥ ఆజ్యసంస్కారము చేసి నందున నన్య శేషత్వ దోషము సంక్రమింపదు॥ కావునే, వైద్యనాథ దీక్షితీయమునను పూజచేసిన తరువాత వైశ్వదేవము చేయవలయునని చెప్పి, హోమముచేయుటకు మిగిలినయన్నముతో నైవేద్య

విశ్వ ముక్త్వా। యత్తు శౌనక వచనం హుత శేషేణ పృథగన్నేన నా
కుర్యాత్। నాన్యస్య శేషేణ వైశ్వదేవం కుర్యాదితి। తద్వైశ్వ దేవా
ర్థ ముద్ధృత్య తచ్ఛేషేణ నివేదనం కుర్యాది త్యేవం పరం। ఉద్ధృత్య వై
శ్వ దేవార్థం దేవస్య ప్రాఙ్నివేద యేదితి స్మరణాదితి। ఏవం పరాశర
మాధవీయేపి॥ వైశ్వదేవస్య దేవ పూజానంతర భావిత్వం వ్యవస్థాప
యద్భి రయమేవార్థో వ్యక్తీ కృతః॥

అథవా పృథ క్పాకేన కుర్యాత్। తదుక్తం వ్యాసేన॥ నైవే
ద్యార్థం పృథగ్భాండే పత్నీస్నాత్వా పచేద్గృహే। వైశ్వ దేవార్థ మన్య
స్మిన్ వ్యంజనాని పృథ గ్పృథగితి।

నను పృథక్పాకేన వైశ్వదేవే క్రియమాణే నివేదనా ద్యుపయు
క్తాన్న శుద్ధిర్న స్యాదితి చేన్న నివేదనాయ వైశ్వదేవ సంపాద్య మా
నా న్నశుద్ధే రనపేక్షణాత్। అన్యైరపి వైశ్వదేవా త్పురస్తా ద్దేవ నివేద
నస్య క్రియమాణ తయా పృథ గ్వైశ్వదేవార్థ ముద్ధృతి మాత్రేణ
పురస్తా త్క్రియమాణ నివేదనోప యుక్తాన్నశుద్ధే రసంభవాచ్చ।

హుతశేషాన్నముతో నైనను వైశ్వదేవము చేయవలయును గాని అన్యశేషముతో వైశ్వ
దేవము చేయఁ గూడదనుశౌనకవచనము ననూదించి, ఈవచనమునకు వైశ్వదేవ మునకై
వేరుగా దీసి యునిచియె వైశ్వదేవము చేయవలయునని యభిప్రాయమని చెప్పఁబడియెను
వైశ్వదేవమునకై వేరుగాఁ దీసియునిచి యాశ్వాన్నమును ముందుగా నివేదనమె చేయవలయు
నని స్మృతి వచనంబు నుదాహరింపఁ బడియెను॥ ఈవిధముననె పరాశర మాధవీయమునం
దును దేవపూజ చేసినతరువాతనె వైశ్వదేవము చేయవలయు ననుటచేనట్లె చేయవలయు
నను నర్థమే యేర్పడు చున్నది॥

అట్లు గానిచో పృథక్పాకముచే వైశ్వదేవము చేసికొన వలయును। దేవునకు నివే
దనమునకై వేరుగను, వైశ్వదేవమునకై వేరుగను పాకము చేయవలయునని వ్యాసుఁడు చె
ప్పియుండెను॥

ప్ర॥ పృథ క్పాకముతో వైశ్వ దేవము చేయునెడ నివేదనమునకై చేసినపాకము
నకుశుద్ధి యెట్లు కలుగును?

నచ ఈశ్వర నివేదనార్థం వైశ్వదేవ ప్రయుక్తాన్నశుద్ధేరనావశ్యకత్వే పృథక్ పరిహారార్థం తస్యా ఆవశ్యకత్వేన పృథక్పాకేన వైశ్వదేవే క్రియమాణే కర్మలోప పరిహారే పృథక్ పరిహారోపయుక్తాన్నశుద్ధి ర్నస్యాదితి వాచ్యం వైశ్వదేవస్య పురుషార్థస్యైవాభ్యుపేతత్వాత్। తథాహి। పరాశర మాధవీయే। యద్యపి సాయం ప్రాతస్సిద్ధస్య హవిష్యస్య జుహుయాదితి వచనా ద్వైశ్వదేవ స్యాన్నసంస్కారతా ప్రతీయతే తథాపి పురుషార్థత్వమేవాభ్యుపేయం। తానేతాన హరహః కుర్వీతేతి వాక్య శేషేతదవగమాత్ ॥

నచోభయార్థత్వం శంకనీయం పరస్పర విరోధాత్। అన్నసంస్కారత్వే హ్యన్నస్య ప్రాధాన్యం వైశ్వదేవస్య గుణతా పురుషార్థత్వేతు తద్విపర్యయః। తథాచ సత్యేకస్యైవ యుగపత్ప్రాధాన్యం గుణత్వంచ విరుధ్యేయాతాం తస్మాన్నాన్న సంస్కారత్వేనమాభూత్పురుషార్థత్వ మితిచేన్న॥ మహాయజ్ఞైశ్చ యజ్ఞైశ్చ బ్రాహ్మీయం

ఉ॥ నివేదనమునకై వైశ్వదేవమువల్లఁ గలుగు నన్నశుద్ధి యపేక్షింపఁబడదు॥ ఏకపాకమున వైశ్వదేవము చేయువారైనను వైశ్వదేవము కన్న ముందుగానె నివేదనము చేయుచున్నారు. వైశ్వదేవమునకై వేరుగా నన్నము దీసినంతనె ముందుగాఁ జేయు నివేదనమున కుపయోగించు నన్నము శుద్ధమగునా? కాదు॥ కావున, నివేదనమునకై వైశ్వదేవ ప్రయుక్తమగు నన్నశుద్ధి యనవసరము॥

ప్ర॥ ఈశ్వర నివేదనమునకై వైశ్వదేవ ప్రయుక్తమగు నన్నశుద్ధి యనావశ్యకమైనను భోజనమునకై యది యావశ్యకమే యయి యున్నది పృథక్పాకముతో వైశ్వదేవము చేయునెడ కర్మలోపము పరిహరింపఁబడినను నివేదితాన్నమె భుజింపఁ దలఁచినగాని భోజనమునకై యుపయోగించు నన్నమునకు శుద్ధి యెట్లు పొసఁగును?

ఉ॥ వైశ్వదేవము అన్నసంస్కారార్థమా? లేక పురుషార్థమా? అని యాలోచింపఁగ పురుషార్థమే గాని అన్నసంస్కారార్థము కానేరదని మాధవాచార్యులవారు పరాశర మాధవీయమందు నిర్ణయించి యున్నారు॥ ఇది అన్నసంస్కారార్థమే యగునెడ తాను భుజించు పాకమునకు వైశ్వదేవ ప్రయుక్తాన్నశుద్ధి యావశ్యకమే యయి యుండును. అట్లుగాక, పురుషార్థమె అయినందున పృథక్పాకముతో వైశ్వదేవము చేసినను చాలును

క్రియతే తదుదితి మనునా పురుషార్థత్వ స్మరణాత్॥ యత్తు సిద్ధస్య హవిష్యస్య జుహుయా నిత్యాదామ్నాతం। తదన్యథా ప్యుపపద్యతే। తత్ర జుహుయాదిత్యుత్పత్తివిధిః సిద్ధస్య హవిష్యస్యేతి వినియోగ విధిః॥ తానేతానహరహః కుర్వీతేత్యధికారః॥ కించ అన్న సంస్కార పక్షే ప్రతిపాక మావృత్తిః ప్రసజ్యేత ప్రతి ప్రధానం గుణావృత్తిరితి న్యాయాత్॥ తస్మాత్పురుషార్థత్వ మేవ న్యాయ్యం॥ అత ఏవ గృహ్య పరిశిష్టేఽభిహితం॥ ప్రోషితోప్యాత్మ సంస్కారం కుర్యాదేవం విచారయన్నితి॥ గోభిలోపి॥ యద్యేకస్మిన్ కాలే వ్రీహియవౌ పచేయాతాం, తదన్యతరస్య హుత్వా కృతం మన్యేత యద్యేకస్మిన్ కాలే పునః పునరన్నం పచ్యేత సకృదేవ బలిం కుర్వీత యద్యేకస్మిన్ కాలే బహుధాన్నం పచ్యతే గృహపతికాన్మహానసాదేవైతం బలిం కుర్వీతేతి॥ అయమర్థః॥ నానాద్రవ్యాన్న పాకే పునః పునః పాకేపి బహూనామవిభక్తానాం భ్రాత్రాదీనాం పృథక్పృథక్పాకే ప్యేకస్మాదేవ ద్రవ్యాత్సకృదేవ గృహపతి పాకాదేవ హోతవ్యమితి॥ ఏవం వైశ్వదేవ స్యాన్న సంస్కారకత్వాసిద్ధౌ పృథక్పాకేన క్రియమాణేపి తస్మిన్ పురుషార్థ ప్రాపకత్వాత్ తస్యాన్న సంస్కారకతా ముపపద్య

మన్వాదులు వైశ్వదేవము పురుషార్థమే యని నిర్ణయించి యున్నారు. ఈ పూర్వవిరోధము వలన నుభయార్థమునుం గూడదు॥ ఇది, అన్న సంస్కారార్థమే యగునేని అన్నిమార్లు పాకము చేసిన, అన్నిమార్లు వైశ్వదేవము చేయవలసి వచ్చును. అనేక పాకములు చేసికొనినను ఒక్కపాకమున వైశ్వదేవము చేసినం జాలునని ధర్మశాస్త్రకర్తలు నిర్ణయించి యున్నారు. దీనిం బట్టి వైశ్వదేవము అన్న సంస్కారార్థమై ప్రవర్తించినది కాదు. యది పురుషార్థమే యనియు స్పష్టమైనది గావున, పృథక్పాకములో జేసినను పురుషార్థ సిద్ధి కభ్యంతరము లేదు గావున భోజనమునకై వైశ్వదేవ ప్రయుక్తాన్న శుద్ధి యనావశ్యకమే యగును॥

ఇంక, వైశ్వదేవ మన్న సంస్కారమునకని చెప్పి యేక పాకమునందే వైశ్వదేవము చేసినను, దానియందు నుపయోగింపని వ్యంజనాదులకు శుద్ధి యెట్లు పొసంగును? కావున సాయంప్రాతర్వైశ్వదేవము నాదినమున చేయుటనో ఏకజలమున సిద్ధమగు పాకము చేయుటచే నక్కడను పదార్థములకును వైశ్వదేవ ప్రయుక్తాన్నశుద్ధి కలుగ నున్నదని యంగీకరింపక తప్ప

ఏక పాకేన వైశ్వదేవే క్రియమాణేపి వ్యంజనానాం తత్రానుపయుక్తానాం సమానాహిక జలాది సంబంధేన వైశ్వదేవప్రయుక్త శుద్ధ్యభ్యుపగమస్యావశ్యకత్వేన తేనైవ సంబంధేన పృథక్పాకస్యాపి నివేదనాభ్యవహారాద్యుపయుక్త, సర్వవిధి పాకశుద్ధే స్సంభావితత్వాత్॥

పిత్రా రాధనాదిషు పృథక్పాకే నైవాస్య నిర్వర్త, నీయత్వేన ఏతాదృశసంబంధే నైవ సర్వపాక శుద్ధ్యభ్యుపగమ స్యావర్జనీయత్వాచ్చ॥

ఇను చంద్రికాయాం॥ యదా శ్రాద్ధం పితృభ్యస్తు దాతుమిచ్ఛతి మానవః। వైశ్వదేవం తతః కుర్యాత్ నివృత్తే శ్రాద్ధకర్మణి। ప్రతి వాసరికో హోమ శ్శ్రాద్ధాదౌ క్రియతే యది। దేవా హవ్యం న గృహ్ణంతి కవ్యంచ పితర స్తథా। ఇతి వచనేన పృథక్పాకేనాపి శ్రాద్ధ కర్మణః పురస్తా ద్వైశ్వ దేవాచరణస్య నిషిద్ధత్వేన శ్రాద్ధ సమాప్త్యనంతరం శ్రాద్ధమధ్యేపి వికిరహూప బలిహరణానంతరమగ్నౌకరణానంతరం వా వైశ్వదేవానుష్ఠానం బలిహరణంచ కర్తవ్యమితి వైద్యనాథదీక్షితీయే

దః॥ వేరుపాకములో వైశ్వదేవము చేసినను అట్టిసంబంధముతో భిన్నపాకములకును శుద్ధిసంభవించుచున్న దిఇదిగాక పైతృకాదుల యందు॥ పృథక్పాకములో వైశ్వదేవము చేయక తప్పదు॥ అప్పుడైన నిట్టి సంబంధముతోనె సర్వపాక శుద్ధి యంగీకరింపక తీరదు॥

ప్ర॥ శ్రాద్ధము పెట్టిన తరువాతనె వైశ్వదేవము చేయవలయు॥ అట్లుగాక, శ్రాద్ధమునకు ముందె వైశ్వదేవము చేయునెడ దేవతలు హవ్యమును- పితరులు కవ్యమును గ్రహింపరు అనుటచే పృథక్పాకముచె నైనను శ్రాద్ధమున కంటె ముందు వైశ్వదేవము చేయం గూడదు గన, శ్రాద్ధ సమాప్తియయిన తరువాతనో శ్రాద్ధము నడుమ వికిరము చేసిన తరువాతనో? అగ్నౌకరణము చేసిన తరువాతనో వైశ్వదేవమును భూతబలిని చేయవలయు నని వైద్యనాథ దీక్షితీయమున చెప్పం బడియున్నది య్యొ॥ పొసంగును॥

ఉ॥ శ్రాద్ధశేషములో వైశ్వదేవము చేయునెడ న్యాశ్రాద్ధము రాత్రులకే చేయుగాని పితరులకు చెంద నెగదని పైతృకసిరయు, పితరుల కై వైశ్వదేవము కొఱకు

జిష్ణు సిర్ణీత మితి చేత్ ఉచ్యతే। పితృపాకా త్సముద్ధృత్య వైశ్వదేవం కరోతి యః ఆసు రంత ద్భవే చ్ఛ్రాద్ధం పిత్ర్యాశా నోపతిష్ఠ తీతి పైఠీనసినా॥ పితర్థం నిర్వాపే త్పాకం వైశ్వదేవార్థ మేవచ వైశ్వదేవం న పితర్థం నదద్యా వైశ్వదేవిక మితి లోకాక్షిణాచ నిషిద్ధత్వేన శ్రాద్ధ శేషేణ వైశ్వదేవకరణ మయుక్తం॥

అత ఏవ నిర్ణయ సింధౌ॥ సాగ్నేః పృథక్పాకేన సర్వత్రాపి దా వైశ్వదేవ ఇత్యుక్తం॥ తస్మా త్పృథక్పాకేనాపి వైశ్వదేవకరణ మదూషిత మేవేతి సిద్ధం॥

అథ నిత్య వైశ్వదేవ ప్రయోగః.

ఆచమ్య ప్రాణా నాయమ్య ఏవంగుణ విశిష్టే శుభేఽభ్యుదయ ముహూర్తే శ్రీమాన్ గోత్రః శర్మాభిధేయోఽహం మమోపాత్త మితి క్షయ ద్వారా శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం అన్న సంస్కార ద్వారా ఆత్మ సంస్కారార్థం పంచ సూనా పనుత్తయేన గృహే సిద్ధే నాన్నేన ప్రాత ర్వైశ్వ దేవం కరిష్యే॥ ఇతి సంకల్ప్య॥

గృహపాకాత్ హవిష్యం అహవిష్యంచ పృథగాదాయ అగ్న్యావధి శ్రిత్య ఉదగుద్వాస్య అద్భిః ప్రోక్ష్య హవిష్యం ద్విధాకృత్వా అభిఘార్య భూర్భువస్సు వరో మిత్యగ్ని మిద్ధ్వా ధ్యాత్వా ప్రాఙ్ముఖాగ్నే మమ అభిముఖో భవ సుముఖోభవ సుప్రసన్నో భవ వరదోభవ యథోక్త జిహ్వాయాం హవి ర్గృహాణ॥ ఇత్యభిముఖీ కృత్య గాయత్ర్యా సోదకేన పాణినా

ను వెవ్వేరుగ నె పాకము చ్చేయవలయు గాని ఒక్కదానికి చేసినపాకము వేరొక్కదానికి నుపయోగింపఁ గూడదని లోకాక్షియుఁ జెప్పియుండుటచే శ్రాద్ధశేషముతో వైశ్వదేవము కూడదుగాన పృథక్పాకము చేయక తప్పదు॥

దాననె, నిర్ణయ సింధువు నందు నిత్యాగ్ని హోత్రి అన్నికర్మముల యందు పృథక్పాకముతో మాత్రమే వైశ్వదేవము చేయవలయునని చెప్పఁబడియెను॥

నిత్య వైశ్వదేవ ప్రయోగము గ్రంథముఁ జెప్పఁబడియెను॥ అవిధమున జేయవలయు

ప్రదక్షిణ మగ్నిం పరిసమూహ్యాలంకృత్య అదితేను మన్యస్వ అనుమతే౽ నుమన్యస్వ సరస్వతేను మన్యస్వ దేవ సవితః ప్రసువ॥ ఇతి పూర్వ పరిషేచనం కృత్వా హవిష్య ప్రథమభాగా దాదాయ ఔపాసనే పచనేవా వహ్నౌ శాద్యైః ప్రతిమన్త్రగ్ హస్తేన జుహుయాత్ ॥ అగ్నయే స్వాహా॥ అగ్నయ ఇదం॥ విశ్వేభ్యో దేవేభ్య స్స్వాహా విశ్వేభ్యో దేవేభ్య ఇదం ॥ ధ్రువాయ భూమాయ స్వాహా॥ ధ్రువాయ భూమాయేదం॥ ధ్రువ క్షితయే స్వాహా ధ్రువ క్షిత య ఇదం॥ అచ్యుత క్షితయే స్వాహా అచ్యుతి క్షితయ ఇదం॥ అగ్నయే స్విష్టకృతేస్వాహా। అగ్నయే స్విష్టకృత ఇదం॥ అదితే౽న్వ మగ్గ్స్థాః॥ అను మతే౽న్వ మగ్గ్స్థాః॥ సరస్వ తే౽న్వమగ్గ్స్థాః॥ దేవ సవిత ః ప్రాసావీః ॥ ఇత్యుత్తర పరిషేచనం కృత్వా అహవిష్యం కించిదాదాయ ఉదీచీ నముష్ణం భస్మాపోహ్య॥ తూష్ణీం॥ స్వాహా॥ ప్రజాపతయ ఇదం॥ ఇతి హుత్వా॥ అథ హవిష్య ప్రథమ భాగం అహవిష్యేణ సంయోజ్య బలీన్ హరేత్ ॥ సతి సూన స్యం స్పష్టేన కార్యాః॥

బలీనాం తస్య తస్య దేశే సగ్గ్స్కారో హస్తేన. పరిమృజ్యా వోక్ష్య న్యస్య పశ్చాత్పరిషేచనం॥ తూష్ణీం సమంతం పరిషేచనం కుర్యాత్॥ ఏవం బలీనాం దేశే దేశే సమ వేతానాగ్ సకృ త్సకృదంతే పరిషేచనం॥ హస్తేన పరిమృజ్యా వోక్ష్య ధర్మాయ స్వాహా। ధర్మాయేదం॥ హస్తేన పరిమృజ్యా వోక్ష్య అధర్మాయ స్వాహా అధర్మా యేదం॥ ఇత్యుదగప వర్గం నిధాయ। అంతే ద్వయో స్సకృత్పరిషిచ్య పరిమృజ్యా వోక్ష్య అద్భ్య స్స్వాహా। అద్భ్య ఇదం॥ పరిషిచ్య పరిమృజ్యా వోక్ష్య ఓషధి వనస్పతిభ్య స్స్వాహా॥ ఓషధి వనస్పతిభ్య ఇదం॥ పరిమృజ్యా వోక్ష్య రక్షో దేవజనేభ్య స్స్వాహా॥ రక్షో దేవజనేభ్య ఇదం ద్వయో॥ పరిషిచ్య పరిమృజ్యా వోక్ష్య గృహేభ్య స్స్వాహా। గృహేభ్య ఇదం॥ పరిమృజ్యా వోక్ష్యఅవసానేభ్య స్స్వాహా ।అవసానేభ్య ఇదం। పరిమృజ్యా వోక్ష్య అవసాన పతిభ్య స్స్వాహా । అవసాన పతిభ్య ఇదం పరిమృజ్యా వోక్ష్య సర్వభూతేభ్య స్స్వాహా। సర్వభూతేభ్య. ఇదం। ప

కృత్వా పరిషిచ్య పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య॥ కామాయ స్వాహా కామాయేదం॥ పరిషిచ్య పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య అంతరిక్షాయ స్వాహా అంతరిక్షాయేదం॥ పరిషిచ్య పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య యదేజతి జగతి యచ్చ చేష్టతి నామ్నో భాగోయం నామ్నే స్వాహా॥ వాయవ ఇదం॥ పరిషిచ్య పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య పృథివ్యై స్వాహా పృథివ్యా ఇదం॥ పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య అంతరిక్షాయ స్వాహా అంతరిక్షాయేదం॥ పరిషిచ్య దివే స్వాహా దివఇదం॥ పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య॥ సూర్యాయ స్వాహా॥ సూర్యాయేదం॥ చంద్రమసే స్వాహా చంద్రమస ఇదం॥ పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య నక్షత్రేభ్యస్స్వాహా నక్షత్రేభ్య ఇదం॥ పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య ఇంద్రాయ స్వాహా ఇంద్రాయేదం॥ పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య॥ బృహస్పతయే స్వాహా, బృహస్పతయ ఇదం॥ పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య ప్రజాపతయే స్వాహా॥ ప్రజాపతయ ఇదం॥ పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య॥ బ్రహ్మణే స్వాహా బ్రహ్మణ ఇదం॥ సకృత్పరిషిచ్య॥ పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య॥ స్వధా పితృభ్యః స్వాహా, పితృభ్య ఇదం॥ అప ఉపస్పృశ్య॥ పరిమృజ్య ప్రోక్ష్య॥ నమో రుద్రాయ పశుపతయే స్వాహా॥ రుద్రాయపశుపతయ ఇదం॥ అప ఉపస్పృశ్య॥ పరిషిచ్య॥

దేవయజ్ఞః.

ఆచమ్య ప్రాణానాయమ్య, శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థం దేవయజ్ఞేనయక్ష్యే॥

విద్యుదసి విద్యమే పాప్మా నమృతా త్సత్య ముపైమి॥ అప ఉపస్పృశ్య॥ అదితేఽనుమన్యస్వ॥ అనుమతేఽనుమన్యస్వ॥ సరస్వతేఽనుమన్యస్వ॥ దేవ సవితః ప్రసువ॥ ఇతి పూర్వ పరిషేచనం కృత్వా, (ద్వితీయ భాగా దాదాయ) దేవేభ్య స్స్వాహా, దేవేభ్య ఇదం॥ అదితేఽన్వమగ్గ్‌స్థాః, అనుమతేఽన్వమగ్గ్‌స్థాః, సరస్వతేఽన్వమగ్గ్‌స్థాః దేవసవితః ప్రాసావీః॥ ఇత్యుత్తర పరిషేచనం కృత్వా॥ వృష్టి రసివృశ్చమే పాప్మా నమృతా త్సత్య ముపాగాం॥ అప ఉపస్పృశ్య॥

పితృయజ్ఞః.

ఆచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, దేశకాలౌ సంకీర్త్య, శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం పితృయజ్ఞేన యక్ష్యే॥

విద్యుదసి విద్యమే పాప్మానమృతాత్సత్యముపైమి॥ అప ఉ
పస్పృశ్య॥ అగ్నే ర్దక్షిణతో భూమౌ సమ్మృజ్య॥ అవోక్ష్య॥ ద్వితీయ
భాగా దాదాయ॥

పితృభ్య స్స్వధాస్తు, పితృభ్య ఇదం॥ పరిషిచ్య॥ వృష్టి రసి వృ
శ్చమే పాప్మానమృతాత్సత్య ముపాగాం॥ అప ఉపస్పృశ్య॥

భూతయజ్ఞః

అప ఉపస్పృశ్య ఆచమ్య॥ ప్రాణానాయమ్య, దేశకాలౌ సం
కీర్త్య, శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం భూత యజ్ఞేన యక్ష్యే, ఇతి సంకల్ప్య
విద్యుదసి విద్యమే పాప్మానమృతాత్సత్యముపైమి॥ అప ఉప స్పృశ్య
అగ్నే రుత్తరతో భూమౌ సమ్మృజ్య॥ అవోక్ష్య, ద్వితీయ భాగా దా
దాయ॥ భూతేభ్యో నమః, భూతేభ్య ఇదం॥ ప్రదక్షిణం పరిషిచ్య, వృ
ష్టి రసి వృశ్చమే పాప్మానమృతాత్సత్య ముపాగాం॥ అప ఉపస్పృశ్య॥

మనుష్యయజ్ఞః

ఆచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం మనుష్యయ
జ్ఞేన యక్ష్యే॥ ఇతి సంకల్ప్య, నివీతీ భూత్వా॥ విద్యుదసి విద్యమే పా
ప్మానమృతాత్సత్య ముపైమి। అప ఉపస్పృశ్య॥ అదితేఽను మన్యస్వ
అనుమతేఽను మన్యస్వ, సరస్వతేఽను మన్యస్వ॥ దేవ సవితః ప్రసువ
ద్వితీయ భాగా దాదాయ॥

మనుష్యేభ్యో హంతా॥ మనుష్యేభ్య ఇదం॥ అదితేన్వ మగ్గ్
స్థాః, అనుమతేఽన్వమగ్గ్స్థాః సరస్వతేఽన్వమగ్గ్స్థాః॥ దేవ సవితః ప్రా
సావీః॥ ఇత్యుత్తర పరిషేచనం కృత్వా, వృష్టి రసి వృశ్చమే పాప్మా
మృతాత్సత్య ముపాగాం॥ అప ఉపస్పృశ్య॥

బ్రహ్మయజ్ఞః.

ఉపవీతీ, ఆచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్య
ర్థం బ్రహ్మయజ్ఞేన యక్ష్యే॥ ఇతి సంకల్ప్య॥ విద్యుదసి విద్య మే పాప్మా
నమృతాత్సత్య ముపైమి। అప ఉపస్పృశ్య॥ ప్రజాపతేర్బలేర్దక్షిణతః
మృజ్య అవోక్ష్య॥ ద్వితీయ భాగా దాదాయ॥ ప్రజాపతయే స్వాహా

జా పతయ ఇదం॥ ప్రదక్షిణాం పరిషిచ్య॥ వృష్టిరసి వృశ్చమే పాప్మానమృతా త్సత్య ముపాగాం అప ఉపస్పృశ్య॥

అగ్ర దానం.

ఆచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, శ్రీపరమేశ్వర ప్రీత్యర్థం అగ్రదానం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య అదితేఽను మన్యస్వ,అనుమతేఽనుమన్యస్వ, సరస్వతేఽనుమన్యస్వ దేవ సవితః ప్రసువ। ద్వితీయభాగాదాదాయ పరమేష్ఠినే స్వాహా, పరమేష్ఠిన ఇదం॥ యథా కూప శ్శతధార స్సహస్రధారో అక్షితః ఏవామే అస్తు ధాన్యగ్ంసహస్రధార మక్షితం ధన ధాన్యై స్వాహా॥ అగ్నయే స్విష్టకృత ఇదం అదితేఽన్వ మగ్గ్స్థాః, అనుమతేఽన్వమగ్గ్స్థాః సరస్వతేఽన్వ మగ్గ్స్థాః దేవ సవితః ప్రాసావీః

శ్వానబలి విధానం.

సర్వ భాగాన్న శేష మాదాయ శ్వానాహి శ్యామ శబలా వైవస్వత కులోద్భవా। తాభ్యాం బలిం ప్రదాస్యామి రక్షతాం పథి సర్వదా॥ ఇంద్ర వారుణ వాయవ్యా యామ్యా యే నైరృత్యోద్భవాః వాయసాః ప్రతి గృహ్ణన్తు భూమౌ పిండం మయార్పితం శ్వపతిత శ్వపచ వాయ సేభ్యః క్రిమిభ్య ఇదం॥ ఇతి దేవతీర్థేన నివేశన ద్వార దేశే దద్యాత్ ॥

భూత బలిః.

యే భూతాః ప్రచరన్తి దివా నక్తం బలి మిచ్ఛన్తో వితుదస్య ప్రేష్యాః। తేభ్యో బలిం పుష్టికామో హరామి మయి పుష్టిం పుష్టి పతి ర్దధాతు స్వాహా॥ యే రుద్రా రౌద్ర కర్మాణో రుద్ర స్థాన నివాసినః సౌమ్యా శ్చైవ తు యే కేచి త్సౌమ్య స్థాని నివాసినః మాతరో రుద్ర ముఖ్యాశ్చ గణానా మధి పాశ్చయే। విఘ్న భూతాస్త థా చాన్యే దిగ్వి దిక్షు వ్యవస్థితాః। సర్వే సుప్రీత మనసః ప్రతి గృహ్ణన్త్విమం బలిం। సిద్ధిం విశంతు నః క్షిప్రం భయేభ్యః పాంతు నిత్యశో ఇతి బలిం దత్వా, పాదౌ ప్రక్షాళ్య, ఆచమ్య, శివాగ్న్యాంతికం గత్వా॥

స్వస్తి

శ్రద్ధాం మేధాం యశః ప్రజ్ఞాం విద్యాం బుద్ధిం శ్రియం బలం ఆయుష్యం తేజ ఆరోగ్యం దేహి మే హవ్యవాహన। యస్య స్మృత్యా చ నామోక్త్యా తపః పూజా క్రియాదిషు। న్యూనం సంపూర్ణతాం యాతి సద్యో వందే మహేశ్వరం। మంత్ర హీనం క్రియా హీనం భక్తిహీనం మహేశ్వర। యత్పూజితం మయా దేవ పరిపూర్ణం తదస్తు తే॥ ఇతి పార్థివ సంహార ముద్రయా మూలమంత్రేణచ శివాగ్నిం ప్రాణ లింగే నివేశ్య గోత్ర నామోచ్చారణ పురస్సర మభివాదనం కుర్యాత్॥

వైశ్వ దేవస్య నిత్యత్వం

అన్నాభావే ప్రవాసేచ తండులా నోషధీస్తు వా। పయో దధి ఘృతం వాపి కందమూల ఫలాదివా। యోజయే ద్దేవయజ్ఞాదౌ జలం వాప్యస్తు వా జలే। మంత్రా వృత్త్యాథవా కుర్యా ద్వైశ్వ దేవం యథా విధి॥

నిత్యా రాధనం.

తదుక్తం కాత్యాయనేన॥ అధ్యాపనం బ్రహ్మ యజ్ఞః పితృ యజ్ఞస్తు తర్పణం। హోమో దైవో బలిర్భౌతో నృయజ్ఞో ఽతిథి పూజనం। శ్రాద్ధం వా పితృ యజ్ఞ స్స్యాత్పిత్ర్యో బలి రథాపి వేతి॥ శ్రాద్ధం చా నిత్య పితా రాధనం॥ తదుక్తం ఏకంతు భోజయే ద్విప్రం పిత్రా నుద్దిశ్య

వైశ్వ దేవమునకు నిత్యత్వము.

పాకము చేయనప్పుడు గాని ప్రవాసము నందు గాని, బియ్యము నో ఓషధుల నో పాలు, పెరుగు, నేయి యను వానిలో కందమూల ఫలములనో జలమునో విని యోగించి గాని మంత్రా వృత్తిచే గాని వైశ్వదేవమును నిత్యము చేయవలయును॥

నిత్యారాధనవిధి.

గురించి కాత్యాయనుడు॥ వేదము చెప్పుట బ్రహ్మయజ్ఞము. పితృ తర్పణము చేయుట పితృయజ్ఞము. హోమము చేయుట దేవయజ్ఞము. భూత బలి నిచ్చుట భూతయజ్ఞము. అతిథి పూజచేయుట మనుష్య యజ్ఞము. శ్రాద్ధ మైనను పితృయజ్ఞమే యగును.

సత్తమః। నిత్య శ్రాద్ధం తదుద్దిష్టం పితృ యజ్ఞో గతి ప్రద ఇతి ॥ ఏవం మార్కండేయేనాపి॥ కుర్యాద హరహః శ్రాద్ధ మన్నాద్యేనోదకేనవా పితౄ నుద్దిశ్య విప్రాంస్తు భోజయే ద్విప్ర మేవవేతి॥ నిత్యారాధన ప్రకార ఉత్తరలలితే నిరూపితః నిత్య మారాధనం వక్ష్యే మర్ఘ్యా వాహన వర్జితం! బ్రహ్మ చర్యాది నియమో విశ్వేదేవాశ్చ రక్షకం పైతృకే తు త్యజే న్నిత్యే భోజ్య మన్నం ప్రకల్పయేత్। శక్త్యాతు దక్షిణాం దత్వా నమస్కారై ర్విసర్జయేత్ ఏకమప్యాశయే న్నిత్యం పితృ భక్త్యాన్వహం గృహీతి॥ కాత్యాయనేనా త్రానుకల్పః కథితః॥ ఏకమప్యాశయే న్నిత్యం పితృ యజ్ఞార్థ సిద్ధయే॥ అత్రైవం నాస్తి చేదన్యో భోక్తా భోజ్య మథాపి వా। అభ్యుద్ధృత్య యథా శక్తి కించి దన్నం యథా విధి। పితృభ్య ఇద మిత్యుక్త్వా స్వధా కార ముదాహరేత్॥ తచ్చాస్మై బ్రాహ్మణా యేతి దత్వా భుంజీత నాగ్యత ఇతి। ఉద్ధృత మన్నం బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ ఏతే దేవ యజ్ఞ భూత యజ్ఞ పితృయజ్ఞా వైశ్వ దేవ శబ్దే నోచ్యన్తే।

చెప్పెను। శ్రాద్ధమునగా నిత్యమగు పితారాధనము॥ ప్రతి దినము పితరుల నుద్దేశించి యొక్కనికి నన్నము పెట్టుట నిత్య శ్రాద్ధమనియు నిది పితృ యజ్ఞ మనియుం జెప్పం బడి యున్నది॥ నిత్యారాధన విధి ఉత్తర లలితము నందు గలదు॥ నిత్యారాధనము నందు అర్ఘ్యము అవాహనము, బ్రహ్మచర్యాది నియమము, విశ్వేదేవ సంరక్షక స్థానములును లేవు॥ భుజింపం జేసి శక్తి కొలది దక్షిణ నొసంగి నమస్కరించి యనుప వలయు॥ ఈసందర్భమున కాత్యాయనుడు వేరొక విధానమును దెలిపెను॥ ఎట్లనిన, పితృయజ్ఞము సిద్ధింపనొక్కని నైన భుజింపం జేయు వలయు॥ భోక్త గాని భోజ్యముగాని లభింప కున్న యెడ, కొంచె మన్నము తీసి, పితృభ్య ఇదం అని స్వధా కారముతో త్యాగము చేసి బ్రాహ్మణునకు నొసంగ వలయు॥ నని చెప్పెను॥ దేవయజ్ఞము, భూత యజ్ఞము పితృ యజ్ఞము నను మూడును వైశ్వ దేవశబ్దముచే చెప్ప బడును॥

అతిథి పూజనం

ఆతిథ్యస్య మనుష్య యజ్ఞత్వం కాత్యాయనే నోక్తం॥ అధ్యాపనం బ్రహ్మ యజ్ఞః పితృ యజ్ఞస్తు తర్పణం। హోమో దైవో బలిర్భౌతో నృయజ్ఞో తిథి పూజన మితి॥ శ్రుతిరపి॥ యద్బ్రాహ్మణే భ్యోన్నం దదాతి తన్మనుష్య యజ్ఞస్సంతిష్ఠత ఇతి॥ అతిథి స్వరూప ముక్తం పరాశరేణ॥ ఇష్టోవా యదివా ద్వేష్యో మూర్ఖః పండిత ఏవవా। సంప్రాప్తే వైశ్వదేవాన్తే సోతిథి స్స్వర్గ సంక్రమః। దూరాధ్వోప గతం శ్రాంతం వైశ్వదేవ ఉపస్థితం। అతిథిం తం విజానీయా న్నాతిథిః పూర్వ మాగత ఇత్యాదినా॥

అతిథి పూజనం సమాప్తం॥

అతిథి పూజా విధి.

అతిథి పూజయే మనుష్య యజ్ఞమని కాత్యాయనుఁడు చెప్పెను॥ బ్రాహ్మణులకన్నమిడుటయే మనుష్య యజ్ఞమని శ్రుతియుఁ జెప్పుచున్నది॥ అతిథి స్వరూపమును పరాశరుఁ డిట్లు తెలిపెను॥ హితుడు గాని, విరోధిగాని, పండితుఁడు గాని మూర్ఖుఁడుగాని వైశ్వదేవావసాన కాలమునకు వచ్చిన వాఁడు అతిథి యగును॥ దూరము నుండి నడచి శ్రాంతుఁడుగా వచ్చిన వాఁడె యతిథి యగుగాని యంతకుఁ బూర్వము వచ్చిన వాఁడు కాఁడు మొదలుగఁ జెప్పి యుండెను॥

అతిథిపూజావిధిముగిసెను.

సత్తమః। నిత్య శ్రాద్ధం తదుద్దిష్టం పితృ యజ్ఞో గతి ప్రద ఇతి ॥ ఏవం మార్కండేయేనాపి॥ కుర్యాద హరహః శ్రాద్ధ మన్నా ద్యేనోదకేనవా పితౄ నుద్దిశ్య విప్రాంస్తు భోజయే ద్విప్ర మేవవేతి॥ నిత్యారాధన ప్రకార ఉత్తరలలితే నిరూపితః నిత్య మారాధనం వక్ష్యే మ్యర్ఘ్యా వాహన వర్జితం। బ్రహ్మ చర్యాది నియమో విశ్వేదేవాశ్చ రక్షకం పైతృకే తు త్యజే న్నిత్యే భోజ్య మన్నం ప్రకల్పయేత్। శక్త్యాతు దక్షిణాం దత్వా నమస్కారై ర్విసర్జయేత్ ఏకమప్యాశయే న్నిత్యం పితృ భక్త్యాన్వహం గృహీతి॥ కాత్యాయనేనా ప్యత్రానుకల్పః కథితః॥ ఏకమప్యాశయే న్నిత్యం పితృ యజ్ఞార్థ సిద్ధయే॥ అదైవం నాస్తి చేదన్యో భోక్తా భోజ్య మథాపి వా। అభ్యుద్ధృత్య యథా శక్తి కించి దన్నం యథా విధి। పితృభ్య ఇద మిత్యుక్త్వా స్వధా కార ముదాహరేత్ ॥ తచ్చాస్మై బ్రాహ్మణా యేతి దత్వా భుంజీత నాగ్నిత ఇతి॥ ఉద్ధృత మన్నం బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ ఏతే దేవ యజ్ఞ భూత యజ్ఞ పితృయజ్ఞా వైశ్వ దేవ శబ్దే నోచ్యన్తే॥

చెప్పెను॥ శ్రాద్ధమునుగా నిత్యమగు పితా రాధనము॥ ప్రతి దినము పితరుల నుద్దేశించి యొక్కనికి అన్నము పెట్టుట నిత్య శ్రాద్ధమనియు నిది పితృ యజ్ఞ మనియుఁ జెప్పఁ బడి యున్నది॥ నిత్యారాధన విధి ఉత్తర లలితము నందు గలదు॥ నిత్యారాధనము నందు అర్ఘ్యము ఆవాహనము, బ్రహ్మచర్యాది నియమము, విశ్వేదేవ సంరక్షక స్థానములును లేవు॥ భుజింపఁ జేసి శక్తికొలది దక్షిణ నొసఁగి నమస్కరించి యనుప వలయు॥ ఈసందర్భమున కాత్యాయనుఁడు వేరొక విధానమును దెలిపెను॥ ఎట్లనిన, పితృయజ్ఞము సిద్ధింపనొక్కని నైన భుజింపఁ జేయ వలయు॥ భోక్త గాని భోజ్యముగాని లభింప కున్న యెడ, కొంచె మన్నము తీసి, పితృభ్య ఇదం అని స్వధా కారముతో త్యాగము చేసి బ్రాహ్మణునకు నొసఁగ వలయు॥ నని చెప్పెను॥ దేవయజ్ఞము, భూత యజ్ఞము పితృ యజ్ఞము నను మూడును వైశ్వ దేవశబ్దముచే చెప్ప బడును॥

అతిథి పూజనం

ఆతిథ్యస్య మనుష్య యజ్ఞత్వం కాత్యాయనే నోక్తం। అధ్యాప
నం బ్రహ్మ యజ్ఞః పితృ యజ్ఞస్తు తర్పణం। హోమో దైవో బలిర్భౌ
తో॰ నృయజ్ఞో తిథి పూజన మితి॥ శ్రుతిరపి॥ యద్బ్రాహ్మణే భ్యోఽన్నం ద
దాతి తన్మనుష్య యజ్ఞస్సంతిష్ఠతఇతి॥ అతిథి స్వరూప ముక్తం పరా
శరేణ॥ ఇష్టోవా యదివా ద్వేష్యో మూర్ఖః పండిత ఏవవా। సంప్రాప్తో
వైశ్వదేవాన్తే సోఽతిథి స్వర్గ సంక్రమః॥ దూరాధ్వోప గతంశ్రాంతం
వైశ్వదేవ ఉపస్థితం। అతిథిం తం విజానీయా న్నాతిథిః పూర్వ మాగత
ఇత్యాదినా॥

అతిథి పూజనం సమాప్తం॥

అతిథి పూజా విధి.

అతిథి పూజయే మనుష్య యజ్ఞమని కాత్యాయనుఁడు చెప్పెను॥ బ్రాహ్మణుఁ
డన్నమిడుటయే మనుష్య యజ్ఞమని శ్రుతియుఁ జెప్పుచున్నది॥ అతిథి స్వరూపమును ప
రాశరుఁ డిట్లు తెలిపెను॥ హితుడు గాని, విరోధిగాని,పండితుఁడు గాని మూర్ఖుఁడుగా
వైశ్వదేవావసాన కాలమునకు వచ్చిన వాఁడు అతిథి యగును॥ దూరము నుండి నడచి శ్రాం
త్తగా వచ్చిన వాఁడె యతిథి యగుగాని యంతకుఁ బూర్వము వచ్చిన వాఁడు కాఁ
డని మొదలుగఁ జెప్పి యుండెను॥

అతిథిపూజావిధిముగిసెను.

శైవపరిచారిణీ గ్రంథమాల — ౨౧

ధర్మసంగ్రహే,

ఆహ్నికకాండః

చతుర్థ భాగః

ఇది

బ్ర. శ్రీ. ముదిగొండ నాగలింగ శాస్త్రిగారిచే
రచింపఁబడి,

బ్ర. శ్రీ. విద్వాన్. ముదిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రిగారిచే
ముద్రణాక్షర స్ఖాలిత్య రహితముగాఁ బరిశోధింపఁబడి,

బ్ర. శ్రీ. కొడిమేల రాజలింగారాధ్యుల వారిచే

శైవప్రచారిణీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

వరంగల్

౭౧౦౦

1928

వెల. 1—4—0

రాజపోషకులు

బ్రా॥ శ్రీ॥ రా॥ శ్రీ ఇజ్జతాసార్ రాజా కంకుమూరి బాలసూర్య ప్రసాదరావు జమీందారుగారు. విశాఖపట్టణము.

శాశ్వతాభిమానులు

బ్రా॥ శ్రీ॥ కామున్న రాజయ్యగారి కొమారుఁడు వీరరాజుగారు. దువ్వ.

మ॥ రా॥ కొమరవెల్లి శాశయ్య గారు. వరంగల్.

మ॥ రా॥ భూపతి రత్నంగారు వరంగల్

మ॥ రా॥ భూపతి రామన్న గారు. వరంగల్

మ॥ రా॥ నాగబండి కట్టమల్లయ్యగారు వరంగల్

మ॥ రా॥ కొండూరి వెంకటరాజంబ్రదర్సు వరంగల్

మ॥ రా॥ కుంచం నాగయ్యగారు వరంగల్

మ॥ రా॥ అప్పనిరామయ్యగారు వరంగల్

బ్రా॥ శ్రీ॥ ముదిగొండ బాలకోటిలింగం గారు-మున్సబ్ హెడ్ క్లర్కు నరసరావుపేట

శాశ్వతచందాదారులు

బ్రా॥ శ్రీ పతిపండితారాధ్యుల మల్లయ్య అయ్యవార్లంగారు మట్టెవాడ

బ్రా॥ ముదిగొండ రాజమాంబగారి మల్లయ్య అయ్యవార్లం గారు వరంగల్

బ్రా॥ శ్రీ॥ శివదేవుని వీరేశలింగా రాధ్యులవారు వరంగల్

మ॥ రా॥ అల్వైదన్నుగారి నారాయణ సింగుగారు వరంగల్

మ॥ రా॥ పెద్ది వీరయ్యగారు మట్టిముచ్చాల.

మ॥ రా॥ ములుగు కిష్టయ్యగారు సిద్దిపేట.

మ॥ రా॥ కొమరవెల్లి శివరాజంగారి అంతయ్య గారు "

మ॥ రా॥ భూపతి బుచ్చిరామయ్య గారు ములుకనూరు

మ॥ రా॥ చిటిమల్లి భద్రయ్యగారు వెన్నంపల్లి

మ॥ రా॥ చిటిమల్లి నరసయ్య గారు వెన్నంపల్లి

శ్రీమేధా దక్షిణా మూర్తయే నమః.

పీఠిక.

శ్లో|| ధర్మో విశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా । లోకేధ
ర్మిష్ఠం ప్రజా ఉపసర్పంతి । ధర్మేణ పా
పమపనుదతి । ధర్మే సర్వం ప్రతిష్ఠితం ।
తస్మాద్ధర్మం పరమం వదంతి॥

నారాయణోపనిషత్.

శైవమత జనులారా!

ధర్మార్థ కామమోక్షములను చతుర్విధ పురుషార్థములలో ధర్మము మొదటిది. ప్రపంచ మంతయు ధర్మము మీదనే యాధారపడి యున్నది. కృతయుగమున, ధర్మము నాల్గుపాదము లుండి యధర్మ మస్తినాస్తి విచికిత్సా హేతువుగను, త్రేతాయుగమున మూడు పాదములు ధర్మమును నొకపాద మధర్మమును, ద్వాపరయుగమున రెండుపాదములు ధర్మమును రెండు పాదము లధర్మమును, గలియుగమున నొక పాదము ధర్మమును, మూడు పాదము లధర్మమును నుండునని ధర్మజ్ఞులు వచించిరి.

శ్రీహర్ష మహాకవియు,తన నైషధకావ్యమున "పదైశ్చతుర్భిస్సుకృతేస్థిరీకృతే" అను శ్లోకమునం దీయాశయమునే వెల్లడించెను. ధర్మాత్ముల బ్రజలెల్లరు సేవించునది. తాము చేసినపాపారణ్యము నుధ్వంసము సేయుటకు ధర్మమే దావాగ్ని. సమస్తము ధర్మగర్భితమై యుండుట చేతనే, "తస్మాద్ధర్మం పరమం వదంతి" యనుశ్రుతి ధర్మమునుత్తమోత్తమముగ నిరూపించుచున్నది.

"అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా" యను సూత్రముతో జైమిని మహర్షి పూర్వమీమాంసా శాస్త్రమును నారంభించి ధర్మమునందలి సము

త్కృష్టత్వమును వ్యక్తీకరించెను.

"వేదోఖిలో ధర్మమూల" మ్మని మనువు తనహృదయము నంద లి యభిప్రాయమును మనుస్మృతియందు స్పష్టముగా నుడివెను. కావు న నట్టి ధర్మాచరణమునకు గడంగుట ప్రతిజనునికి నవసరము.

ధర్మశాస్త్రములు.

వేదములు, ఉపనిషత్తులు, ఆగమములు, ఆగమశిఖలు స్మృతులు ధర్మవిషయములను ముఖ్యముగ బోధించుచున్నవి. ఇవియన్నియు సం స్కృత భాషయందే యున్నవి. వర్ణాశ్రమ ధర్మముల నాచరించుటకు గాని, దెలుసుకొనుటకు గాని, కలివశమున మానవుల కుత్సాహము జ నింపకున్నది.

ఎవరేనియొకని ధర్మములం దెలిసికొన వలెనని తలంపున్న నున ట్టిగ్రంథములు సంస్కృత వాఙ్మయమున నుండుటచే వారితలంపులు వ్యర్థములగుచున్నవి. అట్టికొఱంతను దీర్చుటకై యీధర్మ సంగ్రహ మను నిబంధన గ్రంథము వ్రాయం బడినది.

ఇది ధర్మ సంగ్రహ మైనను, ఆవసరములగు ధర్మము లన్నియు నిందు విపులముగ జర్చింపం బడక యుండలేదు. ధర్మ జిజ్ఞాసు వులకు నీధర్మ సంగ్రహ మత్యుపకారముగ నుండక పోదు. ఆంధ్ర సారస్వత మున ధర్మము లన్నియు దేటతెల్లముగ నిందు బొందుపరచుటచే, నీ గ్రంథము సర్వజన శ్లాఘాపాత్రమని మాతలంపు.

ధర్మసంగ్రహము

ఈధర్మ సంగ్రహమున—వర్ణాశ్రమ ధర్మకాండము, ఆహ్నికకాం డము— ప్రాయశ్చిత్త కాండము— ధ్యానయోగ కాండము— అంత్యేష్టి కాండము—ఆశౌచ కాండము— యనియారు కాండములు గలవు. ఈష ట్కాండలలో నీయాహ్నిక కాండమే గొప్పది.

ఇందు, ఉషః కాలమున నిద్రనుండి లేచినది మొదలుకొని రా త్రిశయనించు వరకు శైవులు చేయవలసిన కృత్యములును, తగినవి

మాణ సామగ్రిలో వ్రాయ బడినవి. కాబట్టి ప్రతి శైవుని కరకమలములం దును నీగ్రంథరత్నముండుట ముఖ్యము.

విశేషాంశములు.

ఇందు విశేషాంశము లనేకములు గలవు. అందులో స్థాలీపులాక న్యాయముగాఁ గొన్నిటినిట పేర్కొందును. భస్మ ధరించక సంధ్యావందనాదులు చేయఁగూడదు. భస్మముతో నూర్ధ్వపుండ్రము బెట్టఁగూడదు. రెండును ధరించుట శాస్త్రవిరుద్ధము. శివకేశవులకు భేదమేగాని యభేదము లేదు.

శివ నామముల తోడనే సంధ్యా వందనాదులు చేయవలెను. గాయత్రీమంత్రము శివుని బోధించును. తారక మంత్రము పంచాక్షరియే. ప్రణవ రహితముగా స్త్రీశూద్రులకును, ప్రణవ సహితముగ ద్విజులకును బంచాక్షరి యుపదేశింప వలెను ప్రణవము ఆదియందే పంచాక్షరికి యుండ వలయును దివ్యాదివ్య భేదమును దెలిసి కొని పితృతర్పణ మాచరింప వలెను వైశ్వదేవము పృథక్పాకముతోఁ జేయవలెను.

బ్రహ్మవిష్ణువుల కలహశాంతికై యావిర్భవించిన జ్యోతిర్లింగమే శైవులచే బూజింపఁ బడుచున్నది. సశక్తికలింగారాధనమే శ్రేష్ఠము. శివదీక్షితు లెల్లరకు శివలింగారాధనము కర్తవ్యము. అశుచి సమయములందును శివపూజ చేయవచ్చును. శివనిర్మాల్యము శివభక్తుల కెల్లరకు గ్రాహ్యమే.

“అశూన్యం లింగమస్తక”మ్మనుటచే నివేదనము కంటె పూర్వము నిర్మాల్యమైన పత్రపుష్పాదులు సశేషముగా దీసి నివేదనము చేయ వలయును. భోజనము కంటె పూర్వమే ఉత్తర నీరాజనాదిక మొసంగవలెను. అధికార భేదము ననుసరించి యర్చనా భేదము కలదు,

గ్రహణ సమయ మందును నక్తవ్రతులకు భోజనము గలదు. సూర్యు డస్తమించి నపుడు గ్రహణముపట్టినచో మోక్షానంతరమే నక్తవ్రతి భుజింపవచ్చును. [illegible] లేదు, రా

డవ జామున చంద్ర గ్రహణము కలిగినచో మొదటి యామము నం
దే భుజింప వచ్చును.

ఉపాసకుడెట్లనఁగ, శివోహం భావనతో శివుని నుపాసింప వ
లెను. జీవునకి శివునకు శరీరి శరీర భావము గలదు. సుకృతదుష్కృత
ములు శివునికే యర్పింప వలయు. కర్మఫల దాతయు, కర్మఫల భోక్త
యు, నగు వాడు శివుడే. ఆశివుడే నేననుటచే శివుని శరీరమని యర్థము.

ఎవని శరీర రక్షణము వానికి ముఖ్యమైనటుల శివునికిగూడ తన
శరీర రక్షణము కర్తవ్యమై యుండును. ఆశివుడే నేననుటయే యాత్మ ని
వేదనము.

ఇంకను నీవిధముగ ననేక విశేషాంశము లిందు బొందు పరచబ
డినవి. ఇట్టి యుత్తమ గ్రంథమును నేర్చి కూర్చిన గ్రంథకర్తృ చారిత్ర
మును సంగ్రహము గానైనను గుర్తెరుంగుట మతాభి మానులకు ము
ఖ్యము.

చరిత్రము.

ఈ ధర్మసంగ్రహమును రచించిన శ్రీ॥ లోకారాధ్యులగు ము
దిగొండ నాగలింగ శాస్త్రిగారు. వీరు స్వధర్మ నిరతులు. సుప్రసిద్ధప
ండిత చక్రవర్తులు. నిరంతర శివానంద రసాస్వాద పరతంత్రులు. గ్రంథ
రచనా కౌశలాగ్రేసరులు. వీరిలేఖిని జంకుగొంకు లేనిది. వీరిబుద్ధి నిశా
తకరవాలము వోలె నతి తీక్ష్ణమైనది.

వీరియూహలన నన్యసాధారణములు. వీరి భావము లతి గంభీర
ములు. వీరికటాక్షములు దయా రసపూరితములు. వీరి భాషణము
సర్వజన హృదయానంద కరములు. వాగ్వాదము నందే గాక ప్రతిశా
వాదము నందు గూడ నత్యంత సమర్థులు.

జనన కాలము.

వీరు స్వస్తి. శ్రీవిజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షములు
౧౭౯౮ సంవత్సరము 1876 సం॥లకు సరియైన ధాతునామ సం॥ చైత్ర

శు॥ ఇందు వారమున [ఘటికా విఘటికాః ౮-౧౯ పుష్యమి 33-౧౮] సూర్యోదయాది ౧౫-౨౨౪ గడియలకు కర్కాటక లగ్నమున జననమొందెను.

రబు రా		శు కు	
శ	రాశిమండలి		చం ల
	గు		కే

గోత్రాదికము

వీరిగోత్రము భారద్వాజ గోత్రము. సూత్రమాపస్తంబ సూత్రము శాఖ యజుశ్శాఖ వంశము ఉద్భటారాధ్య [విశ్వారాధ్య] వంశము. ఇంటి పేరు ముదిగొండ వారు.

నివాసము

వీరి స్వగ్రామము తాడికొండ. ఇయ్యది యాంధ్ర రాష్ట్రమునందలి గుంటూరు మండలమున, శ్రీకృష్ణ వేణీ మహానదికి దక్షిణముగను మూడు క్రోశుల దూరమునను, మంగళాద్రికి పశ్చిమదిశను మూడు క్రోశుల దూరమందును నున్నది. వీరి పూర్వులకు సుమారు పదితరముల నుండి సీతాడికొండయే వాసస్థానము. వీరికి గూడ నలువది వత్సరముల వయస్సు వచ్చువరకు కనునదియే నివాస స్థానముగా నుండెను. తరువాత వీరికి తెనాలిపురము వాసస్థానముగా నున్నది.

జనన్యాది నామములు

వీరి జనయిత్రీ నామధేయము జ్వాలాంబిక, జనకుడు అఘోరప

ణియయ్య వారు. వీరు శివారాధన తత్పరు కేసాకలఘోర మంత్రోపాసకులు

వీరి పితామహుడు నాగలింగావధానిగారు వేదమునందు మిక్కిలి నిష్ఠులు పితామహి నామము వీరలక్ష్మమ్మ. కౌండిన్య గోత్రుడైన ములుగుముక్తి లింగారాధ్యులు వీరికి మేనమామ. వీరి మాతామహుడు వీరభద్రారాధ్యులు. మాతామహి సుందరమ్మగారు. వీరి జ్యేష్ఠభ్రాత, నాగమల్లయ్య అయ్యవారు. వీరాగమశాస్త్రము సంగముంచి పాండిత్యము నార్జించిరి. పల్నాదేశములందు శివప్రతిష్ఠ-దేవీ ప్రతిష్ఠ మొదలగునవి చేయించిరి. కనిష్ఠభ్రాత రామలింగ శాస్త్రిగారు. వీరుభయ భాషా పండితులు. సరసమగు కవితాశక్తి వీరికి గలదు.

గురువులు.

వీరికతురాఖ్యాన కర్తయగు నాదిగురువు పమిడి ముక్కల వాస్తవ్యులైన మల్లంపల్లి వీరేశలింగారాధ్యులవారు. వీరే దీక్షాగురువులై విలసిల్లిరి.

అక్కసప్రెగడ శేషమూర్తి గారు వీరికి వ్రాయను చదువను నేర్పినవారు. ముదిగొండ నందయారాధ్యులవారు కావ్యారంభ గురువులు ఇవటూరి లింగయ్య శాస్త్రులవారును ముదిగొండ చంద్రమౌళి శాస్త్రులగారును, కావ్య గురువులు. శ్రీకాళహస్తి నగరవాస్తవ్యులైన బ్రహ్మశ్రీ శ్రీనివాస శాస్త్రుర్లవారు వీరికి వ్యాకరణాధ్యాపకులు.

శ్రీపంచనదక్షేత్రప్రాంత నదుక్కావేరీ గ్రామ వాస్తవ్యులును శ్రీచిదంబర నగరప్రచారిత బ్రహ్మవిద్యాదిప్రతిష్ఠాధిపతులునునగు సమయ పంచానన పాంచజన్య శ్రీశ్రీ శ్రీనివాస దీక్షితులవారు వేదాన్తాది శాస్త్ర గురువులు.

శాస్త్రపరీక్ష.

దుర్ముఖి సం॥ శరన్నవరాత్ర మహోత్సవ సమయమున శ్రీరామ నాథపుర సంస్థానము సందు ప్రస్తావ్యశాస్త్రమున

తులై తత్సంస్థానాధిపతుల వలన బహుమానములు గ్రహించి యుండిరి.

విజయములు.

శార్వరి సం॥ శ్రావణమాసమున చెన్నపురియందు, ఆత్మకూరు సంస్థాన విద్వాంసులును, బాలసరస్వతి తర్కతీర్థేత్యాది బిరుదాంకితులును నగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీనివాసాచార్యులు మున్నగు ననేక వైష్ణవపండితులతో వీరు శైవవైష్ణవ మతచర్చ జరిపి శివుడు జగత్కారణ మనుటయే వేదసమ్మత మనిసిద్ధాంతము గావించి ఆత్మకూరు సంస్థానాధీశ్వరుల వలన సమ్మానము గ్రహించి విజయసూచకముగా శ్రౌత శైవ ప్రకాశిక యను మాసపత్రిక నారంభించిరి.

ఆమరుసటి సంవత్సరమున చెన్ననగరమునందె, భిషజ్మణి ఇత్యాది బిరుదాంకితులైన శ్రీ పండిత వి. గోపాలాచార్యులవారు జరిపిన వైష్ణవ సభయందు పెక్కురు వైష్ణవ పండితులతో జర్చించి, భస్మరుద్రాక్షాది శైవచిహ్నములె వైదికము లనియు నూర్ధ్వపుండ్రాదులు తాంత్రికము లనియు వీరిచే సిద్ధాంతము గావింపఁ బడియెను.

ఆవత్సరముననే, నైజాం యిలాకా వరంగల్ నగర ప్రాంతమైన వేణువంక గ్రామమున దొరవారి యెదుట, కాంచీ నగర వాస్తవ్యులైన శ్రీ, కందాళ్ల వరదాచార్యులవారు మున్నగు పండితులతోఁ జర్చించి శివాధిక్యము వీరిచే సిద్ధాంతీకరింపఁ బడియెను.

శైవ మహాసభాధ్యక్షత్వము.

శ్రీ రాజమహేంద్ర నగరమున జరిగిన శైవమహాసభ యందు సభ్యుల యానతి వలన వీరిచే సభాధ్యక్షత వహింపఁ బడియెను.

సాహిత్యపరిషత్సమ్మానము.

శ్రీ రౌద్రి నామసం॥ చైత్రశుద్ధ పూర్ణిమలకు బెజవాడ నగరమున, రామమోహన పుస్తక భాండాగారము నందు జరిగిన పరిషన్నవమ వార్షిక సభయందు ఆంధ్రభాషా ప్రశంసను పద్యరూపముగా వినిపించి యధ్యక్షులగు శ్రీ నోరి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రుల వారి వలనను, స

భ్యుల వలనను వీరిచే సమ్మానము గ్రహింపఁ బడియెను.

ఉద్యోగము.

గుంటూరు మండలములోని తెనాలి నగరమున నున్న సం స్కృత కలాశాల యందు, పింగళ సంవత్సరము మొదలుకొని పదునెనిమిది సంవత్సరములు సాహిత్యోపాధ్యాయ పదవి వీరిచే వహింపఁ బడియెను.

అధ్యాపనము.

దీనికి ముందు పరీధావి సం॥ మొదలుకొని తాడికొండ గ్రామమున బ్ర, శ్రీ, తాడేపల్లి రాఘవ నారాయణ శాస్త్రి మొదలగు ఏడుగురు వీరివద్ద వ్యాకరణ శాస్త్రము నభ్యసించి కృతార్థులైరి,

పత్రికలు.

శార్వరి సం॥ శ్రావణ మాసము మొదలుకొని చెన్నపురియందు శ్రీశైవ ప్రకాశిక యనుమాస పత్రిక యారంభించి నాలుగు సంవత్సరములు వీరిచే ప్రచారము గావింపం బడియెను.

దుందుభి సం॥ ఆశ్వయుజ శుద్ధవిజయ దశమి మొదలుకొని వీరిచే శైవరహస్య బోధిని యను ద్విమాస పత్రిక యారంభించి ప్రచురింపఁ బడుచు. ప్రభవ సం॥ శ్రావణ మాసము మొదలుకొని శ్రీదేవిడీ సంస్థానాధిపతులైన ఇజ్జత్ తౌసార్, రాజాకందుకూరు బాలసూర్య ప్రసాదరావు బహద్దరు వారి సాహాయ్యము వలన మాసపత్రికగా మార్చబడి శైవ మత ప్రాశస్త్యము పెక్కువిధముల ప్రకటింప బడుచున్నది.

వీరురచించిన గ్రంథములు.

1 రత్నాకర ప్రాప్తి మాహాత్మ్యచండ మార్తాండము సంస్కృతము ఇయ్యది, తిరువళ్ళిక్కేని ఉల్లూరు. శ్రీ రామ సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారి శిష్యులను రచించిన భస్మరుద్రాక్ష ధారణ దూషణ రూపమైన చంద్రికయను గ్రంథమునకు ఖండన గ్రంథము ఇది గ్రంథాంతరమున ముద్రితమై, ద్రావిడ దేశమున ప్రచారము నొంది యున్నది.

2 వ్యాసపథము సంస్కృతము.

ఇది, వైయాసిక బ్రహ్మమీమాంసా శాస్త్రము శ్రీకంఠా చార్య సమ్మతమైన శివాద్వైతమునే బోధించును గాని మతాంతరము నెఱ మాత్రము బోధింప దను నర్థము మీమాంసా సూత్ర విమర్శనమువలన నితర భాష్య సిద్ధాంతములను ఖండించి సిద్ధాంతీకరింపఁబడియున్నది. అముద్రితము.

3 లింగ ధారణ సర్వస్వము. సంస్కృతము.

శివ లింగధారణము సర్వవేద సమ్మతమని యిందు సిద్ధాంతము సేయఁబడియెను. అముద్రితము,

4 దారుకావన విహారము.

ఆంధ్రకావ్యము. గద్య పద్యాత్మకము. అముద్రితము

5 కాదంబరి. వచన కావ్యము,

ముద్రితము. భట్ట బాణ విరచితమైన కాదంబరికి నాంధ్రీకరణము.

6 విద్యాస్థానవినిర్ణయము. సంస్కృతము సాంధ్రము.

ఇది శివాగమాదుల ప్రామాణ్యము సమ్యగముగాఁ జర్చించి నిర్ణయింపఁ బడియెను. ఇయ్యది, వరంగల్ నగరమున, శైవప్రచారిణీ పత్రికాధి పతులగు బ్రహ్మశ్రీ. కొడిమెల. రాజలింగా రాధ్యుల వారిచే ముద్రిత మైనది.

7. శైవ సిద్ధాంత సంగ్రహము

సంస్కృతము. ఆంధ్రటీకా సహితము. ముద్రితము

8 ధర్మ సంగ్రహము.

శైవ నిబంధన గ్రంథము. సంస్కృతము. సాంధ్రము

ఇందు నాలు కాండములు గలవు అవి యేవన

1. వర్ణాశ్రమ ధర్మ కాండము.

ఇది తాడికొండ గ్రామ వాస్తవ్యులగు బ్ర॥ శ్రీ॥ ముదిగొండ నాగమల్లికార్జునయ్య గారిచే ముద్రింపఁబడుచున్నది.

2. ఆహ్నిక కాండము.

ఇది వరంగల్ నగర వాస్తవ్యులైన బ్రహ్మశ్రీ కొడిమేల రాజ లింగారాధ్యుల వారిచే ముద్రితము.

3. ప్రాయశ్చిత్త కాండము. ఇయ్యది కేసల్లి తాలూకా పెదపులివర్రు గ్రామ వాసులైన బ్ర॥ శ్రీ॥ కాళహస్తి లింగమయ్య వారిచే ముద్రితమగుచున్నది.

4. ధ్యానయోగ కాండము.

అముద్రితము.

5. అంత్యేష్టి కాండము.

6. ఆశౌచ కాండము.

ఈ రెండును నిజాం రాష్ట్రమున సిద్దిపేట గ్రామ వాస్తవ్యులైన భక్తాగ్రేసరులచే ముద్రితములు.

9. ఆర్యధర్మ ప్రత్యక్ష ఫలబోధిని. ఆంధ్రము.

ఇందు, స్నాన సంధ్యాది సకల ధర్మములకును వైద్య శాస్త్రమును బట్టి ఆరోగ్యరూపమగు ప్రత్యక్ష ఫలము గలదని బూజువు బడి యున్నది. ముద్రితము.

10. విషుర మహానీతి.
ఆంధ్ర వచనము. ముద్రితము.

—* వీరిచేనాంధ్రీకృతములైన
శైవసిద్ధాంత గ్రంథములు *—

1. చతుర్వేద తాత్పర్య సంగ్రహము.
శ్రీహరదత్తాచార్య కృతము. ముద్రితము.
2. బ్రహ్మతర్కస్తవము. ముద్రితము.
3. రామాయణ తాత్పర్య సంగ్రహము. ముద్రితము.
4. భారత తాత్పర్య సంగ్రహము. ముద్రితము.
5. పంచరత్నస్తుతి. ముద్రితము.
6. శివకర్ణామృతము. ముద్రితము.
శ్రీఅప్పయ్య దీక్షిత కృతములు.

---

* శివాగమములు. *

7. వాతులోత్తరము. ముద్రితము.
8. మకుటోత్తరము.
అయ్యావారి, ఏలూరు నగర ప్రాంత పోణంగి గ్రామ వాస్తవ్యులైన బ్రహ్మశ్రీ శివలంక తాయన్నగారిచే ముద్రితము.
9. చంద్రజ్ఞానము. ముద్రితము.

—* వీరిచేనాంధ్రీకృతములైన
యితరగ్రంథములు *—

1. జ్ఞానవాసిష్ఠము.

960 పేజీల గ్రంథము. ముద్రితము.

2. సర్వవేదాంత సిద్ధాంతసార సంగ్రహము.

శ్రీశంకరాచార్య విరచితము. ప్రతిపద టీకా తాత్పర్య సహితము. ముద్రితము.

3. తత్త్వోపదేశము.

శ్రీశంకరాచార్య విరచితము. ముద్రితము.

4. కలివిడంబనము.

శ్రీనీలకంఠ దీక్షిత కృతము. ముద్రితము.

5. సౌభాగ్యలక్ష్మి.

ఇందు లక్ష్మీస్తోత్రములు చాలగలవు. ముద్రితము.

* వీరిచే సంకలితగ్రంథములు. *

6. సుభాషితమణి కంఠహారము. ముద్రితము.

7. ఆహ్నిక విధి. ముద్రితము.

8. ఆబ్దికవిధి.

* సంస్కృతోపన్యాసములు. *

ఆంధ్ర తాత్పర్య సహితములు.

1. శివపవకారణం. ముద్రితము.
2. శాంతాన్యేవ శైవదివ్యాని. ముద్రితము.
3. శాంతమేవహి కారణం లింగస్య. ముద్రితము.
4. శిష్టాస్సర్వే శివం ప్రపన్నాః. ముద్రితము.
5. ప్రౌఢావివాహనిరసనం. అముద్రితము.

—* ఆంధ్రోపన్యాసములు. *—

1. వైదికవర్ణ నిర్ణయము. ముద్రితము.
2. శివోత్కర్ష దర్శిని. ముద్రితము.
3. ఆంజనేయ స్వరూప నిరూపణము. ముద్రితము.
4. బసవేశ్వర భూషణము. ముద్రితము.
5. షట్కాలశివపూజ. ముద్రితము.
6. శైవమత మాహాత్మ్యోత్కర్షము. ముద్రితము.
7. శైవగణార్చన. ముద్రితము.
8. దీక్షాకాల నిర్ణయము. ముద్రితము.
9. శైవసూత్రభాష్య నిర్ణయము. ముద్రితము.
10. శివలింగ స్వరూపము. మొదలైనవి ముద్రితము.

—* విమర్శనములు. *—

1. దుహితృదౌహిత్రవిషయశ్రాద్ధాధికారపరిష్కారము. ముద్రితము
2. భాష్యమీమాంస. ముద్రితము.
3. కలిసంరంభ వారణము. ముద్రితము.
4. బసవపురాణ పీఠికా విమర్శనము, మొదలైనవి ముద్రితము.

పీఠిక.

—* 1. ప్రథమ వర్షదశకము. *—

మొదటి పదిసంవత్సరముల కాలము బాల్య దశతో గడచెను.

—* 2. ద్వితీయ వర్షదశకము. *—

బ్రహ్మచర్యమున శ్రీకాళహస్తి నదుకా వేరి మొదలగు ప్ర

దేశముల యందు శాస్త్రాధ్యయనముతో గడచెను.

* 3. తృతీయ వర్ష దశకము. *

ఇందు, గార్హస్థ్య పరిగ్రహము. రుద్రాక్ష మాహాత్మ్యచండ మార్తాండము, శైవసిద్ధాంత సంగ్రహము, చెన్నపురి యందు శైవ సిద్ధాంత ప్రచార మూలమున శ్రౌతశైవ ప్రకాశికా ప్రచారము గావింప బడియెను.

—* 4. చతుర్థవర్ష దశకము. *—

జ్ఞానవాసిష్ఠము సర్వవేదాన్త సిద్ధాంత సంగ్రహము కాదంబరి వ్యాసపథము, మొదలగు గ్రంథముల విరచనంబును, తాడికొండ గ్రామమున శాస్త్రాధ్యాపనంబును గావింపం బడియెను.

—* 5 పంచమ వర్ష దశకము *—

ఈదశమున, తెనాలిపురమున సంస్కృత కలాశాలలో ప్రాధ్యాపకపదవి గ్రహింపబడి ధర్మసంగ్రహము, ఆర్యధర్మప్రత్యూష ఫలబోధిని, ఈ గ్రంథముల విరచనంబును, శైవరహస్య బోధిని పత్రికా ప్రచారంబును గావింపఁబడియెను,

—* 6. షష్ఠ వర్ష దశకము. *—

శైవ రహస్యబోధిని పత్రికా ప్రచారణంబును, శ్రీకంఠాచార్య విజయంబను సంస్కృత కావ్యవిరచనంబును గావింపఁ బడుచున్నవి.

శాస్త్రిగారింకను మతగ్రంథముల పరిశీలించి మతగ్రంథముల విశేషముగా రచింపఁ గోరెదము.

—* పాఠభేదము *—

గాయత్రీ ధ్యానశ్లోకమున—"గాయత్రీం వరదాభయాం కుశకశాశ్శుభ్రం కపాలం గదాం శంఖం చక్ర మథారవింద యుగళం హస్తైర్వహంతీం భజే" అని యీ గ్రంథమున వ్రాయఁబడినది. కాని, "గాయత్రీం వరదాభయాంకుశకశాశ్శూలం కపాలం గదాం శంఖం చక్ర మథారవింద ముకుళం హస్తై ర్వహంతీం భజే" అని పాఠభేదము గన్పట్టుచున్నది. "శుభ్రం అరవిందయుగళం" అను స్థలము లందు "శూలం అరవింద ముకుళం" అనియుండుటయే సమంజస మని నా యభిప్రాయము.

—* ఉపసంహారము *—

ఇట్టి యుత్తమ మగు గ్రంథరచన యందు శాస్త్రిగారు చిర కాలము నుండి పరిశ్రమ చేసి యుండిరి. ఒక్కొక మంత్రమునకు నొక్కొకయర్థము సంప్రదాయముగా ప్రమాణ గ్రంథంబుల వెదకి సేకరించి వ్రాయుట నలెననిన సామాన్య విషయము గాదు.

శ్రు॥ త్రిసుపర్ణ మయాచితం బ్రాహ్మణాయ దద్యాత్ । త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుషః ఇత్యాది శ్రుత్యర్థములఁ జదివినచో నే సహృదయుని మానస కమలము వికసింపదు?

శాస్త్రిగారు మతవిషయమునఁ జేయుచున్న కృషి యెంతయు ప్రశంసనీయము. శాస్త్రిగారి గ్రంథముల చూచిన వారికి వారి కృతి భాషా పుణ్యము గోచరింపక పోదు. మతవిషయమున చేయవలసిన పనులనేకము లున్నవి.

శివాగమము లింకను సంపూర్తిగఁ సంపాదింపఁ బడలేదు. శైవ పండిత కృతములగు గ్రంథ రాజము లన్వేషింపఁబడలేదు. శైవమతసంబంధముగల పండితుల యొక్కయు, రాజుల యొక్కయు, అగ్రహారముల యొక్కయు గురుకులముల యొక్కయు, మఠముల యొక్కయు శాసన పరిశీలనాదికము జరుపఁబడి యుండలేదు.

దేశాంతరమందు నారాధ్యుల మతముచెప్పఁ గొనువారికిని, ఆంధ్ర దేశారాధ్యులకును గలభేదములు గనుగొనఁబడలేదు. శిథిలములగు గ్రంథముల విషయమై ప్రచారము జరుపఁబడలేదు. శైవమతశాస్త్రము లోకారాధ్యత్వము ప్రపంచమున నెల్లరకు బోధింపఁబడలేదు. కాశ్మీరాది దేశములందు గల శైవ మతమునకును ఆంధ్ర దేశమందలి శైవ మతమునకు గల పరస్పర భేదములు విమర్శింపఁబడలేదు. ఇట్టులే చేయవలసిన కార్యములనేకములు గలవు. మతాభిమానులగు ధనవంతులు తగినధన సహాయముచేసి పైవిషయములందు శ్రద్ధవహించుట భావ్యము.

అత్యుత్తమమగు ధర్మసంగ్రహము నందలి నిత్యాహ్నిక కాండము తమ శైవప్రచారిణీ గ్రంథమాల యందు ముద్రింపించిన త్రిలోకగురు చెన్నమల్లికార్జున పండిత వంశస్థులును శైవప్రచారిణీ ప్రతికాధిపతులును నగు లోకారాధ్యులగు కొడిసేల రాజలింగారాధ్యుల వారి కృతియు నభినందనీయములు.

ఇట్టి యుత్తమగ్రంథరత్నమును రచించిన శ్రీలోకారాధ్యులగు ముదిగొండ నాగలింగ శాస్త్రిగారి కనేక ధన్యవాదములొసఁగుచు, ప రమేశ్వరానుగ్రహమున నేటికియ్యది ముద్రింపఁబడినందులకు నా సర్వేశ్వరుని కనేక నమస్కారము లాచరించుచు నింతటితో విరమించుచున్నాడ.

ఇట్లు,

బుధజనవిధేయుఁడు,

వరంగల్ విద్వాన్ ముదిగొండ వీరేశలింగ శాస్త్రి

4-6-29 శైవప్రచారిణీ సంస్కృత విద్యాశాల.

విషయసూచిక.

ధర్మసంగ్రహే,

ఆహ్నికకాండే- చతుర్థభాగః.

—[౦]—

సమాప్తము.

శివపూజా విధిః

క్రియాసారే॥ శివారాధన మేవం ప్రశంసితం॥ యథా, బ్రహ్మకైవర్తే॥ వ్యాపార మన్యం సకలం విహాయ లింగేపద స్సాంబ శివో౽నవద్యః। పుష్పప్రహారైః పరిపూజనీయః ఫలేప్సుభి శ్చారు ముముక్షుభి ర్వా॥ యే సాంబ మీశం నసమర్చయంతి విమోహితా స్తే విషయై రనేకైః। శ్వసంతి తే మృత్యు వశే౽నవద్యే లగ్నా గజేన్ద్రా ఇవ కర్దమేషు॥ సత్యం సదా వచ్మి హితం హి వచ్మి సారం పునర్వచ్మి నచార్థ వాదం। అసార సంసార ఇదం హి సారం శివార్చనం లింగవరే౽నవద్యే॥ ఏవం సగోచ్చైర్లపితం మదీయం వచో నశృణ్వన్తి హి యే విమూఢాః। తదర్థ మేతే నరకాగ్నయస్తు సంధుక్షితో దీప్త శిఖా జ్వలంతి॥ నాయాతి యావ న్మరణం నాయాతి యావచ్చ జరా హి శీఘ్రం నశ్యంతి యావ ద్వపుషీంద్రియాణి తావచ్ఛివో౽ర్చ్య స్సహసా నవద్యః॥ తథా శివతత్వ సుధా నిధౌ॥ లింగస్య దర్శనాత్పాపం క్షయం గచ్ఛతి వై ద్విజ॥ అర్చయిత్వా తు యో లింగం స్తుతిం కుర్యాత్తు భక్తితః॥ స్నానమాత్రో౽పి గచ్ఛేత్స రుద్ర లోకం హి మానవ ఇత్యాదిక ముక్తం ద్రష్టవ్యం॥

శివపూజా విధి.

బ్రహ్మకైవర్తమునందు॥ భోగము గాని, మోక్షము గాని, కోరినవారు సకలవ్యాపారములను వదలిపెట్టి పుష్పములచే పరమేశ్వరుని లింగము నందు బూజింప వలయును॥ విషయములచే విమోహమునొందినవారై పరమేశ్వరుని పూజ చేయని జనులు బురదలో గూరుకొని పోయిన యేనుంగులవలె మృత్యుముఖమునఁబడి యూపిరి విడుచుచుందురు॥

నిజము చెప్పుచున్నాను॥ హితము చెప్పుచున్నాను॥ వేదసారము చెప్పుచున్నాను॥ ఏమనిన అసారమగు నీ సంసారమునందు లింగమున శివుని పూజించుటయే ముఖ్యము గాని యింకొకటి ముఖ్యము గాదు॥ ఈ చెప్పినది యర్థవాదము గాదు॥ ఈ విధముగ నే బిగ్గరగా జెప్పిన వాక్యము నేమూఢులు వినరో వారికొఱకే నరకాగ్నులు మండుచున్నవి॥ మరణము వచ్చునంతవఱకు ముదిమి వచ్చునంతవఱకు, అవయములు శిథిలములు గానంతవఱకు శీఘ్రముగా శివపూజ [illegible] సారమునందు నలుసు

నను, అవయవ విశేష వాచకోహి లింగశబ్దః, తతశ్చానేన బోధ్యతే నావయవీ॥ కించ. శివలింగ మభ్యర్చ్యం, శివలింగాయ నమ ఇత్యాదౌ యది శివలింగ శబ్ద ద్వితీయం ధర్మివాచకం తర్హి తస్యోభయస్యాపి విశేష వచనతయా సామానాధి. కరణ్యం న ప్రసజ్యేత। అవయవ విశేషవాచకం లింగ మితి పక్షే శివస్య లింగ మితి యుజ్యతే షష్ఠీ సమాసః తదా తదిదమవయవ విశేష మేవాభిదధ్యాత్। యద్యేవ మభిదధ్యాత్ తర్హి పరిష్కృతేస్య హేయతయా అప్రధానతయా అకారణతయాచ నిఖిలస్య భవతి తదసర్వ్యం॥ ఇతి॥ చేత్ ఉచ్యతే॥

కృష్ణ శబ్దోహి గుణవచన ఇతిన సర్వస్య కార్ష్ణ్య మేవాభిదధాతి గుణః। హరిశబ్దోహి కపివాచక ఇతి నసర్వత్ర కపిమేవాభిదధాతి పరంతు కృష్ణశబ్దో గుణిన మభిదధాతి విష్ణుం, తథా హరి శబ్దో వివక్షయా విష్ణుమపి॥ తతశ్చైక రూపస్యశబ్దస్యైక పదార్థ ఇతి ననియమః। లింగపదంహి లీయతే గమ్యతే యస్మిన్ యత స్సర్వం చరా చరం। యస్మిన్ లీయతే, యతశ్చ గమ్యతే ప్రపంచ ఇత్యేవయువార్థేన కారణ వాచకం సముదాయార్థేన పంచ సూత్రో పలక్షితే మహేశితు ర్మూర్తి, విశేషే రూఢం వ్యవహారేణ లోక వేదయోరితి నాస్యావయవ విశేష వాచకత్వ లంకావకాశః॥ శివలింగ మభ్యర్చ్య మిత్యాదౌ శివ

లింగమును చూడగనే పాపమంతయు నశించును. లింగమును బూజించి భక్తితో స్తోత్రము చేయువాడు దేవతలచే కొనియాడఁబడుచు రుద్రలోకమునకుఁ బోవునని మొదలుగా శివతత్త్వ సుధానిధి యందుఁగలదు.

ప్ర॥ లోకము నందులింగశబ్దము అవయవ విశేషమును చెప్పుచున్నది దానంజేసి యాశబ్దము అవయవిని చెప్పునది కాదని తెలియుచున్నది. ఇంతియు. శివలింగ మనుచోట శివశబ్దము ధర్మివాచక మగును. దానివలె లింగశబ్దంబును ధర్మివాచక మీ యగుసేని విశేష వాచకములగు రెంటికిని సామానాధి కరణ్యము కుదరకపోవును. లింగపదము అవయవ విశేషవాచక మగునెడ శివునియొక్క లింగమని షష్ఠీసమాసము కుదురుచున్నది. దీనింబట్టి లింగపద మవయవమునె చెప్పునది. అనియొప్పుకొందుము. అదియే నిజమగునేని యా యవయవము హేయమైనదియు అప్రధాన మైనదియు నగును గాన నది పూజనీయ

స్య లింగ మితి షష్ఠీసమాసఏవ సకరణః యుక్తత్వాత్సమానాధి కర
ణ సమాసస్య, నిషాదస్థ పతి న్యాయేనతు సఏవయుజ్యతఇతివక్తవ్యమ్॥

తత్రహి, కిం నిషాదస్థపతి ర్యస్యేతి బహువ్రీహిః ఉత, నిషా
దస్యస్థ పతి రితి షష్ఠీ తత్పురుషః ఆహోస్విత్ నిషాద శ్చాసౌ స్థపతి
శ్చేతి కర్మధారయః ఇతి, త్రేధా వికల్ప్య, అన్యపదార్థ ప్రాధాన్యేన బ
హువ్రీహేః, వైయధికరణ్యేన షష్ఠీ సమాసే గౌరవస్య, లక్షణాయాశ్చ
ప్రసక్త్యా, తదుభయ ముపేక్ష్య, నిషాదశ్చాసౌ స్థపతి శ్చేతి కర్మధా
రయ ఏవేత్యుక్తం॥ తేనైవ న్యాయేన ప్రకృతేపికర్మధారయో యుక్తః॥

విశేష వచనయో ర్థస్మిఞ్ఛో శ్శివ లింగ శబ్దయో రుభయో రపి

మెట్లును.

ఉ॥ కృష్ణ శబ్దము నలుపురంగును జెప్పునని యని యొకట సామర్థ్యమునె న్నోన్నం
చుటను నియమము లేదు. వాగ్శబ్దమునకు వాక్కు అర్థమనని వంటటు నాసే చెప్పునా?
అట్లు చెప్పదు॥ కృష్ణశబ్దము నలుపురంగుగల వానిని బోధించును॥ హరిశబ్దంబును విష్ణుని
బోధించును నె యున్నది. దానిబట్టి శబ్దమున కొక్కటియే యర్థమను నియమములేదు.
జగమంతయు నరుణమైయున్నది దానిమీది వెలుగు వచ్చుచున్నది. అనువరు వాక్యము
నుబట్టి కారణవస్తువు అని తెలియుచున్నది. రూఢిబట్టి పంచవక్త్ర త్రినేత్రమైన పరమే
శ్వరుని మూర్తి విశేషమని తెలియుచున్నది కావున అవయవ విశేషములు లింగశబ్ద వర్ణ్యంక
మే లేదు శివలింగమును చెప్పును షష్ఠీసమాసమే గతిగాదు సమానాధికరణ సమాసంబును
చెప్పవచ్చును. నిషాదస్థపత్యధికరణమునందు సామానాధికరణ్య సమాసమే ముఖ్యమని ని
ర్ణయింపబడియున్నది.

శివపదము లింగపదము, ఈరెండును విశేష వాచకములే యని నేను తెలిపినసా
మానాధికరణ్య మునకు దరుట నును సుచితము గాదు, శివ శబ్దము దేవతా విశేష వాచ
క మైనను పది పంచ వింశతి లీలలకు సామాన్య వాచకమే యగుటను, లింగశబ్దము మూ
ర్తి విశేషమును చెప్పునది యగుటచేసి విశేషవాచకమగును సామాన్యవిశేష వాచ
కములకు నీరెంటికిని సామానాధికరణ్యము యుక్తము గానె యున్నది. రాజ్ఞః పుత్రః,
అనుషష్ఠీసమాసము నందు షష్ఠికి నభేదమే యర్థమని చెప్పినాడు వే శివస్య అని యట్లు
ఇచ్చటగూడ శివస్యలింగం అనిషష్ఠీసమాసము చెప్పినను శివుడే లింగము అర్థమగు చు
న్నది గాన భేదము లేదు.

సామానాధి కరణ్యా నుపపత్తి రిత్యపి మాంద్యం॥ శివ శబ్దస్య దేవతా
విశేష వచనత్వేపి, తల్లీలా పంచ వింశతి సామాన్య వచనతయా,
లింగశబ్దస్య తన్మూర్తి విశేష వచనతయాచ సామాన్య విశేష వచన
యో శ్శివ లింగ శబ్దయో స్సామానాధి కరణ్యేన సమాసః। మూర్తి
విశేషస్య అన్యదీయత్వ శంకా వ్యావృత్త్యై, మూర్త్యంతర వ్యావృ
త్త్యైచ తదుభయ పదసార్థక్యం॥ శివస్యలింగం మూర్తి విశేష ఇతి గా
ఢా శ్శిర ఇతి వదభేదే షష్ఠ్యుప చారాత్, శివాభిన్నం లింగమిత్యర్థ
సిద్ధ్యాష్షష్ఠీ సమాసేపి నకాపి సిద్ధాంతలవక్షతిః॥

నను స్కాందే శివతత్త్వ సుధానిధౌ। శిష్ట శిష్ట సదా స్త్రీణాం
మోహకోఽస్య ధమాధమః॥ లింగమేత త్సముత్పాట్య అనయాభార్య
యా వినా। కృత్వాకర్మ సదాచారో వనే న్న స్వైహ రాధమః॥ స్కా
దః॥ ఇత్యుక్త్వాసు తదా శంభు స్తేషాం మధ్యే తిరోఽభవత్। లింగ
ముత్పాట్య సంత్యజ్య తయాచాంతర్హితోఽభవత్। తల్లింగం తద్వనం
సర్వం దదాహాశ్రమ మండలం। ఇత్యాదినా తదీయం మహోత్పాతం
నిర్వర్ణ్య, తతో బ్రహ్మణాం ప్రతి॥ కశ్చిత్సభార్య శ్శాన్తాత్మా సగోష్ఠే వి

(ప్ర॥ స్కాందమున శివతత్త్వ సుధానిధి యందు ఈశ్వరుడు దేవదారువనము నందు
మునిపత్నుల పాతివ్రత్యము ను భంగపరచి నప్పుడు నీలింగమును (త్రెంచి వైచి వనమున విహ
రింపుమని మునులు శపింప నంత నట్లేపుపట్ల చేసి యంతర్ధానము నొందగా నాలింగము వ
నమునంతను గాల్చుచుండ నాచహస్తలు బ్రహ్మలోకమున కేగి యావృత్తాంతమును చతు
ర్ముఖునకు నెరింగించియ ద్దేవు నుపదేశముచే నాలింగమును విష్ణుయోనియందు ప్రతిష్టించిపూ
జించిరని యున్నది దీనింబట్టి లింగము శివుని యనవయవవిశేషమే యని తెలియుచున్న
అదియు పరమేశ్వరావమానము చేసిన మునులకే పూజనీయమని శివతత్త్వ సుధానిధి వచ
నము వల్లనే తెలియుచున్నది. ఇట్లు దీనినందరు పూజింపవలయునను నియమము తో నేమి!

ఉ॥ పరమేశ్వర నిందచేసిన మునులకు పరమేశ్వరునియనవయవవిశేషమైన లింగమే
పూజనీయమని వారికి దండనము న్యాయ్యముగనే విధింపబడియెను. దానింబట్టి యీశ్వ
ర నిందకులకు నదియు పూజార్హమని తెలిసెడిని ఎల్లరకు పూజనీయమైన లింగము శివత
త్త్వ సుధానిధియందే తరువాతి యధ్యాయమునందు (బ్రహ్మవిష్ణువుల కలహశాంతికై జ్యో
లాస్తంభ రూపములో [illegible] రూపమున సు

కృతవేష ధృత్। వర్ణాశ్రమ వినిర్ముక్తా దేవదారు వనం గత ఇతి- స్వ కీయం లింగ ముత్పాట్య త్యక్త్వాచ భువి పద్మజ। తయాచ భార్యయా సార్థం క్షణాదంతర్హితో భవత్॥ ఇత్యాదినా ఋషీణాం ప్రశ్న ముప న్యస్య, తతః మునీన్ప్రతి॥ అహో మహేశ్వర స్సాక్షా త్సర్వ లో కైక నాయకః। విష్ణునా సహసం ప్రాప్తో దేవదారు వనం బుధాః ఇ త్యాదినా మునీనాం వస్తు స్థితిం నివేద్య॥ ఇతః పరం ముని శ్రేష్ఠా శ్శీ ఘ్రం గచ్ఛత తద్వనం। తస్మి న్పవద్భి ర్యద్దృష్టం లింగం భూమౌ నిపాతి తం। తల్లింగం సమ్యగాదాయ తతః శ్రద్ధా పురస్సరం। సంస్థాప్య వి ష్ణు యోనౌతు పూజయధ్వం మునీశ్వరా ఇతిచ బ్రహ్మణో వచనేనేదం లింగ మావయన విశేషఇతిజ్ఞాయతే.ఏతచ్చలింగార్చనం పరమేశ్వరానమ న్తరాం దారుకా వనస్థాన్ని మీరుద్దిశ్య విహితం॥ తదిదం కథమివ సర్వ స్య నియతం భవతి జనస్యేతి చేదుచ్యతే।

న్యాయ్యమిదంచదండనమేషాంపరమేశ్వరావమంత్రూణాం యదవ యవ విశేష రూప పారమేశ్వర లింగస్యార్చనం నామ। అన్యేషాంతు సర్వేషాం పూజనీయం లింగం సమస్తంత రాణ్యాయే బ్రహ్మవిష్ణ్వోః కలహశాంత్యర్థం జ్వాలా స్తంభరూపే ణావిర్భూత మిత్యుపన్యస్తం।య థా। దివ్యం తరిక్షే భూలోకంపాతాలం వ్యాప్యసర్వగః ఆత్మానందర్శ యామాస లింగరూపీ మహేశ్వరః॥ ఇతి తస్మాత్పరమేశ్వర రూప మేవ లింగ మర్చనీయ మితి జ్ఞాయతే।

మేశ్వరుఁడు స్వర్గము అంతరిక్షము భూలోకము పాతాళము వనువాని నంతిను వ్యాపించి దర్శన మొసగెనని మొదలుగా దెలుపఁబడియున్నది.

శ్రీ బ్రహ్మవిష్ణువుల కలహసమయమునందే యీము లింగ ముద్భవించెనని తెలియు చున్నది. దానికిముందు లింగోద్భవలీలలో లేదుగదా! ఇక లింగార్చనము నిత్య మెట్లగును

ఈ ప్రపంచ సృష్టి, పూర్వమే లింగావిర్భావలీల యేర్పడియున్నది అలింగమునుం డియే జగమంతయు వెల్వడియెను గదా; ఆకారణమున ప్రపంచ సృష్టి మొదలుకొని లిం గారాధనముండియె యున్నది॥ బ్రహ్మ విష్ణువుల కలహశాంతికై పూర్వము నిండియున్న లింగోద్భవలీల తిరిగి కనఁబరుపఁ బడియెగాని పూర్వము లేనిది క్రొత్తగాఁగను బరుపఁబడ లేదు॥

నన్వేవమపి, బ్రహ్మవిష్ణ్వోః కలహ సమయే ఖలు స్తంభరూప లింగ ము
ద్భూతం తత ఏవ నతతః పురా లింగార్చన మస్తీతి జ్ఞాయతే తదా లింగో
ద్భవ లీలాయా ఏవాభావా వాత్రహ్మాత దర్శనం కథమివ స్యాదిత్య
మితిచేదుచ్యతే।

ప్రపంచ సర్గాత్ప్రాక్కాల ఏవ లింగా విర్భావః, యత ఏవ ప్ర
పంచోత్పత్తిః। తతశ్చ ప్రపంచోదయా ల్లింగార్చన మస్త్యేవ। బ్రహ్మవి
ష్ణ్వోః కలహసమయే తచ్ఛాన్త్యర్థం పూర్వం స్థిత స్యైవ లింగ రూపస్య
దర్శనం కృతం॥ తథాచ, స్కాందే శివతత్త్వ సుధానిధౌ వేద॥ పూర్వ
మేకార్ణవే ఘోరే నష్టే స్థావరజంగమే। మధ్యే సముద్ధితం లింగ మైశ్వ
రం తైజసం పరం। జ్వాలా మాలావృతం దివ్య మప్రమేయ మనామ
యం। కల్పాన్తే తత్ర లీయన్తే సర్వే తే సర్వదేవతాః। దక్షిణే లీయతే
బ్రహ్మా వామతశ్చ జనార్దనః। హృదయే చైవ గాయత్రీ సర్వదేవోత్త
మోత్తమా। లీయన్తే మూర్ధ్ని వై వేదాః స్వషడంగ పద క్రమాః। జఠ
రే లీయతే సర్వం జగత్ స్థావర జంగమం। పునరుత్పద్యతే యస్మాద్బ్ర
హ్మాద్యాశ్చ చరాచరమితి॥

అత్ర, కశ్చిదాహ॥ శివలింగ మిత్యత్ర లింగ పదం చిహ్న పర్యా
తదుక్తం శంకర సంహితాయాం॥ తదేవ హస్తాంబుజ పీఠ మధ్యే స్థితా
యం లింగం పరమాత్మ చిహ్న మితి॥ తస్మాన్న లింగం పరమేశ్వర స్వ
రూప మితి॥ తదసాధు, శంకర సంహితావచన చిహ్న రూప పదా

పూర్వము చరాచరాత్మకమగు జగము నశింపగా నప్పుడు జ్వాలామాలా వృత
మగు తేజోమయ లింగము ప్రకాశించుచుండెను॥ కల్పాంతము నందు సర్వదేవతలు వా
నిలయు నొందు చుందురు॥ ఆలింగము యొక్క దక్షిణ భాగంబున బ్రహ్మయు, వామ
భాగంబున విష్ణుండును, హృదయంబున గాయత్రియును, శిరంబున సాంగోపాంగములగు
వేదంబులును, గర్భంబు నందు చరాచరాత్మకమగు జగంబును లయించుచు మరిగి సృష్టికా
లము యందు నాయా స్థానంబులనుండి సర్వంబును వెల్వను చుండును. అని శివతత్త్వ సుధానిధి
యందు దెలుపంబడి యున్నది.

ప్ర॥ లింగమే [illegible] చెప్పుట యెట్లు? [illegible] చెప్పినచో శంకర సంహితా యందు

ర్థ బోధకత్వాభావాత్। తథాహి, పరమాత్మ చిహ్నమితి పదస్య పర
మాత్మన శ్చిహ్న మిత్యర్థః। కింతు, పరమాత్మా చిహ్న మస్యేత్యేవ।
నచ, పరమేశ్వరస్య లింగ రూప త్వాభ్యుపగమేన పరమేశ్వరో లింగ
స్య చిహ్నం స్యాదితి వాచ్యం, పరమేశ్వరస్య లింగరూపత్వేపి లింగస్థా
మాం సమారాధ్య స్వం స్వం పద మవాపతు రిత్యాది ప్రమాణాను
రోధేన, స్వేమహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత మితి శ్రుతౌ పరమాత్మన స్వమహి
మా ధారత్వే ప్రతిపాదనేనచ శశిని వర్తమానస్య శశస్యేవ, లింగే వ
ర్తమానస్య పరమేశ్వరస్యాపి తచ్చిహ్నత్వ స్యోపపత్తేః.

నను, పరమాత్మా చిహ్నమస్యేతి బహుప్రీహ్యాభ్యుపగమేఽన్య
పదార్థస్య ప్రాధాన్యేన గౌరవాత్పరమాత్మ నశ్చిహ్న మిత్యేవయుక్త మి
తి చేన్నైవం, షష్ఠీ తత్పురుషా శ్రియణేపి లక్షణాయాదుర్వారత్వాత్।
బహుప్రమాణ వ్యాకులీ భావాచ్చ। తథాహి,

శంకర సంహితాయామేవ, పరశివే లింగస్వరూపే లింగరూ
పో మహేశ్వరః లింగ రూపోఽంబికాపతిః ఇత్యాదినా బహుషు వచ
నేషు పరమేశ్వరస్య లింగరూపత్వం ప్రతిపాదితం, తథాగమేవ్వపి, లిం
గ స్యార్చ్చన ఏవహి, శివఏవ స్వయం లింగం, శివఏవ లింగ మిత్యాది
నా సాక్షాత్పరమేశ్వర రూపత్వే నైవ లింగం నిరూపితం। ఏవం లింగ

లింగము పరమాత్మ చిహ్నమని చెప్పినది బాధింపదా?

ఉ॥ ఏమియు బాధింపదు. పరమాత్మ చిహ్నమనఁగా పరమాత్మయొక్క చిహ్న
మని యర్థముగాదు. పరమాత్మయే లింగమునకు చిహ్నమని యర్థము.

ప్ర॥ పరమేశ్వరుఁడే లింగమని చెప్పి యుంటిరి ఇప్పుడు పరమేశ్వరుఁడు లింగము
నకు చిహ్నమని చెప్పుచున్నారు. ఇదియెట్లు కుదురును?

ఉ॥ పరమేశ్వరుని లింగమైనను లింగమునందు పరమేశ్వరుఁడుండు నను వచనములను
బట్టి లింగమునకు పరమేశ్వరుడు చిహ్నమనియు చెప్పవచ్చును,

ప్ర॥ గురుకెట్టికి విరోధములేదా?

ఉ॥ లేదు సర్వము పరమేశ్వరునందు నున్నదని చెప్పి యా పరమేశ్వరుఁడెందు
న్నాఁడని యడుగ నతఁడు లేనచుండె నున్నాఁడని శ్రుతులయందు, చెప్పంబడియున్నది

ధారణ చన్ద్రికాయామపి। బ్రహ్మేతి లింగ మాఖ్యాతం, లింగ రూపి శ్శివః, యల్లింగ స్వరూపం। బ్రహ్మ ఇత్యాదినా పరమాత్మైవ లింగరూప ఇతి నిర్ణాయితం। తథా దీక్షా ప్రయోగేపి। శాంతేశ్వర సంజ్ఞం లింగ మాదాయేతి వచనేనచ శాన్తాదీశ్వర ఏవ లింగ మితి ప్రకటితః। ఏవ మేవ సూత సంహితాయాం, యజ్ఞ వైభవఖండే, శివలింగ స్వరూప కథన పరేఽష్టావింశేఽధ్యాయే। శివ ఏవ స్వయం లింగ మిత్యాదినా, తతశ్చ శంభు స్స్వయ మేవ లింగ మిత్యం తేన శివస్య చిహ్నం లింగమితిపక్షం నిరస్య। వివేక హీన చిత్త వృత్త్యపేక్షయా మునీశ్వరాశ్శివస్య లింగ మిత్యయం రవ స్సమస్తజంతుభిః। నినద్యతే శివ స్స్వతః ప్రసిద్ధ ఏవ సర్వదా తత శ్శివస్య లింగ మిత్యయం రవో న సంగతః। ఇత్యనేన శివస్య లింగ మితిపక్షం వివేకహీనచిత్తవృత్త్యపేక్ష మితి విఖ్యాపితం।

తథా, శివ ప్రణీతేతి లింగ ప్రతిష్ఠాం, శివాయతన మితి లింగాయతనం, శివారాధన మితి లింగారాధనంచ వ్యవహరద్భిర్లోకైరపి లింగం పరమేశ్వర స్వరూప తయైవా వేదితం। తస్మాల్లింగం చిహ్నమితి వాద స్సర్వ శాస్త్ర విరుద్ధో లోక వ్యవహతి సిద్ధ శ్చేత్యలం బహునా।

దీనిబట్టి లింగమే పరమేశ్వరుఁడైనను పరమేశ్వరుఁడు లింగమునందున్నాఁడనియు చెప్పఁగును, చంద్రునందున్న మచ్చలు చంద్రునకు చిహ్నమైనట్లు లింగమునందున్న పరమేశ్వరుఁడు లింగమునకు చిహ్నమగుట యుక్తముగాన శంకరసంహితలోని పరమాత్మ చిహ్నమనుమాట బాధింపదు.

ప్ర॥ బహువ్రీహి సమాసమునందు గౌరవదోషము లేదా?

ఉ॥ తత్పురుషమునందు మాత్రము లక్షణా దోషములేదా? ఉండినీ అనేకములగు ప్రమాణాంతరములను బట్టి బహువ్రీహియే యంగీకరింపక తప్పదు.

ప్ర॥ అవియేవి?

ఉ॥ శంకర సంహిత యందే। పరశివుఁడు లింగస్వరూపుఁడని పలుమార్లు చెప్పఁబడియున్నది. శివాగమముల యందును, శివుఁడే లింగమని నిర్ణయింపబడి యున్నది. దీక్షాధారణ చంద్రికయందును, బ్రహ్మమే లింగమనియు, శివుఁడే లింగమనియు నిరూపింపబడెను. దీక్షావిధి యందును శాంతేశ్వరుండను పేరుగల లింగము ను అనుటచే లింగము శివుఁడని తెలియుచున్నది॥

అత్ర కేచిదాహుః, మోక్ష మిచ్ఛే జ్జనార్దనా దితి స్మృత్యా నారాయణాదేవ ముక్తి ప్రదత్వ నిశ్చయేన నశివారాధనం ముక్తి ప్రద మితి తదవిచారసహం॥ శ్రుతి విరుద్ధత్వే నాస్య స్మృతివచనస్య సర్వ వేష్టవ స్మృతేరివ విసర్జనీయత్వాత్॥ తథాహి, త్రియంబకం యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం॥ ఉర్వారుకమివ బంధనా న్మృత్యోర్ముక్షీయమామృతాత్, ఇతి॥ అత్ర సాయణీయ భాష్యం, అత్ర శౌనకః॥ త్రిరాత్రం పయసో పోష్య స్త్రిపద్యేత్వాయసం చరుః। తేనాహుతీ శతం పూర్ణం జుహుయాచ్ఛంసితవ్రతః॥ సముద్దిశ్య మహాదేవం త్ర్యంబకం త్ర్యంబకేత్యృచా। ఏతత్సర్వ శతం కృత్వా జీవేద్వర్ష శతం కృతీ। త్రయాణాం బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాణాం అంబకం పితరం యజామహే ఇతి శిష్య సమాహితో వసిష్ఠో బ్రవీతి. కిం విశిష్ట మిత్యత ఆహ, సుగంధిం= ప్రసారిత పుణ్య కీర్తిం, పునః కిం విశిష్టం, పుష్టివర్ధనం= జగద్బీజ మురుశక్తి మిత్యర్థః॥ ఉపాసకస్య వర్ధనం= అణిమాది శక్తి వర్ధనం, అస్య ప్రసాదాదేవ మృత్యో స్స్మరణాత్ సంసారాద్వా ముక్షీయమహి

నూతన సంహిత యందును— శివుని లింగమని చెప్పి— తరువాత— శివుని చిహ్నము లింగమని కొందరు చెప్పుదురని యారంభించి, లింగము శివుని చిహ్నమగుట ప్రతీకముల చిత్తమునకు పుట్టి వచ్చిన దేయనియు, శివుడే లింగము గాన నట్లు చెప్ప గూడదనియు నిర్ణయింపఁ బడియున్నది.

లోకమునందును— లింగమును ప్రతిష్ఠించి శివ ప్రతిష్ఠ చేసితి మని చెప్పుచుందురు. లింగము మాత్రమున్న యాలయమును శివాలయమని చెప్పుచుందురు లింగారాధనము చేసిన శివారాధనము చేసితి మని చెప్పుచుందురు. శివుడే లింగము గానిచో నట్టి వ్యవహారము సంభవింపనేరదు.

దీనింబట్టి— లింగము చిహ్నమను వాదము సర్వ శాస్త్ర విరుద్ధ మగుటచే శాస్త్ర లోక విరుద్ధంబైనది యని స్పష్టమైనది.

ప్ర॥ జనార్దనుని వలన మోక్షము నపేక్షింప వలయునని శాస్త్రముల యందున్నది. ఇట్లుండ శివారాధనము ముక్తి నొసఁగునని యెట్లు నమ్మ వలయును?

ఉ॥ శ్రుతుల యందు ముక్తి ప్రదుఁడు శివుఁడే యనఁగలడు. ఈస్మృతి వచనమునందు జనార్దనుఁడు ముక్తి ప్రదుఁడని యున్నను నిది శ్రుతి విరుద్ధము గాన ప్రమాణము గాదు.

చయ। యథా బన్ధనాత్ ఉర్వారుకం, కర్కటీ ఫలం ముచ్యతే త ద్వన్మృత్యోః సంసారాద్వా మోచయ కింమర్యాదీకృత్య అమృతాత్ సాయుజ్యతా మోక్ష పర్యంత మిత్యర్థః.

అథ తైత్తిరీయ భాష్యే। శోభన స్సౌరభ గన్ధః పుణ్య గన్ధో వా యస్యాసౌ సుగంధిః, యథా వృక్షస్య సంపుష్పితస్య దూరాద్గన్ధో వాత్యేవం పుణ్యస్య కర్మణో దూరాద్గన్ధో వాతీతి శ్రుతేః। పుష్టిః శరీరం ధనాది విషయం వర్ధయతీతి పుష్టివర్ధన స్తాదృశం త్ర్యంబకం యజామహే పూజయామః. లోకే యథోర్వారుక ఫలాని బంధనా త్ వృంతా త్స్వయ మేవ ముచ్యంతే తద్వదహం త్ర్యంబక ప్రసాదేన మృత్యో ర్ముక్షీయ మోచయన్ముక్తో భూయాసం. అమృతా చ్చిర స్థితాత్ స్వర్గాదే ర్వామా ముక్షీయ। చతుర్థ పాదార్థ మాత్రస్యా పర్యాప్తశ్చయం దర్శయతి। త్ర్యంబకం యజామహ ఇత్యాహ మృత్యోర్ముక్షీయ మామృతాదితి వా హైత దాహేతి।

తథా, యదా చర్మవదాకాశం వేష్టయిష్యన్తి మానవాః। తదా శివ మవిజ్ఞాయ దుఃఖస్యాంతో భవిష్యతీతి శ్రుతి రపి పాశమేశ్వర

ప్ర: శివుఁడు ముక్తిప్రదుఁడని శ్రుతియందు గలదా?

ఉ॥ త్రియంబకం యజామహే అనుమంత్రమునఁ గలదు. ఎట్లనిన, ఈమంత్రమునకు సాయణ భాష్యము నందు, త్రియంబకః = బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులకుఁ దండ్రివి సుగంధిం = అంతట వ్యాపించిన కీర్తి గలవాఁడవును, పుష్టివర్ధనం = ఉపాసకులకు పని మాని శక్తు లకుఁ బెంపుసేయు వాఁడవు నగునిన్ను యజామహే = పూజించు చున్నారము। అం దుకలన ననుగ్రహము చేత, మా = నన్ను, మృత్యోః = మృత్యువునుండి సంసారము నుం డియు, ముక్షీయ = ముక్తుని జేయుము। ఎట్లనిన, బంధనాత్ = తొడిమె నుండి, ఉర్వా రుకమివ, దోస పండు తొలఁగు నట్లు అమృతాత్ సాయుజ్య ముక్తి కలుగు నట్లు బంధని వృత్తి చేయు వసియ [illegible]. ఇంది, మృత్యోః, అన దమునకు మృత్యువు నుండి, సంసారము నుండి యని రెండర్థములు వ్రాయబడినవి నన్ను, ఈ రెండర్థములు శౌనకుఁడు చెప్పినవి ధ్యానము చేయుచు నన్ను మృత్యువు నుం డియు [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] నుండి యను [illegible]

జ్ఞానస్యైవ ముక్తి ప్రదత్వం నిర్ధారయతి॥ అత ఏవ సూత సంహితా
యాం యజ్ఞవైభవఖండ త్రయోవింశోధ్యాయే॥ సంసార మోచక
స్సాక్షాచ్ఛివ ఏవ నచాపరః॥ అన్యాశ్చ దేవతా స్సర్వాః ప్రణాడ్యైవ
హి మోచకా ఇతి సాక్షాత్సంసార మోచకత్వం శివస్యైవేతి నిర్ధారితం॥
తత్రైవ నవ మనంత రాధ్యాయేపి సత్య సంధస్య తపశ్చర్యాం తదీయ త
పః పరితుష్టస్య శ్రీ నారాయణస్య సాన్నిధ్యం తదీయస్తుతించ సము
పవర్ణ్య, ఏవం భక్త్యా హరిం స్తుత్వా సత్య సంధో మహాద్విజః॥ ప్రసా
దం కురు మే దేవ ముచ్యేయం యేన బంధనా దితి భక్తస్య సర్వప్రార్థనా
నంతరం శ్రీనారాయణేన॥ నాహం సంసార మగ్నానాం సాక్షాత్సం
సార మోచకః॥ బ్రహ్మాది దేవతాశ్చాన్యా నైవ సంసార మోచకాః॥
శివ ఏవహి జన్తూనాం మహా సంసార వర్తినాం। సంసార మోచక
స్సాక్షాత్సర్వజ్ఞ స్సాంబ ఈశ్వరః॥ ఇత్యారభ్య, అతః పూర్ణ ప్రసా
దాయ సత్య సంధ మమ ప్రియ॥ మహాదేవం మహాత్మానం భజ కారు
ణికోత్తమం॥ మహాదేవం సమాశ్రిత్య వాంఛితం నాప్నుయాద్యది

గ్రహింతురు గాక యని భాష్యకర్త యాశయమని గ్రహింపవలెను॥ ఇవట శంకరు
డు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానమును బట్టి మృత్యోర్ముక్షీయ మనిఋక్కును వ్రాసినను, తైత్తిరీయ
శాఖయందు, త్ర్యంబకు నన్నుగ్రహముచే ముక్తి (ధనమును గాక యనియు విజ్ఞాపన)
యము స్పష్టీకరింపబడినది॥ ఇట్లు వేదము లందు, శివారాధనమే ముక్తి ప్రదమనిస్పష్టముగ
నున్నది గాన జనార్దనుని వలన ముక్తి గోరవలెనను స్మృతివచనము శ్రుతివిరుద్ధమనుట విశదము॥

యదా చర్మవదాకాశం అను శ్రుతియును శివజ్ఞానమే ముక్తి నొసగును గాని వేరు
మార్గము లేదనుటచే శివుడే మోక్షప్రదుడని తెలుపుచున్నది.

సూత సంహిత యందును, సంసార మోచకుడు శివుడే యగును గాని, యింకొక్క
డు కాడు॥ ఇతర దేవతలు పరంపరా మోక్షప్రదులగుదురు గాని సాక్షాత్తుగా మోక్షప్ర
దుడు శివుడే యగునని చెప్పబడి యున్నది॥ అందే సత్య సంధుని తపశ్చర్యను, దానికి
మెచ్చి నారాయణ మూర్తి ప్రసన్నుడగుటను, ఆదేవు నుద్దేశించి సత్యసంధుడు చేసిన
స్తోత్రమును నిరూపించి, స్వామీ, నన్ను బంధ ముక్తుని గావింపుమని భక్తుడు ప్రార్థిం
పగా; నేను గాని బ్రహ్మాదులు గాని సంసారము నుండి విడిపింపజేయు శక్తి గలవారము

మహాదేవో మహాదేవం కథ మన్యం సమాశ్రయేత్। నామత శ్చార్థత
శ్చాపి మహాదేవో మహేశ్వరః॥ తదన్యే కేవలం దేవా మహాదేవన తే
సఘ॥ మహాదేవం వినా యోవాన్యం భజతే శ్రద్ధయా సహ। నాస్తి త
స్య వినిర్ముక్తిః సంసారాజ్జన్మ కోటిభిః॥ ఇత్యాది మహావిష్ణూప దే
శానంతరం॥ సత్యసంధో మహాధీమాన్ మహా విష్ణోః ప్రసాదతః। పరి
త్యజ్యాఖిలా న్దేవా న్నాశ్రితో భవదీశ్వరం। ఈశ్వర స్య ప్రసాదేన స
త్య సంధో మహాద్విజః॥ జ్ఞానం వేదాన్తజం లబ్ధ్వా విముక్తో భవబ
న్ధనాదితి పరమేశ్వర ప్రసాదే నైవ సత్యసంధో విముక్త ఇతి ప్రతిపా
దితం॥ అత్ర శ్రీ మాధవాచార్యై రపి॥ మహాదేవం సమాశ్రిత్యే॥
మహాదేవ మాశ్రితేన ఇష్ట ఫలాన వాప్తౌ తస్య సాధకస్య తత్ఫల
ప్రాపణాయ మహాదేవః కథ మన్యం మహా దేవం సమాశ్రయే
త్। స్వస్మా దన్యస్య మహతో దేవస్యా భావా దిత్యర్థః॥

గాను॥ అట్టిశక్తి గలవాఁడు పరమేశ్వరుఁడే యని చెప్పి, సాధకుఁడ వగు సత్యసంధుఁ
డా, నీవు పరమేశ్వరుని సేవింపుము. మహాదేవు నాశ్రయించినను కోరిక తీరదేమో యని
శంకింపకుము॥ మహాదేవుఁడే దేవత లందఱిలోను గొప్పదేవుఁడు అట్టివాని నాశ్రయిం
చినను కోరిక తీరకున్నచో నింతకన్న గొప్ప దేవుఁ డెవ్వఁడు గలఁడు? మహేశ్వరుఁడు నా
మముచేతను అర్థముచేతను మహాదేవుఁడగును. కడమదేవత లెన్నో దేవత లనియే చెప్పఁ
బడుదురు గాని మహాదేవ సంజ్ఞ అవ్వారలకు లేదు కావున, అట్టిమహాదేవు నాశ్రయిం
పక యన్య సేవించు వారలకు ఎన్నటికిని సంసారముక్తి సంభవింప నేరదు॥ అని మహావి
ష్ణుమూర్తి చెప్పిన తరువాత సత్యసంధుఁడు నారాయణమూర్తి యనుగ్రహమువలనప
రమేశ్వరు నాశ్రయించి యాదేవు ననుగ్రహించిన సంసారమునుండి విముక్తి నొందెనని తె
లుపఁబడి యున్నది॥ సూతసంహితా వ్యాఖ్యానము నందును శ్రీమాధవాచార్యులవా
రున్ను, మహాదేవుఁడు తన్నాశ్రయించిన వానికి వాంఛితము నొసఁగఁ జాలఁడేని భక్తుఁడు
నిష్టము దీర్పఁ దలంచి యాదేవుఁడు ఇంకొక దేవుని నాశ్రయింపవలసి వచ్చును. అట్లాశ్రయింప
నైనః మహాదేవుని కంటె నింకొక మహాదేవుఁడు కలఁడని యెందును లేదు. కావున పరమేశ్వ
రుని కంటె గొప్ప [illegible] చెప్పిన [illegible] నిమనసున నుండు

త దేవాశ్రకపాదయతి, నాన్యత ఇతి॥ మహాంశ్చాసౌ దేవశ్చేతి యోగ
హాదేన శబ్దార్థ స్తదర్థ పర్యాలోచనాదపి పరమేశ్వర ఏవ మహాదే
స్తథా నామతోఽపి స ఏవ మహాదేవ స్తదన్యేతు కేవలం దేవా ఏవ॥ అ
తః పరమేశ్వరా దన్యో మహా దేవో నాస్తీత్యర్థః॥ ఇతి॥ ఏతదేవ మనసి
నిధాయ తైరేవ, పరాశర మాధవీయేపి॥ మూలవచన వ్యాఖ్యానే
పూజనీయో మహాదేవ ఏవేతి మహతా ప్రబంధేన ప్రపంచిత ఇత్యుక్తం॥

అతఏవ శ్రీమదప్పయ దీక్షితైః శివతత్వ వివేకే॥ మోక్షమి
చ్ఛే జ్జనార్దనా దితి స్మృతి వచనస్య జనార్దన నామ గ్రహణైవ మోక్ష
విషయ కేచ్ఛా జాయత ఇత్యాశయో వర్ణితః॥ సత్య సంధో వ్యాఖ్యాన
మప్యస్య మేవార్థం సంవదతి॥ అతః స్మృత్యా గ్రస్త శత్రు కాంత పర
మేశ్వరై కాంతిక మోచకత్వం బోధ్యత ఇత్యాస్తాం ప్రసంగః॥

శివలింగ స్వరూపాది కథనం

అథ శివలింగ స్వరూపాదిక ముక్తం శ్రీశివ మహాపురాణే॥ దే
వాః॥ పరిపూర్ణోసి భగవన్ పురుహూతః పురుష్టుతః॥ ప్రసంగో వేదాగమే

కాని మహాదేవుడే పూజనీయుండని పరాశర మాధవీయము నందు సిద్ధాంతము చేసి యు
న్నారు

ఆ కారణమువలనె, శ్రీమదప్పయ దీక్షితుల వారు శివతత్త్వ వివేకము నందు, జనా
ర్దనుని వలన మోక్షము నిచ్ఛయింపవలయు ననువాక్యమునకు జనార్దన నామగ్రహణము స
న్నగముగా లభించు ననె మోక్షము నందు నిచ్ఛ జనించు నను నభిప్రాయము నిరూపించి
యున్నారు॥ సత్యసంధుని చరిత్రము వలనను నీయర్థము స్థిర పడుచున్నది॥

దీనింబట్టి నారాయణ మూర్తి పూర్ణానుగ్రహంబున మోక్షము కావలయునను
నిచ్ఛ కలిగిన పిదప పరమేశ్వరుని సేవింపగా నీదేవు ననుగ్రహమునను మోక్షము లభించును
గాని వేరు విధమున లభింప నేరదని స్పష్టమైనది.

శివలింగ స్వరూపము.

శివపురాణము నందు శివలింగ స్వరూపమిట్లు చెప్పబడి యున్నది.

భగవంతుడా నీవు పరిపూర్ణుడవని వేదములు ... ంచునను చె

స్త్వీశః కథం పూజ్యోసి నో వద॥ కేనాకారేణ వై శర్వ సర్వరూపీ స్త్వమ
తః ప్రభో విశ్వరూపాయ వై దేవ వేదో వదతి భో నమః॥ వయం కం వి
గ్రహం తేషు కేన సంపూజ్య శంకర। భవామ తే ప్రసాదస్య పాత్రభూ
తా జగత్పతే॥ ఈశ్వరః॥ యస్యాం కస్యాం చ వా మూర్తౌ పూజితోహ్య
హ మాదరాత్ ప్రసన్నో వాంఛితం దద్మి యస్య కస్యాపి వా సురాః॥
కింతు లింగార్చనాత్తు శీఘ్రమేవాస్మ్యభీష్టదః॥ లింగమూర్తౌ సదా
కాలం వినా మంత్రాది సత్క్రియాం ప్రసన్నో నివసామ్యేవ భక్తిభా
జాం విముక్తయే॥

దేవాః॥ కిం లింగం భవతాఖ్యాతం కేన లింగీత్వమవ్యయః। కథం వా లింగసం
జ్ఞస్త్వం వద నస్సురత్తో విభో। ఈశ్వరః॥ అవ్యక్తం లింగ మాఖ్యాత
మనంత మజరం ధ్రువం। గుణత్రయం తదేవాహం స్వశక్త్యా వతి వాంఛయా।
తద్రూప మమ లింగం తు తస్య లింగం చతుర్విధం। పరో బిందుః పరో నాదస్త
థా బిందు నాదకౌ॥ ఉపర్యధో భాగః ష్వాశ్చత్వారోపి మునీశ్వరాః॥ అపరౌ
బిందునాదస్స్యాత దూర్ధ్వ మపరో ధ్వనిః॥ తదూర్ధ్వం పర బిందుస్స్యా

ప్పంబడుచున్నాడవు॥ నీవు విశ్వరూపుండ వని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. అందు నే రూపము
ను పూజించి మేము నీయనుగ్రహమునకు పాత్రుల మగుదుమో తెలుపుము॥ అని దేవతలడు
గ నీశ్వరుండిట్లనియె. ఓ దేవతలారా నన్నే మూర్తి యందు పూజించి నను నన్నుగ్రహిం
చి భక్తులకభీష్టములనొసంగుదును. అయినను, భక్తులను దయంపజేయునెంచి, మంత్రాదులే
గల్గు సంస్కారములతోం బనిలేకయె లింగము నందెల్లపుడు నుండి లింగము బూ
ము. వారల కోర్కెల నచిర కాలముననె యొసంగు చుందును॥ అని యుపదేశింప వినిత
దేవత లిట్లని యడిగిరి స్వామీ నీవభిమానించిన లింగం బెట్టిది? అద్దానికి లింగమను సం
జ్ఞేటుల గలిగెను? ఇది సవిస్తరంబుగ వాక్రుమ్మని దేవతలు ప్రార్థింప నీశ్వరుండిట్లని యా
నతిచ్చెను॥ అనంతంబును జరామరణ వర్జితంబును గుణత్రయాత్మకంబై సృష్టి స్థితి లయ
కారణం బైనయవ్యక్తమే లింగమగు నదియె నేను అందు పరములగు బిందు నాదం
లు నపరంబులగు బిందు నాదంబులు నవస్థలుగు ధర్మంబులుం గలవు॥ అవి యెట్లనిన,
బుతి పరమగు బిందువు దానికిపై నపరనాదంబును నుండును॥

ఇద్దానికి పైన ... బు సగుణ ...

త్ప్రతనాదస్త దూర్ధ్వగః। ప్రణవో వేది రస్యాయం నాదో లింగా స్మృతి స్స్మరాః। బిందు నాద మయే తస్మిన్ లింగే సన్నిహిత స్తవా తస్మాల్లిం గార్చ కానాంతు సద్యః ప్రీతో స్త్వభీష్టదః। తస్మిన్ లింగే స్వాహాంపూర్ణః కలయా సర్వదా సురాః జగచ్చ సకలం తస్మిన్ తిలే తైలమివ స్థితం ప్రళయే లీన మత్రైవ సృష్టౌ సృష్టం చ తేన తత్ తత్స్వరూపం పువర్లో కే లింగం వేద్యాత్మకం విదుః। తస్మా త్సర్వాధికే లింగే లింగ్యానాం సంస్థిత స్సదా। సవేదిక మిదం లింగం రత్న కాంచన రాజతైః శిలాభి ర్దారుభి ర్మృద్భి ర్గంధ పారద పూర్వకైః। స లక్షణాభిధామైన పూజయుద్భ్వ ముత్తమం ప్రతా॥ పూజాం కుర్వన్తి యే నిత్యంభుక్తి ముక్తి భజంతి తే। దానాని బహవో యజ్ఞా స్తపాం స్యేంద్రియ నిగ్రహః సర్వం లింగార్చ నస్యైవ కోట్యంశే నాపినో సమాః। తస్మాల్లింగార్చకానాంతు దేవ జన్మ నసంశయః తస్యాంతు లింగమూర్తా న్మాం సదాశివ వపుర్ధరం। భావపూతే నమనసా పూజయన్తు జగత్త్రయే। బ్రహ్మాండేషుచ సర్వత్ర తత్ర తత్రాప్యహం సురాః। లింగ మూర్తి మధ్యస్థాయ పూజ్యో వేదోక్త వర్త్మనా ॥ ఇత్యాదిక ముక్తం ద్రష్టవ్యం।

బున బిందు నాద రూపంబగు లింగము నందెల్లప్పుడు సన్నిహితుండనై యుందును॥ గాన లింగము బూజించు వారలకు శీఘ్రంబ ప్రసన్నుండనై కోర్కెల నొసంగుదు। అట్టిలింగంబునం దెల్లప్పుడు నేను సర్వకళా సమగ్రుండనై యుండుదు। తిలల యందు తైలంబులలె సకలంబగు జగంబును లింగమునందె యుండును॥ జగంబంతియు సృష్ట్యాది యందు లింగంబు నుండియె వెల్వడుచు లయకాలంబున లింగంబు నందె లయమొందు చుండును। ఇట్లు నా రూపమగు లింగంబు నందె నేను నసించి యుందును గల్నములు బంగారు వెండి కలపు చెలగు వాటిచే లింగమును పానవట్టముతో గూడ సలక్షణముగా జేయించి పూజింతురు॥ లింగమును పూజించువారు భోగ మోక్షంబుల నొందు చుందురు॥ సకల దానంబులు సర్వ యజ్ఞంబులు, తపములు ఇంద్రియ నిగ్రహంబులు మున్నగు సకల సర్వ ధర్మంబులును లింగా రాధనంబు యొక్క కోట్యంశంబు నైనం బోలజాలవు। లింగంబు నారాధించు వారలకు తరుగ జన్మంబులు కలిగినను దేవజన్మమే కలుగును॥ అట్టిలింగ మూర్తి యందు సదాశివ రూపము దాల్చి యున్న నన్ను భక్తియుక్తమగు చిత్తముతో పూజించుచు బ్రహ్మాండంబుల యందును సకల లోకంబుల యందును లింగరూపుడ నయ్యెయుందిప్పు

శివపూజా మాహాత్మ్యం.

శివతత్త్వ సుధానిధౌ॥ శృణు విప్ర ప్రవక్ష్యామి లింగారాధనతః ఫలం। సర్వదాన ఫలం యచ్చ సర్వ తీర్థ ఫలంచ యత్। సర్వయాగఫలం యచ్చ యచ్చ పుణ్యం తతోఽధికం॥ తత్సర్వం సమవాప్నోతి పుత్ర సుఖమేధతే॥ యేఽర్చయంతి మహాదేవం తేయాంతి పరమం పదం। సకృదభ్యర్చితే లింగే గర్భ జన్మ న విద్యతే॥ సదా సమర్చయేద్యస్తు స యాతి పరమాం గతిం। సంసార దుఃఖ కాంతారే నిమగ్నశ్చ మహీతలే చక్రవద్భ్రమతే విప్ర లింగార్చన వివర్జితః లింగార్చన రతానాంచ గర్భ జన్మ న విద్యతే। లింగార్చన రతో విప్ర న భూయః స్తనపో భవేత్। నైవాస్త్యతి భయం నాస్తి తథా మరణ జన్మనోః యస్తు పూజయతే నిత్యం లింగం సురగణార్చితం॥ ధర్మమాచరతో యచ్చ త్రైలోక్యే దీపిత స్థితం। శివలింగార్చనస్యైతి దణ్వాంశేనైవ పూరయేత్॥ బ్రహ్మవిష్ణుమహేంద్రాశ్చ లోకపాలాశ్చ దేవతాః। విద్యాధరా గుహ్యకాశ్చ గంధ

దిశ మార్గంబున పూజింపఁ బను చుండుదు రని వెండియుం గలదు॥

శివపూజా మహాత్మ్యము

శివతత్త్వ సుధా నిధియందు శివపూజా మహిమ యిట్లు తెలుపఁ బడియున్నది॥ లింగారాధన ఫలంబు చెప్పెద వినుము॥ సర్వదానంబులు చేయఁగా గలుగు ఫలంబును సర్వతీర్థ స్నానంబుల సల్పఁగా లభించు సుకృతంబును, సకల యజ్ఞములు సమర్థింపఁజేయు పుణ్యంబును నెద్దికలదో అద్దాని కంటె నధికమగు సుకృతంబు లింగార్చనంబునఁ బ్రాప్తించును॥ లింగంబు నొక్కమారు పూజించి నను గర్భ జన్మంబు నివర్తించును॥ ఎల్లప్పుడు లింగము నారాధించు వాఁడు ఉత్తమ గతి నొందును అని యిట్లు చెప్పఁబడినది॥ లింగార్చనంబు సేయని నరుండు దుఃఖ కరమగు సంసారవన మధ్యంబున నెల్లప్పుడు చక్రంబుబోలె దిరుగు చుండును॥ లింగార్చనము సేయువాఁడు తిరిగి తల్లిపాలఁ ద్రావఁ డేనును॥ లింగము నర్చించువాని యముని వలనను, మరణము వలనను, జన్మము వలనను భయము లేదు॥ త్రైలోక్యంబున నున్న సకల ధర్మంబులు చేసినను నది యంతయును లింగార్చనంబు యొక్క నల్పాంశంబునైనఁ బోలఁజాలదు॥ బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులును, లోకపాలురును, దేవతలు, విద్యాధరులు, గుహ్యకులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, రాక్షసులు, పక్షిసర్పాది మహా

ర్వాశ్చ సకిన్నరాః। తాపసా దానవా దైత్యా వసిష్ఠాద్యా మహర్షయః
లింగార్చనం ప్రకుర్వన్తి సర్వకాలం ద్విజోత్తమ। లింగార్చన రతా ఏవ
మానుషేషు తు కా కథా। లింగార్చనాత్పరో ధర్మో నాస్తి నాస్తి జగత్త్రయే।
లింగార్చనాత్పరం శ్రేష్ఠం న భూతం న భవిష్యతి। ఆకాశం లింగమిత్యా
హుః పృథివీ తస్య పీఠికా। ఆలయస్సర్వ భూతానాం లయనాల్లింగ
ముచ్యతే। యస్తు పూజయతే నిత్యం లింగం త్రిభువనేశ్వరం। స స
ర్వమోక్షరాజ్యస్య లక్ష్మీపాత్ర భవతి భాజనః। యే వాంఛన్తి మహాభో
గాన్ రాజ్యం వా త్రిదశాలయం। తేర్చయన్తు సదా భక్త్యా హరస్య చ
రణాంబుజం॥ బ్రహ్మణ స్సృష్టి కర్తృత్వం విష్ణో ర్దానవ మర్దనం। ఇంద్ర
స్య స్వర్గ రాజ్యంచ శివపూజా విధేః ఫలం। వ్యాసస్య కపిలస్యాపి వి
ద్యా వాప్తి ర్యశస్సృతా। అపాండిత్యం హార్యతే యైస్తత్ శివపూజా
విధేః ఫలం। యద్ద్వారే మత్త మాతంగా వాయువేగా స్తురంగమాః।
పూర్ణేందు వదనా నార్యశ్శివ పూజావిధేః ఫలం। భవనాని మనోజ్ఞాని
విభూషా భరణా స్త్రియః॥ ధనంచ తృప్తి పర్యన్తం శివ పూజా విధేః

రుడు లింగము నర్చించు చుందురు॥ ఇక మనుజులు జేయుదురని యేమి చెప్పవలయును? లిం
గారాధనము కంటె శ్రేష్ఠమగు ధర్మము జగత్త్రయంబునను కాలత్రయంబునను లేదు॥
లింగము నెల్లప్పుడు పూజించువాడు మోక్ష రాజ్యంబులకు శీఘ్రముగ పాత్రుడగును.
మహాభోగములను గాని రాజ్యమును గాని స్వర్గమును గాని మోక్షము గాని గోరు
వారు పరమేశ్వరుని చరణారవిందము నెపుడు పూజింప వలయును॥ బ్రహ్మ దేవునకు సృష్టి చే
యుశక్తియు మహావిష్ణునకు రక్కసుల వధించు సామర్థ్యంబును ఇంద్రునకు స్వర్గ రాజ్యా
ధిపత్యంబును శివపూజా మహా ఫలంబులై యున్నవి॥ వేద వ్యాసునకు కపిలునకును
సకల విద్యా ప్రాప్తియు శివారాధన ఫలంబులై యుండెను శివారాధనము వల
ననే భవ్యంబులు లభించును॥ ఏవాకిళ్ల వాకిళ్లయందు మదపుటేనుగులును వాయువేగం
బుగల గుర్రంబులును, పూర్ణచంద్ర బింబోలు మొగములతో నొప్పువనితలు నుండున్
వారు ఐశ్వర్యమంతయు శివారాధనంబున గలిగినదే యగును. మనోహరంబులగు సౌధ
ములును విలాసవతులగు కామినులును, [illegible] శివారాధనంబు వలననే గలు

ఫలం। సౌభాగ్యం కాంతి మద్రూపం సత్యం త్యాగః పవిత్రతా శౌర్యంచ జగతి ఖ్యాతి శ్శివ పూజా విధేః ఫలం। యోదదాతి గవాం లక్షం దోగ్ధ్రీణాం వేదపారగే। ఏకాహ మర్చయే ల్లింగం తస్య పుణ్యాంతతోధికం॥ ఇత్యాది కమనంతం ద్రష్టవ్యం॥ తథా॥ క్రియాసారే॥ భక్త్యా యశ్శివ మర్చయే, దనుదినం లింగే సమాప్నోతి సః। దానానాం తపసాం త్రివిష్టప మహాతీర్థ ప్లుతీనాం ఫలం। పాపాన్యాశు వినాశ్య శంకర గణ శ్రేష్ఠ్యం సమాప్నోత్యసౌ విజ్ఞానాత్పరివృత్య మోహ మఖిలం జ్ఞానం పరం గచ్ఛతి॥ ఇత్యాది॥ శివారాధన పరాశ్చ క్రియాసారే, వర్ణాశ్రమ ధర్మకాండే, శిష్టా స్సర్వే శివం ప్రపన్నా ఇతి వ్యాసేవ ద్రష్టవ్యాః॥

శివారాధనస్య నిత్యత్వం.

ఇదంచ శివారాధనం నిత్యం, తథాహి, జాబాలే॥ నిత్యం త్రిసంధ్యం శివలింగ మభ్యర్చ్యం॥ ఇత్యత్ర నిత్య శబ్ద ఘటిత వచన విషయత్వాత్॥ ప్రకరణే ప్రత్యవాయజనకత్వ జ్ఞాపక నిందాస్మరణాచ్చ॥ తథా చ క్రియాసారే బ్రహ్మకైవర్తే॥ భుంజీత నేశార్చన మప్యకృత్వా భు

గు చుండును॥ సౌభాగ్యము, కాంతియుక్తమగు రూపము, సత్యము, త్యాగము, పవిత్రత్వము, శౌర్యము, కీర్తి యనునది శివపూజవిధి ఫలంబులేయగు॥ పాలం పితుకు లక్షగోవులను వేదమంత్రయోగ జదివిన వానికి దానముచేయగాఁగలుగు పుణ్యముకన్నను ఒక్కదినము శివలింగమును పూజించిన వాని పుణ్యమధికమైనది॥ అని మొదలు గాఁగలవు। ఎవ్వఁడు భక్తితో ననుదినము లింగము నందునను పూజించునో వాఁడు సకల దానములు, సర్వతపములు గంగా స్నానములు చేయఁగా గలుగు ఫలమును బొందును. మఱియు వాఁడు సకలపాపనిర్ముక్తుఁడై జ్ఞానము వలన మోహమును వదలిపెట్టి గణాధీశ్వరత్వము నొందును.

అని క్రియాసారము నందు నున్నది॥ శివారాధనము నెవ్వరు చేసిరనిన క్రియాసారము నందును, వర్ణాశ్రమ కాండ మందును, శిష్టాస్సర్వే శివం ప్రపన్నా అను వ్యాసమునందును చూడ వలయును॥

శివారాధనము నిత్యము.

త్రికాలముల యందు నిత్యము గాలింగ మును పూజింప వలయునని జాబాలశ్రుతి యందు గలదుగాన శివారాధనము నిత్యమని తెలియుఁగు నగ్గి॥ ఇట్లు నిత్య శబ్దముతో గూ

జీత చేత్ప్రపమనుగం చ భుఙ్క్తే। నరాధమో సౌమ్యాని భిన్న ఉక్త స్స
నాగకీటే క్రిమి కీటభుక్స్య॥ ఇష్టాపూర్త విమోహితో యది శివం సాం
బం న చాభ్యర్చయే ద్యోనీనాం బహు కోటి మేతి నపున ర్దుఃఖా ద్వహి
ర్నిర్గమేత్। నిర్దార దరిద్రో నిగన్న జరగో నిఃక్షేత్రో దాసీ పశుః భ్రాం
త శ్చిత్త విపర్యయేణ చరతి త్వన్మూఢః శాకవత్॥ ఇతి॥ తథా శివ
తత్త్వ సుధానిధౌ। జాతేనాత్మ సహాయేన నాన్యేనో భగవాన్ శివః। స
నరః సంచ రత్యస్మి న్సంసారే దుఃఖ సాగరే। నాధనస్య శ్యాకరం స్తౌతి
నాధనో త్పద్యతే శివః। నమత్యధనో నత్యన్తం నాధనో వేత్త్యుమా
పతిం। ఇత్థం సర్వాత్మకం లింగం ధర్మ కామార్థ మోక్షదం। నయజ
తీహ యే మర్త్యా క్షేమా స్తే నర గాసభాః॥ ఇతి॥ ఏవం ధిగనీ శాస్త్రం
జన్మేతి శ్రుతి రపి శివారాధన వర్జితం జన్మ నిందతి। అతఏవ అపి పాపి
నాఽదం పాపిష్ఠ నత్యాజ్యం శివపూజనం। ఇతి పురాణే ష్వాఘోషితం।
తతశ్చ బోధాయనేనాపి। అథాతో మహాదేవ స్యాహారహస్స పర్యావి
ధిం వ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యత్ర అహారహరితి వీప్సా ఘటిత వచన విషయ

వ విధివచనములకు విషయము కుటుంబము గాక చేయకుండినచో ప్రత్యవాయము కలుగు
నను. వచనములకును విషయము సుకాటుచే శివారాధనము నిత్యమని తెలియుచున్నది. అది
యెట్లనిన శివునిఁ బూజింపక భుజింపఁ గూడదు. అట్లు భుజించినవాఁడు పాపమును
భుజించినవాఁడే యగును. అట్టివాఁడు నరకము నొందునని మునులు నిర్ణయించిరి.
మనుజుడు ఇష్టాపూర్తముల యందు నాశపడి శివుని పూజింపఁడేని వాఁడు పెక్కు కోటుల యో
నులయందు జన్మించుచు నెన్నటికిని దుఃఖము నుండి వెలికి రానేరఁడు. అదిగాక ఆలు
బిడ్డలు ధనము క్షేత్రము దాసులు పశువులు లేకయు అన్నము నొకకయు శివపో
ప్రదేమి యంత్రదుఃఖము దినుచు మందునని బ్రహ్మకీటకముల వంటివాఁడని. మఱియు భగవంతుఁడ
గు పరమేశ్వరుని పూజింపని యాత్మద్రోహి జీవింపనేల? వాఁడు దుఃఖసముద్రంబగు సం
సారంబున మునుఁగుచుండుఁగదా? ధనహీనుఁడు శివుని స్తుతింపఁడు అభాగ్యుఁడు శివు
ని పూజింపఁడు ధనవంతుఁడు త్రిలోకములని నమస్కరింపఁడు, అధముఁడు పార్వతీపతి నెఱుం
గఁడు చతుర్విధ పురుషార్థముల నొసఁగు లింగమును బూజింపని వారలు నర రాక్షసు
లని యెఱుంగవలయునని శివతత్త్వ సుధానిధి యందుఁ గలదు॥

ర్త్వేవచ నిత్యత్వం ప్రకటిత మిత్యలం బహునా।

సశక్తిక లింగార్చన మేవ వరం.

అర్చార్చనతో లింగార్చనస్య శ్రైష్ఠ్య ముక్తం మహాభారతే ద్రోణ పర్వణి। జన్మ కర్మ తపోయోగా స్తయో స్సవచ పుష్కలాః। తాభ్యాం లింగే ర్చితో దేవ స్త్వయార్చాయాం యుగే యుగే ఇత్యశ్వత్థామానం ప్రతి వేదవ్యాసేన తత్రాపి సపీఠిక మేవ లింగ మధిక ఫలప్రదః॥ అత ఏవ స్కాందే కేదారఖండే సశక్తిక లింగార్చనా దేవ శ్రీరామ చంద్రస్య విజయ ఇతి అశక్తిక లింగ పూజనా దేవ రావణస్య పరాజయ ఇతి చాభినిర్ణీతః, తదుక్తం శివతత్వ సుధానిధౌ॥ య ల్లింగం శక్తి సహితం పూజయేత్సర్వ దాసుధీః, శక్తి హీనంతు యల్లింగం పూజనాదఫలం భవేత్॥ శక్తి హీనం బాణ లింగం పూజనేన నరో ఘ భాక్ స్ఫాటికా దీని లింగాని శక్తి యుక్తాని చార్చయేత్॥ పునస్సూత్రే త్సకం లింగం పూజయే దిష్ట సిద్ధయే॥ ఇతి॥

ఇట్లు శివారాధనము చేయుట వానిజన్మమును శ్రుతియు విధించుచున్నది. ఇతిహాసము గాన నే ప్రాణాంతమగు నాపదవచ్చినను శివారాధనము విడువఁ గూడదని పురాణముల యందు జెప్పఁబడి యున్నది॥ ప్రతిదినము శివుని నారాధింప వలయు నను బోధయును స్మృతులయందు ప్రతిపాదించిన వచనములఁ బట్టియు శివారాధనము నిత్యమని తెలియుచున్నది.

పాన వట్టముతో గూడిన లింగమునే పూజింప వలయును.

కాళ్లు చేతులు గల విగ్రహమును పూజించుటకన్న లింగార్చనము శ్రేష్ఠమని మహాభారతమున ద్రోణపర్వమున నున్నది. జన్మకర్మంబులును తపోయోగంబులును కృష్ణార్జునులకు స్త్రీపుష్కలంబులై యుండెను. అయినను వారలు ప్రతియుగంబునను పరమేశ్వరుని లింగమునందర్చించిరి. నీవు ప్రతిమయందారాధించుచున్నావు. గాన నీవు వారలను జయింప జాలవనుటచే ప్రతిమారాధనముకన్న లింగారాధనము శ్రేష్ఠమని తెలియుచున్నది అందును పానవట్టముతో గూడిన లింగమే యుక్తమైనది. శక్తి సహితమైన లింగమును పూజించుటచే శ్రీరామచంద్రునకు జయము కలిగెను. శక్తి రహితమైన లింగమును పూజించుటచే [illegible] పరాజయ మునొం

పంచ సూత్రి లక్షణం.

పంచ సూత్రి లక్షణ ముక్తం శివతత్త్వ సుధానిధౌ॥

లింగ వృత్త సమం పీఠం దీర్ఘ విస్తార ముచ్యతే। తదర్ధం గోముఖం చైవ పంచ సూత్రం ప్రకీర్తితం॥ తదర్థ స్తద్వ్యాఖ్యాత్రాపి రేవ ముక్తః॥ లింగస్య॥ బిందు స్థానీయస్య. ఊర్ధ్వ దండాత్మకస్య యద్వృత్తం తస్య మానం, ఏకం సూత్రం॥ అనేన, పంచ సుస్థానేషు యత్పరిమితం తదేవ లింగం పూజ్యం॥ తాని స్థానాన్యాహ॥ పీఠ మితి॥ లింగ శీర్షస్థ బిందుం పరికల్ప్య తత్ర లింగవృత్త సూత్రార్ధ మాత్రే భ్రామితే యద్వృత్తం సంపద్యతే తద్వృత్తం పీఠ మాన మితి తదర్థః॥ దీర్ఘ విస్తారం దీర్ఘ శబ్దః భావవచనః తస్య విస్తారః తజ్జాత ముచ్యతే॥ దైర్ఘ్యం నామ లింగ సంవలిత పిండికా తిర్యఙ్మానం॥ తత్సమ ముచ్యతే॥ తదర్ధం గోముఖం సోమసూత్రం తదర్ధ॥ తదర్ధం దీర్ఘం॥ ఏవం లింగ వృత్తం పీఠం దైర్ఘ్యం తదౌన్నత్యం, సోమసూత్రం చేతి మేయ పంచకం జ్ఞేయ మితి॥

తథా నిర్ణయ సింధౌ గౌతమీ తంత్రే॥ లింగ మస్తక విస్తారో

శక్తి సహితమైన లింగమునే పూజింపవలయును॥ శక్తి రహితమైన లింగమును పూజించిన యెడల ఫలము లభింపదు. శక్తి రహితములగు బాణలింగములను పూజింపవచ్చును స్ఫాటికాది. లింగములను శక్తియుక్తములనే పూజింపవలయు॥ పంచసూత్ర ఘటితమగు లింగమును పూజింపవలయు॥

పంచ సూత్రి లక్షణము శాస్త్రములయందు వివరింపబడియున్నను గురుముఖమునందే స్పష్టముగా తెలియగలదు.

దానిలక్షణము సర్వగా తెలిపెడి సోమసూత్ర లక్షణ శివతత్త్వ సుధా నిధియందున్నది అయినను, గురువక్త్రములనుండి వాని లక్షణములు గ్రహింపనివారికి వ్యర్థము గాగలదు.

ఆశౌచము నందును శివపూజ కర్తవ్యము

ప్ర॥ శివపూజాద్యనుష్ఠానము ఆశౌచమునందు చేయవలెనా

లింగోచ్ఛ్రాయసమోన్నతః। పరిధిస్త్రిగుణస్తద్వత్పీఠం న్యవస్థితం ప్రణాళికా తథైవ స్యాత్పంచ సూత్రవినిర్ణయః। అత్రేదం తత్త్వం। లింగ మస్తక విస్తారం లింగోచ్ఛ్రితా సమం కృత్వా తత్త్రిగుణ సూత్ర వేష్టనార్హం లింగ స్థౌల్యం కృత్వా, తత్సమం వృత్తం చతురశ్రం వాపీఠ విస్తార మధశ్చోర్ధ్వం చకుర్యాత్। పీఠోచ్ఛ్రితాతు లింగోచ్ఛ్రితాతో ద్విగుణా। పీఠ మధ్యే లింగా ద్విగుణ స్థూలాం పీఠోచ్ఛ్రితా తృతీయాంశేన కంఠం కృత్వా తస్యోర్ధ్వం అధశ్చ సమం వప్రద్వయం త్రయం వా కృత్వా లింగ విస్తారం షష్ఠాంశేన పీఠోపరి బాహ్యా మేఖలాం కృత్వా తదంత స్సంలగ్నం తత్సమం ఖాతం కృత్వా పీఠాద్బహిర్లింగ సమదీర్ఘా పీఠార్ధ దీర్ఘా వామూలే దైర్ఘ్య సమవిస్తారాం తృతీయాంశేన మధ్యే ఖాతాం పీఠ వత్స మేఖలాం ప్రణాళికాం కుర్యాదితి। అత్ర మూలం సిద్ధాంతశేఖరే శైవాగమేచ జ్ఞేయమితి।

లక్షణ లోపే దోష ఉక్త శ్శివతత్త్వ సుధానిధౌ। శివాధిక్యే ధ వేన్మృత్యు శ్శక్త్యాధిక్యే ధనక్షయః। శివశక్తి సమం లింగం భుక్తి ముక్తి

వచ్చునుగదా? అశుచి సమయముల యందు శివపూజ చేయవచ్చునా?

ఉ॥ ప్రాణములనైన విడువ నగును, శిరము నైన నరికించు కొన నగును గాని లింగమునందు పరమేశ్వరుని పూజింపక భుజింప గూడదు జాతాశౌచాము సంబంధమ్మైనా శౌచము నందును శివపూజను విడువ గూడదని నిర్ణయసింధువునందు జెప్పఁబడి యున్నదిగాన అశుచి సమయముల యందైన శివపూజ చేయవలసినది.

ప్ర॥ స్త్రీలు, ఉపనయనము కాని ద్విజులు, శూద్రులును లింగమును తాకగూడదని నిర్ణయసింధువు నందు గలదు॥ ఇట్లుండఁగా, స్త్రీలు పూజచేయు టెట్లు?

ఉ॥ స్త్రీలు మొదలగు వారు లింగమును దాకగూడదని చెప్పు వచనము తదనధికారము లేని స్థావరలింగము మొదలగువాని పట్టుని గ్రహింప వలయును। ఏలనః నిర్ణయసింధువునందె స్త్రీలు మొదలగు వారలకు నాత్మార్థమగు పూజయందు నధికారము గలదని చెప్పఁబడి యున్నది స్త్రీలు మొదలగు వారు లింగమును దాక నే గూడదను నెడ వార్లకు పూజాధికారమెట్లు యుక్తమగును! నిర్ణయ సింధువునందె బ్రాహ్మణులు క్షత్రియు

ఫలప్రదమితి॥

జాతాశౌచాదావపి కర్తవ్యత్వాత్.

నను, శివపూజాయా నిత్యత్వాభ్యుపగమే జాతాశౌచాదావకరణే ప్రత్యవాయాపత్తిః, అశుచి కాలే తస్యా అనాచరణీయత్వాదితి చేన్న నిర్ణయ సింధావేవ। శూలపాణౌ లైంగే। వరం ప్రాణ పరిత్యాగ శ్శిరసోవాపి కర్తనం। నచైవాపూజ్య భుంజీత శివలింగే। మహేశ్వరం॥ సూతకే మృతకే చైవ నత్యాజ్యం శివపూజన మిత్యశుచి కాలేపి లింగారాధన స్యావర్జనీయత్వ ప్రతిపాదనాత్।

యత్తు నిర్ణయ సింధౌ। స్త్రీణామనుప నీతానాం శూద్రాణాంచ జనేశ్వర।స్పర్శనే నాధికారోస్తి విష్ణోర్వా శంకరస్యచ ఇతి స్త్రీ శూద్రాణాం లింగ స్పర్శేనాధికార ఇత్యుక్తం తత్ స్వాయంభువ కృతి స్థాపనాదిలింగవిషయం స్త్రీశూద్రాణా ముపాసనార్థయాజనాధికారస్యేతి నిర్ణయ సింధావేవ ప్రతిపాదితత్వాత్ తథాహి తత్రైవ। శివ సర్వస్వే భవిష్యే॥ యస్తు పూజయతే లింగం దేవాదీనాం జగత్పతిం। బ్రా

డు వైశ్యుడు శూద్రుడు నెవ్వడైనను లింగమును పూజించు నెడ వారికి నుత్తమ లోకముల నిచ్చునవియు స్త్రీలు శివాయ నమః అని పూజింప వలయు ననియు మొదలుగా గలదు॥ స్త్రీశూద్రులకు పూజయందు నధికారము గలదను నంశము వర్ణాశ్రమ ధర్మ కాండమున నధికముగా నిరూపింపఁ బడియున్నాన నందే చూడవలయును॥

ప్ర॥ స్త్రీలకును లింగ పూజయందు నధికారము గలచో రజోనిగ్రహాది సమయములయందును లింగస్పర్శము మంత్రోచ్చారణము సంభవించును॥ ఇది యెంతయు నెట్లు కూడును॥

ఉ॥ స్త్రీలకును పూజయందు నధికారమును విధించిన శాస్త్రకర్తలు రజోనిగ్రహాది సమయముల యందు లింగస్పర్శము కూడునని యంగీకరించిరనియు తెలియుచున్నది. అట్టి సమయముల యందు లింగస్పర్శాదులు కూడవేని స్త్రీలకు పూజాధికారమును మునులేల విధింతురు? దీనింబట్టి యదిదోషము కాదని గ్రహింపవలయును.

ప్ర॥ పవిత్ర సమయములయందే చేయవలయునను సూచనతో స్త్రీలకు పూజాధికారమును మునులు విధించియుండఁ గూడదా?

ఉ॥ పవిత్ర సమయములయందె చేయవలయునని నిత్యశివపూజకు నిత్యత్వము భంగ

హ్మణః క్షత్రియో వైశ్యః శూద్రోవా మత్పరాయణః తస్య ప్రీతః ప్ర
దాస్యామి శుభాన్లోకా ననుత్తమాన్॥ ఇతి తత్త్వే లైంగే॥ శూద్రః శ
స్త్రాణి యోనిత్యం స్త్రీయాని కురుతే ప్రియే। తస్యాహ మర్త్యాంగ్సృష్ట
మి చంద్ర ఖండ విభూషితే। బ్రహ్మచారీ గృహస్థోవా వానప్రస్థశ్చ సు
వ్రతే। సమాధిసేవనే దేవ పూజయేత్ తు బిశాపతిం। నమస్యామి దేవ దేశే
శం ప్రణవే నైవ పూజయేత్। నమోంతేన శివేనైవ స్త్రీణాం పూజా
విఫలాంతి ఇతి॥

స్త్రీ శూద్రాధి కార మధికృత్య వర్ణాశ్రమ ధర్మకాండే స్వామి
స్స విస్తరం నిరూపి తత్వేన తద్విషయ విశయ వారణాం సర్వాం లితఏ
వ కార్యం॥

నను స్త్రీణా నపి లింగ పూజాయాం యద్యధికార స్తర్హి
ణో నిగ్రహాస్య పవిత్ర సనుయేష్వపి లింగస్పర్శనస్య పూజాప యుక్త
మంత్రోచ్చారణస్యచ సంభావితత్వే నాగర్హా చరణ ప్రసక్తి రితిచేన్న
స్త్రీణా మపి పూజాధికారం సంధస్య శ్యాసనే కారౌ ప్రాద్రుశా నష్టా

ము నొందును కాబట్టి యట్లు చెప్పఁగాదెను

ప్ర॥ నిత్యము లైన యగ్ని హోత్రాదులును నాశౌచాదుల యందు గూడవని గ
స్త్రీకర్తలు చెప్పియుండిరి. దానింబట్టి శివారాధనంబును నాశౌచ సమయమందు గూ
డదని యేల గ్రహింపరాదు,

ఉ॥ ఆహితాగ్ని కానివాఁడు అశుచి సమయముల యందు నిత్యమగు నగ్నిహో
త్రముల మానినను ఆహితాగ్ని యగువాఁడు మాత్రము చేయుచునే యున్నాడు॥ అవిధిగా
న దీక్షనొందనివారు అశుచి సమయముల యందు లింగస్పర్శనముల మానినను దీక్షనొం
దిన వారు చేయునట్లనే వచనములుబట్టి [illegible] తెలియుచున్న

ప్ర॥ ఇట్లు చేయుట శాస్త్ర సమ్మతమైనను, లోకవిరుద్ధము గానున్న దిగాన నెట్లు
యుక్తము?

ఉ॥ జాతా శౌచముకంటె మృతాశౌచము ఇన్నదికానున్నది [illegible]
పి రజస్వలా శౌచము ఇన్నదని [illegible] రజస్వలా శౌచముకంటె సూతికా శౌచము
మ్మడి [illegible] సూతికా శౌచముకంటె శివయ [illegible] శౌచము ఇన్న
ఏ [illegible]

నస్యాభ్యనుజ్ఞా ద్యోతనాత్। నచ పవిత్ర సమయ ఏవ తాసాం పూజాధి
కార ఇతి శాస్త్ర హృదాశయ ఇతి వాచ్యం। తథాసతి శివారాధనస్య ని
త్యత్వ భంగాపత్తేః। నచ నిత్యానామప్యగ్ని హోత్రాదీనామాశౌ
చే సంకోచస్య శాస్త్ర కృత్స్నం మతతయా శివారాధనస్యాపి సంకోచ
ఏష్టవ్య ఇతి వాచ్యం। తాదృశ సమయేప్య సాహితాగ్నే రగ్ని హో
త్రస్యానుపాస్యత్వే ప్యాహితాగ్నే ర్దీక్షితస్య ముఖ్యోపాస్యత్యాసం మతివ
త్ అదీక్షితానా మశుచి సమయేషు లింగస్పర్శ పూజాదీనా మయుక్త
త్వేపి దీక్షితానాం యుక్తత్వ ప్రతిపాదక వచన ప్రామాణ్యేన తాదృ
శానుష్ఠానస్య సముచితత్వ ద్యోతనాత్।

నచ తాదృశానుష్ఠానస్య శాస్త్ర సిద్ధత్వేపి లోక విద్విష్టత్వేన అస్వ
ర్గ్యం లోక విద్విష్టం ధర్మమప్యాచరేన్నతు ఇతి నిషేధే నాననుష్ఠే
యత్వ మేవేతి వాచ్యం। నిర్ణయ సింధౌ సూతికా ద్విగుణా శావా చ్ఛా
వా ద్ద్విగుణా మార్తవః ఆర్తవాద్విగుణా సూతి, స్పర్శేపి శవదాహకః
ఇతి వృద్ధాత్రిణా సర్వతో ప్యపవిత్రతయా నిరూపితేన శవ దాహ పే

శర్మకాలమున పవిత్ర మగ్నిహోత్ర హోమమునకు న్యాయమును బట్టి మంత్రోచ్ఛారణము చేయు
చున్నాడు. ఇట్లుండగా శాస్త్ర ప్రామాణ్యమును బట్టి వానికంటె పవిత్రులైన బ్రా
హ్మణులు తమ యిష్టలింగము పూజింప నగుననుట లోకవిరుద్ధము కానేరదు. స్త్రీలు
తాంత్రిక మంత్రములచేతనే పూజింతురు గాన బాధకము లేదు॥ ముఖ్యముగ వారలు అన స
రాగ్ర్యనము నే చేయవలయు॥ స్త్రీలు పూజించు నప్పుడు తాంత్రిక మంత్రములనే యుపయో
గింపవలయును దీక్ష గ్రహించి యున్న కారణమున లింగమును దాకినను దోషము
లేదు. అని మొదలుగా కారణోత్తరము నందున్నది॥

ప్ర॥ రజస్వలలును శివారాధనము చేయునెడ రజస్వలలు తాకుటచే నపవిత్రము
గు పదార్థము నివేదింప వలసి వచ్చునుగదా?

ఉ॥ ఎట్టివారైన నీశ్వరునకు నర్పింపక భుజింప గూడదనుటం జేసి పూజమానిన్నని
వేదనమిప్పు నేరదు గాన నీయాక్షేపణము కూడనిదేయగును.॥ శౌచాది, సాధకుల చిత్త
శుద్ధికై యేర్పడినది గాని యీశ్వరుని నిమిత్తమై యేర్పడినది గాదు॥ ఈశ్వరుడు సర్వాం
తర్యామి గాన శౌచాశౌచము లపేక్షింపడు॥

నాపి కర్తు స్తాత్కాలిక శుద్ధిరితి న్యాయ మనుసృత్య స్వకర్మానుష్ఠానో
పయుక్త మంత్రోచ్చారణస్య క్రియమాణత్వేన తదపేక్ష యోత్ప్ర
వృత్త్యేవ సమ్మతానామృతుమతీనాం స్వేష్టలింగ పూజాభ్యనుజ్ఞానస్య లో
క విద్విష్టత్వా సంభవాత్। స్త్రీణాం తాంత్రిక మంత్రైరేవ పూజా
నుష్ఠానస్య విహితత్వాచ్చ తథాహి కారణోత్తరే। అర్వాహ్య వసరాభి
ఖ్యా గృహిణీ నాంతు సమ్మతా సమంత్రా వైదికా యోగ్యా యోషి
తాం తాంత్రికా మతాః। దీక్షా కల్పితతాం గిత్వాత్ లింగ స్పర్శోన
దుష్యతే రజోవత్త్వాది కాలేషు కార్యాపూజా ప్రయత్నతః। ప్రసవ
ప్రముఖా పత్సుపూజా భంగో నదోషద ఇతి॥

నను రజస్వలానా మపి శివారాధనా భ్యుపగమే రజస్వలా స
విత్రి పదార్థ నివేదన ప్రసక్తి రితి చేన్నామ్నాత్వోపి కామికే। పత్రం పుష్పం
ఫలంతోయమన్న పానాద్యం ఘృతాదికం। అసమర్థస్య నభుంజీత భగ
వంతం సదాశివ మితి గదితత్వేన పరమేశ్వ రాసమర్పితస్య భోజ్యత్వ
సంప్రతి పత్త్యా శివారాధనా సంభవేపి తత్సమర్పణ స్యానర్హనీయత్వా

ఇదిగాక, చరయు ఉపయుక్తముల శ్వర భావము ముఖ్యముగా నుండి తీరవలయు
చరచు సరుకులైనను సామాన్యముగా తెలియును। దానం జేసి సర్వకాలము సర్వావస్థ
ల యందును పరమేశ్వర భావము విడువ దగినది కాదు గాన దానికి సాధకములని పరమే
శ్వరా రాధనము లెప్పుడును చేయవలెనని తెలియుచున్నది॥ ఆ కారణముననే సర్వ
విధములగు నవస్థల యందును। సర్వకాలముల యందైనను శివుని పూజించుచు నెడ నార్తి
ము గలిగి వర్తించవలెనని శివశాస్త్ర బాధానిధి యందు చెప్పఁబడియున్నది॥ ఇక్కడ యనష్టా
ము భక్తి లేనివారలకు పరిగ్రహించినను భక్తి తత్త్వము తెలిసిన వారలకు నిష్ట మర్మ్య
యున్నది॥

బోయ కన్నప్పనివ నాలి చెప్పుతో నిర్మాల్యము తుడిచి పుక్కిటం గొని వచ్చిన
నీటితో అభిషేకము జేసి తానుముందుగా రుచిచూచిన రెమ్మగిలి మాంసము నివేదించి యు
ఈశ్వరానుగ్రహమునకు పాత్రుడయ్యెగాన భక్తి సర్వ లోపముల దీర్చునని శ్రీ శంకరా
చార్యులవారు చెప్పియున్నారు.

ఇందు గ్రహింపవలసిన దేమనిన:

త్। పరమేశ్వరస్య సర్వాత్మతయా శౌచాశౌచానపేక్షత్వేన తద్విజ్ఞా
నస్య సాధక చిత్తశోధన మాత్ర ప్రయోజనత్వాచ్చ। ప్రాణినాం ప్రా
యశో జ్ఞాతచరమ సమయ తయా సర్వకాల, సర్వావస్థాస్వవ
ర్జనీయ పారమేశ్వర భావతయా తత్సాధక పరమేశ్వరారాధనాదీనా
మప్యవర్జనీయత్వస్యాపత్తేశ్చ। అతఏవ శివతత్త్వసుధానిధౌ। స
ర్వావస్థాం గతోపి యుక్తో వా సర్వపాతకైః। శివమిష్ట్వా పరం సో
పి ప్రయాతి పరమాంగతి మితి॥ విహితః॥

ఏతాదృశానుష్ఠానస్యావిహిత భక్తి తత్త్వానామసమ్మతత్వేపి
తద్విదాం మహతాం పరమ సమ్మతత్వాచ్చ। తథాచ శివానందల హ
ర్యాం శ్రీశంకరాచార్యైః॥ మార్గావర్తిత పాదుకా పశుపతే రంగస్య
కూర్చాయతే గండూషాంబు నిషేచనం పురరిపోర్దివ్యాభిషేకాయ
తే। కించిద్భక్షిత మాంస శేష కబళం నవ్యోపహారాయతే భక్తిః కిం
నకరోత్యహో వనచరో భక్తావతంసాయతే ఇత్యుక్తం।
అత్రేదమవధేయం। యద్యపి శాస్త్రేషు గురుణైవ శివస్యా

శాస్త్రముల యందెట్లు విధించినప్రకారమే శివారాధనము చేయవలె
యునని యున్నది. అయినను, విధింపబడిన శివదీక్షను సాధింపనేరని శక్యముకానో న్య
తము సాధింపవలయునని శాస్త్రముల యందుకు మైనయున్నది ఏలన పవిత్రమైనను భు
జింప వలయునని యున్నదని చెప్పు స్మృతాశౌచాదుల, పద్మినీప్రభృతు అని నివర్తించుటంద
క భుజింపవలెను అంతే కాకయు గాను. శాస్త్ర స్మృతాశౌచాదు లున్న స్నానాదులచే
శక్యమైన వరకు శివదీక్షయును సంపాదించికొని భుజించు చున్నారు. అంతే మూఢులైన వారి
లపవిత్రులు. గావున భోజనము చేయుచున్నారని యెఱుంగవలెను.

ప్రః జనులు స్మృతాశౌచాదులయందు సాధ్యములగు శివదీక్షను సంపాదించికొని భుజిం
పు శాస్త్ర సమ్మతి గలదు. గాని స్త్రీలు మున్నగు వారల విషయమున యేమియును
పూజింప వలెనని యున్నది.

ఉః శివతత్త్వ సుధానిధి యందు సువాసినులు విధవలు బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు
వైశ్యులు శూద్రులు సంకీర్ణులు నెల్లప్పుడు లింగార్చనము చేయుచుండవలయును లింగార్చనము గా
కాలశౌచము లేదని యిట్లు చెప్పబడి యున్నది. దీనిబట్టి చూడగా నెల్లప్పుడును పూజ్య

సాధనం కార్య మితి విహితః॥ తథా హ్యా రాధనాంగతయా విహితం
స్నాతత్వం యావచ్ఛక్యం సంపాదయితుం తావదేవ వివక్షితం। నహి,
అభ్యవహారాదికం శుచినైవ కార్యతయా విహితమపి మృతాశౌ
చాది సమయేషు తత్పరిత్యజ్య స్థీయత ఆశుద్ధి కాలం॥ పరంతుయ
థా శౌచాది యుక్తోపి స్నానాదినా యావచ్ఛక్య మేవ సంపాద్య శౌ
చ మభ్యవహరతి॥ నతావతాయ మశుచి ర్భక్త్వా ఇతి లోకై స్తూష
ణీయస్స్యాత్॥ ఏవం॥ విధవాశ్చ సువాసిన్యః। బ్రాహ్మణాత్సుతౌ యా వి
శః శూద్రా శ్చేతర జాతయః కుర్యుర్లింగార్చనం సదా। సజాతి భే
దే లింగార్చే సర్వే రుద్ర సమాస్స్మృతాః॥ ఇత్యాదినా [illegible]
సుధానిధ్యాదిషు సర్వేషామపి లింగార్చనే ధికారో విహితో దరిద్ర
శక్తైః। తేనైవ విధినా సర్వోపి యావచ్ఛక్యం శౌచం సంపాద్య శివలిం
గ మభ్యర్చ్య స్వభోజ్యం సమర్ప్య గృహ్ణీ రక్షతి జ్ఞాయతే। అన్యథా
తాదృశ విధేరనుపపన్నత్వాత్॥ తదైవ చోదనావశా త్పుష్ప వ
త్యోపి సంపాదిత శక్య శౌచా ఆచరన్త్యః శివారాధనం నస్యు రవ

మగు నంత శుచిత్వమును సంపాదించికొని శివలింగము పూజించి తాము భుజింప వలసిన
యన్నము నివేదించి గ్రహింప వలయునని తెలియుచున్నది. ఇదిగాక యెచో అందియు నెల్ల
ప్పుడు నిత్యముగా శివార్చనము గావించి శివనివేదితము గ్రహింప వలయును అనువిధి వచన
ము నిరర్థకము గావలసి వచ్చును.

అట్టి విధివలననె పుష్పవతులును శక్యమగు శుద్ధిజేసికొని శివారాధనము చేయు
నెడ నిర్దోషులె యగుదురని పరోపలు గానేరరని గ్రహింప వలయును.

ప్ర॥ నిర్ణయము. సింధువందు ఒక యింటియందు రెండు లింగములును రెండు సాలగ్రా
మములును పూజింపగూడదని నిషేధింపబడియున్నది. ఇట్లుండ ఒక్కొక యింటిలో
ననేకులు తలకొక్క లింగము చొప్పున నెట్లు పూజింపవగును.

ఉ॥ ఒక యింటియందు రెండు లింగముల బూజింప గూడదనుట గృహలింగార్చ
న పరము। గ్రామ లింగార్చనము గృహ లింగార్చనము ఆత్మ లింగార్చనము అని లింగార్చ
నము మూడువిధములు। గ్రామమున శివాలయమునందు గ్రామము యొక్క క్షేమము గోరి
పూజించుట గ్రామ [illegible]

ద్యాః పర హీనవద్యా ఏతేభ్యలం బహునా॥

ఏవం నిర్ణయ సింధౌ వారాహ పాద్మయోః॥ గృహే లింగ ద్వయం నార్చ్యం సాలగ్రామ ద్వయం తథా॥ ఇత్యాదినా ఏతస్మిన్ గృహే లింగ ద్వయార్చనం నిషిద్ధం॥ తత్కథం బహూని లింగాన్యర్చనీయానీతి చేదుచ్యతే॥ లింగద్వయార్చన నిషేధకం వచనం గృహలింగార్చన విషయం తథాహి, లింగార్చనం త్రివిధం॥ గ్రామలింగార్చనం గృహలింగార్చనం, ఆత్మ లింగార్చనం చేతి॥ తత్ర గ్రామే ప్రాలయాదౌ గ్రామ క్షేమ మాకాంక్ష్య యల్లింగ మభి పూజ్యతే తద్గ్రామ లింగార్చనం॥ తద్ధి లింగార్చనేఽనధికృతానాం సౌధ దర్శనాదినా యథోక్త ఫలదం స్మృతం॥ యథా॥ సూతసంహితాయాం సౌధ దర్శనాదేవ సంకీర్ణాదిభిః పూజా ఫలం లప్స్యత ఇతి ప్రతిపాదితం॥

ఏవం గృహ లింగార్చనమప్యను పనీతానామిత్యారాధనాన ధికారిణా మీశ్వర నివేదిత ప్రసాద సంప్రాప్త్యర్థ మాకాంక్షితం॥ తథా ఆత్మ లింగార్చన మేవ ఇష్ట లింగార్చనం॥ తద్ధి సర్వేషామపి పరమ పు

సాదులచేతనే పూజాఫలము లభింప జేయబడినది.

ఇట్లు గృహ లింగార్చనంబును నుప నయనము కానివారికి నీశ్వర నివేదిత ప్రసాదము లభింప నవసరమై యున్నది.

అట్లు ఇష్టలింగార్చనమె ఆత్మలింగార్చన మనుట ఇది మోక్షము గోరువారికి అవశ్యకమైనది

అందు గృహ లింగార్చనముతో కలుపని గ్రామ లింగార్చనముతో నెవరైన శక్తులు గారు. గ్రామలింగార్చనము నందు నివేదితము చండీశునకు అర్పింప వలసినదగుటచే ప్రసాదము గ్రహింప ననువుగాదు. గదా?

అట్లే ఆత్మ లింగార్చనంబు గ్రామ లింగములతో సాధింప వలను పడదు గ్రామములోని వారందరు పూజింప నారంభించినచో నొకనికి సంబాధము సంభవించుగాన దానిఁజేసి అవధానము సంభవింపదు. గ్రామలింగము యొక్క నిర్మాల్యంబును గ్రహింప రాదు గదా?

ఇట్లే ఆత్మలింగముతో సహపంక్తి గృహలింగముతో సాధర్మ్యము లేదు. ఏలనన

కుమార్థ స్స్వపరాధిమణా వా మభిమతం వియుతం।

తత్ర నహి గ్రామ లింగేన గృహ లింగార్చన కృత్యం నిర్వర్త యితుం శక్యం। తన్నిర్మాల్యస్య చండేశాధికారికత్వేన గ్రహణాయో గాత్। నాప్యాత్మ లింగార్చన కృత్యమపి, సర్వేషామపి తత్ర సంబాధ సంభవేన వానధాన భంగాపత్తేః. తన్నిర్మాల్య గ్రహణ నిషేధాచ్చ।

ఏవం గృహలింగే నాపి నాత్మ లింగ కృత్యం సాధయితుం యుక్తం॥ తేనైవ సర్వం సాధయితుం శక్య మితి బ్రూమహే, తత్సాం లింగార్చనేఽధి కృతై స్సర్వై రపి గృహ లింగ మేక మేక ద్రైవ పూజ్యతే ఉత కాల భేదేనేతి చోద్యం॥ తత్ర యద్యేక ద్రైవ చేత్తర్హి పున స్సంబాధ ప్రసంగః॥ తథా, ఏకైకస్మి న్నుప్పుపచారే పరస్పరాపేక్షయా స్సంభావితత్వేన, యథా స్వస్వభక్తి విభవం సర్వేషామారాధనానుపపత్తి ర్యథా పురాకృతో పనత్వోచ్చావచ భక్తి యోగానాం॥ అథయది కాలభేదేన నేత్తర్హి సర్వేషా మపి పృథక్ ప్రాకావశ్యకతా॥ బహుజన కుటుంబే లిత్యాపి దీర్ఘ కాల, పూజాభిలాషిణాం రాత్రిం దివమప్యప కాశా నుపలబ్ధ సంసిద్ధిః॥ యథా విహిత కాల పూజా సంభవ

ఇంటిలోనున్న వారందరు గృహలింగము నొక్కమారే పూజింప వలెనా? లేక యొకరి తరువాత వేఱొకరుగా పూజింప వలయునా? అందరు నొక్కమారే పూజించునెడ తిరిగి సమ్మర్దము సంభవించును ఒక్కొక ఉపచారము చేయు నప్పుడును ఒకరొకరిలను నిరీక్షించు చుండ వలసివచ్చును గాన, వారివారికి గల భక్తింబట్టి సావకాశముగా శివారాధనము చేయుటకు సంభవింపక పోవును అట్లుగాక వారొకరి తరువాత ఒక్కరినిగాని చేయుదగునని వారినింబట్టి గలభక్తియు వారివారికి [illegible] గలవారు ధ్యానపూర్వముగా గంధము పెట్టుదురు. [illegible] పూవులతో పూజించుటయు గావించుదురు గదా? ఇట్టి సంకటములు రాక మానవు.

అట్లుగాక నొకరు పూజించిన తరువాత వేఱొకరు పూజించుచో రేయి [illegible] పేరు పేరు పాకములు గావలసినవ్వను. అదిగాక ఒకరి తరువాత [illegible] చేయు కాలము గావ యుక్త కాలమున పూజ సంభవింపదు.

శ్చేతి దోషపరం పరా॥ తస్మా త్సర్వేషా మపి భోగ మోక్ష సాధన మాత్మ లింగారాధన మవర్జనీయ మేవ॥ తత్రో గృహే లింగ ద్వయా నార్చన మిత్యుక్తి గృహ లింగ పరై నేత్యాస్తాం విస్తరః॥

యత్తు నిర్ణయసింధౌ కాల కౌముద్యాం వాతులేంగుష్ఠా దల్పపరి మాణం లింగం కృత చిహ్నకః కుర్యా త్తాంగుష్ఠాత్ హ్రస్వం న కదాచి త్సమాచరే దితి। ప్రయోగ పారిజాతే క్రియాసారే। నవాష్ట సప్తాంగు ళికం లింగం శ్రేష్ఠ ముదాహృతం॥ షట్పంచక చతుర్మానం మధ్యమం త్రివిధం స్మృతం। త్రిద్వ్యేకాంగుళి మానం యత్త్రివిధం తత్కనీయసం॥ ఏవం నవవిధం ప్రోక్తం చర లింగం యథా క్రమ మితి॥ తదపి గృహ లింగ విషయ మేవ। నవాంగుళాది ప్రమాణ యుక్తానాం లింగానాం ధారణాయోగాత్। మకుటోత్తరే నన్యూన మర్ధాంగుళా త్తోధికం ద్వ్యాం గుళి మానతః। పంచ సూత్ర సమాయుక్త మిష్ట లింగం సుపావనం। ఇష్ట లింగే విధాతవ్యా గురు దత్తే మహోత్తమే। సలక్షణం పరీక్షిత గురుణా పాలితం యతి ఇతి॥ తథా నిర్ణయ సింధా వపి ఏవం। లక్షణ

వంతు గాని బాహువారు తమతము పూజా కాల పరిమితిని బట్టి యెంతో ముందుగ పూజనా రంభించినను యుక్త కాల మునకే పూజావసానము గాని నేక పాకము నై యేక కాలము న వెచ్చాడు పాత్రముల యందుంచి నివేదించుడు. కావు. ఇష్టలింగార్చనమున నిట్టిసంకట ము లుండవు. కావున, ఆత్మలింగారాధన మనునది భుక్తి ముక్తులు గోరు వారందఱును తప్పక చేయ వలయును. గాన, ఒక యింటి యందు రెండు లింగములను పూజింప రాదనున ది గృహలింగార్చన పరమని గ్రహింప వలయును.

ప్రస్తుతము బొటన వ్రేలికన్న తక్కువ ప్రమాణముగల లింగమును బూజింపఁ గూడదని నిర్ణయసింధువు నందున్నది. ఇది గాక, క్రియా సారమున, తొమ్మిది, యెనిమిది, ఏడు అం గుళములు గల లింగము శ్రేష్ఠమనియు, ఆఱు, ఐదు, నాలుగు అంగుళముల ప్రమాణముగల ది మధ్యమమనియు, మూడు, రెండు, ఒకటి యంగుళముల ప్రమాణము గలది యధమ మని యున్నది, ఇవి యెల్లఁ గుడుదుము॥

తొమ్మిది యంగుళములు మొదలగు ప్రమాణములుగల లింగములు ధారణార్హము లు గావు గాన నావచనంబులును గృహలింగపరము లెయగును. ఏలన, అర్ధాంగుళము

సంప్రాప్తా పరంపర్య క్రమాగతా। ఉత్తమా సాతు విజ్ఞేయా యత్రాపి తత్సమా। ఇతి గురు దత్తానాం ప్రతిమా సాలగ్రామాదీనామపి సర్వోత్తమత్వం వ్యవస్థాపితం॥

శివపూజా పరికర సంపాదన విధిః.

అథ కర్తా స్నాతో ధృత ధౌతాంబరో నిర్వర్తిత నిఖిల నిత్య కృత్య శ్శివపూజా గారం ప్రవిశ్య శివారాధన యోగ్యతా సిద్ధ్యర్థం భావ స్నానం భస్మ స్నానంచ విధాయ ధృత భస్మ త్రిపుండ్ర రుద్రాక్షాభరణో భూతశుద్ధ్యాది శ్రీకంఠ మాతృకా న్యాసాంతం విన్యస్య సకలీకరణం కుర్యాత్॥

ఆచమ్య హుం ఫడంతా స్త్రేణ దక్షిణ పాదాంగుష్ఠోద్ధతేన వహ్నినా దేహగత బాహ్యమల మూలం దగ్ధ్వా విచింత్య వహ్ని సంబంధ క్షుభిత బిందుస్థాన స్థిత శక్తి మండల స్రవదమృత ప్రవాహేణ శరీర మాప్లావ యేత్॥ అథ మనసా మూల మంత్రం నాదాంత ముచ్చరన్నేవ తత్సంపర్క క్షుభిత శక్తి ప్రసరణేన బహుళా మృత ప్రవాహేణ

స్త తక్కువయు. అంగుళముకన్న నెక్కువయూ కానిదై పంచసూత్ర ఘటితమైన లింగము ను ధరింపవలయునని మకుటాగమము నున్నది. మరియు, గురుదత్తమైన యిష్టలింగము, విగ్రహము మొదలగు వాని యందు లక్షణము పరీక్షింపగూడదని యున్నది. కావున నే, గురుదత్తమైన విగ్రహము, సాలగ్రామము మొదలగు వాని యందును లక్షణము పరీక్షింపగూడదని వ్యాసుసింధు పురాణమును గలదు. దీనింబట్టి, గురుదత్తమైన యిష్టలింగము సర్వోత్తమము గాన దాని దగు లక్షణ పరీక్షణ మావశ్యకము గాదని యుండుచున్నది.

కర్త యగు వాడు స్నానము చేసి మడికట్టవస్త్రములు ధరించి, నిత్యకృత్యము లు తీర్చుకొని, శివ పూజాగృహము ప్రవేశించి, శివారాధన యోగ్యత సిద్ధించుటకై భావస్నానము, భస్మస్నానమును చేసి భస్మరుద్రాక్షల ధరించి, భూతశుద్ధి మొదలుకొని శ్రీకంఠ మాతృకాన్యాసము వరకు న్యసించుకొని సకలీకరణము చేయవలయు.

భావస్నానమెట్లనిన, ఆచమనము చేసి, అస్త్రాయ హుం ఫట్ అని పలికి కుడికాలి బొటనవ్రేలినుండి పుట్టిన అగ్ని జ్వాలచేత దేహము మీదమాలిన్యమంతయు గాలిపోయి

శరీర మాప్లావయేత్। ఏతిద్భావ స్నానం భస్మస్నాన ముక్తమేవ భూ
శుద్ధ్యాదిక మాహ్నిక ప్రయోగే ద్రష్టవ్యం॥

తతశ్చ భద్రమండలా ద్యన్యతమం రంగవల్లీం విరచ యేత్॥ త
దుక్తం కారణోత్తరే॥

పద్మం భద్రం తథా తత్త్వం మండలం హి క్రమోత్తమం। అన్య
న్నో చిత పాత్రాణాం విన్యాసాయ ప్రకీర్తితం॥ అష్టౌ పూర్వాపరాగా రే
ఖాః లిఖే త్తిర్యక్తథా పునః। ఏకో నపంచాశత్కోష్ఠం చక్ర మేవం
భవేత్తతః। సూక్ష్మపద్మాని విన్యస్యేత్ షట్త్రింశత్కోష్ఠకే తదాత్రి
యో దశ సుమధ్యేషు లిఖే దష్టదళాంబుజం దశాయుధాని విన్యస్యే
త్పరితో మండలస్య తు। పూర్వస్మిన్ స్వస్తికం శంఖమాగ్నేయే కమ
లం తథా దక్షిణే చామరం ఛత్రం నైరుత్యాం పుచ తోరణం। పశ్చి
మే నాగ బంధంచ వాయవ్యా షట్కోణ మేవచ ఉత్తరే డమరుకంశూల
మైశానే త్వష్టకోణకం ఏత ల్లింగార్చనా పాత్ర విన్యాసార్హం మమ ప్రి
యం। భద్రమండల మాఖ్యాతం భద్రదం ముక్తిదం పర శుత్యాదినా॥

ఇట్లు భావించి ఈ యగ్ని సంస్పర్శచే కదలింబడి యున్న ప్రావనము వున్న శక్తి మండలము నుండి
స్రవించు నమృత ప్రవాహముచేత శరీరమంతయు దడిసినట్లు భావింప వలయును తరువాత
మూలమంత్రము నాదము వరకు నుచ్చరించుచు నీమంత్ర సంస్పర్శచే కదలిన శక్తి మండలము
నుండి గారుచున్న యమృత ప్రవాహము చేత శరీరమంతయు మునిగినట్లు భావింప వలయును
ఇదియే భావస్నాన మనును. భస్మస్నానములోగడ చెప్పబడియెను. భూశుద్ధి మొదలైన
వి ఆహ్నిక ప్రయోగమున జూడనగును.

తరువాత భద్రమండలము మొదలగు నేదేనొక రంగవల్లిని వేయ వలయును ఆవిధా
నము కారణోత్తరమునందు గలదు. ఎట్లన.

పద్మమండలము భద్రమండలము తత్త్వమండలము నని క్రమముగా నొకటి కన్న
నొకటి శ్రేష్ఠమైనవి ఇవ్వన్ని శివపూజా పరికరములను నుంచుటకు నుపయోగించును.
వీనిలో భద్రమండల మెట్టిదనిన నిలువుగాను అడ్డముగాను తొమ్మిదేసి రేఖలు వేయ వల
యును. ఇట్లు వేయగా నలుబదితొమ్మిది గదులుగల చక్రమగును. వీనిలో నడుమ నున్న పది
మూడుగదుల యందును అష్టదళ కమలము లిఖింపవలయును మిగిలియున్న ముప్పది యారు

తాదృశే మండలస్యోపరి విన్యాసార్హాణి పాత్రాణ్యపి తన్త్రైరు క్తాని సామాన్యార్ఘ్యాభిధం చైవ పాద్యాచమనాసకే త్యాగజ్ఞా నానందసంజ్ఞాన్యథ స్నానజలస్యచ పాదప్రసాదోదకయోః ప్రాత్రాణ్యా ధారాభిధానిచ శివకుంభ సమాఖ్యంచ పాత్రాణ్యేకాదశ ప్రియే॥ త థాన్యాసచ పాత్రాణి భవన్త్యావశ్యకానిహి॥ గంధాదేరపి ధూపస్య దీపానాంచ విశేషతః ఘంటాం శంఖం దర్పణంచ ఛత్రం చామరయో ర్యుగం॥ తాళవృంతంచ సంపాద్య యజేన్మాం లింగరూపిణ మితి॥

పాద్యాది పాత్రేషు నిక్షేపార్హాణి వస్తూన్యపి తన్త్రైరుక్తాని॥ య థా॥ సిద్ధార్థం కుంకుమం దూర్వాం కోష్ఠుచందన భస్మనీ॥ చంద్రంచ కుసుమం చైవ పాద్యపాత్రే వినిక్షిపేత్॥ సిద్ధార్థాంశ్చ కుశాగ్రాణి య వవ్రీహి తిలానపి॥ చందనం భస్మ కుసుమ మర్ఘ్యపాత్రే వినిక్షిపేత్, త్రిఫలా జాతి కర్పూర కోష్ఠకో శీత మేవచ॥ భస్మ చందన పుష్పాణి పాత్రే హ్యాచమనే క్షిపేత్॥ త్యాగ పాత్రే కదంబంచ జ్ఞాన పాత్రే సచందనం॥ ఆనంద పాత్రే శీతంచ జల మాపూర మేత్తథా ఇతి॥

గదులలో చిన్నపద్మముల నుంచవలయును నానిచుట్టును శాశాయుధముల వేయ వలయును, తూర్పుదెసను స్వస్తికను శంఖమునను వానిని ఆగ్నేయదిశను కమలమును దక్షిణ దిశను ఛత్రమును చామరమును నిరృతిదిశను పంచకోణమును పశ్చిమదిశను నాగబంధమును వా యుదిశను షట్కోణమును ఉత్తరదిశను డమరుపును శూలమును ఈశానదిశను అష్టకోణ మును లిఖింపవలయును. ఈమండలము శివపూజాపాత్రములను నుంచుటకు యోగ్యమైనది

ఆమండలముమీద నుంచవలసిన పాత్రములు నందె చెప్పబడి యున్నవి. ఎట్లన్నను సా మాన్యార్ఘ్యపాత్రము పాద్యపాత్రము అర్ఘ్యపాత్రము ఆచమనపాత్రము త్యాగపాత్ర ము జ్ఞానపాత్రము ఆనందపాత్రము స్నానోదక పాదోదక ప్రసాదోదకములకై మూడు ఆధారపాత్రములు శివకుంభమనిన పదునొకండు పాత్రములును గంధపాత్రము ధూపపా త్రము దీపపాత్రములు పళ్లెము ఘంట శంఖము దర్పణము ఛత్రము చామరయుగము తాళవృంతము మొదలగు వానిని జేర్చుకొని పూజనారంభింప వలయును పాద్యాది పాత్ర ములయందు వేయవలసిన వస్తువుల నుంచవలయుననిన తెల్లావాలు కుంకుమ పువ్వు గంక చం ద్ర కోష్ఠు చందనము విభూతి పచ్చకర్పూరము పుష్పములు వీనుపానిని పాద్య పాత్రము న నుంచవలయును తెల్లావాలు దర్భ కొనలు యవలు ప్లాను నువ్వులు చందనము భస్మము. పుష్ప

పాత్రాసాద ప్రకారోపి తత్రైవోక్తః॥ యథా॥ రంగవల్ల్యాంతు సామాన్య మర్ఘ్య పాత్రం నివేశ్యచ। ఇత్యారభ్య। తతః పాద్యార్ఘ్యాచమన పాత్రాణ్యపిచ పంక్తిశః। తదుత్త రేణ విన్యస్యే త్త్యాద్య పాత్రే యథా క్రమం॥ ఇతి॥ త్యాగ జ్ఞానా నంద పాత్రాణ్యపి తత్పూర్వతో న్యసేత్॥ ఇతి, తత్పూర్వే స్నాన పాద ప్రసాద వారి గృహీతయే విన్యసే త్త్రీణి చాధార పాత్రాణి త్రీణి పంక్తిశః, సామాన్య స్యార్ఘ్య పాత్రస్య శివ కుంభం పురోన్యసేత్॥ ఇతి॥

తథా, వర్తికా సంపాదన మప్యుక్తం తత్రైవ షట్త్రంశ త్తతుభిః కుర్యా ద్వర్తికా మమ పూజనే। ఫలం తిసృభి రేవ స్యాదష్టోత్తర శతోదితం॥ త్రిసప్తవసు రాఖ్యాయాం వర్తికా విహితా ఇమా। నవ ద్వాదశవా ప్రోక్తా వర్తికాలఘు పూజన ఇత్యాది॥

జలాభిషేకాదీనాం ఫలముక్తం క్రియాసారే। జలాభిషేకేణక ల్పకోటి సహస్ర జన్మార్జితం పాపంనశ్యతి॥ మాసఘృతాభిషేకేణ త్రిసప్త కులోపేతస్య శివ పద ప్రాప్తి ర్భవతి॥ క్షీరాభిషేకే ణాయుత సాలంకార గోదాన ఫల ప్రాప్తి ర్భవతి॥ దధ్యభిషేకేణ సర్వ పాప క్షు

ములు అర్ఘ్యపాత్రియున నుంచవలయు కదకతాడి యుసిరికెలు జాపత్రి కర్పూరము చంగల్వకోష్టు వట్టివేళ్లు భస్మము చందనము పుష్పములు నసువానిని ఆచమన పాత్రియందుం చవలయు త్యాగపాత్రియందు కొంచము వేడిగలనీళ్లు జ్ఞాన పాత్రియందు చంద్రనోదకమును ఆనందపాత్రియున చన్నీరును నుంచవలయు.

పాత్రిముల నెట్లుంచ వలయుననిన రంగవల్లి యందు సామాన్యార్ఘ్య పాత్రిము నునిచి పాద్యపాత్రియు అర్ఘ్యపాత్రియు ఆచమన పాత్రియు వనుమూడిటిని దానికి నుత్తరపు దెసను వరుసగానుంచవలయు త్యాగజ్ఞానానంద పాత్రిములను వీనికి తూర్పుగా నుంచవలయు వీనికి తూర్పుగా నాధార పాత్రిముల మూడిటి నుంచవలయు

సామాన్యార్ఘ్య పాత్రిము నకు నెదురుగా శివ కుంభము నుంచ వలయు వర్తికా సంపాదన మెట్లనిన ముప్పదియారు పోగుల చొప్పున వత్తులు చేయుంచు కొవలయు వీనిలో మూటిని వెలిగించిన నూటయెనిమిది వత్తులు వెలిగించి నట్లగును ఆవసరపూజయందు మూడువత్తులును తొమ్మిది గాని పన్నెండు గాని లఘుపూజ యందును నీవిధమున వెలిగింప వలయునని మొదలను సర్వాంశములు కారణోత్తరము నందు గలవు గా

య పూర్వకం శివ లోక ప్రాప్తి ర్భవతి। మధు స్నపనేన వహ్నేః లోక
ప్రాప్తి ర్భవతి। కర్పూరాగరు తోయేన శివ పద ప్రాప్తి రిత్యాది ద్ర
ష్టవ్యం॥

గంధ సంపాదన విధిః క్రియాసారే నిగదితో యథా। తత్ర గం
ధోపి మలయజ ఘృష్ట సమభాగ రోచన కుంకుమ చంద్ర నైలకర్పూ
ర కృష్ణాగరు దారు కుష్ఠ కస్తూరికా క్షోదోవా, సమ భాగ చందనా
గరు కుష్ఠ కర్పూరకుంకుమ పత్ర జలోశీర క్షోదోవా, సమ భాగేనత
దర్ధేనవా కర్పూరేణ యుక్త శ్చంద నాగరు కుంకుమ క్షోదోవా సమ
భాగ చందన కర్పూర మృగ మద క్షోదోవా ఫలస్య నిష్క ప్రమా
ణాంశో యథా సంభవ మాత్రేణ కర్పూరాది యుక్త శ్చందన క్షో
దోవా, కేవల బిల్వ ఖాడ క్షోదోవా. కేవల కృతమాల ఖండ క్షోదో
వా, సర్వ ఏతే గంధా శ్శివస్యాతి ప్రీతి కరాః। కేవలజల ఘృష్ట దేవ
దారు గంధోపి కల్ప పర్యంతం శివలోక ప్రాప్తి కరః॥ కేవల బిల్వ గం
ధో ప్యత్ర మహిత్వ ర్ల్యుపబాయకః॥ పర్వత శివ పద ప్రాప్తి కరశ్చ॥

సనది చూచి గ్రహింప వలయును॥

జలాభిషేకాదుల వలన ఫలము క్రియాసారమున నిట్లు చెప్పబడి యున్నది. శివలి
గమునకు జలముతో నభిషేకము సేయు గా కల్పకోటి సహస్రజన్మముల నుండి సంపాది
పబడియున్న పాపమంతయును నశించును. ఒక్క నెల గోఘృతముతో నభిషేకము సేయు
వాఁడు తనపది యొక్క తరము వారితోఁగూడ కైలాసప్రాప్తి సంభవించును. గోక్షీరము
లతో నభిషేకము సేయు నెడ నలంకరించిన పదివేల గోవుల దానముచేయుఁగా గలుగు ఫ
లము లభించును.

ఆవు పెరుగుతో నభిషేకముచేయుగా సకల పాపములు నశించి శివలోక ప్రాప్తి
లభించును. తేనెతో నభిషేకము సేయునెడ వహ్నిలోక ప్రాప్తి గలుగును. కర్పూరాగ
రు జలముతో నభిషేకము చేయునెడ శివలోక ప్రాప్తి గలుగును.

గంధము నెట్లు తయారు చేసి కొనవలయునదియును నందుగలదు. మంచి గంధమున
కు సమభాగము గోరోజనము, కుంకుమపువ్వు, ఏలకులు, పచ్చకర్పూరము, కృష్ణాగరు,
దేవదారు, చంగల్ కోష్టు, కస్తూరి వీని చూర్ణము గలిపినది గాని, మంచిగంధము, అగరు,
చంగల్ కోష్టు, పచ్చకర్పూరము, కుంకుమ పువ్వు, వట్టి వేళ్లు, వీనినన్నిటి సమభాగ

ఇత్యాది ద్రష్టవ్యం॥

పుష్పాణ్యుక్తాని తత్రైవ యథా॥ ప్రశస్తానిచ పుష్పాణి ద్రోణబక పున్నాగమందార సంద్యావర్త శ్రీయావ ర్తకరవీ రార్క కువలయ లోధ్ర శిత షత దుత్తూర బిల్వ పాటల చంపక తమాల కర్ని కార ముని మాతులుంగ ప్రియంగు దేవ దారు కృత మాలాగ్ని మంథ మరువకాశోక కుశా పామార్గ భృంగరాజ పూగసరళ కోవిదార కదంబామ్ర జంబూ హిమాకులీ కృష్ణ ముసలీ జాతి వల్లికా షట్టికా మాలతీ లక్ష్మీ సర్గుండీ విష్ణుక్రాంతా కదలీ శారి బావేతాళీ వికర్ణి బహుపర్ణి భద్రాపాటలా కమల కల్హారాతసీ రక్తోత్పల కుసుంభ కుంకుమగిరి పుష్ప ప్రభృతీని తేషు శుభ్రవర్ణాని పుష్పాణి సాత్త్వికాని ముక్తిప్రదాని అరుణ వర్ణాని రాజసాని భోగప్రదాని పీత వర్ణాని మిశ్రాణ్యాభయ ప్రదాని సర్వ కార్య సిద్ధి కరాణి పుత్ర పౌత్ర సమృద్ధి కరాణి చ॥ కృష్ణ వర్ణాని నీలోత్పల వ్యతిరిక్తాని తామసాని వర్జనీయాని॥ తత్ర సర్వ వర్ణాని పుష్పాణి సమాహృత్యార్చన ముత్తమమితి తత్ర నీలోత్పలం సర్వోత్తమ మితి సర్వాగమ సిద్ధం॥ క్వచిదాగమే కరవీర మస్య స్తబకపుష్పముపర్యతగిరిపుష్పం సర్వోత్తరమిత్యుక్తంపద్మంసర్వోత్తమ మితి కేచిత్॥

ముగా జేసినదిగాని సగభాగముగాని పాతికభాగముగాని పచ్చకర్పూరంబును మంచి గంధము అగరు కుంకుమ పువ్వు వీనితో జేర్చినదిగాని మంచిగంధము కస్తూరి పచ్చ కర్పూరము సమభాగములుంగా గలిపినదిగాని కర్పూరాదులతో గూడిన తుందిగంధముగాని కేవలము మారేడు గంధముగాని యుపయోగింప వలయును.

ఈ గంధములు శివ ప్రీతికరములు దేవదారు గంధంబును కల్పుము దనుక శివలోక ప్రాప్తిని గలిగించును.

పూజోపయుక్త పుష్పంబులు యందౌ చెప్పబడియెను ఎట్లన తుమ్మి పువ్వులు పున్నాగ పుష్పములు మందార పుష్పములు నందివర్ధనములు శ్రీయావర్తము గన్నేరు తెల్ల జిల్లేడు కలువ లొద్దుగ తామర నల్ల యుమ్మెత్త మారేడు పాటల సంపెంగ కానుగ కొండగోగు అగిసె మాదీఫల ప్రియంగు దేవదారు మొదలగునవి యుత్తమములు వీనిలో తెల్లనివి సాత్త్వికములు అరుణ ముక్తి నొసంగును.

ఏవం కాల విశేషేణ సంధ్యా పత్ర శ్రియా నర్త్త శ్వేతార్క శ్వేత కమల పలాశ పున్నాగ మాలతీ కర్ణికా రక్తాగస్త్య బకుళ లక్ష్మి వికర్ణి వేదికా పాటలా శోక కదళీ శంఖినీ పుష్పాణి ప్రాతః కాల పూజాయాం ప్రశస్తాని॥ ద్రోణ కరవీర కృతమాల దుత్తూర న్యగ్రోధ బృహతీ పాటల కమలోత్పల చంపక కురంటి పుష్పాణి మధ్యాహ్న పూజాయాం ప్రశస్తాని॥ చంపక మాలతీ శావేదికా బహుకర్ణి మహా భద్రా భద్రా మహాసల్యా తులసీ శమీ శంఖ పుష్పాణి గంధ పత్రంచ సాయం పూజాయాం ప్రశస్తాని॥ జాతి నీలోత్పల కదంబ స్థల కమల పూగ నాగ దంతీ పుష్పాణి హ్రీబేర బిల్వ పత్రం చార్ధరాత్ర పూజాయాం కనక కదంబ జాతి పుష్పాణి, రాత్రౌ కేవ సమర్పణీయాని॥

మాధవీ ఆనందయూథికా మదయంతికా శిరీష సర్జక బంధూక విభీతక కుందదీప్త దాడిమ లాంగలీ శ్రీకర్ణికార్పాస నింబ కూష్మాండ శాల్మలీ శిగ్రు మత్స్యాక్షి కపిత్థ తింత్రిణీ పుష్పాణ్యేతాని వర్జనీయాని॥ కేతకీ నమేధోర్ధ్వ రాత్రి వ్యతిరిక్త విషయః॥ కదంబ శిరీష యోర్ద్వి

ఎర్రనివి రాజసములు గాన భోగము నొసగును పచ్చనివి మిశ్రములు గాన భోగమోక్షముల నొసగునవి సర్వకార్యసిద్ధి ప్రదములును పుత్రపౌత్రాభి వృద్ధి కరములుగా నగును. నల్లగలువ తక్క నల్లనివి తామసములు గాన శివపూజకు నుపయోగింపవు వీనిలో తెలుపు ఎరుపు పసుపునను సన్నిరంగులు గల పూవులతో బూజించుట యుత్తమము నల్లకలువలన్నిటిలో నుత్తమమని కొన్ని యాగమముల యందును గన్నేరు ముఖ్యమని కొన్ని చోట్లను బకపుష్ప మధిక మని కొన్నిచోట్లను గిరిపుష్పము శ్రేయమని కొన్ని చోట్లను గలదు పద్మము సర్వోత్తమమని కొందరందురు.

వీనిలో కొన్ని కాలవిశేషమున నుపయోగించుట ఎట్లన.

ఇండికరవము శియావర్తము తెల్ల జిల్లేడు శ్వేతకమలము మోదుగు పున్నాగము జాజి ఎఱ్ఱగన్నేరు పొగడ బిల్వపుష్పము కర్ణి పాటలము అశోకము శంఖపుష్ప అరటి ప్రాతః కాల పూజయందు నుత్తమములు తుమ్మి గన్నేరు నల్లుముమ్మెత్త పాటలము కమలము కలువ సంపెంగ అరటి మధ్యాహ్న పూజకు ముఖ్యములు సంపెంగ జాజి అగిసె శంఖపుష్పి గంధపత్రము మొదలైనవి సాయంకాల పూజకు నుత్తమములు జాజి నల్లకలు

వా నిషేధః గిరి కర్ణికా నిషేధో నీలగిరి కర్ణికా విషయః కింశుక ని-
షేధః కంటకి కింశుక విషయః నిషిద్ధాన్యపి పుష్పాణి మాతృకాద్యలా-
భాదేషు గ్రాహ్యాణి। అత్యంత భక్తస్తు విహిత పుష్పాలాభే శివార్చితము-
మనసా శివ స్వరూప తయా సర్వాణి పుష్పాణ్యాకలయన్ మనసి సకల
ఫల పుష్పం నోపస్కార సమవధానం మానస వ్యాపార సంబంధిత్వా-
త్వా యథా శాస్త్రం యథా సామగ్రి యథా మాత్రమేవాశ్చిత మి-
తి నిశ్చినుయాత్॥ నిశ్చయస్యైవ ఫలదాతృత్వం కామికాదౌ స్పష్టమే-
వోక్తం। చర్యాపాదే శివపూజా విధౌ। భక్త స్వశక్త్యనుగుణార్చితం
పుష్పం ఫలం తథా। కృతాని చైవ సామగ్రీం పరిపూర్ణాం విభావయే-
త్॥ భక్త్యైవ పరిపూర్ణాయాం పూజాయాం ఫలదాయకః॥ అహం
దేవి సమస్తానాం భక్తానాం భక్తిపర్వణః ఇతి॥ తథా॥ అశైవ దర్శనాభా-
వతః స్పర్శన దోష నివృత్తకాని కృతేషు బిల్వార్కగ్యథ చంపక దర్భదూ-
ర్వాపామార్గ కరవీర నంద్యావర్త శమీ సమాదాన విష్ణుక్రాంతా-
భద్రా మహాభద్రా జాతీ జంబూ కదంబక చూత పలాశ ముని ద్వయాం-

వకదేమే. మెట్టదామర మొదలయినవి రాత్రి పూజయందు శ్రేష్ఠములు. ఉమ్మెత్త కడి-
మె. జాజి మున్నగునవి రాత్రివేళనెగాని పగలు వేయకప్పను కూడదు.

బండి. గురివింద జిలిసెన దాసాని తాడి దానిమ్మ ప్రత్తి వేప గుమ్మడి బూరుగ
మునగ వెలగ చింత మొదలగు చెట్ల పూవులెప్పుడును కూడదు.

మొల్లిపూవు అర్ధరాత్రియందు మాత్రమే పూజకు నుపయోగించును కడిమె దిరి-
సెనము గన్నేరుపూజకు కూడునుగాని పగలు కూడదు ఎల్లవన్నెగల గింగర్ణిక యుపయో-
గింపను, ములుమోదుగు పనికిరాదు. పూజకు గూడనైన పూవులు మందారాద్యలంకా-
రముల యందు గ్రహింపనగును.

ఉత్తమ భక్తిగలవారు విహితములయిన పుష్పములు లభింపనప్పుడు దొరకిన
పూవులె ముఖ్యములయిన వానిగా భావించి యథావిధిగానె పూజించినట్లు తలంపవల-
యును దాననె. కామికము చర్యాపాదమునందు భక్తుడైనవాడు తనశక్తికొలది యొనగూ-
ర్చిన పుష్పఫలాదులనె సంపూర్ణమైన వానిగా భావించి పూజింపవలయును పూజభక్తిచే-
తి సంపూర్ణమైనచో నేను సంపూర్ణఫలప్రదుడనౌదునని పరమేశ్వరుడు పార్వతీదేవి-
కి తెలుపుచున్నాడు.

కోల కురంట గిరి కర్ణికా ద్వయ కుంద పర్ణీ భూత పద్మ హ్రీబేర ద
మన మరువక ద్రోణ సింధు వార శంఖినీ గోక్షుర నకుళీ కృతి మా
లాది పత్రాణి ప్రశస్తాని। పుష్పేషు నీలోత్పల వత్పత్రేషు బిల్వ పత్రం
ప్రశస్త తమం ఆరగ్వధ ద్రోణ ద్వయం ప్రశస్త తమం। యేషాం పు
ష్పాణి ప్రశస్తాని తేషాం పత్రాణ్యపి ప్రశస్తానీత్యేవ। ఏవం పుష్పప
త్రేషు యత్కించిత్ప్రాప్త పుష్పాకారం సౌవర్ణం పత్ర పుష్పం సంపా
ద్య, అష్టోత్తర శతే నైకాశీత్యా పంచాశతా, పంచ వింశత్యావా సు
వర్ణ పుష్పైః ప్రతి దిన మర్చనం చాసంఖ్యేయ ఫలం। స్వర్ణ పుష్పసం
పాదనా శక్తౌ సువర్ణ శకలైర్వా రజత పుష్పై ర్వార్చనీయం। స్వర్ణ పు
ష్పస్య నాస్తి నిర్మాల్య దోషః। పత్రాణి పుష్పాణిచ స్వారామ సంభ
వా న్యుత్తమాని। యాని క్రీతాని పరారా మోద్భవాని పూజాకాలే
యాచితాని పుష్పాణి ఉత్తరోత్తర మపకృష్టాని। దేవా రామో ద్భవా
నితు వర్జ్యాని। ఇతి।

బిల్వార్చన మపి నిత్యం। తదుక్తం। శివతత్త్వ సుధానిధౌ। యో

మారేడు పత్రి తేలపత్రి దర్భ ఉత్తరేను మొదలయినవి। ప్రతిదినము దైవతములను
జూచుట స్పృశించుట తాకుట మొదలగు వాని వలన గలుగు దోషము పడదు. గాన ను
త్తమము లయినవి. పూవులలో నల్లగలువవలె పత్రములలో మారేడుపత్రి పూజకు ప్ర
శస్తమైనది. రేల తుమ్మిపూవులును నత్యుత్తమములు.

ఏ పూవులు శ్రేష్ఠములో వాని పత్రములును శ్రేష్ఠములే యగును. ఏదో యొకటియా
గు పుష్పపత్రి రూపములో సువర్ణ పుష్పములు సువర్ణ పత్రములు చేయించుకొని అట్టి
వానిలో నూటయెనిమిదింట చేత గాని ఎనుబది ఏబది ఇరువదియైదు సంఖ్యగల వాని చేత
గాని ప్రతిదినము పూజించుట యుత్తమమగును. సువర్ణ పుష్పములు చేయించుకొన శ
లనివారు సువర్ణ శకలములతో గాని వెండి పూవులతో గాని పూజింపవలెను. సువర్ణపు
ష్పములకు నిర్మాల్యదోషము లేదు. ఒకసారి పూజించినవి యింకొకసారి పూజింప గూ
డినను దోషములేదు తన తోటలోని పత్రి పుష్పములుత్తమములు, కొన్నవి ఇతరులతో
టలోనివి, పూజాకాలమున యాచించి గ్రహించినవి ఒక దానికన్న నొక హీనములైనవి
దేవాలయోద్యానములోనివి కూడవు.

బిల్వార్చనము నిత్యము ... బిల్వపత్రములతో ... పూజింపనివ్వ యిన

నకుర్యాద్బిల్వదళై రర్చనం శంకరస్యతు। శతాయుః పురుషో వాపి తస్య జన్మ నిరర్థకం॥ బిల్వపత్ర విహీనా యాసా పూజా నిష్ఫలా భవేత్॥ ఉద్ధూళనం త్రిపుండ్రంచ విరజానల భస్మనా। రుద్రాక్ష ధారణంచైవ రుద్రాధ్యాయాభిషేచనం। బిల్వపత్రార్చనం శంభోః ర్నత్యాజ్యం సర్వదా ద్విజైః॥ లోభాద్వా యదివా మోహాత్ త్యక్త్వా నరక మశ్నుతే ఇతి॥

బిల్వపత్రార్చనా శ్రుత్యా వేద విహితం యథా। త్రిసుపర్ణ మయాచితం బ్రాహ్మణాయ దద్యాదితి॥ అః విష్ణుః॥ అజాద్యైత ఇతిటీకా విశ్వప్తే, ఆ, లక్ష్మీ తయాచితం వ్యాప్తం శుసి। తవవృక్షోథ బిల్వఇతి లక్ష్మీసూక్తే బిల్వస్య లక్ష్మీ వృక్షత్వామ్నానాత్॥ తథావిధం త్రిసుపర్ణం= త్రీణిత్రి సంఖ్యాకారాని సుష్టూని, కీట చ్ఛిద్రాద్యన్యాక్రాంతాని పర్ణాని యస్య తత్త్రిసు పర్ణం॥ బిల్వస్య త్రిపర్ణత్వ దర్శనాత్॥ తత్ బిల్వదళం బ్రాహ్మణాయ= త్వం దేవేషు బ్రాహ్మణ ఇతి శ్రుత్యా, బ్రాహ్మణో భగవాన్ రుద్ర ఇతి పురాణోక్త్యాచ, మహేశ్వ రస్య బ్రాహ్మణత్వ ప్రసిద్ధేః, తస్మై, దద్యాత్। సమర్పయేత్। ఇత్యనేన, శివ

నూరేండ్లు బ్రదికినను వాని జన్మము వ్యర్థమగుననియు, బిల్వపత్రములు లేనిపూజ వ్యర్థమనియు, భస్మోద్ధూళనము, భస్మత్రిపుండ్రము, రుద్రాక్షధారణము, రుద్రాభిషేకము, బిల్వార్చనము నను వానిని చేయనివాడు నరకము నొందు ననియు, శివతత్త్వసుధానిధియం దుగలదు. ఇట్లు బిల్వార్చనము చేయని వానిని ద కవదిదుటచే నది నిర్ణయమని స్పష్టమగుచు న్నది బిల్వార్చనము వేదవిహితమైనది ఎట్లన, త్రిసుపర్ణ అనుమంత్రము బిల్వవిధిపరము. అయా= లక్ష్మిచేత, చితం= ఆశ్రయింపబడినది యనగా, బిల్వవృక్షము లక్ష్మీవృక్షమని ప్రసిద్ధిగలిగియున్నది. గాన బిల్వమని యెవ్వరును త్రిసుపర్ణం= త్రి, మూడు, సు, కీటచ్ఛిద్రాదులులేని, పర్ణం, ఆకులుగలది, అనగా మూడుపత్రములుగల బిల్వదళమును, బ్రాహ్మణాయ, త్వందేవేషు బ్రాహ్మణః ఈ మొదలగు శ్రుతులను బట్టి శివునికొఱకు, దద్యాత్ అర్పించవలయును. అహటుచే శివునకుబిల్వపూజ చేయవలయునని లిఙ్గపురాణము చేత విధి సమ్మతముగా వినఁబడు చున్నది.

ప్ర॥ తరువాత, యేబ్రాహ్మణా త్రిసుపర్ణంపఠంతి, త్రిసుపర్ణము నేబ్రాహ్మణులు పఠింతురో, ఆ సూక్తము దానింబట్టి త్రిసుపర్ణమను నది యొక మంత్రభాగముగా

ముద్దిశ్య బిల్వవిధి ర్గిజ్ఞాతేన స్పష్టమామ్నాతః॥

నచ, తదనంతరం, యే బ్రాహ్మణా స్త్రిసుపర్ణం పఠన్తీతి వచనేన బిల్వస్య పఠనానుపయోగాత్ త్రిసుపర్ణ పదం బిల్వ పరం న భవతీతి శంక్యం॥ తత్ర పఠ ధాతో రభిష్టుతి పరత్వాత్। యేతావత్ శివోద్దేశేన బిల్వ దళం సందదీరన్ యేచ బ్రాహ్మణాః బిల్వ మభిష్టువీరన్। త ఉభయేపి సోమం = ఉమయా సహితం శివం, ప్రాప్నువన్తి, శివ సాయుజ్యభాజో భవన్తి ఇత్యుత్తర వాక్యానురోధాచ్చ అస్య శ్రుతి వాక్యస్య బిల్వ విధి పరత్వం నిష్కృత్యాహ॥

బిల్వ దళార్చనం పునుక్తి ఫలక మితి శివతత్త్వ సుధానిధౌ। బహు జన్మార్జితైః పుణ్యై ర్బిల్వ పత్రార్చనం లభేత్। బిల్వ పత్రార్చనం కృత్వా నపున ర్జన్మ భాగ్భవేత్। శుష్కైః పర్యుషితైర్వాపి నవైర్బిల్వ దళైరపి పూజయే ద్గిరిజానాథం ముచ్యతే సర్వపాతకైః॥ సత్యం సత్యం పునస్సత్యం బిల్వ పత్రార్చనం పరం బిల్వ పత్రార్చనే నైవ పున ర్జన్మ నవిద్యతే ఇతి

చెప్పఁడును. అట్లా గాక, అది బిల్వ దళ పరమే యగు నేని బిల్వ దళమును పఠింతు రెట్లు?

ఉ॥ ఇచట విరోధమేదియు లేదు. ఏలన, పఠన్తి యనఁగా, స్తోత్రము చేయుదురో అని యర్థము. ఎవ్వారలు శివునకు బిల్వపూజ చేయుదురో మఱియెవ్వారలు బిల్వమును స్తుతిచేయుదురో, తే, వారు, సోమం=ఉమాసహితుండగు శివుని, ప్రాప్నువన్తి, పొందుదురని యుండుటచే, పట్టియు నీమంత్రము బిల్వవిధి పరమేయని స్పష్టమగుచున్నది.

బిల్వార్చనము మోక్షప్రదము.

బిల్వార్చనము మోక్షఫలప్రదమని శివతత్త్వ సుధానిధి యందున్నది. ఎట్లన, అనేక జన్మముల యందెంతో పుణ్యము సంపాదించియున్నచో యీ జన్మమున బిల్వార్చనము సంభవించును. బిల్వార్చన చేసినవానికి తిరిగి జన్మము రాదు. రోజులు గడచిన వైనను ఎండినవైనను బిల్వదళములతో శివుని పూజించునెడ సర్వపాతకముల వల్లనుండి విముక్తుఁడగును. బిల్వపత్రములతో శివుని పూజించిన వానికి పునర్జన్మము లేదను. బిల్వము కోసి తెచ్చువారి దోషములుండిననూ నుపయోగించును. కావునే నిశ్చయము నిశ్చయము. బిల్వ

బిల్వదళం పర్యుషిత మపి యోగ్యం॥ తదుక్తం. నిర్ణయసింధౌ॥ ఆదిత్యే మాత్స్యే॥ బిల్వాక్షతంచ మాఘ్యాంచతిమాలా మలకీ దళే॥ కల్హారం తులసీ చైవ పద్మంచ మునిపుష్పకం। ఏతత్పర్యుషితం నస్యాత్ యచ్చాన్యత్కలికాత్మకం॥ ఇతి॥ శివతత్త్వ సుధానిధౌ॥ శుష్కైః పర్యుషితై ర్వాపి త్యుక్తమేవ॥

తథా ధూప సంపాదన ముచ్యతే. క్రియాసారే॥ కర్పూరాగురు తక్కోల జాతీఫల లవంగ సింహ జటామాంసీ ముస్తాపత్ర చందన చూర్ణం సఘృతం దశాంగ సంజ్ఞం॥ చందనాగరు కర్పూర కుంకుమ కస్తూరీ తక్కోలై లాలవంగ పత్రి నాగపుష్ప చూర్ణం యక్ష కర్దమాఖ్యం॥ చందనాగరు కర్పూ రైలాలవంగత్వక్పత్ర సింహక జటామాంసీ చూర్ణం ప్రాజాపత్యం నామకం॥ చందనాగరు కర్పూర కస్తూరీ లవంగ తిలకవాసితా ముస్తాచూర్ణం విజయాఖ్యం॥ కర్పూరకృష్ణాగరుహ్రీబేరకుంకుమకుష్ఠా విశ్యాసచందనచూర్ణం క్రమాదేకద్విత్రిచతుః పంచ షడ్భాగం మధు మిశ్రం శీతాదినామకం॥ చందనాగరు కర్పూర సింహక సర్జరస కుష్ఠ ముస్తా చూర్ణం విజయాఖ్యం కర్పూర కల్హా

త్రము, తులసి, పద్మము, అగిసె పువ్వు మొదలగు వానికి పర్యుషిత దోషము లేదనియున్నది.

ధూపవస్తువులు క్రియాసారమున నిట్లు తెలుపబడి యున్నవి. కర్పూరము, అగరు తక్కోలాలు, జాజికాయ. లవంగములు, సింహి, జటామాంసి, తుంగముస్తెలు, మంచిగంధపుచూర్ణ, నెయ్యి, వీనిని చేర్చిచేసినది దశాంగరను పేరుగలదియగు। మంచిగంధపు చూర్ణ, అగరు, కర్పూరము కుంకుమపువ్వు, కస్తూరి, తక్కోలములు, ఏలకులు, జాపత్రి, లవంగములు, కలిపిచేసినది యక్షకర్దమమను పేరుగలది యగును। మంచిగంధము. అగరు, కర్పూరము, ఏలకులు, దాలిచెక్క, గింపీనము గంధద్రవ్యము, జటామాంసి, వీనిచూర్ణము ప్రాజాపత్యమను పేరుగలది యగును॥ మంచిగంధము, అగరు, కర్పూరము, కస్తూరి, లవంగముతో తిలకము, వాసిత, తుంగముస్తెలు వీనిచూర్ణము విజయమను పేరుగలదియగు. కర్పూరము, కృష్ణాగరు, హ్రీబేరము, కుంకుమపువ్వు, చెంగల్వకోష్టు, మంచిగంధము। వీనికి క్రమవృద్ధిగా ఒకటి, రెండు, మూడు, నాలుగు, అయిదు, ఆరు భాగముల చొప్పున కలిపి చూర్ణించి తేనె కలిపినయెడల శీతాదియను పేరు గలదియగును,

ణ నామకం॥ చందనాగరు కస్తూరీ ముస్తా సింహాక చూర్ణమమృతా
ఖ్యం॥ తక్కోల పూగ కర్పూర జాతీ ఫల లవంగ చూర్ణః సుగంధా
ఖ్యం॥ ఏవ మాది పృథక్ పృథక్ నామ్నా ప్రసిద్ధాని ధూప ద్రవ్యాణి
త్యాదినా పరిహాస్య, తత్ర కేవల గుగ్గులు ధూప స్సప్త జన్మ కృత పా
ప హారః। చందన ధూప స్సర్వ పాప హారః। సౌగంధిక ధూప స్సర్వ
కామార్థ సాధకః॥ కృష్ణాగరు ధూప స్సర్వ పాప హారః। శ్వేతాగరు
ధూపో ముక్తి ప్రదః॥ లాంఛా కస్తూరీ ధూప శ్చతుర్వేదాధ్యాయి బ్రా
హ్మణ జన్మ ప్రదః॥ ఘృత మిశ్ర గుగ్గులు ధూపో మాసార్ధ సమర్పితః క
ల్పకోటి సహస్ర పర్యన్తం శివపుర భోగస్య, సార్వభౌమ జన్మనశ్చ
ప్రాపకః॥ సహస్ర ఫల మహిషాక్ష గుగ్గులు ధూపస్తు మాలతీపుష్ప చూ
ర్ణేన సహితః శివ సాయుజ్య ప్రదాయక ఇత్యాదిచ॥

దీపోప యుక్త మాజ్యాది కమప్యుక్తం తత్రైవ॥ కపిలా ఘృత
ముత్తమం॥ గవాంతర ఘృతం మధ్యమం। అజాఘృతం తిల తైల మ
ధమం॥ ఉష్ట్ర మహిష్యాది ఘృతం వృక్ష బీజ ప్రభవాది తైలం చ వర్జ

చందనపుముక్క, అగరు, కర్పూరము, సింహాకము, స్జ్ఞరసముచంగల్ కోష్టు, తుంగముస్తె
లు, వీనిచూర్ణములతో విజయమనునది చేర్చునెడ కర్పూర కల్యాణమను పేరు గలది
గును॥ చందనము, అగరు, కస్తూరి, తుంగముస్తెలు, సింహాకము, వీనిచూర్ణము అమృతమ
ను పేరు గలదియగును॥ తక్కోలాలు, పోకలు, కర్పూరము, జాజికాయ లవంగములు
వీనిచూర్ణమునకు సుగంధమని పేరు.

కేవలము మహిషాక్షి యొక్క ధూపము ఏడుజన్మముల నుండి చేసిన పాపము
పోగొట్టును, మంచిగంధపు చూర్ణధూపము సర్వపాపముల నశించును. సౌగంధికధూప
ము సర్వకామార్థముల నొసంగును. కృష్ణాగరుధూపము సర్వపాపముల హరించును. శ్వే
తాగరు ధూపము ముక్తి నొసంగును. లక్క, కస్తూరి వీనిధూపము నాల్గు వేదములు చది
వి బ్రాహ్మణజన్మము నొసంగును. నేతితో గూడిన మహిషాక్షి ధూపము పదునైదు దిన
ములు వేయునెడ వేయికోట్ల కల్పములవరకు కైలాస సౌఖ్యమును సార్వభౌమ జన్మ
ము నొసంగును॥ మహిషాక్షి గుగ్గులును తమాల చూర్ణము తో గలిపి ధూపము వేయు
నెడ శివసాయుజ్యము నొసంగు నని యు ప్రయోగము కలదు

[illegible]

యం॥ యద్వా, గోఘృత మాత్రముత్తమం॥ అజాఘృతం మహిషీ ఘృతంచ మధ్యమం। పూతిగంధ నింబకరంజై రండాది తైల వర్జం తైలమాత్ర మధమం॥ ఇతి॥

ఆవాహనాదీని వివృతాని క్రియాసారే। ఆవాహనం శివస్య సదాశివ దేహ ప్రాపణం॥ స్థాపనం సదాశివ హృదంబుజే వస్థాపనం। సంనిధాన మభిముఖీ కరణం। సంనిరోధనం యావత్పూజా సమాప్తి సంనిధాన ప్రార్థనం। అవకుంఠన మభక్తేష్వప్రకాశార్థం. విఘ్నానా ముపాప్త్యర్థంచ కవచే నాచ్ఛాదనం। సకలీ కరణం హృదయాది పంచాంగ న్యాసార్థం, పరమీకరణం। శుక్ల పీతరక్త సిత రక్త వర్ణానాం హృదయాదీనాం శివైక వర్ణత్వేను సంధాన మమృతీ కరణం విగ్రహస్యచాభేద ప్రతిపత్తిః॥

నను, విశ్వ వ్యాపకస్య శివస్య కథ మతి దేశ ప్రాపణ రూప మావాహన ముచ్యతే? అచింత్య భువనానంతశక్తికస్య శివస్యావ్యాపకత్వ మస్తీతి నతస్య దేశాంతర ప్రాపణ రూప ముపపద్యతే। అథ

గోఘృతము దీపమునకు నుత్తమమైనది కడమ గోవుల ఘృతము మధ్యమము॥ మేక నెయ్యి, నువ్వులనూనె ఆముదము। లొట్టి పిట్ట, వేప, ఆముదాలు మొదలగు విత్తనముల వల గలుగు తైలము కూడదు అని యొక పక్షంబును గోఘృత ముత్తమము మేక గేదె వీని నెయ్యి మధ్యమము దుర్గంధము గలది వేపనూనె గానుగనూనె ఆముదము మొదలగునవి కావు నువ్వులనూనె యధమము అని యీ రెండుపక్షములు దెలుప బడియెను.

క్రియాసారము నందె ఆవాహనాదులను నిట్లు వివరింప బడియున్నవి ఆవాహన మనగా సర్వవ్యాపకుడగు శివుని సదాశివ తత్త్వమున జేర్చుట స్థాపనమనగా సదాశివుని హృదయమున శివుని నిల్పుట॥ సన్నిధానమనగా అభిముఖముగా చేసికొనుట। సన్నిరోధనమనగా పూజావసానము దనుక నభిముఖముగా నుండుమని ప్రార్థించుట। అవకుంఠన మనగా అభక్తులకు గనబడకుండుటకును విఘ్నములు రాకుండుటకును కవచముతో నాచ్ఛాదనము చేసికొనుట। సకలీకరణ మనగా హృదయాది షడంగ న్యాసము గావించుకొనుట॥ తెలుపు పసుపు ఎఱుపు పాటలవర్ణము మొదలు గాల హృదయాదులను శివునితో సమానముగా తెల్లని వన్నెగలవిగా భావించుట అమృతీకరణము.

దారుణి వ్యాప్తస్యాగ్నేః ర్మథన క్రియయా క్వచి దభివ్యక్తిం జనయతి అభిమత దేశే ప్రేరణా భావనా రూపయా క్రియయా శివ లింగా ద్యభిమత దేశే శివ స్యాభివ్యం జనమేవా వాహనం।

నను, సర్వత్ర నిత్యోదిత శివానంద ప్రకాశ రూపస్య పరమశివస్య కథమిద మభివ్యంజన ముచ్యతే। యథా, స్వయం ప్రకాశ మానస్యాప్యంతాంగార వహ్ని పుంజస్య భస్మచ్ఛన్నస్య భస్మ నిరాస పూర్వక క్రియయాఽభివ్యంజన మేవ స్వయం ప్రకాశమాన స్యాపి పరమశివస్య పూజక మనసో విషయాంతరేషు మనోవ్యాపారేణ తిరస్కృతిచ్ఛన్నస్య తస్య మనస్క పహితా వాహన క్రియా పూర్వక మభిమత దేశే లింగాదా వుపజీవం కర్తవ్యస్య తదుపచార సమర్పణార్థ మనుసంధాన సంతాన స్యోపక్రమణ మేవాభివ్యం జనం। ఇతి।

నను, నైవేద్యాదికం పరమేశ్వరస్య కస్మి న్ముఖే కర్తవ్య మితి చేత్ తదుక్తం క్రియాసారే। అథ సదాశివః కేన వక్త్రేణ భుంక్తే ఊర్ధ్వ వక్త్రేణ భుంక్తే।

ప్ర॥ సర్వవ్యాపకుడగు శివుండెంతెట్లు నుండుగాన ఆవాహన మెట్లుసంభవించును?

ఉ॥ నిప్పుకట్టెయందున్నను మథనముచేసిన దానిని నభివ్యక్తము గావించినట్లుశ్రీగురుచేత శివలింగాదుల యందు నభివ్యక్తము గావించుటయే ఆవాహనమగును.

ప్ర॥ అంతట నానంద ప్రకాశ రూపుండుగా నున్న పరశివుని నభివ్యక్తి, పరమశివమాత్ర మెట్లు?

ఉ॥ అగ్ని స్వతోఽతము ప్రకాశ యుతమైనను నివురుగప్పినప్పుడు భస్మము దొలగింప నవసరమైనట్లు, పరమశివుండు స్వయం ప్రకాశమానుండైనను పూజకుని చిత్తము విషయాంతరముల యందు ప్రవేశించుటను జేసి శివస్వరూప మభివ్యక్తము గాక కప్పబడినట్లుండ దీనింబట్టి, లింగాదులందు తానుజేయు నుపచారముల నర్పించుటకై ఏకాగ్రచిత్తముతో నావాహన క్రియచేసి, నిరంతరాను సంధానము గావించుటయే అభివ్యక్తి, పరమశివమును విగ్రహించవలయును.

ప్ర॥ పరమేశ్వరునకు నైవేద్యాదులే ముఖమున జేయవలయును.

ఉ॥ ఈవిషయము క్రియాసారమున నిట్లు చెప్పబడియున్నది శ్రీ... ఊర్ధ్వ...

భక్ష్య భోజ్యాన్న పానాది లేహ్యం చోష్య మనేకధా। ఊర్ధ్వవ
క్త్రే ప్రదాతవ్యం యత్నేంచి దివా చోక్షిత మితి చ ద్రిజ్ఞానోత్తర వ
చనాత్। భక్ష్యం భోజ్యం లేహ్యా చోష్యపానీయ మితి పంచధా ఊర్ధ్వ
వక్త్రే ప్రదాతవ్యం హృద యేన పడాననః ఇతి ద్విశతికా వచనాచ్చ।
అథవా, పంచభి రపివక్త్రై ర్భుంక్తే॥ పంచ వక్త్రేషు నైవేద్య మూర్ధ్వవ
క్త్రేథవా ప్రునరితి పంచసువక్త్రేషు ప్రత్యేక నైవేద్యాదాన విధావ ప్యా
పి దర్శనాత్। ఊర్ధ్వవక్త్రే నైవేద్యా ధానంచ తదూర్ధ్వ వక్త్రం పూ
జా కాలే దక్షిణాభిముఖ భూతం విభావ్య కర్తవ్యం॥ దేవస్య దక్షిణా
స్యస్య ఉత్తరాభి ముఖతయా పూజకస్య స్థితత్వాత్। స్థండిలే చరలిం
గేచ సాధకాభిముఖ శ్శివః। ప్రత్యగ్వక్త్రస్తు కుంభాదౌ స్థిరద్వారాభి
సమ్ముఖ ఇతి। చర లింగార్చనే దేవస్య పూజకాభిముఖత్వ శ్రవణాత్।

ఏవం, ఆత్మార్థ శివపూజాయాం శివస్య సాధకాభిముఖత్వ సిద్ధ్య
ర్థం హృదయ గుహ్యా పాదావయవా అపి దక్షిణ దిక్ స్థా ఏవ॥ యాని
తు పూజకస్య శివాభిముఖా వస్థాన పరిహార వచనాని॥ న పాశ్చాత్య

ఘ్యమన్న పానములు, ఊర్ధ్వవక్త్రమున నర్పింపవలయునని ద్విశజ్ఞానోత్తరమున గలదు
గాన ఊర్ధ్వముఖ శివాననముఖమున నర్పింపవలయును। మఱియు, ఐదు ముఖములయందు
గాని, ఊర్ధ్వముఖమునందుగాని నైవేద్యము నర్పింపనగునని శివాగములయందే గలదు గా
న నెట్లైన నివేదింప నగును.

ఊర్ధ్వముఖమునకు మాత్రము నైవేద్యము నియ్యవలచినప్పుడు పూజాకాలమునందా యూ
ర్ధ్వముఖము దక్షిణాభి ముఖముగా నున్నట్లు భావించి చేయ వలయును. ఏలన పూజ
కుండుత్తరాభిముఖముగా నున్నప్పుడు పరమేశ్వరుడు దక్షిణాభి ముఖుడుగా నుండవల
యును. స్థండిలమునందును చరలింగము నందును పరమేశ్వరుడు పూజకునకు నభి ముఖుడు
గా నుండునని యు కలశాదుల యందు పశ్చిమాభి ముఖుడుగా నుండు నని యు స్థిరములగు
యందు ద్వారమునకు నభిముఖుడుగా నుండునని యు గలదుగదా!

ఇట్లైన ఆత్మార్థమైన శివపూజయందు శివునకు పూజకాభి ముఖత్వము సిద్ధించు
టకై హృదయము గుహ్యము పాదములును గూడ దక్షిణాభి ముఖముగా నున్నట్లే
భావింప వలయును.

న్యగత స్తంభో ర్వోత్తరే యోషిదాశ్రిత్య సప్రతీచ్యాం యతః పృష్ఠ స్తస్మా ద్దక్షిణ మాశ్రియేదితి ॥ పూర్వాభి ముఖ స్థిర లింగ విషయాణి॥ చర లింగ పూజాయాం॥ స్థండిలే చరలింగేచ సాధకాభి ముఖశ్శివ ఇతి విశేష వచన దర్శనాత్. నను, న పృష్ఠే నాగ్రతో వాపి స్థిత్వా దేవం ప్రపూజయే దితి వచనాను సారేణ పూజ కస్యాగ్నేయ దిగ్భాగ స్థానే శివస్య పూజకాభి ముఖత్వా నలప్స్యతి ఇతి చేత్సత్యం॥ తదపి వచనం స్థిర లింగ విషయ మేవ॥ స్థిర లింగ సాధారణ్యేన లోకానుగ్రహ కత్వాచ్చ తస్యాష్ట దిక్షు స్వేష్ట ముఖ మాశిశయ్య దిశి ద్వారం తద భి ముఖం భవతి॥ తత్ర హృద్గుహ్య చరణై స్సాక మూర్ధ్వ ముఖం బుధః ద్వార స్యాభి ముఖం చోర్ధ్వ వక్త్రం దేహం ప్రకల్ప యేదితి వచ నాత్సైవ ప్రాచీ॥ యస్యాం దిశి భవే ద్ద్వారం తాం ప్రాచీం పరికల్ప యేదితి వచనాత్తత్ప్రభృత్యేవ ప్రాదక్షిణ్యేన తత్పురుషాఘోరసద్యోజాత నామ దేవ ముఖాని కల్ప నీయాని॥ లింగస్యాభిముఖం యతో ద్వారం తత్పూర్వ మిష్యతే। తత్ర తత్పురుషం వక్త్రం మూర్ధ్వం చాభి ము

ప్ర॥ శివునకు నెదురుగా కూర్చుండ కూడదు. దేవుని వెనుకగాను కూర్చుండ కూడదు. పృష్ఠము గాన శివునకు పశ్చిమ దిశను కూర్చుండ కూడదు కాన దక్షిణ దిశనె యుండి పూజకుడు శివుని పూజింప వలయు ననుటచే నెదురుగా నుండరాదని యున్నది. ఇది యెట్లు కుదురును.

ఉ॥ చరలింగము నందు శివుడు పూజకునకు నభి ముఖముగా నుండునని యున్నదిగాన నభిముఖముగా నుండ కూడదను వచనము తూర్పు ముఖముగా నున్న స్థిర లింగ విషయము.

ప్ర॥ దేవునకు నెదురుగాని వెనుకగాని యుండకూడదు. ఆగ్నేయదిశ నుండి పూజింప వలయునని యున్నది. అప్పుడు అభిముఖ్యమెట్లు లభించును?

అవచనంబును స్థిరలింగ విషయమైనదే యగును. స్థిరలింగము లోకానుగ్రహార్థ మేర్పడినది గాన నాల్గువైపుల కన్న ద్వారదేశమునందు నెక్కువయిన యాభిముఖ్యము గలదై యుండును. హృదయము గుహ్యము పాదములు మొదలగు నవయవములతో గూడ నూర్ధ్వముఖమును ద్వారమునకు నభి ముఖముగా నున్నట్లు భావింప వలయును

ఖో భవేదితి వచనాత్॥ అథవా, ఊర్ధ్వ వక్త్రమేక మేవ ప్రాగ్ముఖ్యాచ రిత్రై స్వగాద్వారాభి ముఖో భవతి॥ తత్పురుషా దివక్త్రాణితు పూర్వా ది దిక్ష్వేవ వ్యవస్థితాని॥ నతు ద్వారభేదేన భిద్యన్తే॥ ప్రాసాదస్య ద్వారం భవతు యథా కాష్ఠయా కామం। తత్పురుషాది ముఖానితు నజహా తి పూర్వాది దిక్త్వాని॥ ఇతి వచనాత్॥ ఇదం తత్పురుషాది వక్త్ర విష యే పక్షద్వయ మపి కామ కృతం॥ అత ఏవ, తత్ర పశ్చిమ ద్వారార్చ నే॥ ద్వార స్యాభిముఖం చోర్ధ్వ వక్త్రం దేహం ప్రకల్ప యేదిత్యుక్త్వా త త్పురుషం పూర్వ దేశేవా పశ్చిమే వాథచింతయేత్॥ దక్షిణే చో త్తరేవాపి బహురూపం విచిన్తయేత్॥ ఉత్తరే దక్షిణే వాపి వామ దే వం స్మరే ద్గురుః॥ పశ్చిమే పూర్వ దేశేవా సద్యవక్త్రం స్మరేత్సదే త్యుక్తం॥ తత్రైవ దక్షిణ ద్వారార్చనే ప్యుక్తం॥ అఘోరం పురు షం వాపి దక్షిణే సమ్యగర్చయేత్॥ సద్యవక్త్రంతు వామంవా సౌమ్య దే శే సమర్చయేత్॥ పురుషం వాథవామం వాపూర్వ దేశే సమర్చయే త్॥ ఇతి సర్వమపి స్థిరలింగ ముత్తరాభి ముఖేన పూజనీయం॥ లింగేవా

యాగమముల యందు కొటా బట్టి ద్వారమున్నదె ప్రాగ్దిక్కుగా నెన్న వలయును॥

ద్వారమేదిశనుండునో ఆదియె తూర్పుదిక్కు అని కలదు గాన నాదిక్కున నౌ త త్పురుషముఖముండు ననియు, నది మొదలు క్రమముగా నఘోరాది ముఖములను ప్రదక్షిణ క్రమముగ భావింపవల యునని కొన్ని యాగమముల యందును, ఊర్ధ్వము గు నీశానముఖము నా ల్గవే ప్రాదయోద్వ వచనములతో గూడ ద్వారమునకభిముఖముగా నుండును, తత్పురుషా ది ముఖములైనను తూర్పు మొదలగు దిక్కులయందే యుండును, అలయముకుద్వా రమే దిక్కునకున్నను తత్పురుషాదిముఖములు తూర్పు మొదలగు దిక్కుల యందె యుండును గాని ద్వారమును బట్టి మార్పునొందవు. అనువచనమును బట్టియు తె లియుచున్నది.

ఇట్లు తత్పురుషాది ముఖములను గూర్చి రెండు పక్షములు కలవుగాన వీనిలోనే ప క్షము నైన నవలంబింప వచ్చును.

ఆ కారణముననే, పశ్చిమద్వారము గల యాలయమునం బూజసల్పవలసిన సంద ర్భము నందు॥ ఈశానముఖము ద్వారమునకు నభిముఖము గానున్నట్లు భావింప వలయు

ప్రతిమాయాం వా క్రియతే న్యద్వాయమా పూజా। కకుభ్గా తత్స్వా యజ్వా యజేత శివ ముత్తరాభి ముఖః॥ తత్ర ముఖ్య పూర్వాభి ముఖ ముఖ్యా గ్నేయ దిశి స్థితస్య పూజక స్యాభిముఖ్యోత్తరాభి ముఖత్వ సం ఘటతే॥ పశ్చిమ ద్విగూప గౌణ పూర్వాభిముఖ లింగ పూజాయాం వాయవ్య దిగ్రూప గౌణాగ్నేయ దిశి స్థితస్య దక్షిణ దిగ్రూప గౌణో త్తరాభిముఖత్వ ంఘటతే॥

ఏవం దక్షిణ దిగ్రూప గౌణ పూర్వాభిముఖ లింగ పూజాయాం నైఋత దిగ్రూప గౌణాగ్నేయ దక్షిణస్య ప్రాచీ రూప గౌ ణోత్తరాభిముఖ్యం॥ ఉత్తర దిగ్రూప గౌణ పూర్వాభి ముఖ లింగ పూజాయాం॥

ఈశాన దిగ్రూప గౌణాగ్నేయ దిశి స్థితస్య గౌణాగ్నేయ భా గావస్థాన నియమ స్తదభిముఖ స్థితే॥ ఏవం పూజకస్య ముఖ్య గౌణా గ్నేయ దిగవస్థాన నియమ స్తత్ర దిగభి ముఖ స్థిర లింగ విషయ ఏవే త్యాత్మార్థ పూజాయాం దేవస్య పూజకాభిముఖత్వ నియమో నహ్యన్య

ని యారంభించి, తత్పురుష ముఖమును తూర్పుదిక్కునగాని, పడమరదిక్కునగాని నుం న్నటులభావింపవలయు॥ అఘోర ముఖమును దక్షిణపు దిక్కునగాని, ఉత్తరముదిక్కు న గాని యున్నట్లు భావింప వలయును॥ వామదేవముఖమును ఉత్తరపు దిక్కునగాని ద క్షిణదిక్కునగాని యున్నట్లు భావింపవలయు॥ సద్యోజాతముఖమును పడమర గాని, తూ ర్పుగాని యున్నటులభావింప వగును, అనియున్నది.

వరియు, దక్షిణ ద్వారముగల యాలయమునందు దక్షిణపుదిక్కున అఘోర ముఖమును గాని, తత్పురుషముఖము ను గాని పూజింప వలయును॥ సద్యోజాతముఖమును గా ని, వామదేవముఖమును గాని యుత్తరపు దిక్కున భావింపవలయును॥ తత్పురుష ము ఖమును గాని వామదేవ ముఖమును గాని తూర్పుదిక్కున భావింపవలయును॥ అనియున్నది

లింగము నందుగాని విగ్రహము నందుగాని పూజకుడు తాను ఉత్తరాభిముఖము గా నుండియే పూజింప వలయుననుప్రమాణములను బట్టి స్థిరలింగము నుత్తరాభిముఖము గా నుండియే పూజింప వలయు॥

అ... ... ... గల ... ...న నుండి పూర్వ

తే। సర్వ స్రోతార్థ పూజా ప్రకరణే। ఉత్తరాభిముఖో భూత్వా రు
చిరా సనసం స్థిత ఇత్యాది విధానాత్ తత్రాయం విశేషః॥

పాప క్షయార్థిభిశ్చ ముఖానాం దిగ్వ్యవస్థా మాశ్రిత్యాఘోర
వక్త్రమభి ముఖత్వేన భావయేత్। పశ్చిమాభిముఖః పురతః స్థితే స్వ పశ్చా
దంశే కేపిచ। అథ నిర్వాణ మోక్షార్థా దక్షే దక్ష స్థితోఽర్చయేత్।
హిమాం మృగశ్చ శీతంచ యద్వా గర్హా రతే యథా। తథా ఘోరః స్వ
శాంతోఽపి పాప నిర్వాహ కారకః॥ మహానపి యథా దాతీ యాతా
ర మనువర్తతే। తస్మాదపీతి వచనాత్ ఉత్తరాభి ముఖో యజేదితి అ
ఘోర ముఖస్య సకల పాప హంతృత్వేన ప్రశంసా దర్శనాత్। రుద్రస్య
ర్యా ప్రపద్యన్తే రక్షార్థం దక్షిణం ముఖమితి వాయు సంహితాయాం
దక్షిణా ముఖస్య ముక్తి ప్రదత్వేన ప్రాశస్త్య దర్శనాచ్చ। భోగప్రాప్త్య
ర్థ మాకాంక్షిభి స్తత్పురుషస్య ద్వారాభిముఖ న్యాయేన సాధకాభిము
ఖ్య సమాశ్రిత్య తత్పురుష ముఖేన భావనీయం। ప్రసన్నత్వా యదీ
శస్య సౌమ్యత్వాం పురుషస్యచ। చండత్వా బహురూపస్య ముక్తి స్థిత్యా

యు నప్పుడు ఉత్తరాభిముఖముగా నుండుట సంభవించును.

పశ్చిమద్వార శివాలయము నందు పడమర దిక్కు గౌణముగా తూర్పు దిశయు
వాయవ్యదిశ గౌణముగా నాగ్నేయదిశయు నగును. కాబట్టి గౌణమగు వాయవ్యదిశ
నున్న పూజకు నప దక్షిణపు దిక్కు గౌణముగా నుత్తరపు దిక్కు అగుగాన గౌణము
ఉత్తరాభి ముఖత్వము సంభవించును.

ఇట్లే దక్షిణద్వార శివాలయము నందు దక్షిణపు దిక్కు గౌణముగా తూర్పు
దిక్కు అగును. నైఋతిదిక్కు గౌణముగ నాగ్నేయ దిక్కగును. కావున గౌణాగ్నేయ
మగు నైరృతి దిక్కున నున్న పూజకునకు తూర్పుదిక్కు గౌణముగా నుత్తరమగు గా
న నుత్తరాభిముఖత్వము సంభవించును.

ఉత్తరద్వార శివాలయము నందు ఈశాన్యదిశ గౌణముగ నాగ్నేయదిశ యగు
ను। అదిక్కున నున్న వానికి గౌణముగా నాగ్నేయదిక్కున నుండుట సంభవించును
ఇది యంతయు స్థిరలింగ విషయమే గాన ఇష్టలింగ పూజకుడు దేవునకు పూజకునకు దక్షి
ణముఖముగా నుండుటనిదానికి భంగము లేదు.

త హేతు కమితి పురుష ముఖస్య స్థితి హేతుత్వ శ్రవణాత్। సర్వదా పూర్వాభిముఖస్య శక్త్రిస్య దక్షిణాభిముఖత్వం స్థిత మేవ। ఏవం చావాహనాది కృతిం దేవస్యాభి ముఖ్య మప్యాత్మార్థ పూజాయాం సామంజస్యం లభతే। అన్యథా పరార్థ పూజాయామివ తదూర్ధ్వ ముఖత్వా దాగమ పరితి యా కథం చిన్నిర్వాహ స్స్యాత్। పరార్థ పూజాయాం లోకానుగ్రహ ప్రయోజనాయాం విశిష్య పూజకాభి ముఖ్యం నాపేక్షిత మితి యుక్తం తత్తద్వారాభి ముఖస్యైవ కథం చిద్గ్రాణాభి ముఖ్య సమర్థనం। ఇహ తు, సాధకానుగ్రహ ప్రయోజనాయా మాత్మార్థ పూజాయాం స్థండిలే చరలింగేచేతి వచన బలాదాం జస్యేన సంభవా త్సాధకాభి ముఖ్యం కిమిత్యుపేక్షణీయ మితి।

ఏవం క్రియాసారే ప్రదర్శిత ప్రమాణానురోధేన ఊర్ధ్వ వక్త్రస్య దక్షిణాభి ముఖత్వం దక్షిణ వక్త్రస్యైవ ముఖ్యత్వాచ్చ విశదం। అత ఏవ। అజాతి ఇత్యేవ కశ్చి ద్భీరుః ప్రపద్యతే। రుద్రయత్తే దక్షిణం ముఖం తేన మాం పాహి నిత్య మితి మంత్రోపనిషదాపి దక్షిణ ముఖ

ప్ర॥ ఆత్మార్థ పూజయందును ఉత్తరాభి ముఖుడుగా నుండ వలయునని నియమ మున్నది కాదా? అప్పుడెట్లు?

ఉ॥ దేవునకు నెదురుగా గాని వెనుక గాని యుండగూడదు. పాప రాహిత్యమును మోక్షమును గోరువారు దక్షిణభాగమున నుండి యఘోర ముఖమును బూజింప వలయు ననియు మంచు సుకుమారము చల్లనిదియు నైనను తామరలను దహింపదే? శ్రేయస్సును అఘోరుడు శాంతుడైనను పాపములఁ బోగొట్టును॥ ఏనుగు గొప్పదైనను మావటి వానికి అధీనమైనట్లు అఘోరముఖము గొప్పదైనను భక్తునకు ప్రసన్నమై యుండును దాన నుత్తరాభిముఖుడై యఘోరముఖమునుఁ బూజింపవలయును ఈ మొదలగు వచనములను బట్టి పాపక్షయమును, మోక్షమునుగోరు వారలుత్తరాభిముఖులయి యఘోరముఖమును బూజింప వలయును॥

ఇంక భోగపూర్వకముగ మోక్షమును గోరువారలయినచో తత్పురుష ముఖమును బూజింప వలయును। ఈశానముఖము సుప్రసన్నముఖముగానుండుటయు తత్పురుష ముఖ ము స్థాప్య [illegible] ౫౨౯

సైన్యేన భవ భయపరిహారకత్వం ప్రకటితం। తత ఏవ మకుటోత్తరే।
భస్మ శలాగ్న్యం చితే వామ కర పీఠే సుపావనే। అంగుష్ఠ తర్జనీ మధ్యా
భిముఖం గోముఖం యథా। ఇష్టలింగం సువిన్యస్య దక్షిణాస్యాభి సం
ముఖః। పూజయే దనధానేన భావనా పూర్ణసాధన ఇతి।

నను వామహస్త స్యాపకృష్టతయా తత్ర లింగం కథం వినేశనీ
య మితి చేత్ ఉక్తం లింగధారణ చంద్రికాయాం। నన్వాస్తాం తా
వన్నికృష్టత్వం పాణ్యాధికరణక పూజాయాం। తథాపి వామ హస్త స్యా
త్యంతాపకృష్టత్వేన తత్రైతత్కరణ మయుక్త మితి చేన్న। అంజలినాపి
బ్జేనేతి శ్రుత్యాపాదక రణాంజలిపుట కత్వేన సవ్య హస్తస్యైవ అన్యా
పృష్ఠ్యుపయోగ విధానేన, సకల జనా వశ్యకాగ్నిముఖ వినియుక్తాం జలా
పూర్ణ పాత్ర మాసయతీతి పూర్ణపాత్రాధారాంజలి ప్రవిష్ట వామ హా
స్త స్యోపయోగావశ్యం భావేన, ఉరసా శిరసా దృష్ట్యా మనసా వచసా త
థా। పద్భ్యాం కరాభ్యాం జానుభ్యాం కర్ణాభ్యాం ప్రణామోష్టాంగ ఉచ్యత ఇతి బో
ధాయనేః రుద్రస్యాసేః ఉర ద్వయస్య పరమ శివ నమస్కారోప యోగి

మగ స్పష్టీకృతలయముల కొలుకని యుండుటం బట్టియట్లు నిర్ణయింపఁబడియెను। ఊర్ధ్వ
దిశమందు నీశానముఖ మెల్లప్పుడు దక్షిణాభి ముఖముగానె యుండును॥

పరార్థపూజలో కానుగ్రహముకై యేర్పడిన దిగావ దేవుఁడు ధ్యానయుక్తేయ
భిముఖుఁడగు చనుటంగ బట్టి పూజకునకు దేవుఁడు ముఖ్యముగా నభిముఖుఁడు గావున్న
నూ గౌణాభిముఖ్యంబు నంగీకరింపఁబడియె గాని ఆత్మార్థపూజయందు దేవుఁడు పూజ
కునకు నభిముఖముగా నుండునను వచనములం బట్టి లభించు నాభిముఖ్య మంగీకరింపక
తీరదు.

ఈచెప్పిన ప్రమాణములం బట్టి యీశాన ముఖము దక్షిణాభి ముఖము గానె
యుండు ననియు, అఘోర ముఖము ముఖ్యమనియు తెలియుచున్నది. శ్రుతులు గూ
డ నీయర్థమును స్పష్టీకరించినవి.

దానికి మకుటోత్తరము నందును వామహస్తమందు భస్మశయ్యకునిది బొటన
వ్రేలికి చూపుడు వ్రేలికిని నడుమ గోముఖముండునటు లిష్టలింగము నునిచి శివుని నఘోర
ముఖము నెదురుగా నుంచుకొని పూజింపవలయును। అనియున్నది.

క్నే ప్రదగ్ననేనచ, బాహ్య పీఠాచ్ఛాకెరపి కర ద్వయేన పుష్పాంజలి ప్రదానాచ్చ, త్రత శివపూజా కరణే దోషా భావాదితి॥

తథా, అయం మేహస్తో భగవానితి శ్రుత్యైవ శివ లింగాధి కరణత్వేన వామహస్తో స్తూయత ఇతి తస్మాదపి వామ కర పీఠాధ కరణక శివ లింగ పూజోప పత్తిః॥ అయమ్మే హస్త ఇతి శ్రుత్యర్థ శ్చ దీక్షాయాం లింగ ధారణ సర్వ స్వేచాధికం ద్రష్టవ్యః॥ ఏవం॥ పాణి మంత్రం పవిత్ర మితి శ్రుత్యాపి పాణ్యధి కరణక పూజోపపత్తిః॥ త్రత పాణౌ మననాత్పూజనాత్త్రాయత ఇత్యర్థాత్॥ నచాత్ర పాణి పదం కరణ వాచకమితి వాచ్యం॥ తస్మిర త్వేతత్పదవై యర్థ్యాదిత్యే వ్యాతసు రూపితత్వాత్॥

కించ శంకర సంహితాయాం॥ నిధేవ హస్తాంబుజ పీఠమధ్యే నిధాయ లింగం పరమాత్మ చిహ్నం॥ వామా హస్త పీఠే నిజలింగ మిష్టం విన్యస్య తల్లీన మనః ప్రచారః॥ ఇతి॥ బాహ్య పీఠార్చనా దేత త్కర పీఠార్చనం పరమితి లింగ పురాణే॥ లింగధారీ సదా శుద్ధో నిజలింగం

ప్ర॥ ఎడమచేయి అపవిత్ర మైనదిగాన దానియందు లింగము నెల్లించ వచ్చును

ఉ॥ ఈసందర్భమున లింగధారణ చంద్రికయందు నీపదమున సమాధానము చెప్పబడియున్నది॥ పాణిమంత్రం పవిత్రం అను మంత్రమున పాణియందు నుచు. కాని పూజాపవిత్రమైన విధికలదు చున్నదిగాన పవిహితమైన దానియొక సంశయింప నవసరము స్వర్తమను.

ప్ర॥ అన్నివిధియున్నను అపవిత్రమైన చోట నెట్టించ వచ్చును..

ఉ॥ అంజలి నాపిబేత్ అంజలితో పానము చేయవలదు॥ అంజలౌ పూర్ణపాత్రే మానయతి పూర్ణపాత్రము నంజలియందుంచ కలదు॥ నమనీ మొదలగు శ్రౌత విధులను బట్టి యెడమచేయి యాయాకృత్యములయందు నుపయోగించినట్లే యిందును నుపయోగింప వచ్చును విరోధములేదు. ఇది గాక నమస్కారము నందును పుష్పాంజలినొసంపను నప్పుడును నెడమచేయి యుపయోగింప బడుచున్నది గాదా ?

మరియు, అయమ్మే హస్తో భగవాన్ అను శ్రుతియందు శివలింగమునకు స్థానమైన యెడమచేయి స్తుతింపబడినది. పాణి మంత్రం పవిత్రం అనునది దీక్షయందు

మనోహరం। అర్ఘ్యయుక్తై గంధ పుష్పాద్యైః కర పీఠే సమాహిత ఇతి॥ సంస్కృత్య గురుణా దత్తం ఇష్టలింగమితం ప్రదత॥ సత్యం స్వవామహస్తాగ్రే సావకాశేన పూజయేత్॥ ఇత్యాది ప్రమాణపర్యాలోచనయా స్వవామ పాణ్యధికరణక శివారాధనస్య ప్రతిపాదితత్వేన నాస్యాపిశంకృత్వాత్॥ సకలీకరణేన, భస్మనా పంచాక్షర్యా, మంత్రన్యాసేనచ పవిత్రాతిశయ సంపాదనేన చాస్తికానాం నత్ర తాత్పర్యయా నస్య పవిత్రతాశంకావకాశ ఇతి సాధు॥

తథా, స్నానోదకం శిరసి ప్రోక్షం, పాదోదకం పేయం। తదుక్తం కారణోత్తరే॥ త్యాగ పాత్ర స్థితే నైవ లింగం స స్నాపయే ద్వారిణా ఆధార పాత్రే ణాదాయ స్వప్రోక్ష్య నిజమూర్ధని॥ భస్మాసనే నిధాయైవ పాదౌ లింగస్య భావయేత్॥ ప్రణమ్యాభ్యర్చ్య పాద్యంచ జ్ఞాన హస్త జలేన తు॥ దత్త్వైతజ్జల మాధార పాత్రే ణాదాయ సంనయేత్॥ శ్రద్ధ్రుదా రేవతీ సమ్మంత్ర్య పిబేదమృతమితి తీరయన్నతి॥

తథా నిర్ణయ సింధౌ। కాశీఖండే। స్నాపయిత్వా విధానేన యో

లింగధారణ సర్వస్వము నందును జూపెనవును॥ పాణిపంత్ర పవిత్రం అను శ్రుతి వాక్యము నందును పాణియందుంచు కొని పూజించుట వలన రక్షించునది యని యుండుట వలన పాణియందుంచుకొనుట శ్రుతిసిద్ధమైనదిగాన వేదప్రామాణ్యము నంగీకరించిన వారికిని య్యెడ సంశయ ముండ నేరదు

ఇది గాక, శంకరసంహిత యందును లింగపురాణము నందును ఇష్టలింగమును చేతియందుంచుకొని పూజింప వలయునని యున్నదిగాన ప్రామాణికులకు నిందు విశ్వాసము స్థిరపడక మానదు॥

అదిగాక, సకలీకరణము చేసి, భస్మశోధనముచేసి, మంత్ర పంచాక్షరీ మంత్రము న్యసించి దానిపై ఇష్టలింగముంచి పూజించుటగాన నాహస్తము పరమ పవిత్రమైనదని నాకు సంశయమే మాత్రము నుండదు. నాస్తికులకు సంశయము కలిగినను సద్భావ లేవి యాస్తికులకు కొదువ యేదియు లేదు॥

ఇష్టలింగము యొక్క స్నానోదకమును శిరమున జల్లుకొని పాదోదకమును పానము చేయవలయును॥ ఈ విధము కారణోత్తరమున గలదు॥

లింగ స్నపనోదకం। త్రిః పిబే త్త్రివిధం పాపం తస్యేహాశు వినశ్యతి॥ లింగ స్నపన వార్భిర్యః కుర్యా న్మూర్ధ్న్యభిషేచనం। గంగా స్నాన ఫలం తస్య జాయతే త్ర విపాప్మన ఇతి॥

పూజాయాం నివేదనా త్పురస్తాదేవ లింగోపరిస్థితః నిర్మాల్యప త్రపుష్పాదికం సశేషం విసర్జనీయం। తత్ర శేషం॥ సలింగం శూన్య మస్తక మితి నిషేధాత్, నను, నివేదనా త్పురస్తాత్ పూజాయా అసమాప్తత్వేన కథం నిర్మాల్య విసర్జన మితిచే దుక్తం కారణోత్తరే: నివేదనార్హ వేళాయాం పత్రపుష్పాదికం బహు। స్థితం చే ద్వత్ర లింగాగ్రే పతే ద్భోజ్య వస్తుషు। నిర్మాల్యస్యాన సంసర్గా దనర్హం స్యాన్ని వేదితం తదల్ప శేషం విసృజే స్నలింగం శూన్య మస్తక మితి॥

... తేద మవధేయం॥ సమృద్ధి మత్పుష్ప పత్రాదీనాం సంభవే న్నైతై రల్పైరేవాభిశేవ సముచ్చితు మూరీకరోతి చేతః॥ యద్యేన మధికతర పుష్ప పత్రై రారాధనం విరచ్యేత చేత్ర్హి నిర్మాల్య కుసుమాని పాత్రో నివేద్య స్యోపరి సంభవేత్ యద్యేన తదా నివేద్యాంచ నని...

నిర్ణయ సింధువునందును శివలింగమునకు నభిషేకము చేసి పాదోదకమును ము... రు పానము చేసినచో వానియొక్క త్రివిధపాపములను నశించును॥ అభిషేక తీర్థము... రమున జల్లుకొనునెడ గంగాస్నానము వలన గలుగు ఫలము లభించునని యున్నది॥

పూజాసమయమునందు నివేదనమునకు ముందు లింగముమీదనున్న పత్రపుష్పా... లో గొంచమునుచి కడమవితీయ వలయును॥ లింగము శిరస్సు శూన్యముగా నుండ... నిశ్శేషముగా పత్రిపుష్పముల దొలగింప రాదు॥ దీనికి కారణము కారణోత్తరమున ని... చెప్పబడియున్నది, నివేదన కాలమునందు లింగముమీద పత్రిపుష్పాను లధికముగా ను... యెడ వానిలో నేదైన జారి నివేద్యవస్తువులలో బడును॥ అట్లు పడియున్న నిర్మాల్య... ము సంసర్గము వలన నివేద్యము నివేదనమునకు నర్హము గాక పోవును, కావున లింగ... శూన్యమస్తకము గాకుండునట్లు లింగముమీద కొంచెమునిచి కడమ పత్రి పుష్పా... తొలగింప వలయును.

ఇందిది గ్రహింప వలయు పత్రపుష్పాదులు సమృద్ధిగా దొరకనప్పుడు వాని... లది మాత్రము చాలనే పూజింప భక్తుని చిత్త మంగీకరింపదు. అధిక మైన పత్రిపుష్పా...

నాయార్హం స్యాత్తస్మాత్తత్సశేషం విసృజ్య మితి॥

అత్రవదన్తి కేచిత్॥ లింగోపరి స్థితం నిర్మాల్య మశేష మేవ వి సర్జనీయం॥ పునర్లింగోపరి భస్మనో నిక్షిప్య మాణత్వేన లింగస్యశిరా స్య మస్తకత్వాపత్తేః॥ నచ, సశేష విసర్జనే నైవాశిరాస్య మస్తక త్వ సిద్ధౌ నిర్మాల్య మశేషం విసృజ్య భస్మానులేపనే నాశిరాస్య మ స్తకత్వ సంపాదనాయాసో విఫల ఇతి వాచ్యం ఏతాదృశ ప్రయాసస్య సఫలత్వాత్తథాహి॥ నిర్మాల్యస్య శేషేన నివేదనం సంభవతి॥ నివేద నేహి లింగ స్పర్శస్యాపేక్షిత త్వేన తదానిర్మాల్య స్పర్శే నివేద్యస్యా నర్హత్వాపాతా దితి॥ తన్నయుక్తం॥ నివేదనాయ లింగస్పర్శ్యస్యాపే క్షితే నిశ్శేష స్మృతి పుష్పాది విసర్జనేపి లింగ మస్తక న్యస్త నిర్మాల్యభ స్మ సంస్పర్శస్యావర్జనీయ త్వేన నిర్మాల్య సంసర్గ దోష తాదవస్థ్యాత్ ఏతద్దోష పరిహారార్థ మశేషం నిర్మాల్యం విసృజ్య భస్మన్యసనులిప్తే చ శిరాస్య మస్తకత్వ దోషా నివృత్తేశ్చ॥ తస్మాత్సశేష స్మృతి పుష్పా దిక విసర్జన మేవ గరీయః॥ నివేదనేలింగస్పర్శ స్యాన పేక్షిత త్వాచ్చ॥

బూజించినప్పుడు నివేదనకాలమున నిర్మాల్య పుష్పములం నివేద్యముసోద నదకి మాదపు॥ అట్లుపడియునేని నిర్మాల్య పుష్పసంసర్గమువలన నివేద్యవస్తువులు నివేదనమునకు తగ్గాయి లంగావు. దానింబట్టి నివేదనకాలమున లింగముమీద కొంచెమునిచి కడమవి తొలగింప వ లయునని యభిప్రాయము ఇదుగొందరి యాశయ మేమనిన,

లింగము మీదనున్న నిర్మాల్యము నిశ్శేషము గానె తీసివేయ వలయును॥ లింగ ము మీదభస్మము నునుచుటము కావ లింగ ముశిరాస్యమస్తకముగా నేరదు॥ నిర్మాల్యపుష్పా దులలో గొంచము నిచినందువనే లింగమునకు శిరాస్యమస్తకత్వము ప్రాప్తింప కుండగా ప తిపుష్పముల నిశ్శేషముగా దీసివేచి శిరాస్యమస్తకముగా ఉండ జేయుటకై లింగము మీదతిరిగి భస్మము నునుచుట దేనికంటెనే ఫలముఖ గౌరవము నంగీకరింప వలయుగావ నదిదోషము గాదు అందేమి ఫలముగలదనిన, లింగము మీద స్మృత పుష్పములను నిశ్శేష ముగా దీసుకున్నచో నివేదన మే సంభవించదు నివేదనము చేయునప్పుడు లింగస్పర్శ మపేక్షిత మగును. నిర్మాల్యస్పర్శ పుష్పము లున్నచో స్పర్శమునకు వీలులేదు॥ నిర్మాల్య మునిది స్పృశించునెడ నిర్మాల్య సంపర్కము వలన నివేద్యము వ్యర్థమగును గనుక కాబ ట్టి స్మృతిపుష్పాదులను నిశ్శేషముగానె తొలగింపవలయు నందురు.

యద్యేవం, వష్టింగార్పణానుపపత్తిః। స్పర్శాభావే చరలింగార్పణా స్యసంభవా దితి చేన్న చరలింగార్పణాయ సాధక హస్త స్పర్శస్యైవా పేక్షితత్వేన తత్రలింగ స్పర్శానపేక్షణాత్॥

అథనివేదిత గ్రహణ విధిః.

శివ నివేదిత భోజనే ఫల వచనాని బహూని శ్రూయన్తే। మదీయ భుక్తం నిర్మాల్యం పాదాంబు కుసుమందళం ధర్మ మర్థంచ కామంచ మోక్షంచ దదతే క్రమాత్ ఇతి। నిషేధ వచనాన్యపి శ్రూయన్తే నధారయే త్క్వచిచ్ఛ్రీభో ర్నిర్మాల్యం నచభక్షయేత్। ఇత్యాదీని ఏతయో స్తద్విధి నిషేధ పక్షయోః క్రమాత్ శివ దీక్షా సహిత తద్రహిత విషయత్వేన వ్యవస్థా।

తథాహి, నిర్మాల్యం నిర్మలం శుద్ధం నిర్మల త్వాదనిందితం। తస్మా దభోజ్యం నిర్మాల్య మశుద్ధై రశివాత్మకైః। జహ్యా చాపల్యసంయుక్త శ్శివ సంస్కార వర్జితః। శివ నిర్మాల్య భోజీ చేద్రౌరవం నరకం వ్రజే దిత్యాది శివపురాణ వచనాత్।

కాని వీరి యభిప్రాయ ముచితముగా గనంబడదు. ఏలన నివేదమునకు లింగ స్పర్శము వలయునేని పత్రిపుష్పాదులను నిశ్శేషముగా దొలగించినను లింగముమీద నునిచిన ధర్మ సంస్పర్శము నివేద్యమునకు సంభవింపక మానదుగాన వానికి నిర్మాల్య సంసర్గ దోషము వారింప తరముగాదు. అదోషము నంగీకరించినచో పత్రిపుష్పాదుల నివేదనము నకు ముందు దొలగింప నవసరమే లేక పోవును. గానని వేదనమునకై లింగస్పర్శ మవసరము లేదు.

ప్ర॥ లింగస్పర్శముతో పని లేనియెడ చరలింగార్పణము సంభవించును గాన వష్టింగార్పణ మేల్లసంభవింపును?

ఉ॥ చరలింగము సాధకుని హస్తమునందె యుంచును గాన సాధకుని హస్త స్పర్శమువలనె చరలింగార్పణము సంభవించు నప్పుడు ఇష్టలింగ స్పర్శముతో నవసరము లేదు.

నివేదిత గ్రహణ విధి.

ప్ర॥ శివనివేదితమును గ్రహించునెడ చతుర్విధ పురుషార్థములు గలుగును గాన గ్రహింప వలయునని కొన్ని వచనములు దెలుపుచున్నవి, శివనివేదితము గ్రహింప గూడదనుటకు కొన్ని వచనములు దెలుపుచున్నవి ఈయెడ నేమి చేయవలయును?

ఉ॥ శైవదీక్ష గలవారు గ్రహింప వలయును శైవదీక్ష లేనివారు గ్రహింప

నను, కామికాది సిద్ధాంత తంత్రేషు దీక్షితా నామేవ॥ నిర్మాల్యం నచ భుంజీత శివభక్తిం నవిందయేత్॥ ఇత్యాది నిషేధ వచనాని నిర్మాల్య భక్షణే ఘోరం ప్రమాదా దయుతం జపే దిత్యాది ప్రాయశ్చిత్త విధానానిచ యుక్తా యస్తి॥ తస్మా ద్దీక్షితానామపి తద్గ్రాహ్యా మితి చేన్న॥ తాదృశ వచనానాం దేవ స్వదేవతా ద్రవ్య దేవ నివేద నీయ చండ భుక్తి బహిః క్షిప్త రూప పంచ విధ నిర్మాల్య విషయత్వాత్॥

తథాచ, కామికే, దేవ స్వం దేవతా ద్రవ్యం నైవేద్యంచ నివేదితం । చండ ద్రవ్యంచ నిర్మాల్యం నిర్మాల్యం షడ్విధం భవేత్ ॥ గ్రామభూమ్యాది దేవస్వం దేవ ద్రవ్యం పటాదికం। నైవేద్యం కల్పితం తస్మై దేవో ద్దిష్టం నివేదితం । చండ ద్రవ్యంతు తద్వృత్తం నిర్మాల్యం ప్రే

కూడదని యు నెఱుంగవలయు విధివచనములు దీక్షిత విషయములయు నిషేధవచనము లదీక్షిత విషయములు నగును॥

ప్ర॥ దేనినిబట్టి యిట్లుగ్రహింప వలయు

ఉ॥ శివనిర్మాల్యము పరమ పవిత్రమైనదిగాన పవిత్రులైనవారు గ్రహింపఁగూడదు శివసంస్కారము లేనివారు శివనిర్మాల్యము భుజించునెడ నరకమునొందుదు. అనునీ మొదలగు శివపురాణ వచనములను బట్టియట్లే నిష్పన్నమగు చున్నది,

ప్ర॥ కామికాదుల యందు శైవదీక్ష గలవారును శివనిర్మాల్యము భుజింపఁగూడదనియు భుజించునెడ నఘోరమంత్రము జపము చేయవలయు ననియు మొదలుగా భుజించినవారికి ప్రాయశ్చిత్తములను విధింప బడియున్నది అట్లుండ శైవదీక్షగలవారికి శివనిర్మాల్యము కూడుననుట యెట్లు;

ఉ॥ శైవదీక్ష గలవారికని కూడదని చెప్పినది దేవస్వము దేవతాద్రవ్యము దేవనివేదనీయము చండద్రవ్యము బహిఃక్షిప్తము నని ఐదువిధలయిన నిర్మాల్యములు నగును,

ప్ర॥ ఇట్లు దేనిని బట్టి గ్రహింప వలయును॥

ఉ॥ కామికమునందు దేవస్వము దేవతాద్రవ్యము నైవేద్యము నివేదితము చండద్రవ్యము నిర్మాల్యము నని నిర్మాల్యమాఱు విధములుగా నుండును॥అందు దేవునికొఱకిచ్చిన భూములు మొదలయిన స్థిరాస్తిరూపమయిన దేవస్వము. దేవుని యాభరణములు మొదలయిన వస్తువులైనది దేవ ద్రవ్యము దేవునకు నివేదింప సిద్ధపరచినది దేవ నివేదనీయము

రితం బహి రితి॥ నిర్మాల్య పాత్రైవిధ్య విభాగ నిర్మాల్యోపభోగ దో
ష సంకీర్తన ప్రాయశ్చిత్తోప దేశానంతర మేవ నివేదితాఖ్య నిర్మా
ల్య స్వీకారానుమ త్యర్థం అశుద్ధాత్మా శుద్ధిలోభాద్య ద్భక్తం పాప
నాం పరం । భక్షయ న్నాశ మాప్నోతి రస భోక్తా యథా ద్విజః॥ మ
ల్లింగ ధారిణో లోకే దేశికా మత్పరాయణాః । మదేక శరణాస్తేషు
భోగ్యాం నైవాన్య జంతుష్వితి నిరూపణేన సిద్ధాంత తంత్ర గత శివ
నివేదిత గ్రహణ నిషేధ వచనానామపి తదుక్త శివదీక్షా రహిత విష
యత్వా నపాయాత్॥

నను, సదాశివస్య నిర్మాల్యం మనుష్యాణాం నభోజనం । ప
శూనాంచ గజానాంచ జలేవాథ వినిక్షిపేత్ ॥ అథవా వహ్నినా ద
హ్యాద్భూమౌ వా నిఖనే ద్బుధః ఇతి శివ నిర్మాల్యస్య మనుష్య మా
త్రసాధారణ్యేన అభోజ్యత్వం ప్రతిపాద్యతద్గోగజాదిష్వేవ వినియోగ
మితి వర్ణనాత్ శైవ దీక్షా సహితానామ ప్యభోజ్యత్వ మేవేతి చేన్న,
తాదృశ వచనానాం చండార్పిత సదాశివ నిర్మాల్య విషయత్వాత్।
తథాహి, కామికే॥ నిర్మాల్యంతు సమానీయ చండీశాయ నివేదయే

వుచున్నవెవిం దినదిని వేదితము చండీశునకు నర్పింప నర్హము యిన్నది చండద్రవ్యము తీసి వేసిన
దని నిర్మాల్యము ననినిర్మాల్యము నారు విధములుగ విభజించి నిర్మాల్యమును భుజించిన వా
రికి దోషముగలదని చెప్పి ఆదోష నివృత్తికి ప్రాయశ్చిత్తమును గూడ చెప్పిన తరువాత
నే నివేదితమను నిర్మాల్యమును స్వీకరింప ననుమతి యొసంగుటకై అపవిత్రుఁడగు వాఁడు
నానివేదితమును భుజించెనేని విషము దిన్న వానివలె నశించును । లోకమునందు నాయి
ష్టలింగమును ధరించినవారు ధ్యానించుచున్నవారును నన్నే నమ్మినవారు వారువారల లో
కగురువులు నానివేదము భుజింప నర్హులగుదురుగాని కడమవారెంత మాత్ర మర్హులుగార
ని చెప్పబడియున్నది దీనింబట్టి సిద్ధాంత తంత్రములయందు నివేదితమును గ్రహింప గూడ
దని చెప్పినవచనములను దీక్షారహితుల విషయమే యని స్పష్టమగుచున్నది॥

ప్ర॥ సదాశివుని నిర్మాల్యమును మనుష్యులు భుజింప గూడదు. గాని యేను
గు మొదలగు పశువులకు పెట్టవలయును లేకున్న నగ్నియందు గాని జలమునందు గాని
జలమునందు గాని ముంచ వలయునని యీమొదలగు వచనములందు మనుష్యులే భు

తత్తత్తో నిర్మలతాం యాతి తన్నిర్మాల్యం ప్రకీర్త్యతే। చండస్యాచను
నం కృత్వా నిర్మాల్యంతు విసర్జయేత్। అశక్తౌ భసిచాగ్న్యౌ భాగశం
వాపి నివేదయేత్ తస్యైవ। ఇతి చండ సమర్పణానంతరమేవ జలాదిషు
పరిత్యాగ విధానాత్ ॥ చండ భోజ్యాని దురాధర్షః వర్జనీయం ప్రియ
త్నత ఇతి దేవస్య చండ భోజ్యంవా నాన్య భోగాయ కల్పితమితి చం
డ ద్రవ్యస్య సర్వా భోజ్యత్వ ప్రతిపాదనేన తస్యైవ జలాదిషు పరిత్యా
జ్యత్వ సంప్రతి పత్త్యా సామాన్యత శ్శివనిర్మాల్య స్యాభోజ్యత్వాసిద్ధేః

నచ, లేహ్య చోష్యాన్న పానాది తాంబూలస్య నివేదనం। ని
ర్మాల్యం నిఖిలం తుభ్యం ప్రదత్తంతు శివాజ్ఞయేతి మంత్ర లింగానుసా
రేణ సర్వస్యాపి శివనిర్మాల్యస్య చండాయ సమర్పణీయత్వావగమా
త్సర్వస్య హ్యభోజ్యత్వ మాపతత్యేవేతి వాచ్యం ॥ కామికే। పరార్థ
పూజాయాం ॥ ఐశాన్యాం పూజయేచ్చండం గంధ పుష్పాదిభిః క్ర
మాత్। తస్మైనివర్పయేత్సర్వం నిర్మాల్యం యత్ర కల్పిత మితిసర్వ
స్య నిర్మాల్యస్య చండేశాయ సమర్పణీయత్వ పక్షముక్త్వా, లింగ

జింపరాదని యున్నది। వదయు శివదీక్షా సహితులగువారు నెట్లు గ్రహింప వలయు.

ఉ॥ అవసనములు చండీశునకు నర్పించిన సదాశివుని నిర్మాల్యమును గూర్చియే
స్మృతివి. శ వ్రాసనే, కామికమునందు నిర్మాల్యమును గొనివచ్చి చండీశునకు నర్పింపవ
లయు। చండీశునకు నర్పింపగనె దానిని లోతుగల నీటియందుగాని, అగ్ని యందుగాని
యుంచవలయు। లేక గోవులకైన బెట్టవలయుననియు, చండీశునకు నర్పణమైనది యితరు
లు భక్షింపరాదు గాన దానిని విడువవలయుననియు, చండీశార్పణమైనది యితరులు భుజిం
ప గూడదనియు మొదలుగా చండద్రవ్యము భుజింపరాదుగాన జలాదుల యందుంచ వల
యునని తెలియుచున్నది గాన శివనిర్మాల్యమంతయు నభోజ్యమే యని యెప్పడ నేరదు।

ప్ర॥ చండీశ్వరా లేహ్యము, చోష్యము, అన్నపానములు, తాంబూలము మొద
లగా నన్నియు శివాజ్ఞచే నీకు నొసంగ బడియెనను నర్థముగల మంత్రలింగమును బట్టి
సర్వవిధమగు శివనిర్మాల్యమును చండీశునకు నర్పింపవలయునని తెలియుచుండుటచే శి
వనిర్మాల్య మంతయు నభోజ్యమని యేర్పడుటలేదా?

ఉ॥ కామికమునందు, పరార్థపూజా ప్రకరణమున, దేవునకు నీశాన్యదిశను చండీశు
ని గంధపుష్పాదులచే బూజింప వలయును। ఆ పూజించి, నిర్మాల్యము నంతయు నర్పింప

మూర్ధస్థ మిత్యేకే పిండికాయా ముధాపరే । ఐశాన్యాం పిండికాస్థం వా బాహ్యే చండ గృహీన యేతి గంధపుష్పేషు నిర్మాల్యైక దేశ సమర్పణ పక్షస్యాప్యుక్త త్వయా తన్న్యాయేన నివేదితా న్నేప్యేకదే శ పక్షాంగీకారేణ బాధకా భావాత్ । అన్యత్రాపి, శివోప భుక్తం స్ర గ్గంధ మన్నపానాదికం తథా । నివేదిత మితి ప్రోక్తం సర్వపాప హరం పరం । నిర్మాల్యే ష్వస్మిథే భోజ్య మేక మేవ నివేదిత మితి చండ చరిత్ర్యా త్రివిధయో నివేదిత సద్భావస్య సాక్షాదేవ ప్రతిపాదనేన తద్గ్ర హణే దోషా భావస్య ప్రమితత్వాచ్చ ॥

ఆత్మార్థ పూజాయాంతు । అజితే । నద్వార పూజా కర్తవ్యా న చండే శనివేదనం । నామంత్రేణ మతిస్తస్య ననిత్యోత్సవ మేవచేత్యు క్తత్వయా నని షేధ శంకావకాశః । నిషేధస్యామునువ్య స్థాపిత స్థిర లిం గ విషయత్వాత్ । చర లింగాదిషుతు ననిషేధస్య ప్రవృత్తిః । తత్ర చండాధికారా భావాత్ ।

తథాహి బాణ లింగే చరే లోహే రత్న లింగే స్వయంభువి

వలయునని చెప్పి, చండీశునకు లింగమూర్ధమున నున్నదే యర్పింప వలయునని కొందఱు, పీఠము మీదనున్నది మాత్రమే యర్పింప వలయునని మఱి కొందఱును, పీఠము మీద నైనను నీశాన దిశనున్నది మాత్రమే యర్పింప వలయునని యింకొందఱు ననియు గంధ పుష్పములలో నేక దేశమే చండీశునకు నర్పింప వలయునని యున్నది గాన నా న్యాయమును బట్టి నివేదితాన్నము నందును నొక భాగమే యర్పింపనగునని యంగీకరించిన గా బాధకము లేదు॥

ఇదిగాక, అగ్రంథమునను వేరొకచోట, శివుఁడు ననుభవించిన మాల్యగంధాదుల అన్నపానములను, నివేదితములనిచెప్పబడును, వీనిని గ్రహించు వాడ సర్వపాపముల చును. ఆ త్రివిధములగు నిర్మాల్యములలో నివేదితము భుజింపనగును. అందుచే నిర్మా మను దాని గ్రహించినప్పుడు దోషము లేదని ప్రమాణస్థమైనది గాన నది గ్రహింపనగును

మఱియు, ఆత్మార్థపూజయందైనను అజితాగమము నందు ద్వారపూజ గాని చండీశనివేదనము గాని, నిత్యోత్సవము గాని, యించు లేవని చెప్పఁబడినది గాన నిర్మాల్యము కూడదనుటకు నవకాశమే లేదు॥ శివనిర్మాల్యము కూడదను నిషేధము

ప్రతి మాసుచ సర్వాసు నచండోధికృతో భవేత్। లింగే స్వాయం
భువే బాణే రత్నజే రసనిర్మితే సిద్ధప్రతిష్ఠితే లింగే నచండోఽధికృతో
భవేదితి చండాధికార రాహిత్య ప్రతిపాదనాత్। తథా కామికే। స్వే
ష్ట లింగేచ యద్దత్తం చరుకం తన్నసంశయః। నైవేద్యం ప్రాశ్య పుత్రా
ణాం యోగినాం చైవ దాపయేదితి చరుద్విష్టాంత వర్ణనేన, ఏవం కా
రణే। స్ఫాటికం బాణలింగంచ స్థాపితం చరమేవవా। తస్మిన్ వేదిత నిర్మా
ల్యం నసర్వాల్యం ప్రకల్పయేత్। బాలానాం యువతీనాంచ భోజనం బ
లవర్ధనమితి దోష రాహిత్య ప్రతిపాదనేనచ చరలింగ నివేదిత గ్రహ
ణే ప్రతిషేధశంకాయా అనవకాశస్య స్ఫుటత్వాత్॥

సదా శివస్య నిర్మాల్యం మనుష్యాణాం నభోజనం। పశూనాం
చ గజానాంచ జలేవాథ వినిక్షిపేదితి వచనంతు। శివస్య నిర్మాల్యం శి
వదాస్య భావ నారహితానాం పశు ప్రాయాణాం కేవల మనుష్యాణా
మభోజ్యం। కామ్యతయా పరార్థ పూజాయా మాత్మార్థ పూజాయాం
వా సమృద్ధ మహా హవిర్నివేదనే సతి తాదృగ్భోజన సమర్థానాం దే

ష్యాలు, ప్రతిష్ఠించిన స్థిరలింగముల నుద్దేశించి చెప్పబడెను। చరలింగాదుల యందు చండా
ధికారము లేనందున నానిషేధమిట ప్రవర్తింపదు। బాణలింగమునందును, చరలింగమునం
దును, లోహలింగము నందును, రత్నలింగము నందును, స్వాయంభువలింగముల యందు
ను విగ్రహముల యందును, సిద్ధప్రతిష్ఠిత లింగముల యందును చండీశాధికారము లేదని
యనేక ప్రమాణముల యందుగలదు గాన చరలింగాదుల యందు నాత్మార్థ పూజయం
దు నిషేధశంకకు నవకాశమే లేదు॥

మఱియు, కామికము నందు। ఇష్టలింగమున నర్పించిన పురోడాశమును, కాని
దీనిని తమ్ములకు, పుత్రులకును గూడ నియ్యవచ్చును అనుటచేతను, కారణాగము నందు
స్ఫటికలింగము, బాణలింగము, చరలింగము మొదలగువాని! నర్పించినదానిని దాపణముగా
దు। గాన దీనిని బాలురు, స్త్రీలును భుజించుట బలవృద్ధికరమని చెప్పుటచే బట్టి
చరలింగనివేదితము గ్రహించుటకు సంశయము గలుగ నేరదు॥

ఇంకను: సదాశివుని నిర్మాల్యము మనుష్యమాత్రులు భుజింపఁ గూడదు. పశువుల
కైనఁ బెట్టవలయును, జలమునందైన వేయవలయునను వచనము యొక్క నాభిప్రాయము మే

వాలయ పరిచారకాణాం పూజక గృహవాసినామనేకేషాం శివదీక్షావతాం శివభక్తానామలాభే తేభ్యోఽప్యత్తావశిష్టం యథా కథంచిన్న నష్టవ్యమ్। తేన దాతవ్యం। కింతు గోగజేభ్యో దేయం। అగాధే౽ంభస్యప్సు నా క్షేపణీయం॥ భూమావా ఖాతవ్య మిత్యేవం పరం। యథాశ్వమేధాదిషు క్రతుషు ఋత్విజాం తానప్॥ హవి శ్శేషా న్నభక్షయితుమృత్విజ శ్శేష్షశక్నుయుః। న్యపేభ్య సంప్రయచ్ఛేయుః క్షిపేయు ర్వాహుతాశన ఇతి వచనం॥ యథావా, బ్రాహ్మణోచ్ఛిష్టం భోక్తుం తద్దాసశూద్రాభావే తదప్సుక్షిప్తవ్యం॥ భూమావా ఖాతవ్య మిత్యేతత్పరం॥ ఏతి దభిప్రాయే శైవోక్తం శ్రీసుదర్శనాచార్య చరణైః।

శ్లో॥ యద్బ్రాహ్మణా స్త్వయి నాక సదాం నికాయే। తుభ్యం నివేదిత మభోజ్య మితి స్మరంతి॥ ఉచ్ఛిష్ట మిత్యవర పినష్ట మపి ద్విజానాం। భూమౌ నిఖేయ మథవాంభసి మజ్జనీయ మితి॥ ఏతేన యథా। ఉచ్ఛిష్ట మాత్రం దాతవ్యం జీర్ణాని వసనాని చేతి దాస్య మనుప్రపన్నాయ, శుశ్రూష వే శూద్రాయ ఉచ్ఛిష్టాన్న దాన స్మరణాత్ శూద్రశే ష్యాలాభ ఇవ శివ నివేదిత భోజనాద్యస్య శివ దాస్యం ప్రపన్నస్యాలాభే యస్మై కస్మై నదాతవ్యం కింతు ఖననాది నైన తత్పరిపాలనీయమితి తాత్పర్యం॥ తస్మాచ్ఛివ నిర్మాల్య గ్రహణ విధి నిషేధయోశ్శైవం పాశుపతాద్యాకార సద్భావ తదభావ విషయత్వేనవా దీక్షితా దీక్షిత విషయత్వేన వావ్యవస్థా న్యాయ్యా॥

నను, యద్యపి శివ నిర్మాల్య విషయే విధి నిషేధౌ శ్రూయతే తథాపి విధి నిషేధ వచనయో ర్నిషేధ వచనస్య బలీయస్త్వాత్॥ శివ నిర్మాల్యస్య వర్జన మేవ యుక్తం॥ శ్రూయతేచ మహాదోష శ్రవణాత్

మనగాశివుని నిర్మాల్యమును శివునకు దాస్యభావములేని పశుపాశులలైన మనుష్యాతులు, భుజింప గూడదని గ్రహింప వలయును॥

ఇదిగాక శాస్త్రముగా పరార్థ పూజగాని ఆత్మార్థపూజ గాని చేసి పుష్పగోలీయముఖ్యవ పదార్థమును నివేదించిన సమయమున దుఃఅపదార్థము నంతను భుజింప అలము పరిచారుల ... భక్తులు ...

తేచ మహాఫలం ఫలంత్యత్ర తత్పాత్రాన్నజ్యాదో షోహాబలవత్తర ఇతివచనాచ్చ
తి చేన్న, కామికే॥ స్రుతం పుష్పం ఫలం తోయ మన్న పానాద్యమౌ
షధం। అపి వేద్యం భుఙ్జీత భగవంతం సదాశివ మిత్యే నివేదిత భోజ
నే నిషేధ శ్రవణాత్॥

న హి. కామిక వచన మతిథి సత్కార రహిత భోజన నిషేధనా
త్ తచ్ఛేషే తర పదార్థ భోజన నిషేధ పరం॥ తస్మాత్ స్వ తచ్ఛేష
భోజన విధి పరత్వ మున్నేయం॥ అత ఏవ॥ అన్నాద్య మౌషధం తో
యం స్రుతం పుష్పం ఫలాదికం శివాయ దత్తం తచ్ఛేషం భోజ్యం

లక్ష్మీ పవిత్రాన్నము శివభక్తులకు నొసగగా మిగిలిన దానిని మనుష్యమాత్రులకు నియ్యగావ
దు ఇంకేమిచేయవలయునన గోవులకు గజములకు గాని పెట్టవలయు లేకుండగల నీటియం
దైన బడవేయవలయు॥ భూమియందైన బాతిపెట వలయునని యాశయము॥

ఇట్లెందేని గలదా? అందు రేని.

ఆశ్వలాయనాది గృహ్యసూత్రములయందు బ్రాహ్మణులు పారిశేషములను భక్షింప జాలరని
విప్రులకు బెట్టి మిగిలిన దాని నగ్నియందు నుంచవలయునని యున్నది॥

మరియు బ్రాహ్మణోచ్ఛిష్టమును భుజింపు వారికి దాసుడు శూద్రుడు లేని
చో యద్దానిని నీటియందు వేయవలయు భూమియందైన బాతిపెట్టవలయు ననియు నున్న
ది కావున నే నారద త్రాచార్యులవారు చతుర్వేద తాత్పర్య సంగ్రహమునందు॥

ఈశ్వరా దేవతలందర్లో నీవే బ్రాహ్మణుడవు గాన నీకు నివేదించిన దానిని
తరులు భుజింపరాదని శాస్త్రకర్తలు చెప్పిరి బ్రాహ్మణోచ్ఛిష్టము శ్రేష్ఠమైన దైనను
భుజింపనర్హులు వారు లేనప్పుడు నేలలో బాతిబెట్టుట నీటిలో బడవేయుట చేయవల
యునుగదా? అనిచెప్పిరి

బ్రాహ్మణుడు ఉచ్ఛిష్టమును పాత్రగుడ్డలను శిష్యునకు చేయును శూద్రునకు నియ్య
వలయునని యు అట్టివారు లేనప్పు దన్యులకు నియ్య గూడదని చెప్పినట్లే శివ నివేద
నము భుజింపనర్హులు వారు లేనప్పుడు మనుష్యమాత్రులకు బెట్టరాదు. అట్టియెడ
జలమున్నను వానియందై యుంచవలయునని తాత్పర్యము॥

దానింబట్టి శివనిర్మాల్యము గూడా నన్నది చండాధికారము లేని శివలింగ విష
యంబున, శైవదీక్షిత విషయంబున అది సోమశంభు దాహొక్త కారణముగల శివలింగవి
షయంబున. అపేక్షిత విషయంబునని గ్రహింపవలయు॥

భుంజీత బుద్ధిమానితి సిద్ధాంత శేఖరే ప్రతిపాదిత మితి వాచ్యం। తథా సతి శివ నివేదిత స్వీకారే మహాఫల ప్రతిపాదకానాం దివ్యాగమ పురాణాది వచసా మప్రామాణ్య ప్రసంగాత్। నహ్యాగమ వచనేషు పక్షమాత్ర మప్రామాణ్యం సహతే సుతరాం శివవాక్యేషు। యేష్వర్థ వాదతయా ప్రామాణ్యోపపాదన మపి సహతే ప్రత్యూహాయా యేష్వపి యుక్త్యుక్తేః। తస్మాత్సిద్ధాంత శేఖరేపి తచ్ఛేష మితి పదస్య తదుచ్ఛిష్ట మిత్యర్థ సంపత్త్యా శివ నివేదిత గ్రహణస్యైవ లాభస్సంపద్యతే। అన్యథా శివాయ దత్త మితి శివనివేదితత్వ రూప విశేషణ మనర్థకం భవేత్।

అథ, త్యాజ్యతేచ మహాదోష ఇత్యాది వచనస్య కాగతి రితి చే దుచ్యతే। యత్రవిధి నిషేధయో రుభయో రప్యన్యత్ర ప్రామాణ్యావకాశః। తత్రతయోః క్వచి న్నిశ్చయేన నిషేధో బలీయాన్॥ యథా, ద్వాదశ్యా మేనుక ప్రాశస్త్య ప్రామాణ్య మర్కవార మేకవర హ

ప్ర॥ శివనిర్మాల్యము గూడునని కొన్నిచోట్లను, కూడదని మఱికొన్ని చోట్లనున్నది. ఇదియోజింపఁగా, దోషము, ఫలంబును రెండునున్నవని తెలిపినప్పుడు దోషయుక్తమైనది గాన ఫలమునిచ్చు నపేక్ష గూడదను న్యాయమును బట్టి శివ నిర్మాల్యము విసర్జించుటయే యుచితము గాదా?

ఉ॥ కామికము నందు॥ పత్రము, పుష్పము, ఫలము, జలము, అన్నపానాదులు ఔషధము, దేనినైనను పరమేశ్వరునకు నివేదించక భుజింపఁ గూడదని యిట్లు అనివేదిత భోజనము నిషిద్ధమైయున్నది గాన శివనిర్మాల్యము కూడదని విసర్జింపవలనుపడదు.

ప్ర॥ శివనిర్మాల్య నిషేధమును బట్టి కామికవచనమునకు భిన్నార్థము తేవలెనో చెడిన ఏమనిన, అతిథికి భోజనము పెట్టి తచ్ఛేషమును భుజింప వలయుననఁగా, అతిథి యుచ్ఛిష్టమును భుజింపుమని యర్థము గాదు. అతిథి భుజింపఁగా మిగిలిన దానినే భుజింపవలయునని యర్థము అట్లే, ఏదైన వస్తువును నివేదింపక భుజింప రాదనఁగా, వస్తువు నర్పించినది నిర్మాల్యమునే భుజింప వలయునని యర్థము లేదు కంకేమనిన, తొలుత వస్తువు నర్పించి, తరువాత, అర్పింపఁగా మిగిలిన తచ్ఛేషమును, గ్రహింపవలయునని యభిప్రాయము. అర్పించిన దానినేను చేకూర్చ లయునని జలాశయములో వినేఁగుననిలో సదజెప్పి వచనములను బట్టియు తెలియుచున్నది.

త ద్వాదశ్యాం సావకాశం అర్కవారే,తన్నిషేధ వచన ప్రామాణ్యా ద్ద్వాదశీ మేళన రహితార్క వారే సావకాశం॥ తథాచ, ద్వాదశ్యా మర్క వార మేళనే సత్యామలక ఫల విధి నిషేధ వచనద్వయ ప్రాప్తౌ నిషేధ వచనం బలీయ ఇత్యాశయః॥

ప్రకృతేషు, శివ నివేదిత గ్రహణ విధే ర్నిరవ కాశతయా సత స్త్వ యావతాం॥ తస్మాత్, శివ నిర్మాల్యే యాని సామాన్య నిషేధ వచనాని తాని దాస్య భావనా రహిత పశు రూప మనుష్య మాత్ర విషయాణి॥ యాని తు దీక్షితానాం శివ దాస్య భావ నావతా మేవాథ కృత్య నిషేధ వచనాని తాని నివేదిత వ్యతిరిక్త చండేశ నిర్మాల్య విషయాణీతి వ్యవస్థా ద్వయం ప్రాచీనై రేవ దర్శితం॥ అతః ద్వితీయ వ్యవస్థా॥ నిర్మాల్యేషు ద్విధేభోజ్య మేక మేవ నివేదిత మిత్యాగమ ప్రసిద్ధా॥

ప్రథ మావ్య వస్థాతు శివపురాణేపి స్పష్టం ప్రపంచితా॥ తత్రహి॥ అనర్హాం మాను నై వేద్యం పత్రాంబు కుసుమం దళం ఇతీశ్వరేణ కథిత మితి కేచి న్మహర్షయః వదన్తి తత్కథం స్వామి న్యథార్థం కథ యస్వమే ఇతి పృచ్ఛంతం జైమినిం ప్రతి॥ దేవ దేవస్య వచనే విష

ఈ యర్థమును బట్టియే గాన సిద్ధాంత శేఖరము నందు॥ అన్న పానములు, జొ... ము పత్రపుష్పములు మొదలు శివునకు నొసగి తచ్ఛేషమును భుజింప వలయునని యున్నది గాన నిట్లు గ్రహించితి నేమి?

ఉ॥ ఆవచనమువలన నిర్మాల్య భక్షణము గ్రహించిన చో శివనివేదితము గ్రహించుట చే మహా ఫలము గలుగునని చెప్పుచున్న దివ్యాగమపురాణాదివచనముల ప్రమాణ్యము లే కలసి వచ్చును॥ కేవలము శివవాక్యములైన యాగమ వచనముల యందొకటి యితర మైన ప్రమాణ మునుగూడను. శివాగమ వచనము వ్యర్థవాద మనినను గొప్ప ప్రత్యవాయము గల దని పెద్దలు నుడివి యున్నారు. కావున సిద్ధాంత శేఖర వచనమున తచ్ఛేషమను పదము నకు తదుచ్ఛిష్టమని యర్థము గ్రహించుట యాగమముల కన్నిటికి నంగీకరింపక శివునకు నర్పించినది వదలి పెట్టి మిగిలిన దానిని భుజింపవలయునని యర్థము గ్రహించినచో దుర్జనుల శివునకు నర్పించిన దానినే యనుదినమును అన్యాయముపక పోవును.

ప్ర॥ ఆశ్లోకమునందు, విధినిషేధములలో నిషేధ వచనము బలవత్తర మను న్యాయమున కర్థ మేమి?

యస్మృతి జైమినీయే వీరభద్ర శపితా శ్శివ భక్తి పరాఙ్ముఖాః॥ శైవ భోగ్యేష్వేషు దేవేషు యే భక్తా యేన దీక్షితాః స్తే శుద్ధ కర్మణాన్నం భోగవ్యేత సమబుద్ధయః॥ తేషామనగ్రాహిణాం స్మృతత్వాత్ పాద చతుష్టయ మితి వ్యాస వచనం దరీదృశ్యతే॥ అతఏవ శ్రీ మదర్య నాచార్య చరణైః

శ్లో॥ ఉత్కర్షతః పరిహార స్త్వపకర్షతో వా।
శైవాసనా భవతి కస్య కృతే సవిఘ్నః।
యద్దీక్షితస్య పతితస్య చ తుల్యరూపః।
ప్రత్యాది శన్తి మునయః కమనీయ మన్నం॥

శ్లో॥ చండాల చండిల చితానల శౌండికానాం।
గో బ్రాహ్మణ జ్వలన దీక్షిత యోషితాం వా।
స్పర్శః కయా భవతి చాసన యాపి సిద్ధః।
స్నానప్రేష్వపి శివక్రియా విహితా విశుద్ధిః॥

శ్లో॥ వర్జ్యాన్న మాహు రపి దీక్షిత మగ్ని కల్పం।
భోజ్యాన్న మేవ కృత రాజ పరిక్రమాణాం।
శంఖాస్థి పావన మపావన మస్థి నృణాం।
విత్థం స్థితే వచన మాత్ర పరాయణానాం॥

ఉ॥ దానిగతి వేరుగా నున్నది. విధినిషేధ వచనములకు రెంటికిని వేరుచోటవారి తాత్పర్యము గలిగి, యొక్కచో నారెండు ప్రవర్తించెనేని యందు నిషేధ వచనమే ప్రబలమని యాశయము, ఎట్లన,

ద్వాదశినాడు ఉసిరికకాయ భక్షించునెడ మహాఫలము గనుక నానాడు భుజింపవలయునని విధికలదు॥ ఆదివారము నాడు ఉసిరికకాయ భుజించెనేని దోషము వచ్చును గాన నానాడు భుజింపఁగూడదని నిషేధవచనములు గలదు॥ వీనిలో ఆదివారములేని ద్వాదశి నాడు కూడునను విధివచనము వినియోగించినది. ద్వాదశిలేని యాదివారమునాడు ఉసిరికకాయ కూడదను నిషేధవచనము సార్థకమైనది. ఇఁక, ద్వాదశి ఆదివారము రెండును గలసినప్పుడు, ద్వాదశిని బట్టి కూడుననువిధి వచనంబును, ఆదివారముం బట్టి కూడదను నిషేధ వచనంబును నిట్లు, విధి నిషేధ శాస్త్రములు రెండును ప్రవర్తింపగా, విధినిషేధములు రెండును జేరినప్పుడు నిషేధమే బలవత్తరమను నీన్యాయ మట్టిపుడే ప్రవర్తించు...

ఇతి వచన ప్రామాణ్యా దేవ దీక్షితానాం. శివ నిర్మాల్య ముత్కృష్ట మహాభోజ్య మాసీదితి ప్రతీత్యాది॥

నను, శివ నిర్మాల్యం సకల పాతక హరం, సర్వ వ్యాధి నివర్తకం, సకల యజ్ఞ ఫల ప్రదం, అశేష తీర్థ స్నాన తుల్యం భుక్తి ముక్త్యేక సాధన మితి శివ శాస్త్రే రుచ్యతే। దీక్షా రహితై ర్నభక్ష్యం, భక్ష్యమేవ దీక్షితై రిత్యప్యుచ్య, తే కథమితి ముపపద్యతే। తథా సకల పాతక నివర్తక శక్త్యాది యుక్త సర్వ ప్రాయశ్చిత్త వచ్ఛివ నామకీర్తన వద్వా, సర్వ సాధారణీ భవితు మేవహి యోగ్యం॥ కథం కేషాం చిత్పరిహరణీయం స్యాత్॥ అతి శ్శివ నిర్మాల్యం నికృష్ట మిత్యేవ

అది వారముతో గూడిన ద్వాదశినాడు నిషేధవచనమునకే మనుష్యుని ప్రాధాన్యము నంగీకరించి యా నాడు ఉసిరిక కాయ గ్రహింపవున్నను అది వారము లేని కేవల ద్వాదశినాడు ఉసిరిక కాయ గ్రహింపబడియె గాన ద్వాదశి నాడు ఉసిరికకాయ భక్షింప వలయును అను విధివచనము సార్థకమైనది

ప్రకృతములందు, శివ నివేదిత భక్షణవిధి కన్న నిషేధవచనమే ప్రబల మని యంగీకరించు నెడ శివనివేదితము భుజింప వలయునను విధివచనములకు నెందును వినియోగమే లేకపోవునుగదా గాననిర్ణయము నాన్యాయము ప్రవర్తింపదు॥

కాబట్టి మేము చెప్పిన, మీరు చెప్పిన, శివనిర్మాల్యము గూడదను వచనములు శివదాస భావము లేని పశుకల్పులగు మనుష్య మాత్రులనుద్దేశించి చెప్పబడినది.

ఇక, శివదీక్ష గలవారికైనను గూడదను నిషేధవచనములు గలవో అవి నివేదితము కన్న నితరములగు మూడు విధములగు దేవస్వాది నిర్మాల్యములను గూర్చి చెప్పబడినవి. ఈరెండు వ్యవస్థలను పూర్వులగు పెద్దలచేతనే తెలుపబడియెను.

వీనిలో, రెండవవ్యవస్థ ఆయావిధములగు నిర్మాల్యములలో నివేదితము మాత్రము భుజింపదగునని శివాగమముల యందే ప్రసిద్ధమైయున్నది॥

మొదటి వ్యవస్థ శివమహా పురాణమునందు స్పష్టముగా దెలుప బడెను. అదియెట్లనిన

నాకు నివేదనము చేసిన పదార్థంబు, పాదోదకంబును, నాకర్పించిన పత్రపుష్పంబును పతితులు గ్రహింపగూడదని యాశ్వలాయనుడాన తిచ్చెనని కొందరు మహామునులు చెప్పుచున్నారు॥ ఇది యెట్లు దీనినిజము నాకు చెప్పుమని యడిగిన జైమిని మునిని జూచి వేద వ్యాసుడు ఓ జైమిని మునీ శివనివేదితము కూడదని యాశ్వలాయనుడుద్దేశించియా

షేవ కేషాం చిత్పరిహరణీయమాసీదితి సంత్రో సభవతీతి వేదచ్యతే।

శివ నిర్మాల్యస్య సకల పాప హారిత్వాది సర్వోత్కృష్ట గుణశాలిత్వా విషయే సవిశా దావకాశః। యేష్వేవ పురాణాదిషు కేషాం చిత్ప్రషేధః క్రియతే తేష్వేవ తథా విధ గుణ శాలిత్వేన ప్రతిపాదితత్వాత్। తథాచ శివ పురాణే। పాదోదకంచ నిర్మాల్యం భక్త్యా ధార్యం ప్రయత్నతః। నత్రా స్పృశంతి పాపాని మనో వాక్కాయ జాన్యపి భక్షయేద్యో నరో భక్త్యా పవిత్ర మితి శంకిత, శుద్ధాత్మా బ్రాహ్మణ

శ్రేష్ఠులను నెలవిచ్చినంగా, ఎవ్వారలు వీరభద్రునిచే శపింపఁబడిన కారణమున శివభక్తి లేనివారలై యితర దేవతల యందు భక్తి గలిగి యుందురో, మఱి యెవ్వారలు శైవదీక్ష గ్రహింప కుందురో ఇంక యెవ్వారల పవిత్ర కార్యముల చేయకుందురో, మఱి యెవ్వారలు శివునందు నితర దేవతల యందును సమభావము గలిగి యుందురో అట్టివారలు ఈశ్వరని వేదితమగు నన్న పానములను పాదోదక నిర్మాల్య పుష్పములను గ్రహింప వలదుగారు, అని చెప్పినట్లు స్పష్టముగా నున్నది। కావుననే శ్రీహరదత్తాచార్యుల వారు చతుర్వేద తాత్పర్య సంగ్రహమునందు।

మనువులు దీక్షితునన్నము దినఁగూడదనిరి. పతితునన్నము దినఁగూడదనిరి. అంతే యే కారణమని యోజింప నెల్లరకు శక్యమగునా?

పతితుల చండాలుని, గిలకొలది పెట్టిన వానిని, కలుగాగ్రిపు వానిని ముట్టకొనఁగూడదని అల్లె, గోవును, బ్రాహ్మణుని, అగ్నిని, దీక్షితుని, శ్రీనిదాకఁ గూడదని యందు గొన్ని యుత్కర్షను బట్టి నిషేధింపఁబడియెననియు మఱికొన్ని యపకర్షను బట్టి నిషేధింపబడియె ననియు నంగీకరింపక తీరదు. గాన శివ నిర్మాల్యము ఉత్కృష్టమైన కారణముననే యాదినాదితుల్యులగు వారు గ్రహింపఁగూడదని తెలియనది కొందఱకు గూడనియు మఱికొందఱకు గూడదనియు నదియెల్ల భాసఁగుననిన,

మనువులు అగ్నితుల్యుఁడగు దీక్షితునన్నము భుజింపఁ గూడదనిరి. దీక్షితుఁడసోమక్రయణము చేయనెడ భుజింప వచ్చునని రింఖమను కీటము నెముక పవిత్రమనిరి మనుఘుల యెముక యపవిత్రమనిరి. గాన యిది యంతియు ప్రమాణవచనమును బట్టియె గ్రహింప వలయును అల్లు గాక, శివనిర్మాల్యము కొందఱకు పనికి వచ్చునెడ మఱికొందఱకు గూడదని గాని, అనువిధములగు నిర్మాల్యములలోనొకటి పనికి వచ్చునెడ కడమవేటికిరావని గాని శంకింపఁ గూడదు. అని సిద్ధాంతించిరి.

ప్రసాద శివనిర్మాల్యము సకల పాపముల నడఁచుననియు, సకల వ్యాధులఁ బోగొట్టుననియు, సకల యజ్ఞముల ఫలము నొసఁగుననియు, అశేష తీర్థస్నాన ఫల ప్రదమనియు, భోగమోక్ష సాధనమనియు, శివసాన్నిధ్యము ... సంతోషింపఁ ...

స్తిస్య పాపం క్షిప్రం వినశ్యతి అత్ర పాదోదకం పుష్పం సదా ధార్యం ముదా శివైః। రోగిభిశ్చ విశేషేణ పదశౌచ్యే? యత్నతః స్పృష్ట్వా లింగేచ యద్ద్రవ్యం చరుమత్తి స్వమానసః। రాజసూయ సహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నోతి నారద। పాదోదకం మహాతీర్థం గంగాచ యమునా నదీ। నర్మదా సరయూ గోదావరీ సదా సన్నిహితాః స్థితాః॥ శంభోస్నానోదకం సేవ్యం సర్వతీర్థమయం హి తత్। అయుతం గోసహస్రాణి దద్యాచ్ఛ్రోత్రియాయ యో హి తాన్నయే మమ పద జలే స్నాత్వా తత్ఫలం సమవాప్నుయాదిత్యాదిః॥ వైద్యకేచ నిర్మాల్య సలిలం ప్రాశ్య దే

వ్యడ॥ దీనిని ధరింపని వారలు భక్షింపకూడదనియు, దాటకూడదనియు, గలదు।

ఇది యెట్లు పొసంగును? ఏలన,

శివనిర్మాల్యమునందు సకల పాపములఁ బోగొట్టు శక్తి యున్నచో ప్రాయశ్చిత్తము వలెను, శివసాయుజ్యకారణమగు నెల్లరకు గ్రహింపఁదగినది గాని యిట్టి కొందఱకుఁ గూడదను నిషేధ మేల దీనియెడ బ్రవర్తించును? దీనిఁబట్టి యిది యసంబద్ధమైనది గాదని యేలతోఁచును?

ఉ॥ శివనిర్మాల్యము సర్వోత్కృష్టమైన పవిత్రమే యగుచున్నది! ఇది కొందఱకుఁ గూడదని చెప్పిన పురాణముల యందే దీనిమహిమ యత్యద్భుతముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నది ఎట్లన, శివపురాణమునందు॥

శివపాదోదకమును, నిర్మాల్య పత్రపుష్పాదులను భక్తితో ధరించిన వారలకు మనోవాక్కాయ సంభవంబులగు పాపంబులంటు నేరవు పవిత్రమగు శివనివేదితమును భుజించిన వాని పాపము వెంటనె నశించును. భక్తులు, రోగులు, గృహస్థులు శివస్నానోదకమును, నిర్మాల్య ద్రవ్యమును ధరింప వలయును। ఇష్టలింగమునకు సమర్పించినది పురోడాశమె యగును. దీని భుజించునెడ వేయి రాజసూయ యాగములు సేయఁగా గలుగు ఫలము లభించును। శివపాదోదకము నందు గంగానది, యమునా, నర్మద, సరయూ మొదలగు నదులన్నియు నుండును గాన దీనికన్న మహాతీర్థము లేదు గాన దీనిని సేవింప వలయును। శివాభిషేక జలమును శిరమున జల్లుకొనువాడు అహితాగ్నులగు శ్రోత్రియులకుఁ బదివేల గోవులను దానము చేయఁగాఁ గలుగు ఫలముఁ గలుగును. అని యున్నది॥ వైద్యశాస్త్రమందును, దేవశివుండగు నీశ్వరుని నిర్మాల్య జలమును ద్రావునెడ క్షయరోగము, కుష్ఠరోగము, రోగము, పాపము లెడబాయు ననియున్నది।

భూమియందున్న దేవతలు, గంధర్వులు, పరాశ్రయులు శివుని శిరముచే పట్టించు

న దేవస్య శూలినః। కుయకుష్ఠ జ్వరశ్వాసై ర్ముచ్యతే కిల్బిషై రపీతి।
శ్రీమద్రామాయణే। తత్ర దేవర్షి గంధర్వా వసుధా తల వాసినః।
భాగాంగ పతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశుః॥ భాగవతేపి। కిం వా
శివాఖ్య మశివం నవిదు స్త్వదన్యే। బ్రహ్మాదయ స్తమవకీర్య జటాశ్మ
శానే। తన్మాల్య భస్మ నృకపాల వసన్పిశాచై। ర్యేమూర్ధభి ర్దధతి తచ్చ
రణోపసృష్ట మితి।

ఏవం పరమపావన స్యాపి శివ నిర్మాల్యస్య స్పర్శే కేషాంచి
న్నిషేధః, శివలింగ స్పర్శే నిషేధ ఇవ శేషా మనధి కార ప్రయుక్త
ఏవ। తథాహి, పూర్వం లౌకిక శిలా విశేష రూప మపి శివ లింగం
ప్రతిష్ఠా సంస్కారే ణాప్రాకృత రూపం జాతం తదదీక్షితా నామ
స్పృశ్య మాసీత్। ఏవ నిర్మాల్య మపి నిరీక్షణాది సంస్కార బృందేన
తథా విధం జాతం। తత శ్శైవేనస్వోప భోగయోగ్య మిత్యుపభుక్తం
చేత్యత్యంత విశుద్ధం జాతం॥ అత స్తేషా మస్పృశ్య మాసీత్। తదభిప్రా
యే ణోక్తం వాతూలోత్తరే। సుప్రతిష్ఠిత లింగేషు నయథా పూ
ర్వ భావనా తథా శివ ప్రసాదస్య పూర్వ భావం నసంస్మరేదితి॥ ఏ
వం భూతం శివ నిర్మాల్యం దీక్షయా విధూత కల్మషాణాం భిన్న పా

---

* గంగాజలము పవిత్రమైనదని స్పృశించిరని రామాయణము వచించుచున్నది॥

భాగవతము నందును, దక్షుని ద్వేషించి, శివుడు శివుడని నీవు పల్కుటచే కాని యా
శ్లోకమైన దలంచియుండిరా ఏలా, బ్రహ్మాదులు శ్మశానము వాసు పరమేశ్వరు పాద
సంస్పర్శముచే పవిత్రము లయిన భస్మాదులను శిరములయందు ధరించు చున్నా
రని సతీదేవి చెప్పినట్లు కలదు॥

ప్ర॥ ఇట్లు పరమ పవిత్రమైనచో శివనిర్మాల్యమును కొందఱు దాకను కూడదు
నట యేల సంభవించెను?

ఉ॥ శివలింగము పరమ పవిత్రమైనదె అయిన నందరు నద్దానిందాక నగుపాద
లై శివనిర్మాల్యము గ్రహింప రాదనుట నారికిదను స్థితి రము లేకుండుట నేయుంగ్రి
హింప వలయును మొదట శివలింగము శిలావిశేష రూపమేయైనను ప్రతిష్ఠా సంస్కా
రముచే నప్రాకృతరూపమైనది యాయెను గాన దానిని దీక్షనొందని వారు తాకరాదు
దని భావ

కానాం శివ భక్తానా మేవ శివ లింగ మివ స్పృశ్యం॥ తదా జ్ఞయా భోజ్యాంచ। తేహి శివ భక్తా దీక్షయా శివ లింగ వన్నిర్మాల్య వదప్రా ప్రాకృత రూప సంపన్నాః, హస్త పాదాది సాధర్మ్యా ద్విదాంత్విన్నక వపుర్ధరా ఇతి వాయు సంహితా వచనాత్, తస్మాచ్ఛివ నిర్మాల్యం సర్వోత్కృష్ట గుణశాలీతి సిద్ధం॥

అతో యదుక్తం సకల పాప హరత్వాది గుణ వత్వేన సర్వ ప్రాయశ్చిత్త వత్వమితి సర్వసాధారణం నజాత మితి తదప్యేతేనపరస్త మేవ॥ అత ఏవ విశుద్ధ శివ నిర్మాల్య స్పర్శ ఏవాన్యేషా మనధికార స్యోక్తత్వాత్। నహి బ్రహ్మ హత్యాది మహా పాతక హార మిత్యఘ మర్షణాది వైదిక సూక్తం తచ్ఛ్రవణే వ్యనధికారిణా మత్రైవర్ణికానాం సాధారణం భవతి॥ నహి తావతా వైదిక సూక్తస్య కశ్చిదపకర్షః। కింతూత్కర్ష ఏవ। తదభిప్రాయేణైవ పురాణే ప్యీశ్వర వచనం॥ అస్నాత్వా శుద్ధి లోభాన్మద్భక్తం పావనం పరం। భక్షయన్నాశ మాప్నోతి శూద్రో హ్యధ్యయనాదివేతి॥ అతో యదపి, శివ నామ కీర్తన వదతి విశుద్ధం హి శివ నిర్మాల్యం సర్వసాధారణం కిమితి నజాత మితి శంకితం॥ తత్ర బ్రూమః॥

ఇట్లె నిర్మాల్యంబును పరీక్షణాది సంస్కారములచే పవిత్ర మయ్యెను. దానినె యీశ్వరునకు మహాభోగ్యమై దేవునిచే ననుభవింపబడుటంజేసి పరమపవిత్రమయ్యెను॥ ఆ కారణమున దీక్షారహితులు దానిని దాకగూడదు. ఆహేతువుననే ప్రతిష్ఠ చేసిన శివలింగము నందు బలార్వ్యభావము నెన్నరాని విధమున శివార్పితమునందు బూర్వ్యభావము నెన్నరాదని యున్నది॥ ఇట్టి శివ నిర్మాల్యము దీక్షచే కల్మషరహితులయి పాశచ్ఛేదము నొందియున్న శివభక్తులును శివలింగము వోలె తాకదగినదయ్యెను॥ శివాజ్ఞచేం బిదితము భుజింప నావశ్యకమయ్యెను॥ శివభక్తులు దీక్షచేత శివలింగము వలెను, నిర్మాల్యమువలెను నప్రాకృతరూపము నొందినవారు॥ కావునే, వాయుసంహిత యందు॥ శివభక్తులు హస్త పాదాది సమాన ధర్మములను బట్టి మనుష్య మాత్రులని యెన్నరాదు. ఏలన, వారు మహాదీక్షయను ధరించినవారు, అని యున్నది. గాన శివనిర్మాల్యమును సర్వోత్కృష్టమనుట ప్రమాణసిద్ధము.

అతి విశుద్ధ మహాప్రోక్తమపి శివ నామ శివాజ్ఞయా సర్వ సా
ధారణం జాతం । అస్య వైదికత్వేపి । శివ పురాణే, కలౌ కలుషితే
కాలే దుర్జయే దురతి క్రమే । అపుణ్య తమసా ఛన్నే లోకే ధర్మ ప
రాఙ్ముఖే క్షీణే వర్ణాశ్రమాచారే సంకరే సముపస్థితే । సర్వాధికా
రే సందిగ్ధే నిశ్చితే వా విపర్యయే । గురూపదేశే విహతే గురు శిష్య
క్రమేగతే । కేనోపాయేన ముచ్యన్తే భక్తాస్తవ మహేశ్వర ఇత్యాది
శాయాః ప్రశ్నే శివ వచనం॥ ఆశ్రిత్య పరమాం విద్యాం హృద్యాం
పంచాక్షరీం మమ। భక్త్యా విభావితాత్మానో ముచ్యన్తే కలిజానరాః
మనో వాక్కాయ జైర్దోషై ర్వక్తుం స్మర్తు మగోచరైః। దూషితా
నాం కృతఘ్నానాం నిర్దయానాం ఖలాత్మనాం బద్ధానాం వక్ర మన
సా మపి మత్ప్రవణాత్మనాం। మమ పంచాక్షరీ విద్యా సంసార భయ
హారిణీ । మయైవ ముక్తం దేవి ప్రతిజ్ఞాతం ధరాతలే । పతితోపి విము
చ్యేత మద్భక్తో విద్యయానయేతి॥ పునశ్చ, । కర్మా యోగ్యో భవేన్న
ర్త్యః పతితో యస్సర్వథా॥ కర్మాయోగ్యేన యత్కర్మ కృతం తన్న

అతిపవిత్రమైన శివనిర్మాల్యమును దాకను దీక్షారహితులకు నధికారము లేదని తె
లుపుటంబట్టి యిది సర్వసామాన్యమువలె నెల్లరకు గ్రాహ్యమేల కాదయ్యెనని శం
క నిరసింపబడియెను॥

అఘమర్షణము మొదలగు వైదికసూక్తములు బ్రహ్మహత్యాది మహాపాతక
ముల దొలగింపనుపయోగించును. అట్టి వానిని వినుటకును నధికారములేని ద్విజేతరులకు
గ్రాహ్యములగునా? కావు. అంతమాత్రమున వైదిక సూక్తములకు లోపము ప్రాప్తించు
నా? ఆధిక్యమే సిద్ధించును. అభావముతోనే పురాణముల యందు॥

అపక్వకుండకు వాడు శుష్కగోధుమతో పవిత్రమగు శివనివేదితము గ్రహించెనేని
దేహాద్యభిమానము వల్ల భ్రాంతుడు చెడిపోవునట్లు చెడి పోవునని యాశ్వయుడు చెప్పియు
న్నాడు॥

ప్ర॥ పవిత్రమయిన శివనామము ఎల్లరకు గ్రాహ్యమైనట్లు ఇది యేల గ్రాహ్యము
గాదు॥

రకాయుహి । తతః కథం విముచ్యేత పతితో విద్యయానయేత్యంబి
కాయాః ప్రశ్నే శివ వచనం ॥ సత్య మేవ త్వయా ప్రోక్తం తథాపి
శృణు సుందరి । రహస్య మితి మత్వైతద్గోపితం యన్మయా పురా । స
మ్యాతికం మాం పతితః పూజయే ద్యది మోహతః నాంకి స్యాన్న సం
దేహో మమ పంచాక్షరం వినా । ఇతి॥ శివాజ్ఞయా సర్వ సాధా
ణ్యోపపాదనాదేవే దమాజ్ఞా సిద్ధ మిత్యపి తత్ర వ్యవహ్రియతే ॥ తద
ల్పాక్షర మర్థాఢ్యం వేద సారం విముక్తిదం। ఆజ్ఞా సిద్ధ మసందిగ్ధం వా
క్య మేత చ్ఛివాత్మకం । ఇతి ॥ తస్మా దాజ్ఞా సిద్ధస్య పతితానాం సాధా
రణ్యం యుక్త మేవ। శివ నివేదితస్యతు వచన ప్రామాణ్యాత్ శైవ జ
న మాత్ర గ్రాహ్యత్వం చేతి సిద్ధం॥ అతో నివేదిత మేవ గ్రాహ్యం శై
వ జనై రిత్యవివాదః॥

నను, ఉత్తర నీరాజనాదికం భోజనాంత ఏవ ప్రదేయం తథాచ
త్వ మిష్టలింగ నివేదనే కృతేపి ప్రాణ లింగాది నివేదన స్యా సిద్ధత్వా

ఉ॥ శివనామము పవిత్రమైనను, శివాజ్ఞచే నదియను గ్రాహ్యమయ్యును. శివ పు
రాణము లందు॥ కలియుగము నందు కాలము చెడిపోయి పాపాంధకారము వ్యాపించి ధ
ర్మము లోపించి, వర్ణాశ్రమాచారము నశించి, సంకరము గలిగి, సర్వావికారము తోడ
గి గురూపదేశము నివర్తించి, గురుశిష్య క్రమము నాశించి వచ్చును నీ భక్త తేయుపాయ
ముతో తరింతురో యానతిమ్మని పార్వతీదేవి యడుగగా పరమేశ్వరుడును,

కలియుగము నందు మానవులు సిద్ధమంత్రమగు నా పంచాక్షరీ మహామంత్రము భ
క్తితో జపింతురేని తరింతురు॥ చెప్పను, తలంపను శక్యముగాని, మనోవాక్కాయ
ములకు దోషములు గలిగి, కృతఘ్నులు, కఠినచిత్తులును, పతితబుద్ధులును గూడ నా పం
చాక్షరి మంత్రమును జపింతురేని వారును సంసారమునుండి విముక్తి నొందుదురు॥ పతితు
లైన నీమంత్రముచేత విముక్తి నొందుదురు॥ అని పలుకగా విని,

పతితుడు కర్మము నాచరింప నర్హుడు అట్టివాడేమి కర్మము చేసినను నరక
ము సంభవించును గదా! ఇట్లుండగా, పతితులగు వారు పంచాక్షరీ మహామంత్రము జ
పింపగా ముక్తు లెట్లగుదురు? అనితిరిగి పార్వతియడుగగా?

దేవి, నీవు, చెప్పినది నిజమే ఈసంగతి రహస్యమని దాచియుంచితిని. పతితు

త్॥ తదుక్త మనుభవ సూత్రే॥ ఆత్మోపభోగ జాతాని ద్రవ్యాణి త్రి
విధాని హి। స్థూలాఖ్యం ప్రవివిక్తాఖ్య మానందాఖ్య మితి త్రిధా॥ స్థూలద్ర
వ్యం భవే ద్రూపం ప్రవివిక్తం రుచి ర్భవేత్। ఆనందోస్తు భవే త్తృ
ప్తి రేవ మేవ పృథ క్క్రమాత్। బహి ర్లింగార్పణే రూప మంతర్లిం
గార్పణే రుచిః। ఆత్మలింగార్పణ మేవాత్ర తృప్తి రిత్యభి ధీయతే। ఇ
త్యాదిభ్యః॥ ఇష్ట లింగార్పితం శుద్ధం ప్రాణ లింగ ముఖార్పితం। సిద్ధం త
తః ప్రసిద్ధం హి భావ లింగ ముఖార్పిత మితి॥ తస్మా ద్భోజనా త్పూర్వ
మిష్ట లింగ నివేదన మాత్రేణైవ సమర్పణ సంపూర్తిం విభావ్య ఉత్త
ర నీరాజనాది ప్రదాన మయుక్త మితి చేన్న ఉపక్రమ విరోధాత్॥
తథాహి, శివ పూజోపక్రమే ఇష్ట లింగ ముద్దిశ్యేష్ట లింగ ప్రీత్యర్థ మి
తి సంకల్ప్య, ఇష్ట లింగ పూజాయా ఏవ ప్రక్రాంతత్వేన సమర్పణాన
న్తరే ప్రాణలింగాది సమర్పణా కాంక్షాయా నిరాలంబనత్వాత్, యచ
ఇష్ట లింగ పూజాయాస్సంకల్పే కృతేపి మనసా ప్రాణ లింగాద్యర్చన
మపి భావ్యత ఏవేతి తత్సమర్పణ మప్యాకాంక్షిత మేవేతి వాచ్యం, న

గురువుడు పంచాక్షరీమంత్రముతోనే గాక, యితరమంత్రములతో నన్నుఁబూజించు నె
డ, నరకము నొందును॥ అని పలుకుటచే పరమేశ్వరునాజ్ఞచే పంచాక్షరీ మహామంత్రము
సర్వసాధారణముగా నందఱకు యోగ్యమయ్యెనని తెలిసెను॥ కావునే, ఈమహామంత్ర
ము కొద్దియక్షరములు గలదైనను గొప్పయర్థము గలదియు, వేద సారమైనదియు, మో
క్షప్రదమైనదియు, ఆజ్ఞాసిద్ధమువని చెప్పఁబడియున్నది॥ కాఁబట్టి, శివాజ్ఞచే నీమంత్రము
నందు నెల్లరకు నధికారము గలిగి యుండుట యుచితమే గాని, శివవేదోక్తములైన వర ప్ర
మాణములను బట్టి శివభక్తులకు మాత్రమే యధికారముగలదు॥ గాన శైవులు శివనివేదిత
ములే గ్రహింపవలయు॥

ప్ర॥ దేవునకు నుత్తర నీరాజనము తాంబూలము మొదలగునవి భోజనమైన త
రువాతనే యియ్యవలయు. భోజనమునకు ముందు నిష్టలింగమునకు నివేదనము చేసినా
జ్ఞానిచే ప్రాణలింగ నివేదనము సిద్ధించదు గదా? కావుననే అనుభవ సూత్రమందు॥ అ
నుభవింపఁ దగు ప్రతిపదార్థంబును స్థూలమనియు, సూక్ష్మమనియు, ఆనందమనియు మూ
డువిధములుగా నుండును॥ అందు రూపము స్థూలంబును॥ రుచి సూక్ష్మంబును, తృప్తి యా
నందంబని యగు॥ వీనిలో నిష్టలింగమునకు రూపంబును, ప్రాణలింగమునకు రుచియు

మర్పణావసరే ప్రాణలింగోద్దేశ్యక రుచ్యర్పణస్యాప్యుపక్రమా విరోధే న మనసైవ సమర్పణీయత్వస్య న్యాయ్యత్వేన జిహ్వాగ్రవిషయత్వ యా కాయికత్వేన ప్రసిద్ధాయా రుచేరర్పణస్యాయుక్తత్వాత్।

అత్రేద మవధేయం। ఇష్టప్రాణభావాఖ్యం హి లింగత్రితయం స్థూలసూక్ష్మకారణాఖ్య దేహత్రయసంబంధిత్వేన కాయికమిష్టలింగార్చనం, మానసికం ప్రాణలింగార్చన మిత్యపి వాదః। త్రితయమప్యేతల్లింగార్చనం మనసాపి భావయితుం శక్యం తథాపి ప్రాణలింగస్య సూక్ష్మశరీర సంబంధిత్వేన తదర్చనం స్థూలకాయేన కర్తు మశక్య మేవ। ఏవంచ, ఇష్టలింగార్చనం కర్తు ముపక్రమ్యసమర్పణావసరే ప్రాణలింగోద్దేశ్యక రుచ్యర్పణ మనుతిష్ఠ మానాత్స్థూల కాయిక జిహ్వాగ్రేణ తన్నిర్వర్తనోద్యమ స్సుతరాం విరుద్ధ ఏవేతి స్పష్టం। యద్యపి, అంతరంగార్చనే రుచిరేవ రుచ్యర్పణం విహితం। తథాపి, ప్రమాణాంతరావిరోధాయ తన్మానసిక మేవేతి విభావ్యం।

నను, రుచేర్బాహ్యాంగ విషయత్వే ఇష్టలింగాయైవ రుచిరప్య

భావలింగమునకు తృప్తియును నర్పింపవలయును అని చెప్పి, ఇష్టలింగమునకు నర్పించునది శుద్ధంబును, ప్రాణలింగమునకు నర్పించునది సిద్ధంబును. భావలింగమునకు నర్పించినది ప్రసిద్ధంబున నగుననియున్నది॥ కావున, భోజనముకంటె ముందుగా నిష్టలింగమునకు నివేదనము చేయగనె నివేదనము పూర్తగునని యెంచి తప్పడె యుత్తర నీరాజనాదుల నొసంగుట యుక్తము?

ఉ॥ ఇష్టలింగమునకు నర్పించుట మాత్రమే గాక ప్రాణలింగమునకు రుచ్యర్పణంబును జేయ నారంభించుటెడ నుపక్రమ విరోధము సంభవించును గాన నట్లు చేయుట యుచితము గాదు!

ప్ర॥ ఇందు నుపక్రమమునకు నెట్లు విరోధము వచ్చును?

ఉ॥ పూజకుండు తానొడగూర్చుకొనిన పూజోపకరణము లెల్లను నిష్టలింగ పూజకే యుపయోగించును। ధ్యానం జేసి పూజోపక్రమమునందు పరశివేష్ట లింగ ముద్దిశ్య ఇష్టలింగ ప్రీత్యర్థం అని యిష్టలింగమును పూజింతు నని సంకల్పము చేసి యుండెగదా? ఇట్లారంభమున నిష్టలింగమును పూజింతునని యారంభించి, నివేదనసమయమందు ప్రాణలింగ భావలింగములకును రుచ్యాదుల నర్పింప నారంభించినచో నుపక్రమ విరోధము రాక మానదు. గాన నట్లు సేయగూడదు॥

త్పన్నీయః। సచ యద్యర్పణం సమర్పణానంతరత మేవేతి భోజనోత్తర కాల ఏవ ఉత్తర నీరాజనా ద్యుప పత్తిగణచే ముద్యతే।

జిహ్వాగ్రే గురు లింగం స్యాదితి వచనేన జిహ్వాంగ విషయ ద్రవ్యార్పణం గురు లింగోద్దేశ్య కమితి తస్య ప్రాప్తావపి, సమర్పణం ద్వివిధా ప్రోక్తం ముఖ్యాంగం సార్వ కాలికం। సమర్పణే సమర్పాంగే యత్ర భావైవ, నాన్యథా। ఇతి కారణోత్తర వచనేన మానసి కత్వమేవ సిధ్యతి।

అయం షట్లింగ విభాగ స్సర్వదా సర్వావస్థాస్వపి పారమేశ్వర భావనాం ద్రఢయితు మారబ్ధః॥ అతోనాయం క్రియా స్వస్వేత్రమలం జిహ్వాంగే గురు లింగం స్యాదిత్యాది నా నియమితస్య లింగాంగ సామరస్యస్య నైయత్యా ద్యత్వాత్॥

తథాహి, ఇష్ట ప్రాణ భావాఖ్యం లింగ త్రయం స్థూల సూక్ష్మ కారణాఖ్య శరీర త్రయాధిష్ఠాన కమిత్యుక్తం॥ అనుభవ సూత్రే। ఇష్ట లింగంతు బాహ్యాంగే ప్రాణలింగం తథాన్తరే। భావ లింగం తద్రివా ప్యాత్మాంగే సుప్రతిష్ఠిత మితి॥ త్రివ్యాంగే వ్యస్య శివ్యస్య లింగత్ర

ప్ర॥ ఇష్ట లింగపూజకు సంకల్పము చేసినను, మన స్సున ప్రాణ లింగార్చనమునకే ఖ్యాతిమేయగు గాన నద్దానిఁదొలగింప వీలులేదు. దానంజేసి యిష్ట లింగార్పణము వలె ప్రాణలింగార్పణంబును ముఖ్యకర్తవ్యమే యగు గాదా?

ఉ॥ మొదట నిష్టలింగ పూజకే సంకల్పము చేయఁ బడియెను, బాహ్య పదార్థములచే నాంతరమగు ప్రాణలింగపూజ యొనర్ప శక్యముగాన ప్రాణ లింగపూజ మానసికమని యొప్పక తీరదు॥ ప్రాణలింగార్చనము బాహ్యలింగార్చనా కాలముననే చేయవలయునను నియమములేదు॥ అయిన నప్పుడును ప్రాణలింగార్చనము మనస్సునఁ జేయనంగీకరించినను నావిధముననే నివేదన కాలమునందు ప్రాణలింగ నివేదనమును మనస్సుననే చేయవలెయును గాని జిహ్వాంగమునకు గోచరించునట్లు బాహ్యాంగమున గావించుట యనుచితము గాదు॥

ప్ర॥ ప్రాణలింగమునకు రుచినర్పింపుమని లేదా?

ఉ॥ అట్లున్నను, ఇతర ప్రమాణ వచనములతో విరోధము లేకుండుటకై యచ్చటి యంశము మానసికమనియే యని గ్రహింప గలదు॥

ప్ర॥ మరి బాహ్యాంగమునకే చెప్పఁబడిన .... లింగార్పణ సమ

మ మయం గురుః॥ స యు యోజ త్రిధా భూత పరా దీక్షా బలేన చే తిచ॥ ఇదం భావాది లింగ త్రయం మహా లింగ ప్రసాద లింగాది భే దేన షట్స్థలం జాత మితిచ ప్రపంచితం॥ యథా॥ భావ లింగ స్థలం చై వ ద్విధా ప్రోక్తం మహాత్మభిః॥ మహా లింగం ప్రసాదాఖ్య లింగమిత్యు భయ స్థలం। భావ లింగం భవత్యేవ స్వాను భూతి ప్రమాణతః। తథా చ చరలింగంచశివ లింగమితి ద్వయం। ప్రాణ లింగం భవత్యేవ తాత్ప ర్యార్థో నసంశయః॥ గురు లింగం తథా చార లింగమిత్యుభయస్థలం। ఇష్టలింగం భవత్యేవ సత్యముక్త మిదం మయేతి॥

పున స్తత్రైవ॥ హృదయాంగే మహాలింగం శ్రోత్రాంగేతు ప్రసాదకం త్వగంగే చర లింగంతు దృగంగే శివలింగకం। జిహ్వాంగే గురు లింగంతు నాసికాంగే తథైవచ। ఆచార లింగ మాఖ్యాతం సుప్రసిద్ధ మేవహీతి॥ కారణ శరీరాధిష్ఠాపక భావ లింగ విశేష భూతత్వేన పూర్వ స్మాత్ప్రతిపాదితస్య ప్రసాదలింగస్య శ్రోత్రాంగా ధిష్ఠాపకత్వముక్తం॥

ఏవం తత్రైవ। మూలాధారే నకారాఖ్యా సంస్థితా పర మేశ్వ

ము నందు రుచ్యర్పణంబును చేయవలయును గదా?

ఉ॥ జిహ్వాంగము నందు గురులింగముండు నను వచనమును బట్టి గురు లింగార్పణ ము నందు రుచ్యర్పణము ప్రాప్తించినను, కారణోత్తరము నందు, పూజాంగము, సాన్నికాలికమని సమర్పణము రెండు విధము లనియు, పూజాంగమును నర్పణము నందు రుచి సంభవమున నర్పింప వలయును గాని బాహ్యముగా గూడదనియు, చెప్పఁ బడియుండుట రు చ్యర్పణము మానసికమే యగును॥

ఈషడ్లింగ విభాగము ఎల్లప్పుడు నన్ని యవస్థల యందును శివభావనను దృఢప రుపనే యారంభింపఁ బడినది. గాన దీనికి భావము నందే ధ్యానించు చుండవలెను స్థూల క్రియల యందు సంబంధింప నవసరము లేదు॥ ఒకచోట జిహ్వాంగమున గురు లింగ ముం డు నని యున్నను నది నియతము గానట్టే యుండునని వచింప వీలులేదు॥ ఏలన,

ఇష్టలింగము, ప్రాణలింగము, భావలింగము నను మూడును స్థూల సూక్ష్మ కార ణములను మూడు శరీరములను సంబంధించి యుండునని యనేకవచనముల యందు గలదు ఈమూడు లింగములును ... చెప్పఁ బడి

కీ స్వాధిష్ఠానే, మకారాఖ్యా శాంభవీ పర్యవస్థితా। మణి పూరే మహా
స్థానే శికారాఖ్యా మహేశ్వరీ। అనాహతే వకారాఖ్యా సదా శైవీవ్య
వస్థితా। విశుద్ధేతు యకారాఖ్యా పాతూద్యైశ్వర్యేశ్వరీస్థితా। ఆజ్ఞాచక్రేమ
హాదేవీ తారాఖ్యా సమువస్థితా। ఆచారాఖ్యం నకారస్స్యాన్మకా
రో గురు లింగకం। శికార శ్శివ లింగం స్యాద్వకార శ్చర లింగకః। యు
కారస్స్యాత్ప్రసాదాఖ్య మోంకారో మహదుచ్యత ఇత్యాధారాదీని
షట్చక్రాణి షడ్లింగ స్థానానీతిచ సంగదితం॥

తత్రాపి ఓంకారః పరిపూర్ణత్వాత్సర్వత్ర వర్తతే। నకా
రో రుధిరే స్థాతి మకారో మాంస సంచయే। శికారో మేదసి స్థాతి
వకారోఽస్థిషు తిష్ఠతి। యకారస్స్థాతి మజ్జాయాం శుక్లే స్థాతి షడాత్మ
క ఇత్యనేన ప్రణవాది ప్రతిపాద్యానాం మహాలింగాదీనాం త్వగాదిధా
త్వధిష్ఠానకత్వ నప్యుక్తం॥

ఏవం॥ సద్రూపం భావ లింగం స్యాచ్చిద్రూపః ప్రాణలింగకం
ఆనందరూప మాచార్యై రిష్టలింగ ముదాహృతం। అస్యార్థో భావ లిం

యున్నది॥

ఇట్లు స్థూల సూక్ష్మ కారణములను మూడు శరీరముల యందు నుండునిష్టప్రా
ణ భావలింగముల యొక్క ప్రభేదములైన యీయాఱు లింగములను శ్రోత్రాంగము ప్రసా
ద లింగ మందునని మొదలుగా స్థూల శరీరమునందే భావింప వలయునని వేరొక చో
టున్నది.

ఇదిగాక, యీయాఱు లింగములు నాధారాది షట్చక్రముల యందు నుండునని వే
రొకచోట నున్నది.

మఱియు, నీషడ్లింగములు త్వగాది ధాతువుల యందు గూడ నుండునని యింకొ
క చోట గలదు॥

అదిగాక, సత్తు భావ లింగ మనియు, చిత్తు ప్రాణలింగ మనియు ఆనందము ఇష్ట
లింగ మనియు మున్నది॥ ఇట్లే అసి పదార్థము భావలింగ మనియు, త్వం పదార్థము ప్రాణ
లింగమనియు, తత్పదార్థము ఇష్ట లింగమనియు ననేకవిధములుగా చెప్పబడి యున్నది

గం స్యాత్త్వమర్థః ప్రాణ లింగకం। తదర్థ మిష్ట లింగం స్యాత్త్రిధ త్రయ నిరూపణే॥ భావ లింగం పరం తత్త్వం ప్రాణ లింగంతు సూక్ష్మకం। ఇష్టలింగం భవేత్ స్థూల మేత ల్లింగ త్రయం స్మృత మిత్యాదినా బహుధా నిగదితం॥

తస్మాదిదం సర్వంఽపి భావనాయా మేవోపయోగి నతు క్రియాయాం. అత ఏవానుభవ సూత్రే॥ జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యాది సర్వావస్థాసు సర్వదా లింగార్పితోపభోగేన నిర్లేపోఽయం నసంశయః ఇత్యుక్తం॥ తతః కారణోత్తరేపి॥ సమర్పణం ద్విధా ప్రోక్తం మర్చాంగం సార్వకాలికం సమర్పణే సమర్చ్యాంగే రుచం భావేననాన్యథా॥ ఇత్యుక్తం॥ తస్మాత్ కాయికం యచ్చర్పణ మపి నివేదనాన్తర్భావతయా నిర్ధార్య తత్తేనవాప్తి సర్వాన్న మర్చాంగ నివేదన మసంపూర్ణ మితి భావన మసంగతం॥ అన్యథా, షష్టిగానా ద్యాగాపధాత్వధ్యానకత్వ స్యాపి ప్రసక్తతయా భుక్త పదార్థస్య ధాతు రూపతయా పరిణామ పర్యన్త మపి సమర్పణ స్యాసంపూర్ణత్వా పత్తేః॥

కావున నివియంతయును భావమునందె వినియోగించి గాని క్రియయందు సంబంధాప నవు గాదు॥ కానను, అనుభవ సూత్రము నందు॥

జాగ్రత్తు, స్వప్నము, సుషుప్తి మొదలగు నన్ని యవస్థల యందును సకల పదార్థములను లింగమునకు నర్పించియు తాననుభవించు వాఁడు నిర్లేపుఁడై యున్నాఁడు. వించబట్టి సకల పదార్థార్పణము సర్వకాల సర్వావస్థల యందుఁ జేయునర్పణమునకు సంబంధించినది॥ దీనిబట్టియు, కారణోత్తరము నందు పూజాంగము, సార్వకాలికమని సమర్పణము రెండు విధములని చెప్పి, వీనిలో పూజాంగమును నర్పణమునందు మర్చర్పణమునను భావమునను చేయవలయును గాని బాహ్యమునఁ గూడదనియు నున్నది।

కాఁబట్టి, కాయికమగు నర్పణమును నివేదనమునఁ జేయవలె ననుట సంగతము గాదు॥

ప్ర॥ ఇది యేల కాదు॥

ఉ॥ జిహ్వాంగమున గురులింగమునను గాన నన్నాదిని నివేదింపవలెను గురులింగార్పణము కాలేదని యనుమానిప,

అత ఏవ సర్వత్రాపి ప్రమాణే ష్వాచారాది లింగేభ్య ఏవ స
మర్పణం విధీయతే నత్విష్టప్రాణ భావేభ్యః ॥ ఇష్టాదీనా మపి తత్రై
వాంతర్భావాత్ ॥ తతశ్చ ప్రాణ లింగోద్దేశ్యకం రుచ్యర్పణ మప్రా
ప్తమేవ ।

తస్మాత్సర్వాత్మతయా పస్థితేభ్య ఆచారాది లింగేభ్యః వాచా
కాయికేన కరేణ మనసాచ సర్వమపి నైవేద్యం సమర్ప్య తదుత్తర కాలీన
మేవోత్తర నీరాజనాదికం దేయ మితి సర్వ మనవద్యం ॥

బహిరంగార్పణే రూప మంతరంగార్పణే రుచి రిత్యాది వచ
నాని సార్వకాలికార్పణ విషయాణి ॥

అత ఏవ క్రియాసారే ॥ సర్వ మపిసుఖం శివ స్తద్భోక్తేతి శివే
సమర్ప్య తద్భుక్త మేవ మయా భుజ్యత ఇతి భావేన భోక్తవ్యం॥ ఏవం
చ నైవ స్వయత్న ముపనతా శ్శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధాఖ్యా విష
యాశ్చ శివ సమర్పణ పూర్వకం తదుచ్ఛిష్టబుద్ధ్యైవ స్వేంద్రియై ర
ను భవితవ్యాః ॥ తద్విషయాను భవ జన్యం సుఖమపి తదుచ్ఛిష్ట బు

ఈషడ్లింగములు త్వగాది ధాతువుల యందు నుండు నని యున్నగానిం బట్టి భుజిం
చిన పదార్థము ధాతురూపముగాఁ బరిణామము నొందు దాకను,గూడ నాయా ధాతు
వుల యందున్న లింగములకు నర్పణము కాలేదని చెప్పవలసి వచ్చుఁగదా!

కాఁబట్టి, సర్వప్రమాణముల యందును నాచారాది షడ్లింగములకే యర్పణము వి
హితమై యున్నది. ఇష్టప్రాణభావములు వీనిలోనె చేరియుండు గాన వానికి వేఱుగాఁ
జెప్పఁబడవయ్యెను. కావునఁజేసి ప్రాణలింగమునకు రుచ్యర్పణము ప్రాప్తింపనే లేదని యె
ఱుంగునది

దీనిఁబట్టి, సర్వరూపములు గానున్న యాచారాది షడ్లింగములకును, వాక్కుచేత
ను, కాయిక మగు కరముచేతను, మనసుచేతను నివేద్యమంతయు నర్పించి పిమ్మట నుత్త
ర నీరాజనాదుల నొసఁగవలయు॥

ఇష్టలింగమునకు రూపంబును, ప్రాణలింగమునకు రుచి యర్పింపవలయు ననునవి
మొదలగు వచనములు సర్వకాలముల యందుఁ జేయు నర్పణము గూర్చి చెప్పఁబడినవి॥

కావుననె, క్రియాసారమునందు॥ సుఖమంతయు శివుఁడే భోక్త యని శివునకు నర్పిం
చి శివుఁడనుభ [illegible] ననుభవింప వ

క్త్యైవ భోక్తవ్యాని యయా యయా క్రియయా విఘాతస్స్యాత్ ప్రస్తుతా జాయతే పు-
నః। తాం తాం కుర్యాత్ స్మరన్నేవ సమర్పణ ధియా సుధీః। ఇంద్రియా-
ణాం గతం కించిద్యత్సుఖం తచ్ఛివార్పితం। కృత్వా ప్రసాదం భోక్తవ్యం.
తదింద్రియ ముఖేన చేతి వాతులే శ్రవణాత్। తదర్థం చ భక్తేన సావ-
ధానేన భోక్తవ్యం। సంయోగేషు వియోగేషు చానుమ్నాత సుఖాని
చ యః కుర్యాదిష్టలింగేతు సావధానో నిరంతరం। గచ్ఛం స్తిష్ఠన్
స్వపన్ జాగ్రద్భుంజానో మైథునే రతః। యశ్శివార్పిత చేతస్కో భక్తి-
మార్గ సతు నాన్యథేతి బృహత్కాలోత్తరే శ్రవణాత్। ఏవం క్రియాణాం
సమర్పణ పూర్వకం విషయానుభవ తత్తజ్జన్య సుఖం భుంజానస్య చ సా-
వధానస్య భక్తస్య జన్మభావ నాశేచ క్వాపి కస్యాచిన్నిషిద్ధ విషయ మ-
నుభవతోఽపి, నిషిద్ధ సుఖం భుంజానస్యాపి న పాప లేశో భవతి॥

తత్సర్వం శివ శేష మితి భావ యతస్సర్వ మపి శివ ప్రీతయ-
ఏవేతి తత్రాత్మ భోగార్థి ప్రవృత్త్యావలోకన నాఙ్గ్యోపనయన దీక్షికాది క్రి-
యా రూపాం క్రియా మారభమాణస్య క్రియాయా సమయే సుఖా వి-

యము॥ ఇట్లు తినుటయే కాక యే సంభవించు శబ్దస్పర్శ రూపరస గంధములను విషయ-
ములను శివునకు నర్పించి, శివోపభుక్తములను భావముతో నితర యింద్రియములతో ననుభ-
వింప వలయును॥ సాధకుడు తానేమి పని చేయ వలసి యున్నను శివార్పణ పూర్వకముగా-
నే యా యా పనిచేయ వలయును॥ తానింద్రియములతో సుఖము ననుభవింప నెంచిన-
చో శివార్పణము గావించియే యనుభవింప వలయును నని వాతులాగమము నందుగలదు॥

మఱియు, సంయోగ వియోగములయందు గలుగు ననుమ్నాతములైన సుఖములను
గూడ యిష్టలింగమునకు నర్పింప వలయును నడచుచున్నను, నిలుచున్నను, నిద్రించినను
మేల్కాంచినను సకల కార్యముల యందును శివునందు చిత్తము నిలిపిన వాడే భక్తుడ-
ని బృహత్కాలోత్తరమున నున్నది॥

ఈ విధముగ సర్వక్రియలను నీశ్వరునకు నర్పించి విషయానుభవ జన్యమగు సుఖ-
ము ననుభవించు భక్తునకు జన్మభావము నశించును గాన, ఒకప్పుడు నిషిద్ధమగు విషయా-
ను భవము వలన నిషిద్ధ సుఖమనుభవించినను పాప లేశము నుండదు [illegible]

జా: వాక్పాణి పాదపాయూపస్థ రూప కర్మేంద్రియ వ్యాపారసా
ధ్యాః శ్రోత్ర త్వక్చక్షు ర్జిహ్వా ఘ్రాణ రూప జ్ఞానేంద్రియ జన్య తత్త
ద్విషయా ననుభవతి। సాధ్యానాం చ సుఖానాం సమర్పణార్థం స్వకీయ
శ్రోత్రాణి వాగాదిష్వేవ ఐక్యేన సంధాయ తత్త దింద్రియ వ్యాపార
సాధ్య సుఖా నీశాన మూర్తి మధితిష్ఠతా శివేనాను భూయ మానాని
విభావ్య తాన్యేవ సుఖాని శివోచ్ఛిష్ట బుద్ధ్యా స్వయం భుంజీత। అయ
త్నోప సముద్విష యోపగమ సమయే సావధానేన కర్తు మశక్తః ప్రా
తర్వా శివపూజావసానే భవిష్య దేతత్స మయ పర్యంతం సంభావితా
న్యయత్నోపన మచ్ఛబ్ద స్పర్శరూప రసగంధాత్మక విషయానుభవ శ
జన్య సుఖాని శివాయ సమర్పయామీతి యుగపదేవ సమర్పయేత్। ఏ
వం యుగపద్విష యార్పణం హృదయాది స్థాన భావితస్యైవ వా శి
వస్య శ్రోత్రా దిషువా హృదయాదిషు భావితస్యైవ సదా శివస్య క్ర
మాదీశానాది ముఖగత శ్రోత్రాదిషు స్వకీయ శ్రోత్రాద్యైక్యేన సహై
తేష్వీశానాదీనాం శ్రోత్రాదిషు వా కర్తవ్యం॥ సర్వత్రాపి సమర్పణే

గాని, సర్వము నీశ్వర శేష మేయని భావించి, సకలము శివప్రీతి కొరకే యని
యెంచి వానిలో నాత్మభోగార్థమై నాట్యము చూచుట, మేడలు, ఉద్యానములు, సవ
మ్మలు మొదలగు వానిలో గ్రీడించుట మొదలగు పనులు చేయునప్పుడు, నోరు, చేతు
లు, కాళ్లు మొదలగు కర్మేంద్రియముల చేతను, కన్నులు, చెవులు, ముక్కు, చర్మము
నాలుక యను జ్ఞానేంద్రియములచేతను ననుభవింప నగు విషయముల నీశ్వరునకు నర్పించి
యనుభవింప వలయును. ఎట్లన, సాధ్యములగు సుఖములను తనయింద్రియముల యందె యీ
శ్వరుండుండి యనుభవించినట్లు భావించి యీశ్వర ప్రసాదమను భావములో సర్వసు
ఖముల సావధానముగా ననుభవింప వలయును. అప్రయత్నముగా సంభవించు విషయముల
ను తజ్జన్యములగు సుఖములను గూడ నొకప్పుడే శివునకు నర్పించు చున్నాడనని యర్పిం
ప వలయును.

ఇట్టి సమర్పణము హృదయాది స్థానములయందు భావింపబడిన దేవుని శ్రోత్రా
దులయందు గాని, తన శ్రోత్రాదులయందే దేవుని శ్రోత్రాదులు నేకముగాను యున్న
వి భావించి గాని చేయనగును. ఇట్లు లర్పించునప్పుడు శివాయ నమః అనిగాని అర్పింప వల

నమోంతశ్శివ మన్త్ర ఏవ। తస్య చార్థః శివాయైవ నను ఇత్యుక్త్వా భావనీయః॥ సవార్థో మకారస్య జీవవాచకస్య షష్ఠ్యంత తయా౽ల్లభ్యత ఇతి తదేత దత్ర రహస్యం। ఇత్థం ప్రతి దినం ప్రాతశ్శివ చింతనః శౌక్య స్నాన విభూతి రుద్రాక్ష ధారణాది నోపాసనా పూర్వకం మహా-లం త్రికాల మేక కాలం వా చత్వారింశతా, షట్త్రింశతా, షోడశభిర్దశభిః పంచభి రష్ట పుష్పికా మాత్రేణ వా యథా వసరం శివం పూజయన్ శివ శాస్త్రాణ్యధీయానః శ్శివ కథాః సమాకర్ణయన్ భోజన కాలే శివాగ్ని కార్య బుద్ధ్యా శివ నివేదితాన్ స్వీకుర్వన్ తాంబూల పానీయ గంధ పుష్పాది జాతం శివ సమర్పితం కృత్వైవ భుంజానః చికీర్షితం కర్మజాతం తత్ఫల రూపాణాం సుఖానాం శివోప భోగ్యత్వాది భావ్య శివారాధన బుద్ధ్యా కుర్వాణః స్వయత్నతః ప్రయత్నోప నతానపి విషయాన్ తత్ర ద్రవ్యోపస్థితి సమయేషు యుగపద్యా శివాగ్నితానేవ దధానః సర్వాణ్యపి సుఖాని శివోచ్ఛిష్ట బుద్ధ్యైవానుభవన్ బహి ర్లౌకిక కార్య విచార కాలాన్యన్యంతతః శివ నామ రూపాను స

యము దీనికర్థమే మనిన, ఇది శివునికొరకే గాని, నాకుగాదని యర్థము॥ ఇట్టి భావముతో ఉత్తరజన్మకు హేతుభూతమగు మమతారూప బంధము నశించును గాన సాధకుండు జీవన్ముక్తుడై యుండును॥

ఇట్లు, ప్రతిదినము ప్రాతః కాలము మొదలుకొని శివచింతనము తోడ శౌచము దగిన స్నానము భస్మరుద్రాక్ష ధారణము మొదలగు కృత్యములతో నాలుగు మూడ్లగాని, మ్మారుగాని, నొకప్పుడు గాని, నలుబది, ముప్పదియారు, పదునారు, పది ఐదు నుపచారములతో గాని, అష్ట పుష్పములతో గాని, శివుని పూజించుచు, శివశాస్త్రములం జదువుచు, శివకథల వినుచు, భోజన కాలమున శివాగ్నికార్య భావముతో శివ నివేదితము గ్రహించుచు తాంబూలము, పానీయము, గంధము, పుష్పములు, మొదలుగా సర్వమునో దార్పిత మైనదే యనుభవించుచు, తాను చేయవలసిన యెల్ల కర్మములను, వానికి ఫలరూపములయిన సుఖములు శివునకే యుపభోగ్యములని భావించి శివారాధన బుద్ధితో జేయుచు, తన యత్నము చేత గాని, అయత్నము చేత గాని, లభ్యము లయిన సుఖములను శివునకు నర్పించి శివోచ్ఛిష్టములను భావముతోనె యనుభవించును, శేషించిన సమ

తానేన సఫల యన్నంతరక్ష్వ నిగమాగమాభ్యాం విహాయ న్నిరతిశయ ప్రకాశామృత రూపిణీ మానంద లేఖామపి సమయే ప్యాకలయ్య స్వాంద్రైశత మనేకోపాసిష దన్వేష్య మాణ మానంద సందోహ మూర్తిం పరమ శివ మనవరత మంతర్దృశావలోకయ న్నిష్ట బంధుభి స్సుఖ మాసీ తే॥

నను, నివేదితేనాన్నేన కథం ప్రాణాహుతయః కర్తవ్యా ఇతి చేత్తదుక్తం క్రియాసారే। నివేదితాన్న భోజనం కుర్వతా ప్రాణాహుతి రపి నివేదితేనైవ కర్తవ్యా॥ ప్రాణాగ్ని హోత్రం యః కుర్యాచ్ఛివ స్యైవ ప్రసాదతః। అశ్వమేధా యుతం పుణ్యం సిక్థే సిక్థే లభేన్నర ఇతి శివ పురాణ వచనాత్ ॥ ఇతి॥

ప్రసాద స్యాప రిత్యాజ్యత్వం.

అత ఏవా త్మాశన పరిమితం పాత్రే పురస్తా దేవోద్ధృత్య శివ లింగాయార్పయేత్। అనివేదిత పరిహారాయ। నను, యద్యేవం ప్రసాద స్య యథేష్ట పరిహారా పత్తిః। అపర్యాప్తం భవే దిత్యాశయా త్యధిక

యాముల యందును శివుని నామ రూపములను సంధానము చేయుచు, అంతర్ముఖుండై వి చారించుచు, అమృతరూప మగు నానంద లేఖను భావించుచు, సకలోపని షద్గోచరమైన యానందమూర్తి యగు పరశివతత్త్వము నెల్లప్పుడు లోదృష్టితో గనుచు నిష్ట బంధువుల తో సుఖముండవలయునని యున్నది॥

నివేదిత ప్రసాదముతోనె ప్రాణాహుతులు వేసికొన వలయును.

ప్ర॥ నివేదనము చేసిన పదార్థములనె భుజింప వలయునేని ప్రాణాహుతులు దే నితో చేయవలయును॥

ఉ॥ శివునకు నివేదించిన ప్రసాదముతోనె ప్రాణాహుతులు చేయునెడ ప్రతిమెతు కునకును వేయి యశ్వమేధములతో సమానమగు ఫలము గలుగునని శివ పురాణమున నున్నదిగాన నివేదనము చేసిన దానితోనె చేయవలయు నని క్రియాసారమున నిర్ణయింపఁ బడియున్నది॥

ప్రసాదము పరిత్యజింపఁ గూడదు.

తానుభుజించి నప్పుడు నను మనుజను తిన్నగి. కావలసిన పదార్థ మాను గ్రహించు

స్య నివేదన సంభవాదితి చేన్న, తే॥ శ్రు॥ అన్నం నపరి భక్షితేతి ప్రసాద పరిత్యాగస్య శ్రుతి నిషిద్ధత్వేన ప్రసిద్ధత్వాయు జనంతయా పరిమిత స్యైవ నివేదనియత్వా సంభవతి పశ్యే॥ ఏవ మనివేదిత స్యాభోజ్యత్వే నా నివేదితస్య త్యాజ్యతయాచ నివేదిత భోజినాం నిరవశేష ప్రసాద భుజాంచ మితాశిత్వ సిద్ధిః॥ అన్యేషాంతు పదార్థ రుచి వశ భావను సారేణా త్యాశిత్వ సంపత్తిశ్చేతి భావ్యమే వైతత్॥

నన్వేవం, భోజనాన్తే గౌరవే సత్యా మర్థినా ముదక త్యాగేన సిద్ధ్యేత్॥ నివేదితస్య త్యాజ్యతయా తీర్థస్య త్యాగా యోగాత్ నాప్యనివేదితే నాపి జలేన త్యాగో యుజ్యతే తత్త్యాగస్య ప్రాశన పూర్వకతయాఽనివేదితస్య ప్రాశనానర్హత్వాచ్చ॥ తథా, హస్త ముఖ శుద్ధ్యాదిక మపి నసంభవతి తత్రాపి తీర్థ ప్రసాదయో స్త్యాగస్య సంభావ్యతయా తస్య నిషిద్ధత్వాదితి చేన్న, శాస్త్ర విహిత త్యాగస్యానిషిద్ధత్వాత్ అన్యథా, దారశిష్యాదిభ్యోపి ప్రసాద ప్రదాన మసమంజసం భవేత్, ఏవం శౌచవ ఎంసినాం తీర్థ దానస్య. హస్త ముఖ శుద్ధ్యా దేశ్చ

కొడ మొదట వడ్డించు కొనినది గాక తినువారికంతయుం నివేదనచేయుట బడినది గాన దానంజేసి నివేదనము కాని పదార్థములను భుజించుట సంభవించును. కాబట్టి, తినకుండా లిన పదార్థములును ముందుగనే విస్తరియందు వడ్డింపించుకొని నివేదనము జేయవలయును.

ప్ర॥ అట్లైన, భోజనము నాశతో మిక్కుటముగా నొకమారే వడ్డింపించుకొని పరిహరించుట సంభవించును గదా?

ఉ॥ ప్రసాదమును పరిత్యజింపగూడదని వేదము చెప్పుచున్నది గాన ప్రసాదమును పరిత్యజించుటెట్ల ప్రత్యవాయము వచ్చును కాబట్టి యెంత పరిహరింప కుండు నట్లు చాలిన పంక్తి పదార్థములను మొదటనే నివేదనము జేయుకోవలయును॥

ఇట్లు, నివేదనము చేయని పదార్థము భుజింపగూడదు గావున, నివేదనము చేసినది పరిత్యజింపగూడదు గావున నిట్టి నియమము గలవానికి మితాశనంబును కడచెరువారు నడుమ నడుమ పదార్థముల రుచి విశేషమును బట్టి మరల మరల గ్రహించుచుగాని యమము లేనివానికి నత్యశనంబును సంభవించుటకు తీరదు॥

ప్ర॥ నివేదనము చేసిన దానిని పరిత్యజింపగూడదని భోజనాంతమున నొసగు తా

విహితత్వేన తత్ర సంభావితస్య త్యాగస్యానిషిద్ధత్వేన నిర్దుష్టత్వాత్। తదుక్తం కారణోత్తరే। దారాదిభ్యః ప్రసాదస్య నారకేభ్యోజలస్యచ ప్రదానే నాస్తిత త్యాగదోషో నైవాస్తి భామిని। త్యాగస్యావిధి మూలస్య నిషేధ విషయత్వాదితి। యథా విధి కృత త్యాగో నదోషో గుణ ఏవహి। గండూష ముఖశుద్ధ్యాది క్రియార్థాన్విత కారణా, తాస్తాః క్రియాహి కర్తవ్యాః కుర్వన్నేవం నపశ్యతీతి॥

కరముఖశుద్ధిః,

నన్వేవమపి, కరముఖ శుద్ధిర్నయుజ్యతే॥ తథాహి, తస్య ఉచ్ఛిష్ట సంస్పర్శ దోషాపనయనార్థత్వాత్। ప్రసాద ఉచ్ఛిష్టత్వస్యాసంభావనీయత్వేన ప్రత్యుత తత్ర తాదృశే బుద్ధేః ప్రత్యవాయ జనకత్వాచ్చ। తథాచ, ఉచ్ఛిష్టత్వ ప్రయుక్తా శుద్ధిః సర్వథా నాస్త్యేవ। కర ముఖ శుద్ధేరనావశ్యకత్వ మితి చేన్న కర ముఖ ప్రక్షాళనస్యాపి విహితత్వేన తదకరణ ఏవ ప్రత్యవాయస్య సంభావితత్వాత్। తథాహి మకుటోత్తరే। ఉపభుజ్య ప్రసాదం మేనిత్యం మాం పేశవ్యో గృహీ। ముఖంక

ర్మమున నున్నవారి నుద్దేశించి విహితమగు నుదక త్యాగ మెట్లుసంభవించును?

ఏలన, నివేదనము చేసిన తీర్థమును విడువుట గూడ దయ్యెను. తాను ప్రాశనముచేసిమే జలము విడువవలయును గాన నివేదనము గాని గాండ్ర ప్రాశనము చేయుట గూడదయ్యెను. దీనింబట్టి భోజనాంతమున జేయునలసిన యుదక త్యాగము నివేదనము జేసిన తీర్థముతో గాని, నివేదనము చేయని యితర జలముతో గాని జేసినతోను చేయువీలులేమి॥

ఇట్లే చేయి మూతి కడిగి కొనుటను కునుకను ఏలన, నివేదనము జేసిన తీర్థముతో గడిగినగాని నిషిద్ధము పరిత్యజింప వచ్చును. నివేదనము జేయునదాని ననుభవింపలేము నిచికో విరామగదా? కాబట్టి యిదియెట్లు కుదురును?

ఈ నివేదనము చేసిన దానిని పరిత్యజింపరాదు అను నిషేధము విధివిహిత త్యాగములయందు ప్రవర్తింపదు. అట్లే యనియెడు నీ నిషేధము ప్రవర్తించునని నయ్యాపి నిదవకొనియులయి బా, శాస్త్రములు గాతావారు కాబట్టి విధివిహితములు గానియుద నూరక నివేదనము చేసిన పదార్థమును పరిత్యజింప రాదను నర్థమును బోధించు చున్నవి విధి వి

రించ ప్రక్షాళనం ద్విరాచమేన్నకుణేప్సు శేవితి। తథా కారణోత్తరేపి। ప్రసాదే౽పి పవిత్రే పిముఖ శుద్ధే ర్విధానతః। తత్రాపి వినిక్షత త్యాగో న దోషో విధిమూలకః॥ కరక్రియా-ల్ననా యోయాం గుర్వాదేసపముజ్యతే। లాలా సంబాధ రాహిత్యా త్తత్ర శుద్ధి ర్నహీంప్సులి ఇతి॥ ఏవం ముఖ పాణి ప్రక్షాళనస్య విధి ప్రయుక్త త్వేన సత్యాప్య నుప పత్తిః॥

ననూ, కర ముఖ శుద్ధి న్నివేదితేన, క్రియతే జలేన? ఉతా నివేదితేన? ఆద్యే నివేదితస్య త్యాగః ప్రసజ్యేత। ద్వితీయే త్వనివేదితస్య గ్రహణ మిత్యుభయత్ర పాశా రజ్జు రితి చేదుచ్యతే। కర ముఖ శుద్ధి ర్గండూషాదిష్వే యద్యపి నివేదితే నైవ క్రియతే జలేన తథాపి న నివేదిత త్యాగ ప్రసక్తిః గండూషాది నిర్వర్త నార్థమేన పృథక్ తీర్థస్య నివేదిత త్వం తేన గండూషాదా క్రియమాణే న నివేదిత త్యాగః ప్రసజ్యతే। కింతు పానార్థం నివేదితే నైవ తీర్థేన గండూషాదా క్రియ మాణే త్యాగ దోషః ప్రసజ్యేత। తదుక్తం॥ కారణోత్తరే। గండూష ముఖ శుద్ధ్యాది క్రియార్థాన్యేన వారిణా। తాస్తాః క్రియాహి కర్తవ్యాః కుర్వన్ని

హింతి త్యాగమును గూడ నంగీకరింప కున్నచో భార్యకు—శిష్యులకును ప్రసాదము నిచ్చుట నిగూఢముడే కావలసి వచ్చును। అట్లైన, భోజనాంతమున శౌచ వాసన ముగ్గుట నెట్లు గూడునందే కావలసి వచ్చును। అట్లైన, భోజనాంతమున శౌచ వాసనలను సంభావము నిచ్చుటయు, కరముఖ శుద్ధియు శాస్త్ర విహితములై గాన నిట్టి వాని యందు సంభావము లేదు తీర్థప్రసాదపరిత్యాగము దోషజనకము గానేరదు।

కావున నే, భార్య మొదలగు వారికి ప్రసాదము నొసంగుటయు, నరక వాసులకు జలము నొసంగుటయు విహితములు గాన వీని చేయకుండిన నే దోషము సంభవించును గాని చేయుటనైన దోషసంపర్క ముండదు। నివేదిత పదార్థముల నుపయోగించుటయే విధి విహితముగాని త్యాగము నుద్దేశించియే ప్రవర్తించరు। గండూషము, కరముఖ శుద్ధి మొదలగు వాని నుద్దేశించి వేరుగా జలము నివేదించి దానితో నాచమనముఖ శుద్ధి మొదలగు వాని నుద్దేశించి వేరుగా జలము నివేదించుచే యుట సర్వాను గండూషాది క్రియల నుద్దేశించి పూర్వోక్త వలయూను। ఈజలము నివేదించుచే యుట సద్దు చేయు గా నివేదిత త్యాగ దోషముండదు। దీని చియే నివేదనము చేయబడియే: గాన నట్లు చేయు గా నివేదిత త్యాగ దోషముండదు। గండూషాదులు సంభవించునట్లు నంగీకరించని యెడ శౌచాది క్రియా నిర్వర్తనము నెట్లు గండూషాదులు సంభవించును

జా? కాబట్టి యదిగినంతట [illegible]

మం నదుమ్మృతేతి॥

శివా రాధనం చతుర్విధం. అవస రార్చనం మహార్చనం గుర్వర్చనం లఘ్వర్చనం చేతి॥ అరుణోద యాది కాలే ష్వవస రార్చనం, మధ్యా హ్నాదిషు మహార్చనాదికంచ కుర్యాత్॥ ఉత్తమో మహార్చాం, మధ్యమస్తు గుర్వీం తదన్యో లఘ్వీంవా సమర్చా మనుతిష్ఠేత్॥ తదుక్తం శాంఖవీయ గృహ్య పరిశిష్టే॥ అవసరా భోజనే ఇతి, భోజ నాత్పూర్వే ప్రాత రాదా వవస రార్చనం కార్య మిత్యర్థః॥ మహార్చాం గుర్వీం, లఘ్వీంవా మధ్యాహ్న సాయం కాలయో రితి భోజనాత్పూర్వ యోర్మధ్యాహ్న సాయం కాలయోస్తు వవ త్యాదికం కుర్వీతేత్యర్థః॥ తథా త్రైవ॥ ఉత్తమో మహార్చా మనుతిష్ఠేత్॥ అన్యస్తు తదన్యా మితిచ॥

మహా పూజాచ వట్స్థల విధానేనైవ కార్యా॥ తదుక్తం మకుటోత్తరే షట్స్థలోక్త విధానేన మహా పూజాం సమాచరేదితి॥ మహా పూజాయాంచ దీప సంఖ్యా నిగదితా కారణోత్తరే॥ భద్రాది మండలన్యస్త పూజా పాత్రి స్సుఖాసనః॥ చతుష్టయం దీపి కానాం ప్రజ్వాల్య

ప్రశ్న॥ కరముఖశుద్ధి ఉచ్ఛిష్ట సంసర్గ దోష నివృత్తికి గదా యేర్పడినది. దేవునకు నివేదించిన పదార్థము ఉచ్ఛిష్టమగునా; కానిచో కర ముఖ శుద్ధి దేనికి?

ఇదిగాక, నివేదిత ప్రసాదము ఉచ్ఛిష్టమని యెంచి యద్దానిసంసర్గమువలని శుద్ధికై కరముఖ ప్రక్షాళనము చేసికొనుట దోషజనకము గాదా?

ఉ॥ కరముఖ శుద్ధి ప్రసాదమున నుచ్ఛిష్ట భావముతో నేర్పడినదిగాదు, ఇది విధి విహితము గాన నేర్పడినది.

ప్ర॥ ప్రసాదమున నుచ్ఛిష్ట భావము లేనిచో శుద్ధిచేసికొన వలయునను విధి మాత్రి మెట్లు ప్రవర్తించును!

ఉ॥ భుజించు నప్పుడు నోరిలోని చొంగతో సంసర్గచేతకిని మాత్రికిని సంభవించును గాన దానికలిగిన యాశుద్ధిని నివర్తింపజేయ కరముఖ శుద్ధి విహితమైనది, ఇంతియ గాని శివనివేదిత ప్రసాదమున నుచ్ఛిష్ట భావముతో, బ్రవర్తించినది గాదు దానిచే కింతక్రియాత్మకమైన గురు ప్రసాదము నెడ చొంగతో సంసర్గములేమిచే కరముఖ శుద్ధి గావింపఁ బడ లేదు॥

ద్వాయు సేవనా। ఇతి మహా పూజాయాం దీపానాం ద్వయం చతుష్ట
యంవా ప్రజ్వాలయేత్। అవసరార్చనే త్వేకం ప్రజ్వాలయేత్। తదుక్తం
మకుటోత్తరే। నదీపమప్రజ్వాల్యైవ శుభ కర్మ సమాచరేత్। దై
వం పైతృక మప్యేవ మన్యథా విఫలం భవేత్। దీపమేకం జ్వాలయేత్తా
వసరాభిఖ్య పూజనే। లఘావపి తథైవస్యాన్మహాత్యాం ద్వితీయం స్మృ
త మితి। ఏవం ప్రజ్వాలితస్య దీపస్య పంచ పూజా కార్యా। తదుక్తం
మకుటోత్తర ఏవ। దీపస్య మండల స్యాపి పంచ పూజాం సమాచరే
దితి। ఏవం దీపాదిభ్యో నివేదిత మవసరం బాలాదిభ్యో దేయం।

పూజాది కాలేషు కాంస్యుపవీతం బిభ్రతి శిష్టాః। తస్మాత్తద్ధా
ర్యమేవ। స్మృతిష్వోప్యేవ తత్ప్రదామితి శిష్టాచారస్య సమమస్మృతియస్యా స్మ
రణాత్।

భక్తస్థలే ప్రాతః సాదనం కృత్వా, గురు చర పూజాం విధా
య, తదీయం పాదతీర్థం, ప్రసాదంచ గృహ్ణీయాత్। గురు పాదోదకం
నిత్యం సేవేత శివ పూజకః। గుహ్యాద్భిష్టం పురోడాశం భుంజీమా వ ... భ

శివారాధన విశేషములు

అవసర పూజ, మహాపూజ గురుపూజ, లఘుపూజయు నని శివారాధనము నా
ల్గు విధములు. అందు నరుణోదయాది కాలముల యందు నవసర పూజయు, మధ్యాహ్న
కాలాదుల యందు మహాపూజాదులు నాచరింప వలయును। భోజనమునకు యోగ్యములుగా
ని ప్రాతః కాలాదుల యందు నవసర పూజయు చేయవలయును భోజనయోగ్యమగు కాలములైన
మధ్యాహ్న సాయం కాలముల యందు మహాపూజాదులలో దేనినైను చేయనగును. ప్రాతః
కాలాదులయందు భోజనము సేయఁగూడని సాయం కాలమునందును నవసర పూజను చే
యవలయును। ఉత్తమాధికారి మహా పూజను, మధ్యమాధికారి గురుపూజను, కడమవారు
లఘుపూజను చేయవలయును।

మహాపూజ మట్టముల విధానము తోనె చేయవలయును। మహాపూజ యందు నాల్గు
గాని, రెండుగాని దీపములను, లఘుపూజ యందు నవసర పూజయందును దీపమునొక్క
దానిని వెలిగింప వలయును। దీపము వెలిగింపక శుభాశుభ కర్మములలో దేనినైనఁ జేయఁ
గూడదు. దీపము వెలిగించి దానికి పంచపూజలు చేయవలయును। ఈ సందర్భము లన్ని

క్షి, స్కన్దోత్తర శంకర సంహితాదిషు విధానాత్॥ గురుప్రసాదస్సేవనీయః॥ ఏవం॥ అవిద్యామూలనాశాయ జన్మకర్మనివృత్తయే। జ్ఞాన వైరాగ్య సిద్ధ్యర్థం గురుపాదోదకం పిబేదితి గురుపాద తీర్థ ప్రాశన విధానాచ్చ॥

నన్వేదం తాన్త్రికం, శ్రుతౌ తు అవిధానాదితి చేన్న, త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుష ఇత్యాదినా శ్రుతిషు తద్విధానాత్॥ తథాహి॥ త్రియః పాదా అస్యేతి త్రిపాత్ పరమేశ్వరః। తస్యైవ గురు చర లింగ రూప తయ్యా పరిమిత త్వేన తాదృశ రూపేణ పాదత్రయ విశిష్టః ఇతి హృదయం। తాదృశః పురుషో మహేశ్వరః పురుషో వై రుద్ర ఇతి శ్రుతేః। ఊర్ధ్వః ఉత్కృష్టః ఉదైత్ ఉదితవానిత్యర్థః॥ పాదోస్యేహాభవాత్పునరితి॥ పునశ్శబ్దో విశేషార్థ వాచీ వైశేష్యం చాత్ర గురుచర యో రసాన్నిధ్యా వివక్షితం॥

ఇహ= తాదృశస్థలే. అస్య= శివస్య పాదః అభవత్॥ సఏవ, విష్వఙ్= గురు చరాది రూపం, వ్యక్రామత్ = వ్యాప్యస్థిత్॥ గురు చరయో రలాభే తు అవశిష్ట లింగ ఏవాను సంధాయ ఇష్ట లింగ పాదోదక మేవ గురుచర పాదోదక తయా సేవ్య మిత్యాశయః॥ అథ పా

శాంభవీయ గ్రంథ్యము నందును, మకుటోత్తరము, కారణోత్తరము నను శివాగమముల యందును గలవు॥

శిష్టాచారము ప్రమాణ గాన శాలి యజ్ఞోప వీతములు జపము పూజ మొదలగున వనమాల చాలదు ధరింప నగును॥

వనపూజ చేయునప్పుడు భక్త స్థలము నందు ప్రాత సాధనము చేసికొని గురుపూజను, చరపూజనుగాని చేసి గుర్వాదిపాద తీర్థమును, గురుప్రసాదమును గ్రహింప వలయును॥ ఇట్లు చేయవలయునని శంకర సంహితాదుల యందు గలదు॥

ప్ర॥ గురు పాదోద్దతీర్థ ప్రసాదముల గ్రహించుట తాంత్రికము గాని వైదిక మెట్లగును?

ఉ॥ త్రిపాదస్యామృతమున ప్రతిపాదింపఁ బడుచున్నది గాన నిది వైదిక మేయగును

ప్ర॥ అదియెట్లు?

ఉ॥ త్రిపాత్ = మూడు పాదములు గలవాఁడు అనగా పరమేశ్వరుఁడు గురులిం

శనా నశన ఉభే ఇతి॥ గురుచరేశ్వరాణాం సంభవే సాశనం = అత్యం
యోగ్యం॥ ఏతేషాం త్రయాణా మలాభే త్వనశన మేవ కార్య మిత్యా
శయః॥ ఏవం దివ్యాగమేషు ప్రాణలింగ పరో భక్తో లబ్ధ్వాలింగ పా
దోదకం గురు జంగమ పాదోదం లబ్ధ్వా నేవ భక్తితః॥ సమవాయే గు
రో స్సత్ర గురో ర్లబ్ధ్వా పదోదకం। పదోదకం జంగమస్య లబ్ధ్వా వా
స్సన సైనతః। గురు లింగ చరాణాంచ సమవాయేతు భక్తిమాన్।
పాదోదకం చరా ల్లబ్ధ్వా గురో ర్లింగస్య భక్తిమాన్। అన్యథా ద
శనం భక్తో న్యథా నశనం భవే దిత్యాది వచనాంతర సిద్ధోక్తా
నుసంధేయః॥

వస్త్వయం శ్రీపాన్మంత్రో నపరమేశ్వర పాదోదకం స్త్రీతి పాద
యుతు మలం॥ తస్య పుంసూక్త మధ్యగతత్వేన, పుంసూక్తస్య చో
పక్రమాది తాత్పర్యలింగై ర్విష్ణు పరత్వ ప్రతీతే రితి చేన్న తత్ర, శ్రు
తామృతత్వస్యే శాన ఇతీశాన పదశ్రుత్యా, పురుషో వై రుద్ర ఇతి శ్రు
తి నిర్ధారితార్థక పురుష పద శ్రుత్యాచ, పుంసూక్తస్య శివైకాంతిక

గ జంగమ రూపమున మూఁడు భాగములుగా నున్నవాఁడని యర్థము. పురుషుఁడంగాను
ద్రుఁడని శ్రుతి యందే యున్నది గాన, నట్టి మహేశ్వరుడు, ఈశ్వః = ఉత్కృష్టుఁడై
ఉచ్చైత్ = ఉదయించెదవగా ప్రకాశించుచున్నాఁడనుట। పునః = గురుచరులు సన్ని
ధానమున లేని, ఇహ = ఈసంసారమునందు, అస్య = ఈపరమేశ్వరుని యొక్క, పాదః =
భాగము లింగమే అభవత్ = ఉండెను తతః = కాఁబట్టి యదియే విష్వఙ్ = గురు చర
రూపమును వ్యక్రామత్ = వ్యాపించి యుండెను॥ గురుచరులు దొరకనియెడ గురుచరు
లను గూడ నిష్టలింగము నందే యనుసంధానము చేసి, యిష్టలింగ పాదోదకమునే గు
రుచర పాదోదకమునుగా భావించి సేవింపవలయునని భావము॥ గురుచరేశ్వరు లభించి
న దినము సాశనము అనగా భోజనార్హము, వారు లభింపని దినము అనశనము, అనగా
అభోజనమునని యిట్లు, ఉభే = రెండు తెరగుల నుండు నని యర్థము॥

ఈయర్థము దివ్యాగమముల యందిట్లు తెలుపఁబడియున్నది ఎట్లన, భక్తుఁడు ఇ
ష్టలింగ పాదోదకమును గ్రహించినేని గురుచరుల పాదోదకమును గూడ గ్రహించిన వా
డై యగును। గురువు లభించి నప్పుడు గురునిపాద తీర్థమును గ్రహించవలెను చరుని పాద

త్వాస్య తదీయ భాష్యే నిర్ధారితత్వాత్ నవ్యస్య శివపరత్వేపి ప్రకృతమన్త్రస్య సపాన తీర్థ గ్రహణ విధాయకత్వం, ఉపక్రమోపసంహారాభ్యాం విరాట్పురుష వర్ణన పరత్వద్యోతనాత్ ॥ ఇతిచేన్న॥

అత్రోపసంహారే, విరాడజాయతే తిచ్ఛాభమూర్తి వర్ణనేన ఉపక్రమే సహస్రశీర్షా పురుష ఇతి సహస్రశీర్ష ముఖ్యరూప ప్రతిపాదనేన తన్మధ్యవర్తినా ప్రకృత త్రిపాన్మంత్రేణాపి గురు చరేశ్వర ప్రతిపాదకత్వోపపన్నత్వాత్। సాధకానుగ్రహార్థం కైతాదృశ మూర్తి వర్ణనస్యోపక్రమాద్యవిరుద్ధత్వాచ్చ॥ అన్యథా, సాశనానశనే ఉభే ఇతి వాక్యమనర్థకం స్యాత్ ॥ ఉక్తార్థేతు గురు చరేశ్వరాణాం పాదోదకసంభవే పదార్థానామత్తుం యోగ్యత్వమన్యథాత్వే యోగ్యత్వమితి తత్సార్థక్యం॥ తస్మాత్ త్రిపాన్మంత్రేణ గురు చరేశ్వర పాదోదక గ్రహణం ప్రతిపాద్యత ఇత్యవివాదం॥

చరణం పవిత్రమితి మంత్రేణాపి ప్రకృతార్థ సిద్ధిః॥ తథాహి॥ చరణం।గురు చరేశ్వర సంబంధీత్యర్థః తత్తోస్యన్యాను పాదేయత్వాత్।

తీర్థమును గూడ గ్రహింపవలెనే యగును॥ గురులింగ జంగములు ముగ్గురు గూడి సన్నిహితులై పాదోదకమును గ్రహించు నెడ గురుని పాదోదకమును గ్రహింపవలె యగును। ఇట్లు గురు లింగ జంగమముల నారాధించిన నాడు భుజింప వలయును. లేనినాడు భుజింపగూడదు అని యున్నది. ఆయర్థమే యీ శ్రుతి యందు గలదు॥

ప్ర॥ త్రిపాన్మంత్రము శివపాదతీర్థము నెట్లు ప్రతిపాదించును? ఈ మంత్రము పురుష సూక్తము లోనిది. పురుష సూక్తమైనన్నో ఉపక్రమము మొదలైన తాత్పర్య లింగములచే విష్ణుపరమని తెలియుచున్నది కాదా?

ఉ॥ పురుషసూక్తము నందు, ఈశానపద శ్రుతి, పురుషపద శ్రుతి మొదలగు నానేక శ్రుతిలింగాదులుండుటంబట్టి యది శివపరమే గాని దేవతాంతర పరమెంత మాత్రము కాదని పురుషసూక్త భాష్యమున నిర్ణయింపబడియున్నది గాన నందు శివపాద తీర్థ ప్రతిపాదనము విరుద్ధము. కానేరదు॥

ప్ర॥ పురుషసూక్తము శివపరమైన నగుగాక, అది యుపక్రమాదులచే విరాడ్రూపమును వర్ణింప నేర్పడినట్లు స్పష్టమగుచుండగా నద్దాని యందగు నొక మంత్రము పాద తీర్థము నెట్లు బోధించును?

తత్పవిత్రం పవిత్ర్యాపాదక మిత్యర్థః॥ వితతం = పావిత్ర్యాపాదక వస్తుజాత మభివ్యాప్యా శేషయుః వర్తిత ఇత్యాశయః॥ పురాణా = పురాతనం, పురా కల్పాదపి సుహృ సంహితాసు శాలితయా ప్రసిద్ధ మిత్యర్థః వేన = చరణేన అనా వితిశేషః॥ సంసారీ పూతః = పవిత్రీకృతః, సుకృతాని = పాపాని తరతి, పవిత్రేణ = తేన, చరణేన, అరాతిం జనన మరణాది క్లేశ హేతుతయా శత్రుం, అతి పాప్మానం - కర్మరాశిమిత్యర్థః॥ తరేమ = సంసారాంబుధే రుత్తీర్ణా భవే మేత్యర్థః॥

గురు చరణ ప్రక్షాళ నాదావస్య వినియుక్తతయా తదీయ తీర్థ సేవాతాహిత్యే సాధ కేష్ట సాధకత యావ తీర్థ గ్రహణ పరత్వ మవ్యాహతం॥

ఏవం, లోకస్య ద్వార మితి మంత్రేపి తత్సిద్ధిః॥ తథాహి॥ లోక్యతే = ఆత్మావారే ద్రష్టవ్య ఇత్యాది శ్రుతిభి ర్లక్షణయా తయా ప్రతిపాద్యత ఇతిలోకః పర మేశ్వరః॥ తస్య ద్వారం = ప్రాప్తి సాధన మిత్యర్థః॥ అర్చివత్ - అర్చిష్మత్। అర్చిరాది శబ్దిత దేవయానాఖ్య మా

తా॥ పురుష సూక్తములో నుపసంహారము నందు, విరాడజాయత= విరాట్టు జన్మించెను. అని, యీశ్వరుని విశ్వరూపము వర్ణింపబడియెను॥ ఉపక్రమమునందు, సహస్రశీర్షా అనుటచే నీశ్వరుని ముఖ్యరూపము వర్ణింపబడియెను॥ దీని నుండి విధమున సాధకానుగ్రహార్థములయిన యీశ్వర రూపములు వర్ణింపబడినవి గురులింగ జంగమ రూపములును సాధకానుగ్రహార్థమే ర్పడినవే కావున, ఉపక్రమోప సంహారములను బట్టియీడు గురులింగ జంగముల ప్రశంసనముండుట సంగతమే యని తెలియుచున్నది, దీనికిట్టి యర్థము నంగీకరింపనిచో సాశనానశనె అను వాక్యము వ్యర్థమే యగును॥ పాదతీర్థపానము నర్థము గ్రహించినచో అవిలభించినప్పుడు సాధకునియు లభింప నప్పును గలిగన మనియు సాధ్యము సాధకుని మగును॥

కాబట్టి, త్రిపాన్మంత్రము గురుచరేశ్వర పాదోదకమును ప్రశంసించు చున్నదనుట నిస్సంశయము॥

మతియు, చరణంపవిత్రం, అను మంత్రములు నీయర్థమునే తెలిపెడిని ఎట్లన చరణం, అనగా ఈశ్వరపాదము గ్రహింప వలయును సరిన ఋక్కు పాదము ల పాదేయ

త్ర ప్రాపక మిత్యర్థః। పవిత్రం = పవిత్రతాపాదకత్వేనా త్యాయత ఇత్యర్థః। జ్యోతిష్మత్ = జ్యోతిషాం స్థానం ప్రాణలింగ పాదోదకం॥ భ్రాజమానం = జ్ఞాన దాయకత్వేన ప్రథితం। గురుపాదోదకం॥ మహస్వత్ = మహసాం స్థానం। చర పాదోదకం చ। అమృతస్య = జరా మరణ నాశనేన పరిశోభితస్య దాతు ర్మోక్షస్య ప్రాప్త్యై ఇతి శేషః॥ ధారాః = గురుచరేశ్వర పాద సంబంధిన్య ఇత్యర్థః॥ బహుధా, త్రిసః, దోహ మానం యథా దోగ్ధా కామ ధేనోః స్తనేషు పయో ధారా బహుధా దుగ్ధే॥ ఏవ, చరణం, జాత్యైక వచనం, చరణ త్రయ మిత్యర్థః॥ నః = అస్మాకం, శుభతాం = ముక్తత్వం, దదాతు = దద్యా దిత్యర్థః॥ సమున్దితానాం గురుచరేశ్వర పాదానా మేకత్ర సమావేశస్య శాస్త్ర సిద్ధత్వేన ధారా బాహుళ్యం భిన్న కాలికం, మానసికం వా పి గ్రాహ్యం॥

అన్వయో మంత్రార్థ చతుర్ణాం లంభన పరత్వేనా వ్యాఖ్యాతః। కల్పేషు క్రతు విశేష పరతయా వినియుక్తః॥ తథా బ్రాహ్మణ వాక్య

ములు గావు కొట్టి, గురుచరేశ్వరుల పాదములనిట్లు గ్రహింపవలెను॥ అది పవిత్రం= ఓకులను పవిత్రము చేయునది, వితతం= పాత్రత్వజనకము లయిన సకల వస్తువుల కన్న మిన్నయైనది గాన వానినన్నిటి వ్యాపించియున్నది, పురాణం= పురాతనమైనది, అనగా, పూర్వకల్పములనుండి మహామహిమ గలదియని ప్రసిద్ధి గాంచినదని యని యాశయము। యేన = ఏపాదముచేత, సుపురుషులు పూతాః = పవిత్రులైన వారు, దుష్కృతాని= పాపములను, తరంతి = దాటుచున్నారో, పవిత్రేణ= అట్టి పవిత్రమైన, తేన= ఆపాదముచే, అరాతీః = జననమరణాది కష్టములకు కారణమగుటచే పరమ శత్రువులయిన అతిపాప్మానం= కర్మజాలమును, తరేమ= దాటుదుము. సంసార సముద్రమును దాటుదుము గాక, దీనింబట్టి, గురులింగ జంగమ పాదము ముక్తి మూలమని ఫలించినది॥

ఈ మంత్రము మొదలగు వారి పాద ప్రక్షాళనమున వినియోగింపబడియున్నది. అయినను గుర్వాదుల పాదతీర్థము గ్రహింపుటకు ప్రయోజనములేదు గాన. ఈ మంత్రము పాదతీర్థగ్రహణ పరమే యనుట నిర్వివాదము॥

ఇది [illegible], [illegible] మంత్రంబును ఏ యర్థ [illegible] బోధించు మన్న

స్యైశ్వైక కంఠత్వేన చక్రిస్పర్శనాదావేశం వినియుంజతే॥ తత్కథమస్య పాదోదక పరత్వమితి చేదుచ్యతే।

నాపి ద్వియుక్తో మంత్రో శ్వేతో నవినియుజ్యత ఇత్యస్తి నియమః॥ చయనే ఘృత ధారాయాం హోమే వినియుక్తస్య రుద్రాను వాకస్య శివ లింగాభిషేకాదౌ వినియోగ దర్శనాత్॥

నను ప్రబాధ్యామస్య రుద్రైకాంతి కత్వేన రుద్రి చమకే, రుద్రాభిషేకేచ వినియోగో నవిరుధ్యతే। ఏకదైవత్య మంత్రాణా మేక దైవత్యేషు క్రియా విశేషేషు వినియోగ దర్శనాత్॥

ప్రకృతేతు నతథా॥ ప్రకృత మంత్రస్యాస్య త్రిరథ చక్రి స్పర్శే వినియుక్తత్వా దితిచేన్న॥

అనేక దైవత్య మంత్రాణాం దేవతాంతరే వినియోగో నాస్తీత్యపి నైవ సందృశ్యతే వ్యవస్థా॥ అగ్నిర్మూర్ధాది మంత్రాణాం గ్రహా

ది॥ ఎట్లన,

లోకస్య= పరమేశ్వరుని యొక్క, ద్వారం= ప్రాప్తిసాధనమైనది. అర్గలమ్= కాంతిగలది, అగ్నిరాది యాగివేలుగల దేవయాగమును పొందింపు నది యని యర్థము॥ పవిత్రం= పవిత్రముగా, వజ్రము. వజ్రము వలె నభేద్యమగు పాశమునుండి రక్షించునది, పాపౌఘనాశకమునకు జ్యోతిష్మత్= జ్యోతిస్సులకు స్థానము అనగా, ఇష్టలింగపాదోదకము॥ భ్రాజమానం= ప్రకాశించుచున్నది. అనగా గురుపాదోదకము భ్రాజమానకము నటు॥ మహస్వత్= మహాత్మ్యమునకు నాస్పదమైనది। చర పాదోదకము॥ అమృతస్య= జనా మరణముల తొలగించి శోకరాహిత్యము గలిగించు మోక్షము యొక్క, ప్రాప్తికొరకు, ధారాః= గురుచరేశ్వరపాద సంబంధములైన, బహుధా= మూడు ధారలను; దోహమానం పితుపచున్నది, పాలుపిదుకువాడు కామధేనువు స్తనముల నుండి పాలుపిదుకు నట్లు, చరణాః= సువృష్టి చరణములు, వసుమారు శంకితాః= ముక్తిని, దగాతుః ఇమ్ము గాక। అని యర్థము॥

గురుచరేశ్వరుల పాదములేక కాలమున త్రివిధధారలను నోసంగుట శాస్త్రసిద్ధముగా దుగాన, కాలభేదమును బట్టిగాని, యిష్టలింగమున గురుచరుల నుగూడ భావించుట మొదలగు సమయముల యందు ద్రావ్య బాహ్యములైనను మానసికముగ గావ్యాగహింపవలయును।

ర్పనే విని యోగ దర్శనాత్। తస్మాదపి ప్రకృత మంత్రస్య యతి పాద సలిల ప్రాశనే విని యుజ్యమానత్వేన నాస్మదుక్తార్థే కాచి దప్యనుప పత్తిః।

సన్ప్రతిద్వారా ఇత్యనేన శాకల్యం ప్రతిపాద్యతే। కథ మస్య త్రితయ పరత్వ మితి చేచ్ఛృణు। తపిం జలాధి కరణే బహుత్వస్య త్రిత్వే పర్యవసాన మితి సిద్ధాంతితం। అన్యథా జ్యోతిష్మత్యాది విశేషణత్రయ మనర్థకం స్యాత్। అస్మిన్నతేతు విశేషణ కృత్యేన విశేష్య భేదేన గురు చరేశ్వర పాదత్రయ గ్రహణ సాధకత్వయా తస్య సార్థక్యం। భవ స్మతేతు తాదృశ విశేషణ త్రయస్యానర్థక్యం। తపిం జలాధికరణీ య న్యాయ వైముఖ్యం చేతి యుక్త మేవ। ఏత స్మాతాత్రిద్ధ పర్యాలో చనయా త్రిపాన్మంత్రో ప్యసాశమం గుర్వాది చరణ తీర్థ ప్రతిపాదక

ప్ర॥ ఈమంత్రము రథచక్రపరముగా వ్యాఖ్యానము చేయఁబడియెను. కల్ప ములయందు కర్తృబళేమయిన వినియోగింపఁబడియెను బ్రాహ్మణవాక్యములు చాత్రిస్పృ ష్యమగడె యీమంత్రమును వినియోగించుచున్నవి. ఇట్లుండ నీమంత్రము పాదోదక పరమని యెట్లు గ్రహింపవలయు?

ఉ॥ ఒక్క కర్మమున వినియోగించిన మంత్రమింకొక కర్మమున వినియోగింపఁ బడ రాదను నియమ మెందును లేదు. చయనము నందు వసోర్ధారను హోమము చేయుట యందు వినియోగించిన రుద్రానువాకమును శివలింగాభిషేకమున వినియోగించుచున్నారు గదా

ప్ర॥ రుద్రాధ్యాయము రుద్రపరమే గాన, రుద్రచయనము నందు, రుద్రాభి షేకమునందును వినియోగించుట యుచితమే ఏలన, ఒక్క దేవతను చెప్పుమంత్రము నాదేవ తతో సంబంధించిన యెన్ని క్రియల యందైన వినియోగింపఁ గూడునుగదా?

చరణం పవిత్రం అనుమంత్రమును రథచక్రపరమైన దానిని పాదతీర్థమున విని యోగించుట యెట్లుచితమగును?

ఉ॥ అగ్నిదేవతా పరమైన మంత్రమును దేవతాంతరమునందు వినియోగింప రాదను నియమంబును లేదు, అగ్నిర్మూర్ధా, అనిమొదలుగా, అగ్ని పరమైన మంత్రము గ్రహార్చన మునందు వినియోగింపఁ బడుచున్నది కాదా?

అదిగాక, చరణం పవిత్రం అనుమంత్రమును యతియొక్క పాదతీర్థగ్రహణమునం దును వినియోగించుచున్నారు గాన నీయర్థము గ్రహింప నలవియగుఁగాదు।

ఇతి శ్రీ నీలకంఠాచార్యైః క్రియాసారాదిషు వివృత ఇత్యాస్తాం విస్తరః।

అథ మాహేశ్వరస్థలే యథాశక్తి శ్రీమత్పంచాక్షర జపం కుర్యాత్।

శ్రీపంచాక్షర జప ప్రకారః.

క్రియాసారే। గుహ్యాచ్ఛిష్ట మార్గేణ గోపనీయం ప్రయత్నతః। శివాసన పద్మస్య దక్షిణ దళే అఘోర మూర్తే ర్దక్షిణ దిగ్భాగే। తప్త చామీకర ప్రఖ్యాం పీనోన్నత పయోధరాం। చతుర్భుజాం త్రినయనాం బాలేందు కృత శేఖరాం। పద్మోత్పల ధరాం సౌమ్యాం వరదాభయ పాణికాం। సర్వ లక్షణ సంపన్నాం సర్వాభరణ భూషితాం। సిత పద్మాసనాసీనాం, నీల కుంచిత మూర్ధజాం। శ్రీమత్పంచాక్షరీ విద్యా మాసనావాహనాదిభిః। గంధ పుష్పాక్షతై ర్ధూపై ర్నైవేద్యైశ్చ పూజయేత్। సుఖాసన సమావిష్టో రక్షితాత్మ ఉదఙ్ముఖః। నాసాగ్రన్యస్త

ప్ర॥ ధారాః అను బహువచనము మూడవ ధారలనవు వభిచారియము నెట్లు లాగును?

ఉ॥ కపింజలాధికరణమునందు సంఖ్యావిశేషము దెలుపని బహువచనము సర్వ మూడిటియందె తాత్పర్యము అని నిర్ణయించి యున్నారు ఇదిగాక, ఇచట, జ్యోతిష్మత్ అని మొదలుగా మూడు విశేషణములు గలవు. అయ్యవి విశేషణ ప్రయుక్తమైన విశేష్యములు మూడని తెలుపుచున్నవి. దీనివలన గురుచరిత్ర పాదత్రయమునకు సంబంధించిన ధారలు మూడని గ్రహింపక తీరదు ఇచట నీయర్థము నంగీకరింపకున్న యెడల నీ మూడు విశేషణములు వ్యర్థములగుటయు, కపింజలాధికరణము బాధింపబడుటయు నను దోషములు రాక తప్పవు. తరువాత, మాహేశ్వరస్థలమునకు యున్నట్లు పంచాక్షరి యథాశక్తి జపము చేయవలయును॥

పంచాక్షర జపవిధానము

పరమేశ్వరునియొక్క పద్మము యొక్క దక్షిణపు దళమునందు అఘోరమూర్తికి దక్షిణపు దిశను॥ పుటము వేసిన బంగారుబోలు శరీర కాంతి గలదియు, పీనోన్నతస్తనియు, నాలుగు చేతులతోను, మూడు కన్నులతోను ఒప్పుచుండియు, బాలచంద్రుని తలనలంకరించిన శేఖరము గలదియు, తామర పువ్వు, కలువపువ్వు [illegible] నా

దృగ్జ్ఞానీ విదధ్యాద్గాత్ర రక్షణం। ప్రసన్నీయమావ సంఘాత పావిత్రా శైవదిక్తు టం। స్మరే దూర్ధ్వ మధస్తాచ్చ చంద్ర మండల సంపుటం। బింబసంపుట మధ్యస్థం సుధా ధారాపరిప్లుతం। స్వదేహం చింతయే ద్ధ్యాత స్సుధావర్షైః స్వధామ్నకం। ఆత్మ రక్షా భవే దేషా సుస్మరై రపి న భిద్యతే। ఆత్మ రక్షాం విధాయే త్థం మంత్ర రక్షాం యథా చరేత్। శ్వేతయే దుదరా ద్వాయుం దక్ష నాడ్యా సమంతతః। తతః ఇడయా పూరయే ద్బాహ్యాత్తం వినా వాయు నోదరం। అపాన మూర్ధ్వ ముత్కృష్య ప్రాణాపానౌ నిరుధ్య చ। కుంభేన మనసా వాయుం సుషుమ్నా ద్వారం నియోజయేత్। సుషుమ్నా మధ్య సంస్థాయాం హృత్ప్రదేశే శివ సంయుజి। మంత్రం నియోజయే న్మంత్ర చిచ్ఛక్తౌ మంత్ర మాతరి। మంత్రాక్షరాణి మణి వత్ప్రభావ న్మంత్ర చేతనా। ఏమామ ప్రయోగేన స్మరణ మంత్రం జపే త్తూష్ణీం। వాచ్య వాచక సంబంధం జపేత్తద్గత మానసః। మంత్ర రక్షా భవే దేషా సంహితాసు సురక్షితా

లగు నేత్రములతో ధరించినదియు, సర్వలక్షణ సమన్వితయు, సర్వాభరణ భూషితయు, తెల్లతామర పూవునందున్నదియు, నల్లని ధమ్మిల్లము గలదియు, నగు శ్రీపంచాక్షరీ విద్యను, ఆసనము, ఆవాహనము మొదలుగా, గంధ పుష్పాక్షతల చేతను, ధూప దీప నైవేద్యముల చేతను పూజించి, తాను సుఖాసనమున నుండి, ఇంద్రియముల నిరోధించి, యూర్ధ్వ శాంభవీ ముద్రచే నాసాగ్రమున దృష్టినునిచి యాత్మరక్షణ చేసి కొనవలయును। ఎట్లన, తనమీదను, క్రిందను గూడ చంద్రబింబములు రెండు సంపుటముగనున్నట్లు భావించి, ఆబింబముల నడుమ తనశరీరము అమృతధారలచే దడిసియున్నట్లు ధ్యానము చేయవలయును। ఇట్లు భావించుటయే ఆత్మరక్షయగును। దీనిని భేదింప దేవతలకైన నలవికాదు।

ఇట్లు లాత్మరక్షచేసి కొని మంత్రరక్ష చేయవలయును। ఎట్లన,

తన యుదరమున నున్న గాలిని కుడిముక్కునుండి వెలుపలకు ద్రోచి, వెలుపటనున్న గాలి నెడమ ముక్కునుండి లోపలికి పీల్చవలయును। ఆగాలిని పైనుండిగాని, దిగువనుండిగాని వెడలిపోకుండ నిరోధించి, దానిని సుషుమ్నయను నాడియందు జేర్చవలయును। హృదయమునందు సుషుమ్నా నాడికి నడుమ పరశివునితో గూడియున్న మంత్రమాతయగు చిచ్ఛక్తియందు మంత్రమును గూర్పవలయును। అదట్లు, మణులవలెఁ ప్రకాశించు మంత్రా

ఇత్థం విదిత్వా యస్తేన జపం సమాచరేత్ జపో మోక్షప్రదస్తస్య సుస్పష్టం ప్రణిగద్యతే నాభ్యాదిద్వాదశాంతాంతం సోమసూర్యాగ్నిరూపిణీం ఆనందరూపిణీం శక్తిం సుషుమ్నాంతర్గతాం పరాం। ఆధారశక్తిమారభ్య బోధయిత్వా శిలేన తాం। బ్రహ్మాణం కేశవం రుద్రమీశ్వరం చ సదాశివం హృత్కంఠతాలు భ్రూబ్రహ్మరంధ్ర స్థానేషు కీర్తితాన్ క్రమాత్॥ త్యక్త్వా త్యక్త్వా సమం ప్రాంశం విష్ణుశ్లిష్టాం విభుం బుధః। మంత్రన్యాసం సముచ్చార్య మూలాధారాద్ధ్యాత్వా పునః। గమాగమప్రయోగేణ జపేత్ అష్టాశతం తథా। అష్టావింశతిమష్టౌ వా గురుణా యథోదితః॥ ఇత్థం కృత్వా జపేన్మంత్రీ శివసాయుజ్యమాప్నుయాత్॥ జపశ్చాంతర్యాగవదకారాది క్షకారాంత వర్ణమాలారూపయా బాహ్యయా రుద్రాక్షాది నిర్మితయా వా కర్తవ్యః॥ తత్రాభ్యంతర జపప్రకారః కథ్యతే॥

బ్రహ్మరంధ్రే ధవళాష్ట దళంచతుర్ శ్రయంత్రిపురి శ్రితపద్మ్య భావనీ

మోక్షములను సంగ్రహించి శివలీల దిగుచున్నవాని గద్దించుచున్నాను, మంత్రిమునకు, మంత్రిచా చ్యుడగు దేవునకు గలసంబంధమును మనసున నేమరక ధ్యానించుచు మంత్రము జపింప వలయును। ఇది మంత్రరహస్యము॥ దీనిని దెలిసికొని జపముచేయ వలయును। జపము సేయు టెట్లనగా,

నాభిస్థానము మొదలుకొని ద్వాదశాంతము దనుక, చంద్ర సూర్యాగ్నుల పోలె ప్రకాశించునదియు, ఆనందరూపమునై సుషుమ్నానాడి యందున్న పరాశక్తిని, గాలిని పూరించుటచేత ప్రబోధించి, బ్రహ్మను, కేశవుని, రుద్రుని, ఈశ్వరుని, సదాశివుని, క్రమముగా హృదయము, కంఠము, తాలువులు, భ్రూమధ్యము, బ్రహ్మరంధ్రము ననుస్థానముల యందు భావించుచు క్రమముగా దిగువనున్న వారిని వదలి పైపై మంత్రియును పోవు వలె దలంచి, మంత్రన్యాసము నుచ్చరించి, మూలాధారము మొదలుకొని ద్వాదశాంతము వరకు దిగునట్టి పైనెక్కి, పైనుండి దిగునట్టి దిగుచుండు విధమున నూటయెనిమిది మార్లుగాని, యిరువది యెనిమిదిమార్లుగాని గురువు చెప్పిన చొప్పున జపింప వలయును। ఇట్లు జపము చేసినవాడు శివసాయుజ్యము నొందును। అకారము మొదలుకొని క్షకారము వరకు వర్ణమాలతోగాని, రుద్రాక్షమాలికతోగాని చేయనగును॥

యాం తస్యాః కర్ణికాయాం ప్రణవోనుస్వారస్య వర్ణః। చతుర్దశస్వరవిసర్గసహితమన ముగారు రూపం బీజం కేసరేషు షట్స్వర ద్వంద్వా దీర్ఘ దళేషు కా దయః పంచ వర్గాః। చతురశ్రి యంత్రస్య దిక్షు సుధాబీజం విదిక్షు చ సప్తమో వర్గః। ఏవం రూపం మాతృకా పద్మం భావనా మాత్రే ణ శిష్ట రోగ మృత్యు క్షయ కరం తతోద్వారా కుంచ నోద్గత వా యు సంధుక్షిత మూలాధారాగ్ని శిఖయా కుండలినీ శక్త్యా సహ సు షుమ్నా రంధ్రం ప్రవిశ్య బ్రహ్మ రంధ్ర పర్యంత ముద్గతాం స్పృష్ట్వా త స్మాన్మాతృకా పద్మాత్స్యందితాం క్షకారా ద్యకారాన్త వర్ణ పంక్తి రూపా మమృత బిందు సంతతిం బ్రహ్మ రంధ్ర ప్రభృతి మూలాధార పర్యంతం వ్యవస్థితీం భావయేత్। యాకుండలినీశక్తి ర్మూలాధా రాగ్ని శిఖా సామరస్యే నాపకాశ్య మానా సుషుమ్నా మార్గేణ బ్రహ్మరంధ్రపర్యంత ముద్గతా సైవ మాతృకా పద్మని స్రుతామృత బిందు స్యంద సంతతి సామరస్యే నాప్యాయ మానాపరమానంద రూపిణీ మాతృకా శక్తి రితి భావయేత్।

ఇందు అభ్యంతర జపమెట్లనిన,.

బ్రహ్మరంధ్రమునందు, పదునాలు చదరపు యంత్రముతో గూడిన యెనిమిది రేకులు గల తెల్లని కమలములను భావింపవలయు। దానియందు యాకాశమువోలె నిర్మలము గానున్న దానిగను పదునాలు స్వరములు బీజములు గాను కేసరముల యందు షట్స్వర ముఖమును దళముల యందు కవర్గ మొదలు సప్తవర్గములును గలదిగా భావింపవలయు। నలుప దిక్కుల యంత్రము యొక్క నాలుగుదిశల యందును నమృతబీజమును, మూలల యందు నేడవ వర్గమును భావింపవలయు। ఈ మాతృకా పద్మమును భావించువారి కష్టములు, రోగము, మృత్యువు నశించును।

... తనవారి, గాలిని పీల్చుటచేసి యా గాలిచే రగులుకొనిన మూలాధారమున నుండు నగ్నిజ్వాలచే కుండలినీ శక్తితో గూడ బ్రహ్మరంధ్రమువరకు నెగసి వచ్చుచున్న మాతృకా పద్మమునుండి స్రవించుచు, అకారము మొదలు కొని క్షకారము వరకు గల వర్ణముల రూపమునున్న యమృత బిందులహరిని బ్రహ్మరంధ్రము మొదలుకొని మూలాధారము వరకు ప్రకాశించుచున్న దానిగా ధ్యానింపవలయును॥

తదాహుః॥ ప్రకాశ మానాం ప్రథమ ప్రయాణే ప్రతి ప్రయా
ణే ప్యమృతాయ మానాం అంతః పదవ్యా మను సంచరంతీ మానం
ద మున్ముదా మవలోకయామ ఇతి॥

తత్ర॥ బ్రహ్మ రంధ్ర స్థిత మాతృకా పద్మ ప్రభృత్యకారాది క్ర
మేణ మూలా ధార పర్యంతం వ్యాప్య స్థితాయాం మాతృకా రూ
పాయాం శక్తౌ అకారాదిభి ష్షోడశభిర్వర్ణై రేకో వర్గః శకారాది రష్ట
భి రన్యో వర్గః। కకారాదిభిః పంచభిః పంచభిర్వర్ణై స్సప్త వర్గా ఇ
త్యేతా న్నవవర్గాన్ క్రమా దాదిత్య సోమ గురు బుధ శుక్రాంగారక
శని రాహు కేతు రూప మాణిక్య వైడూర్య పుష్యరాగ వజ్ర విద్రుమేం
ద్ర నీల గోమేధ మరకతాకారాన్ భావయేత్॥ సైషా నవగ్రహాత్మి
క నవరత్న రూపాపన్న బ్రహ్మరంధ్రాది మూలాధార పర్యంత వ్యాప్త
సకల వర్ణమయీ అభ్యంతర రాక్షమాలికా॥

శ్లో॥ మాణిక్య ముక్తా వైదూర్య పుష్యరాగ వజ్ర ప్రవాళ గుళి
కా బలశైరి రత్నైః। గోమేధకై ర్మరకతైశ్చ కృతాక్ష మాలాం శ్లాఘ్యా

ప్రకాశించునట్టి శక్తి మూలాధారమున నున్న వహ్నిజ్వాలతో జేరి సుషుమ్నామార్గమున (బ్రహ్మరంధ్ర)ముదనుక వెళ్లి అచటనే మాతృకా పద్మము నుండి గారు నమృత ధారతో గూడి యమృతరూపమై యానందరూపముతో నున్న మాతృకాశక్తి యని భా వింప వలయును॥

అందు, బ్రహ్మరంధ్రమునందున్న మాతృకా పద్మము మొదలుకొని అకారాదిక్రమ మున మూలాధారము వరకు వ్యాపించి యున్న మాతృకారూప శక్తియందు అకారము మొదలుకొని పదునారువర్ణములు ఒకవర్గము శకారము మొదలుకొని యెనిమిదివర్ణములలో ఒకవర్గము, కకారము మొదలుకొని యైదేసివర్ణములలో కొక్కొక వర్గము గాన యేడువర్గములు చే రి తొమ్మిదివర్గములగును. ఈ తొమ్మిది వర్గములను క్రమముగా, సూర్యచంద్ర, గురుబుధ శుక్ర అంగారక, శని, రాహు, కేతురూపములైన మాణిక్యము, వైడూర్యము, పుష్యరా గము వజ్రము పగడము ఇంద్రనీలము గోమేధకము మరకతము నవమణుల రూపమున నున్న వానిని భావింప వలయును. ఇట్టి నవగ్రహాత్మకములైన నవరత్నముల రూపముతో బ్ర హ్మరంధ్రము మొదలుకొని మూలాధారము వరకు వ్యాపించియున్న సకలవర్ణరూపమైన యభ్యంతర జపమాల యగును॥

వ వ్యగసా పరయాఖిల వర్ణపూర్ణా॥

కించాక్ష మాలాం హృత్పుండరీక మధ్యగత దీపాకార పరమే
శ్వర ప్రభా రూప శబ్ద మయ పరాఖ్య శక్తి ప్రసూతాం వాపి భావ
యేత్॥ తదగ్రేచ మూల మంత్రైః నవ రత్న మయ కల్ప లతాగ్రే పు
ష్పాణీవ విసృతం విభావ్య క్షకారం మేరుం కృత్వా అకారాది క్రమే
ణ తు మాలాయాం మూల మంత్రస్య గమాగమౌ భావయేత్॥ త
స్యాం మంత్ర స్యారోపణ భావనాయాం మంత్రస్య శిరసి అకారాది
క్రమేణ వర్ణాన్ విసర్జనీయ సహితాన్ న్యస్య అవరోహణ భావనాయాం
మంత్రస్య దావక్షకారాదీ న్వర్ణాన్ బిందుయుక్తాన్ న్యస్యాస్య జపం కుర్యాత్।
ఏవం కృతే శతం మంత్ర స్యావృత్తయో భవంతి॥

తదనంతరం షోడశ స్వర వర్గ స్పర్శ వర్గ పంచ కాంతస్థ వరశ
వర్గ రూప వర్గాష్టక క్రమేణ మంత్రం విన్యస్యాష్టధా మంత్ర మావర్త
యేత్॥ ఏవ మష్టోత్తర మంత్ర జపః కృతో భవతి॥ జపారంభ కాలేచ
మూలమంత్రేణ పర దేవతాం రశ్మీనాం ప్రభామివ సమరసీభూతాం
తదీయ నకారాది వర్ణాః పీత కృష్ణ ధూమ పీత రక్త వర్ణా దేవతా

ఇదిగాక హృదయ కమలము నందు జ్యోతిర్లింగ రూపముగ నున్న పరమేశ్వరుని
తేజమగు శబ్దరూపమయిన పరాశక్తి నుండి ప్రసవించిన దానిగా నైన వర్ణమాలను భా
వింపవలయు. దాని యెదుట మూలమంత్రములను నవరత్న మయమైన కల్పలతవలె పు
ష్పములనుండి క్రిందు వ్రేలిన దానిగా భావించి క్షకారము మేరువుగా జేసి అకారము మొదల
గు జపమాలిక యందు మూలమంత్రము దిగుచున్నట్లు భావింపవలయు. ఆజపమాలిక
యందు మంత్రము నెక్కి యుంపుచున్నట్లు భావించునప్పుడు మంత్రశిరంబున అకారా
దులగు వర్ణములను విసర్జనీయముతో గూడ వానిగా న్యసించియును మంత్రము క్రిం
దికి జరుపుచున్నట్లు భావించునప్పుడు మంత్రమును పైదట అకారాదులగు వర్ణములను
బిందువుతో గూడ వానిగా న్యసించియు జపము చేయవలయు. ఇట్లు అకారము మొదలు
కొని క్షకారము వరకును, క్షకారము మొదలుకొని అకారము వరకును జేయగా మంత్ర
ము నూరావృత్తులగును॥ అనగా అ, క, చ, ట, త, ప, య, శ, అను నెనిమిది వర్గము
ల యందు వర్ణములతో గూడ జేయగా నూటయెనిమిది యావృత్తులగును॥

జపారంభము నందు, పరదేవతను రశ్మి ప్రభవలె మూలమంత్రముతో నేకమైనదా

భూత తత్త్వరూపీ భూతా న్బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేశ్వర సదాశివాంశ్చా న్వి
భావ్య హృత్కంఠ తాలు భ్రూమధ్య బ్రహ్మరంధ్రేషు క్రమేణ నకా
రాది వర్ణై స్సహ బ్రహ్మాదీ న్పరికల్పయేత్ ॥

ఏవ మాభ్యంతరాక్ష మాలయా జపం కర్తు మశక్తః ప్రాగు
క్త క్రమేణ జపారంభ కాలే మంత్రం మాతృకాక్షరై ర్బాహ్యం విధా
య మంత్ర సంపుటీకారాత్ప్రాక్ష్వరాణి విహాయ కేవల మేవ మంత్రం
రుద్రాక్షాదికృత బాహ్యాక్షమాలయా గణయేత్ ॥ జపే త్వత్రికాః
ఉత్తమాది క్రమేణ ఆమలక బదర చణక ప్రమాణై రేక వక్త్రై స్త్రి
వక్త్రై శ్చతుః పంచ షట్సప్తాష్ట దశ ద్వాదశ వక్త్రై ర్వా ఏక సంఖ్యావ
క్త్రై ర్భిన్న సంఖ్య వక్త్ర మిశ్రితై రష్టోత్తర శత సంఖ్యై శ్చతుః పం
చాశ త్సంఖ్యై ష్షట్త్రింశతా సప్త వింశతి సంఖ్యై ర్వా సువర్ణ రజతాది
మధ్యే క్షౌమ పట్టాది సూత్రేణ వా గ్రథితై ర్వా శావృత్తైః కర్మణా కృతాం
తామీశాన మూర్ధ్నా భూషా శేష వాభి మంత్రేణ హూప పంచ సంస్కారా
మీశాన మంత్రేణ అఘోర మంత్రేణ నాభిసంస్థిత మేరుకాం శివ

ధ్వని గాను, మంత్రములోని నకారాది వర్ణములను, పసుపు, నలుపు, ధూమ్రము, పసు
ఎఱుపు వన్నె గలవానిని గాను, ఐదు వర్ణములు గల దేవతలను యీవర్ణములతో నేకీభావము
నొందిన బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేశ్వర సదాశివులను, హృదయము, కంఠము, తాలువు, భ్రూ
మధ్యము, బ్రహ్మరంధ్రము నను చోట్ల భావించి, క్రమముగా బ్రహ్మాదులను పరికల్పింప
వలయు॥

ఈవిధమున అభ్యంతరాక్షమాలతో జపము చేయజాలని వాఁడు వెనుక చెప్పి
నట్టుల జపారంభ కాలమునందు మంత్రమును మాతృకాక్షరములతో గలిగించుటగా భావించి
వర్ణమాల లేకయే కేవలమంత్రమును రుద్రాక్షమాలికతో లెక్కింపవలయును॥

అది యెట్లనిన

రుద్రాక్షలలో ఉసిరిక కాయలంతవి శ్రేష్ఠములు రేగుపండంతవి మధ్యములు శన
గలంతవి కనిష్ఠములును॥ వీనిలో నేకముఖముగలవి రెండు ముఖములు గలవి ఇట్టే మూఁ
డు నాలుగు ఐదు ఆరు మొదలుగ పెక్కు ముఖములు గలవి నొకటిగ సంఖ్యగలవాని గాని మాలికను
గాను. సమాన సంఖ్యగలవానిని గాని భిన్న

పూజా క్రమేణా వాహనాదిభిః పూజితాం జపారంభ కాలే హుం ఫ
డిత్యస్త్రేణ ప్రోక్షితాం హృదయేనైవ గంధ పుష్పాక్షతాదిభి ర్మాలా
ముద్రా ప్రదర్శనేనచ పూజితాం దక్షిణహస్తే గృహీతాంచ వస్త్రసం
గోపితాం తాం మాలాం వాచిక జపే మధ్యమాయాం నిధాయ తర్జన్యం
గుష్ఠాభ్యాం ఉపాంశు జపే అనామికాయాం నిధాయ మధ్యమాం గు
ష్ఠాభ్యాం మానస జపే కనిష్ఠికాయాం నిధాయానామికాంగుష్ఠా
భ్యాంచ గణయేత్। బుభుక్షుః మాలాం అధో నయేత్। ముముక్షు
రూర్ధ్వం నయేత్। మేరు లంఘన దోషే ప్రాయశ్చిత్త మఘోర సహ
స్ర జపః। ఏవ మేతన్మాలాయాః పాదయోః పతనే త్వఘోర సహస్ర
జపః। భూమౌ తస్యాః పతనే త్రిశత జపః। హాసని పతనే తచ్ఛత జ
పః। జపారంభ కాలే ఏకం పుష్పం దక్షిణ హస్తస్య కనిష్ఠికా మధ్యే
కృత్వా జప్తవ్యం। రుద్రాక్ష మాలయా జపే తద్గ్రహణ సౌకర్యాయ ద
క్షిణహస్తే గృహీతం పుష్పం వామహస్తేవా విధాయ జప్తవ్యం। అ
ద్రుతి విలంబితం సావధానం జపం సమాప్య వామకరతలే అస్త్ర నవ

దంటిని గాని ఏబది వాల్గిటిని గాని ముప్పది యారు గాని ఇరువదియేడు గాని బంగారుచే
డి తీగెలతో గాని పట్టు దారముతో గాని చుట్టి క్రమముగ స్నానము ఘ్రాణము
ధూపము ఆలేపనము అభిమంత్రణము నను సంస్కారములు చేసి ఈశాన మంత్రము
చేతను అఘోరమంత్రముచేతను ఈ నవ్వు పూసను మంత్రించి శివుని పూజించు విధమున
నావాహనాదులచే పూజించి జపారంభ కాలమున హుంఫట్ అంతి మందుగల యస్త్ర
మంత్రముచే ప్రోక్షించి హృదయ మంత్రము చేత గంధ పుష్పాక్షతలచే మాలాముద్రను గ
నబరచి పూజించి, కుడిచేత బట్టుకొని, వస్త్రము గప్పి, వాచిక జపము సేయున
ప్పుడు నడిమి వ్రేలు మీద నుంచుకొని మూపుడు వ్రేలు బొటనవ్రేలు ననువాని చేతను, ఉప
పాంశు జపము నందు అనామికయను వ్రేలునందుంచుకొని నడిమి వ్రేలు బొటన వ్రేలు ననువా
నిచేతను, మానసిక జపము నందు చిటికెన వ్రేలున నుంచుకొని అనామిక బొటన వ్రే
లను వానిచేతను లెక్కించవలయును।

భోగము గోరు వాడు జపమాలను క్రిందికిని మోక్షమును గోరు వాడు పైకిని ద్రిప్పవ
లయును। మేరువును దాటునెడ నేయిమార్లు అఘోర మంత్రమును జపము సేయ వలయును। ఇ

చ హృదయమపి ఉపర్యుపరి విన్యస్య తథైవ జపకాలే ధృతం పుష్పం,
నిధాయ హృదయ కవచాస్త్రైః సంపుటీకృత్యాస్త్రేణ సంరక్ష్య కవచే
నావకుంఠ్య దక్షిణ హస్తే పుష్పం గృహీత్వా హృత్ప్రదేశే నిధాయ పూ
ర్ణ చంద్రోపమం జపం తద్గతం ధ్యాయన్ భూమి వేశిత దక్షిణ జాను
ర్భూత్వా, హాం॥ గుహ్యాతి గుహ్య గోప్తా త్వం గృహాణాస్మత్కృతం జ
పం। సిద్ధిర్భవతి మే దేవ త్వత్ప్రసాదాత్త్వయి స్థితే। హాం శివాయ న
మః స్వాహా ॥శ్రీ॥ పరమ శివ జపం త్వయి నివేదయామీతి జప మర్ఘ్యా
ఖ్య చులుకేన సాక్షత కుశ పుష్పేణ శివస్య దక్షిణ హస్తే నివేదయే
త్। అయం భుక్తి ముక్తి సాధకస్య స్వకృత జపస్య ఫస్యయ సంకీర్తన
కర్మ నాశా జ్జల సంస్పర్శనాభి ధ్యానాత్ శంకయా తత్సంరక్షణాయ శి
వహస్తే నిక్షేప మంత్ర శ్లోకస్యాయ మర్థః।

గుహ్యాతి గుహ్యానాం మంత్ర తత్త్వానాం గోప్తా త్వమేవ। అత
స్సర్వ గోప్తృత్వా దస్మాకం జప మపి గృహాణ యేన యదస్మిన్ జపే
త్వయి స్థితే। త్వత్ప్రసాదా దస్మాకం భుక్తి ముక్తి రూపా సిద్ధిర్భవత్యే

ల్లైన జపకాల పాపముల మీదపడినను జపము సేయవలయును॥ నేల మీద (బడినచో వ
ఘోరమంత్రము మున్నగువాని జపింపవల. అస్త్రము నందు బడిన యెడల యొకమా
ల్ల జపము సేయవలయును॥ జపారంభ కాలము నందు ఒక్కపూవును కుడిచేతి చిటికెన వే
లున నుంచికొని జపము చేయవలయును॥ రుద్రాక్షమాలతో జపము సేయునప్పుడు కుడి
చేతి యందు పుష్పము నుంచి కొని వ్రేలితోనే దానిని కుడిచేతి యందైన నుంచుకొ
న వలెను॥ త్వరితముగా గాని ఎక్కువగా గాని జపము సేయగూడదు॥ జపము సంపూ
ర్తి కాగనె కుడిచేతి యందు అస్త్రమును, హృదయమును, కవచమును ఒకదాని
మీద నొకటి చొప్పున న్యసించి, దానిమీద జపకాలము నందు బట్టికొనిన పుష్పము
నుంచి, దానిమీద తిరిగి హృదయ కవచాస్త్రముల సంపుటీకేసి, అస్త్రమంత్రముతో రక్షిం
చి, కవచ మంత్రముతో అవకుంఠనము చేసి, ఆపుష్పమును తిరిగి కుడిచేతం బట్టికొని
హృదయము నందు నుంచికొని, పూర్ణచంద్రునింబోలు జపము హృదయమున నున్నట్లు భా
వించుచు నేలమీద కుడిమోకాలును నిలిపి, హాం అని గుహ్యాతి గుహ్య అను శ్లోకము చ
దివి, హాం శివాయనమస్స్వాహా శ్రీ పరమ శివ జపం త్వయి నివేదయామి॥ అనిపలుక శు

వా। తస్మాన్మయి కృపయా మద్గృహాణేశ! త్వత్తోఽహం। యత్కించిత్కర్మ హేదేవ సుకృతంచైవ దుష్కృతం। తన్మే శివ పదస్థస్య భుంక్ష్వ క్షపయ శంకర॥ హంహం శివాయ స్వాహా॥ పరమశివాయ మమ సుకృతం దుష్కృతంచ నివేదయామి। స్వకీయం సుకృత దుష్కృతాత్మకం సర్వం కర్మ ప్రాగుక్త క్రమేణ చులుకోదకేన నివేదయేత్॥ సుకృత జాతస్య భోగార్థస్య మోక్షాంతరాయ పరిహారార్థ సుకృత మాత్రమేవ భుంక్ష్వేతి తస్యచ సంరక్షణార్థం నివేదనం। దుష్కృత జాతస్య క్షపణార్థం అత సుకృతం భుక్త్వా, పాలయ దుష్కృతం క్షపయ నాశయ ఇతి యోజనా। యద్యపి పాలనార్థే భుజధాతోః పరస్మైపదిత యా భుంక్ష్వేతి రూపేణ భావ్యం। తథాపి మంత్ర రూపే శ్లోకే ఋతేషు రక్షస్వేతి ప్రయోగ ఇవ ఛాందసోఽయం స్వాత్మనో బహుళ మిత్యాత్మనే పద ప్రయోగః॥ యద్వా, భుంక్ష్వేతి భోగ ఏవోచ్యతే। సుకృత శబ్దేన కేవల ముక్త్యర్థినః పూజకస్య యావత్ భోగార్థ సుకృతం తదేవోచ్యతే। ముక్త్యర్థ మనపేక్షితోపి తద్భోగ ప్రవస్య రాజ్ఞో రాజ్య

రాదు. అనగా, పరమేశ్వరా, జపము నీకు ఇచ్చుచున్నానని యర్థము। ఇట్లు జపమును పూర్తిచేసి అర్ఘ్యోదకము - అక్షతలు దర్భలు - పుష్పములు మొదలగు వానితో గూడ శివుని దక్షిణ హస్తము నందుంచ వలయును॥

ఇట్లేల చేయవలయు ననగా సాధకుడు జపమును తన యందే యుంచుకొను నెడ నేనింత జపము చేసితినని చెప్పినను, గర్వపడినను, అపవిత్రుడను గానున్నను జపము నశించి పోవును గాన అట్లు నశింపకుండ సంరక్షించుటకై తాను చేసిన జపమును శివునకే యర్పింప వలయును॥ అట్లు, శివునకు జపమర్పించు శ్లోకమునకు నర్థమేమనిన,

దేవ = పరమేశ్వరా, గుహ్యాతి గుహ్యగోప్తా = రహస్యాతి రహస్యములకు సంరక్షకత్వములను రక్షించువాడవు, త్వం = నీవు, ఇట్లు నీవు సర్వము రక్షించువాడవు గాన, అస్మత్కృతం = నేను చేసిన, జపం = జపమును గూడ, గృహాణ = గ్రహింపుము॥ నీ జపమును నేనేల గ్రహింపవలయు ననిన, త్వయి = నీ యందు, స్థితే = జపము ఉండగా, త్వత్ప్రసాదాత్ = నీ యనుగ్రహము వలన, మే = నాకు, సిద్ధిః = భోగమోక్ష రూపము గు సిద్ధి, భవతు = తప్పక కలుగును॥ కాబట్టి నాచే చేయబడిన జపము గ్రహిం

భోగసాధనత్వాన్నభీసః। ముముక్షుణాతుస్వయమేవ భోజనీయః। స్వాభీసన్న్యవహారశ్చ పూజకస్య ప్రియేషు జ్ఞాతిషు తస్య యథా కథం చిత్సుప్రాప్త్యం. నివేదనం ముముక్షో రనపేక్షితం సుకృతం శివ స్తస్య జ్ఞాతి సుహృద్భ్యః ప్రముచ్ఛతీతి ప్రసతి ప్రసిద్ధిః। యద్యపి తస్య సుకృతం ద్విషద్భ్యః ప్రముచ్ఛతీతి ప్రసిద్ధిరస్తి తథాపి శివ పూజకః సర్వానష్టమూర్తి శ్శివస్య రూపం ద్విష్వనూన స్తన్న ద్వేష్టీతి తేన స్వానుష్ఠితస్య స్వస్మిన్ ఫల జనకత్వ రూపస్య క్షపణ మేవ ప్రార్థనీయమునిత మితి తత్ప్రార్థనా మంత్రే నిబద్ధః। అత శ్శివో దాతా శివో భోక్తా శివ స్సర్వ మిదం జగత్। శివో జగతి సర్వత్ర యశ్శివ స్సోహమేవతు। సోహం హం శివాయస్వాహా। పరమ శివ ఆత్మానం తుభ్యం నివేదయామి ప్రాగుక్త రీత్యా చుళుకోదకేన నివేదయేత్। అత్ర మంత్రే శ్లోకే సోహ మితి భావేన స్వస్య శివస్య చశరీర శరీరిభావః ప్రతిపాద్యతే శివస్య నిరాకారకత్వేన శరీరత్వాత్। పూజకస్య నియమ్యత్వేన శరీరభావే సోహమితి సామానాధి కరణ్యం। ధర్మ కృత్యుందరో రాజేశివద

పూ. యం భోజనము.

తరువాత, యచ్ఛివార్పితత్ అను శ్లోకముతో గూడ నివేదనము చేయవలెను. అనుపరకు చదివిన లోనచేసిన సుకృత దుష్కృత రూపములు సర్వకర్మములు పైని జెప్పినట్లు జలముతో సర్పింప వలెను.

భోగార్థమైన సుకృతజాలము తినయుండును నెప మోక్షమునకు నంతరాయము కలిగించు గాన నాయుపేక్షణీయములైన దాని నిర్వాణకు నర్పింపవలయును సనియు, పాతకము నర్పించుట దేవ కరముగా నర్పింప జేయుటకు నైయనది.

నా విశ్వాసము, నేనుచేసిన సుకృతము ఇతరులను. నేనుచేసిన పాపము పరిపర జేయుటయు యీశ్లోకమునకు న్యాయము.

నేను చేసిన సుకృతము భుజింపు మనియు గర్భము గ్రహింప వలెను. కేవలము ముక్తి గోరువానికి భోగార్థ సుకృతముతో నపేక్షలేమ గాన నద్దాని భుజింపుమని పరమేశ్వరునకు నర్పింపవలయును.

యోగ స్వయమేవచ్ఛేదకః తేనాశ్శివ ఇతి శివ శబ్దయోగార్థః। త్రివిధే నాప్యాణవ మాయిక కర్మమయేనాపేవ మలే నాపస్పృష్ట ఇత్యనాది మల సంశ్లేష ప్రాగభావాత్ స్వభావత శ్శివ ఇత్యుచ్యతే సర్వైరితి శివ శబ్దార్థో వేదితవ్యః। అథవా— శీఙ్ ధాతో రౌణాదికే న వ ప్రత్యయాంతత్వే ప్రాప్తేత్వే నిపాతేన శివే నామురిస్యేవ శ్రుతే ఽస్మిన్ కల్యాణ గుణ జాతమితి వ్యుత్పత్త్యా పరస్పర విరుద్ధయోరప్యైశ్వర్య సౌలభ్య మహాధారకు విశేషజ్ఞత్వ నిరతిశయ సహిష్ణుత్వాది సమాశ్రయణీయత్వోప యోగి సకల కల్యాణ గుణ రత్నాకర ఇతి। నాస్తి యద్యదకల్యాణం తత్తదస్య కదాచన। కల్యాణం సకలం చాస్తి పరమాత్మా శివోఽయత ఇత్యాదిషు ప్రసిద్ధ ఇత్యర్థః। అథవా। హింసిధాతో స్సింహ శబ్దో వశ కాన్తావిన సిద్ధః॥ వర్ణ వ్యత్యయాత్ సిద్ధః పశ్యకః కశ్యపో యథేతి॥ వష్టి వాఞ్ఛతీతి వ్యుత్పత్త్యా సర్వ భూత హితాశంసీ। సమేధయతి యస్సిత్యం సర్వార్థానా ముపక్రమం। శివ మిత్యుచ్యతే స్నానుపాకానాం తస్మాదేవ శ్శివస్మృత ఇత్యాదిషు ప్రసిద్ధ ఇత్యర్థః॥ అథవా శివ శబ్దా వ్యుత్పాదిత స్తత్ర

పరమేశ్వరుఁడు భుజించు వఁగా శివనిర్మాల్యమును వండుకొని పూజకుఁడు ముక్తినొందఁగానె వీని సుకృతమును పరమేశ్వరుఁడు ముక్తుని బంధుమిత్త్రులకు నొసఁగును సంగ్రహింపవలయు.

ప్ర॥ ఇట్లే ముక్తుని పాపమును ముక్తుని పూర్వశత్త్రులకు నొసఁగునని యున్నది గదా?

ఉ॥ అట్లున్నమాట నిజమే గాని శివభక్తుఁడు సకలము నష్టమూర్తియగు శివుని యాజ్ఞమీఱని దలంచు వాఁడగుటచే నే ప్రాణినైనను ద్వేషింపఁడు। గాన తాను చేసిన దుష్కృతము ఫలజనకము గాకుండ దానిని నశింపఁజేయుమనియు ప్రార్థించును॥

ఇట్లు సుకృతదుష్కృతముల నర్పించి, శివోదాతి అను శ్లోకము మొదలు నివేదయామి, అని పలికి యుదకము విడిచి యాత్మార్పణము చేయవలయు॥

కర్మఫల దాతయును శివుఁడె, కర్మఫల భోక్తయును శివుఁడె సకల జగంబును శివుఁడే, సర్వోత్కృష్ట భావముతో వెలుగుచున్న వాఁడును శివుఁడే। అట్టి శివుఁడనే నేను, అని యా శ్లోకము నర్థము॥

రో తీతి ణిచి పచాద్యచి శేరణీతి ణ్లోపే సతి శివ కరోతి సర్వేషా
మితి వ్యుత్పత్త్యా సకల భూత హిత కర్తేతి॥ సముద్భవన్తి మేసర్వే
దానవా శ్చాసురా శ్చయే। శివోఽస్మి సర్వభూతానాం శివత్వం తేన మే
సురా ఇత్యాదిషు ప్రసిద్ధ ఇత్యర్థః॥ శేతేఽస్మిన్ సర్వ మితి వా, సర్వనిఘృ
ష్యేత్యాదిక సూత్రేణ నిపాతనాత్॥ శివా శ్శోభన గుణా అస్మిన్ స
న్తీతి వా అర్శ ఆద్యచ్॥ జైనేన్ద్ర వ్యాకరణేయ శివా దయశ్చేతి సూ
త్రాత్ భాతి చంద్రేణ శామ్యతీతి శివః। కిం చ శివత్వం ముక్తోపశ్చ నిపా
త్యన్త ఇత్యుక్తం అథవా శివ గతౌ పతి ధాతో శ్శాణాదికే ప్రత్యయే
ఇతి వ్యుత్పత్త్యా భోగమోక్షార్థిభి ర్భజనీయ ఇతి॥ యద్వావి మత్తమా
తంగా వాయు వేగాస్తు రంగమాః। పూర్ణేన్దు వదనా నార్య శ్శివపూ
జా విధేః ఫలమితి సర్వమస్యత్వేత్యజ్య శివ ఏవ శివం కరః। పరో ధ్యే
యోఽనన్త దేవేశ స్సమాప్తౌ ధర్వణీ శ్రుతి రిత్యాదిషు ప్రసిద్ధ ఇత్య
ర్థః॥ యద్వ్యాకరం నామ గిరేరిదం శృంగం సత్పత్ర సంగాద ఘ మా
శు హన్తి తత్। ఇత్యాదిషు సకల పాప హరత్వేనాను శిష్టస్య శివ

ఆకృపందే శేషముగా, శేషు శివునికోరాను నాటి శివుడు నిరూపము. ను గాత్ర
శరీరాదులును, జీవుడు నిరూపమ్యడు గాన రేతోభూతిమును, శుక్ల శోణితాశరీరం, అని
యాంగిరాద్యాము బ్రాహ్మణము మొదలగు గ్రంథము చెప్పు చున్నది అందుచే మొదలగు
మలముతో సంసర్గము నాడగా లేని వాడగుటచే నిరుపత్యలోపము శోభనుడవా
యు. అఖిల మాంగల్య గుణ రత్నాకరుండని ముఖ్యవర్థ్యము సంభవము.

దానిచే అశివ వాసనలును దగిన పాశము ఖ్యాము, నీతిశే ఖ్యాము, సహి
ష్ణుత్వము మున్నగు గుణములన్నియు నీయు గలవని యెరుంగవలెను. ఎల్లరకు మేలి
కోరు వాడగుటచే శివుడని చెప్పబడునని మహాభారతము నందు గలదు. ఎల్లరకు శుభ
ము నొసంగు వాడగుటచే శివుడగును॥ సర్వము నతని యందు నుండుచున్నది గాన నతడు
శివుడగును॥ ఎందరిక దాక్షిణ్యు లేదు మదపుటేనుగులు, వాయువేగముగల గుఱ్ఱములు,
సంపూర్ణ చంద్రునిబోలు మొగముగల కాంతలు మొదలగునవి వారికి శివపూ
జించుటచే నొదవెనని శివపారమ్యసుధానిధి మొదలగు వానియందు గలదు గాన భోగా
ర్థులచేత సేవింపదగిన వాడనియు, సర్వదేవతలను వదలిపెట్టి మోక్షప్రదుడగు శివు
నేను పూజింపవలయునని వేదములయందు ముఖ్యముగా చెప్పఁబడిన దింత
కంటె వేదనియు సర్వశ్రుతు మొదలగు సపరిపత్తులు చెప్పుటం జేసియు, శివమనగా, మో

శబ్దస్య వాచ్య ఇత్యర్థః। మోక్షం దదాతీత్యర్థః। అతఏవాహుః రేణుయుక్తాః।

శ్లో॥ ప్రకృత్యా నైర్మల్యాదమల గుణ యోగాదతిశయా
జ్జగత్సాధారత్వాద్భజ దమృత దానాచ్చ భజతః।
జలాదిచ్ఛాశక్తేః పరమ శివ వేదాన్త నికరై
ర సాధారణ్యేన వ్యపదిశతి మాయూపి శ్శివ ఇతి॥

శివో జయతి సర్వత్రేతి సర్వేషు లోకేషు శివపదజయోః ధర్మి త్వాదిత్యే నావశిష్యతే॥

శివ స్సర్వమిదం జగత్। భూత భౌతిక సం జడాజడ ప్రపంచాత్మక స్తన్నియామక ఇత్యర్థః॥ భోక్తా ప్రకృతే భుజధాతోః పాలనార్థకత్వేన ప్రపన్నానాం పాలయితా దాతా ప్రపన్నానాం ప్రాపకాదిక పాతకాద్యతిశయే సతి తస్య శోధక ఇతి తాప విశేష నాశ శివే స్వాత్మ నివేదన తదంగోప యుక్తాసి॥ తథాహి, యస్మాస్య పూజక స్య నియామకస్య శివస్యచ ఉపాత నియమ్య నియామక భావరూప శరీర శరీరి భావేన శివః ప్రపన్న పూజకస్య త్వేషమాయాస్తీత్యనుసంధాన

క్షను రొపకుఁ వాఁడను న్గియు శివ శబ్దముచే నేర్పను మంటుటను, శివ నామము శక్తి-సూచు పద్సాప కతయు సుద్ఛారించినను, సకల పాపములు నశించు నని చెప్పఁబడుటవ మోక్షకా ములచేయుట సేవింపఁదగినవాఁడని తెలియుచున్నది. దానే,

పరమేశ్వరా, నీవు స్వభావముననే మలత్రయ రహితుఁడవు గాన నిర్మలుఁడవగుటను, సకల మాంగల్య గుణములు గల వాఁడవగుటను, సర్వాధికుఁడవగుటను, జగములకెల్ల నాధార భూతుఁడవగుటను, సేవించు వారికి మోక్షము నొసఁగు వాఁడవగుటను, ప్రబలమైన యిచ్ఛాశక్తి గల వాఁడవగుటను॥ సకల వేదాన్తములు శివాద్యనేకత్రు వాచకముగా న శివశబ్దముతో నిన్నె వ్యవహరించుచున్నవని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు.

ఇట్టి విశేషార్థములుగల శివశబ్దమునకు వాచ్యుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు అంతటను యుండు మనావాఁడనగా, సర్వలోకములయందును సర్వోత్కృష్టుఁడుగా నున్నాడని భావము.

దీనింబట్టి, శివుఁడె సర్వాధికుఁడని తెలియుచున్నది॥ తరువాత, సకల జగంబులకు పుట్టువు, ... జగములకు ... యని ...

షేణ ఆత్మనివేదనం। తదిహ స్వాహా మేవేత్యుక్త తత్ఫలోక్తే శివే అహం కరణేన స్వశరీరకస్యాంగ ప్రకారేణ తదయోగ వ్యవచ్ఛేదార్థకేన తస్య నియతత్వాం చానుసంధాన విషయ రూపం తదుపపాదక మభిహితం॥ తస్య చాత్మనివేదన స్యాంగ పంచక మాహుః॥ అనుకూల్యస్య సంకల్పః। ప్రాతికూల్యస్య వర్జనం। రక్షిష్యతీతి విశ్వాసః గోప్తృత్వే వరణం తథేతి కార్పణ్యాదికః॥ తత్ర సర్వభూతానుకూల్యాచరణ ప్రాతికూల్య వర్జన రూపస్యాంగ ద్వయస్యోప పాదకం, సర్వోపి జీవ వర్గః పూజకం ప్రతి శరణాస్య శివస్య శరీర మిత్యేత దభిహితం॥

తేన ప్రాణిమాత్రే శివపూజకేన రాజశరీరే భృత్యేన ఇవానుకూల్యేన వర్తితవ్యం। తత్ప్రాతికూల్యం వర్జనీయ మితి లభ్యతే। అతఏవోక్తం వాయువీయ సంహితాయాం॥ శివస్య మూర్త్యష్టకత్వనిరూపణ్యాప్రకరణే॥ ఆత్మా తస్యాష్టమీ మూర్తి శ్శివస్య పరమాత్మనః। వ్యాపకేతర మూర్తీనాం విశ్వం తస్మాచ్ఛివాత్మకం। సోపకార కరణం సర్వాన్ననుగ్రహాణాం తథా। సర్వాభయ ప్రదానంచ శివస్యారాధనం వి 3.

ము. గాంచేసి సర్వజగన్నియామకుడని తెలియుచున్నది॥ భోక్త యనగా, భక్తులను పాలించు వాడని యర్థము, ప్రాణిమాత్రముగా, భక్తులకు ప్రసాద వశమున పాలకములు సంభవింపజేయువాడని భోక్తనువాడని యర్థము॥

ఈ విశేషణములు భక్తుడు శివునకు తనను నివేదింప నుపయోగించెను. ఎట్లన, భక్తుడు నియమింపబడువాడును, శివుడు నియమించువాడును గాన వీనిద్దరికిని యున్న నియామక భావము సహజమై యున్నది. శరీరము నియమింపబడునది గాన శరీరి నియమించువాడు గాన దీనిబట్టి, నియామ్యనియామక భావము శరీర శరీరి భావము గా వ్యవహరింపబడుచున్నది. ఈభావముతో భక్తుడు శివునుద్దేశించి నీవే నేనని యను సంధానము సేయుటయే ఆత్మనివేదనము।

ఈ యాత్మనివేదనము సేయుటకు నైదంగములుండ వలయును. ఎట్లనగా ఆను కూల్యమును సంకల్పించుట, ప్రాతికూల్యమును వదలుట, రక్షించునని నమ్మకము, రక్షింపు మని వేడుట, దీనత్వమును దెలుపుట. సర్వభూతములకు హితము గోరుట. సర్వభూతములకు ప్రాతికూల భావము వదలుట

దు॥ దేహినో యస్య కస్యాపి క్రియతే యది నిగ్రహః। అష్టమూర్తేశ్శరీరం తత్కృతమేవ న సంశయః ఇతి। రక్షిష్యతీతి విశ్వాస ఇతి సర్వైరపి విశేషణైరుపపాదక మభిహితం। అహమేవేత్యుక్తం స్వశరీరం కిల్వాం తావత్, స్వరక్షణ విశ్వాసోపపాదకం స్వశరీరం న రక్షేత్। శివశబ్దోక్త ముక్త విశ్వాస విరోధి రాగద్వేషాది హేతుమల రాహిత్యం సమాశ్రయణీయతోప యోగి సకల కల్యాణ గుణ శాలిత్వ సకల భూత హిత శంసితృత్వ సకల భూత శరణ్యత్వ సకల దురిత నివర్తకత్వాది శరశివ శబ్ద వాచ్యం కిమిత్యేతత్సర్వ మపి తదుపపాదకం। శివో జయతీతి।

తత శ్శివం ధ్యాయేత్। తత్ప్రకార ఆహ్నిక ప్రయోగే తద్వ్యస్త రస్తు ధ్యాన యోగ కాండే చ ద్రష్టవ్యః।

లేమగు ప్రాణికోటియు శివునకు శరీరమని భావించుట గాన నదియుంచు తెలుపబడి యున్నది.

—— కావున, రాజభృత్యులు రాజశరీరమునకు సానుకూల్యము గోరునట్లు సకల ప్రాణులును శివుని శరీరమే యను భావముతో నన్ని ప్రాణులకు ననుకూలముగా నుండవలయును గాని ప్రతికూలముగా నుండ గూడదు, అనియోగ్యడుండు। ఈ యర్థము వామన సంహిత యందు గలదు।

జీవుడు శివునకు నెనిమిదవ శరీరము. ఇది యన్నిటి వ్యాపించునది। గాన సకల జగము శివాత్మకము। కావున, సర్వప్రాణికోటికి నుపకారము చేయుటయు, అన్నిప్రాణులయందు ననుగ్రహముంచుటయు, అన్నిటికి నభయము నొసగుటయు శివపూజగును। ఇట్లు సకల ప్రాణికోటి శివాత్మకమైనదే గాన దీనిలో నేప్రాణికి ననిష్టము గలిగిన నదియష్టమూర్తి యగు శివునకు ననిష్టము సేసినట్లగును, ఇందు సందేహము లేదు, అనియున్నది. రక్షించు ననువిశ్వాసమునకు పై విశేషణములు సాధకములగును। ఎట్లన, నీవు నేనవగా, నీశరీరమే నేనని యర్థము. ఎవని శరీరము రక్షించుకొను పనివాని దేట్లు నామకవుని శరీరమె గాన తన్ను రక్షించు పని శివునిదే యని స్పష్టముగ మన్నది. ఈసిద్ధి యీవిశ్వాసము దృఢపడును. ఈవిశ్వాసమునకు బాధకములైన రాగద్వేషాది మలములు ఆయ్యవి లేకుండుటయు, ఆశ్రయణీయతకు దగిన సకలకల్యాణ గుణములు గలిగియుండువాడనియు, సకల భూతముల హితము గోరు వాడనియు సకల శర

తతః ప్రసాదిస్థలే దశావధానాని కుర్యాత్। తత్ప్రకారో ప్యాహ్నిక ప్రయోగే ద్రష్టవ్యః। ఏవం మహాపూజా విధాన మవసరార్చనిక మపి తత్రైవ కథిత మితి నేహ।

అథభోజన నియమాః.

తత్రతావత్। సాయం ప్రాత ర్ద్విజాతీనా మశనం శ్రుతి చోదితం। నాంతరా భోజనం కుర్యా దగ్నిహోత్ర సమోవిధి రితి। తథా వ్యాసః। యజ్ఞోపవీతీ భుంజీత స్రగ్గంధాలంకృత శ్శుచిః। సాయం ప్రాత ర్నాంతరా వై సంధ్యాయాంతు విశేషత ఇతి। ఏవం బోధాయనోపి। గృహస్థో బ్రహ్మచారీ వా యోనశ్నంస్తు తప శ్చరేత్। ప్రాణాగ్నిహోత్ర లోపేన అవకీర్ణీ భవేత్తు సః। అత్ర ప్రాయశ్చిత్తం ప్రాయశ్చిత్తే। తదేవ విధానం యథా పూర్వ్యదాహారం తి అంతరా ప్రాతరా శ్చ సాయమాశ స్తథైవచ। సదోపవాసీ భవతి యో న భుంక్తే కదాచన। ప్రాణాగ్ని

వియు, సకల దురిత నివర్తకుండును ముక్తిప్రదుండనియు శివలింగము బోధించుచున్నది. కావున, శివుని ధ్యానము చేయవలయును. అపద్ధతి ఆహ్నిక కాండము నందు గలదు. ధ్యానయోగ కాండమున నధికముగా గలదు।

అంతట ప్రసాదిస్థలమున దశావధానములు చేయవలయును. ఆవిధానము మహాశివ పూజావిధి యందు గలదు. అదియున్ను నా యాహ్నిక ప్రయోగమున గలదు గాన నందే చూడవలయును।

భోజన నియమములు

ప్రాతఃకాలము, సాయంకాలము నగ్నిహోత్రమునకు యోగ్యము లైనట్లు మధ్యాహ్న సాయంకాలములు భోజనమునకు న్యాయకాలములు గాన మధ్యాహ్నమునను, సాయంకాలమునను రెండు మార్లే భుజింపవలయును గాని నడుమ భుజింపగూడదు. ఆ సమయమున స్నానముచేసి జందెము నుపవీతముగా ధరించి, సుగంధము నలంకరించుకొని, పరిశుద్ధుడై మధ్యాహ్నమునను, సాయంకాలమునను భుజింపవలయును గాని మధ్యకాలము, సంధ్యాకాలమునందును భుజింపగూడదని వ్యాసుడు చెప్పెను। గృహస్థుడు గాని, బ్రహ్మచారి గాని భుజింపక ఉపవాసము చేసెనేని వానికి ప్రాణాగ్నిహోత్రము లోపించుటచే వాడు అవకీర్ణియని చెప్పబడును। మధ్యాహ్నము, సాయంకాలము

హోత్ర మంత్రాంస్తు నిషిద్ధే భోజనే జపేత్। త్రేతాగ్ని హోత్రిమం
త్రాస్తు దర్విహ్యాలాభే యథా జపేత్। ఇత్యేవ మాపరస్త్యాపః బోధా
భూమాయ కల్పత ఇతి॥ పైఠీనసిః॥ పనసామ్ర నాళికేర కదళీ బిల్వ
పత్రకే॥ భోజనే, క్రౌంచ పత్రేచ చాంద్రాయణ ఫలం లభేత్॥ ఇతి॥ మ
నుః॥ వటార్కాశ్వత్థ పత్రేషు కుంభీతిందుక పత్రయోః॥ కోవిదార క
దంబేషు భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేదితి। ప్రచేతాః॥ పూర్ణమయే పర్ణ
పృష్ఠేవా కాంస్యే తాంత వేఽశ్మని। నాశ్నీయాన్నపి బేదన్న ముదకం
చ తథాంజలావితి॥

బోధాయనోపి॥ సర్వావశ్యక కావసానే। ప్రక్షాళిత పాణిపాద అ
ప ఆచమ్య సమ్మృష్టోప లిప్తే శుచౌ దేశే ప్రాఙ్ముఖ ఉపవిశ్య ఉద్ధృత్య
మంత్రైః పరిషిచ్య, పరివేష్యమాణం భూర్భువస్సువ రోమిత్యుప స్థా
య వాచం నియచ్ఛే ద్యస్త మన్నం మహా వ్యాహృతిభిః ప్రదక్షిణ ము
దకం పరిషిచ్య సవ్యేన పాణినా విముంచ న్నమృతోప స్తరణ మసీతి
పురస్తా దపః పీత్వా పంచాన్నేన ప్రాణాహుతీ ర్జుహోతి ప్రాణే ని

నము రెండు మార్లే భుజించి నడుమ నేమియు భుజింపకుండు వాడు సదోప వాసి యా
గును॥ దర్విహ్యము సంభవింప నప్పుడు త్రేతాగ్ని హోత్రమంత్రములు పఠింప వలెను. వట్లు
భోజనము నిషిద్ధమైన సమయమందు ప్రాణాగ్ని హోత్రమంత్రముల పఠింప వలయును
అని బోధాయనుడు చెప్పెను॥ పనస, మామిడి, కొబ్బరి, అరటి, మారేడు వీని యాకు
ల యందు భుజించినయెడ చాంద్రాయణము సేయగా గలుగు ఫలము లభించును॥ అని
పైఠీనసి చెప్పెను॥ మఱ్ఱి, రావి, జిల్లేడు, తుమ్మికిచెట్లు॥ కాంచన వృక్షము కానుగు వీని
యాకుల యందు భుజింపగూడదు॥

పూర్ణమయ పాత్రియందు, ఆకువెనుక ప్రక్కను, ప్రత్తిపాత్ర యందు, రాతి
మీ యందు రాగియందు నన్నము భుజింపగూడదు॥ దోసిలితో నుదకము త్రావగూడదు॥

ఆవశ్యకము లన్నియు దీర్చుకొని, కాలుసేతులు గడిగికొని, యాచమనము చేసి, అ
లికిన పరిశుద్ధ ప్రదేశమునందు తూర్పు ముఖముగా గూర్చుండి మంత్రములతో
పరిషేచనము చేసి, భూర్భువస్సువరోం, అని యుపస్థానము చెప్పి ఎవ్వరి తోను మాటా

విష్ణోఽమృతేన జుహోమి శివో మా విశా ప్రదాహాయ ప్రాణాయస్వాహేతి పంచభిః పర్యాయైర్గృహీత్వా తూష్ణీం భూయ ఆవర్తయేత్ ప్రజాపతిం మనసా ధ్యాయ న్నంతరా వాచం నవిసృజేత్ యది విసృజే ద్భూర్భువస్సువరో మితి జపిత్వా పున రేవ భుంజీతార్ధా ప్యన్నగారాంతః ఆపోశనః ప్రాఙ్ముఖోఽ శ్నీయాత్ వాగ్యతోఽన్న మకుత్సయన్ అస్కందయ న్నవికిరన్ భుక్త్వాన్నం సముపస్పృశేతి॥ మను॥ పూజయే దశనం నిత్య మద్యాచ్చైతద కుత్సయన్। పూజితం హ్యశనం నిత్యం బలమూర్జం ప్రయచ్ఛతి॥ అపూజయంతి యేభక్త ముభయం తు హినస్తి తాదితి॥ ఆశ్వమేధికే॥ పార్శ్వాం జల ముద్ధృత్య కుర్యాదన్నం ప్రదక్షిణం। ఆపేయం తద్విజానీయా త్పీత్వా చాంద్రాయణం చరేదితి పరిషేచ నావశిష్టం జల మపేయ మిత్యర్థః॥ గోభిలః॥ వ్యాహృతిభి ర్గాయత్ర్యాభి మంత్ర్య ఋతంత్వా సత్యేన పరిషించామీతి సాయం॥ సత్యం త్వర్తేన పరిషించా మీతి ప్రాతః॥

ఆపోశన మకృత్వాతు యస్త్వన్నం విస్మృతం భవేత్। తదన్నం

డక, అన్నమును మహావ్యాహృతులచే ప్రదక్షిణముగా జలముతో పరిషేచనము చేసియు దమ చేతితో పాత్రము గ్రహించి, అమృతోపస్తరణమసి అనియాపోశనము బట్టి, ఐదు మార్లు అన్నమును ప్రాణాహుతులు వేసి [illegible] అన్నమును పర మేశ్వరుని మనసున ధ్యానించుచు నడుమ మాటాడక యుండవలయును. అట్లు మాటాడెనేని భూర్భువస్సువరోం అని జపము చేసి భుజింప వలయును॥ ఎట్లన్న, తూర్పు ముఖముగా నుండి మాటాడక అన్నమును నిందింపకయు-చల్లుడి చేయకయు, మెతుకులను దిగువ బడనీయకయు, భుజించి యంతే రాపోశనము బట్టవలయును॥ అని బోధాయనుడు చెప్పెను॥

అన్నమును ప్రశంసింప వలయును ఎడి ప [illegible] భుజింప వలయును అన్నమును గౌరవించు వానికి బలము-ఆరోగ్యంబును గలుగును॥ అన్నమును గొంచింపని వారికి నీరుడు చెడును॥ అని మనువు చెప్పెను.

పరిషేచనము చేయఁగా మిగిలిన జలముతో నాపోశనము బట్ట రాదు॥ వ్యాహృతుల చేతను, గాయత్రి చేతను నంత్రించి ఋతంత్వా సత్యేన పరిషించామి, అని సాయంకాలమునను, సత్యం త్వర్తేన, అని ప్రాతః కాలమునను పరిషేచనము చేయ వలయును॥

ఆపోశనము బట్టక భుజించు [illegible] మాంసముతో దుల్యమే. యగుసు గాన న

మాంస తుల్యాః స్యాస్పృష్ట్వా చాంద్రాయణం చరేదితి। తథా శౌనకః।
స్వాహాంతాః ప్రణవాద్యాశ్చ నామమంత్రాస్తు వాయవః। జిహ్వయైవ
గ్రసేదన్నం దశనైస్తు న సంస్పృశేదితి సంగ్రహే। ఆపోశన కాలే విప్ర
ము ఆశీర్వచనం వదేత్। అభోజ్యం తద్భవేదన్నం దాతా భవతి కిల్బిషీ
ఆపోశనం గృహీత్వా తు స్వస్తి కుర్వన్తి యే ద్విజాః నవదేవా స్తృప్తి
మాయాంతి నిరాశాః పితరో గతాః భుంజానోభి వదేద్యస్తు తదన్నంచ
వివర్జయేత్। ఆపోశనం చాసనంచ తైలాభ్యంగం తథైవచ స్వయం
కృతం ప్రోక్తమాయుః శ్రీపుత్ర హానిదమితి। అత్రిః। శబ్దేనాప
యః పీత్వా శబ్దేన ఘృత పాయసం। శబ్దేనాపోశనం పీత్వా సురాపా
న సమం భవేత్। ఆపోశన మకృత్వాతు యస్తు భుంజీత మూఢధీః। సః
సూకర సమో భుక్త్వా నరకం ప్రతిపద్యత ఇతి॥ స్మృతి సారే। మధ్య
మానామికాంగుష్ఠైః గృహీత్వాన్నం మితం పునః। ప్రాణాయచేత్య
పానాయ వ్యానాయచ యథాక్రమం। ఉదానాయ సమానాయ స్వా
హేతి జుహుయాత్క్రమాదితి॥

ష్ట్లు భుజించినేని వాడు చాంద్రాయణము చేయ వలయును. ప్రాణాహుతులను నాలుక
తోనె గ్రహింప వలయును గాని దంతములకు దగుల నీయ కూడదు.

ఆపోశనము చేతియందుండగా నాశీర్వచనము చేసినచో యా యన్నము భుజిం
పదగినది కాదు. దానిని భుజించిన వాడు పాపవంతుడగును. ఆపోశనము చేతి యందుండగా
స్వస్తి వాచనము చేయగూడదు. దానిని దేవతలు తృప్తి బొందరు. పితరులు నైరాశ్యము బొం
ది వెళ్లుదురు. భుజించునపుడు నభివాదనము చేసినచో నాయన్నము ఫలింపక పోవును.
ఆపోశనము ఆసనము, తైలాభ్యంగము [illegible] నను వానిని తనచేతితో నాచరించు వాని
ఆయువు, సిరి, సంతతి లోపించును. నీరు త్రాగునప్పుడు, నేయి, పాయసము నను త్రాగు
చున్నప్పుడు, ఆపోశనము గ్రహించునప్పుడును నోట చప్పుడు గలుగ నీయ కూడ
దు. అట్టి చప్పుడు గలుగునట్లు గ్రహించినచో సురాపానముతో సమాన మగును.

ఆపోశనము బట్టకయే భుజించువాడు సూకరముతో సముడై నరకమును బొం
దును. నడిమివ్రేలు అనామిక, బొటనవ్రేలు నను మూడు వ్రేళ్లలో ప్రాణాహుతుల
గ్రహింప వలయును.

ప్రాణాయ ... ... గ్రహించును

వాగ్యతేన మాహ మనుః। స్నాస్యతో వరుణశ్శక్తిం జుహ్వతోఽగ్నిః శ్రియం హరేత్। భుంజతో మృత్యు రాయుష్యం తస్మాన్మౌనం త్రిషు స్మృతమితి॥ ఈశ్వర నామ కీర్తయేదేవ। తదుక్తం మకుటోత్తరే॥ భుంజానోఽపి హి మౌనధ్యాయే ద్వాచా సంకీర్తయేదపి। న విద్యతే తదాశౌచం పవిత్ర స్సర్వదాస్మ్యహమితి॥ దేవతాభిధానం చ ప్రయతి ఇత్యాపస్తంబ వచనం దేవతాంతర విషయ మిత్యాహుః, భోజన కాలే విహితః శాస్త్రే మౌనం పంచగ్రాస విషయః। స్మృత్యర్థసారే॥ అస్య చాన్నస్య గ్రాసాన్ మంత్రైః ప్రాణాది పంచభిః। దేవభోజనం జ్ఞేయం తత్రైవ నియమః స్మృతః। ప్రాణాహుతిషు పర్యాప్తు హుతాస్వేవ త్యజేద్గృహీ। ప్రాణస్య ధారణం మౌనం తావన్నిర్దిష్టవేద్విజైరితి॥ శాండిల్యః॥ నావశ్యం భోజనే మౌనం కుటుంబాశ్రమ మాసినాం। వచోపచారః కర్తవ్యో భుంజతాం సహభోజనే ఇతి॥ బోధాయనః॥ బ్రాహ్మణేషు అత్మామృతత్వా యేత్యేతరేణాత్మానం యోజయేత్। సర్వక్రతు యాజినా మాత్మయాజీ విశిష్యతే

హోమము చేయుచు మాటాడినచో వాని సిరిని అగ్ని గ్రహించును। భుజించుచు మాటాడు వాని యాయువును మృత్యుదేవత యాకర్షించును. గాన యీమూడు పనుల యందు మౌనము వహింపవలయును। భుజించునప్పుడు శ్రీహరి నామము కీర్తింపనగును. దేవతా నామంబులను ఉచ్చరింపఁ గూడదని యాపస్తంబుఁడు చెప్పినది అన్యదేవతా నామ విషయమని గ్రహింపఁదగినది.

భోజన కాలమునందు గ్రాసవేళ మాటాడకుండ వలయునని చెప్పినది యయిదు ప్రాణాహుతులు చేయునప్పుడు మాత్రమే నుపయోగించునని కొందఱి యభిప్రాయము. ఇదియు చాలదు భోజన నియమము లన్నియు ప్రాణాహుతి మాత్ర విషయములగాన. ఎడమ చేతితో భోజనపాత్ర పట్టుకొనుటయు, మౌనము ప్రాణాహుతులు వేసికొనగనే విడువవలయునని స్మృత్యర్థసారము గలదు. ఇతరులతోఁ గూడ భుజించు విప్రబంధులకు వాక్కుచే నుపచారోక్తులు చెప్పుచుండవలయును గాన భోజన కాలమున గృహస్థులకు మౌనవ్రతమావశ్యకము గాదని శాండిల్యుఁడు చెప్పెను. ఆత్మను గో యాజ్యాత్మను. పరమేశ్వరు నందు చేర్చు చున్నాను అను అర్థము గల బ్రాహ్మణేషు అను మంత్రములో పరమేశ్వరు నందు చేర్చిన వాఁడు ఆత్మయాజి యనబడును. సర్వ

ఇతి॥ మార్కండేయః॥ అశ్నీయాత్తన్మనా భూత్వా పూర్వం తు మధురం రసం। ద్రవాన్నోదనాన్మధ్యే కటు తిక్తాదికం తతః॥ ప్రాగ్ద్రవం పురుషోఽశ్నీయాత్। మధ్యేతు కఠినాశికః। అంతే పునర్ద్రవాశీతు బలారోగ్యే న ముంచతి॥ ఇతి స్మృత్యంతరే॥

కాలే ప్రాశనాద్యుత్తే భుక్తం అల్పం స్వల్పం సబాధతే। ఘుష జీర్ణేతే క్షిప్రం స్నిగ్ధోష్ణం బలవర్ధనం। క్షిప్రం భుక్తం తథా చాన్నం దాతుసామ్యం కరోతి హి॥ మాత్రాశీ సర్వకాలం స్యాత్ సా హ్యగ్నేః ప్రవర్తికా॥ భారతే॥ గుణాంశ్చ షణ్మితభుక్ భజతే ఆరోగ్యమాయుశ్చ బలం సుఖం చ। అనావిలంచాపి భవేదపత్యం నచైనమత్యాశ యుతాభవేయురితి॥ వ్యాసః। నాతృప్తో భోజనం కుర్యాత్ కుర్యాన్నాతి బుభుక్షితః। ఆహారం కాలే సంప్రాప్తే యో న భుంక్తే బుభుక్షితః॥ తస్య సీదతి కాయాగ్నిర్దగ్ధేంధన ఇవానలః। అనారోగ్యమనాయుష్యమస్వర్గ్యం చాతిభోజనం। అపుణ్యం లోకవిద్విష్టం తస్మాత్తత్పరివర్జయేదితి॥ ఆపస్తంబః॥ అష్టౌ గ్రాసాః మునేర్భక్ష్యాః షోడశారణ్యవా

స్తు యాజకస్య నియమాత్మయాజి. శ్రేష్ఠుడగునని బోధాయనుఁడు చెప్పెను॥

భోజనము సేయు నప్పుడు శ్రేయస్కరముగా, మొదట మధుర పదార్థములను నడుమ లవణరసముగల పదార్థములను, కొనకు గారము చేఁదుగల వస్తువులను గ్రహింపవలయును॥ మొదట ద్రవపదార్థములను నడుమ కఠిన పదార్థములను, కొనకు తిరిగి ద్రవపదార్థములను భుజించు వానికి బలము, నారోగ్యము కొంచెము కొంద కుండును॥ అని మార్కండేయుఁడు చెప్పెను॥ యుక్త కాలమున భుజించిన నాహారము బలము నొసఁగును. సులభముగా జీర్ణమగును॥ కొంచెము వెచ్చనిదియు నెయ్యితో కూడినది బలకరమగును॥

సర్వకాలము మితభోజిగా నుండవలయును. అట్లుండెనేని వానికి జఠరాగ్ని మాంద్యము నొందదు॥ ఆరోగ్యము, ఆయుష్యము, పుత్రఫలము, ఆరోగ్యయుతము సంతతి మొదలగు గుణములు మితాశనపరులకు గలుగును కావున మితాశనము మాత్రము॥ జీర్ణము కానప్పుడు భుజింపఁగూడదు॥ ఆకలి యాకొక్కలి బాధ మాను దాక నుపేక్షింపఁ గూడదు. యుక్తకాలమున నాహారము గ్రహింపకున్న యెడ కట్టెలు లేకుండిన యగ్ని నశించునట్లు జఠరాగ్ని లోపించును॥

అతిభోజనము జేయునెడ ఆరోగ్యము, ఆయుష్యము, స్వర్గము పుణ్యము, జనా

సినః। ద్వాత్రింశద్గృహస్థస్య షణ్ణవతిర్బ్రహ్మచారిణ ఇతి॥ స ఏవ, ఆహితాగ్నిరనడ్వాంశ్చ బ్రహ్మచారీచ తేత్రయః అశ్నంతి సిద్ధ్యంతి స్వకార్యం కుర్వంతీత్యర్థః॥ స ఏవ యావద్గ్రాసం సన్నయన్నాస్యం దయాత్ కృత్వా గ్రాసం గ్రసేత సహాంగుష్ఠం చ ముఖం సర్వాంగుల్యః కుర్యాత్ తన్నాదనానుమానాత్॥ యావదేవ గ్రసితుం శక్యం తావదేవ సంనయేత్ పిండీకుర్యాత్ స్వకాందయుక్తం భూమావన్నలేపాన పాతయేత్ సహాంగుష్ఠం ఆస్య గ్రాస ప్రదేశే యథాంగుష్ఠస్పర్శను ప్రవిశతి తథాస ర్వాశ్చ గ్రాసాన్ గ్రసేత్ వేత్యర్థః। సోత్తర చ్ఛదన శ్చైవయజ్ఞోపవీతీ భుంజీత॥ ఉత్తర చ్ఛదస మవపనాస॥ వ్యాసః। వక్త్ర ప్రమాణం పిండాన్ గ్రసేదేకైకశః పునః। వక్త్రాధికస్తు యః పిండ ఆత్మోచ్ఛిష్ట స్సఉచ్యతే। పిండావశిష్ట మన్యచ్చ వక్త్రాన్నిస్సృత మేవచ। అభోజ్యం తద్విజానీయా ద్భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేత్। సదాచారప్రకాశికాయాం తద్విజానీయాద్భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేత్ యథా స్వేచ్ఛవధానం స్యాత్తథా భుంజీతి సత్యాశ ఇతి॥

[illegible] కబళ ములు నమలక [illegible] భుజింపవలెను। [illegible] కబళములను గ్రాసములు [illegible] భుజింప [illegible]
లయను బ్రహ్మచారి యన్ననెట్టి యాభేదముగ భుజింపవలెను।
ఆహితాగ్ని, ఎద్దు, బ్రహ్మచారి వీరుముగ్గురు యథేష్టముగా భుజింపను సక్తి
గాని వారివారి కార్యములను నెరవేర్పజాలరు॥
కబళము గాని చిన్న చిన్నవిగా నిర్వాతిగా [illegible] కబళములంతయు చేత
గోటి ప్రేళ్లతో గూడ నోరు తెరచి నోట పెట్టవలెను గ్రాసము చేయునప్పుడు
[illegible] భుజింపవలెను [illegible] చెప్పినట్లు భుజింపవలెను [illegible]
[illegible] భుజింపవలెను [illegible] ముఖ్యమైన [illegible] భుజింపవలెను ఎప్పుడు
[illegible] దగిన మొత్తముగా [illegible] భుజింపవలెను. అట్లు ముద్ద
ముద్దగ చేసి నోటను [illegible] భుజింపకూడదు. గాని నోటిలో ముద్ద
లో [illegible] నోటనుండి జారవిడి భుజింపవలెను [illegible]
[illegible] భుజింపవలెను [illegible]
[illegible] చెప్పెను। [illegible]
[illegible] భుజించునపుడు [illegible]

పరాశరః॥ యో వేష్టిత శిరా భుంక్తే యో భుంక్తే దక్షిణా ముఖం। వామ పాద కరః స్థిత్వా తద్వై రక్షాంసి భుంజతే, ఇతి॥ వ్యాసః॥ యస్తు పాణితలే భుక్తే యస్తు ఫూత్కార సంయుతం। ప్రసృతాంగుళిభి ర్యచ్చ తస్య గోమాంస వచ్చ తత్॥ హస్త్యశ్వ రథ ధాన్యోష్ట్ర మాస్థితో నైవ భక్షయేత్॥ శ్మశానాభ్యంతర స్థోవా దేవాలయ గతోపివా। శయనస్థో నభుంజీత నపాణిస్థో నచాసనే। నార్ద్రవాసా నార్ద్ర శిరా నచాయజ్ఞోపవీతవాన్। నప్రసారిత పాదస్తు నపాదోపేత పాణిమాన్। నచావసక్థి సంస్థశ్చ నచపర్యంక మాస్థితః। నవేష్టిత శిరాశ్చాపి నోత్సంగ కృత భోజనః। నైకవస్త్రో దుష్టమధ్యే నోపానత్క స్సపాదుకః। నచర్మోపరి సంస్థశ్చ చర్మావేష్టిత పార్శ్వవాన్। గ్రాస శేషం న చాశ్నీయాత్ పీత శేషం పిబేన్నచ। శాక మూల ఫలేక్షూణాం దంతచ్ఛేదై ర్నభక్షయేత్॥ బహూనాం భుంజతాం మధ్యే నచాశ్నీయాత్త్వరాన్వితః। వృథా నవికిరే దన్నం నోచ్ఛిష్టః కుత్ర చిద్వ్రజేత్॥ యస్త్వక్తం భుంజతే చాన్నం భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేత్॥ ఇతి॥

బృహస్పతిః॥ ఖాదితార్థం పునః ఖాద్వా మోదకాని ఫలానిచ। దంతచ్ఛిన్నాని భక్ష్యాణి శిష్టంచ భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేదితి॥ అన్యమే

దని పరాశరుఁడు చెప్పెను. అరచేతిలో బెట్టించుకొని గాని, ఉఫ్ఫూ అని యూఁదుకొనుచు గాని, చేతివేళ్లు ముడుచక గాని, భుజించిన యన్నము గోమాంస తుల్యమగును। ఏనుగు గుఱ్ఱములు రథము, ధాన్యము, ఒంటె, యనువానిమీఁద నెక్కి భుజింపఁ గూడదు॥ శ్మశానము నందు గాని, దేవాలయమునందు, పక్క మీఁద గాని, సింహాసనము నందు గాని యుండి భుజింప కూడదు॥ తడివస్త్రముతో గాని, తడితలతో గాని, యజ్ఞోపవీతము ధరింపక గాని, కాళ్లు జాపుకొని గాని, చేయి పాదముమీఁదఁ బెట్టుకొని గాని, పార్శ్వము తొడమీఁదఁ బెట్టుకొని గాని, ఒంటి గుడ్డతో గాని, దుష్టుల మధ్యమున గాని, రంగు బట్టకొని గాని, పాదుకలతో నెక్కి కొని గాని, చర్మమునఁ గూర్చుండి కాని భుజింప గూడదు, పలువురు భుజించు చుండ తానొకఁడు తామ వేగిరముగా భుజింప గూడదు॥

భుజించునప్పుడు మిగిలిన దానిని తిరిగి భుజింపఁ గూడదు. ఒకసారి త్రాగగా మిగిలిన నీళ్లను తిరిగి త్రాగఁగూడదు. కాయలు, పండ్లు, చెఱకు మొదలగు వానిని దంతము

ధికేః ఉద్ధ్రాయచ పునః । స్పృష్టం పాద స్పృష్టం చలాఘితం । కేశ కీటాది భిన్నంచ ముఖ్య మాజ్య వివర్జితం । అన్నం తద్రాక్షసం జ్ఞేయం తస్మాద్యత్నేన వర్జయేత్ ॥ హారీతః ॥ సమూర్ద్ధా లోక మార్గేషు ప్రదోషేచ మహానిశి । కోణే చా మార్జితే నాద్యాత్ స్థిత్వా శయ్యాసు హార్మ్యకే । ఇతి ॥ బృహస్పతిః ॥ అన్యాగారే గవాం గోష్ఠే దేవ బ్రాహ్మణసన్నిధౌ । జప్యే భోజన కాలేచ పాదుకే పరివర్జయేదితి ॥

యాజ్ఞవల్క్యః ॥ సభార్యాదర్శనేఽశ్నీయాత్ నైక వాసాసచ స్థితః । ఇతి ॥ భార్యాయా మాత్మ పురతః ॥ స్థితాయాం నాశ్నీయాత్ । అవీర్యాపత్యా భూయాత్ । తథాచ శ్రుతిః । జాయాయా అన్తే నాశ్నీయాత్, అవీర్య వద పత్యం భవతీతి । అత స్తయా సహ భోజనం దూరాదేవ నిరస్త మితి విజ్ఞానేశ్వరః ॥ వ్యాసః ॥ ఏక పంక్త్యు పవిష్టానాం విప్రాణాం సహభోజనే । యద్యేకోపి త్యజేత్పాత్రం నాశ్నీయు రితరేష్వను ॥ భుంజానేషుతు విప్రేషు యస్తు పాత్రం పరిత్యజేత్ । భోజనే విఘ్నకర్తాసౌ బ్రహ్మహాపిచ చోచ్యతే ॥ ఏక పంక్త్యుపవిష్టానాం విప్రాణాం భుక్తి కామినాం । యోవిఘ్నం కురుతే మర్త్యః తస్యాన్యో నాస్తి పాపకృ

లతో ఛేదించి భక్షింపఁగూడదు అన్నము నెఁజల్లఁగూడదు అట్లచేతితో నెటుసుచు గూడదు. కుడుములు, పండ్లు మొదలగు వానిలో గొంత భాగము నోటితో గ్రహించి మిగిలిన దానిని తిరిగి భక్షింపఁగూడదు. కొంత భుజించి లేవగా మిగిలిన దానిని గా ఎంగిలి దానిని, కాలితో దాటిన దానిని, వెండ్రుకలు, పురుగులు చేరిన దానిని, నేల [illegible]ళీకరింపని దానిని భుజింపకూడదు. కూన్రలు దాచుచుండగను, దానియందు, ప్రదోషకాలమునందు, అర్ధరాత్రియందు, పక్కమీదను, నిల్చుండియు, మేడమీదను, మూలయందు, తుడువనిచోటను భుజింపఁ గూడదు॥ పరులయింటియందు, గోశాలయందు, దేవ బ్రాహ్మణ సన్నిధానము నందు జపకాలమున, భోజనకాలమునను పాదుకలు తొడిగికొనఁగూడదు భార్యచూచుచుండగా భుజించు నెడ వీర్యవంతమగు సంతానము గలుగదు గావునట్లు చేయఁగూడదు. భార్యచూచుచుండగనే గూడదనుటంబట్టి భార్యతోఁగలసి భుజించుట కూడదని వేరె చెప్పఁబనిలేదు॥

ఒక్క పంక్తిలో పలువురు భుజించుచుండ వారిలో నొక్కఁడు విస్తరి వదలి [illegible] భుజింపకూడదు. పలువురు భుజించుచుండ నడుమ [illegible]

త్ ॥ వ్యాసః ॥ పంక్తి భేదీ వృథాపాకీ నిత్యం బ్రాహ్మణనిందకః । ఆదేశీ వేదవిక్రేతా పంచైతే బ్రహ్మఘాతకాః ॥ పరాశరః ॥ అన్నేక పంక్త్యా నాశ్నీయాత్ బ్రాహ్మణైః స్వజనైరపి । కో హి జానాతి కింకస్య ప్రచ్ఛన్నం పాతకం భవేత్ । ఏక పంక్త్యుపవిష్టానాం దుష్కృతం యద్దురాత్మనాం సర్వేషాం తత్సమం తావత్ యావత్పంక్తిర్న భిద్యతే ఇతి ॥ పంక్తి భేదే ఉపాయ మప్యాహ నారదః అగ్నినా భస్మనా చైవ స్తంభేన సలిలేన చ ద్వారేణ చైవ మార్గేణ పంక్తి భేదో బుధైః స్మృతః ఇతి ॥ చండాలం పతితం శ్వాన ముదక్యాం సూతికాం తథా । దృష్ట్వా భుక్త్యంతరే న్నత్యా మాస్తోకేత్యృచం జపేత్ ॥

శ్రాద్ధే అన్యోన్య స్పర్శనే కర్తవ్య మాహ శంఖః ॥ శ్రాద్ధం కృత్వా తు భుంజానః బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణం స్పృశేత్ । తదన్నమత్యజన్ భుక్త్వా గాయత్ర్యష్టశతం జపేత్ ॥ మార్కండేయః ॥ జలం పిబేన్నాంజలినా శయానం న ప్రబోధయేత్ । నాద్యాత్ క్రోడే న ధర్మజ్ఞో ద్వార్యధ్వతే

యన్నట్టి భోజనమునకు భంగము చేయువాడు బ్రహ్మహత్యచేసినవాడగునని, వానికంటె పాపాత్ముడు లోకమందుండడని వ్యాసుడు చెప్పెను, పంక్తి భేదము చేసిన వాడును, తనకు వేరుగా వేలు వంటకము చేయుచు తినువాడును, బ్రాహ్మణ నింద గల్గు వాడును, ఆజ్ఞయిచ్చువాడును, వేదవిక్రయము చేయువాడును ఈ యైదుగురు బ్రహ్మహత్యచేసినవారితో సములు, పలువురితో నేకపంక్తి నుండి భుజింపరాదు, వీరివారిలో నెవ్వడు ప్రచ్ఛన్నముగా నేమిపాపము చేసెనో తెలియదు, పంక్తి భేదము లేకున్నయెడ నేకపంక్తిలో నున్నవాడేమి పాపము చేసియున్నను ఆపాపము పంక్తిలో నున్నవారందరికి చెందునని తెలుసుకొని పంక్తిం న భేదయేత్ అని చెప్పెను పరాశరుడు,

అగ్ని, భస్మము, గడెకె, జలము, ద్వారము, మార్గము వీనిలో నేదైన నడుమనున్నచో పంక్తిభేదమగునని గ్రహింపవలయును। భుజించునప్పుడు పతితులను, చండాలురను, రజస్వలను, ప్రసవించిన యాడుదానిని చూచినయెడల భోజనము కానిచ్చి స్నానముచేసి మాస్తోకే అను ఋక్కును జపము చేయవలయును। శ్రాద్ధకాలమందు భోక్తలు భుజించునప్పుడు నొక్కనొకరు తాకకూడదు. అట్లు దాకినచో భోజనానంతరము నూటయెనిమిది మారు గాయత్రి జపింపవలయును। దోసిలితో జలము త్రాగకూడదు, నిద్రించువాని మేల్కొలుపకూడదు

ధ్యానసం విశేత్। శాండిల్యః। పిబేద్భోజనస్యాన్తే నపానీనాన్నభోజనే।
ప్రభూతం నపిబేత్తోయం నాపిబన్నశనంచరేత్। పీత్వా న శిష్టయత్తోయం
పునస్తన్నపిబేజ్జలం కాత్యాయనః। సృశాంభోజనకాలేతు యదాదీపో వి
నశ్యతి। పాణిభ్యాం పాత్రమాదాయ। భాస్కరం మనసా స్మరేత్।।
పునశ్చ దీపితం కృత్వా తచ్ఛేషం భోజయేన్నరః। పునరన్నం నభో
క్తవ్యం భుక్త్వా పాపైర్విలిప్యతే।

శాతాతపః। లవణం వ్యంజనం చైవ ఘృతం తైలం తథైవచ।
లేహ్యం పేయంచ వివిధం హస్తదత్తం నభక్షయేత్।। ఆపస్తంబః। త
స్మాదంతర్హితం చాన్నం పర్ణేన తృణేన వా ప్రదద్యాన్న తు హస్తేన
నాయసేన కదాచన। ఇతి। గౌతమః। శ్వాపద [illegible] ప్రభాన్యాన ప్రగ్రాహ ప్ర
ధ్యోలూకభక్షస్య చ। ఏతేషాం నినదో యావత్తావత్కాలమభోజనం।
మలశింఖాంశి కోత్సర్గః నాన్నకాలే ప్రశస్యతే। బలిమాంగల్య జప్య
హోమా మనసచ మనుజనే। రత్నానవ్యాం నోచ్ఛిష్టం కస్యచిద్ద
ద్యాన్నాద్యాద్దుచ్ఛిష్టమేవచ। మాతాపితృగురూచ్ఛిష్టం బా

డు అంగములయిన యాగపురుషులతోగూడి తినుము. అధార్యకుడు, గోబలునుని నాతో
గలసి భుజించవలదు। జలపాత్రములోనె జలము త్రాగవలెనుగాని భోజనపాత్రము
లోగాని చేతితోగాని పానము చేయరాదు. భుజించునప్పుడు అధికముగా జలము
త్రాగుట, బొత్తుగా త్రాగకుండుట చేయరాదు. భుజించునపుడు త్రాగగా మిగిలిన జలము
తిరిగి త్రాగరాదు। భుజించునప్పుడు దీపమారిపోయినెడల రెండు చేతులలో భోజన
పాత్రము బట్టుకొని మనసున సూర్యుని ధ్యానింపవలెను తిరిగి దీపము వెలిగించి పాత్రములో
ని అన్నము మాత్రమే భుజింపవలెను అంతియెగాని తిరిగి వడ్డించుకొని భుజింపరాదు

ఇది రాత్రి కాల విషయమునుగూర్చి చెప్పబడినది. లవణము, వ్యంజనములు, నెయ్యి, నూ
నె, తైలము, లేహ్యము, పేయము, భోజ్యము నిందిగాని చేతితో బెట్టిన దాని భ
క్షింపరాదు। కావున భోజ్యములను పర్ణములతో నయినను తృణములతోనైనను వానితోను
వడ్డింపవలెను। ఇనుపపాత్రతో వడ్డింపగూడదు। [illegible]
[illegible] భుజించునప్పుడు, జపము చేయునప్పుడు
[illegible] భుజింపకూడదు। [illegible] భుజింపగూడదు
[illegible] చీమిడి [illegible] బాలుడు
[illegible]

...ోత్పన్నం న భక్షయేత్ సుఖీ॥ ఇతి॥ స్మృత్యర్థ సారే॥ భోజనే కేశ కీటాదిదూ
షితే। తావన్మాత్రం సముద్ధృత్య, జలం భస్మ వా క్షిప్త్వా భుంజీయాదే
తి॥ యత్తు గౌతమేనోక్తం నిత్య మభోజ్యం కేశ కీటావపన్నమితి త
త్కేశ కీటాదిభి స్సహ యత్పక్వం తద్విషయం॥

భక్ష్యాభక్ష్య నిర్ణయః.

వ్యాసః॥ అభక్ష్యస్య నివృత్త్యాతు విశుద్ధం హృదయం భవేత్।
ఆహార శుద్ధౌ చిత్తస్య విశుద్ధి ర్భవతి స్వతః। ఇతి॥ అపరార్కే । జాతిదు
ష్టం క్రియాదుష్టం కాలాశ్రయ విదూషితం సంసర్గ హేతు దుష్టంచ సు
హృల్లేఖం స్వభావతః॥ జాతి దుష్టా దీనాముదాహరణం యథా । స్మృ
త్యన్తరే । లశునం గృంజనం చైవ పలాండుం కవకాది చ। వార్తాకనా
ళికాలాబు వ్యాహ్యే పేయూష జాతి దూషితం। సభక్ష్యయే క్రియా దుష్ట
ముద్దిష్టం పతితాదిభిః॥ కాలదుష్టం తు విజ్ఞేయ మస్నేహాక్తం చిరస్థి
తం దధి భక్ష్యం వికారం చ మధువర్జం తదిష్యతే। సురాల శునసం
స్పృష్టం పీయూషాది సమన్వితం సంసర్గా ద్దుష్యతే తద్ధి శూద్రో

కరంబగును. భోజ్యవస్తువుల యందు వెండ్రుకలు పురుగులు చేరునెడ నచ్చట కొంతవ
స్తువును దీసివైచి, జలము భస్మమును జల్లి, భుజింపవచ్చును. కేశములు, పురుగులు
కలసితో వండిన వస్తువులను తినవలదు।

భక్ష్యాభక్ష్య నిర్ణయము.

నిషిద్ధ వస్తువులను భుజింపకున్నయెడ మనస్సు నిర్మల మగును॥ ఆహారము నిర్మ
లమైన దానిచేత మనస్సు నిర్మల మగును।

జాతి దుష్టము, క్రియాదుష్టము, కాలదుష్టము, ఆశ్రయదూషితము, సంసర్గదుష్టము, స్వభా
వ దుష్టము, సుహృల్లేఖము-రసదుష్టము ననువానిని భుజింపగూడదు. వీనిలో నీరుల్లి వెల్లుల్లి
తెల్లవంకాయ గుమ్మడి యానపకాయ, మద్యమాంసములు మొదలగునవి జాతిదుష్టములు.

పతితులు, దీక్షారహితులు తాకిన వస్తువులు, వస్త్రపూతము గాని నీరు, [illegible]
గునవి క్రియాదుష్టములు।

జాము సేపునకు నవ్వల వండిన పదార్థము మొదలైనవి కాల దుష్టములు। [illegible]
[illegible]ము మున్నగువాని సంసర్గ గలవి సంసర్గదుష్టములు పిల్లి మొదలయినవి ముట్టిన
పదార్థములు [illegible] దుష్టములు [illegible] నీరు, [illegible]

ఘృష్టం పదాచ నేత్। విచికిత్స్యాంతు స్యాదయే యస్మిన్ సన్దేహే ప్రజాయ తే సుహృల్లేఖంతు విజ్ఞేయః పీయూషంతు స్వభావతః। రసగవ్యాదినా ద్రాక్షాదిసంసర్గ విహితదన్యతః॥ ఘర్మసార సుధాసఖౌ। అలాబుం గృంజనం చైవ పలాండుం పిండమూలకం గాంధారికచరం ధాణీ లవణాన్యాషరాణిచ। ఆరక్తానపి నిర్యాసాన్ వ్రశ్చనాన్ లవణానిచ। స్వయంన్నపక్వం సర్వం హింగు ద్రవ్యం వినైవతు। ఛాత్రాకం శిల్లుకం చైవ బ్రాహ్మణో నైవ భక్షయేదితి॥ మనుః। శుక్తం పర్యుషితం చైవ శూద్రస్యోచ్ఛిష్ట మేవచ। అనిర్దశాహ గోక్షీరం ఔష్ట్రమైక శఫం తథా। ఆవికం సంధినీ క్షీరం వివత్సాయాశ్చ గోపయః। ఆరణ్యానాంచ సర్వేషాం మృగాణాం మహిషీం వినా। స్త్రీక్షీరం చైవ వర్జ్యాని సర్వశుక్తాని చైవ హీతి। సుమంతుః। ఏతాన్యన్నాని ఆతురస్య విక్రియాయాం ప్రశస్తానిభవంతి। స్మృత్యంతరే। క్షీరేతు లవణం దత్వా ఉచ్ఛిష్టేపిచ యద్ఘృతం। స్నానరజక తీర్థేషు తామ్రే గవ్యం సురాసమం। భక్షణార్కే దివారాత్రం సప్తమ్యాంచ నిశివచ। ధాత్రీ ఫలాని ఖా

నే మొదలైనవి అశౌచ దుష్టములు॥ ఏపదార్థము నెడ సంశయము కలుగునో అది యు హృల్లేఖముగుచు శపిస్తవి రసదుష్టములు ననియెఱుంగ వలెను। సొరకాయ తెల్లగడ్డ నీరుల్లి ముల్లంగి పేలపిండి ఉప్పుమట్టినుండి తీసిన యుప్పు ఎఱ్ఱని చెట్ల బంకలను కోత వలనను పుట్టునవి ఇంగువ [illegible] ఇట్టి వస్తువులు బ్రాహ్మణుడు భక్షింపకూడదు [illegible] పులిసినవి పాచిపోయినవి యుప్పులు [illegible] కూడు భుజింపగా మిగిలిన దానిని ఈనిన పదిదినములు గడవని గోవుపాలను, ఒంటె పాలను గొఱ్ఱెపాలను [illegible] యావుపాలను మాడుదలైన గేదెపాలను స్త్రీలపాలను [illegible] యావు పాలను గేదె తప్ప అడవి మృగముల పాలను [illegible] పాలలో [illegible] రోగుల యెడ ఉపయోగింపవలెను పాలలో లవణము కలుపరాదు [illegible] నావధముల యెడ [illegible] శుద్ధములు [illegible] ఉచ్ఛిష్టమున నేయి [illegible] రాగిపాత్రలో పాలు [illegible] కల్లులో [illegible] జలములు [illegible] అదివారము నాడు సప్తమి [illegible] పగలు పూట వెలగ [illegible] [illegible] నాడు [illegible] [illegible] కాయ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] భక్షింపరా [illegible]

[illegible] నిష్కారణ [illegible]

...శ్నంస్తు భక్షేత్సకృత్। ఇతి। స్మృత్యర్థసారే। భోజనే కేశ కీటాదిదూ
షితే। తావన్మాత్రం సముద్ధృత్య, జలం భస్మవా క్షిప్త్వా భుంజీయాది
తి। యత్తు గౌతమేనోక్తం నిత్యమభోజ్యం కేశ కీటావపన్నమితి త
త్కేశ కీటాదిభి స్పృష్టం యత్పక్వం తద్విషయం।

భక్ష్యాభక్ష్యనిర్ణయః.

వ్యాసః। అభక్ష్యస్య నివృత్త్యాతు విశుద్ధం హృదయం భవేత్
ఆహార శుద్ధ్యా చిత్తస్య విశుద్ధిర్భవతి స్వతః। ఇతి। అపరార్కే। జాతిదు
ష్టం క్రియాదుష్టం కాలాశ్రయ విదూషితం సంసర్గహేతు దుష్టంచసు
హృల్లేఖం స్వభావతః। జాతిదుష్టాదీనాముదాహరణం యథా। స్మృ
త్యర్థసారే। లశునం గృంజనంచైవ పలాండుం కవకాదిచ। వార్తాకనా
ళికాలాబుహ్యాద్యేయా జ్ఞానదూషితం। సభక్ష్యమే క్రియయా దుష్టం
యద్దుష్టం పతితాదిభిః। కాలదుష్టం తు విజ్ఞేయమన్నం పాక్తం ద్వ్యహస్థి
తం దధి భక్ష్యం వికారంచ మధువర్జం తదిష్యతే। సురాలశునసం
స్పృష్టం పీయూషాది సమన్వితం సంసర్గాద్దుష్యతే తద్ధి శూద్రో

కరంబగును. భోజ్యవస్తువుల యందు వెంట్రుకలు పురుగులు చేరునెడ నచ్చటి కొంత భా
గమును దీసివైచి, జలము భస్మమును జల్లి, భుజింపవచ్చును। కేశములు, పురుగులు మొ॥
వానితో జేరియుండిన వస్తువులను విడువవలయును।

భక్ష్యాభక్ష్య నిర్ణయము.

నిషిద్ధ వస్తువులను భుజింపకున్నయెడ మనస్సు నిర్మలమగును। ఆహారము నిర్మ
లమైనదైనయెడ మనస్సు నిర్మలమగును।

జాతి దుష్టము, క్రియాదుష్టము, కాలదుష్టము, ఆశ్రయదూషితము, సంసర్గదుష్టమును
తే దుష్టము సుహృల్లేఖము-రసదుష్టము ననువానిని భుజింపగూడదు। వీనిలో నీరుల్లి వెల్లుల్లి
తెల్లవంకాయ గుమ్మడి యాపకాయ, మద్యమాంసములు మొదలగునవి జాతిదుష్టములు.

పతితులు, దీక్షాంతితులు తాకిన వస్తువులు, వస్త్రపూతము గాని నీరు, మొదల
గునవి క్రియాదుష్టములు।

చాలసేపుకు నవ్వల వండిన పదార్థము మొదలైనవి కాలదుష్టములు।
... మున్నగువాని సంసర్గ గలవి సంసర్గదుష్టములు పిల్లి మొదలయినవి మూర్తిన
పదార్థములు [illegible] దుష్టములు [illegible] నీరు, రాగిపాత్రలో

ద్భిష్టం నదాచరేత్। విచికిత్సాతు స్మృతయే యస్మిన్ స్మృత్నే ప్రమాణతః
తే సుహృల్లేఖంతు విజ్ఞేయః పీయూషంతు స్వభావతః। రసగవ్యాంవి
శా లాదిసంసక్త మితదన్యతః॥ వర్జ్య సార సుధాప ఫౌ॥ అలాబుం గృం
జనం చైవ పలాండుం పిండ మూలకం గాంధారక శరం భాణి లవణా
న్యాషరాణిచ। ఆరక్తానపి నిర్యాసాన్ ప్రత్యక్ష లవణానిచ। స్వాశ్చ
న్నపభక్షణం సర్వం హింగు ద్రవ్యం వినైవతు। భూతృణా శిల్లుకా చైవ
బ్రాహ్మణో నైవ భక్షయేదితి॥ మనుః। శుక్తం పర్యుషితం చైవ శూ
ద్రస్యోచ్ఛిష్ట మేవచ। అనిర్దశాహ గోక్షీరం ఔష్ట్రమేక శఫం తథా।
ఆవికం సంధినీ క్షీరం వివత్సాయాశ్చ గోపయః। ఆరణ్యానాంచ సర్వే
షాం మృగాణాం మహిషీం వినా। స్త్రీక్షీరం చైవ వర్జ్యాని సర్వ శుక్తా
ని చైవ హీతి। సుమంతుః। ఏతా న్యన్యానిహా ఆతురస్య విక్రియా
యాం ప్రతిషిద్ధానిభవంతి। స్మృత్యంతరే। క్షీరేతు లవణం దత్వా ఉచ్ఛి
ష్టేపిచ మూత్రలిం స్నానాంరజక తీర్థేషు తామ్రే గవ్యం సురాసమం। భా
నువారే దివారాత్రౌ సప్తమ్యాంచ నిశిచ। ధాత్రీ ఫలా నిహ భా

ఏపదార్థము నెడ సంశయము గలదో
నెదైనది అశ్రోత దుష్టములు॥ ఏపదార్థము నెడ మనస్సు సంశయము గల్గునో
దనుహృల్లేఖమనుది తప్పినవి రసదుష్టములు ... సొరకాయ తెల్లగడ్డ నీరుల్లి
ముల్లంగి పెండలము ఉప్పుమట్టినుండి తీసిన యుప్పు ఎర్రని చెట్ల బంకలను కేవ
లమును ఇంగువ లేని పట్ల బంకలను; బ్రాహ్మణుడు భక్షింపకూడదు దాచిన
అన్నమును ... మిగిలిన దానిని పనికిరానివి
కష్టమైనవి ... భుజింపగా మిగిలిన ... యావుపాలను మూడవ
దినమున గోవుపాలను, ఒంటె పాలను గొర్రెపాలను ... వాని
యావు పాలను గేదెదప్ప ... పాలను స్త్రీల పాలను ... వాని
దినము ... నిషిద్ధములు ... పాలయందున్న
... పాలలోని ఉప్పు ... ఆదివారమునాడు సప్త
మినాడును ... రాత్రులను ... ఉసిరిక కాయ
... నిషిద్ధము
... వలతు ... వలదు॥

క్షీరం చాలక్షీకో భవేత్సదా॥ అపరాహ్ణే॥ దివా కపిత్థచ్ఛాయాయాం
తథా రాత్రౌ శమీషు చ। ధాత్రీఫలేషు సప్తమ్యాం నిత్యలక్ష్మీర్వ్యసతే
సదా। స్మృత్యంతరే॥ ఆమలక్యాః ఫలం చైవ జంబీరం తింత్రిణీ ఫలం
ప్రజ్ఞాంతరాత్ లక్ష్మీకామః సదైతి ద్వర్జయేన్నిశి॥ నారికేళోదకం కాం
స్యే పానపాత్రే స్థితం మధు। తామ్రపాత్రే స్థితం గవ్యం మద్యతుల్యం
ఘృతం వినా। అపి ప్రస్థాన సమయే రాత్రౌ దధి న భక్షయేత్। మధు
ప్రదానంచ సర్వమిత్యాపి శేషతః ఇతి॥

భక్ష్యాభక్ష్యాః భృగుః॥ శేషైస్తు కారవల్ల్యాది సర్వం గ్రాహ్యం
వివర్జితం। కందం పిండకృతం చైవ శ్రుకకందం తథైవచ। మహాకం
దాది కందంచ ఆహారేచ్ఛ విచక్షణః। సహకార ప్రభేదంచ తథైవ ప
నసప్వాయం। కదళ్యాదిషు భేదాంచ గృహ్ణీయాత్తు ప్రయత్నతః। కూ
ష్మాండోర్వారుకం చైవ సింహీం వ్యాఘ్రీం తథైవచ। కర్కోటకాది
సం గ్రాహ్యం కళింజాది వివర్జయేదితి। సగవః అగస్త్యం శకటం శాకం

గూడదు. కంచుపాత్రలో టెంకాయనీళ్ళు రాగిపాత్రలో నుంచిన తేనెయు, రాగి
పాత్రలో నున్న పాలు నేతితో తుల్యము లగును. మధుపర్క సమయము నందు గాక ప్ర
యాణ సమయము మొదలైన రాత్రి కాలము నందు పెరుగు పుచ్చుకొనగూడదు. ఇం
క భక్షింపదగిన వస్తువు లెట్లనగా,

అన్ని విధములైన కాకర కాయలును త్రుంచకంద మహాకంద మొదలగు దుంపలు,
మామిడికాయలు నన్ని ప్రభేదములవి, రెండు విధములైన పనస కాయలును - అరటి కాయ
లును - గుమ్మడి కాయలును - దోస కాయలును, నల్ల కాకర మున్నగు వానిని భుజింపవ
చ్చును. గంజాయి మొదలగు వానిని భక్షింపగూడదు. అవిశ అడవిచేమ బ్రాహ్మణులకు
ముఖ్యముగ వర్జ్యము. మామిడికాయలు అల్లము దోసపండ్లు టెంకాయలు వెలగపండ్లు రేగు
పండ్లు ద్రాక్ష నేరేడుపండ్లు ఖర్జూరపుపండ్లు మాదీఫలములు దానిమ్మపండ్లు వీని భ
క్షింప నగును. మొలకలు జీలకఱ్ఱ మిరియాలు ఆవాలు లవంగములు మినుములు పెస
లు నను వానిని భుజింపనగును. నల్లవస్త్రము తూనవు. గేదెపాలు ఆవుపాలు గ్రహింపవ
ను.

శస్త్రము అధికరణము పుష్పమాలికలు గంధము తైలము ఔషధము మొదలుగా
నన్నిటిని పంచి [illegible]

విహితం। బ్రాహ్మణస్య చ। ఏకమూలాని చాన్యాని గృహ్ణీయాదనిషేధి
తాః। ఆమ్రం చ శృంగిబేరం చ కర్కటీఫలమేవ చ। నాళికేరఫలం చాగ్రం క
పిత్థం బదరీఫలం। ద్రాక్షా దారాదనం జంబుఫలం తాలాంశ ముష్కకః।
ఖర్జూరం వేత్రజం చైవ మాతులుంగం చ దాడిమః। ఫలాన్యేతాని ప
క్వాని కాలపక్వాని చాహరేత్। ఆర్ద్రకం జీరకం చైవ మరీచం సర్షపం
తిలాః। రాజమాషం మహామాషం శ్యామాకం కృష్ణమాషకం। ధాన్యా
నామపి సర్వేషాం కృష్ణధాన్యం వివర్జయేత్। అథ వాస్య దగ్ధం చే
చ్ఛ్రద్ధ తదపి చాహరేత్। మాహిషం క్షీరమాజం చ గవ్యం భక్ష్యం
విసర్జయేత్। ఇతి। శైవ్యనాగ దీక్షితీయే। శాండిల్యః। వాసో భూషణ
మాల్యాని గంధం తైలం తథౌషధం। సర్వం భగవతే దత్వా ఉపయుం
జ్యాన్నివేదితం బుధః। జాబాలశాఖాయాం శ్రూయతే। రుద్రేణాత్తమ
శ్నాతి రుద్రేణ పీతం పిబతి రుద్రేణ ఘ్రాతం జిఘ్రతీతి। కాలోత్త
రేఽపి। తిరస్కృతమశ్నీయాద్యది పాపా శివానర్పితం భుక్త్వా అ
ఘం భుక్త్వా అధో గచ్ఛతి ప్రజాపతిః॥ త్రిగుణః ప్రణేతః తేన స్పృష్టం
భక్షితమశ్నీయాత్। హేపాస్య శివానర్పిత భోజనే పాపమధోగమ
నం చ భవతీతి। వ్యాసః। దేవాసురనరైః స్థాప్యే లింగే చండాయ శం

కొంతవలనను దానిని, రుద్రుడు భుజించిన యన్నమును భుజించవలయును. రుద్రుడు
పానముచేసిన జలమును పానముచేయవలయును. రుద్రుడాఘ్రాణించిన దానినే వాసన
చూడవలయును. జాబాలశ్రుతి యందు గలదు. శివుడు భుజించినదానినే గ్రహింపవల
యును. శివునకు నర్పించని పాపమో గాన నట్టిపాపమును భుజించువాడు తప్పక యధోగ
తిని చెందునని కాలోత్తరమునందున్నది. దేవతలు, రాక్షసులు, ఋషులు స్థాపించిన శివలింగ
ములకు నివేదించిన ప్రసాదము చండీశునకే చెందినది గాన నద్దానిని భుజింపరా
డదు. పాదరసలింగమునందు చండీశునకు చెందిన ప్రసాదమును భక్షింపవచ్చును. స్వా
యంభువలింగము, బాణలింగము, రత్నలింగము, సిద్ధప్రతిష్ఠితము నగు లింగము నందు చం
డాధికారము లేదు. బాణలింగము నందును, రత్నాదికాంతిమణి లింగములయందును, స్వయంభ
ము నందు ధరించిన లింగము నందును చండాధికారము లేదు. అట్టి లింగమునకు నివేది

భునా। తత్ర సన్న్యాసినస్సర్వే ప్రసాద [illegible] నాశనవాత్। వాశీ, భూత్
స్వవశే లింగే చండాయ [illegible] వేశిత [illegible] ఆత్మా పురాణే లింగేస్వా
[illegible] భువే బాణే రత్నే వైరాగ్య [illegible] తే సిద్ధ ప్రతిష్ఠితే లింగే [illegible]
భాగో [illegible] ఇతి॥ పాద్మే। బాణలింగే స్వయంభూతే చన్ద్రకాం
తే హృదిస్థితే। చాన్ద్రాయణ సమం జ్ఞేయం [illegible] భ
క్షణమితి। ప్రతిష్ఠా [illegible] మర్గఫల [illegible] ప్రవహ [illegible]
[illegible] స్వస్య దేవస్య [illegible] చరుం తు [illegible]। తత్ప్రతి
ష్ఠ [illegible] ప్రాజ్ఞః అన్నస్య [illegible] దానపేక్షిత [illegible] చవాత్। [illegible]
పాహ। అన్నస్య పు [illegible] అథాపాద్మే। తత [illegible] తు భుజీత
శుద్ధ [illegible] స్పృహా। [illegible] దేవాయ [illegible] చాత్ర
ద్ధయే ఇతి॥

అథ భోజ్యాభోజ్యాన్న ముక్తం మార్కణ్డేయే॥ గార్హస్థ్యేవ ప్రా
హ్మణా భోజ్యా బ్రహ్మచారి గృహస్థా తథా। ముక్తేర [illegible] భోజ్యా స్యా
త్సన్న్యాసా లింగినాం తథా। [illegible] పాసు [illegible] ఇతి [illegible]
త్॥ తన్న [illegible] గోధన [illegible] యతి [illegible]॥ తథా

[illegible] ప్రసాదము [illegible] చండాలు [illegible] కలుగా [illegible]
[illegible] నుదు॥ [illegible] నైవే [illegible] బాణలింగ [illegible]
[illegible] గాన నివేదితమును [illegible]
[illegible] భుజింప కలదు [illegible] నైవేద్య [illegible] వెతకి [illegible] యున్నది.

ఎవరి యన్నము భుజింపవచ్చును, ఎవరి యన్నము భుజింప గూడదనఁగా నీ మనుమ
[illegible] శాస్త్రములందు చెప్పెను.

బ్రహ్మచారి యొక్కయు, గృహస్థుని యొక్కయు నన్నమును భుజింప వచ్చు
[illegible] యొక్క, యతుల యొక్కయు నన్నము భుజింపకూడదు. [illegible] లింగినాం
అనగా, [illegible] చెప్పుచున్నారు. [illegible] గాను
ఏలన, బ్రహ్మచారి, గృహస్థుఁడు, [illegible] చెప్పఁబడిన [illegible] చెప్పుట నే
యు [illegible] గదా! యతులలో నానాభేదములు గలవు గాన సర్వసా [illegible]
ను [illegible] మేయగును.

హి। పూర్వాహ్ణే, బహ్వృచాః గృహస్థా గృహీతాః। మునిపదేన వానప్రస్థ గృహీతః॥ వాచశ్శేషాన్ లింగిపద- యతిశ్చైవ బోధయతి॥ సర్వపదం చ కుటీచకాది సర్వవిశేషం విశదయతి। తస్మాల్లింగిపదం ప్రవృత్తే యతి పరమితి విశదం॥

ఊర్ధ్వం సప్తేభ్యః, లింగినాం మధ్యాహ్నే భైక్ష్యకాలే స్పర్శలింగి న ఇతి శ్లోకే ప్రాయశ్చిత్త పాద [illegible] నే॥ తత్రాపి పాశుపతా దీనాం, క్షత్రియాదీనాం ప్రయత్నం సర్వలింగిన ఇత్యస్య సర్వమత భిన్నా ర్థాః బోధితత్వాత్ విష్ణు బాహు దేవార్చా పరత్వాన్నైయత్యాత్॥ త త్సర్వోక్త మాయుక్తం॥ తథా॥ [illegible]॥ [illegible] స్వాగ్నిసు ద్విజాతీ నాం। బ్రాహ్మణో భుంజీత॥ [illegible]। వా శ్రోత్రియ తతో [illegible] ప్రాన [illegible] తే [illegible]। సి [illegible] క్లీబేన [illegible] భుంజీత। బ్రాహ్మణః క్వచిత్ అశ్లీల [illegible]। [illegible] తిప [illegible] ద్రే వానాం, తస్య త్రైవర్ణికే॥ [illegible] క్షుధాతురా [illegible] చ భుం జీత [illegible]। [illegible] చ [illegible] యాజ్ఞవల్క్యః [illegible]

[illegible]

గాయకతోరా ఛాన్నం తథా వార్ధుషికస్య చ। దీక్షితస్య కదర్యస్య బద్ధస్య నిగళేన చ। అభిశస్తస్య షండస్య పుంశ్చల్యా దాంభికస్య చ। చికిత్సకస్య మృగయోః క్రూరస్యోచ్ఛిష్టభోజినః॥ ఉగ్రాన్నం సూతకాన్నం చ పర్యాచాన్తమనిర్దశం॥ నభుంజీతేత్యనుషజ్యతే॥ కదర్యో లుబ్ధః॥ ఆత్మానం ధర్మకృత్యం చ పుత్రదారాంశ్చ పీడయేత్। లోభాద్యః పితరౌ భృత్యాన్ స కదర్య ఇతి స్మృత ఇతి నిర్వచనాత్॥ వార్ధుషికో వృద్ధ్యుపజీవీ। ఆత్మస్తుతి పరనిందా పరశ్చ॥ వ్యాజోఽపి ద్ధమ్యా వృత్త్యా జీవన్వార్ధుషికః స్మృతః। యస్తు నిందతి పరాన్ ప్రశంసత్యాత్మనో గుణాన్। స వై వార్ధుషికో నామ సర్వధర్మబహిష్కృత ఇతి స్మరణాత్॥

సహేవః సువర్ణకారు శస్త్రవిక్రయిణా తథా। రజకస్య ఘాతకస్య యస్య చోపపతిర్గృహే। మృష్యంతి యే చోపపతిం స్త్రీజితానాం చ సర్వశః। అనిర్దశకానాం ప్రేతాన్నమతుష్టికరమేవ చ। రాజాన్నం తేజ ఆదత్తే శూద్రాన్నం బ్రహ్మవర్చసం ఆయుస్సువర్ణకారాన్నం యశశ్చర్మావకర్తినః। గణాన్నం గణికాన్నం చ లోకేభ్యః పరికృంతతి।

వార్ధుషికుఁడనగా వడ్డీకాసులతో జీవించు వాఁడు, ఆత్మస్తుతి, పరనింద సేయు వాఁడును వార్ధుషికుఁడే యని చెప్పఁబడును॥

బంగారపు పనిచేయువాఁడు, ఆయుధముల నమ్మువాఁడు, రజకుఁడు, ఘాతుకుఁడు, ఎవ్వని యింటి యందు ఉపపతి యుండునో అట్టివాఁడు సంధానకుఁడు మొదలగు వారి యన్నము తినఁగూడదు। (పేతాన్నము దుఃఖము నిచ్చును. రాజాన్నము తేజము పోఁగొట్టును. శూద్రాన్నము బ్రహ్మవర్చస్సు. తోలుపని బంగారము చేయువాని యన్నము ఆయువు నశింపఁజేయును. తోలుపని వాని యన్నము కీర్తిని చెడఁగొట్టును. గణికాన్నము సంతతిని భంగపఱచును. జీవనార్థమై యర్థమూల్యములచే గొనువారు సంగీతము చేయువాఁడు, ధనశీలుఁడు, అసత్యవాదుఁడు, కుక్కలచే జీవించువాఁడు భార్యగలవాని జీవించు వాఁడు, శూద్రునిసేవ చేయువాఁడు, శూద్రునకు పౌరోహిత్యము చేయువాఁడు మొదలగు వారి యన్నము భక్షింపఁ గూడదు అట్లే పంచుకుఁడు, వృత్తిహీనుఁడు కుష్ఠురోగి, పతితుఁడు, ఘాతకుఁడు, అపస్మారుఁడు మొదలగు వారి

జకస్య చ। గణాన్నం గణికాన్నంచ లోకేభ్యః పరికృంతతి। పూయం చికిత్సకస్యాన్నం పుంశ్చల్యాన్న మింద్రియం। విష్ఠా వార్ధుషికస్యాన్నం శస్త్రవిక్రయిణో మలం॥ యమః॥ యాత్రోపజీవి గాంధర్వాః కారుకస్సూతి స్తథా శ్వజీవి నాటజీవిచ। ఉన్మత్తా వ్యాధయో యాజకాః। కులాల శ్శిల్పకర్మాచ వార్ధుషి శ్శస్త్రవిక్రయీ। అభోజ్యాన్నా ఇమే వదా మార్గాంతానాహ్యకు కుక్కుటాః। కతిచా శ్శాప వితాశ్చ చండాలా అథమాశ్చమే రజకాలా త్యర్పతి తథా సన్యాతి నదదాతిచ। పిత్ర దేవార్చనార్థః। సప ఉక్తః పంక్తిదూషకః ఉభార్థీ తపతే యశ్చ దదాతి శ్రాయశ్రేష్టో। ఏతేశ్చ లకిలై కుక్కుస్స మార్జారః ప్రకీర్తితః। విభవే సతి నైవార్థం దదాతి నజుహోతిచ। తమాహుః కుక్కుటం తస్యాన్నం భుక్త్వా కృచ్ఛ్రేణ శుధ్యతి। సభాగతానాం యస్సభ్యః పక్షపాతం సమాశ్రయేత్। తమాహుః కుక్కుటం దేవా తస్యాప్యన్నం విగర్హితం। స్వధర్మం యస్సముత్సృజ్య పరధర్మం సమాచరేత్। అనాపది స విజ్ఞేయః ఋషిభిః పరికీర్తితః। దేవత్యాగి పితృత్యాగీ గురూణామప్యపూజకః। గోబ్రాహ్మణ స్త్రీవధాచ్చ సోపవిద్ధః ప్రకీర్తితః। అశ్వ

యన్నము భుజింపఁగూడదు. వాహకుఁడు, వైద్యుఁడు- పూజ- దానము పిత్రాదికర్మములును లేని వాఁడు పంచుడఁడని చెప్పఁబడును. తపము, దానము- ధర్మము- పూజ మున్నగు వానిని సంధ్యకు చేయు వాఁడు మార్జాలుఁడని చెప్పఁబడును. సంపద యుండియు- దానహోమాదులు చేయని వాఁడు అఘుఁడని చెప్పఁబడును. అట్టివాని యన్నము భుజించు నెడ కృచ్ఛ్రము నాచరించ్నును చేసికొనవలయును. సభయందు పక్షపాతము వలన యిందిన వాఁడు కుక్కుటుఁడని చెప్పఁబడును. వానియన్నము నింద్యమగును.

ఆపద లేనప్పుడు స్వధర్మము వదలిపెట్టి, పరధర్మము నవలంబించిన వాఁడును, దేవపితృకర్మములు పరిత్యజించిన వాఁడును, గురువులఁ బూజింపని వాఁడును, గోవులను, బ్రాహ్మణులను, స్త్రీలను వధించు వాఁడును నపవిద్ధుఁడని చెప్పఁబడును. కొణాకొంచె న వానిని రక్షింప దలిపెట్టినవాఁడు చండాలుఁడని చెప్పఁబడును. పరాన్నముచే బ్రతుకుచున్న గృహస్థుఁడు చేసిన పూజను, దానము, తపము, అధ్యయనము నవి వాని ఫల ము అన్నదాతనే చెందును. అన్నము

కరస (దాతాచే ద్దాసుస్య ప్రతిషేధకః। శరణాగతా దాస్యజాతి సదా హాలః (కర్తృ నః। పరపాకాన్న పుష్టస్య సతతం గృహమేధినః ఇష్ట దత్తం తపోధీతం యస్యాన్నం తస్య తద్భవేత్। యస్యాన్నేన చ భుక్తేన భార్యాం సమధిగచ్ఛతి। యస్యాన్నం తస్య తే పుత్రాః అన్నాద్రేతః సంభవతే। యాజ్ఞః। కర్పూరహిమమనుష్యాణాం సర్వ మాంసత్యక్త్వా కర్తః। యోహి యస్యాన్న మశ్నాతి స తస్యాశ్నాతి కల్బిషమితి। ఉశనాః। శూద్రాన్నం శవవస్త్రం చ శూద్రాంబు శరయోపితః। ఎకవేశ్మనివాసశ్చ పాపిస్త్రీ తాని సప్తదః।

లిఖిత హరాశికా। కుండాన్నం గోత్రజాన్నం చ దేవలాన్నం తథైవ చ పురోహితస్య యచ్చాన్నం భుక్త్వా చాంద్రాయణం చరేత్। శాతాతపః। తైలం ఘృతం దధి క్షీరం తక్రం శేషు [illegible]। శూద్రే భాండస్థితం తక్రం తథా మధు న దుష్యతి। శాతాతపః। వైశ్వదేవే గతే సోమే శూద్రాన్నం యోతు భుంజతే। శేషా ము స్మృతిః పుణ్యం దాతారం మధ్యగచ్ఛతి। [illegible] ఏకాదశీ మహాపాతకనాశని [illegible]।

నిత్యానక్త (ప్రభావా ముఖం సస్య షిద్ధం [illegible] దేవతాదశ్యా [illegible] నక్త (నతి చేవ సమాచరేత్॥ నుష్ఠా [illegible] సే [illegible] అపి నక్త వ

స్థ భుజింపు మండిపోతెం, తాయు మన్న (ఒగాండె మాంసము మనజాలు చేసిన పాపము వర్ణ మన్నమునాకి యుండ ను [illegible] భుజి చినా వా మన్న దాసల పాండము ఆ [illegible] పరిన్నము [illegible] స్త్ర [illegible] ఆ [illegible] పరిత్యా [illegible] నుయి [illegible] సపతుండ పోగొ [illegible] డగ [illegible] శీలమును, పురోహిత్యము చేయు వారి [illegible] భుజించు నూనె, నెయ్యి, పెరుగు, పాలు, చెంబుపాలు, బెల్లము, గజ్జి, తేనె [illegible] భుజించుటన వ్య [illegible] పుదు చెప్పెను [illegible] భుజించునేని వా డు కెలదాముల [illegible] పాతకు [illegible] ఏకాదశినాడు ఉపవాసము చేయు [illegible] చెప్పెను।

నిత్యనక్త (వమును గలవారికి [illegible] ఏకాదశి నాడు నక్త భోజనము చేయవలయును। [illegible] గల ప్రవంతులు నక్త భోజ

త్రే చైవ దర్శనే॥ శక్తితత్త్వమాత్సౌ ఉపవాసేష్వశక్తానాం నక్తం భోజనం విష్ణుతి ఇతి॥ [illegible] శుక్లోపవాసాః పుణ్యేణోపి నక్తాని తత్రైవ నిర్ణయః॥ [illegible] ఉపవాస [illegible] తు భక్ష్యం [illegible] యేత్॥ [illegible] త్యక్త్వా సేన ఉపవాస ఫలం లభేత్॥ [illegible] ఫల [illegible] క్షీర [illegible] చా [illegible] యుః [illegible] ము త్రం చే॥ [illegible] శేషస్తు [illegible] కాండే।

గ్రహణనిషేధః

గ్రహణే భోజనం [illegible] సేః॥ [illegible] గ్రహే తు [illegible] గ్రహాత్, గ్రహ [illegible] లేచ [illegible] యా [illegible] భుంజీత యది [illegible] సూ [illegible] చతుష్టయం। చంద్రగ్రహే తు [illegible] స్త్రీ [illegible] తే [illegible] భుంజీ [illegible] సంగవే [illegible] భుంజీత [illegible]॥ అయుక్త [illegible] సంగవే చేత్ [illegible] భుంజీ [illegible]

[illegible] వెట్టి [illegible] స్త్రాలు [illegible] గలమ

గ్రహణనిషేధము.

సూర్యగ్రహణము నకు ముందు [illegible] లోపలను, చంద్ర గ్రహణము న [illegible] భుజింపగూడదు. గ్ర [illegible] గ్రహణ కాలము [illegible] భుజింపగూడదు [illegible] చంద్ర గ్రహణము [illegible] గ్రహణము [illegible] గ్రస్తా [illegible] భుజింపవలదు [illegible] గ్రహణము [illegible] భుజింప [illegible] బాలురు [illegible] భుజింపవలయు [illegible] గ్రహణము [illegible] కాలము [illegible] భుజింపవలదు

సూర్యునకు గ్రహణము [illegible] పగలు రాత్రియు భోజనము గూ

మో ఇత్యుక్తో అన్యూనః రాత్రిభోజన నిషేధ సూర్యగ్రాసాస్తే నిత్యన
క్త వ్రతినః నక్త విషయః॥ గ్రస్తే హ్యస్తమితే భాస్వా నోపవాసో ని
యుజ్యతే। యతః ప్రసాద సంసేవ్యో సముతం నక్త భోజనాదితి న
క్త వ్రతినా ముపవాస నిషేధాత్॥

నను, సూర్య గ్రస్తాస్తేపి నక్త వ్రతినా ముపవాసానంగీకారే త
ద్విధాయక శాస్త్రాణి వ్యాకుప్యేరన్నితి చేన్న విశేషేణ సామాన్య
శాస్త్రే బాధస్య సర్వమనస్వి రవ్యంగీకృతత్వాత్ ॥ తదాహ, వి
గడితం నిర్ణయ సింధౌ, అహోరాత్ర నిషేధ సూర్యగ్రాస్తాసే ఇ
త్యుక్త్వా. ఏతద్దినాహోరాత్రాన్న విషయం అపరాహ్ణే వా మోపవాసము
ముక్తేశ్చ కాత్యాయనోక్తేరితి తత్రైవ. యదా రవేర్గ్రస్తాస్తే
తా పుత్రిణః ప్రహరద్వయం హిత్వా బాలాదివద్భోజనం నతూప
వాస ఇతి చ॥

నన్వేవ మపి, నక్తం ద్వితీయ యామే యది స్యాచ్చాంద్ర గ్రహ
ణం తదా, నక్తవ్రతిభిః కథం భుజ్యతే? చంద్రగ్రహేతు యామాః త్రి

దను. ఇట్టి యుపవాసము నిత్యనక్త వ్రతులకు లేదు. సూర్యునకు గ్రస్తాస్తమయమైనం
దున నక్తవ్రతులకు నుపవాసము కూడదు. వారలకదియు నుపవాసానను భుజింపవల
యునని నియమము గలదుగాన వారికెట్టి యెడలను నుపవాసము ప్రాప్తింపదన్నమాట॥

ప్ర॥ సూర్యునకు గ్రస్తాస్తమయము వచ్చినప్పుడును నక్తవ్రతులకు నుపవాసము
నంగీకరింపనియెడ నాసమయమున నుపవాసముండవలసినదని విధించు శాస్త్రములు
బాధింపవా?

ఉ॥ విశేష శాస్త్రముచే సామాన్య శాస్త్రములకు బాధ కల్గునని సర్వ మహ
ర్షులు నంగీకరించియున్నారుగాన బాధకము లేదు. ఎట్లన, అపరాహ్ణకాలమున వ్రతో
పవాస నియమమును భుజింపవలయునని కాత్యాయనుడు చెప్పినాడు. దీనిగాన సూర్యగ్ర
స్తాస్తసమయమందు నిషేధింపబడిన యుపవాసము అహోరాత్రనిషేధమని నిర్ణయసింధు
నందే లేదు ఇప్పుడట నిత్యనక్తవ్రత నిషేధోపవాసమెట్లు ప్రాప్తించును

ప్ర॥ అట్లైన నను సందేహబాధకము గలదు ఏదన రాత్రి రెండవ యామమున చంద్ర
గ్రహణము సంభవించినచో అప్పుడు నక్తవ్రతులకు భోజనమెట్లు కుదురును. ఏలన, చం

నిశీపుర స్తాద్యామ త్రితయే భోజన నిషేధా త్పరస్తాచ్చ మహానిశీథేత
న్నిషేధస్య జాగరూకత్వా చ్చేతి చేదుచ్యతే, ద్వితీయ యామే చంద్రో
ప రాగ సంప్రాప్తౌ ప్రథమ యామే భోజనం నక్త వ్రతినాం విహితం
రిథాహి, కారణోత్త రే॥ సోమోపరాగే పౌరస్త్యస్త్యాజ్యో యామస్తు భో
జనే। తత్పూర్వ కృత్యే తే కాలో నిత్య నక్తోప సేవినా మితి॥ తస్మాచ్చం
ద్ర గ్రహేతు యామాం స్త్రీనితి వచనస్య నక్తవ్రతి వ్యతిరిక్త విష
యత్వం స్ఫుటం॥

నచ, సోమోపరాగే యామా త్పురస్తా దేవ భోజనం శాస్త్రాం
తరా సమ్మత మితి వాచ్యం శ్లో॥ సాయాహ్నే గ్రహణం చేత్స్యాదప
రాహ్ణే నభోజనం। అపరాహ్ణే నమధ్యాహ్నే మధ్యాహ్నే నతుసం
గవే। భుంజీత సంగవే చేత్స్యాన్న పూర్వం భోజన క్రియేతి సూర్యోప

ద్రగ్రహణ కాలమునకు ముందు మూడు జాముల లోపల భోజనము సేయరాదని కలదు
గదా? అట్లైన గ్రహణము విడిచిన తరువాత మహానిశీథ కాలము గాన నప్పుడును భో
జనము గూడదుగదా? అట్టి యెడ వారెప్పుడు భుజింతురు?

ఉ॥ రాత్రి రెండవ జామునందు చంద్రగ్రహణము సంభవించు నెడ ప్రథమ
యామము నందు వారు భుజింపవచ్చును. నిత్యనక్త వ్రతులు చంద్రగ్రహణమునకు ముందు
నొక్క జాము వదలిపెట్టి దానికి ముందు భుజింపవలయునని కారణోత్తరమున గలదు గా
న నది బాధకము గాదు.

ప్ర॥ చంద్రగ్రహణమునందు నొక్క జామునకు ముందే భోజనము సేయుట ఇతర
ములైన ధర్మశాస్త్రములచే బాధితము గాదా?

ఉ॥ బాధకము గాదు. ఏలన సాయంకాలమునందు గ్రహణము పట్టునెడ నపరా
హ్ణ కాలమున భోజనము గూడదనియు, అపరాహ్ణమునందు బట్టునెడ మధ్యాహ్నము
నందు భోజనము గూడదనియు మొదలుగా సూర్య గ్రహణ సమయమునకు ముందు
నొక్క జాము సేపు విడిచి పెట్టి భోజనము సేయవచ్చునని మార్కండేయుడు కథించియు
న్నాడు. ఇట్లుండ నిత్యనక్త వ్రతము గలవారు చంద్రగ్రహణమునకు ముందు నొక్క
జాము సేపు వదలి పెట్టి భోజనము సేయుట యెట్లు విరుద్ధ మగును? ఏమియు విరుద్ధము
గాదు

ప్ర॥ సూర్యగ్రహణమునకు ముందు నొక్క జాము సేపు వదలి పెట్టి దానికి ముం

రాగ ఏవ యామా త్సరస్తాద్భోజనానుమతే ర్మార్కండేయేన ప్రస
దర్శితత్వేన సోమోపరాగే తదంగీకారస్యావిరుద్ధత్వాత్॥ నాపి తా
దృశవచనం బాలవృద్ధాతురవిషయత్వేన నిర్ణీతం నిర్ణయసింధావి
తి వాచ్యం, తద్వచనం బాలవృద్ధాది విషయమితి మార్కండేయే
నానుక్తత్వేన బాలవృద్ధాదివిషయ ఇవ శక్తజనవిషయేపి త
న్న్యాయాంగీకారస్య యుక్తత్వాత్॥ తస్మాద్యథోక్తమేవ సాధు॥

మాంస భక్షణ నిషేధః

హైద్యః నాఖీయే॥ యజ్ఞ వ్యతిరిక్తే సర్వకర్మణి కలౌ ప్రాణివ
ధో మాంసభక్షణంచ నిషిద్ధం॥ యజ్ఞార్థం పశువధే మాంసభక్షణేచ
నదోష ఇత్యాహ మనుః॥ యజ్ఞార్థం పశవస్సృష్టాః స్వయమేవ స్వ
యంభువా। యజ్ఞోహి భూత్యై సర్వస్య తస్మాద్యజ్ఞే వధోఽవధః॥ ఓ
షధ్యః పశవో వృక్షాః తిర్యంచః పక్షిణస్తథా। యజ్ఞార్థం నిధనంప్రా

ను భోజనము సేయవచ్చునని మార్కండేయుడు విధించినది బాలవృద్ధాదివిషయమని
నిర్ణయసింధువునందు నిర్ణయింపఁబడియున్నది. ఇట్లుండ శక్తవ్రతము గలవారును గ్ర
హణము జాము సేపు వఱకు వచ్చునని గాఁ భుజించుట యెట్లు?

ఉ॥ మార్కండేయుఁడు తాను చెప్పినది బాలవృద్ధాదివిషయమని చెప్పియుం
డలేదు. అట్లు చెప్పకున్నను బాలవృద్ధాదుల యెడ నావచనము వినియోగింపఁ బడును
న్నది. అట్లయినను, ఆన్యాయము నిత్యశక్తవ్రతుల విషయమునను నంగీకరించుట యుచి
తముగాదా! శక్తవ్రతవిషయమున నట్లు ఆచరించుట దివ్యాగమ విహితముగాను శా
స్త్రవిరుద్ధముగాదు గాన నిరాక్షేపము గ్రహించునది.

మాంస భక్షణ నిషేధము.

యజ్ఞముకన్న నితరము లైనసమయముల యందు కలియుగమున ప్రాణివధము
మాంసభక్షణంబును నిషిద్ధములై యున్నవి॥ పశువులు యజ్ఞము నుద్దేశించియే బ్రహ్మదే
వునిచే సృజింపఁబడియెగాన నందు పశువులను వధించుట వలన దోషము లేదనియు
ఓషధులు పశువులు మొదలగునవి యజ్ఞము నందు చంపఁబడినవై స్వర్గమును పొందునని
యును మనువు చెప్పెను॥ వచనము ప్రాణులను జంపకున్నచో మాంసము దొరకనేరదు

ష్టాః। పాపఘ్నవం త్యుచ్ఛిష్టం పునః॥ యజ్ఞాయాజని మాంసస్య త్యేష దైవో విధి స్స్మృతః। అతోఽన్యథా ప్రవృత్తిస్తు రాక్షసో విధి రుచ్యత ఇతి। నాకృత్వా ప్రాణినాం హింసాం మాంస ముత్పద్యతే క్వచిత్। నచ ప్రాణి వధా త్స్వర్గ స్తస్మా న్మాంసంచ వర్జయేత్। అనుమంతా విశసి తా నిహంతా క్రయ విక్రయీ। సంస్కర్తా చోపహర్తాచ ఖాదక శ్చేతి ఘాతినః॥ మాంస వర్జనే ఫల మాహ సఏవ॥ వర్షే వర్షేఽశ్వమేధేన యోయజేతశతం సమాః। మాంసానిచనఖాదేద్యస్తయోః పుణ్యఫలం సమం। ఫల మూలాశనై ర్మేధ్యై అశ్న న్వన్యాని భోజనైః। సయత్ఫల మవాప్నోతి తన్మాంస పరివర్జనాదితి॥

బోధాయనః॥ అమృతాపి ధానమ సీత్యుపరి ష్టాదపః పీత్వా చామ్యోఽభిమృశతి ప్రాణానాం గ్రంథిరసీతి పునరాచమ్య దక్షిణ పాదాంగుష్ఠే పాణినా విశ్రావయతి, అంగుష్ఠ మాత్రః పురుషోఽంగుష్ఠంచ సమాశ్రితః ఇతి మను మంత్రేణ మూర్ధ్వ హస్తం సమాచరేత్॥ శ్రద్ధాయాం ప్రాణే నివిశ్యా మృతం హుతం ప్రాణ మన్నే నాప్యాయస్వ। శ్రద్ధాయా మపానే శ్రద్ధాయాం వ్యానే। శ్రద్ధాయా ముదానే, శ్రద్ధాయాం సమానే నివిశ్యేతి యథా విహిత మనుషం

ప్రాణులను జంపునెడ స్వర్గము లభింపనేరదు గావునఁ, మాంస భక్షణము సేయఁగూడదు పశువుల జంప నంగీకరించిన వాఁడు, చంపిన వాఁడు కోసినవాఁడు, అమ్మినవాఁడుకొనినవాఁడు వండినవాఁడు, భుజించిన వాఁడును చేర ప్రాణి వధ దోషమును పొందెదరు॥ ప్రతి సంవత్సరము నశ్వమేధ యాగమును నూరేండ్లు చేసినవాఁడును, మాంసమును భుజింపని వాఁడును సమానమైన పుణ్యఫలము నొందుదురు॥ వనము నందు కందమూల ఫలముల భక్షించు వాఁడేమి ఫలము నొందునో మాంసాహారము పరిత్యజించిన వాఁడునా పుణ్య ఫలము నొందుననియు మనువే చెప్పి యున్నాఁడు॥

భోజనావసానము నందు, అమృతా పిధానమసి యని జలము గ్రహించి, యాచమనము చేసి ప్రాణానాం గ్రంథిరసి, యనుమంత్రము పఠించి నాభిదేశము దాకి, తిరిగి యాచమనము చేసి కుడికాలి బొటనవ్రేలిమీద, అంగుష్ఠమాత్రః పురుషః అనుమంత్రము చదువుచు కుడిచేతితో నుదకము గారఁజేయుచు పైనెత్తవలయును. తరువాత,

గః। బ్రాహ్మణే ఆత్మానం యోజయేత్। న్యాసోపి। తత స్తృప్తస్సన్ అ
మృతాపి ధానమసీ త్యపః ప్రాశ్య తిష్ఠ న్నర్ధం స్నానాగ వస్త్రత్వా విధివ
దాచమే దితి। దేవలః। భుక్త్వోచ్ఛిష్టం సమాదాయ సర్వస్మా త్కించి
దాచమన్। ఉచ్ఛిష్ట భాగధే యేభ్య స్సోదకం నిర్వపే ద్భువి। మార్కం
డేయః। ఉత్తరాపోశనా త్పూర్వం స్వహస్తం క్షాళయే ద్ద్విజః। అర్ధం త్య
జతి గండూష మర్ధం త్యజతి భూతలే। ప్రీణాతి పితర స్సర్వే యాంశ్చా
న్యా భూమి దేవతాః। గండూషార్ధ త్యాగ మన్త్ర మాహ సనవః। రౌర
వే పుణ్యనిలయే పద్మార్బుద నివాసినాం। అర్థినా ముదకం దత్త మక్ష
య్య ముపతిష్ఠతు। ఉత్తరాపోశనా త్పశ్చా త్పాత్రం హస్తే న్నసం
స్పృశేత్। యది స్పృశతి మోహేన సచేలస్నాన మాచరేత్। అపశ్చి
త్యా తతః పశ్చా ద్గండూషాన్ షోడశాచరేత్। విప్రస్య దక్షిణే భాగే
దేవా స్తిష్ఠన్తి యత్నతః। తస్మాదేవ గండూషా న్వామ భాగే విసర్జ
యేత్। శాండిల్యః। మాషాది చూర్ణై ర్మృద్భిర్వా ప్రక్షాళ్య కరయో
ర్ద్వయం। ప్రక్షాళ్య జాను పాదౌచ కాష్ఠై ర్దంతా న్విశోధయేత్। దే
వలః। తస్మి న్నాచమనం కుర్యాత్ యత్ర భాండే౽ధభుక్తవాన్। య

శ్రద్ధాయాం అనుమంత్రము చదివి, పదపేళ్ళను వంపుదన్నం గూర్పవలయు। నని బోధా
యనుఁడు చెప్పెను.

ఉత్తరాపోశనము పట్టకముందు చేయిగడుగఁ గూడదు. ఉత్తరాపోశనము గొంతె
బుచ్చుకొని మిగిలిన దానిని క్రిందనే అనుమంత్రము చదువుచు విడువ వలయును. ఉత్తరా
పోశనము బట్టిన తరువాత విస్తరిని తిరిగి తాకగూడదు। అచ్చట నుండి లేచి పదునారుమార్లు
పుక్కిలించి వేయ వలయును।

బ్రాహ్మణుని కుడివైపునను దేవతలుందురు గాన కూర్చుండి పుక్కిలించి జలము
నెడమ వైపునను విడువ వలయును. సెనగపిండి మొదలగు వానిచే చేతులు బాగుగఁ గడిగి
కొని, పాదములను గూడఁగడిగి కొని పుడకలతో దంతములను శోధింప వలయును. అని
శాండిల్యుఁడు చెప్పెను. భుజించినచోటనె యుత్తరాపోశనము చేయ వలయును. ఉత్త
రాపోశనము గ్రహింపక లేచెదు నెడల నప్పుడె స్నానము చేయవలయును. నీరు పుక్కి
లించి వేయునప్పుడు చూపుడు వ్రేలు నోరి లోనుంచకు కొనఁగూడదు.

చ్ఛత్రిష్ఠ త్వనాచాంతిః భుక్తవానాస నాత్తతః। స్నానం సద్యః ప్రకు
ర్వీత సోఽన్యథా పతితో భవేత్। గాలవః। గండూషవ్యాధ సమయే తర్జ
న్యా వక్త్రచాలనం। కుర్వీత యది మూఢాత్మా రౌరవే నరకే పతే
త్। భుక్త్వోచ్ఛిష్టస్త్వనాచాన్త శ్శ్వాదావీ న్యది పశ్యతి। జ్ఞానతో ఽ
జ్ఞానతో వాపి త్రైస్నానం భుక్త్వా నరః। గౌతమః। ఆచాంతః పునరా
చామే దాయం గౌరితి మంత్రతః। ద్రుపదాం వా త్రిరావృత్య సర్వపా
ప ప్రణాశనీ। హస్తౌ నిమృజ్య ప్రాంగుష్ఠాభ్యా మక్ష్ణో రంబు వినిక్షిపే
త్। యయాతిం చ సుకన్యాం చ చ్యవనం చక్రమశ్వినౌ భుక్తమాత్రః
స్మరేద్యస్తు చక్షుస్తస్య న హీయత ఇతి। కుత్సః। ఆచాన్తో నాభిదేశం
తు ప్రాణానాం గ్రంథిరసీతి చ। విమృశ్యాదిత్య మీక్షేత। రాత్రౌ
దీపముఖం తతః। విష్ణుపురాణే। భుక్త్వాసమ్యగ్ ప్రాగాచమ్య ప్రాఙ్ముఖో
దక్షిణాముఖోఽపి వా। స్వస్థః ప్రశాన్తచిత్తస్తు కృతాసన పరిగ్రహః। అభీష్ట దే
వతానాం తు కుర్వీత స్మరణం నర ఇతి। శాతాతపః। భుక్త్వా నోపవిశే
ద్యస్తు దండో భవతి తిష్ఠతః। భుంజానం క్రమతో మృత్యుః ధావతః స్వ

భుజించిన తరువాత శుద్ధ్యాచమనము సేయక శ్వానాదులు మొదలగువానిని గాం
చునెడ శూద్రాదులతో గలసి భుజించినట్లగును. శుద్ధ్యాచమనము చేసిన తరువా
త ఆపోగౌః అను మంత్రముతో తిరిగి యాచమనము చేసి, ద్రుపదమంత్రమును ము
మ్మారు చదివి, చేతులు శుద్ధి కడిగికొని రెండు బొటనవ్రేళ్ళతో కన్నులయందు జలము
నుంచవలెను. యయాతిని, సుకన్యను, చ్యవనుని, సుదర్శనమును అశ్విని దేవతలను భు
జించిన వెంటనే తలంచువానికి నేత్రరోగము రాదు. ఆరోగ్యము, సిరి, సంతతి, లోపింపవు గా
కింప గాని తలంచువాని వానికి నాశము. ఆరోగ్యము, సిరి, సంతతి, ప్రాణానాం గ్రంథిరసి, అను మంత్ర
మును చెప్పెను. శుద్ధ్యాచమనము సేయుగాని ప్రాణానాం గ్రంథిరసి, అను మంత్రమును చూడవల
యునని కుత్సుడు చెప్పెను. భుజించి, శుద్ధ్యాచమనము చేసి, తూర్పునకో ఉత్తరమున
కో ఎదురుగ గూర్చుండి, అభీష్టదేవతలను స్మరింప వలయునని విష్ణు పురాణమున నున్నది.

భుజింపగానే కూర్చుండు వానికి శరీరము స్థూలమగును. పండుకొను వానికి బలము
కలుగును. సంచరించు వానికి నాయువు పెరుగును. పరుగెత్తు వానికి మృత్యువు ప్రాపిం
చును గాన, భుజించిన పిమ్మట నూరడుగులు నడచి రాజువలె కూర్చుండవ

కృశో వపుః। భుక్త్వా రాజవదాసీత గత్వా శతపదం శనైః। యోగ రత్నాకరే॥ భుక్త్వోపవిశత స్తుందం శయానస్య బలం భవేత్। ఆయుశ్చంక్రమమాణస్య మృత్యుర్ధావతి ధావతః॥ వ్యాసః॥ భుక్త్వాపై సుఖమాస్థాయ తదన్నం పరిణామయేత్। ఇతిహాస పురాణాభ్యాం షష్ఠ సప్తమకౌ నయేత్॥ అష్టమే లోకయాత్రాతు బహిః సంధ్యాం తతః పరం॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ అతిథిం శ్రోత్రియం తృప్తం మాసీమాంతః మనువ్రజేత్। అహశ్శేషం సహాసీత శిష్టైరిష్టైశ్చబంధుభిః॥ అత్రిః॥ దివా స్వాపం నకుర్వీత గచ్ఛేన్నైవ దివా స్త్రియం। ఆయుః క్షయకరీ నిద్రా దివా స్త్రీ పుణ్యనాశినీ॥

తాంబూలభక్షణం

భుక్త్వాచైవ సుఖాసీనః తాంబూలేనాస్య శోధనం। చూర్ణామలక ధాతూనామేకేనాథ విశోధనం॥ సుపూగంచ సుపత్రంచ చూర్ణేన చ సమన్వితం। ప్రదద్యాద్ద్విజ దేవేభ్య స్తాంబూలం చర్వయేద్ద్విజః। ఏక పూగం సుఖారోగ్యం ద్విపూగం నిష్ఫలం భవేత్। అతిశ్రే

లయను॥ అట్లు భుజించి ఇతిహాసపురాణములతో ఆఱవది యేడవదియగు భాగములను గడుప వలయును॥ ఎనిమిదవ భాగమున లోకవ్యవహారము చూచికొన వలయును॥ భుజించి తృప్తి నొందిన శ్రోత్రియుఁడైన యతిథిని పొలిమేర వఱకు ననుప వలయును॥ శిష్యులతోను, ఇష్టబంధువులతోను మిగిలిన పగటి కాలమును గడుప వలయును॥ పవలు నిద్రింపఁ గూడదు. పవలు సంభోగము కూడదు పవలు నిద్రించునెడ నాయువు క్షీణించును. పగటి కాలమున సంభోగము పుణ్యమును బోగొట్టును॥

తాంబూలభక్షణము.

భుజించి, సుఖముగాఁ గూర్చుండి, తాంబూలము భక్షింప వలయును॥ మంచిపోకలు, మంచియాకులు, సున్నము ననువానితోఁ గూడిన తాంబూలమును విప్రులకు దేవతలకు నొసఁగి తాను గ్రహింప వలయును॥ ఒక్కపోకను వేసికొను నెడ సుఖము నారోగ్యంబును గలుగును॥ రెండు పోకలు గ్రహించు నెడ నిష్ఫలము॥ మూఁడుపోకలు భక్షింపుట శ్రేష్ఠము॥ ఆకు మొదటి భాగము చివరభాగంబును వ్యాధికరములు॥ సున్నపాకు ఆయు

ష్టం। త్రిపూగంతు జర్ధకం నైవ దుష్యతి। పర్ణమూలే భవే ద్వ్యాధిః ప
ర్ణాగ్రే వ్యాధి సంభవః। చూర్ణపర్ణం హరత్యాయు స్సిరా బుద్ధి వినా
శినీ। తస్మా దగ్రంచ మూలంచ సిరాంచైవ విశేషతః। చూర్ణ పర్ణం
వర్జయిత్వా తాంబూలం ఖాదయే న్నరః। అఖండితంచ క్రముకం పర్ణం
చాప్రక్షాళితం తథా అశోధితం తదా చూర్ణం భక్షయ స్సర్వ దోష
భాక్। అదత్వాయ ముఖే పర్ణం పూగా న్ఖాదతి యో నరః। సప్త జన్మ
దరిద్రస్స్యాత్ నరకేషు నిమజ్జతి॥ ప్రాతః కాలే ఫలాధిక్యం చూర్ణం
మధ్యం దినేధికం। సాయం పర్ణస్య చాధిక్యం త్రిధా తాంబూల భ
క్షణం॥ భావాటః॥ తాంబూలం కటు తిక్త ముష్ణ మధురం క్షారం క
షాయాన్వితం వాతఘ్నం క్రిమినాశనం కఫహరం దేహాగ్ని సందీప
నం స్త్రీసంభాషణ భూషణం రుచికరం శోకస్య విచ్ఛేదనం తాంబూ
లస్యచ మ్యేత్రయో దశ గుణాః స్వర్గేపి తే దుర్లభాః॥

సాయంకాల కృత్యం॥

సూర్యేస్తశిఖరం ప్రాప్తే పాదశౌచ క్రియాన్వితః। బహిస్సం

యుంవు నపహరించును॥ ఆకుయానెలు బద్ధిగించెను మును॥ కా, ఆకు మొదలు, కొన, కూనెలు
తొలగించి, తాంబూలము గ్రహింపవలయు॥ కత్తిరింపని పోకయు, కడుగని తమలపా
కు, రాళ్ళులేకుండునట్లు వడబోయని సున్నము భక్షించునెడ సర్వదోషములు సం
భవించును॥ ముందట ఆకు నోటనిడుకొనియే పోకలు నమలవలయును॥

ప్రాతః కాలమున పోకలెక్కువగానుండు నట్లును, మధ్యాహ్న కాలమున సున్న
ముక్కువగానుండు నట్లును సాయంకాలమున నాకులెక్కువగాను తాంబూలము భక్షిం
పవలయును॥

తాంబూలమునందు కారము చేదు ఉప్పు, తీపి, వగరు ననురసంబులు, ఉష్ణవీర్యంబు
ను, గలదు. గాన నిది వాతమును, కఫమును పోగొట్టును క్రిములను నశింపజేయును, జఠరా
గ్నిఁ బెంపుచేయును. స్త్రీతో భాషించునప్పుడలంకారముగా నుండును. రుచిగలిగించును దుః
ఖమును పోగొట్టును॥ ఇట్లు దీనియందుగల పదుమూడు గుణంబులు స్వర్గమునందును లభింపవు॥

సాయంకాల కృత్యము

సూర్యుండస్తమయము నొందుచుండగ కుడిగాళ్లు చేతులును సంధ్యావందన మాచ

ధ్యా ముపాసీత కుశతార్ల స్సమాహితః॥ అన్యత్ సంధ్యా గంధాన ... శా మైథున మేనచ। పునాతి స్సమలం స్వాన్నం బహిః స్సంధ్యా హ్యుపాసితా॥ బోధాయనః॥ మేరు కాంచన దానాని వాజపేయ శతానిచ। కన్యా కోటి ప్రదానంచ సమమేం సాయ మాహుతేః॥ శాండిల్యః॥ అన్యైః ప్రభూతైః ర్దేవేశం వివిధైః స్పథగర్పయేత్। సంధ్యయో రుభయోః కర్యా త్పూజాం సర్వోప చారకైః॥ నక్తం కుటుంబికోశ్నీయాత్ హిత పథ్యం సుతృప్తిమత్॥ ఇతి॥ సాయంకాలే ప్రదోషేచ గాయత్రీ జప సంకోచ మాచరంతి కేచిత్॥ తత్ర మూలం మృగ్యం॥ స్మృతి రత్నే॥ ప్రణవ వ్యాహృతీనాంచ గాయత్ర్యా శ్శిరస స్తథా। నిత్య నైమిత్తి కేషు ప్రతేయజ్ఞ వ్రతే తథా। దేవతార్చన మంత్రాణాం నాన ధ్యాయ స్మృత స్సదా। ఋఘ్వేద్యోక్తే సౌరాణాం శ్రాద్ధ మంత్రాణాం పైతృకాణాంచ నైత్యకే। జప హోమాది కార్యేషు నానధ్యాయో నకామ్యకే॥ ఇతి॥

దీపవిధిః.

రవే రస్తం సమారభ్య యావ త్సూర్యోదయో భవేత్। య

తీరిప కలదు॥ ఏటియందు సంధ్యను పాసించువాడు వెయ్యిగోవములు వశించును. మేరుపర్వతము తో తుల్యమైన బంగారము దానము చేసినను, నూరువాజపేయములు, కోటికన్యాదానములు చేసినను సాయంకాలము సేయు నగ్న్యుపాసనకు సమానములు గావు॥ సాయంకాలమున సంధ్యను అగ్న్యుపాసనము చేసికొని పరమేశ్వరుని పూజింపవలయు॥ అట్లుపూజించి, హితముగాను, పథ్యముగాను తృప్తిగా భుజింపవలయు॥ ప్రదోషకాలమున కొందఱు గాయత్రిని జపింపరు. అది ప్రామాణికము గాదు. ఏలన, ప్రణవము, వ్యాహృతులు, గాయత్రి, గాయత్రి, శిరము, వాని నిత్యనైమిత్తి కాదుల యందును దేవతార్చన మంత్రములకును, సూర్యదేవతాకములు, రుద్రదేవతాకములు, పితృదేవతాకములు నగు మంత్రములకును ననధ్యాయము లేదని చెప్పబడియున్నది.

దీపవిధి.

సూర్యాస్తమించినది మొదలుకొని తిరిగి సూర్యోదయము వరకు దీపము నిలిపి

స్యతిష్ఠే ద్గృహే దీప స్తస్య నాస్తి దరిద్రతా।

సాయమపి యనాధికారం మహాపూజాదిక మనుతిష్ఠేత్। సాయమాగతోఽతిథి ర్విశేషేణ సమర్చ్యః। తదుక్తం। దివా తిథౌతు విముఖే గతే యత్పాతకం నృప తదేవాష్ట గుణం పుంసాం, సూర్యేఽస్తే విముఖే గతే ఇతి। విష్ణు పురాణే। పునః పాక ముపాదాయ సాయ మప్యవనిప తే। వైశ్వ దేవ నిమిత్తం వై పత్న్యా సార్థం బలిం హరేత్। ఇతి శౌనకః। నిశాయాః ప్రథమే యామే జపయజ్ఞాచ్చ నాదికం। బ్రహ్మహత్యాపి తత్రైవ వర్జయిత్వాపి భోజనం। దక్షః। ప్రదోష పశ్చిమౌ యామౌ వేదాభ్యాసేన యోజయేత్। యామ ద్వయం శయానస్తు బ్రహ్మ భూయాయకల్పత ఇతి।

శయనవిధిః.

ఆచారసారే। శుచిం దేశం వివిక్తంతు గోమయే నోప లేపయేత్। ప్రాగుద క్ప్రవణే చైవ సంవిశేత్తు యథా బుధః। ప్రాక్శిరాస్తు స్వపన్నిత్యం తథా వై దక్షిణా శిరాః। ఉదక్శిరా న స్వపేత్తు తథా ప్రత్యక్శిరానచ। మహాదేవ గృహే వాపి మాతృ వేశ్మని నస్వపేత్ । నయక్షే

యింటి యందు దీపముండునో వానికి దారిద్ర్యము ముండదు। సాయం కాలమునను మహాపూజాదులలో నేదేనొకటి యాచరింప వలయును।

అతిథి నాదరింప కుండు నెడ పగటి పూట కంటె రాత్రి పూటనని మిదిమడుం గులుపాపము కలుగు గాన రాత్రి కాలమున నతిథిని ముఖ్యముగా నాదరింప వలయును। సాయం కాలమునను పునః పాకముతో వైశ్వ దేవము చేసి నక్తంబలి నాచరింప వలయును। రాత్రియొక్క జపయజ్ఞము మొదలగు వానిని రాత్రి ప్రథమ యామమునందే చేయ వలయును। రెండు జాములు కొ— మొదటిజాము, చివరజాము వేదాభ్యాసముతో గడప వలయును. రెండు జాములు మాత్రమె నిద్రింప వలయును. ఇట్లు చేయువానికి మోక్షము లభించును।

శయన విధి.

శుచియగు విజన తమయింటి యందు, తూర్పుదెసను గాని, ఉత్తరపుదెసను గానిపవిత్రమగు విజన ప్రదేశము నందు గోమయముతో నలికి యచట శయ్యనేర్పరుచుకొని, తూర్పుతలగా గాని దక్షిణపుతలగ్గాగాని పండుకొన వలయును। పడమరతలగాను ఉత్తరపుతలగాను పండు

నాభిసనే స్కందస్యాయతనే తథా। తరుచ్ఛాయాసు చ తథా శర్కరా
స్థిషు పాంసుషు। సస్యమధ్యే చ తథా దర్భవనే దీక్షాం వినాఽపి చ। ధాన్య
గోదేవ విప్రాణాం గురూణాం చ తథోపరి। న చాపి భిన్నే శయనే నాశు
చౌ నాశుచిస్తథా। నార్ద్రవాసా న నగ్నశ్చ నోత్తరాపశ్చిమ మస్తకః। నా
కాశే సర్వతే శూన్యే న చ చైత్యద్రుమే తథా॥ ఆకాశే = నిరావరణ
ప్రదేశే॥

స్నాతకవ్రతే॥ అక్షిరోగీ హ్యపస్మారీ జ్వరీ కుష్ఠీ క్షయీ తథా।
శ్వాసఘాతీతి తైస్సార్ధం నైకశయ్యాం సమావిశేత్॥ దంతి దంతమ
యే విద్యుద్దగ్ధే దగ్ధపలాశకే। న క్రియాత నరో ధాన్యే శయనే పంచ
దారుకే॥ అశ్మపీఠస్థితే నైవ తథా భగ్నకృతే తథా॥ పంచదారూ
ణి॥ ఉదుంబర వటాశ్వత్థ ప్లక్ష జంబుద్రుమాః॥ సుఖాసనకులే శయ
నే వామపార్శ్వే న సంవిశేత్॥ ఆయుర్వ్యాధికరః ప్రోక్తః ఉత్తానం బ
లవర్ధనం॥ స్వగృహే ప్రాక్శిరాః శ్వశురే దక్షిణాశిరాః॥ ప్రత్య
క్శిరాః ప్రవాసేతు న కదాచిదుదక్శిరాః॥ సుప్తోత్థిత చరణ లోర

కొనగూడదు. శివాలయమునందు, మాతృకాలయమునందు, యక్షాలయమునందు,
స్కందాలయమునందు, చెట్లక్రిందలయందును, రాళ్ళు, నస్థులు, దుమ్ము మొదలగు వాని
యందును పండుకొనగూడదు. దీక్షాసమయమునగాక దర్భలయందు పండుకొనగూ
డదు. ధాన్యము మీదను, గోవుల మీదను, విప్రులు, గురువులు మొదలగు వారికంటె
ఎత్తగు చోటను, పగిలిన దానియందును, అపవిత్రమగు శయనమునందును, పండుకొన
గూడదు. ఆచ్ఛాదనము లేనిచోటను, పర్వతమునందును. రచ్చచెట్టుక్రిందను పండుకొన
గూడదు.

కంటిరోగము, కాసాపస్మారము, జ్వరము, కుష్ఠము, క్షయ, శ్వాసరోగము గలవారి
తో గలసి యొక్క శయ్యయందు పండుకొనగూడదు॥ ఏనుగు దంతముతో జేసినది
యు, కాలినదియు, మోదుగకొయ్యతో జేసినదియు, మేడి, మఱ్ఱి, రావి, జువ్వి, నేరే
డు కొయ్యలతో జేసినదియు నగు మంచముమీద పండుకొనగూడదు. సుఖకరమైన నె
య్యయందు ఎడమ ప్రక్కన పండుకొనవలయును, ఎడమ ప్రక్కన పండుకొను నెడ
ఆయువు పెంపొందును. వెలికలగా పండుకొనునెడ బలము వృద్ధినొందును॥ తనయింట

షం కృత్వా ఉదక పూర్ణ ఘటాని మంగళోపేత ఆత్మాభి రుచిరా
మనః ప హతాం సుత్రామాణమితి పఠన్ శయ్యా మధిష్ఠాయ రా
త్రిసూక్తం జపిత్వా శంభుం నమస్కృత్య సర్వాప సర్ప భద్రంతే
ఇతి శ్లోకం జపిత్వా ఇష్టదేవతాం నమస్కృత్య సమాధి మాస్థా యా
న్యాంశ్చ వైదికాన్ మంత్రాన్ సావిత్రీం జపిత్వా మంగళాంశితిం శంఖాం
శ్చ త్రివణాం దక్షిణా శిరా స్స్వపేత్॥

రత్నాకర్యాం॥ మాంగళ్యే పూర్ణ కుంభంతు శిరస్థానే నిధాయ
తు। వైదికై ర్గారుడై ర్మంత్రై రక్షాం కృత్వా స్వపేన్నిశి॥ జరత్కా
రో జరత్కార్వాం సముత్పన్నో మహా యశాః। అస్తీకః సత్య సం
ధో మాం పన్నగేభ్యోభి రక్షతు। నర్మదాయై నమస్తుభ్యం నర్మదాయై
నమో నమః। నమోస్తు నర్మదే తుభ్యం త్రాహిమాం విష సర్పతః॥

సంభోగ విధిః.

ధర్మ ప్రవృత్తౌ॥ ఋతు మత్యాంతు భార్యాయాం తత్ర సంగా

యందు తూర్పు తలగాను, మామగారి యింటి యందు దక్షిణపు తలగాను, పరస్థలము
నందు పీలును బట్టి పడమర తలగానైనను పండుకొన వచ్చునుగాని యుత్తరపు తలగా నె
ప్పటను కూడదు॥ కాళ్ళు కడిగికొని ఆత్మరక్షచేసికొని జలపూర్ణ కలశమును శిర
ము వైపున నిడికొని సుత్రామాణం అను మంత్రము జదువుచు శయ్యనధిష్ఠించి రాత్రిసూ
క్తము జపించి, శివుని నమస్కరించి, సర్వాప సర్ప, అను శ్లోకము జపించి, ఇష్టదేవత
ను దలంచుకొని, ధ్యానించి, ఇతర వైదిక మంత్రములను సావిత్రిని జపించి, మంగళ క
రములగు శంఖము మొదలగు వానిని గాంచి దక్షిణపు తలగా పండుకొన వలయును॥
　　పండుకొను నప్పుడు జరత్కారో, అని మొదలగు శ్లోకములను గూడ జపవ
లయును॥ జరత్కారుని వలన జరత్కారువను దాని యందుఁ బుట్టినవాఁడును, మహాకీర్తి
యు, సత్య సంధుండును నగు అస్తీకుఁడు నన్ను పాముల నుండి రక్షించు గాక, నర్మదా
నీకు నమస్కారము చేయుచున్నాను. నీవు నన్ను సర్పవిషము నుండి రక్షింపుము, అని
యీ శ్లోకముల యర్థము.

సంభోగవిధి.

భార్యయు ఋతుస్నాత యైన తరువాత సంగమము నాచరింపవలయును॥ గర్భాధా

దికం చరేత్। అనృతుమత్యాంతు భార్యాయాం నసంగమిష్టే చవా। గర్భాధానాంగభూతం యత్కర్మ కుర్యాద్ద్వివైవహి। రాత్రౌకుర్యాద్ద్వి ధానేవగర్భే బీజస్య రోపణం। మూత్రాదికం తతః కృత్వా యోనింప్రక్షాళయే ద్ద్విజః। పూర్వరాత్రే వ్యతీతేతు సంగచ్ఛే ద్రతిమందిరం। పాదౌ ప్రక్షాళయేత్పూర్వం పశ్చా చ్ఛయ్యాం సమావిశేత్। మృదుశయ్యాం స్థితశ్చైతే రక్తశయ్యాం పరిత్యజేత్। ఉపానహౌ వేణుదండ ముదకపాత్రం తథైవచ। తాంబూలాదీని సర్వాణి సమీపే స్థాపయే ద్బుధః। కుంకుమం చాంజనం చైవ తథా హారిత సింధురేః ధౌతవస్త్రంచ తాంబూలం సంయోగేతు శుభావహం। భర్తుః పాదౌ నమస్కృత్య పశ్చా చ్ఛయ్యాం సమావిశేత్। సానారీ సుఖమాప్నోతి నభవేద్దుఃఖభాగినీ। స్వపేత్ స్త్రీ ప్రాక్శిరః కృత్వా ప్రత్యక్ శ్చాపదౌ ప్రసారయేత్। తాంబూలచర్వణం కుర్యాత్సకామో భార్యయా సహ। తాంబూలేన ముఖం పూర్ణం కుంకుమాది సమన్వితం। పతి మాహ్లాద సంయుక్తం కృత్వా యోగం సమాచరేత్। దీపే నష్టేను య

నాంగమగు స్మార్త కర్మమునవలు దీర్చుకొని (గాత్రి) కాలమున సమాగమము నొనరింపవలయును. పాదప్రక్షాళనము చేసికొని, మెత్తనిశయ్య మీద పండుకొనవలయును. పాదరక్షలు, వెదురుకఱ్ఱ, ఉదకపాత్రము, తాంబూలము మొదలగువాని శయ్యను సమీపమున నుంచవలయును. కుంకుమము, కాటుక, పసుపు, సిందూరము, తెల్లని వస్త్రము తాంబూలము ననునివి సంయోగకాలమున శుభకరములగును. భార్య భర్తయొక్క పాదములకు నమస్కారము చేసి తరువాత శయనమున నధిష్ఠించి తూర్పుతల గాపుడు కొనవలయును. దంపతులు కుంకుమపువ్వు మొదలగు వస్తువులతో గూడ తాంబూలము వేసికొని పరస్పరానురాగము గలవారై యానందముతో గలియవలయును. దీపము లేనప్పుడు సమాగమము కూడదు. ఇట్లు, ఋతుకాలమునందు భార్యతో సమాగమము గావించువాడు ఉత్తమగతి నొందును. ఇట్టి సంగమమువలన గలిగిన పుత్రుడు పితరులకు స్వర్గము నొసంగగలుడు. ఋతుస్నాతయైన భార్యను తానారోగ్యవంతుఁడై దగ్గఱనున్నప్పుడు కలియకుండు నెడ వానికి భ్రూణహత్యాదోషము కలుగును. ఋతుస్నానము చేసిన భార్య భర్తను గూడకుండు నెడ నరకము నొందును. ఈ కామయజ్ఞము గృహస్థులకే విహితమైనది.

స్సంగరం కరోతి మనుజో యది। యావజ్జన్మ దరిద్రత్వం సంప్రాప్తే ర్నాత్ర సంశయః॥ ఋతుకాలాభి గామీతు ప్రాప్నోతి పరమాం గతిం। స త్కులః ప్రభవే త్పుత్రః పితౄణాం స్వర్గదో భవేత్॥ ఋతుస్నాతాం తు యో భార్యాం సన్నిధౌ నోపగచ్ఛతి। ఘోరాయాం భ్రూణ హత్యాయాం పితృభి స్సహ మజ్జతి॥ ఋతు స్నాతాతు యానారీ పతిం నైవోప విన్దతి। తాదృశం నరకం ఘోరం విధవాచ పునః పునః। కామ యజ్ఞ మితి ప్రావాః గృహిణా మేవ సర్వగా। అనేన లభతే పుత్రం సంసారార్ణవ తారకం। తావుభా వశుచీ స్యాతాం దంపతీ మైథునం గతౌ॥ శయనా దుత్థితా నారీ శుచి స్స్యాదశుచిః పుమాన్। ఋతౌతు గర్భకం కృత్వా స్నానం మైథుని నస్స్మృతం॥ అనృతౌతు యదాగచ్ఛే చ్ఛౌచం మూత్ర పురీష వత్॥ ఇతి॥

ఫలశ్రుతిః.

మనుః॥ వేదోదిత స్వకర్మాణి యథా కుర్యా దతంద్రితః। తథా కుర్వ న్యథా శక్తి ప్రాప్నోతి పరమాం గతి మితి॥ వ్యాసః॥ ఇత్యేత దఖిలే నోక్త మహన్యహని వై మయా। బ్రాహ్మణానాం కృత్యజాత మపవర్గ ఫల ప్రదం। నాస్తిక్యా దథ వాలస్యాత్ బ్రాహ్మణో నకరోతియః॥

దీనిని ననుష్ఠించు వారు సంసారము నుండి తరింపఁ జేయఁ జాలుపుత్రుని బడయుదురు॥ సంయోగము నాచరించిన దంపతు లపవిత్రులగుదురు. అయినను స్త్రీ పరుండి లేవగనె పవిత్రురాలగును. పురుషుండంత మాత్రమున పవిత్రత నొందఁడు. ఋతుకాలము న భార్యను గలిసినప్పుడు స్నానము చేసిననె పురుషుఁడు పవిత్రుఁడగును॥ తక్కు కాలము నందు మూత్రపురీషముల విడిచినప్పుడు చేసికొని నట్లు శౌచము నాచరింప వలయు॥

ఫలశ్రుతి.

వేదము నందు తననరా శ్రమములకుపవిహితము లైనధర్మముల నాచరించు వాఁడు శ్రే...మగతి నొందునని మనువు చెప్పెను॥ నేనుచెప్పిన యాహ్నికవిధి ననుష్ఠించిన వారు ముక్తి నొందుదురు నాస్తిక్యము వలనగాని, ఆలసతవలనగాని యాచరింపని ద్విజుఁడు నరకము నొందునని వ్యాసుఁడు చెప్పెను॥ నేనుచెప్పిన యాహ్నిక విధి నను ష్ఠించిన వారు ....

సయాతి నరకాన్ఘోరాన్ కాక యోనిషు జాయతే॥ ఇతి॥ మకుటోత్తరే
ఉక్తం మయా కృత్య జాత మాహ్నికం ముక్తిప్రదం। యేనరా నానుతి
ష్ఠన్తి తేయాన్తి నరకాన్ప్రభూతానితి॥

ఇతి

శ్రీ నాగలింగారాధ్య విరచితే- ధర్మసంగ్రహే

ఆహ్నిక ధర్మకాండో నామ ద్వితీయః

పరిచ్ఛేదః పరమేశ్వరకృపయా

సంపూర్తి మగమత్.

శివం.

ముక్తి నొందుదురు. ఆచరింపని వారు నరకముల నొందుదురని పరమేశ్వరుడు చెప్పె
మకుటోత్తరమను దివ్యాగమమున గలదు.

ఇది.

ధర్మ సంగ్రహమున- ఆహ్నిక కాండము

అను- రెండవభాగము

ముగిసెను.

శివము.

